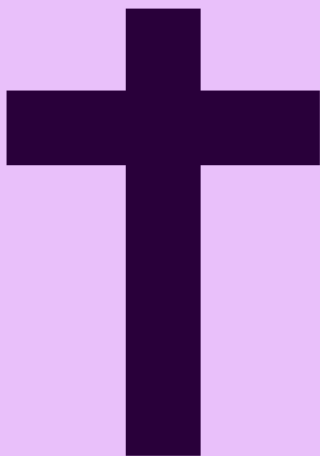

Dios Cũ Cauetibũju
Cũrĩcã Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

Dios Cã Cauetibujã Cũrĩcã Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Carapana

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Carapana

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
69a83a35-f961-5e00-b9bd-ee04b851efbd

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	56
SAN LUCAS	90
SAN JUAN	149
LOS HECHOS	192
ROMANOS	240
1 CORINTIOS	264
2 CORINTIOS	287
GÁLATAS	302
EFESIOS	311
FILIPENSES	319
COLOSENSES	324
1 TESALONICENSES	329
2 TESALONICENSES	334
1 TIMOTEO	337
2 TIMOTEO	344
TITO	349
FILEMÓN	352
HEBREOS	354
SANTIAGO	370
1 SAN PEDRO	376
2 SAN PEDRO	383
1 SAN JUAN	387
2 SAN JUAN	393
3 SAN JUAN	394
SAN JUDAS	395
EL APOCALIPSIS	397

El Santo Evangelio Según SAN MATEO

Los antepasados de Jesucristo (Lc 3.23-38)

¹ Jesucristo ati yeparu cū caátianajērē ati tutipu marī tūgoro. Mai, caānijūgoro cū ñicūjāā ānana wāmerirē mujāā quetibujūgu yu ātiya. Jesucristo ruame David, bairi Abraham ānacū pārāmi majū caānacū āmi. Atore bairo āñupā:

² Abraham macūcūsupi Isaac cawāmesucure.

Isaac ruame cabero macūcūsupi Jacob cawāmesucure.

Jacob ruame cabero macūcūsupi Judá cawāmesucure, cū bairā mena.

³ Judá ruame cabero pūnaacūsupi Fares, bairi Zara cawāmesucure mena. Na paco, Tamar wāmesucuro.

Tunu bairoa Fares ruame cabero macūcūsupi Esrom cawāmesucure.

Esrom ruame cabero macūcūsupi Aram cawāmesucure.

⁴ Aram ruame cabero macūcūsupi Aminadab cawāmesucure.

Aminadab ruame cabero macūcūsupi Naasón cawāmesucure.

Naasón ruame cabero macūcūsupi Salmón cawāmesucure.

⁵ Salmón ruame cabero macūcūsupi Booz cawāmesucure. Cū paco, Rahab wāmesucuro.

Tunu bairoa Booz ruame cabero macūcūsupi Obed cawāmesucure. Cū paco, Rut wāmesucuro.

Tunu bairoa Obed ruame cabero macūcūsupi Isaí cawāmesucure.

⁶ Isaí ruame cabero macūcūsupi David, Israel yepa macāāna quetiuparu rey caāniraure.

Bairo David cūā cabero macūcūsupi Salomón cawāmesucure. Cū paco ānacō ruame Urías ānacū namo āñupō.

⁷ Tunu bairoa Salomón ruame cabero macūcūsupi Roboam cawāmesucure.

Roboam ruame cabero macūcūsupi Abías cawāmesucure.

Abías ruame cabero macūcūsupi Asa cawāmesucure.

⁸ Asa ruame cabero macūcūsupi Josafat cawāmesucure.

Josafat ruame cabero macūcūsupi Joram cawāmesucure.

Joram ruame cabero macūcūsupi Uzías cawāmesucure.

⁹ Uzías ruame cabero macūcūsupi Jotam cawāmesucure.

Jotam ruame cabero macūcūsupi Acaz cawāmesucure.

Acaz ruame cabero macūcūsupi Ezequías cawāmesucure.

¹⁰ Ezequías ruame cabero macūcūsupi Manasés cawāmesucure.

Manasés ruame cabero macūcūsupi Amon cawāmesucure.

Amon ruame cabero macūcūsupi Josías cawāmesucure.

¹¹ Josías ruame cabero macūcūsupi Jeconías, cū bairā menarē. Ti yuteare marī ñicūjāā Israel yepa macāānarē na ñejoyura areroru Babilonia yeparure.

¹² Bairi yua, Jeconías ruame na cawiyoro bero tunu etaupu, macūcūsupi tunu Salatiel cawāmesucure.

Salatiel ruame cabero macūcūsupi Zorobabel cawāmesucure.

¹³ Zorobabel ruame cabero macūcūsupi Abiud cawāmesucure.

Abiud ruame cabero macūcūsupi Eliaquim cawāmesucure.

Eliaquim ruame cabero macūcūsupi Azor cawāmesucure.

¹⁴ Azor ruame cabero macūcūsupi Sadoc cawāmesucure.

Sadoc ruame cabero macūcūsupi Aquim cawāmesucure.

Aquim ruame cabero macūcūsupi Eliud cawāmesucure.

¹⁵ Eliud ruame cabero macūcūsupi Eleazar cawāmesucure.

Eleazar ruame cabero macūcūsupi Matán cawāmesucure.

Matán ruame cabero macūcūsupi Jacob cawāmesucure.

¹⁶ Jacob ruame cabero macūcūsupi yua José cawāmesucure.

José ruame María manaru āñupī. Bairi yua, María ruame Jesús paco caānacō āmo.

Dios cū cajoricu Mesías marī caī, Jesús paco majū ācō baiwō María.

¹⁷ Bairi bairo cōñaata, Abraham ānacū berore puğa wāmo peti ruore baparcānacā pēnirō cānacā tutiri bero macāācū āñupī David. Tunu bairoa David ānacū berore puğa wāmo peti ruore baparcānacā pēnirō cānacā tutiri bero caátó majū israelita majārē na ñejoyura Babiloniaru. To Babiloniaru israelita majārē na cañejoyuro berore tunu puğa wāmo peti ruore baparcānacā pēnirō cānacā tutiri capetiro bero macāācū majū āñupī yua Jesús.

*Nacimiento de Jesucristo**(Lc 2.1-7)*

¹⁸ Æmerē, mujããrē yu quetibujugu Jesucristo cū cabuiarique quetire. Bairo baiyupa: Jesús paco María puame José mena cawāmojiyapao añupō. Mai, cū mena cō caānparo jūgoyepua, merē bairirupau añupō. Mai, Espiritu Santo, Dios Yeri majū cū camasirjē jūgori bairo baiyupo María. ¹⁹ José puame masiesupu Espiritu Santo bairo cū caātatajere. “Roro átatacomo,” i tūgoñañupū cū yeripu. Baiyupa, nipetiro camasā na caññajoro cō tutigaesupu. Cariape caācū āniri cargoaro tūgoñañupū. “Cō yarā jetore, ‘Cōrē yu boetiya,’ ñigu yasioroa,” i tūgoñañupū.

²⁰ Bairo cū caītūgoñarō bero caānimitacāārē, ñami caāno qūēguericaropu Dios cū cajou, ángel majū buiaetayupu. Cū puame bairo qūññupū: “José, David ānacū pārāmi, tūgoñarjūē paieticōāña María menarē. Rorije āperiyamo. Cō macū caānirup Espiritu Santo cū camasirjē jūgori cabuiarupau ñiñami. Torecu, ‘Cōrē cō yu boetiya,’ i tūgoñaeiticōāña. ²¹ Tunu bairoa cō macū cū cabuiaro, ‘Jesús’ cū mu wāmetigu. Tore bairo wāmecutigumi, cabero butiācū cū yarā na carorije wapare canetōōrapu āniri. Baira ‘Jesús’ cū mu wāmetigu,” qūññupū ángel Josere, qūēguerica tutirup yua.

²² Profeta majōcu jūgori Dios cū cañjūgoyeticūricārōrē bairo baietaro baiyupa. Mai, atore bairo i quetibujuyupi Dios profeta majōcure tirūmapure:

²³ “Jicāō carōmio, caāmu mena caāmeo nimiocūā, macūcutigomo.

Yu camasirjē jūgori macūcutigomo.

Cā, cō macū puame ‘Emanuel’ wāmecutigumi,” i quetibujuyupi profetare.

(Emanuel ĩgaro ĩña: “Dios marī mena ānicōāñami.”)

²⁴ Cabero José puame cāniwācārī bero, ángel cūrē cū caātirotirore bairo ásupu. María mena wāmo jiyayupu. ²⁵ Bairo wāmojiyamicūā, cō mena āmeñupū, cō macū, Jesús cawāmecutiparu cū cabuiaropu jūgoye mai.

2*La visita de los sabios del Oriente*

¹ Bairo cabairo bero yua, Jesús buiaiyupi Belén cawāmecuti macāpu, Judea yepapu. Rey Herodes cawāmecucu majū quetiuparu cū caāni yuteare buiaiyupi. Bairo cū cabuiaro bero, cabutoa camasirā ñocōārē caññacōñamasirī majā ti yepapu etayuparā. Muipū cū cawāmuatōpu caātātana etayuparā. ² Bairo eta yua, atore bairo na i jēniñañuparā:

—¿Noo cū āniñati mujāā, judío majā, quetiuparu rey caānirupau cabuiatacu? Cū yau ñocōrē jāā ĩñajoapu. Ñocō puame muipū cū cawāmuatōpu buiatuaetami. Baira caācārē qūiroagarā jāā atāpu —na i quetibujuyuparā cabutoa camasirā.

³ Bairo na caīquetibujuro tūgo, quetiuparu rey Herodes puame tūgo acuaocoasupu. To Jerusalén macāāna cūā nipetirā tūgo acuaocoasuparā. ⁴ Bairo Herodes puame tūgoacuari yua, na piijoyupu sacerdote majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caroticūriqūerē cajūgobueri majā cūārē. Bairo na caneñataro ĩña yua, atore bairo na i jēniñañupū:

—¿Dope bairo na i quetibujuyupari marī ñicūjāā, Mesías cawāmecucu cū cabiapeere? ¿Cū puame nooru cū buiagayupari? —na i jēniñañupū Herodes cū capiijoatanarē.

⁵ Bairo cū caīrō tūgo yua, na puame qūññuparā:

—Belén na caīrī macāpu Judea yepapu buiagayupu Mesías. Dios yaye quetire woaturica tutirup atore bairo i woatuyupi profeta Dios cūrē cū caīquetibujurijere:

⁶ Mujāā, Judea yepa, Belén na caīrī macā macāāna useanirī āña.

Capairi macā macāāna mee nimirācūā, caāni macā majū macāāna mujāā āniña.

Mujāā mena macāācū jicāū quetibujū masīgumi.

Yu yarā, Israel yepa macāānarē na quetibujū masīgumi,

i woatuyupi profeta Dios cūrē cū caīquetibujurijere —qūññuparā Herodere cū capiijoatana puame.

⁷ Cabero yua, Herodes puame yasioro na piijoyupu cabutoa camasirā muipū cū cawāmuatōpu caātātananarē. Bairo yasioro na piijori yua, cū ñocō cabuiatātacu na caññajogatajere na jēniñañupū. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau” qūññuparā. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau” qūññuparā. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau” qūññuparā. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau” qūññuparā. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

⁹ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau” qūññuparā. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes puame Belēpu na joyupu. Atore bairo na i joyupu:

—Torpu ānāja. Cū, cawīmauacārē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomiñupū Herodes cabutoa camasirī majārē.

mena etanumurī qũĩroayuparā. Bairo áti yaparo, na rocapataarire pããñuparā. Na yaye apeyere cū nuniñuparā. Bairo orore, werea ùnierē, bairo caroaro cajutiñurjē ùnie cããrē cū nuniñuparā. ¹² Cabero qũẽguericatutipũ na quetibũjuyupũ Dios Herodes roro cū caátigarijere. Bairo cabũtoa camasĩrã ruame apewãru tunucoásuparā, na ya macã tunu áná yua.

La huida a Egipto

¹³ Bairo cabũtoa camasĩrã na catunuatóo bero, marĩ Quetiupũ cū cajou ángel buiaetayupũ tunu. José cū cacãnrõ qũẽguericatutipũ cãtu buiaetayupũ. Atore bairo qũĩñupũ ángel Joséré: —José, wãcãña. Herodes, cawĩmanacarē cū pajĩãrocacõãgu, mujããrē macãũ átiyami. Bairo cawĩman, cū paco mena cū jũgorutiácũja Egipto yeparũ. Topũ mujãã ánicõãwã. Cabero mujãã yũ quetibũjũgũ tunu —qũĩñupũ ángel Joséré.

¹⁴ Bairo ángel cū caĩrõ tãgo, cū caĩrõrē bairo baiyupũ José. Ti ñamia Jesuaca, bairo cū paco mena cū neásupũ Egipto yeparũ. ¹⁵ Topũre eta, yoaro ánicõãñuparā. Herodes cū cariatato beropũ tunucoásuparā na ya yeparũ tunu. Profetare marĩ Quetiupũ cū caĩjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo mai ĩ quetibũjuyupi Dios profetare tirãmũru: “Yũ macã Egiptopũ caãniatacure cū yũ piitunuojojũ,” ĩ quetibũjuyupi Dios profetare.

Herodes manda matar a los niños

¹⁶ Mai, Herodes ruame cabũtoa camasĩrã cū cabairotirote bairo na cabaieto tũgou yua, butioto asiajãñũñupũ. Bairo cū ùmũarē na joyupũ Belén macãru, nipetiro cawĩmarã caĩmua ruãga cũma cacũgorã, na bairã cããrē na capajĩãrepeyoparore bairo ĩ. Belén macãtũ macããna cããrē tore bairo na pajĩãrepeyocõãrotiyupũ. Cabũtoa camasĩrã na caquetibũjũriqũei jũgori, “Ruãga cũma cacũgou ácũmi cũãcã,” ĩ tũgoñarĩ bairo na átirotiyupũ. ¹⁷ Profeta Jeremías cawãmecũcũ cū caĩwoatuyaricarore bairo baiyuparo:

¹⁸ “Ramã cawãmecũti yeparũre otiawajarique ocãjogaro butioto majũ.

Raquel nigomo roro yaparuarique mena caotio, cõ pũnaa na caripetiro ñnarĩ yua.

Bairi, ‘Roro otiecoa. Roro mũ cabairije netõcoagaro,’ cõ na caĩrjẽrē tũgoaetigomo.

Oticõã ninucũgomo,” ĩ quetibũju woatuyayupi Jeremías ánacũ cabaĩpeere.

¹⁹ Cabero Herodes ruame riacoásupũ. Bairo cū cariaro ñña, ángel ruame Joséré cū buiaetayupũ tunu. Egipto yeparũ José qũẽguericatutipũ cū caãno, cū buiaetayupũ. Bairo buiaeta yua, atore bairo qũĩñupũ Joséré:

²⁰ —Wãcãña José. Cawĩmanacarē capajĩãgamiĩcãrã merē riapeticoama. Bairo cū, cawĩman, cū paco mena cū neácũja tunu mujãã ya yepa, Israel yeparũ —qũĩñupũ ángel Joséré.

²¹ Bairo ángel cū caĩrõrē bairo ásupũ José. Jesús, bairo cū paco mena cū neásupũ Israel yeparũ tunu. ²² Mai, topũ ácũ, quetire tũgoyupũ José. “Herodes ánacũ macã, Arquelao cawãmecũcũ Judea yepa macããna quetiupũ merē jããñupũ,” ĩrĩqũẽ quetire tũgoyupũ. Bairo tũgo yua, uwi, ti yepare tunuãgaetimiñupũ. Bairo qũẽguericatutipũ Dios cū caquetibũjũatacu ánrĩ, Galilea yeparũ roque na jũgoásupũ José. ²³ Bairo Galilea yeparũre eta, na jũgoánicõãñupũ Nazaret cawãmecũti macãru. Profeta majã Jesure na caĩwoatujũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo: “Jesús, Nazaret macããcũ na caĩ nigũmi,” ĩ woatuyupa mai profeta majã.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mr 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Bairo cayoyato bero, ti yũeta caãno, Juan ánacũ, camasãrē oco mena cabautizapũ ruame etayupũ. Desierto cayucũmanopũ Judea yepare etari Dios yaye quetire camasãrē na quetibũjũgũ etayupũ. ² Atore bairo na ĩ quetibũjuyupũ: “Dios cū carotimasĩrĩpũ merē etaro baiya. Bairo tũgoña quẽnorĩ caroaro ñña Dios mena, mujãã yasire,” na ĩ quetibũjuyupũ cãtu catũgorã etarãrē.

³ Mai, Juan ruame profeta Isaías ánacũ cū cawoatujũgoyecũtacu áñupũ. Atore bairo ĩ woatu quetibũjuyayupi Juan cū cabaĩpeere:

“Bairo ĩgũmi jĩcãũ desierto cayucũmanopũ caãnicõãniatacũ:

‘Marĩ Quetiupũ yoaro mee etagũmi.

Torena, caroaro cariape ánicoteya.

Camasã na quetiupũ cū caetaparo jũgoye cū caatũpawãrē na caqũẽnoyureora bairo cū qũẽnoyuya mujãã cãã,’”

ĩ woatu quetibũjuyayupi Isaías ánacũ Juan cū caĩquetibũjũpeere.

⁴ Juan ruame waĩbũcũ camello cawãmecũcũ asero mena jutiuro qũẽnorĩ jãñañupũ. Tunu bairo waĩbũcũ aserowē mena cū jutiurore ñũjãã tũgãbĩyori jutii jãñañupũ. Bairo tunu uãgarique cũsupũ Juan yeseroare bairã caãnarē. Beroa oco cããrē etinucũñupũ. ⁵ Bairo cū cabaiãno, Juan tũru asũparã camasã capããrã. Jerusalén macã macããna, bairo Judea yepa macããna cãã, Rio Jordán na caĩrĩya tãni macããna nipetiro camasã Juan tũru asũparã. Juan

yaye quetibujuriquere tãgogarã cãtu asúparã. ⁶ Bairo cã caĩquetibujuro tãgorã, roro na caátajere tãgoña yapapuari Dios mena busnetõñuparã. Bairo na caato ñña, oco mena na bautizayupũ. Catãgousarãrẽ Rio Jordãpũ na bautizayupũ Juan.

⁷ Mai, aperã capããrã fariseo majã, bairi saduceo majã mena Juarẽ cã bautiza rotiranã etayuparã na cãã. Bairo na caboro ññarĩ, atore bairo na ññupũ Juan: “¡Mujãã caĩtopairã, ñña pũnarẽ bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yu bautizaecu! Atoze bairo mujãã ñ tãgoñarã: ‘Dios camasãrẽ cã caĩñabeseri rũmurẽ popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioami,’ mujãã ñ tãgoñarã. ¿Ñamu mujãã cã quetibujuyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjẽrẽ? ⁸ Bairo puame mujãã caãtiãnierẽ boya: Rorije mujãã caãtiere yapapuari caroaro ñanjẽ puame átijũgoya. Bairo mujãã caãto, camasã nipetiro ññarã, ‘Torena, na yerire merẽ wasoa yaparoupa,’ ñ masigarãma. ⁹ Tunu bairoa, ‘Marĩã, Abraham ñnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgumi Dios,’ ñ tãgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtãgoñamiatacũãrẽ, dope bairo átinetõmasiã maniña. Dope bairo Dios bou, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrẽ bairo na átijũeno jẽñomasĩñami. ¹⁰ Bairi caroaro mujãã caãpericõãta, jĩcãũ yucu, carica manĩrẽ quetijococõãrĩcãrõrẽ bairo mujãã átirecõãgumi Dios mujãã cããrẽ. Petoaca rusaaya mujããrẽ Dios cã caĩñabesepa rũmu.

¹¹ “Bairõpũ, yu paarique niña mujããrẽ oco mena yu cabautizarije. Roro mujãã caátajere yapapua tãgoñarĩ tiere mujãã cajãnarõ ññarĩ, tore bairo mujããrẽ yu átiya. Yu paarique to cañumiatacũãrẽ, yu bero caetau cã capaarije puame ñnetõgaro. Cũ roque Espĩritu Santore jõmasĩgumi camasãpũre. Tunu bairoa camasã roro na catãgoñarĩjẽrẽ na wasoao joroque na átigumi. Cũ roque yu netõrõ caãnimajũũ nigumi. Bairi yu puame jĩcãrõ tãni yu átipeyomasĩtẽña. ¹² Yu bero caetapau puame marĩ ññabesegumi. Bairo carorãrẽ na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacõãrĩcãrõrẽ bairo camasã carorãrẽ na beseregumi. Caãpetieti peeropũ na joeregumi. Caroarã roquere caroaro na qũenogumi. Trigo caroa majũrẽ caroaro na caqũenocũrõrẽ bairo caroaro na qũenogumi caetapau cã yarã majũrẽ,” na ñ quetibujuyupũ Juan catãgorã etarãrẽ Jesũs cã caãtipeere.

Jesús es bautizado

(Mr 1.9-11; Lc 3.21-22)

¹³ Cabero Jesũs Galilea yepa caãniatacu Juan tare etayupũ Rio Jordãn cawãmecutiya tũnipũ. “Juan yu cã bautizãto,” ñ etayupũ. ¹⁴ Cajũgoye mai Juan puame cã bautizagaetimiñupũ Jesure. Bairi atore bairo qũĩmiñupũ Juan:

—¿Nopẽĩ mu puame yure mu bautiza rotiatiatĩ? Yure mu cabautizaro roque ñbujioatato —qũĩñupũ.

¹⁵ Bairo Juan cã caĩrõ tãgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Bairũa, yu caborore bairo mu ápa. Bairo mu caápata, caroaro cariape Dios marĩrẽ cã carotirore bairo marĩ átigarã —qũĩñupũ Jesũs Juarẽ.

Bairo cã caĩrõ bero, Juan puame “Jau” ñ, Jesũs cã caborore bairo oco mena cã bautizayupũ yua. ¹⁶ Bairo Jesure cã cabautizaro bero, Jesũs puame petapũ maanucãñupũ. Bairo maanucã yua, jõbũĩ ãmũrecõpũ ññamũõjõyupũ. Bairo cã caĩñajoro, jĩcoqueĩ ãmũrecõo puame pããncãcoasuparo. Bairo cabairo, Espĩritu Santo Dios Yeri majũ bauruiasupũ. Bua cã caruiatõre bairo bauruietayupũ Jesũs tũpũre. ¹⁷ Bairo cã caruietaro, jõbũipũ atore bairo busurique ocajõyuparo: “Ñni, yu macã, yu camai majũ niñami. Cã caãtiãnierẽ ññãjesoya butioro,” ñ busuocajõyuparo busurique.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mr 1.12-13; Lc 4.1-13)

¹ Cabero Espĩritu Santo puame Jesure cã neásupũ desierto cayucũmanopũ, wãtĩ cãrẽ cã átĩñato ñ. “Cariapea cã átinucũñati,” Jesure qũĩ jẽniñagu ásupũ wãtĩ.

² Bairo Jesũs topũ ãcũ, ñe ñne ugaesupũ. Cuarenta rũmurĩ, bairi cuarenta ñamirĩ majũ aãanucãcõãñupũ. Cabero yua, queyarique tãgoñañupũ Jesũs. ³ Bairo cã cabairo, wãtĩ puame Jesutu etayupũ, roro cã áparo, ñ. Bairo cãtu etari, atore bairo qũĩñupũ:

—Mu, Dios macã mu ñniña. Bairo cariapea Dios macã caãcũ ñnirĩ, ati ãtã rupare pan qũĩenorĩ ugaia —qũĩñupũ wãtĩ Jesure.

⁴ Bairo cã caĩrõ tãgo, atore bairo puame qũĩcõãñupũ Jesũs:

—Mu caĩrõrẽ bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ ricaati yu átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Ugarique marĩ caugãnucũrõ jeto boetiyami Dios. Nipetirije cã yaye quetibujuriquere marĩ catãgoñarĩjẽ cããrẽ boyami,’ ñ quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩñupũ Jesũs wãfirẽ.

⁵ Bairo cū caīrō bero, wātī p̄ame Jesure cū neásúr̄u caroa macā Jerusalén macāp̄u. Top̄u etari yua, Dios ya wii templo wii buip̄u cū neásúr̄u. ⁶ Bairo top̄u cū jūgoetari, q̄ũĩnup̄u wātī Jesure:

—M̄u, Dios macū m̄u añiña. Bairo cariapea Dios macū caacū añirī, m̄u majū patĩnarui ácúja jō yepar̄u. M̄u riaecu. Tore bairo ī quetibuj̄uya Dios yaye queti:

‘Dios p̄ame cū yarā ángelea majārē m̄u coterotigumi. Na, ángelea majā, m̄u bocáñegarāma ūtā rupaare m̄u cañarocapeaetiparore bairo ĩrā,’ ĩ quetibuj̄uya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄ũĩnup̄u wātī Jesure.

⁷ Bairo cū caīrō t̄ago, bairo q̄ũĩnup̄u Jesús:

—Bairo m̄u caĩquetibuj̄urore bairo caĩmiatacūārē, m̄u caátirotirore bairo yu áperigu. Bairo yu caáto boetiyami Dios. Ape wāme ape p̄rōp̄u atore bairo ĩ quetibuj̄uya: ‘Marī Quetiup̄au Diore cū camasĩr̄j̄ērē átiepecōārī cū j̄enieticōāñā,’ ĩ quetibuj̄uya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄ũĩnup̄u Jesús wātīrē.

⁸ Bairo cū caīrō bero, wātī p̄ame Jesure ūtāu caĩmuar̄icu buip̄u cū neásúr̄u. Top̄u etari yua, q̄ũĩñojoyup̄u atī yepa macāāna tocānacāp̄au macāāna quetiuparā na carotĩ-masĩr̄ipaurire. Caroa macārī majūrē q̄ũĩñojoyup̄u. ⁹ Bairo q̄ũĩñojo yua, atore bairo q̄ũĩnup̄u wātī:

—Atie marē yu caĩñojorijere m̄u yu nunigu. Yutu rapopaturi mena etanumurī yu m̄u caĩroaata, m̄u yu nunigu nipetirijere. “Jau,” miwā —q̄ũĩnup̄u wātī Jesure.

¹⁰ Bairo cū caīrō t̄ago, atore bairo q̄ũĩnup̄u Jesús:

—Ácúja wātī. M̄u caĩrotirore bairo yu áperigu. Dios yaye woaturica tutip̄u ricaati yu átirotietiya. Bairo ĩña ti tuti: ‘Jicāñā niñami marī caĩroau, Dios jeto. Cū caĩrj̄ē jettore t̄agoyu,’ ĩ quetibuj̄uya Dios yaye quetire na cawoaturica tutip̄u —q̄ũĩnup̄u Jesús wātīrē. Cū yuesupu.

¹¹ Bairo Jesús cū caĩrj̄ērē t̄ago, acoásúr̄u wātī p̄ame yua. Bairo cū caátō bero, jicāārā ángelea majā Jesure cū juátirā etayuparā yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mr 1.14-15; Lc 4.14-15)

¹² Cabero Jesús p̄ame queti t̄agoyup̄u, “Juan preso jorica wiip̄u niup̄u,” ĩr̄iq̄ē quetire. Bairo tiere t̄ago yua, Galilea yepar̄u acoásúr̄u. ¹³ Bai p̄ua, Nazaret macārē tuaesupu. Ti macārē netōácū, Capernaum cawāmecuti macāp̄u etayup̄u. Ti macā Galilea utabuc̄ura t̄anip̄u niña. Marī ĩnc̄uj̄ā Zabolón, bairi Neftalí cawāmec̄una añana na caña yepar̄u niña ti macā. ¹⁴ Profeta Isaías ānacū Zabolón, Neftalí macāānarē cū caĩwoatuj̄ugoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atoore bairo ĩ quetibuj̄u woatucūñañup̄i Isaías:

¹⁵ “To Zabolón yepa macāāna, bairi aperā Neftalí yepa macāāna, bairi aperā Rio Jordán ape n̄ngōā,

mar t̄ani macāāna, bairi aperā Galilea yepa macāāna cūā Diore camasĩēna niñama.

¹⁶ Na, canaitĩārōp̄u cañesēārē bairo caāna niñama.

Bairo caāna nimirācūā, caroaro cabusurore ĩñarārē bairo nigarāma.

Dios cū cajon cū caquetibuj̄urijere t̄gorā, caroaro cabusurore ĩñarārē bairo nigarāma.

Diore masicoagarāma yua,” ĩ woatuyup̄i profeta Isaías ānacū.

¹⁷ Ti watoare na quetibuj̄u j̄ugoyup̄u Jesús cū yaye quetire camasārē. Atoore bairo na ĩ quetibuj̄uyup̄u: “Dios cū carotĩmasĩr̄ip̄au merē etaro baiya. Bairi t̄agoña q̄ũēnorī caroaro añā Dios mena,” na ĩ quetibuj̄uyup̄u Jesús camasārē.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mr 1.16-20; Lc 5.1-11)

¹⁸ Cabero, Galilea na caĩrī utabuc̄ura t̄anip̄u ásúr̄u Jesús. Bairo ácú yua, Simón, apeĩ cū bai Andrés, jicāñ p̄ūnaa caāna p̄ugarārē na ĩñajoyup̄u. Ape wāme “Pedro” q̄ũĩnuparā Simorē. Bairo Jesús narē cū caĩñajoro, na p̄ugarāp̄ua utabuc̄urap̄u bap̄i mena wai wasarā ásuparā na, p̄ugarāp̄ua. Na capaarije, waiwe wapatarique añuparō. ¹⁹ Bairo na ĩña, atore bairo na ĩnup̄u Jesús:

—Jito, yu bapacusa. Caroaro waire cawāsāmasĩrā mujāā añiap̄u, wai na rutieticoáto, ĩrā. Ámerē yua, caroaro camasārē caquetibuj̄urā mujāā añio joroque mujāā yu átigu, na yasieticoáto, ĩrā —na ĩnup̄u Jesús.

²⁰ Bairo cū caīrō t̄ago, tocārōā jicoqueĩ p̄ugarāp̄ua na bap̄i yuc̄ure cūrī, acoásúr̄uparā Jesús mena.

²¹ Bairo caj̄ogoye jāñurī na caānemorō, utabuc̄ura t̄anip̄u Jesús p̄ame na ĩñajoyup̄u aperā p̄ugarārē tunu. Santiago, bairi cū bai Juan cawāmec̄ucu Zebedeo p̄ūnaarē na ĩñajoyup̄u Jesús. Mai, Santiago, cū bai Juan mena cūmua capaĩricap̄u añuparā. Bap̄i yuc̄u caop̄ecutiere j̄iyajārā ásuparā. Bairo narē na ĩña, na piijoyup̄u Jesús: “Jito. Yu bapacusa. Marī quetibuj̄uto camasārē Dios yaye caroa quetire,” na ĩnup̄u. ²² Bairo cū caīrō t̄ago, tocārōā, jicoqueĩ na cūā

acoásúparã Jesús mena. Na bapi yucare cūrĩ, na pacu cūmuaru caãcūrẽ cū aweyocoásúpu Santiago, cū bai Juan mena.

Jesús enseña a mucha gente

(Lc 6.17-19)

²³ Cabero añesẽãñupũ Jesús Galilea yeparũ. Topũ añesẽã yua, tocãnacã macã macãana na cañubueri wiirĩpũ sinogogas na caĩrĩ wiirĩpũre buenucũñupũ to macãanarẽ. Dios cū carotimasĩrĩpau caetarore na buenucũñupũ, caroa queti majūrẽ. Bairo topũ buesẽãũ, nipetĩri wãme cariyecanarẽ na catioyupũ Jesús. ²⁴ Bairo tiere ñnarã, camasã tocãnacãũpũ ãmeo quetibujunetõñuparã na majũ. Bairo Siria yepa macãana tũgopeticoasuparã Jesús cū caátimasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgo, na yarã cariarãrẽ cũtu na jeasúparã. Nipetĩrije riaye cacũgorãrẽ, bairi na rupauri cawũgãrãrẽ, bairi wãtĩã yeri pũna cacũgorãrẽ, bairi camecũrãrẽ, bairi ñicããrĩ cabũũrãrẽ cũtu na jeasúparã. Jesús pũame bairo na cajeanãrẽ na boca catioyupũ.

²⁵ Bairo cū caátimasĩrĩjẽrẽ ñnarã, camasã capããrã cū berore usayuparã. Na, Galilea yepa macãana, bairi Decápolis yepa macãã macããna, bairi Jerusalén macã macããna, bairi Judea yepa macããna, bairi Rio Jordán cawãmecutiya jinũgõã macããna nipetĩrã Jesús berore usayuparã.

5

El sermón del monte

¹ Bairo capããrã camasã na caetaro ñnarĩ yua, Jesús pũame jĩcãũ ãtãũ buirũ acoásúpu. Topũ cū caruiro, cū cabuerã cũtu etayuparã. ² Bairo na caetaro ñna, atore bairo na ñ quetibujuyupũ:

La verdadera dicha del hombre

(Lc 6.20-23)

³ “Useanirĩ ñĩnama Diore caroaro masĩtĩmirãcũã, cū mena catũgoñatutuanemogarã pũame. Bairo caãna ãnirĩ Dios cū carotimasĩrĩpau macããna nigarãma yua.

⁴ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama yapapuarĩ caãnimiatana cũã. Dios pũame useanirõ ãnitũgoñarĩquẽrẽ na jogumi.

⁵ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama rorije caãmeoãperã. Ati yepa uparã na ãnio joroque na átigumi Dios cū caĩrĩcãrõrẽã bairo.

⁶ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama Dios cū caborore bairo butiuro caáticõã ãnigarã. Dios pũame na juátinmogumi, cū caborore bairo na caátimasĩparore bairo ñ.

⁷ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama cabopacarãrẽ caĩñamairã. Na cũãrẽ na ññamairĩ na juátigumi Dios.

⁸ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama ñe ñnie na yeripũ carorije mána caãna. Na roque Diore quĩñagarãma.

⁹ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama jĩcãrõ tũni ãnajẽrẽ cajũgoátĩãna. ‘Narẽ Dios pũnaa caãna,’ na ñgarãma.

¹⁰ “Tunu bairoa useanirĩ ñĩnama Dios cū caborore bairo na caátie jũgorĩ caĩñate ecorã. Aperã roro popiye na baio joroque na caátimiatacũãrẽ, Dios cū carotimasĩrĩpau macããna majũ nigarãma bairĩpũa.

¹¹ “Tunu bairoa useanirĩ mujãã ãnigarã, camasã roro mujããrẽ na caĩmiatacũãrẽ. Tunu yure mujãã catũgousarije jũgorĩ capee ñtorique mena popiye mujãã baio joroque na caátimiatacũãrẽ, useanirĩ mujãã ãnigarã. ¹² Bairo jeto ásupa camasã, profeta majã mujãã jũgoypũ caquetibujunetõrĩ majã ãnana cũãrẽ. Tore bairo ãmerẽ roro mujãã cabaimiatacũãrẽ, Dios mujããrẽ caroare cū cajopee pajãñurõ nigarõ. Jõbuiupũ mujãã caetaro, pairo nigarõ mujããrẽ caroa cū cajopee pũame. Tiere tũgoñarĩ useanirĩquẽ mena bairoa ãnicõã ninucũã.

Saly luz del mundo

(Mr 9.50; Lc 14.34-35)

¹³ “Mujãã, yu yarã ati yepapũre moarẽ bairo mujãã ãniña camasãrẽ. Moa caocaeie caãmata, ñerẽ átimasĩtĩña camasãrẽ. Bairi moa caocarije capeticõã usapata, ñe ñnie pũamerẽ ñueĩtĩña. Rerique ñiña. Bairi macã yeparũ reyama camasã tie ñnie carorijere. Bairo na carero, na ya wii macã yepa canetõãná pũame na careatajere peaborecõãgarãma.

¹⁴ “Tunu bairoa ati yepapũre cabusurijere bairo mujãã ãniña camasãrẽ. Jĩcã macã ãtãũ buirũ na caquẽnorĩcã macã caãmata, yasioropũ ãmerĩña. Nipetiro camasã caroaro ti macãrẽ ññajomasĩñama. ¹⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ jĩñaworiquere bugacũcũmi carupapata rocapũ. Jõbuiupũ cũnucũñami, cū ya wiire to ãbusuwoáto, ñ. ¹⁶ Bairi mujãã pũame torea bairo mujãã átigarã mujãã cũã. Caroaro mujãã átiãninucũgarã camasã na caĩñajoro, marĩ Pacu Dios, ãmũgẽcõõ macããcũrẽ cū na cabasapeorapore bairo ñrã,” na ñ quetibujuyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre la ley

¹⁷ Í quetibujy yaparo, atore bairo na ñnemoñupū tunu: “ ‘Moisés ñnacū, bairi profeta majā ñnana cūā na caquetibujucūriqūērē jānarotiácū, tiere bueyami,’ i tūgoñaeiticōāña yu capaarique cutiere. Bairo mee átiacū yu baiya ati yepapure. Dios yarā ñnana na cañquetibujy jūgoyeticūricārōrē bairo jīcārō tūni to baipeticōāto í, ati yepapure yu apū. ¹⁸ Cariape mujāārē yu quetibujuya: Ati umurecōo capetiparo jūgoye Moisés ñnacū cū caátiroticūriqūē jīcā wāmeacā ũnorē noa ũna átiyasomasīētīñama. Cū cañricārōrēā bairo baicoagaro. ¹⁹ Bairi ni jīcā ũcū Moisés cū caátiroticūriqūē jīcā wāmeacā ũnorē cū cajānarotiata, o camasārē ricaati na cū cañquetibujyata, Dios cū carotimasīrīpau macāāna nipetiro netōrō cabugoro macāācū nigūmi. Apei puame tie cū caátiroticūriqūērē cū catūgousacōāmata, bairi tunu camasārē cariape na cū cañquetibujyata, Dios cū carotimasīrīpau macāāna mena carotimasi majū nigūmi. ²⁰ Cariape mujāārē ññña: Moisés ñnacū cū caátiroticūriqūērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā na caátīānie netōjāñurō Dios cū caborore bairo caroaro mujāā caāpericōāta, Dios cū carotimasīrīpaure mujāā etaetigarā.”

*Jesús enseña sobre el enojo**(Lc 12.57-59)*

²¹ Apeyera, “Marī ñicūjāārē na caquetibujucūriqūērē mujāā tūgoyupa: ‘Camasārē na pajāreeticōāña. Ni jīcā ũcū apeire cū capajārocaata, roro cū caátiere ññacōñarī popiye cū baio joroque cū átirotagarāma cabūtoa camasīrā,’ na cañriqūērē mujāā tūgoyupa. ²² Bairo na cañquetibujucūmiatacūārē, yu puame atore bairo mujāārē yu quetibujy cūñemoña: Ni jīcā ũcū cū yau mena cū caasiata, Dios puame roro cū caátiere ññacōñarī popiye cū baio joroque cū átigūmi. Tunu bairoa ni jīcā ũcū cū yaure roro cū cañtutiata, Junta Suprema macāāna roro cū caátiere ññacōñarī popiye cū baio joroque cū átigarāma. Tunu bairoa ni jīcā ũcū cū yaure, ‘Catūgomasiēcū mu āñña,’ Irī, butiuro yapapua tūgoñarī cū ānio joroque cū cū caāpata, caūpetietopu caácāre bairo nigūmi.

²³⁻²⁴ “Bairi ni mujāā mena macāācū roro cū caátaje wapare yasiogu, altar mesapu waibūcure cū neátī, bairi, ‘Yu mena asiajāññami mai yu yau,’ cū cañtūgoñabōcaata, ti altapure cū canunigamirījērē cū cacūrō ññña mai. Cariape cū yañu cū caátō boyo. Cū mena cū cabūsuqūēnorō boyo. Bairo tiere áti yaparori bero roque, Diore cū cañubero ññña.

²⁵ “Tunu bairoa ni apei ũcū, ‘Yu mujāā wapamoña,’ Irī, mujāārē juez caññabesei tpu cū caneápāro jūgoye, tāmuri cū mena busuqūēnojūgoya. Mujāārē juez tpu cū caneápéripārore bairo Irā, cū mena busuqūēnojūgoya. Mujāā cabūsuqūēnojūgoeticōāta, juez puame preso jorica wii macāāna cacoterārē mujāārē ñnerotigūmi. Bairo áti yaparo, na puame preso jorica wii pu mujāārē cūrecoāgarāma. ²⁶ Cariape mujāārē ññña: Dinero mujāā cawapamorijērē mujāā cawapatipeyoparo jūgoye, topu mujāā ānicōāgarā. Mujāā witimasīetigarā,” na í quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre el adulterio

²⁷ Í quetibujy yaparo, na í nemoñupū tunu: “ ‘Apeo mu ñumo mee caācōrē eperico cūgoeticōāña,’ na cañquetibujucūriqūērē mujāā tūgoyupa. ²⁸ Bairo na cañquetibujucūmiatacūārē, yu puame atore bairo mujāārē yu quetibujy cūñemoña tunu: Ni jīcā ũcū cū ñumo mee caācōrē roro cō cū caátigatūgoñata, merē cū yeripure cō mena caācūrē bairo ānicōābujioñmi.

²⁹ “Bairi ni jīcā ũcū mujāā mena macāācū cū caapea cariape nugōā macāācā mena carorije macāājē jettore ññanucūñmi. Bairo tia cū caapea jūgori carorije macāājē caññapai cū caāmata, apeire tia cū caapeare weeroticōārī caācūrē bairo cū caāno, ñubujjoro. Bairo cū rupau macāātō jīcārōrē cūgoeticōāñmi, Dios tpu cū caetaata, ññña. Bairo cū rupau macāājē roro cūrē caátiecorotirije nipetiro mena peeropu roro cū tāmuo joroque Dios cū caāpata roque, ññetimajucōāña. ³⁰ Tunu bairoa ni jīcā ũcū mujāā mena macāācū cū wāmo jūgori rorije jettore átinucūñmi. Bairo cū wāmo jūgori carorijere caátieconucū cū caāmata, apeire cū wāmorē yisetaroticōārī caācūrē bairo cū caāno, ñubujjoro. Bairo cū rupau macāātō jīcārōrē cūgoeticōāñmi, Dios tpu cū caetaata, ññña. Bairo cū rupau macāājē roro cūrē caátiecorotirije nipetiro mena peeropu roro cū tāmuo joroque Dios cū caāpata roque, ññetimajucōāña. Bairi roro mujāā caátinucūrijērē jñnacōāña,” na í quetibujuyupu Jesús.

*Jesús enseña sobre el divorcio**(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lc 16.18)*

³¹ Í quetibujy yaparo, atore bairo na ñnemoñupū tunu: “Ni jīcā ũcū cū ñumorē cū caroca-gaata, atore bairo Irīcā pūrōrē cō cū cajoro, ññurō: ‘Bairo mu cabairoi, murē teei, murē yu rocaya yua,’ na cañquetibujucūriqūērē mujāā tūgoyupa. ³² Bairo na cañquetibujucūmiatacūārē, yu puame atore bairo mujāārē yu quetibujy cūñemoña tunu: Ni jīcā ũcū cū ñumo, apei mena roro caepeeco cō caññimiatācūārē, cōrē cū carocaata, roro cō baio joroque cō átiyami. Apei

mena roro caepericore bairo caãcõ cõ ãnio joroque cõ átiyami, bairo cõ cõ caápata. Tunu bairoa apei puame capitiecoricore cõ cawãmojiyaata, apei mena roro caepericãre bairo caãcõ ãnibujioami cõ cãã,” na ï quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre los juramentos

³³ ï quetibuju yaparo, ape wãme atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Dios mena ñiña, mujãã caiatato bero caãmata, mujãã caĩrõrẽã bairo ása. Ìtoeticõãña,’ marĩ ñicãjãã na caĩquetibujucũĩrĩqũerẽ mujãã tãgoyupa. ³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cùnemoña tunu: Atore bairi wãme ìtẽtĩcõãña: ‘Jõ umurecõo mena ñiña,’ o ‘Ati yepa mena ñiña,’ o ‘Jerusalén na caĩrĩ macã mena majũ ñiña,’ ìtẽtĩcõãña. Bairo mujãã caĩata, Diore caĩroaenarẽ bairo caãna mujãã ãnibujiorã. Umurecõo puame Dios cõ caãnipãu ñiña. Ati yepa puame cõ carotiripãu ñiña. Jerusalén cãã cõ carotimasĩrĩpãu ñiña. ³⁶ Tunu bairoa, ‘Yu rãpoa mena ñiña,’ ìtẽtĩcõãña. Ni jĩcãũ ùcũ cõ poawẽ jĩcãwẽ caĩrĩwẽãcãrẽ cabotiriwẽ majũ átiwasoamasĩtẽñĩami. O cabotiriwẽãcã caãmata, caĩrĩwẽ majũ átiwaso masĩtẽñĩami.

³⁷ “Bairi atore bairo ìrĩqũẽ jeto ñiña: ‘Bairo yu átiyũ,’ o ‘Bairo yu áperiyũ,’ cariapea ìrĩqũẽ jeto ñiña. Tie netõjãñurõ mujãã caĩata, wãtĩ cõ caĩbusjãrĩjẽrẽ catũgousarãrẽ bairo caãna mujãã ãnibujiorã,” na ï quetibujuyupu Jesús.

Jesús enseña sobre la venganza

(Lc 6.29-30)

³⁸ ï quetibuju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Jĩcãũ apei mena ãmeo qũerĩ cõ caapeere cõ caroyetuata, cõ cãã cũrẽã bairo cõ caapeere cõ caãmerõ ñurõ. O cõ opire cõ capapeata, cõ cãã cũrẽã bairo cõ opire cõ capapeero ñurõ,’ na caĩquetibujucũĩrĩqũerẽ mujãã tãgoyupa. ³⁹ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cùnemoña tunu: Aperã roro mujããrẽ na caátimiatãcũãrẽ na ãmeeticõãña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã wasopãnarẽ cõ capaata, ape nugõã cũãrẽ cõ ãnoeticõãña. ⁴⁰ Tunu bairoa apei mujãã pesu puame mujãã jutiuro cabui macããtõrẽ quetiupãu juezre cõ caẽmarotiatã, mujãã camisa cããrẽ cõ nunicõãña mujãã pesure. ⁴¹ Tunu bairoa ape yepa macããcũ soldau ùcũ, ‘Puga kilómetro majũ yu yayero pusabojaya tãmurĩ wapa mano,’ mujãã cõ caĩata, bapãricãnacã kilómetro majũ buipearo cõ mujãã pusabojagarã. ⁴² Tunu bairoa apei cõ cajẽniata, cõ cabopacarijere cõ nuniña. Tunu apei, ‘Yure wasoya,’ mujãã cõ caĩata, ‘Mu yu wasoecu,’ qũĩtẽtĩcõãña. Cõ nunicõãña,” na ï quetibujuyupu Jesús.

El amor a los enemigos

(Lc 6.27-28, 32-36)

⁴³ ï quetibuju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Marĩ yarãrẽ marĩ camairõ ñiña. Tunu marĩ pesua puamerẽ marĩ cateero ñiña,’ na caĩquetibujucũĩrĩqũerẽ mujãã tãgoyupa. ⁴⁴ Bairo na caĩquetibujucũmiatacũãrẽ, yu puame atore bairo mujããrẽ yu quetibuju cùnemoña tunu: Mujãã pesua cããrẽ na maiña. Rorije na ápericõãña. Caroa roquere na ása. Dios yarã mujãã caãnoi, roro mujãã baio joroque caãnarẽ na jẽnibojaya Diopure. ⁴⁵ Bairo mujãã caápata, Dios umurecõo caãcũ pũnaarẽ bairo caãna mujãã ãnigarã. Dios puame nipetirore caĩñamai ñiñami. Carorijere caãna, caroare caãna cããrẽ muipũ asibatopeyocõãnucũñami. Tunu bairoa oco caocarijere na jonucũñami Dios carorije wapare cacũgorãrẽ bairo cõ caĩñãrãrẽ, carorije wapa cacũgoenarẽ bairo cõ caĩñãrã cããrẽ. Bairi mujãã cãã Dios caroaro cõ caátorea bairo caroaro na ása, roro mujããrẽ caãna cããrẽ. ⁴⁶ Mujããrẽ camairã jetore mujãã camaiata, Dios mujãã cawapatãpee mujããrẽ cõ cajorije manigarõ. Tore bairo átinucũñama Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jebobojari majã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. ⁴⁷ Tunu bairoa mujãã yarã jetore, ‘Caroare cõ joáto Dios mujããrẽ,’ na mujãã caĩata, jũe ùnierẽ aperã netõrõ caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Diore camasiẽna cãã. ⁴⁸ Marĩ Pacũ, umurecõo macããcũ puame roque caroaro cariape cõ caátie petietiya. Bairi mujãã Dios yarã ãnirĩ roro mujããrẽ caãna cããrẽ caroaro na ása. Bairi Dios cõ caátinucũñãrẽ bairo mujãã cãã caroaro cariape átinucũña,” na ï quetibujuyupu Jesús.

6

Jesús enseña sobre las buenas obras

¹ ï quetibuju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Ñubuerãã caroaro tãgoñaña. ‘Capããrã camasã na canearõ jetore marĩ ñubuegarã, caroaro marĩ caátiere na caĩñaparore bairo ìrã,’ ï tãgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtãgoñaata, marĩ Pacũ Dios umurecõo macããcũ mujãã cawapatãpee mujããrẽ cõ cajopeere mujãã joetigumi.

² “Bairi camasã na cabopacarijere mujãã cajoata, nipetiro camasãrẽ, bairo mujãã caátiere na quetibuju masĩõtẽtĩcõãña. Tore bairo átinucũñama caĩtopairã cãã ñubuerica wii, sinagogare ãna, o maãpũ ãñesẽãrã, nipetiro camasã narẽ na caĩroaparore bairo ìrã. Cariape mujããrẽ

ñiña: Na ūna camasā aperā narē na caïroanucūrjē netōrō cāgonemoetigarāma. Dios puame na İroaetiri caroare na joetigumi roro na catāgoñarijē jūgori. ³ Bairi mujāā puame camasā na cabopacarijere mujāā cajoata, ni ūcū mujāā ya caānimajūārē cū quetibujueticōāña. ⁴ Capāārā na cañāetopu, cabopacarārē na juātinemoña. Tore bairo mujāā caápata, marī Pacu Dios yasiropu mujāā caātimitacāārē, cañāu āniri mujāā jogumi mujāā cawapatapeere.

Jesús enseña a orar

(Lc 11.2-4)

⁵ “Tunu bairoa Diore jēnirā, caïtopairā na cajēnirōrē bairo jēnieticōāña. Na puame ñubuerica wiipū āna, nucūrī Diore cū jēniuseanucūñama. O plaza tūnipu capāārā camasā na caānopu āna, bairo ātiuseanucūñama, nipetiro camasā caroaro na cañubuerijere na cañaparore bairo İrā. Cariape mujāārē ñiña: Na ūna camasā aperā narē na caïroanucūrjē netōrō cāgonemoetigarāma. Dios na İroaetiri, caroare na joetigumi, roro na catāgoñarijē jūgori. ⁶ Bairi mujāā puame Diore cū mujāā cajēniata, atore bairo mujāā caāto ñiña: Mujāā ya arua jopere biajāāti, aperā na cañāetopu Diore cū jēninucūña. Tore bairo mujāā caápata, marī Pacu Dios jeto cañāu, mujāā mena caācū āniri caroare mujāā jogumi.

⁷ “Tunu bairoa Diore cū jēnirā, nairō jīcā wāmea cabūgoro macāājērē ĩ busujēnieticōāña. Tore bairo jeto ĩ jēninucūñama Diore camasīēna. ‘Nairō jīcā wāmea cū marī cañata, caroaro tūgoumi Dios,’ ĩ tūgoñāñama, masīēna. ⁸ Marī Pacu Dios puame cū mujāā cajēnipro jūgoypu merē mujāā cajēnipeere masīcōāñami. Bairi narē bairo cū jēnieticōāña Diore. ⁹ Ato bairo mujāā cajēnirō boya:

‘Jāā Pacu, jōbui macāācū, nipetiro camasā mu wāmerē na İroāto.

¹⁰ Tunu bairoa mu carotimasīrīpaū ati yepapu to apāro.

Jōbui pu carotirorea bairo to baiāto ati yepapu cūārē.

¹¹ Tunu āme jāā caūgapee, jāā caborije, jāārē carūsarije ūnie cūārē jāā joya.

¹² Tunu bairoa roro jāā caātaje cūārē jāā masiriyobojaya.

Camasā roro jāārē na caātajere jāā camasiritirorea bairo roro jāā caātaje cūārē jāā masiriyobojaya mu cūā.

¹³ Tunu wātī roro jāārē cū caātarijere jāā ēñotaya. Jāā netōōña.

Mu jeto carotimasī mu āniña.

Mu jeto catutuanetōū mu āniña.

Mu jeto camasā na caïroapu mu āniña tocānacā rūmua. Bairo to baiāto,’

bairo Diore cū mujāā cajēnipee ñiña,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

¹⁴ ĩ quetibuju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Camasā roro mujāārē na caātajere na mujāā cabusquēnoata, marī Pacu Dios ūmrecōpu caācū cūā roro mujāā caātajere masiriyobojagumi. ¹⁵ Bairo roro mujāārē na caātajere na mujāā cabusquēnoeticōāta roque, marī Pacu Dios cūā roro mujāā caātajere masiriyobojagetigumi.

Jesús enseña sobre el ayuno

¹⁶ “Tunu bairoa ape rūmu ūgarique betiri Diore ñubueāna, tūgoñariqūē pairā yapuarique canarē bairā na cabaurora bairo baieticōāña. Tore bairo jeto ātiyama caïtopairā, nipetiro camasā ūgarique betiri Diore na cañubueo na camasparore bairo İrā. Cariape mujāārē ñiña: Camasā na caïroarije netōrō cāgoetigarāma. Dios na İroaetiri caroare na joetigumi, roro na catāgoñarijē jūgori. ¹⁷ Bairi mujāā puame ūgarique betiri Diore mujāā cañubueata, atore bairo mujāā caāto ñiña: Mujāā riapēre wacoseya. Mujāā poa cūārē caroaro wūgapeoya. ¹⁸ Bairo āsa, ni jīcāū ūcū ūgarique betiri mujāā cañubuerijere cū camasīētpare bairo İrā. Ato bairo mujāā bootūgoñagarā. Jōbui pu mujāā cacūgopeere mujāā mena caācū āniri caroare mujāā jogumi.

Riquezas en el cielo

(Lc 12.33-34)

¹⁹ “Tunu bairoa ati yepa macāājē paio cawapacutiēre jeeneñorī caroare bairo jecūcūgonetōētīcōāña. Ati yepapu marī caāno, moena ūgareyama ti ūnierē. O tie āpōā ūnie caāmata cūārē, ūta witi rī boacoaya. O aperā tiere jerutircōāñama. ²⁰ Caroaro āsa, jōbui pu roquere mujāā yaye wapa caānipeere mujāā cacūgonetōparore bairo. Topu noa ūna moena caūgarerā mánama. Caūtatwitoarije ūnie cūā mano. Cajerutiri majā cūā mánama ūmrecōpore. Bairi topu mujāā cacūgopee yasiētigaro. ²¹ Ati yepapu macāājē jeto mujāā camaitūgoñata, tie jeto mujāā bootūgoñagarā. Jōbui pu mujāā cacūgopeere mujāā camaitūgoñata roque, ati yepa macāājērē butiōro mujāā bootūgoñagetigarā.

La lámpara del cuerpo

(Lc 11.34-36)

²²⁻²³ “Tunu bairoa mujāā caapee puame cajīñaworicare bairo ñiña mujāā rupaure. Mujāā caapee caroaro to cañīnmasīata, caroaro mujāā ĩñamasīña. Caroyetuata, caroaro mujāā

ĩnamasĩetĩña. Tore bairo mujãã, cayeriñurã ãnirĩ cariape mujãã catũgoñaata, caroaro mujãã átimasĩgarã. Cayeriñuena mujãã caãmata roque, caroaro mujãã átimasĩetĩbujiorã. Dios mujããrẽ cũ camasĩõrĩjẽrẽ mujãã catũgousajãnacõãta, j̄roro majũ ána mujãã átibujiorã!

Dios y el dinero
(Lc 16.13)

²⁴ “Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ, pũgarãpna cũ quetiuparã na caĩrõrẽ bairo átimasĩetĩñami, jĩcãrõrẽã bairo na carotimasĩetĩcõãta. Bairo na cabaiata, jĩcãũrẽ qũĩroabujioami. Apeire qũĩroaetibujioami. Jĩcãũ mena yeri ñugumi. Apeire qũĩñategumi. Torea bairo mujãã cãã dinerore mujãã cabotũgoñaata, Dios yaye mujããrẽ cũ caãtirotirijere mujãã ññatebujiorã,” na ñ quetibujuyupũ Jesũs.

Dios cuida de sus hijos
(Lc 12.22-31)

²⁵⁻²⁶ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Mujãã yeri pũna puame, mujãã caugapee, bairi mujãã cajãñapee netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ñña. Bairi mujããrẽ ñña: Ati yera macããjẽrẽ butioro bootũgoñaeticõãña. Mujãã caugapeere, mujãã caetipeere, bairi mujãã cajãñapee cããrẽ butioro tũgoña macãetĩcõãña. Minia na caãtiãnierẽ mujãã masĩña. Na caugapeere teetiyama. Tunu na caugapeere cabutiro ñña, jeetiyama. Na caugapeere jeri wĩipũ qũẽnocũetĩnucũñama. Bairo na caãperimiatacããrẽ, na caugapeere jonucũñami Dios. ¡Mujãã roquere minia netõrõ mujãã maiñami Dios! Bairi ãme mujãã caãnierẽ tũgoña macãetĩcõãña. ²⁷ Ni ùcũ mujãã mena macããcũ, cũ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori, ‘Yũ butinemogu jĩcã metro recomacã majũ, ãmũũ ãñigu,’ ñ masĩetĩñami. Mujãã catũgoñamacãrĩjẽ jũgori mujãã átimasĩetĩña.

²⁸ “Bairi, ñnopẽĩrã mujãã cajãñapeere mujãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? Oó, tataboaro macããjẽ cabairije cããrẽ mujãã masĩña. Oó puame paaetĩnucũña. Eetĩnucũña. ²⁹ Bairo áperimĩrõcũã, caroa bauya. Quetiupau rey Salomón ãnacũ caroa majũ cũ cajutii jãñarĩqũẽ netõjãñurõ caroa bauya oó puame. ³⁰ Bairo tie taã ùnie Dios cũ caqũẽnorĩqũẽ jĩcã rãmu caroa cabaumiatacããrẽ, ape rãmu peeropũ joeyama camasã, peero riorã. Mujããrẽ taã ùnie netõjãñurõ mujãã maiñami Dios. Bairi mujãã cajãñapeere mujãã jogumi yua. ¡Mujãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo majũ mujããrẽ ññaña! ³¹ Bairi mujãã cabopacarijere tũgoña macãetĩcõãña. ‘¿Ñerẽ marĩ ugarãati?’ o ‘¿Ñerẽ marĩ etirãati?’ o ‘¿Ñerẽ marĩ jãñarãati?’ ñ tũgoña macãetĩcõãña. ³² Diore caĩroaena puame na caugapeere, bairi na caetipee cããrẽ tũgoña macãnucũñama. Mujãã roque narẽ bairo baetĩcõãña. Marĩ Pacũ Dios ãmũrecõo macããcũ marĩ cabopacarijere masĩpocõãñami. Bairi tũgoña macãetĩcõãña. ³³ Dios cũ carotimasĩrĩpau roquere tũgoñaña. Dios cũ carotirore bairo ãsa. Bairo mujãã caãpata, ati yera macããjẽ nipetirije mujãã cabopacarije cããrẽ mujãã jogumi Dios. ³⁴ Tocãnacã rãmu ricaati capee wãme baicõã ñña. Bairi ñnamĩrõcã mujãã caãtipeere tũgoña macãetĩcõãña. Ñnamĩrõcã caetaro roque mujãã caãtipee ùnierẽ mujãã masĩgarã,” na ñ quetibujuyupũ Jesũs.

7

No juzgar a otros
(Lc 6.37-38, 41-42)

¹ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Aperã noo na caãtiere roro busũpaeticõãña, mujããrẽ Dios cãã mujãã caãtiere, ‘Roro átiyama,’ cũ caetiparore bairo ñrã. ² Dios puame aperã na caãtiãnierẽ roro mujãã cabusũpaire cãrõ, mujãã ñroaetigumi. Tunu bairoa aperãrẽ na mujãã catuticõñarõ cãrõ jĩcãrõ tãni mujãã cããrẽ mujãã tutigumi. ³⁻⁴ Tunu bairoa jĩcãũ caũmu cũ baire, ‘Mũ caapearu pũrõãcã jãñaña. Yũ nerocapa,’ qũĩñupũ. Bairo qũĩmicũã, cũ puame tutu majũ cũgocõãñami cũ caapearu. Tore bairo baiyami jĩcãũ ùcũ paio roro caãtaca, cũ cãã petoaca roro caãtacre, ‘Roro mũ baiya,’ cũ cũ caĩbusũpaiata. ⁵ ¡Caĩtopairã mujãã ãñaña! Torenã, mujãã puame roque rejũgoya mujãã carorijere. Bairo átiri bero roque, mujãã quetibujũ masĩgarã aperã rorije na caãtiere.

⁶ “Tunu bairoa caroa majũrẽ marĩ joetiya wii yaiare. Tunu perlas caroa cabotiri rupaaca cããrẽ yeseapure marĩ wẽjoetiya. Bairo marĩ caãpata, tie peabato recoagarãma. Torea bairo Dios yaye busũrique caroa majũ to caãnimatacããrẽ, wii yaiã, bairi yeseare bairo caãnarẽ bairo catũgogaenarẽ na quetibujueticõãña, caroa quetire roro na busũeticõãto, ñrã,” na ñ quetibujuyupũ Jesũs.

Pedir, buscar y llamar a la puerta
(Lc 11.9-13; 6.31)

⁷⁻⁸ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Noa ùna na cajẽniata, na cajẽnirĩjẽrẽ bõcamasĩgarãma. Tunu bairoa apeye ùnierẽ na camacãata, na camacãrĩjẽrẽ

bócamasígarāma. Tunu joperu na capiiata, ti wii upau puame ti jopere pāāgumi. Bairi tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā caānimasípeere jogumi. Bairi Diore mujāā cajēnirō ñiña.

⁹ “Mujāā, capūnaacuna mujāā pūnaa pan rupare na cajēniata, žūtā rupare na mujāā jobujiocti? Bairo mujāā áperā. ¹⁰ Tunu bairoa waire na cajēniata, žāña ūcārē na mujāā jobujiocti? Bairo mujāā áperā. ¹¹ Mujāā, carorā nimirācūā, mujāā pūnaarē caroa wāmerē mujāā jomasīnucūña. Marī Pacu Dios ūmrecō macācū roque carou majū ñiñami. Camasā netōrō carou ñiñami. ¡Bairi noa ūna cūrē cajēnirārē na jogumi caroa ūnie majūrē!

¹² “Bairi aperā mujāā na caátore mujāā caborore bairo na cūārē na nucābugoya. Tore bairo marī ī quetibūju cūñañupā Moisés ānacū bairi profeta majā cūā,” na ī quetibūjuypu Jesús.

La puerta angosta
(Lc 13.24)

¹³⁻¹⁴ Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Ati yeparu mujāā caāno, puğa jopeere bairo ñiña. Jicā jope, pairi jope ñiña. Ti jope jāāetaricarō esari wāā baucoaya. Bairo caroa wāā baumirōcūā, ti wāā yaparu camasā na cayasipapau ñiña. Bairo cabaimiatacūārē, camasā capāārā ti jopere pāāžāārī ti wāārē ānucūñama. Ape jope cūā ñiña ōcā jopeaca. Ti jope jāāetaricarō esaeti wāā baucoaya. Bairo cabairi wāā nimirōcūā, ti wāā yaparu camasārē tocānacā rūmua caroarō na canetōpapau ñiña. Bairo cabaimiatacūārē, camasā petoaca ti jopere pāāžāārī ti wāārē áyama. Mujāā puame roque na mena mujāā caátō yu boya,” na ī quetibūjuypu Jesús.

El árbol se conoce por su fruto
(Lc 6.43-44)

¹⁵ Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “ ‘Dios yaye busuriquere mujāārē jāā quetibūjuğarā, jicāārā mujāārē na caĩmiatacūārē, bairo mujāārē ĩtogarā baiyama. Na tūgosaeiticōāña. Ovejare bairo nurīcārā baumirācūā, macānucū yaia, cauwarā majūrē bairo caāna ñiñama. ¹⁶ Marī caugarije use cūārē marī jeetiya pota yucpu. Tunu bairoa ūgarije, higuera na caĩrjē cūārē marī jeetiya pota wopu. Tore a bairo caĩtopairā ricaati na caātiānierē ĩñarī, ‘Naana, caĩtopairā ñiñama,’ mujāā ĩ masīgarā. ¹⁷ Tunu tocānacāpua yucu carou puame caroare ricacūtiya. Apeī yucu caroricu roque carorijere ricacūtiya. ¹⁸ Yucu carou puame carorijere rīca cuperiya. Tunu bairoa apeī yucu caroricu caroa rīca cuperiya. ¹⁹ Bairi camasā tocānacāūā caroarō na caāpericōāta, jicāū yucu, carica maniirē quetijoerocacōārīcārōrē bairo na ātīrecōāgumi Dios na cūārē. Petoaca rusaya Dios camasārē cū caĩñabesepa rūmu. ²⁰ Tore bairo camasā na caātiānierē ĩñamasīrī tore bairo caātiānarē na mujāā ĩ masīgarā,” na ī quetibūjuypu Jesús.

No todos entrarán en el reino de Dios
(Lc 13.25-27)

²¹ Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Tocānacāpua, ‘Jāā Quetiupau’ yure caĩrā nimirācūā, jicāārā na mena macāāna áperigarāma Dios cū carotimasīrīpaupe. Noa ūna, yu Pacu ūmrecō macācū cū carotirore bairo caāticōāna roque ágarāma. ²² Ti rūmu camasārē Dios na cū caĩñabesepa rūmu caetaro ĩña, atore bairo ñigarāma capāārā camasā yure: ‘Jāā Quetiupau, jāā cūā mu yaye busuriquere jāā quetibūjunetōwū camasārē. Tunu bairoa mu wāme mena ĩrī, wātī yeri pūnarē na jāā acuwiyojowu. Capee jāā ātījēñowū mu camasīrjē mena. Jāārē mu masīrī, ñimigarāma ti rūmu caetaro. ²³ Bairo na caĩmiatacūārē, atore bairo ñigu: ‘Mujāā yu masīrīña. Bairi ánāja. ¡Mujāā carorije cacāgorā ānirī yu mena mujāā āmerigarā yua!’ na ĩ quetibūjuypu Jesús.

Las dos bases
(Mr 1.22; Lc 6.47-49)

²⁴ Ī quetibūju yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī na ĩnemoñupū tunu Jesús: “Ni ūcū yu yaye quetire tūgori, cabero yu caĩrōrē bairo caācu atore bairo ñiñami: Tutuari wiire caqūēnoarē bairo camasī ñiñami. Camasī puame cū ya wiire ūtā bui qūēnoñupū. ²⁵ Bairi cabero oco paio caocaro, ria puta, wiipū etayuparo yua. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabaimiatacūārē, ti wii puame toa nicōāñuparō. Wīno cūā butioro cayepa usūropu nucōrī cū caqūēnorīcā wii ānirī toa nicōāñuparō. ²⁶ Tunu bairoa apeī cūā yu yaye quetire tūgogaetiri, yu caĩrōrē bairo caāpei atore bairo ñiñami: Tutuaeti wiire caqūēnoarē bairo caācū ñiñami. Catūgoñamasīcū ānirī ūtā bui mee, paputiropu cū wiire qūēnoñupū. ²⁷ Bairi cabero oco paio caocaro, ria puta, wiipū etayuparo. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabairoi yua, ti wii puame pecoasuparo. Wii botare cayepa usuetopu nucōrī cū caqūēnorīcā wii ānirī, ĩñe mano ñapeticoasuparo!” na ī quetibūjuypu Jesús.

²⁸ Bairo camasārē na ĩ quetibūju yaparo yua, nipetirā cū yaye quetire catāgorā etarā puame cū tūgocōā maniāsuparā. ²⁹ Jesús puame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri

majārē bairo camasārē na quetibujesupu. Carotimasī cū caquetibujurore bairo na quetibujyupu. Bairi cū yaye quetire tūgori, cū tūgocōā maniásuparā nipetiro camasā.

8

Jesús sana a un leproso

(Mr 1.40-45; Lc 5.12-16)

¹ Bairo Jesús útāupū cañiatacū tunu ruiasúpū. Bairo cū caruiatō, capāārā camasā cū bero usayuparā. ² Bairo cabairo, jicāū carupau boau puame Jesutu cū ruropaturi mena etanumurī qūiroau etayupu. Bairo eta, atore bairo qūī jēniñupū:

—Yū Quetiupau, mū caboata, yū mū netōōgū yū caboariaye cutiere.

³ Bairo cū cañjēnirō tūgo, Jesús puame cū wāmo mena cū pāñañupū. Bairo átícōā, atore bairo qūīñupū Jesús:

—Mū cacatiro yū boya. ¡Bairi mū yū netōōña! —qūīñupū cariaure.

Bairo Jesús cū cañrō, jicoquei caticoasupu carupau boamiatacū. ⁴ Bairo qūīnemoñupū tunu Jesús:

—Tūgoya. Aperārē na quetibujeticōāña mūrē yū canetōatajere. Cariape acoácúja sacerdote tūpu. Qūīñōña mū rupau, mū cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña mū cacatirije wapare. Tore bairo marī átirotiyupi Moisés ānacū. Bairo mū caátiatato bero, nipetiro camasā masīgarāma mū cacatiatajere yua —qūīñupū Jesús carupau boamiatacure.

Jesús sana al criado de un capitán romano

(Lc 7.1-10)

⁵ Cabero Capernaum na cañrī macāpu etayupu Jesús. Bairo cū caetaro tūgo, jicāū, romano soldaua quetiupau capitán majū cūtu etayupu, cū jēniñagu. ⁶ Ato bairo qūīñupū:

—Yū Quetiupau, yū paabojari majōcu jicāū riajāñuñami. Ámasiētñami. Cū ñicāārī buñjāñuñami. Cū rupau cūārē butiuro wisiojāñuñami —qūīñupū.

⁷ Bairo cū cañrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Mū mena, mū ya wiipu yū āgu. Mū paabojari majōcure yū catiobojaagú —qūīñupū.

⁸ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūīñupū soldaua quetiupau capitán Jesure:

—Yū Quetiupau, yū mena mū ápeí. Mū, cañnimajūū mū āniña. Yū puame roque mūrē bairo yū baietiya. Bairi yū ya wiire mū cajāārō ñuetō. Ato pua ācū, “Cū catiáto,” mū cañjoro jeto ñurō. Bairo mū cañrō, caticoagūmi yū yau. ⁹ Yū netōjāñurō carotirā na carotirica yū āniña. Tunu bairoa yū cūā quetiupau ānirī yū āmuarē na yū rotimasīnucūña. Bairi “Tiaya,” yū cañrō, jicoquei atīnucūñama. Tunu “Ánaja,” yū cañrō, jicoquei ānucūñama. Tunu “Bairo ása,” yū paabojari majārē yū cañrō, jicoquei yū cañrōrē bairo átīnucūñama —qūīñupū quetiupau capitán Jesure.

¹⁰ Bairo cū cañrō tūgo, Jesús puame tūgoacūacoasupu. Bairi cūrē causerārē na āmejore ññarī, atore bairo na ññupū:

—Mujāārē cariape ñña: Ato Israel yepa macāña jicāū ũcū ānirē bairo yū mena catūgoñatutuaure yū bócaetañaētñña. Cū puame tūgoñatutujāñuñami Dios cū carotimasīrjērē.

¹¹ Tunu cariape ññemoña: Ape rāmu capāārā camasā romano majōcu ũna muipū cū cawāmuatōpu caatātana, bairi muipū cū cañajāátopū caatātana cūā nipetiropu caatātana etari, marī ñicājāā, Abraham, Isaac, Jacob mena mesapu ruigarāma. Judío majā caāmerā na cañniatacūārē, na mena ũga bapacutigarāma Dios cū carotimasīrpa caetaro. ¹² Bairo caroaro na mena na cauga bapacutimiatacūārē, aperā capāārā judío majā Dios cū carotimasīrpa caetabujioatana puamerē canaitñārōpu na joregūmi Dios, cū mena na catūgoñatutuaetie wapa. Bairi capāārā topū otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butiuro yaparupā yua —na ññupū Jesús cū bero causerārē.

¹³ Ī quetibujy yaparo, atore bairo qūīnemoñupū tunu soldaua quetiupau capitárē:

—Tunu ácúja mū ya wiipu. Tore bairo yū mena mū catūgoñatutuarore bairo to baiáto. Mū paabojari majōcu caticoagūmi —qūīñupū.

Tocārōā bairo cū cañrō, jicoquei caticoasupu capitán paabojari majōcu yua.

Jesús sana a la suegra de Pedro

(Mr 1.29-31; Lc 4.38-39)

¹⁴ Cabero acoásupu Jesús, Pedro cawāmecucu ya wiipu. Bairo ti wii jāāetari Pedro mañicōrē cō ññañupū. Cō puame riao baiyupo. Butiuro buyoyupo. ¹⁵ Bairo cō cabairo ñña, cō wāmorē pāñañupū. Bairo cū caátoa, jicoquei yua jānacuasuparo buyoye puame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiácó yua, tocārōā ũgariquere na qūēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mr 1.32-34; Lc 4.40-41)

¹⁶ Cabero canaioatípa Pedro ya wiipare etayupará nipetiro ti macá macããna. Wãtí yeri púnarê cacûgorârê na jeasúparâ Jesús tupa. Bairo Jesús na caetaro ñna, wãtí yeri púnarê na acurewiojoyupa. Jicãnia cã caĩrõ witicoásúparâ. Tunu bairoa nipetiro cariyayecunarê na catioyupa Jesús. ¹⁷ Bairo profeta Isaías ãnacû cã caíquetibujã jûgoyeticĩricãrõrê bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo í quetibujã woatucũñaupí Isaías: “Marí riayere, popiye marí cabairije nipetirijere marí netõbojagami,” í quetibujã woatucũñaupí Isaías ãnacû Jesús cã caátipeere.

*Los que querían seguir a Jesús
(Lc 9.57-62)*

¹⁸ Cabero camasã capããrã majû Jesús tupa ñnucû ãmejoreyupará. Bairo na cabairo ñnarí, Jesús puame, “Utãbucura ape nũgõãpu marí pẽña átõca,” na ññupã cã cabuerãrê. ¹⁹ Bairo na caápáro jûgoye, jicãñ Moisés ãnacû cã caroticũriqũerê cajûgobuei puame Jesure qũñupã: —Cabuei, yã cãã mã cabuei yã ãnigaya. Bairi noo mã cañesẽãrõpu yã águ yã cãã —qũñupã.

²⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũñupã Jesús: —Macãñucû macããna waibutoa na caãnipauri cûgoyama. Minia cãã na riabatiri na caãnipaurire cûgoyama. Bairo na cacûgomiatacããrê, yua, Camasã Jûgocã, yã caãnipau ñno yã cûgoetiya —qũñupã Jesús caãmurê.

²¹ Bairi apei Jesús berore causaã puame atore bairo qũñupã: —Yã Quetiupaã, mai mã mena yã bapacãperigu. Yã pacure cã cotei ácu yã baiya. Cã cariacoaato bero roque, mã mena yã ábujiõ —qũñupã Jesure.

²² Bairo cã caĩmiatacããrê, Jesús puame bairo qũñupã: —Ãmerê yã mena mã cabapacuto yã boya. Camasã cariacoaatanarê bairo caãna puame na qũñoõato cabaiyasirãrê —qũñupã Jesús jicãñ cãrê causaãgamirê.

*Jesús calma el viento y las olas
(Mr 4.35-41; Lc 8.22-25)*

²³ Bairo cã caĩrõ bero, Jesús puame cãmua capairicãpu ájããñupã. Bairo cã caájããrõ ñnarã, cã cabuerã cãã ájããñupã. ²⁴ Bairo ájãã yua, ti utãbucurãpu pẽñaacoásúparã. Bairo na caátõ yua, wĩno paio papu atjûgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atjãbejããñupã, cãmua ruagari tãnipã yua. Mai, Jesús puame na caátõ beroaca cãñijããcaosupa. ²⁵ Bairo cã cabairoi, cã cabuerã puame cã wãcõñupã. Cã wãcõrĩ atore bairo qũñupã Jesure:

—jããrê cabuei, jãã netõõña! ¡Ruarã marí baiya! —qũñupã.

²⁶ Bairo na caĩwãcõrõ tũgo, bairo na ññupã:

—¿Nopẽirã butioro mujãã uwiyati? ¡Dios mena mujãã tũgoñatutuetimajũcõõña! —na ññupã.

Í yaparo, wãmũncãrĩ yua, wĩnorê jãnarotiyupa. Tunu bairoa oco turi cããrê jãnarotiyupa. Bairo cã caátõ, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ²⁷ Bairo cã caátõ ñna, cã cabuerã puame qũñucãã maniãti, atore bairo ãmeo ññupã na majû:

—¡Ago tame! ¿Ñamũ ñcũ cã ãniñati Jesús? Wĩno, ocoturi cãã cã tũgocõãña.

*Los endemoniados de Gadara
(Mr 5.1-20; Lc 8.26-39)*

²⁸ Cabero ti utãbucura ape nũgõãpu pẽñaetayupará Jesujãã, Gadara na caĩrĩ yepãpu. Bairo eta yua, maãncãñupã Jesús. Bairo cã camaãncãrõ, pugarã caãmua wãtí yeri pũna cacãgorã puame cãtu etayupãrã. Camasãrê na carerica ãtã wĩripã caãniatana cãtu etayupãrã. Mai, na puame cauwiorã majû ãñupã. Bairi camasã puame tipaure netõãmasẽñincũñupã. ²⁹ Bairi yua, na, caãmua puame Jesús cã camaãncãrõ ñna, bairo qũñ awajayupãrã:

—¿Mũ, Dios macã, ñerê acũ mã atĩati jãã ture? ¿Dios popiye jããrê cã caátipa rãmu jûgoye, mã puame popiye jãã baio joroque átigu mã atĩati? —qũñupãrã butioro.

³⁰ Mai, to jûgoye cayojãñurĩpaupã capããrã yesea nuricãrã uga ãñupã. ³¹ Bairo na caũgaãno, wãtí yeri pũna puame atore bairo butioro qũñupãrã Jesure:

—Jããrê mã caacurewiojomajũgaata, yesea tupa jãã árotiya. Napure jãã jããgarã —butioro qũñupãrã.

³² Bairo na caĩrõ tũgo, “¡Jau, topã ánjã toroque!” na ññupã Jesús, na ároti yua. Bairo cã caĩrõ, wãtí yeri pũna puame caãmuarê na witipeticoásúparã. Yeseapure jããrãsupã. Bairo yeseare na cajããrĩpaã yua, yesea ãtãã bui caãniatana puame mecãrã utãbucurãpu ature ñãñuacoásúparã. Bairi yua, ruapeticoásupãrã yesea puame.

³³ Bairo na cabairo ñna, yeseare cacotemiatana puame acuarĩ acoásúparã. Bairo macãpu etarã, na quetibujãyupãrã nipetiro yesea na cabaiatajere. Tunu bairoa nipetiro wãtí yeri pũna cacûgomiatana na cabaiataje cããrê na quetibujãyupãrã. ³⁴ Bairo tiere tãgori, camasã puame ñnarãsupãrã cabaiatajere. Bairo topã etarã, Jesure qũñã yua, butioro aperõpu cã árotiyupãrã. Na ya yepare cã caãno boesupãrã.

9

*Jesús sana a un paralítico**(Mr 2.1-12; Lc 5.17-26)*

¹ Bairo na caĩrō tũgo, Jesús cũmuarē ájããñupũ tunu. Bairo ájãã yua, ti ʉtabycra ape nuğõãpũ pẽñaacoásupũ cũ cabuerã mena. Pẽñaátĩ yua, cũ ya macã majũpũ etayupũ. ² Bairo cũ caetaro ñña, ti macã macãana jicããrã Jesutu, ñicãrĩ cabũricare cũ neasũparã, na canerĩ coro mena. Bairo na caatõ ñña, Jesús pũame masĩcõãñupũ cũ mena na catũgoñatutuarijere. Torecũ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabũricare:

—Yũ yũ, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Merẽ mũ carorije wapare yũ netõõcõãña — qũĩñupũ Jesús.

³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũtu macãana Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã pũame bairo ĩ tũgoñañuparã na yerĩpũ: “Diore cũ netõncãũ átiyami bairo cũ caĩrjẽ mena. ‘Merẽ mũ carorije wapare yũ recõãña,’ cũ ũcũ ĩ masĩa maa.” ⁴ Masĩcõãñupũ Jesús cũ yerĩpũ na caãmeobusũrijere. Bairi atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽĩrã yũ mena roro mujãã tũgoñañati? ⁵⁻⁶ “Mũ carorije wapare yũ netõõña,” ãnirẽ yũ caĩata, “Bairo ĩcõãũ ññami,” mujãã ñbujiorã. Bairãpũ, “Wãmũncãña,” cũrẽ yũ caĩata, to bero cũ cawãmũncãto ññarã roque, “Bairo ĩcõãũ mee ññami Jesús,” mujãã ñbujiorã. Yũ, Camasã Jũgocũ, ati yerapũ yũ carotimasĩrjẽrẽ mujãã camasĩparore bairo, tiere ñĩgu —na ññupũ Jesús Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majãrẽ.

Ĩ yaparo, cũ caĩrõrẽ bairo qũĩnemoñupũ Jesús ñicãrĩ cabũricare:

—Wãmũncãña. Mũ cacũñarĩ corore nepũsari mũ ya wiĩpũ tunu ácãja. Merẽ mũ riayere yũ netõõña —qũĩñupũ.

⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũncã yua, cũ ya wiĩpũ acoásupũ cabũmiatacũ pũame. ⁸ Bairo cũ caatõ ñña, to macãana, capããrã camasã cũ tũgoñacõã maniãsuparã. Bairi Diore cũ basapeoyuparã. Dios cũ camasĩrjẽrẽ camasãrẽ na cũ cajorijere tũgoña useaniñuparã yua.

*Jesús llama a Mateo**(Mr 2.13-17; Lc 5.27-32)*

⁹ Cabero topũ caãniatacũ acoásupũ Jesús. Bairo netõácũ, yũ, ati tutire cawoatũ Mateo cawãmecũcũrẽ ññajowĩ. Mai, yũ pũame Roma gobiernorẽ camasã yaye dinero impuestos na caĩrjẽrẽ jejobojari majõcũ yũ ãmũ. Bairi yũ capaari arũapũ yũ caãno, ññajowĩ Jesús. Bairo ññajori bero, yũtu etari atore bairo ñwĩ yua:

—Jito. Yũ bapacũsa.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei yũ pũame Jesús mena yũ bapacuti acoãápũ yua.

¹⁰ Cabero Jesús, bairi jãã, cũ cabuerã mena mesapũ jãã caruiro, camasã capããrã ruirã etawã, yũrẽ bairo capaarique cũgorã, bairi aperã camasã roro na cabũspairã cũã. ¹¹ Bairo jãã caũgabapacũtore ññarã yua, fariseo majã pũame bairo jãã ĩ tutiwã:

—¿Nopẽĩ dinero jejori majã mena, bairi roro caãna mena mujããrẽ cabuei cũ etiũga bapacũtiyati? Roro ácu átiyami —jãã ĩ tutiwã fariseo majã, jãã, Jesús cũ cabuerãrẽ.

¹² Bairo na caĩtutiro tũgo, bairo na ñwĩ Jesús:

—Ëcotiri majõcũre bairo yũ ãniña ati wiire. Ëcotiri majõcũrẽ áperiyami cacatirã na caãni wiĩripũre. Cariatãrã na caãni wiĩri jetore etanucũñami, na ʉcoti etan. Bairi ãnoa mena yũ ãniña. Na carorije, riayere bairo caãnierẽ netõõũ ácu yũ átiapũ. ¹³ Mujãã, ati wãmerẽ Dios cũ caquetibũjycũrĩqũerẽ bueri mujãã camasĩrõ boya: “Mujãã, wãbũtoa riire mujãã cajoemũgõrjẽ mee, cabopacarãrẽ na mujãã caĩñamairjẽ roquere yũ boya,” ĩ quetibũjyupũ Dios cũ ya tutipũ. Torecũna, yũ arũ ati yerapũre. “Caroarã marĩ ãniña,” caĩtorãrẽ na yũ macãetĩña. Aperã, “Carorije wapa marĩ buicũtiya,” caĩtũgoñayapaparãrẽ na macãũ acũ yũ arũ, na yeri wasoãto, ĩ —na ñwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

*La cuestión del ayuno**(Mr 2.18-22; Lc 5.33-39)*

¹⁴ Cabero Juan cũ cabuerã Jesús tũpũ etawã. Eta yua, bairo Jesure qũĩ jeniñawã:

—Jãã, bairi fariseo majã cũã ʉgarique betiri Diore jãã ñbuenucũña. Mũ cabuerã pũame bairo áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ʉgarique betietinucũñati? —qũĩ jeniñawã Juan cũ cabuerã Jesure.

¹⁵ Bairo na caĩjeniñarõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Caroaro yũ caãtiere mujãã tũgomasiẽtĩña. Caãmũ cawãmõjiyapũre bairo yũ ãniña. Cũ yarãrẽ bairo ññama yũ cabuerã. Caãmũ cũ cawãmõjiyari rãmũrẽ cũ yarã nipetirã ʉgayama paio, cũ mena useaniãna. Ti rãmũrẽ auatãmũoetiyama. Caãmũ cũ cawãmõjiyari rãmũ bero roquere, cũ yarã caborã ʉgarique betiri Diore cũ tũgoña jeniñubuejiorãma tunu. Narẽ

bairo jáã ãniña. Bairi yu mena ãna, yu cabuerã auatãmuoetigarãma. Yu camano roquere auatãmuobujiorãma —na í quetibujawí Jesús, Juan cã cabuerãrê.

¹⁶ Í yaparo, “Yu yaye cawãma quetire cabucu macããjê mena tũgousa masiã maniña,” Igu, atore bairi wãme na ícõña quetibujunemowí Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasirã jutiro cawãma asero carugaeti asero mena. Bairo na caãpata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caãto, rugagaro. Rugari tũgãwonemogaro pajãñurõ cawãma asero puame cabucuro jutirore. ¹⁷ Tunu bairoa use oco cawãma qũenoyaparoriquere piojãëtĩnucũñama camasã cabucu poa waibucu asero poapure. Bairo na caãpata, ti poa wocoagaro, tie oco capãmurõ. Ti poa macããjê yasigaro. Bairo use ocore cawãma qũenoyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena. Bairo na caãpata, ti poa tie oco cãa nicõãña. Yasietiya —na í quetibujawí Jesús to macããnarê.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mr 5.21-43; Lc 8.40-56)

¹⁸ Bairo narê cã caquetibujãño, cãtu etawí judío majã quetiupau jicãñ. Bairo cãtu etari yua, rupapaturí mena etanumurí Jesure qũiroawí. Atoe bairo qũiwí:

—Jesús, yu macõ mepu riacoámõ. Bairo cariacoataco cõ caãñimiacũãrê, mu wãmo mena cõ rupaurí ãnajêrê mu capãñaata, caticoagomo tunu. Bairi yu mena mu apã tãmurí —qũiwí quetiupau.

¹⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, wãmuncã yua, cã mena acoámí. Jesús cariacoataco cõ caãnopu ácã. Cũ cabuerã cãã cã mena jáã apú. ²⁰ Bairo jáã caátõ, Jesús bero puame asũpo jicãõ carõmio pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã cãmarí majú carijãnaecõ. Bairo cãtu eta yua, aperlã na caĩñaeto, cã jutiro cayoaro yapaacarê pãñañupõ. ²¹ Maí, cõ puame cariape tũgoñañupõ Jesús cã cariape netõmasirjêrê. Bairo cariape tũgoñarí yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacarê yu capãñaata, yu caticoago,” í tũgoñañupõ. Bairo tiere í tũgoñarí, Jesús bero puame atíri, tore bairo ásupo. ²² Jesús puame cõ caãtiere masicõãñupí. Bairo camasí ãnirí yua, ãmejorenucãrí, atore bairo cõ iwí:

—Yu yao, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Yu mena mu catũgoñatutuaroi, mu riayere yu netõcõãña —cõ iwí.

Bairo cã caĩrõã, jicoquei caticoamo yua.

²³ Cabero jicãñ judío majã quetiupau ya wiipu Jesús cã caetaro, ti wii macããna puame oti awajarã baiwã, cabaiyasiatacore iñarí. ²⁴ Bairo na cabairo iña, atore bairo na iwí Jesús:

—Witiãñaja. Atio cawĩmao baiyasio mee baiyamo. Cãnio baiyamo —na iwí Jesús.

Bairo cã caĩrõ tũgo, roro cã búcaboyeticõãwã, “Merê yasicõãmo,” írã. ²⁵ Bairo na cabaimiatacũãrê, Jesús puame ti wiire na wiyocõãjowí. Áti yaparo, cariacoataco ãnacõ cõ caãni aruapu jáátí yua, cõ ãnacõ wãmoriãrê ñewí. Bairo cã caátõ, cõ puame catitunurí wãmuncãcõãmo yua. ²⁶ To bero camasã nipetiro ti yepa tũni macããna cãa queti tũgopeticoasuparã Jesús cã caãtiatajere.

Jesús sana a dos ciegos

²⁷ Cabero topu caãniatacu acoámí Jesús tunu. Bairo cã caátõ, pugarã caãmua cacaapee iñaena cã berore usawã. Bairo usa yua, busurique tutuaro mena atore bairo qũiwã:

—¡Jesús, David ãnacã pãrãmi, bopacooro jáã iñaña! —qũiwã.

²⁸ Bairi Jesús wiire cã cajããetaro, cacaapee iñaena puame cãtu etawã. Bairo na caetaro iña yua, atore bairo na iwí Jesús:

—¿Yu canetõrjêrê cariape mujãã tũgoñañati?

Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũiwã pugarãpu:

—Jããrê mu canetõõpeere cariape jáã tũgoñaña.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, na caapeere pãñawí Jesús. Pãña yua, bairo na iwí:

—Bairi yu mena mujãã catũgoñatutuarijerea bairo to baiãto mujããrê —na iwí.

³⁰ Bairo cã caĩrõã, jicoquei iñamasicõãma yua. Bairo na cacatiro iña, Jesús puame bairo na ñnemowí tunu butiro:

—Aperãrê na quetibujeticõãña mujããrê yu cacatiorijere.

³¹ Bairo cã caĩrõ tũgomirãcãã, cabero nipetiropu camasãrê na quetibuju batocõãñupã Jesús narê cã cacatioatajere.

Jesús sana a un mudo

³² Bairo na caátõ, camasã aperlã Jesús tũpu cã neamá tunu apeí wãtí yeri pũna cacõgoure. Cũ puame wãtí yeri pũna jũgori busumasíẽmi. ³³ Bairi Jesús wãtí yeri pũnarê cã cawiojoro bero, caãmua puame cãtiãcu busumasicõãmí tunu. Bairo cã cabairo iña, to macããna qũĩnacõã maniãma. Bairo ãmeo iwã na majú:

—¡Diwatoa ñno ãni cã cacatiorore bairo marí iñaepũ ato Israel yepapure! —ãmeo iwã na majú.

³⁴ Bairo na caãmeoĩmiatacũãrê, fariseo majã puame bairo ïwã:

—Beelzebú, wãtĩã quetiupau majũ cũ camasiĩrĩjê jũgori wãtĩã yeri pũna, camasãrê cajãñarãrê na acurewĩyojo masĩñami —qũĩ busupaiwã fariseo majã Jesure.

Jesús tiene compasión de la gente

³⁵ Cabero añesẽãwĩ Jesús tocãnacã macããpu. Bairi capairi macã, o õcã macããcã cũãrê etau, to macããna na cañbuenefarĩ wiipure na quetibujawĩ caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarijere. Tunu bairoa nipetiri wãme cariyecunãrê na catiowĩ. ³⁶ Bairo capããrã camasãrê na ñnarĩ yua, bopacooro na ñnawĩ. Dope caãtimasĩena tũgoñarĩqũê pairique caãna na caãnoi, bopacooro na ñnawĩ Jesús. Nurĩcãrã oveja narê cacotei camãnarê bairo baiwã Jesure. ³⁷ Bairo na cabairoi, atore bairo jãã ïwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê:

—Oterique camasã na cajepee pairo caãnimitacũãrê, tie uparãrê cajũeparã puame capããrã mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catũgousaparã capããrã na caãnimitacũãrê, marĩrê cajũquetibujuparã puame capããrã mee niñama. ³⁸ Bairo na cabairoi, marĩ Pacu Diore mujãã cajẽnirõ boya. Cũ puame oterique Upane bairo cũ yaye busurique cajũquetibujũ batoparãrê na jomasĩgumi.

10

Jesús escoge a los doce apóstolos

(Mr 3.13-19; Lc 6.12-16)

¹ Cabero Jesús, puãa wãmo peti rupore puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ cũ caquetibujurotijoparãrê jãã besewĩ. Bairo jãã bese yua, jãã jowĩ masĩrĩqũerê. Wãtĩã yeri pũnarê wiyomasĩrĩqũerê, bairi tocãnacã wãmepurea riaye netõmasĩrĩqũê cããrê jãã jowĩ.

² Bairo puãa wãmo peti rupore puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ jãã ãmu Jesús cũ caquetibujurotijoparã. Cajũgoye ãmi Simón. Simorẽã qũĩwĩ Jesús tunu "Pedro". Tunu cabero ãmi Pedro bai, Andrés cawãmecucu. Cũ bero ãma Zebedeo pũna, Santiago, bairi cũ bai Juan mena. ³ Tunu cabero ãma Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo. Yu, Mateo puame Roma macããnarê, camasã yaye dinerore jejobojari majõcu caãnimirĩcũ yũ ãmu. Tunu cabero ãmi Alfeo macũ Santiago cawãmecucu. Tunu cabero ãmi Tadeo. ⁴ Tunu cabero ãmi Simón. Cũ puame ãmi jĩcãũ celotea mena macããcũ. Cabero ãmi Judas Iscariote. Cũ puame ãmi Jesure cañerotipau. Tocãnacãũã jãã ãmu Jesús cũ caquetibujurotijoparã, cũ cabeseatana yua.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mr 6.7-13; Lc 9.1-6)

⁵ Bairo, Jesús puãa wãmo peti rupore puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ, jãã, cũ cabuerãrê jãã bese yaparo, camasãrê jãã quetibujũ rotijowĩ. Bairo jãã quetibujũ rotijori yua, cariape atore bairo jãã ïwĩ: "Judío majã caãmerã na caãnopũ mujãã cañesẽãrõ yũ boetiya. Tunu bairoa Samaria yepa macããna na caãni macããrĩpu cũãrê mujãã cañesẽãrõ yũ boetiya. ⁶ Ati yepa Israel macããna oveja nurĩcãrã cayasiricarãrê bairo caãna niñama. Na caãno puamerê mujãã cañesẽãrõ yũ boya. ⁷ Bairo na mena ãna, atore bairo na ï quetibujuya: 'Dios cũ carotimasĩrĩpau merê etaro baiya.' ⁸ Tunu bairoa cariyecunãrê na catiyoa. Bairi cariaccoatana cũãrê tunu na cationemoña. Bairi na rupau caboarã cũãrê na catiyoa. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũna camasã rupaurũ caãnarê na acurewĩyojoa. Yũ camasĩrĩjêrê wapa mano mujããrê yũ joya. Bairi wapa mano cabopacarãrê na juãtinemoña mujãã cãã.

⁹ "Tunu bairoa oro, plata, cobre moneda tiirire jeãpãricõãña. ¹⁰ Tunu bairoa wasopoa, apeye ñnierê mujãã cajããrĩ poa cũãrê jeãpãricõãña. Tunu jutiro, mujãã cawasoaparo cũãrê jeãpãricõãña. Rupo jutii, mujãã cawasoapee, bairi tuericu cããrê mujãã cajeatõ yũ boetiya. Mujãã, paari majã ãnirĩ mujãã ugamasiña noo mujãã caãtõrũ na canurĩjêrê.

¹¹ "Bairi noo cabori macã, o peeti macããcã camasã na caãnopũ etarã, '¿Ni carocũ cã ãniñati?' ti macã macããnarê na ï jẽniñajũgoyã. Bairo cũ ñcãrê masĩ yua, cũ ya wiipũ mujãã ãnicõãwã. Capee wiirĩpu patowãcõ ñesẽãtĩcõãña. ¹² Bairi ti wii jããetarã yua, 'Dios caroa yericutaje cũ joãto ati wii macããnarê,' na mujãã ïgarã ti wii macããnarê. ¹³ Bairo mujãã cajẽnirõ, na puame cãã caroaro mena mujããrê na cajẽniata, Diore na mujãã cajẽnibojari wãmerê bairoa caroa yericutajere na jogumi Dios. Bairo mujãã cajẽnimitacũãrê, caroaro mena mujããrê na cajẽneticõãta, Diore na mujãã cajẽnibojari wãmerê bairo caroa yericutajere na joetĩgumi Dios. ¹⁴ Bairo ti wii upau cũ mena mujãã cabapacuto cũ caboeticõãta, o mujãã yaye quetire cũ catũgogaeticõãta, cũ mena ãmericõãña. Bairi yua, cũ ya wiire witrã, o cũ ya macãrê witiãná, cũ macã ñerĩ mujãã rupo jutii macããjêrê mujãã paregarã, 'Roro jããrê mu ãtiarũ,' ïrã. ¹⁵ Cariape mujããrê niña: To macããna mujããrê na catũgogaetie wapa Dios puame roro na atĩgumi. Camasãrê cũ caññabeseri rãmu caãno Sodoma, Gomorra macãã macããna netõjãñurõ potipyẽ na baio joroque na atĩgumi yua," jãã ï quetibujuwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê.

Persecuciones

¹⁶ Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Tūgoya, āmerē mujāārē caroa quetire yu quetibujū rotijoya. Ovejas nurċārā, macāncū macāāna lobos cauwiōrā watoa na caānorē bairo watoare mujāā yu joya. Bairi āña cū camasīrōrē bairo tūgoñamasīña mujāā cūā. Bairo baimirācūā, bua ĩerē caāpei cū cabairore bairo mujāā caāno yu boya. ¹⁷ Diore caīroaena na caātiānierē tūgoñamasacatiya. Na puame mujāārē ĩerī, na quetiuparā tūpu mujāārē jeāgarāma. Aperā cūā na cañċārī wiiripu mujāā bapegarāma. ¹⁸ Bairi yu yarā mujāā caāno jūgori na puame mujāārē roro na catutiparore bairo ĩrā, quetiuparā gobernadores, bairi quetiuparā reyes tūpu cūārē mujāārē jeāgarāma. Bairo na caātimiatacūārē, na ūnarē, bairi judío majā caāmerā cūārē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibujū masigarā bairāpua. ¹⁹ Bairo mujāārē na cañċerō, uwirā, ‘¿Dope bairo na marī ĩrāati?’ Ī tūgoña macāētċōāña. Tipau caetaro ĩña, Dios puame mujāā caīmasīpeere mujāā jogumi. ²⁰ Mujāā catūgoñamasīrjē mena mujāā quetibujuetigarā. Marī Pacu Dios mena macāācū, Espīritu Santo cū camasīrjē jūgori roque mujāā quetibujugarā camasārē.

²¹ “Tipau caāno, ĩcāū pūnaa caāna nimirācūā, āmeo busujābuitirecōāgarāma. Bairo āna, gobiernorē na ĩerotiri pajīārerotigarāma. Tunu apeī cūā cū macārē torea bairo cū ātīrotigumi. Tunu ĩcāū pūnaa na pacuare boetiri, na pajīārerotigarāma. ²² Bairi yua, ati ūmrecōo macāāna nipetiro mujāārē ĩñategarāma, yu yarā mujāā caānoi. Bairo mujāārē na cañċatemiatacūārē, ni ūcū mujāā mena macāācū yu yaye quetire ĩcā wāmeacā ūno cū cajānaeticōāmata, cū netōgumi Dios. ²³ Bairi ĩcā macā macāāna yu yaye busuriquere tūgogaena, roro mujāārē na caāpata, ape macāpu ruti ānāja. Cariape mujāārē ĩña: Israel yepa macāārī tocānacā macāāpue mujāā caquetibujupeyoparo jūgoyepua, merē yu, Camasā jūgocu nemo yu tunuatiċu ati yeparupe.

²⁴ “Tunu bairoa ni ĩcāū ūcū buerī majōcu, cārē cabuei netōrō masīētīñami. Tunu ni ĩcāū ūcū paabojari majōcu cū quetiupau netōrō rotimasīētīñami. ²⁵ Bairi ni ĩcāū ūcū buerī majōcu, cārē cabueire bairo popiye cū cabaigaeticōāta, ĩuetō. Torea bairo ni ĩcāū ūcū paabojari majōcu, cū quetiupauē bairo popiye cū cabaigaeticōāta, ĩuetō. Bairi ĩcā wii upaure, ‘Wātī quetiupau, Beelzebú cawāmeucū mū ācū,’ cū na cañāta, netōjāñurō na ĩñategarāma caībusupairā ti wii upau yarārē,” jāā ĩ quetibujuwī Jesús.

A quién se debe tener miedo
(Lc 12.2-7)

²⁶ Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Bairi yu yarā, mujāārē cañċaterārē na uwieticōāña. Nipetiro āme caāna na catūgoñarjē nipetirijere masīōpeyocōāgumi Dios. Baujaro nigaro mujāā yeripu mujāā catūgoñarjē nipetirije. ²⁷ Bairo bairi yasioro mujāārē yu cañċiqūē cūārē nipetiro camasārē na quetibujuya busuriquere tutuaro mena. ²⁸ Bairi yu yarā, mujāārē capajīāreyasiogarā ūnarē na uwieticōāña. Bairo pajīāremasīmirācūā, dope bairo ātīmasīētīñama mujāā yeri pūna caānipeere. Dios puame camasā na caasiparo, caūpetietopu na yeri pūnarē jomasīñami. Bairi Dios puame roquere cū uwirī ĩcārō tūni caroaro āsa.

²⁹ “Tunu puāgarā minia, ĩcā moneda tiaca wapacūtiyama. Bairi petoaca wapacūtimirācūā, ni ĩcāū mini ūcū Dios cū cañċarċāñugōēcū maami. Bairi marī Pacu Dios, ‘Bairo cū baiāto,’ cārē cū cañċētċōāta, ni ĩcāū mini ūcū riayasietigumi. ³⁰ Mujāā cūā mujāā cabaípee nipetirijere ĩñausagumi Dios. Mujāā poawērī cūārē nipetiro cōōñapeyo masīcōāñami. ³¹ Bairi, ‘Marī cabairijere masīēcūmi Dios,’ Ī tūgoñaeticōāña. Minia netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi uwieticōāña,” jāā ĩ quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres
(Lc 12.8-9)

³² Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Ni ĩcāū ūcū, ‘Jesús yau yu āñiña,’ aperā camasā na catūgoro cañċquetibujure, yu yau cū caānierē yu cūā yu Pacu, ūmrecōo macāācūrē cū yu quetibujugu. ³³ Bairi tunu apeī, ‘Jesure yu masīētīña,’ cañċ puamerē yu cūā, ‘Cū yu masīētīña cūrā,’ ĩi quetibujugu yu Pacu ūmrecōo macāācūrē,” jāā ĩ quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús es causa de división
(Lc 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Ī quetibujū yaparo, jāā ĩ quetibujūnemowī tunu: “Camasā watoa yu caānierē cariape masīña. ‘Dios cū cajou cū caetaro bero jūgori nipetiro camasā caroaro āmeo ātīñigarāma,’ ĩ tūgoñaeticōāña. Yū caetaro jūgori pūnaa ĩcārō tūni tūgoñaeticōāgarāma. Caāmeoqūērā na catūgoñarjē bairo tūgoñagarāma. ³⁵ Bairi camasā yu yaye busuriquere ĩcā yerire bairoa catūgousaena āñirī ĩcāū cū pacure cū pesucutigumi. Torea bairo apeo cūā cō pacore cō pesucutigomo. Apeo cūā cō mañċōrē cō pesucutigomo. ³⁶ Bairi ĩcāū caāmu pesua puame ĩcā wii macāāna majū nimirācūā, tore bairo baigarāma.

³⁷ “Bairi tunu ni jĩcãũ ùcũ, cũ pacure, o cũ pacore yu netõrõ na cũ camaiata, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩĩami. Tunu bairoa apei ùcũ cũ macãrẽ, o cũ macõrẽ yu netõrõ na cũ camaiata, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩĩami. ³⁸ Tunu ni jĩcãũ ùcũ yu mena ágamicũã, yure bairo popiye cũ cabaigaeticõãta, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩĩami. ³⁹ Tunu ni jĩcãũ ùcũ cũ caãnie puamerẽ mairĩ, yu yaye quetire cajãnaũ puame yasicõagumi yua. Baiũa, ni jĩcãũ ùcũ yu yaye quetire cajãnaecũ roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capaĩĩrocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãnincũgumi tocãnacã gãmua,” jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesũs, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Premios

(Mr 9.41)

⁴⁰ ĩ quetibũju yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ mujããrẽ cũ canucũbugoata, yure canucũbugoure bairo cũ ñĩĩagu. Tunu bairoa yure canucũbugou caãcũ cũ caãnoi, Dios yure cajoũ puame cũrẽ canucũbugoure bairo quĩĩĩagumi. ⁴¹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ puame profetare cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios. Dios yaye busũriquere cũ caquetibũjurotioricũ cũ caãnoi, caroaro cũ cũ caãpata, profeta caroaro cũ caãtie wapare bairo cũ cũãrẽ cũ jogumi Dios. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ puame carorije wapa cacũgoecure cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios caũmũrẽ. Cariape Dios yu cũ caãnoi caroaro cũ cũ caãpata, carorije wapa cacũgoecu caroaro cũ caãtie wapare bairo cũ cũãrẽ cũ jogumi Dios. ⁴² Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ puame yu cabueire cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios cũ cũãrẽ. Yu cabuei, cabũgoro macããcũ majũ cũ caõnimitacũãrẽ, caroaro cũ cũ caãpata, gãrẽ caroaro cũ caãtie wapa nigaro. Dise ĩnieacãrẽ oõ cũ caetĩpee cũãrẽ yu cabueire cũ cajoata, cũrẽ caroaro cũ caãtie wapa nigaro,” jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesũs.

11

Los enviados de Juan el Bautista

(Lc 7.18-35)

¹ Bairo puãa wãmo peti rupore puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ, jãã, cũ cabuerãrẽ jãã quetibũju yaparo yua, topũ caãniatacũ ti yepa macããjẽ ape macããrĩpu ãñesẽãnemowĩ Jesũs, caroa quetire camasãrẽ na quetibũju ácũ.

² Mai, Juan camasãrẽ cabautizamiatacũ puame preso jorica wiipu ãñupũ ti rãmũrĩrẽ. Bairo topũ ácũ, queti tũgoyupu Jesũs cũ caãtiãnierẽ. Bairo tũgori, atore bairo na ĩ jẽniĩarotijoyupi cũ cabuerãrẽ: ³ “¿Cariapea Mesías, Dios cũ cajoũ majũ, mu ãniĩati? Cũ mee mu caãmata, ¿apei puamerẽ jãã coterãati?” na ĩ jẽniĩarotijoyupi Juan cũ cabuerãrẽ, Jesure.

⁴ Bairo cabero Juan cũ cabuerãrẽ torea bairo na cajĩniĩarõ, atore bairo na ĩwĩ Jesũs: “Tunu ánaãa Juan tũpu. Cũ quetibũjurãã mujãã caĩĩnaatajere, bairi mujãã catũgoataje cũãrẽ. ⁵ Yu camasĩrĩjẽ jũgori caĩĩnimasĩetãna merẽ ĩnimasĩĩama. Tunu caãmasĩetãna cũã merẽ ámasĩĩama. Carupau boaatana cũã merẽ caticõayama. Tunu catũgoetana cũã merẽ tũgomasiĩama. Cabaiyasiatana cũã merẽ caticõayama. Tunu cabopacarã cũã caroa queti tũgoyama, Dios narẽ cũ canetõrĩjẽrẽ. Tiere cũ quetibũjurãã. ⁶ Tunu bairoa mujããrẽ ñiĩa: jũseanĩrĩ ñiĩama camasã yu mena catũgoĩnatutujãnaena puame!” na ĩ jowĩ Jesũs, Juan cũ cabuerãrẽ.

⁷ Bairo Juan cũ cajoatãna na caátõ ĩna, to macããna capããrã camasãrẽ na quetibũju jũgowĩ Jesũs, Juan cũ cabairiquere. Atore bairo na ĩwĩ: “¿Nopẽrã desierto cayucumanopũ mujãã ásupari? ¿jĩcãũ yucnacã wĩnoi cayuguĩricuacarẽ ĩnagarã, topũ mujãã ásupari? ⁸ ¿O caũmu, caroa cajutii jãĩnaurẽ quĩĩnagarã, topũ mujãã ásupari? Mujãã baiyesupa. Camasã caroa jutii cajãnarã puame caroa wiĩripũ, quetiuparã ya wiĩripũ ãniĩama. Desierto cayucumanopũ etaetiyama na ùna. ⁹ ¿O profetare quĩĩnagarã, topũ mujãã ásupari? Bairoa mujãã baiyupa. Cariape mujããrẽ ñiĩa: Mujãã puame, ‘Profeta ácũmi Juan,’ mujãã caĩtũgoĩnamiatacũãrẽ, Juan profeta netõõjãĩnurõ caãnimajũũ ñiĩami. ¹⁰ Cũ ñiĩami Dios yaye quetibũjurica tutipũ na cawoatujũgoyecutacu majũ. Atore bairo ti tutipũ ĩ quetibũjuyayupi Dios, cũ macãrẽ, Juan cũ cabaĩpeere:

‘Mu, yu cajoũpa, ti yeparu mu cabuiaparo jũgoye, apeire cũ yu quẽnoroti jojũgogu.

Camasã mu yaye quetire na tũgõusaãto ĩ, apeire yu quẽnoroti jojũgogu,’

ĩ quetibũjuyayupi Dios Juan cũ cabaĩpeere.

¹¹ Cariape mujããrẽ ñiĩa: Ni jĩcãũ ùcũ ati yeparu cabuiaricu, Juan, camasãrẽ cabautizamiatacũ netõrõ caquetibũjunetõõmasĩ maami. Baiũa, Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããcũ puame nipetirã netõrõ cabũgoro macããcũ ãnimitacũã, ape gãmũpu roquere Juan netõrõ masĩcõãgumi.

¹² “Juan cabautizamiatacũ cũ cabauetaropũ ni jũgoanã, ãme caãnapũ tocãnacã gãmua nituetayama Dios cũ carotimasĩrĩpaũ capããrã beropũ butioro cajããgarã. Na puame ãmeo quẽrĩ majã jĩcã macãrẽ ĩnagarã butioro na caãtore bairo popiye bairi jããrã átiyama. ¹³ Tunu Juan ati yeparu cũ caquetibũjuparo jũgoye profeta majã nipetirã, bairi Moĩsẽs ãnacũ cũã quetibũju jũgoatĩyayupa Dios cũ carotimasĩrĩpaũ caetapeere. ¹⁴ Tunu mujãã camasĩgaata,

atore bairo mujãärê ñi quetibujunemoña: ‘Elíare bairo caãcũ ape rûmupũ buiaetagumi,’ na caíwoatucũjũgoyecutacu majũ ñiñami Juan. ¹⁵ Mujãã, caãmoocyna mujãã ãniña. Bairi ãmerê yua, mujããrê yũ caquetibujatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripu.

¹⁶ “¿Dope bairo mujãã, ati yutea macããna mujãã ùnarê ñicuti? ¿Noa ùnarê bairo mujãã ãnicuti? Cawímarãrê bairo mujãã ãniña. Cawímarã ruame camasã na caneñaporipau ùno plazaru eperã, awajari atore bairo ï joyama na baparãrê: ¹⁷ ‘Jãã catõrõã putiro, mujãã basaetiapu. Tunu bairoa jãã caotiro cããrê, jãã mujãã otinemoetiapu,’ ï joyama cawímarã na baparãrê. Narê bairo mujãã ãniña, cayũgaena majũ. ¹⁸ Tũgopeoya mai. Yũ jũgoye etayupu Juan. Cũ ruame pan ugaesupu. Tunu use oco cããrê etietinucũñupũ. Bairo cũ cabairijere ñnarã, mujãã ruame, ‘Wãti yeri pũna cacõgon ãcũmi. Cũ marí tũgoetiroa,’ mujãã ññupã Juarê. ¹⁹ Bairi Juan bero yũ, Camasã Jũgocu, yũ etawũ. Yũ ruame camasã mena yũ uganucũña. Na mena yũ etinucũña. Bairo yũ cabairijere ñnarã, mujãã ruame, ‘Ugapacajãñũñami. Use oco cããrê etipacajãñũñami. Corarã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorê camasã yaye dinorece cajejobojari majã mena bapacũtiyami. Bairi carõũ ãcũmi. Cũ marí tũgoetiroa cũ cããrê,’ yũ mujãã ñnucũña. Bairi, Dios ruame cũ camasãñijêrê camasãrê na átí ññoñami cũ mena catũgoñatutuarã caroaro na caátie jũgori,” na ï quetibujawí Jesús cũtu catũgorã etarãrê.

Los pueblos desobedientes

(Lc 10.13-15)

²⁰ ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemowí tunu Jesús to macããnarê, ape macãã macããna roro na cabairiquere. Mai, na macããrê ãcũ, capee caroa átijẽño ññoríqũerê na átí ññowí Jesús. Bairo narê caroaro cũ caátimiatacããrê, na ruame roro na caátajere tũgoña yapapuari tũgoña wasoaema na yerire. Bairi atore bairo na ñwí Jesús na cabaipeere: ²¹ “¡Roro majũ baigarãma to Corazín macã macããna! ¡Roro majũ baigarãma Betsaida macã macããna cũã! Dios cũ caátijẽñomasĩrjêrê capeere ññawã. Bairo cañnarã nimirãcũã, roro na caátajere jãnagaema. Tĩrũmupũ macããna Tiro, Sidón macããna ãnana, Corazín, Betsaida macããna na cañnarĩcãrõrêã bairo na cũã na cañnaata, roro na caátajere jãnabujioricarãma Tiro, Sidón macããna ruame. Bũtioro yapapuarã na cajãñarjêrê jutii ùnierê jãñabujioricarãma. Peero õwã cããrê na rũpoaru mapeobujioricarãma, bũtioro yapapuari yua. ²² Cariape mujããrê ñiña: Camasãrê Dios cũ caññabeseri rũmũ caetaro, Corazín, bairi Betsaida macããna ruame, Tiro, Sidón macããna netõjãñurõ popiye baigarãma. ²³ Torea bairo Capernaum macã macããna cũã baigarãma. ‘Jõbuipũ marí ágarã,’ cañtũgoñarã na cañniamiatacããrê, ¡caũcããrĩ operũ roquere na regumi Dios! Cũ caátijẽñorjêrê capeere ññawã Capernaum macããna. Tĩrũmupũ macããna, Sodoma macããna ãnana, Capernaum macããna na cañnarĩcãrõrê bairo na cũã na cañnaata, roro na caátajere jãnarĩ, yasietibujioricarãma. Na ya macã ruame ati rũmũrê nicõãbujioro mai. ²⁴ Cariape mujããrê ñiña: To macããna na catũgoetie wapa, Dios ruame roro na átigumi. Camasãrê cũ caññabeseri rũmũ caetaro, Capernaum macããna, Sodoma macããna netõjãñurõ popiye baigarãma,” na ï quetibujawí Jesús, camasã cũtu catũgorã etarãrê.

Vengan a mí y descansen

(Lc 10.21-22)

²⁵ Bairo ti watoa caãno atore bairo Diore qũĩ jẽniwí Jesús: “Caacu, mũ, ati amurecõo nipetiro upau, mũ ñujãñũña yũ yarã mena. Naa, cabũgoro macããnarê bairo caãna na cañniamiatacããrê, masĩrĩqũerê na mũ joyupa. Aperã, ati yepa macããna, ‘Marí roque marí masĩnetõña,’ cañrã ruamerê na mũ joesupa. ²⁶ Caacu, tore bairo mũ ásupa mũ cabõjũgoyetiricarorea bairo caãno jũgori,” qũĩ jẽniwí Jesús cũ pacure.

²⁷ Bairo qũĩ jẽni yaparo, atore bairo na ñwí Jesús cũtu catũgorã etarãrê: “Yũ Pacũ ruame nipetirije masĩrĩqũerê yũ jowí. Tunu yũ caátĩãnie cããrê yũ Pacũ jeto masĩñami. Tunu cũ caátĩãnierê yũ cũã yũ masĩpeyocõãña. Bairi yũ cũã yũ jeto na yũ masĩõmasĩña camasã yũ cabeserãrê yũ Pacũ cũ caátĩãnierê. ²⁸ Tunu mujãã nipetirã cajũgobueri majã na caquetibujucũrĩqũerê caátipeyogamirã yũ mena tũgoñatutuarasã. Caroa yericutajere mujããrê yũ jogũ, ‘Jau,’ mujãã cañata. ²⁹ Wecua pũgarã jiyaricarã jĩcãrõ mena na capaarorea bairo marí cũã jĩcãrõ mena marí paarõa. Tunu bairoa yũ yaye busurique cããrê tũgorajẽusaya. Yua, tutuaro caroti mee yũ ãniña. Caroa yeri pũna mena caquetibujũ yũ ãniña. Bairi yũ mena mujãã caãmata, caroa yericutaje majũ mujãã yeripũre etagaro. ³⁰ Mujãã caátipee yũ cabõrjê ruame tũgoña yapapuaõ joroque mujããrê áperigarõ. Tunu yũ cabõrõre bairo mujãã caátipee masirioetiya,” na ï quetibujawí Jesús cũtu catũgorã etarãrê.

12

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mr 2.23-28; Lc 6.1-5)

¹ Ti rāmūrīrē jāā, judío majā jāā cayerijārī rāmu caāno, jāā netōápu waceripū. Bairo netōáná, jāā, Jesús cū cabuerā p̄ame queyari, trigo apeacarē jeri cacatirijerea jāā uḡajūḡowu. ² Bairo jāā caátore īñarī, fariseo majā atore bairo qūī tutiwā Jesure:

—¡Na īñāñijate! ¿Mu cabuerā roro na caátiere miñāetiyati? Ati rāmu ūnorē paariquere bairo átiyama mu cabuerā, bairo trigo apeacarē jeḡarā. Ati rāmu ūnorē caápericōápee niña na caátie ūnierē —qūī tutiwā fariseo majā Jesure.

³ Bairo na caítutiro tūḡo, atore bairo na īwī Jesús:

—David ānacū queyamiácū, ¿cū caátajere na caquetibujucūrīqūērē mujāā īñāetincūñati Dios ya tutipū? Mujāā īñānucūrā. ⁴ Bairo baiyuparo: David p̄ame jāāetayupū Dios ya wiire cū āmua mena. Uḡariquere macārā jāāetayuparā. Bairo pan āñuparō, caroa Dios yaye majū na caīcūrīqūē jeto. Tie pāārē sacerdote majā jetore na uḡarotiyupū Moisés ānacū. Bairo sacerdote majā jeto na caugarije caānimitacūārē, tie pāārē uḡari bero, cū āmuarē na batonufupū David. ⁵ Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūē ape pūrō ape wēēpū sacerdote majā ati rāmu ūnorē na caátipeere, ¿mujāā īñāetincūñati? Mujāā īñāricārā. Ati rāmu ūnorē templo wiire paariquere bairo camasārē na cajūḡoñubuoero átirotiyupi Moisés. Bairo na p̄ame ati rāmu ūnorē na capaamitacūārē, tie jūgori carorije wapa cacūgorārē bairo na īñāetincūñami Dios. ⁶ Cariape mujāārē niña: Áme ati yeparū mujāā mena macāācū jīcāū templo wii netōjāñurō caānimajūū niñami. ⁷ Dios yaye cū caquetibujucūrīqūē, “Waibutoa rii joemḡōrī yū mujāā cañubuoero mee, camasārē bopacooro mujāā caññamairō roquere yu boya,” cū caīquetibujucūrīqūērē mujāā tūḡomasīētīña. Bairo tiere mujāā catūḡomasīata, yu cabuerā, carorije wapa cacūgoenarē na mujāā tutietibujorā. ⁸ Yu, Camasā Jūḡocu ānirī, yu átirotimasīña yerijārīcā rāmu cūārē camasā caroare na caátīānipeere —na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

El hombre de la mano tullida
(Mr 3.1-6; Lc 6.6-11)

⁹ Cabero topū caāniatacu jāā jūḡoacoámī tunu Jesús. Á yua, ti yepa macāā wii na cañubueri wiire jāámī. ¹⁰ Mai, topū āmi jīcāū caricábūricu. Bairo to macāāna qūī jēñīñawā Jesure:

—Marī cayerijārīcā rūmūrēā cariyecunarē marī cacatiro, ¿to ñucōācuti? O paariquere bairo caānoi, ati rāmu ūnorē tore bairo caápericōápee, ¿to ānicuti? —qūī jēñīñawā Jesure, cū caīrījērē na quetiuparārē busujāḡarā.

¹¹ Bairo na caīrō tūḡo, atore bairo na īwī Jesús:

—¿Ni ūcū mujāā mena macāācū, oveja jīcāūācā cacūḡocu ūcū cū caāmata, cū yau operu ati rāmu ūnorē cū cañarocajāápata, jicoquei cū cū nemḡōmasīētīcuti? Nipetirā mujāā tore bairo mujāā átibujorā, marī cayerijārī rāmu ūno cūārē. ¹² ¡Camasā p̄amerē oveja netōjāñurō na maiñami Dios! Bairo cañurīcē marī caátie ñuña Dios cū caññajoro marī cayerijārī rāmu ūno cūārē —na īwī Jesús ti wii macāānarē.

¹³ Bairo na ī yaparo, atore bairo qūīwī Jesús caricábūricure:

—Mu ricāre ñupoya.

Bairo cū caīrō, caricábūricu p̄ame cū ricāre ñupoowī. Tocārōā cū ricā ñucoápu ape nugōā macā ricāre bairo yua. ¹⁴ Bairo cū caáto īñarā, fariseo majā p̄ame ti wiire witi yua, “¿Dope bairo marī ánaati, Jesure pajīāḡarā?” āmeo ī busupaijūḡoyuparā na majū.

Una profecía acerca de Jesús

¹⁵ Jesús p̄ame masīcōāwī fariseo majā na caītūḡoñārījērē. Bairo masīrī yua, topū caāniatacu aperopū acoámī. Bairo cū caátō īñarā, capāārā camasā cū bero usawā. Na mena macāāna cariyecuna nipetirārē na catiowī Jesús. ¹⁶ Bairo na catio yaparo, narē cū caátibojarijere aperārē na quetibujū rotiemi. ¹⁷ Dios busarica tutipū profeta Isaías ānacū cū caīquetibujū jūḡoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiwu. Atoe bairo ī quetibujū woatucūñāñupī Isaías ānacū Dios cū caīrījērē:

18 “Āni, yu cabesericu, yu caroti niñami. Cū yu maijāñuña.

Cū caátīānierē ñīñāuseaniña. Bairo yu yerire cū mena yu bapacūtirotiḡu.

Cū p̄ame judío majā caāmerā cūārē cariape quetire na quetibujūḡumi.

¹⁹ Tunu bairoa camasārē roro na busunetōētīḡumi.

Caroa yeri mena roque na quetibujūḡumi.

Bairi noo macā maapu ācū, di rāmu ūno awajatutiri na quetibujūetiḡumi.

²⁰ Bairi camasā catūḡoñatutuaenarē caroaro mena na beyoḡumi.

Cū carotimasīrīpau caetaparo jūḡoye tūḡoñatutuarique roquere na joḡumi.

²¹ Bairi judío majā caāmerā caā nipetirā, “Cū caīrōrē bairo caroaro marī jūátibojagumi,” ī tūḡoñagarāma,” ī quetibujū woatucūñāñupī Isaías ānacū Jesús cū caátipeere.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio
(Mr 3.20-30; Lc 11.14-23; 12.10)

²² Ape rãmu Jesutu cū neamá camasã jĩcã wãti yeri pũna cacãgoure. Mai, wãti yeri pũna cū cajãñarõ jũgori cū puame ññamasĩemi. Bairo tunu busumasĩemi. Jesús puame cū catiowĩ cū cããrẽ. Bairo cū cacatioro, caũmu puame busumasĩwĩ. Tunu bairoa ññamasĩwĩ. ²³ Bairo cū cacatiro ñña, nipetiro camasã tũgoñacõã maniãma. Atore bairo iwã: “¿Ñni, Jesús, marĩ ñicũ David ãnacũ pãrãmi mee cū ãnicuti? ¿Dios cū cajou Mesias mee cū ãnicuti?” iwã nipetiro camasã.

²⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, fariseo majã puame atore bairo iwã: “Dios jũgori mee, Beelzebú, wãtiã quetiupau majũ cū camasĩõrĩjẽ jũgori wãti yeri pũna, camasãrẽ caãnarẽ na acurewiy-ojo masĩmi Jesús,” iwã fariseo majã.

²⁵ Jesús puame masĩcõãwĩ na catũgoñarĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, atore bairo na iwĩ: “Quetiupau rey cū carotimasĩrĩpau macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩetĩñama. Tunu bairoa jĩcã macã, o jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cãã caroaro ãnimasĩetĩñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wãtiã quetiupau, cū yarãrẽ na cū caboeticõãta, ¿dope bairo to ãninetõrõati cū carotimasĩrĩpau? ãninetõmasĩeto. Yasipeticoagaro cū yarãrẽ, na cū caboeticõãta. ²⁷ Tunu bairoa Beelzebú jũgori wãti yeri pũnarẽ na yu caacurewiyojomasĩata, ¿ñamu cū camasĩrĩjẽ jũgori mujãã yarã cãã yure bairo na átimasĩcuti? Bairo mujãã caĩrõ tũgorã, mujãã yarã puame, ‘Cariape mee mujãã tũgoñaña,’ mujããrẽ ñbujiorãma. ²⁸ Yu puame, Dios Yeri Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjẽ jũgori wãti yeri pũnarẽ yu caacurewiyojomasĩata, nipetiro camasĩõrĩjẽ yu caãtierre ññarã, ‘Merẽ Dios cū carotimasĩrĩpau marĩrẽ etaya,’ ñ masĩbujiorãma,” na ñ quetibũjũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

²⁹ Bairo ñ quetibũju yaparo, cajerutiri majõcure icõñarĩ atore bairo na ñ quetibũjunemowĩ tunu: “Jĩcãã wii upau, catutuau majũ, cū ya wii macããjẽrẽ caroaro cū caĩñacoteata, ñ icũ cajerutiri majõcu cū yayerẽ jerutimasĩcũmi. Jerutimasĩmi baiũa, ti wii upau cū cajiyajũgoata. Bairo cū jiyajũgori bero roque, ti wii macããjẽ nipetirijere jerutipeyo masĩcõããmi.

³⁰ “Yu mena caãñaegacu, yure caĩñateire bairo caãcũ ññami. Tunu bairoa yu mena caquetibũjunetõõgaecu, camasãrẽ caquetibũjũmawijõure bairo caãcũ ññami.

³¹ “Bairi cariape mujããrẽ ñña: Cabusupairã dope bairo roro na caĩrĩjẽ tocãnacã wãmerẽ masiriyogami Dios, cãrẽ na cajẽniata. Bairo masiriyobojamicãã, Espĩritu Santore roro na cabusupaĩata roquere, na masiriyoeĩgami. ³² Baiũa, noa ñna yu, Camasã jũgõcure roro na caĩrĩjẽrẽ masiriyogami Dios, cãrẽ na cajẽniata. Tore bairo átomicũã, Espĩritu Santore roro na caĩata roque, na masiriyobojaeĩgami. Ati yutea caãno cãã, bairi ati yepa cū cawasoaro bero caãnipa yutea cããrẽ na masiriyoeĩgami, Dios Espĩritu Santore roro na caĩata,” na ñ quetibũjũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

*El árbol se conoce por su fruto
(Lc 6.43-45)*

³³ ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemowĩ tunu: “Tũgoñañijate. Jĩcãã yucu carou carorijere rĩcacuperiya. Tunu bairoa apei yucu caroricu caroare rĩcacuperiya. Tocãnacã yucu carĩcacũti yucu rĩcare ugarã, tiire marĩ masĩña. ‘Yucu carou ñña,’ o ‘Yucu caroricu ñña,’ marĩ ñ masĩña. ³⁴ jMujãã, ñña ñna moena majũ mujãã ññaña! Bairi rorije caãticõãna ãnirĩ dope bairo puame caroaro cariape macããjẽrẽ mujãã quetibũju masĩena. Marĩ yeri marĩ catũgoñamasĩrĩjẽrẽ caãnoi, marĩ busunucũña. ³⁵ Bairi marĩ yeripũ caroa caãmata, caroa wãme tũgoñarĩqũerẽ marĩ busunucũña. Tunu bairoa carorijere marĩ cabusunucũata cããrẽ, marĩ yeri pũnaaru carorije caãno jũgori carorije jeto busurique ñña. ³⁶ Cariape mujããrẽ ñña: Dios camasãrẽ na cū caĩñabeseri rãmu caetaro, roro na caĩrĩqũẽ tocãnacã wãmerẽ ññabesegami Dios. ³⁷ Mujãã ya risero jũgori mujãã masĩgami Dios mujãã caãtiãnierẽ. Caroaro caĩrĩcũ cū caãmata, carorije wapa cacũgõecure bairo qũĩñagami Dios. Roro caĩrĩcũ cū caãmata roque, carorije wapa cacũgõure bairo qũĩñagami,” na ñ quetibũjũwĩ Jesús.

*La gente mala pide una señal milagrosa
(Mr 8.12; Lc 11.29-32)*

³⁸ Cabero jĩcããrã Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesutu etawã tunu. Atore bairo qũĩwã:

—Cabuei, jĩcã wãme ñno átĩjẽño ññorĩqũerẽ jããrẽ mu átĩ ñnowã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, atore bairo na iwĩ Jesús:

—Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩetĩñama. Jĩcã rãmu cū boo, ape rãmu cū boetiyama. Átĩjẽño ññorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacããrẽ, tiere na átĩ ñnoetĩgami Dios. Merẽ na quetibũju cũñupĩ Jonás ãnacũ cū cabairiquere. ⁴⁰ Jonás puame itia rãmu, itia ñami majũ wai capai paaro pupearu ãñupĩ. Toreã bairo yu, Camasã jũgõcu cãã itia rãmu, itia ñami majũ ati yepa pupearu yu ãnigu. ⁴¹ Tirãmurẽ Jonás cū caĩrĩjẽrẽ tũgorã, Nĩnive macã macããna puame roro na caãtajere jãnacõãñupã. “Cariapea

Dios cū caquetibujunetōrotiricu majū niñami Jonás,” í tūgoñamasíñupā. Bairo Jonarē na caítūgoñamiatacūārē, mujāā, āme caāna pñame Jonás netōjāñurō caānimajūū cū caírjjerē mujāā tūgousagaetiya. Bairi Dios cū caíñabeseri rāmu caetaro, Nínive macā macāāna pñame catitunurí, “Roro majū mujāā tūgousaesupa,” mujāā ígarāma. ⁴² Tunu bairoa ti rāmu caetaro, jicāō catitunurí, mujāā, āme caānarē, “Cariapea mujāā tūgousaepu,” mujāārē írgemo cō cūā. Ape nūgōā waru joperu macāācō quetiupao ānacō cūā bairo mujāārē írgemo. Cō pñame noo cayoaropu asúpo, Salomón ānacū cū camasírjjerē tūgogo. Bairo catāgogarico cō caānimiatacūārē, mujāā, āme caāna yu camasírjjerē mujāā tūgogaetiya. Bairo Salomón netōrō camasí yu caānimiatacūārē, yu caírjjerē mujāā tūgogaetiya.

El espíritu impuro que regresa

(Lc 11.24-26)

⁴³ Í quetibujū yaparo, ape wāme ícōñarí atore bairo na ínemowí Jesús tunu: “Wātí yeri pūna caūmurē cū cawitiátato bero, noo caoco manipauripū āñesēāmi. Áñesēā yua, cū caāniparore cū cabocaeiticōāta, atore bairo í tūgoñami: ⁴⁴ ‘Yu caānimiatatorua yu tunuāgu tunu,’ í tūgoñami. Bairo í tūgoña yua, tunuā, caūmurē qūñami tunu. Caūmu yeri pñame caroaro na caowa qūēnopeyoatato wiire bairo bauūmi. ⁴⁵ Bairo cabairo íña yua, ácoacūmi tunu wātí, aperā jicā wāmo peti puga pēnirō cānacāū majū cū netōrō cañuenarē na piineñou ácú. Bairo na bocá, ‘jito!’ na í, caūmurē cū jāārāma tunu nipetirā. Bairi cū yeripū ānicōārāma tunu. Bairo na caāno, jōpñame roro baibujoiūmi tunu caūmu pñame yua. Torea bairo baigarāma ati yutea macāāna carorā, Dios narē cū canetōatato bero cū Yeri majūrē na yeripū caboena pñame,” na í quetibujūwí Jesús fariseo majārē.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mr 3.31-35; Lc 8.19-21)

⁴⁶ Bairo narē cū caquetibujūāno, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topu etayupa. Eta yua, cū caāni wíi macāpu cū cotenucūñupā, cū mena busugarā. ⁴⁷ Bairo macāpu na cacotenucūrō, Jesutu macāācū jicāū atore bairo qūñwí Jesure:

—Mu paco, mu bairā mu macāuparā. Macāpua murē coterā átiuparā —qūñwí jicāū Jesure.

⁴⁸ Bairo cū caírō tūgo, atore bairo qūñwí Jesús cūrē caquetibujure:

—Naa, yu paco, yu bairā cūā, yu yarā majū na caānimiatacūārē, aperā, yu yarārē bairo caāna niñama na cūā.

⁴⁹ Í quetibujū yaparo, cū wāmorē, jāā, cū cabuerā ture ñupujori atore bairo qūñemowí tunu:

—Ánoa niñama yu pacore bairo caāna, bairi yu bairārē bairo caāna. ⁵⁰ Noa ūna yu Pacu umrecōo macāācū cū carotirore bairo caāna pñame yu bairārē bairo caāna, bairi yu bairā rōmirrē bairo caāna, bairi yu pacore bairo caāna niñama.

13

La parábola del sembrador

(Mr 4.1-9; Lc 8.4-8)

¹ Ti rāmu ti wíi caāniatacu witiátí yua, utabucura tñipū ruietawí Jesús. ² Bairo cū caruiro, camasā capāārā cūtu neñatawā. Bairo capāārā majū na caānoi, Jesús pñame cūmuaturorica capairicapu ājāāwí. Cūtu catūgorā etarā pñame peta paputiropu nucūwā. ³ Bairo na cabairo, capee wāme ícōñarí na quetibujūwí Jesús.

Atore bairo na í quetibujūwí: “Jicā rāmu asúpu jicāū caūmu cū wesepu, oteriquere otei ácú.

⁴ Topu eta, cū oteriquere wēbato otejūgoyupu. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oteriquere jicā rupaa ñañuparō maapu. Bairo maapu ti rupaa cañarō íñarā, minia pñame wauriatí, ugarecōñuparā. ⁵ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa ūtā yerapu cayera esemenirōpu ñañuparō. Tie pñame yoaro mee putimiñuparō, cayera esemenirō caānoi yua. ⁶ Bairo tie oteriquere pñame pútiatimí yua, yoaro mee riacoaśuparo muipū cū caasijārōi, dope bairo nucōōrī jōmasiētírí yua. ⁷ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa pota yucu watoapu ñañuparō. Cabero pota yucu pñame cabútinētōrō, tie oteriquere pñame caroaro pútimasíēsuparo. Pota yucu pñame otere butibiaticōñuparō. ⁸ Cabero ape rupaa pñame caroa yerapu ñañuparō. Cabero putí, buticoasuparo. Bairo butiátō, jicā jatí cien rupaa majū ríacasuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū ríacasuparo. Ape jatí treinta majū ríacasuparo. ⁹ Mujāā, caāmoocna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujūatajere tūgoāmewiyoya mujāā yeripū,” na íwí Jesús cūtu catūgorā etarārē.

El porqué de las parábolas

(Mr 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero jāā, Jesús cū cabuerā cūtu jāā etawu. Cūtu eta yua, atore bairo cū jāā í jēniñawū: “Camasā, mutū catūgorā etarārē, ¿nopeí capee ícōñarí na mu quetibujūnucūñati?” cū jāā

Íwā. ¹¹ Bairo jáā caířō tūgo, atore bairo jáā í quetibujawí Jesús: “Dios cū carotimasírípau macāājērē tirāmupū macāāna na catūgoetajere mujāā roquere mujāā masiōñami. Aperā tiere na camasírōrē boetiyami. Torecū, ape wāme ícōñarí na quetibujū rotiyami Dios. ¹² Bairi ni jīcāū ūcū yu caquetibujurijere cū catūgousaata, Dios puame cū masiōnemogumi tunu. Bairo átomicūā, petoaca catūgousau cū caāmata, cabero cū camasímiatajere cū masiriy-ocōāgumi. ¹³ Bairi ape wāme ícōñarí na yu quetibujanucūña camasā yutu catūgorā etarārē. Bairi na puame cacaapee cūgorā nimirācūā, Dios cū caátiere íñamasíētíñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasiētíñama. ¹⁴ Dios busurica tutipū Isaiás ānacā cū caíquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiya narē:

‘Ati yepa macāāna yu yaye quetire tūgomirācūā, di rūmu ūno tiere tūgomasiētíñama. Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācūā, di rūmu ūno yu caátiere íñamasíētíñama.

¹⁵ Ati macā macāāna, na yeripū catūgoñamasígaetoi cacaapee cūgorā nimirācūā, yu caátiere íñamasíētíñama.

Tunu bairoa caāmoō cūgorā nimirācūā, yu yaye quetire tūgomasiētíñama.

Na yeripure tūgoña masíētíñama na yu caquetibujugamirijērē.

Bairi, “jáā mu netōōwā,” ñietinucūñama; í quetibujū cūñañupí Isaiás ānacā,” í quetibujawí Jesús.

¹⁶⁻¹⁷ Bairo í quetibujū yaparo, atore bairo jáā ínemowí tunu Jesús: “Tirāmupū macāāna profeta majā capāārā majū mujāā caññaríjē ūnierē íñagamiñupā. Na ūna aperā carorije wapa cacūgoenarē bairo caāna cūā tiere íñagamiñupā. Mujāā catūgorije ūnie cūārē tūgogamiñupā. Bairi mujāā, yu cabuerā puame capee íña, tūgo, caāna ānirí, useanirí āña,” jáā íwí Jesús, jáā, cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mr 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸ Bairo í quetibujū yaparo, atore bairo jáā í quetibujū masiōwí caoteire ícōñarí cū caquetibujuatajere: “Tūgoya yu cabuerā. Mujāārē yu quetibujūgu caroaro, ícōñarí caotei quetire camasārē yu caquetibujuatajere: ¹⁹ Camasā jīcāārē Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasiētíñama. Dios busuriquere na catūgoatato beroaca, wāfí puame uwaro eta, jecōāñami na camasíbujoatajere. Minia na cawūje ūgaricarore bairo etanecōāñami wāfí, na camasíbujoatajere. Na puame caotei cū caoterique maapu caññaríca rupaare bairo niñama. ²⁰⁻²¹ Bairo tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirí tūgo, jicoquei, ‘Jau,’ íñama. Bairo bomirācūā, bairāpua na yeripū caroaro cū yuetiyama. Capútirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi roro na cabairo caāno, o Dios yaye quetire na catūgousaro jūgori aperā narē na caññatero íñarā, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro āmeríñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā buipū caññaríca rupaare bairo niñama. ²² Bairo tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caířō bero, apeye ūnie puamerē butiōro tūgoña macāñama. Ati yepa macāājē wapatarique ūnierē, bairi caroaro na caññarije cūārē tūgoñañama butiōro. Bairi Dios busuriquere tūgoña masiriticōāñama. Caroaro caānarē bairo na caāperoi, caríca butimasíētíērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoapu caññaríca rupaare bairo niñama. ²³ Bairāpua, aperā roque Dios yaye quetire useanirí tūgoyama. Na yeri pūnapū cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepapu caññaríca rupaare bairo niñama. Bairi jīcā jatí cien rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí treinta majū rícacusuparo. Torea bairo niñama Dios yayera catūgousanucūrā puame,” jáā í quetibujawí Jesús.

La parábola de la mala hierba entre el trigo

²⁴ Jáā í quetibujū yaparo, ape wāme ícōñarí atore bairo na ínemowí Jesús tunu cūtu catūgorā etarārē: “Dios cū carotiripau atore bairo niña: Oteriquere caotei cū oterique caroa majūrē cū wesepure oteyupu. ²⁵ Cabero cū, bairi aperā cū yarā cūā nipetiro na cacānitoye cū pesu puame yasioro cū wesepu etayupu. Eta yua, oterique moetie majūrē trigo cū caoteataje watoapure otenemocōāñupū. Bairo roro átí yaparo, acōásupu. ²⁶ Cabero cū caotemiríqūē puame puti, butiyaparoyuparo. Moetie cūā puti, butiyaparoyuparo caroa oterique watoare. ²⁷ Bairo cabairo íña, ti wese upau āmua puame cātu etayuparā. Eta yua, atore bairo qūí jēniñuparā: ‘Jāā quetiupau, oterique caroa majūrē mu oterotiricu. Bairo mu caátitotimiatacūārē, ¿dopērō caroa watoare carorije to putiyupari?’ qūñuparā cū āmua puame. ²⁸ Bairo na caířō tūgo, atore bairo na íñupū: ‘Yu pesu jīcāū roro yu átibojaatacūmi.’ Bairo cū caířō tūgo, atore bairo qūí jēniñuparā: ‘Bairi, ¿ñerē jáā caátie mu boyati? ¿Moetiere jáā cawāārero mu boyati?’ qūñuparā cū āmua ti wese upaure. ²⁹ Bairo na caířō tūgo, atore bairo na íñupū: ‘Bairo yu boetiya. Bairo mujāā caápata, trigo caroa apeye moetie mena mujāā wāārecōābujiorā. ³⁰ Bairi trigo carorije mena to buticōáto mai. Cabero trigo jericapau caetaro íña, atore bairo ñigu trigore cajebajari majārē: “Trigore mujāā cajeparo

jūgoye carorijere ricaaŋi jee yaparo, carupaa rotori jiyari joerecōāña. Bairo āti yaparo, trigo puamerē mujāā cajero yu boya. Jee yaparo, yu ya wii ūgarique cūrīcā wiipū mujāā cacūrō yu boya,” ŋiug trigore cajebojari majārē, na īñupū ti wese upau,” na īcōña quetibujawī Jesūs cātu catūgorā etarārē.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mr 4.30-32; Lc 13.18-19)

³¹ Ī quetibujū yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īnemowī Jesūs tunu cātu catūgorā etarārē: “Tunu mostaza na caīrī apeacarē jīcāū cū wesepū cū caotericaacarē bairo niña Dios cū carotimasīrīpau. ³² Tia apeacā puame ōcāācā majū nimirōcāā, marī caotero bero butiátó, pairicū majū āya, nipetirije wesepū oterique netōrō. Bairi minia cūā tii yucū ruparīpāre na ria batiirire quēnorī nicōāmasīñama. Torea bairo niña Dios cū carotimasīrīpau cūā,” na īcōña quetibujawī Jesūs.

La parábola de la levadura

(Lc 13.20-21)

³³ Ī quetibujū yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īnemowī Jesūs tunu cātu catūgorā etarārē: “Levadurare bairo niña Dios cū carotimasīrīpau. Jīcāō trigo wāīārīqūē wetare, itiarū majū oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jāāñamo. Bairo petoaca cō cajāāmiatacūārē, tie puame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasīrīpau cūā,” na īcōña quetibujawī Jesūs.

El uso que Jesús hacia de las parábolas

(Mr 4.33-34)

³⁴ Torea bairo jeto na īcōña quetibujunucūwī Jesūs nipetiro camasā cātu catūgorā etarārē. Dise ūnie quetibujuriquere īcōñāetiri na quetibujūemi. ³⁵ Bairo Dios busurica tutipū profeta cū caīwoatuquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiwū. Atore bairo ī woatuyayupi profeta, Jesūs cū caīpeere:

“Capee wāme īcōñarī yu quetibujū camasārē.

Ati ūmurecōo Dios cū caquēnoparo jūgoye camasā na catūgoetajere na yu quetibujū,” Ī woatu quetibujū jūgoyeticūñāñupī profeta.

Jesús explica la parábola de la mala hierba entre el trigo

³⁶ Cabero Jesūs camasā cātu catūgorā etarārē, “Yu āya,” na īrī bero, jīcā wiire jāāetawī. Bairo cū cajāāetaro bero, jāā, cū cabuerā puame cātu jāā etawū. Atore bairo cū jāā Ī jēñāwā: “¿Dope bairo īgaro to īñati carorije trigo watoapu na caotemirīqūērē īcōñarī mu caquetibujataje? Jāā tūgomasiētīāpū. Bairi jāā mu caquetibujuro jāā boya,” cū jāā īwū. ³⁷ Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā īwī: “Oterique caroare caotei puame, yu, Camasā Jūgocūre bairo caācū niñami. ³⁸ Caotei ya wese puame ati ūmurecōo macāā yepare bairo niña. Ti wese caputibūtrique caroa macāājē puame Dios cū carotimasīrīpau macāānarē bairo niña. Ti wese caputibūtrique oterique carorije puame wātī yarārē bairo niña. ³⁹ Ti wese upau pesu puame wātīrē bairo caācū niñami. Tunu bairoa ti wese caputibūtrique jericapau caetaro ati ūmurecōo capetiri rūmurē bairo niña. Bairi ti wese caputibūtriquere jebojari majā puame āngelea majārē bairo niñama. ⁴⁰ Bairi jebojari majā moetiēre na cajoerericarore bairo baigaro ati ūmureco capetiri rūmu caetaro yua. ⁴¹ Yu, Camasā Jūgocū, yu carotirā āngelea majārē na yu jogu yu carotimasīrīpau. Yu yarā na catūgoñarījērē royetuo joroque caānarē, bairo rorije caāticōāna cūārē na yu jeneñorotigu. ⁴² Āngelea, bairo na cajeeneñopeyoro īña yua, caūpetietopu na yu rerotigu. Topu butiōro otigarāma. Na opire bacarūpotugarāma, butiōro yapapuarā yua. ⁴³ Bairo na caāto bero, yu yarā, carorije cacūgoenarē bairo Dios cū caīñarīcārā puame muipū ūmurecōo macāācū cū caasiyarijere bairo baupeticoagarāma yu Pacū cū carotimasīrīpau. Mujāā, caāmoocna mujāā āñiña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujatajere tūgoāmewiyoa mujāā yeripū,” Īwī Jesūs.

La parábola del tesoro escondido

⁴⁴ Ī quetibujū yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo īnemowī Jesūs tunu: “Dios cū carotimasīrīpau atore bairo niña: Pairi cawapacūtīe capee moneda tiirire wesepū aperā na cayacūyāsioricarore bairo niña. Bairi caūmu jīcāū tiere īña acuarī yua, jicoquei tiere yanemoñupū tunu. Bairo āti yaparo, ūsanirīqūē mena cū yaye apeye ūnie nipetirijere aperārē nuni, tie wapa jeyupū, ti wesere wapatigū. Bairo cū cawapatinunirō, cū yaye cū cabocaataje cū yaye majū nicōāñuparō yua.

La parábola de la perla de mucho valor

⁴⁵ “Dios cū carotimasīrīpau tunu atore bairo niña: Jīcāū, cū yayere canunirerī majōcū perla caroaro cabotiri rupaacarē macāū ácū baiyupū. ⁴⁶ Bairo cū caātó, jīcā, tocānacā rupaa netōrō caroa botirica majūrē bōcacōāñupū. Bairo bōcari, cū yaye apeye ūnie nipetirijere

aperãrê nuni, tie wapa jeyupũ, tiare wapatigu. Bairo cũ cawapatiro, tia cũ ya majũ nicõãñuparõ yua.

La parábola de la red

⁴⁷ “Dios cũ carotimasĩrĩpaũ tunu atore bairo niña: Ria capairiyapũ wai wasarã aperã na bapire na carocañũajorore bairo niña. Bairo camasã na caáto, wai capããrã tocãnacã wãme majũ ti bapire jããñuparã. ⁴⁸ Bairo na cajããrõ ñña, wemoñuparã ti bapire paputiropũ. Wemo yaparo yua, waire na beseruiyuparã. Wai caroarã jetore boyuparã. Carorã puamerẽ na recõãñuparã.

⁴⁹⁻⁵⁰ “Torea bairo baigaro ati umurecõo capetiparo jũgoye. Ángelea majã puame ati yepapũ etarã, camasã carorãrẽ na ricawori caũpetietopũre na regarãma. Topũ butiõro otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, butiõro yapapuarã yua,” i quetibujwĩ Jesús.

Tesoros nuevos y viejos

⁵¹ I quetibujũ yaparo, atore bairo jãã i jẽniñawĩ Jesús:

—¿Mujããrẽ yũ caquetibujũatajere mujãã tũgomasiati?

Bairo cũ caĩjẽniñarõ, “Jãã tũgomasiña,” cũ jãã iwã.

⁵² Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu:

—Ni jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobuei ũcũ Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ cũ cajũgobueata, jĩcãũ wii upaũre bairo nigumi. Ti wii upaũ puame cũ ya wii macããjẽ cũ caqũenocũrĩqũẽ pũga wãme mena átimasĩñami cawãma apeye ñnie mena cũãrẽ, bairi cabucũ apeye ñnie mena cũãrẽ. Cũrẽã bairo nigumi, cajũgobuei cawãma macããjẽ yũ cabuerije, bairi tunu Moisés ãnacũ cũ cacũrĩqũerẽ cabucũ macããjẽrẽ cariape cũ catũgoñaata —jãã iwĩ Jesús.

Jesús en Nazaret

(Mr 6.1-6; Lc 4.16-30)

⁵³ Bairo atie capee wãme ñcõña quetibujũ yaparori bero, ti macãpu witi acoámĩ. ⁵⁴ Bairo witi acoátĩ yua, cũ ya yepa majũpũ etawĩ. Eta, ti yepa macããna na cañubueri wiire jããetawĩ, na quetibujũ. Bairo cũ caquetibujũro tũgo, to macããna puame tũgocõã maniãma. Atope bairo iwã:

—Ñnia, caroaro jĩcãrõ tũni quetibujũyami. ¿Noopũ atie caroaro cũ caquetibujũmasĩrĩjẽrẽ cũ masĩñuparĩ? ¿Dope bairo átĩjẽñorĩqũẽ cũãrẽ cũ átimasĩñuparĩ? ⁵⁵ ¿Ñni, yucupãĩrĩ mena rocapata ñnierẽ caqũenou macũ mee cũ ãniñati? ¿Marĩ mena macããcõ, María macũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Simón, Judas jũgocũ mee cũ ãniñati? ⁵⁶ Cũ marĩ masĩjãñũña. Bairi, ¿marĩ mena macããna rõmirĩ jũgocũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿noopũ atie nipetirije cũ camasĩrĩjẽrẽ cũ masĩñuparĩ? —ãmeo i jẽniñawã na majũ.

⁵⁷ Bairo Jesure qũĩroagaetiri, cũ ya macã macããna puame cũ caquetibujũri jere tũgogaema. Bairo na catũgogaeto ñña, atore bairo na iwĩ Jesús:

—Profeta majã tocãnacãũpũrea na ñroanucũñama camasã nipetiro na cañesẽãrõpũ. Na ya macã macããna, bairi na ya wii macããna majũ roque na boetinuucũñama. Na yarã jeto na ñroaetinuucũñama —na iwĩ Jesús.

⁵⁸ Bairi cũ ya macã macããna cũ caquetibujũri jere cariape na catũgogaetoi, capee caroa cũ caátĩjẽñomasĩrĩjẽrẽ topũre áti ññoemi Jesús yua.

14

La muerte de Juan el Bautista

(Mr 6.14-29; Lc 9.7-9)

¹ Ti rãmũrĩ majũã Herodes, Galilea yepa macããna quetiupapũ puame queti tũgoyupũ Jesús cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. ² Bairo tiere tũgo, atore bairo na ññupũ cũ carotĩrãrẽ: “Jesús na caĩ, cãã ãcũmi Juan el Bautista cabaiyasiricũ ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãniĩrĩ capee átĩjẽñomasĩñmi,” na ññupũ Herodes.

³⁻⁴ Mai, cajũgoyepũ Herodes puame Juarẽ ñerotiyupũ. Bairo cũ ñerotiri bero, ãpõãwẽ mena cũ jiyari, preso jorica wiipũ cũ cũrocaroti joyupũ. Juan cũ caquetibujũri jere boesupũ Herodes. Mai, “Mũ bai Felipe nũmo Herodías na caĩõ mena mũ cañnie ñuẽñña. Carorije ñña mũ caátie,” cãrẽ cũ caĩquetibujũri jere boesupũ. Bairo boetiri preso jorica wiipũ cũ cũrocaroti joyupũ Herodes puame Juarẽ.

⁵ Tunu nipetiro camasã Juarẽ, “Dios cũ caquetibujũrotijõũ ãcũmi,” ñrã, cũ majãñũñuparã. Bairi Herodes puame jicoquei Juarẽ cũ pajãroca rotigamicãã, bairo átiroti masĩsũpũ, camasã yũ tutirema, ñ. ⁶ Bairo jĩcã rãmũ yua, Herodes cũ cabuiarica rãmũ caetaro, bõse rãmũ qũẽñoñupũ. Bairo cũ caqũẽnorõ, Felipe nũmo cañnimĩrĩcõ Herodías cawãmecũcõ macõ puame basa ññoñupũ, Herodes cũ capijõoatana cõ na caññarore bairo iõ. Herodes cãã cõ cabasarijere ññajesomajũcõãñupũ. ⁷ Bairi nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ññupũ Herodías

macōrē Herodes puame: “Noo, yure mu cajēnigari wāmerē yu jēniña. Mu yu jomajūcōāgu. Itōricaro mano Dios mena ñiña,” cō iñupū. ⁸ Bairo cawāmao puame tiere tūgori, cō pacore jēniñaō ásupo. Cabero yua, cō paco cōrē cō cairotirome bairo qūñupō Herodere:

—Bairo yu boya: Ámeacā Juan el Bautista ruṑoare patanerī jotū baparu jāārī, yu mu jowa —qūñupō.

⁹ Bairo cō cairō tūgo, tūgoña yapapuacoásupu Herodes puame. Bairo tūgoña yapapamicūā, “ ¡Dios mena ñiña! ” cōrē yu cañatajere yu tūgoama yu capijioatana,” i yua, cōrē cū cañatatore bairo átirotiyupu. ¹⁰ Bairi cū āmuarē Juan preso jorica wiipū caācūrē cū ruṑoa patarotijoyupu. ¹¹ Bairo cū cairō tūgo, cū cairōrē bairo cū ásuparā Juarē. Bairo cū pajjā yaparori bero, cū ānacū ruṑoare jotū bapa buipū nejāārī, Herodías macōrē cō nuniñuparā. Cō puame cō pacore cū ruṑoa ānatōrē cō neásupo, cū cayasiro cō masiáto, iō.

¹² Cabero Juan cū cabuemirīcārā puame bairo cārē na capajjārocarijere queti tūgori, preso jorica wiipū etarā, cū ānacū ruṑaure neásuparā, masā opepu cū yarocagarā. Bairo áti yaparori bero, Jesutu etawā, tie quetire cū quetibujarā etarā.

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mr 6.30-44; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³ Bairo Jesús na cañquetibujuro tūgo, topū cañniatacū cūmuarē ájāārī camasā manopū jāā jūgoacoámī. Bairo jāā caátiere masīrī yua, ti macāā macāāna camasā puame maapu utabucara tūni ásupa, jāā ēñota ánā. Bairo ánā, jāā jūgoye etayupa. ¹⁴ Bairi Jesús utabucara ape nuḡōāpu pēñaeta yua, maanucāwī. Maanucārī yua, camasā capāārārē na iñawī. Bairo na cabairo, bopacooro na iñawī. Bairi na mena macāāna cariyecuna na caneatīatanarē na catiowī. ¹⁵ Bairo na cū caáticōāno, ñamicāācā nicoa ápú. Bairi jāā, cū cabuerā puame Jesutu etari, atore bairo cū jāā iwū:

—Merē ñamicā majū ñiña. Atopure wiiri maniña. Dope camasā capāārārē na marī áperā. Bairi ānoarē na mu árotiwa macāāpu, na majū na caugapeere na wapatirápáro —jāā iwū Jesure.

¹⁶ Bairo jāā cairō tūgomicūā, atore bairo jāā iwū:

—Aperopū na caugapeere na wapatira rotieticōāña. Mujāā majū na ugarique nuña —jāā iwū.

¹⁷ Bairo cū cairō tūgo, bairo cū jāā iwū:

—Jāā, jīcā wāmo cārō pan jororiaca, wai, puḡarāācā tocārōā jāā cūgoya —cū jāā iwū.

¹⁸ Bairo jāā cairō: “Ato puame jeasā,” jāā iwū.

¹⁹ I yaparo, camasā capāārā to cañnarē taa yepapu na ruirotiwī. Bairo na caruiro iña, pan rupaa jīcā wāmo cānacā ruṑaacarē, wai puḡarā mena nee, jōbuire iñamugōjori, “Jāā mena mu ñujāñuña,” Diore qūñi jēniwī. Bairo qūñi jēni yaparo, pan ruṑaare carecomacā peeri, jāā, cū cabuerārē, jāā nuniwī, camasārē jāā cabatoparore bairo i. ²⁰ Bairo jāā cabatoro bero yua, nipetiro camasā caroaro uḡayaricoáma, uḡariquere narē jāā cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jāā jeñāwū piiripu na caugarugarijere. Puḡa wāmo peti ruṑore puḡa pēnirō cānacā piiri majū jāā jeñājirowu. ²¹ To caña caugaatana jīcā wāmo cānacā mil majū camasā āma, carōmia, bairi cawīmarā cūā cōñña mana.

Jesús camina sobre el agua

(Mr 6.45-52; Jn 6.16-21)

²² Tipau bero, jāā, cū cabuerārē cūmuapu jāā ájāārotiwī Jesús tunu. Camasārē na cū caññatusajotoye, ti utabucara jīnuḡōāpu cū jūgoye jāā capēñaátó bowī. ²³ Bairi camasārē na iññatusajo yaparo, utāū buipū wāmucoásupi Jesús, Diore cū jēniácú. Bairi muipū cū cajāārō canaioatīpau, jīcāāā āñupī Jesús ti utāū buipū. ²⁴ Jāā puame merē cūmua mena tira recomacā majūpu jāā āmu. Bairo jāā caāno, oco turi puame butiuro jabewu. Wīno cūā butiuro jāā riape jāā paputunuo pocōāwū. ²⁵ Bairo roro jāā cabairo, cabusuparo jūgoyeaca oco bui peari jāātū amī Jesús. ²⁶ Bairo oco buipū cū caatō iña yua, “Apei ūcū ācūmi,” irā, jāā, cū cabuerā uwiri bairo jāā awajawu:

—¡Áni, camasocu ānacū wātī marītu atiyami! —jāā iwū.

Butiuro cauwirā ānirī bairo jāā awajawu yua.

²⁷ Bairo jāā cabairo, Jesús puame jāā i jowī:

—¡Tūgoñatutuaya yu yarā, Jesua yu āniña, yu uwieticōāña! —jāā iwū.

²⁸ Bairo cū cairō tūgo, atore bairo qūñiwī Pedro Jesure:

—Mu, jāā Quetiupu cariape mu caāmata, mutū oco buipū yu árotiya.

²⁹ Bairo cū cairō tūgo, “Jau, yutu asá,” qūñiwī Jesús Pedrore.

Bairo cū cairō tūgo, Pedro, jāā cūmuapu cajāñatacū puame cūmuarē ruiro oco buipū Jesutu ámiwī. ³⁰ Bairo ámasīmicūā, wīno butiuro cū cañnarō capapunemorō, tūgoña uwirique Pedrore etawu. Eta yua, ruacōā ruinutuami. Bairi atore bairo qūñi awajawī Pedro Jesure:

—¡Yu Quetiupau, yure ñei asá! ¡Rua ácu yu baiya!

³¹ Bairo cū caĩrō tūgo, jicoquei Jesús cū wāmo ñujori Pedrorre cū ñewī. Ñerī yua, atore bairo qūīwī:

—Yu yau, ¡jīrīācā majū yu mena mu tūgoñatutuaya! ¿Nopēī, “Yu ámasiēcū,” mi tūgoñati? — qūīwī Jesús Pedrorre.

³² Bairo cūmuaru na caájāārō, wīno pūame papujānacopu yua. ³³ Bairo cabairo ĩña, jāā, cūmuaru caāna pūame Jesutu ruropaturi mena etanumurī cū jāā ĩroawu:

—¡Cariape Dios macū majū mu āniña! —cū jāā ĩwū Jesure.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret

(Mr 6.53-56)

³⁴ Bairo pēñaaná, utabucura ape nuğōāpu jāā etawu, Genesaret cawāmecuti yepapu. ³⁵ Bairo jāā caetaro ĩña, to macāāna pūame Jesure qūīñamasīwā. Bairi cū caetarije quetire ti yepa nipetiropu quetibujū batoyupa, cariyecunārē na caneatīparore bairo ĩrā. ³⁶ Bairi na pūame, Jesutu eta, atore bairo tūgoñañupā: “Cū jutiro yapa ũno cūārē marī capāñata, marī caticoagarā,” ĩ tūgoñañupā. Bairo pāñariqūērē butiuro cū jēniwā. Bairo cariyecuna tocānacūā cū jutiro yapape capañarā caticoama.

15

Lo que hace impuro al hombre

(Mr 7.1-23)

¹ Cabero etawā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na pūame Jerusalén macāpu caatiātana āma. Atope bairo qūīwā Jesure:

² —¿Nopēīrā mu cabuerā marī ñicujāā ānana na caroticūrīqūērē bairo na áperiyati? Cosectiyama na wāmorīrē na caugaparo jūgoye —qūīwā Jesure.

³ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩ jēniñawī Jesús:

—¿Nopēīrā mujāā cūā mujāā caátinucūrījērē butiuro borā, Dios marīrē cū caroticūrīqūē pūamerē mujāā áperinucūñati? ⁴ Dios pūame atore bairo marī rotiyupi: “Mujāā pacuare mujāā caĩroaro yu boya. Ni ũcū cū pacure, o cū pacore roro cū całata, cū mujāā pa-jāārocacōāgarā,” ĩ quetibujū cūñupī Dios. ⁵ Bairo cū caicūmiatacūārē, mujāā pūame ricaati mujāā quetibujūya camasārē. Atope bairo mujāā ĩña: “Ni jīcāū ũcū cū pacure, o cū pacore, ‘Yu yaye nipetirijere merē Diore cū yu nuniarū. Bairi mujāā cabopacarijere yu nunimasīēñña,’ cū całata, ñurō. ⁶ Bairi ni jīcāū ũcū tore bairo caĩ ānirī, cū pacure, o cū pacore cū cajuátinemorō átirotietiya,” mujāā ĩ quetibujūya. Bairo ĩ quetibujūrā, Dios marīrē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo mujāā baiya. Bairo caquetibujūrā ānirī netōjāñurō mujāā boya mujāā caátinucūrījē mujāā ya wāme pūamerē. ⁷ ¡Całtopairā majū mujāā āniña! Dios pūame Isaías ānacū cū cawoaturica pūrōpu mujāā ũnarē cū całquetibujūnetōjūgoyeticūrīcārōrē bairo mujāā baimajūcōāña. Atope bairo ĩñupī Dios mujāārē:

⁸ ‘Ati poa macāāna na busurique mena yure caĩroarārē bairo baiyama.

Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarijēpu ricaati baicōāñama.

⁹ Na pūame, “Camasā na carotirique pūamerē Dios cū caquetibujūroticūrīqūē netōjāñurō caānimajūrījē niña,” caĩrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na cañnoi, yure na cañubuegarije dope bairo átimasā maa,’

ñupī Dios mujāā cabaapeere —na ĩ quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

¹⁰ ĩ quetibujū yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Tūgopeoya yu yaye quetibujūriquerre. Tere tūgomasīña: ¹¹ Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yeripu na catūgoñanucūrījē jūgori roque carorā niñama —na ĩ quetibujūwī Jesús.

¹² Bairo cū caĩrō tūgo, jāā, cū cabuerā pūame cātu etari, atore bairo cū jāā ĩwū:

—Bairo mu caĩrō, fariseo majārē tūgoasiao joroque na mu áticupu —cū jāā ĩwū.

¹³ Bairo jāā caĩrō tūgo, atore bairo jāā ĩwī:

—Wesepu moetie camasā na caotetiere, to majū caputirijere wārocānucūñama. Torea bairo yu Pacu umurecōo macācū camasā tocānacū cū yarā caāmerārē na beseregumi.

¹⁴ Bairi fariseo majā na caĩrījērē tūgopeoticōāña. Na pūame cacaapee mána, aperā na bapa cacaapee mána cūārē, “Mujāārē jāā jūgogarā,” caĩrārē bairo niñama. Ni jīcāū ũcū cacaapee mácu pūame, apei cū bapa cacaapee mácūrē, “Mu yu jūgogu,” cū całata, na pugarāpu operu rocajācōābujiorāma —jāā ĩ quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

¹⁵ Bairo cū caĩrō tūgomicāā, tūgomasīemi Pedro. Bairi atore bairo qūīwī Jesure:

—Ape wāme ĩcōñari jāārē mu caquetibujūrije, ¿dope bairo ĩgaro to ĩñati?

¹⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús Pedrorre:

—¿Mujāā cūā yu yaye quetire mujāā tūgomasīēññati? ¹⁷⁻¹⁸ Nipetiro camasā na caugarije tocānacā wāme pūame na paaropu yuaya. Yuarī yua, cabero netōcoaya. Na caugarije

mee na yeri pūna to royetu joroque na átiya. Roro na catūgoñarjē jūgori roque carorije caānarē bairo na iñañami Dios. ¹⁹ Camasā na yeripn roro na catūgoñarjē jūgori aperārē na pajīāreyama. Aperā na nmoa mee, o na manapāā mena mee roro āniñama. Cawāmarā cawāmojiyaena cūā bairoa roro ānajē cūiyama. Tunu bairoa aperā jerutiya. Aperā mnanana iñama. Aperā busupaiyama. ²⁰ Bairo camasā na yeripn roro na catūgoñarjē jūgori roro átiyama. Bairo na wāmori coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jūgori carorije caānarē bairo na iñañami Dios —jāā ī quetibujuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Una extranjera que creyó en Jesús
(Mr 7.24-30)

²¹ Ī quetibujn yaparo, topn caāniatcn Tiro, Sidón cawāmesctopn ámí. ²² Topn cū caetaro, ape yera macāācō, Canaán na caírī yera macāācō pñame Jesutu etawō. Bairo etari, busūrique tutuaro mena bairo qūiwō Jesure:

—jYn Quetiupan, David ānacū pārāmi, bopacooro ñiñaña! jYn macō wātī yeri pūnarē cūgoyamo! —qūiwō Jesure.

²³ Jesús pñame cō yemi. Bairo cū cayueto iña, jāā, cū cabuerā pñame cūtu etari, atore bairo cū jāā iwū:

—Aperopn cō árotiya. Awajari jāā berore usayamo. Awaja jāāñētiñamo —cū jāā iwū Jesure.

²⁴ Bairo jāā caírō tūgo, atore bairo jāā iwī:

—Ape poa macāānarē yn juátinemo rotiemi Dios. Yn yarā, israelita majā jeto, oveja nurīcārā cayasiricarārē bairo caānarē yn juátinemorotiwī Dios —jāā iwī Jesús.

²⁵ Bairo cū caīmiatacūārē, carōmio pñame rupopaturi mena etanumurī atore bairo qūiwō Jesure:

—jYn Quetiupan, yn juátinemobojaya! —qūiwō.

²⁶ Bairo cō caírō tūgo, bairo cō iwī:

—Mna, israelita yao mee mñ āniñā. Bairi mñ yn cajuápara, jicāñ, cū pūnaa na caugarije pan rupaare ēmarī cū wii yaiaie canureire bairo yn átibujou —cō iwī.

²⁷ Bairo cū caírō tūgo, bairo qūiwō.

—Bairoa mñ átibujou baipna. Bairo mñ caīmiatacūārē, bairāpna cawīmarā na caugawerije yerapn cañarjēācārē űganucūñama wii yaia cāā. Bairi na caugaricarocarē bairo yn mñ juátigu petoaca —qūiwō carōmio Jesure.

²⁸ Bairo cō caírō tūgo, bairo cō iwī:

—Mna, yn mena mñ tūgoñatutua netōmajūcōāña. jBairi yn mñ cajēñirōrē bairo to baiáto! —cō iwī.

Bairo cū caírō, jicoquei caticoamo, cananea yao macō, wātī yeri pūna cacūgomiataco pñame yua.

Jesús sana a muchos enfermos

²⁹ Bairo topn caāniatcn Jesús acoámí Galilea utabucura tnpn tunu. Topn eta, tira tūni űtāūrē wāmūcoámí. Bairi topn tuanumuetawī. ³⁰ Bairo topn cū caruiro, camasā capāārā na yarā cariyecunarē cūtu na ne etawā. Na mena macāāna jicāārā caāmasiēna āma. Aperā cacaapee iñamasīēna āma. Aperā carupayuriri āma. Aperā cabusēna āma. Aperā capee riayecuna āma. Bairi na yarā pñame Jesús rupori tuaca na cūrā etawā. Bairo na caáto iña, Jesús pñame na catiowī. ³¹ Bairo na cacatiro iñarā, to macāāna pñame iña acūacoama. Cabusamasīētiatana merē busumasīwā. Tunu bairoa carupayuriri cañnimitana merē catipeticoama. Caāmasīētiatana merē āmasīwā. Tunu bairoa caññamasīētiatana cūā merē caroaro iñamasīcoāma. Bairo na cacatiro iñarī cū basapeojūgowā to macāāna, jāā, Israel macāāna jāā caírou Diore.

Jesús da de comer a cuatro mil hombres
(Mr 8.1-10)

³² Cabero Jesús pñame, jāā, cū cabuerārē piijowī. Bairo jāā caetaro iña, atore bairo jāā iwī:

—Ānoa camasā merē itia rāmu majū yn mena nicōāñama. Ñe űnie majū űgarique cūgoetiyama. Bairi bopacooro na ñiñaña. Jicoquei na yn tunuo jogaetiya mai. Caugarique űgaenarē na yn catunuojoata, áwēpūētibujorāma, na ya wiiripure áná. Bairi na marī űgarique nuto —jāā iwī.

³³ Bairo cū caírō tūgo, atore bairo cū jāā iwū:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopn wiiri maniña. Bairi, ¿noopn marī bocarāti űgarique, pairo narē marī canupeere? —cū jāā ī jēniñawū.

³⁴ Bairo jāā caírō, Jesús pñame jāā inemowī tunu:

—Pan rupaa, ¿nocānacā rupaa majū mujāā cūgoyati?

Bairo cū caírō, atore bairo cū jāā iwū:

—Jää, jicã wãmo peti puğa pëñirõ cãrõ pan rupaaca, wai jicãrcã jeto tocãrõã jáã cügoya —cũ jáã iwũ Jesure.

³⁵ Bairo jáã caĩrõ tũgo, camasãrẽ yepapu na ruirotiwĩ. ³⁶ Bairo na caruiro iña, tie pan jicã wãmo peti puğa pëñirõ caãni rupaare, wai mena nerĩ, Diore, “Jää mena mu ñujãñuña,” qũĩ jëniwĩ. Bairo qũĩ jëni yaparori bero, tie pan, bairi wai cããrẽ carecomacã peeri bero, jáã, cã cabuerãrẽ jáã nuniwĩ, camasãrẽ jáã batoroti. ³⁷ Bairo jáã caato yua, nipetiro camasã caroaro ugayapicoáma, ugarique jáã cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jáã jejããwũ piiripu na caugarugarijere. Jicã wãmo peti puğa pëñirõ cãnacã piiri majũ jáã jejããjirowu yua. ³⁸ To caãna caugaricãrã puame bapãricãnacã mil majũ camasã ãma, carõmia, bairi cawĩmarã cãã cõõña manoa. ³⁹ Cabero Jesús puame camasãrẽ, “Yu áya,” na i yaparo, cũmuarẽ ájããwĩ. Bairo cã caátãje uwiro bero yua, Magadãn cawãmecuti yepapu jáã acoápũ yua.

16

Los fariseos y los saduceos piden una señal milagrosa

(Mr 8.11-13; Lc 12.54-56)

¹ Bairi Magadãn yepapu cã caãno, Jesús cã caátiere iñarĩ busujãgamirã, cũtu etawã fariseo, bairi saduceo majã mena. Bairo etarã, dise ãnie átijëñoriqũẽ umurecõo macããjërẽ Jesure cã áti iñorotimiwã. “¿Cariape Dios cã carotijoricu majũ cã ãnicuti?” Irã, bairi cã átirotimiwã.

² Jesús puame na yeripu roro na catũgoñarjërẽ masicõãwĩ. Bairi atore bairi na iwĩ: “Umurecõo cajũãrocãjããto iñarã, ‘Ñamirõcã caroa rũmu ãnigaro,’ mujãã i masiña. ³ Tunu bairoa cabusuripã caãno, oco buseri caĩrõ iñarã, ‘Oco rũmu ãnigaro,’ mujãã i masiña. Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cããrẽ bairi caĩñamasirã nimirãcãã, ¿nopëĩrã Dios ati yuteare cã caátãnie puamerẽ mujãã masiëtĩñati? ⁴ Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasãëtĩñama. Jicã rũmu cã boo, ape rũmu cã boetiyama. Átijëño iñoriqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatãcããrẽ, tiere na áti iñoeigumi Dios. Merẽ na quetibũju cũñupĩ Jonás ãnacũ cã cabairiquere,” na i quetibũjuwĩ Jesús.

I quetibũju yaparo, acoámĩ.

La levadura de los fariseos

(Mr 8.14-21)

⁵ Cabero Jesús, jáã, cã cabuerã utabucura ape nugõãpu jáã ápũ tunu. Mai, jáã caugapee, pan rupaare masiriticõãrĩ jáã jeápëwu. ⁶ Bairo jáã cabairo, Jesús puame bairi jáã iwĩ:

—Tũgoya mujãã. Fariseo, saduceo majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere boeticõãña —jáã iwĩ.

⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, jáã, cã cabuerã, atore bairi jáã ãmeo iwũ jáã majũ:

—iPan rupaa marĩ cajeatibũjioatajere marĩ masiriticũpã! Bairi bairi marĩ iimi —jáã ãmeo iwũ.

⁸ Jesús puame masicõãwĩ jáã caãmeoĩrjërẽ. Bairi atore bairi jáã ñemowĩ tunu:

—¿Nopëĩrã, “‘Pan rupaa na cajeatibũjioatajere na masiritipari,’ igu icũmi Jesús,” mujãã ãmeo iñati? Bairo mee igu iña. iYu mena mujãã tũgoña tutuaetimajũcõãña! ⁹ ¿Mujãã tũgoña masiëtĩñati mai? ¿Yoaro mee mujãã masiriticoayati yu caátijëñoriqũẽrẽ? Pan rupaa, jicã wãmo cãnacã rupaa jettore cũgomicãã, caãmua jicã wãmo cãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápu. Tiere mujãã iñawũ. Bairo caĩñaricãrã ãnirĩ cabero piiripu na caugarugariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mujãã jejããjirowi? ¿Tiere mujãã masiriticoayati? ¹⁰ Tunu bairoa ape rũmu pan rupaa, jicã wãmo peti puğa pëñirõ cãnacã rupaa jettore cũgomicãã, caãmua bapãricãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápu. Tie cããrẽ mujãã iñawũ. Bairo caĩñaricãrã ãnirĩ cabero piiripu na caugarugariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mujãã jejããjirowi? ¿Tiere mujãã masiriticoayati? ¹¹ Mujãã masiritiena. Bairi, ¿nopëĩrã, “‘Pan rupaa na cajeatibũjioatajere na masiritipari,’ igu icũmi Jesús,” caĩrãrẽ bairi mujãã ãmeo iñati? —jáã iwĩ.

¹² Bairo cã caĩrõ tũgo, jáã tũgoñamasiwũ cã caĩgarijere: “‘Fariseo, saduceo majã mena levadura, pan pairica na cawauorijere mujãã boepa,’ iricãrõ ñonorã, ‘Ricaati na caquetibũjirijere mujãã boepa,’ marĩ igu icũmi Jesús,” jáã i tũgoñamasiwũ, jáã, Jesús cã cabuerã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mr 8.27-30; Lc 9.18-21)

¹³ Cabero Cesarea de Filipino na caĩri yepapu Jesús etari bero, atore bairi, jáã, cã cabuerãrẽ jáã iwĩ:

—¿Noa ãcũmi Camasã jũgocure, yu na ñucũñati? —jáã i jëniñawĩ.

¹⁴ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairi cã jáã iwũ:

—Jicäärã Ìñama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã Ìnucũñama: “Elías ãnacũ tunu catiri ãcũmi,” miñama. Aperã Ìnucũñama: “Jeremías, o apei profeta ãnacũ tunu catiri ãcũmi Jesús,” minucũñama —cũ jãã Ì quetibũjũwũ Jesure.

¹⁵ Bairo cũ jãã caquetibũjũro bero, atore bairo jãã Ì jëniñanemowĩ tunu:

—¿Mũjãã ate? ¿Noa ãcũmi yũ mũjãã Ìnucũñati? —jãã Ìwĩ.

¹⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro puame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Mũa, Mesías, Dios macũ, tocãnacã rãmũ caãnicõãninucũũ macũ majũ mũ ãniña —qũĩwĩ.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Pedrorre:

—Cũa yũ ãniña. Camasã puame yũ caãnierẽ mũ masĩõetĩñama. Yũ Pacũ, umũrecóo macããcũ roque mũ masĩõũpĩ tiere. Bairi useanirĩ ãña mũ, Simón, Jonás macũ. ¹⁸ Tunu atore bairo murẽ ñiña: Ìmea, “Pedro” mũ yũ wãmetiya. Mũ wãme cawãma wãme puame Pedro “õtã” Ìgaro ñiña. Bairi noa ùna murẽ bairo catũgoñatutarã ùna, yũ yũ poa macããna na ãnio joroque na yũ átigu. Bairo caãna ãnirĩ yasietigarãma. Yũ mena ãnicõãnucũgarãma tocãnacã rãmũ. ¹⁹ Tunu Dios cũ carotiripau macããnarẽ caátijũgou majũ mũ yũ cũgu. Bairo caãcũ ãnirĩ ati yepa ãcũ, “Dios umũrecóo macããcũ marĩrẽ cũ caãtirotirije niña,” o “Cũ caãtirotietie niña,” mi quetibũjũ besemasĩgu Dios yarãrẽ —qũĩwĩ Jesús Pedrorre.

²⁰ Cabero, jãã, nipetiro Jesús cũ cabuerãrẽ atore bairo jãã Ìwĩ: “Mesías yũ ãniña. Bairãpua, cũ, yũ caãnierẽ na quetibũjũeticõãña aperã camasãrẽ mai,” jãã Ìwĩ.

Jesús anuncia su muerte
(Mr 8.31-9.1; Lc 9.22-27)

²¹ Tipau bero, jãã, cũ cabuerãrẽ Jerusalẽpu cũ caápere jãã quetibũjũ jũgonutuámĩ. Jãã quetiuparã cabatoa camasãrã, bairi Dios cũ caroticũrĩqũrẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cũã, popiye cũ baio joroque na caátipeere jãã quetibũjũ jũgonutuámĩ, cãrẽ na capajĩãrotipee majũrẽ. “Bairo yũ na caátimiatacũãrẽ, itia rãmũ bero yũ caticoagu tunu,” jãã Ìwĩ. ²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro puame jõjãñũrõ Jesure cũ neámĩ. Topũ eta, bairo qũĩ jũgoyupũ Jesure:

—¡Yũ Quetiupau, mũ caĩrõrẽ bairo boecũmi Dios! ¡Mũ caĩrõrẽ bairo to baieticõãto! — qũĩũũpũ.

²³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús puame Pedrorre cũ ãmejore Ìñarĩ, atore bairo qũĩũũpũ:

—¡Ácũja wãtĩ Satanás! ¡Bairo mũ caĩrõ roro yũ cabaipeere cabusũjãnemourẽ bairo miña! Dios cũ catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mũ tũgoñaña, bairo yũ mũ caĩata —qũĩũũpũ Jesús Pedrorre.

²⁴ Cabero Jesús, jãã, cũ buerãrẽ atore bairo jãã Ìwĩ:

—Ni cabou, yũ cabuei caãnigau, cũ majũ cũ caátigamirĩjẽrẽ piticõãgumi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rãmũ. Popiye baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigumi yũ cabuei caãnigau puame. ²⁵ Bairo tunu caũmũ apeĩ cũ caãnie puamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacõãgumi. Bairo cabai ãnirĩ yasicoagumi yua. Apei, yũ yaye quetire cajãnaecu roque netõcoagumi. Cũrẽ na capajĩãrocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rãmũ. ²⁶ Tunu caũmũ apeĩ ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cũ caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cũ tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cũ cariaatato bero, Dios mena ãmerĩgumi. Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije puame. Wapa maa tie ati umũrecóo macããjẽ, Diore cũ camasĩetĩcõãta. ²⁷ Yũ, Camasã jũgocu, ati yepapũ yũ Pacũ cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yũ tunuetaqu. Ìngelea majã, yũ Pacũtu macããna mena nemo yũ tunuetaqu. Tĩ rãmũ puamerẽ ati yepa macããna tocãnacãũpũrea na caãtatorea bairo na cããrẽ na yũ átigu. ²⁸ Cariape mũjããrẽ yũ quetibũjũya: Mũjãã jicããrã, ato caãna, mũjãã cariaparo jũgoye yũ, Camasã jũgocu, quetiupau reyre bairo yũ caetarore mũjãã Ìñamajũcõãgarã.

17

La transfiguración de Jesús
(Mr 9.2-13; Lc 9.28-36)

¹ Cabero jicã wãmo peti jicã pẽnirõ cãnacã rãmũrĩ bero Pedrorre, Santiagore, bairi cũ bai Juarẽ na piiámĩ Jesús õtãũ caũmũarĩcu buipũ. ² Bairo topũ na caãno, Jesús puame cũ cabaurije wasoacoasupũ. Cũ riape puame asiyaro baucoasuparo, mũipũ umũreco macããcũ cũ caasiyarore bairo. Baicõã, cũ jutiro cũã botiro baicoasuparo. ³ Bairo cũ cabaiãno, Moisés ãnacũ, Elías ãnacũ mena buiaetayuparã. Bairo buiaetarã yua, Jesús mena busupẽni nucũũũparã. ⁴ Bairo na caãno, Pedro puame atore bairo qũĩũũpũ Jesure:

—Yũ Quetiupau, jatorũ marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi, “Jau,” mũ caĩata, itia wiipãrĩãcã majũ mũjããrẽ jãã qũẽnobojagarã. Jicã wii mũ ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mũjããrẽ jãã qũẽnobojagarã —qũĩũũpũ Pedro Jesure.

⁵ Bairo cū caĩño, buseriwo caasiyabatori poa atí, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã ñame cayusurorũ ãñuparã. Bairo ãna, busarique buseriwo watoaru cabusocajorijere tũgoyuparã. Atore bairo ññuparõ: “Ñni, yu macũ, yu camai majũ ññami. Cũ caãtiãnierẽ ññajesoya butiuro. Cũ yaye busariquere tũgousaya,” i ocajoyuparo jõbuiũ.

⁶ Bairo caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã ñame yeparũ mubia cũmucoasuparã. Tũgocõã maniãsuparã yua. ⁷ Bairo na cabairoi, Jesús ñame natu atí, na pãña, atore bairo na ññupũ: —Yu yarã, wãmunucãña, uwieticõãña —na ññupũ.

⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ññajoyuparã. Elías, Moisés cũã mañuparã yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹ Cabero ãtãurẽ na caruiatõ, atore bairo na ññupũ Jesús Pedrojããrẽ:

—Ñme mujãã caĩñaatajere aperãrẽ na mujãã quetibũjetigarã mai. Cabero yu, Camasã Jũgocũ, cariacoatacu nimicãã, yu cacatiro bero roque na mujãã quetibũjugarã —na ññupũ.

¹⁰ Bairo cabero atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã bairo ññama: “Dios cũ cajoran ati yeparũ cũ caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemogũmi tunu,” ññama. ¿Nopẽĩrã bairo na i quetibũjuyati camasãrẽ?

¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na i quetibũjuyupũ Jesús:

—Na caĩrõrẽ bairo atijũgogũmi jĩcãũ Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ. Cũ ñame ñipetirijere qũẽnojũgogũmi. ¹² Cariape mujããrẽ ññia: Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ merẽ etawĩ. Bairo cũ caetamiatacããrẽ, “Cũã ññami Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ,” qũĩ masĩema camasã ñame. Bairo ricaati noo na caborore bairo cũ ãma. Torea bairo yu, Camasã Jũgocũre popiye yu baio joroque yu átigarãma —i quetibũjuyupũ Jesús Pedrojããrẽ.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã masĩcoasuparã. “Juan el Bautistare Igu Icũmi Jesús, Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ caetamirĩcũ majũ cũ caĩata,” i tũgoña masĩcoasuparã.

Jesús sana a un muchacho que tenía un demonio

(Mr 9.14-29; Lc 9.37-43)

¹⁴ Bairo cabero camasãtu na caetaro, jĩcãũ caũmu ñupopaturi mena Jesutu etanumurĩ qũĩroawĩ. Bairo qũĩroari atore bairo qũĩwĩ caũmu Jesure:

¹⁵ —iYu Quetiupau, yu macãrẽ cũ bopaca ññaña! Ñna riaye mena riamecũ baiyami. Bairo bairi, butiuro popiye baiyami. Cape majũ wãtĩ peerorũ cũ jũgorocajoe ãnucũñami. Ape rãmurã riaru cũ jũgorocañua mecãnucũñami. ¹⁶ Bairo mu cabuerã turũ cũ yu neatĩmiarpũ. Na ñame cũ netõõmasĩetĩñama —qũĩwĩ capacu Jesure.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo na ñwĩ Jesús to macããnarẽ:

—iMujãã, ati yepa caãna Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cariape mujãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mujãã cabairoi, yu tũgoña yapapuajãñuña. ¿Nocãrõ yoaro mujãã mena yu ãnibujicuti? Jau, toroque cawãmaurẽ ato ñame cũ neasã —na ñwĩ Jesús.

¹⁸ Bairo wãtĩ yeri pũna cawãmaurẽ caroyetuoricũre cũ acuwiyojowĩ. Bairo cũ caátõ, cawãmau ñame jicoquei caticoami yua.

¹⁹ Cabero aperã na camano, jãã jeto ãna, atore bairo Jesure cũ jãã i jẽniñawũ:

—¿Nopẽĩrã wãtĩ yeri pũnarẽ jãã acurocawiyoyo masĩetĩcuti? —cũ jãã ñwã, jãã, Jesús cũ cabuerã ñame.

²⁰ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ:

—Dios mena mujãã tũgoña tutuaetimajũcõãña. Cariape mujããrẽ ññia: Mostaza cawãmecutii apeacã, õcã apeacã majũ ññia. Tiacarẽ bairo petoaca Dios mena mujãã catũgoñatutuata, ãtãurẽ etari, “Wããti, aperorũ etanucãrõjã,” mujãã caĩata, mujãã caĩrõrẽã bairo baibujioro ti ãtãũ ñame. Aperorũ ágaro. Bairo dise mujãã caãtĩmasĩetĩẽ manigaro, Dios mena mujãã catũgoñatutuata. ²¹ Wãtĩã, jõ caãniatacũre bairo caãnarẽ na mujãã caãrotigata, cajũgoye ugarique betiri mujãã jẽniñubuegarã Diore —jãã i quetibũjuwĩ Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mr 9.30-32; Lc 9.43-45)

²² Ape rãmu Galilea yeparũ Jesús mena jãã caãñesãrõ, atore bairo jãã i quetibũjuwĩ tunu:

—Yu, Camasã Jũgocũ, yu ñerotiecoũ camasãrẽ. ²³ Bairo yu pajĩãrotiecoũ. Bairo yu na capajĩãrocacõãmiatacããrẽ, itia rãmu bero yu caticoagu tunu —jãã ñwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã ñame butiuro jãã tũgoña yapapuawũ.

El pago del impuesto para el templo

²⁴ Bairo Capernaum na caĩrõrũ Jesús mena jãã caetaro, templo wii macããna camasã yaye dinerore jejobojari majã ñame Pedrorũ qũĩñarã etayuparã. Bairo etarã, atore bairo qũĩñuparã:

—¿Mujããrẽ cabuei, Dios ya wii macããjẽ caãnipeere cũ wapa joeticuti? —qũĩ jẽniñañuparã Pedrorũ.

²⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, bairo na ññupũ Pedro:

—Wapa jommi.

Ī yaragon, wiire jāāñupā. Bairo Jesure cū caibusuparo jūgoyea, Jesús puame qūññupū Pedrorre:

—¿Dope bairo mu tūgoñañati, Simón? Ati yepa macāāna quetiuparā, ¿noa ūnarē dinero, impuestore na jēninucūñati? ¿Na ya yepa macāānarē, o ape yepa macāāna puamerē na jēninucūñati?

²⁶ Bairo cū caīrō, Pedro puame qūññupū:

—Ape yepa macāāna puamerē jēninucūñama.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūññ quetibujū nemoñupū tunu Jesús Pedrorre:

—Bairoa átinucūñama. Na ya yepa macāāna puamerē wapati rotietinucūñama. ²⁷ Bairo marī puame cawapatietibujiorarā caāna nimirācūā, marī wapatigarā bairārna, roro marīrē na catūgoñaetiparore bairo ĩrā. Bairi utabucurapu waiweiija. Mu capajīājūgoure cū riserore tūgāpā átiri, jīcā moneda tiire mu bōcagu. Ti tii mena mu wapatigu marī pugarā yaye wapare cajēñirārē —ññupū Jesús Pedrorre.

18

¿Quién es el más importante?

(Mr 9.33-37; Lc 9.46-48)

¹ Tipau caāno jāā, Jesús cū cabuerā cūtu etarā, atore bairo jāā ĩ jēñiñawū:

—¿Ni majū cū ānicuti jīcāu Dios cū carotimasīrīrau macāācū, caānimajūūrē bairo caācū? — jāā ĩ jēñiñawū Jesure.

² Jesús puame bairo jāā cañjēñiñarō tūgo, jīcāu cawīmaurē cū piijowī. Cū piijo yua, jāā watoapu cawīmaurē cū nucōwī. ³ Bairo átiri, atore bairo jāā ĩwī:

—Cariape mujāārē ñiña: Mujāā, yu cabuerā, āni cawīmaurē bairo tūgoñarīqūē cutiri mujāā yerire mujāā cawasoeticōāta, Dios cū carotimasīrīpaure mujāā jāāetigarā. ⁴ Āni, cawīmau puame cū pacu mena tūgoñatutuamajūcōāñami. Cārē bairo Dios mena mujāā cabairo yu boya. Bairi ni jīcāu ūcū Dios mena cū catūgoñatutuanemoata, Dios puame cū carotimasīrīpaure caānimajūū cū ānio joroque cū átigumi. ⁵ Tunu bairoa ni jīcāu ūcū, yu yaye quetire tūgousari, āni cawīmaurē bairo caācūrē cū camaiata, yure camairē bairo cū ññiagu.

El peligro de caer en pecado

(Mr 9.42-48; Lc 17.1-2)

⁶ “Ni jīcāu ūcū apei yu mena catūgoñatutuajūgoure, cū tūgomawijiao joroque cū caápara, roro majū baigumi Dios cū caññabesepa rūmu caetaro. Jīcāu, ūtāā capairica mena cū wāmorē jiyaturi, ria capairiyapu na carurocaricare bairo netōjāñurō popiye baigumi cū ūcū ti rūmurē. ⁷ ¡Ati yepapu mujāā catūgoñarījē mujāārē caroyeturiye capee ñiña! Bairoa nicōāgaro tocānacā rūmu ati yepapu mujāā caāno. ¡Bairo cabairo jūgori bopacooro netōrō na baio joroque na átigumi Dios ati yepapure camasārē roro cajūgoátiri majā roquere!

⁸ “Bairi mujāārē ñinemoña tunu: Ni mujāā mena macāācū cū wāmorī mena jūgori carorije jettore átinucūñami. O cū rapori mena jūgori caroropu ānucūñami. Bairo cū wāmorī mena jūgori roro caátipai, o cū rapo mena jūgori carorije caāna na caānopu caápai cū caāmata, apeī cū wāmorīrē, o cū raporire capajurere ecoricare bairo cū caāno, ñiña. Cū rupau macāājē cūgoetimicūā, rupa tutua Diota cū caátó, ñujāñiña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netōdōgumi Dios, tore bairo roro cū cabairijere cū caátijānata yua. Cū wāmorī, o cū rapori roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū capopiye tāmnoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁹ Tunu bairoa ni jīcāu ūcū mujāā mena macāācū cū caapee mena jūgori carorije macāājē jettore ĩñanucūñami. Bairo cū caapee mena jūgori carorije macāājē caññapai cū caāmata, apeī cū caapeere caweroacericare bairo cū caāno, ñiña. Bairo jīcā ūno caapee cūgoetimicūā, Diota cū caátó ñujāñiña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netōdōgumi Dios, tore bairo carorije macāājē cū caññajānata yua. Cū caapee roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū capopiye tāmnoata roque, ñuetibujioro, yura. Bairi roro mujāā caátinucūñarījē ñanacōāñi.

La parábola de la oveja perdida

(Lc 15.3-7)

¹⁰ “Tunu bairoa mujāārē ñiña: Cawīmarārē, cabūgoro macāānarē bairo na ĩñaeiticōāñi. Na cūārē na mujāā canucūbūgoro boya. Cariape mujāārē ñiña: Narē caññarīcāñugōrī majā āngele puame na cabairijere yu pacu Dios ūmurecōo macāācūrē cū quetibujūnucūñama. ¹¹ Torecu, yu, Camasā Jūgocu, yu apū, camasā cayasibujiorārē na netōū acū.

¹² “Tūgopeoya mai. Jīcāu, cien ovejare cacotei jīcāu na mena macāācū oveja cū camawijiyasicoápara, ¿jicoquei cū macāū áperibujoucuti? Jicoquei cū macāū ácoabujioumi. Noventa y nueve caānarē ēñotiaricoropu cūcōā, apeī cayasiatacare cū macāū ábujioumi. ¹³ Bairi oveja

cayasiatacure cū cabocaata, caroaro, useanibujioami. Apera camawijaetiatanarē na cū causeanirō netōrō cū useanibujioami, cayasiatacure cū cabocaata. ¹⁴ Torea bairo ānoa cawīmarā mena macāācū jīcāū ūcū cū cayasiro boetiyami yu Pacu umarecōo caācū pñame,” jāā ī quetibujwī Jesús.

Cómo se debe perdonar al hermano
(Lc 17.3)

¹⁵ Ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ī nemowī tunu: “Ni jīcāū ūcū mujāā yau, roro mujāārē cū caápata, cūtu átiri cū quetibujuya, apera na catūgoetopu. Bairi cū pñame mujāā caīrjērē cū catūgousaata, jīcā yerire bairo cacāgorā mujāā tuagarā yua. ¹⁶ Bairo mujāā caīrjērē cū catūgogaeticōāta roque, apeī mujāā yau, jīcāū, o pugarārē na piya. Bairo na caetaro iña, na mena átiri, roro mujāārē caātiatacure mujāā quetibujū nemogarā tunu, cū mujāā caīrjērē apera pugarā, o itiarā na catūgoparore bairo ĩrā. ¹⁷ Bairo mujāā caquetibujūqūēnogamiatacūārē, cū pñame jīcā nūgōā cū catūgogaeticōāta, űbueri majārē na quetibujuya. Torea bairo tunu na caquetibujurijere cū catūgogaeticōāta, Diore camasīēcūrē bairo qūñācōāña yua. O romano majārē camasā yaye dinerore cajejobojari majārē bairo qūñācōāña.

¹⁸ “Cariape mujāārē ñiña: Dios cū carotimasīrīpau macāānarē caátijūgorā mujāārē yu cūña. Bairo caāna ānirī atī yepa āna, ‘Dios umarecōo macāācū marīrē cū caátirotirije ñiña,’ o ‘Dios cū caátirotietie ñiña,’ mujāā ī masīgarā Dios yarārē.

¹⁹ “Apeyera tunu mujāārē ñinemoñi: Noa ūna mujāā mena macāāna pugarāpua jīcā yericanarē bairo dise ūnie mujāā caborijere Diore mujāā cajēniata, mujāā caīrōrēā bairo mujāā átibojagumi yu Pacu Dios, umarecōo macāācū. ²⁰ Yu yarā yu yaye busuriquere na cañubuenēñarōpū caāno cārō na mena yu ānigu. Pugarā, o itiarā jeto na caāmata cūārē, na mena yu ānigu,” jāā ī quetibujwī Jesús.

²¹ Bairo jāārē cū caīquetibujūyaparoro, Pedro pñame Jesutu atī, atore bairo qūī jēñiñawī:
—Jāā Quetiupau, yu yau roro yu cū caápata, ¿nocānacāni majū cū mena yu busuqūēnocati? ¿jīcā wāmo petī puğa pēñirō cānacāni majū bairo yu áticitī? —qūī jēñiñawī Pedro Jesure.

²² Bairo cū caījēñiñarō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús Pedrore:

—Bairpua, tore bairo mee mujāā yu átirotiya. Siete por setenta cānacāni majū cū mujāā busuqūēnogarā, ñiña —qūīwī.

La parábola del funcionario que no quiso perdonar

²³ Ī quetibujū yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī bairo jāā ī quetibujwī tunu: “Dios cū carotimasīrīpau atore bairo ñiña: Jīcāū quetiupau rey cū ūmua cūrē cawapamorā dinerore na catunuoōrō boypu. ²⁴ Bairo bou, cūtu na piijoneñojūgoypu, na mena qūēnogu. Bairi jīcāū cū carīijojūgo pairo capee millones majū cū wapamoñupū. ²⁵ Cū pñame dope bairo cū átīwapatimasīēsupū tie cū cawapamorjērē cū quetiupare. Bairo, ‘Yu cūgoetiya,’ cū caīrō tūgo, quetiupau rey pñame cū cawapamourē, cū namorē, cū pūnaarē, bairi cū yaye nipetirije cū cacāgorije ūnie cūārē apearē na nunirerotiyupu, cū cawapamorjērē na cajeparore bairo ĩ. ²⁶ Cawapamou pñame bairo rey cū carotiro tūgori, rporaturi mena cūtu etanumurī atore bairo butiro qūñīupū: ‘Yu Quetiupau, jicoquei roro yu mū āpewa. Dineru mū yu cawapamorjērē tocānacā tiirire cabero mū yu tunuogu bairpua,’ qūñīupū. ²⁷ Bairo cū caīrō tūgo, bopacooro qūñīañupū quetiupau rey cū ūmurē. Bairi, ‘Ñugaro. Caroaro mū tuagu. Yu mū cawapamorjērē mū yu masiriyogu’ qūñīupū. Bairo ĩrī, caroaro tuao joroque cū átī, cū árotiyupu.

²⁸ “Bairo caroaro cū caátimiatacūārē, cawapamomiatacū pñame cabero apeī cū yau petoaca cūrē cawapamourē bocāetari cū tutiyupu. Bairo cū tuti yua, roro cū wāmūtuturē ñerī atore bairo qūñīupū: ‘¡Yu mū cawapamorjērē jicoquei yu mū tunuogu!’ qūñīupū. ²⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñīupū cū bapa cū cawapamourē: ‘Yu yau, jicoquei roro yu mū āpewa. Dineru mū yu cawapamorjērē tocānacā tiirire cabero mū yu tunuogu bairpua,’ qūñīupū. ³⁰ Bairo cū caīrō, cū yuesupu. Preso jorica wiipu cū cūrocarotiyupu, yu cū cawapamorjērē cū joypoato, ĩ. ³¹ Bairo cū caato iña, apera cū mena macāāna paabojari majā tūgoñarīqūē paiyuparā. Bairo cabairā ānirī na quetiupare cū quetibujurásuparā. ³² Bairo na caīquetibujuro tūgo, quetiupau rey pñame cū piijorotiyupu tunu cūrē cawapamomiatacure. Bairo cū caetaro iña, atore bairo qūñīupū: ‘Mū, yu paabojari majōcu, ĩroro majū mū tūgoñaña! Bopacooro yu mū cajēñirōī, pairo yu mū cawapamomiatajere yu masiriyobajaapu. ³³ Bairo yu caátimiatacūārē, ¿nopēī bopacooro murē yu caīñaatatorea bairo, apeī, mū bapare bopacooro cū miñaetiati? Roro majū mū tūgoñaña,’ qūñīupū. ³⁴ Bairo qūñī, netōjāñurō cū mena asiari, preso jorica wiipu cū árotiyupu. Topu nicōāñupū dineru cū cawapamorjērē cū catunuopeyoparo jūgoye,” ĩcōñarī jāā ī quetibujwī Jesús.

³⁵ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu:

—Ym Pacm umarecáo macãácũ puame torea bairo átigumi mujãã tocãnacãurê, mujãã yeripu mujãã yarã roro mujããrê na caátiere na mujãã camasiriyoepta —jãã iwĩ.

19

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mr 10.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cũ caĩquetibujuro bero, Jesús Galilea yeparu cañiatacu, Judea yeparu acoámĩ. Rio Jordán muĩpu cũ cawãmuatĩ nũgõã puamepu acoámĩ. ² Bairo cũ caátó, capããrã camasã cũ usawã. Bairi topu cariyecunarê na netõwĩ.

³ Bairo cũ caátó, qũĩ jëniñarã etawã jïcããrã fariseo majã. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busujãgamirã, atore bairo cũ jëniñamiwã:

—Marĩ judío majã mena macãácũ ni jïcãũ ùcũ cũ majũ cũ catũgoñarõ jũgori cũ numorê rocagu, ¿cõ cũ rocamasĩcuti? —qũĩ jëniñawã.

⁴ Bairo na caĩjëniñarõ tũgo, atore bairo na iwĩ Jesús:

—Dios yaye quetibujuriquere cajũgobuerã nimirãcãã, ¿ati wãmerê mujãã ñãaëtĩñati Dios ya tutipure? Merê mujãã masirã. Caãnijũgoripau camasãrê átijũgou, caũmu, carõmio cãã na qũënojũgoyupi Dios. ⁵ Na áti yaparo, atore bairo marĩ ícũñupĩ: “Jïcãũ caũmu carõmio mena cũ cawãmojiyaata, cũ pacua tũre witigumi. Ape wiĩpu ãnigumi cũ numo mena. Bairo na cabairo, jïcãũrê bairo na ñiñagu. Jïcã rupaure bairo nigarãma,” marĩ ícũñupĩ Dios. ⁶ Bairi jïcãũrê bairo Dios narê cũ cacũricãã na caãnoi, ni jïcãũ ùcũ na ricawa masiëcũmi. Na majũ cãã ãmeo pitimasĩëtĩñama —na í quetibujuwĩ Jesús fariseo majãrê.

⁷ Bairo cũ caĩquetibujuro tũgo, atore bairo qũĩ jëniñanemowã tunu:

—Bairopu, ¿nopẽĩ marĩ ficũ Moisés ãnacũ cũ yaye quetibujucũrĩqũërê ape wẽẽpu, “Ni jïcãũ ùcũ cũ numorê cũ carocagaure roro cũ caátiere ëñotaesupi Moisés. Baiɾua, bairo boesupi Dios caãnijũgoripauɾu. ⁹ Cariape mujããrê ñiña: Ni jïcãũ ùcũ cũ numo, apeĩ mena roro caepeeco cõ caãnimiatacããrê, cõrê rocari bero tunu apeo mena cũ cawãmojiyaata, roro majũ ácu átiyami. Dios cũ caroticũrĩqũërê caapeĩ majũ niñami. “Apeo mu numo mee caãcõ mena ãmericõãña,” cũ caĩrĩqũërê cabaiɾioũ majũ niñami —na í quetibujuwĩ Jesús fariseo majãrê.

¹⁰ Bairo na cũ caĩquetibujuyaparoro, jãã, cũ cabuerã puame atore bairo jãã iwũ Jesure:

—Mu caĩrõrê bairo camasã na numoarê na capitimasĩëtĩcõãta, na numoa caãniparãrê na camacãëtĩcõãta, ñubujioricaro —jãã iwũ.

¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, bairo jãã iwĩ:

—Tocãnacããpuã nipetiro camasã masiëtĩñama atie yu caĩquetibujurijere. Masĩõrĩqũërê Dios cũ cajorã jeto masiñama. ¹² Cawãmarã jïcããrã rorã cabuiaricarã ãnirĩ numo cutimasĩëtĩñama. Tunu aperã, na numo cutimasĩëtio joroque na átiyama. Aperã na majũã Dios yaye rotiri-quere netõjãñurõ átigarã, ãnegatiorê na negaetiyama. Bairo bairã, canũmo cutimasĩëtĩnarê bairo nicõãñama. Bairi yu caĩquetibujucũrĩjërê bairo camasĩtũgoñarã torea bairo na áparo —jãã iwĩ Jesús.

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrê na jeamá Jesús tũpu, na pãñarĩ Diore na cũ jëniɾoãto, irã. Bairo na pũnaarê na cajeatõ ññarĩ jãã, cũ cabuerã puame, “Na jeapëricõãña mujãã pũnaarê,” na jãã iwũ capacuare. ¹⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã iwĩ Jesús:

—Yũtu puame cawĩmarãrê na atirotiya. Na ëñotaeticõãña. Dios cũ carotimasĩrĩpau macããnarê bairo caãna niñama cawĩmarã. Narê bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cũ carotimasĩrĩpauɾure —jãã iwĩ Jesús.

¹⁵ Í yaparo, cawĩmarãrê na pãñarĩ Diore na jëniɾojawĩ. Áticõã yua, acoámĩ tipau caãnimiatacu Jesús.

Jesús bendice a los niños

(Mr 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrê na jeamá Jesús tũpu, na pãñarĩ Diore na cũ jëniɾoãto, irã. Bairo na pũnaarê na cajeatõ ññarĩ jãã, cũ cabuerã puame, “Na jeapëricõãña mujãã pũnaarê,” na jãã iwũ capacuare. ¹⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã iwĩ Jesús:

—Yũtu puame cawĩmarãrê na atirotiya. Na ëñotaeticõãña. Dios cũ carotimasĩrĩpau macããnarê bairo caãna niñama cawĩmarã. Narê bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cũ carotimasĩrĩpauɾure —jãã iwĩ Jesús.

¹⁵ Í yaparo, cawĩmarãrê na pãñarĩ Diore na jëniɾojawĩ. Áticõã yua, acoámĩ tipau caãnimiatacu Jesús.

Un joven rico habla con Jesús

(Mr 10.17-31; Lc 18.18-30)

¹⁶ Bairo cũ caátó, jïcãũ cawãmau Jesutu atĩri, atore bairo qũĩ jëniñawĩ:

—Jããrê cabuei, ¿dope bairo yu átibujiocutĩ, caroa yeri capetietiere bóçagu?

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo puame qũĩiwĩ Jesús:

—¿Nopẽĩ, “Dise yu caãtipee caroa wãme majũrê yure quetibujuya,” yu mi jëniñãñati? Cañuu, jïcãũã niñami, Dios jeto. Caroa yeri capetietiere bóçagu, Dios camasãrê cũ caroticũrĩqũërê mu tũgousagu —qũĩiwĩ Jesús cawãmaurê.

¹⁸ Bairo cã caĩrõ tũgo, “¿Dise puamerẽ cã caroticũrĩqũerẽ yũ açuati?” qũĩ jẽniñawĩ cawãmau.

Bairo cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩ quetibujawĩ Jesũs cawãmaurẽ:

—‘Pajĩãetĩcõãña camasãrẽ. Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Aperã yayere jeerutiet-icõãña. Aperã cabũgoroa na ìbuitieticõãña. ¹⁹ Mũ pacũ, mũ paco cããrẽ nucũbugoya. Mũ mena macããna cããrẽ mũ rupaure mũ camairõrẽã bairo na maĩña,’—qũĩ quetibujawĩ Jesũs.

²⁰ Bairo cã caĩquetibujuro tũgo, atore bairo qũĩwĩ cawãmau Jesure:

—Tie nipetirijere merẽ yũ átiepoyocõãnucũña. Bairi, ¿ñe to rusacuti mai yũ caátipee? —qũĩ jẽniñawĩ.

²¹ Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩ quetibujunemowĩ Jesũs tunu cawãmaurẽ:

—Carõ majũ, ñe ùnie carusaecu ãnigu, mũ cacũgorije nipetirijere mũ nunirepoyocõãgu. Tie wapare jeeri, cabopacarãrẽ na mũ ricawogu. Bairo mũ caãpata, jõbũipũ paio nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena barapacusa —qũĩwĩ Jesũs.

²² Tiera tũgo, cawãmau puame tũgoñarĩqũe pairi acoãmĩ. Capee apeye ùnierẽ cacũgou ãnirĩ Jesũs cã caĩrõrẽ bairo átigaemi yua.

²³ Bairo cã caátõ ñña, atore bairo, jãã, cã cabuerãrẽ jãã ìwĩ:

—Cariape mujããrẽ ñña: Camasã apeye ùnierẽ capee cacũgori majã Dios cã carotimasĩrĩpaure na caetapee masiriyojãñũña. ²⁴ Tunu bairoa ñña: Waibũca capai, camello, ãpõã pota opeacaru cã cajã ãmewitiata, masiriyojãñũña. Tore bairo cabaimiatacããrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caũmu capee apeyere cacũgou Dios cã carotimasĩrĩpaure cã caetapee puame roque —jãã ìwĩ.

²⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, jãã, cã cabuerã puame, jãã tũgoacũacoaru. Atore bairo jãã ìwĩ:

—Bairi toroque, ¿ni ùcũ cã netõmasĩcuti?

²⁶ Jesũs puame jãã ñnarĩ, atore bairo jãã ìwĩ:

—Dise ùnie camasã na caátimasĩetĩe nipetirije Dios cã caátimasĩrĩjẽ jeto niña —jãã ìwĩ.

²⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro puame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Jãã Quetiupau, jãã roque merẽ nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mũrẽ jãã barapacuti usajogowũ. Bairo jãã caátie wapa, ¿ñerẽ jãã cã jowati Dios? —qũĩ jẽniñawĩ Pedro Jesure.

²⁸ Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩwĩ Jesũs:

—Cariape mujããrẽ ñña: Dios ati mũmrecõo nipetiro cawãmarõ cã cawasoaripau quetiupau yũ caãnopũ, mujãã, yũ bararã, yũ rocajãñurõ mujãã rotigarã mujãã cãã. Quetiuparã na caruiro ùno, tronopũ mujãã ruigarã. Israelita pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã poari macããnarẽ na caátajere ñnacõñarĩ na mujãã ñnabesegarã. ²⁹ Ni jĩcãũ ùcũ yũ mena barapacutigu, cã ya wiire, o cã bairãrẽ, cã bairã rõmirĩrẽ, cã pacuare, cã pũnaarẽ, o cã ya yera cããrẽ cã caaweyocoãpãta, narẽ cã cacũgoro netõjãñurõ bõcanemogumi cã ya yere ùnierẽ, bairi cã yarã ùna cããrẽ. Bairi jĩcããrẽ cã caaweyocoãpãta, cã netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bõcanemogumi. Tunu bairoa caroa yeri capetietiere cã jogumi Dios yũ mena cabapacutiãcũre. ³⁰ Apeyera tunu ati rãmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩmirãcũã, caberopũ na mena macããnarẽ na rotimasĩetĩgarãma. Tunu bairoa ati rãmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩetĩmirãcũã, caberopũ na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩrã majũ nigarãma.

20

La parábola de los trabajadores

¹ Ì quetibujũ yaparo, paabojari majãrẽ ìcõñarĩ, atore bairo jãã ì quetibujunemowĩ tunu: “Dios cã carotimasĩrĩpaũ puame jĩcãũ use wese upau, cabusuripau caãno cã ya weseputi capaabojarãrẽ camacããũatãcure bairo niña. ² Cã puame jĩcããrã caũmũarẽ na bõcari yua, useanirĩ, ‘Jĩcã rũmũ paarique wapare tocãrõ majũ mujããrẽ yũ wapatigu, yũ yaye usere mujãã cajebajaata,’ na ñũpũ. Bairo ‘Jau,’ na caĩrõ tũgo, cã ya weseputi paarotijoyupũ. ³ Cabero mũipũ cã caasitutuatiãpau caãno macãpũ ásupũ tunu. Topũ eta yua, ñe ùnie aperã plaza caãnarẽ na ññañũpũ. ⁴ Atope bairo na ñũpũ na cããrẽ: ‘Mujãã cãã yũ ya weseputi paarãjã. Bairo mujãã caparããpata, cariape mujããrẽ yũ wapatigu,’ na ñũpũ. Bairi na cãã, cã carotirore bairo cã weseputi paarã ásupãrã. ⁵ Cabero pasaribota caãno macãpũ ásupũ tunu. Cabero tres de la tarde caãno ásupũ tunu, aperã cãrẽ capaabojarãrẽ na macãũ ácũ. Bairo na bõcaetari yua, ‘Cariape mujãã cããrẽ yũ wapatigu,’ na ñũpũ. Bairo cã caĩrõ, na cãã, ‘Jau,’ ñũpũrãjã. Bairo na caĩrõ tũgo, na paarotijupũ cã ya weseputi. ⁶ Cabero cinco de la tarde caãno macãpũ ásupũ tunu. Topũ eta, aperã caũmũa ñe ùnie caãperãrẽ na ñña, atore bairo na ñũpũ: ‘¿Nopẽrã bairoa mujãã ñnacõãnucũ naioãñati paari mee?’ na ñũpũ. ⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũpãrã: ‘Nãmũ ùcũ, ‘Marĩ paãto,’ jãã ñetĩñami. Bairi jãã paetiyã,’ qũĩũpãrã. Bairo na caĩrõ tũgo: ‘Mujãã cãã paabojaasã yũ ya weseputi,’ na ñũpũ ti wese upau puame.

⁸ “Cabero canaioĩrĩpaũ caetaro ti wese upau cã ñmũa quetiupau mayordomorẽ cã árotijupũ cã weseputi. Atope bairo qũĩũpũ: ‘Tocãrõã yũ paabojari majãrẽ na piijori na wapatiyã. Yũ ya wese capaaũ etatusaatãcũpũ na wapatijũgoacã, capaaũ etajũgoatãcũpũ cã wapatituyã,’

qũĩñupũ. ⁹ Bairo cũ caĩrõ, cinco de la tarde caãno capaabojarã etaátana majũ wapa jegarã, quetiuparu mayordomotu etayuparã. Bairo caberoru capaaraã etaátana nimirãcũã, jĩcã rũmu paarique wapa jĩcãrõ tũni ñeñuparã. ¹⁰ Cabero capaabojarã etajũgoatana puame etarã yua, 'Na netõjãñurõ marĩrẽ wapatigũmi,' i tũgoñañuparã. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, jĩcãrõ tũnia jĩcã rũmu paarique wapa cãrõ na joyupũ na cũãrẽ. ¹¹ Bairo jĩcãrõ tũnia na cũ cawapatiro ñnarã yua, '¡Tame, ñueñĩna!' ãmeo i busũpaiyuparã na majũ ti wese upau bairo cũ caãtirotirijere. ¹² Atore bairo qũĩñuparã: 'Ãnoa caberoru capaabojarã etaátana puame jĩcã horaaca jeto paarã etaama. Jãã puame roque, ati rũmurẽ jãã paanaiocoãru caasiro watoare. Bairi, ¿nopẽi na netõjãñurõ jããrẽ mu wapa joetiyati?' qũĩñuparã. ¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, jĩcãũ na mena macããcũrẽ atore bairo qũĩñupũ ti wese upau puame: 'Yũ yau, murẽ ricaati roro yũ áperiya. Murẽ yũ caĩrõrẽã bairo mu yũ wapatiya, jĩcã rũmu wapa majũrẽ. ¹⁴ Bairi mu cawapatarijere jecoãcũja. Caberoru capaabojarã etaátanarẽ jĩcãrõ tũni na yũ cawapatiana, ñujãñuña. ¹⁵ Yũ majũã yũ yaye dinerore yũ caborore bairo yũ átimasĩña. Bairi dopẽĩra, ¿Cabopacarãrẽ na yũ caĩñamairijerẽ roro mujãã ññatuyati?' qũĩñupũ ti wese upau cajũgoye capaabojarã etaátacure,' 'icõñarĩ jãã i quetibũjuwĩ Jesus.

¹⁶ I yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: "Torea bairo ãmerẽ camasã caãnimajũrã nimirãcũã, caberoru cabũgoro macããna nigarãma. Tunu bairoa ãmerẽ camasã cabũgoro macããna nimirãcũã, caberoru caãnimajũrã nigarãma," jãã ñwĩ.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mr 10.32-34; Lc 18.31-34)

¹⁷ Bairo cabero Jesús Jerusalẽn caãtĩwãpũ ácũ, jãã, cũ cabuerã puãga wãmo peti ruõpore puãga pẽñirõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ, jãã piĩwũjori, atore bairo jãã ñwĩ:

¹⁸ —Jerusalẽpu marĩ caãtiere merẽ mujãã masĩña. Topũ ti macã macããna puame yũ, Camasã jũgocũre, yũ ñerĩ, yũ jogarãma sacerdote majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ãnacũ cũ caquetibũjucũrĩqũerẽ cajũgobueri majãrẽ. Bairo na caãto, sacerdote majã quetiuparãjãã puame yũ pajããroca rotigarãma. ¹⁹ Bairo átirotiri yũ, ape yepa macããnarẽ yũ nuniro-cacõãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yũ bape epegarãma. Bairo átieperi, yucupãĩru yũ papuatũ rocarããma. Bairo yũre na caãtimiatacũãrẽ, itia rũmu bero caãno yũ puame yũ caũcoagu tunu —jãã ñwĩ.

Lo que pidió la madre de Santiago y Juan

(Mr 10.35-45)

²⁰ Cabero Zebedeo ñmo cõ pũnaa mena Jesuũ etari, cõ ruõpopaturi mena etanumuñupõ, qũĩ jẽniñãgo. ²¹ Bairo cõ caãto ñña, "¿Ñerẽ mu yũ caãto mu boyati?" cõ i jẽniñañupũ.

Cõ puame bairo qũĩñupõ:

—Ati yepare mu carotimasĩrĩpũ caetaro, yũ pũnaa mutũ na mu caruirotiro yũ boya. Jĩcãũ cariape ñũgõã, apeĩ caãcõ ñũgõã na mu caruirotiro yũ boya. "Jau," miwã —qũĩñupõ Juan, Santiago paco puame Jesure.

²² Bairo cõ caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús cõ pũnaarẽ:

—Mujãã cabaipeere masĩẽtĩmirãcũã, yũre mujãã jẽniña. Butiõro popiye bairicarore mujãã jẽnimĩña. Yũ puame popiye yũ baĩgu. Yũre bairo mujãã cũã popiye mujãã cabaiata, ¿mujãã nucãmasĩrãti? —na ññupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Murẽ bairo jãã nucãmasĩña —qũĩñuparã.

²³ Bairi Jesús puame atore bairo na ññupũ:

—Mujãã caĩrõrẽ bairo popiye mujãã baigarã. Baiõpa, yũ majũ yũre cajũrotiparã, yũtu cariape ñũgõã, bairi caãcõ ñũgõã caruiarãrẽ na yũ besemasĩẽtĩña. Yũ Pacũ puame roque bairo caãniparãrẽ na besemasĩẽniã —na ññupũ Jesús, Juarẽ bairi Santiago cũãrẽ.

²⁴ Cabero jãã, Jesús cũ cabuerã puãga wãmo cãnacãũ majũ caãna Santiago, Juan mena Jesure na caĩjẽniñaatãjere catũgoatana ãñiri na mena jãã asiacoaru. ²⁵ Jesús puame tiere ñña, nipetirã jããrẽ cũtu piõjori atore bairo jãã ñwĩ:

—Merẽ mujãã masĩña ati umurecõ macããna na caãtiãnierẽ. Ati yepa macããna Diore caĩroaena quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena rotiepeyama na roca macããnarẽ. Popiye na baiõ joroque na rotiepeyama. ²⁶ Mujãã puame roquere tore bairo baĩetirotiya. Baiõ puame bairotiya mujããrẽ: Mujãã mena macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãñigau, mujãã roca netõjãñurõ carotimasĩrẽ bairo ãñirotiya. ²⁷ Tunu bairoa mujãã mena macããcũ, caroti majũũrẽ bairo caãñigau, mujãã umurẽ bairo cũ caãno, ñuña. ²⁸ Bairi yũ, Camasã jũgocũ quetiuparu majũrẽ bairo yũre capaabojarãrẽ na macãũ acũ mee yũ apũ ati yepare. Camasãrẽ na juãtinemou acũ yũ apũ ati yepapũre. Tunu bairoa yũ cariarije jũgori camasã capããrãrẽ na carorije wapare netõũ acũ yũ apũ —jãã ñwĩ.

Jesús sana a dos ciegos
(Mr 10.46-52; Lc 18.35-43)

²⁹ Cabero jáã, Jesús mena Jericó na caĩri macãru cañiatana jáã cawitiro, capããrã camasã Jesús berore usawã. ³⁰ Bairo jáã caátó, cacaapee ññaena pugará, maa turu ruiyupa. Bairi cacaapee ññaena puame, Jesús cã canetóátóre tũgorã, busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowã Jesure:

—jãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jáã ññaña! —qũĩwã.

³¹ Bairo na caĩrõ, camasã puame na tutiwã, na awajaeticõãto, ñrã. Bairo narẽ na caĩmiatacããrẽ, jĩrĩã jãñurĩ awajanemowã tunu:

—jãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jáã ññaña!

³² Jesús puame bairo na cañawajarijere tũgori, tuancãwĩ. Tuancãrĩ yua, cãtu na piijowĩ. Atore bairo na ñwĩ:

—¿Ñerẽ mujãã yu caáto mujãã boyati?

³³ Bairo cã cañjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩwã cacaapee ññaena Jesure:

—Jãã Quetiupau, caññamasĩena ãnirĩ jáã ññamasĩgaya tunu —qũĩwã.

³⁴ Jesús puame bopacooro na ñnarĩ, na caapeere pãñawĩ. Bairo cã caáto, jicoquei ññamasĩcõãma yua. Ññamasĩ, Jesús berore usawã yua.

21

Jesús entra en Jerusalén
(Mr 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Bairo Jerusalén macã turu cõñaánã yua, Betfagé na caĩri macãrẽ, Olivo buro ture jáã etawũ. ² Bairo etarã, jáã mena macããna, Jesús cã cabuerã, pugarãrẽ atore bairo na ñ jowĩ:

—Ánãja ato riape caãni macããcãru. Turu etarã, jicoquei burra jiyancõrĩcõrẽ cõ macũ mena mujãã bõcagarã. Bairo na bõca yua, na õwãrĩ, na mujãã jeepã yu turu. ³ Bairo mujãã caõwãrõ, jĩcãũ ñcũ mujããrẽ, “¿Nopẽĩrã na mujãã õwãñati?” cã caĩata, atore bairo cã mujãã ñwã: “Marĩ Quetiupau na boami. Yoaro mee mujãã tunuogumi tunu mujãã burrore,” cã mujãã ñwã —na ñ jowĩ Jesús.

⁴ Tie puame profeta ãnacũ cã cañwoatuquetibũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiwu. Atore bairo ñ woatuyayupi profeta Jesús cã cabaipeere bai:

⁵ “Atore bairo Siõn cawãmecuti macã macããnarẽ na ñ quetibũjaya:

‘Mujãã quetiupau rey puame mujããtu etaacũ baiyami.

Capajãrĩcãrẽ bairo mee, caroaro mena burro macã bui pesari mujããtu etaacũ baiyami,’

na ñ quetibũjaya,” ñ quetibũjũ jũgoyeticũñañurĩ profeta ãnacũ puame.

⁶ Bairo Jesús cã caĩrõ tũgo, cã cabuerã puame cã cañrotirorea bairo átiracoámã. ⁷ Bairi burra, cõ macã cããrẽ bõca yaparori, na jeámã Jesús turu. Bairo na caje etaro yua, jáã jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire jáã peowũ. Bairo jáã caáto, Jesús puame burro buipu wãmũpeawĩ. Bairo cã bui pesari yua, ánutuami Jesús Jerusalẽru. ⁸ Bairi camasã capããrã ãma. Jĩcããrã na mena macããna na jutii cabui macããjẽrẽ esocũwã maa cã caátĩwãrẽ. Aperã pepũũ queeri ñnierẽ patanerĩ Jesús jũgoyere piticũjũgowã, Jesure qũĩroari, useanirã. ⁹ Bairo bairã, nipetiro Jesús jũgoye macããna, cã bero macããna cãã busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ basapeojũgowã:

—jÑumajũcõãña! jNipetiro cã marĩ basapeoroa Quetiupau Rey David marĩ ñicũ ãnacũ pãrãmirẽ! jJesús, Dios cã cajou marĩ Quetiupau majũ cã caãnoi, cãrẽ marĩ cabasapeoro ñuñã! jNipetiro cã marĩ basapeoroa Dios umurecõo macããcũrẽ! —qũĩ basapeowã camasã.

¹⁰ Bairo Jesús Jerusalẽrẽ cã cajãáto, ti macã macããna nipetirã qũĩñarã etawã:

—Ñni, ¿ñnamũ cã ãñiñati? —j jẽniñawã Jesure causerãrẽ.

¹¹ Bairo na cañjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñwã:

—Ñni Jesús, profeta, Nazaret Galilea yepa macããcũ ññami —na ñwã.

Jesús purifica el templo
(Mr 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹² Bairo Jesús puame etari, templo capairi wii ñubuerica wiire jáãmi. Ti wiire jáãetari, to macããna nunirĩ cawapatari majãrẽ, bairi wapatiri majã cããrẽ na acurewiyoyo jũgowĩ nipetirore. Tunu moneda tiirre cawasoari majã ya mesarire, bairi buare cawapatiri majã ya mesari cããrẽ tujerecũ peyocõãwĩ. ¹³ Bairo átiri, bairo na ñwĩ:

—Dios cã caquetibũjuri tutipu bairo ñña: “Yu ya wii ñubuerica wii majũ nigaro,” ñña. Bairo cañquetibũjumiatacããrẽ, mujãã puame apeye aruare bairo mujãã átiya. Camasãrẽ jerutinunirĩ majãrẽ bairo caãna ãnirĩ jerutiri majã na caãni wii, ãtã wiire bairo mujãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na ñwĩ Jesús.

¹⁴ Cabero Jesús temploꝝ cū caño mai, cacaapee ñnamasĩena puame, bairi ñicãrĩ caroyetuarã cūã cãtu etawã. Jesús puame na catiowĩ. ¹⁵ Bairo sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cãã caroaro cū caátiere ñnamirãcãã, tunu cawĩmarã temploꝝ, “Nipetiro cū marĩ basapeoto David ãnacũ pãrãmire,” na caĩrõ tũgori, Jesure qũĩñatejãñuwã. ¹⁶ Bairo atore bairo qũĩwã:

—Cawĩmarã, ¿bairo na caĩrõ, mu tũgoetiyati? “¡Tocãrõã jãnaña!” na ñña —qũĩwã sacerdote majã quetiuparã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yu tũgomajũcõãña. ¿Mujãã puame ãnoa cawĩmarã Diore na cabasapeorijere mujãã ññaetinuũñati Dios ya tutipũ? Mujãã masĩrã. Bairo ñña: ‘Dios, cawĩmarãrẽ, caũpũrããcã cũãrẽ murẽ na caũseanipeere mu na basapeo joroque na mu átiya,’

ĩ quetibujũya ti tutipũ —na ñwĩ Jesús fariseo quetiuparãjããrẽ.

¹⁷ Bairo ñ yaparo, na aweyori ti macã Jerusalẽrẽ witicoãmĩ, Betania macãpu ácu. Topũ jãã cãniwã.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mr 11.12-14, 20-26)

¹⁸ Cabusuri rãmu caño tunucoãmĩ Jesús Jerusalẽpu. Bairo ti macãpu ácu, queya tũgoñañupĩ. ¹⁹ Bairo queyari, jĩcãũ yucu higuera cawãmecuti, maa tũniacã cañniirẽ ññajowĩ. Bairo ññajori yua, caricare ññau ãmi. Bairo caricare cū camacãmĩatacũãrẽ, capũũ jeto ãñupã. Ríca mañupã. Bairo cabairoi, atore bairo ñwĩ yua Jesús higuere:

—¡Atii, tocãrõã ríca manigarõ yua!

Bairo cū caĩrõ, jicoquei ti yucu puame jĩnicoãpu.

²⁰ Bairo cabairo ñña, jãã, Jesús cū cabuerã puame jãã ñña acũacoãpu. Atoe bairo jãã ñwũ Jesure:

—¿Ñe jũgori yoaro mee to jĩnicoayati ti yucu? —cũ jãã ñ jẽniñawũ.

²¹ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ Jesús:

—Cariape mujããrẽ ñña: Dios mena tũgoñatutuari puãani cãrõ tũgoñari mee, “Yu caĩrõrẽ bairo baiçoagaro,” cariape mujãã caĩtũgoñatutuacõãta, atii higuera yucure yu caátiatore bairo netõjãñurõ mujãã átimasĩgarã. Bairo ati ãtããrẽ etari, “Wããti ria capairiyapu etanucãrõjã,” mujãã caĩata, mujãã caĩrõrẽã bairo baibujioro tii ãtãũ puame. ²² “Yu cajẽniñarõã bairo jogumi Dios,” cariape mujãã caĩtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cū mujãã cajẽniñarõrẽ mujãã jomajũcõãgumi Dios —jãã ñwĩ Jesús.

La autoridad de Jesús

(Mr 11.27-33; Lc 20.1-8)

²³ Bairo cabero templo wĩpu jããmi Jesús. Bairo topũ camasãrẽ cū cabueãnitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã, cabutoa camasĩrã cãã, cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Noa ñña na carotiro mena bairo mu átiati ññamicã mu caátiatajere?

²⁴⁻²⁵ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yu cãã mujããrẽ jĩcã wãme yu jẽniñagu. Cariape yu mujãã yũwa: ¿Ni ñcũ camasãrẽ cū bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã puame cū na bautiza rotijoyupari? Tiera cariape yu mujãã caĩquetibujũata, yu cãã cariape mujããrẽ yu quetibujũgu, “Noa ñña na carotiro mena bairo yu átiya,” mujãã ññigu —na ñwĩ Jesús.

Bairo cū caĩrõ tũgo, yasiõroaca ãmeo busuwã na majũ cãrẽ na caĩyũpeere: “¿Nopẽ bairo cū marĩ yũãti? ‘Dios puame cū bautiza rotijoricũmi Juarẽ,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã Juan ãnacũ cū caquetibujũrijere cariape mujãã tũgoeti?’ marĩ ñbujioũmi. ²⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã puame cū bautiza rotijoricãrãma Juarẽ,’ marĩ ñ masĩẽtĩña, marĩrẽ tutirema, ñrã. Merẽ camasã nipetiro, ‘Juan ãnacũ Dios cū caquetibujũrotijoricũ ãmi,’ ñ tũgoñacõãña,” yasiõroaca ãmeo ñ busuwã. ²⁷ Bairo, “Jãã masĩẽtĩña Juarẽ cabautiza rotijoricure,” qũĩwã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús puame bairo na ñwĩ:

—Cariape yu mujãã yuetiya. Bairo yu cãã, “Noa ñña na carotiro mena toe bairo yu átimasĩña,” mujããrẽ ñi quetibujũetigu —na ñwĩ.

La parábola de los dos hijos

²⁸ Ñ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ bairo na ñ quetibujũwĩ Jesús:

—¿Dope bairo mujãã ñ tũgoñãñati atie quetire? Jĩcãũ puãgarã capũnaacũcu ãñupũ. Bairo jĩcããrẽ, “Macũ, ati rãmurẽ yu use wesepũ mu capaũũato yu boya,” qũĩñupũ. ²⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, cū macũ puame, “¡Yu ãperigu, yu ágaetiya!” qũĩñupũ. Cabero cū pacure cū caĩnetõñcãrĩjẽrẽ ape wãme tũgoña wasoari, paau acoãsũpu. ³⁰ Cabero tunu cū macũ apeare

torea bairo cū paarotiyupū na pacu tunu. Cū puame, “Jau, āmeacā yu paau āgu,” qūñupū. Bairo caī nimicūā, paau āpēyupū. ³¹ Bairo na pacu cū caborijere caātacu, ζni puame cū āñuparī? —na ī jēniñawī Jesús, to caāna fariseo majārē.

Bairo cū cañjēniñarō tūgo:

—Cū macū cū carotijūgoatacu puame niñami na pacu cū cañrījērē catūgousau majū —qūñiwā.

Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na īnemowī tunu Jesús to caāna fariseo majārē:

—Cariape mujāārē niña: Torea bairo Roma macā macāanarē camasā yaye dinerore jejobjari majā, bairi carōmia caūmua mena caepewapatarā rōmirī cūā, mujāā jūgoye Dios mena cabusuqūēnorā ānirī, Dios cū carotimasīrīpaure mujāā jūgoye jāāgarāma. ³² Juan ānacū puame caroa ānājē cūtajere mujāārē quetibujuyupi. Bairo cū cañquetibujumiatacūārē, cariape cū mujāā tūgoesupa. Bairo cū cañquetibujuriquere cariape mujāā catūgoetimiatacūārē, dinerore jejobjari majā, bairi carōmia caūmua mena caepewapatarā rōmirī cūā cū tūgousayupa. Bairo na caāto īñamirācūā, roro mujāā caātajere tūgoña yapapuari mujāā tūgoña wasoaesupa mujāā yerire —na ī quetibujuwī Jesús.

La parábola de los labradores malvados

(Mr 12.1-12; Lc 20.9-19)

³³ Ī quetibujuyuparo, atore bairo camasārē na ī quetibujunemowī tunu: “Tunu ape wāme īcōñarī, mujāārē yu quetibujupa: Āñupū jīcāu wese upau. Cū puame use wesere qūēnoñupū. Bairo ti wesere ote yaparo, cū wesere jānīā ēñotayupū ūtā rupaa mena. Āti yaparo, use ocore na canumuparo cūārē qūēnoñupū. Āti yaparo, na caññacotepa wii caūmuarī wii, torre cūārē qūēnoñupū. Bairo qūēno yaparori bero, acoásupū cayoaropū. Mai, āgu jūgoye, cū wesere waso cūñupū aperā paari majārē, wapatagu. ³⁴ Cabero yua, use cabutiri yutea caetaro masīrī, cū ūmuarē na joyupū cū ya wesere cū cawasoricarā tūpū. Cūrē na cawasorique wapare boñ, na joyupū, tierē na jeatībojaāto, ī. ³⁵ Bairo cū ūmua na caetaro īña, ti wese paari majā puame cū ūmua cū cajomiatana jīcāārārē na qūēnoñupū. Apherārē na pajīārecōāñuparā. Apherārē ūtā rupaa mena wēērī na cāmitu tunuojoyuparā. ³⁶ Cabero ti wese upau puame cū ūmua cū cajojūgoricarā netōjāñurō na jonemoñupū tunu cū wesepū. Tunu torea bairo na āsuparā ti wesere capaarī majā puame.

³⁷ “Cabero ti wese upau cū macū majūrē cū joyupū, atore bairo ī tūgoñarī: ‘Yu macū roquere cū nucābugobujiorāma, yu macū majū cū caānoi.’ ³⁸ Bairo cū cañtūgoñamiatacūārē, wese paari majā puame ti wese upau macū cū caatōre īñarī, āmeo īñuparā: ‘Ātīyami ati wese upau macū. Cūā niñami cū pacu cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairo cū marī pajīārocacōāto. Bairo marī caāpata, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,’ āmeo īñuparā na majū. ³⁹ Bairo cañrā ānirī na cañrōrēā bairo āsuparā. Ti wese tūnīpū cū ñeowaātī, cū pajīārocacōāñuparā,’ na ī quetibujuwī Jesús.

⁴⁰ Bairo ī quetibujuyuparo, atore bairo na ī jēniñawī cū cañrījērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ācūmi mujāā ī tūgoñañati cū macūrē na capajīārocaro bero ti wese upau puame ti wesere etaupū?”

⁴¹ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūñiwā:

—Bairo ātigūmi: Bopacore na īñacū, ti wese paari majārē na pajīārecōāgūmi. Bairo na ātireri bero, apherārē cū wesere coteroticūgūmi. Na puame roque cū jogarāma cūrē na cawasorique wapare, ti yutea caetaro —qūñiwā Jesure cū cañrījērē catūgori majā.

⁴² Ī quetibujuyuparo, atore bairo na īnemowī tunu:

—¿Ātie quetibujucūñrīqūērē mujāā īñātinucūñati Dios yaye busarica tutipū? Mujāā masīrā. Bairo īña:

‘Ūtā mena cawii qūēnorī majā jīcā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia puame caāni majūrīcā nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujoricaro. Dios puame bairoa āsupi.

Bairo cū caātore īñarā, marī tūgoña useaniña,’ ī quetibujuyua Dios yaye busarica tutipū —na ī quetibujuwī Jesús.

⁴³ Ī quetibujuyuparo, atore bairo na ī nemowī tunu:

—Bairi mujāārē niña: Mujāā, Dios cū carotimasīrīpaure cajāābujioatana topū mujāā jāāetigarā. Apherā puame roque jāāgarāma. Dios cū carotirore bairo caātīmajā jāāgarāma.

⁴⁴ Tunu ni jīcāu ūcū tia ūtāā mena cū cañarocapeata, rocāpecoabujioñmi. Tunu bairoa tia, jīcāu buipū to cañarocapeata, cū rocāboo rocācōābujioo —na ī quetibujuwī Jesús, tia ūtāārē bairo cū cabairijere na quetibujugu.

⁴⁵ Bairo cū cañquetibujuro tūgo, sacerdote majā quetiuparā bairi fariseo majā cūā masīcōāwā Jesús cū cañrījērē. “Marī puame tia ūtāārē carocari majārē bairo marī āniña. Bairi marīrēā īgu īcūmi Jesús,” ī tūgoñawā. ⁴⁶ Tie jūgori Jesure cū ñegamirācūā, cū ñemasīēma, camasārē na uwirā. “Jesús profeta ācūmi,’ ī tūgoñarī marī qūērema camasā, cū marī cañferotiata,” Irā, cū ñemasīēma.

22

La parábola de la fiesta de bodas
(Lc 14.15-24)

1 Tunu ape wāme camasārē ĩcōñarī na quetibujunemowī:
2 “Dios cū carotimasīrīpau atore bairo niña: ĩcāũ quetiupau rey cū macū cū cawāmojiyaparo bose rūmurē qūēnobojayupu. 3 Bairo qūēnorī yua, cū capiitanarē cū ũmuarē na piroti-joyupu. Bairo cū caĩrōrēã bairo cū ũmuā narē na caquetibujunetōmiatacūārē, cū capiiatana puame atīgaesuparā. 4 Bairo cabero aperā cū ũmuarē tunu na pirotijonemofupū: ‘Bairo mujāã ĩgarā yu capiitanarē: “Merē marī caugaparo etaya. Yu wecuare, aperā waibutoa caroaro caricuna cūārē na pajīārī, na riire yu āsūñaioyaparoya. Ñe ũnie rusaetiya. Bairo tāmuri mujāã apā,” na ĩ quetibujunetōrājā,’ na ĩ joyupu quetiupau rey cū ũmuarē. 5 Cū capiimiatana puame cū yeticōāñuparā. ĩcāũ na mena macāācū cū wesepu acoásupu. Apei cū caapeye nunirōpu acoásupu. 6 Aperā puame quetiupau rey ũmuarē ñerī, roro na ásuparā. ĩcāārē na pajīareyuparā. 7 Bairo quetiupau rey puame roro na caáto tūgo yua, asiājāñupū. Cū ũmuā soldaua pajīārī majā puamerē natu joyupu, na pajīarerotijou. Na ya macā cūārē joerocacōā rotiyupu. 8 Bairo átirotiri bero, atore bairo cū ũmuā aperēã na ĩñupū: ‘Yu macū cū cawāmojiyaparo bose rūmurē ñe ũnie merē rusaetiya. Yu capiimiatana puame roro na caátie jūgori na yu boetiya. 9 Bairo maarīpu mujāã caáto yu boya tunu. Maapu caāna tocānacūpurea mujāã cabocaetarārē, “Egarasá quetiupau rey macū bose rūmurē,” na mujāã ĩwā. 10 Bairo cū caĩrō tūgo, cū ũmuā cū caĩrōrēã bairo maarīpu ásuparā. Á yua, nipetiro na cabocaetarārē na neñoñuparā, camasā na caĩroarā, na caĩroaena cūārē. Bairo na caáto, quetiupau rey bose rāmu cū caqūēnorī aruare camasā jeto jiracoasuparā yua.

11 “Bairo quetiupau rey puame cū capiioatandarē na jēnigu, ti aruapu etayupu. Eta yua, ĩcāũ na mena macāācārē qūñabocayupu. Cū puame jutii, wāmo jiyarica bose rāmu macāājē mee jutii jāñañupū. 12 Bairo tie mee cū cajāñarō ĩñarī quetiupau rey atore bairo qūññupū: ‘Yu yau, wāmo jiyarica bose rāmu macāājērē mu jutii jāñaññiña. Bairo, ¿noa na carotiro mena yu ya wiire mu jāāti?’ qūññupū. Caūmu puame quetiupaure dope bairo qūñ masīesupu. 13 Bairo quetiupau rey puame cū mesarire caññaricāñugōrī majārē atore bairo na ĩñupū: ‘Ánirē cū ñeña. Cū wāmorī, cū raporire jiyari, jō macā canaitīārōpu cū rocawiyocōā joya,’ na ĩñupū. To canaitīārōpu camasā capāārā otigarāma. Na opire bacarupotugarāma, butiro yapapuarā. 14 Capāārā niñama Dios cū capiijorā. Bairo na caānimiatacūārē, na mena macāāna ĩcāārā jeto cū yuyama, cū cabeserā puame,” na ĩ quetibujawī Jesús.

El asunto de los impuestos
(Mr 12.13-17; Lc 20.20-26)

15 Cabero fariseo majā ĩcārōrē bairo āmeo busupēnirā neñañuparā. “¿Dope bairo rorije cū buso joroque marī ānaati? Bairo roro Jesús cū cabusuata, cū marī busujāmasīgarā;” ĩrā neñañuparā. 16 Bairo busupēni yaparo, na cabuerā, bairo Herodes yarā cūārē Jesutu na joyupa, atore bairo qūñ jēññagarā:

—Cabuei, jāã masīña merē mu caátianierē. Muā, caroaro cariape mu quetibujunucūña. Tunu bairoa cariape Dios marīrē cū caññirotiricarorea bairo mu bueya. Aperā roro na cabaurije, aperā caroaro na cabaurije jūgori mee na miñabeseya. 17 Bairo cabai ānirī, ¿dope bairo mi tūgoñañati romano majā marīrē na carotirijere? ¿To ñuñati quetiupau emperadore camasā yaye dinerore jeri, jāã cajoata, o to ñuētññati? —qūñ jēññawā.

18 Jesús puame roro na caññatōñarjērē masīcōārī, atore bairo na ĩwī:

—Mujāã, caĩtopairā, ¿nopēĩrā, “Roro qūññato,” caĩrārē bairo yu mujāã ĩ jēññañati? 19 Jau, yure joñijate moneda tiire, emperadore mujāã cajonucūrī tii ũnorē —na ĩwī.

Bairo cū caĩrō tūgo, moneda tiire cū nuniwā. 20 Bairo na canunirō, atore bairo na ĩwī:

—¿Noa riape to tusayati ti tii moneda tiicapure? Tunu bairoa, ¿noa wāme woaturique to tusayati? —na ĩ jēññawī Jesús.

21 Bairo cū caĩrō, na puame bairo qūñwā:

—Emperador, quetiupau ya wāme, bairo tunu cū riape tusaya ti tii moneda tiicapure — qūñwā.

Bairo na caññetibujuro, atore bairo na ĩwī yua Jesús:

—Toroque emperador quetiupaure cū yaye caññierē, cārē cū tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye caññierē Diore cū jonucūña —na ĩ quetibujawī Jesús fariseo majārē.

22 Bairo cū caĩrō tūgorā, cū caññetibujurijere tūgo acuacoama. Bairo bairā, cū witiwey-ocoamá.

La pregunta sobre la resurrección
(Mr 12.18-27; Lc 20.27-40)

²³ Ti rāmua caāno jīcāārā saduceo majā na caīrā qūīñarāmá Jesure. Mai, saduceo majā pñame atore bairo caītūgoñarī majā niñama: “Camasā cariacoaatana, nopē bairo catitunu masīēnana,” caītūgoñarā āma. Bairo atore bairo qūīwā Jesure:

²⁴ —Cabuei, Moisés ānacū atore bairo marīrē ī woacūñañupī tirāmupñe: “Ni jīcāū ūcū cawāmōjiyaricū cū nūmo mena pūnaa mácūā cū cariacoopata, cū ānacū bai pñame cū buiacore cō cū wāmōjiyaāto. Bairo cū caāto, cū pūnaa caāniparā pñame cū ānacū pūnaarē bairo ānibujorāma,” Īcūñupī. Tiere mu masī. Bairo jīcā wāme Īcōñarī jāā quetibujera mai: ²⁵ Āñuparā jīcāni, jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāū jīcāū pūnaa. Bairo cajūgocu pñame wāmōjiya jūgoyupū. Cabero pūnaa mácūā riacoásūpu. Bairo cū ānacū bai pñame cū buiacore wāmōjiyayupū tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásūpu cū cūā. ²⁶ Bairo torea bairo cū bai cabero macāācū cūā cō wāmōjiyamii, riacoásūpu. Bairo jetoa aperā cū baiā cūā na buiacore nūmocutimii, pūnaa māna jeto riapeticoásūparā. ²⁷ Cabero na ānana nūmo caānimirīcō cūā riacoásūpu. ²⁸ Bairo atī yeparū nipetirā nūmo caānacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatiropu na caāno, ĩni majū jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāū mena macāācū nūmo cō ānicuti? —qūī jēniñawā saduceo majā Jesure.

²⁹ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na ī quetibujawī Jesús:

—Mujāā, saduceo majā, Dios yaye cū caquetibujucūrīqūē, bairo cū catutuarije cūārē mujāā tūgoña mawijiaocoya, bairo Īrā. ³⁰ Ape umarecōore caāmua, carōmia cūā catiri caetaparā pñame nūmo manigarāma. Ángelea majā, umarecōo macāāna na caānorē bairo nigarāma. ³¹ Apeyera tunu mujāārē yu quetibujūgu: ¿Cariacoatana nimirācūā tunu na cacatirore Dios cū caquetibujucūrīcā tutipū mujāā ĩñatinucūñati atiwērē? Mujāā masīrā: ³² ‘Yu, yu āniñā Abraham, cū macū Isaac, bairo cū macū Jacob quetiupau caānacū,’ ĩñupī. Bairo cū caīrōī, marī masīā: Dios pñame cayasirā ānana ūna quetiupau mee niñami. ¿Cacatirā majū quetiupau roque niñami! —na ī quetibujawī Jesús saduceo majārē.

³³ Bairo camasā pñame cū caīquetibujuro tūgo, tūgocōā maniāma caroaro Jesús cū caīquetibujurijere yua.

El mandamiento más importante

(Mr 12.28-34)

³⁴ Bairo Jesús caroaro cū caīquetibujuro jūgori, pūgani cū jēniñanemo masīēma saduceo majā pñame yua. Bairo tiere tūgorā, fariseo majā pñame na majū āmeo busupēnigarā neñañuparā. ³⁵ Bairo busupēni yaparo yua, jīcāū na mena macāācū, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueire Jesutu cū joyupa. Bairo cū pñame Jesús roro cū busuāto Īrā na cajoatacu, atore bairo qūī jēniñawī:

³⁶ —Cabuei, Moisés ānacū cū caroticūrīqūē mena macāājē, ¿dise pñame caānimajūrījē cū caroticūrīqūē to āniñati? —qūī jēniñawī.

³⁷ Bairo cū caījēniñarō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús caāmūrē:

—‘Mujāā, Israel macāāna, mujāā caātīāne nipetirije mena cū maiñā. Tunu bairoa mujāā yeripū, mujāā catūgoñarījē nipetirije mena cū maiñā. Tunu bairoa mujāā catutuarije nipetirije mena cū maiñā.’ ³⁸ Atie Moisés cū caroticūrīqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niñā. ³⁹ Atie rocajāñurī cū caroticūrīqūē torea bairo jāñurī niñā tie cūā. Bairo ĩña: ‘Mujāātū macāāna cūārē mujāā rupare mujāā camairōrēā bairo na maiñā.’ ⁴⁰ Tie puga wāme cū caroticūrīqūē caānimajūrījē niñā. Moisés ānacū ape wāme cū caroticūrīqūē bairo profeta majā na caroticūrīqūē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niñā. Tie camanicōāta, ape wāme carotirije manibujoro —qūī quetibujawī Jesús cajūgobueire.

¿De quién desciende el Mesías?

(Mr 12.35-37; Lc 20.41-44)

⁴¹⁻⁴² Bairo fariseo majā aperā na caneñarō, atore bairo na ĩwī Jesús cūtu caānarē:

—¿Dope bairo mujāā ĩ tūgoñati Mesías, “Dios cū cajou,” na caīrē? ¿Noa macū cū ānicuti? —na ī jēniñawī.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwā:

—David ānacū pārāmi niñami.

⁴³ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ĩ jēniñanemowī tunu:

—Bairo cū caāniñacūārē, ¿nopēī David ānacū pñame Espiritu Santo cūrē cū camasīōrījē jūgori, “Yu Quetiupau,” cū qūīñañuparī Mesīare? Ato bairo ĩñupī David:

⁴⁴ ‘Dios pñame yu Quetiupare atore bairo qūīwī:

“Ato ruiya cariape nugōā pñame mai.

Mu pesua caānanarē na yu canetōnucārō bero, mu pñame na mu rotimasīgu,”

ī woatuyupi David ānacū, Dios cū caīrīqūērē.

⁴⁵ Bairo Mesīare, “Yu Quetiupau,” cū caīmiñacūārē, ¿dope bairo cū pārāmi majū cū ānibujocuti? —na ī jēniñawī Jesús cūtu caānarē.

⁴⁶ Bairo cū caļjēniñarō tūgo, ni jīcāū ūcū cū yumasīēmi jīcā wāmeacā ūno. Baiiri yua pūgani cū jēniñanemo masīēma.

23

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley
(Mr 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)

¹ Cabero camasā cātu caānarē, bairi jāā, cū cabuerā cūārē atore bairo jāā īwī: ² “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā, ‘Bairo Īgaro īña Moisés ānacū marīrē cū caroticūrīqūē,’ mujāārē ī quetibūjunucūñama. ³ Baiiri mujāārē na caīquetibūjurijere bairo āsa. Na tūgousaya. Bairo na tūgousamirācūā, bairāpua na caātiānierē bairo āpericōāña. Caītopairā āniri cariape rotimirācūā, na majū pūame na caātirotirore bairo āperiyama. ⁴ Caāmū jīcāū, cū paabojari majōcure cū jupusaetiyami. Jīcā wāme ūnoacā cūārē cū juāperiyami. Tore bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā ātiyama camasārē. ‘Jīcā wāmeacā rusaeto āsa,’ camasārē caīrā nimirācūā, na pūame tore bairo āperimajūcōāñama. ⁵ Tunu bairoa caroa wāme nipetirije na caātie camasā na caīñajoropū ātinucūñama, nipetiro camasā nūcabūgoro na mena na catūgoñarore bairo Īrā. Tunu bairoa Dios yaye būsūrique, na cawoatūri pūrīcārē jīyanucūñama na riapē buipū, na wāmoripū cūārē. Tunu bairoa jutii cayowerijere jāñajesoyama. ⁶ Tunu bose rūmū caāno narē na capiata, caroaparipare ruiri ūgaganucūñama. Tunu bairoa űubuerica wiipū na caāpāta, quetiupau cū caruirije űnierpū jeto ruiganucūñama. ⁷ Tunu bairoa maarpū na caāñesēāta, nipetiro camasā nūcabūgoro mena na cajēnirō bonucūñama. ‘jīārē Cabuerā!’ camasā narē na caļjēnirō bonucūñama.

⁸ “Bairo na cabomiatacūārē, bairo na caborere bairo mujāā caīñacōrō yū boetiya. Mujāā cabuei jīcāūā niñami. Tunu mujāā pūame jīcāū pūnaa jīcārōrē bairo cabairā mujāā āniña. Baiiri, ‘jīārē Cabuerā!’ camasā mujāārē na caīroaro boeticōāña. ⁹ Tunu bairoa ni jīcāū ūcū ati yepa macāācūrē, ‘Marī pacū ūcū niñami,’ qūīroaeticōāña. Jīcāūā niñami marī Pacū, amūrecōo macāācū majū. ¹⁰ Tunu bairoa, ‘jīārē Quetiuparā!’ aperā mujāārē na caīroaro boeticōāña. Yū, Cristo jeto camasā quetiupau yū āniña. ¹¹ Baiiri ni jīcāū ūcū caānimajūūrē bairo caānigau, cabopacarārē caroaro na cū cajuato űiña. ¹² Ni jīcāū ūcū cū majūā, ‘Caānimajūū yū āniña,’ caī pūamerē, cabūgoro macāācūrē bairo cū ānio joroque cū ātigumī Dios. Apeī, ‘Caānimajūū mee yū āniña,’ caī pūame roquere, cabero cabūgoro macāācūrē bairo mee cū ānio joroque cū ātigumī Dios.

¹³ “jīMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Dios cū carotimasīrīpaure mujāā jāāmasīētīgarā. Tunu camasārē ricaati buerā, Dios cū carotimasīrīpaure cajāāgarā pūamerē caēñotarārē bairo na mujāā ātinucūñama.

¹⁴ “jīMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Cawapearā rōmirī ya wiirije mujāā ēmanucūñama. Tunu yoaro Diore cū mujāā jēniñubuetonucūñama. Baiiri aperā netōjāñurō roro mujāā netōgarā.

¹⁵ “jīMujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Cayoaropū, ria capairiyare pēña átī, o ape yeparure ānetō átī, mujāā quetibūju űesēānucūñama, mujāā yaye quetiere, camasā na catūgousaparore bairo Īrā. Bairo jīcāū catūgousaure cū bōcarā, ricaati cū mujāā caquetibūjurije tūgori tūgoñamawijiao joroque cū mujāā ātiya. Mujāā netōjāñurō carōure bairo caācu cū ānio joroque cū mujāā ātiya. Bairo mujāā caātie jūgori caūpetieti peeropū roro majū baigumī.

¹⁶ “jīMujāā, roro majū mujāā netōgarā! Jīcāū cacaapee macū cū yarārē, ‘Mujāā yū jūgogu,’ caī ūcarē bairo mujāā baiya. Ricaati camasārē na mujāā bueya. Atore bairo na mujāā ī quetibūjuya: ‘Ni jīcāū ūcū, “Caānorē bairo űiña,” Īgu, “jīDios ya wii mena űiña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, űubujioro. Bairo ĩmicūā, “jīDios ya wii macāājē oro majū mena űiña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, űuētīña,’ cariape mee mujāā ī quetibūjuya camasārē. ¹⁷ jīBairo caīquetibūjurā āniri cacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Catūgomasiēnarē bairo mujāā tuaya. Dios ya wii macāājē oro pūame, ti wii netōjāñurō caānimajūūrjē mee niña. Ti wii pūame, ti wii macāājē oro to űuo joroque ātiya. ¹⁸ Tunu atore bairo camasārē na mujāā quetibūjunemoña: ‘Ni jīcāū ūcū, “Caānorē bairo űiña,” Īgu, “jīAltar mena űiña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, űubujioro. Bairo ĩmicūā, “jīWaibūcu riire na cajoemūgōjorije mena űiña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, űuētīña,’ mujāā ĩto quetibūjuya camasārē. ¹⁹ jīCacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Waibūcu riire na cajoemūgōjorije pūame altar netōjāñurō caānimajūūrjē mee niña. Ti altar pūame waibūcu riire űuo joroque ātiya. ²⁰ Baiiri ni jīcāū ūcū, ‘Caānorē bairo

ñiña,' ĩgu, '¡Altar mena ñiña!' cū caĭata, '¡Altar, bairi nipetirije altar bui macāājē mena ñiña!' caĭrē bairo ĩñami. ²¹ Tunu bairoa ni ĩcāū ũcū, '¡Templo mena ñiña!' cū caĭata, '¡Templo wiire, bairi ti wii macāācū Dios mena cūā ñiña!' caĭrē bairo ĩñami. ²² Tunu bairoa ni ĩcāū ũcū, '¡Ŭmurecōo mena ñiña!' cū caĭata, '¡Dios ya trono, bairi to ruiricarō macāācū mena cūā ñiña!' caĭrē bairo ĩñami.

²³ "¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caĭtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Mujāā cūā puġa wāmo cārō moneda tiiriacarē mujāā cacūgoata, ĩcā tiaca mujāā jonucūña Diore. O ūgarique asurique ĩcā wāme ũno puġa wāmo cārō mujāā cacūgoata, ĩcārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie ũnierē ātimasĭmirācūā, ape wāme pajjāñurō Dios cū carotirique puamerē mujāā tūgoñāetimajūcōāñā. Caroaro āmeo ātaje cūārē marī rotiyami Dios. Camasārē bopacooro na marī caĭñarĭjē, bairi caroaro āmeo marīqūē cūārē marī rotiyami. Tie puamerē mujāā tūgoñāētīñā. ²⁴ ¡Mujāā, ĩcāū cacapee ĩñāecū cū yarārē, 'Mujāā yu jūgogu,' caĭ ũcārē bairo mujāā baiya! Tunu, 'Becoaca cū manicōāto,' ĩrā, oco mujāā caetipeere mujāā weyōrotinucūña. Bairo weyōrotimirācūā, waibucū capai, camellore rupāua caugayujorārē bairo mujāā baiya. Cabūgoro macāājē puamerē caānimajūrĭjērē bairo mujāā ātiya. Tunu bairoa caānimajūrĭjē puamerē cabūgoro macāājērē bairo mujāā ĩñācōāñā.

²⁵ "¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caĭtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Jotū bapaarire dope bairo ūguerī mano mujāā coserotinucūña. Bairo rotimirācūā, mujāā yeripū roro mujāā catūgoñarĭjē puamerē mujāā coserotietiya Diore. Bairi mujāā cayajapairije nicōāñā mujāā yeripū. Tunu bairoa mujāā caborije jetore mujāā tūgoñānucūña. ²⁶ ¡Mua, fariseo, ca-caapee ĩñāecū ũcū tūgopeoya mu yu caĭrĭjērē! ĩcāū, cū jotū bapa pupeapure cacosejūgoricure bairo, mu cūā cajūgoye mu yeripure cacosejūgorapū mu āniña. Bairo mu caāto, carōā majū mu ānicōāgu yua.

²⁷ "¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caĭtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Camasā ānana na cacūrocarica ũtā ope buire bairo mujāā baiya. Ti opeaca buipū cabotirije mena caroaro warique bauya. Bairo baimirōcūā, capupea puame caboaricarā ōwā āñajē, bairi capūñirĭjē cūā nicōāñā. ²⁸ Torea bairo mujāā baiya. Camasā mujāārē na caĭñarō, caroarā majū mujāā bauya. Bairo baumirācūā, mujāā yeri pupeapū mujāā rojāñuñā. Caĭtorije tūgoñarĭqūē, bairi apeye roro tūgoñarĭqūē cūā mujāā yeri pupeapū ĩracōāñā.

²⁹ "¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caĭtopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātīānie jūgori! Profeta majā, bairi aperā tirāmpū macāāna caroarā cūā, na rupauri āñajē masā ope buire mujāā qūēnonucūña caroa ũtā wiiriācārē. Bairo āti yaparo, ti wiiriācārē mujāā ĩñācotenucūña, camasā, profeta ānanarē na ĩrōāto, ĩrā. ³⁰ Cabero atore bairo mujāā ĩña: 'Marī puame marī ĩñicūjāā na caāni ũtea macāāna marī caāmata, narē bairo profeta majārē roro na marī āperibujoricarā,' mujāā ĩña. ³¹ Bairo mujāā caĭrĭjē jūgori, 'Profeta majārē capajāreraricā pūnaa majū marī āniña,' ĩrārē bairo mujāā ĩña. ³² Torena, ¡mujāā ĩñicūjāā roro na caātijūgoriquere ātipecōāñā!

³³ "¡Āña ũna, moena majū mujāā āniña! Dios camasārē cū caĭñābeseri rāmu mujāārē peeropū popiye mujāā baio joroque cū caāto, ĩdope bairo mujāā rutimasĭrāati? Mujāā rutimasĭētigarā. ³⁴ Torecu, mujāātu yu jonemogu tunu yu yarā profeta majārē, camasĭrī majā cūārē, bairi cajūgobueri majā cūārē. Bairo na yu cajomiācācūārē, cañuena ānirī na mujāā boetigarā. ĩcāārā na mena macāānarē na mujāā pajjāregarā. Aperārē yucupāipū na mujāā papuaturōtigarā. Tunu aperā yu yarārē sinagoga ñubuerica wiipū na mujāā baperotigarā. Tunu aperārē roro popiye na baio joroque na mujāā ātigarā noo na caānopū. Bairi ape macāpū na caápāta, topū cūārē na usaāti, bairo jeto na mujāā ātigarā roro majū. ³⁵ Bairo mujāā caāto jūgori, popiye mujāā baio joroque mujāā ātigami Dios. Tocānacāū caroarā, caāñiñarĭcārārē na carī reyarique wapa popiye mujāā baio joroque mujāā ātigami. Na carī rejūgoricu carōū Abel cawāmecucupū ĩjūgo anā, Zacarĭas, Berequĭas macū, altar, santuario watoa mujāā capajāñarĭcūpū nituyama camasā na carī rejūgoatana capāārā beropū. ³⁶ Cariape mujāārē ñiña: Na ānana wapa roro popiye mujāā baio joroque mujāā ātigami Dios, mujāā āme caānarē," na ĩwī Jesūs fariseo majārē.

*Jesús llora por Jerusalén
(Lc 13.34-35)*

³⁷ Cabero atore bairo ĩnemowī Jesūs tunu: "¡Jerusalén, Jerusalén macā macāāna mujāārē ñiña: Dios yarā profeta majārē mujāā pajjārenucūwū! Dios mujāārē cū caque-tibujūrotijomirĭcārā cūārē ũtā mena wēērī na mujāā pajjārenucūwū. Bairo roro majū na mujāā caātīmiācācūārē, ĩnairō mujāārē yu juātinemogamiwū! Āboco cō pūnaarē na asipogo, narē cō caneñorōrē bairo mujāā yu juātinemogamiwū. Bairo yu caātīmiācācūārē, ĩcā ūgōā

yu mujãã boeru. ³⁸ Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãnipau yasicoagaro. Tore camasã aweyorocacõãgarãma. ³⁹ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: '¡Ûseanirĩ atiyami Dios cã cajou majũ!' mujãã caĩparo jũgoye, yu mujãã ññaetigarã mai,' ñwi Jesũs, ti macãrẽ ñnarĩ.

24

Jesũs anuncia que el templo serã destruido

(Mr 13.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Cabero templo, Dios ya wii caãniatacu ti wiire witocoãmĩ Jesũs. Bairo cã caátõ, jãã, cã cabuerã pũame cũtu etari, atore bairo cãrẽ jãã ñwĩ: "¡Jã, ññañjate! Caroa wii majũ ñña templo wii." ² Bairo jãã caĩrõ tũgo, Jesũs pũame bairo jãã ñwĩ:

—Ati wii paca ãtãpãirĩ ñnie nipetirijere mujãã ññaña. Tie cabaipeere cariape mujããrẽ ñiña: Jicã rũmu, ati wiire roro na caãti rũmu caetaro, jicã ãtãã ñno bui tuticutĩ pesaricaro manopu átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —jãã ñwĩ.

Señales antes del fin

(Mr 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ Cabero Olivo buropũ jãã acoãpũ. Bairo topũ etarã, Jesũs cã caruiro ñnarĩ, jãã, cã cabuerã pũame Jesutu ati, atore bairo cã jãã ñ jẽniñawũ:

—Jããrẽ mu caquetibũjuro jãã boya: ¿Nocãrõpũ to bairoati atie mu caĩñjẽ? ¿Dope bairo merẽ, "Ati yepa nemo yu tunuetagu," bairi tunu, "Ati ñmũrecõo peticoagaro," mu caĩataje to bairoati? —cã jãã ñ jẽniñawũ.

⁴ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ñwĩ Jesũs:

—Caroaro majũ mujãã tũgoñamasigarã, jããpũ, jãã ñtoecore, ñrã. ⁵ Capããrã atigarãma ñtoñesãirĩ majã. Atore bairo ñgarãma: "Yua, Mesias yu ñniña, Dios cã cajou," ñgarãma. Bairo na ñrĩ, camasã capããrãrẽ na ñtoigarãma. ⁶ Tunu bairoa mujãã queti tũgogarã: "Camasã aperopũ cããrẽ ñmeo pajĩãrã átiuparã." Bairo na caãtie quetie tũgori, tũgoacuaeticõãña. Ati ñmũrecõo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoyecũtipree ñña bairopua. Bairi tũgoacuaeticõãña. ⁷ Ti yutea caãno jicã yepa macããna, ape yepa macããna mena ñmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jicã macã macããna ape macã macããna mena ñmeo pajĩãgarãma. Tunu apewe auariarique atigarã. Tunu tutuaro mena ati yepa cãã yuguigarõ nipetirõpũ. ⁸ Jicãõ carõmio bairirupau caãcõ cõ macã cã cabuiari rũmu capũñirõ tũgoñarĩ cõ cawisiojũgoriquere bairo ñña atie ñmũrecõo cabaipeee mujããrẽ yu caquetibũjurije.

⁹ "Mai, atie cabaiparo jũgoye mujããrẽ roro átiũgogarãma. Mujããrẽ ñerĩ, aperãrẽ mujãã jogarãma popiye mujãã baio joroque na caãtiparore bairo ñrã. Bairo áticõã, roro majũ mujããrẽ átiigarãma. Bairi yua, ati ñmũrecõo macããna nipetirã mujããrẽ ññategarãma, yu yarã mujãã caãnoi. ¹⁰ Bairi ti yutea caãno capããrã camasã yu yaye busũriquere piticõãgarãma. Jicããrã ñmeo busũjãbuitiregarãma na majũ. Bairo bairã, ñmeo tejãñugarãma na majũ. ¹¹ Tunu bairoa, "Jãã, profeta majã, jãã ñniña," caĩtori majã capããrã atigarãma. Bairo camasãrẽ na ñ quetibũjuri, na ñtoigarãma. Ricaati tũgojũgogarãma camasã pũame. ¹² Camasã rorije na caãtie bũtioro majũ nigaro. Bairi camasã capããrã na caãmeomairĩjẽrẽ jãnacõãgarãma. ¹³ Bairo na caãtimiatãããrẽ, noa ñna yu yaye busũrique jicã wãmeacã ñnorẽ na cajãnaeticõãta, yasietigarãma. ¹⁴ Atie caroa queti cãã ati ñmũrecõo capetiparo jũgoye nipetirõpũ cajesapeticõo jũgoyecũtipree ñña bairopua.

¹⁵ "Bairi mujãã pũame profeta Daniel ñnacũ cã caĩquetibũju jũgoyeticũricãrõrẽ bairo cabaietarijere ñnarã, atore bairo mujãã ñ tũgoñamasigarã: 'Merẽ ati macã yasigarõ baiya.' Dios ya wiire nocõrõ caroapure moecũ carõu majũ topũ cã caãñierẽ ñnarã, tore bairo mujãã ñ tũgoñamasigarã yua. (Mujãã, ati tuti yu ya tutire caĩñabuerã pũame tũgopeoya yu yaye, yu caquetibũjurijere.) ¹⁶ Bairo cabairo, Judea yepa macããna ãtã yucũpũ na ruti áparo. ¹⁷ Tunu bairoa jicãũ ãcũ cã wii, cabuimacã arũpũ cã caãmata, ruiatĩrĩ, cã apeyere, ape arũpũ caãñierẽ cã jei ápericõãto. Cariape cã ácoa áparo. ¹⁸ Tunu bairoa cã, wesepũ caãcũ cã jutii ñnierẽ bomicãã, cã jetunũ apericõãto cã ya wiipũ. ¹⁹ ¡Ti rũmu caãno carõmia bairirupau caãna popiye netõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caĩpũrããcãrẽ, capũnacũna cãã popiye netõrõ baigarãma ti rũmũrẽ! ²⁰ Bairi Diore cã jẽniña, mujãã carutiripau camasiriyõeti rũmu to caãniparore bairo ñrã. Cawãma pue yutea caãno, o marĩ judio majã, marĩ cayerijãrĩ rũmu ñnorẽ to cabaietiparore bairo ñrã, Diore cã jẽniña. ²¹ Ti rũmũrẽ roro ati yepapure bairique nigaro. Dios ati yepare cã caãtijũgori rũmu bero tocãnacã rũmũrẽ netõrõ popiye bairica yutea nigaro ti rũmu caetaro. ²² Bairi Dios pũame ti rũmu roro cabairijere cã cajãnarotieticõãta, camasã nipetiro riapeticõabujiorãma. Bairua, mujãã, cã cabeserãrẽ mairĩ, peti yutea ñnoa popiye mujãã cabaipa rũmũrẽ áti ññotabojagumi.

²³ "Bairi ni jicãũ ãcũ, 'Mesias, Dios cã cajou pũame ati macãpũ etaupũ,' o '¡Ti macãpũ etaupũ,' cã caĩata, cariape cã mujãã tũgoetigarã. ²⁴ Caĩtopairã capããrã atigarãma. 'Yua, Mesias yu ñniña,' o 'Yua, profeta yu ñniña,' caĩrã atigarãma. Capee átiñjõgarãma, camasã ricaati na

catãgousapamore bairo ïrã. Mujãã ùna, Dios cã cabesericarã cããrẽ ïtomigarãma. ²⁵ Merẽ mujãã, yu cabuerã, tiere mujããrẽ yu quetibũju jũgoyetiya. ²⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Noa ùna, 'Mesías, desierto cayucumanopu buiaetaupu,' na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Camasã manopu yu macãrã ápericõãña. Tunu bairoa aperã, 'Mesías, ato marĩ caĩnaetopu ácũmi,' na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Bairo mee yu tunuetagu ati yepare. ²⁷ Buro puame yabei, muĩpu cã cawãmatõpũ yabejũgo acã, jũ muĩpu cã caruiropu yabetuayami. Torea bairo yu, Camasã Jũgocu nemo ati yeparure yu catunuatĩ rãmurẽ yu baigu. Yoaro mee yu bauetagu tunu. ²⁸ Tunu bairoa noo rupauri ãnajẽ cacũnarõ yuca cãã torpu neñaetagarãma," jãã ï quetibũjuwĩ Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mr 13.24-37; Lc 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ ï quetibũju yaparo, atore bairo jãã ï nemowĩ tunu: "Camasã roro majũ na cabairi yutea capetiro bero, muĩpu umurecõo macããcũ naitĩacoagumi. Ñami macããcũ cãã bauetigumi. Nõcõã, umurecõore caãnimiatana cãã ñacoagarãma. Bairo bairã, umurecõo macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ³⁰ Bairo cabairo bero, apeye ùnie átijẽñoĩrĩquẽ umurecõo macããjẽ Dios cã caãti ñnorĩjẽ buiaetagarõ. Bairi ati yepa tocãnacã poa macããna tiere ñnarã, 'Merẽ etamajũcoagumi Camasã Jũgocu,' ï masĩgarãma. Bairo na puame yu uwirã otigarãma. Tocãrõã yu, Camasã Jũgocu, buseriwo watoapu nocãrõ yu catutuarije mena, bairi yu caasiyabatorije mena yu caatõre ññajogarãma. ³¹ Bairo trompeta, pũtricarõ cabusocajoro yua, yu ãmua, ángelea majãrẽ nipetiropu na yu árotigu. Bairi ati umurecõo macããna nipetiropu caãnarẽ na neñogarãma yu cabesericarã puamerẽ.

³² "Mai, higuera yucure mujãã masiña. Ti yuca cawãma pũũ cawasoaro ñnarã, 'Merẽ cũma cõnarõ baiya,' mujãã ï masiña. ³³ Torea bairo mujããrẽ yu caquetibũjurijere bairo cabaietaro ñnarã, 'Merẽ Jesús ati yeparu nemo cã catunuetaparo cõnarõ baiya,' mujãã ï masĩgarã. ³⁴ Cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yu caquetibũjurije baipecticoagaro ti yutea macããna na cariaparo jũgoye. ³⁵ Tunu bairoa ati umurecõo, ati yepa cãã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibũjurigõ roque petietigaro. Yu caĩrõrẽã bairo baimajũcõãgõ.

³⁶ "Bairõpu ti rãmu, ti hora majũ mujãã yu caquetibũjurije caetapamore ni jicãũ ùcũ masiẽtĩñami. Umurecõo macããna ángelea majã cãã masiẽtĩñama. Yu, cã macũ cãã yu masiẽtĩña. Marĩ Pacũ Dios jeto masiñami ti rãmu caetapamore.

³⁷ "Noẽ ãnacũ cã caãniyuteare cabaiyaricareora bairo baigaro Camasã Jũgocu ati yeparure yu catunuatĩ rãmurẽ. ³⁸ Ato bairo baiyayuparã camasã mai Noẽ ãnacũ cã caãni yuteapure, ati yepa caruaparo jũgoye: Camasã caroaro ãñuparã. Eti, uga, bairi tunu wãmo jiya átiãñuparã, ñe ùno jicã wãmeacã cabaiãnipeere tũgoñarĩ mee. Noẽ, cũma capairicare cã caãjããrĩ rãmuru baijãñañuparã. ³⁹ Bairo useanirõ cabaiãnimiatana puame na cayasipeere masiẽsuparã. Ati yepa oco mena narẽ to cajũgoneruparo jũgoye masiẽsuparã. Torea bairo yu, Camasã Jũgocu, nemo yu catunuetaro dope caĩmasiã mani rãmũ yu etagu. ⁴⁰ Ti rãmũ caãno puãgarã caũmua wesepũ nigarãma. Bairo puãgarã nimirãcãã, jicãũ cã mena macããcũ jeto neãecogumi. Apei cã bapa puame neãecoetigumi. ⁴¹ Tunu bairoa puãgarã rõmia rupa bari trigo wãñanigarãma. Bairo puãgarã rõmia nimirãcãã, jicãõã, cõ mena macããcõ jeto neãecogomo. Apeo puame neãecoetigomo. Mujãã puame ti rãmũ yu caetapamore dope bairo mujãã ï masiẽtĩgarã.

⁴² "Bairi yu, mujãã Quetiupau, yu caetapamore mujãã masiẽtĩgarã. Bairi masacatiya yu yarã. Cacãñirãrẽ bairo baieticõãña. Caroaro ãnicoteya. ⁴³ Tunu ati wãme mujããrẽ ïcõñarĩ yu caquetibũjurijere tũgopeoya: Apei wii upau, cã ya wii macããjẽrẽ cayajauacãre ñami caãno ti hora majũ cã caetapamore cã camasiãta, cãñietibujõumi. Cã caetapamore ññaricanũgõbujõumi, jããremi, ï. ⁴⁴ Torea bairo yu, Camasã Jũgocu, tunu yu caetari rãmurẽ jicãũ cayajari majõcure bairo yu etagu ati yeparure. 'Ti rãmũ majũ etagumi,' caĩã mani rãmũ yu etagu. Bairi caroaro ãña. Nemo yu catunuetaparo jũgoye caroaro mujãã ãnicotegarã," jãã ï quetibũjuwĩ Jesús.

El criado fiel y el criado infiel

(Lc 12.41-48)

⁴⁵⁻⁴⁶ ï quetibũju yaparo, ape wãme ïcõñarĩ atore bairo jãã ï nemowĩ tunu: "Jicãũ quetiupau cã caãpãro jũgoye, 'Yu ãmua aperãrẽ na mu quẽnowã. Ugariquere na mu batowa,' quĩ cũñupũ cã ãmu, cã rocãjãñurĩ macããcãrẽ. Bairi cabero tunuetau, cã ãmu cã caĩrotiricareora bairo cã caãpata, caroare cã jogumi. Bairi useanirĩ nigumi cã ãmu. ⁴⁷ Cariape mujããrẽ ñiña: Quetiupau puame atore bairo ïgumi cã ãmurẽ: 'Nipetirije yu cacãgorijere carotibõjau mu ãnigu.' ⁴⁸ Bairo átato ùnorẽã, cã cacãátacu puame carõu cã caãmata, 'Yu quetiupau tãmurĩ tunu etaecumi,' ñĩã aperã cã baparãrẽ roro na átibujõumi. ⁴⁹ Aperã cãrẽ bairo paabõjari majãrẽ roro na átibujõumi. Tunu bairoa aperã caetipairã mena uga, eticũmu baibujõumi. ⁵⁰ Bairi cabero cã quetiupau cañesẽãatãcu puame, 'Ti rãmũ etagumi,' cã caĩmasiẽtĩ rãmurẽ etabujõumi. Bairo etau yua, cã caroticãátacu roro cã caãtiere ññabujõumi. ⁵¹ Bairo ñña yua,

popiye cū baio joroque cū átibujioami. Cū piticōābujioami, aperā cañtorā mena cū āmarō, Ī. Topu bñtioro otigarāma camasā. Na opire bacarçotugarāma, bñtioro yapaparūa yua,” jāā ĩ quetibujuwī Jesūs.

25

La parábola de las diez muchachas

¹ Ī quetibujū yaparo, ape wāme ĩcōñarī atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Dios cū carotimasĩrĩpaū pñame cawāmarā rōmirī pñga wāmo cānacāō cawāmojiyaenarē bairo niña. Bairi na yaū cū cawāmojiyari rūmu caño cū bose rūmurē ĩñagarā, cū pacu ya wiipū ásūparā, topu cū, cū nūmo cañnipao mena na caetarore coterā. Bairi ñami cañnoi, na cajiñabusuri rupaare tocānacāōpna jeásūparā. ² Bairo na mena macāāna jĩcā wāmo cānacā rōmirī catūgoñajūgoyecuperā āñūparā. Aperā na mena macāāna catūgoñajūgoyecuna āñūparā. ³ Catūgoñajūgoyecuperā pñame na cajiñawonemopee use ape botella mena jeápeyuparā. ⁴ Na bapa pñame camasĩrā ānirī, ape botella usere jeánemoñuparā. ⁵ Bairo cū nūmo cañnipaore caneiátacū pñame tāmure etaesupu. Bairi cawāmarā rōmirī narē wñgo caetaro, cānicoasuparā tie jāā ĩrī mee. ⁶ Bairo ñami recomacā cacōñarō majū jĩcāū awajarique mena, ‘jĩā, ĩñañijate! ĩAtiyami cawāmaū, cū nūmo cañnipao mena! ĩCū marī jēnirápáro!’ ĩñupū. ⁷ Bairo cū caĩrō tūgo, cawāmarā rōmirī nipetirā wācārī, na cajiñaworica rupaare qñēnoñogoyuparā tunu. ⁸ Bairo na caqñēnorō, catūgoñajūgoyecuperā pñame atore bairo na ĩ jēniñuparā na baparā rōmirĩrē: ‘jĩā jĩñaworica rupaa use petiro baiya! ĩña wotutuaetiya. Bairi mujāā yaye use petoaca jāā joya,’ na ĩñuparā. ⁹ Bairo na caĩrō tūgo, ‘Mujāārē jāā jomasĩtĩña. Mujāārē jāā cajoata, jāā yaye etaetibujioro,’ na ĩñuparā. ‘Bairi wapatarĩjā usere mujāārē carusarijere,’ na ĩñuparā catūgoñajūgoyecuna, na baparā rōmirĩrē. ¹⁰ Bairo na caĩrō tūgo, ‘Jau’ ĩ, acoásūparā usere wapatarĩná yua. Bairo na caátó bero, cawāmojiyapau pñame etayupu. Etari yua, catūgoñajūgoyecuna pajĩñurō causejeatana rōmirī pñame cū, cū nūmo mena cū pacu ya wiipū jāācoasuparā, ũgarique ju ũgaraná bose rūmu na caqñēnoatajere. Bairo na cajāārō bero, ti wii jope pñamerē biacōāñuparā yua. ¹¹ Cabero usere cawapatirātana rōmirī jopetu etarā, atore bairo ĩ piyuparā: ‘jĩā Quetiupau, jāā jope pāñña!’ qñimiñuparā. ¹² Bairo na caĩmiatucāārē, cawāmojiyaatcu pñame ti jopere pāñnemoesupu. ‘Cariapea mujāārē ñña: Mujāārē yu masĩtĩña,’ na ĩñupū yua,” ĩcōñarī jāā ĩ quetibujuwī Jesūs.

¹³ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī: “Mujāā, ti rāmu ti hora majū yu catunuetaparore mujāā masĩtĩgarā. Bairi caroaro masacatiri ānicoteya. Cacāñirārē bairo baieticōāña,” jāā ĩwī.

La parábola del dinero (Lc 19.11-27)

¹⁴ Ape wāme ĩcōñarī tunu atore bairo jāā ĩ quetibujūnemowī Jesūs: “Dios cū carotimasĩrĩpaū pñame jĩcāū quetiupau cū cabairiquere bairo niña. Cū pñame ape yepa cayoaropu águ jūgoye, cū paabojari majārē na piijori, na nuniñupū tocānacāūrēā cū yaye dinerore, tiere na caqñēnobojaparore bairo ĩ. ¹⁵ Bairi na mena macāācārē jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Apei pñamerē pñga mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Apei pñamerē jĩcā mil moneda tiiri majū cū nuniñupū. Na capaarique na cawapatamsĩrō cārō na joyupu quetiupau cū ũmna tocānacāūrēā. Bairo na nuni yaparo, acoásupu na quetiupau yua. ¹⁶ Bairo cū caátó bero, cū ũmna jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū cajoatacu pñame, āmeo nuni wapatarĩ yoaro mee apeye jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupū. ¹⁷ Torea bairo pñga mil majū moneda tiiri cū cajoatacu cūā apeye pñga mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupū. ¹⁸ Bairo caroaro na cawapatanemomiatacāārē, jĩcā mil moneda tiiri majū cū cajoatacu pñame wapatanemoesupu. Cū quetiupau dinerore cū canunirō bero, acoásupu. Á yua, yepa pūpeapu ope yesea, cū quetiupau dinerore topu yacūcōāñupū.

¹⁹ “Bairo cayoato bero, paabojari majā quetiupau pñame tunuetayupu tunu cū ya yepapu. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majārē na piijoyupu, dinerore cū canunicĩricārē. ‘¿Nocārō majū na wapataupari tocānacāũpna?’ ĩ, na piijoyupu. ²⁰ Bairi cū paabojari majōcu jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majū cū cajoricu pñame cūtu etajūgoyupu. Eta yua, atore bairo qñiñupū: ‘Yu quetiupau, mñ dinerore yu mñ cacūriqñē mena yu wapatanemoapu. Mñ pñame jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē yu mñ cacūmiatacāārē, tunu jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiirire mñ yu tunuo buipeogu,’ qñiñupū. ²¹ Bairo cū caĩrō, cū quetiupau pñame atore bairo qñi yuyupu: ‘Ñumajūcōāña. Cañu mñ añiña mña paabojari majōcu. Bairi caroaro tūgoñarīqñē yeri pñna mena apeye petoaca cañnie ũnierē mñ caññaricāñgōmasĩrō jūgori, pajĩñurō cañnie ũnierē caññaricāñgōpau mñrē yu cūña. Bairi yu ya wiipū jāāū asā. Yu mena useanirī āña,’ qñiñupū. ²² Cabero cū paabojari majōcu apei pñga mil moneda tiiri majūrē cū cajoricu cūā etari, atore bairo qñiñupū: ‘Yu quetiupau, mñ dinerore yu

m̄ caçũriqũẽ mena yu wapatanemoapu. M̄ puame puğa mil moneda tiiri majũrẽ yu m̄ caçũmiatacããrẽ, tunu puğa mil moneda tiirire m̄ yu tunuo buipeogu, qũĩũrupũ. ²³ Bairo cã caĩrõ, cã quetiupau puame atore bairo qũĩ yu yu: 'N̄majũcõãña. Caũu m̄ ãniña m̄ paabojarĩ majõca. Bairo caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena apeye petoaca caãnie ãnierẽ m̄ caĩnarĩcãnuğõmasĩrõ jũgorĩ, pajãñũrõ caãnie ãnierẽ caĩnarĩcãnuğõrau m̄rẽ yu cũña. Bairo yu ya wiĩpũ jãã asã m̄ cãã. Yu m̄ ɸeanirĩ ãña, qũĩũrupũ.

²⁴ "Bairo na caãtimiatããrẽ, apei cã paabojarĩ majõca jĩcã mil moneda tiiri majũrẽ cã cajoricu puame yua cãtu etari, atore bairo qũĩũrupũ: 'Yu quetiupau, m̄na, tutuaro mena carotĩ m̄ ãniña. Caoteecu nimicãã, aperiã na caoteriquepuere m̄ jenucũña. Tunu bairoa aperiã yayerẽ na m̄ emanucũña. ²⁵ Bairo caãcu m̄ caãnierẽ uwiri caroaro yu qũenocũwũ m̄ dinerore. Yeparu yeseari yu yacũwũ tiere, yasire, ĩ. Åmerẽ yua, m̄ yu tunuogu tie m̄ dinero, yu m̄ canunimirĩqũẽrẽ.' ²⁶ Bairo cã caĩrõ tũgo, cã quetiupau puame qũĩũrupũ: 'M̄na, paabojarĩ majõca, caũuecũ cateeyepai majũ m̄ ãniña. ¿Atore bairo yure mi tũgoñanucũñati: "Caoteecu nimicãã, aperiã na caoteriquepuere jenucũñati. Tunu bairoa aperiã yayerẽ na emanucũñami," yure mi tũgoñanucũñati? ²⁷ Bairo yure caĩtũgoñau nimicãã, ¿nopẽĩ yu dinerore bancoru m̄ cũẽtĩ? Bairo cũrĩ, tie dinerore m̄ cawasorije wapa m̄ wapatunobujioricu. Tie mena yu m̄ tunuobujoatacu, yu ya wiĩ yu catunuetaro, qũĩ tutiupau quetiupau cã ãm̄rẽ. ²⁸ Bairo qũĩ yaparorĩ, atore bairo na ãñũrũ aperiã cãtu caãnarẽ: 'Dinero, cã cacũgorijere ãmarĩ, apei puğa wãmo cãnacã mil majũ moneda tiirire cacũgoere cã joya.' ²⁹ Torea bairo jeto yu átirotigu camasãrẽ. Noa ãna caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena yu cajorijere na caĩñausaata, pajãñũrõ na yu jonemogu tunu. Aperiã caroaro tũgoñarĩqũẽ yeri pũna mena yu cajorijere na caĩñausaaticõãta, na cacũgomirĩjẽ cããrẽ yu ãmapeyocõãgu. ³⁰ Bairo ãni, yure capaabojamasiẽcũrẽ macãpu cã rocawiyõjoya canaitĩãrõpu. Topure camasã otigarãma. Na opire bacarupotugarãma, butiõro yapapuarã yua,' ĩcõñarĩ jãã quetibujawĩ Jestũ.

El juicio de las naciones

³¹ ĩ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ Jestũ tunu: "Camasã jãgocu, ati yeparu nemo yu catunuetari rãmurẽ caasiyarije mena yu atĩgu. Tunu bairoa yu yarã ángelea majã mena yu atĩgu. Bairo atĩ yua, trono quetiupau cã caruĩro caroaro majũpu yu ruĩgu. ³² Bairo yu caruĩro, ati um̄recõo macããna, tocãnacã poa macããna yu riape neñaetagarãma. Bairo na caneñaetaro ãña, na ãñãbesegu. Jĩcãũ ovejare cacoteĩ cã yarã nuricãrã ãnjeja, bairo cabras na caĩrã cããrẽ ricaaĩ jeto cã cabesecũrõrẽ bairo camasã nipetirore na ãñãbesegu. ³³ Bairo yu yarã, ovejare bairo caãna puamerẽ yutu cariape nuğõãrẽ na yu nucũrotigu. Aperiã yu camasiẽna, cabrare bairo caãna roquere yutu caãcõ nuğõãrẽ na yu nucũrotigu.

³⁴ "Bairo atĩcõã, yu, Quetiupau Rey, bairo ãngu yu caruĩro cariape nuğõã caãnarẽ: 'Yu yarã, yu Pacu caroaro ɸeanirĩqũẽrẽ cã cajoricarã ãnirĩ, tiaya. Dios cã carotimasirĩpaure jããrã asã, ati um̄recõo caãnĩparõ jũgoyẽ mujãã caãnĩpeere cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo. ³⁵ Yu puame yu caqueyaro, yu mujãã ugarotiũu. Tunu bairoa yu cañemejipiro, yu mujãã etirique nuniwũ. Tunu bairoa canucũñesããrĩ majõcure bairo yu cabainucũñesããrõ, "Jããtu ãña," yu mujãã ĩwũ. ³⁶ Tunu bairoa yu cajutĩ cũgoeto, yu mujãã jutĩ nuniwũ. Tunu yu cariaro, mujãã puame yutu etari caroaro yu mujãã juãtinemowũ. Torea bairo yu mujãã apu preso jorica wiĩ yu caãno cããrẽ; na ãngu nipetirã yu caruĩro cariape nuğõã caãnarẽ. ³⁷ Bairo yu caĩrõ tũgo, atore bairo ãni jẽniñagarãma na, carorije wapa cacũgoena yu caĩñarã puame: 'Jãã Quetiupau, ¿dipau ãno m̄ caqueyaro, m̄rẽ jãã ugarotiri? Tunu, ¿dipau ãno m̄ cañemejipiro, m̄rẽ etirique jãã nunirĩ? ³⁸ Tunu, ¿dipau ãno canucũñesããrĩ majõcure bairo m̄ cabainucũñesããrõ, "Jããtu ãña," m̄rẽ jãã ĩrĩ? Tunu, ¿dipau ãno m̄ cajutĩ cũgoeto, m̄rẽ jutĩ jãã nunirĩ? ³⁹ Tunu, ¿dipau ãno majũ m̄ cariaro, o preso jorica wiĩ m̄ caãno, mutũ etari m̄rẽ jãã juãtinemoũparĩ?' ãni jẽniñagarãma yutu cariape nuğõãrẽ caãna puame. ⁴⁰ Bairo na cajñeniñarõ tũgo, atore bairo ãngu yu, Quetiupau Rey: 'Cariape mujããrẽ ãña: Yu yarã cabũgoro macããna cããrẽ caroaro na mujãã cajuãtinemorõĩ, yu puere juãtinemorã mujãã apu,' ãngu yutu cariape nuğõã caãnarẽ.

⁴¹ "ĩ yaparo, yu, Quetiupau Rey, ĩnemogu tunu caãcõ nuğõã puame caãnarẽ: 'Mujãã, popiye mujãã baio joroque mujãã átĩgumi Dios cã caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo. Bairo ãnãja mujãã caũpetietoru. Wãtĩ, cã yarã ángelea caũuena mena Dios narẽ cã cacũjũgoricaruõpũ ãnãja. ⁴² Yu puame yu caqueyaro yu mujãã ugarotiepu. Tunu bairoa yu cañemejipiro, yu mujãã etirique nuniepu. ⁴³ Tunu bairoa canucũñesããrĩ majõcure bairo yu cabainucũñesããrõ, "Jããtu ãña," yu mujãã ĩẽpu. Tunu bairoa yu cajutĩ cũgoeto, yu mujãã jutĩ nuniepu. Tunu yu cariaro, bairo preso jorica wiĩpu yu caãno cããrẽ, yutu etari caroaro yu mujãã juãtinemoõpu,' ãngu yutu caãcõ nuğõã caãnarẽ. ⁴⁴ Bairo yu caĩrõ tũgo, atore bairo ãni jẽniñagarãma: 'Jãã Quetiupau, ¿dipau ãno m̄ caqueyaro, o m̄ cañemejipiro, o jãã ya macãpu m̄ caetaro, o m̄ cariaro, o preso jorica wiĩpu m̄ caãno jãã juãtinemoõsuparĩ? Bairo m̄ cabairo jãã ĩnaẽpã,' ãngarãma. ⁴⁵ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ãngu, yu, Quetiupau

Rey: ‘Cariape mujãârê ñiña: Yn yarã cabũgoro macããna cããrê na mujãã cajuátinemoetoi, yũpure juátinemoena mujãã ápu,’ na ñigu yutu caãcõ nũgõã caãnarê. ⁴⁶ Bairi na ruame popiye bairique capetietopu ágarãma yua. Carorije cacũgoenarê bairo yu caññarã ruame yu mena useaniri ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũma,” jãã ñi quetibũjuwĩ Jesũs.

26

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mr 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Bairo nipetirije ñi quetibũju yaparori, atore bairo cũ cabuerãrê jãã ñnemowĩ tunu:

² —Merê mujãã masiña. Pascua bose rũmu etagaro baiya. Ruãga rũma ruaya. Tocãrõã yu, Camasã Jũgocure, yu nunirocagarãma, yucapãiru aperã yu na capapuaturocaparore bairo ñrã —jãã ñwĩ Jesũs.

³ Tipau caãno, sacerdote majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasãrã cũã Caifás cawãmecũ yu wiire neñañuparã. Caifás ruame sacerdote majã quetiupau, sumo sacerdote majũ ãmi.

⁴ Bairo neñarã, atore bairo ãmeo ññuparã na majũ: “¿Dope bairo camasã na caññaeto Jesure gobierno cũ ñerotio joroque marĩ áticuti?” ãmeo ññuparã ñtorique mena, Jesũs cũ cariarore borã.

⁵ —Bairãrua, Pascua caãno cũ marĩ ñerotimasãena, camasã roro awajari marĩ tutirema, ñrã —ñi tũgoñañuparã.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)

⁶ Jesũs ruame tipau caãno Betania macãru ãmi, carupau boamirĩcũ Simõn cawãmecũ yu wiipu. ⁷ Bairo ti wii cũ caãno, jicãõ carõmio cãtu etawõ. Cõ ruame caroagũcapu jiraro cajutiñurijẽ pairo cawapacutiere neamõ. Bairo Jesũs mesapu cũ caruiro, carõmio ruame tie caroa cajutiñurijẽrê cũ ruopau piopowõ, Jesure batioro nacũbũgo. ⁸ Jãã, cũ cabuerã ruame bairo cõ caãto ñnarã, cõ mena jãã asiajãñuwã.

—¿Nopẽõ pairo cawapacutiere bairo cõ átireyati? ⁹ Apei, tiere caboure cõ canuniata, tie wapa pairo dinerore jeri, aperã cabopacarãrê na juátinemo masĩbujiomõ. Ámerê tie yasicoaya cõ cawapatabujioataje yua —jãã ãmeo ñwũ jãã majũ.

¹⁰ Jesũs ruame tũgowĩ jãã caãmeoñrjẽrê. Bairi atore bairo jãã ñwĩ:

—¿Nopẽrã patowãcõrõ cõrê mujãã busupaiyati? Atio carõmio bairo yure cõ caátie ñujãñuã. ¹¹ Cabopacarã nicõãnucũgarãma mujãã watoare. Yn ruame roque yoaro yu ãmerigu ati yeparãre. ¹² Bairo cajutiñurijẽrê yu ruopare cõ cariopeoro jũgori yu rupeare caroaro quẽnoñame, yu ruauri ãnajẽrê na carocaparo jũgoye. ¹³ Cariape mujãârê ñiña: Ati umrecoõ nipetiropu, atie yu yaye queti, camasãrê Dios cã canetõõrjẽrê na caquetibũjuropu atio carõmio bairo yure cõ caátie cããrê quetibũjugarãma. Bairi cõ caátie masĩcõã ninucũgarãma camasã tocãnacã rũma —jãã ñwĩ Jesũs.

Judas traiciona a Jesús

(Mr 14.10-11; Lc 22.3-6)

¹⁴ Bairi yua, jãã, Jesũs cũ cabuerã ruãga wãmo peti ruore ruãga pẽnirõ mena macããcũ jicãũ Judas Iscariote cawãmecũ na ññau ãsũpi quetiuparã sacerdote majãrê. ¹⁵ Na tãpu etari bairo na ññupũ:

—Jesure, mujãã yu ñerotigu, cũ mujãã capajĩamasĩparore bairo. Bairi, ¿tie wapa nocãnacã moneda tiirire yure mujãã nunibujiocati tie wapa? —na ññupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, treinta plata moneda tiiri majũ cõñarĩ, Judare cũ nunĩñuparã. ¹⁶ Tipau bero Judas ruame dipau ñno dope bairo camasã mano macãjũgoyupu, Jesure cũ ñerotigu.

La Cena del Señor

(Mr 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹⁷ Bairi yua, Pascua bose rũmu, caãnijũgori rũmu, levadura pan cawauarije caasua-manierê judio majã na caugari rũmu etawu. Bairo ti rũmu caetaro ñña, jãã, Jesũs cũ cabuerã ruame, cãtu etari, atore bairo cãrê jãã ñi jẽniñawũ:

—¿Nooru marĩ caugapeere jãã caquẽnoyuro mu boyati?

¹⁸ Bairo jãã caññeniñarõ, atore bairo jãã ñwĩ:

—Ánãja mujãã Jerusalẽpu. Bairo ti macãrê etarã, mujãã bócaetagarã jicãũ, wii upaure. Bairo cãrê bócaeta yua, atore bairo cũ mujãã ñgarã: “Cabuei bairo ññami: ‘Yn Pacu yure cũ cacũrĩcãrõ merê etaro baiya. Bairi mu ya wiipu yu atĩgu, yu cabuerã mena Pascua bose rũmurê netõgu,’ ññami marĩrê cabuei,” cũ mujãã ñgarã —jãã ñwĩ Jesũs.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, Jesũs cũ cabuerã, cũ caĩrõrẽã bairo jãã ápu. Bairi ti wiipu jãã quẽnoyupu Pascua rũmu jãã caugapeere.

²⁰ Cabero canaiorīpaṁ caetaro, Jesús pṁame ti wii jāāetari mesapa ruiwī jāā, puga wāmo peti ruṁore puga pēnirō cānacāu majū cū cabuerā mena. ²¹ Bairo jāā caugaruirīpaṁ, atore bairo jāā īwī Jesús:

—Cariape mujjāārē ñiña: Mujjāā mena macāācū jīcāu roro yure ī busujābuitirocagumi.

²² Bairo cū caīrō tūgo, butiōro jāā tūgoña yapapuawu. Bairo bairā, apeī, apeī, Jesure bairo jāā ī jēniñajūgowū:

—¿Yu mee, yu ānicōāētīmicuti murē caibusujābuitiri majōcu? —jāā, tocānacāupua jāā ī jēniñawū.

²³ Bairo jāā caīrō, bairo jāā īwī Jesús:

—Āni, āmerē yu mena atirure cū pāārē cayosene uḡau pṁame niñami yure roro caibusujābuitirocapau. ²⁴ Torecūna, yu, Camasā jūgocu, profeta majā yu cabaipeere na caquetibujucūīcārōrēā bairo yu baigu. Cabaimiatacūārē, jūure caibusujābuitirocapaure cū carorije wapa paio nigaro! Bairi cū cabuaeticōāta roque, ñubujioricarō —jāā īwī Jesús.

²⁵ Bairo cū caīrō tūgo, Judas, Jesure caibusujā buitirocaricū ānacū pṁame atore bairo qūīwī Jesure:

—Yure cabueī, ¿yu mee yu ānicuti murē caibusujābuitirocapau?

Bairo cū caīrō:

—Mu, caīrōrēā bairo mu baiya —qūīwī Jesús Judare.

²⁶ Bairo cū caīrō bero, jāā caugatoye, Jesús pṁame cū wāmo mena pāārē nerī, “Dios mu ñujāñuña jāā mena,” ī yaparo, carecomacā peenerī, jāā, cū cabuerārē atore bairo īrī jāā batowī:

—Atie pan, yu rupau niña. Tiere uḡaya —jāā īwī.

²⁷ Bairo ī yaparo, cū wāmo mena copa etiricarure nerī, “Dios, mu ñujāñuña jāā mena,” qūī yaparo, atore bairo īrī ti copare jāā nuniwī:

—Mujjāā tocānacāūā nipetiro atiru macāājē use ocore etiya. ²⁸ Atie use oco pṁame yu rīī niña. Camasā capāārārē na netōḡu, yu riacoagu. Bairo yu cariapēe jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caatibojacūīrīqūē etacoaya. ²⁹ Cariape mujjāārē ñiña: Āmea mujjāā mena use ocore pṁgani yu etinemoetigu yu Pacu cū carotimasīrīpaṁ tunu caetaro marī caetinemoparo jūgoye —jāā īwī Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mr 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

³⁰ Ī yaparo, salmos basarique mena Diore jāā basapeowu. Basapeo yaparo yua, jāā acōápū Olivo cawāmecuti buropu. ³¹ Bairo jāā caátó, atore bairo jāā īwī Jesús:

—Āme ñami mujjāā nipetiro aperārē uwirā, yu mujjāā aweyocoagarā. Mujjāā cabaipeere ī quetibuju jūgoyticūñañupā profeta majā Dios yaye woaturica tutipū: ‘Ovejare cacoteire camasā na capajīārō yu ēñotaetigu. Bairo cūrē na capajīārō bero cū yarā oveja pṁame ábatapeticoagarāma,’ ī quetibuju jūgoyticūñañupā. ³² Tunu bairoa apeyera, yu pṁame cariacoaatcu nimicūā, yu caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujjāā jūgoye Galilea yeparu yu āgu —jāā īwī Jesús.

³³ Bairo cū caīrō bero, Pedro pṁame bairo qūīwī:

—Ānoa yu mena macāāna nipetiro murē na caaweyocoamiatacūārē, yu pṁame roque di rāmu ūno mu yu aweyoetigu.

³⁴ Bairo cū caīrō, bairo qūīwī Jesús:

—Pedro, cariapē murē ñiña: Āme ñami ābocu cū capiiparo jūgoye itiani, “Cū yu masīētīña Jesure,” yu mitogu —qūīwī Jesús Pedrore.

³⁵ Pedro pṁame bairo qūīwī:

—Mu mena yure na capajīārocagamiatacūārē, “Cū yu masīētīña Jesure,” ñitoetimajūcōāgu —qūīwī Pedro Jesure.

Bairo cū caīrō tūgo, jāā, Jesús cū cabuerā cāā nipetiro, bairo jeto cū jāā īwā.

Jesús ora en Getsemaní
(Mr 14.32-42; Lc 22.39-46)

³⁶ Bairi Jesús mena jāā etawu Getsemaní cawāmecutoru. Bairo jāā caetaro, bairo jāā īwī Jesús:

—Ato ruicoteya mai. Jō jāñurōru Diore cū jēnigu yu átiya.

³⁷ Ī yaparo, Pedro, bairi puḡarā Zebedeo pūnaa mena jōjāñurōru na neámī Jesús. Bairo ácū, butiōro tūgoña yapapuayupu Jesús. ³⁸ Bairi atore bairo na īñupū Pedrojāārē:

—Riaure bairo yu tūgoña yapapuaya. Mujjāā pṁame cāniēna, atoa yu mujjāā cotewa.

³⁹ Ī yaparo, na jūgoye jāñurōru ānemoñupū Jesús. Ānemo yua, cū ruropaturi mena etanumurī yeparu cū riapēre mucūmuáti bairo Diore qūī jēniñupū: “Caacu, mu caboata,

atie roro yu canetōpeere yu mu netōōbojagu. Bairopua, yu caborore bairo to baieticōāto. Mu caborore bairo roque to baiāto,” i jēniupū.

⁴⁰ Cabero tunu ásúpu Jesús, Pedrojāā na caānopu. Bairo cacānirāpūrē na etayupu. Bairi qūñupū Jesús Pedrose:

—¿Jicā hora ūnoacā cāniēna, yu mujāā cotemasīētīnati? ⁴¹ Cāniēna, wāmūnucārī Diore cū jēniāna, wātī mujāārē cū caītoetiparore bairo irā. Bairo yu mujāā caaweyocogaetimiatacūārē, mujāā rupau puame tutuaetiya —na iñupū.

⁴² I yaparo, ásúpu tunu Jesús, Diore cū jēninemou ácu. Á yua, bairo qūñ jēninemouñupū tunu: “Caacu, roro yu cabaipeere mu caēñotagaeticōāta, bairoa to baiāto. Yu caborore bairo to baieticōāto. Mu caborore bairo roque to baiāto,” i jēniupū.

⁴³ I jēni yaparo, tunucoásúpu Jesús Pedrojāā tūpu. Bairo cacānirāpūrē na etayupu tunu. Na puame wugoa cutiri iñapāā masīēsuparā. ⁴⁴ Bairo na cabairo iña yua, ásúpu Jesús tunu Diore cū jēniācu, cūrē cū cajēniatatore bairo. ⁴⁵ Bairo jēni yaparo, tunucoásúpu Jesús Pedrojāā na caānopu. Bairo natu eta, atore bairo na iñupū:

—¿Nopēirā mai cacānirārē bairo mujāā nicōānucūñati? Yu, Camasā jūgocare, carorā carorije cawapa cūgorārē yu na canunirocaripau etaya merē. ⁴⁶ Bairi, wāmūnucāña. ¡jito! Yure caībusujābuitirocari majōcu puame marītu atiyami merē —na iñupū Jesús Pedrojāārē.

Arrestan a Jesús

(Mr 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴⁷ Bairo cū caīāno, Judas, jāā, Jesús cū cabuerā mena macāācū jicāū caāninucūmiatacu puame etawī. Cū mena capāārā camasā cūā etawā. Na puame jarericapāñī, bairi yucu rucaari cāārē cūgori etawā. Sacerdote majā quetiuparā, bairi aperā judío majā cabutoa camasīrā na cajoatana āma. ⁴⁸ Mai, na caetaparo jūgoye, Judas puame atore bairo na iñupū Jesure cañerānārē: “Cū wasopanarē ūpūrī yu cajēnipau puame Jesús nigami. Bairo mujāā puame cū yu caāto iñarā, cūrē mujāā ñegarā,” na iñupū. ⁴⁹ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qūñ jēniwī:

—¡Cabuei, mu ānimiñati!

Bairo caroaro mena qūñtori cū ūpūwī. ⁵⁰ Bairo cū caāto, Jesús puame atore bairo qūñwī:

—Judas, yu bapa caānimiatacu, mu caātigarijere jicoquei āsa.

Bairo cū caīrō, Judas mena caetari majā puame Jesure etari, cū ñecoámá.

⁵¹ Mai, bairo Jesure na caāto iñarī, jicāū jāā mena macāācū puame sacerdote majā quetiupau ūmurē cū āmorōrē patañocōā jowī. ⁵² Bairo cū caāto iña, atore bairo qūñwī Jesús:

—Bairo ápericōāña. Noa ūna nipetirā jarericapāñī mena caāmeoqūēnucūrā, aperā ya jarericapāñī mena pajīāecori riacoagarāma. ⁵³ ¿Dios yure cū cajuáñinobujiopeere mu tūgoñāēñati? Yu Pacure cū yu cajēniata, ángelea majā puga wāmo peti rupore puga pēñirō cānacā poa ejercicio poa majūrē yu jobujioami. ⁵⁴ Bairopua, bairo cū caāto, yu boetiya. Cū cajoata, nipetiro baiPETIETIBUJIORE Dios busarica tutipū profeta majā na caīquetibujū jūgoyeticūricārōrē bairo —qūñwī Jesús caāmurē cacāmii tumiatacure.

⁵⁵ I yaparo, bairo iñemowī Jesús cūrē cañerī majārē:

—¿Nopēirā cajerutiri majōcu yu caānorē bairo jarericapāñī mena, bairi yucu rucaari mena yu mujāā ñerā atīati? Tocānacā rūmua mujāā watoa yu āninucūāpū templo wīipure. Bairo yu caānimiatacūārē, ni jicāū ūcū mujāā mena macāācū yu ñeemi. ⁵⁶ Bairopua, nipetiro yu mujāā caātie Dios busarica tutipū profeta majā na caīquetibujū jūgoyeticūriqūērē bairo baietaro baiya —na iñwī.

Tīpau caāno yua, jāā, Jesús cū cabuerā uwirā, Jesure jāā rutiweyo peticoápú.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mr 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵⁷ Bairi Jesure cañerī majā puame Caifás, sacerdote majā quetiupau majū ya wīipū cū neásuparā. Mai, ti wiire merē āñuparā Moisés ānacū cū caroticūriqūērē cajūgobueri majā, bairi aperā judío majā cabutoa camasīrā cūā, ti ñamirē caneñaetaatana. ⁵⁸ Bairi Jesure ti wīipū na caneátō, Pedro puame yoajāñurōpua na iñausayupu. Bairo ti wiire na cajāāetaro bero, Pedro cūā etayupu ti wīi macā yepa majūpu. Bairi ti yepa ēñotaricarore jāāetari, templo coteri majā guardia mena ruiyupu, “¿Dope bairo Jesure cū na āti yaparo jorāati?” ĩgu.

⁵⁹ Bairi ti wīi pupeapu sacerdote majā quetiuparā, bairi nipetiro Junta Suprema macāāna mena Jesús cū cayasiro boyuparā. Bairi, “¿di wāme carorije cū ásupari?” āmeo i macāñuparā na majū. “¿Dope bairo cū caātaje wapa cū marī pajīārotiyati?” ⁶⁰ Bairo āmeo ĩmacāmīrācūā, dope bairo cū caātaje wapa cū na capajīārotimasīpeere bócaesuparā. Camasā capāārā Jesús cū caīriqūērē na caītonetōmiatacūārē, dope bairo cū caīriqūē wapa cū na capajīārotimasīpeere bócaesuparā. Cabero aperā caītorā pugarā atore bairo na iñuparā:

⁶¹ —Ñni Jesús, cū caĩrĩqũerẽ jãã tũgowa. Bairo ĩwĩ: “Dios ya wii templore yu rocacõãgu. Bairo áti yaparori, itia rũmu bero yu ruame yu wasoanucõgu tunu ape wii yu camasĩrjẽ mena,” ĩwĩ Jesús —qũĩ busujãñuparã.

⁶² Bairo na caĩquetibujuro tũgo, sumo sacerdote ruame wãmynucãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Muna mee murẽ na ĩñati? Roro murẽ na caĩbusumiatacũarẽ, ¿nopẽĩ narẽ mu yuetiyati? —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

⁶³ Jesús ruame cū yueticõãñupũ. Bairo cū cayneto ĩña, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Dios, tocãnacã rũmu caãnicõãninucũũ, cū carotiro mena mu yu quetibujũ rotiya jããrẽ: ¿Cariapea, Mesías, Dios macã majũ mu ãniñati?

⁶⁴ Bairo cū caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mu caĩrõrẽã bairo cũã yu ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tupũ cariapere nugõãrẽ yu caruiro mujãã ĩñamugõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoaru ati yepare acũ yu caruiatõ cũãrẽ mujãã ĩñamugõjogarã —qũĩñupũ Jesús sumo sacerdotere.

⁶⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, sumo sacerdote ruame cū yaro jutirore tũgãworocacõã joyupu. Bairo átiri:

—¿Roro majũ ĩcõãñami Diore, bairo cū caĩata! Roro cū caĩrĩqũerẽ marĩrẽ caquetibujũnemoparãrẽ na marĩ macãnemoetigarã. Merẽ marĩ majũrua marĩ tũgo yaparoya roro cū caĩrĩjẽrẽ —ĩñupũ.

⁶⁶ Bairi, “¿Dope bairo cū marĩ ánaati?” na ĩñupũ sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatatanarẽ. Bairo cū caĩrõ, to macãña ruame bairo ĩñuparã:

—Roro cū caĩrjẽ wapa cū marĩ pajjã rocarotigarã.

⁶⁷ ĩ yaparo, Jesús riapẽru cū uco eyotuyuparã. Bairi tunu cū bapeyuparã. Aperã tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riapẽre cū payuparã. ⁶⁸ Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—Mu, Dios cū cajou ãnirĩ mu camasĩrjẽ jãgori jãã quetibujuya: ¿Noa ãmerẽ murẽ na paayati? —qũĩ epeyuparã to macãña Jesure.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mr 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Bairo na cabaiãno, Pedro ruame ti wii macã yepa majũrẽ ruiyupu. Bairo cū caruiro, jicãõ paabojari majõco ruame cõtũ etari bairo qũĩñupõ:

—Mu cũã, Jesús, Galilea yepa macããcũ mena mu ãñesẽãwã. Cũã mu ãcũ.

⁷⁰ Pedro ruame ĩtou, nipetiro to macããna na catũgoro cõ ĩñupũ:

—Yu masĩtĩña. ¿Ñe ãnierẽ yu mu jẽniñañati? Cũ yu masĩtĩña Jesure.

⁷¹ Bairo cõ ĩ yaparo yua, ti yepa eñotarica jope tupũ ásũru Pedro. Topũ cū caetanucãrõ, apeo carõmio Pedrone qũĩñarĩ atore bairo na ĩñupõ cõtũ caãnarẽ:

—Ñni cũã Jesús, Nazaret macããcũ mena cabapacũtinucũatacu ãcãmi.

⁷² Pedro ruame cõ ĩñupũ:

—¿Dios mena ñiña! ¿Cũ yu masĩtĩmajucõãña Jesure!

⁷³ Cabero tunu to macããna Pedrotũ etari bairo qũĩñuparã:

—Bairo ĩcũũ miña, mua, Jesús mena macããcũ majũ mu ãniña. Mu cabũsurijepũ cũã Galilea macããna na cabũsurore bairo mu busũya. Bairi na mena macããcũ mu ãniña.

⁷⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro ruame na ĩñupũ:

—¿Tame, cariapẽ Dios mena mujããrẽ ñiña! Netõjãñurõ merẽ mujããrẽ, “Cũ yu masĩtĩña,” mujãã ñimiñajã —na ĩñupũ.

Bairo Pedro cū saĩtoãñipana, jicãũ ãbocu piyupu. ⁷⁵ Bairo cū capiuro, Pedro ruame tũgoña bocayupu Jesús cū cū saĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãbocu cū capiiparo jãgoye itiani, ‘Cũ yu masĩtĩña Jesure,’ yu mitogu,” cū caĩatajere tũgoña bocayupu. Bairo tũgoña bocari yua, witicõásũru macãru. Topũ yua, tũgoña yapapuari butiuro otiyupu Pedro.

27

Jesús es entregado a Pilato

(Mr 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, nipetirã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã cũã jicãrõ mena tũgoñarĩ Roma macããna Jesure cū na capajĩarotipeere ãmeo ĩ busuyuparã na majũ. ² Bairo ĩbusu yaparo yua, Jesús wãmorĩrẽ jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cū neásũparã Pilato sawãmecucu tupũ. Pilato ruame Roma macããna, Israel yepare caẽmaricãrã ti yepare na caroticũrĩcũ gobernador majũ ãñupũ.

La muerte de Judas

³ Mai, Judas, Jesure caĩbusujãbuitirocaataca puame Jesure na capajĩãgaro ñĩnarĩ, tãgoña yaparuayuru roro cã caãtiatajere. Bairo tãgoña yapapuari treinta moneda plata tiirire na tunuojoyuru fariseo majã quetiuparã, bairi judío majã cabũtoa camasĩrãrẽ. ⁴ Atore bairo na ñĩrupũ:

—Ñe ùnie cabuicapeire qũĩ busujãbuitirocau, roro majũ Dios mena yu átiaru, bairo ácu —na ñĩrupũ Judas.

Bairo cã caĩmiatacããrẽ, fariseo quetiuparãjãã puame cã yuesuparã:

—Jããrã, ñe wapa maa. ¡Mu majũã mu baitãgoñaña ti wãmerẽ! —quĩñuparã.

⁵ Judas puame na caĩrõ tũgo, tie moneda tiirire ti wii templo wĩĩpũre wecũrecõãñũpũ. Bairo áti yaparo, acoásuru, cã majũã pajĩãyasiácũ. Bairi yua, cã majũã cã wãmuarẽ jiyatubiyori pajĩãyasiacoasuru.

⁶ Sacerdote majã quetiuparã puame Judas moneda tiiri cã cawẽcũrerijere jeri, bairo ãmeo ñĩuparã na majũ:

—Atie moneda tiiri caũmurẽ marĩ capajĩãrocarotiataje wapa niña. Bairo cabairoi, ati wii templo macãã pata Dios rocapatare marĩ jããnemomasĩena —ãmeo ñĩuparã na majũ.

⁷ Bairo ãmeo ñĩ, jĩcãrõ mena tũgoñañuparã. Jĩcã yepa Campo del Alfarero cawãmecuti yepare wapatirotiyuparã tie dinero mena, ape yeparu caatiatana, marĩ ya macãpu cariyasirã na rupaari ãnajẽrẽ topu na cayareparore bairo ñã. ⁸ Bairi camasã nipetiro bairo na caãtatajere tũgori, ti yepare Rii Yepa wãmeticõã ninucũñama, ãme rãmurĩ cããrẽ. ⁹ Bairo profeta Jeremias ãnacũ Dios busarica tutipu cã caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baletayuparo. Bairo i quetibujũ jũgoyeticũñañupĩ Jeremias: “Bairi tie moneda, treinta tiiri majũrẽ, israelita majã ‘Tocãrõã wapa borotiya,’ na caĩrĩjẽrẽ neãgarãma. ¹⁰ Bairo tiere jeátĩ yua, ‘Alfarero’ na caĩrĩ yepare wapatigarãma, tie dinero mena marĩ Quetiuparu cã caĩquetibujũcũrĩcãrõrẽ bairo,” ñĩupĩ.

Jesús ante Pilato

(Mr 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Bairi Jesure cã neásuparã fariseo majã Pilato gobernador tũpu. Cã puame na caĩbusupairijere tũgo, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Mua, judío majã Quetiuparu Rey mu ãniñati?

Bairo cã caĩrõ, Jesús puame quĩñupũ:

—Mu caĩrõrẽã bairo yu baiya.

¹² Bairo fariseo majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasĩrã mena Jesure nemojãñurõ cã na cabusujã nemomiatacããrẽ, Jesús puame na yuesupu. ¹³ Bairi narẽ cã cayũeto ñña yua, Pilato puame atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Capee murẽ roro na caĩrĩjẽrẽ mu tũgoetiyati?

¹⁴ Jesús puame bairo cã caĩrõ tũgomicãã, jĩcã wãmeacã ñno cã yuesupu. Bairo cã cayũeto ñña, bũtioro Pilato gobernador quetiuparu puame tũgocõã maniasupu.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mr 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

¹⁵ Mai, tocãnacã Pascua bose rũmu caãno, Pilato puame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wii macããcũrẽ, judío majã na caboure. ¹⁶ Bairi tiparu caãno romano majã preso na cajoricu ãñupũ jĩcãũ, Jesús Barrabás cawãmecucu, judío majã nipetirã na camasĩ puame. ¹⁷ Bairi Pilato puame to macããna na canefãporo ññau, atore bairo na i jẽniñañupũ:

—¿Ni puamerẽ yu cawiyoro mujãã boyati? ¿Jesús Barrabás, o Jesús, “Mesías” mujãã caĩwãmetinucũãrẽ? —na i jẽniñañupũ.

¹⁸ Masicõãmiñupũ Pilato Jesure quĩñatutiri cã cayasiro na cabotũgoñarĩjẽrẽ.

¹⁹ Apeyera tunu Pilato ññabesei cã caruiropu cã caruiro, cã numo puame atore bairo qũĩ joyupo: “Cũ, dise roriye caãpeire roro cã átirotieticõãña. ãme ñami yu caqũẽgueropu popiye yu tũgoñaarũ roro cãrẽ na caãtipeere.” qũĩ joyupo.

²⁰ Bairi Pilato Jesure cã cawiyogamiatacããrẽ, sacerdote majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasĩrã cãã bairo boesuparã. Na puame yasioroaca camasã natu caãnarẽ atore bairo na i rotiyuparã: “Barrabãre, Pilato cã cawiyoro jãã boya. Jesús puamerẽ cã pajĩãrotiya,” na ñbusu awajarotiuparã. ²¹ Bairi gobernador Pilato puame atore bairo na i jẽniñanemoñupũ tunu:

—¿Ni puamerẽ yu cawiyoro mujãã boyati?

Bairo cã caĩjẽniñarõ, bairo quĩñuparã:

—¡Barrabás roquere cã mu cawiyoro jãã boya!

²² Bairo na caĩrõ, Pilato puame bairo na i jẽniñanemoñupũ tunu:

—Bairi Jesús, Mesías cawãmecucure, ¿dope yu caãto mujãã boyati?

Bairo cã caĩjẽniñarõ, bairo quĩñuparã:

—¡Yucupãĩpu cã papuaturotiya!

²³ Tunu na ñnemoñupũ Pilato:

—¿Norpëĩrã yucupãĩpu cū yu capapuaturotiro mujãã boyati? ¿Dise ũnie caronije cū ásupari? Bairo cū caĩjēniñamiatacũarē:

—¡Yucupãĩpu cū papuaturotiya! —ĩĩrã butiro jãñũrĩ i awajanemoñuparã.

²⁴ Bairo roro na caátigarije ñnarĩ, “Dope bairo na yu quetibujonetomasĩecũ,” i tũgoñañupũ Pilato. Bairo i tũgoñarĩ cū paabojari majõcare ocorũ cū neatĩ rotiyupu, camasã yu cawãmo coserijere na ñnaato i. Bairo átĩ yaparo yua, atore bairo na ñũpũ Pilato nipetiro camasãrē:

—Bairo yu wãmorĩrē yu cacoserije jũgori mujããrē ñiñoña, yua, ñe yu buicaperiya ãni cū cariarije. Mujãã yaye wapa rotie roque niña.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ yũyuparã to macããna:

—¡Ñugaro, jãã, jãã pũnaa cãã yaye wapa rotie jeto jũgori cū mũ pajĩãrotigu! —qũĩñuparã.

²⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, Pilato Barrabãre cū wiyorotiyupu. Bairo átĩ yaparo, Jesure wecu asero wẽerĩ mena cū baperotiyupu. Bairo cū na caátĩ yaparoro, na nuniñupũ, Jesure yucupãĩpu cū na capapuatuparore bairo i yua.

²⁷ Gobernador cū carotirã soldaua pũame Jesure cū neásúparã pretorio cawãmecuti wii macã yepa recomacãpu. Topũ etarã, na baparãrē na piineñoñuparã, Jesure roro cū átiepegarã. ²⁸ Bairo ñeña yaparo, cū jutirore weri, apero cajũãrõ, quetiupau rey cū cajãñarõ ñnorē cū jããñuparã. ²⁹ Áti yaparo, quetiupau rey corona cū capesari beto ñnorē cū pesáto ñrã, pota wẽerĩ mena juarica betore cū rũpoapu peoyuparã. Tunu bairoa, quetiupau rey wãmocutacu ñnorē cū ñeato i eperã, yucucacarē cū wãmo cariape nugõãpu cū cũgorotiyuparã. Bairo áticõã yua, cũrē quetiupaure jēnirãrē bairo na rũropaturi mena cãtu etanumurĩ bairo qũĩ boyeti epeyuparã:

—¡Cũ ãnicõã ninucũáto ãni judío majã Quetiupau Rey tocãnacã rãmua! —qũĩ boyeti epeyuparã soldaua Jesure.

³⁰ Bairo áticõã, cū ucoo eyotuepeyuparã. Tunu bairoa cū yucucacarē nerĩ, cū rũpoare payuparã. ³¹ Bairo Jesure roro cū átiepe yaparo yua, cũrē na cajãatajere cū tuweneñuparã. Cũ jutii majũ puamerē cū jããñuparã tunu. Bairo átĩ yaparo, cū neásúparã, yucupãĩpu cū papaturánã.

Jesús es crucificado

(Mr 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Bairo ánã, bócaetayuparã jĩcãũ caũmu, Simón cawãmecucu, Cirene yepa macããcãrē. Bairo Simorē bócaetari cū pusarotiyuparã, Jesús yucupãĩrē.

³³ Bairo átĩ yua, Gólgota buropũ etayuparã. (Gólgota ñgaro, “La Calavera” o “Rũpoa coro buro” ñgaro ñña.) ³⁴ Bairo etarã, use ocore, mirra buurije cabairije ũnie mena asuyariquere Jesure cū tũmiñuparã. Jesús pũame tiere etiñarĩ etigaesupu.

³⁵ Bairi soldaua yucupãĩpu Jesure cū papuatu nũcõĩ bero, número tiirire ãmeo wēnuniñuparã. Bairo átiri, na majũ masiñuparã Jesús jutii ãnajẽrē canepaure. ³⁶ Bairo átĩ yaparo, topũ ruirĩ, Jesure qũĩña coteyuparã. ³⁷ Tunu bairoa Jesús rũpoa buire yucupãĩ woaturicapãĩrē papuatuyuparã, Jesure na cū capajĩãrotirique wapare nipetiro camasã na ñnao joroque ñrã. Tipãĩrē atore bairo i woaturique tusayuparo: ÑNI, JUDÍO MAJã QUETIUPAU REY NIÑAMI, ñĩrqũē tusayuparo.

³⁸ Bairi Jesús mena yucupãĩpu papuatureyuparã pũgarã caũmua jerutiri majãrē. Jĩcãũ cariape nugõãrē, apeĩ caãcõ nugõãrē na papuatuyuparã. ³⁹ Bairo yucupãĩpu papuaturicu Jesús cū caãno yua, camasã canetõãnucũrã pũame Jesure qũĩroaena, na rũpoare yureyuparã. ⁴⁰ Roro majũ atore bairo qũĩñuparã:

—¡Mũ, templo wiire roca yaparori, itia rãmũ bero ape wii cawãma wiire caqũēnomasĩgau ãniĩrĩ, mũ majũã netõña! ¡Dios Macũ majũ mũ caãmata, yucupãĩpu ãnemicũã, atorũ ruiasã! —qũĩ epeyuparã to macããna caĩñanetõãnucũrã pũame.

⁴¹ Torea bairo qũĩ epeyuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrē cajũgobueri majã, bairi cabũtoa camasĩrã cãã. Atore bairo qũĩñuparã:

⁴² —Aperãrē na netõupĩ. Bairo na netõmicũã, ãmerē cū majũã netõmasĩetĩñami. Israel yepare quetiupau rey majũ cariapea cū caãmata, ¡cũ majũã cū camasĩrĩjē mena atore ruiatĩbujionmi! Bairo cū caruiapãta, cariape marĩ tũgogarã. ⁴³ Dios mena tũgoñatutuaricumĩ. Bairi Dios pũame cariapea cãrē cū camaiata, cãrē cū netõõgumi. “Dios macũ yu ãniña,” marĩ ñwĩ —qũĩ epeyuparã sacerdote quetiuparãjãã Jesure.

⁴⁴ Bairi jerutiri majã, Jesús mena na capapuatuatana cãã tore bairo roro qũĩñuparã.

Muerte de Jesús

(Mr 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Merē yua, pasariбота caãno, caãno tusaroa naitĩãcoapu ati yepa nipetiropu. Yoaro naitĩãwũ. Ñanicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuwũ. ⁴⁶ Tipau caãno, Jesús pũame

bʊsʊrique tutuaro mena atore bairo iñupū: “Elí, Elí, ¿lema sabactani?” (Ti wāme pʊame Irā, “Уи Пачи Dios, уи Пачи Dios, ¿nopēi yu mʊ aweyocoátí?” Ígaro Iña.)

⁴⁷ Bairo cū caĩrō tūgo, to macāāna pʊame bairo āmeo iñuparā na majū:

—jā, tūgoñijate! Āni Jesús, profeta Elías ānacūrē cū pii iñama.

⁴⁸ Īcōā yua, na mena macāācū jīcāu carupajitia mena use oco, cajūgūēatajere yosene ásúpu. Bairo átícoā, yucu yaparū ti jitiare jiyaturī, tiere cū ñumugō joyupu, cū etiāto, Ī. ⁴⁹ Bairo cū caāto iña, aperā cātū macāāna pʊame bairo qūñuparā:

—Bairo ápericōāña mai. Cū caĩrjērē tūgori, ¿Elías ānacūrē cū cū netōū acúati? Marī iñacoteroa mai —qūñuparā.

⁵⁰ Jesús pʊame bʊsʊrique tutuaro mena ĩ wisiotʊsa, riacoásúpu yua. ⁵¹ Tipau caāno, templo wii arʊare ēñotaricarō jutii asero carecomacā woocōā ruiásúparo. Yepa cūā bʊtioro yuguiwu. Ūtā rupa cūā waticoápu tie majūā. ⁵² Camasā cariaricarā na cayarica opee cūā to majūā pāācoásuparo. Bairo pāācoa yua, cariaricarā, Dios yarā pʊame tunu catitunucōāma. ⁵³ Bairo bairā, witicoámá, Jesús cariacomiatacū tunu cū cacatinemorō bero. Tocārōā Jerusalén caroa macārē etari jāāwā yua. Bairo capāārā camasā cūā ti macārē na caānorē iñawā.

⁵⁴ Bairi soldaua quetiupau capitán, bairi cū āmua Jesure cañacoterā cūā yepa cayuguirijere, bairi nipetiro tie cabairijere iñarā, bʊtioro uwiri atore bairo āmeo iñuparā:

—¿Cariapea āni, Jesús, Dios Macū majū nimiupī!

⁵⁵ Bairi Jesure cajuátinemorīcārā carōmia capāārā, Galileapu Jesure cabapacutiátatana pʊame jōpūā tuari qūñacōā nucūñuparā. ⁵⁶ Jīcāō na mena macāācō āñupō María Magdalena cawāmecuco. Apeo, María, Santiago bairi José paco āñupō. Apeo Zebedeo pūnaa paco āñupō.

Jesús es sepultado

(Mr 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Bairo ti rāmu canaioatipau caāno José cawāmecucu, Arimatea macā macāācū etayupu. Cū pʊame paio apeyere cacūgon āmi. Tunu bairoa Jesús yaye bʊsʊriquere catūgousāu āmi. ⁵⁸ Bairi yua, Pilato tʊpū átī, Jesús rupaurī ānajērē yarocagu, cū jēniásúpu. Pilato pʊame bairo cū cañjēnirō tūgo, “Jau” Ī, Jesús rupaurī ānajērē cū āmuarē Josere ruio rotiyupu. ⁵⁹ Bairo cū caĩrō bero, José pʊame Jesús rupaurī ānajērē lino jutii asero, caugueri mani asero mena cū ūmañupū. ⁶⁰ Bairo átiri bero, cawāma ūtā ope, na cayesearica opepu Jesús rupaurī ānajērē cūñupū. Áti yaparo, ūtāpāi mena ti opere tubiatoyupu. Bairo tubiato yaparo, acoásúpu José. ⁶¹ Bairo José cū caāmatacūārē, María Magdalena bairi apeo María cawāmecuco cūā tʊpū tuari Jesure cū carocatao riape ruicōāñuparā.

La guardia ante el sepulcro de Jesús

⁶² Bairo ti rāmu bero, yerijārīcā rāmu pʊamerē sacerdote majā quetiuparā, bairi fariseo majā mena jīcārō tāni ásúparā Pilato tʊpū. ⁶³ Bairo cātū eta, atore bairo qūñuparā:

—Jāā Quetiupau, jāā tūgoñabocapu Jesús, cañtopai ānacū cū caĩrīqūērē. “Cariacoatacū nimicāā, itia rāmu bero yu catigū tunu,” jāā itowī. ⁶⁴ Bairi atore bairo mʊ caāto iñña: Mʊ āmuarē cū ānacū rupaurī na cacūrocaatapau itia rāmu majū na coterotiya, Jesús cū cabuerā ñamipū yasiori cū rupau ānajērē na canerutietiparore bairo Irā. Bairo cū cabuerā bairo na caápara, cabero camasārē, “Merē catiupi,” na itobujiorāma. Bairo na cañtoata, jōpʊame roro baibujioro cū cañtojōgorique netōjāñurō ati yepapure —qūñuparā sacerdote quetiuparājāā Pilatore.

⁶⁵ Pilato pʊame bairo na iñupū:

—Ānoa soldauare na neánāja. Cū ānacūrē na carocaatapauere caroaro mujāā carotiro cārō na coteāte —na iñupū.

⁶⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, sacerdote quetiuparājāā acoásúparā Jesús rupaurī ānajērē na cacūrocaatapau. Topū etarā, ūtā, capairī tii na catubiatori tii buire caroaro jugobiacōāñuparā, “Aperā na capāata, marī iñamasibujiorā,” Irā. Bairo átiri, soldauare na cūñuparā.

28

La resurrección de Jesús

(Mr 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijārīcā rāmu bero macā rāmu, cabusuripauaca caāno, ape semana caāni jūgori rāmu majū, María Magdalena, bairi apeo María cawāmecuco mena Jesús rupaurī ānajērē na cacūrocaatapau iñarásúparā. ² Bairo na caátó, jīcāu ángel, Diotu caatiatacū pʊame ruietayupu. Bairo cū caruietaro yua, yepa bʊtioro majū yuguiyuparo. Bairo cabairo, ángel pʊame Jesús rupaurī ānajērē na cacūrocaatapau etanucāñupū. Bairo etanucā yua, ti opere na cabiaatatiire tunerocacōāñupū. Bairo átī yaparo, ti ūtā tii buire ruiyupu. ³ Ángel

puame asiyajãñuñupũ, buro cã cayaberijere bairo. Cũ jutii cãã cabotirije nieve cabauore bairo bauyuparo. ⁴ Bairo soldaua, bairo cã cabairo ñña yua, nanari buñtioro cã uwiyuparã. Cariacoatanarẽ bairo baicũmucoasuparã. ⁵ Bairo na cabaiãno, ángel puame carõmia torũ cañnarã etarãre atore bairo na ññupũ:

—Mujãã, uwieticõãña. Yu masiña mujãã caátigarijere. Jesús yucapãirũ na caparuaturo-camiatacure qũññagarã mujãã baiya. ⁶ Atoe manĩñami. Merẽ caticoami tunu, mujããrẽ cã caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo. Atorũ asã mai. Ññañijate cãrẽ na cacũmiatatore. Catiri, atore manĩñami. ⁷ Bairo ñña yaparori bero, tunu ánãja macãrũ. Cã cabuerãrẽ atore bairo na quetibũjurájã: “Merẽ caticuupi Jesús. Bairi mujãã jũgoye Galilea yeparũ águmi. Torũ mujãã cotegumi,” na ñ quetibũjurájã. Bairo na camasĩpeere yu quetibũju atĩparũ —na ñ quetibũjuypũ ángel María Magdalenajããrẽ.

⁸ Bairo cã caĩquetibũjuro tũgo, carõmia puame yoaro mee acoásũparã. Uwirã, bairi tunu tie quetire tũgouseanirĩ atũcoásũpa, jãã, Jesús cã cabuerãrẽ quetibũjuránã. ⁹ Bairo na caátõ, Jesús puame na jũgoye buiaetayupũ. Bairo buiaetari yua, caroarõ mena na jẽniñupũ. Bairo cã caĩrõ tũgo, carõmia puame cãtu na rũpopaturi mena etanumurĩ cã rũporire pããñari ùpũñuparã, buñtioro qũñroarã. ¹⁰ Bairo na caátõ, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Yu uwieticõãña. Yu bairãrẽ bairo cañnarẽ atore bairo na ñ quetibũjurájã: “Galilea yeparũ ánãja. Torũ Jesure cã mujãã ññagarã,” na ñ quetibũjurájã —na ññupũ Jesús.

Lo que contaron los soldados

¹¹ Bairo carõmia na caátõye, Jesús rupauri ãñajẽrẽ cacotemiatana jĩcããrã na mena macããna macãrũ etayuparã. Etarã yua, sacerdote majã quetiuparãrẽ na quetibũjuyparã nipetiro narẽ cabaiatajere. ¹² Bairo na caquetibũjuro tũgorã, sacerdote majã puame ásuparã cabũtoa camasĩrã tũpũ jĩcãrõrẽ bairo na catũgoñaparore bairo írã. Bairo na mena busũ yaparo yua, soldauare pairo ñnerore na nuniñuparã. ¹³ Bairo na nuni yua, atore bairo na ññuparã:

—Atoe bairo mujãã cabaiatajere camasãrẽ na mujãã ñ quetibũjugarã: “Jãã cãñicoaupã. Bairo jãã cacãnitoye, Jesús cã cabuerã puame atĩ, cã ãnacũ rupaurire yajacũpũ,” mujãã ñgarã. ¹⁴ Tunu bairoa quetiuparũ gobernador bairo mujãã cacãniatajere cã catũgoata, jãã puame popiye baio joroque mujããrẽ cã caátipeere jãã ãñotabojagarã —na ñ quetibũjuyparã sacerdote majã quetiuparãjãã soldauare.

¹⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, soldaua puame, “Jau” ñ, ñnerore jeyuparã. Bairi sacerdotea quetiuparã narẽ na caĩrotirorea bairo quetibũju batoyuparã camasãrẽ. Bairi ati rũmurĩ cããrẽ torea bairo jeto ãmeo quetibũjucõã ninucũñama judiõ majã.

El encargo de Jesús a los discípulos

(Mr 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶ Bairi yua, jãã, Jesús cã cabuerã, puã wãmo peti rũpore jĩcã pẽñirõ cãnacãũ majũ caãna jãã ápũ Galilea yeparũ. Torũ etarã, ãtãũ, Jesús jããrẽ cã caĩquetibũjurĩcu majũ cã jãã bocaetawũ. ¹⁷ Bairo qũñña yua, jãã rũpopaturi mena etanumurĩ cãrẽ jãã ñroawũ. Mai, jĩcããrã jãã mena macããna, “Jesús catiri niñami,” ñ masiẽma. ¹⁸ Bairo jãã cabairo, Jesús puame jããtũ etari, atore bairo jãã ñwĩ:

—Marĩ Pacũ Dios yũ joyami tocãnacã wãme rotimasĩrĩqũẽrẽ. Ñmurecõo, bairi ati yepã cãã rotimasĩrĩqũẽrẽ yũ joyami. ¹⁹ Bairi camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopũ yũ yaye quetire na quetibũju ñesẽãrãjã, na cãã yũ yaye quetire na catũgõũsaparore bairo írã. Bairo na catũgõusaro, na mujãã bautizagarã. Marĩ Pacũ Dios ya wãme mena, yũ, cã macũ ya wãme mena, bairi tunu Espĩritu Santo ya wãme írĩ mena na mujãã bautizagarã. ²⁰ Tunu bairoa mujããrẽ yũ caãtiroticũrĩqũẽ nipetirijere na quetibũjunetõõña, na cãã tiere na catũgõusaparore bairo írã. Yua, mujããrẽ yũ aweyoetĩgũ. Mujãã mena yũ ãnicõã ninucũgũ tocãnacã rũmũ, ati ñmurecõo capetiropũ —jãã ñcũwĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrẽ.

Tocãrõã ñña.

El Santo Evangelio Según SAN MARCOS

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Cañijügoripaupua Jesucristo, Dios macä ati yeparu cü caätianajêrê marî tûgoroa mai. Caroa queti niña. ² Atore bairo î woatu quetibujü cüñañupî profeta Isaías ânacü Dios cü macarê cü cañiqûêrê:

“Мн, ун сажоран, ти уепарн мн cabuiaparo jûgoye, apeire cü ун qûënoroti jojûgogu. Camasâ mн yaye quetire na tûgousaáto î, apeire ун qûënoroti jojûgogu.”

³ Bairo îgumi jicâü desierto, cayucumanopu cañnicõaniatacu:

“Marî Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya.

Camasâ na quetiupau cü caetaparo jûgoye cü caatipawârê na caqûënoyore bairo cü qûënoyuya mujââ cüa,”

î woatu quetibujuyayupî Isaías ânacü Juan cü caiquetibujupere.

⁴ Bairo cayoaoto bero Juan ânacü, camasârê oco mena cabautizaricu pñame etayupu desierto sayucumanopu. To macâana cü yaye quetire catûgorâ etarârê atore bairo na î quetibujuyupu: “Tûgoña qûënoña roro mujââ caätianierê. Tie mujââ cabairijere cü tûgoña jêniña mujââ majü Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparâ mujââ ãniña. Bairo mujââ caáto, mujââ netõgumi Dios,” na îñupü Juan to macâânarê. ⁵ Bairo cü cabaiãno, Jûãtupu asúparâ camasâ capãârâ. Judea yepa macãana, bairi Jerusalén macâ macãana cüa, nipetiro camasâ Jûãtupu asúparâ. Juan yaye quetibujuriquere tûgogarâ cãtu asúparâ. Bairo cü caiquetibujaro tûgorâ, roro na caátajere tûgoña yapapuari Dios mena busunetõñuparâ. Bairo na caáto îña, oco mena na bautizayupu. Catûgousarârê ria Jordán cawãmecutiypu na bautizanicũñupü Juan.

⁶ Juan pñame waibucu camello cawãmecucu asero mena jutiïro qûënorî jãñañupü. Tunu bairo waibucu aserowê mena cü jutiïrore ñujãâ tûgãbiyori jutii jãñañupü. Bairi tunu ugarique cusupu Juan yeseroare bairâ caânarê. Beroa oco cãârê etinucũñupü. ⁷⁻⁸ Bairo î quetibujuyupu Juan nipetiro camasâ catûgorâ etarârê: “Ун paarique niña mujãârê oco mena ун cabautizarije. Ун paarique to cañumiatacãârê, ун bero caetau cü capaarije pñame ñunetõgõaro. Cü roque Espiritu Santore jõmasîgumi camasãpüre. Tunu bairoa camasâ roro na catûgoñarîjêrê na wasoaõ joroque na átigumi. Cü roque ун netõrõ caãnimajüü nigumi. Bairi ун pñame jicãrõ tãni ун átipeyo masiëtîña,” na î quetibujuyupu Juan catûgorâ etarârê.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)

⁹ Cabero Jesús Nazaret de Galilea macãacü ti macã caãniatacu Juan tãre etayupu. Bairo cü caetaro, Jesús cãârê cü bautizayupu Juan, Rio Jordán cawãmecutiypu. ¹⁰ Bairo Jesure cü cabautizaro bero, Jesús pñame petaru maanucãñupü. Bairo maanucã yua, jõbuipü ññamugõjoyupu. Bairo cü caññajoro, jicoquei umurecõo pñame pããnucãcoasuparo. Bairo cabairo, Espiritu Santo, Dios Yeri majü, bauruiasupu. Bua cü caruiatõre bairo baurui-etayupu Jesús tãpüre. ¹¹ Bairo cü caruietaro, atore bairo jõbuipü busurique ocajoyuparo: “Мн, ун macã, ун camai majü мн ãniña. Мн caätianierê ññãjesoya butiõro,” î busucãjoyuparo busurique.

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)

¹² To bero jicoquei Espiritu Santo pñame Jesure butiõro cü árotiypu desierto sayucumanopu. ¹³ Topure cuarenta rãmarî majü ãñupü Jesús waibutoa cauwiorâ na caãnopu. Bairo topu cü caãno yua, Satanás pñame rorije cü átirotimiñupü Jesure, “Cariapea cü átinucũñati,” î. Bairo Satanás cü caátõ bero, jicãârâ ángelea majâ Jesure cü juãtirã etayuparâ yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)

¹⁴ Cabero Juan camasârê cabautizamiricãrê preso jorica wiipü cü na cacürocaatato bero, Jesús pñame Galilea yeparu acoásupu. Topu etari, Dios yaye caroa quetire na quetibujü jûgoyupu Jesús camasârê. ¹⁵ Atore bairo na î quetibujuyupu: “Dios cü carotimasiripau merê etaro baiya. Bairi tûgoña qûënorî caroaro ãña Dios mena. Dios yaye caroa quetire cariape tûgoya,” na îñupü Jesús camasârê.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

¹⁶ Cabero Galilea na caĩrĩ utabucura tãnipũ ásũpũ Jesús. Bairo ácu yua, Simón, apeĩ cũ bai Andrés, jĩcãũ pũnaa caãna pũgarãrẽ na ñajoyupũ. Bairo Jesús narẽ cũ caĩñajoro, na pũgarãpũ utabucurapũ bapĩ mena wai wasarã ásuparã. Na capaarije, waiwe wapatarique añũparõ. ¹⁷ Bairo na ñña, atore bairo na ñũpũ Jesús:

—Jito, yũ bapacusa. Caroaro waire cawãsãmasĩrã mujãã ãniapũ, wai na rutieticoáto, ñrã. Ámerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibujurã mujãã ãnio joroque mujãã yũ átigu, na yasieticoáto, ñrã —na ñũpũ Jesús.

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei pũgarãpũ na bapĩ yucure cũrĩ, acoásúparã Jesús mena.

¹⁹ Bairo cajũgoye jãñurĩ na caãnemorõ utabucura tãnipũ Jesús pũame na ñajoyupũ aperã pũgarãrẽ tunu. Santiago, bairĩ cũ bai Juan cawãmecucũ Zebedeo pũnaarẽ na ñajoyupũ Jesús. Bairĩ Santiago, cũ bai Juan mena cũmua capairicapũ añũparã. Bapĩ yucũ caopecutiere jiyajãrã ásuparã. ²⁰ Bairo narẽ na ñña, jicoquei na piijoyupũ Jesús: “Jito, yũ bapacusa. Marĩ quetibujuto camasãrẽ Dios yaye caroa quetire,” na ñũpũ. Bairo cũ caĩrõ tũgo yua, na pacũ, cũ ãmua mena cũmuapũ na cũcõã, tocãrõã jicoquei Jesús mena acoásúparã

Un hombre que tenía un espíritu impuro

(Lc 4.31-37)

²¹ Cabero Capernaum cawãmecuti macãpũ etayupũ. Topũ eta, yerijãrĩcã rãmu caãno ti macã macããna na cañubueri wiipũre, sinagoga na caĩrĩ wiipũre jããñupũ. Bairo jããrĩ, na buejũgoyupũ to macããnarẽ. ²² Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majãrẽ bairo camasãrẽ na quetibujesupũ. Carotimasĩ cũ caĩquetibujoro bairo na quetibujuyupũ. Bairĩ cũ yaye quetire tũgori, to macããna pũame tũgocõã maniásuparã. ²³ Mai, ti wĩi sinagoga ñubuerica wiipũ añũpũ jĩcãũ wãtĩ yeri pũna cacũgon. Bairo Jesús cũ cabueãno, wãtĩ yeri pũna cacũgon pũame atore bairo butiõro qũĩ awajayupũ:

²⁴ —Mu, Jesús Nazaret macããcũ, ¿nopẽĩ mu atĩati jãã ture? ¿Jããrẽ rei acũ mu baiyati? Murẽ yũ masijãñũña. Mu, Dios macã, cañũcũ, mu ãniña —qũĩ awajayupũ wãtĩ yeri pũna cacũgon pũame.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Jesús:

—¡Busueticõãña! ¡Ñni caãmu rupũre witi ácuja! —qũĩñupũ Jesús wãtĩrẽ.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, wãtĩ yeri pũame caãmurẽ cũ yugui, butiõro awajari cũ witicoásupũ.

²⁷ Bairo caãmurẽ cũ caãtiere ññarã, nipetiro camasã qũĩña acũacoasuparã.

—¿Ñe to ãniñati cawãma Jesús cũ carotirije? ¡Nocãrõ caroaro majũ cũ masiñati! ¡Wãtĩ yeri pũna cãã cũ yucõãñama! —ãmeo ñũparã na majũ Jesure.

²⁸ To bero cũ tũgoyuparã camasã nipetiro ti yepa tãni macããna, Jesús cũ caãtiere, cũ camasĩrjẽrẽ yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

²⁹ Bairo na quetibujũ yaparo, na ñubuerica wiire witicoásupũ Jesús. Ti wiire witiã, Santiago, bairĩ Juan mena acoásupũ Jesús, Simón, bairĩ cũ bai Andrés ya wiipũ. ³⁰ Mai, Simón mañicõ pũame riãjãñũpũ. Butiõro bũgoyupũ. Bairĩ cũ cajããrõ, cũ quetibujuyuparã cabucũo cõ cariarijere. ³¹ Bairo na caĩquetibujuro tũgo, cõtũ eta, cõ wãmo mena ñerĩ cõ tũgãwãmuõñupũ. Bairo cũ caãto, jicoquei jãnacõasuparo bũgoye pũame. Tocãrõã cãticoasupũ yua. Bairo catiãco, tocãrõã ugarique na qũẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³²⁻³³ Cabero muipũ cũ cajããrĩpũ, canaio atĩpũ caãno Simón ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Nipetirije cariyecũnarẽ na jeasúparã Jesús tũpũ. ³⁴ Bairo Jesús pũame na caetaro ñña, capããrã cariarãrẽ na catiõyupũ. Nipetirije riaye cacũgorãrẽ na catiõyupũ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewĩoyoyupũ Jesús. Bairo na cawitiro, Jesús pũame na busuotiesupũ. “Yũ, Mesías, Dios cũ cajõu yũ caãnierẽ na quetibujueticoáto,” ñ, bairo na busuotiesupũ.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Lc 4.42-44)

³⁵ Ape rãmu cabusuatĩpũ Jesús wãcã, ti macãrẽ witicoásupũ. Bairo ácu yua, etayupũ Jesús camasã na camanipũpũ. Topũ Diore cũ jẽniñupũ. ³⁶ Bairo topũ cũ caãno, Simojãã cũ macãrãsuparã. ³⁷ Bairo cũ macãrĩ, cũ etacoasuparã. Atore bairo qũĩñuparã:

—Nipetirã murẽ macãrã átiyama.

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, bairo na ñũpũ Jesús:

—Ape macãã macããna cããrẽ na yu quetibujũ. Caroa quetire, Dios cã carotimasĩĩraũ caetarore na yu quetibujũ masĩõũ. Торецна, yu jowĩ Dios ati yeparũre —na ãĩũpũ Jesũs Simojããrẽ.

³⁹ Cabero ãñesẽãĩũpũ Jesũs Galilea yeparũ. Тору ãñesẽã yua, tocãnacã macã macããna na caũbueri wiirĩpũ, sinagogas na caĩĩ wiirĩpũre buenucũĩũpũ to macããnarẽ. Tunu bairoa wãĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyũpũ Jesũs.

Jesũs sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Lc 5.12-16)

⁴⁰ Bairo cabero caũmũ jĩcãũ carupãũ boãũ pũame Jesutũ cũ rũpopaturi mena etanumũĩ qũĩroãũ etayũpũ. Bairo eta, atore bairo qũĩ jẽniĩũpũ:

—Yu Quetiũpãũ, mũ cabooata, yu mũ netõõũ yu caboariaye cutiere.

⁴¹ Bairo cũ caĩjẽniõ tũgo, cũ maitũgoãũpũ Jesũs cũ rupãũ caboãũre. Bairo cũ wãmo mena cũ pããũũpũ. Bairo áticõã, bairo qũĩũũpũ:

—Mũ cacatiro yu boya. ¡Bairo mũ yu netõõã! —qũĩũũpũ Jesũs cariaũre.

⁴²⁻⁴³ Bairo Jesũs cũ caĩrõ, jicoquei caticoasũpũ carupãũ boamiatacũ. Bairo cũ cabairo ãã, Jesũs pũame tutuaro mena cũ quetibujũ rotiesũpũ aperãrẽ cũ cabaiatajere. Bairo qũĩũũpũ:

⁴⁴ —Cariape acoãcũja sacerdote tũpũ. Qũĩũũõũ mũ rupãũre, mũ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cũ nuniãũ mũ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyũpũ Moisés ãnacũ. Bairo mũ caãtiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mũ cacatiatajere yua —qũĩũũpũ Jesũs carupãũ boamiatacũre.

⁴⁵ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ, carupãũ boamiatacũ pũame Jesũs cũ carotiata wãmerẽ bairo ápeyũpũ. Nipetirã na quetibujũ peyocõãũpũ cũ cabaiatajere. Bairo Jesũs pũame jããmasĩẽsũpũ tocãnacã macããrẽ. Bairo macãã tãniũpũ camasã na cañesẽãetopũ ásupũ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ macãrã, cũ bocacõãũũpũãrã ti macãã macããna Jesure yua.

2

Jesũs sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

¹ Nocãnacã rũmũ bero mea tunucoásũpũ Jesũs Capernaum macãpũ. Тору cũ caãno, aperã, “Ti wiirũ ãcãmi,” ãĩĩqũẽ queti tũgoyũparã. ² Capããrã camasã neãa etayũparã. Bairo na cabairo, Jesũs na bueyũpũ. Ti wiire jira netõcoasũparã. Jope tũpũ jira etayũparã. ³ Bairo cũ cabueãno, ti macã macããna cawãmarã bapãricãnacãũ Jesutũ ãĩcãĩ cabũũricũre cũ neasũparã. ⁴ Bairo cũ ne etamirãcãũ, ti wii pũpearũ na yaure cũ nejãã masĩẽsupãrã, camasã capããrã na cajirão jãgori. Bairo wii buirũ wãmũcoasũparã ãĩcãĩ cabũũricũ mena. Ti wii buirũ etarã, ore qũẽnorĩ cũ piti ruio joyũparã pũũ rũpõwẽrĩ mena Jesũs tũpũ ãĩcãĩ cabũũricũre. ⁵ Bairo na caãto ãã, Jesũs pũame tũgoãũ masĩũũpũ na catũgoãũrĩjẽrẽ. “Yu camasĩĩjẽrẽ cariape tũgoãũtutuayama,” na ãĩ tũgoãũũpũ. Торецũ, atore bairo qũĩũũpũ Jesũs ãĩcãĩ cabũũricũre:

—Yu yãũ, merẽ mũ carorije wapare yu netõõcõãã.

⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii macããna caruirã Moisés ãnacũ cũ caroticũĩĩqũẽrẽ cajũgobueri majã pũame bairo ãĩ tũgoãũũpũãrã na yerĩpũ: ⁷ “¿Nãmũ ãcũ majũ caũmũ cũ ãniãti, ‘Merẽ mũ carorije wapare yu netõõã,’ caãã? Dios jeto netõõmasĩĩãmĩ marĩ carorije wapare. ãni, Jesũs, Diore cũ netõõãcãũ átiyãmĩ, bairo cũ caĩrĩjẽ mena,” ãmeo ãĩ busũyũparã na majũ. ⁸ Jicoquei masĩcõãũũpũ Jesũs cũ yerĩpũ na caãmeobũũrĩjere. Bairo atore bairo na ãĩũpũ:

—¿Nopẽĩrã yu caĩatajere tũgori mũjãã tũgoãũrĩqũẽ paiyati? ⁹⁻¹⁰ “Mũ carorije wapare yu netõõã,” ãnirẽ yu caĩata, “Bairo ãcõãũ ãããmĩ,” mũjãã ãbujiorã. Bairãpũ, “Wãmũũcããã. Mũ cacũãrãĩ coro nepũsãrĩ mũ ya wiirũ tunu ácũja,” cãrẽ yu caĩata, to bero cũ cawãmũũcãto ããrã roque, “Bairo ãcõãũ mee ãããmĩ Jesũs,” mũjãã ãbujiorã. Yu, Camasã Jũgocũ ati yeparũ yu carotimasĩĩjẽrẽ mũjãã camasĩĩparore bairo, tiere ãũgu —na ãĩũpũ Jesũs fariseojããrẽ.

Ï yaparo, cũ caĩrõrẽ bairo qũĩnemoũũpũ Jesũs ãĩcãĩ cabũũricũre:

¹¹ —Mũrẽ ãũã: ¡Wãmũũcããã! Mũ cacũãrãĩ coro nepũsãrĩ mũ ya wiirũ tunu ácũja. Merẽ mũ riayere yu netõõã —qũĩũũpũ.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũũcãã yua, cũ cacũãrãĩ corore nepũsa, ti wiire witicoásũpũ cũ ãĩcãĩ cabũũmiatacũ pũame nipetirã na caĩãrõ. Bairo cũ caãto ããrã, nipetiro camasã tũgoãũcõã maniãsupãrã. Bairo Diore atore bairo qũĩ basapeoyũparã:

—¿Diwatoa ãno tore bairo caroa majũrẽ marĩ ããrã? Marĩ ããrãpũ. ¡Camasã ãĩããmĩ Dios! —qũĩ basapeoyũparã nipetirã.

Jesũs llama a Levĩ

(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

¹³ Cabero ásupu tunu Jesús utabucura tânipu. Topu camasã neñañuparã. Bairo na caneñarõ, na bueyupu Jesús. ¹⁴ Bairo netõácú, Leví cawãmecucu, Alfeo macürê qũñajoyupu. Mai, Leví puame Roma gobiernorê camasã yaye dinero impuesto na cañrjêrê jejobojari majõcu añupã. Bairi cã capaari aruaru cã caãno, qũñajoyupu Jesús Levíre. Bairo qũñajori bero, cãtu etaátí, atore bairo qũñupã yua:

—Jito, yu bapacusa.

Bairo cã cañrõ tãgo, tocãrõã jicoquei Leví puame cã yaye paarique nipetirore cücõã, Jesús mena bapacuti ácu acoásupu yua.

¹⁵ Cabero Jesús, bairi cã cabuerã mena Leví ya mesapu na caruiro, camasã capããrã ruirã etayuparã. Na mena macããna jicããrã Leví ùna, gobiernorê camasã yaye dinerore cajejobjari majã añuparã. Aperã camasã roro na cabusupairã cãã añuparã. Jesujãã mena ugabapacusuparã. Mai, capããrã añuparã Jesure catũgõnsari majã. ¹⁶ Bairo cã caugabapacutore ñnarã yua, fariseo majã puame na ï tutiyuparã Jesús cã cabuerãrê. Na yarã, Moisés cã caroticũrĩqũerê cajũgobueroi majã mena atore bairo na ï tutiyuparã:

—¿Nopẽĩ dinero jejori majã mena, bairi aperã roro caãna mena mujããrê cabuei cã etiuga bapacutiyati? Roro ácu átiyami —na ï tutiyuparã fariseojãã Jesús cã cabuerãrê.

¹⁷ Bairo na catutiro tãgo, bairo na ññupã Jesús:

—Ucotiri majõcure bairo yu ãniña ati wiire. Ucotiri majõcu áperiyami cacatirã na caãni wiiripure. Cariatã na caãni wiiri jetore etanucũñami, na ucoti etau. Bairi ãnoa mena yu ãniña. Na carorije, riayerie bairo caãnierê netõõũ ácu yu atiaru. Torecuna, yu apú ati yeparure. “Caroarã marí ãniña,” cañtorãrê na yu macãetĩña. Aperã, “Carorije wapa marí buicũtiya,” cañtũgoña yapapuarã roquere na macããacú yu apú, na yeri wasoaáto, ï —na ï quetibũyupu Jesús fariseojããrê.

La cuestión del ayuno
(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Tiwatoa caãnopure Juan cã cabuerã, bairi fariseo majã na cabuerã cãã ugarique betiri Dios jetore cã jeniñuparã. Bairo na cabairo ñña, jicããrã Jesutu etari atore bairo qũñ jeniñañuparã:

—Ugarique betiri Dios jetore cã jëninucũñama Juan cã cabuerã. Fariseo majã na cabuerã cãã tore bairo átiyama na cãã. Mu cabuerã puame áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ugarique betietinucũñati? —qũñ jeniñañuparã to macããna Jesure.

¹⁹⁻²⁰ Bairo na cañjeniñarõ tãgo, atore bairo na ññupã Jesús:

—Caroaro yu caátiere mujãã tũgomasiëtĩña. Caãmu cawãmojiyapure bairo yu ãniña. Cũ yarãrê bairo niñama yu cabuerã. Caãmu cã cawãmojiyari rãmurê cã yarã nipetirã ugayama pairo, cã mena useaniãna. Ti rãmurê auatãmuoetiya. Caãmu cã cawãmojiyaro bero roquere, cã yarã caborã ugarique betiri Diore cã tũgoña jeniñubuebujiorãna tunu. Narê bairo jãã ãniña. Bairi yu mena ãna, yu cabuerã auatãmuoetigarãna. Yu camano roquere auatãmuobujiorãna —na ï quetibũyupu Jesús fariseo majãrê.

²¹ ï yaparo, “Yu yaye cawãma quetie cabucu macããjê mena tũgõusa masiã maniña,” ñgu, atore bairi wãme na icõña quetibũjunemoñupã Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasĩrã jutiro cawãma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugagaro. Rugari tũgãwonemogaro paijãñurõ cawãma asero puame cabucuro jutirore. ²² Tunu bairoa use oco cawãma qũenyaparoriquere piojãetĩnucũñama camasã cabucu poa wãbucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capãmurõĩ. Ti poa macããjê yasigaro. Bairi use ocore cawãma qũenyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena —na ï quetibũyupu Jesús fariseo majãrê.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo
(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Cabero judío majã na cayerijãrĩ rãmu caãno Jesujãã netõásuparã weseripu. Bairo netõãná, Jesús cã cabuerã puame queyari trigo apeacarê jeri cacatirijerea ugajũgoyuparã. ²⁴ Bairo na caáto ñnarĩ, fariseo majã atore bairo qũñ tutiyuparã Jesure:

—¡Na ññajate! ¿Mu cabuerã roro na caátiere miñaetiati? Ati rãmu ñnorê paariquere bairo átiyama mu cabuerã, bairo trigo apeacarê jeugarã. Ati rãmu ñnorê caãpericõãpee niña na caátie ñnierê —qũñ tutiyuparã fariseo majã Jesure.

²⁵ Bairo na cañtutiro tãgo, atore bairo na ññupã Jesús:

—David ãnacú queyamíacú, ¿cã caátajere na caquetibucũrĩqũerê jicãni ñno mujãã ññatĩnucũñati Dios ya tutipu? Mujãã ññanucũrã. ²⁶ Bairo baiyuparo: Abiatar cawãmecucu ãnacú, sacerdote majã quetiupau cã caãno, David puame jããetayupu Dios ya wiire cã ãmua mena. Ugariquere macããrã, jããetayuparã. Bairi pan añuparõ, caroa Dios yaye majũ na cañcũrĩqũê jeto. Tie pããrê sacerdote majã jetore na ugarotiyupu Moisés ãnacú. Bairo

sacerdote majū jeto na caugarije caānimitacūārē, tie pāārē ugari bero, cū ūmua cūārē na batonuñupū David.

²⁷⁻²⁸ Tunu na inemoñupū Jesús fariseo majārē:

—Caroaro marī caānipeere yerijārīcā rūmurē cūñupī Dios. Yerijārīcā rūmu puame marīrē to rotiáto ī mee cūñupī Dios yerijārīcā rūmurē. Yu, Camasā Jūgocu ānirī yu ātírotimasīña yerijārīcā rūmu cūārē camasā caroare na caātiānipeere —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

3

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ Ape rūmu caāno tunu jāāetayupu Jesús ñubuerica wiipu. Mai, topu āñupū jīcāū caricábūricu. ² Bairi to macāāna puame Jesús cū caātigarijere caroaro qūñña usayuparā, na quetiuparārē busujāgarā. “¿Yerijārīcā rūmurēā cū catioúati caricábūre?” ī tūgoñāuparā.

³ Atoare bairo qūñupū caricábūre Jesús:

—Tiaya. Ato yu tūpu asā.

⁴ Bairo ī yaparou, atore bairo na ī jēñiñāñupū tunu Jesús to macāānarē:

—¿Ñerē marī ānaati ati rūmurī ūnorē, camasā na cayerijārī rūmurīrē? ¿Cañurījērē marī ānaati, o carorije puamerē marī ānaati? —na ī jēñiñāñupū.

Bairo na cū cajēñiñāñacūārē, cū yuesuparā. ⁵ Bairi Jesús puame na asiayupu, na yeri na catūgoñarījē na cawasoagaetie wapa jūgori. Bairo bai, atore bairo qūñupū Jesús caricábūricure:

—Mu ricāre ñupoya.

Bairo cū caārō, caricábūricu puame cū ricāre ñupooásupu. Tocārōā cū ricā ñucoasuparo yua. ⁶ Bairo cū caāto īñarā, fariseo majā puame ti wiire witi yua, neñāñuparā quetiupau Herode majā mena. Bairo neñarā, “¿Dope bairo marī ānaati, Jesure pajjāgarā?” āmeo ī busupaijūgoyparā na majū.

Mucha gente a la orilla del lago

⁷ Cabero ásupu Jesús cū cabuerā mena utabucura tūnipu. Na bero usayuparā capāārā Galilea yepa macāāna. ⁸ Judea macāāna, Jerusalén macāāna, Idumea macāāna, Rio Jordán ape ngōā macāāna, Tiro bairi Sidón macā tūni macāāna, capāārā Jesús bero usayuparā. Tī yepa macāāna capāārā cū caātijēñorījē quetire tūgorā, Jesure qūññagayuparā. ⁹ Bairo na caāmeotuworijere īña, na jūgoye utabucurapu na ārotiyupu Jesús cū cabuerārē, cūmuarē na caqūēnoyuparore bairo ī. ¹⁰ Mai, capāārā camasārē na catioyupu Jesús. Bairi aperā carīayecuna cūā āmeo tuwori utabijaro majū cū neñāñuparā, Jesure cū pāñagarā.

¹¹ Tunu bairo camasā wātī yeri pūna cacūgorā Jesure na caññarō cānacāni, cūtu rəpopaturi mena etanumurī atore bairo qūñ awajayuparā:

—¡Mu, Dios macū mu āñiña!

¹² Jesús puame bairo na caārō, mai camasā cūrē na camasārō boetiri, tutuaro mena tiere na busurotiesupu.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

¹³ Cabero Jesús utāūpu etari cū cabueparā cū caññajesorārē na piineñojoyupu. Bairo cū capiineñojoro tūgo, cū tūpu etayuparā. ¹⁴ Bairo na caetaro īña, na beseypu puğa wāmo peti rəpore puğa pēñirō cānacāū majū, cū mena na cabapacūtīparore bairo ī, tunu bairo na cajūquetibujuparore bairo ī. Bairo na bese yaparo yua, “Mujāā yu caquetibujurotījoparā mujāā ānigarā,” na īñupū Jesús. ¹⁵ Bairo ī yaparo yua, wātī yeri pūnarē wiyomasirīqūrē na joyupu. ¹⁶ Bairi puğa wāmo peti rəpore puğa pēñirō cānacāū majū āñuparā Jesús cū caquetibujurotījoparā. Cajūgoye āñupū Simón. Simorēā qūññupū tunu “Pedro”. ¹⁷ Tunu cabero āñuparā Santiago, bairi cū bai Juan cawāmecucu. Naa, Zebedeo pūnaa āñuparā. Bairi Santiagoore bairi juarēā qūññupū Jesús tunu “Boanerges”. Mai, Boanerges, “Bupo Pūnaa” ĩgaro īña. ¹⁸ Tunu cabero āñuparā Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, apei Santiago. Cū, Santiago, Alfeo macū āñupū. Tunu cabero āñupū apei Simón. Cū puame celotea mena macāācū āñupū. ¹⁹ Tunu cabero āñupū Judas Iscariote. Cū puame āñupū Jesure cañerotipau. Tocārōā niñama Jesús cū caquetibujurotījoparā, cū cabesericarā yua.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23; 12.10)

²⁰ Cabero wiipu jāāsūpu Jesús tunu. Topu capāārā camasā neña etayuparā. Torecu, Jesús cū cabuerā mena ugamasīēsupu. ²¹ Bairo, “Mecūcoayami Jesús,” camasā na caññijē quetiere tūgori, cū yarā puame cū piirāsūparā.

²² Bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cabueri majā p̄ame Jerusalén macā caatīatana, atore bairo īnuparā: “Dios jūgori mee, Beelzebū, wātīā quetiupau majū cū camasīōrījē jūgori wātī yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyojo masīimi Jesūs. Beelzebū cū jāāricāmi Jesure,” īnuparā.

²³ Jesūs p̄ame masīcōāñupū na catūgoñarījērē. Bairi cūta na piijoyupū. Bairo piijo yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo na īnupū: “¿Dope bairo wātī cū majūā cū acuro-cawīyo masīcutī?” ²⁴ Quetiupau rey cū carotimasīrīpau macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō ānimasīētīñama. ²⁵ Tunu bairoa jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētīñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wātīā quetiupau, cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo cū āninetōūatī? Āninetōmasīēcūmi. Yasicoacūmi.

²⁷ Bairo ī quetibūju yaparo, cajerutiri majōcure īcōñarī atore bairo na ī quetibūjunemoñupū tunu: “Jīcāū wii upau, catutuañ majū, cū ya wii macāājērē caroaro cū cañnacoteata, nī ūcū cajerutiri majōcū cū yayere jerutimasīēcūmi. Jerutimasīimi baiṗna, ti wii upaure cū cajiyajūgoata. Bairo cū jiyajūgori bero roque, ti wii macāājē nipetirijere jerutipeyo masīcōāūmi,” na ī quetibūjuyupū Jesūs.

²⁸ “Bairi cariape mujāārē ñiña: Cabusupairā dope bairo roro na cañrījē tocānacā wāmerē masiriyogumi Dios, cūrē na cajēniata. ²⁹ Bairo masiriyobojamīcūā, Espīritu Santore roro na cabusupaiata roquere, na masiriyobojaetigumi. Roro na cabusupairije wapa na cabucūtie nicōā ninucūgaro tocānacā rūmua. Petietigaro.”

³⁰ Mai, na p̄ame qūī jūgoyuparā: “Wātī, cū jāāricāmi Jesure.” Bairi tore bairo na īnupū Jesūs.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

³¹ Bairo cū caquetibūjuro bero, Jesūs paco, bairi cū bairā cūā topū etayuparā. Eta yua, cū caāni wii macār̄na cū cotenucūñuparā. Bairo cotenucūrā, cū pirotiyuparā, cū mena busugarā. ³² Bairo macār̄n na cacotenucūrō, Jesutū macāāna carupa beto caruiāmejorerā p̄ame atore bairo qūñuparā Jesure:

—M̄y paco, m̄y bairā m̄y macāuparā. Macār̄n murē coterā átiuparā —qūñuparā Jesure.

³³ Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na īnupū Jesūs cūrē caquetibūjūrārē:

—Naa, yu paco, yu bairā cūā, yu yarā majū na caānimitacūārē, aperā cūā, yu yarārē bairo caāna ñiñama.

³⁴ Ī quetibūju yaparo, cūta macāāna caruirārē na ñnarī, atore bairo na ĩnemoñupū tunu:

—Ānoa ñiñama yu pacore bairo caāna, bairi yu bairārē bairo caāna. ³⁵ Noa ūna yu Pacu cū carotirore bairo caāna p̄ame yu bairārē bairo caāna, bairi yu bairā rōmirārē bairo caāna, bairi yu pacore bairo caāna ñiñama.

4

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Lc 8.4-8)

¹ Cabero acoásupū Jesūs ūtabucura tānirū. Topū eta, camasārē na quetibūju jūgoyupū tunu. Mai, camasā capāārā majū na caānoi, Jesūs p̄ame cūmua turorica capairicapū ájāñupū. Cūta catūgorā etarā p̄ame peta raputiroṗn nucūñuparā. ² Bairo na cabairo, capee wāme īcōñarī na quetibūjuyupū Jesūs.

Atore bairo na ī quetibūjuyupū: ³ “Yū caquetibūjurijere caroaro tūgopeoya. Jīcā rūmū ásupū jīcāū cañmū cū wesepū, oteriquere otei ácū. ⁴ Topū eta, cū oteriquere wēbato otejogoyupū. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oterique jīcā rupaa ñañuparō maaru. Bairo maaru ti rupaa cañarō ñnarā, minia p̄ame w̄ruiatī, ugarecōāñuparā. ⁵ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa ūtā yeparū cayera esemenirōṗn ñañuparō. Tie p̄ame yoaro mee putimīñuparō, cayera esemenirō caānoi. ⁶ Bairo tie oterique p̄ame p̄tīatīmīi yua, yoaro mee rīacoásuparo muipū cū caasījārōī, dope bairo nucōōrī jomasīētīrī yua. ⁷ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa pota yucu watoaru ñañuparō. Cabero pota yucu p̄ame cabutinetōrō, tie oterique p̄ame caroaro p̄tīmasīēsuparo. Pota yucu p̄ame otere b̄tībīacōāñuparō. Bairi rīcamani yucu ásuparo. ⁸ Cabero ape rupaa p̄ame caroa yeparū ñañuparō. Cabero puti, b̄tīcoasuparo. Bairo b̄tīatō, jīcā jatī treinta rupaa majū rīcacusuparo. Ape jatī sesenta rupaa majū rīcacusuparo. Ape jatī cien majū rīcacusuparo,” na ī quetibūjuyupū Jesūs.

⁹ Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Mujāā caāmoocuna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibūjuatajere tūgoāmewiyoya mujāā yeripū,” na īnupū Jesūs cūta catūgorā etarārē.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero Jesús jicāñā cū caāno, cātu macāāna bairi cū cabuerā cūā cātu eta yua, atore bairo qūī jēnīñāñuparā: “¿Dope igo ro īñati caotei queti?” ¹¹ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ī quetibūjuyupū Jesús: “Dios cū carotimasīrīpau macāājērē tirūmupū macāāna na catūgoetajere mujāā roquere mujāā masīōñami. Aperā tiere na camasīrōrē boetiyami. Toreca, ape wāme īcōñarī na quetibūjū rotiyami Dios. ¹² Na pūame cacaapee cāgorā nimirācūā, Dios cū caātiere īñamasīētīñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasiētīñama. Bairi Diore, ‘Jāā mū netōōwā,’ qūīētīnucūñama. Torena, carorije wapa cacūgorā tuayama Dios cū caññajoro yua,” na ī quetibūjuyupū Jesús.

Jesús explica la parábola del sembrador
(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Bairo ī quetibūjū yaparo, atore bairo na ī quetibūjuyupū tunu: “¿Caotei cū caātajere ī cōñarī mujāārē yu caquetibūjūatajere mujāā tūgomasiētīati? Tiere mujāā camasiētīcōāta, ¿Dope bairo rita ape wāmerē mujāā masīcuti? Mujāā masīēna. ¹⁴⁻¹⁵ Āmerē yua, mujāārē yu quetibūjūgū caroaro īcōñarī caotei quetire camasārē yu caquetibūjūatajere: Camasā jicāārā Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasiētīñama. Dios busuriquere na catūgoatato beroaca, wātī pūame uwaro eta, jecōāñame na camasībujioatajere. Minia na cawūje ugaricarore bairo etanecōāñami wātī, na camasībujioatajere. Na pūame caotei cū caoterique maarpū caññarīcā rupaare bairo niñama. ¹⁶⁻¹⁷ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, ‘Jau,’ īñama. Bairo bomirācūā, bairāpūna na yeripū caroaro cū yuetiyama. Capūtīrije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi roro na cabairo caāno, o Dios yaye quetire na catūgousaro jūgori aperā narē na caññatero īñarā, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro āmerīñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā buipū caññarīcā rupare bairo niñama. ¹⁸⁻¹⁹ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caīrō bero, apeye ūnie pūamerē butiuro tūgoñā macāñama. Ati yepa macāājē wapatarique ūnierē, bairi caroaro na caānigarije cūārē tūgoñāñama butiuro. Bairi Dios busuriquere tūgoñā masīritīcōāñama. Caroaro caānarē bairo na caāperoi, carica butimasīētīērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoarpū caññarīcā rupaare bairo niñama. ²⁰ Bairāpūna, aperā roque Dios yaye quetire useanirō tūgoyama. Na yeri pūnapū cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yeparū caññarīcā rupaare bairo niñama. Jicā jatī treinta rupaa majū rīcacusuparo. Ape jatī sesenta rupaa majū rīcacusuparo. Ape jatī cien majū rīcacusuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catūgousanucūrā pūame,” na ī quetibūjuyupū Jesús.

La parábola de la lámpara
(Lc 8.16-18)

²¹ Ī yaparo, atore bairo na ī quetibūjūnemoñupū Jesús tunu: “¿Camasā carupapata rocapū, o cama rocapū jīñaworiquere na cūñati? Tore bairo cūētīnucūñama. Jōbuiupū roque cūnucūñama camasā, nipetiro cajāāetarā na caññamasīparore bairo īrā. ²² Na cajīñaworīpau nipetiro baugaro caññamaniataje. Torea bairo ape rūmupū camasā nipetiro āme camasīā manierē masīpeticoagarāma. ²³ Mujāā caāmoocuna mujāā āñīñā. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibūjūatajere tūgoāmewiyoaya mujāā yeripū.”

²⁴⁻²⁵ Tunu atore bairo na īnemoñupū Jesús: “Yū caquetibūjūrijere mujāā catūgopeoata, Dios pūame mujāārē masīōnemoñupū tunu yu caquetibūjūrijere. Bairo tūgomirācūā, petoaca mujāā catūgopeoata roque, cabero mujāā camasīmiatajere mujāā masīritīcōāgarā. Bairi caroaro cariape tūgopeoaya,” na ī quetibūjuyupū Jesús.

La parábola de la semilla que crece

²⁶ Ī yaparo atore bairo na ī quetibūjūnemoñupū tunu: “Dios yaye macāājērē quetibūjūrijique, jicāū camasocū yeparū otere cū caoterijere bairo niña: ²⁷ Ote yaparori bero, tie otere īñapeocōā āmeimi. Bairi tocānacā ñamia cāñī, tocānacā rūmūna āñicōā, cū cabaitoye, cū caoterique pūame puticoato. Bairi cū pūame dope bairo bairi caputirore masīēcūmi. ²⁸ Putiro, yoaro mee pūū witiuro. Pūū witi yaparo, carupa jatī jeñarō. Carupa jatī jeña yaparo, carica wiyoro, tie buti carupa rupaa jeñarō. ²⁹ Ti rupaa cabutiro īña, jeimi tiere caoterica, ‘Tocārōā buti yaparoya,’ ī. Torea bairo Dios yaye macāājērē quetibūjūrijique cūā niña,” na ī quetibūjuyupū Jesús.

La parábola de la semilla de mostaza
(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Ī quetibūjū yaparo, atore bairo na īnemoñupū Jesús tunu cātu catūgorā etarārē: “¿Dope bairo mujāārē yu masīōñati Dios cū carotimasīrīpau? ¿Di wāme ūnorē īcōñarī mujāārē yu quetibūjuyati?” ³¹⁻³² Mostaza na caīrī apearē jicāū cū wesepū cū caotericaacārē bairo niña Dios cū carotimasīrīpau. Tia apearā pūame ocāācā majū nimirōcūā, cabero puti butiātó, pairica majū āya, nipetirije wesepū oterique netōrō. Paca majū ġarūri catiya. Bairi minia

cãã tii yucu r̄ur̄ur̄ipure na ria batiirire q̄ñenorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cã carotimasĩr̄ipau cãã,” na Ìcõña quetib̄uj̄uyuru Jesús.

El uso que Jesús hacía de las parábolas
(Mt 13.34-35)

³³ Torea bairo jeto capee wãme Ìcõñarĩ na quetib̄uj̄unucũñupũ Jesús nipetiro camasã cãtu catũgorã etarãrẽ. Na camasĩjĩãtiparo cãrõ caroaro na quetib̄uj̄uyuru. ³⁴ Dise ùnie quetib̄uj̄uriquere Ìcõñaetiri na quetib̄uj̄uesuru. Baipua, aperã na camano na catũgoetopu cã cabuerã puamerã nipetiro caroaro tũgojĩãtipetiricarõ na quetib̄uj̄unucũñupũ.

Jesús calma el viento y las olas
(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ Cabero ti rãmu muipũ cã cajããtõ, Jesús puame atore bairo na Ìñupũ cã cabuerãrẽ:
—Jito, ati utabucura ape nũgõãru marĩ pẽña átõca.

³⁶ Bairo cã caĩrõ bero, cã cabuerã ájããñuparã cãmua cã cajãatacapu, ape nũgõãru pẽñagarã. Bairo na caátõ, aperã cãã na cĩmu rupaa mena Jesujãã bero usa asũparã. ³⁷ Bairo na caátõ yua, wĩno paioo papu atjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paioo atjãbejããñuparõ, cãmua ruagari tãnipu yua. ³⁸ Mai, Jesús puame na caátõ beroaca, cãmua cawaturo puame jutipoti buipũ cãnjããcoasuru. Bairo cã cabairoi, cã cabuerã puame cã wãcõñuparã. Cã wãcõrĩ atore bairo qũñuparã Jesure:

—jããrẽ cabuei, ruarã marĩ baiya! ¿Mu tũgoñaetĩñati jããrẽ? —qũñuparã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgowacã, wãm̄nucãñupũ Jesús. Wãm̄nucã, wĩnorẽ jãnarotiyuru. Tunu bairoa oco turi cããrẽ:

—jãna átõja! —Ìñupũ.

Bairo cã caĩrõ, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ⁴⁰ Cabero atore bairo na Ìñupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—¿Nopẽĩrã butiuro m̄jãã uwiyati? ¿Dios mena m̄jãã tũgoña tutuaetiyati mai? —na Ìñupũ.

⁴¹ Cã cabuerã puame cã caátõ Ìñaacuacoasuparã. Atore bairo ãmeo Ìñuparã na majũ:

—¡Ago tame! ¡Nocãrõ majũ cã masĩñati Jesús! Wĩno, ocoturi cãã cã tũgocõãña.

5

El endemoniado de Gerasa
(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ Cabero ti utabucura ape nũgõãru pẽña etayuparã Jesujãã, Gerasa na caĩrĩ yeparu. Bairo eta yua, maa nũcãñupũ Jesús. ² Bairo cã camaa nũcãrõ, caĩmu jicãũ, wãtĩ yeri pũna cacũgou puame cãtu etayuru. Camasãrẽ na carerica ùtã wiiripu caãniatacu cãtu etayuru. ³⁻⁴ Mai, cã puame ùtã wiiripu ninucũñupũ. Cauwioũ majũ ãñupũ. Bairi camasã puame cã ñesẽãrotietimiñuparã. Cã wãmorĩrẽ, bairi cã r̄ur̄ori cããrẽ ãpõã wẽerĩ mena nairõ cã j̄yanucũmiñuparã. Bairo na caãt̄imiatacũãrẽ, cã puame ãpõã wẽerĩrẽ tũgãjure recoanucũñupũ. Bairi ni ùcũ cã átinetõnucã masĩesupũ. ⁵ Bairi um̄recõo caãno cãrõ, ñami cããrẽ bairo roro ñesẽãcõãnucũñupũ ùtã yucu buiripu. Camasãrẽ na carericaropu awaja ñesẽãnucũñupũ. Bairi ùtã r̄ur̄arire ñosẽ ñesẽãnucũñupũ. ⁶ Bairo Jesure cayoaropu Ìñajouna, cãtu at̄ueta, r̄ur̄opaturi mena etanumuñupũ. ⁷⁻⁸ Jesús puame atore bairo qũñupũ wãtĩ yeri pũnarẽ:

—jwãtĩ, jicoquei cã witi ácũja! —qũñupũ.

Bairo cã caĩrõã, wãtĩ yeri pũna cacũgou puame awajarique mena atore bairo qũñ awajayuru:

—¡Mu, Dios jõbui macããcũ macũ mu ãniña! ¿Ñerẽ ácu mu atiyati yuture? ¡Popiye yu cabaipeere ápericõãña! —butiuro qũñupũ.

⁹⁻¹⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, qũñ jẽniñupũ Jesús wãtĩ yeri pũnarẽ:

—¿Ñamu mu wãmecutiyati?

Bairo cã caĩrõ tũgo, qũñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairi yu wãme, Legiõn yu ãniña. jããrẽ ape macãru jãã mu joepa! —butiuro qũñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure.

¹¹ Mai, totu ùtãru capããrã yesea nurĩcãrã ugãrã ásuparã. ¹² Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna puame atore bairo butiuro qũñuparã Jesure:

—¡Yeseapure jããrẽ jããrotiya! Napure jãã jããgarã —butiuro qũñuparã.

¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, “¡Jau! Topu ánãja toroque,” na Ìñupũ Jesús, na ároti yua. Bairo cã caĩrõ, wãtĩ yeri pũna puame caĩmurẽ cã w̄it̄ipeticoásuparã. Yeseapure jããrãsuparã. Bairo yeseare na cajããr̄ipau yua, yesea ùtãũ bui caãniatana puame mecãrã utabucuraru ature ñãnuacoásuparã. Bairi yua, ruapeticoasuparã yesea puame.

¹⁴ Bairo na cabairo İña, yeseare cacotematana puame acuari acóásupará. Macãpu etacoasupará. Topu na quetibujuyupará nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tãni macããna cããrê na quetibujuyupará. ¹⁵ Bairo tiere tũgori, camasã puame İñarásupará cabaiatajere. Bairo topu etarã, qũİña acuoasupará capããrã wãti yeri pũnarê cacũgomiatacure. Cũ puame jutii jãnarĩ, caroaro tũgoñarĩqũe mena ruiyupu. Bairi dope bairo cũ cabaiatajere masĩena, uwijãñũupará. ¹⁶ Bairo baicõã, caİñaatana puame, na quetibujuyupará caetarãrê. Wãti yeri pũnarê cacũgomiatacũ cũ cabaiataje, bairi yesea na cabaiataje cããrê na quetibujuyupará. ¹⁷ Bairo na caquetibujuro, butiuro Jesure cũ uwiri, atore bairo butiuro qũİñupará: “İTunu ácũja mu caatiatatoru!” qũİñupará Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna.

¹⁸ Bairo na caİrõĩ, Jesũs puame cũmuarê ájããñupũ tunu cũ cabuerã mena. Bairo cũ caájããrõ, wãti yeri pũnarê cacũgomiatacũ puame butiuro qũİñupũ Jesure: “İJesũs, mu mena yu ágaya butiuro!” qũİñupũ. ¹⁹ Bairo cũ caİrõ, Jesũs qũİñupũ tunu:

—İYu yau, tuaya! İMu ya macã puame tunu ácũja! Topu etau, mu yarã to macããnarê na quetibujuya marĩ Quetiupau Dios murê mairĩ caroaro mu cũ caatiatajere —qũİñupũ.

²⁰ Bairo cũ caİrõ tũgo, tunucoásupu cũ ya macãpu. Topu etau, nipetirã Decãpolis na caİrĩ macãã macããnarê na quetibujuyupu Jesũs cũ caatiatajere. Tiere tũgori nipetiro camasã tũgo acuoasupará.

*La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)*

²¹ Bairo cabero Jesũs ti utabucurare cũ capẽñaetaro, capããrã camasã cũ coteyupará. Bairo cũ caetaro İña, cũ cacoteatana puame capããrã cũtu neñapoyupará. ²² Bairo Jesũs cũ camaa nucãrõ, cũtu etayupu caĩmu jĩcãũ, Jairo cawãmecũ. Jairo puame camasã na cañubueri wii sinagoga quetiupau ãñupũ. Torecũ cũtu eta, ruropaturi mena eta numurĩ Jesure qũİroayupu. ²³ Atoe bairo qũİñupũ:

—İJesũs, yu macõ riácõpu baiamo! Mu wãmo mena cõrê ñigã peoñau asã, cõ cacaticoaparore bairo İ.

²⁴ Bairo cũ caİrõ tũgo, Jairo mena acóásupu Jesũs. Bairo cũ caátõ, camasã puame utabijaro majũ cũ usayupará Jesure. ²⁵ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ carijãnaecõ ãñupõ. Yoaro, puğa wãmo peti ruapore puğa pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ tiere riayupo. ²⁶ Capããrã caucotiri majã cũ ucotimiñupará. Na caucotimiatacũãrê, cũ tũgoesuparo. Bairo na caãtimitacũãrê, jĩrĩã netõrõ roro majũ baiyupo. Tunu bairo cũ cacũgorijeacarê na nunire peyocõãñupõ uco wapa. ²⁷ Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ cũ puame Jesũs cũ camasĩrĩjêrê, cũ cariaye netõrĩjêrê. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesũs bero puame asũpo. Bairo cũ bero atĩ yua, cũ jutirore tuañañupõ. ²⁸ Mai, cũ puame cariape tũgoñañupõ Jesũs cũ cariaye netõmasĩrĩjêrê. Bairo cariape tũgoñarĩ yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacarê yu capãñaata, yu caticoago,” İ tũgoñañupõ. Bairo tiere İ tũgoñarĩ, Jesũs bero puame atĩri, tore bairo ásupo. ²⁹ Bairo cũ caato, tocãrõã jicoquei caticoasuparo. Cõ carĩpetirije riaye jãnacoasuparo. Bairi cũ puame tocãrõã masĩcõãñupõ cũ riaye canetõrĩjêrê yua. ³⁰ Jesũs puame, “Yu camasĩrĩjê jũgori jĩcãõ cũ cariaye cãtiere yu netõãpu,” İ masĩñupũ. Bairo masĩrĩ, atore bairo na İñupũ Jesũs cũtu caãna camasãrê:

—¿Noa na tuañaati yu jutirore? —na İ jẽniñañupũ.

³¹ Bairo cũ caİrõ tũgo, cũ cabuerã puame atore bairo qũİñupará Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi mu tunerocayama noo na caboro. Nana na caãtiere mi bauya —qũİñupará.

³² Bairo na caİrõ tũgomicãã, cũ İñamacãñupũ, cũrê capãñaatacore masĩgu. ³³ Bairo İñamacã cũ cabaiãno, cariamiataco puame, cũ cacatiatajere masĩrĩ, tunu bairi uwitũgoñarĩ, Jesutũ etayupo. Ruropaturi mena Jesũs ruropurĩ tũpu etanumuñupõ. Bairo etanumurĩ, nipetirije cũ cabaiatajere Jesure cũ quetibujuyupo. ³⁴ Bairo cũ caĩquetibujuro bero, cũ İñupũ Jesũs:

—Yu yao, yu camasĩrĩjêrê cariape mu tũgoñaupa. Bairi mu riayere yu netõcõãña. Tunu ácõja useanirĩqũe mena —cõ İñupũ Jesũs.

³⁵ Bairo cũ caİñanitoeya, jĩcããrã etayupará, Jairo ya wii macããna puame. Jairore qũİ quetibujurã etayupará:

—Mu macõ merê baiyasicoaamo. Bairi tocãrõã cũ patowãcõña marĩrê cabueire —qũİ quetibujuyupará Jairore.

³⁶ Bairi Jesũs cũã cũ caİrĩjêrê tũgoyupu. Bairo tũgori, atore bairo qũİñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo acuaeticõãña. Dios cũ camasĩrĩjê jetore tũgoñatutuaya —qũİñupũ Jesũs Jairore.

³⁷ Bairo İcõã, Pedro, Santiago, cũ bai Juan ásupará Jesũs mena. Aperãrê na árotiesupu Jesũs. ³⁸ Bairo Jairo ya wiipu na caetaro, ti wii macããna puame oti awaja ãñupará. Cabaiyasiatacore bopacooro cũ cabairijere cũ İña otiyupará. ³⁹ Bairo na cabairo İñarĩ, ti wiire jããrĩ bero, atore bairo na İñupũ Jesũs:

—Awaja otieticõãña mujãã. Atio cawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo —na İñupũ Jesũs.

⁴⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, nipetirā to macāāna puame roro cū bocaboyeticōāñuparā, “Merē yasioaamo,” ĩrā. Bairo na cabaimiatacūārē, Jesús puame ti wiire na wiyocōā joyupū. Áti yaparo, caricoataco ānacō cō caānopure jāācoasupū cō ānacō pacua mena. ⁴¹ Bairo jāāeta yua, cō ānacō wāmorĩrē ñerī, atore bairo cō ĩñupā:

—¡Talita cum! (Bairo ĩgaro ĩña: “Cawĩmao wāmūnucāña.”)

⁴² Bairo cū caĩrō, cō puame jicoquei catitunurī wāmūnucā ñesēācoasupo yua. Mai, puga wāmo peti rapore puga pēnirō cānacā cūmarī majū cūgoyupo. Bairo cō cacatitunurō ĩñarī, camasā puame butioro tūgoñacōā maniásuparā. ⁴³ Bairo na catūgoñamaniamiatacūārē, Jesús puame na ĩnemoñupū tunu atore bairo: “Aperārē na quetibujeticōāña cawĩmao cō cacatiatajere,” na ĩñupā. Ĩ yaparo, ũgariquere cōrē na nurotiyupū yua.

6

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Cabero, ti macāpu witi acoásupū Jesús. Cū cabuerā puame cū mena ásúparā. Bairo witi acoáti yua, cū ya yepa majūpu etayuparā. ² Eta, yerijārīcā rūmu caāno ti yepa macāāna na cañubueri wiire jāāñupū, na quetibujugu. Bairo cū caquetibujaro tūgo, camasā capāārā tūgocōā maniásuparā. Atoze bairo ĩñuparā:

—Ānia, caroaro ĩcārō tūni quetibujuyami. ¿Noopu atie caroaro cū caquetibujumasĩrĩjērē cū masĩñuparī? ¿Dope bairo átĩjēñorĩqūē cūārē cū átĩmasĩñuparī? ³ ¿Āni, yucupāĩrī mena rocapata ũnierē caqūēnou macū mee cū āniñati? ¿Marī mena macāācō, Marīa macū mee cū āniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Judas, Simón jūgocu mee cū āniñati? Cū marī masĩjāñuña. Bairi, ¿marī mena macāāna rōmirī jūgocu mee cū āniñati? —āmeo ĩ ĩñiñañuparā na majū.

Bairi Jesure qūĩroagaetiri, cū ya macā macāāna puame cū caquetibujarijere tūgogaesuparā. ⁴ Bairo na catūgogaeto ĩña, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Profeta majā tocānacāēpūrea na ĩroanucūñama camasā nipetiro na cañesēārōpu. Na ya macā macāāna, bairi na ya wii macāāna majū roque na boetinuucūñama. Na yarā jeto na ĩroaetinuucūñama —na ĩñupū Jesús.

⁵ Bairi cū ya macā macāāna cū caquetibujarijere cariape na catūgogaetoi, capee caroa cū caátĩjēñomasĩrĩjērē topure áti ĩñoesupū Jesús. ĩcāārā cariarā jetore cū wāmo mena na pāñarī na catioyupū. ⁶ “Cūrē cariapea ĩñami,” to macāāna camasā na caĩtūgousaetie jūgori, tūgoñarĩqūē pairi tūgoñacōā maniásupū Jesús.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

Bairo na cabairo ĩñarī, Jesús puame totuaca caāni macārīpu, na quetibuju ñesēāū ásúpu. ⁷ Bairo ĩcā rūmu na neñoñupū Jesús cū caquetibujurotjoparā puga wāmo peti rapore puga pēnirō majū caānarē. Bairo na bese yaparo yua, tocānacā macāā, pugarā jeto na árotiyupū. Mai, na caápáro jūgoye na joyupū masĩrĩqūērē, wātī yeri pūnarē wiyomasĩrĩqūē majūrē. ⁸ Tunu apये na cacūgorije ũnierē na jeárotiesupū. Bairi wasopoa, apये ũnierē na cajāārī poa, pan, dinero cūārē na jeárotiesupū. Na tuericu jetore na neárotiyupū. ⁹ Tunu rapo jutii na cacūgorije, na jutii na cajāñarĩjē jeto mena na árotiyupū. ¹⁰ Bairo na ároti yaparo, atore bairo na ĩñupū:

—Noo mujāā cañesēārōpu ĩcā wii ũnorē etarā, toa tuacōāña, ti macāpu mujāā caāni rūmurī cārō. Capee wiiripu patowācō ñesēāetīcōāña. ¹¹ Bairi di macā macāāna ũna mujāā cabapacato na caboeticōāta, o mujāā yaye quetire na catūgogaeticōāta, na mena āmericōāña. Bairi na ya macārē witiáná, na macā ñerīrē mujāā rapo jutii macāājērē mujāā paregarā, “Roro jāārē mujāā átīapu,” ĩrā —na ĩ joyupū Jesús.

¹² Bairo cū caĩrō bero acoásuparā yua. Bairo áná yua, camasārē, “Roro mujāā caátĩnucūĩrĩjērē tūgoña yapapuarī tūgoña wasoaya. Dios yaye busarique puamerē tūgousajūgoyea,” na ĩ quetibuju ñesēāñuparā. ¹³ Tunu bairoa camasā capāārā wātī yeri cacūgorārē na acurewiyoyoyuparā Dios cū catutuarije jūgori. Capāārā cariayecūna cūārē na rapoare use aceituna mena na piopeori na catioyuparā.

La muerte de Juan el Bautista

(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ti yutea caāno camasā nipetiro Jesús cariarārē cū canetōmasĩrĩjērē tūgoyuparā. Bairi quetiupau rey Herodes cāā queti tūgoyupū Jesús cū caátĩmasĩrĩjērē. Bairo tiere tūgo, atore bairo na ĩñupū cū carotirārē:

—Jesús na caĩ, cūā ācāmi Juan el Bautista cabaiyasiricu ānacū tunu cacati majū. Bairo cabai ānirī capee átĩjēño masĩmi —na ĩñupū Herodes.

¹⁵ Aperā qūĩñuparā:

—Dios camasārē cū caquetibujrotijoricu ānacū, Elías cawāmecucu ānacū catiri buiaetaupu —qũĩņuparā aperā.

Bairo aperā qũĩņuparā:

—Tirũmũru caānana profeta majā mena macāācū jĩcāu catiri buiaetaupu —qũĩņuparā.

¹⁶ Bairo Herodes na caĩquetibujrijere tũgomicāā, atore bairo iņũpũ:

—Juan, tirũmũru cū ruņoare yu capatarocarotiricu ācāmi Jesús. Merē caticoatacumi tunu —iņũpũ.

¹⁷⁻¹⁸ Mai, cajũgoyeru Herodes ruame Juarē űerotiyupu. Bairo cū űerotiri bero, āpōāwē mena cū jiyari, preso jorica wiĩpu cū cũroca rotijoyupu. Juan cū caquetibujrijere boesupu Herodes. Mai, “Mũ bai Felipe numo Herodías na caĩo mena mũ caānie űueĩña. Carorije niña mũ caátie,” cūrē cū caĩquetibujrijere boesupu. Bairo boetiri preso jorica wiĩpu cū cũroca rotijoyupu Herodes ruame Juarē.

¹⁹ Herodías ruame Juarē qũĩņatejāiņũpũ. Bairo qũĩņateeri yua, cū pajĩā rotigamiņũpũ. Bairo ātirotigamiocūā, ātiroti masĩsupo, quetiupuũ rey Herodes Juarē cū camairijē jũgori.

²⁰ Herodes ruame Juarē, “Caroú, Dios cū caquetibujrotijou ācāmi,” ĩ tũgoña uwi-jāiņũpũ. Bairi Juarē cū qũēnoņũpũ. Apeyera Juan cūrē cū caĩquetibujrijere dope bairo átimasĩtĩmicāā, caroaro mena cū caĩrijēřē tũgoganucũiņũpũ Herodes. ²¹ Mai, merē etayuparo Herodías Juarē cō capajĩarotimasĩpa rũmũ majũ. Bairi jĩcā rũmũ, Herodes ruame cū cabuiarica rũmũ caetaro, bose rũmũ qũēnoņũpũ. Āticōā, cū mena macāāna cū rocajāiņũri carotimasĩrā, cū comandante carotirā, Galilea yepa macāāna carotimasĩrā cūā cū capi-joatana etayuparā. ²² Bairo na caũgaāno, Felipe numo caānimiricō Herodías cawāmecuco macō ruame basao ásupo, Herodes cō cū caĩņaparore bairo iō. Herodes cū capiijoatana cūā cō cabasarijere iņajesomajũcōāiņuparā. Bairi niņetirā na catũgoro, atore bairo cō iņũpũ Herodías macōrē Herodes ruame:

—Noo, yure mũ cajēņigari wāmerē yu jēniña. Mũ yu jomajũcōāgu —cō iņũpũ.

²³ Puğani cārō, “Ītoricaró mano Dios mena űiña. Mũ yu jomajũcōāgu dise űnie yure mũ cajēņirijēřē. Yu ya yepa yu caquetiupuũ cuti yepa carecomacā űno cūrē mũ yu jomasĩgu, mũ cabooata,” cō iņũpũ. ²⁴ Bairo cawāmao ruame tiere tũgori, cō pacore jēniņao ásupo. Atore bairo cō iņũpũ:

—Caaco, žņe űnie ruamerē cū yu jēnioati?

Cō paco ruame iņũpũ:

—Juan el Bautista ruņoare cū jēniojā.

²⁵ Bairo cō caĩrō tũgo, tāmuri cō masōřicū tũru átĩ, atore bairo qũĩņũpũ:

—Bairo yu boya: Āmeacā Juan el Bautista ruņoare patanerĩ jotu baparu jāārĩ, yu mũ jowa —qũĩņũpũ.

²⁶⁻²⁷ Bairo cō caĩrō tũgo, tũgoña yapapuacoásupu Herodes ruame. Bairo tũgoña yapapuamicāā, “Īdios mena űiña! cōrē yu caĩatajere yu tũgoama yu capiijoatana,” ĩ yua, cōrē cū caĩatatore bairo ātirotiyupu. Bairi cū űmũ jĩcāu soldaure Juan preso jorica wiĩpu caācūrē cū ruņoa pataroti joyupu. ²⁸ Bairo cū caĩrō tũgo, cū caĩrōrē bairo cū ásupu Juarē. Bairo cū pajĩā yaparori bero, cū ānacū ruņoare jotu bapa buĩpu nejāārĩ, Herodías macōrē cō nuniņũpũ. Cō ruame cō pacore cū ruņoa ānatōrē cō neásũpo, cū cayasiro cō masĩáto iō.

²⁹ Cabero Juan cū cabuemiricārā ruame bairo cūrē na capajĩarocarijere queti tũgori preso jorica wiĩpu etarā, cū ānacū ruņoare neásũparā, masā opepu cū yarocagarā.

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ Cabero Jesús cū caquetibujrotijoricarā tunu etayuparā. Bairo eta yua, Jesure cū quetibujyuparā na caátĩņesēātaje, bairi na caĩbueņesēātaje cūrē. ³¹ Bairo na caĩquetibujoro bero, atore bairo na iņũpũ Jesús:

—Jito aperopũ. Topũ eta, uga, marĩ yerijāgarā mai —na iņũpũ.

Mai, camasā capāārā na tũpũre nairō majũ na caetaro, dope bairo átiuga masĩsuparā Jesujāā. ³² Bairi topũ caāniatacu cūmuarē ájāārĩ camasā manopũ acoásupu Jesús cū cabuerā mena. ³³ Bairo Jesujāā na caátĩere masĩrĩ yua, niņetiro macāā macāāna Jesujāā na caátõpu, utabucũra tũni maaru atu ásuparā. Bairo áná, na jũgove na capēļaetaparopũre ānicote yuyuparā. ³⁴ Bairi Jesús utabucũra ape nuğōāpu pēñaeta yua, maa nućāiņũpũ. Maa nućāĩ yua, camasā capāārārē na iņāiņũpũ. Bairo bai, bopacooro na iņāiņũpũ, nuřicārā oveja narē cacotei camānarē bairo na cabairo jũgori. Bairi capee bueriquere na bueyupu. ³⁵ Bairo na cū cabueāno, űamicāācā nicoasuparo. Bairi cū cabuerā ruame Jesutu etari, atore bairo qũĩņũparā:

—Merē űamicā majũ niña. Atopũre wiiri maniña. ³⁶ Dope camasā capāārārē na marĩ áperā. Bairi ānoarē na mũ árotiwa macāāpu, na majũ na caugapeere na wapatirápáro —qũĩņũparā Jesure.

³⁷ Bairo na caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na Ìñupũ:

—Mujãã majũ na ñgarique nuña —na Ìñupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñuparã:

—¿Jãã cawapatirãto mu boyati? ¿Dos cientos denario moneda tiiri cãrõ mena pan rupare jãã wapatiracuti, narẽ nugarã?

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na Ìñupũ Jesús:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ mujãã cũgoyati? Ìñarãjã.

Bairo cũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori bero, atore bairo qũĩ quetibũjuyuparã:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai, pugarããcã tocãrõã jãã cũgoya.

³⁹ Bairo cũ na caĩquetibũju yaparo bero, camasã capããrã to caãnarẽ taa yeparũ rupa poari na ruirotiyupũ. ⁴⁰ Bairo jĩcã poa macããna, ape poa macããna cien majũ camasã ruiyuparã. Ape poa macããna, ape poa macããna, cincuenta majũ camasã ruiyuparã. ⁴¹ Bairo na caruiro Ìña, pan rupaa jĩcã wãmo cãnacã rupaacarẽ, wai pugarã mena nerĩ, jõbuire Ìnamũgõjori, “Jãã Pacu, jãã mena mu ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jẽni yaparo, pan rupaare carecomacã peeri, cũ cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na cabatoparore bairo Ì. Wai cũãrẽ carecomacã peeri, cũ cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasã nipetirore na cabatoparore bairo Ì. ⁴² Bairo na cabatoro bero yua, nipetiro camasã caroaro ñgayapicoasuparã, ñgarique na cabatoatajere. ⁴³ Bairo na caũga tuaro bero, jejjããñuparã piiripũ na caũgarũgarijere. Puga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejjãã jiroyuparã. ⁴⁴ To caãna caũgaatana jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã ãñuparã.

Jesús camina sobre el agua

(Mt 14.22-27; Lc 6.16-21)

⁴⁵ Tipau bero cũ cabuerãrẽ cũmuapu na ájããrotiyupũ Jesús tunu. Camasãrẽ na cũ caĩñatusajotoye, ti utabucura jĩnũgõãpũ Betsaida macãpũ cũ jũgoye na capẽñaátõ boyupũ. ⁴⁶ Bairo camasãrẽ na Ìñatusajo yaparo, ãtãũ buipũ wãmucoasũpũ Jesús, Diore cũ jẽniãcũ. ⁴⁷ Bairo muipũ cũ cajããrõ canaioatĩpau Jesús cũ cabuerã cũmua mena merẽ tira recomacã majũpũ na Ìñajoyupũ Jesús. Cũ puame jĩcãũã ãñupũ ti ãtãũ buipũ. ⁴⁸ Topũ ãcũ, cũ cabuerã popiye mena na capẽñaátõre Ìñajoyupũ. Mai, wĩno puame butiõro na riãpere papu tunuoñuparõ. Bairo roro na cabairo, cabusuparo jũgoyeaca oco hui peari natũ asũpũ Jesús. Cũ puame na netõãgure bairo baimiñupũ. ⁴⁹ Bairo oco buipũ cũ caatõ Ìña yua, cũ cabuerã uwiri bairo awajayuparã: “¿Ñni, camasocũ ãnacũ wãtĩ marĩtu atiyami!” Ìñuparã. ⁵⁰ Cũ cabuerã nipetirã qũĩñãñuparã Jesure. Bairo butiõro cauwirã ãnirĩ bairo Ì awajayuparã yua. Bairo na cabairo, jicoquei Jesús puame na Ì joyupũ:

—¿Tũgoñatutuaya yũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —na Ìñupũ.

⁵¹ Bairo cũmuapu cũ cajãããrõ, wĩno puame papu jãnacõasuparo yua. Bairo cabairo Ìña, cũ cabuerã puame butiõro Ìña acũacoasuparã. ⁵² Cajũgoye Jesús pan rupare cũ caãtijẽñorĩqũẽrẽ caĩñarĩcãrã nimirãcũã, cũ caãtĩmasĩnetõrĩjẽrẽ tũgoña masĩsuparã. Na yeri mena tũgoña masĩsuparã.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret

(Mt 14.34-36)

⁵³ Bairo pẽnaãnã, utabucura ape nũgõãpũ etayuparã, Genesaret cawãmecuti yeparũ. Topũ etarã, na cũmuarẽ jiyatupoo yaparo, maa nacãñuparã. ⁵⁴ Bairo na caetaro Ìña, jicoquei to macããna puame Jesure qũĩña masĩñuparã. ⁵⁵ Bairo cũ caetaro Ìñarĩ, ti yepa macããna nipetiropure atuãtĩ, na quetibũju batoyuparã. Cariayecũnarẽ na canerĩ coro mena na jeatĩ rotiyuparã. “Tĩpauũna ñĩñami Jesús,” na caĩrõpũ. ⁵⁶ Bairo na puame Jesús noo cũ caborõpũ cũ caãñesãrõ, o peeti macããcã, o capairi macã, o macã tũni macãã macããrĩpũ cũ caatõ cããrẽ na jeásũparã camasã cariarãrẽ. Jesús cũ caatĩ wããrĩpũ cariarãrẽ na cũñuparã, butiõro, “Mu jutiro yapaacarẽ jãã pãñarotiya,” cãrẽ na caĩmasĩparore bairo Ìrã. Bairo cariayecuna tocãncãũpũna cũ jutiro yapare capãñarã caticoasuparã yua.

7

Lo que hace impuro al hombre

(Mt 15.1-20)

¹ Cabero etayuparã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena. Na puame Jerusalen macãpũ caãtĩatana ãñuparã. ² Jesús cũ cabuerã jĩcããrã wãmo coseena na caũgaro na Ìñañuparã fariseo majã. “Ugagarã jũgoye marĩrẽ bairo wãmo coseetiyama Jesús cũ cabuerã,” Ì busũpaiyuparã. Bairi, “Carorã ãnama,” na Ì Ìñañuparã, fariseo majã Jesús cũ cabuerãrẽ. ³ Mai, fariseo majã, judio majã nipetirã na ñicũjãã na caãtijũgoatõrea bairo ãna ásuparã. Bairi caroaro na wãmorĩrẽ tocãnacãnia coseri bero jeto uganucũñuparã. ⁴ Ugarique cawapatiratana tunu etarã cãã na wãmorĩrẽ cosenucũñuparã,

ugagarā jūgoye. Na ñicūjāā na caátinucūriqūē wāme cārō átinucūñuparā. Tunu bairoa etirique na capiojārī ruri cāārē, na joturi cāārē cosenucūñuparā. Bairo marī caāpericōāta, Dios, “ ‘Carorā niñama, marī ī ññabujioumi, ” irā bairo átinucūñuparā. ⁵ Bairo atore bairo qūī jēñiñañuparā fariseo majā, bairo Moisés ānacū cū caroticūriqūērē cajūgobueri majā mena Jesure:

—¿Nopērī mū cabuerā marī ñicūjāā ānana na caroticūriqūērē bairo na áperiyati? Coseetiyama na wāmorīrē na caugaparo jūgoye —qūī jēñiñañuparā Jesure.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ññupū Jesús:

—¡Caītopairā majū mujāā āñiña! Dios pūame Isaiās ānacū cū cawoaturica pūrōpū mujāārē cū caīquetibūju jūgoyticūričārōrē bairo mujāā baimajūcōāña. Ato bairo ññupū Dios mujāārē: ‘Ati poa macāāna na busūrique mena yure caīroarārē bairo baibauyama.

Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarījēpū ricaati baicōāñama.

⁷ Na pūame, “Camasā na carotirique pūamerē Dios cū caquetibūju caroticūriqūē netōjāñurō caāñimajūrījē ñiña,” caīrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na caānoi, yure na cañubuegarije dope bairo átimasā maa, ’ ññupū Dios mujāā cabaipere.

⁸ Mujāā pūame mujāā caátinucūrijērē butiro borā, Dios marīrē cū caroticūriqūē pūamerē mujāā áperinucūña —na ī quetibūju yuru Jesús fariseo majārē.

⁹ Ī quetibūju yaparo, atore bairo na ññemoñupū:

—Mujāā caátinucūrijērē butiro borā, Dios marīrē cū caroticūriqūērē cabaibotiorārē bairo mujāā baiya. ¹⁰ Moisés ānacū pūame atore bairo marīrē ī woatucūñupū: “Mujāā pacure mujāā caīroaro boya. Ni ūcū cū pacure, o cū pacore roro cū caīata, cū mujāā pajīā rocacōāgarā,” ī woatuyupi Moisés. ¹¹ Bairo cū caīcūmiatacūārē, mujāā pūame ricaati mujāā quetibūjuya. Ato bairo mujāā ñña: “Ni jīcāū ūcū cū pacure, o cū pacore, ‘Yū yaye nipetirijere merē Diore cū yū nuniapū. Corbán na caīrījē ñiña. Bairo mujāā cabopacarijere yū nunimasīētīña, ’ cū caīata, ññurō. ¹² Bairo ni jīcāū ūcū tore bairo caī āñirī, cū pacure, o cū pacore cū cajuātīnemorō boetiya,” mujāā ī quetibūjuya. ¹³ Bairo ī quetibūjūrā, Dios marīrē cū caroticūriqūērē cajānarotirārē bairo mujāā baiya. Bairo caquetibūjurā āñirī netōjāñurō mujāā boya mujāā caátinucūrijē mujāā ya wāme pūamerē. Tore bairo jeto capee wāme majū mujāā átinucūña.

¹⁴ Ī quetibūju yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na ññupū Jesús:

—Mujāā nipetiro camasā tūgopeoya yū yaye quetibūjuriquere. Tiere tūgomasīña:

¹⁵ Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yeripū na catūgoñanucūrijē jūgori roque carorā niñama. ¹⁶ Mujāā, caāmoocūna mujāā āñiña. Bairo āmerē yua, mujāārē yū caquetibūjuatajere tūgoāmewiyoa mujāā yeripū —na ī quetibūju yuru Jesús.

¹⁷ Bairo ī yaparo, camasā capāārā watoapū caāniatacū na aweyocoásupū. Á yua, cū cabuerā mena wīpū jāācoásupū. Bairo ti wīpū jāāeta, cū cabuerā pūame atore bairo qūī jēñiñañuparā: “Ape wāme ĩcōñarī camasārē mū caquetibūjurije, ¿dope bairo ĩgaro to ññati?” ¹⁸⁻¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo na ññupū Jesús cū cabuerārē:

—¿Mujāā cūā mujāā tūgomasīētīñati yū yaye quetire? Nipetiro camasā na caugarije tocānacā wāme pūame na paaropū yuaya. Yuari yua, cabero netōcoaya. Na caugarije mee na yeri pūnarē to royetuo joroque na átiya.

Bairo ĩ, “Tocānacā wāme ūgarique caroa jeto ñiña,” ĩgu ññupū Jesús. ²⁰ Tunu atore bairo ññemoñupū:

—Na yeripū roro na catūgoñarījē roque na yeri pūnarē tūgoña asurotiya. Bairo roro na catūgoñarījē jūgori carorije caānarē bairo na ññañami Dios. ²¹ Camasā na yeripū roro na catūgoñarījē jūgori tocānacā wāme carorijere átinucūñama. Ato cānacā wāme majū na caátinucūrijē ñiña: átiepericarā cutaje, jerutirique, aperārē pajīārerique, ²² camasā na numoa mee, o na manapūā mena mee āñajē, tunu apeye ūnierē bonetōriqūē, roro tūgoñarīqūē, ĩtorique, cawāmarā jeto āna āmeo roro āñajē cutaje, roro ññaugorique, busupairique, botirique āñajē cutaje, tūgomasīētājē āñajē cutaje. ²³ Bairo camasā na yeripū roro na catūgoñarījē jūgori roro átiyama. Bairo na wāmorī coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jūgori carorije caānarē bairo na ññañami Dios —ī quetibūju yuru Jesús cū cabuerārē.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mt 15.21-28)

²⁴ Ī quetibūju yaparo, topū caāniatacū Tiro cawāmecuti macāpū ásupū. Topū eta, topū cū caetarijere camasā na camasārō boesupū Jesús, capāārā yū tūpū na neñarema, ĩ. Bairo jīcā wīpū jāācoasupū. Bairo jāāmicūā, dope bairo bairuti masīēsopū camasārē. ²⁵ Topū cū caetaro beroaca, jīcāo carōmio cawātī yeri pūna jāāecorico paco pūame Jesús tūpū rūropaturi mena etanumuo etayupo. ²⁶ Mai, cō pūame ape yepa macāācō sirofenicia na caīrō macāācō

añupō. Bairo etari, busarique tutuaro mena cō macōpū wātī caācūrē cū acure rocawiyoyo rotiyupo. ²⁷ Bairo cō caīmiatacūārē, atore bairo cō iñupū Jesús:

—Mua, israelita yao mee mu añiña. Bairi mu yu cajuápara, jicāu cū pūnaa na caugarije pan rupaare émarī cū wii yaiare canureire bairo yu átibujiou —cō iñupū.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūiñupō.

—Bairoa mu átibujiou baiṛna. Bairo mu caīmiatacūārē, bairāpna cawīmarā na caugawerije yepapū cañarjēācārē uganucūñama wii yaia cūā. Bairi na caugaricaroocarē bairo yu mu juātigu petoaca —qūiñupō carōmio Jesure.

²⁹ Bairo cō caīrō tūgo, bairo cō iñupū:

—Cariapae miña. Caroaro yu mena mu catūgoñatuturo jūgori, wātī mu macōpūre caānimiatacure merē yu witirotiya. Tunu ácōja mu ya wiipū —cō iñupū Jesús.

³⁰ Bairo cō ya wiipūre tunueta ácō, cō macō, wātī yeri pūna cacāgomiataco cacatiopūre cō etayupo yua.

Jesús sana a un sordomudo

³¹ Bairo Tiro macāpū caāniatacu Jesús acoásupū. Bairo netōánā, Decápolis cawāmecuti macāā etari, netōánā, Galilea utabucura tūpū etayupu tunu. ³² Bairo topū cū caetaro, jicāu tūgomasiētī, bairi caroaro busumasīētī cabaire cū neásuparā Jesús tūpū, cū wāmo mena cū ñigāpeonetōáto írā. ³³ Bairo cūtu na cane etaro iña, Jesús pūame aperopū camasā na camanopū cū neásupū. Topū cū neá, cū wāmojūārī mena cū ámoo operipū ñujōrī bero, cū wāmojūārē ucoo wareri, cū ñemerōrē pāñañupū. ³⁴ Cabero umurecōopūre iñamugōjori yeri jñijañupū. Cabero qūiñupū cabumasīēcū catūgomasiēcūrē: “¡Efata!” Efata iḡaro iña: “¡Pāñal!” Cū ámoo to tusuáto ī, bairo iñupū.

³⁵ Bairo Jesús cū caīrō tūgomasi, bairi tunu busumasī baicoasupū yua. ³⁶ “Aperārē na mujāā quetibujēpa,” na imiñupū Jesús. Bairo, “Mujāā quetibujēpa,” cū caīmiatacūārē, aperārē na quetibujabato poyocōañuparā. ³⁷ Bairo cū caátiere iña acūacoati, bairo qūiñuparā: “Nipetiri wāmerī caroaro átiyami Jesús. Cabumasīēna cūārē na busumasīō joroque na átiyami. Tunu bairoa catūgomasiēna cūārē na tūgomasiō joroque na átiyami,” iñuparā.

8

Jesús da de comer a cuatro mil personas

(Mt 15.32-39)

¹ Ti yutea caānorē camasā capāārā Jesús tūpū tunu na caneñaporo, cū cabuerārē na piijoyupū. Bairo na caetaro iña, atore bairo na iñupū:

² —Ānoa camasā merē itia rūmu majū yu mena nicoayama. Ñe űnie majū ugarique cūgoetiyama. Bairi bopacooro na ñiñaña. Jicoquei na yu tunuo jogaetiyama mai. ³ Caugarique ugaenarē na yu catunuojoata, áwēpūētibujiorāma, na ya wiiripure ánā. Jicāārā na mena macāāna cayoaropū caatiatana niñama. Bairi na marī ugarique nuto —na iñupū.

⁴ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūiñuparā:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopū wiiri maniña. Bairi, ¿noopū marī bocarāti ugarique, pairo narē marī canupeere? —qūi jēniñañuparā.

⁵ Bairo na caīrō, Jesús pūame na inemoñupū tunu:

—Pan rupaa, ¿nocānacā rupaa majū mujāā cūgoyati?

Bairo cū caīrō, atore bairo qūiñuparā:

—Jāā, jicā wāmo peti pūga pēnirō cārō pan rupaaca tocārōā jāā cūgoya —qūiñuparā Jesure.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, camasārē yepapū na ruirotiyupū. Bairo na caruiro iña, tie pan jicā wāmo peti pūga pēnirō caāni rupaare nerī, Diore, “Jāā mena mu ñujāñuña,” qūi jēniñupū. Bairo qūi jēni yaparori bero, tie pāārē carecomacā peeri bero, cū cabuerārē na nunñupū, camasārē na batorotī. ⁷ Wai cūārē petoaca cūgoyuparā. Narē nerī, Diore, “Jāā mena mu ñujāñuña,” qūi jēniñupū. Bairo qūi jēni yaparo, na cūārē na batorotiyupū camasārē. ⁸ Bairo na caāto yua, nipetiro camasā caroaro uḡayapicoasuparā, ugarique Jesús cū cabuerā na cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jejāañuparā cū cabuerā piiripū na caugarugarijere. Jicā wāmo peti pūga pēnirō cānacā piiri majū jejāājiroyuparā yua. ⁹⁻¹⁰ To caāna caugaricarā pūame baparićānacā mil majū camasā añuparā. Cabero Jesús pūame camasārē, “Yu áya,” na ī yaparo, cūmuarē ájāañupū. Dalmanuta cawāmecuti yepapū ásūpū yua.

Los fariseos piden una señal milagrosa

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Bairi Dalmanuta yepapū cū caāno, Jesús cū caátiere iñarī busujāgamirā, cūtu etayuparā fariseo majā. Bairo etarā, dise űnie átijēñorīqūē umurecōo macāājērē Jesure cū áti

ĩñorotimiñuparã. “¿Cariape Dios cã cajoricu majũ cã ãnicuti?” ĩrã, bairo cã átrotimiñuparã.
 12 Jesús puame yeri ĩñinjããri, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Nopẽĩrã ati yepa macããna, ãme caãna átijẽño ĩñorĩqũẽ jetore na boyati? Bairo na cabomiatacũarẽ, tiere átĩ ĩñoetigũmi Dios —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús.

13 ĩ quetibũju yaparo, na cũmuarẽ etajãã, utabucura ape nugõãpu pẽñacoásũpu Jesús cã cabuerã mena.

La levadura de los fariseos

(Mt 16.5-12)

14 Mai, cã cabuerã na caũgapee, pan rupaare masiriticõãrĩ jeápéyuparã. ĩcããcã cũgoyuparã ti cũmuarẽ. 15 Bairo na cabairo, Jesús puame bairo na ĩñupũ:

—Tũgoya mujãã. Fariseo, Herodes majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere mujãã boeticõãña —na ĩñupũ.

16 Bairo cã caĩrõ tũgo, cã cabuerã puame atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ: “¡Pan rupaa marĩ cajeatibujioatajere marĩ masiriticũpã! Bairi bairo marĩ ĩmi,” ãmeo ĩñuparã na majũ.

17 Jesús puame masĩcõãñupũ na caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo na ĩnemoñupũ tunu:

—¿Nopẽĩrã, “Pan rupaa na cajeatibujioatajere na masiritiupari,” ĩgu ĩcãmi Jesús,” mujãã ãmeo ĩñati? Bairo mee ĩgu ñiña. ¿Mujãã tũgoña masĩtĩñati mai? 18 Cayericuna nimirãcũã, ¿mujãã tũgoña masĩtĩñati? Tunu cacaapee cũgorã nimirãcũã, ¿mujãã ĩñamasĩtĩñati? Tunu caãmoocuna nimirãcũã, ¿mujãã tũgoetiyati? ¿Yoaro mee mujãã masiriticoayati yu caãtjẽñorĩqũerẽ? 19 Pan rupaa, ĩcã wãmo cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmua ĩcã wãmo cãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápu. Tiere mujãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãã ãnirĩ cabero piĩripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piĩri majũ mujãã jeĩããjirori?

Atore bairo quĩñuparã cã cabuerã puame:

—Pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã piĩri cãrõ jãã jeĩããjirowũ.

20 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ tunu Jesús:

—Tunu bairoa ape rũmu pan rupaa, ĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmua bapariacãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápu. Tie cããrẽ mujãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãã ãnirĩ cabero piĩripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piĩri majũ mujãã jeĩããjirori? ¿Tiere mujãã masiriticoayati?

Cũ cabuerã puame atore bairo quĩñuparã:

—ĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ jãã jeĩããjirowũ —quĩñuparã Jesure.

21 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ:

—Bairo majũã baiwũ. ¿Bairi mujãã tũgoña masĩtĩñati mai?

Jesús sana a un ciego en Betsaida

22 Jesús cã cabuerã mena etayupũ Betsaida cawãmecuti macãpu. Ti macãpu na caetaro, ĩcãũ cacaapee ĩñamasĩcũrẽ cã ne etayuparã. Jesús tũpu cã ne etari, atore bairo butiõro quĩñuparã, “Ãnirẽ cã pãñarĩ cã netõña.” 23 Bairi Jesús cacaapee ĩñacãrẽ cã wãmo mena cã tũgã ásupũ macã tũniru. Tũpu cã ne eta, Jesús cã ucoo mena cã wareyupũ cã capeere. Bairo átĩ yaparo cã wãmoorĩ mena cã capeere ñigã peoyupũ. Bairo átiri bero quĩ ĩñiñañupũ, “¿Merẽ apeye ũnierẽ miñañati?” 24 Bairo cã caĩrõ, caĩñacũ puame ĩñapãmasĩrĩ yua, atore bairo quĩñupũ:

—Ñiñaña camasãrẽ. Bairiua, yucure bairo cabaurã ãñesẽãñama —quĩñupũ.

25 Bairo cã caĩrõ tũgo, Jesús cã wãmorĩ mena ñigã peonemoñupũ tunu. Bairo cã caãtopua, caroaro majũ ĩñamasĩñupũ yua. Tocãnacã wãmea caroaro ĩñamasĩñupũ. 26 Bairo cã cabairo ĩña, atore bairo quĩñupũ Jesús:

—Tunu ácjã mu ya wiĩpu. Bairiua, macãpũre mu tunu apérigu —quĩñupũ Jesús cacaapee ĩñamasĩtĩmiatacure.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

27 Cabero Cesarea de Filipino na caĩrĩ yepapũ Jesús, cã cabuerã mena maarpũ ácã, atore bairo na ĩñupũ:

—“¿Noa ãcãmi?” yu na ĩnucũñati camasã —na ĩ ñeniñañupũ.

28 Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñuparã Jesure cã cabuerã puame:

—ĩcããrã ĩñama: “Juan el Bautista ãcãmi.” Aperã ĩnucũñama: “Elias ãnacũ catiri ãcãmi,” miñama. Aperã ĩnucũñama: “Tĩrũmũpu caãnana profeta majã mena macããcũ ĩcãũ catiri caatãcũ ãcãmi Jesús,” minucũñama —quĩ quetibũjuyuparã cã cabuerã Jesure.

29 Bairo cã na caquetibũjuro bero, atore bairo na ĩ ñeniñanemoñupũ tunu:

—¿Mujãã ate? “¿Noa ãcãmi?” yu mujãã ĩnucũñati —na ĩñupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, Simõn Pedro puame quĩñupũ:

—Maa, Mesías, Dios cã cajou majũ mu ãñiña —quĩñupũ.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs Pedrorre: “Cũã, yũ ãniũa. Bairãrũna, cã, yũ caãnierẽ na quetibũjueticõãna aperã camasãrẽ mai,” na ñũupũ Jesũs cã cabuerãrẽ.

Jesũs anuncia su muerte
(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ Tipau bero cã cabuerãrẽ Jerusalẽru roro popiye cã cabaibeere na quetibũju jũgonutuásũru. Quetiuparã cabũtoa camasĩrã, bairi Dios cã caroticũriqũerẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cãã, popiye cã baio joroque na caãtipeere na quetibũju nutuásũru, cãrẽ na capajĩãrotipee majũrẽ. “Bairo yũ, Camasã Jũgocu, yũ na caãtimiatacũãrẽ, itia rũmu bero yũ caticoaũu tunu,” na ñũupũ. ³² Cã, na caãtipeere caroaro cariape na quetibũju yũ. Bairo cã caĩrõ tãgo, Pedro ruame jõjãñũrõ Jesure cã neásũru. Topũ eta, bairo qũĩ jũgoyũ Pedro Jesure: “¡Yũ Quetiupau, mu caĩrõrẽ bairo to baieticõãto!” qũĩñupũ. ³³ Bairo cã caĩrõ tãgo, Jesũs ruame cã cabuerãrẽ na ãmejore ñĩnarĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedrorre:

—¡Acũja Satanã! Bairo mu caĩrõ roro yũ cabaibeere cabũsjãnemourẽ bairo miũa. Dios cã catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mu tũgoñaũa, bairo yũ mu caĩata —qũĩ tutiyũru Jesũs Pedrorre.

³⁴ Cabero Jesũs cã buerã, aperã camasã cããrẽ na piineñojori, atore bairo na ñũupũ:

—Ni cabou, yũ cabuei caãnigaũ, cã caãtigamirĩjẽrẽ pitigumi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rũmu. Popiye baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigumi yũ cabuei caãnigaũ ruame. ³⁵ Bairo tunu caũmu apei cã caãnie ruamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacoagumi. Bairo cabai ãniri yasicoaagumi yua. Apei, yũ yaye quetire cajãnaecu roque netõcõãgumi. Cãrẽ na capajĩã rocacõãmiatãcũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rũmu. ³⁶ Tunu caũmu apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cã caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cã tũgoñaẽtĩĩami. Bairo catũgoñaecũ ãniri cã cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. ³⁷ Bairi dope baieto pairo cã cacũgorije ruame. Wapa maa tie ati ãmurecõo macããjẽ, Diore cã camasĩtẽcõãta. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ yure tũgoñabobori, “Jesũs yau yũ ãniũa,” ati yũtea macããna carorã ricaati caãnarẽ na cã caĩquetibũjugaeticõãta, yũ cãã, “Ãni, yũ yau niĩnami,” cã ñi masĩtẽtũ. Yũ, Camasã Jũgocu, ati yeparũ yũ Pacũ cã camasĩrĩjẽ mena nemo yũ catunuetaro, “Ãni, yũ yau niĩnami,” cã ñi masĩtẽtũ. ãngelea majã jõbui macããna, caũnarũ mena, tunu yũ catunuetaro, bairo cã ñimasĩtẽtũ ni jĩcãũrẽ tũgoñabobori, “Jesũs yau yũ ãniũa,” cã caĩquetibũjugaeticõãta.

9

¹ Bairo Jesũs camasãrẽ na cã caquetibũjuero bero, atore bairo na ñnemoñũpũ cã cabuerã ruamerẽ:

—Cariape mujããrẽ yũ quetibũjuya: Mujãã jĩcããrã, ato caãna, mujãã cariaparo jũgoye mujãã ñĩagarã Dios cã carotimasĩrĩru tutuaro mena caetarore —na ñ quetibũju yũ Jesũs cã cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús
(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Cabero, jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ bero Pedrorre, Santiagore, Juarẽ na piiásũru Jesũs ãtãũ caũmuarĩcu buĩru. Bairo topũ na caãno, Jesũs ruame cã cabaurije wasoacoasũru. ³ Cã jutiro ruame botiro baicoasũparõ. Camasã coserique mena jutii botirije majũ na cacosero netõrõ botiyũparõ. Asiyau baicoasũru Jesũs yua. ⁴ Bairo cã cabaiãno, Elías ãnacũ, Moissẽs ãnacũ mena buiaetayũparã. Bairo buiaetarã yua, Jesũs mena busũpẽninucũñũparã. ⁵ Bairo na caĩãno, Pedro ruame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, ¡atorũ marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi itia wiĩpãĩrĩãcã majũ mujããrẽ jãã qũẽnobojarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moissẽs ya wii, ape wii Elías ya wii mujããrẽ jãã qũẽnobojarã —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁶ Mai, Jesũs cã cabuerã ruame ñã acũanetõcoasũparã. Bairi Pedro ruame dope bairo ñ masĩtẽrĩ, tore bairo ñũupũ. ⁷ Bairo cã caĩãno, buseriwo atĩ, na pauma tocoasũparõ. Bairo catoro, Pedrojãã ruame cayũũrupũ ãñũparã. Bairo ãna, busũrique buseriwo watoaru cabũũocajorijere tũgoyũparã. Atore bairo ñũuparõ: “Ãni, yũ macã, yũ camai majũ niĩnami. Cã yaye busũriquere tũgõũsaya,” i ocajoyũparõ jõbũru. ⁸ Bairo to caĩrõ tãgo, tunu ãmejore ñĩjõyũparã. ¡Tame! Elías, Moissẽs cãã mañũparã yua. Jesũs jeto nucũñũpũ.

⁹ Cabero ãtããrẽ na caruiatõ, atore bairo na ñũupũ Jesũs Pedrojããrẽ: “Ãme mujãã caĩãatajere aperãrẽ na mujãã quetibũjuetigarã mai. Cabero, yũ, Camasã Jũgocu, caria-coatacu nimicũã, yũ cacatiro bero roque na mujãã quetibũjugarã,” na ñũupũ. ¹⁰ Bairo cã caĩrõrẽ bairo aperãrẽ quetibũjuetimirãcãã, na jetoa na yeripũ tiere tũgoñaũparã. Bairo tũgoñarĩ, atore bairo ãmeo ñ jẽniũaũparã, “¿Dope bairo ñũ qũĩñati, ‘Cariacoatacu nimicũã,

yu catigu, Jesús cū cabaipeere cū cañata?" ãmeo ĩ jēniñañuparã na majũ. ¹¹ Bairoi cabero atore bairo qũĩ jēniñañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã bairo ĩñama: “Dios cū cajopau ati yepapu cū caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemogũmi tunu,” ĩñama. ¿Nopēĩrã bairo na ĩ quetibũjuyati camasãrē?

¹² Bairo na caĩjēniñarõ, atore bairo na ĩ quetibũjuyupu Jesús:

—Na caĩrõrē bairo atjũgogumi jĩcãũ Elías ãnacũrē bairo caãcũ. Cũ puame nipetirijere qũēnojũgogumi. Tunu bairoa, ¿nopēĩrã Dios yaye busarica tutipũ cawoaturicarã puame, “Camasã jũgocure popiye cū baio joroque átigarãma. Roro majũ qũĩñategarãma,” na ĩ woatu quetibũjucũñuparĩ? ¹³ Cariape mujããrē ĩñiña: Elías ãnacũrē bairo caãcũ merē etawĩ. Bairo cū caetamiatacããrē, “Cũã niñami Elías ãnacũrē bairo caãcũ,” qũĩ masĩema camasã puame. Bairoi ricaati, noo na caborore bairo cū ãma, profeta majã na caquetibũju jũgoyeticũricãrõrē bairo —na ĩ quetibũjuyupu Jesús Pedrojããrē.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro

(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

¹⁴ Ītãũpu caetaatana na mena macããna na caãnopũ rui etayuparã. Capããrã camasãrē na ĩñañuparã. Aperã Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobuerã Jesús cū cabuerã mena butiro ãmeo busuyuparã, busunetõgarã. ¹⁵ Bairo na puame Jesús natu cū caruietaro ĩña acuaacoasuparã. Bairoi yua, cũtu atu ásuparã, cū jēniránã. ¹⁶ Bairo na caatuatõ:

—¿Ñe ũnierē ãmeo busurã mujãã átiami na mena? —na ĩñupũ Jesús.

¹⁷ Bairo cū caĩjēniñarõ tũgo, camasã capããrã watoapu caãniatacu jĩcãũ bairo qũĩ yuyupu:

—Cabuei, yu macũ jĩcãũã caãcũrē mutũ cū yu ne atĩaru. Yu macũ wãtĩ yeri pũna jũgori busumasĩētĩñami. ¹⁸ Bairo wãtĩ yeri pũna puame yu macũrē cū cajããrõĩ, cū jũgoñao joroque átiyami. Bairo cū caãto, yu macũ puame cū risero jopo witinucũñami. Cũ opĩ mena bacarũpotu nucũñami. Tutuau cū buo joroque cū átinucũñami. Bairoi mu cabuerãrē butiro na yu wiyorotĩmiaru wãtĩ yeri pũnarē. Mu cabuerã puame cū wiyoyo masĩētĩñama —qũĩ quetibũjuyupu wãtĩ yeri pũna cacãgou pacu Jesure.

¹⁹ Bairo cū caĩquetibũjuro tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—jTame, mujãã, ati yepa caãna Dios cū camasĩrĩjērē cariape mujãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mujãã cabairoi, yu tũgoña yapapujãñuña. ¿Nocãrõ yoaro mujãã mena yu ãnibujocutĩ? Jau, toroque cawãmaurē ato puame cū neasã —na ĩñupũ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, cawãmaurē Jesutu cū ne etayuparã. Bairo wãtĩ yeri pũna puame Jesure qũĩñarĩ, caũmurē cū jũgoñañupũ yepapu cū risero jopo witrinucãpũ. Bairo cū jũgoñau, riañarĩqũērē bairo cū ásupũ tunu. ²¹ Bairo cū cabairo ĩña, atore bairo qũĩ jēniñañupũ Jesús capacure:

—¿Nocarõpu tore bairo cū baijũgori?

Cawãmau pacu puame atore bairo qũĩ yuyupu:

—Cawĩmanaca ãcãpũna bairo baijũgowĩ. ²² Capee majũ wãtĩ peeropũ cū jũgorocajoe ãnucũñami. Ape rãmũrã riapu cū jũgorocañua mecãnucũñami, cū caria yasiparore bairo ĩ. Mu catutuarije mena cũrē mu canetõomasĩata, jãã bopaca ĩñarĩ jãã juãtinemoña.

²³ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Yurē mu canucũbũgoata, yu netõbojamasĩña. Yu mena catũgoñatutuarã nipetirore nipetiri wãmerĩrē yu netõbojamasĩña.

²⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, qũĩñupũ cariaũ pacu Jesure tutuaro mena:

—Mu mena yu tũgoñatutuaya. Bairoi nemojãñurõ mu mena yu tũgoñatutuo joroque yu átinemoña.

²⁵ Bairo Jesús camasã capããrã cū tũpu na caatuatõ ĩñau, cū jãnaoñupũ wãtĩ roro caãcure. Ato bairo qũĩñupũ Jesús:

—Wãtĩ yeri, camasãrē cabusena catũgoenarē bairo caãcu, tũgoya. Murē ĩñiña. ãni, cawãmau rupaure cū witi ácuja. Pũgani cãpũre jããnemoeticõãña —qũĩñupũ Jesús wãtĩ yerire.

²⁶ Bairo cū caĩrõ, wãtĩ yeri pũna puame tocãrõã jicoquei cawãmaurē butiro cū yugui, cū awajao joroque áti, cū witocoásupũ yua. Bairo cū caãto, cawãmau wãtĩ yeri pũna cacũgomiatacu puame acũesupu. Cariacoatacure bairo baiyupu. Bairo cū cabairo ĩñarĩ, capããrã ĩñuparã: “Merē riacuupi yua.” ²⁷ Jesús puame cū wãmopũ ñerĩ, cū tũgãwãmuo nucõñupũ. Bairo cū caãto, cawãmau puame wãmunucãcoasupu yua.

²⁸ Cabero Jesús wiipu cū cajããrõ, aperã na camano, na jeto ãna, cū cabuerã atore bairo Jesure qũĩ jēniñañuparã:

—¿Nopēĩrã wãtĩ yeri pũnarē jãã acurocawiyoyo masĩētĩcuti? —qũĩ jēniñañuparã.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ:

—Wãtĩã, jõ caãniatacure bairo caãnarē na mujãã caãrotigata, cajũgoye ugarique betiri mujãã jēniñubuegarã Diore —na ĩ quetibũjuyupu Jesús.

*Jesús anuncia por segunda vez su muerte**(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)*

³⁰⁻³¹ To bero áná, Galilea macātu netōásúparā Jesujāā. Jesús p̄ame to cū caátiere camasā na camasirō boesup̄, cū cabuerārē caquetibuj̄añesēāū ānirī. Atore bairo na ī quetibuj̄uyup̄u tunu:

—Yū, Camasā Jūgocu, yū ñeroticogu camasārē. Bairi yū pajīāroticogu. Bairo yū na capajīāmiatacūārē, itia rūmu bero yū caticoagu tunu —na ī quetibuj̄uyup̄u.

³² Na p̄ame tie cū caīrījērē tūgomajūcōāmīrācūā, tiere tūgomasīēsuparā. Tunu bairoa Jesure cū jēniña uwijāñuñuparā tiere.

*¿Quién es el más importante?**(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)*

³³ Cabero Jesús cū cabuerā mena Capernaum cawāmecuti macāp̄u etayuparā. Bairo ti macā eta, na caāni wiip̄u na cajāārō bero, atore bairo na ī jēniñañup̄u Jesús cū cabuerārē:

—Maap̄u áná, ¿ñerē mujāā āmeo busup̄ēniatiati?

³⁴ Mai, maap̄u áná, “¿Ni cū ānicuti marī menarē caānimajūñrē bairo caācū?” āmeo ī busup̄ēni āsūparā. Bairo caāmeo īatana ānirī boboori cū yuesuparā. ³⁵ Bairo na cayeto īña, Jesús p̄ame cūmurōp̄u rui yaparori bero, “Tiaya mai,” na īñup̄u Jesús cū cabuerā p̄uga wāmo peti rapore p̄uga p̄enirō cānacāū caānarē. Atore bairo na ī quetibuj̄uyup̄u:

—Aperā netōrō carotimasirā mujāā caāniġaata, nipetirā bero macāānarē bairo mujāā caānajē cūtiere boya. Narē capaacoterārē bairo caāniparā mujāā āniña —na īñup̄u.

³⁶ Bairo ī yaparo, jīcāū cawīmaurē na watoap̄u cū ñucōñup̄u. Bairo cū ñucō, cū nemugōrī, atore bairo na īñup̄u Jesús cū cabuerārē:

³⁷ —Ni jīcāū ūcū, yū yaye quetire tūgousari, āni cawīmaurē bairo caācūrē cū camaiata, yure camairē bairo cū ñiñagu. Tunu bairoa yure camai cū caānoi, yū jeto mee Dios yure cajoricu cūā cārē camairē bairo qūññagumi —na ī quetibuj̄uyup̄u Jesús.

*El que no está contra nosotros, está a nuestro favor**(Mt 10.42; Lc 9.49-50)*

³⁸ Juan p̄ame atore bairo qūññup̄u Jesure:

—Jāārē cabuei, apei caāmūrē jāā īñawū. Cū p̄ame mu wāme mena īrī rotimasirī. Bairo rotimasirī yua, cū acurewiyojowī wātī yeri pūnarē, caāmūrē cajāñamiatacure. Bairo cū caáto īña, jāā p̄ame cū caátiere cū jāā ātirotiep̄u, marī mena macāācū cū caāmerōī —qūññup̄u Juan Jesure.

³⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūññup̄u Jesús Juarē:

—¿Nopēirā cūrē, “Ápeina,” mujāā īrī? Bairo īētīcōāña. Ni ūcū yū wāme mena Diore jēnirī apeye ūnierē ātījēñorī bero, roro yure ī masīētīgumi. ⁴⁰ Jīcāū ūcū caāmu marīrē cū catutieticōāta, marīrē cajuācure bairo caācu ñiñami. ⁴¹ Tunu bairoa ni jīcāū ūcū p̄ame mujāā yū cabuerā mujāā caāno jūgori mujāārē cū canucūbugoata, caroare cū jogumi Dios caāmūrē. Dise ūnieacārē oco mujāā caetipee cūrē mujāā cū cajoata, cū caátie wapa nigarō —na īñup̄u Jesús cū cabuerārē.

*El peligro de caer en pecado**(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)*

⁴² Ī quetibuj̄u yaparo, atore bairo na īnemoñup̄u tunu: “Ni jīcāū ūcū apei yū mena catāgoñatutuajūgoure, cū tūgomawijiao joroque cū caāpata, roro majū baigumi Dios cū cañābesepa rūmu caetaro. Jīcāū ūtāā capairica mena cū wāmaurē jiyaturi, ria capairiyap̄u na carurocaricure bairo netōjāñurō popiye baigumi cū ūcū ti rāmūrē yua. ⁴³ Bairi mujāārē īnemoña tunu: Ni mujāā mena macāācū cū wāmorī mena jūgori carorije jettore ātinucūāmi. Bairo cū wāmorī mena jūgori roro caātipai cū caāmata, apei cū wāmorīrē cayiseta rocaericure bairo cū caāno, ñuña. Cū rupau macāājē wāmorī cacūgoecure bairo baimicāā, rupa tutua Diotu cū caátó, ñujāñuña. Peerop̄u roro cū caābujorijere cū netōdōgumi Dios, tore bairo roro cū caátiere cū camasiritiata yua. Cū wāmorī roro cū ātio joroque caátie mena cūgori roro peerop̄u cū capopiye tāmuoata roque, ñuetibujoro, yura. ⁴⁴ Top̄ure peero cūā di rūmu ūno cañjānaeti peero, cayatieti peero majū nigarō. Becoa cūā cariaena majū nigarāma top̄ure. ⁴⁵ Tunu bairoa ni mujāā mena macāācū cū rapori mena jūgori carorije caāna na caānop̄u ānucūāmi. Bairo cū rapori mena roro caāpai cū caāmata, apei cū raporire cayisetarocericure bairo cū caāno, ñuña. Cū rupau macāājē rapori cacūgoecure bairo baimicāā, rupa tutua Diotu cū caátó, ñujāñuña. Peerop̄u roro cū caābujorijere cū netōdōgumi Dios, tore bairo roro cū cabainucūrījērē cū cajānaata yua. Cū rapori roro cū baio joroque caátie mena cūgori roro peerop̄u cū capopiye tāmuoata roque, ñuetibujoro, yura. ⁴⁶ Top̄ure peero cūā di rūmu ūno cañjānaeti peero, cayatieti peero majū nigarō. Becoa cūā cariaena majū nigarāma top̄ure. ⁴⁷ Tunu bairoa ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū

cū caapee mena jūgori carorije macāājē jetore iñanucūmi. Bairo cū caapee mena jūgori carorije macāājērē caññapai cū caāmata, apeī cū caapeere cawerocaeoricure bairo cū caāno, ñuñña. Cū rupau macāājē cacaapee cāgoecure bairo baimicūā, cacaapee macū Diotu cū caátó, ñujāñña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netōōgumi Dios, tore bairo carorije macāājērē cū caññāñnaata yua. Cū caapee roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū caropoye tāmnoata roque, ñuetibujioro, yua. ⁴⁸ Topure peero cūā ñi rūmu ūno caññāñnaa peero, cayatieti peero majū nigaró. Becoa cūā cariaena majū nigarāma topure. Bairi roro mujāā caátinucūrjērē jānacōāña.

⁴⁹ “Ati yeparu āna, popiye mujāā baigarā. Peeropu marī cañrō capñinirōrēā bairo roro popiye netōō mujāā baigarā. ⁵⁰ Moa caocarije ñujāñña. Moa caocaetie roque ñerē āti masitēñña camasārē. Bairi moa caocarije capeticoausapata, ñe ūnie puamerē ñuetñña. Mujāā, yu cabuerā moa caocarijere bairo ānajēcusa. Āmeo juátinemoña. Tunu bairoa jicā yericānarē bairo ānajēcusa,” na ī quetibujuyupu Jesús.

10

Jesús enseña sobre el divorcio (Mt 19.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cū cañquetibujuro bero, Jesús to Capernaum cañniatacu, Judea yeparu acoásupu. Rio Jordán muipū cū cawāmnatī nūgōā puameru acoásupu. Bairo cū caátó, capāārā camasā cū usayuparā. Bairi cū caátinucūrōrē bairo Dios yaye cū caquetibujunucūrjērē na quetibujuyupu. ² Bairo cū caquetibujuro, qūñi jēñiñarā etayuparā jicāārā fariseo majā. “Carorije buei ātiyami Jesús,” qūñi busujāgamirā, atore bairo cū jēñiñamiñuparā: “Marī judio majā mena macāācū ñi jicāñ ūcū cū majū cū catūgoñarō jūgori cū ñumorē rocagu, ¿cō cū roca masicūti?” qūñi jēñiñanuparā. ³ Bairo na cajjēñiñarō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—¿Dope bairo Moisés ānacū cū roticūñuparī camasārē? —na iñupū.

⁴ Bairo cū cañrō, atore bairo qūñiñuparā:

—Moisés ānacū atore bairo ī quetibujū cūññanupī: “Ni jicāñ ūcū cū ñumorē cū carocagaata, atore bairo iñcā pūrōrē cō cū cajoata, ñurō: ‘Bairo mu cabairoi, murē teei, murē yu pitiya,’” ī quetibujū cūñupī Moisés —qūñiñuparā fariseo majā Jesure.

⁵ Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—Mujāā ñicūjāā, mujāārē bairo āmeo mairīqūērē camasīēna na caānoi, na mena macāācū jicāñ ūcū cū ñumorē carocagaure roro cū caātiere ēñotaesupi Moisés. ⁶ Baipua, bairo boesupi Dios caññijūgoripaure. Ati umurecōore atjūgoupu camasārē ātijūgou, cañmu carōmio cūā na qūēnojūgoyupi Dios. ⁷ Bairi jicāñ cañmu carōmio mena cū cawāmojiyaata, cū pacua ture witigūmi. Ape wiipū ānigūmi cū ñumo mena. ⁸ Bairo na cabairo, jicāñrē bairo na iññāñmi Dios. Jicā rupāñre bairo nigarāma. ⁹ Bairi Dios jicāñrē bairo cū cacūrīcārā na caānoi, ñi jicāñ ūcū na ricawa masīēcūmi. Na majū cūā āmeo piti masīētñña —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

¹⁰ Cabero wiipū āna, Jesús cū cabuerā cū cañquetibujuatajere cū jēñiñanemoñuparā tunu, masigarā. ¹¹ Bairo na cajjēñiñarō, atore bairo na iñupū Jesús:

—Ni jicāñ ūcū cū ñumorē cō rocarī bero, tunu apeo mena cū cawāmojiyaata, roro majū caññijūgorico mena ācu ātiyami. Dios cū caroticūrīqūērē caāpei majū ñiñami. “Apeo mu ñumo mee caācō mena āmerīcōāña,” cū cañcūrīqūērē cabaibotio majū ñiñami. ¹² Tunu bairoa jicāñ ūcū cō manapure cū rocarī bero, tunu apeo mena cō cawāmojiyaata, roro majū āco ātiyamo. “Apei mu manapure mee caācū mena āmerīcōāña,” cū cañcūrīqūērē cabaibotio majū ñiñamo —na ī quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

Jesús bendice a los niños (Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperā na pūnaa cawīmarārē na jeasuparā Jesús tpu, na pāñarī, Diore na cū jēñibojaáto, iñā. Bairo na pūnaarē na cajeatō iñarī, cū cabuerā puame, “Na jeapéricōāña mujāā pūnaarē,” na iñuparā capacuare. ¹⁴ Bairo na cañrō tūgo, asiari atore bairo na iñupū Jesús:

—Yutu puame cawīmarārē na atūrotiya. Na ēñotaeticōāña. Dios cū carotimasīñpau macāāñarē bairo caāna ñiñama cawīmarā. Narē bairo cayeriñurā jeto ānimasīñama Dios cū carotimasīñpauure. ¹⁵ Mujāārē cariape ñiña: Ni jicāñ ūcū cawīmau cū catūgoñarōrē bairo Dios mena cū catūgoñatutuaeticōāta, Dios cū carotimasīñpauure etamasīētīgūmi —na ī quetibujuyupu Jesús.

¹⁶ Ī yaparo, cawīmarārē na nemugō, cū wāmorī mena na bui ñigāpeori, Diore na jēñibojayupu.

Un hombre rico habla con Jesús

(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)

¹⁷ Cabero Jesús aperorpu cū caápáro jūgoye jīcāū cawāmau cātū atuetari, cū rypopaturi mena etanumurī qūiroau etayurpu. Atore bairo qūī jēniñañurpū cawāmau Jesure:

—Cañuu majū cabuei, ¿dope bairo yu átibujocuti, caroa yeri capetietiere bócaḡu?

¹⁸ Bairo cū caírō tūgo, atore bairo qūīñurpū Jesús:

—¿Nopēī “Cañuu” yu mi piiyati? Cañuu, jīcāūā niñami, Dios jeto. ¹⁹ Merē mu masīī Dios camasārē cū caátiroticūriqūērē: Pajīāētīcōāña camasārē. Carōmio mena roro átiepeeticōāña. Aperā yayere jee rutieticōāña. Aperārē cabūgoroa na íbuitieticōāña. Tunu ítoeticōāña. Mu pacu, mu paco cūārē nacūbugoya —qūī quetibujuyurpu Jesús.

²⁰ Bairo cū caīquetibujuro tūgo, atore bairo qūīñurpū cawāmau Jesure:

—Cabuei, tie nipetirijere cawīmau ācūpāna, yu átiepoyocā jūgowu —qūīñurpū.

²¹ Bairo cū caírō tūgo, cū maitāgoñarī atore bairo qūī quetibujunemoñurpū Jesús tunu cawāmaurē:

—Mai, jīcā wāme mu rusacōāña. Mu cacūgorije nipetirijere nunirepeyocōāña. Tie wapare jeri, cabopacarārē na ricawoya. Bairo mu caápata, jōbuirpu paio nigaro mu cawapatapee. Bairo yu caírōrē bairo áti yaparori, yu mena bapacusa —qūīñurpū Jesús.

²² Tiere tūgo, cawāmau puame tūgoñarīqūē pairi acoásurpu. Capee apeye ūnierē cacūḡou ānirī, Jesús cū caírōrē bairo átiḡaesurpu.

²³ Bairo cū caátó iña, atore bairo na iñurpū Jesús cū cabuerārē:

—¡Camasā apeye ūnierē capee cacūgori majā Dios cū carotimasīrīpaure na caetapee masiriyojāñuña! —na iñurpū Jesús.

²⁴ Bairo cū caírō tūgo, tūgo acūacoasupará cū cabuerā. Bairi atore bairo na ínemoñurpū Jesús:

—Yu yarā, tūgopeoya: Camasā apeye ūnierē capee cacūgori majā Dios cū carotimasīrīpaure na caetapee masiriyojāñuña. ²⁵ Waibacu capai, camello, āpōā pota opeacapu cū cañā āmewitiata, masiriyojāñuña. Bairo cū caāmewitimasīmiatacūārē, netōjāñurō masiriyoro niña caāmu capee apeyere cacūḡou Dios cū carotimasīrīpaure cū caetapee puame roque —na iñurpū Jesús.

²⁶ Bairo cū caírō tūgo, cū cabuerā puame nemojāñurō tūgo acūacoasupará. Atore bairo āmeo iñurparā na majū:

—Bairi toroque, ¿ni ūcū cū netōmasīcuti?

²⁷ Jesús puame na iñarī, atore bairo na iñurpū:

—Dise ūnie camasā na caátimasīētīē nipetirije Dios cū caátimasīrījē jeto niña —na iñurpū.

²⁸ Bairo cū caírō tūgo, Pedro puame bairo qūīñurpū Jesure:

—Jāā Quetiurpu, jāā roque merē nipetirije jāā cacūgorijere cūrī, mārē jāā bapacuti usajūgowu —qūīñurpū Pedro Jesure.

²⁹⁻³⁰ Bairo cū caírō tūgo, bairo qūīñurpū Jesús:

—Ni jīcāū ūcū yu mena bapacūtigu yu yaye caroa quetibujuriquere juquetibujugu, cū ya wiire, o cū bairārē, cū bairā rōmirīrē, cū pacuare, cū pūnaarē, o cū ya yepa cūārē cū caaweyocoápata, narē cū cacūgoro netōjāñurō bócanemogumi tunu ati yeparure ācū cū yaye ūnierē, bairi cū yarā ūna cūārē. Bairi jīcāūrē cū caaweyocoápata, cū netōrō cien bui peoro cārō majū bócanemogumi. Yu yau cū caānie jūgori aperā popiye cū baio roque cū na caátimiatacūārē, bairo jeto bócanemogumi cū ya wiirire, o cū bairārē, cū bairā rōmirīrē, cū pacuare, cū pūnaarē, o cū ya yepaa cūārē. Tunu ape ūmurecōo caetaro, cūgonemogumi yeri capetietiere. ³¹ Apeyera tunu ati rāmūrē camasā jīcāārā rotimasīmirācūā, caberorpu na mena macāñarē na rotimasītīgarāma. Tunu bairoa ati rāmūrē camasā jīcāārā rotimasītīmirācūā, caberorpu na mena macāña capāārārē carotimasīrā majū nigarāma.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

³² Cabero Jesujāā Jerusalēpu caāniati wāāpu ásúparā. Jesús puame cū cabuerā jūḡoyere ásúpu. Bairo cū cabairo iña, cū cabuerā tūḡocōā maniásupará. Tunu bairoa nipetirā cū bero causarā uwitūgoñurparā. Bairo na cabairo iña, Jesús puame cū cabuerā puḡa wāmo peti rypore puḡa pēnirō cānacāū majū camasā watoa caānarē na piijori, atore bairo na iñurpū cū cabaipere: ³³ “Jerusalēpu marī caátiere merē mujāā masīña. Topu ti macā macāña puame yu, Camasā Jūḡocure, yu ñerī, yu jogarāma sacerdote majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caquetibujucūriqūērē cajūḡobueri majārē. Bairo na caāto, sacerdote majā quetiuparājāā puame yu pajīārōca rotigarāma. Bairo átirotiri yua, judío majā caāmerārē yu nuni rocacōāgarāma. ³⁴ Roro ñiepegarāma. Na ūco mena yu eyotu epegarāma. Bairo átiri, roro majū yu bape epegarāma. Bairo yu átieperi, yu pajīā rocacōāgarāma. Bairo yure na caátimiatacūārē, itia rāmu bero caāno yu puame yu caticoḡu tunu,” na í quetibujuyurpu Jesús.

*Santiago y Juan piden un favor**(Mt 20.20-28)*

³⁵ Cabero Santiago, Juan Zebedeo pūnaa Jesús tɔpu atí, atore bairo qũĩñuparā:

—Jāārē cabuei, murē jāā cajēnirī wāme jāārē mɔ caátibojaro jāā boya —qũĩñuparā.

³⁶ Bairo na caĩrō tũgo:

—¿Ñerē mujāā yu caáto mujāā boyati? —na ĩ jēnifiañupū.

³⁷ Na puame bairo qũĩñuparā:

—Ati yepare mɔ carotimasirīpaɔ caetaro, mutɔ jāā mɔ caruirotiro jāā boya. Jicāu cariape nũgōā, apei caācō nũgōā jāā mɔ caruirotiro jāā boya. “Jau,” miwā —qũĩñuparā Juan, Santiago mena Jesure.

³⁸ Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mujāā cajēnirījē cabaipere caroaro mujāā masīētīña. Butioro popiye bairicarore mujāā jēnimiña. Yu puame popiye yu baigu. Yure bairo popiye mujāā cabaiata, ¿mujāā nucāmasirīati? —na ĩñupū Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

³⁹ Bairo cū caĩrō tũgo:

—Murēā bairo jāā nucāmasīña —qũĩñuparā.

Bairi Jesús puame atore bairo na ĩnemoñupū:

—Yu cabaiparore bairo popiye mujāā baigarā mujāā cūā. ⁴⁰ Baira, yu majū yure cajurotiparā, yutu cariape nũgōā, bairi caācō nũgōā caruiaparārē na yu besemasīētīña. Yu Paɔ puame roque bairo caāniparārē na besemasīñami —na ĩñupū Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

⁴¹ Cabero Jesús cū cabuerā puğa wāmo cānacāu caāna majū, Santiago, Juan mena Jesure na cajēniñaatajere catũgoatana ānirī, na mena asiajāñuñuparā. ⁴² Jesús puame tiere ĩña, cūtu na piijori atore bairo na ĩ quetibujuyupu:

—Merē mujāā masīña atí umurecōo macāāna na caátianierē. Ati yepa macāāna Diore caĩroaena quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena rotiepeyama na roca macāānarē. Popiye na baio joroque na rotiepeyama. ⁴³ Mujāā puame roquere tore bairo baietroña. Bairo puame bairotiya mujāārē: Mujāā mena macāācū, caānimajūūrē bairo caānigau, mujāā roca netōjāñurō carotimasirē bairo ānrotiya. ⁴⁴ Tunu bairoa mujāā mena macāācū, carotimajūūrē bairo caānigau, mujāā ūmurē bairo cū caāmata, ĩñurō. ⁴⁵ Yu, Camasā Jũgocu, quetiupau majūrē bairo yure capaabajaparārē macāu acú mee yu apú atí yepapure. Camasārē na juátinemoɔ acú yu apú atí yepapure. Tunu bairoa yu cariarije jũgori camasā na carorije wapare netōu acú yu apú —na ĩ quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

*Jesús sana a Bartimeo el ciego**(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)*

⁴⁶ Cabero Jericó na caĩrī macāpu etayuparā. Bairo ti macāpu caāniatana ti macārē na cawitiro, cū cabuerā Jesús berore usayuparā. Capāārā camasā cūā cū bero usayuparā. Bairo na caátó, jicāu cacaapee ĩñaecū Bartimeo cawāmecucu, Timeo macú maa tɔpu dinerore jēni ruiyupu. ⁴⁷ Cū, cacaapee ĩñaecū puame, “Jesús Nazaret macā macāācū netōácú baiyami,” na caĩrō tũgori, busarique tutuaro mena atore bairo qũĩ joyupu Jesure:

—¡Jesús, David ānacū pārāmi, bopacooro ĩñiñaña!

⁴⁸ Bairo cū caĩrō, capāārā camasā puame cū tutiyuparā, cū awajaeticōāto, ĩrā. Bairo cūrē na caĩmiatacūārē, butioro jāñurī awajanemoñupū tunu:

—¡David ānacū pārāmi, bopacooro ĩñiñaña!

⁴⁹ Jesús puame bairo cū cañawajarijere tũgori tuanucāñupū. Tuanucārī yua, “Cū piijoya,” na ĩñupū Jesús cūtu caānarē.

Bairo cū capirotiro tũgo, bairo qũĩñuparā to macāāna cacaapee ĩñaecūrē:

—Tũgoñarīqũē paieticōāña. Wāmuncārī asá Jesutu. Murē pii átiyami.

⁵⁰ Bairo na caĩrō tũgo, cacaapee ĩñaecū puame jicoquei cū jutiro cabuimacāātōrē wērocacūrī, patí wāmuncācō acóásupu Jesús tɔpu. ⁵¹ Bairo cū caetaro ĩña, Jesús puame:

—¿Ñerē mɔ yu caáto mɔ boyati? —qũĩ jēnifiañupū.

Bairo cū cajēniñarō tũgo, bairo qũĩñupū cacaapee ĩñaecū Jesure:

—Yu Quetiupau, cañamasīēcū ānirī ĩñiñamasīgaya tunu —qũĩñupū.

⁵² Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo qũĩñupū Jesús Bartimeorē:

—Tunu ácúja mɔ ya wiipu. Yu mena mɔ catũgoñatutuarie jũgori mɔ caapee ĩñamasīō joroque mɔ yu átiya.

Bairo cū caĩrō, jicoquei ĩña masīcoasupu yua. Bairo ĩña masīrī bero, maapu Jesús berore usa ásupu Bartimeo cūā yua.

11

*Jesús entra en Jerusalén**(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)*

¹ Bairo Jerusalén tɔpɔ cōñaaná yua, Betfagé, Betania na caĩri macãärë, Olivo buro tɔre etayupará Jesujää. Bairo etarã, Jesús pɔame cū cabuerã pɔgarãrë macãpɔ na ájũgorotiyupɔ. ² Atore bairo na i joyupɔ:

—Ánája ato riape caáni macãäcãpɔ. Topɔ etarã, jicoquei burro jiyancõricãrë cū mujää bõcagarã. Cū, burro pɔame mai camasã na capesañaecū nigumi. Cãrë cū õwãri, cū mujää neapã yɔ tɔpɔ. ³ Baiři tunu aperã mujääärë, “¿Nopẽrã cū mujää õwãñati?” na caiaa, atore bairo na mujää İwã: “Marĩ Quetiupɔ cū boami. Yoaro mee mujää tunuogumi tunu mujää burrore,” na mujää İwã —na i joyupɔ Jesús.

⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo cū cabuerã pɔgarã pɔame acoásuparã. Bairo áná yua, burrore cū bõcayuparã. Wii jopetɔ maa tãni na cajiyancõãtacɔre cū bõcayuparã. Cū bõcaetari yua, cū õwãñuparã.

⁵ Baiři burrore na caõwãrõ İnarĩ, to macããna jicãärã atore bairo na İñuparã:

—¿Nerë mujää átiyati? ¿Nopẽrã cū mujää õwãñati?

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús cū cabuerã pɔame Jesús na cū caĩrotiatatore bairo na İyuyuparã to macããnarë. Bairo na caiyuro, burro uparã pɔame, “Toroque cū neánaja,” na İñuparã.

⁷ Bairo Jesutu burrore na cane etaro yua, na jutii, cabui macãäjërë, burro buire peoyuparã. Bairo na caãto, Jesús pɔame burro buipɔ wãmpɔ peayupɔ. Bairo cū buipɔ pesari yua, ásupɔ Jesús Jerusalëpɔ. ⁸ Bairo cū caãto, to macããna capãärã camasã na jutii cabui macãäjërë esocũñuparã maa cū caãtı wãärë. Aperã maatɔ macãäjë pepũũ queeri ũnierë patanerĩ Jesús jũgoyere piticũ jũgoyuparã, Jesure qũiroari useanirã. ⁹ Bairo bairã, nipetiro Jesús jũgoye macããna, cū bero macããna cãã busarique tutuaro mena atore bairo qũi basapeo jũgoyuparã:

—İNumajũcõãña! ¡Jesús, Dios cū cajom marĩ Quetiupɔ majũ cū caãnoi, cãrë marĩ cabasapeoro ñuña! ¹⁰ ¡Quetiupɔ rey David marĩ ñicũ ãnacũ cū caãnatõrë bairo caroaro to baicõã ãmarõ! ¡Nipetiro cū marĩ basapeoroa Dios umɔrecõo macãäcãrë! —qũi basapeoyuparã to macããna.

¹¹ Bairo na cabasa ãno ũno, etayupɔ Jesús Jerusalëpɔ. Topɔ eta, jããñupã Jesús Dios ya wii, templo wiire. Bairo ti wiire jããnacã, nipetiropɔ İñapeyocõãñupã Jesús. İñapey yaparo, tocãrõã acoásupɔ Betania macãpɔ cū cabuerã pɔga wãmo peti ɔpore pɔga pëñirõ caãnacũ mena, merë ñamicã caãnoi yua.

*Jesús maldice la higuera sin fruto**(Mt 21.18-19)*

¹² Cabusuri rãmpɔ caãno tunucoásupɔ Jesús Jerusalëpɔ tunu. Bairo ti macãpɔ ácu, queya tũgoñañupã. ¹³ Bairo queyari, jicãũ yucu higuera cawãmecutiire yoajãñurõpua ácũ İñajoyupɔ. Bairo İñajo yua, caricare İñau ásupɔ. Bairo caricare cū camacãmiatacãärë, capũũ jeto nicõãñuparõ. Rıca mañuparõ. Carıcacutı yutea mee ãñuparõ mai. ¹⁴ Bairo tii otei carıcamano, atore bairo İñupã Jesús ti oteire:

—İAtii tocãrõã rıca manıgaro yua! Ni ũcũ ati rıcare ugaetıgumi yua.

Bairo cū caĩrjërë cū cabuerã pɔame tũgoyuparã.

*Jesús purifica el templo**(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)*

¹⁵ Cabero Jerusalëpɔ na caetaro bero, Jesús pɔame jããñupã templo capairi wii, ñubuerica wiire. Ti wiire jããetari, to macããna nunirĩ cawapatarı majãrë, bairi wapatirı majã cãärë na acurewıyogo jũgoyupɔ. Tunu moneda tiirire cawasoari majã mesarire, bairi buare cawapatarı majã ya mesari cãärë tujerecũ peyocõásupɔ. ¹⁶ Bairo átiri yua, aperãrë apeye ũnierë cãgori, o pɔsari, templo wii recomacãpɔ caãnucũrãrë na netõárotiesupɔ Jesús. ¹⁷ Bairo áti yaparo, atore bairo na i quetıbujuyupɔ to macããnarë:

—Dios cū caquetıbujuri tutıpɔ bairo İña: “Yɔ ya wii ati umɔrecõo nipetiro camasã na cañubueri wii, ñubuerica wii majũ nigaro,” İña. Bairo caıquetıbujumiatacãärë, mujää pɔame apeye aruare bairo mujää átiya. Camasãrë jeruti nunirĩ majãrë bairo caãna ãñirĩ jerutirı majã na caãni wii, ütã wiire bairo mujää átiya ati wii, Dios ya wiire —na i quetıbujuyupɔ Jesús.

¹⁸ Bairo cū caıquetıbujurıjere tãgorã, sacerdote majã quetiuparã, bairi Moısés ãnacũ cū caroticũrĩqũërë cajũgobueri majã cãã, “¿Dope bairo átiri cū marĩ pajãrãati?” ãmeo İ busupëni jũgoyuparã na majũ. Mai, cū uwiyparã Jesure, nipetiro camasã Jesús yaye cū quetıbujurıjere caroaro cū na catũgousacõã manıátıe jũgori. ¹⁹ Cabero canaıoatıpɔ caãno İña yua, Jesús cū cabuerã mena ti macã Jerusalërë wıticõásuparã.

*La higuera sin fruto se seca**(Mt 21.20-22)*

²⁰ Cabusuri rām̄ caño higuera yuc̄tu netōásúparā. Bairo áná, higuera yucure canuc̄ōr̄p̄na caj̄ni yasiatacure ñajoyuparā. ²¹ Bairo na cañajoro, Pedro p̄ame Jesús cū cañr̄q̄ñerē tūgoñabocari, atore bairo q̄ññup̄ Jesure:

—Ȳu Quetiup̄na, ñajoya. Jicu, “Tocārōā r̄ica manigaro,” m̄u caññaatacu p̄ame merē j̄nicuupa—q̄ññup̄.

²² Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo na ññup̄ Jesús cū cabuerārē:

—Dios mena tūgoñatutuaya. ²³ Cariape mujāārē ñña: Ni j̄icāū ūcū at̄i at̄āārē etari, “Wāāti ria capairiyap̄n̄ etanucārōjā,” cū cañata, cū cañrōrēā bairo baibujioro t̄i at̄āū p̄ame. “Ȳu cañrōrē bairo baicoagaro,” p̄gani cārō tūgoñar̄i mee, cariape cū cañtūgoñatutuacōāta, cū cañrōrēā bairo baigaro yua. ²⁴ “Ȳu caj̄ñirōrēā bairo jogumi Dios,” cariape ñ tūgoñatutuacōāña. Bairo mujāā cañtūgoñatutuacōāta, ñipetiri wāme cū mujāā caj̄ñir̄j̄erē mujāā jomajūcōāgumi. ²⁵ Tunu bairoa Diore mujāā caj̄ñeniparo jūgoye, aperā camasā mena roro mujāā caátaje caāmata, na mena mujāā cabus̄q̄ñenōrō ñña, mar̄i Pac̄u Dios am̄urecōor̄p̄ caācū cūā roro mujāā caátajere mujāā cū camasiriyobojaparore bairo ñrā. ²⁶ Bairo roro mujāārē na caátajere na mujāā cabus̄q̄ñenōeticōāta roque, mar̄i Pac̄u Dios cūā roro mujāā caátajere mujāā masiriyobojaetigumi.

*La autoridad de Jesús**(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)*

²⁷ Tip̄na bero etayuparā tunu Jesujāā Jerusalēp̄na. Bairo etarā, templo wiip̄ jāññuparā. Bairo Jesús p̄ame top̄ cū cañesēā ānitoye, sacerdote majā quetiuparā, aperā Moisés ānacū cū caroticūñr̄q̄ñerē caj̄gobueri majā, aperā judío majā cabutoa camasir̄i majā cūā cūtu etayuparā. ²⁸ Bairo cūtu etari, atore bairo q̄ññiññuparā Jesure:

—¿Noa ūna na carotiro mena bairo m̄u át̄iati ññamicā m̄u caátijatayere?

²⁹⁻³⁰ Bairo na caj̄ñeniñarō tūgo, atore bairo na ññup̄ Jesús fariseojāārē:

—Ȳu cūā mujāārē j̄icā wāme yu j̄eniñagu. Cariape yu mujāā ȳwa: ¿Ni ūcū camasārē cū bautiza rotijoyupari Juan ānacūrē? ¿Dios, o camasā p̄ame cū na bautiza rotijoyupari? T̄iere cariape yu mujāā cañquetibuj̄uata, yu cūā cariape mujāārē yu quetibuj̄ugu, “Noa ūna na carotiro mena bairo yu át̄iya,” mujāā ñigu—na ññup̄ Jesús.

³¹ Bairo cū cañrō tūgo, yasioroaca āmeo bus̄yuparā na majū cūrē na cañyupere: “¿Noñē bairo cū mar̄i yurāati? ‘Dios p̄ame cū bautiza rotijoricami Juarē,’ mar̄i cañata, ‘Toroque, ¿noñēñrā Juan ānacū cū cañquetibuj̄uriquere cariape mujāā tūgoeti?’ mar̄i ñbuj̄ojami. ³² Tunu bairoa, ‘Camasā p̄ame cū bautiza rotijoricarāma Juarē,’ mar̄i ñ mas̄iēt̄iña, mar̄irē tutirema ñrā,’ yasioroaca āmeo ñ bus̄yuparā. Mai, camasārē na tūgoña uwiyuparā. Na, ñipetiro camasā p̄ame, ‘Juan, Dios cū cañquetibuj̄urot̄ijoric̄i āmi,’ ñ tūgoñarāma. ³³ Bairi, ‘Jāā mas̄iēt̄iña Juarē cabautiza rotijoric̄e,’ q̄ññuparā fariseo quetiuparājāā Jesure.

Bairo na cañrō tūgo, Jesús p̄ame bairo na ññup̄:

—Cariape yu mujāā yuet̄iya. Bairi yu cūā, “Noa ūna na carotiro mena tore bairo yu át̄imas̄iña,” mujāārē ñi quetibuj̄uet̄igu—na ññup̄.

12*La parábola de los labradores malvados**(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)*

¹ ñ quetibuj̄u yaparo, at̄i wāme ñcōñar̄i na quetibuj̄u jūgoyup̄n̄ Jesús. Atoze bairo na ññup̄: “Ññup̄ j̄icāū wese up̄na. Cū p̄ame use wesere q̄ñenōñup̄. Bairo ti wese ote yaparo, cū wesere j̄anía ññotayup̄n̄ at̄i rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumerop̄n̄ cūārē q̄ñenōñup̄. Áti yaparo, na cacoteri w̄i cañm̄uar̄i w̄i, torre cūārē q̄ñenōñup̄. Bairo q̄ñeno yaparori bero, acoásup̄n̄ cayoarop̄n̄. Mai, águ jūgoye, cū wesere wasocññup̄n̄ aperā paari majārē, wapatagu. ² Cabero yua, use cabut̄iri yutea caetaro mas̄ir̄i, cū ūm̄u j̄icāārē cū joyup̄n̄ cū ya wesere cū cawasoricar̄i t̄up̄n̄. Cūrē na cawasoric̄e wapare boñ, cū joyup̄n̄, tie wapare cū jeat̄ibojáto, ñ. ³ Bairo cū ūm̄urē cū caj̄omiatacūārē, wese paari majā p̄ame, cū caetaro cū q̄ñēñuparā. Bairo cū q̄ñer̄i, ñe ūnie mac̄cū cū át̄itunuo joyuparā. ⁴ Tunu ti wese up̄na p̄ame apēi cū ūm̄urē cū joyup̄n̄. Cū cūārē torea bairo cū ásuparā. Roro cū át̄ipēri, cū r̄uroare r̄iñ w̄it̄io joroque cū payuparā. ⁵ Cabero ti wese up̄na apēi cū ūm̄urē cū joyup̄n̄ tunu. Bairo top̄n̄ cū caetaro, cū paj̄iā rocacōññuparā ti wese cacoteri majā yua. Cabero capāārā na jonemomiñup̄n̄ tunu. Bairo top̄n̄ na caetaro, ti wesere cacoteri majā p̄ame j̄icāārē na q̄ñēñuparā. Aperārē na paj̄iā recōññuparā.

⁶ “Bairo na caato bero, j̄icāūā rusayup̄n̄ yua, cū mac̄cū butioro cū camai majūñ jeto. Bairo bairi ti wesep̄n̄ cū joyup̄n̄, atore bairo ñ tūgoñar̄i: ‘Cū roquere cū ññcūñbuj̄obuj̄iorāma, yu mac̄cū

cū caānoi.' 7 Bairo cū caītūgoñamiatacūārē, wese paari majā puame ti wese upau macū cū caatóre ñnarī, āmeo ñnuparā: 'Atiyami ati wese upau macū. Cūā ññami cū pacu cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairi cū marī pajīārocacōāto. Bairo marī caápara, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,' āmeo ñnuparā na majū. 8 Bairo caīrā āniri na caīrōrēā bairo ásuparā. Ti wese tñnupu cū ñeowa átī, cū pajīā rocacōāñnuparā," na ñ quetibujuyupu Jesús.

9 Bairo ñ quetibujuyaparo, atore bairo na ñ jēñiññupū cū caīrñjērē catāgori majārē: "¿Dope bairo ácamī mujāā ñ tūgoñañati cū macārē na capajīārocaro bero ti wese upau puame? Bairo átigumi: Topu á, ti wese paari majārē na pajīā recōāgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgumi," na ñnupū Jesús cū caīrñjērē catāgori majārē.

10 ñ quetibujuyaparo, atore bairo na ñnemoñnupū tunu: "¿Atie quetibujucūrīqūērē mujāā ññatincūñati Dios yaye busarica tutipu? Mujāā masīrā. Bairo ñña:

'Ūtā mena cawii qūēnorī majā jīcā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia puame caānimajūrīcā ñigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujoricaro.

11 Dios puame bairoa ásupi. Bairo cū caátore ñnarā, marī tūgoña useañña,

ñ quetibujuyaya Dios yaye busarica tutipu," na ñ quetibujuyupu Jesús tia ūtāārē bairo cū cabairijere.

12 Bairo cū caīquetibujuro tūgo, to macāāna puame masīcōāñnuparā Jesús cū caīrñjērē. "Marī puame tia ūtāārē carocari majārē bairo marī añiña. Bairi marīrēā ñgū ñcūmi Jesús," ñ tūgoñañnuparā. Bairo ñ tūgoñamasīrī jicoquei Jesure cū ñegamiñnuparā. Bairo cū ñegamīrācūā, cū ñemasīesuparā, camasārē na uwirā. Bairi tocārōā jānarī acoásuparā.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

13 Cabero tunu fariseo majā jīcāārā bairi Herodes yarā cūārē Jesutu na joyuparā, "¿Dope bairo rorije cū busuo joroque marī ānaati? Bairo roro Jesús cū cabusata, cū marī busujā masīgarā," ñrā. 14 Bairi na cajoatana Jesús tupu etarā, atore bairo qūñ jēñiññuparā:

—Cabuei, jāā masīña merē mu caátīānierē. Mua, caroaro cariape minucūña. Aperā roro na cabaurije, aperā caroaro na cabaurije jūgori mee na miñabeseya. Mua, cariapea Dios marīrē cū caānirotiricarorea bairo mu bueya. Bairo cabai āniri, ¿dope bairo mi tūgoñañati romano majā marīrē na carotirijere? ¿To ñññati quetiupau emperadore camasā yaye dinerore jeri, jāā cajoata, o to ñneticuti? —qūñ jēñiññuparā.

15 Jesús puame roro na caītūgoñarñjērē masīcōārī, atore bairo na ñnupū:

—¿Nopēñrā, "Roro qūññato," caīrārē bairo yu mujāā ñ jēñiññati? Jau, yure joñijate moneda tiire, caroaro marī caññaparore bairo ñrā —na ñnupū.

16 Bairo na canunirō, atore bairo na ñnupū:

—¿Noa riapē to tusayati, ti moneda tiicapure? Tunu bairoa, ¿noa wāme woaturique to tusayati? —na ñ jēñiññupū Jesús.

Bairo cū caīrō, na puame ñnuparā:

—Emperador quetiupau yu wāme, bairi tunu, cū riape tusaya ti tii moneda tiicapure — qūññuparā.

17 Bairo na caīquetibujuro, atore bairo na ñnemoñnupū Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiupare cū yaye caānierē cūrē cū tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caānierē Diore cū jonucūña —na ñ quetibujuyupu Jesús fariseojāārē.

Bairo cū caīrō tūgorā, cū caīquetibujurijere tūgo acuaacoasuparā.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

18 Cabero jīcāārā saduceo majā na caīrā qūññarásuparā Jesure. Mai, saduceo majā puame atore bairo caītūgoñarī majā añnuparā: "Camasā cariacoatana, nopē bairo catitunu masīñnama," ñ tūgoñañnuparā. Bairi atore bairo qūññuparā Jesure:

19 —Cabuei, Moisés ānacū atore bairo marīrē ñ woacūññupū tirāmepure: "Ni jīcāū ūcū cawāmojiyaricu cū ñmo mena pūnaa mácūā cū cariacoatana, cū ānacū bai puame cū buiacore cō cū wāmojiyaāto. Bairo cū caāto, cū pūnaa caāñparā puame cū ānacū pūnaarē bairo āñibujorāma," ñcūñnupū. 20 Tiere mu masī. Bairi ape wāmerē ñcōñarī jāā quetibujupa mai:

Ñnuparā jīcāni, jīcā wāmo peti puga pēñirō caānacūā majū jīcāū pūnaa. Bairi cajūgocu puame wāmojiya jūgoyupu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu. 21 Bairi cū ānacū bai puame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu cū cūā. Tunu bairoa cū ānacū bai apei puame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero cū cūā riacoásupu pūnaa mácūā. 22 Bairi bairo jeto baiyuparā nipetiro na ānana bairā, aperā cūā. Bairo nipetiro cō mena ñmocutimirācūā, cō mena pūnaa māna jeto riapeticoasuparā. Cabero na ānana ñmo caāñmirīcō cūā riacoásupo. 23 Bairo ati yeparu nipetirā ñmo caānacō āniri yua, cariaricarā

tunu na cacatiroꝑu na caãno, ¿ni numo majũ cõ añicuti? –qũĩ jêniñañuparã saduceo majã Jesure.

²⁴ Bairo na caĩjêniñarõ tũgo, atore bairo na ï quetibũjuyupu Jesús:

–Mujãã, saduceo majã, Dios yaye cã caquetibũjucũrĩqũẽ, bairi cã tutuarije cããrẽ mujãã tũgoña mawijacoaya, bairo ïrã. ²⁵ Ape umurecõore caãmuã, carõmia cãã catiri caetaparã puame numo manigarãma. Ángelea majã, umurecõo macããna na caãnorẽ bairo nigarãma. ²⁶ Apeyera tunu mujããrẽ yu quetibũjugu: Cariacoatana nimirãcãã tunu na cacatirore Moisés ãnacũ cã caquetibũjuwoacũricã tutipu mujãã ïñaetinucũñati ati wêêrẽ. Ti tutipu yucu ãmirõcãã caãpetietiere cã caquetibũjuricapauꝑu atore bairo ï woatuyupi Moisés: “Yua, yu ãniña Abraham, cã macũ Isaac, bairi cã macũ Jacob quetiupau caãnacũ,” ïñupĩ. ²⁷ Bairo cã caĩrõ, marĩ masiña: ¿Dios puame cayasirã ãnana ãna quetiupau mee niñami! Cacatirã majũ quetiupau roque niñami. Tere mujãã tũgoña mawijacoaya –na ï quetibũjuyupu Jesús saduceo majãrẽ.

El mandamiento más importante

(Mt 22.34-40)

²⁸ Bairo na caãmeo busupênirĩjêrẽ catũgoatacu jĩcãũ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrẽ cajũgobuei puame bairo Jesús caroaro cã caĩquetibũjuro tũgori, Jesutu etayupu. Bairo cãtu eta, atore bairo qũĩ jêniñañupũ Jesure:

–Cabuei, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ mena macããjê, ¿dise puame caãnimajũrĩjê cã caroticũrĩqũẽ to ãniñati? –qũĩ jêniñañupũ.

²⁹ Bairo cã caĩjêniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caãmure:

–Moisés ãnacũ cã caroticũrĩjê mena macããjê cabuijãñurõ netõrõ carotirije atore bairo niña: “Tũgoya mujãã Israel macããna. Dios marĩ Pacu jĩcãũ niñami. Ape manĩñami. ³⁰ Bairi mujãã caãtiãnie nipetirije mena cã maiña. Tunu bairoa mujãã yeripu, mujãã catũgoñarĩjê nipetirije mena cã maiña. Tunu bairoa mujãã catutuarije nipetirije mena cã maiña.”

³¹ Atie rocajãñurĩ cã caroticũrĩqũẽ torea bairo jãñurĩ niña tie cãã. Bairo ïña: “Mujããtu macããna cããrẽ mujãã rupaure mujãã camairõrêã bairo na maiña.” Tie Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjê niña. Ape wãme tie netõrõ caãnie maa –qũĩ quetibũjuyupu Jesús cajũgobueire.

³² Bairo cã caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Jesure:

–Cabuei, cariape miña. Mu caĩquetibũjurijere bairo baiya: Dios marĩ Pacu jĩcãũã niñami. Ape manĩñami. ³³ Marĩ caãtiãnie nipetirije mena cã marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ yeripu, marĩ catũgoñarĩjê nipetirije mena cã marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ catutuarije nipetirije mena cã marĩ maigarã. Marĩtu macããna cããrẽ marĩ rupaure marĩ camairõrêã bairo na marĩ maigarã. Tie puame marĩ catũgopeoro, waibuto rii altapu marĩ cajoemũgõ jonucũrĩjê tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjê niña –qũĩñupũ.

³⁴ Jesús puame caroaro cã cayuro tũgo, atore bairo qũĩñupũ:

–Petoaca rusaya Dios cã carotimasĩrĩpaupu mu caetapee.

Bairo cã caĩrõ bero yua, cã jêniña uwiri, ni jĩcãũ ùcũ cã jêniñanemoesupu.

¿De quién desciende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Bairo Jesús Dios ya wii templo wiipu camasãrẽ na bueãcã, atore bairo na ïñupũ cãtu caãnarẽ:

–¿Dopêrã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrẽ cajũgobueri majã puame, “Mesías, ‘Dios cã cajou,’ na caĩrẽ David ãnacũ pãrãmi ãnigumi” na ï quetibũjunucũñati? ³⁶ David ãnacũ puame Espiritu Santo cãrẽ cã camasiõrĩjê jũgori, atore bairo ï woatuyupi:

‘Dios puame yu Quetiupaure atore bairo qũĩwĩ:

‘Ato ruiya cariape nũgõã puame mai.

Mu pesua caãnanarẽ na yu canetõncãrõ bero, mu puame na mu rotimasĩgu.’

ïñupĩ David ãnacũ, Dios cã caĩrĩqũêrẽ.

³⁷ Bairo Mesiare, “Yu Quetiupau,” cã caĩmiatacũãrẽ, ¿dope bairo cã pãrãmi majũ cã ãnibujucuti? –na ï jêniñañupũ Jesús cãtu caãnarẽ.

Na puame capããrã ãñuparã cã yaye quetibũjuriquere useanirĩqũẽ mena catũgousarã.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Bairo Jesús camasãrẽ na quetibũjuãcũ, atore bairo na ïñupũ: “Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrẽ cajũgobueri majã na caãtiãnierẽ tũgoñamasiña: Na puame jutii cayowerijere jãñajesoyama. Bairo cajãñarã ãnirĩ plazapu na caãñesêãta, nipetiro camasã nũcũbugoricaro mena na cajênirõrẽ bonucũñama. ³⁹ Tunu bairoa ñubuerica wiiripu na caãpãta, caroapauri jetore ruiganucũñama. Tunu bose rãmu caãno narẽ na capiãta, caroapaurẽ ruiri

ugaganucũñama. ⁴⁰ Tunu bairoa cawapearã rômiri ya wiirire ĩmanucũñama. Tunu yoaro Diore cã jẽniũbue tonucũñama. Na puame roque aperã netõjãñurõ popiye tãmuogarãma.”

*La ofrenda de la viuda pobre
(Lc 21.1-4)*

⁴¹ Jicã rãmu templo wiipu ãcã, camasã na yaye dinerore na cajããnucũri patatu ruiyupu Jesús. Bairo totu ruiãcũ, ti patapu na dinerore jori majãrẽ na ñajoyupu. Capããrã ãñuparã pairo cadinerocuna. Na puame dinero jããricã pataripu na yaye dinerore jããrã ásuparã. ⁴² Na bero cawapeao cabopacao cãã jããñupõ puãa moneda, cobre tiiriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocãã. ⁴³⁻⁴⁴ Bairo cõ caãto ñña, atore bairo na ññupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—Ánoa cadinero cãgonetõõrã ãniri narẽ catuarijere, dinerore na cajããnucũri patapu jããñama. Atio cawapeao puame cabopacanetõõ ãniri, cõ cacũgomiriãrẽ nipetirijere jããcõãñamo. Bairi cariape mujããrẽ ñña: Dios cã caññajoro atio puame cadinero cãgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ññupũ Jesús.

13

*Jesús anuncia que el templo será destruido
(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)*

¹ Cabero templo Dios ya wii caññiatacu ti wiire witicoásupu Jesús. Bairo cã caãto, jicãũ Jesús cã cabuei atore bairo quũñupã:

—¡Cabuei, nocãrõ caroa wii majũ to ãññati ati wii! Paca ãtãpãiri ñña. Ati wii, caroa wiuro majũ nicõãña —quũñupã Jesure jicãũ cã cabuei, templo wiure ññari.

² Bairo cã caĩrõ tãgori, atore bairo quũñupã Jesús cãrẽ:

—Ati wii paca ãtãpãiri ññie nipetirijere miñaña. Cariape miña: Jicã rãmu, ati wiire roro na caãtipa rãmu caetaro, jicã ãtãã ñno bui tuticuti pesaricaro manopu átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —quũñupã Jesús cã cabuei jicããrẽ.

*Señales antes del fin
(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)*

³ Cabero Olivo buropu acoásuparã Jesujãã. Mai, Olivo buro Dios ya wii templo jããme ãñuparõ. Bairo ti buropu na caetaro, topu ruiyupu Jesús. Bairo cã caruiro, aperã na camano, cã cabuerã Pedro, Santiago, Juan, Andrejãã puame atore bairo quũ jẽniñãñuparã Jesure: ⁴ “Cabuei, ¿nocãrõpu to bairoati atie mu caĩriã? ¿Dope bairo merẽ, ‘Jesús cã caĩriquẽ etaro baiya,’ jãã i masĩrãati?”

⁵ Bairo na cajjẽniñarõ tãgori, atore bairo na ññupũ Jesús: “Caroaro majũ mujãã tãgoñamasĩgarã, jããpu jãã itoocore, ñrã. ⁶ Capããrã atigarãma itoñesẽãri majã. Atoore bairo itigarãma: ‘Yua, Mesías yu ãñña Dios cã cajou,’ ñgarãma. Bairo na ñrã, camasã capããrãrẽ na itogarãma.

⁷ “Tunu bairoa mujãã queti tãgogarã: ‘Camasã aperopu cããrẽ ãmeo pajĩãrã átiuparã.’ Bairo na caãtie quetire tãgori, tãgo acuaeticõãña. Ati mũrecõo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoyecutipee ñña bairopu. Bairi tãgo acuaeticõãña. ⁸ Ti yutea caãno jicã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jicã macã macããna, ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu tutuaro mena ati yepa cãã yuguigaro nipetirõpu. Apeye aua riarique atigaro. Jicãõ carõmio bairirupau caãcõ cõ macũ cã cabuiari rãmu capũnirõ tãgoñari cõ cawisiojũgoriguere bairo ñña ati mũrecõo cabaipee mujããrẽ yu caquetibũjarije.

⁹ “Diore caĩroaena na caãtiãnierẽ tãgoñamasacatiya. Mujããrẽ roro atigarãma. Mujããrẽ ñerĩ, popiye mujãã baio joroque mujãã atigarãma. Quetiuparã tũpu mujããrẽ neãgarãma, to macããna mujããrẽ na caññabeseperore bairo ñrã. Aperã cãã sinagogas, na caññubueri wiiripu mujãã bape epegarãma. Tunu yu yarã mujãã caãno jũgori na puame mujããrẽ roro na catutiparore bairo ñrã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tũpu cããrẽ mujãã neãgarãma. Bairo na caãtimitacããrẽ, na ñnarẽ yu yaye quetire nemojãñurõ mujãã quetibũju masĩgarã bairãpu. ¹⁰ Atie caroa queti cãã ati mũrecõo capetiparo jũgoye nipetirõpu caje-sapeticoa jũgoyecutipee ñña bairopu. ¹¹ Bairi quetiuparã tũpu roro mujããrẽ na caneãtõ, ‘¿Dope bairo na marĩ ñrãati?’ I tãgoña macããtãcõãña. Tipau caetaro ñña, Dios puame mujãã caĩmasĩpeere mujãã jogumi. Mujãã catãgoñamasĩrjẽ mena mujãã quetibũjetigarã. Marĩ Pacu Dios mena macããcũ, Espiritu Santo cã camasiõrjẽ jũgori roque mujãã quetibũjugarã camasãrẽ. ¹² Tipau caãno, jicãũ pũnaa caãna nimirãcãã, ãmeo busujãbuitirecõãgarãma. Bairo ána, gobiernorẽ na ñerotiri na pajĩãrerotigarãma. Tunu apei cãã cã macãrẽ torea bairo cã átirotigumi. Tunu jicãũ pũnaa na pacuare boetiri, na pajĩãrerotigarãma. ¹³ Bairi yua, ati mũrecõo macããna nipetiro mujããrẽ ññategarãma, yu yarã mujãã caãnoi. Baiyua, ni ñcũ mujãã mena macããcũ yu yaye jicã wãmeacã ñnorẽ cã cajããneticõãta, cã netõõgumi Dios.

14 “Bairi mujãã ðame Dios ya wiire nocãrõ caroapaure moecũ carõu majũ torũ cã caãnierẽ ñnarã, atore bairo mujãã ï tũgoñamasigarã: ‘Merẽ ati macã yasigarõ baiya.’ (Mujãã, atie yũ ya pũrõrẽ caññabuerã ðame tũgopeoya yũ yaye, yũ caquetibũjuriere.) Bairo cabairo, Judea yera macããna ùtã yucũru na rutĩ áparõ. 15 Tunu bairoa jicãũ ùcũ cũ wii, cabuimacã arũaru cã caãmata, ruiatĩri cũ apeyere, ape arũaru caãnierẽ cũ jei ápericõãto. Cariape cũ ácoa áparõ. 16 Tunu bairoa cũ, wesepũ caãcũ cũ jutii ùnierẽ bomicũã, cũ jetunũ apericõãto cũ ya wiiru. 17 ¡Carõmia bairirupau caãna popiye netõõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrẽ, capũnaacũna cãã popiye netõõrõ baigarãma ti rãmurẽ! 18 Bairi Diore cũ jẽniña, mujãã carutiripau camasiriyoeti rãmu to caãniparore bairo ñrã. Cawãma pue yũtea caãno to cabaietiparore bairo ñrã, Diore cũ jẽniña. 19 Ti rãmurẽ roro ati yeparũu bairique nigaro. Dios cũ caãtjũgori rãmu bero tocãnacã rãmurẽ netõõrõ popiye bairicapau nigaro ti rãmu caetaro. 20 Bairi Dios ðame ti rãmu roro cabairijere cã cajãnarotieticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairo na cariapeticoamiatacããrẽ, mujãã, cũ cabeserãrẽ mairĩ roque, peeti yũtea ùno popiye mujãã cabaipa rãmurẽ áti ññotabogãmu.

21 “Bairi ni jicãũ ùcũ, ‘Mesías, Dios cũ cajõu ðame ati macãru etaupũ,’ o ‘¡Ji macãru etaupũ,’ cũ caĩata, cariape cũ mujãã tũgoetigarã. 22 Caĩtopairã capããrã átigarãma. ‘Yua, Mesías yũ ãniña,’ o ‘Yua, profeta yũ ãniña,’ caĩrã átigarãma. Capee átiñẽõgarãma, camasã ricaati na catũgõusaparore bairo ñrã. Mujãã ùna, Dios cũ cabesericarã cããrẽ ïtomigarãma. 23 ¡Bairi masacatiya yũ yarã! Merẽ mujãã tiere mujããrẽ yũ quetibũju jũgoyetiya,” na ï quetibũjuyũ Jesũs.

El regreso del Hijo del Hombre

(Mt 24.29-35, 42, 44; Lc 21.25-36)

24 ï quetibũju yaparo, atore bairo na ï nemoñupũ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yũtea capetiro bero, muiru ùmurecõo macããcũ naitũãcoagumi. Ñami macããcũ cãã bauetigumi. 25 Nõcõã, ùmurecõore caãnimiatana cãã ñãacoagarãma. Bairo bairã, ùmurecõo macããna nipetirã yugui ñãacoagarãma. 26 Tocãrõã yũ, Camasã Jũgocũ, buseriwo watoaru nocãrõ yũ catutuarije mena, bairi yũ caasiyabatorije mena yũ caatõre ññajõgarãma. 27 Bairo yũ caatõre na caññajoro yua, yũ ãmua, ángelea majãrẽ nipetiropu na yũ árotigu. Bairi ati ùmurecõo macããna nipetiropu caãnarẽ na ñẽõgarãma yũ cabesericarã ðamerẽ,” na ï quetibũjuyũ Jesũs.

28 ï quetibũju yaparo, ati wãmerẽ ïcõñarĩ na ñnemoñupũ tunu: “Mai, higuera yucũre mujãã masiña. Ti yucũ cawãma pũũ cawasoaro ñnarã, ‘Merẽ cũma cõñarõ baiya,’ mujãã ï masiña. 29 Torea bairo mujããrẽ yũ caquetibũjuriere bairo cabaietaro ñnarã, ‘Merẽ Jesũs ati yeparũ nemo cũ catunuetaparo cõñarõ baiya,’ mujãã ï masigarã. 30 Cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yũ caquetibũjuriere baipeticoagaro ti yũtea macããna na cariaparo jũgoye. 31 Tunu bairoa ati ùmurecõo, ati yera cãã yasipeticoagaro. Yũ yaye quetibũjuriere roque petietigaro. Yũ caĩrõrẽã bairo baicoagaro.

32 “Bairõpua di rãmu, di hora majũ mujãã yũ caquetibũjuriere caetaparore ni jicãũ ùcũ masiñẽñami. Ùmurecõo macããna ángelea majã cãã masiñẽñama. Marĩ Pacũ Dios macũ, yũ cãã yũ masiñẽñama. Marĩ Pacũ Dios jeto masiñami ti rãmu caetaparore.

33 “Bairi ti rãmu yũ caetapa rãmurẽ mujãã masiñẽñama. Bairi masacatiya yũ yarã. Cacãñirãrẽ bairo baieticõãña. Caroaro coteya. 34 Ti rãmu caetaparo, jicãũ quetiupau cũ cabairiquere bairo ñiña. Cũ ðame ape yeparũ cayõarõpu águ jũgoye, cũ paabõjari majãrẽ na piijori, na cũñũpũ tocãnacããpũrea cũ ya wii macããjẽ coteriquere caroaro na caqũñenõõjaparore bairo ï. Ti wii jope cacotei cããrẽ, ‘Masacatiya, cajerutiri majã jããrema,’ qũĩ quetibũju cũñũpũ. 35 Cũ caatõ bero caroaro na caãniyurea bairo baiya mujãã cãã. Na cãã, ‘Tocãrõ majũ tunu etagumi marĩ quetiupau,’ ï masiñama. ‘Canaiõrĩpau caãno, ñami recomacã caãno, o ábocũ cũ capiĩrĩpau, o cabusurĩpau bero tunu etabujiomĩ,’ ï masiñama. Mujãã cãã narẽ bairo masiñẽmirãcãã, yure cotecõã ninucũña. 36 Masĩã mano yũ caatĩpaure cacãñirãrẽ bairo mujãã ãñibujiorã, tocãnacã rãmua caroaro tũgoñamasirĩ yure mujãã cacoteeticõãta. 37 Bairo mujããrẽ yũ caĩrjẽrẽ yũ yarã nipetirã cããrẽ atore bairo mujãã ñiña: ¡Caroaro coteya tocãnacã rãmua!” na ï quetibũjuyũ Jesũs.

14

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

1 Merẽ yua, pũga rãmu rusayuparo bose rãmu, Pascua na caĩrĩ rãmu, pããrẽ cawauarije caasua manierẽ judiõ majã na caũgara bose rãmu majũ. Quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacã cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajõgõbueri majã ðame, “¿Dõpe bairo camasã na caññãeto Jesure gobierno cũ cañerõtio joroque marĩ átiroticuti?” ãmeo ññuparã na majũ ïtorique mena,

Jesús cū cariarore borā. ² Bairo āmeo ĩrī cūrē na capajĭgamiatacūrē, ĭcāārā na mena macāāna atore bairo ĩņuparā:

—Bairāpua, Pascua caāno cū marĭ ĩerotimasĭēna, “Camasā roro awajari marĭ tutirema,” ĩrā, ĩņuparā.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ Jesús pñame tipau caāno Betania macāpu āņupū, carupau boamirĭcū Simón cawāmecucu ya wiipu. Bairo ti wii cū caāno, ĭcāō carōmio cūtu etayupo. Cō pñame caroarucapu ĭjiraro cajutiņurĭjē paio cawapacutiēre neasūpo. Bairo Jesús mesapu cū caruiro, carōmio caroa pñame tie cajutiņurĭjērē cū rupoaru piopeoyupo, Jesure butioro nacūbugoo. ⁴ ĭcāārā to caāna pñame bairo cō caāto ĩnarā, cō mena asiajāņuiņuparā. Atoe bairo ĩņuparā:

—Tame, ĭnopēō paio cawapacutiēre bairo cō ātireyati? ⁵ Apei, tiere caboure cō canuniata, paio, trescientos denario moneda tiiri majū wapa nerĭ, aperā cabopacarārē na ĩuatinemo masibujio. Āmerē tie yasicoaya cō cawapatabujioataje yua —āmeo ĩņuparā.

Tore bairo āmeo ĩ busuyuparā na majū carōmio cō caatiēre ĩnarĭ.

⁶ Jesús pñame tūgoypu cō na catutirijere. Bairi atore bairo na ĩņupū:

—ĭNopēĭrā patowācōrō cōrē mujāā busupaiyati? Atio carōmio bairo yure cō caatie ĩujāņuiņa. ⁷ Cabopacarā nicōānucūgarāma mujāā watoare. Yu pñame roque yoaro yu āmerĭgu ati yeparare. ⁸ Bairo cajutiņurĭjērē yu rupoare cō cariopeoro ĭgōri yu rupaare caroaro qūēnoñamo, yu rupaari ānajērē na cayacūparo ĭyōge. ⁹ Cariare mujāārē ĩiņa: Ati ĩmęrecōo nipetiropu, atie yu yaye queti, camasārē Dios cū canetōđrĭjērē na caquetibujoropu atio carōmio bairo yure cō caatie cūrē quetibujugarāma. Bairi cō caatiēre masĭcōā ninucūgarāma camasā tocānacā rāmua —na ĩņupū Jesús.

Judas traiciona a Jesús

(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Bairi yua, ĭcāu Jesús cū cabuerā puga wāmo peti rupoare puga pēnirō mena macāācū, Judas Iscariote cawāmecucu na ĩnau āsūpu quetiuparā sacerdote majārē. Na tpu etari, Jesure busujā buitirocacōāņupū, cū na capajĭmasiparore bairo ĩ. ¹¹ Bairo cū caĭrō tūgo, useanicoasuparā sacerdote majā quetiuparā. Bairo useanirĭ, “Dinero murē jāā jogarā tie wapa,” qūĭņuparā. Tipau bero, Judas pñame dipau ũno dope bairo camasā mano macājūgoypu, Jesure na ĩerotigu.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Bairi yua, etayuparo Pascua bose rāmu, caāņĭgōri rāmu, levadura pan cawauorije caasua manierē judĭo majā na caugari rāmu. Tunu bairoa oveja nurĭcū macū cordero na caĭrē pajĭrĭ na caugari bose rāmu etayuparo. Bairo ti rāmu caetaro ĩña, Jesús cū cabuerā pñame, cūtu etari, atore bairo qūĭ ĭĕniņāņuparā:

—ĭNooru marĭ caugapeere jāā caqūēnoyuro mu boyati?

¹³ Bairo na caĭĕniņarō, na ārotiyupu Jesús pugarā cū cabuerārē:

—Ānāja mujāā Jerusalēpu. Bairo ti macārē etarā, mujāā bócaetagarā ĭcāu caumurē, ocoru pusari caácure. Cūrē cū bócaetari, cū bero mujāā usaápā. ¹⁴ Cū usaa yua, cū wiipu cū cajāārō ti wii upaure atore bairo cū mujāā ĭgarā: “Cabuei bairo ĩ ĭĕniņajoyami: ‘ĭNooru to āniņati Pascua bose rāmu caāno yu cabuerā mena yu caugara arua?’ ĩ ĭĕniņajoyami,” cū mujāā ĭgarā. ¹⁵ Bairo mujāā caĭĕniņarō, mujāā ĩnogumi ĭōbuiyu caroaro qūēnoweyorica aruare. Topu marĭ caugapeere mujāā qūēnoyuwa —na ĩņupū Jesús cū cabuerā pugarārē.

¹⁶ Bairo cū caĭrō tūgo, acóásuparā Jerusalén macāpu. Topu na caetaro, nipetiro Jesús na cū caĭatatorea bairo baipticōāņuparō. Bairi topu qūēnoyuparā Pascua bose rāmu na caugapeere yua.

¹⁷ Cabero canaiorĭpu caetaro, Jesús pñame ti wii jāĕetari mesapu ruiyupu puga wāmo peti rupoare puga pēnirō caāna cū cabuerā mena. ¹⁸ Bairo na caugaruirĭpu, atore bairo na ĩņupū Jesús:

—Cariare mujāārē ĩiņa: Mujāā mena macāācū ĭcāu roro yure ĩ busujā buitirocagumi.

¹⁹ Bairo cū caĭrō tūgo, butioro tūgoña yapapuayuparā cū cabuerā. Bairo bairā, apei, apei, Jesure bairo ĩ ĭĕniņa ĭūgoyparā:

—ĭYu mee, yu ānicōāĕĭmicuti murē caĭbusujābuitiri majōcu? —ĩ ĭĕniņāņuparā tocānacāpua.

²⁰ Bairo na caĭrō, bairo na ĩņupū Jesús:

—Āni niņami yure roro caĭbusujābuitirocapu, āmerē ati bapare yu mena cū pan cayoseugau pñame. ²¹ Torecuna, yu, Camasā ĭgocu, profeta majā yu cabaĭpeere na caquetibujucĭrĭcārōrēā bairo yu baigu. Cabaimiatacūrē, ĭyure caĭbusujābuitirocapuare cū carorije wapa paio nigarō! Bairi cū cabuiaeticōāta, ĩbujioricaro —na ĩņupū Jesús cū cabuerārē.

²² Bairo na írĩ bero, na caugatoye, Jesús p̄ame cū wāmo mena p̄ārē nerĩ, “Dios, m̄u ñujãñuña jãã mena,” ĩ yaparori, carecomacã peenerĩ, cū cabuerārē, atore bairo írĩ na batoyup̄u:

–Atie pan, yu rupan̄a niña. Tiera ugaya –na ñup̄u Jesús.

²³ Bairo ĩ yaparo, cū wāmo mena copa etirica bapare nerĩ, “Dios, m̄u ñujãñuña jãã mena,” q̄ũ yaparori, ti copare na nuniñup̄u. Bairo cū caátõ, cū cabuerã nipetiro use oco ti copa macããjêrē etipeticõãñuparã. ²⁴ Bairo na caetiro, atore bairo na ñup̄u:

–Atie use oco p̄ame yu rĩ niña. Camasã capããrārē na netõõgn, yu riacoagn. Bairo yu cariapee j̄gori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacũriq̄uē etacoaya. ²⁵ Cariape mujããrē ñiña: Āmea mujãã mena use ocore pugani yu etinemoetig yu Pacu cū carotimasiñrañ tunu caetaro marĩ caatinemoparo j̄goye –na ñup̄u Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁶ ĩ yaparo, salmos basarique mena Diore basapeoyuparã. Basapeo yaparo yua, acoásuparã Olivo cawāmecuti burop̄u. ²⁷ Bairo na caátõ, atore bairo na ñup̄u Jesús:

–Yu cabuerã, mujãã nipetirã aperārē uwirã, yu mujãã aweyocoagarã. Mujãã cabaieere ĩ quetibujũ j̄goyeticũñañupã profeta majã Dios yaye woaturica tutip̄u: “Ovejare cacoteire camasã na capajãrõ yu ñõtaetigu. Bairo cãrē na capajãrõ bero, cū oveja p̄ame bata peticõãgarãma,” ĩ quetibujũ j̄goyeticũñañupã. ²⁸ Tunu apeyera cariacoatacu nimicãã, yu caticoagn tunu. Bairo cati yua, mujãã j̄goye Galilea yeparu yu ágn –na ñup̄u Jesús.

²⁹ Bairo cū caĩrõ bero, Pedro p̄ame bairo q̄ũñup̄u Jesure:

–Ānoa yu mena macããna nipetirã murē na caaweyocoamiatacããrē, yu p̄ame roque di rãmu ñno m̄u yu aweyoetigu.

³⁰ Bairo cū caĩrõ, bairo q̄ũñup̄u Jesús:

–Pedro, cariape murē ñiña: Āme ñami ābocu pugani cū capiiparo j̄goye itiani, “Cū yu masiẽtĩña Jesure,” yu mitogu –q̄ũñup̄u Jesús Pedrore.

³¹ Pedro p̄ame batioro tutuaro mena bairo q̄ũñup̄u:

–M̄u mena yure na capajã rocgamiatacããrē, “Cū yu masiẽtĩña Jesure,” ñitoetimajũcõãgn –q̄ũñup̄u Pedro Jesure.

Bairo cū caĩrõ tãgo, Jesús cū cabuerã cãã nipetiro, bairo jeto q̄ũñuparã.

Jesús ora en Getsemaní

(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

³² Bairi Jesujãã ásúparã Getsemaní cawāmecutorp̄u. Topu etari, bairo na ñup̄u Jesús cū cabuerārē:

–Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõp̄u Diore cū j̄nign yu átiya.

³³ ĩ yaparo, Pedro, Santiago, bairi Juarē jõjãñurõp̄u na j̄goásúp̄u Jesús. Bairo ácu, batioro tãgoña yapapuayup̄u Jesús. ³⁴ Bairi atore bairo na ñup̄u Pedrojããrē:

–Riaure bairo yu tãgoña yapapuaya. Mujãã p̄ame cãniena, atoa yu mujãã cotewa.

³⁵ ĩ yaparo, na j̄goye jãñurõp̄u ánemoñup̄u Jesús. Ānemo yua, cū rupopaturi mena etanumurĩ yeparu cū riapere mucũmuátĩ, Diore q̄ũ j̄ñiñup̄u, roro cū cabaieere Dios cū canetõõbojapare bairo ĩ. ³⁶ Atore bairo q̄ũ j̄ñiñup̄u Diore: “Caacu, m̄u cãbooa, atie roro yu canetõpeere yu m̄u netõõbojagn. Bairop̄u, yu caborore bairo to baieticõãto. M̄u caborore bairo roque to bai áto,” ĩ j̄ñiñup̄u.

³⁷ Cabero tunu ásúp̄u Jesús, Pedrojãã na caãnop̄u. Bairo cacãñirãp̄urē na etayup̄u. Bairi q̄ũñup̄u Jesús Pedrore:

–Jicã hora ñnoacã cãniena, ¿yu mujãã cotemasĩẽtĩñati? ³⁸ Cãniena, wãm̄nucãrĩ Diore cū j̄ñiña, wãtĩ mujããrē cū canetõõẽtiparore bairo irã. Bairo mujãã cabomiatacããrē, mujãã rupan̄a p̄ame tutuaetiya –na ñup̄u.

³⁹ ĩ yaparo, ásúp̄u tunu Jesús Diore cū j̄ñinemoñ ácu. Á yua, cãrē cū cañj̄ñij̄goatatorea bairo q̄ũ j̄ñinemoñup̄u Jesús. ⁴⁰ ĩ j̄ñi yaparo, tunucoásúp̄u Jesús Pedrojãã t̄up̄u. Bairo cacãñirãp̄urē na etayup̄u tunu. Na p̄ame w̄goa cutiri ñnapãã masiẽsuparã. Bairi dope bairo q̄ũ yu masiẽsuparã. ⁴¹ Bairo na cabairo ñña yua, ásúp̄u Jesús tunu Diore cū j̄ñiácú. Bairo j̄ñi yaparo, tunucoásúp̄u Jesús Pedrojãã na caãnop̄u. Merē itiani majũ nature etayup̄u. Bairo natu eta, atore bairo na ñup̄u:

–¿Nopẽirã mai cacãñirãrē bairo mujãã nicõãñucũñati? Tocãrõã cãniña. Carorije cacũgorãrē Camasã j̄gocure, yu na canunirocarip̄u etaya merē. ⁴² Bairi wãm̄nucãña. Jito, yure caĩbusujãbitirocari majõcu p̄ame marĩtu atiyami merē –na ñup̄u Jesús Pedrojããrē.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ Bairo cū cañano, Judas, Jesús cū cabuerā mena macããcū jicãu cañninucūmiatacu puame etayupu. Cū mena capããrã camasã cūã etayuparã. Na puame jarericapãrĩ, bairi yucu rucãari cããrẽ cūgori etayuparã. Sacerdote majã quetiuparã, Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽ cajũgobueri majã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã na cajoatana ãñuparã. ⁴⁴ Mai, na caetaparo jũgoye, Judas puame atore bairo na ññupũ Jesure cañenanãrẽ: “Cū wasopañarẽ ùpũrĩ yu cajẽnipau puame, Jesús nigumi. Bairo mujãã puame cū yu caãto ññarã, cãrẽ mujãã ñegarã. Cū ñe, caroaro cū jiya, cãrẽ mujãã neãgarã,” na ññupũ. ⁴⁵ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—¡Cabuei, mu ãniniñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cū ùpũñupũ. ⁴⁶ Bairo cū caãto, Judas mena caetari majã puame Jesutu etari, cū ñecoásuparã yua.

⁴⁷ Mai, bairo Jesure na caãto ññarĩ, jicãu Jesús mena macããcū puame sacerdote majã quetiupau ãmurẽ cū ãmorõrẽ cū patañocõã joyupu. ⁴⁸ Bairo cū caãto bero, atore bairo ññupũ Jesús cãrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcu yu cañnorẽ bairo jarericapãrĩ mena, bairi yucu rucãari mena yu mujãã ñerã atĩati? ⁴⁹ Tocãnacã rãmua mujãã watoa yu ãninucũãpũ templo wiipure. Bairo yu cañnimitacũãrẽ, ni jicãu ùcũ mujãã mena macããcū yu ñeemi. Bairopua, nipetiro yu mujãã caãtie Dios busurica tutipũ profeta majã na caĩquetibũju jũgoyeticũrĩqũẽrẽ bairo baietaro baiya —na ññupũ.

⁵⁰ Tipau caãno yua, Jesús cū cabuerã puame uwirã, Jesure rutiweyo peticoasuparã. ⁵¹ Bairo cũrẽ na cañeãto, jicãu cawãmau puame cū cãnirĩ jutiro mena dũrãturi usa ásupũ. ⁵² Bairo cū cabairo, cū cũãrẽ cū ñegamiñuparã. Cãrẽ na cañemiatacũãrẽ, cū cacãnirĩ jutirore tuwe rocacũ, jutii macũã atu ruticoásupũ.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵³ Bairi Jesure cañerĩ majã puame sacerdote majã quetiupau majũ yu wiipũ cū neásuparã. Mai, ti wiire merẽ ãñuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã, bairi Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã ti ñamirẽ caneñaetaatana. ⁵⁴ Bairi Jesure ti wiipũ na caneãtó, Pedro puame yoajãñurõpua na ñña usayupu. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayupu ti wii macã yeparũ. Bairi ti yepa ãñotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyupu. Na peerotu jũma ruiyupu Pedro cũã.

⁵⁵ Bairi ti wii pupearũ sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cū cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cū ásupari?” ãmeo i macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cū caãtaje wapa cū marĩ pajããrotiyati?” Bairo ãmeo ñmacãmirãcũã, dope bairo cū caãtaje wapa cū na capajããrotimasĩpeere bócaesuparã. ⁵⁶ Camasã capããrã Jesús cū caĩrĩqũẽrẽ na caĩtonetõmiatacũãrẽ, dope bairo jicã riseroa i busuesuparã. ⁵⁷ Bairi jicããrã na mena macããna wãmuncãrĩ atore bairo ñtoyuparã munana.

⁵⁸ —Ñni Jesús, cū caĩrĩqũẽrẽ jãã tũgowu. Bairo ñwi: “Ati wii templo camasã na caqũẽnorĩ wiire yu rocacõãgu. Bairo áti yaparori, itia rãmũ bero yu puame yu wasoanucõgu tunu ape wii camasã mee na caqũẽnorĩcã wii majũ yua,” ñwi Jesús —qũĩ busujãñuparã.

⁵⁹ Bairo ñ busumirãcũã, na caĩrĩjẽ cũãrẽ jicãrõrẽ bairo tũgoñarĩ busumasĩesuparã.

⁶⁰ Bairo na caĩquetibũjuro tũgo, sumo sacerdote puame wãmuncãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Muna mee murẽ na ññati? Roro murẽ na caĩbusumiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ narẽ mu yuetiyati? —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

⁶¹ Jesús puame cū yueticõãñupũ. Bairo cū cayũeto ñña, atore bairo qũĩñemoñupũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Jããrẽ cariape quetibũjuya: ¿Mu, Mesías, Dios nocãrõ Cañuu macũ mu ãniñati?

⁶² Bairo cū caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cũã yu ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tupũ cariape nũgõãrẽ yu caruiarore mujãã ññamũgõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoaru ati yepare acũ yu caruiatõ cũãrẽ mujãã ññamũgõjogarã —qũĩñupũ Jesús sumo sacerdotere.

⁶³ Bairo cū caĩrõ tũgo, sumo sacerdote puame cū yaro jutirore tũgãworocacõã joyupu. Bairo átiri, atore bairo ññupũ:

—¡Roro majũ ñcõãñami Diore, bairo cū cañata! Bairi roro cū caĩrĩqũẽrẽ marĩrẽ caquetibũñunemoparãrẽ na marĩ macãñemoetigarã. ⁶⁴ Merẽ marĩ majũã marĩ tũgo yaparoya roro cū caĩrĩjẽrẽ. Bairi, dope bairo cū marĩ ãnaati —na ññupũ sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatatanarẽ.

Bairo cū caĩrõ, to macããna nipetirã puame bairo ññuparã: “Roro cū caĩrĩjẽ wapa cū marĩ pajãã rocarotigarã,” jicãrõ ãmeo i busuyuparã.

⁶⁵ Bairo ī yaparo, jīcāārā Jesure cū riapérū uco eyotu epeyuparā. Bairi tunu cū bapeyuparā. Apherā tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riapére cū payuparā. Bairo átiri, qūī jēniñañuparā:

—¡Mū camasīrjē jūgori jāā quetibujaya! ¿Noa āmerē murē na paayati? —qūī epeyuparā to macāāna Jesure.

Templo wii coteri majā guardia majā cūā Jesure cū riapére paepeyuparā.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-29)

⁶⁶⁻⁶⁷ Bairo na cabaiāno, Pedro pūame ti wii macā yepa majūrē ruiyupū. Bairo cū caruiro, jīcāō sacerdote majā quetiupau paabojari majōco pūame qūīñacōā maniāti, atore bairo qūīñupō:

—Mū cūā, Jesús, Nazaret macā macāācū mena mū āñesēāwū. Cūā mū ācū.

⁶⁸ Pedro pūame ītori atore bairo cō īñupū:

—Yū masīētīñā. ¿Ne ūnierē yū mū jēniñañati? Cū yū masīētīñā Jesure.

Bairo cō ī yaparo yua, ti yepa ēñotarica jope tūpū ásúrū Pedro. Bairo topū cū caetanācārō, ābocu pūame piyupū. ⁶⁹ Cabero tunu carōmio Pedrote qūīñarī atore bairo na īñupō tunu cōtū caānarē:

—Āni cūā, Jesús, Nazaret macāācū mena cabapacūti nucūatacū ācūmi.

⁷⁰ Pedro pūame cō ītonemoñupū tunu:

—¡Cariape Dios mena mū ñiña! Cū yū masīētīmajūcōāñā Jesure.

Cabero tunu to macāāna Pedrotū etari bairo qūīñuparā:

—Bairo īcūū miña. Mua, Jesús mena macāācū majū mū āniñā. Mū cabusurije cūā Galilea macāāna na cabusurore bairo mū busaya. Bairi na mena macāācū mū āniñā.

⁷¹ Bairo na caīrō tūgo, Pedro pūame na ītonemoñupū tunu:

—¡Tame, cariape Dios mena ñiña! Netōjāñurō merē mujāārē, “¡cū yū masīētīñā!” mujāā ñimiñajā —na īñupū.

⁷² Bairo Pedro cū caīto ānipaua, ābocu pūame piinemoñupū tunu. Bairo cū capiuro, Pedro pūame tūgoña bocayupū Jesús cū cū caīatajere. “Pedro, āmeacā ābocu pūgani cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū yū masīētīñā Jesure,’ yū mitogu,” cū caīatajere tūgoña bocayupū. Bairo tūgoña bocari yua, butiuro otiyupū Pedro.

15

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ti ñami cabusetaro, sacerdote majā quetiuparā, apherā judío majā cabūtoa camasīrā, bairi apherā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajagobueri majā, nipetirā Junta Suprema macāāna cūā neñañuparā. Bairo neña, ībusu yaparo yua, Jesús wāmorīrē jiyarotiuparā. Áti yaparo, cū neásúparā Pilato cawāmecucu tūpū. ² Pilato pūame na caībusypairijere tūgori, bairo qūī jēniñañupū Jesure:

—¿Mua, judío majā Quetiupau Rey mū āniñati?

Bairo cū caīrō, Jesús pūame qūīñupū:

—Mū caīrōrēā bairo yū baiya.

³ Bairi sacerdote majā quetiuparā Jesure nemojāñurō cū busujāñuparā. ⁴ Bairi Pilato pūame atore bairo qūī jēniñañupū Jesure:

—Nocārō capee majū roro murē īñāma. ¿Bairo na caīmiatacūārē, na mū yugaetiyati?

⁵ Jesús pūame bairo cū caīrō tūgomicūā, jīcā wāmeacā ūno cū yuesupū. Bairo cū cayueto ñiña, Pilato pūame tūgocōā maniasupū.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

⁶ Mai, tocānacā Pascua bose rūmu caāno, Pilato pūame wiyonucūñupū jīcāū preso jorica wii macāācūrē, judío majā na caboure. ⁷ Bairi tipau caāno romano majā preso na cajoricū āñupū jīcāū, Barrabás cawāmecucu. Na quetiupau gobiernorē rocgagarā camasārē capajīāricārā mena macāācū jīcāū āñupū Barrabás. ⁸ Bairo tipau caāno, camasā pūame Pilato tūpū ásúparā. Bairo cātu eta, “Bose rūmu caāno mū caátinucūrōrē bairo ása tunu,” qūñuparā. ⁹ Bairo na caīrō tūgori, atore bairo na ī jēniñañupū Pilato:

—¿Jesús, “Judío majā Quetiupau Rey” mujāā caīwāmetinucūrē yū cawiyorotiro mujāā boyati? —na ī jēniñañupū.

¹⁰ Masīcōāmiñupū Pilato Jesure qūīñatutiri sacerdote majā quetiuparā cū cayasiro na cabotūgoñarjērē. ¹¹ Bairi Pilato Jesure cū cawiyogamiatacūārē, sacerdote majā quetiuparā pūame bairo boesuparā. Na pūame yasioroaca camasā natū caānarē atore bairo na ī

rotiyuparā: “Barrabáre Pilato cū cawiyoro boya. Jesús puamerē cū pajjārotiya,” na ī quetibujuyuparā. ¹² Bairo Pilato puame atore bairo na ī jēniña nemoñañupū tunu:

—Bairo Jesús “Judío majá Quetiupau Rey” mujjā cañwāmetinucūūrē, ¿dope yu caáto mujjā boyati?

¹³ Bairo cū cañjēniñarō, bairo ī awajajūgoyuparā:

—¡Yucupāiru cū papuatu rotiya!

¹⁴ Tunu na inemoñupū Pilato:

—¿Nopēirā yucupāiru cū yu capapuaturotiro mujjā boyati? ¿Dise ūnie carorije cū ásupari?

Bairo cū cañjēniñamiatacūārē, “¡Yucupāiru cū papua turotiya!” bātioro jāñurī ī awajanemoñuparā.

¹⁵ Bairo roro na cañawajarijere tūgou, Pilato puame, camasā caroaro yure na ĩáto ī, Barrabáre wiyorotiyupu. Bairo áti yaparo, Jesure wecu asero wēērī mena cū baperotiyupu. Bairo cārē na caátiyaparoro, na nuniñupū, Jesure yucupāiru na capapuatuparore bairo ī yua.

¹⁶ Pilato cū carotirā soldaua puame Jesure cū neásuparā pretorio cawāmecuti wii macā yepa recomacāpu. Topu etarā, na baparārē na piineñoñuparā, Jesure roro cū átiepegarā.

¹⁷ Bairo neña yaparo, cū jutirore weri, apero cajūārō, quetiupau rey cū cajāñarō ūnorē Jesure cū jāñuparā. Áti yaparo, “Quetiupau rey corona cū capesari beto ūnorē cū pesa áto,” ĩrā, pota wēērī mena juarica betore cū ruopapu peoyuparā. ¹⁸ Bairo áticōā yua, cārē quetiupau re jēnirārē bairo qūi boyeti epeyuparā:

—¡Cū ānicōāninucūáto āni judío majá Quetiupau Rey tocānacā rūmua! —qūi boyetiepeyuparā soldaua Jesure.

¹⁹ Bairo áticōā, yucu mena cū ruopare payuparā. Tunu bairoa cū ucoo eyotueyuparā. Bairo áticōā, cārē quetiupau re jēnirārē bairo na ruopoturi mena cūtu etanumeri cū boyeti epeyuparā. ²⁰ Bairo Jesure roro cū átiepe yaparori yua, cārē na cajāatajere cū tuweneñuparā. Cū jutii majū puamerē cū jāñuparā tunu. Bairo áti yaparo, cū neásuparā, yucupāiru cū papuaturánā yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Bairo áná, bócaetayuparā jicāu cañmu, Simón cawāmecucu, Cirene yepa macāācūrē. Simón puame Alejandro, Rufo cawāmecuna pacu añupū. Bairo Simorē bócarī cū puasarotiyuparā, Jesús yucupāirē.

²² Bairo áti yua, Gólgota buropu etayuparā. “Gólgota” ĩrā, “La Calavera” o “Rufoa coro buro” ĩgaro ĩña. ²³ Bairo etarā, use ocore mirra buñrije cabairije ūnie mena asuriquere Jesure cū tūmiñuparā. Jesús puame tiere etigaesupu. ²⁴ Bairo soldaua yucupāiru Jesure cū papuatunucōrī bero, número tiirire āmeo wēnuniñuparā. Bairo átiri, na majū masiñuparā Jesús jutii ānajērē canepaure.

²⁵ Bairo soldaua muiru cū caasitutuatiñu cañno yucupāiru cū papuatu rocauyuparā Jesure. ²⁶ Tunu bairoa Jesús rufoa buire yucupāi woaturicapāirē papuatuyuparā, Jesure na cū capajjārotirique wapare nipetiro camasā na ĩñao joroque ĩrā. Tipāirē atore bairo ī woaturique tusayuparo: **ĀNI, JUDÍO MAJÁ QUETIUPAU REY NIÑAMI.** ²⁷ Bairo Jesús mena yucupāiru na papuatuyuparā puagarā cañmua jerutiri majārē. Jicāu cariape nuğōārē, apei caācō nuğōārē na papuatuyuparā. ²⁸ Bairo na caátie puame Dios yaye quetibujarica tutiñu na cawoatujugetycūrīcārōrē bairo cariape baietaro baiyuparo: “‘Cū cūā carorā mena macāācū niñami; ĩ tūgoñagarāma.”

²⁹ Bairo yucupāiru papuaturicu Jesús cū cañno yua, camasā canetōánucūrā puame Jesure qūiroaena na rufoare yureyuparā. Roro majū tore bairo qūiñuparā:

—¡Mu, templo wiire roca yaparori, itia rūmu bero ape wii cawāma wiire caqūēnomasiğau ūcū āniri, mu majūā netōñā! ³⁰ ¡Yucupāiru papuaturicu caācū nimicūā, mu camasiñjē jūgori yucupāirure ruíasá! —qūi epeyuparā to macāāna caññanetōánucūrā puame.

³¹ Torea bairo qūi epeyuparā sacerdote majá quetiuparā, bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majá cūā. Atore bairo qūiñuparā:

—Aperārē na netōñpū. Bairo na netōmicūā, āmerē cū majūā netōmasiētīñami. ³² ĩsrael yepa macāācū Mesías, Quetiupau Rey majū cariape cū caāmata, cū majūā cū camasiñjē mena atopu ruiatibujoumi! Bairo cū caruiapāta, tiere ĩñari boro cariape marī tūgobujiorā.

Bairo jerutiri majā, Jesús mena na capapuatatana cūā tore bairo roro qūiñuparā.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Merē yua pasaribota caāno, caāno tusaroa naitīcōásuparo ati yepa nipetiropu. Yoaro naitīñuparō. Ñamicā, tres de la tarde caāno majū tunu busuyuparo. ³⁴ Tipau caāno, Jesús puame busarique tutuaro mena atore bairo ĩñupū:

—Eloi, Eloi, ¿lema sabactani? Ti wāme puame írā, “Yu Pacu Dios, yu Pacu Dios, ¿nopēi yu mu aweyocoáti?” Ígaro ñña.

³⁵ Bairo cū caíro tūgo, to macāña puame bairo āmeo ññuparā na majū:

—jā, tūgoñijate! Profeta Elías ānacūrē cū pii ññami Jesús.

³⁶ Ícōā yua, na mena macācū jīcāñ carupajitia mena use oco, cajūgūēatajere yosene ásupu. Bairo átícoā, yucu yapapu ti jitiare jiyaturi, Jesutu ásupu. Cātu eta yua, tiere cū ññumgō juyupu, cū etiáto. Í. Bairo áti yaparo, bairo na ññupā:

—Marí ññacoteroa mai. Cū caññjērē tūgori, ¿Elías ānacū yucupāipu cū caño cū cū ruioo acúati? —ññuparā.

³⁷ Jesús puame busurique tutuaro mena í wisiotusa, riacoásupu yua. ³⁸ Tipu caño, templo wii aruare ññotaricoo juti asero carecomacā woocōā ruiásuparo. ³⁹ Bairi soldaua quetiupau capitán Jesús cū cariyasicoato ññarí, atore bairo ññupū:

—Cariapea āni, Jesús, Dios macū majū nimiupí.

⁴⁰ Bairi Jesure cajuátinomorícārā jīcārā carōmia jōpūā tuari qūññacōā nucūñuparā. Jīcāñ na mena macācō ññupō María Magdalena cawāmecuco. Apeo, María, Santiago cabai, bairi José paco ññupō. Apeo Salomé ññupō. ⁴¹ Na rōmirí puame Jesús Galileapu cū caño cūrē cajuátinomorícārā rōmirí ññuparā. Aperā capāārā rōmirí Jerusalēpu Jesús mena caetaatana cūā ññuparā.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Bairo ti rūmu ññuparō judío majā na cayerijārí rūmu jūgoye macā rūmu. Ti rūmu ññamicā merē judío majā qūēno weyopeyogarā baiyuparā, na cayerijārí rūmu caetaparo jūgoye. Bairi ti rūmu canaiorīpu jūgoyeca José cawāmecucu, Arimatea macā macācū Pilatotu etayupu. Mai, José cūā, quetiuparā, Junta Suprema majā mena macācū jīcāñ caññimajū ññupū. Tunu bairoa Dios cū carotimasñīpu caetarore cacotei jīcāñ ññupū. Bairi yua, tūgoñatuarique mena Pilato tūpu átí, Jesús rupañri āñajērē yarocagu, cū jēni ásupu. ⁴⁴ Pilato puame bairo cū caññenirō tūgo, “¿Merē cū riacoabaupari?” Í masīgu, cū ūmu capitārē cū pijori cū jēññañupū: “¿Merē cū baiyasicoaati?” ⁴⁵ “Merē baiyasicoaami,” capitán cū caññetibujuro tūgo, Jesús rupañri āñajērē cū ūmu capitārē Josere ruio rotiyupu. ⁴⁶ Bairo cū caíro bero, José puame lino jutii aserore wapatí yaparo, Jesús rupañri āñajērē ti asero mena cū ūmañupū. Bairo átiri bero, cawāma ūtā ope, na cayesearica opepu Jesús rupañri āñajērē cūñupū. Áti yaparo, ūtāpāi mena ti opere tubiatoyupu. ⁴⁷ Mai, María Magdalena bairi apeo María cawāmecuco José pacojāā cūā topu etari Jesure cū na cacūrocaripare ññañuparā.

16

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijārīcā rūmu bero macā rūmu caño María Magdalena, bairi apeo María Santiago paco, bairi apeo Salomé, cajutiññjērē wapatiyuparā. Jesús rupañri āñajērē pioturagarā baimiñuparā. ² Bairo ti rūmu, cabusñīpuasaca muipu cū cawāmatīpu caño, ape semana caññi jūgori rāmūrē Jesús rupañri āñajērē na cacūrocaatapare ásuparā.

³ Bairo topu ánā, atore bairo āmeo í ásuparā na majū:

—¿Noa marīrē ti ope na cabiaatatiire na tupābojarāti?

⁴ Bairo ti masā opere etarā yua, ññajoyuparā. Ti opere na cabiaatati, capairi ūtā tii puame tupāworicaropu bauyuparo. ⁵ Bairo cabairoi, ti opepu jāññuparā. Bairo jāāetari, jīcāñ cawāmau cariape nūgōā puame jutii caroaro cabotiri wure cajāññaruire qūññañuparā. Bairo qūññarā yua, acūacoasuparā. ⁶ Bairo na cabairo, atore bairo na ññupū caññu puame:

—Mujāā, uwieticōāña. Yu masīña. Jesús, Nazaret macā macācū, yucupāipu na capaputurocamiatacure cū macārā mujāā baiya. ññañijate cūrē na cacūmiatatore. Merē caññitunucami. Bairi atore maniñami. ⁷ Bairo ñña yaparori bero, tunu ánāja macāpu. Cū cabuerā, bairi Pedro cūrē na quetibujurájā. Atore bairo na mujāā iwā: “Merē caticuupi Jesús. Bairi mujāā jūgoye Galilea yepapu āgumi. Topu mujāā cotegumi,” na í quetibujurájā. Bairo cū cabaipeere mujāā cū caññetibujucūrīcārōrēā bairo topu cū mujāā bocagarā yua — na í quetibujuyupu ángel María Magdalenañjāārē.

⁸ Bairo cū caññetibujuro tūgo, carōmia puame yoaro mee acoásuparā. Nanauwirā, bairi tunu tie cabairijere tūgoacuari atucoásuparā. Bairi aperārē na caññataajere na quetibujuesuparā, bñtiogro uwirā yua.

Jesús se aparece a María Magdalena

(Jn 20.11-18)

⁹ Bairo judío majã na cayerijãrĩ rãmũ busuri rãmũ cabusuro bero Jesús cacatitunuatacũ cõ buiaetajũgoyupũ Mariã Magdalenarẽ. Mai, Mariã ruame cajũgoyeyũre jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãrõ majũ wãtĩ yeri pũnaarẽ Jesús cũ caawiyojobojarico añũpõ. ¹⁰ Bairo Jesús Mariãre cũ cabuiaetaro bero, cũ mena caquetibũjuñesẽãnucũricãrãrẽ na quetibũjuũ ácó ásupo. Mai, na ruame butiõro yapapuari otirã baiãñuparã. ¹¹ Bairo, “Jesús merẽ tunu catiupi. Merũ cũ ñiñaarũ,” cõ caĩrõ tũgomirãcũã, cariape cõ tũgoesuparã.

Jesús se aparece a dos de sus discípulos
(Lc 24.13-35)

¹² Tipãũ bero aperã cũ cabuerã puãarã caãñesẽãrãrẽ apeire bairo tunu na buiaetayupũ Jesús. ¹³ Bairo na cũ cabuiaetaro bero, na cãã tunucoásuparã Jerusalẽpũ cũ cabuerãrẽ na quetibũjurãnã. Na cũãrẽ cariape na tũgoesuparã cũ cabuerã ruame.

El encargo de Jesús a los apóstoles
(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ Cabero tunu cũ cabuerã puãa wãmo peti ruãore jĩcãã pẽnirõ caãnacãũ majũ na caũgaruirĩpãũã buiaetayupũ. Bairo natũ buiaetari, “Tunu caticuupi,” na yarã na caĩrĩjẽrẽ cariape na catũgoetoi jũgori, “¿Nopẽĩrã, ‘Tunu caticuupi,’ na caĩrĩjẽrẽ cariape mujãã tũgoetiyati?” na ï tuti etayupũ Jesús. ¹⁵ Bairo ï yaparo, atore bairo na ï quetibũjunemoñupũ: “Camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopũ, yũ yaye caroa quetire na quetibũju ñesẽãrãjã, na cũã yũ yaye quetire na catũgousaparore bairo ïrã. ¹⁶ Bairo noa ãna yũ yaye quetire tũgousari, cabautiza rotirã ãna caroaro netõcõãgarãma. Aperã catũgousaena ruame roro popiye baigarãma. ¹⁷ Bairi tunu yũre catũgousarãrẽ cũ camasĩrĩjẽrẽ na jogũmi Dios. Tiere narẽ cũ cajoro capee wãmerĩ átimasĩgarãma. Yũ catutuarije mena wãtĩã camasãrẽ cajãñãrãrẽ na acurewiyojo masĩgarãma. Bairi tunu aperã yayere na cabusumasĩetajere busumasĩgarãma. ¹⁸ Añãrẽ ñerã cũã, bairi capũnirĩjẽrẽ etirã cũã, dope bairo baietigarãma. Apeyera tunu cariarãrẽ na wãmorĩ mena na cañigãpeõra, na cariayecatie netõcoagaro,” na ñũpũ Jesús.

Jesús sube al cielo
(Lc 24.50-53)

¹⁹ Bairo Jesús cũ cabuerãrẽ na ï quetibũju yaparori bero, na wũweyori, ãmũrecóo ruãmerẽ wãmũcoásupũ. Cũ pacũ Dios tũpũre etãũ, cariape nuãõã ruame etari ruiyupũ yua. ²⁰ Bairo ãmũrecóopũ cũ cawãmuatato bero, cũ cabuerã tocãnacãũpũã nipetiropũ Jesús yaye quetire quetibũju ñesẽãñuparã. Na caquetibũjuñesẽãrõ, marĩ Quetiupãũ ruame masĩrĩquẽrẽ na joyupũ. Capee wãmerĩ átijẽño masĩrĩquẽrẽ na joyupi, camasã, “Na caquetibũjurijere cariapea ñiña,” na ï masĩãto ï yua.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN LUCAS

Prólogo

¹⁻³ Mũ, Teófilo, nocārō majũ caānimajũrē, ati carta mena mũ yũ quetibũju woatujopa mai, Jesucristo cũ caātiānajērē caroaro cōñaricārōrē bairo. Mai, capāārā camasā tiere, Jesús cũ caātiānajērē merē quetibũju woajomiñupā. Bairo na caātimiatacūārē, yũ cūā tiere yũ quetibũju woajogu. Mai, Jesús cũ caātiānajērē caññaricārā pũame na caquetibũjunetōriqũerē jāā cūārē jāā quetibũjuwā. Caānijũgoripau Jesús cũ caātiānajērē na caññaricārē jāā cūārē jāā quetibũjuwā. Bairo tiere tũgori yua, caroaro cōñaricārōrē bairo mũ yũ quetibũju woatujoya ati carta mena. ⁴ Teófilo, merē Jesús cũ caātiānajē jicā wāme ũnorē mũ tũgoyupa. Bairo cũ caātiānajē nipetirije caroaro cariape cũ masĩnemoáto ĩ, mũ yũ quetibũju woajoya ati carta mena.

Un ángel anuncia el nacimiento de Juan el Bautista

⁵ Bairo baiyupa: Herodes cawāmecuscũ ānacũ Judea yepa macāānarē quetiupau rey cũ caāni yũteare jicāũ sacerdotē añupũ. Abías ya poa macāácũ jicāũ añupũ. Cũ pũame Zacarías wāmecusupo. Cũ nũmo Isabel wāmecusupo. Cō pũame Aarōn ānacũ pāraemo majũ añupō. ⁶ Bairi na, pũgarāpua Dios cũ caroticũrĩqũē nipetirijere tũgousayuparā. Bairo bairā, carorije wapa mánarē bairo baiyuparā, Dios cũ caññajoro. Tunu bairoa nii ũcũ, “Roro ásuparā na,” ĩ masĩsuparā narē. ⁷ Na pũame tiwatoare capũna mána añuparā. Isabel pũame pũnaa bomiocūā, yoaro pũnacuti masĩsupo. Tunu bairoa cabũtoa āniri na capũna cutigamiricāpau merē netōcoásuparo.

⁸ Bairo na cabairipau jicā rũmu Zacarías templo wiipu paaũ ásupũ, cũ ya poa macāāna mena cũ cajupaari rũmu caetaro ĩñarĩ. ⁹ Bairo topũ eta, jupaa yua, jicā rũmu cũ yarā pũame cũ beseyuparā. “Templo wii pupeapu werea cajutiñurĩjērē cũ joeáto,” qũñũparā cũ yarā Zacariare. ¹⁰ Bairo Zacarías, “Jau,” ĩ, ti wii pupea ape arũapu jāásupũ. Ti hora Zacarías cajutiñurĩjērē cũ cajoeri hora majũ Diore cũ jēnirā baiyuparā camasā pũame. ¹¹ Bairo Zacarías tiere cũ cajoeāno yua, cũ tũpu ángel pũame buiaetayupũ. Altar, cajutiñurĩjērē cũ cajoemũgōrĩ mesa cariape nũgōā pũame buiaetanũcāñupũ. ¹² Bairo ángel cũ cabairo, Zacarías pũame qũñũ acũacoasupũ. Qũñũ uwijāñũñupũ. ¹³ Bairo cũ cabairo ĩña, ángel pũame qũñũpũ Zacariare:

—Yũ uwieticōāña Zacarías. Caroa quetire mũ quetibũju acũ yũ atĩapu. Dios, mũ cajēnirĩjērē tũgoyami. Bairo bairi mũ caborore bairo mũ nũmo, macũ cutimasĩgomo. Bairi mũ macũ caānipau cũ cabuiaro yua, “Juan” cũ mũ wāmetigu. ¹⁴ Ti rũmu, cũ cabuiari rũmurē mũ useanigu butiuro. Mũ mena macāāna cūā capāārā useanigarāma, cũ cabuiaro ĩñarĩ yua. ¹⁵ Tunu bairoa mũ macũ caānipau pũame Dios yaye quetire catũgomasĩ āniri caānimajũũ nigũmi Dios cũ caññajore. Bairi tunu use oco cacũmuorĩjērē cũ etieticōáto. Bairi tunu Espĩritu Santo, Dios Yeri cũ camasōrĩjē carũsaecu majũ ānicōāgũmi. Cũ cabuiaparo jũgoyepua merē cũ mena ānicōāgũmi. ¹⁶ Bairo mũ macũ caānipau butiácũ yua, Israel yepa macāāna capāārā cũ caquetibũjurijere tũgousagarāma. Bairo bairā, marĩ Quetiupau Diore cũ bogarāma tunu, na cũ caquetibũjurijere jũgori yua. ¹⁷ Tunu bairoa marĩ Quetiupau ati yepapu cũ caetaparo jũgoye camasārē na quetibũjũgũmi mũ macũ caānipau pũame. Elías cawāmecuscũ ānacũ Espĩritu Santo jũgori caroaro cũ caquetibũjũmasĩricārō cārō cũ cūā Dios Yeri jũgori camasārē caroaro na quetibũju masĩgũmi. Bairo cũ caquetibũjuro, capũnacũna pũame na pũnaa mena na asiajānao joroque na átigũmi. Tunu bairoa Dios yaye quetire catũgogaena cūā cariape tũgousagarāma tunu, mũ macũ caānipau caroaro cũ caquetibũjurijere jũgori yua. Bairo bairi mũ yarā Israel yepa macāāna marĩ Quetiupau cũ caetaparore caroaro yugarāma mũ macũ caānipau caroaro na cũ caquetibũjurijere jũgori yua —qũñũ quetibũjũyupu ángel Zacariare.

¹⁸ Bairo cũ caĩmiatacūārē, Zacarías pũame cariape cũ tũgoesupu:

—¿Ne jũgori, “Cariape mũ busũya,” ñi masĩcuti? Merē cabũtoa majũ jāā āniña yũ, yũ nũmo cūā. Torena, jāā pũnacuti masĩetĩña —qũñũpũ Zacarías ángel pũamerē.

¹⁹ Bairo cũ caĩrō tũgo, ángel pũame Zacariare qũñũpũ tunu:

—Yũũ, Gabriel, Diotu macāácũ yũ āniña. Cũ majũā yũ joámi mũ tũpu, caroa quetire cũ masiáto, ĩ. ²⁰ Baiyupa, cabũsumasiécũ mũ tuagu āmerē. Yũ caĩrĩjērē cariape mũ catũgoetie wapa bairo mũ tuagu. Cabero mũ macũ caānipau cũ cabuiaropũ roque tunu mũ busũmasĩgu. Yũ yaye quetire mũ caĩroaetimiatacūārē, tore bairo nipetirije baipecticoagaro ti yũtea caetaro —qũñũ quetibũjũyupu ángel Zacariare.

²¹ Bairo ángel mena Zacarías cū cabusuānitoye yua, to macāāna cañubueri majā puame Zacarías ti arua cū cawitietoi, yoaro coteyuparā. Na puame: “¿Nopēi yoaro cū baiyati?” ámeo ī jēniñañuparā na majū. ²² Cabero Zacarías witietau, na quetibujū masiēsuyū. Cū wāmo mena jeto na quetibujūmiñupū. Bairo cū cabairo īña, atore bairo ámeo īñuparā: “Qūēguericarore bairo apeye ūnierē īñaatacūmi Zacarías,” ámeo ī busuyuparā cañubueri majā macāpu cacoterā puame. Bairo busumasīēcūā, ānicōāñupū yua.

²³ Bairo Zacarías nocānacā rāmu bero templo wii coterique cū capaari rāmurī capetiro īña, tunucoásūpu cū ya wiipu. ²⁴ Bairo topu eta, āni yua, tocārōā cū numo Isabel puame bairirupau āñupō merē. Bairi wii pupearu ānicōā ninucūñupō. Jicā wāmo cānacāū muirpa, aperi tūpu átato mano ānicōāñucūñupō cō ya wiipu. ²⁵ Cō puame bairo ī tūgoñañupō: “Ámerē yu ātinemoñami Dios, camasā puame, ‘Capūna macō niñamo Isabel,’ yure na cañusupaetiparore bairo ī. Bairi, ñujāñuñami Dios yu mena,” useanirī ī tūgoñanucūñupō Isabel.

Un ángel anuncia el nacimiento de Jesús

²⁶ Cabero Isabel jicā wāmo peti jicā pēnirō cānacāū muirpa majū bairirupau cō caāno, ángel Gabriel cawāmecucore cū joyupu Dios tunu. Galilea na cañri yeparu, Nazaret cawāmecuti macāpu cū joyupu. ²⁷ “María cawāmecucore mu quetibujūárá,” ī, cū joyupu. Mai, María puame camanapu macō āñupō. Caūmu mena āmeñupō. José cawāmecucu numo caānipao ānirī apei mena āmeñupō. José puame David ānacū pārami āñupū. ²⁸ Bairo bairi Gabriel puame Mariare cō buiaetayupu. Bairo cōtu buiaetari yua, cō īñupū:

—¡María, Dios cū cañroa majū, mu ānimiñati! Marī Quetiupau mu mena āniñami. Tocānacāō camasā rōmirī netōrō caroaro mu ātinemoñami —cō ī quetibujū etayupu ángel Mariare.

²⁹ Bairo cū cañrō tūgo yua, cō puame tūgo acūacoasupo: “¿Dope bairo īgu qūñati, yure bairo cū cajñeniata?” ī tūgoñañupō. ³⁰ Bairo cō cañtūgoñarō yua, ángel puame cō īñupū tunu:

—Yu uwieticōāña María. Caroa quetire murē quetibujū acū yu atāpu. Caroaro mu caātiānierē īñajesoyami marī Quetiupau Dios. Bairi mu beseami. ³¹ Bairi bairirupau mu ānigo. Cawīmauaca mu cūgogo. Bairi mu macū caānipau cū cabuiaro yua, “Jesús” cū mu wāmetigo. ³² Tunu bairoa mu macū caānipau puame caātirotimasī nigumi. Bairi nipetiro camasā, “Dios jōbui macāācū macū majū niñami,” qūīgarāma camasā cārē. Cū, marī Quetiupau Dios puame mu macū caānipau quetiupau bairo cū cūgumi. Cū ñicū ānacū David ānacūrē bairo cū cūgumi mu macū caānipau. ³³ Bairo cū cacūrō yua, mu macū caānipau puame rotimasīgumi. Israel yepa macāānarē tocānacā rāmu na rotimasī āngumi yua. Cū carotiānie petietigaro —cō ī quetibujuyupu ángel Mariare.

³⁴ Bairo cū cañrō tūgo, María puame atore bairo qūī jēniñañupō:

—Yu puame, ¿dope bairo yu baioati? Caūmu mena yu āmerīnucūña —qūīñupō María ángel puamerē.

³⁵ Bairo cō cañrō, cū puame cō īñupū:

—Espiritu Santo, Dios Yeri majū buseriwo ruiatī, catorore bairo baiñajāetagumi mupure. Bairo Dios, nipetiro netōrō caātimasī, cū camasīrjē jūgori cawīmauaca mu cūgogo. Bairo bairi nipetiro camasā, “Caroā cañu, Dios macū majū niñami,” qūīgarāma camasā cārē, murē cabuiarupau puamerē. ³⁶ Apeyera tunu mu yao Isabel cawāmecuco cūā cabuco ānimiocūā, āmerē bairirupau āniñamo cō cūā. Jicā wāmo peti jicā pēnirō cānacāū muirpa merē cūgoyamo capūna macō na cañmiricō puame. ³⁷ Dise ūnie Dios cū caātimasīētē maniña. Nipetiro cū caātimasīrjē jeto niña —cō ī quetibujū yaparoyupu ángel Mariare.

³⁸ Bairo cū cañrō tūgo, María puame qūīñupō:

—Mu cañrōrē bairo to baiáto toroque. Dios cū carotio yu āniña. Bairi cū caborore bairo yu cū áparo —qūīñupō María.

Bairo cō cañyaparoro, ángel puame acoásūpu yua.

María visita a Isabel

³⁹ Cabero nocānacā rāmu bero caāno, María puame Judea cañtāyucu pairi yeparu, cariape acoásūpo. ⁴⁰ Topu eta, Zacarías, bairi Isabel ya wiipu jāñupō. Bairo jāñri yua, Isabere cō ī jēniñupō: “¡Mu ānimiñati!” ⁴¹ Bairo María cō cañrō, Isabel macāācā puame cō paropu yuguyupu. Bairo cū cabairo, Espiritu Santo Isabel yerire jāñupū. ⁴² Bairo cū cajāārō, Isabel puame Mariare useanirīqūē mena atore bairo cō īñupō:

—¡Yu yao, camasā rōmirī tocānacāō netōrō caroare mu joyami marī Pacu Dios! Mu macū caānipau cūrē caroare cū joyami. ⁴³ Cabugoro macāācō yu āniña. Bairo cabao yu caānimiatacūrē, mu, yu Quetiupau paco, yu mu nucūbugoya, bairo yure īñao acō. ¡Yu mena mu ñujāñuñā! ⁴⁴ Tūgoya. Yure mu cajñerō, yu macū caānipau puame yu paropu yuguiami. ⁴⁵ ¡Yu yao useanirī āñā! Murē marī Quetiupau cū cañriqūrē cariape mu tūgoyupa. Bairi caroare mu joupī Dios —cō īñupō Isabel Mariare.

⁴⁶ Bairo cō cañrō, María puame cō īñupō Isabere:

“Yn yeri ñujãñuña. Ñe ùnie yn rusaetiya.

Yn mena ñumajũcõãñami marĩ Pacu Dios.

⁴⁷ Dios, yure canetõõũ, caroaro cũ caãtiere tũgoñarĩ yn useaninetõña yn yeripũ.

⁴⁸ Ynn, cũ carotio cabũgoro macããcõ yn ãniña.

Bairo cabaio yn caãnimiatacũãrẽ, yn beseami.

Cũ cajou paco yn ãnigo cũ camasĩrĩjẽ jũgori.

Bairo bairi nipetiro camasã ñiroagarãma.

‘Camasã rõmirĩ tocãnacãõ netõrõ useaniñamo María,’ ñigarãma.

⁴⁹ Marĩ Pacu Dios nipetiro caãtimasĩ ãnirĩ caroare yn joami.

Cũ caãtimasĩrĩjẽ ñujãñuña yure.

¡Caroã cañuu majũ niñami!

⁵⁰ Tunu bairoa noa ùna cũrẽ canucũbũgorãrẽ na ñnamaiñami Dios.

Ape tuti, ape tuti macããnarẽ bairo jeto na ñnamaiñami.

⁵¹ Tunu cũrẽ canucũbũgorãrẽ cũ caãtimasĩrĩjẽrẽ na ññoñami Dios.

‘Cabũgoro macããna mee marĩ ãniña,’ caĩtũgoñarã roquere na caãtigamirĩjẽrẽ na ãñotayami.

⁵² Quetiuparã cũãrẽ na rotijãnoñami.

Aperã cabũgoro macããna roquere caãnimajũrã na ãnio joroque na átiyami.

⁵³ Tunu bairoa caqueyarãrẽ ugariquere paio na joyami.

Aperã capee apeye ùnierẽ cacũgorã roquere ñe ùnie mánarẽ bairo na átiyami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Marĩ ñicũjãã, Abrahãjããrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo átiyami Dios. Tiere masiritietiyami.

Bairi marĩ, Israel yepa macããnarẽ marĩ juátiyami ãmerẽ caroaro,”

cõ ñũpõ useanirĩ María Isabere.

⁵⁶ Bairo ñ yaparo yua, Isabejãã mena ãninucũñũpõ María. Itiarã muipua bero caãno, cõ ya wiipũ tunucoásũpo tunu.

Nacimiento de Juan el Bautista

⁵⁷ Cabero Isabel pũame cõ macũ cũ cabuiari rãmu etayuparo. Bairo caetari rãmu cõ macũ buiaetayupũ yua. ⁵⁸ Bairo cũ cabuiaro, Isabejãã yarã, bairi natũ macããna cũã cõ macũ cũ cabuiaro tũgori useaniñũparã. “Bairi cõ ñnamaiñami Dios,” useanirĩ ãmeo ñũparã na yarã, bairi natũ macããna cũã. ⁵⁹ Bairo jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmurĩ cõ macũ cũ cabuiaro bero etayuparã na yarã pũame. Cũãcã rupau macããtõrẽ yisetarã etayuparã. Bairo áti yaparo yua, cũ pacũ wãmerẽ bairo, Zacarías cũ wãmetigamiñũparã cũãcã cũãrẽ. ⁶⁰ Bairo na cabomiatacũãrẽ, cũ paco pũame atore bairo ñũpõ:

—Bairo jãã boetiya. “Juan” roque jãã boya. Bairo marĩ wãmetiroa yn macũãcãrẽ —na ñũpõ.

⁶¹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ñũparã:

—¿Nopẽĩõ “Juarẽ” mu boyati? ¿Ni ùcũ mujãã yau Juan cawãmecucu cũ ãñũparã? Jĩcãũ ùcũ mácũmi —cõ ñũparã.

⁶² Bairo cõ ñ yaparo, Zacarías cabusmasĩcãrẽ na wãmorĩ mena qũĩ jẽnĩñañũparã, “¿dise wãme pũame cũ boyati?” ñrã. ⁶³ Bairo na cajjẽnĩñarõ, Zacarías pũame cũ wãmorĩ mena “Woaturicapãĩ, yucapãĩrẽ neasã,” na ñũpũ. Bairo na canenunirõ bero, Zacarías, “Juan wãmecutigumi cũãcã,” ñ woatuyupũ tipãĩpũre yua. Bairo cũ caĩwoaturo, to macããna caetari majã pũame ñna acũacoasuparã, “¿Nopẽĩ bairo cũ boyati?” ñrã yua. ⁶⁴ Tocãrõã Zacarías cabusmasĩtĩmiatacu jicoquei busumasĩcoasupũ tunu. Bairo busumasĩcõã yua, Diore qũĩ basapeoyupũ. ⁶⁵ Bairo bairi natũ macããna tũgo acũayuparã nipetirã. Tunu bairoa Judea yepa macããna caũmuarĩ yepa macããna nipetirãrũ ãmeo quetibũjuyuparã Zacarĩajãã na cabairiquere. ⁶⁶ Bairo ãmeo quetibujãrã yua, na yeripũ tũgoñãñũparã nipetirã butiro. “¿Dope cabaipau cũ ãnicuti ãni cawĩmau?” ãmeo ñũparã. “Cariape Dios cũ maitũgoñãñũpũ,” ãmeo ñũparã.

El canto de Zacarías

⁶⁷ Zacarías pũame cũ macũ cũ caãtipeare quetibũjuyupũ. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori atore bairo ñũpõ:

⁶⁸ “¡Marĩ Pacu Dios caroã majũ niñami, marĩ, Israel yepa macããna, marĩ caĩroau!

Bairi marĩtu atiyami. Marĩ netõõũ acũ atiyami, cũ yarã majũ marĩ caãnoi.

⁶⁹ Marĩrẽ jou átiyami catutuan majũ, marĩrẽ canetõõpũre.

Cũ carotiricu David ãnacũ pãrãmerã poa watoai marĩrẽ jou átiyami marĩrẽ canetõõpũrũ majũrẽ.

⁷⁰ Tirũmũpũre profeta majãrẽ cũ caquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiya.

⁷¹ Bairo boyupĩ Dios: Marĩ wapana roro marĩrẽ caãtigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupĩ.

Tunu bairoa marĩ pesua roro marĩrẽ caãtigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupĩ.

⁷² Bairo bairi marĩrẽ jou átiyami marĩrẽ canetõõpũre.

Marĩ ñicũjããrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo ácu, marĩrẽ ñnamairĩ, marĩ jou átiyami cũrẽ.

Cū cañjūgoyeticūrīcārōrē bairo tiere masiritietiyami Dios.

⁷³ Marī ñicū Abraham ānacārē cū caicūrīcārōrē bairo tiere masiritietiyami.

⁷⁴ Bairi marī wapanarē cū canetōrō, marī p̄ame uwiricarō mano cū yaye quetire marī tūgōusagarā.

⁷⁵ Tunu bairoa carorije caápera, cariape caána majū marī ānigarā Dios cū caññajoro tocānacā r̄am̄u marī cacatiri r̄am̄u cārō,” ī quetibujuyup̄u Zacarías.

⁷⁶ Ī quetibujū yaparo, q̄ũñup̄u tunu cū macācārē:

“Macū, atore bairo migarāma:

‘Dios jōbui macācācū yañ niñami Juan.

Cū yaye quetire caquetibujūjūgoyecucu niñami,’ migarāma.

Marī Quetiup̄u camasārē cū caquetibujūp̄aro jūgoye m̄u quetibujū jūgoyecatīgū.

Marī Quetiup̄u yaye quetire caroaro na tūgoáto Ī, cū jūgoye m̄u quetibujū jūgoyecatīgū.

⁷⁷ Bairo m̄u caquetibujūro, Israel ya poa macāāna atore bairo ī masīgarāma:

‘Roro marī caātiere masiriyogumi marī Pacu Dios.

Marī netōōgumi,’ ī masīgarāma yua.

⁷⁸ Marī Pacu Dios p̄ame cū camairjē mena marī netōōñami.

Ti r̄am̄u marīrē cū canetōōrī r̄am̄u merē etaya.

Īcā r̄am̄u cabusuetarore bairo merē etaya.

⁷⁹ Bairi camasārē caroaro na masīōgumi Dios cū cajop̄u.

Camasā p̄ame canaitīārōp̄u ruirārē bairo caāna niñama.

Bairo caāna nimirācūā, caroaro cabusurore ñnarērē bairo nigarāma, cū caquetibujurijere tūgorā.

Īcārō tūnia ānimasīgarāma,” q̄ũñup̄u Zacarías cū macācārē.

⁸⁰ Bairo cabero Zacarías cū cañrōrē bairo baiyup̄u. Cū macū yeri ñuñ butiásup̄u. Bairo butiácū, desierto cayucumanop̄u āninucūñup̄u Juan. Israel ya poa macāānarē Dios yaye quetire cū caquetibujūp̄aro jūgoye top̄u āninucūñup̄u Zacarías macū p̄ame.

2

Nacimiento de Jesús

(Mt 1.18-25)

¹ Mai, tiwatoap̄ure quetiup̄u emperador Augusto cawāmecucu ti yepa nipetiro caroti āñup̄u. Bairo ācū, na cōñarotiyup̄u nipetiro camasārē. Na wāmerīrē woatu rotiyup̄u. ² Mai, tiere, Siria cawāmecuti yepa macāānarē, Cirenio cawāmecucu na quetiup̄u cū cañnip̄u camasārē na cōñajūgo rotiyup̄u. ³ Torena, nipetiro camasā na ñicūjāā na caāni macārīp̄u ásúparā, na wāmerīrē woatu rotirāna.

⁴ José caā Galilea cawāmecuti yepa, Nazaret macā macācācū cañniatacu ásúpu. Quetiup̄u rey David ānacū pārāmi ānirī, David cū cabuiaricarop̄u ásúpu, Belén cawāmecuti macā Judea yepap̄u. ⁵ María cū ñumo cañnip̄u mena ásúpu José, na wāmerīrē woaturoti ácū. María p̄ame merē macū jāñañup̄ō cō parore. ⁶ Bairi Belén macārē na caetaro bero, cō macācācū cū cabuiari r̄am̄u etayuparo. ⁷ Mai, ti macāp̄u camasā cañesēārī majā na cacānirī wii jiranetōcoasuparo merē. Torecu, ti wii up̄u wecuā cū canurā na cacānirī wiiip̄u yosarotiyup̄u Marīajārē. Bairi top̄u macūcūsupo, cō macū caññijūgōure. Bairo macūcūti, jutii aseri mena cū ūmañup̄ō. Cū ūmarī yua, wecuā, na caugari corop̄u cū cūñup̄ō, top̄u cū cāniāto, ĩō.

Los ángeles y los pastores

⁸ Bairo ti ñamirē waiḅotoa nurīcārā oveja cawāmecunarē cacoteri majā āñuparā. Top̄u Belén macātare na coteyuparā. ⁹ Bairo na cacoteāno caānoa yua, ángel Dios mena macācācū natu buiaetayup̄u. Bairo cū cabuiaetaro, na t̄up̄u butiōro asiwoyuparo Dios yaye mena cū caasiyarije. Bairi ovejare cacoteri majā p̄ame butiōro uwitūgoñañuparā, bairo cabairoi. ¹⁰ Bairo na cauwitūgoñarō ĩña, ángel p̄ame atore bairo na ĩñup̄u: “Mujāā, ovejare cacoteri majā yñ uwieticōāña. Caroa quetire mujāārē quetibujū acū yñ atīap̄u. Nipetiro camasā tiere tūgorā butiōro useanigarāma. ¹¹ Bairo baiya queti: ‘Áme ñami David ānacū cū caāna macāp̄ure buiāmi mujāārē canetōōp̄u. Mujāā Quetiup̄u, Mesías, Dios cū cajou majū merē buiāmi,’ na ĩñup̄u ángel oveja cacoteri majārē. ¹² Bairo na ĩ yaparo, atore bairo ĩnemoñup̄u: “Wecuā wiiip̄u na caugarique nurīcā coro buip̄u pesayami. Jutii aseri mena ūmarīcū top̄u pesayami. Bairo mujāā cūācārē bócarā yua, ‘Cūā niñami, mujāā ĩ masīgarā,’ na ĩ quetibujūyup̄u ángel ovejare cacoterārē.

¹³ Bairo cū caāño, ángelea majā capāārā buiaetayuparā jōbui macāāna. Diore cū basapeorā etayuparā. Atore bairo ĩ basayuparā:

¹⁴ “¡Dios jōbui macācācū cañunetōū niñami!

¡Bairi ĩcārō tūni tūgoñarīq̄ūrē cū joáto narē cū mena caroaro caānarē!”

Ī basapeoyuparā ángelea majā.

¹⁵ Bairo i basapeo yaparori bero, tunucoásuparâ jôbuipu tunu. Bairo na caátó bero, ovejare cacoterâ puame âmeo iñuparâ:

—Jito, marî átóca Belêpu. Marî Quetiupau âme ñami cû caquetibujurijere bairo cabaiatajere marî iñarâroa —âmeo iñuparâ na majû.

¹⁶ Bairo i yaparo, tâmurî ásúparâ Belêpu. Topu eta, Mariare, bairi Josére na bócyuparâ. Cawîmauacaré, wescua nuricâ coro buipu capesauce cû bócyuparâ cû cûârê. ¹⁷ Bairo qûñnarî, bairo ângel narê cû caîatajere na quetibujû netôñuparâ Maríajâârê. “Mujjâ Quetiupau buiâmi, jáâ iâmi ângel,” na iñuparâ. ¹⁸ Bairi nipetiro camasâ ovejare cacoteri majâ na caîquetibujunetôñjêrê tûgorâ, butiuro tûgoñañuparâ na yeripu. ¹⁹ María puame capee majû tûgoñanucûñupô cõ yeripu ovejare cacoteri majâ na cañjêrê. ²⁰ Cabero ovejare cacoteri majâ puame useanirîqûê mena tunucoásuparâ. Bairo ánâ, Diore qûi basapeoyuparâ: “Jââ Pacu Dios, mu roque carou mu âniña,” qûi basapeoyuparâ. Nipetirije na cañnaatajere, bairi na catûgoataje cûârê tûgoñari bairo qûi basapeoyuparâ. “Ângel marîrê cû caquetibujuatatore bairo baiapu,” iñuparâ oveja cacoteri majâ, tunu ánâ yua.

El niño Jesús es presentado en el templo

²¹ Bairo na caátó bero, jicâ wâmo peti itia pênirô cãnacâ rûmurî canetôrô, cûâcârê cû rupau macââtôrê yiseta rotiyuparâ cû pacua puame. Bairo âti yaparorâ, “Jesús” cû wâmetiyuparâ. María bairirupau cõ cañnparo jûgoye ângel cû cawâmeti rotiricarorea bairo cû wâmetiyuparâ.

²² Cabero nocãnacâ rûmu María cõ cacatipetiro bero, Jesús pacua ásúparâ Jerusalêpu, Moisés ânacû cû caroticûrîcârôrê bairo âtiránâ. “Merê ñucoayamo María,” to templo wii macâânarê na i quetibujugarâ ásúparâ. Bairo ánâ, Jesuacaré cû neásúparâ, Diore qûiñogará. ²³ Tore bairo camasârê na âtirotiyupa. Dios yaye woaturica tutipu bairo i quetibujuyupa: “Mujjâ pûnaa tocãnacâ cû cañma cabuiajûgorârê yure mujjâ iñogará,” i quetibujuyupa Dios yaye woaturica tutipu. ²⁴ Tunu bairo ape wâme Dios yaye cû caroticûrîqûêrê bairo âtiránâ baiyuparâ. Bairi buare puagarâ, o buaaca cawîmarâ majûrê Diore îroari joemugôjoránâ baiyuparâ.

²⁵ Bairo ánâ, Dios ya wii, templo wiipure etayuparâ. Mai, tiwoatore ti macâ Jerusalêpure Dios yan jicâ Simeón cawâmesucu ãñupû. Diore caroaro cañrau, carorije wapa cacûgoecu ãñupû. Bairo âcû, Israel yepa macâânarê canetôrôpu cû caetaparore iñagayupa. Tunu bairoa Espiritu Santo, Dios Yeri majû Simeón mena ãñupû. ²⁶ Bairo cû mena cû cañnoi, cû masiôñupû cû cariaparo jûgoye Mesías, marî Quetiupau Dios cû cajoure cû cañapeere. ²⁷ Bairo ti rûmu, Joséjâ templo wiipure na caetari rûmu, Espiritu Santo cû camasirijê jûgori Simeórê cû joyupu ti wiipu. Bairo ti wiipu cû caño, Jesús pacua puame ti wiire jáãñuparâ na cûâ, Moisés ânacû cû carotiricarore bairo âtiránâ. ²⁸ Bairo na cajââtô iña, Simeón puame natu atí, Jesuacaré useanirî cû neñupû. Bairo cû ne yua, atore bairo Diore qûi basapeoyupu:

²⁹⁻³⁰ “Yû Quetiupau Dios, yure mu cañrîcârôrê bairo âmerê baiya.

Ânicarê mu cajoure ñiñaña.

Camasârê canetôrôpu majûrê ñiñaña.

Bairi useanirîqûê mena yu riacoagu.

³¹ Cûâ niñami nipetiro camasârê canetôrôpu mu cacûjûgoyetiricu.

³² Cabusuatipau caetaro, camasâ iñamasînama.

Tore bairo âniaca butiácûpu cû caquetibujuro, judío majâ caâmerâ cûâ masîgarâma.

Tunu jáârê, mu yarâ Israel yepa macââna cûârê jáâ îroagarâma,

camasârê canetôrôpu jáâ ya poa macââcû jicâ cû caño jûgori yua,”

qûi basapeoyupu Simeón Diore.

³³ Bairo cû cañrô tûgorâ, José, bairi María butiuro tûgoñañuparâ, Simeón na macûâcârê cû cañjêrê. ³⁴⁻³⁵ Bairo na catûgoñarô, Simeón puame atore bairo na iñupû: “Marî Pacu Dios caroare cû jonemoátô mujjâârê,” na iñupû. Bairo na i yaparo, tunu cõ iñupû Simeón Mariare:

—Yû yao, tûgoya. Mu macûâcâ puame caroaro cariape Israel yepa macâânarê caquetibujupau Dios cû cacûjûgoyetiricu niñami. Bairo butiácû, cû caquetibujuroi, Israel yepa macââna jicâârâ netôgarâma. Aperâ yasicogaráma. Nipetiro camasâ na yeripu na catûgoñarîjê puame bajuaro na iñamasîo joroque átigumi, cû caquetibujurije jûgori. Torena, jicâârâ mu macûrê cû tejâñugaráma. Mu puame tiere na cateero iñao, butiuro mu yapapuajâñugo —cõ iñupû Simeón Mariare.

³⁶ Mai, ti wiipû ãñupô Ana cawâmesuco cûâ. Fanuel ânacû macô, Aser ânacû ya poa macââcô majû ãñupô. Cõ puame profeta ãñupô. Bairi jicââ ãninucûñupô Ana. Mai, cawâmao âcô, manarûcsupuro. Jicâ wâmo peti puga pênirô cãnacâ cûmarî majû cõ manarû mena ânimiñupô. ³⁷ Bairo cõ manarû cû cariaro bero yua, jicââ ãninucûñupô. Apei boesupo. Bairo bairi templo wiipure ãninucûñupô Ana. Topure âcô, Diore cû jêninucûñupô. Umurecôo, ñami cûârê cû jêninucûñupô. Ugarique betiri Diore cû jêni ñubuenucûñupô. Bairo âti âcô yua, cabycno ãñupô. Ochenta y cuatro cûmarî majû cûgoyupo. ³⁸ Bairo bai yua, Simeón

Maríare cū caquetibujū yaparoripaa cō cūa natu etayupo. Bairo etanacā, cūācārē qūñnarī, “Dios mū ñujāñña jāā mena,” qūññupō. Bairo ī yaparo, narē canetōōpauḡe cacoteri majārē atore bairo na ī quetibujuyupo: “Uḡeanirī āña yu yarā Jerusalén macāāna. Merē etayami marīrē canetōōpau,” na ī quetibujuyupo.

El regreso a Nazaret

³⁹ Cabero, Joséjāā Dios cū carotiricareo bairo átipeyori bero, tunucoásúparā Galilea yeparū Nazaret macā, na ya macā majūpu. ⁴⁰ To bero Jesús puame caroaro tutuañ butiyupu. Bairo tunu caroaro tūgoñamasīcoasupu. Тореца, Dios caroare cū joyupu Jesure.

El niño Jesús en el templo

⁴¹ Tunu tocānacā cūma Jesús pacujāā Jerusalēpu ánućūñuparā, Pascua bose rūmūrīrē ñnarānā. ⁴² Bairo Jesús puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacā cūmarī cacūḡou cū caāno ásuparā Jerusalēpu. Na cabainucūrīcārōrē bairo baiyuparā. ⁴³ Bairo toḡu eta, āni, pascua bose rūmūrī bero yua, tunuásúparā na ya paḡpu. Jesús puame Jerusalēpūā tuayupu. Cū pacua puame masīēsuparā cū catuarijere. ⁴⁴ Bairo ánā, Jesure qūññatimirācūā, “Marī mena macāāna mena ācūmi,” ī tūgoñañuparā. “Marī berore usaami,” qūññ tūgoñañuparā Jesure ti rūma, na caájūgori rūmūrē. Cabero qūññatieri yua, cū macājūgoyuparā. “Jāā macārē mujāā ññatīati?” ī jēñiñañuparā. Na yarā, na bapa cūārē na ī jēñiñamiñuparā. ⁴⁵ Bairo cū bócaetimirā yua, tunucoásúparā Jerusalēpu, cū macārānā.

⁴⁶ Bairo ti macāpu etarā, itia rūmū bero cū bócayparā Dios ya wii templo wiipū. Mai, Jesús puame to macāāna cajūḡoñbueri majā mena rūiyupu. Na caquetibujirijere tūḡou baiyupu. Tunu bairoa narē, “¿Dope bairo īḡaro to ññati tie?” na ī jēñiñanucūñupū. ⁴⁷ Bairo nipetiro camasā cū caīmasīñjērē tūgorā, narē cū cayurije cūārē tūgorā, cū tūḡocōā maniásuparā. “Cawīmañ nīmīcūā, masījāññami,” ññuparā na puame, Jesure. ⁴⁸ Bairo yua, cū pacua toḡu cū bócayparā. Cū bóca, qūññ acaacoasuparā. Cū paco puame atore bairo qūññupō:

—Macū, ¿nopēñ jāārē, bairo mū baiyati? Yu, mū pacu mena mūrē yoaro jāā macāmiapū. Bairo jāā tūḡoñarīqūē paiapu —qūññupō María Jesure.

⁴⁹ Bairo cō caīrō tūḡo, cō ññupū:

—¿Nopēñ yure merē macāati? Yu Pacu yure cū carotirijere yu caátigaro, ¿mujāā masīññiati? —cō ññupū Jesús Maríare.

⁵⁰ Bairo cū caīrījērē tūḡomasīēsuparā cū pacua puame. “¿Dope bairo īḡu qūññati marī macū?” īcōññuparā.

⁵¹ Cabero yua, na mena tunucoásúpu Jesús Nazaret macāpu. Bairo toḡu eta, ācū yua, cū pacua na caīrōrē bairo caroaro yuyupu. Mai, cū paco puame cū caátīānierē caroaro tūḡoña qūññocōā ānīnucūñupō cō yeripu. ⁵² Jesús puame cū catūḡoñarījē, cū rupau mena buticōā usaásupu. Bairo Dios puame cū caátīānierē caroaro qūññajesoyupu. Camasā cūā caroaro qūññajesoyuparā Jesure.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹⁻² Cabero yua, nocānacā rūmūrī bero, Juan ānacū desierto cayucūmanopu ānīnucūñupū, Zacarías ānacū macū majū. Mai, tiwatoa Tiberio cawāmecucu nipetiro yepa quetiupau āñupū. Merē wāmorī peti jīcā ruḡo pēnirō cānacā cūmarī majū quetiupau āñupū Tiberio. Apei, Poncio Pilato cawāmecucu Judea yepa macāānarē cārē carotibojau āñupū. Apei cūā Herodes cawāmecucu Galilea yepa macāānarē cārē carotibojau āñupū. Apei, Herodes bai cūā, Felipe cawāmecucu Iturea, Traconite puḡa yepa macāānarē cārē carotibojau āñupū. Apei cūā Lisania cawāmecucu Abilinia yepa macāānarē cū rotibojayupu cū cūā Tiberiore. Tunu bairoa Anás, Caifás cawāmecucu sacerdote majā quetiuparā majū āñuparā na cūā. Tiwatoa majū Dios Juarē cū quetibujū āñesēarotiyupu yua. ³ Bairo cū caīrō tūḡo, toḡu ásupu Juan, Rio Jordán na caīrī yaa tūñipu. To macāānarē atore bairo na ī quetibujuyupu: “Tūḡoña qūññoña toro mujāā caátīānierē. Tie mujāā cabairijere cū tūḡoña jēñiña mujāā majū Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparā mujāā āñiña. Bairo mujāā caāto, mujāā netōḡumi Dios,” na ññupū Juan to macāānarē. ⁴ Atore bairo ī woatu quetibujucūññupū Isaiás ānacū, Dios yau profeta Juan cū cabaipeere:

“Bairo īḡumi jīcāñ desierto cayucūmanopu caāñnicōāñiatacu:

‘Marī Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ānicoteya.

Camasā na quetiupau cū caetaparo jūḡoye cū caatīpawārē na caqūñenorōrē bairo cū qūññoyuya mujāā cūā.

⁵ Na puame na quetiupau cū caatīpawāpore ope to caāmata, ñerī mena tore cūbiayama.

Tunu bairoa ūtā burī to caāmata, yesea qūññoñama.

Tunu bairoa carupa betori cãã to caãmata, cariape qũeno ãmewiyoyama ti wããrẽ.

Caroa wãã majũ qũenoñama cũ caatipawãrẽ.

Tore bairo mujãã cũã marĩ Quetiupau cũ caetaparore caroaro qũenooyua mujãã yeripũ.

⁶ Bairo nipetiro camasã narẽ Dios cũ canetõroticũricũrẽ qũĩñagarãma, 'Iğumi cayucamanopũ caãnicõãniatacũ."

ĩ woatu quetibũjũ jũgoyeticũĩnupĩ Isaiãã ãnacũ Juan cũ caĩquetibũjũpeere.

⁷ Bairo Isaiãã cũ caĩwoatuquetibũjũro bero, cayoato bero Juan puame etayupũ. Bairo cũrẽ cabautiza rotiratiatanarẽ atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: "¡Mujãã caĩtopairã, ãña pũnaarẽ bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yũ bautizaecu! Atore bairo mujãã ĩ tũgoñarã: 'Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rãmurẽ popiye marĩ cabaibujioatjere oco mena marĩ cosenetõbujioumi, 'mujãã ĩ tũgoñarã. ¿Ñamũ mujãã cũ quetibũjũyati, 'Tie mena jãã netõgarã, mujãã caĩrĩjẽrẽ? Bairo puame mujãã caatĩãnierẽ boya: ⁸ Rorije mujãã caãtiere yapapuari caroaro ãnajẽ puame átijũgoyã. Bairo mujãã caãto, camasã nipetiro ĩñarã, 'Torena, na yerire merẽ wasoa yaparoupa, 'ĩ masĩgarãma. Tunu bairoa, 'ĩ Marĩã, Abraham ãnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgumi Dios!' ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, dope bairo átinetõmasĩã maniña. Dope bairo Dios boũ, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrẽ bairo átiquẽno jẽñomasĩñami. ⁹ Bairi caroaro mujãã caãpericõãta, jĩcãũ yucũ, carica maniirẽ quetijõeroacõãrĩcãrõrẽ bairo mujãã átirecõõgumi Dios mujãã cũãrẽ. Petoaca rusaya mujããrẽ Dios cũ caĩñabesepã rãmũ," na ĩ quetibũjũyupũ Juan cũrẽ cabautiza rotiratiatanarẽ.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã to macããna capããrã:

—Tame, toroque, ¿ñerẽ jãã átibujiocutĩ?

¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, Juan puame atore bairo na ĩñupũ:

—Nĩũ ãcũ jutiro pugaro cacũgou, apeĩ cacũgoecure jĩcãrõ cũ nuniãto. Tunu bairoa ugarique cacũgou, apeĩ cacũgoecure cũ batoãto —na ĩ quetibũjũyupũ Juan catũgorã etarãrẽ.

¹² Na watoa etayuparã jĩcããrã dinerore jejobojari majã. Roma gobiernorẽ camasã yaye dinerore impuestos cawãmecutiẽre jejobojari majã etayuparã, cũ bautiza rotirãna Juarẽ. Na cũã qũĩ jẽniñañuparã:

—Cabueĩ, ¿dope jãã caãtoẽ cũ boyati Dios?

¹³ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ:

—Mujãã quetiuparã na carotiricaro jĩcãrõ tãni jeya. Tie netõrõ jeeticõãña.

¹⁴ Cabero tunu soldaua cũã cũ eta, qũĩ jẽniñañuparã:

—Jãã ate, ¿ñerẽ jãã caãtiere cũ boyati Dios?

Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, na cũãrẽ na ĩ quetibũjũyupũ:

—Tutuario mena camasãrẽ na ãmaeticõãña. Tunu na busũjãeticõãña caãperãrẽ, marĩrẽ na wapatãto, ĩrã. Tunu mujãã caraapeẽ wapare mujãã quetiuparã na cajorijerea tocãrõã useanicõãña. Bonemoeticõãña —na ĩ quetibũjũyupũ Juan soldauere.

¹⁵ Camasã puame Juan cũ caquetibũjũrije jũgori butioro tũgoñañuparã. Bairi nipetiro camasã na yeripũ atore bairo ĩ tũgoñañuparã: "¿Ãni, Juan, Mesias, Dios cũ cajou majũ cũ ãnicuti?" ãmeo ĩ tũgoñañuparã na majũ. ¹⁶ Bairo na caĩtũgoñarõ, Juan puame atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: "Yũ paarique niña mujããrẽ oco mena yũ cabautizarije. Yũ paarique to caĩnumiatacũãrẽ, yũ bero caetaũ cũ capaarije puame ãnetõgaro. Cũ roque Espiritu Santore jõmasĩgumi camasãpũre. Tunu bairoa camasã roro na catũgoñarĩjẽ na wasoao joroque na átigumi. Cũ roque yũ netõrõ caãnimajũũ nigumi. Bairi yũ puame jĩcãrõ tãni yũ átipeyomasĩtũña. ¹⁷ Yũ bero caetapau puame marĩ ĩñabesegumi. Bairo carorãrẽ na beseregumi. Trigo aserĩ carorijere joerocacõãrĩcãrõrẽ bairo camasã carorãrẽ na beseregumi. Caũpetietĩ peeropũ na joeregumi. Caroarã roquere caroaro na qũenogumi. Trigo caroa majũrẽ caroaro na caqũenocũrõrẽ bairo caroaro na qũenogumi caetapau cũ yarã majũrẽ," na ĩ quetibũjũyupũ Juan catũgorã etarãrẽ Jesũ cũ caãtiẽpeere.

¹⁸ Bairo yua, atore bairo capeẽ wãme, camasãrẽ na quetibũjũyupũ Juan caroa queti majũrẽ. ¹⁹ Bairo caroaro cũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, quetiupau gobernador Herodes cawãmecũcũ puame Juan cũ caĩrĩjẽrẽ tũgousaesupũ. Mai, Herodes bai Felipe namorẽ cõ ãmañupũ. Herodias cawãmecũcũ mena ãninucũĩnupũ. Tore bairo apeye ãnie cũãrẽ roro majũ ãsupũ Herodes. Bairo bairi roro cũ caãtiere cũ quetibũjũmiñupũ Juan Herodere. ²⁰ Cabero Herodes puame cũ caĩrõ tũgo, nemorõ roro ãsupũ. Juarẽ preso jorica wiipũ cũ jorocacõãñupũ yua.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Mai, Juan puame to macããna nipetirãrẽ oco mena na bautizayupũ. Bairo cũ caãto watoa, Jesũ cũãrẽ cũ bautizayupũ. Bairo Jesũ cũ cajẽniĩrapua yua, jõbũ ãmũrecõo puame pããnucãcoasuparo. ²² Bairo capãrõ yua, buare bairo ruiasũpũ Espiritu Santo, Dios Yeri majũ, Jesũ tũpũ. Bairo cũ cabauruiatõ, jõbũpũ busũrique atore bairo ĩ ocajõyuparo:

—Му, уи масă, уи самаи мајӱ, му аниӱа. Му саатиӱниерӱ ӱиӱајесоја бутӱоро —ӱ бусӱ осајоураро јӱбири бусӱгӱе.

*Los antepasados de Jesucristo
(Mt 1.1-17)*

²³ Bairi yua, Jesús camasârê cû caquetibujujûgoriparâ treinta años majû cûgoypur. Mai, Dios macû cû saânimiatascûârê, "Cû pacu José niñami," qûi tûgoñañuparâ camasâ Jesure.

José ruame Eli sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁴ Eli ruame Matat sawâtesucû ânacû macû añipû.

Matat ruame Levi sawâtesucû ânacû macû añipû.

Levi ruame Melqui sawâtesucû ânacû macû añipû.

Melqui ruame Jana sawâtesucû ânacû macû añipû.

Jana ruame José sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁵ José ruame Matatías sawâtesucû ânacû macû añipû.

Matatías ruame Amós sawâtesucû ânacû macû añipû.

Amós ruame Nahúm sawâtesucû ânacû macû añipû.

Nahúm ruame Esli sawâtesucû ânacû macû añipû.

Esli ruame Nagai sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁶ Nagai ruame Maat sawâtesucû ânacû macû añipû.

Maat ruame Matatías sawâtesucû ânacû macû añipû.

Matatías ruame Semei sawâtesucû ânacû macû añipû.

Semei ruame Josec sawâtesucû ânacû macû añipû.

Josec ruame Judá sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁷ Judá ruame Joanán sawâtesucû ânacû macû añipû.

Joanán ruame Resa sawâtesucû ânacû macû añipû.

Resa ruame Zorobabel sawâtesucû ânacû macû añipû.

Zorobabel ruame Salatiel sawâtesucû ânacû macû añipû.

Salatiel ruame Neri sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁸ Neri ruame Melqui sawâtesucû ânacû macû añipû.

Melqui ruame Adi sawâtesucû ânacû macû añipû.

Adi ruame Cosam sawâtesucû ânacû macû añipû.

Cosam ruame Elmadam sawâtesucû ânacû macû añipû.

Elmadam ruame Er sawâtesucû ânacû macû añipû.

²⁹ Er ruame Jesús sawâtesucû ânacû macû añipû.

Jesús ruame Eliezer sawâtesucû ânacû macû añipû.

Eliezer ruame Jorim sawâtesucû ânacû macû añipû.

Jorim ruame Matat sawâtesucû ânacû macû añipû.

³⁰ Matat ruame Levi sawâtesucû ânacû macû añipû.

Levi ruame Simeón sawâtesucû ânacû macû añipû.

Simeón ruame Judá sawâtesucû ânacû macû añipû.

Judá ruame José sawâtesucû ânacû macû añipû.

José ruame Jonám sawâtesucû ânacû macû añipû.

Jonám ruame Eliaquim sawâtesucû ânacû macû añipû.

³¹ Eliaquim ruame Melea sawâtesucû ânacû macû añipû.

Melea ruame Mena sawâtesucû ânacû macû añipû.

Mena ruame Matata sawâtesucû ânacû macû añipû.

Matata ruame Natán sawâtesucû ânacû macû añipû.

³² Natán ruame David sawâtesucû ânacû macû añipû.

David ruame Isai sawâtesucû ânacû macû añipû.

Isai ruame Obed sawâtesucû ânacû macû añipû.

Obed ruame Booz sawâtesucû ânacû macû añipû.

Booz ruame Sala sawâtesucû ânacû macû añipû.

Sala ruame Naasón sawâtesucû ânacû macû añipû.

³³ Naasón ruame Aminadab sawâtesucû ânacû macû añipû.

Aminadab ruame Admin sawâtesucû ânacû macû añipû.

Admin ruame Arni sawâtesucû ânacû macû añipû.

Arni ruame Esrom sawâtesucû ânacû macû añipû.

Esrom ruame Fares sawâtesucû ânacû macû añipû.

Fares ruame Judá sawâtesucû ânacû macû añipû.

³⁴ Judá ruame Jacob sawâtesucû ânacû macû añipû.

Jacob ruame Isaac sawâtesucû ânacû macû añipû.

Isaac ruame Abraham sawâtesucû ânacû macû añipû.

Abraham ruame Taré cawātescusū ānacū macū āñupū.

Taré ruame Nacor cawātescusū ānacū macū āñupū.

³⁵ Nacor ruame Serug cawātescusū ānacū macū āñupū.

Serug ruame Ragau cawātescusū ānacū macū āñupū.

Ragau ruame Peleg cawātescusū ānacū macū āñupū.

Peleg ruame Heber cawātescusū ānacū macū āñupū.

Heber ruame Sala cawātescusū ānacū macū āñupū.

³⁶ Sala ruame Cainán cawātescusū ānacū macū āñupū.

Cainán ruame Arfaxad cawātescusū ānacū macū āñupū.

Arfaxad ruame Sem cawātescusū ānacū macū āñupū.

Sem ruame Noé cawātescusū ānacū macū āñupū.

Noé ruame Lamec cawātescusū ānacū macū āñupū.

³⁷ Lamec ruame Matusalén cawātescusū ānacū macū āñupū.

Matusalén ruame Enoc cawātescusū ānacū macū āñupū.

Enoc ruame Jared cawātescusū ānacū macū āñupū.

Jared ruame Mahalaleel cawātescusū ānacū macū āñupū.

Mahalaleel ruame Cainán cawātescusū ānacū macū āñupū.

³⁸ Cainán ruame Enós cawātescusū ānacū macū āñupū.

Enós ruame Set cawātescusū ānacū macū āñupū.

Set ruame Adán cawātescusū ānacū macū āñupū.

Adán ruame Dios cū caqūēnojūgoricu ānirī cū macārē bairo caācū āñupū yua.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Bairo Juan Jesure cū cabautizaro bero, Jesús ruame Espiritu Santo, Dios Yeri cū camasiōrjē carūsaecu majū ānicōdāñupū. Bairo cū caāno yua, Jesure, Rio Jordán caāniatacure cū jūgoásūpu desierto cayucūmanopu Espiritu Santo ruame. ² Bairo desierto cayucūmanopu cuarenta rāmuri majū āñupū. Bairo topu cū caāno yua, wātī ruame rorije cū ātirotimiñupū Jesure, “Cariapa cū ātinucūñati,” Ī. Tunu topu ācū, ñe ūnie ūgaesupu Jesús. Bairo cuarenta rāmuri bero yua, queyarique tūgoñañupū. ³ Mai, wātī ruame atore bairo cū ātirotimiñupū Jesure:

—Mu, Dios macū mu āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, atia ūtārē pan qūēnorī ūgaya —qūñupū wātī Jesure.

⁴ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo ruame qūicōdāñupū Jesús:

—Mu caīrōrē bairo yu āperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū ricaati yu ātirotietiya. Bairo ña ti tuti: ‘Ūgarique marī cauganucūrō jeto boetiyami Dios. Nipetirije cū yaye quetibujuriquere marī catūgoñañjē cūārē boyami,’ ĩ quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūñupū Jesús wātīrē.

⁵ Bairo cū caīrō bero, wātī ruame Jesure ūtāū buipū cū neásūpu. Topu etari yua, qūñōñupū atī yepa macāāna tocānacāūpua macāāna quetiuparā na carotimasīrīpaarige. ⁶⁻⁷ Bairo qūñō yaparo, bairo qūñupū tunu Jesure:

—Atie mūrē yu cañnorjērē yu cūgoya. Bairo noo yu caboure cū yu nuninetōmasīña. Mu ruame mu cabooata, tocānacā macā macāānarē carotimasīrjērē mūrē yu nunigu. Nipetiro camasā mūrē ĩroagarāma, ruropaturī mena etanumurī yure mu caīroaata. Carotimasī mu ānio joroque mu yu ātigu. “Jañ,” miwā —qūñupū wātī Jesure.

⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūñupū Jesús:

—Mu caīrōrē bairo yu āperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū ricaati yu ātirotietiya. Bairo ña ti tuti: ‘Jicāāñ nīñami marī caīroan, Dios jeto. Cū caīrjē jetore tūgoya,’ ĩ quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūñupū Jesús wātīrē.

⁹ Bairo cū caīrō bero, wātī ruame Jesure cū neánemoñupū. Jerusalén macāpu Dios ya wii, templo wii buipū cū neánemoñupū. Bairo topu eta, qūñupū wātī Jesure:

—Mu, Dios macū mu āniña. Bairo cariapea Dios macū caācū ānirī, mu majū patiñarui ácāja jō yeparu. Mu riaecu. ¹⁰ Tore bairo ĩ quetibujuya Dios yaye queti:

‘Dios ruame cū yarā āngelea majārē mu coterotigami.

¹¹ Na, āngelea majā, mu bocāñegarāma ūtā rupaaru mu cañarocapeaetiparore bairo ĩrā,’ ĩ quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —qūñupū wātī Jesure.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūñupū Jesús:

—Bairo mu caīquetibujurore bairo caāmiatacūārē, mu caātirotirore bairo yu āperigu. Bairo yu caāto boetiyami Dios. Ape wāme ape pūrōpu atore bairo ĩ quetibujuya: ‘Marī Quetiupau

Diore cū camasīrjērē átiepecōārī cū jēnieticōāña, 'i quetibujaya Dios yaye queti na cawoa-turica tutipū —qūñupū Jesús wātīrē. Cū yuesupū.

¹³ Bairo wātī pūame ape wāme roro cū átiroti masīēsupū. Bairo átiroti masīētīrī yua, Jesure cū aweyocoásupū mai.

Jesús comienza su trabajo en Galilea
(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴ Bairo cabero Jesús Galilea yeparū Espírītu Santo cū camasīrjē mena ñe ũnie rúsaricaro mano tunucoásupū yua. Bairi to macāña nipetiro camasā ti yepa tñni macāña pūame cū cabairijere tūgorā tocānacāpūa āmeo quetibujū netōōñuparā na majū. ¹⁵ Jesús pūame tocānacāpari na cañubuenēñarī wīiripūre camasārē na quetibujuyupū. Bairo cū cañquetibujuro, camasā nipetiro qūiroayuparā.

Jesús en Nazaret
(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶ Cabero Nazaret cawāmecuti macāpū etayupū tunu Jesús. Cawīman ācū, cū cabūtrica macāpū etayupū. Topū eta, ti macā macāña na cañubuenēñarī wīiripūre jāññupū yerijārīcā rāmū caño. Bairo jeto átinucūñupū Jesús ti rāmū ũnorē. Bairi ti wii camasā riaperū nucūñupū, Dios ya tutire jūgoquetibujūgū. ¹⁷ Bairo cū cabairo, profeta Isaías ānacū cū cawoaturiqueere cū nuniñuparā. Bairo cū na canunirō, ti pūrō macāājē quetibujurique jīcā wāmerē bócaupū. Atore bairo cañīrpaure bócaupū:

¹⁸ —“Espírītu Santo yū mena āñiñami merē, Dios yure cū caroticūrīcārōrē bairo yū caátiparore bairo ī.

Yū mena āñiñami, cabopacarārē caroa quetire na yū caquetibujuparore bairo.

Yū jowī Dios, camasārē cū caqūēnoparore bairo na yū caquetibujuparore bairo ī.

Jīcāārā preso cañe ecoricarārē bairo caña niñama.

Aperā cacaapee īñaenarē bairo niñama.

Aperā wātīrē roro caátiecorārē bairo caña niñama.

Na ũnarē yū caqūēnoparore bairo ī, yū jowī Dios.

¹⁹ Camasārē Dios cū canetōrī yutea caetarore yū quetibujū rotijowī yua,”

īña ati pūrō —na ī quetibujuyupū Jesús cārē catūgori majā, sinagoga wii macāñanarē.

²⁰ Bairo ti pūrōrē īñayaparo, ti tutire biayupū. Bairo áti yua, ti wii papera tutirire cacoteire cū pitinuniñupū. Pitinuni, etanumucoasupū Jesús. Bairo cū caáto, nipetiro camasā qūñīacōā usayuparā. ²¹ Bairo cārē na cañīñausaro, atore bairo na īñupū Jesús:

—Isaías ānacū cū cañquetibujū woaturicua yū āñiña. Āmerē cū cañquetibujuricarore bairo baietaya —na īñupū Jesús ti wii macāñanarē.

²² Bairo cū cañrō tūgorā, cū cañīrjērē tūgo acūacoasuparā. Atore bairo īñuparā:

—Ago tame, āni, caroaro jīcārō tñni busuyami. ¿José macū mee cū āñiñati? Bairo cūā nimicūā, ¿caroaro cū masīñati? —āmeo ī busuyuparā na majū.

²³ Cabero Jesús pūame na īñupū tunu:

—Ati yepa macāña apei narē cū cacatiorore borā, cū na cañnucūrōrē bairo mujāā cūā yū mujāā ī tūgoñarā: “Mu, ucotiri majōcu, mu majūā ucoti catiyoa. Bairi Capernaupure ācū, mu caátijēñorīqūērē bairo atore, mu ya macāpū cūārē mu átigu, Dios cū cajon mu caāmata,” yure mujāā ī tūgoñarā —na ī quetibujuyupū Jesús ti wii macāñanarē.

²⁴ Ī quetibujū yaparo, bairo na īñupū tunu:

—Cariape mujāārē ñiña: Ni ũcū Dios yau profetare cū ya macā macāña cū boenama. Noa majū qūñroaenama. ²⁵ Tunu bairoa marī ñicū profeta Elías ānacū, cū cañni yuteapū cawapearā rōmirī capāārā āñuparā. Ati yepa Israel yeparūre itia cūma ape cūma recomacā caoco ocaeti yuteare capāārā āñuparā. Tunu ti yuteare bñtioro auariarique āñuparō. ²⁶ Bairo capāārā na ũna na cañnimiatacūārē, cawapearā rōmirī jīcōā na mena macāācō jetore cū juátinemo rotiyupū Dios Elfare. Sarepta cawāmecucore ape yeparū Sidón macāācōrē cō juátinemo rotiyupū. ²⁷ Tunu bairoa profeta apei Eliseo cawāmecucū ānacū cū cañni yutea carupau boarā capāārā āñuparā ati yeparūre. Bairo capāārā na ũna na cañnimiatacūārē, jīcūā na mena macāācū jetore cū catorotiyupū Dios Eliseore. Naamán cawāmecucure, ape yepa, Siria yepa macāācārē cū catorotiyupū —na ī quetibujuyupū Jesús cū ya macā macāñanarē.

²⁸ Bairo cū cañquetibujuro tūgorā, ñubuerica wii macāña pūame bñtioro asiajāññuparā Jesús mena. ²⁹ Bairo cū mena asia yua, cū ñe, ti macā jūgoye ũtāū buipū cū neásuparā. Bairo topū etarā, cū tuneroca ñojogamiñuparā Jesure. ³⁰ Bairo na caátigamiatacūārē, Jesús pūame na watoapū, cū jāā ī masīā mano, na netō acoásupū.

Un hombre que tenía un espíritu impuro
(Mr 1.21-28)

³¹ Cabero Galilea yeparu Capernaum cawāmecuti macāpu acoásúpu Jesús. Topu eta, yerijārīcā rāmu caāno na jūgobueyupu camasārē. ³² Carotimasī cū caīquetibujurore bairo na quetibujuyupu. Bairo cū caquetibujurijere tūgorā, to macāna puame tūgo acūacoasupārā.

³³ Mai, ti wii sinagoga űubuerica wiipu āñupū jīcāu wātī yeri pūna cacāgon. Bairo Jesús cū cabueāno, wātī yeri pūna cacāgon puame atore bairo butiuro qūī awajayupu:

³⁴ —Mu, Jesús Nazaret macācā, ¿nopēī mu atīati jāā tare? ¿Jāārē rei acū mu baiyati? Murē jāā masjāñuña. Mu, Dios macā, cañu, mu āniña —qūī awajayupārā wātī yeri pūna, caāmu risero mena jūgori.

³⁵ Bairo na caīrō tūgo, na iñupū Jesús:

—¡Būsueticōāña majāā! ¡Āni caāmu rupauere witi ánāja! —na iñupū Jesús wātīārē.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri pūna puame caāmūrē cū jūgoñañupū yeparu, cūrē caīñarī majā watoare. Bairo átīcōā, roro cū átīri mee wīticoásúpu. ³⁶ Bairo caāmūrē cū caátīere iñarā, nipetiro camasā qūīña acūacoasupārā.

—¿Ñe to āniñati cawāma Jesús cū carotirije? ¡Nocārō caroaro majū cū masīñati! Wātī yeri pūna cūā cū yucōāñama. “Witi ánāja,” cū caīrō, wīticoayama yua —āmeo iñupārā na majū Jesure.

³⁷ Bairo cū caáto bero, cū tūgoyupārā camasā nipetiro ti yepa tūni macāna, Jesús cū caátīere, cū camasīrjērē yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Mr 1.29-31)

³⁸ Bairo na quetibujuyuparo, na űubuerica wiire wīticoásúpu Jesús. Ti wiire witiá, jāācoasupu Simón cawāmecucu ya wiipu. Mai, Simón mañicō puame riājāñuñupō. Butiuro bugoyupu. Bairo cū cajāārō, cū quetibujuyupārā cabucno cō cariarijere. ³⁹ Bairo na caīquetibujuro tūgo, cōtu eta, “Būgoye tocārōā jānaña cōrē,” iñupū. Bairo cū caīrō, jicoquei jānacuasuparo bugoye puame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiácō yua, tocārōā űgarique na qūēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Mr 1.32-34)

⁴⁰ Cabero wīupu cū cajāārīrañ, canaioatīrañ caāno Simón ya wīupere etayupārā nipetiro ti macā macāna. Dise űnie riaye caāno cārō cacāgorā yarā puame na neasupārā Jesús tūpu. Bairo Jesús puame na caetaro iña, nipetirārē na catiopyupu. Cū wāmorē na bui űīgāpeori tocānacā wāme riaye cacāgorārē na catiopyupu. ⁴¹ Tunu bairoa na mena macāna cariarā capārā wātī yeri pūnarē cacāgorā cūārē na netōñupū Jesús. Bairo cū caáto, wātī yeri pūna puame qūī awajayupārā, bairo witi ánāja:

—¡Mu goque Dios macā mu āniña! —qūīñupārā.

Bairo na caīmatīacūārē, Jesús puame na irotiesupu. Yu, Mesías, Dios cū cajou yu caānierē na quetibujuetīcōāto ī, bairo na irotiesupu.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Mr 1.35-39)

⁴² Ape rāmu cabusuatīrañ Jesús wācā, ti macārē wīticoásúpu. Bairo acū yua, etayupu Jesús camasā na camanīrañ. Bairo topu cū caāno, ti macā macāna cū macāñupārā. Bairo cū macārī, cū etacoasupārā. Atore bairo qūīñupārā:

—Aperopu mu árēwa. Jāā mena mu ānicōāwā —qūīñupārā.

⁴³ Bairo na caīrō tūgo, bairo na iñupū Jesús:

—Ape macā macāna cūārē na yu quetibujūgn. Caroa quetire, Dios cū carotimasīrañ caetare na yu quetibujū masīōgn. Torecuna, yu jowī Dios ati yeparure —na iñupū Jesús ti macā macāñarē.

⁴⁴ Cabero cū caīrōrē bairo quetibujū ñesēāñupū Jesús Judea yeparure. űubuerica wiiri macāñarē na quetibujū ñesēāñupū Jesús.

5

La pesca milagrosa

(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)

¹ Ape rāmu utabucura Genesaret cawāmecutira tūnīpu āñupū Jesús. Topu cū caāno, camasā puame Dios yaye quetire tūgogarā, cātu neñañupārā dope baiā masīā manopu. ² Bairo na cabairo yua, tira tūnīpu iñajoyupu Jesús puga cūmuu, capaca turorica cūmuu majūrē. Mai, ti cūmuu uparā mañupārā. Na cūmuurē maa weyo, paputiropu na bapī yucare coserā baiyupārā. Wai pajīārī majā āñupārā. ³ Bairi Jesús puame ti cūmua jīcārē ájāñupū Simón ya cūmua majūrē. Bairi Simorē jōjāñurī tuwiyo rotījoyupu. Simón puame, “Jau,” ī, cū tuwiyo

joyupɔ. Bairo ti cūmuapɔ jãñarĩ Jesús ɔame petapɔ canucũrĩ majãrẽ caroaro na quetibɔjɔ jũgoyupɔ. ⁴ Bairo na quetibɔjɔ yaparori bero, atore bairo qũĩñupũ Jesús Simorẽ:

—Jito, ɔtabɔcɔra recomacãɔɔ marĩ átóca. Topɔ etari mujãã bapire mujãã roca ñuawa. Bairo ána, marĩ wai pajĩãgarã —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, Simón ɔame qũĩñupũ:

—Cabuei, ati ñami jãã wai macãmiapɔ. Jãã bocaetiapɔ. Maniãma. Baiɔna, mɔ caĩrõrẽ bairo yɔ átigu. Bapire yɔ rocañuagu —qũĩñupũ Simón Jesure.

⁶ Bairo Simojãã na caáto, tocãrõã wai capããrã ti bapire jããñuparã. Bairo jããnetõrã yua, na bapi wori nɔcãɔɔ jããñuparã. ⁷ Bairo capããrã waire ñna acɔari, na baparãrẽ ape cūmuapɔ caãnarẽ na piijoyuparã. “Jãã juátirasá,” na ññuparã. Bairo na caetaro yua, waire na jejããñuparã. Pɔga cūmuapɔrea waire na jejããñuparã. Cūmuu ɔame ruacoabujioyuparo. ⁸ Bairo Simón ɔame Jesús cã caátimasĩrĩjẽrẽ ñnarĩ, cãtu ɔpopaturi mena etanumurĩ qũĩroayupɔ. Bairo átícõã, qũĩñupũ Simón Jesure:

—Yɔ Quetiupɔn, carõn yɔ ñniña. Carorije wapa cacãgõn majũ yɔ ñniña. ¡Bairi yutɔ ãmeina! —qũĩñupũ.

⁹ Mai, butiogo ñna acɔacoasupɔ Simón, Jesús cã caátimasĩrĩjẽrẽ. Tie jũgori waire capããrã pajĩãñuparã. Bairi Simón, cã mena macããna cãã ñna acɔacoasuparã. ¹⁰ Bairo cã caáto, Jacobo, cã bai Juan cãã, Zebedeo pũnaa ɔame cãã ñna acɔacoasuparã. Mai, naa, Simón bapa ãñuparã. Jicãrõ wai pajĩãñucũñuparã. Bairi Jesús ɔame, Simón bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ:

—Simón, uwicɔna. Caroaro waire cawãsãmasĩ mɔ ñniapɔ, wai na rutieticoáto, i. ãmerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibɔjɔ mɔ ñnio joroque mɔ yɔ átigu, na yasieticõãto, i —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

¹¹ Bairo cã caĩrõ bero, Simojãã petapɔ maarásúparã. Topɔ etarã, na cūmuurẽ, na apeye ñnie cããrẽ toa cũcõã, Jesús mena bapacãtiracoásúparã.

Jesús sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)

¹² Cabero Jesús Jicã macãɔɔ cã caãno, caãmɔ jicãñ carupɔn boan ɔame qũĩñajoyupɔ Jesure. Bairo qũĩñajo yua, cãtu etari ɔpopaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩroayupɔ. Bairo qũĩroa, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ:

—Yɔ Quetiupɔn, mɔ cabooata, yɔ mɔ netõõgɔ yɔ caboariaye cutiere —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

¹³ Bairo cã cajjẽniñarõ tũgo, Jesús ɔame cã wãmo mena cã pãñañupũ. Bairo átícõã, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mɔ cacatiro yɔ boya. ¡Bairi mɔ yɔ netõõña! —qũĩñupũ cariaure.

Bairo Jesús cã caĩrõ, jicoquei caticoasupɔ carupɔn boamiatacɔ. ¹⁴ Bairo cã cabairo ñna, Jesús ɔame cã quetibɔjɔ rotiesupɔ aperãrẽ cã cabaiatajere. Bairo qũĩñupũ:

—Cariape acoáćja sacerdote tɔpɔ. Qũĩñõña mɔ rupɔn, mɔ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cã nuniña mɔ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacã. Bairo mɔ caátiatato bero, ñipetiro camasã masĩgarãma mɔ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carupɔn boamiatacure.

¹⁵ Bairo Jesús cã caátiatajere camasã na camasĩrõrẽ cã caboetimiatacããrẽ, ñipetiropɔ queti batapeticoasuparo. Bairi capããrã camasã Jesús tɔpɔ etayuparã. Jicããrã cã yaye busuriquere tũgogarã, bairi aperã na riayere cã netõõrotigarã cãtu etayuparã. ¹⁶ Bairo na cabaimiatacããrẽ, Jesús ɔame aperopɔ acoásúpɔ. Ácoa yua, etayupɔ Jesús camasã na camanopɔ. Topɔ Diore cã jẽniñupũ yua.

Jesús sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)

¹⁷ Jicã rãmɔ Jesús camasãrẽ tunu cã caquetibɔjɔãno, fariseo majã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena Jesutɔre tũgo ruiyuparã. Mai, na, tocãnacã macã macããna caatiatana ãñuparã. Galilea yepa macããna, bairi Judea yepa macããna, tunu bairi Jerusalén macã macããna caatiatana cãã ãñuparã. Bairo na catãgoñaruiro, Jesús ɔame cariaure ayecɔnarẽ na catioyupɔ. Dios carẽ cã camasĩrĩjẽrẽ jũgori bairo na catioyupɔ Jesús. ¹⁸ Bairo camasãrẽ cã cacatioãno, caãmɔna Jesutɔ etanemoñuparã tunu cariaɔn, ñicãrĩ cabɔnricɔ mena. Mai, na canerĩ coro mena cã neasúparã ñicãrĩ cabɔnricɔre. Jesutɔre cã cũgamĩñuparã, marĩ yaure cã catioáto, írã. ¹⁹ Bairo cãtu cã cũgamirãcãã, ti wii pupeapɔ na yaure cã nejãã masĩsuparã, camasã capããrã na cajiraro jũgori. Bairi wii buipɔ wãmũcoásúparã ñicãrĩ cabɔnricɔ mena. Ti wii buipɔ etarã, ope qũẽnorĩ, cã pitiruiro joyuparã pũ ɔpõ wẽẽrĩ mena Jesús tɔpɔ ñicãrĩ cabɔnricɔre. ²⁰ Bairo na caáto ñna, Jesús ɔame tũgoña masĩñupũ na catãgoñarĩjẽrẽ. “Yɔ camasãrĩjẽrẽ cariape tũgoñatutuayama,” na i tũgoñañupũ. Torecɔ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabɔnricɔre:

—Yu yau, merē m̄ carorije wapare yu netōōcōāña —qūīñupū Jesús.

²¹ Bairo cū caīrō, ti wii macāāna Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajāgobuerā, aperā fariseo majā mena āmeo ī jēniñañuparā na majū Jesús cū caīatajere tūgori, “¿Namū ūcū majū caūmu cū āniñati, ‘Yu yau, merē m̄ carorije wapare yu netōña,’ caīā? Dios jeto netōōmasiñami marī carorije wapare. Āni, Jesús, Diore cū netōñacāū ātiyami bairo cū caīrījē mena,” āmeo ī busuyuparā na majū.

²² Masīcōāñupū Jesús cū yeripū na caāmeobusurijere. Bairi atore bairo na iñupū:

—¿Nopēīrā yu caīatajere tūgori, mujāā tūgoñarīqūē paiyati? ²³⁻²⁴ “M̄ carorije wapare yu netōña,” ānirē yu caīata, “Bairo īcōāū iñami,” mujāā ībujiorā. Bairāpna, “Wām̄nucāña,” cūrē yu caīata, to bero cū cawām̄nucāto iñarā roque, “Bairo īcōāū mee iñami Jesús,” mujāā ībujiorā. Yu, Camasā Jūgocu, āti yeparu yu carotimasīrījērē mujāā camasīparore bairo, tiere ñigu —na iñupū Jesús fariseojāārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairo qūīnemoñupū Jesús ñicārī cabuñicure:

—Murē ñiña: ¡Wām̄nucāña! M̄ cacūñarī corore nepusari m̄ yu wiipū tunu ácāja. Merē m̄ riayere yu netōña —qūīñupū.

²⁵ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei wām̄nucā yua, cū cacūñarī corore ne pusa, ti wiire witicoásūpu cū ñicārī cabuñiatacū p̄ame. Diore basapeori, cū ya wiipū acoásūpu yua.

²⁶ Bairo cū caátō iñarā, nipetiro camasā tūgoña acuarī, atore bairo iñuparā:

—Ago tame, ¿diwatoa ūno tore bairo caroa majūrē marī iñarī? Marī iñapē. ¡Camasī niñami Dios! —qūī basapeoyuparā nipetirā.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ Cabero acoásūpu Jesús tunu. Bairo ácú, Leví cawāmecucure qūīñajoyupu. Mai, Leví p̄ame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuesto na caīrījērē jejobojari majōcu āñupū. Bairi cū capaari aruaru cū caāno, qūīñajoyupu Jesús Levire. Bairo qūīñajori bero, cūtu etaátī, atore bairo qūīñupū:

—Jito, yu bapacusa.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei Leví p̄ame cū yaye paarique nipetirore cūcōā, Jesús mena bapacutī ácú acoásūpu yua.

²⁹ Nocārō bero Leví cū ya wiipū bose rām̄ jūgo qūēnoñupū. Bairo bairi ti rām̄urē cū ya wiipū capāārā camasā āñuparā cū capijioatana. Na mena macāāna jicāārā Leví ūna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobjari majā āñuparā. Na ūna Jesujāā mena ūga bapacuserā. ³⁰ Bairo na caugabapacutore iñarā yua, fariseo majā p̄ame na ī tutiyuparā Jesús cū cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticūrīqūērē cajāgobueri majā mena atore bairo na ī tutiyuparā:

—¿Nopēī dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caāna mena mujāā etiuga bapacutiayati? Roro mujāā ātiya —na ī tutiyuparā fariseojāā Jesús cū cabuerārē.

³¹ Bairo na catutiro tūgo, bairo na iñupū Jesús:

—Ūcotiri majōcure bairo yu āniña āti wiire. Ūcotiri majōcu áperiyami cacatirā na caāni wiiripure. Cariatā na caāni wiiri jetore etanucūñami, na ūcoti etau. Bairi ānoa mena yu āniña. Na carorije riayere bairo caānierē netōōū ácu yu atīapu. ³² Torecuna, yu apú āti yeparure. “Caroarā marī āniña,” caītorārē na yu macāētīña. Aperā, “Carorije wapa marī buicatiya,” caītāgoña yapaparā roquere na macāñacū yu apú, na yeri wasoáto, ī —na ī quetibujuyupu Jesús fariseojāārē.

La cuestión del ayuno

(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Cabero Jesure qūī jēniñañuparā tunu to macāāna camasā:

—Ūgarique betiri Dios jetore cū jēninucūñama Juan cū cabuerā. Fariseo majā na cabuerā tore bairo ātiyama na cūā. M̄ cabuerā p̄ame áperiyami. ¿Nopēīrā na ūgarique betietinucūñati? —qūī jēniñañuparā to macāāna Jesure.

³⁴⁻³⁵ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—Caroaro yu caātiere mujāā tūgomasiētīña. Caūmu cawāmojiyapare bairo yu āniña. Cū yarārē bairo niñama yu cabuerā. Caūmu cū cawāmojiyari rām̄urē cū yarā nipetirā ūgayama pairo, cū mena useanirī āna. Ti rām̄urē auatām̄uoetiayama. Caūmu cū cawāmojiyaro bero roquere, cū yarā caborā ūgarique betiri Diore cū tūgoñajēni ñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā auatām̄uoetigarāma. Yu camano roquere auatām̄uobujiorāma —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

³⁶ Ī yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macājē mena tūgousa masīā maniña,” ĩgu, atore bairi wāme na īcōña quetibujunemoñupū Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasĩrã jutiro cawãma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápara, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugagaro. Rugari tãgãwonemogaro pajĩñurõ cawãma asero puame cabucuro jutirore. ³⁷ Tunu bairoa use oco cawãma qũenoyaparoriquere piojãetĩnucũĩnama camasã cabucu poa waĩbucu asero poapure. Bairo na caápara, ti poa wocoagaro, tie oco capãmurõĩ. Ti poa macããjẽ yasigarõ. ³⁸ Bairi use ocõre cawãma qũenoyaparoriquere piojãnucũĩnama camasã cawãma poa mena. ³⁹ Tunu bairoa use oco cabucure caetiatana ni ũcũ jĩcãũ cawãmarẽ boecami. Cũ puame, “Use oco cabucu jeto yũ ñũña,” i tãgoñañami —na i quetibũjuyupu Jesũs fariseo majãrẽ.

6

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Cabero judio majã na cayerijãrĩ rũmu caãno Jesujãã netõásuparã weseripu. Bairo netõánã, Jesũs cũ cabuerã puame queyari trigo apeacarẽ cacatirijerea peenerĩ bure ugajũgoyuparã. Bairo na caáto, fariseo majã puame na ññañuparã. ² Bairo na caáto ñña yua, atore bairo na i tutiuparã:

—¿Nopẽĩrã ati rũmu ũnorẽ paariquere bairo mujãã átiyati? Ati rũmu ũnorẽ caápericõãpee niña mujãã caátie ũnierẽ —na i tutiuparã fariseo majã Jesũs cũ cabuerãrẽ.

³ Bairo na caĩtutiro tãgo, atore bairo na ññupũ Jesũs:

—David ãnacũ queyamiácũ, ¿cũ caátajere na caquetibũjucũĩrĩqũerẽ mujãã ññaetinucũĩnati Dios ya tutirũ? Mujãã ññanucũrã. ⁴ Bairo baiyuparo: David puame jããetayupu Dios ya wiire cũ ũmũna mena. Ugariquere macããrã jããetayuparã. Bairi pan ãñuparõ, carõa Dios yaye majũ na caĩcũĩrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na ugarotiyupu Moissẽs ãnacũ. Bairo sacerdote majã jeto na caugarije caãnimiatacũãrẽ, tie pããrẽ ugari bero, cũ ũmũarẽ na batõnuñupũ David —na ññupũ Jesũs.

⁵ Tunu na ñnemoñupũ Jesũs fariseo majãrẽ:

—Yũ, Camasã Jũgõcu ãnirĩ yũ átirotimasĩña yerijãrĩcã rũmu cũãrẽ camasã caroare na caátĩñipeere —na i quetibũjuyupu Jesũs fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Ape rũmu caãno tunu judio majã na cayerijãrĩ rũmu caetaro ñña, jããetayupu Jesũs ññubericã wiĩpu. Bairo jããeta, na buejũgoyupu. Topũ ãñupũ jĩcãũ cariape nugõã caricãburicu. ⁷ Mai, Moissẽs ãnacũ cũ caroticũĩrĩqũerẽ cajũgõbueri majã, bairi fariseo majã mena Jesũs cũ caátigarijere caroaro qũĩña usayuparã, na quetiuparãrẽ busujãgarã. “¿Yerijãrĩcã rũmũrẽã cũ catiõuãti caricãbũure?” i tãgoñañuparã. ⁸ Jesũs masĩjãñũñupũ na catãgoñañjẽrẽ. Bairo masĩmicũã, atore bairo qũĩñupũ caricãbũure:

—Tiaya. Ato yũ tũpu asã.

Bairo cũ caĩrõ tãgo, wãmũnũcã, cũ tũpu etanũcã etayupu. ⁹ Bairo cũ caetaro ñña, atore bairo na i jẽniñañupũ Jesũs fariseojããrẽ:

—¿Nerẽ marĩ ãnaati ati rãmurĩ ũnorẽ, camasã na cayerijãrĩ rũmũrĩrẽ? ¿Cañũrĩjẽrẽ marĩ ãnaati, o carõrije puamerẽ marĩ ãnaati? Cañũrĩjẽrẽ marĩ átigarã. Bopacooro cabairãrẽ marĩ canetõrõrẽ boyami Dios —na ññupũ Jesũs fariseo majãrẽ.

¹⁰ Bairo na i yaparo, nipetirãrẽ na ñña, atore bairo qũĩñupũ Jesũs caricãburicure:

—Mũ ricãre ñũpõya.

Bairo cũ caĩrõ, caricãburicu puame cũ caĩrõrẽ bairo ásupũ. Tocãrõã cũ ricã ñũcoasuparo yua. ¹¹ Bairo cũ caáto ññarã, fariseo majã puame asia netõcoasuparã Jesũs mena. Bairo asia netõcõãti, atore bairo ãmeo i jẽniñañuparã na majũ: “¿Dõpe bairo marĩ ãnaati, Jesure cũ pajĩãgarã?” Cũ tejãñũñuparã fariseo majã Jesure.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Ti rãmũrĩrã Diore jẽniũ, ãtãũ buĩpu acoásũpu Jesũs. Topũ eta, ti ñãmĩrẽ Diore qũĩ jẽniñubue busucoásũpu. ¹³ Bairo baĩbusueta, na piyupu Jesũs cũ cabueparãrẽ. Bairo na caetaro ñña, na beseyupu pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ. Bese yaparo yua, “Mujãã yũ caquetibũjurotijoparã mujãã ãnigarã,” na ññupũ. ¹⁴ Bairi pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ ãñuparã Jesũs cũ caquetibũjurotijoparã. Cajũgõye ãñupũ Simõn. Simõrẽã qũĩñupũ tunu “Pedro”. Tunu cabero ãñupũ Pedro bai, Andrẽs cawãmecucu. Tunu cabero ãñuparã Santiago, Juan, Felipe, Bartolomẽ, ¹⁵ Mateo, Tomãs, apeĩ Santiago. Cũ, Santiago, Alfeo macũ ãñupũ. Tunu cabero ãñupũ apeĩ Simõn. Cũ puame celotes na caĩrã mena macããcũ ãñupũ. ¹⁶ Tunu cabero ãñupũ Judas, Santiãgo macũ puame. Tunu

cabero añupũ Judas Iscariote. Cũ puame añupũ Jesure cañerotipau. Tocãrõã niñama Jesús cũ caquetibũjurotijoparã, cũ cabesericarã yua.

Jesús enseña a mucha gente
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Bairo Jesús na bese yaparo, buro bui cañniatacu ti buore cũ cabuerã mena rui-etayupũ yua. Bairo cũ caruĩro, capããrã camasã qũĩñacoteyuparã. Na, camasã nipetiropu caatiatana añuparã. Torena, Judea yepa macããna, Jerusalén macã macããna, capairiyatu macã macããna, Tiro, Sidón na caĩri macã macããna cũã nipetiro añuparã. Jesús yaye quetire tũgogarã baiyuparã. Tunu bairoa, marĩ riayere cũ netõõáto, ĩrã baiyuparã. ¹⁸ Bairo bairi Jesús puame wãti yeri pũna jũgori popiye cabairãrẽ na netõõũupũ. ¹⁹ Bairo to macããna cariyecunarẽ na catioyupũ Jesús cũ camasãĩrjẽ mena. Bairi nipetiro camasã cũ pãñagayuparã, marĩ cũãrẽ cũ catioáto, ĩrã.

La felicidad y la infelicidad
(Mt 5.1-12)

²⁰ Cabero Jesús cũ cabuerãrẽ na ĩñamai, atore bairo na ĩñupũ:
“USeanĩrĩ ãña mujãã yũ cabuerã. Capee apeye ũnierẽ cacũgoenarẽ bairo caãna nimirãcũã, ãmerẽ Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna mujãã ãniña.

²¹ “Tunu bairoa auanucãmĩrãcũã, cabero mujãã ugayapigarã. Bairi useanĩrĩ ãña.
“Tunu bairoa ãmerẽ otimirãcũã, cabero useanĩrĩ mujãã boyetigarã. Bairi useani ãña.
²²⁻²³ “Mujãã, yũ yarã majũ mujãã ãniña. Yũ yaye quetire catũgousarã mujãã ãniña. Bairo catũgousarã mujãã caãnoi, camasã aperã mujããrẽ tejãñũñama. ‘Jãã mena ãmerĩcõãña,’ mujããrẽ ĩñama. ‘Moena mujãã ãniña,’ mujããrẽ ĩñama. Tunu yũ, Camasã Jũgocure, yũ mujãã catũgousaroi, mujããrẽ busupaiyama. Tore bairo jeto ásupa na ĩñicũjãã profeta majã ãnana cũãrẽ tirãmupure. Mujããrẽ tore bairo na caáto ĩñarã, mujãã useanijãñugarã. Dios mujããrẽ caroare cũ cajoope pajĩãñũrõ nigaro. Jõbuiyũ mujãã caetaro, paio nigaro mujããrẽ caroa cũ cajoope. Bairo tiere tũgoñarĩ useanĩrĩqũẽ mena bairoa ãnicõã ninucũña,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

²⁴ ĩ yaparo, aperã cũ yaye quetire cariape catũgogaenarẽ atore bairo na ĩñupũ: “Mujãã capee apeyere cacũgorã roque caroaro mujãã ãmerĩgarã. Ati yepapure caroaro ãnimirãcũã, cabero popiye mujãã netõgarã. ĩBopacooro mujãã tãmũogarã!

²⁵ “Tunu bairoa mujãã, ‘Ñe ũnie yũ rusaetiya,’ caĩrã, ĩbopacooro mujãã tãmũogarã mujãã cũã! ãmerẽ mujãã caborijere cũgomĩrãcũã, cabero mujãã cũgoetigarã.

“Tunu mujãã, roro caĩboyetirã, ĩbopacooro mujãã tãmũogarã mujãã cũã! ãmerẽ boyetimirãcũã, cabero roro majũ otiri mujãã yapapugarã.

²⁶ “Tunu bairoa mujãã, ati yepa macããna nipetirã na caĩroaricarã ãnimirãcũã, ĩbopacooro mujãã tãmũogarã mujãã cũã! Tirãmupure caãnijũgoyaricarã cũã bairo átiyayupa profeta majã caĩtori majã ãnanarẽ,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús cũã catũgorã etarãrẽ.

El amor a los enemigos
(Mt 5.38-48; 7.12)

²⁷ Bairo ĩ quetibũju yaparo, na ĩñupũ tunu: “Bairãpua mujãã, yũ yaye quetire catũgousarã puame atore bairo mujãã caátore yũ boya: Mujãã pesuare na mairotiya. Rorije na ãmeo ápericõãña. Caroa roquere na ása. ²⁸ Roro mujããrẽ caĩrãrẽ, ‘Caroare cũ joáto Dios mujããrẽ,’ na ĩña. Tunu bairoa mujããrẽ popiye mujãã baio joroque caánarẽ na jẽnibojaya Diopure. ²⁹ Tunu ni ĩcãũ ũcũ mujãã wasopanarẽ cũ capaata, ape nũgõã cũãrẽ cũ ãñotaeticõãña. Tunu bairoa apeĩ mujãã pesu puame mujãã jutiro cabui macããtõtõrẽ cũ caẽmaata, mujãã camisa cũãrẽ maieticõãña. ³⁰ Tunu apeĩ cũ cajẽniata, cũ cabopacarijere cũ nuniña. Tunu bairoa mujãã cacũgorijere caẽmaũ cũãrẽ, ‘Jãã tunuoña,’ qũĩtẽcõãña. ³¹ Aperã mujããrẽ caroaro na canucũbugoro mujãã boya. Torena bairo na cũãrẽ mujãã canucũbugoro ñũña.

³² “Mujããrẽ camairã jetore mujãã caãmeo maiata, ĩñe ũnie caroare mujãã ãmeo átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. Torena, mujãã Dios yarã ãnirĩ, mujããrẽ cateerã cũãrẽ na mairotiya. ³³ Tunu bairoa mujããrẽ caroaro caãna jetore caroaro mujãã caápata, ĩñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ caroaro caãna jetore caroaro na átinucũñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãnirĩ mujããrẽ carorije caãna cũãrẽ caroaro na átirotiya. ³⁴ Tunu bairoa mujããrẽ catunuomasĩrã jetore mujãã cawasoata, ĩñe ũnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ nipetirã na cawasorijere catunuomasĩrã jetore na wasonucũñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãnirĩ mujããrẽ catunuomasĩena cũãrẽ na rotijoya. ³⁵ Bairi yũ yarã, mujãã pesuare na maiña. Caroaro na átirotiya. Na wasoya mujãã cacũgorijere. ‘Marĩ tunuomasĩenama,’ ĩ tũgoñaticõãña. Bairo mujãã caápata, mujãã cawapatapee paio nigaro. Caroaro mujãã

caátie wapa jūgori paio nigaro. Dios puame nipetirārē caññamai niññami. ‘Yu mena mu ñujāñña,’ cañña, bairi rorije caána cūārē na ññamaiññami Dios. Bairi cū pūnaa, nipetirā netōōrō carotimasī pūnaa majū mujāā ññigarā, bairo mujāā caápara. ³⁶ Marī Pacu Dios camasārē cū caññamairōrēā bairo mujāā cūā mujāā yarārē na ññamaiñña,” na ĩ quetibujuyuru Jesús cūtu catūgorā etarārē.

No juzguen a otros
(Mt 7.1-5)

³⁷ Bairo ĩ quetibuju yaparo, na ññupū tunu: “Aperā noo na caátianierē roro busupaeticōñña, mujāārē bairo Dios cūā mujāā caátie, ‘Roro átiyama,’ cū caññiparore bairo ĩrā. Tunu bairoa camasārē, ‘Carorā mujāā ññiña,’ na ĩeticōñña, mujāārē bairo Dios cūā, ‘Carorā mujāā ññiña,’ mujāārē cū caññiparore bairo ĩrā. Caroaro ása. Aperā roro mujāārē na caátie masiritiya. Bairo mujāā caápara, Dios cūā roro mujāā caátie masiriyobojagumi. Mujāārē netōōgumi yua. ³⁸ Tunu aperā na cabopacarijere na joya. Bairo mujāā caápara, caroare mujāā jogumi Dios cūā. Petoaca cabopacarārē mujāā cajoata, petoaca mujāā juátigumi. Netōjāññurō mujāā cajoata, netōjāññurō mujāā juátigumi. Aperārē mujāā cajuátato cārō mujāā juátigumi Dios,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

³⁹ ĩ quetibuju yaparo, ape wāme na ĩ cōññupū tunu: “Ni ĩcāññ ũcū cacaapee mácū puame, ape cū bapare cacaapee mácūrē, ‘Mu yu jūgogu,’ cū cañña, ññetō. Na, puagarāpu opepu rocaññacōññujorāma. ⁴⁰ Tunu bairoa ni ĩcāññ ũcū bueri majōcu, cūrē cabuei netōōrō masitññami. Bairo masipeyoeticōññā, cabero roquere masipeyocu, cūrēā bairo masigumi,” na ĩñupū Jesús.

⁴¹⁻⁴² “Tunu bairoa ĩcāññ caññu cū baire, ‘Mu caapepu pūrōcāññ jāñña. Yu nerocapa,’ qññupū. Bairo qññicūā, cū puame tutu majū cūgocōññami cū caapepu. Tore bairo baiyami ĩcāññ ũcū paio roro caátacu cū cūā petoaca roro caátacure, ‘Roro mu baiya,’ cū cū caññupaiata. ĩCaññipairā mujāā ññiña! Torena, mujāā puame roque rejūgoya mujāā carorijere. Bairo átiri bero roque, mujāā quetibuju masigārā aperārē rorije na caátie,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El árbol se conoce por su fruto
(Mt 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ ĩ quetibuju yaparo, na ññupū tunu: “Yucu, caroū puame carorijere ríacuperiya. Tunu bairoa ape yucu caroricu caroare ríacuperiya. ⁴⁴ Tocānacā yucu caríacutiire ũgarā, tiire marī masiñña. Tunu marī caugarije, higuera na caññijērē marī jeetiya pota yucupu. Tunu bairoa use cūārē marī jeetiya pota wopu. ⁴⁵ Torena bairo camasā caroarā na yeripu caroaro tūgoññama. Bairi caroaro busuyama. Aperā carorā na yeripu roro tūgoññama. Bairi roro busuyama. Marī yeri marī catūgoññamasirññerpu caññoi, marī busunucūñña,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

Las dos bases
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ ĩ quetibuju yaparo, na ññemoññupū tunu: “Mujāā yu yaye quetire átigaetimarācūā, ĩnopēññā, ‘Jāā Quetiupañ,’ yure mujāā ññati? ⁴⁷ Ámerē ape wāme ĩcōññarī mujāārē yu quetibujugu camasī cū cabairijere. Ni ũcū yutu caetañ, yu yaye quetire tūgori, cabero yu caññōrē bairo caācu atore bairo niññami: ⁴⁸ Tutuari wiire caqññenourē bairo camasī niññami. Cū puame pupea yeseari cū wii botare áññā buire ññcōññupū. Bairi cabero ria putaro, oco puame ti wiipū etayuparo. Bairo ti wiire butioro to cajabemiatacūārē, ti wii puame toa nicōññuparō, usuro cū caqññenoricā wii ññirī. ⁴⁹ Tunu bairoa ape cūā yu yaye quetire tūgogaetiri, yu caññōrē bairo caāpei atore bairo niññami: Tutuaeti wiire caqññenourē bairo caācū niññami. Cū puame áññā bui mee cū wii botare ññcōññupū. Paputiroru cū wiire qññenofupū. Bairi cabero ria putaro, oco puame ti wiipū etayuparo. Bairo eta, ti wiire butioro to cajaberoi yua, ti wii puame pecoasuparo. ũsuetō cū caqññenoricā wii ññirī ññee mano ññapeticoasuparo,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

7

Jesús sana al criado de un oficial romano
(Mt 8.5-13)

¹ Bairo camasārē na ĩ quetibuju yaparo yua, acoásupu Jesús Capernaum na caññi macāpu. ² Mai, ti yeparu ññupū ĩcāññ, romano soldaua quetiupañ capitān. Cū puame caraabojari majōcure cūgoyuru, cū camai majūrē. Ti watoaro ríajāññupū cū caraabojari majōcu puame. Ríacupu baiyuru. ³ Bairo butioro majū cū cariaroi yua, tūgoyuru quetiupañ capitān ti yepare Jesús cū caetarijere. Bairo tiere tūgo yua, ĩcāññārē judío majā cabutoa camasirārē na piroti joyuru Jesure. “Tāmuri yu yaure cū catiou apáro,” na ĩ piroti joyuru. ⁴⁻⁵ Bairi yua, Jesutu etarā, tutuaro mena qññuparā:

—Quetiupau capitán, jáārē cajou carouñiñami. Marĩrē, judío majārē marĩ nacábugoyami. Jáā cañubueri wiire qũenorotibojawĩ. Bairi mu cajuáto boya. Jito támurĩ jáā mena—qũĩñuparā cabutoa camasĩrā Jesure.

⁶ Bairo na caĩrō tũgo, “Jan,” ĩ, na mena ásupu Jesús. Bairo quetiupau capitán ya wiipu na caetaparo jũgoye, aperā cū mena macāanarē na joyupu tunu Jesús tũpu quetiupau capitán puame. Atore bairo na ĩ rotijoyupu Jesure: “Mu, cañimajũũ mu añiña. Yu puame roque murē bairo yu baietiya. Bairi yu ya wiire mu cajããrō ñuetō. ⁷ Bairi yu majũ mu yu macãũ áperiaru. Bairi torua ácũ, cū catiáto, ĩ joya. Bairo mu caĩrō, caticoagumi yu ya. ⁸ Yu netōjãñurō carotirā na carotiricu yu añiña. Tunu bairoa yu cãã quetiupau añiri yu ãmuarē na yu rotimasĩnucũña. Bairi ‘Tiaya,’ yu caĩrō, jicoquei atĩnucũñama. Tunu ‘Ánaja,’ yu caĩrō, jicoquei ánucũñama. Tunu ‘Bairo ása,’ yu paabojari majārē yu caĩrō, jicoquei yu caĩrōrē bairo atĩnucũñama,” na ĩ rotijoyupu quetiupau capitán Jesure.

⁹ Bairo na caĩrjērē tũgo, Jesús puame tũgoacnacuasupu. Bairi cūrē causerārē na ãmejore ñña, atore bairo na ĩñupũ:

—Mujããrē cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jicãũ ũcũ cūrē bairo yu mena catũgoñatutuare yu bócaetañãtĩña. Cũ puame tũgoña tutuajãñuñami Dios cū carotimasĩrjērē—na ĩñupũ Jesús cū bero causerārē.

¹⁰ Bairo cabero quetiupau capitán cū cajoatana wiipure tunueta ãna, paabojari majõcu cacatipure cū etayuparā yua.

Jesús resucita al hijo de una viuda

¹¹ Jesús puame atie bero ásupu tunu Naín cawãmecuti macãpu. Cū mena bapacutiásuparā cū cabuerā. Aperā capããrā camasã cãã na bero usayuparā. ¹² Bairo ti macãtu na caetaripau Jesús puame ĩñajoyupu capããrā camasã ti macã, cawitiánarē. Na puame cabaiyasiatacure cū yarána, cū neásuparā. Cabaiyasiatacu puame jicããũ ãñupũ cawapearico macã. ¹³ Bairo Jesús cawapearicore ñña, cõ ĩñamaiñupũ. Bairi atore bairo cõ ĩñupũ:

—Yu yao, otieticõãña.

¹⁴ Bairo ĩ yaparo, ti masã potire etanucã, pãñañupũ. Bairo cū caáto, ti potire caneatana puame tuanucãñuparā. Bairo na cabairo, cariacoatacure qũĩñupũ Jesús:

—Cawãmau, tũgoya yu caĩrjē. Murē ñiña: ¡Wãmunucãña!—qũĩñupũ Jesús cariacoatacure.

¹⁵ Bairo cū caĩrō, cariacoamiatacu puame jicoquei cati wãmunumũñupũ yua. Baicõã, busujũgoyupu. Bairo cū cabairo ñña, Jesús puame cū joyupu cū pacopare. ¹⁶ Bairo Jesús cū caátjēñorjērē ĩñarã, nipetiro camasã butiõro uwiyuparā. Tunu Diore qũĩ basapeoyuparā:

—Profeta carou cañuu majũ marĩtu etayami.

Tunu atore bairo ĩ basapeoyuparā:

—Dios cū yarãrē juátinemogu marĩtu etayami—ĩ basapeoyuparā Jesús cū caáto caññaatana.

¹⁷ Bairo ti yepa, Judea yepa macããna, bairi ti yepa tãni macããna cãã nipetirã Jesús cū caátijatjere tũgopeticoasuparā.

Los enviados de Juan el Bautista

(Mt 11.2-19)

¹⁸ Juan cãã, presopu na cacũrocaricu tũgoyupu tie quietire. Cū cabuerā puame cū quetibũjuparā. Bairi na mena macãanarē na piijoyupu. ¹⁹ “Jesure na jēniñarã áparo,” ĩ, na piijoyupu. “¿Cariapea Mesías Dios cū cajou majũ mu añiñati? ¿Cũ mee mu caãmata, apei puamerē jáā coterãati?” qũĩ jēniñarãjã,” na ĩñupũ Juan cū cabuerā pugarãrē. ²⁰ Bairi cū cabuerã cū caĩrōrē bairo ásuparã Jesús tũpu. Bairo cū tũpu eta yua, atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—Juan, camasãrē cabautizamirĩcũ puame jáã joami. Murē jáã jēniñarotiami: “¿Cariapea, Mesías, Dios cū cajou majũ mu añiñati? Cũ mee mu caãmata, ¿apei puamerē jáã coterãati?”—qũĩ jēniñañuparã Juan cū cajoatana Jesure.

²¹ Mai, na cajēniñaparo jũgoyeaca, Jesús puame capããrã camasãrē na catioyupu. Cariayecnarē, bairi popiye cabairã cããrē, bairi wãti yeri pũna cacũgorã cããrē, nipetirãrē na catioyupu. Tunu bairoa cacaapee ĩñamasĩena cããrē na catioyupu Jesús. ²² Bairi Juan cū cabuerã na cajēniñarō, atore bairo na ĩñupũ:

—Ĩñañijate mujãã majũ yu caátijatjere. Tiere Juarē cū quetibũjarãjã. Yu camasĩrjē jũgori caññamasĩetãna merē ĩñamasĩñama. Tunu caãmasĩetãna cãã merē ámasĩñama. Carupau boaatana cãã merē caticooyama. Catũgoetana cãã merē tũgomasĩñama. Tunu cabaiyasiatana cãã merē caticooyama. Tunu cabopacarã cãã caroa queti tũgoyama Dios narē cū canetõrjērē. Tiere cū quetibũjarãjã. ²³ Tunu bairoa mujããrē ñiña: ¡Useaniri ñiñama camasã yu mena catũgoñatutuajãnaena puame!—na ĩ joyupu Jesús, Juan cū cabuerãrē.

²⁴ Bairo Juan cū cajoatãna na caátõ ĩña, to macããna capããrã camasãrē na quetibũjũ jũgoyupu Jesús, Juan cū cabairiquere. Atore bairo na ĩñupũ: “¿Nopẽĩrã desierto cayucumanopu mujãã ásupari? ¿Jicãũ yegucaca, wĩnoi cayuguiricucacarē ĩñagarã, toru

mujãã ásúpari? ²⁵ ¿O caũmu, caroa jutii cajãñaurẽ qũĩñagarã, topu mujãã ásúpari? Mujãã baiesupa. Camasã caroa jutii cajãñarã ruame caroa wiiiripu, quetiuparã ya wiiiripu añiñama. Desierto cayucumanopu etaetiayama na ùna. ²⁶ ¿O profetare qũĩñagarã, topu mujãã ásúpari? Bairoa mujãã baiyupa. Cariape mujããrẽ ñiña: Mujãã ruame, 'Profeta acũmi Juan,' mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, Juan profeta netdõjãñurõ cañimajũũ niñami. ²⁷ Cũã niñami Dios yaye quetibujurica tutipu na cawoatujugoyecataca majũ. Atore bairo ti tutipu i quetibujuyayupi Dios cũ macãrẽ, Juan cũ cabaipeere:

'Mu, yu cajopau, ti yeparu mu cabuiaparo jũgoye, apeire cũ yu qũenoroti jojũgogu.

Camasã mu yaye quetire na tũgousaato i, apeire yu qũenoroti jojũgogu.'

I quetibujuyayupi Dios Juan cũ cabaipeere.

²⁸ Cariape mujããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ ati yeparu cabuiaricu Juan netdõrõ caquetibujunetdõmasĩ maami. Baiyua, Dios cũ carotimasĩripau macããcũ ruame nipetirã netdõrõ cabũgoro macããcũ añimicũã, ape rãmũru roquere Juan netdõrõ masĩcõãgumi.

²⁹ "Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetiro camasã Juan cũ cabautizaricarã ruame Diore qũĩroayuparã. Gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã cũã qũĩroayuparã. 'Torecu, marĩ Pacu Dios caroaro cariape átinucũñami,' qũĩ tũgoña masĩñuparã Dios cũ caátie. ³⁰ Aperã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã ruame roque Juan cũ cabautizarijere boesuparã. Bairo buena, Dios narẽ cũ cajuátigamirĩjẽrẽ butioro ññateyuparã," na i quetibujuyupu Jesũs.

³¹ Cũ ruame masĩcõãñupũ na catũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo na ññupũ: "¿Dope bairo mujãã, ati yutea macããna mujãã ùnarẽ ñicuti? ¿Noa ùnarẽ bairo mujãã ãnicuti? ³² Cawĩmarãrẽ bairo mujãã añiña. Cawĩmarã ruame camasã na caneñaporipau ùno plazaru eperã, awajari atore bairo i joyama na baparãrẽ: 'Jãã catdõrõã putiro mujãã basaetiapu. Tunu bairoa jãã caotiro cũãrẽ, jãã mujãã otinemoetiapu,' i joyama cawĩmarã na baparãrẽ. Narẽ bairo mujãã añiña cayugaena majũ. ³³ Tũgopeoya mai. Yu jũgoye etayupi Juan, camasãrẽ na bautizau etau. Cũ ruame pan ugaesupu. Tunu use oco cũãrẽ etietinucũñupũ. Bairo cũ cabairijere ññarã, mujãã ruame, 'Wãti yeri pũna cacãgoũ ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa,' mujãã ññupã Juarẽ.

³⁴ Bairi Juan bero yu, Camasã jũgocu, yu etawu. Yu ruame camasã mena yu uganucũña. Na mena yu etinucũña. Bairo yu cabairijere ññarã, mujãã ruame, 'Ugapacajãñũñami. Use oco cũãrẽ etipacajãñũñami. Carorã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã mena bapacũtiyami. Bairi carõn ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa cũ cũãrẽ,' yu mujãã ññucũña. ³⁵ Baiyua, Dios ruame cũ camasĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na áti ññõñami cũ mena catũgoñatutuarã caroaro na caátie jũgori," na ññupũ Jesũs.

Jesũs en casa de Simón el fariseo

³⁶ Cabero fariseo majã mena macããcũ jĩcãũ, Simón cawãmecucu Jesure qũĩñupũ: "Jito, marĩ ugaato yu ya wiiipũ." Jesũs ruame cũ caĩrõ tũgo, "Jau," i, cũ ya wiiipu ásũpu. Topu eta, ti wiire jãã, cũ mesapu etanumũñupũ. ³⁷ Mai, ti macãrũ ãñupõ carõmio roro caãco. Cõ ruame tũgoyupo Jesũs fariseo ya wiiipu cũ caũgau etaro. Bairo tiere tũgo, ti wiiipũ ásũpo cõ cũã. Caroaruacaru cajutiñũrĩjẽrẽ cũgori ti wiiipu ásũpo. ³⁸ Bairo ti wiire jããeta, Jesũs ruaporĩ tũpu ruiyupo. Bairo rui, otiyupo. Bairo cõ caotiro, cõ yaco oco ruame cũ ruaporĩpu etayuparo. Bairo cabairo ñña, cõ poa mena cõ caapee ocore pareyupo. Bairo pare yaparo, Jesure cũ nucãbũgori cũ ruaporire ùpũñupõ. Ùpũ yaparo, caroa cajutiñũrĩjẽ, cõ cajeatajere cũ ruaporire piopoyupo yua. ³⁹ Bairi fariseo ti wii upau ruame bairo cõ caato ñña, atore bairo i tũgoñañupũ: "Jesũs, cariapea Dios yau profeta cũ caãmata, atio carõmio cõ caátĩãnierẽ masĩbujouami. 'Yure capãñao, rorije caãco niñamo,' i masĩbujouami, Jesũs profeta cũ caãmata," i tũgoñañupũ fariseo, ti wii upau ruame. ⁴⁰ Jesũs ruame masĩcõãñupũ cũ caĩtũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo qũĩñupũ:

—Simón, jĩcã wãme mu ñigaya.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, "Jau, ñña," qũĩñupũ.

⁴¹ Bairi Jesũs ruame atore bairo qũĩ quetibujuyupu Simorẽ:

—Caãmua puãarã dinerore cawapamorã ãñuparã. Jĩcãũ pajjãñurõ, quinientos denario moneda tiiri majũ wapamoñupũ. Apei ruame petoaca cincuenta denario moneda tiiri majũ wapamoñupũ. ⁴² Na, puãarãrua tie dinerore tunuo masĩesuparã. Bairi na cawapamou ruame bopacooro na ññarĩ, "Ñugaro. Mujãã cawapamorĩjẽrẽ yu masiritigu," na ññupũ yua. Bairi, ¿ni ruame cũrẽ cũ mainetõcũti? —qũĩ jẽniñañupũ Jesũs fariseore.

⁴³ Bairo cũ cajjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ fariseo Jesure:

—Yura, pajjãñurõ cawapamou ruame butioro cũ maijãñũñami —qũĩñupũ.

Bairo cũ caĩrõ, "Cariape miña," qũĩñupũ Jesũs ruame.

⁴⁴ I yaparo, carõmiorẽ ãmejore ñña, qũĩñupũ Simorẽ:

—¿Atio carõmio cõ caátiatajere miñaetiayati? Mu ya wii yu caetaro bero, yu mu oco joetiapu, yu ruaporire yu cacosepeere. Bairo mu caãpericõãmiatacũãrẽ, atio cõ caapee oco mena yu

raporire coseamo. Áticōā tunu, cō poa mena yu raporire pareamo. ⁴⁵ Tunu bairoa mu ya wii yu caetaro, caroaro jēnirī yu mu ūpūetiapu. Bairo mu caápericōāmiatacūārē, atio nacābūgorique mena yu raporire ūpū jānaētīñāmo.

⁴⁶ “Tunu yu rupoare use oco aceite mena mu peoetiapu. Bairo mu caápericōāmiatacūārē, atio caroa cajūñūrījērē yu piopeoamo yu raporire. ⁴⁷ Bairi murē ñiña: Atio yure cō caátiroarije jūgori yure butiro cō camairōrē áti ññoñāmo. Bairi cō carorije wapa paio to cañnimitacūārē, tiere yu masiriyoya. Baira, ape petoaca cū carorije wapare cū camasiriyota, petoaca cū camairjē cūārē áti ññobujioumi carē camasiriyore,” quññupū Jesús Simorē.

⁴⁸ Quñ yaparo yua, atore bairo cō ññupū Jesús carōmiorē:

—Yu yao, mu carorije wapare yu masiriyoya.

⁴⁹ Bairo cū cañrō tūgo, ti wii macāāna, cū mena caugari majā pñame āmeo ññuparā na majū:

—Bairo cañ, çñamu ūcū cū ānicuti?

⁵⁰ Bairo Jesús pñame na cañrjērē masīmicā, carōmiorē cō ññemoñupū:

—Yu mena mu tūgoñatutuaya. Bairi murē yu netōñā. Caroaro useanirīquē mena ácōja —cō ññupū Jesús carōmiorē.

8

Mujeres que ayudaban a Jesús

¹ Cabero Jesús āñesēñupū ape macāārīpu. Bairi tocānacā macā, capairi macā, o cōā macāācā cūārē etañ, to macāānarē na quetibujuyupu. Caroa queti, Dios cū carotimasīrīpau caetatore na quetibujuyupu. Cū cabuerā, puga wāmo peti rupoare puga pēñirō cānacāū apōstolela majā mena quetibujū ñesēñupū. ² Tunu carōmia, wātī yeri pūnarē cacūgomiatana cūā cū mena bapacuti ñesēñuparā. Jesús pñame wātī yeri pūnarē na acurewiyojoboyupu. Jicāō Jesús mena caácó, María Magdalena wāmecusupo. Cō pñame wātī yeri pūnarē jicā wāmo peti puga pēñirō majū cacūgomiataco āñupō. ³ Apeo, Juana sawāmecuco āñupō. Cō pñame Cuza, Herodes ya wiire paari majārē carotibojau namo āñupō, Juana pñame. Apeo, Susana sawāmecuco āñupō. Capāārā āñuparā bairīpua Jesús mena cañesēārī majā rōmirī. Na cacūgorije mena Jesujāārē na juátinemoñuparā.

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Cabero camasā capāārā, na ya macāāpu caatiatana Jesutare neña etayuparā, quññagarā. Bairo na caneñetaro ñña yua, na quetibujū jūgoyupu Jesús. Oteriquere caoteire icōñarī atore bairo na ñ quetibujuyupu: ⁵ “Jicā rāmu ásūpu jicāñ cañmu cū wesepu, oteriquere otei ácú. Topu eta, cū oteriquere wēbato otejūgoyupu. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oterique jicā rupa ñañuparō maapu. Bairo cabairoi, ti wāārē caānetōrā camasā pñame oteriquere pea aboyuparā. Tunu bairoa minia ti rupare ññarī, wñ ruiati, ugarecōññuparā maapu caññatarupare. ⁶ Cabero cū cawēbatoro, ape rupa ūtā yepapu ñañuparō. Bairo tie oterique pñame pūtiatīmī yua, yoaro mee riacoásūparo, ti yepa caoco mano jūgori yua. ⁷ Cabero ape rupaa pota yucu watoapu ñañuparō. Cabero pota yucu pñame butinetōrō, tie oterique caroaro pūtimasīesuparo. Pota yucu pñame otere butibiacoññuparō. ⁸ Cabero ape rupaa pñame caroa yepapu ñañuparō. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátó yua, tocānacā jatīpua cien rupa jeto ricacusuparo,” na ñ quetibujuyupu Jesús.

Ñ quetibujū yaparo, atore bairo na ññemoñupū: “Mujāā caāmoocna mujāā ññiña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujūatajere tūgoāmewiyoya mujāā yerīpu,” na ññupū, Jesús busuriquere tutuaro mena cūñ caneñetari majārē.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Cabero Jesús cū cabuerā pñame quñ jēñiñañuparā: “¿Dope ĩgaro to ññati caotei queti?” quññuparā. ¹⁰ Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na ñ quetibujuyupu Jesús: “Dios cū carotimasīrīpau macāājērē tirūmupu macāāna na catūgoetajere mujāā roquere mujāā masīōñami. Aperā tiere na camasīrōrē boetiayami. Toreca, ape wāme icōñarī na quetibujū rotiyami Dios. Na pñame cacaaapee cūgorā nimirācūā, Dios cū caātiere ññamasīētīñāma. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasiētīñāma,” na ñ quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Bairo ñ quetibujū yaparo, atore bairo na ññemoñupū Jesús tunu cū cabuerārē: “Āmerē yua, mujāārē yu quetibujūpu caroaro icōñarī camasārē yu caquetibujūatajere. Caotei cū caoterije Dios yaye quetire bairo ñña: ¹² Camasā jicāārā Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasiētīñāma. Dios busuriquere na catūgoatato beroaca, wātī

puame uwaro eta, jecōñami na camasibujioatajere. Minia na cawuje ugaricarore bairo etanecōñami wātī, na camasibujioatajere, Dios busriquere cariape na tūgoeticōato, ī. Na canetōrōrē boetiyami wātī. Na puame caotei cū caoterique maapu cañaricā rupaare bairo niñama. ¹³ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, 'Jau,' iñama. Bairo bomirācūā, bairāpua na yeripū caroarō cū uetiyama. Capūtirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi wātī puame, 'Roro ása,' cū cairō, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire. Dios mena yoaro āmeriñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā rupaa buipū cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁴ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire, 'Jau,' na cairō bero, apeye ūnie puamerē butioro tūgoña macāñama. Ati yepa macājē wapatarique ūnierē, bairi caroarō na cañigarije cūārē tūgoñañama butioro. Bairi Dios busriquere tūgoña masiriticōñama. Caroarō cañarē bairo na caāperoi, carica butimasietērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoapu cañaricā rupaare bairo niñama. ¹⁵ Bairāpua, aperā roque Dios yaye quetire useanirō tūgoyama. Na yeri pūnapū cariape tūgopeori, tiere tūgosayama. Bairi Dios mena tutuaro niñama. Cū yaye quetire jānaētīñama. Capēe caroare átinucūñama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepapu cañaricā rupaare bairo niñama. Bairi capēe caricasutacure bairo niñama yua," na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

La parábola de la lámpara
(Mr 4.21-25)

¹⁶ Ī yaparo, atore bairo na ī quetibujunemoñupū Jesús tunu: "Ni ūcū jicāū jīñaworiquere bugacūētīnucūñami jotū rocapū. Cama rocapū cūārē cūētīñami. Jōbuipū roque cūnucūñami, camasā nipetiro cajāāetarā na caññamasīparore bairo ī. ¹⁷ Na cajīñaworipau nipetiro bau-garo caññamianiataje. Torea bairo ape rūmapū camasā nipetiro āme camasā manierē masīpeticoagarāma.

¹⁸ "Bairi yu caquetibujurijere mujāā catūgopeoata, Dios puame mujāārē masīōnemogumī tunu yu caquetibujurijere. Bairo tūgomirācūā, petoaca mujāā catūgopeoata roque, cabero mujāā camasīmiatajere mujāā masiriticōāgarā. Bairi caroarō cariape tūgopeoya," na ī quetibujuyupū Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús
(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹ Bairo cū caīquetibujuro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topū etayuparā. Bairo camasā capāārā Jesús tupū na caānoi, na yau tupure eta āmasiēsuparā. Bairi Jesús cū caāni wii macāpū cū cotenucūñuparā. ²⁰ Bairo macāpū na cacotenucūrō, Jesutū macācā jicāū bairo qūñupū Jesure:

—Mu paco, mu bairā mu macāuparā. Macāpua murē coterā átiuparā —qūñupū jicāū Jesure.

²¹ Bairo cū cairō tūgo, atore bairo na iñupū Jesús to macāñarē:

—Noa ūna Dios yaye quetire catūgosarā puame niñama yu pacore bairo caāna, bairi yu bairārē bairo caāna —na iñupū Jesús to macāñarē.

Jesús calma el viento y las olas
(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²² Jicā rūmū Jesús cū cabuerā mena cūmua capairicapū ájāñupū. Bairo ájāā yua, atore bairo na iñupū:

—Jito, ati ūtabucura ape nūgōāpu marī pēña átoca.

Bairo cū cairō bero, pēñacoásuparā. ²³ Bairo na caátō yua, wīno paio papu átijūgoyuparo. Bairo capapuro, ocoturi paio atjabejāñuparō, cūmua ruagari tūnipū yua. Mai, Jesús puame cāñjāācoasupū. ²⁴ Bairo cū cabairoi, cū cabuerā puame cū wācōñuparā. Cū wācōrī atore bairo qūñuparā Jesure:

—jāārē cabuei, ruarā marī baiya! ¡Yasirā marī baiya! —qūñuparā.

Bairo na cairō tūgowācā, wāmūnucāñupū Jesús. Wāmūnucā, wīnorē jānarotiyupū. Tunu bairoa oco turiri cūārē jānarotiyupū. Bairo cū cairō, jicoquei jānacuasuparo yua. ²⁵ Cabero atore bairo na iñupū Jesús cū cabuerārē:

—¿Dios mena mujāā tūgoña tutuuetiyati? —na iñupū.

Cū cabuerā puame cū caátō iña acūacoasuparā. Bairi atore bairo āmeo iñuparā na majū:

—Ago tame, ¡nocārō majū cū masīñati Jesús! Wīno, ocoturi cūā cū tūgocōñā —iñuparā, Jesús cū camasirjērē iñari.

El endemoniado de Gerasa
(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶ Cabero ti ūtabucura ape nūgōāpu pēña etayuparā Jesujāā. Galilea yepa jīāme, Gerasa cawāmecutopū etayuparā. ²⁷⁻²⁹ Bairo eta yua, maanucāñupū Jesús. Bairo cū camaa nūcārō, caāmu jicāū, wātī yeri pūna cacāgon puame cū atu etayupū. Mai, caāmu puame yoaro

jutii macã niñesëãñupũ. Wiipũ ãmeñupũ. Ʋtã wiiripũ roque camasãrẽ na carericaropũ niñesëãñupũ. Tunu wãti yeri pũna cõrẽ cã caãno jãgori nairõ mecũnucũñupũ. Bairi camasã ruame cã ñesëã rotietimiñuparã. Cũ wãmorĩrẽ, bairi cã ruropori cããrẽ ãpõã wẽẽrĩ mena cã jiyãnucũmiñuparã. Bairo na caãtiamiatacããrẽ, cũ ruame ãpõã wẽẽrĩrẽ tãgãjure recoanucũñupũ. Bairo aticõã, camasã manopũ rutiñesëãcõã nucũñupũ. Bairo bai, ti rãmu Jesũs tũpũ eta, ruropaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩ awajayupũ. Mai, Jesũs ruame atore bairo qũĩñupũ wãti yeri pũnarẽ:

—Wãti, ijicoquei cã witi ácãja! —qũĩñupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, wãti yeri pũna cacãgõũ ruame, Jesure qũĩ awajayupũ:

—¡Mu, Dios, jõbui macããcũ macã, mu ãniña! ¿Ñerẽ mu ácuati yature? ¡Põpiye yũ cabaipeere ápericõãña! —butiõro qũĩñupũ.

³⁰⁻³¹ Bairo cã caĩrõ tũgo, qũĩ jẽniñañupũ Jesũs wãti yeri pũnarẽ:

—¿Ñamũ mu wãmecũtiyati?

Bairo cã caĩrõ tũgo, qũĩñupũ wãti yeri pũna Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairi yũ wãme, Legion yũ ãniña. ¡Jããrẽ aperopũ, popiye bairicaropũ jãã mu joepa! —butiõro qũĩñupũ wãti yeri pũna Jesure.

³² Mai, totũ ãtããpũ capããrã yesea nurĩcãrã ugarã ásuparã. Bairo na caũgaãno, wãti yeri pũna ruame atore bairo butiõro qũĩñuparã Jesure:

—¡Yeseapũre jããrẽ jããrotiya! Napũre jãã jããgarã —butiõro qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ tũgo, “Jau, topũ ãnãja toroque,” na ññupũ Jesũs, na ároti yua. ³³ Bairo cã caĩrõ, wãti yeri pũna ruame caũmurẽ cã witipecoásuparã. Yeseapũre jããrásuparã. Bairo yeseare na cajããrĩpũ yua, yesea ãtãã bui caãnmiatana ruame mecãrã utabucurapũ ature ñãñuacoásuparã. Bairi yua, ruapeticoásuparã yesea ruame.

³⁴ Bairo na cabaiõro ñña, yeseare cacotemiatana ruame acũari acoásuparã. Macãpũ etacoasuparã. Topũ na quetibũjuyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tũni macããna cããrẽ na quetibũjuyuparã. ³⁵ Bairo tie tũgori camasã ruame ññarásuparã cabaiatajere. Bairo topũ etarã, qũĩña acũacoasuparã capããrã wãti yeri pũnarẽ cacãgomiatacure. Cũ ruame jutii jããnarĩ, caroaro tũgoñarĩqũẽ mena ruiyupũ. Bairi dope bairo cã cabaiatajere masĩena, uwijãñũñuparã. ³⁶ Bairo baicõã, caĩñaatana ruame, na quetibũjuyuparã caetarãrẽ. Wãti yeri pũnarẽ cacãgomiatacũ cã cabaiatajere na quetibũjuyuparã. ³⁷ Bairo na caquetibũjuro, butiõro Jesure cã uwiri atore bairo qũĩñuparã: “Tunu ácãja mu caãtiatatorũ,” qũĩñuparã Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna. Bairo na caĩrõ, Jesũs ruame cũmuarẽ ájããñupũ tunu cã cabuerã mena. ³⁸ Bairo cã caãjããrõ, wãti yeri pũnarẽ cacãgomiatacũ ruame butiõro qũĩñupũ Jesure:

—Jesũs, mu mena yũ ágaya butiõro —qũĩñupũ.

Bairo cã caĩrõ, Jesũs qũĩñupũ tunu:

³⁹ —Yũ yau, tuaya. Mu ya macã ruame tunu ácãja. Topũ etau, to macããnarẽ na quetibũjuyũ marĩ Quetiupũ Dios caroaro mu cã caãtiatajere —qũĩñupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, tunucoásupũ cã ya macãpũ. Topũ etau, nipetirãrẽ na quetibũjuyũ Jesũs cã caãtiatajere.

*La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)*

⁴⁰ Bairo cabero Jesũs ti utabucurare cã capẽñaetaro, capããrã camasã cã coteyuparã. Bairi useanirĩqũẽ mena cã bocãyuparã. ⁴¹ Bairo Jesũs cã camaanãcãrõ, cãtu etayupũ caũmũ jĩcãũ, Jairo cawãmecũcũ. Jairo ruame camasã na cañubueri wii sinagoga quetiupũ ãñupũ. Torecu, cãtu eta, ruropaturi mena eta numurĩ Jesure qũĩroayupũ. Bairi butiõro, “Yũ ya wiipũ mu caãtõ yũ boyã,” qũĩñupũ. ⁴² Mai, Jairo macõ ruame riãjãñũñupõ. Cũ macõ, jĩcãõã caãcõ pũga wãmo peti ruõpore pũga pẽnirõ cãnacã cãmarĩ majũ cacãgo ãñupõ. Bairo bairi merẽ riãcõpũ baiyupũ. Bairi Jesũs cã ya wiipũ cã caãtõre butiõro boyupũ Jairo, cõrẽ cã catiõato, ñ. Bairo Jesũs ruame, Jairo macõ cõ cabairo tũgo, Jairo mena acoásupũ, cariao cõ caãnopũ ácã.

Bairo cã caãtõ, camasã ruame utabijaro majũ cã usayuparã Jesure. ⁴³ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ carijãnaecõ ãñupõ. Yoaro, pũga wãmo peti ruõpore pũga pẽnirõ cãnacã cãmarĩ majũ tiere riayupo. Catimasĩesupo. Capããrã camasã cõrẽ na caucotimiatacããrẽ, cõ tũgoesuparo. ⁴⁴ Bairo baicõã yua, tũgoñãñupõ cõ ruame Jesũs cã camasĩrĩjẽrẽ, cã cariaye netõmasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesũs bero ruame asũpo. Bairo aperã na caĩñaeto, cã jutiro cayoaro yapaacarẽ tuañãñupõ. Bairo cõ caãto, tocãrõã, jicoquei caticoasupo. Cõ carĩ petirique riaye jãñacoasuparo yua. ⁴⁵ Bairo cõ capãñarõ bero, atore bairo na ññupũ Jesũs cãtu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yũ jutirore? —na ñ jẽniñañupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, nipetirã, “Jãã tuañaetiapũ,” qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ bero, Pedro ruame qũĩñupũ Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi mu tunerocayama noo na caboro. Nana na caãtiere mi bauya —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁴⁶ Bairo cã caĩrõ tãgomicãã, atore bairo na ñnemoñupũ Jesũ tunu:

—Yu camasĩrĩjẽrẽ yu átiroyaarũ. Bairi yu masĩña yu caãtiatajere. Jĩcãũ ùcũ yu jutirore pañaroyaaami —qũĩñupũ Jesũs Pedrore.

⁴⁷ Bairi cariamiataco pũame, ruti masĩtĩmiácõ, uwi tãgoñarĩ, Jesutũ etayupo. Rũropaturi mena Jesũs rãpori tũpũ etanumuñupõ. Nipetiro camasã na caĩñarõ, atore bairo ì quetibũjuyupo:

—Catigo, yua, mu jutirore yu tuañaarũ. Bairo yu caáto, jicoquei yu caticoaarũ, —qũĩ quetibũjuyupo.

⁴⁸ Bairo cõ caĩquetibũjuro bero, cõ ññupũ Jesũs:

—Yu yao, yu camasĩrĩjẽrẽ cariape mu tãgoñaura. Bairi mu riayere yu netõõcõãña. Tunu ácõja useanĩrĩqũẽ mena —cõ ññupũ Jesũs.

⁴⁹ Bairo cã caĩñitoyea, jĩcãũ etayupũ, Jairo ya wii macããcũ pũame. Jairore qũĩ quetibũjuyupo:

—Mu macõ merẽ baiyasicooamo. Bairi tocãrõã cã patowãcõña marĩrẽ cabueire —qũĩ quetibũjuyupũ Jairore.

⁵⁰ Bairi Jesũs cãã cã caĩrĩjẽrẽ tãgoyupũ. Bairo tãgori, atore bairo qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tãgo acũaeticõãña. Dios cã camasĩrĩjẽ jetrore tãgoñatutuaya. Bairo mu catũgoñaaata, mu macõ netõgomo —qũĩñupũ Jesũs Jairore.

⁵¹ Cabero Jairo ya wiipũ etayuparã. Bairo ti wiipũ etarã, ti wiire jããñuparã. Pedro, Santiago, Juan, bairi cawĩmao pacua Jesũs mena jããñuparã. Aperãrẽ na jããrotiesupũ Jesũs.

⁵² Mai, to macããna nipetirã otiawaja ãñuparã. Bopacooro cõ cabairĩjere cõ ñña otiyuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, atore bairo na ññupũ Jesũs:

—Atio cawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo. Awaja otieticõãña mujãã —na ññupũ Jesũs.

⁵³ Bairo cã caĩrõ tãgo, nipetirã to macããna pũame roro cã bócaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicõããmo,” ñrã. ⁵⁴ Bairo roro cãrẽ na caboca boyetimiatacããrẽ, Jesũs pũame cawĩmao cariacooataco cõ caãnorũ jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ ññupũ:

—jCawĩmao wãmũñucãña!

⁵⁵ Bairo cã caĩrõ, jicoquei catitunucoasupo. Bairo cati yua, wãmũñucãcoasupo. Bairo cõ cawãmũñucãrõ ñña, “Cõ nuña ugariquere. Queyao baiyamo,” na ññupũ Jesũs. ⁵⁶ Cõ pacua pũame bairo cõ cabairo ñña, buñoro tãgoñacõã maniasuparã. Bairo na catũgoña maniamiatacããrẽ, Jesũs pũame na ñnemoñupũ tunu atore bairo:

—Aperãrẽ na quetibũjueticõãña mu macõ cõ cacatiatajere —na ññupũ.

9

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

¹ Jĩcã rãmũ na neñoñupũ Jesũs cã cabuerãrẽ, pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacãũ caãnarẽ. Bairo narẽ neño, narẽ joyupũ masĩrĩqũẽrẽ. Tocãnacã wãmepurea wãtĩ yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽrẽ na joyupũ. Baicõã, riaye netõmasĩrĩqũẽ cããrẽ na joyupũ. ² Baicõã, na quetibũjuy rotijoyupũ. Camasãrẽ Dios cã carotimasĩrĩpũ caetaroore na masiãto ì, na quetibũjuy rotijoyupũ. Tunu bairoa, camasã cariyecũnarẽ na catioãto ì, na joyupũ Jesũs cã cabuerãrẽ. ³ Bairi na caápãro jũgoye atore bairo na ññupũ Jesũs:

—Mujãã yaye apeye ùnierẽ jeãpãricõãña. Bairi tuericu, wasopoa, pan, dinero cããrẽ mujãã jeãpãwa. Mujãã cajãñarõ mena tocãrõã mujãã neágarã. Apero mujãã cawasoaparore mujãã neãpãwa. ⁴ Bairo noo mujãã cañesããrõpũ jĩcã wii ùnorẽ etarã, toa tuacõãña, ti macãpũ mujãã caãni rãmũrĩ cãrõ. Capee wiiripũ mujãã capatowãcõ ñesããrõrẽ yu boetiya. ⁵ Bairi di macã macããna ùna mujããrẽ na caĩñateata, na mena ãmericõãña. Bairo mujããrẽ na caboetiere ññarã, na macã ñerĩrẽ mujãã rupõ jutii macããjẽrẽ mujãã paregarã. Mujãã mena roro na caãtĩnierẽ na masiãto ñrã, bairo mujãã átigarã —na ì quetibũjuyupũ Jesũs cã cabuerãrẽ.

⁶ Bairo cã caĩquetibũjuro bero, acoásuparã cã cabuerã. Macãã caãno cãrõ ãñesããñuparã. Caroa quetire, Dios roro cabairãrẽ cã canetõõrĩjẽrẽ na quetibũjuy ñesããñuparã. Tunu bairoa cariyecũnarẽ na catiopyarã.

Incertidumbre de Herodes

(Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷ Ti yutea caãno Herodes, ti yepa macããna quetiupũ pũame tãgoyupũ nipetirije Jesũs cã caãtĩmasĩrĩjẽrẽ. Bairo tãgori yua, dope bairo ì masĩsupũ Herodes. Mai, cãtu macããna atore bairo qũĩ quetibũjuyuparã: “Juan ì Bautista, cabaiyasiricu ãnacũ merẽ catiupũ,” qũĩñuparã cãtu macããna jĩcããrã Herodere. ⁸ Aperã qũĩñuparã: “Dios camasãrẽ cã caquetibũjurotjoricu

ānacū, Elías cawāmecacu ānacū catiri buiaetaupū, qūñuparā. Bairo aperā qūñuparā: “Apei, tirūmū caānana profeta majā mena macāācū jīcāū catiri buiaetaupū,” qūñuparā aperā Herodere, Jesús cū caātiere tūgori yua. ⁹ Bairo na caīrō tūgo, Herodes pūame na ĩñupū:

—Juarē cū boecūna, cū rūpoare yu patarocacōā rotiwū. Bairi, ĩñamū ūcū cū ānicuti āni, “Tocārō capee āti ĩñoñami,” mujāā caī? —na ĩñupū Herodes cātū macāānarē.

Bairo na ĩ yaparo yua, Jesure qūñagamīñupū butiuro.

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Cabero apóstolea Jesús cū caquetibūjurotjoricarā pūame tunu etayuparā. Bairo eta yua, Jesure cū quetibūjuyuparā na caātiñesēātajere. Bairo na caīquetibūjuro tūgo, “Jito aperopū,” na ĩñupū Jesús cū cabuerārē. Bairo ĩ yua, Betsaida na caīrī macāpū na jūgo ásúpu. ¹¹ Camasā pūame Jesús topū cū caátōre tūgoyparā. Bairo tūgo yua, cū berore usayuparā. Bairo Jesús na caussaetarore ĩña, caroaro mena na bocáyupū. Bairo na bocā yua, Dios cū carotimasīrīpū caetarore na ĩ quetibūjuyupū. Tunu bairoa aperā cariyecūnarē na catioyupū.

¹² Bairo youro capee cū caāto jeto, ñamicāācā nicoasuparo. Bairi cū cabuerā pūame Jesutu etari, atore bairo qūñuparā:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopare wiiri maniña. Bairi ānoarē na árotiya macāāpū, topū yerijā, na caugaparore bairo ĩ —qūñuparā cū cabuerā Jesure.

¹³ Bairo na caīrō tūgomicāā, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mujāā majū na ūgarique nuña.

Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūñuparā na pūame:

—Jāā, jīcā wāmo cārō pan jororiaca, wai pūgarāācā, tocārōā jāā cūgoya, ānoa na caugapeere macāpū jāā cawapatijeāpericōāta —qūñuparā cū cabuerā.

¹⁴ Mai, topū āñuparā jīcā wāmo cānacā mil majū camasā, Jesús cū cabuerijere catūgoatāna pūame. Tocārō na caānimiatacūārē, atore bairo na ĩnemoñupū Jesús tunu cū cabuerārē:

—Camasārē na ruirotiya. Rupa poari na ruirotiya. Cincuenta majū jīcā poare na āmarō —na ĩñupū Jesús.

¹⁵ Bairo cū caīrō tūgo, “Jau,” ĩ, cū caīrōrē bairo ásuparā. Bairi nipetiro camasā ape poa, ape poa ruiyuparā. ¹⁶ Jesús pūame bairo na caruiro ĩña, pan rupa, wai mena nerī, jōbuire ĩñamūgōjori, “Jāā Pacu, mu ĩñujāñuña jāā mena,” qūñiñupū Jesús Diore. Bairo qūñi jēni yaparo, pan rupare carecomacā peeri, wai cūārē carecomacā peeri, cū cabuerārē na nuniñupū, camasārē na cabatoparore bairo ĩ. ¹⁷ Bairo áticōā yua, nipetiro camasā caroaro ūga yapicoasuparā ūgarique na cabatoatajere. Bairo na caugayaparoro bero, jejāñuparā piirīpū na caugarūgarijere. Pūga wāmo peti rūpore pūga pēnirō cānacā piiri majū jejāā jiroyuparā yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Ape rūmū Jesús jīcāūā ācū, Diore cū jēni baiyupū. Bairo cū cabairo, cū cabuerā pūame cātū etayuparā. Bairo na caetaro ĩña, atore bairo na ĩ jēniñañupū Jesús:

—“¿Noa ācūmi?” yu na ĩnucūñati camasā.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñuparā Jesure cū cabuerā pūame:

—Jīcāārā ĩñama: “Juan el Bautista ācūmi.” Aperā ĩnucūñama: “Elías ānacū catiri ācūmi,” miñama. Aperā ĩnucūñama: “Tirūmū caānana profeta majā mena macāācū jīcāū catiri caatācū ācūmi,” minucūñama —qūñ quetibūjuyuparā cū cabuerā Jesure.

²⁰ Bairo na caīquetibūjuro bero, na ĩ jēniñañemoñupū tunu Jesús:

—¿Mujāā ate? “¿Noa ācūmi?” yu mujāā ĩnucūñati —na ĩ jēniñañupū.

Bairo cū caīrō tūgo, jicoquei Pedro pūame qūñupū Jesure:

—Mua, Mesías, Dios cū cajou, mu āniña —qūñupū.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Bairo cū caīrō tūgo, na ĩ quetibūjuyupū Jesús cū cabuerārē: “Cūā yu āniña. Bairo cūā yu caānimiatacūārē, bairāpua mai, na quetibūjueticōāña aperārē.” ²² ĩ quetibūjū yaparo, atore bairo na ĩ ĩnemoñupū tunu Jesús cū cabuerārē:

—Yu, Camasā jūgocu, butiuro popiye yu baigu. Marī quetiuparā cabūtoa camasārā pūame popiye yu baio joroque yu átigarāma. Dios cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūā yu tejāñugarāma. Sacerdote majā quetiuparā cūā yu tejāñugarāma. Bairo bairi yu pajīā rotigarāma. Bairo yu na capajīārō, cariacoaatacu nimicāā, itia rūmū bero yu caticoaqu tunu —na ĩ quetibūjuyupū Jesús.

²³ Cabero atore bairo na ĩ quetibūjuyupū Jesús tunu nipetirārē:

—Ni cabon, yu cabuei caānigau, cū caátimiriñjērē jānagumi. Yu carotirore bairo jeto roque átiñgumi tocānacā rāmua. Popiye riaricaro cārō baimicūā, yu yaye quetire jānaetigumi, yu cabuei caānigau pñame. ²⁴ Bairo tunu caāmu apei cū caānie pñamerē mairī, yu yaye quetire jānacoagumi. Bairo maimicūā, yasioagumi yua. Apei roque yu yaye quetire cajānaecu roque netōcōāgumi. Cūrē na capajā rocaōāmiatacāārē, caticōā āninucūgumi tocānacā rāmua. ²⁵ Tunu caāmu apei ati yepa macāājē nipetirije merē cūgoyami, cū caborije caāno cārō. Bairo cāgomicūā, Diore cū tūgoñaētiñami. Bairo catūgoñaecū ānirī cū cariaatato bero Dios mena āmerīgumi. Bairi dope baieto paio cū cacūgorije pñame. Wapa maa tie ati amarecōo macāājē, Diore cū camasīētīcōāta. ²⁶ Bairi ni jīcāū ūcū yure tūgoñabobori, o yu yaye queti cūrē tūgoñabobori, “Jesús yau yu āniña,” cū caīquetibujagaeticōāta, yu cāā, “Āni, yu yau niñami,” cū űi masīētīgu. Yu, Camasā Jūgocu, ati yeparu yu Pacu cū camasīrjē mena nemo yu catunuetaro, “Āni, yu yau niñami,” cū űi masīētīgu. Ángelea majā jōbui macāāna, cañurā mena tunu yu catunuetaro, bairo cū űimasīētīgu ni jīcāūrē yure tūgoñabobori, “Jesús yau yu āniña,” cū caīquetibujagaeticōāta. ²⁷ Cariape mujāārē yu quetibujaya: Mujāā jīcāārā, ato caāna, mujāā cariaparo jūgoye mujāā iñagarā Dios cū carotimasīrjēpau majūrē —na i quetibujayupu Jesús cū cabuerārē.

La transfiguración de Jesús
(Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ Cabero Jesús atiere na quetibujuri bero, jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rāmuri bero, Pedrore, Juarē, bairi Santiagore, “Jito,” na iñupū Jesús. Bairi ūtāū caāmuarīcu buipū na mena wāmu ásupū Jesús. Diore qūī jēniācu, topū na jūgoásupū. ²⁹ Bairo cū cajēniāno, Jesús riapē cū baurique wasoacoasuparo. Baicōā, cū jutiro cūā botiro baicoasuparo. Asiyau baicoasupū Jesús yua. ³⁰⁻³¹ Bairo cū cabaiāno, caāmu pugarā asiyarije mena buiaetayuparā. Na pñame, Moisés ānacū, Bairi Elías ānacū āñuparā Jesutu cabuiaetarā. Bairo buiaeta yua, Jesús mena busupēniñuparā Jerusalēpū cū carīapeere. ³² Bairo na caāno, Pedrojāā wugoa paimirācūā, Jesús bairi cū mena macāāna pugarā na caasiyarijere iña acūacoasuparā. ³³ Bairo cabero Jesús mena macāāna na caátīpaua, Pedro pñame dope bairo i masīētīrī, atore bairo qūīñupū Jesure:

—Jāārē cabuei, jatopū marī caāno űumajūcōāña! Bairi itia wiipāñrīcā majū mujāārē jāā qūēnobojarā. Jīcā wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujāārē jāā qūēnobojarā —qūīñupū Pedro Jesure.

³⁴ Bairo cū caāno, buseriwo atī na tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojāā pñame tipoa toyperu āñuparā. Bairi butioro uwiyuparā. ³⁵ Bairo na cabairo, busurique buseriwo watoapu cabusoajorijere tūgoyuparā. Atere bairo iñuparō: “Āni, yu macū, yu cabeserīcu majū niñami. Cū yaye busuriquere tūgousaya,” i ocajoyuparo jōbui.

³⁶ Bairo caīrō bero, Moisés, bairi Elīajāā mañuparā. Jīcāūā tuayupu Jesús jeto yua. Tie na caānaatere quetibujesuparā Pedrojāā aperārē.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro
(Mt 17.14-21; Mr 9.14-29)

³⁷ Ti rāmū, cabusuri rāmū Jesujāā ti ūtāūrē ruicoasuparā. Bairo na caruietaro bero, capāārā camasā Jesutu etayuparā. ³⁸ Bairi jīcāū na mena macāācū busurique tutuaro mena qūīñupū Jesure:

—Cabuei, qūīñuasā yu macūrē. Jīcāūā caācū niñami yu macū. ³⁹ Wātī yeri pūna pñame cū mecāō joroque ātinucūñami yu macūrē. Bairo cū awajao joroque cū ātinucūñami. Tunu cū yugui mecāō joroque cū ātinucūñami, cū risero jopo witrinucūpū. Roro popiye cū baio joroque cū ātinucūñami. Pitigatīyami wātī yeri pūna yu macūrē. ⁴⁰ Bairi mu cabuerārē butioro na yu wiyorotimiapū wātī yeri pūnarē. Mu cabuerā pñame na wiyoyo masīētīñama —qūī quetibujayupu wātī yeri pūna cacūgon pacu Jesure.

⁴¹ Bairo cū caīquetibujuro tūgo, atore bairo na iñupū Jesús:

—¡Mujāā, ati yepa caāna Dios cū camasīrjērē cariapē mujāā tūgoetimajūcōāña! ¿Nocārō yoaro mujāā mena yu ānibujicutī? Jau, mu macūrē cū neasā toroque —qūīñupū Jesús carīau pacure.

⁴² Bairo cawāmau pñame Jesutu cū caetaripau yua, wātī yeri pūna pñame cū jūgoñañupū yeparu. Bairo cū jūgoñau, riañarīqūērē bairo cū ásupū tunu. Bairo cū caāto, Jesús pñame cū jānañupū wātī roro caācure. Cū acūwiyo joyupu yua. Bairo cū caāto, cawāmau pñame caticoasupū. Cū cacatiro iña, cū pacure cū tunuñupū Jesús cū macūrē yua. ⁴³ Bairi camasā pñame bairo Dios cū camasīrjē jūgori Jesús cū caāto iñarā, butioro tūgocōā manīasuparā.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte
(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Bairo to macãana Jesús capee caroaro cū caátiere na catũgoñacõã maniátipaua Jesús puame atore bairo na ññupũ cū cabuerãrê:

⁴⁴ — ãmeacã mujãã yũ caquetibujurijere tũgopeoya. Mujãã masiritiepa. Yũ, Camasã Jũgocu, yũ ñeroticogu camasãrê — na ññupũ Jesús cū cabuerãrê.

⁴⁵ Na puame tie cū cañrĩjêrê tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasĩesuparã. Dios na catũgomasĩpeere na joesupu mai. Tunu bairoa Jesure cū jẽniña uwijãñũuparã tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Cabero tunu ãmeo ñ busũyuparã cū cabuerã na majũ: “¿Ni majũ cū ãnicuti marĩ menarẽ caãnimajũũrê bairo caãcũ?” ãmeo ññuparã na majũ. ⁴⁷ Jesús puame masĩcõãñupũ na cañrĩjêrê. Bairo masĩrĩ yua, cawĩmaacacãrê cũtu cū tũgãẽtoyupu. ⁴⁸ Bairo áticoã, atore bairo na ñ quetibujuyupu. Jesús cū cabuerãrê:

— Ni jĩcãũ ùcũ, yũ yaye quetire tũgousari, ãni cawĩmaurẽ bairo caãcũrê cū camaiata, yure camairê bairo cū ñiñagn. Tunu bairoa yure camai cū caãnoi, yũ jeto mee Dios yure cajoricu cũã cũrê camairê bairo quĩñagumi. Ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ, mujãã roca netõjãñũrõ carotimasĩ puame mujãã netõjãñũrõ caãnimajũũrê bairo quĩñagumi Dios — na ñ quetibujuyupu Jesús cū cabuerãrê.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor

(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Juan puame atore bairo quĩñupũ Jesure:

— Jããrê cabuei, apei caãmũrê jãã ññawũ. Cū puame mũ wãme mena ñrĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasĩrĩ yua, cū acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarê, caãmũrê cajãñamiatacure. Bairo cū caãto ñña, jãã puame cū caátiere cū jãã átirotiepu, marĩ mena macããcũ cū caãmẽrõĩ — quĩñupũ Juan Jesure.

⁵⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñupũ Jesús Juarê:

— ¿Nopẽĩrã cũrê, “Ápeina,” mujãã ñrĩ? Bairo ñẽtĩcõãña. Jĩcãũ ùcũ caũmu marĩrê cū catutieticoãta, marĩrê cajũãcure bairo caãcu ñiñami — na ññupũ Jesús cū cabuerãrê.

Jesús reprende a Santiago y a Juan

⁵¹ Cabero Jesús puame jõbuipu cū pacũtu cū caátĩ rũmu caetagarõ ñña yua, yeri tutuarique mena Jerusalẽpu ájũgoyupu. ⁵² Bairi cū jũgoye cū mena macããnarê, Samaria yepa macãrê na ájũgorotiyupu, “Atĩyami jããrê cabuei,” na ñãto, ñ. Narê caquẽnoparãrê bou, topu na ájũgorotiyupu. ⁵³ Bairo topu cū cajomiatacũãrê, to Samaria macããna puame na caetaro boesuparã. “Jerusalẽpu ácũ baiyami Jesús,” na cañrĩjêrê na catũgoatato bero jũgori, na boesuparã. ⁵⁴ Bairo Jesure na caboeto ññarã, cū cabuerã, Santiago, Juajãã puame atore bairo Jesure quĩñuparã:

— Jãã Quetiupau, ¿peero, jõbui macãã peeroi na marĩ joerecutĩ? Roro na cañrĩjê wapai, ¿Elías ãnacũ cū caãtatore bairo na marĩ átĩ yasiorecutĩ? — quĩñuparã cū cabuerã Jesure.

⁵⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, narê ãmejore ñña, na ñ tutiyupu Jesús cū cabuerãrê: “Mujãã masĩetĩña mujãã cañrĩjêrê. Wãtĩ cū carotirore bairo mujãã tũgoñaña. ⁵⁶ Yũã, Camasã Jũgocu, camasãrê na rei ácu mee yũ arũ. Na netõõũ ácu yũ arũ ati yerarure,” na ñ quetibujuyupu Jesús cū cabuerãrê. Bairo ñ quetibuju yaparo, na jũgoacoásũpu ape macãpu yua.

Los que querían seguir a Jesús

(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Bairo maapu na caãto, jĩcãũ caãmũ Jesutũ etayupu. Cũtu eta yua, atore bairo quĩñupũ Jesure:

— Yũ cũã, mũ cabuei yũ ãñigaya. Bairi noo mũ cañesẽãrõpu yũ águ yũ cũã.

⁵⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñupũ Jesús:

— Macãñũcũ macããna waibutoa na caãñipaurĩ cũgoyama. Minia cũã na riabatiri na caãñipaurire cũgoyama. Bairo na cacũgomiatacũãrê, yua, Camasã Jũgocu, yũ caãñipau ñno yũ cũgoetiya — quĩñupũ Jesús caãmũrê.

⁵⁹ Cabero apeiẽre quĩñupũ tunu:

— Jito, yũ baracusa.

Bairo cū caĩrõ tũgo, caãmũ puame “Jaũ,” ñmicũã, atore bairo quĩñemõñupũ:

— Yũ Quetiupau, mai mũ mena yũ baracuperigu. Yũ pacure cū cotei ácu yũ baiya. Cū cariacato bero roque, mũ mena yũ ábujioũ — quĩñupũ Jesure.

⁶⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñupũ Jesús:

— Camasã cariacoatanarê bairo caãna puame na quẽnoãto cabaiyasirãrê, ñiña. Mũ puame Dios cū carotimasĩrĩpu caetarore mũ quetibuju ñesẽãgu yua.

⁶¹ Cabero tunu apei quĩñupũ Jesure:

—Jãa Quetiupau, yu cãa mu mena yu bapacutigu. Baiɾua mai, cajãgoye yu ya wii macããnarẽ na ñiñagu. “Acú yu baiya marĩrẽ cabuei mena,” na ñiãgu mai —quĩñupũ apei caãmũ Jesure.

⁶² Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñupã Jesús:

—Ni jĩcãũ ùcũ jĩcã yeri mena caroaro Dios cã carotiriquire cã catãgousaeticõãta, ñuẽtĩña. Ape wãme, ape wãme ricaati tũgoñarĩquẽrẽ cã catãgoñaata, ñuẽtĩña. Bairi yua, Dios cã carotimasĩrĩpaure dope bairo átimasĩã maniñami —quĩñupũ Jesús caãmũ apeare.

10

Jesús envía a los setenta y dos

¹ Cabero Jesús, marĩ Quetiupau, cã caquetibujurotijoparã setenta y dos majũ caãmũarẽ na beseyupũ. Bairo na beseri bero yua, tocãnacã macãã, pũgarã jeto cã caetaparopũ na ájũgo rotiyupũ.

² Mai, na caápáro jũgoye atore bairo na ññupũ: “Oterique camasã na cajepree pairo caãnimiatacũãrẽ, tie uparãrẽ cajũjeparã pũame capããrã mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catãgousaparã capããrã na caãnimiatacũãrẽ, marĩrẽ cajũquetibujuparã pũame capããrã mee niñama. Bairo na cabairoi, marĩ Pacũ Diore mujãã cajẽnirõ boya. Cũ pũame oterique Uɾaure bairo cã yaye busũrique cajuquetibujũ batoparãrẽ na jomasĩgumi.

³ Tũgoya, ãmerẽ mujããrẽ caroa quetire yu quetibujũ rotijoya. Corderos nurĩcãrã, macãnacũ macããna lobos cauwiõrã watoa na caãno uwiojãñũña. Torea bairo mujãã pũame camasã watoa mujãã caãno uwiojãñũgaro. Bairi masacatiri mujãã cañesẽãrõ ñũña,” na ñ quetibujuyupũ Jesús cã cabuerãrẽ. ⁴ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñ quetibujunemoñupũ Jesús tunu: “Bairo ánã, dinero jããrĩcã poa, bairi waso poa cããrẽ, bairi rapo jutii cããrẽ mujãã jee ápewa. Tunu maapu mujãã cabocãetarãrẽ na mena mujãã busupẽniẽpa. Cariapea mujãã acoápã. ⁵ Bairi jĩcã wii ùno etarã, ‘Dios caroa yericutaje cã joãto ati wii macããnarẽ,’ mujãã ñ etagarã ti wiire. ⁶ Bairi ti wii macããna pũame caroaro mena mujããrẽ na cajẽniata, mujãã caĩrõrẽã bairo caroa yericutajere na jogumi Dios. Baiɾua, caroaro mena mujããrẽ na cajẽnieticõãta, mujãã caĩrõrẽ bairo na áperigumi Dios. ⁷ Bairo mujããrẽ caquẽnorãrẽ bócarã yua, na ya wiĩpu mujãã ãnicõãwã. Capee wiĩripũ patowãcõetĩcõãña. Bairi jĩcã wiia ãni, mujããrẽ na canurĩjẽ jetore mujãã ugawã. Mujãã, paari majã ãnirĩ, mujãã ugamasĩña na canurĩjẽrẽ. ⁸ Bairo bairi jĩcã macã ùno etarã, mujããrẽ caroaro na cajẽniata, na yaye ugarique na canurĩjẽ jetore ugaya. ⁹ Tunu bairoa ti macã macããna cariayecũnarẽ na catiõya. Tunu atore bairo na ñ quetibujuya: ‘Dios cã carotimasĩrĩpaũ merẽ etaro baiya ati yeparure.’ ¹⁰ Bairo mujãã caquetibujũñesẽãrõ, di macã macããna ùna mujããrẽ caroaro mena na cajẽnieticõãta, ti macã maapu nipetiro camasã na catãgoropũ atore bairo na mujãã ñgarã: ¹¹ ‘jãã yaye quetire mujãã catãgogaetoi, mujãã ya macã ñerĩrẽ jãã rapo jutii catusarĩjere jãã pareya! Ape macãpũ jãã áya. Bairo jãã caápáro jũgoye tũgopeoya mai. Jãã yaye quetire mujãã catãgoata, Dios cã carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ mujãã tũgobujiorã,’ na mujãã ñgarã ti macã macããnarẽ. ¹² Mujãã, yu yarã cariape mujããrẽ ñña: To macããna mujããrẽ na catãgoetie wapa, Dios pũame roro na átigumi. Camasãrẽ cã caĩñabeseri rũmurẽ Sodoma macããna netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigumi,” na ñ quetibujuyupũ Jesús cã cabuerãrẽ.

Los pueblos desobedientes

(Mt 11.20-24)

¹³ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu Jesús ape macãã macããnarẽ, Corazín, bairi Betsaida macãã macããnarẽ: “¡Roro majũ baigarãma to Corazín macã macããna! ¡Roro majũ baigarãma Betsaida macã macããna cãã! Dios cã caatĩjẽñoñorĩjẽ capeere ññawã. Bairo caĩñarã nimirãcũã, roro na caãtiere jãnagaema. Tirũmũpu macããna Tiro, Sidón macããna ãnana, Corazín, Betsaida macããna na caĩñarĩcãrõrẽã bairo na cãã na caĩñaata, roro na caãtajere jãnabujioricarãma Tiro, Sidón macããna pũame. Butiõro yapapuarã na cajãñarĩjẽ jutii ñnerẽ jãñabujioricarãma. Tunu peero õwãwopũ ruibujioricarãma, butiõro na cayapapuarĩjere ññorã yua. ¹⁴ Bairi camasãrẽ Dios cã caĩñabeseri rũmũ caetaro Corazín, bairi Betsaida macãã macããna pũame, Tiro, Sidón macãã macããna netõjãñurõ popiye baigarãma yua. ¹⁵ Torea bairo Capernaum macã macããna cãã baigarãma. ‘Jõbuiɾũ jãã ágarã,’ caĩtũgoñarã na caãnimiatacũãrẽ, jcaũcũãrĩ opepu roquere na regumi Dios!” na ñ quetibujuyupũ Jesús cã cabuerãrẽ Corazín, Betsaida, Capernaum macãã macããna na cabaipeere.

¹⁶ Bairo na ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Yũ cabuerã, ni jĩcãũ ùcũ mujãã yaye quetire catãgou, yu yaye quetire catãgoure bairo niñami. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ apei mujãã yaye quetire catãgogaecu, yu yaye quetire catãgogaecure bairo niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ Dios, yure cajoricu yaye queti cããrẽ caboecure bairo niñami,” na ñ quetibujuyupũ Jesús.

Regreso de los setenta y dos

¹⁷ Cabero Jesús cū caquetibujyrotijoricarā setenta y dos majū useanirīqūē mena tunu etayuparā caquetibujyñesēārátána. Bairo etarā yua, atore bairo qūī quetibujyuparā Jesure:

—Jāā Quetiupau mu wāmei jāā caījēnirō, wātī yeri pūna cūā jāā caīrotiorea bairo baimajūcōāñama! —qūīñuparā.

¹⁸ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús:

—Ñuña mujāā caātiataje. Yu pñame wātī quetiupau jōbupū caānimiatacu cū cañarōrē ñiñajoapu. Caburo yaberije cañarōrē bairo majū ñaami. ¹⁹ Mujāārē masīrīqūērē yu jowu, āña mujāārē cū cabacamiatacūārē, mujāā cariaetiparore bairo ī, o cotapa mujāārē cū catoamiatacūārē, mujāā cariaetiparore bairo ī. Tunu bairoa mujāārē masīrīqūērē yu jowu, marī pesu wātī cū catutuarije nipetirijere mujāā canetōparore bairo ī. Bairo tie masīrīqūērē cacūgorā ānirī, dise ūnie wātī roro mujāārē cū caātigamirījērē mujāā tāmuetinucūgarā. ²⁰ Bairāpna, wātī yeri pūnarē cawitiroti jomasīrā nimirācūā, tie jetore mujāā catūgoñarō boetiya. Jōbupū Dios ya pūrōpū mujāā caāno cārō mujāā wāmerīrē cū cawoaturicarā mujāā āniña. Tie pñamerē tūgoñajesoya —na ī quetibujyupū Jesús cū cabuerārē.

Jesús se alegra

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Bairo tipaua bñtioro Espīritu Santo mena ānirī atore bairo useanirīqūē mena Diore qūī basapeoyupū Jesús: “Caacu, mu, atī umarecōo nipetiro upau, mu ñujāñuña yu yarā mena. Naa, cabūgoro macāānarē bairo caāna na caānimiatacūārē, masīrīqūērē na mu joyupa. Apera, atī yepa macāāna, ‘Marī roque marī masīnetōña’ caīrā pñamerē na mu joetiya. Caacu, tore bairo mu āsupa mu cabojūgoyetiricarore bairo caāno jūgorī,” qūī jēniñupū Jesús cū pacure.

²² Bairo qūī jēni yaparo, atore bairo na īñupū Jesús cūtu caānarē: “Yu Pacu pñame nipetirije masīrīqūērē yu jowī. Tunu yu caātiānie cūārē yu Pacu jeto masīñami. Tunu cū caātiānierē yu cūā yu masīpēcōāña. Bairi yu cūā yu jeto na yu masīōmasīña camasā yu cabeserārē yu Pacu cū caātiānierē,” na īñupū Jesús.

²³⁻²⁴ Bairo ī yaparo, cū cabuerārē na āmejore īña, atore bairo na īñupū na jetore: “Tirūmupū macāāna profeta majā capāārā mujāā caīñarjē ūnierē īñagamiñupā. Quetiuparā ānana cūā tiere īñagamiñupā. Mujāā catūgorije ūnie cūārē tūgogamiñupā. Bairi mujāā pñame capee īña, tūgo caāna ānirī useanirī āña, na īñupū Jesús cū cabuerārē.

Parábola del buen samaritano

²⁵ Cabero jicāu, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuei Jesús tūpū etayupū. “Cariape cū quetibujyati Jesús,” ī masīgu, cūtu etayupū. Bairo cūtu eta, atore bairo qūī jēniñupū Jesure:

—Jāārē cabuei, ¿dope bairo yu ācuati Dios tūpū cariamanopū āgua? —qūī jēniñupū cajūgobuei Jesure.

²⁶ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Jesús:

—Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na cawoaturica pūrōpū mu caīñaata, ¿nopē īgaro tie bairo to īcuti murā? —qūī jēniñupū Jesús cajūgobueire.

²⁷ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū Jesure:

—Atore bairo īña ti pūrōpū: ‘Mujāā, Israel macāāna, mujāā caātiānie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā yeripū, mujāā catūgoñarjē nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujāā catutuarije nipetirije mena cū maiña.’ Tunu torea bairo: ‘Mujāātū macāāna cūārē mujāā rupaure mujāā camaīrōrēā bairo na maiña,’ ī quetibujyupi ti pūrōpū —qūīñupū cajūgobuei Jesure.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, bairo qūīñupū Jesús:

—Cariape miña. Tore bairo ī woatuyupi Moisés ānacū. Bairo bairi cū caīrīcārōrēā bairo caroaro cariape mu caāpata, Dios tūpū cariamanopū mu āgu —qūī quetibujyupū Jesús Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueire.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgomicūā, cū caīrōrē bairo ātigasupū. Bairi atore bairo qūī jēniñanemoñupū Jesure tunu:

—¿Noa ūna na āniñati marī yarā, marī rupaure bairo marī camaiparā?

³⁰ Bairo cū caīrō tūgo, īcōñarī atore bairo qūīñupū Jesús cajūgobueire:

—Jicāu Jerusalēpū caāniatacu Jericō macāpū āsūpū. Bairo ti macāpū cū caetaparo jūgoye jerutiri majā pñame maapū cū bocāetayuparā. Cū bocāeta yua, roro cū āsuparā. Cū apeyere, cū jutī nipetirijere jeyuparā. Jee yaparo, cū payuparā bñtioro, ñe mano riaricaropū. Aticōā yua, ruticoāsúparā. ³¹ Bairo na caátó bero, jicāu sacerdote na caqūēatacu cū cacūñarī wāārē āsūpū cū cūā. Bairo ācū, etayupū na caqūēatacuture. Bairo qūīñamicūā, cū owanetōcoásúpū. ³² Bairo cū canetōátó bero, apeī tunu levita poa macāācū etayupū. Bairo eta, qūīña, cū owanetōcoásúpū cū cūā. ³³ Bairo na canetōátó bero, apeī tunu Samaria yepa macāācū

etayupũ. Bairo eta, bopacooro qũĩñañupũ na caqũẽatacare, Samaria yepa macããcũ ruame. ³⁴ Qũĩña mai yua, cãtu eta, cũ cãmĩirẽ cũ ucotiypũ. Aceite, bairi use oco majũ mena cũ cãmĩirẽ cũ ucotiypũ. Tunu jutii mena cũ cãmĩirẽ jiyayupũ. Áti yaparo, cũ yau burro buipũ cariaure cũ nepeoyupũ. Bairo áti, cũ neásupũ camasã ñesẽãrĩ majã na cacãnĩrĩ wĩipũ. Topũ ãcũ, cũ ucotinemoñupũ tunu. ³⁵ Ape rãmu, cabusuri rãmu cũ caápãro jũgoye Samaria yepa macããcũ ruame atore bairo qũĩñupũ ti wii upaure: “Ëjũ, pũga denaro moneda tiiri mu yu nunĩña. Áni, yu caneatatacare cũ mu caqũẽnorõ yu boya. Murẽ yu canunirĩjẽ to caetaeticõãta, cabero acũpu, mu yu wapatinemogu tunu,” qũĩñupũ Samaria yepa macããcũ ti wii upaure – bairo ïcõñarĩ quetibũjuyupũ Jesũs cajũgobueire.

³⁶ Bairo ïcõñarĩ bero, atore bairo qũĩnemoñupũ:

–¿Dope bairo mu tãgoñañati? Camasã itiarã qũĩñañuparã jerutiri majã na caqũẽatacare. Bairi, ¿ni ruame cũ yaure bairo qũĩñañuparĩ? –qũĩ ñeniñañupũ Jesũs cajũgobueire.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

–Cũrẽ caĩñamairĩcũ ruame cũ yaure bairo qũĩñañupũ –qũĩñupũ cajũgobuei ruame.

Bairo cũ caĩrõ tãgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

–Bairo baimajũcõãñupũ. Bairi mu cãã cãrẽ bairo ácuja. Aperã mu yarã, mu ñnarẽ, mu rupãure mu camairõrẽ bairo na mu juátinemogu na cããrẽ –qũĩñupũ Jesũs, Moisés ãnacã cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei ruamerẽ.

Jesús en casa de Marta y María

³⁸ Cabero netõásupũ Jesũs. Bairo ácũ, jĩcã macãpu etayupũ tunu. Topũ cũ caetaro, jĩcã wii macããcõ, Marta sawãmecũco ruame bairo qũĩñupũ: “Jãã mena ugaũ asã.” ³⁹ Mai, Marta ruame baiocusupo, María sawãmecũcore. Bairo Jesũs na ya wii cũ caetaro, María cũ raporitare etanumuñupũ. Jesũs cũ caquetibũjuriere butioro tãgogayupo. ⁴⁰ Marta ruame jesaesupo: “Yu jeto paarique nipetirijere yu átimiña,” i tãgoñañupũ. Bairi Jesutũ cõ baio cõ caruiro ññarĩ, Jesure qũĩñupũ:

–Yu Quetiupau, ¿yu cabairijere mu tãgoñaẽtĩñati? Yu baio ruame yu juãperiyamo. ¿Bairo cõ cabairije to ññati murã? Jĩcõã yu ruame yu paaya. Bairi, “Cõ jurãoja,” cõ ñña –qũĩñupũ Marta Jesure.

⁴¹ Bairo cõ caĩrõ tãgo, atore bairo cõ ññupũ Jesũs:

–Marta, mua, capee apeye ñnierẽ mu tãgoñaña. ⁴² Bairo mu catãgoñamiatacããrẽ, jĩcã wãme cariape tãgoñarĩqũẽ ñña. Bairi María ruame ti wãmerẽ tãgogayamo. Bairi noa una, “Tocãrõã tãgojãñaña tiere,” cõ i masĩenama –cõ ññupũ Jesũs Martare.

11

Jesús y la oración

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

¹ Ape rãmu Jesũs Diore cũ cajẽnirõ bero, cũ cabuerã mena macããcũ jĩcãũ, ruame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

–Yu Quetiupau, Diore jãã cajẽnimasĩparore bairo jãã mu buewa. Juan cũ cabuerãrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo jãã cããrẽ mu buewa –qũĩñupũ Jesure.

² Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo na ññupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ:

–Diore jẽnirã, atore bairo mujãã i jẽniwã:

‘Jãã Pacu, jõbui macããcũ, nipetiro camasã mu wãmerẽ na ñroáto.

Tunu bairoa mu carotimasĩrĩpau ati yepãru to apãro.

Jõbui mu carotirorea bairo to baiáto ati yepãru cããrẽ.

³ Tunu tocãnacã rãmu jãã caũgapeere jããrẽ jonucũña.

⁴ Tunu bairoa roro jãã caátaje cããrẽ jãã masĩriyobojaya.

Camasã roro jããrẽ na caátajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caátaje cããrẽ jãã masĩriyobojaya mu cãã.

Tunu wãtĩ roro jããrẽ cũ caátigariere jãã eñotaya. Jãã netõña,

bairo Diore cũ mujãã cajẽnipee ñña –na i quetibũjuyupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

⁵ Bairo na i yaparo, ape wãmerẽ ïcõñarĩ atore bairo na i quetibũjuyupũ tunu:

–Jĩcãũ, ñami recomacã cũ bapa ya wĩipũ etayupũ. Eta yua, bairo qũĩñupũ: ‘Yu wasoya itia pan ñnoacã. ⁶ Yu yau jĩcãũ cayoaropũ caatĩatacu etayami. Cũrẽ yu canupee maniña yu wĩire. Bairi mu yu jẽniña,’ qũĩñupũ. ⁷ Bairo cũ caĩmiatãããrẽ, cũ bapa ruame cũ yuesupu: ‘Yu pajũgoeticõãña. Merẽ jope biaricarõ ñña. Yu, yu pũnaa cãnirã jãã baiya. Bairi dope bairo wãcãrĩ mu yu jomasĩcã,’ qũĩñupũ ti wii macããcũ cajẽniñaũrẽ. ⁸ Bairi mujããrẽ ñña: Cũ bapa cũ caãnimiatãããrẽ, cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupu. Baiyua, ‘Nairõ yu patowãcõremi,’ i, atore bairo átibujõumi: Wãcã, jopere pã, noo cũ bapa cũ caborore bairo nipetirijere cũ jobujõumi yua. ⁹⁻¹⁰ Tãgopeoya mujãã mai mujããrẽ ïcõñarĩ yu caquetibũjuriere: Noa ñna na cajẽniata, na cajẽnirĩjẽrẽ bõcamasĩgarãma. Tunu bairoa apeye ñnierẽ na camacãata, na camacãrĩjẽrẽ

bócamasÍgarāma. Tunu jopem na capiiata, ti wii upau pume ti jopere pāgumi. Bairo tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā caānimasípeere jogumi. Bairo Diore mujāā cajēnirō ñuña.

¹¹ “Mujāā, capūnaacuna mujāā pūnaa pan rupare na cajēniata, žūtā rupare na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. Tunu bairoa waire na cajēniata, žāña ūcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. ¹² Tunu bairoa āmona riare na cajēniata, žcotapa ūcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. ¹³ Mujāā, carorā nimirācūā, mujāā pūnaarē caroa wāmerē mujāā jomasīnucūña. Marí Pacu Dios ūmurecōo macāācū roque carou majū ñiñami. Camasā netōrō carou ñiñami. ¡Bairo noa ūna cārē cajēnirārē na jogumi Espiritu Santore!” na ī quetibujuyupu Jesús cū cabuerārē.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

¹⁴ Ape rāmu Jesús wāti yeri pūnarē cū acuwiyoyoyupu caūmurē cajāāmiatacure. Mai, caūmu pume busumasíesupu, wāti yeri cū cajānarō jūgori. Bairo Jesús cārē cū caacuwiyojoro bero, caūmu pume tunu busumasīñupū yua. Bairo cū cabairo ñnarī, to macāāna camasā ñna acacoasuparā. ¹⁵ Jīcārā qūiroaesuparā Jesure. Atore bairo qūññuparā: “Beelzebú wāti quetiupau majū cū camasīōrījē jūgori wāti yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyoyo masīmi Jesús,” qūñ busupaiyuparā Jesure.

¹⁶ Aperā tunu, dise ūnie átijēñorīqūērē ūmurecōo macāājērē Jesús cū caátijēñorō boyuparā. Na pume roro cū átī ñnarā ásuparā, “¿Dope bairo cū ácuati āni?” Irā. ¹⁷ Jesús pume na caītūgoñarījērē masīcōāñupū. Bairo atore bairo na ññupū:

“Quetiupau rey cū carotimasīñupau macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō ānimasīētīñama. Tunu bairoa jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētīñama. ¹⁸ Tore bairo Satanás, wātiā quetiupau cū yarārē na cū caboeticōāta, ždope bairo to āninetōrōati cū carotimasīñupau? Āninetōmasīēto. Yasipeticoagaro cū yarārē, na cū caboeticōāta. ¹⁹ Tunu bairoa Beelzebú jūgori wāti yeri pūnarē na yu caacurewiyoyomasīata, žñamu cū camasīrījē jūgori mujāā yarā cūā yure bairo na átimasīcuti? Bairo mujāā caīrō tūgorā, mujāā yarā pume, ‘Cariape mee mujāā tūgoñaña,’ mujāārē ĩbujiorāma. ²⁰ Yū pume, Dios cū camasīōrījē jūgori wāti yeri pūnarē yu caacurewiyoyomasīata, nipetiro camasā yu caátiere ñnarā, ‘Merē Dios cū carotimasīñupau marīrē etaya,’ ĩ masībujiorāma,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

²¹ Bairo ĩ quetibujuyuparo, cajerutiri majōcure ĩcōñarī atore bairo na ĩ quetibujunemoñupū tunu: “Jīcāwii upau, catutuau majū cū ya wii macāājērē caroaro cū caññacoteata, ni ūcū cajerutiri majōcū cū yayere jerutimasīēcami. ²² Baipua, ape cū netōrō catutuau cū wiire jāārē, cūrē cū caqūēēnetōdata roque, ti wii upau yaye cū besure cū ēmapeyomasīñami. Ti wii upau pume, ‘Yū besu mena ni ūcū atī wiire cajāāūrē cū yu netōcōāgu,’ cū caītūgoñamiatacūārē, cū besure cū ēmapeyomasīñami. Bairo ácu yua, ti wii upau apeye ūnierē jeruti masīcōāñami yua,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

²³ ĩ quetibujuyuparo, bairo na ĩnemoñupū tunu: “Yū mena caāñigaecu, yure caññateire bairo ñiñami. Tunu bairoa yu mena caquetibujunetōōgaecu, camasārē caquetibujumawijiorare bairo ñiñami,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

El espíritu impuro que regresa

(Mt 12.43-45)

²⁴ ĩ quetibujuyuparo, ape wāme cūārē na ĩnemoñupū tunu: “Wāti yeri pūna caūmurē cū cawitiatato bero, noo caoco manorīpu āñesēāñami. Āñesēā yua, cū caāñiparore cū cabōcaeticōāta, atore bairo ĩ tūgoñañami: ‘Yū caāñimiatopua yu tunuāgu tunu,’ ĩ tūgoñañami. ²⁵ Bairo ĩ tūgoña yua, tunuā, caūmurē qūññāñami tunu. Caūmu yeri pume wiire, caroaro na caowaqūēno peyoata wiire bairo bauya. ²⁶ Bairo cabairo ñna yua, acoásupu tunu wāti, aperā jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāu majū cū netōrō caññenarē na piñeñon ácu. Bairo na bóca, ‘Jito,’ na ĩ, caūmurē cū jāāñama tunu nipetirā. Bairo cū yeripu ānicōāñama tunu. Bairo na caāno, jōrpume roro baibujioami tunu caūmu pume yua,” na ĩ quetibujuyupu Jesús cūtu catūgorā etarārē.

La felicidad verdadera

²⁷ Bairo cū cañāno, na mena macāācō jīcāō atore bairo qūññupō butioro:

—¡Caroaro cariape mu quetibujuya! Bairo mu paco, murē camasōrīcō pume useanirī ācōmo mu mena —qūññupō busurique tutuaro mena.

²⁸ Bairo cō caīrō tūgo, bairo cō ĩñupū Jesús:

—¡Yū paco netōrō useaññama Dios yaye quetire catūgousarā pume roque!

La gente mala pide una señal milagrosa

(Mt 12.38-42; Mr 8.12)

²⁹ Cabero camasā puame aperā, aperā capāārā majū na canefāporo iña, atore bairo na iñupū Jesús: “Ati yepa macāña, āme caāna, caroaro tūgoñaētīñama. Átijēño iñorīqūē jetore boyama. Bairo na cabomiatacūārē, tie ne na āti iñoetigumi Dios. Merē na quetibujū cūñupī Jonás ānacū cū cabairiquere. ³⁰ Tirāmupure Jonarē cū caátajere Nínive macā macāñarē na iñoñupī. Bairo narē cū caññorō bero, to macāña puame, ‘Cariapea Dios cū caquetibujunetōrotiricū majū niñami Jonás,’ ī tūgoñamasīñupā. Torea bairo yure Dios cū caátipeere mujāā āme cañnarē cū caññorō bero, bairoa mujāā ī tūgoñamasīgarā yū cūārē yua. ³¹ Tunu bairoa ti rūmū camasārē cū caññabeseri rūmū caetaro, jicāō ānacō catitunurī, mujāā, āme cañnarē, ‘Cariapea mujāā tūgousaerū,’ mujāārē īregomo cō cūā. Ape nūgōā waru joperū macācō quetiupao ānacō bairo mujāārē īgomo. Cō puame noo cayoaropū asūpo, Salomōn ānacū cū camasīrjērē tūgogo. Bairo cō catūgogarico cō cañnimiatacūārē, mujāā, āme caāna yū camasīrjērē mujāā tūgogaetiya. Bairo Salomōn netōrō camasī yū cañnimiatacūārē, yū caññjērē mujāā tūgogaetiya. ³² Tunu bairoa ti rūmū camasārē cū caññabeseri rūmū caetaro, Nínive macā macāña ānana catitunurī, ‘Caroaro mujāā tūgousaerū,’ mujāārē īgarāma na cūā. Na puame Jonás ānacū cū caquetibujurijere tūgorā, roro na caātiere tūgoña qūēnoñuparā. Bairo na catūgoñaqūēnomiatacūārē, mujāā, āme caāna, mujāā tūgoña qūēnogaetiya. Jonás netōrō camasī yū cañnimiatacūārē, yū caññjē tūgorī, mujāā tūgoña qūēnogaetiya,” na ī quetibujuyupū Jesús.

*La lámpara del cuerpo
(Mt 5.15; 6.22-23)*

³³ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu: “Ni ūcū jicāū jīñaworique cū cajīñawogaata, cayasioropū cūcūmī. Ni ūcū jicāū carupapata rocapū cūcūmī. Jōbupū cūnucūñami, camasā nipetiro cajāāetarā na caññamasīpare bairo ī. ³⁴⁻³⁵ Tunu bairoa mujāā caapee puame cajīñaworicare bairo niña mujāā rupaurē. Mujāā caapee caroaro to caññamasīata, caroaro mujāā iñamasīgarā. Caroye tuata, caroaro mujāā iñamasīētigarā. Tore bairo mujāā, cayeriñurā ānirī cariape mujāā catūgoñaata, caroaro mujāā ātimasīgarā. Cayeriñuena mujāā caāmata roque, caroaro mujāā ātimasīētigarā. Bairo Dios mujāārē cū camasīrjērē tūgousa jānaeticōāña. ³⁶ Bairo mujāā yeripū caroa jeto tūgoñarī, bairo tunu carorijere tūgoña ēñotari, Dios cū caátigarije nipetirijere mujāā tūgomasīgarā. Jīñaworique mujāārē cajīñaworore bairo caroaro mujāā tūgomasīgarā nipetirijere yua,” na ī quetibujuyupū Jesús catūgorā etarārē.

*Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 20.45-47)*

³⁷ Bairo cū caññorō bero, fariseo majōcu Jesure, “Jito, marī átōca. Yū ya wiipū marī ūgaáto,” qūñupū. Bairo cū caññorō tūgo, “Jau,” ī, cū tūpū ūgau asūpū Jesús. Bairi cū wiipū jāāeta, cariapea cū mesapū etanumu etayupū. ³⁸ Bairi fariseo puame, Jesús cariapea cū caetanumurō iña yua, “Tame,” ī tūgoñañupū, “Marī, judío majā marī ya wāmerē bairo āperiyami Jesús. Cū wāmorīrē coseetiyami cū caugaparo jūgoye yua,” ī tūgoñañupū fariseo Jesús cū cabairijere. ³⁹ Marī Quetiupau puame masicōañupū cū catūgoñarjērē. Bairi atore bairo qūñupū:

—Mujāā, fariseo majā jotu bapaari mujāā cacosepeere nairō mujāā tūgoñanucūña. Bairi tie ūnierē nairō tūgoñamirācūā, mujāā yerire coserique puamerē mujāā tūgoñaētīña. Bairi yajariquere, bairi ape wāme ricaati tūgoñarīqūē cūā nicōāña mujāā yeripū. ⁴⁰ Caññopairā mujāā āniña. Cajotūbapariwei puame jotu bapa bui cūārē, capupea cūārē qūēnoñami. Torea bairo Dios puame mujāā rupau jeto meerē, mujāā yeri pūna cūārē asūpi. ⁴¹ Atoe bairo mujāā caātiere boyami Dios: Mujāā yeri mujāā caqūēnorō boyami. Bairo mujāā caápata, mujāā ñubujorā.

⁴² “Bairo átato ūnorēā, ricaati mujāā, fariseo majā, mujāā ātinucūña. Bairo āna yua, puā wāmo cārō moneda tiiriacarē mujāā cacūgoata, jicā tiaca mujāā jonucūña Diore. O ūgarique jicā wāme ūno, puā wāmo cārō mujāā cacūgoata, jicārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie ūnierē ātimasīmirācūā, ape wāme pajjāñurō Dios cū carotirique puamerē mujāā tūgoñaetimajūcōāña. Caroaro āmeo ātaje cūārē marī rotiyami Dios. Caroaro āmeo mairīqūē cūārē marī rotiyami. Tie puamerē mujāā tūgoñaētīña. ¡Bairi mujāā carorije wapa paio nigarō!

⁴³ “Tunu bairoa ñubuerica wiipū mujāā caápata, caroapaurē mujāā ruiganucūña. Tunu bairoa maapu mujāā caññesāta, nipetiro camasā nūcūbugoricaro mena na cajēnirō mujāā bonucūña. Bairo mujāā caboroi, ¡mujāā carorije wapa paio nigarō!

⁴⁴ “Mujāā, camasā ānanarē na cayarica opeere bairo mujāā āniña. Āme caāna puame ti opee buire ānā, ‘Masā operi āno,’ ī masīētīñama. Tore bairo mujāā āniña. ¡Bairi mujāā carorije wapa paio nigarō!” na ī quetibujuyupū fariseo majārē.

⁴⁵ Bairo cū caññjērē tūgo, fariseo mena macācū jicāū, Moisés ānacū cū carotīcūrīqūērē cajūgobuei puame atore bairo qūñupū Jesure:

—Cabuei, bairo mu caĩata, jãã, jããrẽã roro ĩ micapu.

⁴⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩũpũ Jesús:

—Jicãũ, cū paabojarĩ majõcare cū jupusaetiyami. Jicã wãme ũnoacã cããrẽ cū juãperiyami. Tore bairo na mujãã átiya camasãrẽ. ‘Moisés ãnacũ cū carotiriquere jicã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ na mujãã ĩnucũña. Bairo caĩrotĩrã nimĩrãcũã, mujãã puame tore bairo mujãã áperimajũcõãña. ¡Bairi mujãã carorije wapa pairo nigaro!

⁴⁷⁻⁴⁸ “Tunu bairoa caĩtopairã mujãã ãniña. Profeta majã na rupaurĩ ãnanãrẽ masã ope buire mujãã qũẽnonucũña caroa ãtã wĩiacarẽ, camasã profeta ãnanarẽ na ĩroãto, ĩrã. Bairo qũẽnomĩrãcũã, mujãã ñicũjããrẽ bairoa mujãã ãnicõãña. Na puame Dios yaye quetire boena, profeta majãrẽ pajãreyuparã. Narẽ bairo mujãã boetiyã Dios yaye quetire mujãã cãã. Bairi, ‘Marĩ ñicũjãã profeta majãrẽ na capajãrĩcãrõrẽ bairo ñurõ. Dios yaye queti to yasicõãto,’ ĩrãrẽ bairo mujãã átinucũña. ¡Bairi mujãã carorije wapa pairo nigaro!

⁴⁹ “Dios puame camasã ãnĩrĩ atore bairo ĩũpũ: ‘Yũ yarãrẽ na yũ jogũ camasã tũpu. Profeta majãrẽ, apõstolea majã cããrẽ natu yũ jogũ, na quetibũjuãto, ĩ. Bairo yũ cajomiatãcããrẽ, jicããrãrẽ na pajãregarãma. Aperãrẽ roro popiye na baio joroque na átigarãma,’ ĩũpũ. ⁵⁰ Bairi Dios puame camasã profetare roro na caãtãje jãgorĩ ati rãmurẽ popiye na baio joroque na átigumi. Tocãnacãũ profeta majã, caãniñãrĩcãrãrẽ na carĩĩ reyarĩque wapa popiye na baio joroque na átigumi ãme caãnarẽ. ⁵¹ Na carĩĩ rejũgoricũ, Abel cawãmecũcupũ nijũgoaná, Zacãrias, altar, santuario watoa na capajãrĩcãrũ nituetayama na carĩĩ rejũgoatana capããrã beropũ. Bairo na ãnana wapa roro popiye na baio joroque na átigumi ãme caãnarẽ yua,” na ĩũpũ Jesús.

⁵² ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoũpũ tunu: “Dios yaye queti puame llavere bairo niña camasãrẽ. Llave jũgorĩ wiire biaricarore marĩ pãjããmasiña. Torea bairo Dios yaye queti jũgorĩ umũrecõore marĩ jããmasiña. Mujãã puame Dios cū cabuerijere masĩmirãcũã, cãrẽ mujãã boetiyã. Tunu bairoa camasã Diore na camasĩgarijere mujãã eñõtaya. ¡Bairi mujãã, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, mujãã carorije wapa pairo nigaro!” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesús.

⁵³⁻⁵⁴ Bairo cū caĩrõĩ, to macããna, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã menã cū asiayuparã Jesure. Bairi ape wãme, ape wãme cū jẽniñaũparã. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busũjãgamĩrã, cū jẽniñamĩũparã nairõ.

12

Jesús enseña contra la hipocresía

¹ Bairo na cabairo, capããrã majũ camasã, Jesutũ neña etayuparã. Bairi capããrã majũ ãna, dope baiã masĩã manopũ ãũũparã. Bairi Jesús puame cū cabuerãrẽ atore bairo na ĩ jũgoyupũ: “ ‘Fariseo majã pan pairica na cawauorijere boeticõãña,’ ĩrĩcãrõ puamata, ‘Na caĩtopairijere mujãã boepã,’ ñiña. ² Tunu bairoa ãme caãna na catũgoñãrĩjẽ nipetirijere masĩõpocõãgumi Dios nipetĩrãrẽ. Baujaro nigaro mujãã yerĩpũ mujãã catũgoñãrĩjẽ nipe-tirijere. ³ Bairo bairi yasiroo aperãrẽ mujãã caĩrĩquẽ cããrẽ nipetiro camasã tũgogarãma. Mujãã ya arũapũ biajããti, mujãã caĩrĩquẽ cããrẽ capããrã na catũgojoro tiere quetibũjũgarãma aperã, busũrique tutuaro menã,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesús cū cabuerãrẽ.

A quién se debe tener miedo (Mt 10.26-31)

⁴ Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩũpũ tunu: “Yũ yarã cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ capajããmasĩãrãrẽ na uwieticõãña. Mujããrẽ na capajããtato bero, dope bairo átimasĩenama mujãã yeri pũna puamerẽ. ⁵ Bairo puame ása: Dios yaye quetire tũgousaya. Cãã, camasã na cariaro bero, caũpetietopũ na yeri pũnarẽ jomasĩñami. Bairi Dios puame roquere cū uwiri jicãrõ tũni caroarõ ása.

⁶ “Tunu minia, jicã wãmo caãnacããrẽ pũga moneda tĩiaca wapacũtiyama. Bairo petoaca wapacũtimĩrãcũã, ni jicãũ ũcũ Dios cū caĩñacoteecu maami. Nipetĩrãrẽ na cabairijere masĩcõãñami. ⁷ Mujãã cããrẽ mujãã cabairijere masĩõpocõãñami. Mujãã poa wẽẽrĩ cããrẽ cõõñãpocõãñami Dios. Bairi, ‘Marĩ cabairijere masĩcũmi Dios,’ ĩ tũgoñãeticõãña. Minia netõjãũrõ mujãã maĩñami. Bairi uwieticõãña,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesús cū cabuerãrẽ.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres (Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoũpũ tunu: “Cariãpe mujããrẽ ñiña: Ni jicãũ ũcũ, ‘Jesús yau yũ ãniña,’ aperã camasã na catũgoro caĩquetibũjũre yũ yau cū caãnierẽ yũ cãã yũ Pacũ yarã ángelea majã cããrẽ na yũ quetibũjũgũ. ⁹ Bairi tunu apeĩ, ‘Jesure yũ masĩẽtĩña,’ caĩ puamerẽ yũ cãã, ‘Cũ yũ masĩẽtĩña cããrã,’ na ĩ quetibũjũgũ, yũ Pacũ yarã ángelea majãrẽ.

¹⁰ “Bairi tunu noa ūna yu, Camasā Jāgocure, roro na caīrījērē masiriyogumi Dios, cūrē na cajēniata. Tore bairo átomicāā, Espiritu Santore roro na caīata roque, na masiriyobojaetigumi,” na ī quetibujayuru Jesús cū cabuerārē.

¹¹ Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu: “Yu yarā, mujāārē tutigarā, mujāārē jeāgarāma. Jīcā rūmu, ñubuerica wii uparā tūpu, ape rūmu īñabeserica wii uparā tūpu, ape rūmu īñabeserica wii uparā tūpu, ape rūmu macā quetiuparā tūpu mujāārē neāgarāma. Bairo mujāārē na caāto uwiri, ‘¿Dope bairo na marī īrāati?’ ī tūgoña macāētīcōāña. ¹² Marī mena macāācū, Espiritu Santo puame tipau caetaro īña, na mujāā caīpeere mujāārē masīōgumi,” na ī quetibujayuru Jesús cū cabuerārē.

El peligro de las riquezas

¹³ Bairo cū caīrō bero camasā capāārā watoa jīcāū qūñīupū Jesure:

—Cabuei, yu pacu riacoāmī. Bairi cū cacūgomiatajere carecomacā yu boya. Bairi yu mu jūguy yu jūgocure, tierē cū ricawoātō, ī—qūñīupū.

¹⁴ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñīupū Jesús caūmurē:

—Yu yau, mujāā yayere cabatopau mee yu āniña. Bairo āti acū mee, yu apū āti yepapare.

¹⁵ Ī yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu to macāānarē:

—Dios puame, “Carorije wapa cacūgoenarē bairo mujāārē ñiñaña,” na ī tūgoñaētīñami, camasārē paio na cacūgorije jūgori. Torena, paio apeye ūnierē īñaugaripeaeticōāña. Roro mujāā tūgoñare —na īñupū.

¹⁶ Ī yaparo, capee apeye ūnierē cacūgoure īcōñarī bairo na ī quetibujūnemoñupū tunu: “Jīcāū caūmu caroa yepa majūrē cūgoypu. Bairi cū oterique capee cū ricacūtibojayuparo. ¹⁷ Bairo capee caricacuto īñarī, atore bairo ī tūgoñañupū caūmu puame: ‘¿Dope bairo yu ācuati? ¿Yu cajepeere noorē yu cūāti?’ Ī tūgoñañupū. ¹⁸ Ī tūgoña yaparo yua, atore bairo ī tūgoñanemoñupū tunu: ‘Merē yu masīña yu caātipere. Otere yu cacūnucūri aruarire yu weeregu. Āti yaparo, paca ararī majū yu qūēnogu tunu. Topu yu cacūgorije, bairi yu cajepeere mena nipetiro to jeto yu qūēnocūgu yua. ¹⁹ Bairo āti yaparo, yu yerire atore bairo ñigu: ‘Āmerē yua, capee cūmarī yu cacūgopee nicōāña. Bairi āmerē noo yu caborore bairo jeto yu ātigu. Yerijā, ūga, eti, useanirī yu baiānigu yua,’ Ī tūgoñañupū capee cacūgo puame. ²⁰ Bairo cū caītūgoñamiatacūārē, Dios puame atore bairo qūñīupū: ‘Catūgoñamasīcū mu āniña bairo mu caītūgoñaata. Ati ñamia mu riacoagu. Bairi āti yepare caāmei ānirī, ĭmu yaye apeye mu cacūgorijere dope mu ācuati yua? ¿Nopē mu āpei?’ qūñīupū Dios capee apeyere cacūgomiatacure. ²¹ Cūrē bairo ñiñami camasā nipetiro capee apeyere cacūgorā, Dios yaye quetire tūgoñsaena. Cū ūna catūgoñamasīēna majū ñiñama,” na ī quetibujayuru Jesús cū cabuerārē.

Dios cuida de sus hijos

(Mt 6.25-34)

²²⁻²³ Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na īnemoñupū tunu: “Mujāā yeri pūna puame mujāā caugapee netōjāñurō caānimajūrījē majū ñiña. Tunu bairoa mujāā cajāñapee netōjāñurō caānimajūrījē majū ñiña. Bairi mujāārē ñiña: Āti yepa macāājērē butioro bootūgoñaeticōāña. Mujāā cacūgopeere, mujāā caugapeere, bairi mujāā cajāñapeere tūgoña macāētīcōāña. ²⁴ Minia na caātīānierē mujāā masīña. Na caugapeere otejūgoetiyama. Na caugapeere jeri wiipu qūēnocūētīnucūñama. Bairo na caāperimiatacūārē, na caugapeere jonucūñami Dios. ĩMujāā roquere minia netōjāñurō mujāā maiñami Dios! Bairi āme mujāā caānierē tūgoña macāētīcōāña. ²⁵ Ni ūcū mujāā mena macāācū, cū catūgoñamacārījē jūgori, ‘Yu butīnemogu jīcā metro recomacā majū, ūmuau ānigu,’ Ī masīcūmi. Mujāā catūgoñamacārījē jūgori mujāā ātimasīētīñi. ²⁶ Bairi cabugoro macāājē ūnierē caātimasīēna nimirācūā, ĭnopērīā, ‘Marī ātimasīpeyocōārā marī catūgoñamacārījē jūgori,’ caītūgoñarārē bairo mujāā īñati?

²⁷ “Tunu bairoa oó, tataboaro macāājē cabairije cūrē mujāā masīña. Oó puame paaetīnucūña. Eetīnucūña. Bairo āperimīrōcūā, caroa bauya. Quetiupau rey Salomón ānacū caroa majū cū cajuti jāñarīqūē netōjāñurō caroa bauya oó puame. ²⁸ Bairo tie taa ūnie Dios cū caqūēnorīqūē jīcā rūmu caroa cabaumiatacūārē, ape rūmu peeropu joeyama camasā, peero riorā. Mujāārē taa ūnie netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi mujāā cajāñapeere mujāā jogumi yua. ĩMujāā, Dios mena catūgoñatutuaenarē bairo mujāārē ñiñaña! ²⁹⁻³⁰ Āti yepa macāāna Diore caīroaena puame na caugapeere, bairi na caetipeere tūgoña macānucūñama. Mujāā puame roque narē bairo baieticōāña. Marī Pacu Dios, marī cabopacarijere masīpeyocōāñami. Bairi tūgoña macāētīcōāña. ³¹ Dios cū carotimasīīpau roquere tūgoñaña. Bairo mujāā catūgoñaata, āti yepa macāājē mujāā cabopacarijē cūrē mujāā jogumi Dios.

*Riqueza en el cielo**(Mt 6.19-21)*

³² “Mujãã yu yarã, oveja petoaca caãnarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña. Bairo capããrã mee caãna mujãã caãnimiatãcããrẽ, Dios puame cañu ãnirĩ cã carotimasĩrĩrauru mujãã caãnorẽ boyami. Bairi mujãã uwietigarã. ³³ Tunu bairoa mujãã cacãgorijere nunireri, dinero ñeri, aperã cabopacarãrẽ na batorãjá. Bairo mujãã caãpata, jõbũpu mujãã cawapatapee pairo nigaro. Ati yeparu mujãã caãno, mujãã yaye boacoaya. O jerutiri majã tiere jeruti recõãñama. O moena tiere ugrayeyama. Jõbũpu roquere mujãã yaye caãnipee yasietigarõ. ³⁴ Ati yeparu macããjẽ jetore mujãã camaitũgoñaata, tie jetore mujãã bootũgoñaagarã. Jõbũpu mujãã cacãgopeere mujãã camaitũgoñaata roque, ati yepa macããjẽrẽ bũtioro mujãã bootũgoñaetigarã,” na ï quetibũjuyuru Jesũs cã cabuerãrẽ.

Hay que estar preparados

³⁵ Bairo ï quetibũju yaparo, ape wãmerẽ na ï cõñañupũ: “Caroaro mujãã qũẽnoyuwa. Mujãã jutii, mujãã cajãñaapeere qũẽnoña. Tunu bairoa mujãã cajãñaworijere jãñaapeori mujãã cotewa. ³⁶ Jicããrã paabojari majã ùnarẽ bairo ása. Na puame na quetiupau aperã na cawãmojiyari bõse rãmũrẽ caññau atãcu cã catunuetaparore caroaro cã yuyuparã. ‘Jicoquei cã caetaro, cã marĩ pãjõrõã,’ ïrã cã yuyuparã. ³⁷ Useanigarãma capaacoteri majã, na quetiupau cã catunuetarore caroaro cacotemasĩrã. Cãniena cacoterã ãnirĩ cã mena useanigarãma. Cariape mujããrẽ ñiña: Na quetiupau puame mesaru na ruiritõgumi, ugariquere na nugu. ³⁸ Bairi noa ùna cãniena cacoterã useanirĩ nigarãma, noo ñami recomacã, o cabusatiupau na quetiupau cã catunuetarore cacoterã puame,” na ï quetibũjuyuru Jesũs.

³⁹ ï quetibũju yaparo, ape wãmerẽ na ï cõñañupũ tunu: “Apei wii upau, cã ya wii macããjẽrẽ cayajauacã cã caetaparore cã camasiãta, cãnietibujoricumi. Cã caetaparore ñacotebujoricumi, jããremi, ï. ⁴⁰ Tore bairo yu, Camasã jũgocu, tunu yu caetari rãmũrẽ jicãũ cayajari majõcure bairo yu etagu ati yepapure. ‘Ti rãmũ majũ etagumi,’ cañã mani rãmũ majũ yu etagu. Bairi caroaro ãña. Yu catunuetarore caroaro mujãã cotewa,” na ï quetibũjuyuru Jesũs cã cabuerãrẽ.

*El criado fiel y el criado infiel**(Mt 24.45-51)*

⁴¹ Bairo cã caĩrõ tãgo, Pedro puame atore bairo qũĩñupũ Jesure: –Jãã Quetiupau, ¿jicããrẽ cã ãmua cãrẽ na cacoterijere ïcõñari jãã jetore ï quetibũju miñati? ¿O nipetiro camasãrẽ ï quetibũjãto miñati? –qũĩ jẽniñañupũ Pedro Jesure.

⁴²⁻⁴³ Bairo cã caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs Pedrose: “Ni ùcã jicãũ mayordomõrẽ bairo caãcũ, cã quetiupau cã carotirore bairo caãtimasĩ ùcãrẽ ñiña. Cã quetiupau puame cã caãpãro jãgoye, ‘Yu ãmua aperãrẽ na mu qũẽnowã. Ugariquere na mu batowa,’ qũĩ cũñupũ cã ãmũrẽ. Bairi cabero tunueta, cã ãmu, cã caĩrotiricãrorea bairo cã caãpata, caroare cã jogumi. Bairi useanirĩ nigumi mayordomo. ⁴⁴ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Quetiupau cã yaye nipetirije upãre bairo cã cõgumi, cã, mayordomo puame. ⁴⁵ Bairo cã cacũmiatãcããrẽ, cã puame carõn cã caãmata, ‘Yu quetiupau tãmurĩ tunu etaecumi,’ ïrã, aperã cã bapãrãrẽ roro na átibujõnũmi. Cã quetiupau ãmua, cã paabojari majã rõmirĩ cããrẽ roro na átibujõnũmi. Tunu bairoa uga, eticũmu baibujõnũmi. ⁴⁶ Bairi cabero cã quetiupau cañesẽããatãcu puame, ‘Ti rãmũ etagumi,’ cã caĩmasĩtĩ rãmũrẽ etabujõnũmi. Bairo eta yua, cã caroticũatãcu roro cã caãtiere ñnabujõnũmi. Bairo ñña yua, popiye cã baio joroque cã átibujõnũmi. Cã piticõãbujõnũmi, aperã yu caĩroaena mena cã ãmarõ, ï.

⁴⁷ “Ni jicãũ ùcã cã quetiupau cã caĩrjẽrẽ masĩmicãã, tore bairo cã caãpata, cã paecõgumi bũtioro cã quetiupare. ⁴⁸ Apei cã quetiupau cã caĩrjẽrẽ masĩtĩrĩ roro átiyami. Bairo roro cã caãtimiatãcããrẽ, bũtioro cã paetigumi cã quetiupau puame. Bairi pajãñurõ camasĩjũgoricarã puame netõjãñurõ caroaro na caãtiere átirotiya. Petoaca camasĩrã netõjãñurõ caroaro na caãto ñiña,” na ï quetibũjuyuru Jesũs.

*Jesús es causa de división**(Mt 10.34-36)*

⁴⁹ ï yaparo, atore bairo na ññupũ tunu: “Camasãrẽ na quetibũju ãcu yu apã ati yepapure. Tunu yu yaye busurique peerore bairo ñiña narẽ. ¡Bairi tiere nipetiro na masĩpeyocõãto! ⁵⁰ Yu cãã, yu yaye busurique jãgori popiye yu baiya. Bairoa yu baicõã ãnigu yu paarique capetiparo jãgoye. ⁵¹ Mujãã, camasãrẽ yu caãtiatãjere mujãã masĩtĩña. ‘Dios cã cajou, cã caetaro bero nipetiro camasã caroaro ãmeo átigarãma,’ mujãã ï tũgoñaña. Bairo mujãã caĩtũgoñamiatãcããrẽ, bairo mee ñiña. Yu caetaro jãgori camasã jicãrõ tũni tũgoñaetigarãma. ⁵² Bairi jicã wii macããna jicã wãmo cãnacãũ majũ na caãmata, yu yaye busuriquere tũgorã, itiarã ïroagarãma. Pugarã ïroaetigarãma. Toreã bairo ape wii macããna cãã pugarã ïroagarãma. Itiarã ïroaetigarãma. ⁵³ Bairi jicãũ cã macãrẽ cã pesucutigumi yu yaye busuriquere cã

catãgousaro jãgori. Torea bairo apei cã pacure cã pesucutigami. Apeo cãã cõ macõrẽ cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ pacore cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ pẽrõrõrẽ cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ mañicõrẽ cõ pesucutigomo, yu yayerẽ cõ catãgousaro jãgori,” na ññupũ Jesũs cãtu catãgorã etarãrẽ.

Las señales de los tiempos

(Mt 16.1-4; Mr 8.11-13)

⁵⁴ Bairo ñ quetibũju yaparo, atore bairo tunu na ñnemoñupũ camasãrẽ: “Oco poari muĩpu cã cawãmuatõ to cawãmu atõrẽ ññarã, ‘Oco atõ baiya,’ mujãã ñ masiña. Torea bairo bainucũña. ⁵⁵ Tunu bairoa ape nuãgõã warua joperu cawĩno atõrẽ ññarã, ‘Asigaro baiya ãme rãmurẽ,’ mujãã ñ masiña. Torea bairo bainucũña. ⁵⁶ Bairo caoco ocapeere, bairi caasĩpee cããrẽ bairo caĩñamasĩrã nimirãcãã, ñnopẽĩrã Dios ati yuteare cõ caatiãnie puamerẽ mujãã masiẽtĩñati? ;Caĩtopairã mujãã ãñiñal” na ñ quetibũju yuru Jesũs.

Procura ponerte en paz con tu enemigo

(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Bairo ñ quetibũju yaparo, atore bairo tunu na ñnemoñupũ: “ñNopẽĩrã cariape átajere mujãã majũã mujãã ñ busu qũẽnomasiẽtĩñati? ⁵⁸ Ni jĩcãũ ùcũ, ‘Yu mujãã wapamoña,’ ñrĩ, mujããrẽ juez caĩñabesei tupu cã caneápãro jũgoye, cã mena busuqũẽnojuãgoya. Mujããrẽ juez tupu cã caneápãrãrore bairo ñrã, cã mena busuqũẽnojuãgoya. Mujãã cabusuqũẽnojuãgoeticõãta, juez puame guardiare mujããrẽ ñerotigami. Bairo átĩ yaparo, na puame preso jorica wiĩpu mujããrẽ cũrecõãgarãma. ⁵⁹ Cariape mujããrẽ ñiña: Dinero mujãã cawapamorijẽrẽ mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, topu mujãã ãnicõãgarã. Mujãã witimasĩetigarã,” na ññupũ.

13

Importancia de la conversión

¹ Jĩcã rãmu caãno camasã Jesure qũĩñarã etayuparã. Eta, atore bairo qũĩ quetibũju yurãrã: “Pilato puame Galilea macããnarẽ na pajĩãreupu, Diore na cañubuerã etaro. Waibutoa riire na cajoemugõrã etaro na pajĩãreupu,” qũĩ quetibũju yurãrã camasã Jesure.

² Bairo na caĩquetibũjuro tũgo, atore bairo na ññupũ Jesũs: “ñDope bairo mujãã ñ tũgoñañati na cabaiatajere? ‘Na yarã Galilea macããna nipetirã netõrõ carorã ãniupã. ;Bairi bũtioro majũ na carorije wapa jũgori yasiupa,’ mujãã ñ tũgoñañati? ³ Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacããrẽ, baietiupa. Na yarã netõrõ carorã mee ãniupã. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cãã roro mujãã yasigarã, roro mujãã caatiere yapapuari Diore mujãã caĩbusuqũẽnoeticõãta. ⁴ Tunu bairoa, ñdope bairo mujãã ñ tũgoñañati caĩmũarĩ wĩi Silõ macããjẽ ãtã rupaa mena catãni yasiricarãrẽ? Dieciocho majũ catãni yasiricarãrẽ roro na cabairiquere, ñdope bairo mujãã ñ tũgoñañati? ‘Jerusalén macããna nipetiro netõrõ carorã ãniupã. ;Bairi bũtioro majũ na carorije wapa jũgori yasiupa,’ mujãã ñ tũgoñañati? ⁵ Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacããrẽ, baiesupa. Jerusalén macããna netõrõ carorã mee ãniupã. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cãã roro mujãã yasigarã, roro mujãã caatiere yapapuari Diore mujãã caĩbusuqũẽnoeticõãta,” na ñ quetibũju yuru Jesũs.

La parábola de la higuera sin fruto

⁶ Bairo ñ quetibũju yaparo, higuera yucu caricamanirẽ ñcõñarĩ tunu na ñ quetibũjunemoñupũ: “Jĩcãũ, cã wese pu cãgoyupu higuera cawãmecãtiire. Bairi jĩcã rãmu caricare ññau etayupu. Bõcaesupu. Rica mañuparõ mai. ⁷ Itia cãmari majũ bairo jeto baiyupu. Rica mañuparõ. Bairo cabairoi, qũĩñupũ cã ãmurẽ: ‘Merẽ itia cãma majũ caricare yu macãmiña. Carica mani ãno ati higuera marĩ caotemirĩcu. ;Nopẽĩrõ to ãnicõãroati ati yerapu? Bairi quetirocacõãña,’ qũĩñupũ ti wese upau cã ãmurẽ. ⁸ Bairo cã cairõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cã ãmu puame: ‘Yu quetiupau, ati yuteare marĩ quetietiroa mai. Tũ putore yu jetugu. Abono cããrẽ yu jããgu mai. ⁹ Bairi ape yuteare caricacupata, ñũjãñugaro. Tũ carica manicõãta roquere, tiire quetirocacõã rotiya,’ qũĩñupũ caãmu ti wese upaure,” na ñ quetibũju yuru Jesũs camasãrẽ.

Jesús sana en el día de reposo a una mujer jorobada

¹⁰ Ape rãmu tunu Jesũs judio majã na cayerijãrĩ rãmu caãno na cañubueñarĩ wiĩpu jũgobuei ãsupu. ¹¹ Mai, ti wiĩpu ãñupõ jĩcãõ carõmio. Cõ puame wãtĩ yeri pũna jũgori riãjãñũñupõ. Dieciocho cãmari majũ riayupu. Bairi wãmu pomasiẽsupõ. ¹² Bairo cõ cabairo ññau, Jesũs puame atore bairo cõ ññupũ:

–Yu yao, mu cariayecutie to petiãto, ñiña. Mu yu catioya –cõ ññupũ.

¹³ Bairo ñ yaparo, cã wãmorĩrẽ cõ buire pitipeoyupu. Bairo cã caãto, jicoquei wãmupo masĩcoasupo yua. Tunu Diore cã basapeo jũgoyupu, catiãco yua. ¹⁴ Bairo useanirõ cõ caãniatacããrẽ, ti wĩi ñubuerica wĩi quetiupau puame asiajãñũñupũ. Judio majã na

cayerijārī rūmurē Jesús cū caátiere ĩñarī asiajãñuñupū. Bairo asiari atore bairo na ĩñupū ti wii caneñarī majārē:

—Marī capaari rūmū ĵicã wãmo peti ĵicã pēnirō cãnacã rūmurī majū niña. Ti rūmurī jeto catio rotiya. Marī cayerijārī rūmū caãnorē catio rotieticōãña —na ĩñupū.

¹⁵ Bairo cū caĩrō tũgo, atore bairo quĩñupū Jesús:

—Caĩtopairã mujãã ãniña, bairo mujãã caĩata. ¿Ni ũcū mujãã mena macããcū marī cayerijārī rūmū caãno cū wecare, o cū burrore na oco etiricapapũ na cū jee áperinucũñati? Nipetirã bairo jeto átinucũñama ati rūmū ũno cũarē. ¹⁶ Bairi mujãã wecare caquẽnonucũrã nimirãcũã, ĵnopẽĩrã, ‘Atiore Abraham ãnacū pãrãmeorē dieciocho cãmarī majū Satanás, wãtĩ quetiupau roro cō cū caátie ĵãgori popiye cabaiore cō marī catorotietigarã ati rūmū ũnorē, ĩrãrē bairo mujãã ĩñati? ¡Roro mujãã tũgoñãña! —quĩñupū Jesús ti wii ñubuerica wii quetiupaure.

¹⁷ Bairo cū caĩrō, cū pesua pũame bobotũgoña ĵãñuñuparã na caĩatajere. Aperã camasã pũame useani peticoasuparã, Jesús nocãrō caroaro cū caátiere ĩñarī.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Cabero atore bairo na ĩnemoñupū Jesús tunu: “¿Dope bairo mujããrē yu masĩõñati Dios cū carotimasĩrĩpaure? ¿Di wãme ũnorē ĩcõñarī mujããrē yu quetibũjuyati? ¹⁹ Mostaza na caĩrĩ apeacarē ĵicãũ cū wesepũ cū caotericaacarē bairo niña Dios cū carotimasĩrĩpau. Bairi caũmũ tiacarē cū caotero bero pairicũ butiia. Bairi minia pũame tii rapũ buire na ria batiirire quẽnonucũñama. Torea bairo niña Dios cū carotimasĩrĩpau cũã,” na ĩ cõña quetibũjuyupu Jesús.

La parábola de la levadura

(Mt 13.33)

²⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãmerē ĩ cõñanemoñupū tunu: “¿Dope bairo mujããrē yu masĩõñati Dios cū carotimasĩrĩpaure? ²¹ Levadurare bairo niña Dios cū carotimasĩrĩpau. ĵicãõ trigo wãĩrĩquẽ wetare, itia ruri majũ, oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca ĵããñamo. Bairo petoaca cō cajããmiatacũãrē, tie pũame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasĩrĩpau cũã,” na ĩ cõña quetibũjuyupu Jesús.

La puerta angosta

(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Bairo bai, Jesús Jerusalẽpũ ácú, tocãnacã macãã cū canetõrĩ macããrē camasãrē na quetibũjuyupu. Capaca macããrĩ, õcã macããrĩãcã cũãrē na quetibũjuyupu. ²³ Bairo cū caátõ, cū mena macããcũ ĵicãũ atore bairo quĩ ĵeniñãñupũ:

—Jãã Quetiupau, ¿nocãnacãũ majũ camasãrē marī Pacũ Dios cū netõũati? ¿Petoaca majũ na ãniñati Dios cū canetõparã? —quĩ ĵeniñãñupũ caũmũ Jesure.

²⁴ Bairo cū caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibũjuyupu Jesús:

—Ati yeparũ mujãã caãno, pũga jopeere bairo niña. Bairi õcã jopeacarē mujãã capãjããmasĩrõ ñuñã. Cariare mujããrē ñiña: Capããrã camasã ti jopere jããgamigarãma. Bairo jããgamirãcũã, jããmasĩetigarãma. ²⁵ ĵicã rūmũ ti wii upau pũame wãmũati, ti jopere biacõãgumi yua. Pããnemoetigumi. Bairo cū caátõ, mujãã macãpũ caãna cū piirã, “Jãã pããña,” mujãã ĩmigarã. Bairo mujãã caĩmiatacũãrē, “Mujããrē yu masĩetĩña,” mujãã ĩgumi. ²⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, mujãã ĩnemogarã: “Jããrē mũ masĩ. Mũ mena eti, uga jãã ãpũ. Tunu bairoa jãã ya macããpũ mũ buẽñesẽãwũ. Jããrē mũ masĩ,” mujãã ĩgarã. ²⁷ Bairo mujãã caĩrõ tũgo, atore bairo mujãã ĩnemogumi tunu: “Merē mujããrē ĩiapũ: ‘Mujããrē yu masĩetĩña. Mujãã, carorije caãna mujãã caãnoi, ati wiire mujããrē yu jããrotietigu. ¡Ánãja!’ ” mujãã ĩgumi ti wii upau. ²⁸ Mujãã, marĩ ñicũjããrē Abraham, Isaac, Jacob, profeta majã nipetirã cũãrē, Dios cū carotimasĩrĩ paupũ caãnarē mujãã ĩñajogarã. Mujãã pũame aperopũ wẽrewiyo joricarãrē bairo mujãã ãnigarã. Bairi butioro mujãã otigarã. Mujãã opire mujãã bacarũpotugarã, butioro yapapuarã yua. ²⁹ Tunu bairoa Dios cū carotimasĩrĩpau caetaro camasã Diotu neña etagarãma. Muipũ cū cawãmuatõpũ caatĩatana, bairi cawaru macãã jopepũ caatĩatana, bairi ape nũgõã waru macãã jopepũ caatĩatana, bairi muipũ cū cañajããtopũ caatĩatana cũã Diotu neñaetagarãma. Bose rūmurē netõrã ána, cãtu rui ugagarãma. ³⁰ Ati rūmurĩrē ĵicããrã carotimasĩetãna rotimasĩgarãma. Tunu bairoa ati rūmurē ĵicããrã carotimasĩrã rotimasĩetigarãma Dios tũpũre —na ĩ quetibũjuyupu Jesús.

Jesús llora por Jerusalén

(Mt 23.37-39)

³¹ Bairo cū caquetibũjũ ãno, ti rūmũ majũrē cãtu etayuparã fariseo majã. Bairo cãtu eta, atore bairo quĩñuparã:

—Ati yepa quetiupau, Herodes, murē pajã rocacoagayami. Bairi tãmurĩ ruti ácũja —quĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ñũpũ:

—Tunu ánaja Herodes tũpũ, macãnacũ yaire bairo caacũ tũpũ. Atope bairo qũĩrãjã: “ ‘Áme wãtĩ yeri pũnarẽ yũ acurewiyõjoja. Tunu bairoa cariayecuna cããrẽ na yũ catiõya. Ñamirõcã cããrẽ bairoa yũ átigu. Bairi itia rãmu bero bairo yũ caãtiere yũ átijãnagu, ñĩnami Jesús,” qũĩrãjã Herodere —na ñ joyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

³³ Ñ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Áme, ñnamirõcã, ñnamirõcã ape rãmu bairoa yũ átigu, Dios yarã profeta majã camasã na capajãã riirericarã ãnana Jerusalẽpu jeto yasinucũñupã. Bairi topu cariape yũ caãtõ ñũña,” na ñũpũ.

³⁴ Cabero atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu: “Jerusalén, Jerusalén macã macããna mujããrẽ ñũña: ¡Dios yarã profeta majãrẽ mujãã pajãã riirenuccũñupã! Dios mujããrẽ cũ caque-tibũjurotĩjomirĩcããrẽ ãtã mena narẽ wẽẽrĩ na mujãã pajããrenucũñupã. Bairo roro majũ mujãã caãtĩmiatacũãrẽ, narõõ mujããrẽ yũ juãtinemogamiwũ. Áboco cõ pũnaarẽ na asipogo, narẽ cõ caneñorĩcããrõrẽ bairo mujãã yũ juãtinemogamiwũ. Bairo yũ caãtigamiatacũãrẽ, mujãã puame jĩcã nugõã yũ mujãã boepũ. ³⁵ Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãnipau yasicõagaro. Tore camasã aweyo rocacõãgarãma. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñũña: ‘ũseanirĩ ñĩnami Dios cũ cajõn majũ!’ mujãã caĩparo jũgoye, yũ mujãã ññaetigarã mai,” na ñũpũ Jesús Jerusalén macããnarẽ.

14

Jesús sana a un enfermo de hidropesía

¹ Ape rãmu tunu judio majã na cayerijãrĩ rãmu caãno Jesús ugau ásupũ jĩcãũ fariseo majã quetiupũ yũ wiipũ. Bairo topu cũ caãno, ti wii macããna fariseo majã puame qũĩñausuparã, “Dope bairo cũ caãto,” ñrã. ² Mai, Jesús riapere ãñupũ cariayecũcũ cãã. Cũ puame oco riayere cacũgõn ãñupã. ³ Bairo cũ cabairo ñña, atore bairo na ñũpũ Jesús to macããnarẽ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuerãrẽ, bairi fariseo majã cããrẽ:

—Marĩ cayerijãrĩcã rãmũrẽã cariayecũnarẽ marĩ cacatiõro, ¿to ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoĩ, ati rãmu ñnorẽ tore bairo caãpericõãpe, ¿to ãnicũti? —na ñ jẽniñũñupũ Jesús to macããnarẽ.

⁴ Bairo narẽ cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, busuesuparã. Bairo na cabuseto ñña, cariaure cũ pãñarĩ cũ catiõyupũ yua. Cũ catiõ yaparo, cũ árotiyupũ. ⁵ Bairo áticõã, tunu na ñnemoñupũ Jesús fariseojããrẽ:

—¿Ni ñcũ mujãã mena macããcũ cũ macã, o cũ wecũ opepũ ati rãmu ñnorẽ cũ cañarocajããpata, jicoquei cũ cũ ne mũgõ masĩẽtĩñati? Nipetirã mujãã tore bairo mujãã átibujorã, marĩ cayerijãrĩ rãmu ñno cããrẽ. ¿Bairo mujãã ápericũti? —na ñ jẽniñũñupũ Jesús.

⁶ Bairo narẽ cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, dope bairo cũ yumasĩesuparã.

Los invitados a la fiesta de bodas

⁷ Cabero aperã ti wii upũ cũ capiiatana na caetarore ññañupũ Jesús. Na puame caroapare ruigayuparã butiõro, “Cabũgoro macããna na caruiaparore marĩ ruietiroa,” ñrã. Bairo na cabairo ñña, atore bairo na ñ beyoyupũ:

⁸ —Ni jĩcãũ mujãã mena macããcũrẽ wãmo jiyarica bose rãmũrẽ cãrẽ cũ capiiata, ‘Caãnimajũrã na caruiapõpũ cũ ruigaeticõãto,’ ñũña. Topũ cũ caruiata, cabero bobõoro netõbujõõmĩ. Apei ti bose rãmu upũ cũ capiiimajũatatacũ etabujõõmĩ. ⁹ Bairi ti bose rãmu upũ puame cũ caetaro ñña, atore bairo qũĩbujõõmĩ: ‘Jõpũ catũsarõpũ ruija. Ñni puame cabero caetau atore ruigũmĩ,’ qũĩbujõõmĩ. Bairo cũ caĩrõĩ, mujãã ñcũ bobotũgõñabujõõmĩ. ¹⁰ Bairi mujããrẽ na capiiata, catũsarĩ cũmurõ roquere ruiya. Cabero bose rãmu upũ puame topu mujãã caruiõ ñña: ‘Ato puame caãnimajũrã mena ruiasã,’ mujãã ñgũmĩ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, aperã ti mesa macããna mujããrẽ cũ caĩroarore ññaagarã yua. ¹¹ Ni jĩcãũ ñcũ cũ majũã, ‘Caãnimajũũ yũ ãniñã,’ caĩ puamerẽ, cabũgoro macããcũrẽ bairo cũ ãnio joroque cũ átigũmĩ Dios. Apei, ‘Caãnimajũũ mee yũ ãninã,’ caĩ puame roquere, cabero cabũgoro macããcũrẽ bairo mee cũ ãnio joroque cũ átigũmĩ Dios —na ñ quetibũjũyupũ Jesús ti wii macããna, fariseo cãrẽ capiiatacãre.

¹² Bairo na ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo qũĩnemoñupũ:

—Bose rãmũrẽ mũ caqũẽnonemoata, mũ baparãrẽ na piieticõãña. Tunu bairoa mũ bairãrẽ, mũ jũgõcũjãã nipetirã mũ yarãrẽ, mutũ macããna paioro dinero cacãgorã cããrẽ na piieticõãña. Na ñnarẽ bairo mũ capiiata, ape rãmu na cãã mũrẽ torea bairo átiãmebujõõrãma. Bairi merẽ wapatiricãre bairo mũ tuabujõõn yua. ¹³ Bairo bairi bose rãmũrẽ mũ caqũẽnonemoata, cabõpacarãrẽ na piia. Tunu bairoa caãmasĩenarẽ, bairi jĩcã rãpõ, o jĩcã ricã caroyetu- aricarãrẽ, bairi caĩñamasĩẽna cããrẽ, na ñnarẽ na piia. ¹⁴ Bairo ácu, useanirĩ mũ ãnigu. Cabõpacarã puame mũ átiãme masĩẽtĩgarãma, ñe ñnie cacãgoena ãnirĩ. Bairo na caãtiãme

masiētīmiatacāārē, cariacoatana tunu na cacatiri rāmu caāno Dios p̄ame caroare mu jogami, caroaro na mu caātie wapa yua —qūi quetibujuyuru Jesús fariseo, cārē capiiatacare.

La parábola de la gran cena

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Bairo cū caiquetibujuro tūgo, jicāu na mena mesaru carui p̄ame atore bairo qūiñupū Jesure:

—¡Dios cū carotimasīrīrau bose rāmurē caju ugau p̄ame useanirī nigami! —qūiñupū.

¹⁶ Bairo cū caīrō tūgo, ape wāmerē ĩcōñarī atore bairo qūi quetibujuyuru Jesús:

—Jicāu nocārō caroaro bose rāmurē qūēnogayuru. Torecu, capāārā camasārē na piñeñorotiyuru. ¹⁷ Ugaricapau caetaro ĩña, cū capiiatanarē cū āmurē na pirotiojuyuru. ‘Merē marī saugaparo etaya. Ñe ũnie rusaetiya. Bairi, “Tāmurī mujāā apá,” na ĩ quetibujuja,’ qūiñupū. ¹⁸ Bairo cū caīrō tūgo, cū āmu cū quetiupau cū caīrōrēā bairo ásupu. Bairo narē cū caiquetibuju netōmiatacāārē, nipetirā ricaati jeto qūi yuyuparā. Jicāu na mena macāācū atore bairo qūiñupū: ‘Meepu jicā yepa, oterica yepare yu wapatiaru. Bairi āme ti yepare ĩñau āgu yu baiya. “Bairi yu āmasiētīña, ĩāmi,” cū miwā mu quetiupare,’ qūiñupū jicāu. ¹⁹ Apei cūā atore bairo qūiñupū: ‘Wecua jicā wāmo cānacā bapa majū yu wapatiaru. Bairi āme narē ĩñau āgu yu baiya. “¿Caroaro na paayati?” ĩ, ĩññau āgaya. “Bairi yu āmasiētīña, ĩāmi,” cū miwā mu quetiupare,’ qūiñupū. ²⁰ Apei cūā atore bairo qūiñupū: ‘Meepu yu wāmoiyaru. “Bairi yu āmasiētīña, ĩāmi,” cū miwā mu quetiupare,’ qūiñupū apei. ²¹ Bairo tūgo na caīrō tūgo, narē capiiāmiataca p̄ame tunucoásupu cū quetiupau tūpu. Eta yua, na cañatajere cū quetibujunetōñupū. Bairo tiere tūgo, cū quetiupau p̄ame na mena asiajññuñupū, cū capiijomiatana mena. Asia yua, atore bairo qūiñupū tunu cū āmurē: ‘Tāmurī ácúja tunu macāpu. Cabopacarā maapu caānarē, “Ugarasá,” na miwā. Tunu bairoa caāmasiēnarē, bairi jicā rapo, o jicā ricā caroyetuaricarārē, bairi caññamasiēna cūārē nipetirā na ũnarē na jee asá yu yu wiñpu,’ qūiñupū ti bose rāmu upau cū āmurē. ²² Cabero cū āmu p̄ame bairo áti yaparo, cū quetiupare atore bairo qūiñupū tunu: ‘Yare caroti, mu caīrōrēā bairo yu áti yaparoya merē. Bairopua, mu ya wii p̄ame jiraetiya mai,’ qūiñupū. ²³ Bairo cū caīrō tūgo, ti wii upau p̄ame: ‘Ácúja tunu macāpu. Maa cañesēārī majārē, wii tñni macāāna cūārē na piija. Tutuaro mena, “Ugarasá,” na miwā. Yu ya wii to jiraáto ĩ, bairi murē yu jonemoña,’ qūiñupū ti bose rāmu upau cū āmurē. ²⁴ Cañnorē bairo mujāārē ĩñña: Noa ũna yu capiijūgomiatana caáperā yu mena ugaetigarāma —na ĩ quetibujuyuru Jesús.

Lo que cuesta seguir a Cristo

(Mt 10.37-38)

²⁵ Bairo ti watoare camasā capāārā Jesús berore usayuparā. Bairo na cabairo ĩña, cū p̄ame āmejorenucārī atore bairo na ĩñupū: ²⁶ “Ni jicāu ũcū, yu mena caágau nipetirā netōrō yare cū camairō ĩñña. Cū pacu, cū paco, cū numo, cū pūnaa, cū jūgocujāā, cū jūgocōjāā, cū bairā nipetirā netōrō yare cū camairō ĩñña. Cū rupau netōrō yare cū camairō ĩñña. Tore bairo yare cū camaieticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ²⁷ Tunu bairoa ni jicāu ũcū yu mena caágau, popiye cū cabaigaeticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami. ²⁸ Tunu ni jicāu mujāā mena macāācū cañmuarī wiire cū caqūēnorotiparo jūgoye cū dinerore cōñajūgo masīñami mai, ‘¿Yu dinero yu cacāgorije to taroati?’ ĩ. ²⁹ Bairo cū cacōñaeiticōāta, cabero ti wiire qūēnopeyo masīētībujioñmi. Uñpārī, na cacūjūgoripārīrē na cacūyaparoro bero, cū dinerore cū cacūgomirījē p̄ame peticoabujioro. Bairi yua, nipetiro camasā cū paariquere ĩñarī, cū boyeti epebujiorāma. ³⁰ Bairo qūibujiorāma: ‘Āni, cū ya wiire paajūgomicāā, paapeyo masīētīñami,’ qūibujiorāma camasā, cū capaapeyoetoi. ³¹ Torea bairo jicāu quetiupau apei mena cū āmurē cū caāmeo qūērotijoparo jūgoye, atore bairo ĩ tūgoña jūgobujioñmi: ‘Yu āmu, puğa wāmo cānacā mil majū soldaua niñama. Yu wapana p̄ame veinte mil majū niñama. Bairo na cabairoi, ¿narē yu netōomasīcuti?’ ĩ tūgoña jūgobujioñmi. ³² ‘Yu netōomasīēcū,’ cū cañtūgoñaata, cū wapana cayoaropua na caāno mai, cū caquetibujunetōrotire na tūpu cū jobujioñmi. ‘Marī āmeo qūēētīcōāto. Ñugaro,’ na ĩjā qūi rotijobujioñmi. ³³ Bairo bairi ni ũcū mujāā mena macāācū cū yaye cū camairījērē cū cajānaeticōāta, yu cabueire bairo ānimasīētīñami.

Cuando la sal deja de estar salada

(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ “Tunu bairoa moa caocarije ñujññuñña. Moa caocaetie roque ñerē átimasīētīña camasārē. ³⁵ Bairi moa caocarije capeticōā usapata, ñe ũnie p̄amerē ñuētīña. Yepa ũnorē, o abono ũno cūārē ñuētīña. Rerique niña. Mujāā, caāmoocua mujāā añiña. Bairi moa cabairijere mujāārē ĩcōñarī yu caquetibujurijere tūgoāmewiyoya mujāā yeripu,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

15

*La parábola del pastor que encuentra su oveja**(Mt 18.10-14)*

¹ Bairi ti watooa Roma macããnarê camasã yaye dinerore jejobojarî majã, aperã carorije caãna cãã Jesũs cã caĩquetibujurijere tũgogarã, cã ture etanucũũparã. ² Bairo na caátó ñña, fariseo majã Jesure qũũ busupaiyuparã. Aperã, Moisés ãnacũ cã caroticũrũqũerẽ camasãrẽ cajũgobuerã mena qũũ busupaiyuparã atore bairo:

—Cũ, Jesũs carorije caãnarê boyami. Moena mena ugabapacuti nucũñami —qũũũparã, Jesũs cã cabairijere ñnarĩ.

³ Bairo na caĩrõĩ, Jesũs puame oveja cacoteire ĩcõñarĩ atore bairo na ĩquetibujuyuru: ⁴ “¿Ni ũcũ mujãã mena macããcũ cien oveja majũrẽ cã cacũgoata, bairi ĩcãũ na mena macããcũ cã camawijiaata, jicoquei cã macãũ áperibujioacuti? Jicoquei cã macãũ ácoabujioami. Noventa y nueve caãnarẽ ãnotaricaropũ cũcõã, ĩcãũ camawijiaatacure cã macãũ ábujioami. ⁵ Bairi caãmu puame cabero ovejare cã macã bõcari, cã puãa, tunuatibujioami useanirĩ. ⁶ Bairo cã ya wiipu tunueta, cã bapare, bairi cãtu macããna cããrẽ na neũporotibujioami. Bairo na caetaro ñña, na ĩbujioami: ‘ĩcãũ yu oveja, camawijiamiatacure merẽ cã yu bõcaaru. Bairi yu mena mujãã cãã useanirasá,’ na ĩbujioami. ⁷ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñña: ‘Jõbui macããna netõjãñurõ useanĩnama ati yepa macããcũ carorije caãtimiatacu cã yerire cã cawasoaro berore. Noventa y nueve camasã cañurã caroaro na caãtiãnie netõrõ ññajesoyama jõbui macããna puame,” na ññupũ Jesũs fariseojããrẽ.

La parábola de la mujer que encuentra su moneda

⁸ ĩ yaparo, ape wãmerẽ ĩcõña quetibujuyuru tunu: “¿Dico ũcõ carõmio moneda puãa wãmo cãnacã tiiri majũrẽ cõ cacũgoata, bairi ĩcã tii wiipu to cayasicoápata, jicoquei ti tiire cõ macãõ áperibujioacuti? Jicoquei macãõ ácoabujioamo. Cõ ĩñlaworice lámbarare ĩñlawori canaitĩãrõrẽã owa macãbujioamo caroaro mena. Bõcaripu owa macãjãñabujioamo yua. ⁹ Bairo carõmio puame cabero ti tiire macã bõcari, cõ baparã rõmirĩrẽ, bairi cõtu macããna cããrẽ na neũpo rotibujioamo. Bairi na caetaro ñña, na ĩbujioamo: ‘ĩcã moneda tiire, cayasimiata tiire merẽ yu bõcaaru. Bairi yu mena mujãã cãã useanirasá,’ na ĩbujioamo. ¹⁰ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñña: ‘Torea bairo Dios yarã ángelea majã cãã useanĩnama ati yepa macããcũ carorijere caãtimiatacu cã yerire cã cawasoaro berore,” na ññupũ Jesũs fariseojããrẽ.

La parábola del padre que perdona a su hijo

¹¹ ĩ yaparo, ape wãme cããrẽ ĩ cõñañupũ: ‘ĩcãũ ãñupũ puãarã caãmuarẽ capũnaacucu. ¹² Bairi ĩcã rãmu cabai puame atore bairo qũũñupũ cã pacure: ‘Caacu mu cariaro bero, mu yaye mu cacũgomirĩqũẽrẽ yure na caricawopeerẽ ãmeacã yu boya. “Jau,” miwã,’ qũũñupũ cã pacure. Bairo cã caĩrõ tũgo, cã caĩrõrẽã bairo ásupũ cã pacu puame. Na, puãarãpũrea na ricawoyuru cã yayere yua. ¹³ Bairo cabero, nocãnacã rãmu bero meea cabai puame cã cacũgomiataje nipetirijere nunireyuru. Bairo áticõã, tie wapa dinerore ñerĩ, acoásũpu cayoaropũ ape yeparu. Bairo topũ eta, noo cã rupã caborije carorije jetore ásupũ. Bairo ácu, tie dinerore átire peyocõãñupũ. ¹⁴ Bairi cã ñnerõ capetiro beropũ, ti yepa macããjẽ ugarique cãã peticoasuparo. Bairo cabairoĩ, caátãcu puame aua riajũgoyuru. ¹⁵ Bairo auariari, ti yepa macããcũrẽ paarique jẽni ásupũ. Bairo cã cajẽniõrõ, to macããcũ puame cã yeseare cã coterotiypũ. ¹⁶ Bairo na cote ácu yua, na caũgarijere, qũẽnu ũnierẽã ugagamĩñupũ cã cãã, butioro queyari. Camasã noa ñna ugariquere cã nuesuparõ. ¹⁷ Bairo roro tãmuõrĩ cã pacu paabojari majã na caãtiãnierẽ tũgoña bõcayuru: ‘Caacu ãmaã capããrã ãma. Ni ũcũ na mena macããcũ queyaemi. Na ugarique cãã rusacõãnucũwũ na ya wiipũre. ‘yu roque atopũ ácu, auaĩ yu riayal’ ĩ tũgoñañupũ cawãmau. ¹⁸ ĩ tũgoña, atore bairo ĩ tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Caacu tũpu yu tunuãgu tunu. Topũ eta, qũũña, atore bairo cã ñigu: “Caacu, Dios mena roro yu átiaru. Mu mena cããrẽ roro yu átiaru. ¹⁹ Bairo roro yu caãtiataje jũgori, mu macũrẽ bairo yu ãmerĩña yua. Apei, mu paabojari majõcure bairo yure miãagu ãmerẽ,” cã ñigu Caacure,’ ĩ tũgoñañupũ cawãmau. ²⁰ Bairo ĩ tũgoña, torea bairo baiyuru. Maaru cã pacu ya macã caãtiãwãrẽ tunu ásupũ yua.

“Bairi jõpũã mai cawãman cã caãno, cã pacu puame qũũñajoyuru. Qũũñajo yua, bopacooro qũũñañupũ cã macũrẽ. Bairi cã tũpu atu ásupũ. Bairo cã atu boca, caroaro cã jẽni, cã pabario, useanirĩ cã bocayuru. ²¹ Bairo cã caãtimiatacũãrẽ, cã macã puame tũgoña yapapuarĩ atore bairo qũũñupũ: ‘Caacu, Dios mena roro yu átiaru. Mu mena cããrẽ roro yu átiaru. Bairo roro yu caãtiataje jũgori mu macũrẽ bairo yu ãmerĩña yua. Apei, mu paabojari majõcure bairo yure miãagu ãmerẽ,’ qũũñupũ cawãmau cã pacure. ²² Bairo cã caĩmiatacũãrẽ, cã pacu puame cã yuesupũ. Cã paabojari majãrẽ jutii cã macã cã cawasoapeere na neãti rotiyuru: ‘Tãmurĩ jutii caroa majũrẽ jeasã. Tunu bairoa anillo, yu macã cã cawãmojããpa beto cããrẽ neasã. Tunu bairoa ruõo jutii cã capeapee cããrẽ jeasã. Cã marĩ jããto,’ na ññupũ. ²³⁻²⁴ ĩ yaparo,

bairo na ñnemoñupũ tunu: 'Marĩ wescu macũ caroaro majũ caricucure cã pajĩarãjá. Cũ marĩ ugaroa. Ñni, yu macũ cariacobujioatacu nimicã, tunu cacatiatacure bairo niñami ãmerẽ. Cayasicoamirĩcãrẽ cã marĩ bõcaya tunu. ¡Bairi marĩ bõse rãmu qũenoto! ¡Ueanirĩ marĩ ãnitol! na ññupũ cã pacu cã ãmuarẽ. Bairo cã caĩrõ tũgo, cã caĩrõrẽã bairo ásuparã. Bõse rãmu qũeno jũgoyparã yua.

²⁵ "Bairo na cabaiãno, cajũgocu ruame jõru weseru ãñupũ. Bairo topu paatusa, wiipu tunucoásũpu tunu. Bairo tunuati wiitu etayupu. Bairo etau yua, na cabasarijere tũgoypu wiipare. ²⁶ Bairo tũgo, paabojari majõcu jĩcãũrẽ cã piijori qũĩ jẽniñañupũ: '¿Dõpe to baiyati?' ²⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: 'Mu bai, tirãmũru cañesẽãũ ãmirĩcũ etaami. Bairi catiia cã catunuetaro ñña, mu pacu ruame wescu macũ caroaro majũ cañsecucure jãã pajĩarotiami. "Bõse rãmu marĩ qũenoto," ñami mu pacu,' qũĩñupũ paabojari majõcu cajũgocure. ²⁸ Bairo cã caĩrõ tũgo, asiacoasupu. Ti wiire jããgaesupu. Bairo cã cabairo tũgo, cã pacu ruame macãpu cã pii asũpu, cã jããparo ñ. ²⁹ Cajũgocu ruame cã pacure cã yuesupu mai. "Caacu nocãrõ yoaro mu mena yu paanucũña. Di rãmu ñno mu yu botioetinucũña mu carotirijere. Bairo caroaro majũ murẽ yu caĩroamiatacããrẽ, di rãmu ñno jĩcãũãcũ icũ marĩ canuũrẽ yu mu pajĩarotiepu. "Mu baparã mena ueanirĩ bõse rãmu qũenoña," yu mierpũ. ³⁰ ãmerẽ ãni mu macũ, carõmia caũmu mena caepewapatarã mena mu dinerore caãtreatacu ruame etaupi. Bairo cã catunuetaro ñña, jicoquei mu ruame jĩcãũ wescu macũ caroaro majũ cañsecucure cã mu pajĩarotiupa, bõse rãmu marĩ qũẽñoto, ñ. Bairo mu caãto ñuetõ,' qũĩñupũ cajũgocu cã pacure.

³¹ "Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cã pacu: 'Macũ mua, yu mena mu ãninucũña. Bairi yu yaye nipetirije mu yaye niña. ³² Mu bai ruame cariacobujioatacu nimicã, tunu cacatiatacure bairo niñami ãmerẽ. Cayasicoamirĩcãrẽ cã marĩ bõcaya tunu. Bairi marĩ cañseanirõ ñña. Bõse rãmu marĩ caqũenorõ ñña,' qũĩñupũ capacu cã macũ cajũgocure yua," ñcõñarĩ na ñ quetibũjuyupu Jesũs fariseojããrẽ.

16

La parábola del mayordomo que abusó de la confianza

¹ Ñ quetibũju yaparo, ape wãmerẽ ñcõñarĩ atore bairo na ñ quetibũjuyupu cã cabuerãrẽ: 'Jĩcãũ capee apeye ñnierẽ cacũgon ruame ãmu cãgoypu cã roca carõtĩmasirẽ, mayordomo na caĩrẽ. Bairo cãrẽ cã cacũgomiatacããrẽ, mayordomo ruame cã dinerore cã ãtiyasio rebojayupu cã quetiupau yayere. Bairo cã caãtoi, aperã ruame cã busujãñuparã. ² Bairo na caĩrõ tũgo, cã ãmurẽ cã piijori atore bairo qũĩñupũ: 'Merũ yu quetibũjuma roro mu caãtiere. ¿Dõpe bairo mu ãtiati yu yaye dinero mena? Tocãrõã yu mena mu paaetigu. Yu roca jãñurĩ carotibõjau mee mu ãnigu yua. Bairi cõñarĩ mu quetibũju woatũgu yu yaye carusarijere,' qũĩñupũ cã quetiupau cã mayordomorẽ. ³ Bairo cã caĩrõ tũgo, mayordomo ruame tũgoña macãñupũ: '¿Dõpe bairo yu ãcuati ãmerẽ? Yũre caroti yu paariquere yu wiyogayami. Nẽrẽ yu paaecu ãmerẽ. Oterica yepare yeseari yu paawẽpũẽcũ. Tunu bairoa aperãrẽ dinerore yu jẽnibobojãñucupu. Bairi, ¿dõpe bairo yu ãcuati ãmerẽ?' ñ tũgoña macãñupũ. ⁴ Ñ tũgoña yua: 'Yu caãtipeere merẽ yu masiña, yu quetiupau yure cã cawiyoro hero, aperã na ya wiiripu yure na camaiparore bairo ñ, ññupũ. ⁵ Bairo ñ yaparo yua, cã quetiupare cawapamorãrẽ jĩcããrã jeto na piijoneño jũgoypu, yu mena na busupẽniatõ, ñ. Bairi cã capiijũgon cã caetaro ñña, atore bairo qũĩñupũ: '¿Nocãrõ majũ yu quetiupare mu wapamoñati?' qũĩ jẽniñañupũ mayordomo ruame. ⁶ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: 'Pairo, cien raperi majũ aceituna oco rapeerire cã yu wapamoña,' qũĩñupũ caetajũgon mayordomorẽ. Bairo cã caĩrõ tũgo: 'Ato ruiya mai. Ato niña mu cawapamorĩjẽrẽ caquetibũjuri pũrõ. Cien mu cawapamorõrẽ coseya. Cincuenta ruame woatuya tunu. ¡Tãmurũ ãsa!' qũĩñupũ mayordomo caetajũgonrẽ. ⁷ Cabero etayupu tunu ape. Bairo cã caetaro ñña, bairoa qũĩñupũ tunu: '¿Nocãrõ majũ yu quetiupare mu wapamoñati?' qũĩ jẽniñañupũ mayordomo ruame. Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: 'Pairo, trigo ugariquere cien piiri majũ cã yu wapamoña,' qũĩñupũ cabero macããcũ mayordomorẽ. Bairo cã caĩrõ tũgo, 'Ato niña mu cawapamorĩjẽrẽ caquetibũjuri pũrõ. Cien mu cawapamorõrẽ coseya. Ochenta ruame woatuya,' qũĩñupũ mayordomo cabero macããcãrẽ. ⁸ Cabero yua, quetiupau ruame cã ãmu carõn, bairo cã caãto tũgoñamasirĩ, '¡Nocãrõ cã masiñati!' qũĩ tũgoñañupũ," na ñ quetibũjuyupu Jesũs cã cabuerãrẽ.

Ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ: "Bairo baiyama ati yepa macããna. Ñto masiñãñũñama, mayordomo cã caĩtorore bairo. Bairi Dios yarã cabusuropu cañarẽ bairo caãna netõõrõ ãtiãni masiñãñũñama ati yepapure."

⁹ "Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã ruame mujãã yaye dinero mena caroaro ãsa. Ati yepa macããna carorã na caãtiqũeno cũgorijere caroaro ãsa. Cabopacarãrẽ dinerore na

joya, mujãã mena na causeaniparore bairo İrã. Bairo mujãã caápara, jöbuiþu mujãã caetaro, useaniriqũe mena mujããrẽ bocágarãma.

¹⁰ “Noo jicãũ ucũ nucũri yeri pũna mena apeye petoaca caãnie ũnierẽ cũ caĩnarĩcãnuĝo masĩata, pajjãñurõ caãnie ũnie cããrẽ İnaricanuĝo masĩubuioumi. Apei, nucũri yeri pũna mena mee apeye petoaca caãnie ũnierẽ cũ caĩnarĩcãnuĝo masĩetĩcõãta, pajjãñurõ caãnie ũnie cããrẽ İnaricanuĝoetibuioumi. ¹¹ Torea bairo mujãã ati yera macããjẽ pairo cawapacutiere nucũri yeri pũna mena mujãã caĩnarĩcãnuĝo masĩetĩcõãta, noa ũna jöbui macããjẽ nocãrõ cañurjẽ quetire mujããrẽ quetibujũ cũenama. ¹² Tunu bairoa apei yaye cũ cacũgorijere nucũri yeri pũna mena mujãã caĩnarĩcãnuĝo masĩetĩcõãta, noa ũna mujãã yaye caãnipeere mujãã joenama.

¹³ “Tunu bairoa paabojari majõcu ni jicãũ ucũ puĝarãpuã cũ quetiuparã na caĩrõrẽ bairo átimasĩetĩñami, jicãrõrẽã bairo na carotimasĩetĩcõãta. Bairo na cabaiata, jicãũrẽ qũĩroabuioumi. Apeire qũĩroaetibuioumi. Jicãũ mena yeri ñugumi. Apeire qũĩnategumi. Torea bairo mujãã cãã dinerore mujãã cabotũĝoñaata, Dios yaye mujããrẽ cũ caãtirotirijere mujãã İñatebuiorã,” na İ quetibujuyupu Jesũs.

¹⁴ Fariseo majã puame dinerore catũĝoñamajũcõãrã añiri cũ caĩrjẽrẽ tũgomirãcũã, cũ caĩrjẽrẽ cariape tũgoreoesuparã. Cũ bõcaboyeti epecõãñuparã. ¹⁵ Bairo na cabairo İña, Jesũs puame atore bairo na İñurũ: “Mujãã camasãre caĩtorã majãã İniña. Camasã na caĩnarõpuã caroarã majũ mujãã bauya, camasã watoa ãna. Bairo, Dios puame roque bairo mujãã cabaimiatacããrẽ, masjãñuñami roro mujãã yeri pũna caãnierẽ. Tunu bairoa dise ũnierẽ, ‘Cabũgoro macããjẽ mee İniña atie,’ camasã na caĩwãmetimiatacããrẽ, Dios puame tiere İñatejãñuñami,” na İ quetibujuyupu Jesũs.

La ley y el reino de Dios

¹⁶ İ quetibujuyuparo, atore bairo na İ quetibujuyuparo tunu: “Moisẽs añacũ camasã na caãtipeere cũ caroticũriqũẽ, bairi profeta majã na caquetibujuyucũriqũẽ cãã mujãã jũĝoãñupã, Juan camasãrẽ cabautizamirĩcũ cũ caetaparo jũĝoye. Ati rãmũrĩã caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpaã caetare tũĝorã átiyama camasã. Bairo na catũĝoro jũgori cũ carotimasĩrĩpaãre jããmasĩõ joroque na átuya tie caroa queti.

¹⁷ “Bairõpuã, Moisẽs añacũ cũ caroticũriqũẽ puame nicõãgaro. Noa ũna mujãã mena macããna ati umurecore, ati yera cããrẽ átiyasiomasĩetĩñama. Torea bairo Moisẽs añacũ cũ caroticũriqũẽ jicã wãmeacã ũno cããrẽ átiyasio masĩetĩñama camasã.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.1-12; Mr 10.1-12)

¹⁸ “Bairi ni jicãũ ucũ cũ ñumõrẽ cũ capitata, bairi apeo mena cũ cawãmojiyaata, Moisẽs añacũ cũ caroticũriqũẽrẽ caãpei niñami. ‘Apeo mũ ñumo mee caãcõ mena ãmerĩcõãña,’ cũ caĩcũriqũẽrẽ caãpei niñami. Tunu bairoa apei camanaru pitirico mena cũ cawãmojiyaata, cũ cãã Moisẽs cũ caroticũriqũẽrẽ caãpei niñami,” na İ quetibujuyupu Jesũs.

El rico y Lázaro

¹⁹ İ quetibujuyuparo, ape wãmerẽ İcõñari na İnemoñupũ tunu: “Jicãũ caãmu añurũ pairo cadinero cũĝon. Cũ puame jutii caroa caũguerĩ manie jetore jãñanucũñupũ. Bairi nucũbugorique mena añinucũñupũ, caroa majũrẽ cajutii jãñau añiri. Tunu bairoa tocãnacã rãmna bõse rãmũrĩ qũẽnonucũñupũ caroa rãmũrĩ majũ. ²⁰ Tunu bairoa añurũ jicãũ cabopacaũ, Lázaro cawãmesũcu. Cũ puame bopacoõ añinucũñupũ. Cãmii boarique cũĝoyupu. Bairo bopacaũ añiri, pairo cadinero cũĝon jopetare ruinucũñupũ yeparu. ²¹ Bairo bopacaũ añiri pairo cadinero cũĝon cũ caũñañorjẽrẽ, cũ mesa roca cañarjẽrẽ uĝaganucũñupũ. Bairo uĝamicũã, dope átimasĩesupu. Roro netõrõ baiyupu. Nurĩcãrã yaia cũ cãmiiãrẽ cũ weronucũñuparã roro majũ. ²² Bairi yua, jicã rãmna cabopacaũ puame riacoásupu. Bairo cũ cabaiyasiro yua, ángelea majã cũ necoásuparã Abraham añacũ cũ caãñoru, nocãrõ caroaro caãñoru yua. Bairo cabopacaũ añacũ cũ cabaiyasiro bero, pairo cadinero cũĝomirĩcũ cãã riacoásupu. Bairo cũ cabaiyasiro İña, cũ yarocacõãñuparã cũ añacũ yarã puame.

²³ “Bairi yua, dinero pairo cacũgomirĩcũ puame roro majũ netõñupũ cariaricarã añana cañuena na caãñõpũre yua. Bairo torũ ãcũ, İñamũĝõjoyupu jöbuiþu. Bairo İñamũĝõjoyu majũ, qũĩñabocayupu Abraham añacũrẽ. Lázaro añacũ cããrẽ qũĩñañurũ Abraham menaru cũ caãno. ²⁴ Bairo na İña yua, atore bairo qũĩñurũ pairo cadinero cũĝomirĩcũ puame Abraham añacũrẽ, torũ caãcũrẽ, busarique tutuaro mena: ‘Jãã İnicũ Abraham, tũĝõya mai yu caĩrjẽrẽ. İyu bopaca İñaña! Roro netõũ yu baicupu atopũre. Bairi Lázarore cũ joya yu tũpu. Cũ wãmojũã yapaaca mena ocõpu weyori, yu ñemerõrẽ cũ yũsũõõ apãro. Butioro majũ bopacoõ yu netõcũpu, ati peero caũjãnaeti peerore ãcũ,’ qũĩñurũ pairo cadinero cũĝomirĩcũ Abrahãrẽ. ²⁵ Bairo cũ caĩmiatacããrẽ, atore bairo qũĩñurũ Abraham añacũ puame

pauro cadinero cāgomirīcārē: ‘Yū pārāmi, maa caroaro mū āmu ji yeparure. Caroaro netōrō majū mū āmu mū yarā mena. Āni, marī ya, Lázaro p̄ame roque roro majū netōwī, topu ācū. Bopacooro baiwī. Bairi āmerē cū useanio joroque cū jāā ātiya atopure. Yeri jāā ātiyami bopacooro canetōrīcū ānirī. Maa, āni Lázaro cū cayerijārō ūnoa, mū p̄ame bopacooro mū netōña caroaro caānacū ānirī yua. ²⁶ Tunu murē ūña: Ato jāā caāno pairi ope, ope caāni ēñotarore bairo niña. Bairi topu caāna, dope bairo atīmasīēnama atopure. Tunu bairoa, dope āmasīēnama ato caāna p̄ame cūā mujāā t̄upure. Bairi dope bairo āmasīēcūmi Lázaro cūā mū t̄upure,’ qūñīupū Abraham ānacū.

²⁷ “Bairo cū caīrō t̄ugo, atore bairo qūñīnemoñupū paio cadinero cāgomirīcū p̄ame Abrahamē tunu: ‘Jāā ūcū Abraham murē ūña: Toroque Lázaro cū ārotiya yū pacu ya wīipū. ²⁸ Topu ānama yū bairā jīcā wāmo cānacāu majū yūrea bairo caāna. Bairi Lázaro narē cū quetibūju āpāro, “Na cūā roro bopacooro netōrema ati peero caājānaeti peerore na cariarī rāmu,” ī, qūñīupū paio cadinero cāgomirīcū Abrahamē. ²⁹ Bairo cadinero cāgomirīcū cū caīrō t̄ugo, atore qūñīupū Abraham p̄ame: ‘Merē na, ji yepa macāāna Moisés ānacū, bairi profeta majā ānana na caquetibūjuwoatucūñarīqūērē masīñama. Bairi tie na caquetibūjuwoatucūñarīqūērē na t̄ugousaāto, atore roro tāmūogaena,’ qūñīupū Abraham paio cadinero cāgomirīcārē. ³⁰ Bairo cū caīrō t̄ugo, atore bairo qūñī yūyupū paio cadinero cāgomirīcū Abrahamē tunu: ‘Jāā ūcū Abraham, bairoa baiya bairop̄ua. Bairo cabaimiatācūārē, yū yarā p̄ame t̄ugousaeti yama. Bairi cariacoaatū tunu cacati roquere qūñīarī, caroaro cū caīrījē roquere t̄ugousa jūgobujiorāma. Na yerire t̄ugoña wasoabujiorāma yū yarā,’ qūñīupū paio cadinero cāgomirīcū p̄ame Abrahamē. ³¹ Bairo cū caīrō t̄ugo, bairo qūñī t̄usayupū Abraham p̄ame: ‘Moisés ānacū, bairi profeta majā na caīquetibūjuwoatucūñarīqūērē na cat̄ugousagaeticōāta, ti yepa macāāna mū yarā, cariacoaatū tunu cacati cū caīrījē cūārē t̄ugousaeti bujiorāma,’ qūñī jānañupū Abraham p̄ame paio cadinero cāgomirīcārē yua,” na ī quetibūju yupū Jesús cū cabuerārē.

17

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

¹ Jesús atore bairo na ĩñupū cabero tunu cū cabuerārē: “Mujāārē ūña: Tocānacānia nigarāma ati yeparure roro cajūgoīrī majā. Roro majū baiyama camasā na caātie jūgori. Netōjāñurō yū p̄ame bopacooro na ūñaña, roro caītori majārē. ¡Na roquere bopacooro netōrō na bairo joroque na ātigami Dios, na yaye wapa! ² Bairi atore bairo ūñi t̄ugoñaña yū busarīquere camasīp̄eoenarē roro cajūgoīrī majārē: ‘Ītāā capairica mena na wāmuarīrē jiyaturi, ria capairiyapū na carurecōāp̄ee niña. ³ Bairi mujāārē ūña: Caroaro āsa. ¡Mujāā cūā mujāā yasire!

“Ni jīcāū ūcū mujāā ya, roro cū caāpata, cū quetibūju tutuaro mena. Bairi cū p̄ame tunu cū cat̄ugoñawasoata, cū masiriyobojaya. ⁴ Bairi mujāārē ūña tunu: Mujāā ya jīcā rāmūrē jīcā wāmo peti p̄aga p̄enirō cānacāni majū mujāārē roro cū caāpata, ūña. Bairi cū p̄ame tunu jīcā wāmo peti p̄aga p̄enirō cānacāni majū, ‘Mujāārē p̄agani yū āperīgu tore bairo,’ mujāārē cū caīata, cū mujāā camasiriyobojapee niña tocānacānia cū caīata,” na ī quetibūju yupū Jesús cū cabuerārē.

El poder de la fe

⁵ Cabero tunu, atore bairo qūñī jēniñuparā cū cabuerā Jesús, marī Quetiupaure:

—Jāārē pajjāñurō Dios mena t̄ugoñatutuariquere jāā jonemoña —qūñīuparā.

⁶ Bairo na caīrō t̄ugo, atore bairo na ĩñupū:

—Yū yarā mujāārē ūña: Mostaza cawāmecutī apeacā, ōcā apeacā majū niña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mujāā cat̄ugoñatutuata, yucū capairicure etari, tiire, ‘Wāāti ria capairiyapū etanūcārōjā,’ mujāā caīata, mujāā caīrōrēā bairo baibujioro tii yucū p̄ame —na ī quetibūju yupū Jesús, bairo na caījēniñarō cū cabuerārē.

El deber del que sirve

⁷ Na ī quetibūju yaparo, na ĩnemoñupū tunu Jesús: “¿Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū, cārē paacoteri majōcū cū cacūgoata, wesepū cū quetiupā wecūare na nu, o yepa cū caoterapore qūñēno caatiatacū cū caetaro ĩña, cū quetiupā p̄ame: ‘Tāmūrī etanumūrī ūgaya ūgarīquere,’ cū qūñībujicutī capaatacū cū caetaro? ⁸ Īcāmi yura. Ato bairo p̄ame qūñībujioami: ‘Tāmūrī ūgarīque qūñēnorī yū jēasā. Ūgagu yū ātiya. Bairi etirique cūārē yū joya. Maa, cabero mū ūgawa yū caugayaparoro bero,’ qūñībujioami cūñi macāācārē cū quetiupā p̄ame. ⁹ Tunu bairoa cū capaacoteri majōcūre: ‘Yū mena mū ūñāñūña. Bairi mū mena yū useañiña,’ qūñī pitietibujioami cū quetiupā p̄ame cū āmu cū caugarīque nuu yaparoro berore. ¹⁰ Bairi mujāā p̄ame Dios mujāārē cū carotīcūrīqūērē nipetirijere ātipeyorā, atore

bairo mujãã caípee niña: ‘Dios cū carotirã marí ãniña. Bairi cū caroticũrĩqũe jetore cū marí juátibojaya. Bairi noa ùna marí mena macããna, “Caãnimajũrãre bairo jããrẽ ñña, jãã capaayaparoroi,” caĩmasĩrã maniñama,’ mujãã caípee niña,” na ñ quetibũjuyurũ Jesús cū cabuerãre.

Jesús sana a diez leprosos

¹¹ Cabero Jesús Jerusalén macãpũ ácu, Samaria bairi Galilea na caĩrĩ yepa watoare netóásupũ. ¹² Bairo ácu, etayurũ jĩcã macããcãre. To cū caetaro ñña yua, pũga wãmo cãnacãũ majũ caũmua witi asũparã, na rupauri cacãmii boarã pũame, Jesure cū bocarã anã. Bairo atĩmirãcãã, Jesús tũpũ etaesuparã. ¹³ Jõõpãã tuari atore bairo qũĩ busũjoyuparã busũrique tutuaro mena:

—Jesús cabuei, jããrẽ bopacooro jãã ññaña!

¹⁴ Bairo na caĩrõ, na ññajõõ, atore bairo na ñ joyurũ Jesús pũame:

—Jau, mujããrẽ yũ catiogu. Bairi ánãja sacerdote majã tũpũ. Na quetibũjurãjã mujãã cabaiatajere —na ññupũ Jesús.

Bairo cū caĩrõ tũgo, acoásuparã. Bairo na caátutuato, na cãmii caboamiataje na rupaurire peticoasuparo, cosericarore bairo yua, na riaye caãnimiataje. ¹⁵ Bairi yua, na mena macããcũ jĩcãũ tiere ññarĩ, bũtioro cū basapeoyurũ Diore, busũrique tutuaro mena. ¹⁶ Bairo ñ yua, na mena caãmiatacu tunuatĩ, Jesús riape, yeparũ cū rũropaturi mena etanumurĩ qũĩroayurũ. “Yũ mena mũ ñumajũcõãña,” qũĩñupũ Jesure cacãmii boamiatana mena macããcũ jĩcãũ pũame. Cũ pũame Samaria yepa macããcũ ãñupũ. ¹⁷ Cũrẽ qũĩña, atore bairo qũĩñupũ Jesús pũame:

—¿Noate aperã mũ yarã? ¿Mũ, jĩcãũ ató mũ ãniati? Yua, pũga wãmo caãnacãũ ãnama, mujãã ññiapũ. ¿Noate aperã jĩcã wãmo peti bapariãcãnacãũ caãniatana? ¹⁸ ¿Ñi, apero macããcũ jeto ató Diore cū basapeo masĩñati?

¹⁹ Ñ yaparo, atore bairo qũĩñemoñupũ tunu:

—Wãmũnucãrĩ tunu ácuja mũ ya wiipũ. Yũ mena mũ catũgoñatutuarije jũgori mũ riayere yũ netõcõãña —qũĩñupũ Jesús cacãmii boamiatana pũga wãmo cãnacãũ majũ mena macããcũ jĩcããrẽ.

Cómo llegará el reino de Dios

(Mt 24.23-28, 36-41)

²⁰ Jĩcãni fariseo majã atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure: “¿Nocãrõpũ Dios cū carotimasĩrĩpau to etarooti?” Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús pũame:

—Dios cū carotimasĩrĩpau baujaro etaetigarõ. ²¹ Tunu bairoa ñetigarõ: ‘Atoa ñña merẽ,’ o ‘Jõõ bauya,’ mujããrẽ ñã manigarõ. Merẽ Dios cū carotimasĩrĩpau mujãã recomacãpũ ñña —na ññupũ Jesús fariseo majãrẽ.

²² Ñ yaparo, atore bairo na ññupũ cū cabuerãrẽ: “Jĩcã rũmũ mujããrẽ atore bairo tũgoñarĩqũe etagarõ: ‘Jĩcã rũmũ ùno majũ marí ññagamĩña Jesús, Camasã Jũgocũre,’ mujãã ñ tũgoñagarã. Bairo yure mujãã caĩñagamiatacũãrẽ, yũ bauetigu,” na ññupũ Jesús cū cabuerãrẽ.

²³ Ñ yaparo, na ññemoñupũ tunu: “Aperã ñgarãma: ‘Ati macãpũ etaupũ,’ o ‘Jĩ macãpũ etaupũ,’ ñgarãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cariape na mujãã tũgoñagarã. Mujãã ãpérigarã. Na caĩrĩjẽrẽ na mujãã tũgõusaetigarã. ²⁴ Bairi mujããrẽ ñña: Bupo cū cayaberije mena umũrecõore ññawoyami pũgatuapũ. Torea bairo yũ, Camasã Jũgocũ nemo ati yeparũre yũ catunuatĩ rũmũrẽ yũ baigu. Yoaro mee yũ bauetagu. ²⁵ Baurũna mai, caãnijũgoro bairo yũ baijũgogu: Ati yeparũre roro popiye yũ netõgu. Camasã, ati yepa macããna ññiatejãñũugarãma ati yutea macããna pũame. ²⁶ Noé ãnacũ cū caãniyũteare cabaiyaricarorea bairo baigarõ nemo yũ, Camasã Jũgocũ ati yeparũre yũ catunuatĩ rũmũrẽ. ²⁷ Atore bairo baiyayuparã camasã mai Noé ãnacũ cū caãni yũteapũre: Camasã caroaro ãñuparã. Eti, uga, bairi tunu wãmo jya ãtiãñuparã, ñe ùno jĩcã wãmeacã cabaiãñipeere tũgoñarĩ mee. Noé, cũmua capairicare cū caájããrĩ rũmũrũ bairo baijãñañuparã. Ti rũmua ati yepare ruayuparo. Bairo caruaro, camasã nipetiro ruayasi peticoasuparã, caroaro useanirõ caãnimiatana yua. ²⁸ Torea bairo baiyupa Lot cū caãni yũteapũrũ cããrẽ: Camasã useanirõ ãñuparã. Eti, uga, apeye ùnierẽ wapatijee aticõã, tunu nuni, oterique cũãrẽ ote, wiiri cũãrẽ carõa qũẽnorĩ ãñuparã, ñe ùnie rũsaricarõ mano, Lot ãnacũ cū caãni yũteapũre. ²⁹ Bairi Lot ti macã, Sodoma macãrẽ cū cawitiro bero, oco ocarore bairo wẽñuparõ. Peerori, azufre mena asuyaro jõbũ umũrecõorũ caatie ñãñuparõ. Tie mena yasi peticoasuparã ti macã Sodoma ãnatõ macããna ãnama. ³⁰ Torea bairo baigarõ nemo yũ, Camasã Jũgocũ yũ cabauetarĩ rũmũrẽ,” na ñ quetibũjuyurũ Jesús cū cabuerãre.

³¹ Ñ quetibũjũ yaparo, na ññemoñupũ tunu: “Ti rũmũ caetarore jĩcãũ ùcũ wii cabuimacã arũpũ cū caãmata, ruiatĩri, cū apeyere, ape arũpũ caãnierẽ cū jei ãpérĩcõãto. Tunu bairoa cū, weserũ caãcũ cū wiipũ cū tunu ãpérĩcõãto. ³² Tũgoña masĩñemoñijate Lot nũmo ãnacõ

cõ cabaiyariquere. Roro baiyupo. ³³ Bairo mujããrê ñiña: Ni jïcãũ ùcũ cũ cañie puamerê mairî, yu yaye quetire jãnacõãgumi. Bairo maimicãã, yasicoaãgumi yua. Apei roque yu yaye quetire cajãnaecu roque caticõã ãninucõgumi. Cãrê na capajãã rocacoamiatacããrê, caticõã ãninucõgumi tunu. Cũ ùcũ puame netõgumi.

³⁴ “Mujããrê caãnorê bairo ñiña: Yu, Camasã Jũgocu nemo yu caetari gãmu caãno, ti ñamirê jïcã camapu puãarã cãnigarãma. Bairo puãarã nimirãcãã, jïcããã cũ mena macããcõ jeto neãecogumi. Apei cũ bapa puame neãecogumi. ³⁵ Tunu bairoa puãarã rõmia rupa bari trigo wãianigarãma. Bairo puãarã rõmia nimirãcãã, jïcããã cõ mena macããcõ jeto neãecogomo. Apeo puame neãecogumi. ³⁶ Tunu bairoa puãarã wesepu nigarãma. Bairo puãarã nimirãcãã, jïcããã cũ mena macããcõ jeto neãecogumi. Apei puame neãecogumi,” na i quetibujuyupu Jesũs cũ cabuerãrê.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo quĩ jëniñañuparã:

—Jãã quetiupau, ¿nooru to bairoati atie mu caĩquetibujurige?

Cũ puame atore bairo na i yuyupu:

—Noo rupaari ãnajê cacũnarõ, yucaã cãã topu neñaetagarãma —na i yuyupu Jesũs cũ cabuerãrê.

18

La parábola de la viuda y el juez

¹ Cabero Jesũs icõñarî na quetibujuyupu, jënijutimirãcãã Diore cũ na cajëniãnaetiparore bairo i. ² Atoore bairo na iñupũ: “Ãñupũ jïcãũ quetiupau juez na caĩ. Cũ puame nipetirãrê cauwiecu ãñupũ. Bairo Dios cããrê ñroaesupu. Tunu bairoa camasãrê na nucãbugoesupu. ³ Cũ, juez cũ caãni macãrêã ãñupõ jïcãõ cawapeao cãã. Cõ puame aperã roro na caĩpeo ãñupõ, na pesuore bairo caãcõ. Bairo cawapeao puame tocãnacãnia ãnucũñupõ juez quetiupau tũpu. Cãrê, ‘Tocãrõã yure na patowãcõẽicõãtõ yure roro caĩrãrê na mu quetibujwã, mu, quetiupau ãnirî, quĩõ acõ ãnucũñupõ tocãnacãnia. ⁴ Baiõna, quetiupau juez puame carpee majũ cõ juãtigoesupu. Bairo juãtigaetimicũã, cabero atore bairo i tũgoñañupũ: ‘Diore caĩroacu yu ãniña. Tunu bairoa camasã cããrê na yu nucãbugoetiya. ⁵ Bairo cabai yu caãnimiatããrê, atio puame yu pajũgo jãnaẽtiãmo. Bairo, yure tocãrõã cõ pajũgo jãnato. Nairõ yu tare cõ apericõãtõ i, cõ yu juãtigu,’ i tũgoñañupũ,” na i quetibujuyupu Jesũs.

⁶ I yaparo, na ñemoñupũ tunu: “Tũgopeoya juez cañuecõ cawapeaore cõ cũ caãtajere. ⁷ Bairo, ¿Nopê bairo Dios, cũ yarã cũ canetõõparãrê, umũrecõ, ñamii nairõ na cajëniata, na cũ juãperibujocuti? Cañuu ãnirî na juãtimajũcõãgumi. ¿O na cotecõã manio joroque na cũ átibujocuti? Bairo na áperigumi. ⁸ Caãnorê bairo mujããrê ñiña: Coteri mea, jicoquei na juãtibujoumi. Mujããrê ñiña tunu: Nemo yu, Camasã Jũgocu yu catunuetari mũmarê, ¿ati yeparye mai Dios mena catãgoñatutuarãrê na yu bõcaetau átí?” na iñupũ Jesũs.

La parábola del fariseo y el cobrador de impuestos

⁹ Cabero tunu Jesũs i cõñanemori, quetibujuyupu fariseo, bairo jïcãũ gobiernorê dinero jejobojari majõcu menarê. Na quetibujugu ásupu aperã, “Caroarã majũ jãã ãniña,” iri aperãrê caññateri majãrê. ¹⁰ Atoore bairo na iñupũ: “Puãarã ñubuerã ásuparã caãmua Dios ya wii, templo na caĩrî wiipu. Bairo jïcãũ ãñupũ fariseo majã mena macããcũ. Apei puame ãñupũ Roma macãrê camasã yaye dinerore jejobojari majã mena macããcũ jïcãũ. ¹¹ Atoore bairo fariseo puame nucũrî Diore quĩ jëniñupũ: ‘Dios nocãrõ cañuu majũrê mũrê ñiña. Mu ñujãñuña yu menarê. Yua, aperãrê bairo yu baietiya. Cañuu yu ãniña. Narê bairo yu yajapãetiya. Rorije átajere yu áperiya. Carõmio mena rorije átaje cããrê yu áperiya. Tunu bairoa ãni, apei, Roma macãrê dinero jejobojari majõcure bairo yu baietiya. ¹² Yua, pugani jeto jicã semanarê ugarique betiri mu yu ñubuenucũña. Tunu bairoa yu cawapatarije cããrê pugã wãmo petiro cãnacã sero cãrõrê jicã sero cãrõ jeto tocãnacãnia mu yu jonucũña,’ i jëniñupũ Diore fariseo majõcu puame. ¹³ Apei Roma macã macããnarê dinero jejobojari majõcu puame, noo, jopetuwaca ñnopũã tuacõãñupũ. Bairo tuari jirĩãcã ñno cããrê umũrecõre ñnamũgõnucũrî mee nucũñupũ. Bairo nucũã, cũ majũ cotiare pari, atore bairo i jëniñupũ Diore: ‘Dios, nocãrõ cañuu majũ, mũrê ñiña. ¡Yure bopacooro ññaña! Yua, roro caãtajecucu yu ãniña,’ quĩ jëniñupũ Diore Roma macã macããnarê dinero jejobojari majõcu puame. ¹⁴ Mujããrê caãnorê bairo ñiña: Ñni, Roma macã macããnarê cadinero jejobojari majõcu, cũ ya wiire cũ catunuetaparo jũgoye, merê Dios cũ carorije wapare cũ masiriyo bojacõãricũmi. Apei fariseo majõcu puame roquere cũ masiriyo bojaetacumi. Bairo torea bairo ni jïcãũ ùcũ cũ majũã: ‘Caãnimajũũ yu ãniña,’ caĩ puamerê, cabũgoro macããcãrê bairo cũ ãnio joroque cũ átigumi Dios. Apei, ‘Caãnimajũũ mee yu ãniña,’ caĩ puame roquere, cabero cabũgoro macããcãrê bairo mee cũ ãnio joroque cũ átigumi Dios,” na iñupũ Jesũs.

Jesús bendice a los niños
(Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Bairo cū caīquetibujū yaparoro bero, tunu aperā na pūnaa, cawīmarārē na jeasúparā Jesús turu, na pānarī Diore na cū jēnibojaáto, Irā. Bairo na pūnaarē na cajeatō īnarī, cū cabuerā puame, “Na jeapéricōāña mujāā pūnaarē,” na īñuparā capacuare. ¹⁶ Bairo na caáto īña, na piijori atore bairo na īñupā Jesús cū cabuerārē:

—Yutu puame cawīmarārē na atírotiya. Na ēñotaeticōāña. Dios cū carotimasīrīpau macāānarē bairo caāna niñama cawīmarā. Narē bairo cayeriñurā jeto ānimasīñama Dios cū carotimasīrīpau pure. ¹⁷ Mujāārē cariape niña: Ni jīcāū ūcū cawīmau cū catūgoñarōrē bairo Dios mena cū catūgoñatuaeticōāta, Dios cū carotimasīrīpaure jāā masīētīgumi —na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

Un hombre rico habla con Jesús
(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸ Cabero jīcāū sacerdote majā mena macāācū atore bairo qūī jēniñañupū Jesure:

—Cañuu majū cabuei, ¿dope bairo yu átibujucuti, caroa yeri capetietiere bócaqu?

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo Jesús puame qūī yuyuru:

—¿Nopēī cañuu yu mi piiyati? Cañuu, jīcāūā niñami, Dios jeto. ²⁰ Merē mu masī Dios camasārē cū caátiroticūrīqūērē: “Carōmio mena roro átiepeeticōāña. Pajīāētīcōāña camasārē. Aperā yayere jeerutieticōāña. Aperārē cabūgoroa na nbuitieticōāña. Mu pacu, mu paco cūārē nucābūgoya.”

²¹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū caūmu puame:

—Tie nipetirijere cawīmau ācūrāna, yu átipeyocōā jūgowu —qūīñupū.

²² Tiera tūgo, Jesús puame qūīnemoñupū tunu:

—Mai, jīcā wāme mu rusacōāña. Mu cacūgorije nipetirijere nunirepeyocōāña. Tie wapare jeri cabopacarārē na ricawoya. Bairo mu caápata, jōbuiuru pairo nigaro mu cawapatapee. Bairo yu caīrōrē bairo áti yaparori, yu mena bapacusa —qūīñupū Jesús.

²³ Tiera tūgo, caūmu puame tūgoñarīqūē paicoasuru. Capee apeye ūnierē cacāgou ānirī, Jesús cū caīrōrē bairo átigaesuru. ²⁴ Bairo cū catūgoñarīqūē pairo īnarī, atore bairo na īñupū Jesús cūtu caānarē:

—Ni jīcāū ūcū capee apeye ūnierē cacāgou, Dios cū carotimasīrīpaure cū caetapee masiriy-ojāñuña. ²⁵ Waiβucu capai, camello, āpōā pota opeacaru cū cajā āmewitiata, masiriy-ojāñuña. Bairo cū caāmewitimasīmiatacūārē, netōjāñurō masiriyoro niña caūmu capee apeyere cacāgou Dios cū carotimasīrīpaure cū caetapee puame roque —na ī quetibujuyuru Jesús.

²⁶ Bairo cū caīrjērē catūgorā puame cū jēniñañuparā:

—Bairi, ¿ni ūcū toroque cū netōmasīcuti?

²⁷ Bairo na cajjēniñarō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús:

—Dise ūnie camasā na caátimasīētīē, nipetirije Dios cū caátimasīrjē jeto niña.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, Pedro puame bairo qūīñupū Jesure:

—Jāā Quetiupau, jāā roque merē, nipetirije jāā cacūgorijere cūrī, mūrē jāā bapacuti usajūgowu.

²⁹⁻³⁰ Jesús puame atore bairo qūī yuyuru:

—Ni jīcāū ūcū Dios cū carotimasīrīpau macāājērē paagu, cū ya wiire, o cū numorē, cū bairārē, cū pacuare, o cū pūnaa cūārē na cū caaweyocoápata, narē cū cacūgoro netōrō bócanemogumi tunu ati yeparure. Tunu ape umurecō caetaro, cūgonemogumi yeri capetietiere —na ī quetibujuyuru Jesús.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte
(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

³¹ Cabero Jesús cū cabuerārē, puğa wāmo peti ruapore puğa pēnirō cānacāū majū camasā watoa caānarē na piwwojori na īñupū na jettore: “Āmerē Jerusalēru marī ágarā. Turu profeta majā ānana yu, Camasā Jūgocure na caīquetibujū woatuyaricarorea bairo baigaro. ³² Ti macā macāāna puame judio majā caāmerārē yu nunirocacōāgarāma. Roro ūiepegarāma. Roro yu átiepegarāma. Na ucoo mena yu eyotuepegarāma. ³³ Bairo átiri, roro majū yu bape epegarāma. Bairo yu átieperi, yu pajīā rocacōāgarāma. Bairo yure na caátimiatacūārē, itia rāmu bero caāno yu puame yu caticoagu tunu,” na ī quetibujuyuru Jesús.

³⁴ Na, cū cabuerā puame cū caquetibujumirjērē tūgomasiētīmajūcōāñuparā. Na puame, “Jesús bairo baiyasīgumi,” ī masīesuparā. Bairi tūgomasiēsuparā.

Jesús sana a un ciego de Jericó
(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Cabero Jericó macārē cōñaacú, Jesús puame cacaapee īñaecūrē netōásúpu. Cū puame maa tūni camasārē dinero jēniruincūñupū. ³⁶ Bairi yua, camasā capāārē na canetōrōrē

tūgori, “¿Dope to baiyati?” na ĩ jēniñañupũ cātu caānarē. ³⁷ Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, na p̄uame qũĩñuparā:

—Jesús, Nazaret macã macãacũ netōácú baiyami —qũĩ quetibujuyuparā.

³⁸ Tiere tūgori, busarique tutuaro mena qũĩ joyupũ Jesure:

—Jesús, David ānacũ p̄ārāmi, bopacooro ñiñaña!

³⁹ Bairo cū caĩrō, aperã cū riape caāna p̄uame cū tutiuyuparā, cū awajaeticōāto, ĩrā. Bairo cūrē na caĩmiatacūrē, butioro jāñurĩ awajanemoñupũ tunu:

—¡David ānacũ p̄ārāmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁰ Jesús p̄uame cū cañawarijere tūgori, tuanucañupũ. Tuanucārĩ, “Cũ neasá,” na ĩñupũ aperārē. Bairo yua, cū na cane etaro ĩña, cū jēniñañupũ:

⁴¹ —¿Nerē m̄u ȳu caāto m̄u boyati?

Bairo cū caĩrō caĩñacũ p̄uame qũĩñupũ:

—Ȳu Quetiupau, caĩñamasĩcũ ānirĩ ñiñamasĩgaya tunu —qũĩñupũ.

⁴² Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—¡Jau, ĩñamasĩña! Ȳu mena m̄u catāgoñatutuarije jūgori m̄u caarpee ĩñamasĩō joroque m̄u ȳu átiya.

⁴³ Bairo cū caĩrō, jicoquei ĩñamasĩcoasupũ. ĩñamasĩ yua, Jesús bero usari, Diore cū basapeoyupũ. Nipetiro camasã, tiere caĩñaatana cūā Diore cū basapeoyuparā.

19

Jesús y Zaqueo

¹ Cabero yua, etayupũ Jericó cawāmecuti macārē. Eta yua, ti macārē tēñota jūgooyupũ. ² Mai, ti macārũ añupũ Zaqueo cawāmecucu. Cū p̄uame paio netōrō apeye ũnierē cacāgoũ añupũ. Roma macāānarē camasã yaye dinerore jejoberari majã quetiupau añupũ. ³ Cũ p̄uame butioro ĩñagamiñupũ Jesure. Bairo ĩñagamicũā, cayerepacã ānirĩ, tunu bairoa camasã capāārã cū riapere na caānoi, dope bairo Jesure qũĩña bocamasĩesupũ. ⁴ Bairi Jesús cū caáparo riape atuátĩ, yucupũ wāmucoásupũ, cū cū caĩñajo masiparore ĩ. ⁵ Bairi Jesús p̄uame to netōácú qũĩñamugō joyupũ Zaqueo, yucũ buipũ capesaure. Qũĩñabocari, atore bairo qũĩñupũ:

—Zaqueo, tāmuri ruiasá. Āmerē m̄u ya wiipũ ȳu tuagaya —qũĩñupũ.

⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, uwaro ruiátĩri, useanirĩqũē mena cū ya wiipũ cū jūgoásupũ. ⁷ Bairo Jesús cū mena cū caátō ĩña, to macāāna nipetirã Jesure āmeo busupai jūgooyuparā na majũ, “Rorije caácsu ya wiipũ tuau áyami,” ĩ busupaiyuparā. ⁸ Cabero Zaqueo ya wiipũ na caetaāno yua, Zaqueo p̄uame wāmunucārĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Ȳu Quetiupau, āmerē yua, ȳu cacāgorijere carecomacã majũ cabopacarārē na ȳu jogũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcūrē cayajaricu ȳu caāmata, ȳu cayajamirĩqũērē cū ȳu tunuonemogu tunu. Tie netōjãñurō baparinacãni majũ cū ȳu tunuonemogu tunu —qũĩñupũ Jesure.

⁹⁻¹⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús p̄uame:

—Āni, Zaqueo cūā, Abraham ānacũ p̄ārāmi majũ niñami. Bairi āme cū, cū yarã cūrē na netōñami Dios. Torecũna, ȳu apũ, ȳu, Camasã Jūgocu, camasã cayasicoabujiorārē na netōũ ácu —qũĩñupũ.

La parábola del dinero

(Mt 25.14-30)

¹¹ Camasã p̄uame Jesús cū caĩrĩjērē caroaro cū tūgousayuparā. Bairo caroaro na catāgousaro ĩñarĩ, dinerore ĩcōñarĩ na quetibujuyupũ. Mai, Jesús p̄uame merē Jerusalén macātacarpũ añupũ. Bairi camasã p̄uame Dios cū carotimasir̄pau, “Āmeacã etagaro baiya,” ĩ tūgoñañuparā.

¹² Bairi atore bairo na ĩñupũ Jesús: “Āñupũ jĩcãũ caũmu quetiuparã yau. Cū p̄uame āgu baiyupũ ape yepa cayoaropũ. Topũ cū ya yepare quetiupau, reyre bairo cūrē na cajōrō bero, tunuatigayupũ tunu cū ya yeparua. ¹³ Bairi āgu jūgoye, cū paabojari majã p̄uga wāmo cānacãũ majũ mena macāānarē na piijori, na nuniñupũ tocānacūrēā dinerore. Na nuni yaparori, atore bairo na ĩñupũ: ‘Mujãā majũ atie dinero mena wapataya aperã mena. Tunu, ȳu catunuetaropũ mujãā wapata jānagarã,’ na ĩñupũ. ¹⁴ Bairo cū caĩcũmiatacūrē, camasã, cū caāni yepa macāāna p̄uame butioro cū mena asiajãñuñuparã. Quetiupau, reyre bairo cū cajãārō boesuparã. Bairo cūrē caasiarã ānirĩ, cū berore na ĩrotiyooyuparã na quetibujubojari majãrē: ‘Jãā, reyre bairo m̄u cajãārōrē jãā boetiya jãā ya yepare.’

¹⁵ “Bairo cū na caboetimiatacūrē, aperã, ape yepa macāāna p̄uame quetiupau reyre bairo cū jōcōñañuparã. To bero tunucoásupũ tunu cū ya yeparua. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majãrē na pirotiyooyupũ aperārē, ‘Dinerore ȳu canunicũrĩcārã nocārō majũ na wapataupari tocānacũp̄ua,’ ĩ. ¹⁶ Bairi cū paabojari majōcu cañijūgoũ p̄uame etarĩ, atore

bairo qũĩñupũ: 'Quetiupau, mũ dinero yũ mũ cacũrĩqũẽ mena yũ wapatanemoapũ tunu. Mũ puame puğa wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu puğa wãmo cãnacã mil tiiri mure yũ tunuo buipeogu,' qũĩñupũ. ¹⁷ Bairo cã caĩrõ, cã quetiupau puame atore bairo qũĩ yuyupũ: 'Numajũcõãña; cañuu mũ ãniña mũa paabojari majõcu. Bairi nucãrõ mena areye petoaca caãnie ùnierẽ mũ caññaricãnuğõ masĩrõ jũgori, puğa wãmo cãnacã macãã quetiupau majũ mũ jããõ joroque mũ yũ átigu,' qũĩñupũ. ¹⁸ Bairi tunu cã paabojari majõcu cabero macããcũ puame etari, atore bairo qũĩñupũ: 'Quetiupau, mũ dinero yũ mũ cacũrĩqũẽ mena yũ wapatanemoapũ tunu. Mũ puame jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yũ mũ cacũmiatacũãrẽ, tunu jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri mure yũ tunuo buipeogu,' qũĩñupũ. ¹⁹ Bairo cã caĩrõ, cã quetiupau puame qũĩñupũ: 'Numajũcõãña; mũ cãã jĩcã wãmo cãnacã macãã quetiupau majũ mũ jããõ joroque mũ yũ átigu,' qũĩñupũ.

²⁰ 'Apei cã paabojari majõcu puame yua cãtu etari, atore bairo qũĩñupũ cã cãã: 'Quetiupau, atie niña mũ dinero. Yũ mũ canunimirĩqũẽ jetore mũ yũ tunuogu. Yasire ĩ, jutii asero mena ñmarĩ mũ yũ qũẽnocũbojauu. ²¹ Mũa, tutuaro mena caroti mũ ãniña. Aperã yayere na mũ emanucũña. Tunu bairoa caoteecu nimicãã, aperã na caoteriquepuũ mũ jenucũña. Bairi mure uwiri, caroaro yũ qũẽnocũwũ mũ dinerore, yasire ĩ, qũĩñupũ. ²² Bairo cã caĩrõ tũgo, cã quetiupau puame qũĩñupũ: 'Mũa, paabojari majõcu, cañuecũ majũ mũ ãniña. Bairi bairo mũ caĩrjẽ mena mure ññabesegu. Yũre, "Mũa, tutuaro mena caroti mũ ãniña," yũ miapã. Tunu bairoa, "Aperã yayere na mũ emanucũña. Tunu bairoa caoteecu nimicãã, aperã na caoteriquepuũ mũ jenucũña," yũ miapã. ²³ ¿Dopẽi, bairo yũ cabairijere masĩmicãã, yũ dinerore banco wiipũ mũ cũeti? Bairo cũrĩ, tie dinerore mũ cawasorije wapa mũ wapata nemobujoricũ. Tie mena yũ mũ tunuobujioatacu, yũ wii yũ catunuetaro,' qũĩ tutiyupũ cã quetiupau cã ãmure. ²⁴ Bairo qũĩ yaparori, atore bairo na ĩñupũ aperã, cãtu caãnarẽ: 'Dinero cã cacũgomirĩjẽrẽ jeri, apei puğa wãmo cãrõ cawapata nemoricũrẽ cã joya,' na ĩñupũ. ²⁵ Bairo cã caĩrõ tũgomirĩcãã, cãtu caãna puame qũĩñuparã: 'Merẽ paio cãgonemoñami, puğa wãmo cãrõ majũ. Bairi bonemoẽtĩñami,' qũĩñuparã. ²⁶ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ĩñupũ: 'Mũjããrẽ cariape ñiña: Noa ùna nucãrõ mena yũ cajorijere na caññaricãnuğõata, paijãñurõ na yũ jonemogu tunu. Aperã nucãrõ mena yũ cajorijere na caññaricãnuğõeticõãta, na cacũgomirĩjẽrẽ yũ emapeycõãgu. ²⁷ Tunu bairoa yũ pesua, yũre reyre bairo caboetianarẽ na neatĩri, yũ caññajoro na pajĩrecõãña,' na ĩñupũ quetiupau puame," na ĩ cõña quetibujuyupũ Jesũs.

Jesũs entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸ Bairo atiere quetibujũ yaparori bero, Jesũs Jerusalẽpu ãmajũñupũ yua. ²⁹ Bairi Betfagẽ, Betania na caĩrĩ macãã tũpu cõñaacũ, cã cabuerã puğarãrẽ na árotiyupũ. Mai, Betfagẽ, Betania puame Olivo na caĩrĩ buro tũpu ãñuparõ. ³⁰ Bairi atore bairo na ĩ joyupũ cã cabuerã puğarãrẽ:

— ãnãja ato riape caãni macããcãpu. Topũ etarã, jĩcãũ burro jiyaturicure cã mujãã bõcagarã. Cã, burro puame mai camasã na capesañaecũ ñigũmi. Cãrẽ cã õwãrĩ, cã mujãã neapã yũ tũpu. ³¹ Bairi tunu aperã, mujããrẽ, '¿Nopẽirã cã mujãã õwãñati?' na caĩta, atore bairo na mujãã ĩwã: 'Marĩ Quetiupau cã boami, na mujãã ĩwã —na ĩ joyupũ Jesũs.

³² Bairo cã caĩrõ tũgo, acoásuparã cã cabuerã puğarã puame. Bairo na caátõ yua, nipetirijie Jesũs cã caĩtatorea bairo baiyuparo. ³³ Bairi burrore na caõwãrõ ĩñari, cã uparã puame:

—¿Nopẽirã cã mujãã õwãñati? —na ĩñuparã.

³⁴ Na puame atore bairo na ĩ yuyuparã cauparãrẽ:

—Marĩ Quetiupau cã boami. Bairi cã jãã õwãña —na ĩñuparã.

³⁵ Bairo cã õwã yaparori, cã neásuparã burrore Jesũs tũpu. Cũ nee etari yua, cã cabuerã puame na jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire peoyuparã. Peo yaparori, Jesure cã nemuğõ peoyuparã burro buipũ yua. ³⁶ Bairo na caátõ bero yua, Jesũs puame ãnutuásupũ Jerusalẽn caátiwãpu. Bairi camasã puame na jutii cabui macããjẽrẽ esocũñuparã maa cã caátiwãrẽ.

³⁷ Bairi Jesujãã Olivo buro roaro na caetaro yua, camasã Jesure causari majã puame nipetiro basurique tutuaro mena ĩ awaja jũgoyuparã. Tunu bairoa useanirĩqũẽ mena Diore cã basapeoyuparã. Jesũs cã caátijẽño ĩñorĩqũẽ jũgori butiuro Diore cã basapeoyuparã.

³⁸ Ato bairo qũĩ basapeoyuparã:

—Jesũs, Dios cã cajõ, marĩ Quetiupau majũ cã caãnoi, cãrẽ marĩ cabasapeoro ñuña! ¡Jesũs cã caatãje jũgori Dios jõbui macããcũ mena caroaro marĩ ãnimasiña! ¡Bairi nipetiro cã marĩ basapeoroa Dios ãmurecõ macããcũrẽ! —qũĩ basapeoyuparã.

³⁹ Bairo camasã Jesure causari majã na caĩrjẽrẽ tũgori, atore bairo qũĩñuparã fariseo majã jĩcããrã, camasã watoapu caãna puame Jesure:

—jãã cabuei, mure cañawaja usarãrẽ tocãrõ na jãnarotiya! —qũĩñuparã.

⁴⁰ Bairo na caĩrõ, Jesũs puame atore bairo na ĩñupũ:

—Mujãärê cariape ñiña: Ìnoa camasã yure na cabasapeoticõãta, ùtã rupaa puame yure basapeobujioro —na ìñupũ Jesús fariseo majãrê.

⁴¹ Merê yua, Jesús Jerusalén macãtuacapu ãcã, ti macãrê ìñajori, otiyupu. ⁴² Atore bairo na ì tãgoña yapapuayupu Jerusalén macã macãanarê: “Mujãã, Jerusalén macããna ãme rãmu mujãärê yu quetibujugamiña caroa yeri cutajere. Mujãã puame tie quetire apero cayasioropu caãnierê na caññamasitõrêã bairo tierê mujãã masitõña. ⁴³ Bairi mujãärê roro na caãtipa rãmuri atigaro. Mujãã wapana puame Jerusalêrê ùtã mena ãñota, ãmejoregarãma rupa macãpuã, mujãã carutimasitõtiparore bairo ìrã. Bairo áticoãrì, camasã, mujãã wapana puame mujãã tocãnacãpupurea ãñota ãmejoreri, mujãã ãmeo quẽgarãma. ⁴⁴ Ìmeo quẽrì mujãärê pajãre peyocõãgarãma mujãã wapana puame. Bairo mujãã pajãreri, Jerusalén macã ãnatõrê átiyasio rocamajucõãgarãma. Tie ùtã rupaa na cañnotamiriquẽ jicã ùtã ùno buituticuti pesaricaro manopu átiyasio rocacõãgarãma, mujãã ya macã Jerusalén macã ãnatõrê. Mujãã majũ Dios mujãärê cã canetõũ atiere mujãã tũgopeoepu. Bairi mujãärê pajãregarãma mujãã wapana,” ì yapapuayupu Jesús, Jerusalén macãrê ìñajori.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵ Bairo ìrì bero, Jesús etayupu Jerusalén macãrê yua. Bairo etari, templo capairi wii, ñubuerica wiire jããñupũ. Ti wiire jããetari, to macããna nunirì wapatarì majãrê, bairi wapatirì majã cããrê na acurewiyoyo jãgoyupu. ⁴⁶ Bairo na acurewiyojori, atore bairo na ìñupũ:

—Dios cã caquetibujuri tutipũ bairo ìña: ‘Yu ya wii ñubuerica wii majũ nigaro,’ ìña. Bairo cañquetibujumiatacããrê, mujãã puame apeye aruare bairo mujãã átiya. Camasã jeruti nunirì majãrê bairo caãna ãnirì jerutirì majã na caãni wii, ùtã wiire bairo mujãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na ìñupũ Jesús.

⁴⁷ Bairo áti yaparori bero, ti wiipu camasãrê na bueãñupũ tocãnacã rãmua ti semanarê. Bairo to cã caãno, quetiuparã sacerdote majã, aperã Moisés ãnacũ cã caroticũrìquẽrê cajãgobueri majã, aperã cabũtoa camasãrì majã puame na nipetiro, “¿Dope bairo átiri cã marì pajãrãati?” ãmeo ì busupẽni jãgoyuparã na majũ. ⁴⁸ Mai, camasã puame nipe-tiro cã cabuerijere caroaro mena cã tũgousayuparã. Bairi cãrê na capajãrocagamirijêrê átimasitẽsuparã fariseo majã puame.

20

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ Jicã rãmũ templo wiipu camasãrê na cã cabueãnitoye, quetiuparã sacerdote majã, aperã Moisés ãnacũ cã caroticũrìquẽrê cajãgobueri majã, aperã cabũtoa camasãrì majã cãã, na nipetiro Jesuũ etayuparã. ² Etari atore bairo quũ jẽniñãñuparã:

—¿Noa na carotiro mena bairo mu átiati ñamicã mu caãtiatajere?

³ Bairo na caãrõ tũgo, atore bairo na ìñupũ Jesús cãã:

—Yu cãã mujãärê jicã wãme yu jẽniñagu. Cariape yu mujãã yuwa: ⁴ ¿Ni ùcũ camasãrê na cã bautiza rotijoyupari Juan ãnacãrê? ¿Dios, o camasã puame cã na bautiza rotijoyupari? —na ìñupũ Jesús.

⁵ Bairo cã cañjẽniñarõ tũgo, yasioroaca ãmeo busuyuparã na majũ cãrê na cañyupere: “¿Nopê bairo cã marì yurãati rita? ‘Dios puame cã bautiza rotijoricumi,’ marì caãata, ‘Toroque, ¿nopẽrã cã caquetibujurijere cariape mujãã tũgoeti?’ marì ìbujouami. ⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã puame cã bautiza rotijoyupa,’ marì ì masitõña. Bairo marì caãata, camasã puame ùtã rupaa mena marì wẽpajãñubujiorãma. Merê nipetiro camasã, ‘Juan ãnacũ Dios cã caquetibujurotjoricu majũ ãmi,’ ì tũgoñamasãrãma,” ãmeo ìñuparã.

⁷ Bairi atore bairo quũñuparã fariseojãã Jesure:

—Jãã masitõña Juarê cabautiza rotijoricure.

⁸ Bairo na caãrõ tũgo, atore bairo na ìñupũ:

—Cariape yu mujãã yuetiya. Bairi yu cãã, ‘Noa ùna na carotiro mena tore bairo yu átimasãña,’ mujãärê ñi quetibujuetigu —na ìñupũ Jesús fariseojãärê.

La parábola de los labradores malvados

(Mt 21.33-44; Mr 12.1-11)

⁹ Cabero aperã camasã catũgori majãrê ati wãmerê ìcõñarì Jesús na quetibujuyupu: “Ìñupũ jicãũ wese upau. Cã puame use wesere quẽnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparori bero, acoásupu cayoaropu. Mai, águ jũgoye, cã wesere wasocũñupũ aperã paari majãrê, wapatagu. ¹⁰ Cabero yua, use cabutirì yutea caetaro masãrì, cã ùmu jicããrê cã joyupu cã ya wesere cã cawasoricarã tũpu. Cãrê na cawasorique wapare bori, cã joyupu, tie wapare cã jeatibojãato, ì. Bairo cã ùmurê cã cajomiatacããrê, wese paari majã puame, cã caetaro cã

qũẽñuparã. Bairo cũ qũẽrĩ, ñe ùnie mácũ cũ átituduo joyuparã. ¹¹ Tunu ti wese upau puame apeí cũ ùmũrẽ cũ joyupu. Cũ cũãrẽ torea bairo cũ ásuparã. Roro cũ átieperi, cũ qũẽñuparã. Bairo áti yaparori, ñe ùnie mácũ cũ átituduo joyuparã cũ cũãrẽ. ¹² Cabero apeí, tunu cũ joyupu. Tunu torea bairo cũ ásuparã ti wese capaari majã puame. Roro cũ cãmii turi, cũ acuwiyoy joyuparã ti wese camanopu.

¹³ “Bairo jeto use wese macãna na caáto ñnamirĩ, atore bairo ñ tũgoñañupũ use wese upau majũ puame: ‘¿Dope yu ácuati yua? Yu macã, yu camairẽ cũ yu jogu na tũpu. Cũ roquere cũ ñucũbũgobujiorãma, yu macũ cũ caãnoi,’ ñ tũgoñañupũ. ¹⁴ Bairi cabero yua, wese paari majã puame ti wese upau macã cũ caatóre ñnarĩ, ãmeo ñnuparã: ‘Atiyami ati wese upau macã. Cũã ññami cũ pacu cũ cariaro bero ati wese cacãgoussapan. Bairi cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ñnuparã na majũ. ¹⁵ Bairo caĩrã ãnirĩ na caĩrõrẽã bairo ásuparã. Ti wese tũnipũ cũ neowaátĩ, cũ pajĩã rocacõãñuparã,” na ñ quetibũyupu Jesũs.

Bairo ñ quetibũyupu yaparo, atore bairo na ñ jẽniñañupũ cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majãrẽ: “¿Dope bairo ácuati majãã ñ tũgoñañati cũ macũrẽ na capajĩãrocaco bero ti wese upau puame yua? ¹⁶ Bairo átigumi: Topũ á, ti wese paari majãrẽ na pajĩã recõãgumi. Bairo na átireri bero, aperãrẽ cũ wese coteroticũgumi,” na ñnupũ Jesũs.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũñnuparã Jesure:

—ñTocãrõã ñ jãnaña tiere! ñjẽticõãña! —qũñnuparã.

¹⁷ Bairo na caĩrõ, na ñnarĩ, atore bairo na ñnupũ:

—¿Nopẽirã, ‘Tocãrõã ñ jãnaña tiere,’ yu majãã ññati? ¿Torea bairo na ñ quetibũyupu woacũẽsupari Dios yaye quetibũjarica tutipure? Atoe bairo ñña:

‘Ûtã mena cawii qũẽnorĩ majã jĩcã ãtããrẽ na caboetimiatacũãrẽ, tia puame caãni majũrĩcã nigaro.

Tia camanicõãta, wii manibujioricaro,’ ñ quetibũyupu woacũñupã Dios ya tutipu.

¹⁸ Bairi ñ jĩcãũ ùcũ tia ãtãã mena cũ cañarocapeata, rocapecoabujioami. Tunu bairoa tia, jĩcãũ buipu to cañarocapeata, cũ rocaboo rocacõãbujioro —na ñ quetibũyupu Jesũs.

¹⁹ Bairo cũ caĩquetibũyupu yaparoro, quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã puame masĩcõãñuparã Jesũs cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ puame tia ãtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã igu ñcãmii Jesũs,” ñ tũgoñañuparã. Bairo ñ tũgoñañmasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiñuparã. Bairo cũ ñegamirĩcãã, cũ ñemasĩẽsuparã, camasãrẽ na uwirã.

*El asunto de los impuestos
(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)*

²⁰ Bairi Jesutu na joyuparã catũgorutiri majãrẽ. Na puame ñucũbũgori majãrẽ bairo Jesure na cabai ññorõ boyuparã, rorije cũ busuo joroque ñrã. Bairi roro cũ caĩata, quetiupau gobernadore cũ marĩ busujãmasĩgarã ñrã, bairo na joyuparã. ²¹ Bairi na puame cũtu etari, atore bairo qũñ jẽniñañuparã Jesure:

—Cabuei, jãã masĩña merẽ mu caãtiãnierẽ. Mna, caroaro cariape minucũña. Tunu bairoa caãnorẽ bairo mu quetibũjunucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jũgori mee na miãbeseya. Mna, cariapea Dios marĩrẽ cũ caãnirotiricarorea bairo mu bueya.

²² Bairo cabai ãnirĩ, ¿dope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ñññati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri jãã cajoata, o to ñueticuti? —qũñ jẽniñañuparã.

²³ Jesũs puame roro na caĩtũgoñañrĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ñnupũ:

²⁴ —Jau, yare joñijate moneda tiire —na ñnupũ.

Bairo na canunirõ, na ñnupũ:

—¿Noa riapé to tusayati ti tii moneda tiicapure? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na ñ jẽniñañupũ Jesũs.

Bairo cũ caĩrõ, na puame ñnuparã:

—Emperador, quetiupau ya wãme, bairi tunu, cũ riapé tusaya ti tii moneda tiicapure — qũñnuparã.

²⁵ Bairo na caĩquetibũjuro, atore bairo na ñnemoñupũ Jesũs tunu:

—Toroque emperador quetiupare cũ yaye caãnierẽ, cũrẽ cũ tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierẽ Diore cũ jonucũña —na ñ quetibũyupu Jesũs fariseojããrẽ.

²⁶ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, nopẽ bairo puame qũito masĩẽsuparã fariseo majã puame camasã watoare. Bairoa bocã buseticõãñuparã, Jesũs na cũ cayurijere tũgorã. “ñNocãrõ cũ masĩñati!” ñ, tũgoñañcõã jãnasuparã yua.

*La pregunta sobre la resurrección
(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)*

²⁷ Cabero jicāārā, saduceo majā na caīrā qūīnarā asūparā Jesure. Mai, saduceo majā puame atore bairo caītūgoñarī majā āñuparā: “Camasā cariacoatana, nopē bairo catitunu masīēnama,” ī tūgoñañuparā. Bairi atore bairo qūīñuparā Jesure:

²⁸ —Cabuei, Moisés ānacū atore bairo marīrē ī woatucūñañupī tirāmupure: “Ni jicāū ūcū cawāmojiyaricū cū nūmo mena pūnaa mácūā cū cariacoopata, cū ānacū bai puame cū buiacore cō cū wāmojiyaāto. Bairo cū caāto, cū pūnaa caāñiparā puame cū ānacū pūnaarē bairo ānibujiorāma,” ĩcūñupī. ²⁹ Tiera mu masī. Bairi ape wāmerē ĩcōñarī jāā quetibujupa mai: Āñuparā jicāni, jicāū pūnaa jicā wāmo peti puga pēnirō caānacāū majū. Bairi cajūgocu puame wāmojiya jūgooyupu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu. ³⁰ Bairi cū ānacū bai puame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásupu cū cūā. ³¹ Tunu bairoa cū ānacū bai, apei puame cū buiacore wāmojiyayupu tunu. Cabero cū cūā riacoásupu pūnaa mácūā. Bairi, bairo jeto baiyuparā nipetiro na ānana bairā, aperā cūā. Bairo nipetiro cō mena nūmo cutimirācūā, nipetirā cō mena pūnaa māna jeto riapeticoasuparā. ³² Cabero na ānana nūmo caānimirīcō cūā riacoásupo. ³³ Bairo ati yeparu nipetirā nūmo caānacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatiropu na caāno, ĩni nūmo majū cō ānicūtī? —qūī jēniñañuparā saduceo majā Jesure.

³⁴ Bairo na caīrījērē tūgo, atore bairo na ĩñupū:

—Ati umarecōore caāna, carōmia manapu cutinucūñama. Caāmua cūā nūmo cutinucūñama. ³⁵ Aperā Dios mena na catūgoñatutuarīje jūgori, ape umarecōore tunu catiri, caetaparā puame roque nūmo manigarāma. Tunu bairoa na pūnaa rōmiarē na nūmotietigarāma. ³⁶ Topure pugani riaetigarāma nipetiro to macāāna. Angelea majā na caānorē bairo nigarāma. Tunu bairoa Dios cū cacatorā ānirī, cū pūnarē bairo majū caāna nigarāma. Bairi nūmo cataje manigaro ti umarecōopure yua. ³⁷ Bairi Moisés ānacū cū caquetibujūwoacūñarīcā tutipū marī quetibujū masīōña atore bairo: ‘Nipetiro camasā cariacoatana nimirācūā, caticoagarāma.’ Ti tutipū yucu āmirōcūā caūpetietiere cū caquetibujuricapauapu atore bairo ī woatuyupi Moisés: ‘Yua, yu āniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiupau caānacū,’ ĩñupī. ³⁸ Dios puame cayasirā ānana ūna quetiupau mee niñami. ĩcācatirā majū quetiupau roque niñami! Dios, cū caññajorore na nipetiro cacatirārē bairo caāna niñama — na ī quetibujūyupu Jesús saduceo majārē.

³⁹ Bairo cū caīrō tūgori, jicāārā fariseo majā mena macāāna atore bairo qūīñuparā:

—Cabuei, caroaro majū mu quetibujuya —qūīñuparā Jesure.

⁴⁰ Bairi yua, pugani cū jēniñanemo masīēsuparā.

¿De quién es descendiendo el Mesías?

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Cabero Jesús atore bairo na ī jēniñañupū:

—ĩNopēirā, “Mesías Dios cū cajou, David ānacū pārāmi nigūmi,” na ī quetibujūnucūñati?

⁴² David ānacū puame Salmos tutipure atore bairo ī woatuyupi:

‘Dios puame yu Quetiupure atore bairo qūīwī:

“Ato ruiya cariape nūgōā puame mai.

⁴³ Mu pesua caānanarē na yu canetōnucārō bero, mu puame na mu rotimasīgu,” ’

ĩñupī David ānacū, Dios cū caīriqūērē.

⁴⁴ Bairi Dios cū cajoure, “yu Quetiupau” cū caīmiatacūārē, ĩnopēirā, “David ānacū pārāmi ānigūmi,” na ī quetibujūnucūñati? —na ĩñupū Jesús, na catūgomasīparore bairo ī.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵ Cabero capāārā camasā na catūgoāno, atore bairo na ĩñupū Jesús cū cabuerārē: ⁴⁶ “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā na caātianierē tūgoñamasīña: Na puame jutii cayowerijere jāñajesoyama. Bairo cajāñarā ānirī maapu na caāñēsēata, nipe-tiro camasā nūcūbugorīque mena na cajēnirōrē bonucūñama. Tunu bairoa ĩubuerica wiiripu na caápata, caroapauri jetore ruiganucūñama. Tunu bose rāmu caāno narē na capiāta, caroapauri ruiirī ūgaganucūñama. ⁴⁷ Tunu bairoa cawapearā rōmirī ya wi-irire ēmanucūñama. Tunu yoaro Diore cū jēniñubuetonucūñama. Na puame roque aperā netōjāñūrō popiye tāmuogarāma.”

21

La ofrenda de la viuda pobre

(Mr 12.41-44)

¹ Cabero templo wiipu ācū, Jesús paio cadinero cūnarē na ĩñajoyupu. Na puame dinero jāñrīcā pataripu na yaye dinerore jāārā āsuparā. ² Na bero cawapeao cabopacao cūā jāññupō

puğa moneda, cobre tiiriacarē, cacūgoeco majū nimiocūā. ³⁻⁴ Bairo cō caáto iña, atore bairo na iñupū Jesús:

—Ānoa cadinero cūgonetōōrā ānirī narē catuarijere jāāñama. Atio cawapeao puame cabopacenetōō ānirī, cō cacūgomirījē nipetirijere jāāñamo. Bairo cariape mujāārē iña: Dios cū cañajoro atio puame cadinero cūgorā netōōjāñurō jāāñamo —na iñupū Jesús.

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Cabero jīcāārā to caāna templo wiire iñarī, atore bairo āmeo ī busuyuparā: “¡Nocārō caroa wii majū to āniñati ato wii! Paca ūtāpārī iña. Tunu bairoa camasā aperā na canunirīqūērē na cacūrīqūē mena caroa wii majū bauya,” āmeo ī busuyuparā, templo wiire iñarī na majū.

Bairo na caīrō tūgori atore bairo na iñupū Jesús:

⁶ —Jīcā rāmu, ati wiire roro na caátipa rāmu etagaro. Bairo caetaro, jīcā ūtāā ūno bui tuticutī pesaricaro manopū ātiyasio rocacōāgarāma ati wiire —na iñupū Jesús camasārē.

Señales antes del fin

(Mt 24.3-28; Mr 13.3-23)

⁷ Bairo Jesús cū caīrō, atore bairo qūī jēniñañuparā:

—Cabuei, ¿nocārōpu to bairoati atie mu caīrījē? ¿Dope bairo merē, “Jesús cū caīrīqūē etaro baiya,” jāā ī masīrāati?

⁸ Bairo na cajēñiñarō tūgori, atore bairo na iñupū Jesús: “Caroaro majū mujāā tūgoñamasīgarā, jāāpu jāā itoecore, irā. Capāārā atīgarāma caitoñesēārī majā. Atore bairo īgarāma: ‘Yua, yu āniña Dios cū cajou. Āmea niña Dios marīrē cū canetōōrī yutea,’ īgarāma. Bairo na caīmiatacūārē, cariape na mujāā tūgoetigarā. ⁹ Tunu bairoa mujāā queti tūgogarā: ‘Camasā aperopu cūārē āmeo pajīārā ātiuparā.’ Bairo na caátie quetire tūgori, tūgo acuaeticōāña. Ati ūmurecōo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoye catīpee niña bairopua. Bairo tūgo acuaeticōāña,” na ī quetibujuyupu Jesús.

¹⁰ Ī quetibuju yaparo, na quetibuju nemoñupū tunu: “Aperā jīcā yepa macāāna, ape yepa macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jīcā macā macāāna, ape macā macāāna mena āmeo pajīāgarāma. ¹¹ Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuguigaro nipetiropu. Apeye aua riarīque atīgare. Riaye cūā noo caāno cānacāpāpua nīgare. Tunu ūmurecōopue acurije majū bai iñogaro. Marī cañiñañetīē ūnie bai iñogaro.

¹² “Mai, atie cabaiparo jūgoye mujāārē roro atījūgogarāma. Mujāārē ñerī, popiye mujāā baio joroque mujāā atīgarāma. Nubuerica wiiripu mujāārē jēgarāma, to macāāna mujāārē na caññabesepare bairo irā. Bairo ātiri, mujāārē preso jorica wiipu mujāā cūrecōāgarāma. Tunu yu yarā mujāā caāno jūgori, na puame mujāārē roro na catutiparore bairo irā, quetiuparā gobernadores, bairi quetiuparā reyes tūpu cūārē mujāā neāgarāma. ¹³ Bairo na caātimitacūārē, na ūnarē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibuju masīgarā bairāpua. ¹⁴ Bairi quetiuparā roro mujāārē na caátiparo jūgoye, ‘¿Dope bairo na marī irāati?’ Ī tūgoña macāeticōāña. ¹⁵ Yu puame mujāā caīpeere yu masīōgu. Bairo yu caātoi, ni jīcā ūcū mujāā pesua mena macāācū mujāā caīrījērē nūcāmasīētīgumi. Ni ūcū manīgumi mujāārē cabotiou. ¹⁶ Bairāpua, mujāā yarārē bairo caāna nimirācūā, mujāā busujā buitiregarāma. Bairi mujāā pascua, mujāā bairā, aperā mujāā yarā, mujāā baparā cūā mujāā busujā buitiregarāma. Bairo ātiri, jīcāārārē mujāā pajīāregarāma. ¹⁷ Bairi yua, ati ūmurecōo macāāna nipetiro mujāārē īñatēgarāma, yu yarā mujāā caānoi. ¹⁸ Bairi roro mujāārē na caātimitacūārē, mujāā yasietigarā. Mujāā poawē jīcāwēācā ūno yasietigaro. ¹⁹ ĪBairi yu yaye jīcā wāmeacā ūnorē jānaeticōāña, mujāārē Dios cū canetōōparore bairo irā!

²⁰ “Jīcā rāmu soldaua, pajīārī majā Jerusalén macārē na cajotoa āmejorero iñarā, atore bairo mujāā Ī tūgoñamasīgarā: ‘Merē ati macā yasigarō baiya,’ mujāā Ī tūgoñagarā. ²¹ Bairi mujāārē iña: Judea yepa macāāna ūtā yucūpu na ruti ápáro. Aperā Jerusalén macāāna ti macārē na witiweyoátó. Tunu aperā wesepu caāna ti macārē na tunuapéricōāto. ²² Ti rāmūrī puame camasā rorije na caátie jūgori popiye na cabairi rāmūrī nīgare. Nipetiro baigaro Dios busurica tutipū cū caīquetibuju jūgoyeticūrīcārōrē bairo. ²³ Ti rāmūrē roro ati yepapure bairique nīgare. Dios puame popiye na baio joroque na ātigumi, na yaye wapai. ĪBairi carōmia bairirupau caāna popiye netōōrō baigarāma! ĪTunu bairoa, caūpūrāācārē capūnaacuna cūā popiye netōōrō baigarāma ti rāmūrē! ²⁴ Bairi ti macā macāāna jīcāārā besui riagarāma. Aperā preso joricarā na caānoi, nipetiro macā macāārīpu ācoagarāma. Aperopu macāāna puame Jerusalén macārē ēmacōāgarāma yua. Na puame ti macāpu nicōā nīgarāma Dios cū caātirotricarō cārō,” na Ī quetibujuyupu Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mt 24.29-35, 42-44; Mr 13.24-37)

²⁵ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Ĵō umuresóorū rícaati cabaurije baugaro. Muipū umureco macāácū, ñami macāácū cūā, ñocōā cūā rícaati baugarāma. Bairi yua, nipetiro camasā tiere ĩña acūacoagarāma. Tunu bairoa ria capairiya oco turi roro cabusnocajorore tūgori tūgo acūacoagarāma. ²⁶ Camasā pñame bairo cabairo ĩñarī: ‘¿Dope bairo to bairoati atī umuresóo?’ ĩ uwitūgoñagarāma butīoro. Ñocōā cūā yuguñacoagarāma. ²⁷ Bairo cabairo beropū, yu, Camasā Ĵugocure ñiñamugō jogarāma. Buseriwo watoapu nocārō yu catutuarije mena, bairi yu caasiyabatorije mena yu caatóre ĩñajogarāma. ²⁸ Bairi mujāārē ĩña: Mujāārē yu caquetibujurijere bairo caetaro ĩñarī wāmuncāña. Bairo wāmuncārī, ĵobui pñame mujāā wāmorīrē ñumugōjori coteya. Yu, tocārōā yu atīgu, mujāārē netōū acū,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

²⁹ Bairo ĩ quetibujū yaparorī, atī wāmerē ĩcōñarī na quetibujū nemoñupū tunu: “Higuera cawāmecutī yucū, o apei yucū cabairijere mujāā masīña. ³⁰ Tī yucū cawāma pūū cawasoaro ĩñarī, ‘Merē cūma cōñarō baiya,’ mujāā ĩ masīña. ³¹ Torea bairo mujāārē yu caquetibujurije caetaro ĩñarī, ‘Merē Dios cū carotimasīrīpau cōñarō baiya,’ mujāā ĩ masīgarā.

³² “Cariape mujāārē ĩña: Mujāārē yu caquetibujurije baijūgogaro tī yutea macāāna na cariarapo ĵugoye. ³³ Atī umuresóo, atī yepa cūā yasipeticoagaro. Yu yaye quetibujurique roque petietigarō. Yu caīrōrēā bairo baicoagaro.

³⁴ “Caroaro tūgoñaña. Tī rūmū caetaparo ĵugoye mujāā ĩña acūare. Nemo yu catunuetari rūmurē, yu yarā roro na caātīānorē ñiñagaetiya. Cacūmurārē, bairi atī yepa macāājērē catūgoñarīqūē pairā cūārē na ñiñagaetiya. Bairi caroaro āña tocānacā rūmua. ³⁵ Waibucu pñame petiire cū cayoaata, rutimasīñīñami. Torea bairo tī rūmū caetaro, camasā tocānacāpau macāāna rutimasīñīgarāma. ³⁶ Bairi yu caetaparoaro caroaro yuya. Tunu atore bairo Diore cū ĵēñiña: ‘Tī rūmū caetaripau tūgoñatutuariquere jāā joya, tī rūmū cabaipeere jāā canetōmasīparore bairo ĩrā. Bairi tunu jāā, Camasā Ĵugocu tūpū jāā caetaparore bairo ĩrā, tūgoñatutuariquere jāā joya,’ qūī ĵēñiña tocānacā rūmua,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

³⁷ Jesús pñame umurecore templo wiipū ñubuenucūñupū tī semanarē. Ñami pñamerē áconucūñupū Olivo cawāmecutī buropū, ñami netōōgu. ³⁸ Camasā nipetiro tocānacā ñamirōcā caāno templo wiipū etanucūñuparā, Jesús cū cabuerijere tūgorā etarā.

22

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5, 14-16; Mr 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)

¹ Merē yua, cōñarō baiyuparo bose rūmū, Pascua na caīrī rūmū, pñārē cawauarije caasua manierē na caugari bose rūmū majū. ² Quetiuparā sacerdotē majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā pñame, “¿Dope bairo átiri Jesure cū marī pajīārāati?” āmeo ĩ busuyuparā na majū. Bairāpua, átimasīsuparā mai, camasārē uwirā.

³ Bairi yua, wātī cū jāāñupū Judas Iscariote na caīrē. Cū pñame Jesús bueri majā puğa wāmo petī rūpore puğa pēñirō cānacāū mena macāácū ĵīcāū āñupū. ⁴ Bairi yua, Judas pñame na ĩñau ásupū quetiuparā sacerdotē majā, bairi tunu aperā templo wii quetiuparā majūrē. Na tūpū etari, Jesure busujā buitirocacōāñupū, cū na capajīāmasīparore bairo ĩ. ⁵ Bairo cū caīrō tūgo yua, useanicoasuparā. Bairo useanirī, “Dinero murē jāā jogarā tie wapa,” qūñuparā templo wii quetiuparā pñame Judare. ⁶ Bairo cū na caīrō, “Ĵau,” ĩrī, ĵeyupū dinerore. Tie dinerore jeri bero, Judas pñame camasā manorē ĩñarī macājūgoyupū, Jesure na ñerotigu.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Mr 14.12-25; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

⁷ Merē yua, etayuparo Pascua bose rūmū, pñārē cawauarije asuena na caugari bose rūmū. Tunu bairoa oveja nurīcū macū cordero na caīrē pajīārī na caugari bose rūmū etayuparo. ⁸ Bairo tī rūmū caetaro ĩña, Jesús pñame atore bairo na ĩ joyupū Juan, apei Pedro menarē:

—Pascua bose rūmū marī caugapeere qūēnoyurájā.

⁹ Na pñame bairo cū caīrō tūgo, qūñuparā:

—¿Noopū marī caugapeere jāā caqūēnoyuro mu boyati?

¹⁰ Bairo na caĵēñiñarō, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Jerusalén macārē etarā, mujāā bócaetagarā ĵīcāū caūmurē, ocorū pñsari caácure. Cārē cū bócaetari, cū bero mujāā usaápā. ¹¹ Cū usaa yua, cū wiipū cū cajāārō, tī wii upaure atore bairo cū mujāā ĩgarā: ‘Cabuei bairo ĩ ĵēñiñajoyami: “¿Noopū to āñiñati Pascua bose rūmū caāno yu cabuerā mena yu caugara arua?” ĩ ĵēñiña rotijoyami,’ mujāā ĩgarā. ¹² Bairo mujāā caĵēñiñarō, mujāā ĩñogumi ĵobuiupū caroaro qūēnoweyorica aruare. Topū marī caugapeere mujāā qūēnoyuwa —na ĩñupū Jesús.

¹³ Bairo cū caīrō tūgo, acoásuparā. Topū na caetaro, nipetiro Jesús na cū caītatorea bairo baipticōāñuparō. Bairi topū qūēnoyuyuparā Pascua bose rūmū na caugapeere yua.

¹⁴ Cabero yua, na caugari hora caetaro, Jesús bairi cū cabuerā nipetiro etanumurī ruiyuparā mesapu. ¹⁵ Bairo nipetiro na caruiro iñarī, atore bairo na iñupū Jesús cū cabuerārē:

—¡Nocārō majū ati Pascua bose rāmurē mujāā yu jūgougaganucūmitujoapu yu cariaparo jūgoye! ¹⁶ Cariape mujāārē ñiña: Dios cū carotimasirīpau caetaparo jūgoye mujāā mena yu uganemoetigu —na iñupū.

¹⁷ Bairo i yaparo, cū wāmo mena jicāru etiricarure nerī, “Dios, mu ñujāñuña jāā mena,” quī yaparori, atore bairo na iñupū Jesús, cū cabuerārē:

—Atie use ocore āmeo tīabato peyocōāña. ¹⁸ Cariape mujāārē ñiña: Āmea mujāā mena atie use ocore pugani yu etinemoetigu yu Pacu cū carotimasirīpau tunu caetaro marī caetinemoparo jūgoye.

¹⁹ Cabero tunu cū wāmo mena pāārē nerī, “Dios mu ñujāñuña jāā menarē,” i yaparori, carecomacā peenerī na batoyupu Jesús cū cabuerārē. Nunirī atore bairo na iñupū:

—Atie pan, yu rupau ñiña. Mujāārē yu cariabojarije macāājē ñiña. Bairi mujāā cūā, cabero atore bairo yu caátajere tūgoñarī, pāārē mujāā bato uganucūgarā —na iñupū.

²⁰ Cabero tunu torea bairo ásupu etiricarure, uga yaparori bero. Atoe bairo na iñupū Jesús:

—Atiru macāājē use oco puame yu rií ñiña. Camasārē netōōgu, yu riacoagu. Bairo yu cariape jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacūrjē ñiña. ²¹ Tunu apeyera yure roro caibuitrocapan yu mena, yu caugari mesapu ugaruiyami cū cūā. ²² Torecuna, yu, Camasā jūgocu, yu Pacu yu cū cabairotijoricarorea bairo yu baigu. Cabaimiatacūārē, yure caibuitrocapanre cū carorije wapa paio nigaro —na iñupū Jesús cū cabuerārē.

²³ Bairo cū cañrjērē tūgori, “¿Ni majū cū ānicuti cūrē caibuitiri majōcu?” āmeo i jēñiña jūgoyuparā na majū, cū cabuerā puame.

Quién es el más importante

²⁴ Cabero tunu Jesús cū cabuerā puame, “¿Ni majū cū ānicuti jicāu marī mena macāācū, caāni majūūrē bairo caācū?” āmeo i busuyuparā. ²⁵ Bairo na cañrjērē tūgo, atore na iñupū Jesús: “Ati yepa macāāna quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena na rotiepeyama na roca macāānarē. ‘Camasārē cajuána’ wāmecutiya bairāpu. ²⁶ Tore bairo na cabaimiatacūārē, mujāā puame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo puame bairotiya mujāārē: Mujāā mena macāācū, caānimajūūrē bairo caānigau mujāā mena macāācū, mujāā roca netōjāñurō carotimasirē bairo ānirotiya. Tunu bairoa carotiri majōcure bairo caānigau, mujāā umurē bairo cū āmarō. ²⁷ Toroque, ¿ni puame cū ānicuti caānimajūūrē bairo caācū: Mesapu caugarui puame, o cūrē caugarique quēnonuu puame, cū ānicuti caānimajūūrē bairo caācū? Ati yepa macāāna puame, ‘Mesapu caugarui puame cūrē caugarique quēnonuu netōōrō caānimajūū ñiñami,’ i tūgoñabujorāma. Bairo na cañtāgoñamiatācūārē, yu puame ugariquere caquēnonuu umurē bairo yu āniña mujāā menarē.

²⁸ “Apeyera tunu ati yeparepe popiye yu cabairi rāmūrē mujāā roque tocānacānia yu mena mujāā bapacuti āmu. ²⁹ Bairo mujāā cabairoi, yu Pacu yure rotimasirīquērē cū cajoricarorea bairo yu cūā rotimasirīquērē mujāārē yu joya. ³⁰ Bairi yu carotimasirīpau pu mujāā cūā eti, uga, mujāā átigarā yu ya mesapu. Tunu bairoa quetiuparā na caruiro ūno, tronopu mujāā ruigarā. Israel yepa macāāna, puaga wāmo peti rapore puaga pēñirō cānacā poari macāāna na caátajere iñacōñarī na mujāā iñabesegarā,” na iñupū Jesús cū cabuerārē.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Cabero tunu quīnemoñupū Jesús Simorē:

—Simón, yu yan, tūgoya yu cañrjērē: Satanás puame mujāārē busujāgumi, roro mujāā caátiparore bairo i. Jicāu trigo aserire cū cajugarerore bairo mujāā cūārē regayami. Yu mena mujāā caānorē boojāētīñami. ³² Bairo Satanás mujāārē cū caátigamiatācūārē, yu puame murē Diopure yu jēñibojaapu, cū mena caroaro majū mu catāgoñatutuaparore bairo i. Bairi yua, yu mena tunu caroaro nemojāñurō tūgoñatutuari marī yarārē caroaro na mu jūgoāñgu.

³³ Bairo Jesús cū cañrō tūgo, quīñupū Pedro puame:

—Yu Quetiupau, di rāmu ūno mu yu aweyoetigu. Āmea mu mena preso jorica wiipu yu āmasiña. Tunu bairoa mu mena yu baiyasi masiña —quīñupū Simón Jesure.

³⁴ Bairo cū cañrō, atore bairo quīñupū Jesús Simorē:

—Pedro cariape murē ñiña: Āme ñamia ābocu cū capiiparo jūgoye itiani majū, ‘Cū yu masiētīña Jesure,’ yu mitogu —quīñupū Jesús Simorē.

Se acerca la hora de la prueba

³⁵ Cabero tunu atore bairo na iñupū Jesús:

—Mujãärê wasopoa ùno, bairi moneda jãärĩcã poa ùno cãärê, bairi tunu ruþo juti ùnie cãärê cùgoena, mujãärê yu caárotirica rãmurê, ¿ñie ùnie mujãã to rusari? —na ìñupũ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ, qũĩñuparã:

—Ñe ùnie jãã rusaeru.

³⁶ Bairo na caĩrõ, na ìnemõñupũ tunu:

—Bairi ãmerã, cawasopocucu, cũ wasopoare cũ neápáro. Tunu bairoa cũ moneda jãärĩcã poa cãärê cũ neápáro. Bairi tunu jarericapãĩ cacũgoecu cũã, cũ oco juricarore nunirocarĩ, jĩcãpãĩ cũ jarericapãĩ wapatiãto. ³⁷ Bairi mujãärê ñĩña:

“Atore bairo ì woatuyayupa mai yu cabaĩpeere Dios busurica tutipũ: ‘Carorije caãna watoapu yasigumi.’ Bairi nipetirije yare Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyetirique, na caĩrĩcãrõrẽã bairo baipectoagaro,” na ìñupũ Jesús.

³⁸ Bairo cũ caĩrĩjêrê caroaro tũgoñamasĩtĩrĩ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã Quetiupau, ato ñĩña jarericapãĩrĩ pagapãĩ. Tie mena na marĩ ãmeo qũẽmasĩña.

Bairo na caĩrõ, Jesús puame na ìñupũ:

—Tocãrõ majũ átia mano. Bairo marĩ áperigarã —na ìñupũ Jesús, bairo na caĩrõĩ.

Jesús ora en Getsemaní

(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹ Cabero yua, acoásúpu Olivos na caĩrĩ burupu. Topũ caájeyanucũrĩcũ ãnĩrĩ topũ ásúpu. Bairo Jesús cũ caátõ, cũ cabuerã cũã cũ usa ásúparã. ⁴⁰ Bairi yua, topũ na caetaro, atore bairo na ìñupũ:

—Diore cũ jẽniña, wãtĩ mujãärê cũ canetõõetĩparore bairo ìrã —na ìñupũ Jesús cũ cabuerãrê.

⁴¹ Bairo na ì yaparori bero, Jesús puame ùtãärê wẽjoricaro cãrõ wuri, cũ ruþopaturĩ mena etanumurĩ Diore cũ jẽnijũgoyupu. ⁴² Atore bairo ì jẽniñupũ: “Caacu, mu cabooata, atie roro yu canetõpeere yu mu netõõbojagu. Bairopua, yu caborore bairo to baieticõãto. Mu caborore bairo roque to baiãto,” ì jẽniñupũ Jesús.

⁴³ Bairo cũ caĩjẽniãnĩpaua, ángel buiaetayupu, Jesure tũgoñatutuarique cũ jogu. ⁴⁴ Bairo roro cũ canetõrĩjê watoapu, Jesús netõjãñurõ jẽninemoñupũ. Bairo cũ cajẽnirõ, cũ caasipuarije oco puame riire bairije tapwẽñuparõ yepapu.

⁴⁵ Bairo Diore jẽni yaparori, wãmunucã ásúpu cũ cabuerã tũpu. Jesús puame cacãnirãpũrê na etayupu. Cũ cabuerã puame Jesús cũ caĩrĩjêrê tũgoñatutuaetiri cãnicoasuparã. ⁴⁶ Cacãnirãrê na etari, na ìñupũ Jesús:

—¿Nopẽĩrã mujãã cãniñati? Cãniena, wãmunucãrĩ Diore cũ jẽniña, wãtĩ mujãärê cũ canetõõetĩparore bairo ìrã —na ìñupũ Jesús, cũ cabuerã cacãnirãrê na etari.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.2-11)

⁴⁷ Bairo cũ cabuerãrê cũ caĩãnoa, capããrã camasã etayuparã. Narê cajũgu Judas ãñupũ. Puã wãmo peti ruþore puã pẽnirõ cãnacãũ Jesús cũ buerã mena macããcũ jĩcãũ caãninucũmirĩcũ ãñupũ. Bairi yua, Judas puame Jesutũ etayupu, cũ jẽnigu. Etari, caroaro mena átitori, cũ ùpũñupũ. ⁴⁸ Bairo cũ caãto, Jesús puame atore bairo qũĩñupũ:

—Judas, ¿nopẽĩ yu, Camasã Jũgocure ùpũrĩ yu mu ìbuiti rocagayati? —qũĩñupũ.

⁴⁹ Bairi Jesús mena macããna puame caetari majã na caãtigarijere ìñarĩ, qũĩñuparã Jesure:

—Jãã Quetiupau, ¿jarericapãĩrĩ mena na jãã qũẽcutĩ?

⁵⁰ Bairo ìrĩ, jĩcãũ na mena macããcũ puame sacerdote majã quetiupau ãmurê cũ cãmii tuyupu. Cũ ãmorõ cariapere nuãõã puamerê cũ patañocõã joyupu. ⁵¹ Bairo cũ caãto ìña, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Na mena ãmeo qũẽetĩcõãña —qũĩñupũ.

Bairo ì yaparori, cũ capataatacu ãmorõrê ñerĩ, cũ pititu catiopyupu tunu. ⁵² Áti yaparori bero, na ìñupũ Jesús. Quetiuparã sacerdote majã, bairi templo wii quetiuparã majã, aperã cabũtoa camasãrĩ majã, nipetiro cãrê ñegarã caetari majãrê, atore bairo na ìñupũ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcu yu caãnorê bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucu rucaari mena yu mujãã ñerã atĩati? ⁵³ Tocãnacã rũmua mujãã watoa yu ãninucũãpũ templo wiipure. Bairo yu caãnimiatacũãrê, ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ yu ñeemi. Áme ati ñamipũ mujãã caãtigarijere mujãã átimasĩgarã bairãpua wãtĩ cũ carotirore bairo —na ìñupũ Jesús.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Bairo cũ caĩrõ bero, cũ ñeñuparã Jesure. Bairo cũ átiri, cũ neásuparã yua, sacerdote majã quetiupau ya wiipu. Pedro puame yoajãñurõpua na ìñausayupu. ⁵⁵ Cabero topũ etarã, guardia puame peero ruoyuparã ti wii macã yepa recomacãrê. Bairo átiri, ti peerotu jũma ruuyuparã. Pedro cũã na ture ruuyupu. ⁵⁶ Bairo peerotu cũ caruiro, jĩcãõ paabojari majõco Pedrora qũĩñaqũenorĩ bairo ìñupõ:

—Āni cūā Jesús mena macāācū ācūmi.

⁵⁷ Pedro puame ĩtori atore bairo cō ĩñupū:

—Yu yao, cū yu masĭētĭña.

⁵⁸ Cabero tunu apei Pedroro qũñnarĭ, bairo qũññupū:

—Mu cūā, Jesús mena macāācūā mu āniña.

Pedro puame qũññupū:

—Yu baletiya, tame. Cū mee yu āniña.

⁵⁹ Bairi tunu ĩcā hora bero, apei cūā ĩcāū na mena macāācū tutuaro mena na ĩñupū cū yarārē:

—Cariape mujāārē ñiña: Āni cūā Jesús mena macāācū ācūmi. Ānia, Galilea macāācū niñami.

⁶⁰ Bairo cū caĭrō tūgo, Pedro puame qũññupū:

—Tame, merē mujāārē, ‘Cū yu masĭētĭña,’ mujāā ñimiñajā —na ĩñupū.

Bairo Pedro cū caĭtoāñipaua ĩcāū ābocu piyupu yua. ⁶¹ Marĭ Quetiupau puame āmejoreri, qũññajoyupu Pedroro. Bairo cū caāto, Pedro puame tūgoña bócaypu marĭ Quetiupau cū caĭatajere. “Pedro āmeacā ābocu cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū yu masĭētĭña Jesure,’ yu mitogu,” cū cū caĭatajere tūgoña bócaypu. ⁶² Bairo tūgoña bócarĭ yua, witicoásupu macāpu. Topu yua, tūgoña yapapuari butiuro otiyupu Pedro.

Se burlan de Jesús

(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

⁶³ Bairi Jesure cacoterā puame roro qũ epejūgoyuparā. Cū bapeyuparā. Cū payuparā. ⁶⁴ Tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, na wāmorĭ mena cū riapére cū payuparā. Bairo átiri, qũ ĩñiñañuparā:

—Mu camasĭrĭjē jūgori jāā quetibujuya: ¿Noa āmerē marē na payati? —qũ epeyuparā.

⁶⁵ Tore bairo jeto capee wāme qũ epeyuparā Jesure.

Jesús delante la Junta Suprema

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

⁶⁶ Cabusuro bero, judío majā cabūtoa camasĭrā majū, bairi quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticūriqũērē cajūgobuerā cūā neñañuparā. Jesure cū neásuparā Junta Suprema macāāna tupu. Topu etarā, atore qũ ĩñiñañuparā:

⁶⁷ —Jāārē cariape quetibujuya: ¿Mu, Mesías, Dios cū cajou mu āniñati? —qũ ĩñiñañuparā.

Jesús puame bairo na ĩñupū:

—‘Cūā yu āniña,’ yu caĭata, cariape yu mujāā tūgoetibujiorā. ⁶⁸ Tunu bairoa yu cūā mujāārē yu cajēniñata, mujāā yuetibujiorā. ⁶⁹ Bairo cariape mujāā catūgoetimiatacūārē, yu, Camasā Jūgocu, Dios cū caĭñajoro cūtu cariape nūgōārē caruipau yu āniña. Āme beroaca Nipetiro Carotimasĭ tupu caruipau yu āniña —na ĩñupū Jesús.

⁷⁰ Bairo cū caĭrō tūgo, to macāāna nipetirā cū ĩñiñanemoñuparā:

—¿Bairo mu caĭata, “Dios macū yu āniña,” ĩgu miñati?

Bairo na caĭñiñarō, Jesús puame na ĩñupū:

—Cūā yu āniña, mujāā caĭrōrēā bairo.

⁷¹ Bairo cū caĭrō, āmeo ĩñuparā na majū:

—Roro cū caĭrĭqũērē marĭrē caquetibujunemoparārē na marĭ macānemoetigarā. Merē marĭ majūā, marĭ tūgo yaparoya roro cū caĭrĭjērē —āmeo ĩñuparā na majū.

23

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ĩ yaparori bero, wāmunucārĭ cū neásuparā quetiupau Pilato cawāmecucu tupu Jesure. ² Topu etarā, Jesure cū busujā jūgoyuparā. Atore bairo qũ busujāñuparā:

—Āni, cū caquetibujurĭje jūgori jāā yarā na tūgomawĭjiao joroque na átiyami. ‘Roma macāācū quetiupau emperadore, marĭ yaye dinero impuestore cū marĭ joetigarā,’ jāā ĩ quetibujunucūñami. Tunu bairoa, ‘Mesías yu āniña,’ ĩtonucūñami. Bairo cū caĭata, ‘Quetiupau Rey yu āniña,’ caĭrē bairo ĩnucūñami —qũ busujāñuparā Pilatore.

³ Bairo na caĭrō tūgo, atore bairo qũññupū Pilato Jesure:

—¿Mua, judío majā Quetiupau Rey mu āniñati?

Bairo cū caĭrō, Jesús puame qũññupū:

—Mu caĭrōrēā bairo yu baiya —qũññupū.

⁴ Bairo cū caĭrō tūgo, atore bairo na ĩñupū Pilato sacerdote majā quetiuparārē, aperā camasā cūārē:

—Yuā, āni roro cū caátiere yu bócañāētĭña. Ñe ũnie buicuperiyami —na ĩñupū.

⁵ Bairo na cū caĭmiatacūārē, nipetiro camasā puame tutuaro mena qũñnemoñuparā tunu:

—Ăni, cū caquetibujirije mena roro camasā na tågomawijiao joroque na átinucũñami. Galilea macāpu bairo átiŷugowĩ. Ámerē tunu, ati yepa, Judea yepare torea bairo roro na itou átiyami —qũl busujãñuparā.

Jesús ante Herodes

⁶ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgori, Pilato puame, “¿Galilea macācũ cū ãniñati?” na ĩ jẽniñañupũ. ⁷ Bairi yua, “Cũã niñami,” na caĩrõ tũgo, Herodes cawãmecucũ tũpu Jesure cū neárotiyupu Pilato. Mai, Herodes puame Galilea yepa macāana quetiupau ãñupũ. Baipua, ti rãmũĩrẽ cū cũã ãñupũ Jerusalén macāpu. ⁸ Bairo Jesure Herodetu na cane etaro ĩña, Herodes puame butioro qũñajesoypu. Mai, Herodes puame Jesús cū caátiere, camasā na caquetibujirijere tũgonucũñupũ. Bairi butioro Jesure qũñiñaga nucũmiñupũ, ape wãme cū caátijẽñomasĩrĩjẽrẽ ĩñagu. ⁹ Bairo Jesús cū caetaro, capee cū jẽniñamiñupũ. Jesús puame cū yuesupu. ¹⁰ Topu ãñuparā quetiuparā sacerdotẽ majā, aperā, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũrẽ cajũgobueri majā mena. Na puame Jesure tutuaro mena cū busujãñuparā. ¹¹ Bairi Herodes, cū ãmua cũã Jesure roro qũl epeyparā. Bairo átiri, jutii quetiupau rey ũcũ cū cajãñarĩjẽ ũnierẽ cū jãñuparā, cū boyetiepegarā. Cabero Jesure Pilato tũpu cū neárotiyupu tunu. ¹² Ti rãmũ caãno, Herodes, bairi Pilato mena ãmeo bapacuti jũgoyuparā, cajũgoyepu mai caãmeo ĩñatemiĩcārā.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-26; Mr 15.6-15; Jn 18.39-19.16)

¹³ Cabero Pilato puame quetiuparā sacerdotẽ majā, aperā carotimasĩrĩ majā, aperā camasā nipetirore na neñoñupũ. ¹⁴ Na neñoĩ, atore bairo na ĩñupũ:

—Mujãã, ãnirẽ cū busupaigarā, yutu cū mujãã neatũpa. ‘Cũ caquetibujirije mena camasārẽ na tågomawijiao joroque na átiyami,’ ĩrĩ, yutu cū mujãã neatũpa. Bairo mujãã caĩrõĩ, yu puame mujãã caĩñajoro, cū yu jẽniñamiapũ. Bairo mujãã, ‘Roro átiyami,’ mujãã caĩmiatacũārẽ, yua, ãnirẽ roro cū caátiere yu bócañaẽtĩña. Ñe ũnie mujãã cabusujãmirĩjẽ cū yu wapa bocaetiya. ¹⁵ Herodes marĩrẽ cū catunuojoatacu cũã, ‘Ñe ũnie buicũperiyami,’ ĩũpĩ. Bairi cũ cayasimasĩrõ maniña. ¹⁶ Baipua, cū yu baperotigu. Cãrẽ na cabapeyaparoro, cū yu wiyogu —na ĩñupũ Pilato camasārẽ.

¹⁷ Mai, tocãnacã Pascua bose rãmũ caãno, Pilato puame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wiipũ macācũ, judío majā na caboure. Bairi Jesure cū wiyogamiñupũ. ¹⁸ Bairo cũ caátigamiatacũārẽ, nipetiro camasā puame bairo boesuparā:

—¡Bairo mũ áperigu! ¡Barrabás roquere jãārẽ mũ wiyobojuagu! —qũl awaja jũgoyuparā.

¹⁹ Barrabás puame ti macãrẽ ãcũ, na quetiupau gobiernorẽ rocaqu, bairi tunu camasārẽ na pajĩarĩ, preso jorica wiipũ ãñupũ tie wapa. ²⁰ Pilato puame Jesure cawiyogau ãnirĩ tunu na ĩnemoñupũ:

—Jesure cū yu wiyogu.

²¹ Bairo cũ caĩmiatacũārẽ to macãana netõõjãñurõ qũl awajayuparā:

—¡Yucũpãĩpu cũ papuaturotiya!

²² Tunu na ĩnemoñupũ:

—Cariape yu quetibujuya: ¿Dise ũnie carorije cū ásupari? Yua, ãnirẽ roro cū caátiere yu bócañaẽtĩña. Bairi cũ cayasimasĩrõ maniña. Baipua, cū yu baperotigu. Cãrẽ na cabape yaparoro, cū yu wiyorotigu —na ĩñupũ merẽ itiani majũ.

²³ Bairo cũ caĩmiatacũārẽ, “¡Yucũpãĩpu cũ papuatu rotiya!” jĩrĩ butioro jãñurĩ ĩ awa-janemoñuparā. Bairi to macãana, sacerdotẽ majā quetiuparā, bairi aperā camasā mena, butioro na caawajaro jũgori, na caborore bairo baiyuparo. ²⁴ Bairi Pilato puame, “Torecu, na caborore bairo yu átiyu,” ĩ tũgoñañupũ. ²⁵ Bairi cárcel caãcũ gobiernorẽ carocagamirĩcã, camasārẽ capajĩrĩcãrẽ cū wiyorotiyupu. Bairo átiri, Jesure yua, na caborore bairo na átirotiyupu.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶ Bairi yua, Jesure cū neásuparā, yucũpãĩpu cũ papuatugarā. Bairo áná, Simón cawãmecucure cũ ñeñuparā, Jesús yucũpãĩrẽ cũ pusabojáto, ĩrã. Mai, Simón puame Cirene yepa macācũ ãñupũ. Ti rãmũrẽ aperopũ caãniatacu etau baiyupu Jerusalén macãrẽ. Bairi Jesús berore cū yucũpãĩrẽ pusa ásupũ Simón.

²⁷ Jesure na capapuarátore, capãārã camasā na usayuparā. Bairi carõmia na mena caãna puame, roro Jesure na caátigaro ĩñarĩ, butioro tũgoña yapapuari, otiusayuparā. ²⁸⁻²⁹ Bairo na caotiro ĩñarĩ, Jesús puame atore bairo na ĩñupũ na, rõmirĩrẽ:

—Mujãã, Jerusalén macãana rõmirĩ. Roro yu cabaipeere tũgoña yapapuaeticõãña. Popiye mujãã cabaipe rãmũrĩ etagaro. Ti rãmũ caetaro, ati macã macãana rõmirĩ atore bairo ĩgarãma: ‘Useanirĩ niñama carõmia capũnaacuti masĩena, capũnaa mána, capũnaa ũpõõena.’ Roro tũgoña yapapuari bairo ĩgarãma. Bairi mujãã majũã roro mujãã cabaipeere, mujãã

pūnaa cūa roro na cabaípee puamerē tūgoña yapapuari otiya. Yure, 'Roro baiyami,' i otieticōaña. ³⁰ Ti rūmu caetaro, camasā puame riagamirā, 'i'ŭtā yucure jāārē to tānio reató!' āmeo ĩgarāma. ³¹ Yu, caroaro caācu ānirī yucu cacatiricure bairo yu āniña. Bairo caācūrē yure na caátimaslata, nocārō roro netōōrō na átigarāma ati macā macāānarē, yucu cajñiricure bairo caānarē —na ĩñupū Jesús.

³² Jesús mena na neásuparā caūmua puagarā roro caānarē, Jesús mena na cāārē yucupāiru na papuaturegarā. ³³ Bairi yua, La Calavera na caīrōru etarā, Jesure yucupāiru cū papuatuyuparā. Cū mena, roro caāna cūārē na papuatuyuparā, jicāu cariape nuḡōārē, apei caācō nuḡōārē. ³⁴ Bairo yucupāiru tusau, Jesús puame Diore qūñupū:

—Caacu, ānoa roro na caátiere masīētīñama. Bairi tiere na masiriyobojaya —qūñupū.

To caāna soldaua puame cū jutirore nipetirā caborā ānirī, número tiirire āmeo wēnuniñuparā. Bairo átiri na majū masīñuparā Jesús jutirore canepaure. ³⁵ Camasā nipetiro to caāna Jesure qūñajoyuparā. Bairi tunu carotimasirī majā cū qūñajori roro qūi boyeti epeyuparā:

—Aperārē na netōūpū. Bairi āmerē cū majūā cū netōáto. Mesías, Dios cū cabesericu majū cariape cū caāmata, cū majūā netōomasībujoumi —qūi boyetiepeyuparā.

³⁶ Soldaua cūa qūi boyetiepeyuparā. Cūtu etari, use oco carorijere, "i'ŭjū, etiya!" qūi epeyuparā. ³⁷ Tunu atore bairo qūñemoepeyuparā:

—jMu, judío majā Quetiupau Rey mu caāmata, mu majūā mu netōomasībujou! Mu netōētīña —qūi epeyuparā.

³⁸ Tunu bairoa Jesús rapoa buire yucupāi woaturicapāirē papuatuyuparā. Tipāipure atore bairo i woaturique tusayuparo: ĀNI JUDÍO MAJÁ QUETIUPAU REY NIÑAMI, i woaturique tusayuparo.

³⁹ Jesús mena na capapuaatacu jicāu Jesure tutiri atore bairo qūñupū:

—jMesías, Dios cū cajou majū mu caāmata, mu majūā mu netōōbujou! Jāā cūārē mu netōōbujou. Mu netōomasīēcū —qūñupū.

⁴⁰⁻⁴¹ Bairo cū caīrō, cū mena macāācū apei puame qūi tutiyupu cū bapare:

—Mu, cariacopau nimicāā, ¿Dios mena mu tūgoña qūñenogaiyati mai? Marīā, roro caāna ānirī marī buicutiya. Bairi marīrē pajīārā átiyama. Āni roque dise ũnie carorije caāpei niñami —qūñupū.

⁴² Cabero Jesús puamerē qūñupū:

—Jesús, mu carotimasirīpau etau, yure mu masiritiepa.

⁴³ Bairo cū caīrō, qūñupū Jesús puame:

—Cariape murē ĩña: Ati rāmua yu mena mu ānigu, Diotu, nocārō caroaro caānorpū —qūñupū.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Merē yua, pasaribota caāno, caāno tusaroya yua, naitīācoásuparo ati yepa nipetiropu. Yoaro naitīāñuparō. Bairi muipū bauesupu. Namicā, tres de la tarde caāno majū tunu busuyuparo. Tunu bairoa templo wii aruare ēñotaricarō jutii asero carecomacā woocoasuparo. ⁴⁶ Bairo cabairo bero yua, Jesús puame busurique tutuaro mena atore bairo ĩñupū:

—jCaacu, yu yeri pūnarē yu bocāñeña!

Atore bairo i yaparo, riacoásupu Jesús.

⁴⁷ Soldaua quetiupau capitán puame cabaiatajere ĩñarī, atore bairo Diore qūi basapeoyupu:

—Cariapea ānia, Jesús carorije caāpei majū nimupū —ĩñupū.

⁴⁸ Tunu bairoa camasā nipetiro to caāna tie cabaiatajere caññaatana ānirī, butioro tūgoña yapapuari na cotiare pari tunuásuparā, Diore tūgoñabobori. ⁴⁹ Bairi Jesús baparā caānana cūā nipetiro, aperā carōmia Galilea yepa macāāna Jesure causaátiatana puame toa tuari jōpūā ĩnacōānucūñuparā cabaiatajere.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

⁵⁰ Mai, āñupū jicāu caūmu cañuu José cawāmecucu. Arimatea cawāmecuti macā macāācū āñupū. Ti macā puame Judea yepapure āñuparō. Cū cūā, quetiuparā, Junta Suprema majā mena macāācū jicāu āñupū. ⁵¹ Mai, José puame Dios cū carotimasirīpau caetaro cacotei āñupū. Bairi cū mena macāāna quetiuparā roro na caátiatajere caboetimiatacu āñupū. ⁵² Bairi yua, Pilato tupū átī, Jesús rupauri ānajērē yarocagu, cū jēniásupu. ⁵³ Cabero yua, José puame Jesure, yucupāiru catusaure cū ruioyupu. Bairo cū átiri, jutii asero lino mena, cū ũmañupū. Bairo átiri bero, ūtā opepu Jesús rupauri ānajērē cūñupū. Áti yaparori, ūtāpāi mena tubiatoyupu. Ti ope puame mai, aperā cayasirārē cacūroca mani ope āñuparō. ⁵⁴ Ti

rãmu p̄ame añuparõ judío majã na cayerijãri rãmu jũgoye macã rãmu. Ti rãmu ñamicã merẽ judío majã na cayerijãri rãmu etagaro baiyuparo. Bairi qũeno weyoyepoyogarã baiyuparã, na cayerijãri rãmu caetaparo jũgoye.

⁵⁵ Bairi carõmia Galilea yepa macããna Jesure causaátatana cãã ásúparã, Jesure ùta operu na cayarore ññarãna. Na, rõmiri p̄ame Jesús rupauri ãnajerẽ na cacũatapaurẽ masĩgarã, ññarã ásúparã. ⁵⁶ Bairo ñna yaparori bero, na caãni wiiripu tunucoásúparã. Topu etarã yua, caroaro cajutiñurĩjerẽ qũenoñuparã Jesús rupauri ãnajerẽ na capiopeopeere. Bairo áti yaparori bero, yerijãñuparã Moisés ãnacũ cã caroticũricãrõrẽã bairo.

24

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yua, judío majã na cayerijãri rãmu bero, ape semanarẽ na capaañugori rãmu añuparõ. Bairi ti rãmu caãno, ñamirõcãcã cajutiñurĩjerẽ caqũenoatana rõmiri p̄ame masã operu ásúparã, cajutiñurĩjerẽ Jesús rupauri ãnajerẽ pioturãna. Aperã rõmiri cãã na bapacuti ásúparã na mena. ² Bairo ti masã opere etarã yua, ññajoyuparã. Ti opere na cabiaatati, ùtã tii tupãworicaropu bauyuparo. ³ Bairo cabairoi, ti opere jããñuparã. Marĩ Quetiupau rupauri ãnajerẽ p̄ame mañuparõ yua, na caĩñaata. ⁴ Bairo cã rupauri ãnajerẽ camanoi yua, butiõro tũgoñacõã maniasúparã. Dope bairo áti masĩsuparã. Bairo na baiño, pugarã caũmua natũ etanũcãñuparã. Na p̄ame jutii caasiriyarije cayowerijere jãñañuparã. ⁵ Bairi carõmia p̄ame butiõro uwiri muricũmucoásúparã yepapu. Bairo na caãto, atore bairo na ññuparã caũmua p̄ame:

—¿Nopẽirã cariaricarã ãnanarẽ na cacũrõpu cacatirena mujãã macãñati? ⁶ Jesús atore maniñami. Merẽ caticoyami. ¿Galileapu mujãã caãno, cã cabaipeere mujããrẽ cã caquetibũjuriquere mujãã masĩetñiti? ⁷ Atope bairo mujããrẽ iwĩ: ‘Yu, Camasã jũgocure, carõrije caãnarẽ yu jorocagarãma, yure yucapãipu na capapuaturocaparore bairo ñã. Bairo yu na caãtirocamiatacũãrẽ, itia rãmu bero yu caticoaũ tunu,’ mujãã ñ quetibũjuriwĩ —na ñ quetibũjuriyuparã ángelea majã.

⁸ Bairo na caĩrõpu, tũgoñã bõcayuparã Jesús narẽ riagu jũgoye cã caĩrĩqũerẽ. ⁹ Bairo tũgoñãbõcari yua, macãpu tunucoásúparã. Topu etarã, Jesús cã cabuerã, pugã wãmo peti rupore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ apõstolea caãnarẽ nipetirije na caĩñaatajere na quetibũjuriyuparã. Aperã cããrẽ na quetibũjuriyuparã. ¹⁰ Narẽ caquetibũjuri majã rõmiri p̄ame añuparã: María Magdalena, Juana, apeo María, Santiago paco, aperã carõmia cãã añuparã. ¹¹ Bairo na caĩrõ tũgo, apõstolea majã p̄ame cariape na tũgoesuparã. “Bairo Ñcõãrã mujãã ñña,” na Ñcõãñuparã.

¹² Bairo cariape na tũgoetimiatacũãrẽ, Pedro p̄ame ataãti ññau ásúpu masã opere. Bairi topu jããti ññañupã. Bairo cã caĩñarõ, mañuparõ Jesús rupauri ãnajerẽ. Jutii aseri Jesure na caũmamiatajere jeto añuparõ. Bairi tie jeto caãno ñña acuarĩ, cã wiiripu tunucoásúpu. Butiõro tũgoñarĩqũẽ pairi tũgoñamani ásúpu, tie cabaiatajere ññarĩ.

En el camino a Emaús

(Mr 16.12-13)

¹³ Ti rãmu caãnoa pugarã Jesús cã cabuemiricãrã p̄ame Emaús na caĩrĩ macãpu ãnã baiyuparã. Pugã wãmo peti rupore jĩcã pẽnirõ cãnacã kilõmetros majũ yoaro átãto añuparõ Jerusalén macã p̄ame. ¹⁴ Topu ãnã, na p̄ame Jesús cã baiatajere busupai ásúparã. ¹⁵ Bairo na cabusututuãto, Jesús p̄ame na emuetari, na mena áttutuásúpu cã cãã. ¹⁶ Bairo carẽ ññamirãcãã, “Jesús niñami,” ñ masĩsuparã mai. ¹⁷ Bairi yua, Jesús p̄ame na jẽniñañupã:

—¿Ñe ùnie quetire mujãã busupaiyati? ¿Nopẽirã mujãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? —na ññupã.

¹⁸ Bairo cã cañjẽniñarõ tũgo, jĩcãũ na mena macããcũ Cleofas cawãmecucũ quĩñupũ:

—¿Ati rãmuri Jerusalén macãpu cabaiatajere mu jetoa mu tũgoetiyati? Nipetiro ati yepa macããna masĩrãma.

¹⁹ Bairo na caĩrõ, Jesús p̄ame bairo na ññupã:

—¿Dope to baiati? —na ññupã.

Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñuparã:

—¿Jesús, Nazaret macããcũ cã cabaiatajere mu tũgoetiyati? Cũ p̄ame profeta ãmi. Capee caãtijẽñomasĩ ãmi. Cũ caquetibũjurije cãã ñumajũcõãwã. Bairi Dios, camasã cãã nipetiro cã mena s̄eaninucũwã. ²⁰ Bairo cã cabaimiatacũãrẽ, quetiuparã sacerdote majã, aperã marĩ quetiuparã mena, cã ñerĩ cã nuniwã romano majãrẽ, cã na capajãrõrẽ borã. Bairo áteri, yucapãipu cã papuatu rocarotiwã. ²¹ Jãã p̄ame, ‘Cãã, ati yepa, Israel yepare caẽmarĩ majãrẽ carocapu majũ ãnigumi,’ jãã ñ tũgoñamiwã. Merẽ yua, itia rãmu netõcoaya, carẽ na capajã rocaatato bero. ²² Bairãpua, jãã p̄ame jãã tũgoacucacoapu, jãã mena macããna rõmiri jĩcããrã, ‘Catiupi,’ jããrẽ na caĩquetibũjuro jũgori. Na p̄ame cã rupauri ãnajerẽ ùtã operu na cacũricãrõpu cabusuripauaca ññarãupa. ²³ Bairo topu etarã yua, Jesús rupauri ãnajerẽ camanoi,

jāā tɔpɔ quetibujurā etaama: ‘Ángelea majārē jāā ĩñaapū, “Catiyami Jesús,” jāā ĩāma,’ jāā ĩ quetibujama. ²⁴Bairo na caĩrō tūgori jicāārā jāā mena macāāna ĩñarúpa Jesús masā opepɔ. Tɔpɔ na caetaro, nipetiro jāārē na caĩatatorea bairo baiuparo, na caĩñaata. Bairāpua, Jesús puamerē qũĩñaetiuparā – qũĩ quetibujuyuparā Jesure.

²⁵Bairo na caĩquetibujuro tūgori, atore bairo na ĩñupū Jesús cū cabuemirīcārārē:

–ĩrusamajūcōāña mai mujāārē mujāā catūgomasiptepeel Marī ĩñicājāā na caĩwoatucūrīqũē nipetirijere, ĩnocārōpɔ cariapea mujāā tūgopeyorāati? ²⁶¿Meslas, Dios cū cajou, cū pacatɔ cū catunuápáro jūgoye ati yepapɔ popiye cū cabaibeere cū cūšupari? ¿Bairo mee ato na quetibujuyayupari profeta majā ānana? –na ĩñupū Jesús.

²⁷Bairo na ĩ yaparori bero, na quetibujū jūgoyupɔ Jesús cōñarīcārōrē bairo. Bairi cū cabaibeere Moisés ānacū cū caquetibujūwoatucūrīqũēpui quetibujū jūgoacá, profeta majā na caquetibujūwoatucūrīqũēpɔ quetibujū jāñañupū.

²⁸Bairi yua, Jesús cū cabuemirīcārā na caatī macāpɔ na caetaro, Jesús puame netōácúre bairo baiupɔ. ²⁹Bairo cū canetōamiatacūārē, cū cabuemirīcārā puame bairo qũĩñuparā:

–Netōápéina. Jāā mena ati ĩnamirē mu tuagu. Merē ĩnamicāpɔ niña. Naiorōpɔ baiya – qũĩñuparā.

Bairo na caĩrō tūgo, wiipɔ jāāñupū, na mena tuagu. ³⁰Cabero mesapɔ ugagarā na caruiro, Jesús puame pāārē neñupū. Nerī, Diore jēniñupū. Jēni yaparo, pāārē na peebato nuniñupū cū cabuemirīcārārē. ³¹Bairo cū caátɔpɔ merē yua, “Jesús niñami,” ĩ masījūgoyuparā. Bairo cū na caĩñamasĩmiatacūārē, Jesús puame yasicoasupɔ. Tunu baunemoesupɔ cū cabuemirīcārārē. ³²Bairo cū cabairo ĩñarī, atore bairo āmeo ĩñuparā:

–Dios cū caquetibujucūrīqũērē marīrē cū caquetibujuro, ĩtie meerē áto marī yeri catiupari? Marī yeri caroaro tūgoñaō joroque marī átiami, maapɔ marī caátó –āmeo ĩñuparā na majū.

³³Bairo ĩrī bero, jicoquei tunucoásúparā Jerusalén macāpɔ, na yarārē quetibujarānā. Tɔpɔ etarā, Jesús cū cabuemirīcārā puğa wāmo peti rupore jicā pēnirō cānacāū apóstolea majā neñarī caānarē na etayuparā. ³⁴Bairo na etari, na ĩñuparā:

–Caripea marī Quetiupapɔ cariacoatapɔ nimicūā, catiupi. Simón cūā qũĩñupī –na ĩñuparā.

³⁵Na ĩ yaparo, maapɔ Jesús narē cū cabuiaetaatajere na quetibujuyuparā. Tunu bairoa Jesús pāārē narē cū cabatoro cūrē na caĩñamasĩátaje cūārē na quetibujuyuparā.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23)

³⁶Bairo mai tierē na caquetibujūānitoyea, Jesús puame na recomacāpɔ buiaetayupɔ. Buiaetari atore bairo ĩ jēniñupū:

–Caroa yericataje mujāārē cū joáto Dios.

³⁷Jesús cū cabuemirīcārā puame qũĩña acñacoasuparā. Cū uwijāñuparā, “Jesús wātī ācāni,” ĩrā. ³⁸Bairo na cauwiro ĩñarī, atore bairo na ĩñupū:

–¿Nopēĩrā yare mujāā ĩñaacuyati? ¿Nopēĩrā, “Jesús mee niñami,” mujāā ĩ tūgoñañati mai?

³⁹Ĩñañijate yu wāmorīrē, bairi yu rupoori cūārē. Yua, Jesús yu āniña. Pāñarī ĩñañijate. Espiritu yu caāmata, ōwāā mani, rupapɔ mani, yu baibujioɔ. Cū mee ānirīna, ōwāā cati, rupapɔ cati yu baiya.

⁴⁰Bairo na ĩna, na ĩñoñupū Jesús cū rupori, cū wāmoorī cūārē, cū na capapuaata opeere.

⁴¹Bairo na cū caĩñomiatacūārē, cū cabuemirīcārā puame cariapea tūgoesuparā mai. Cū caĩñjērē hseanirō tūgomirīcāā, tūgo mawijiacōāñuparā. Bairo na cabairo ĩñarī, atore bairo na ĩ jēniñupū:

–¿Ugarique ĩnie atore mujāā cūgoetiyati?

⁴²Bairo cū caĩrō yua, wai pūrōicārē cū nuniñuparā. ⁴³Na canunirō yua, nerī, petiro cū cabuemirīcārā na caĩñarō ugayupɔ. ⁴⁴Uga yaparori bero, na ĩnemoñupū tunu:

–Yure cabaiaataje atore bairo mujāā mena ācū, yu caĩrīqũē baiapɔ: “Nipetiro yare bairo baigumi Moisés ānacū cū caroticūñarīqũē, bairi profeta yaye cūā, bairi salmos tutiri macāājē cūā nipetiro bairo baipecticoagaro yare na caĩquetibujū woatucūñarīqũē,” mujāārē ĩiwū.

⁴⁵Bairo cū caĩrōpɔ, tūgoña bócauparā Dios ya tutipɔ na caquetibujucūñarīqũērē. ⁴⁶Bairo na cabairoi, atore bairo na ĩñupū Jesús:

–Atore bairo ĩ quetibujuyupa mai: “Dios cū cajoure roro cū átiyasogarāma. Bairo na caátimiatacūārē, ĩtia rāmu bero tunu catigumi. ⁴⁷Bairi cū cacatiro bero, cū yarā puame cū yaye quetire quetibujū batopeticōāgarāma nipetiro ati yepa macāānarē. Jerusalén macāī cū yaye quetire quetibujū jūgogarāma. ‘Roro mujāā caátiere busuqũēñoña mujāā yerire Dios mena, mujāārē cū canetōoparore bairo ĩrā,’ na ĩ quetibujugarāma,” ĩ woatu quetibujuyupa profeta majā. ⁴⁸Mujāā merē atiere caquetibujumasīrā mujāā āniña. ⁴⁹Bairi mujāā yeripɔ yu

jogu yeri tutuariquere, yu Pacu cã caĩĩcãrõrẽã bairo. Bairi mai, ati macã, Jerusalén macãrua mujãã ãnicõãwã, yeri tutuarique jõbui umãrecõo macããjẽ caatĩparo jũgoye.

Jesús sube al cielo

(Mr 16.19-20)

⁵⁰ Cabero Jesús na jũgoásúru macã camanoru. Betaniaru na jũgoásúru. Toru etari, Jesús ruame cã wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, Diore na jẽnibojayuru: “Caroare cã jonemoáto mujããrẽ marĩ Pacu Dios,” na ñũrupã. ⁵¹ Bairo iãcãna, na wãweyori, umãrecõo ruamerẽ wãmucoásúru. ⁵² Bairo cãrẽ quĩroari bero, tunucoásúparã Jerusalén macãrua uSeanĩĩquẽ mena yua. ⁵³ Jesús cã cabuericarã ruame templo wiiru tocãnacã rãmuã ánuicũũparã, Diore cã basapeorãná. Tocãrõã ñiña.

El Evangelio Según SAN JUAN

La Palabra de Dios hecha hombre

¹ Tirāmuru ati yepa caānīparo jūgoyepu merē ānicōā jūgoyupi Cristo, Dios macū, Dios Yaye Quetire Caquetibūju Majū cawāmecucu. Cū puame merē Dios mena ānicōāñupī. Cū cāā Dios āñupī. ² Caāni jūgoripuru cū cāā merē Dios mena ānicōāñupī. ³ Dios, cū macū jūgori nipetirijere āsupi. Ati yeparure caānie nipetirije cū jūgori cū caātaje jeto niña. Dise ūnie cū jūgori mee cū caātaje manimajūcōāña. ⁴ Veri capetietiere cajopu majū niñami Dios macū. Bairo caācū ānirī ati yepa macāānarē na cajñawoure bairo niñami. Cū caquetibūjurique jūgori camasā, tiere catūgousarā puame caroaro ānimasñāma. ⁵ Bairo Dios macū cajñawoure bairo caācū puame carorā canaitiārōpore bairo caānarē na jñawo etau baiyami. Cū caquetibūjurijere cateerā canaitiārōpu caānarē bairo caāna puame cū busnetō masētñāma.

⁶ Āmi jīcāū camasocu Juan cawāmecucu. Cū puame Dios cū caquetibūjurotjoricu āmi. ⁷ Dios macū, ati yepa macāānarē cajñawoure bairo caācū majū cū caatipeere caquetibūju jūgoyetipau āmi Juan. Dios macū cū caquetibūjuperee camasā cariape na tūgousaāto ī, Dios cū caquetibūjūgoyetirojtjoricu āmi. ⁸ Baiṛu Juan, ti yepa macāānarē cajñawoure bairo caācū mee āmi. Dios puame cū macū cajñawoure bairo caācū cū caatipeere cū caquetibūjurojtjoricu āmi Juan. ⁹ Baiṛi Dios macū, caroaro cariape caācū, cajñawoure bairo caācū majū, ati yepa macāāna nipetirore Dios yaye quetire quetibūjuacū āsupi.

¹⁰ Baiṛi, Dios Yaye Quetire Caquetibūju Majū cawāmecucu ati yeparure etayupi. Dios mena ati yepare caātacu cū caānīmiatācūārē, ati yepa macāāna puame, “Cāā niñami Dios macū,” cārē ī masēma. ¹¹ Cū caāta yepa macāāna tūpu etayupi. Bairo natu cū caetami-atācūārē, na puame jīcā nūgōā cū boema. Cū yarā cū boema. ¹² Bairo aperā cū boeti, jīcāārā puame cū bojāñuñupā. Na puamerē caroa wāme na ānīrotiwī. Dios pūna majū na ānīrotiwī, cū mena catūgoñatutuarā puamerē. ¹³ Camasā pūnaa cutajere bairo āmerñāma. Camasā na caātaje mena na caborije mena pūnaa cutiyama. Dios pūnaa puame roque cū camasirjē jūgori cū pūnaa caāna niñāma.

¹⁴ Baiṛi, Dios Yaye Quetire Caquetibūju Majū cawāmecucu ati yeparu buia etayupi. Marīrēā bairo ati rupau cacūgon buiaetari, marī camasā mena āmi. Bairo marī mena āni yua, būtioro marī maiwī. Tunu bairoa cariape jeto quetibūjūnucūwī. Jāā puame cū caasiyarijere jāā iñawū. Dios macū majū cū caānoi, cū pacu cārē cū cajorije caasiyarijere jāā iñawū. ¹⁵ Juan Bautista puame Dios macū yaye quetire quetibūju, atore bairo iwī: “Āni niñami mujāārē yu caquetibūjūgoyetiricu: ‘Yu bero caetau yu jūgoye caānacū āñupī. Bairo cū cabairoi, cū paarique puame, yu paarique netōjāñurō caānimajūrjē niña.’”

¹⁶ Dios puame capee caātimasī ānirī ape wāme, ape wāme caroare cū cajorije marī nipetirārē marī jonucūwī. ¹⁷ Moisés ānacū puame cū carotiriquere cūñupī marī ñicūjāā ānana mena. Jesucristo puame roque marīrē iñamairī, marītu etawī, caroaro cariape atīānājērē marī iñogu. ¹⁸ Ni puame Diore cañnarīcū mácūmi. Bairo cū cabaimiatācūārē, Dios macū jīcāū caroaro cū mena ānīnucūñupī. Cū puame cū pacure marī masīō joroque marī ātiyami.

Juan el Bautista da testimonio de Jesucristo

(Mt 3.11-12; Mr 1.7-8; Lc 3.15-17)

¹⁹ Baiṛi Jerusalén macā macāāna judío majā quetiuparā puame Juan Bautista tūpu na joyuparā sacerdote majārē, baiṛi levita majā cūārē. “¿Ñamu majū mu āniñati?” Juarē qūī jēniñarotirā, cūtu na joyupa. ²⁰ Juan puame cariapea bairo na ī quetibūjuwī:

—Yua, Mesías, Dios cū cajou mee yu āniña —na iwī.

²¹ Tunu cabero qūī jēniñanemowā:

—Toroque, ¿ñamu majū mu āniñati? ¿Tirāmuru macāācū profeta Elías cawāmecucu ānacū tunu catitunurī mee mu āniñati? —qūī jēniñawā.

Juan puame:

—Cū mee yu āniña —na iwī.

Bairo cū caīrō tūgori, qūī jēniñanemowā tunu:

—Toroquere, ¿ñamu majū mu āniñati? “¿Jīcāū profeta Dios cū cajopau atūgumi ati yeparure,” marī ñicūjāā ānana na caīquetibūjūgoyetiricu mee mu āniñati? —qūiwā Juarē.

Bairo na cañjēniñarō, Juan puame:

—Cū mee yu āniña —na iwī.

²² Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo qūī jēniñanemowā tunu:

—Toroquere, ¿ñamũ majũ mu añiñati? Jããrẽ cariapea quetibũjuya, jããrẽ cajoatanarẽ cariapea na jãã caquetibũjunetomasĩparore bairo.

²³⁻²⁴ Bairo na caĩrõ, atore bairo na iwĩ Juan:

—Yua, Isaías ãnacũ cũ cawoatu jũgoyecutacu yu añiña. Atore bairo i woatu quetibũjuyayupi: “Bairo iğumi desierto cayucũmanopũ caãnicõãniatacu: ‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagami. Torecu, caroarõ cariape añicoteya. Camasã na quetiupau cũ caetaparo jũgoye cũ caatĩpawãre na caqũẽnoyurorea bairo mujãã cãã caroarõ aticoteya,’ i woatu quetibũju jũgoyetiayupi Isaías ãnacũ yu caquetibũjupẽere,” na iwĩ Juan, cãrẽ Jerusalẽn macããna fariseo majã na cajẽniñarotijoatanarẽ.

²⁵ Tunu atore bairo qũĩ jẽniña nemowã:

—Toroquere ñerẽ ácu, Mesías Dios cũ cajou ãmerĩmicã, Elías ãnacũ ãmerĩmicã, profeta ãmerĩmicã, ¿nopẽi camasãrẽ na mu bautiza nucũñati?

²⁶⁻²⁷ Bairo na caĩrõ tũgon, atore bairo na i quetibũjuwĩ Juan:

—Yu paarique niña camasãrẽ oco mena yu cabautizarije. Yu bero caetau, mujãã watoa caãcũ, mujãã camasãrẽcũ paarique puame roque, yu paarique to cañumiatacããrẽ, ñunetõgarõ. Cũ roque yu netõrõ caãnimajũũ niñami. Bairi yu puame jĩcãrõ tũni yu átipeyo masĩtĩña —na i quetibũjuwĩ Juan.

²⁸ Bairo bairi atie nipetiro baiwu Betania cawãmecuti macãpu. Ti macã puame Rio Jordãn are puğõã muĩpu cũ cawãmuatĩ puğõãpu ãmu Juan cũ cabautizaricaro puame.

Jesús, el Cordero de Dios

²⁹ Ti rãmu busuri rãmu caãno cũ tũpu Jesús cũ caetarore qũĩñawĩ Juan. Bairo qũĩña yua, atore bairo jãã iwĩ cãtu caãnarẽ: “¡Qũĩñãña cãrẽ! Ñnia niñami Cordero oveja macãrẽ bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecucu. Oveja na canuũ cawĩmaũ Diopũre na cajoemũğõjonucũrĩcãrẽ bairo caãcũ niñami. Cũã, cũ cariapeẽ jũgori ati amũrecõo macããna nipetiro roro na caãtiere camasiriyobojapau majũ niñami. ³⁰ Ñni niñami mujããrẽ yu caquetibũjũjũgoyetiricu: ‘Yu bero caetau yu jũgoye caãnacũ ãñupĩ. Bairo cũ cabairoi, cũ caparije yu paarique netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ nigaro.’ ³¹ Yu cãã, ‘Cũã niñami Dios macũ,’ ñi masĩrẽpũ mai. Bairo i masĩtĩmicãã, Israel yepa macããna cãrẽ na camasĩparore bairo i, oco mena na yu bautizau atĩapu,” jãã iwĩ Juan, jãã, cãtu caãnarẽ.

³² I yaparo, atore bairo jãã ñemowĩ tunu: “Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ amũrecõo caacũ puame buare bairo bau ruiatĩri, ãni Jesús buĩpu etapeami. ³³ Yua, mai cũ yu masĩrẽpũ. Bairo yu camasĩtĩmiatacããrẽ, Dios oco mena yure cabautiza rotijoricu puame atore bairo ñiwĩ: ‘Jĩcãũ caũmurẽ miñagu yu Yeri Espĩritu Santo baurui etari cũ buĩpu caetapeaecoũre. Cũã niğumi camasã yeripũ Espĩritu Santore cajomasĩ,’ ñi quetibũjuwĩ Dios. ³⁴ Bairo Dios yure cũ caĩquetibũjũricarore bairoa ñiñaña ãmerẽ. Bairo caĩñau ãnirĩ mujããrẽ cariape ñiña: Cũã niñami Dios macũ,” jãã i quetibũjuwĩ Juan, jãã, cãtu caãnarẽ.

Los primeros discĩpulos de Jesús

³⁵ Ti rãmu cabusuri rãmu caãno, ãni Juan tunu cũ cabautiza ãnincũrõpu. Jãã, puğarã Juan cũ cabuerã cãã jãã ãmu cũ mena. ³⁶ Bairi cũ mena jãã caãno, Jesús jããrẽ cũ canetõatõ ñnarĩ, atore bairo jãã iwĩ Juan:

—¡Ñnirẽ qũĩñãña! Ñnia niñami Cordero oveja macãrẽ bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecucu —jãã iwĩ Juan Bautista.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, Juarẽ cũ jãã aweyocoápũ. Jesús berore jãã usacoápũ, jãã puğarã, Juan cũ cabuemiataca puame. ³⁸ Bairo jãã causaro, Jesús puame jãã ãmejorenucã ñña, atore bairo jãã iwĩ:

—¿Ñerẽ borã, yure mujãã usayati?

Bairo cũ caĩrõ:

—Rabuni, ¿nopũ mu caãnipau to añiñati? —cãrẽ jãã i jẽniñawũ.

³⁹ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgon, atore bairo jãã iwĩ Jesús:

—Tĩaya yu mena. Yu bapa cutĩrãã.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ mena jãã acoápũ. Bairo cũ caãnipaure etarã, cũ mena jãã ãnicõã naioapũ, merẽ ñamicããcãpu caãno jũgori yua.

⁴⁰ Mai, yu mena macããcũ yure bairo Juan mena caãnimirĩcũ cabero Jesús yaye quetire catũgousau Andrés puame Simõn Pedro bai ãni. ⁴¹ Bairi cũ puame jicoquei cũ jũgocu Simorẽ cũ macãũ ácu baiwĩ. Bairo cũ bócau yua, atore bairo qũĩñupĩ:

—Mesías cawãmecucure jãã bócaupu. (Mai, Mesías, atore bairo iğaro ñña: “Cristo, Dios cũ cabesericu ati yepapure cũ cajoricu,” iğaro ñña.)

⁴² Cabero Andrés puame cũ jũgocu Simorẽ cũ piietawĩ Jesús tũpu. Bairi Jesús, Simorẽ qũĩñarĩ, atore bairo qũĩwĩ:

—Simón mu ãniña Juan macã. Ìmerē Cefas mu wãmecutigũ. (Mai, Cefas pũame, “Pedro” Ìgaro Ìña.)

Jesús llama a Felipe y a Natanael

⁴³ Ti rãmu cabusuri rãmu caãno, Jesús pũame, “Galilea yepapũ yũ águ,” ì tũgoñawĩ. Bairo topũ ácũ, Felipe cawãmecucure cũ bocaetari atore bairo qũiwĩ:

—Jito. Yũ mu bapacutiroapa.

⁴⁴ Mai, cã, Felipe pũame Betsaida cawãmecuti macã macããcũ ãmi. Pedro, cũ bai Andrés mena ti macã macããna ãma. ⁴⁵ Bai Felipe pũame Natanaere cũ piiámí. Bairo cũ tũpũ etau, atore bairo qũĩñupĩ:

—Dios yaye quetibũjurica tutipũ Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana na ca-woutujũgoyeticũricũrē jãã bócaapũ. Cãã, Jesús cawãmecucũ, José macã, Nazaret macã macããcũ niñami —qũĩñupĩ Felipe.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgou, atore bairo qũĩñupĩ Natanael Felipere:

—¿Mu catũgoñaata, Nazarepũre jĩcãũ ìcũ cañuu cũ ãnicuti?

Felipe pũame Natanaere bairo qũĩñupĩ:

—Jito yũ mena. Topũ mu tũgoñabesegu —qũĩñupĩ Felipe Natanaere.

⁴⁷ Bairo cabero Jesús Natanael cũ caetaro Ìñaũ, atore bairo qũiwĩ cãtu caãnarē:

—Merē atĩyami Israel macããcũ majũ jĩcãrõ tũni caĩbusunucũũ —na Ìwĩ.

⁴⁸ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgou, atore bairo qũĩ jēniñawĩ Natanael Jesure:

—¿Dope bairi yũ mu masĩñati?

Jesús pũame bairo qũiwĩ:

—Mu ñiñawũ Felipe murē cũ capiiparo jũgoye, higuera cawãmecutii roca mu caãno.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgou, Natanael pũame qũiwĩ:

—Cabuei, ¡Dios macã mu ãniña, ati yepa Israel macããna quetiupau Rey majũ mu ãniña!

⁵⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩnemowĩ Jesús Natanaere:

—¿“Higuera yucu rocapũ mu ñiñawũ,” yũ caĩrĩjērē tũgori, “Dios macãã niñami,” yũre mi nuçũbũgoyati? Cabero yũ caátimasĩrĩjē netõjãñurõ caroa macããjērē miñagu —qũiwĩ Jesús Natanaere.

⁵¹ Bairo qũĩ yaparou, atore bairo na Ìnemowĩ Jesús cãtu caãnarē:

—Cariapea mujããrē ñiña: Cabero umũrecõo capãñucãrõ mujãã Ìñagarã. Bairo capãñucãrõ Ìñarã, Diotu macããna ángelea majã yũ, Camasã Jũgocu buipũre ruiati, bairi tunu wãmuã na cabairo cããrē mujãã Ìñajogarã.

2

Una boda en Caná de Galilea

¹ Cabero itia rãmu bero caãno Galilea yepapũ Caná cawãmecuti macãpũ to macããna na cawãmo jiyari bose rãmu qũēnowã. Jesús paco cãũ topũ ãmo. ² Bairo Jesús, jãã, cũ cabuerã cãã, na capiijoatana ãnirĩ, topũ jãã ãmu, ti bose rãmu caãnorē. ³ Bairo bose rãmu na caáto, na caetirije use oco peticoapũ. Bairo capetiro Ìñarĩ, cũ paco pũame atore bairo qũiwõ Jesure:

—Macã, etirique use oco peticoaya.

⁴ Bairo cõ caĩrõ tũgou, atore bairo cõ Ìwĩ Jesús cũ pacore:

—¿Caaco, dopēĩõ bairo yũ miñati? Dios cũ catutuarije camasãrē yũ caáti Ìñoparo etaetiya mai.

⁵ Bairo cũ caĩmiatacũãrē, cũ paco pũame ti wii macããna cause oco tĩã coterãrē atore bairo na Ìwõ:

—Mujããrē cũ caátirotiri wãme cãrõ cũ mujãã áti usawa.

⁶ Mai, topũ ãmu jĩcã wãmo peti jĩcã pēnirõ cãnacã joturi, utã joturi. Capaca ruri nocãrõ cincuenta, o setenta litro majũ caoco jeri ruri ãmu tocãnacãrupũ. Judio majã caroarã nigarã Dios cũ caĩñajoro, tirũ macããjē oco mena na causanucũrũrũ ãmu. ⁷ Bairo cabairo yua, Jesús pũame atore bairo na Ìwĩ ti wii macããna catiã coterãrē:

—Atie jotũre oco mena pio jiroya.

Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩrõrē bairo áma. Caroaro piojirocãwã. ⁸ Bairo na caáti yaparoro Ìñaũ, atore bairo na Ìwĩ tunu:

—Bairi yua, bose rãmu cajũgoácu tũpũ jeánája petoaca tirũ macããjērē, cũ etiñaáto —na Ìwĩ Jesús.

Na pũame, “jau,” Ìrãna, cũ caĩrõrē bairo petoaca cũ jeámã bose rãmu cajũgoácu.

⁹ Bairo bose rãmu cajũgoácu pũame tiere etiñañupũ. Merē, tie oco pũame use oco majũ jēñacoasupa. Mai, “Jesús cũ caátiataje ñiña,” ì masĩšupĩ. Catĩã coteri majã jeto masiwã, na majũã ocure capiojãatana ãnirĩ. Bairo bose rãmu cajũgoácu pũame cawãmojiyaatacu cũ piijoyupũ. ¹⁰ Ato bairo qũĩñupũ:

—Camasã nipetiro bose rãmu caãno nipetirore use oco caroa puamerê na tĩã jũgonucũñama. Cabero na capiijoatana pairo na caetituario bero roque, use oco cabũgoro macããjê ũnierê na tĩãnucũñama. Mu puame use oco caroa puamerê mu rãgaupa, tame —qũĩñupũ ti bose rãmu cajũgoãcu cawãmo jiyatacure.

¹¹ Bairo bairi ato Galilea yepapu Canã cawãmecuti macãpu atie Jesús cã caãti ññoĩqũê puame cã cawãma átijẽño ñño jũgorique majũ ãmu. Bairo ãcu, camasãrê na ññoĩ nocãrõ cã catutuarijere. Bairo cã caãti ññoĩrõ, jãã, cã cabuerã cãã caroaro cariape cã jãã tũgojũgowu.

¹² Tipau bero ãmi Jesús Capernaum cawãmecuti macãpu. Cũ mena ãmã cã paco, bairi cã bairã cãã. Jãã, cã cabuerã cãã cã mena jãã áru. Bairi ti macãpure nocãnacã rãmu mea jãã ãmu.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-18; Lc 19.45-46)

¹³ Jãã, judío majã bose rãmu Pascua jãã caĩrĩ rãmu caetagaro caãno, Jerusalén macãpu ãmi Jesús. ¹⁴ Bairo topu etau, templo capairi wii ñubuerica wiipu jããmi. Ti wiire jããetari, to macããna wecuare, ovejare, buare nunirĩ cawapatari majãrê na ññawĩ. Tunu bairoa aperã moneda tiirire cawasoari majã na caruiropu caãna cããrê na ññawĩ. ¹⁵ Bairo na caãto ññau, bapericawẽê qũẽnowĩ Jesús yuta wẽẽrĩ mena. Bairo tiwẽẽ mena waibũtoare nunirĩ cawapatarãrê na bape acurewiyojowĩ ti wii pupea caãniatanarê. Na ovejare, na wecua cããrê na acurewiyojowĩ. Moneda tiirire cawasoari majã yaye dinero tiirire mabato recõãwĩ. Na mesarire tujerecũ peyocõãwĩ. ¹⁶ Bairo átiri, atore bairo na ñwĩ buare canuni wapatarãrê:

—¡Mujãã cawapatarijere jeánãja! Yu Pacu ya wiire apeye nunirĩcã wiire bairo ápericõãña —na ñwĩ.

¹⁷ Bairo cã caãto ññarĩ, jãã, cã cabuerã puame Dios yaye quetibũjuriqũe na ca-woatucũrĩqũerê jãã tũgoña bõcawu. Atoze bairo i quetibũju jũgoyeticũñãñupã Jesús cã caãtipeere mai: “Caacu, mu ya wiire butiuro yu qũẽnogu, aperã ti wiire roro na ápericõãto i.”

¹⁸ Bairo cã caãto ññarĩ, judío majã quetiuparã puame atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—“Cariape Dios cã carotiro mena jũgori ññarĩ majãrê na acurewiyojowami Jesús,” jãã caĩmasĩparore bairo i, ¿di wãme átijẽñoĩqũerê jããrê miñõati? —qũĩ jẽniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩrõ tũgou, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Ati wiire rocacõãña. Bairo mujãã carocamiatacããrê, itia rãmu bero yu puame yu qũẽno yerijãgu tunu —na ñwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã puame bairo qũĩwã tunu:

—Marĩ ñicũjãã ãnana ati wiire yoaro majũ qũẽnoñupã cuarenta y seis cõmarĩ majũ. ¿Mu puame ñerê ãcu, itia rãmu beroa mu qũẽnocũã átĩ? —qũĩwã Jesure.

²¹ Mai, Jesús ti wiire i, cã majũã cã rupau puamerê i quetibũju masĩõgu ñmiwĩ. ²² Bairo Jesús na capajã rocaricu nimicãã, itia rãmu bero nemo cacatii cã caãno, jãã, cã cabuerã puame tie cã caĩrĩqũerê jãã tũgoñabõcawu. Bairo tũgoñabõcarã yua, Dios yaye cã caquetibũjucũrĩqũerê cariapea jãã tũgowu. Jesús yaye cããrê cariapea jãã tũgowu.

Jesús conoce a todos

²³ Bairo capããrã camasã Jerusalẽpu Pascua bose rãmu caãno caneña etaatãna puame Jesús cã caãti ññoĩjẽrê ññarã, “Dios cã cajoricu ññami,” qũĩ tũgoñaroawã Jesure. ²⁴ Bairo na catũgoñamiatacããrê, na mena tũgoña useaniemi Jesús. Cũ puame camasã nipetirore na yeripu na catũgoñarĩjẽrê tũgoñamasĩ peyocõãwĩ. ²⁵ Camasã na caãtiãnierê aperã cãrê na caquetibũjuro boemi Jesús. Cũ puame camasã nipetiro na yeripu na catũgoñarĩjẽrê tũgoñamasĩ peyocõãwĩ.

3

Jesús y Nicodemo

¹ Jĩcãũ ãmi fariseo majã mena macããcũ Nicodemo cawãmecucu. Cũ puame judío majã quetiuparã mena macããcũ jĩcãũ caãnimajũũ ãmi. ² Torecu, cã puame jĩcã ñami caãno Jesure cã jẽniñagu, cũ tupu ásupu. Bairo cãtu etari, atore bairo qũĩñupũ Nicodemo Jesure:

—Ni jĩcãũ ũcu mena Dios cã camanicõãta, ape wãme cã caãtijẽñoĩjẽ manibujioro. Bairo mu caãtijẽñoĩjẽrê ññarã, “Jesús mena ññami Dios,” jãã i tũgoñamasĩcõãña. Tunu bairoa, “Camasãrê cã quetibũjũãto i, murê jou ásupi Dios,” jãã i masĩña —qũĩñupũ Nicodemo Jesure.

³ Bairo cã caĩrõ tũgou, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cariape murê ñña: Ni jĩcãũ ũcu puame tunu cã cabuia nemoeticõãta, Dios cã caroti-masĩrĩpaure eta masĩtũgumi.

⁴ Bairo cã caĩrõ tũgori, Nicodemo puame qũĩ jẽniñãñupũ Jesure:

—¿Cabucu marí caño beropu maríã ñerê ana pugani cãrõ marí paco paropu tunu marí butijã buiamasíbujiocuti?

⁵ Jesús puame bairo qũĩñupã:

—Cariapea murê ñiña: Ni jicãũ ùcũ oco mena, bairi Espiritu Santo mena cãã cã cabuianemoteticõãta, Dios cã carotimasirĩpaure etamasitẽtũgumi. ⁶ Camasã na capũnaacuna, camasã pũnaa majũ ñiñama. Dios pũnaa roque Espiritu Santo cã catuararije jũgori cã pũnaa majũ ñiñama. ⁷ Bairi, “Camasã na cawãma buia jũgoricarore bairoa na cabuianemopee boya,” mu yu caĩquetibujurijere tũgomawijiaeticõãña. ⁸ Wĩno puame noo caboropu papuya. Bairo tie cabusuro tũgomasimĩracũã, noopu caatiere, o noo caatiere marí masitẽtũña. Ìñariqũẽ mee niña wĩno. Torea bairo ñiñama nipetiro camasã Espiritu Santo jũgori cabuianucũrã cãã. Narê Espiritu Santo cã cajããrõ ñnamasã maa —qũĩñupã Jesũs.

⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñanemoñupũ tunu Nicodemo Jesure:

—¿Ñe ùnie jũgori Espiritu Santo mena buianemorĩqũẽ to ãnicuti?

¹⁰ Jesús puame bairo qũĩñupã:

—¿Mu, Israel yepa macããnarê Dios yaye quetire caquetibujũjũgou nimicũã, tiere mu masitẽtũñati? ¹¹ Cariape murê ñiña: Jãã camasirĩjẽrẽ mujããrẽ jãã quetibujũnucũña. Jãã caĩñariqũẽ cããrẽ mujããrẽ jãã quetibujũnucũña. Bairo cariapea mujããrẽ jãã caquetibujũmiatacããrẽ, mujãã puame tiere mujãã tũgousaetinucũña. ¹² Ati yepa macããjẽrẽ mujãã yu caquetibujũro cariape yu mujãã tũgouroaetiya. Bairi umũrecõo macããjẽ Dios yayere yu caquetibujũata roquere, nemojãñurõ mujãã tũgomasitẽna.

¹³ “Ni jicãũ ùcũ camasocu umũrecõopure cawãmuñarĩcũ mácũmi. Yu, Camasã Jũgocu jeto umũrecõopu caãnacũ yu rui apũ ati yepapure. Bairi umũrecõo macããjẽ Dios yayere yu masitẽna. ¹⁴⁻¹⁵ Bairi tirũmpure cayucũmani yepapure Moises ãnacũ ãñarê bairo cabauu cã cawericure yucupu cã papuatuyupi. Torea bairo yu, Camasã Jũgocu cãã yucãpãipu yu papuatu rocaecogu, nipetiro camasã yure catũgousarã na canetõmasiparore bairo Ì. Bairi nipetirã yure catũgousarã yeri capetieti pũnarê cãgogarãma. ãnicõã nigarãma tocãnacã rãmuã,” qũĩñupã Jesũs Nicodemorẽ.

El amor de Dios para el mundo

¹⁶ Dios puame ati umũrecõo macããna nipetiro camasãrẽ butiro maiñami. Bairo marĩrẽ mairĩ, cã macã jicãũã cã caãnimiatacããrẽ, cã joyupi ati yepapure, nipetirã cã macãrẽ catũgousarã na yasieticõãto Ì. Cã mena caroaro ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rãmuã. ¹⁷ Dios ati umũrecõo macããna nipetiro cabuicũna na ãmarõ Ì mee, cã joyupi cã macãrẽ. Narê cã netõbojato Ì roque, cã joyupi Dios ati yepapure.

¹⁸ Ni ùcũ Dios macãrẽ catũgousau ñe ùnie cawapa cãgoecure bairo cã tuao joroque ásupi Dios. Cã macãrẽ catũgousaena roque carorije wapa cacũgorã cayasiparã majũ tuacõãñama merẽ. ¹⁹ Cãrẽ catũgousaena popiye catãmpoparã majũ ñiñama. Atore bairo ñiña: Jesucristo jĩñabusuricarore bairo caãcũ cã caatõ, cã boesupa. Roro átaje puamerẽ cã netõrõ homirã, canaitĩãrõpu caãnarê bairo ãñupã. ²⁰ Nipetiro carorije caãtinucũrã Dios macã jĩñabusuricarore bairo caãcũrẽ qũĩña tejãñũñupã. Cã tupũ ãnigaetinucũñupã, roro yasioropu na caãtiãninucũrĩjẽrẽ Jesũs puame baujaropu to ãnipeticoao joroque cã caãperiparore bairo Ìrã. ²¹ Dios yaye cariape quetire catũgousarã puame Dios macã tupũ ãniganucũñama, “Nipetiro na caãtie Dios cã caborore bairoa átaje ñiña,” camasã na caĩmasiparore bairo Ìrã.

Juan el Bautista vuelve a hablar de Jesús

²² Cabero Judea cawãmecuti yepapu cã cabuerãrẽ, jãã jũgo ámi Jesũs. Topu etari, jicã yutea cãrõ camasãrẽ na jãã bautiza ãmu. ²³ Bairo topu jãã caãno, Juan Bautista cãã Salim cawãmecuti macã tupũ. Enõn cawãmecuti macã majurẽ bautizau ãcũ baiyupu. Topure paio oco ãñuparõ. Bairi camasã cã tupũ etayuparã, cã bautiza rotirã etarã yua. ²⁴ Mai, atie nipetirije baiyupa cã, Juarẽ preso jorica wĩpu na cajaporo jũgoye.

²⁵ Bairo jicã rũmu Juarẽ na cañeparo jũgoye, cã cabuerã puame apei judío majõcu mena busuyuparã, cã busunetõgarã. Judío majã caroaro ãnigarã Dios cã caĩñajoro oco mena na caãtinucũrĩjẽrẽ ãmeo busupẽniñuparã na majũ. ²⁶ Bairo ãmeo busupẽni yaparo, Juan tupũ ásuparã. Bairo cãtu eta, atore bairo qũĩ quetibujũyuparã Juarẽ:

—Jããrẽ cabuei, tirũmujãñurõã Rio Jordán ape nugõãpu mu mena caãniatacu, jããrẽ mu caquetibujuricu puame ãmerẽ camasãrẽ na bautizau átiupu cã cãã. Bairo cã caãto, nipetiro camasã cãrẽ usarã baiuparã —qũĩñuparã Juarẽ cã cabuerã, Jesũs cã caãtiãnierẽ quetibujurã.

²⁷ Bairo na caĩrõ tũgou, atore bairo na Ìñupã Juan:

—Dios cã carotieticõãta, camasã cã usaetinujiorãma. ²⁸ Mujããrẽ yu caquetibujuriquere mujãã tũgocarã. “Yua, Mesías, Dios cã cabesericu mee yu ãñiña,” mujããrẽ ñiwã. Yua, cã jũgoye cã cajojũgoricu yu ãñiña. ²⁹ Ape wãme Ìcõñarĩ atore bairo mujããrẽ yu quetibujũgu: Jicãũ camasocu cã ñmu caãnipaore cõ cã cawãmo jiyari rãmu caãno cã yao majũ tuayamo.

Cū bapa cū mena macāācū cō mena cū cawāmo jiyaro ĩñau, useani nemoñmi. Jesús puame cawāmo jiyaricore bairo caācū niñami. Camasā cūrē causarā puame, cū nymo, cū cawāmo jiyaricore bairo caāna niñama. Bairi, yu, Jesús mena macāācū āniri, camasā cūrē na causaro ĩñau, yu useani nemoña. ³⁰ Jesús puame tocānacā rāmu nemojāñurō caānimajūū āninutuagumi. Yu puame roque nemorō cabūgoro macāācū yu caānicōānutuapee majū niña —ĭcōñari na ĩ quetibujuyupu Juan cū cabuerārē.

El que viene de arriba

³¹ Jesús, umarecōoru caatācu āniri, nipetirā netōrō caānimajūū niñami. Noo ati yepa macāācū puame roque ati yepa macāājē jetore quetibuju masiñami. Cū, umarecōoru caatācu āniri nipetirā netōrō caānimajūū niñami. ³² Umarecōoru cū caññarīqūērē, cū catūgorique cūārē quetibujuyami. Cū caquetibujurije puame cariape majū to caānimatacūārē, tiere cariape tūgoetiayama camasā. ³³ ĩcāārā niñama bairāpu cū yaye quetire cariape catūgoesarā. Bairo catūgoesarā āniri, “Cariape quetibujuyami,” ĩ tūgoña masiñama. ³⁴ Dios puame Espiritu Santo cū camasiñjērē butiuro majū cū joyupi Jesure, ati yeparu cū cajoricare. Bairo cū cajoroi, Jesús puame caroaro cariape quetibujuncūñami Dios yaye quetire. ³⁵ Dios cū macārē mairi, nipetiro rotimasīñqūērē cū joyupi. ³⁶ Torecu, noo macāācū Jesure catūgoesaru puame merē yeri capetieti pūnarē cūgoyami. Apei, Jesure catūgoesagaecu roque tie yeri capetieti pūnarē cūgoetiayami. Popiye cū bairo joroque cū ātigumi Dios, cū macārē cū catūgoesaetie wapa.

4

Jesús y la mujer de Samaria

¹ Cabero camasā capāārā majū Jesure na catūgoesarijere tūgoyuparā fariseo majā. Tunu bairoa Juan Bautista cū cabautizararā netōjāñurō Jesús cū cabautizarā puame na caānierē tūgoyupa. ² (Mai, Jesús puame camasārē na bautizaemi. Jāā, cū cabuerā puame roque cū carotiro jūgori na jāā bautizawa.) ³ Bairi Jesús puame, “Yu cabairijere masīcōāñama fariseo majā,” ĩ tūgoñari. Judea yeparu caāniatacu Galilea yeparu tunucoami.

⁴ Bairo tunuācū, Samaria yeparu cū canetōápēe āmu. ⁵ Bairo netōácū, Sicar cawāmecuti macāpu etawī. Mai, ti macā tūpu niña jāā ĩcū Jacob ānacū cū macā Josére cū cacūrcā yepa majū. ⁶ Ti yeparure niña oco warica ope, Jacob ānacū yu oco ope majū. Bairo Jesús puame maarē caatūmiatacu jutiri, ti opetare etanumu etawī. Muipu umarecōo recomacā majū cū caānipau āmu. ⁷⁻⁸ Mai, jāā cū cabuerā puame jāā acoāpū macāpu, apeye ũnie ũgariquere wapatirānā. Toru jāā caānitoye, ĩcōō carōmio etayupo, ti ope macāājērē oco waa acō. Bairo cō caetaro ĩñau, atore bairo cō ĩñupū Jesús:

—Oco peeto yu joya. Yu cūā yu etigaya.

⁹ Mai, ti yeparure jāā, judío majā, Samaria yepa macāāna mena jāā āmeo bupñenietinucūñā. Bairo to macāācō puame tie tūgoñari atore bairo qūññupō Jesure:

—¿Norēi ma, judío majōcu nimicūā, yu, Samaria yepa macāācōrē yu mu oco jēññati? —qūññupō.

¹⁰ Bairo cō cañrō tūgo, atore bairo cō ĩñupū Jesús carōmiore:

—Ma, Dios camasārē cū cajogarijere mu masīētīña. Yu cūārē mu masīētīña. Yure mu camasīata roque, mu puame ocore yu mu jēñibujioatoco. Bairo yu mu cajēñiata, yu puame oco caticōā nio joroque caātiere mu yu jobujioatacu —cō ĩñupū.

¹¹ Bairo cū cañrō tūgo, carōmio puame qūññiñanemoñupō tunu:

—¿Ñe mena ocore mu waneiatī? Ati ope ũcūājāñuña. Bairi, ¿nooru oco cacaticōāñinucūñjērē mu bocabujioatū? ¹² Marī ĩcū Jacob ānacū ati ope macāājērē etinucūñañupū. Cū pūnaa, cū yarā, cū canurā cūā etinucūñañupā. Ati opere ati yepa macāānarē na cūñañupū Jacob ānacū. ¿Mu puame roque cū netōrō caānimajūū mu āññati? —qūññiñañupō carōmio Jesure.

¹³ Bairo cō cañrō tūgo, atore bairo cō ĩñupū Jesús:

—Nipetiro ati opere caoco etirā puame bairoa ñeme jipicōāgarāma tunu. ¹⁴ Ni ũcū atie oco yu cajogarijere caetii puame pugani cārō ñeme jipinemoetigumi tunu. Cāpūre cū yeripu oco tutuaro cawitipetietore bairo yeri tūgoñatutuacōāñajē cūārē cūgocōā ninucūgumi. Tie jūgori caticōā ninucūgumi tocānacā rāmu —cō ĩñupū Jesús.

¹⁵ Bairo cū cañrō tūgo, carōmio puame bairo qūññupō tunu:

—Toroquere, tie ocore yu joya, pugani cārō yu cañemejipinemoetiparore bairo ĩ. Ati opepūre pugani cārō oco wago yu bainemoetigo yua —qūññupō Jesure.

¹⁶ Bairo cō cañrō tūgomicā, atore bairo cō ĩñupū Jesús:

—Mai, mu manapūre cū pioja. Cū piiri bero, atopu asā cū mena.

¹⁷ Bairo cū cañrō, carōmio puame atore bairo qūññupō:

—Camanapu mácō yu āññā.

Jesús puame bairo cō cañrō, bairo cō ĩ yuyupu:

—“Camanapu máco yu ániña,” mu caíata, cariapea miña. ¹⁸ Jicā wāmo cānacāu majū camanapu cūtimiricō mu ániña. Áme mu mena caācū cūā mu manapu majū mee niñami. Toreco, cariapea miña —cō iñupū.

¹⁹ Bairo cū caīrō, carōmio puame atore bairo qūñupō Jesure.

—Mu caīrjērē tūgori, merē yu masiña: Mua, profeta, Dios yaye quetire caquetibujuri majōcu mu ācū. ²⁰ Baii jāā, Samaria yepa macāāna jāā ñicūjāā jicu ūtāūpu Diore cū ñubuenucūñupā. Mujāā judío majā roque aperopu Jerusalēpu mujāā ñubuenucūñā —qūñupō.

²¹ Bairo cō caīrō, atore bairo cō iñupū Jesús:

—Yu caīrjērē cariape tūgoya: Jicu ūtāūpu ápérimirācūā, o Jerusalén macāpu ápérimirācūā, marī Pacu Diore cū mujāā cañubemasīpa rāmu cōñarō baiya. ²² Mujāā, Samaria yepa macāāna Diore tūgonucūmirācūā, cū mujāā masiētīña. Jāā, judío majā roque Dios camasārē cū canetōgarije quetire cū caquetibujucūricārā majū āniñi cū jāā masiña. ²³ Baii camasā caroaro cariape Diore na cañubuerica yūtea etaro baiya. Merē ti yūtea ānijūgoya. Baii camasā noo na cañubuenucūñupū jūgori mee, Espiritu Santo na yeripu cū caāno jūgori puame roque Diore cū ñubuegarāma. Tore bairo na cañubueo boyami Dios cūrē caroaro cariape cañubuerā puamerē. ²⁴ Marī cañāecū niñami Dios. Baii cūrē caroaro cariape cañubuerā puame na yeri na catūgoñarijēpu roque cūrē cañubueparā niñama —cō iñupū.

²⁵ Bairo cū caīrō, carōmio puame atore bairo qūñupō Jesure:

—Ape rāmu Mesias Dios cū cabesericu, Cristo cawāmecūcu cū caetapeere yu masiña. Cū, etapu, cū majū nipetirijere marī quetibujugumi —qūñupō.

²⁶ Bairo cō caīrō tūgo, bairo cō i masiōñupū Jesús:

—Yu, mu mena cabūsupēni, cūā yu ániña Cristo, Dios cū cabesericu majū —cō iñupū Jesús.

²⁷ Bairo cō cū caīquetibujuripaua, jāā, Jesús cū cabuerā, macāpu caugarique waparatātāna cū tūpu jāā etawu. Bairo etarā yua, dope bairo jāā i tūgoñamasīpē, Jesús carōmio mena cū cabūsupēniñarō iñarā. Baii, “¿Ñe ūnierē mu átiyati?” jāā i jēniñaeppū Jesure. ²⁸ Bairo carōmio puame jāā caetaro iñao, cō oco warica joture toa piti ropocōāwō. Bairo piti ropo yaparo, macāpu acoāmō. Topu etari, atore bairo na i quetibujuyupo to macāānarē:

²⁹ —Tiaya mujāā cāā. Nipetiro iñarasā. Jō jicāū camasocu niñami dope bairo yu caátajere camasīpēcōāū. ¿Cristo, Dios cū cabesericu mee cū ānibauyati? —na i quetibujuyupo.

³⁰ Bairo na cō caīquetibujuro tūgorā, to macāāna puame ti macārē witiā yua, jāā caānopu etawā. ³¹ Mai, na caātipaua Jesure, “Ūgarique ūgaya,” cū jāā iñiwū.

³² Bairo jāā caīrō tūgomicūā, atore bairo jāā iñiwū Jesús:

—Yua, apeye ūnie ūgarique yu cūgoya mujāā camasīētīērē.

³³ Bairo cū caīrō tūgorā, jāā, cū cabuerā puame atore bairo jāā āmeo i busawu:

—¿Aperā merē ūgarique cū na jeatibaupari? —jāā iñiwū.

³⁴ Bairo jāā caīrō tūgo, Jesús puame atore bairo jāā iñiwū:

—Dios, yure cajou, cū caborijere ācu yu átiya. Baii jicāū batiro caugagatūgoñaurē bairo yu cūā yu cū caātirotijerique yu átiyepogaya. ³⁵ Atope bairo yu mujāā iña: Bapariñacācū muipua rūsaya oterique carica cutiparo jūgoye. Bairo yu mujāā cañiatācāārē, ape wāme icōñarī mujāārē yu quetibujupa: Oterique ūñāñijate. Yura, merē jeriquepu niña. ³⁶ Oterique ricare cajeri majōcu cū capaarique wapa wapatagumi. Cū capaarique wapa puame Dios cū cajoriye yeri capetieti pūna majū niña. Bairo baii oterique caotei, cabero cū caoterique carica cutopu tiere cajei cūā pugarāpu ūseanigarāma. ³⁷ Camasā na caquetibujucūñi wāmerē bairo cariape baiya: “Jicāū jicoqueipua oteimi. Cabero cū caoterique carica cutopu apeī jeimi tunu,” i nucūñama camasā. ³⁸ Mujāā, yu cabuerā, na cañnucūrōrēā bairo mujāā baiya. Mujāārē yu yaye quetire mujāā yu quetibujū rotijoya merē aperā na caquetibujūgoricarā tūpu, caroaro jicārō tūni na catāgopeti jātiaparore bairo i. Mujāā, aperā na capaajūgoriquepu capaayaparo petietabojarārē bairo mujāā yu átirotijoya na watoapure. Baii merē mujāārē masirioetiya mujāā yu caquetibujūrotijoriye yua —jāā iñiwū Jesús yua.

³⁹ Baii capāārā to macāāna Samaria yepa macāāna, “Nipetiro yu caátajere masīpēcōāñami Jesús,” carōmio cō caīrō jūgori, qūñāro jūgowā Jesure. ⁴⁰ Bairo baii Jesús tūpu etarā, “Ápéricōāña,” qūñiwā Jesure. “Jāā mena mu tuagu mai,” bairo na caīrō tūgo, pugā rāmu majū na mena āni Jesús, narē bue ācū. ⁴¹ Bairo Jesús cū caquetibujurijere tūgorā, cūrē caīroarā menarē āninemowā capāārā to macāāna camasā. ⁴² Na puame atore bairo cō iñiwā carōmiorē:

—Ñamicāā jāārē mu caquetibujūataje jūgori Jesús mena jāā tūgoñatutūjūgoapu. Áme roque jāā majū cū caquetibujurijere tūgori, nemojāñurō cū mena jāā tūgoñatutūyua. Cariape cūā niñami atī ūmurecōo macāāna na carorije wapare canetōū majū —cō iñiwā to macāāna carōmiorē.

Jesús sana al hijo de un oficial del rey

⁴³ Bairo puga rãmu Samaria yepa macããna mena cã caãniatato bero, Jesús Galilea yeparu acoámí. ⁴⁴ Mai, Jesús, cã majũ cã caãtatore bairo baiwu: “Ni ùcũ Dios yã profetare cã ya macã macããna cã boenama. Noa majũ qũĩroaenama.” ⁴⁵ Bairo bairo Jesús Galilea yeparu cã caetaro ñnarã, camasã to macããna ruame caroaro cã jëniwã. Mai, na cãã Jerusalëru Pascua bose rãmu ñnarã etayupa. Topu Jesús cã caãti ñnorĩqũërë ññañupã. Bairo bairo caroaro qũĩña useaniwã Jesure.

⁴⁶ Bairo Jesús Galilea yeparu ãñesëã, Caná na caĩrĩ macãru ocorea, use oco majũ cã caãtijëñorĩcã macãru tunucóamí. Ti macãruge ãñupĩ jĩcãu ti yepa quetiuparu rey roca carotimasĩ majũ. Cã macã ruame butioro riayuru ape macãru Capernauru. ⁴⁷ Bairo bairo, “Jesús Judea yeparu caãniatacu Galilea yeparu etauru,” na caĩrjërë queti tãgori, Jesús tãru ãsũru. Cãtu etau, “Jito yã ya wiiru. Yu macã ruame cariacuru niñami. Cã catiõn asá,” butioro qũĩwĩ capacu Jesure. ⁴⁸ Bairo cã caĩrõ tãgoõ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mujãã camasã, yu caãtimasĩrjërë átijëñorĩqũërë mujãã caĩñaepata, yu mena mujãã tãgoñatutuetinucũña.

⁴⁹ Bairo cã caĩrõ tãgomicãã, atore bairo qũĩwĩ quetiuparu rey roca carotimasĩ Jesure:

—Yu Quetiuparu, jito, diwatoa! Yu macã cariacuru niñami.

⁵⁰ Bairo cã caĩrõ tãgoõ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mu ya wiiru tunucoa ácãja. Merë mu macã catigumi —qũĩwĩ.

Bairo cã caĩrjërë cariape tãgoõ, carotimasĩ ruame acoámí cã ya wiiru. ⁵¹ Bairo cã catunõ átĩpaua, cã pacoteri majã ruame maaru cã bocãetari, atore bairo qũĩñuparã:

—¡Mu macã caticoami merë!

⁵² Bairo na caĩquetibujuro tãgori, “¿Dipau muiru cã caãno majũ cã cati jãgoati yu macã?” na ï jëniñañupã. Bairo cã caĩrõ, qũĩñuparã:

—Ñamicã, jĩcãrõ riape beroaca cã bugojãnaaru —qũĩ quetibujuyuparã.

⁵³ Bairo na caĩquetibujuro tãgoõ, capacu ruame tãgomasĩ rocajoyuru: “Merë mu macã caticoayami,” Jesús yu cã caĩata hora majũ niupã,” ï tãgomasĩ rocajoyuru. Bairo tiere na cã caquetibujuro tãgorã, cã, cã ya wii macããna nipetiro cãã cãrë bairo Jesús mena tãgoñatutua jãgoyparã.

⁵⁴ Mai, carotimasĩ macãrë Jesús cã cacatiorique ruame Galilea yeparu ocorea, use oco majũ cã caãtijëñorĩqũë bero cã caãti ññobaporique ãmu ti wãme.

5

Jesús sana al paralítico de Betzata

¹ Bairo jĩcã yutea canetõrõ bero Jesús ruame judío majã na cabose rãmu qũënorõ ññau ácã, tunu ãmĩ Jerusalën macãru. ² Mai, ti macã Jerusalën ruame ùtã mena ùmãarõru na caëñotaãmejorerica macã ãmu. Bairo jĩcã jope oveja nuricãrã na cajããrĩ jope sawãmecuti jope ãmu. Bairo bairo ti jope jãátãpau ture ãmu jĩcã ope caoco witiĩ ope. Tipau Betzata wãmecuru yu yaye hebreo mena. Ti opeture jĩcã wãmo cãnacã jopee majũ jopeeri werique ãmu. ³ Bairo bairo ti jopeeri ture capããrã cariarã ãma. Jĩcãrã cacaapee ññamasĩena, aperã caãmasĩena, aperã cabuãrã cũña jowã tipau. Na ruame oco cajabewëñjërë coterã baiwã. ⁴ Mai, ãngel ruame masĩã mano cã cabori rãmuru caãno ti oco operu etanucũñupã. Bairo etari, ocore átijabencũñupã. Bairo cã caãtijabero bero, ni ùcũ tie ocore caññañujãgoõ ruame cã cariayecutie cã netõcõã nucũñuparõ. ⁵ Mai, na menarë jĩcãu ãmi treinta y ocho cãmari majũ cariayecutiãcã. ⁶ Bairo bairo Jesús ti operi tãru netõácã, toru cacũñaurë qũĩñawĩ. Yoaro cã cariayecuto qũĩñamiãcu, atore bairo qũĩ jëniñawĩ Jesús cariaure:

—¿Mu riaye canetõrõ mu boyati?

⁷ Cariaũ ruame atore bairo qũĩ yuwĩ Jesure:

—Yu Quetiuparu, yure cañuãtinemoũ manimajũcõãñami. Tocãnacã nia oco cajabenetõrĩpau caãno tie ocoru yu caññaũagaro, aperã ruame yu jãgoye ññaũaweyocõã nucũñama —qũĩwĩ Jesure.

⁸ Bairo cã caĩrõ tãgoõ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Wãmunucãña, mu cacũñarõrë nepusari ácãja. Merë mu riayere yu netõcõãña.

⁹ Bairo cã caĩrõ, jicoquei ñucoami cariaye catimiatacu ruame yua. Bairo wãmunucã yua, cã cacũñarõrë ne acoámí. Mai, ti rãmu ruame judío majã na cayerijãrĩ rãmu ãmu. ¹⁰ Bairo bairo Jesús cã cacatioatacu cã cacũñarõrë cã caneátõ ñnarã, judío majã quetiuparã ruame atore bairo qũĩwã cãrë:

—¿Nopëĩ ãme rãmu marĩ cayerijãrĩ rãmu caãnimiatacũãrë, mu cacũñarõrë mu ne ñesëãñati? Ati rãmu ùnorë bairo boetiya —qũĩwã.

¹¹ Bairo na caĩrõ tãgoõ, atore bairo na ñwĩ cariamiatacu:

—Yure cariaye netõatacu ruame, “Mu cacũñarõrë nerĩ ácãja,” ñiami —na ñwĩ.

¹² Atoe bairo qũĩwã tunu:

—¿Ñamu majū, “Mu cacūñnarōrē nerī ácuja,” mu qūiati? —qūi jēniñawā.

¹³ Bairo na caijēniñarō tūgori, cacatiatacu puame qūiña macāmiwī Jesure. Qūiña bócaemi. Jesús puame bauemi, merē capāārā camasā caññarā etarā watoapu caácú añiri. ¹⁴ Cabero Dios ya wii templo wiipu cū boca eta, atore bairo qūiwī Jesús cū cacatioatacure:

—Tūgopeoya ya caññjērē: Merē canetōatacupu mu añiña. Bairi roro mu átinemoepa. Carorije mu caátinemoata, nemojāñurō mu tāmogū tunu —qūiwī Jesús.

¹⁵ Bairo Jesús cū caññō bero, caāmu puame judío majā quetiuparārē na quetibujū ámi. “Yure cariaye netōatacu puame ‘Jesús’ wāme cūiyami,” na i quetibujūwī. ¹⁶ Bairo cū caññō tūgorā, judío majā quetiuparā Jesús, yerijāñicā rāmūrē caāmurē cū canetōrīqūē jūgori cū mena asiarā popiye cū baio joroque átigayupa. ¹⁷ Jesús puame bairo na iwī:

—Yu Pacu tocānacāni paanucūñami. Yu cūā cārēā bairo yu paanucūña.

¹⁸ Bairo cū caññō tūgorā, nemojāñurō Jesús cū cariaro boyuparā judío majā quetiuparā puame. Mai, “Marī cayerijārī rāmu macāājē marī ñicājāā na carotícūñiqūērē nūcūbūgoetiyami Jesús, bairo cariayecūcure cū cacatioata,” i tūgoñarī, cū mena asiajāñuñuparā. Bairo tunu, “ ‘Dios niñami yu Pacu majū,’ cū cañata, ‘Yu, Dios mena jicārōrē bairo jāā añiña,’ cañē bairo iñami Jesús,” i tūgoñarī, netōrō majū cū mena asiayuparā.

La autoridad del Hijo de Dios

¹⁹ Bairo na caññōñarījērē masīcōārī, atore bairo na iwī Jesús: “Cariape mujāārē ñiña: Yu, Dios macā nimicūā, dise ūnie átijēñorīqūērē yu majūā yu áti masīētīña. Yu Pacu cū caátigarijere masīñ, cū carotiro mena jeto tiere yu áti masīña. Yu Pacu cū caátigarijere masīñ, tie nipetirijere yu átinucūña. ²⁰ Yu Pacu yure mairī, nipetirije cū caátinucūñjērē ñiñoñami. Áme caāmasīcūrē cū yu caátirije netōjāñurō caroa macāājē cū caátigarijere yu áti iñogūmi caberopūre. Tie roquere iñarā, nemorō mujāā iña acūamajūcōāgarā. ²¹ Yu Pacu puame cabaiyasiricarārē na tunu na caticōōñami. Cūrē bairoa yu cūā noo yu caborārē na yu joya catiriquere. ²² Yu Pacu puame ni ūcū camasocure qūiña beseetiyami. Yu puamerē nipetiro camasārē na iñabeseroti yu jowī. ²³ Yure na cañroarore bairo yu macū cūrē na iroáto; i, yu jowī yu Pacu Dios. Bairi yure cañroaecu puame yu Pacu yure cajoricu cūrē cañroaecure bairo nicōōñami mai.

²⁴ “Cariape mujāārē ñiña: Ni jicāū ūcū yu yaye quetire catūgousau, bairi Dios yure cajoricu mena catūgoñatutuau puame caticōā ninucūgūmi tocānacā rāmua. Popiye cū baio joroque Dios cū caátipau mee niñami. Bairi cū, ñamicā cabaiyasiricu nimicūā, āmerē yua, cacaticōāninucūūrē bairo tuayami. ²⁵ Cariape mujāārē ñiña tunu: Petoaca rūsaya ati yepa macāāna yu, Camasā jūgocure, yu na catūgousaparo. Merē yu na catūgousari yutea añijūgoya. Yure catūgousaena puame yasiricaropu caāpārā majū tuagarāma. Yu yaye quetire cariape catūgorā puame roque caticōā ninucūgarāma tocānacā rāmua. ²⁶ Yu Pacu camasārē ānicōāninucūūrē qūērē cajou niñami. Bairo bairi yu cūrē camasārē ānicōāninucūūrē na yu cajoro boyami. ²⁷ Tunu bairoa Camasā jūgocu yu cañnie jūgori yu puamerē nipetiro camasārē na iñabeseroti yu jowī. ²⁸⁻²⁹ Bairo yu cañquetibujūñjirere tūgorā, acūaeticōāña. Jicā rāmū nipetiro cabaiyasiricarā cūā yu yaye busūriquere tūgorāma. Tere tūgorā, masā operipū caānimiatana catitunugarāma. Cararo cariape caātana catitunurī bero, useanirī ānicōā ninucūgarāma tocānacā rāmua. Roro caātana puame roque catitunurī bero caūpetietopu popiye baicōā ninucūgarāma tocānacā rāmua,” na i quetibujūwī Jesús judío majā quetiuparārē.

Pruebas de la autoridad de Jesús

³⁰ I quetibujū yaparo, atore bairo na iwī tunu: “Yu majū jicāūā camasārē ñiña bese-masīētīña. Yu Pacu cū caboro cū carotirore bairo na ñiña besemasīña. Bairo bairi na yu caññabeserije puame cararo cariape ñiña. Yu majūā yu caboro yu caátigarijere yu āperiya. Yu Pacu, yure cajoricu, cū caborore bairo yu átinucūña. ³¹ Tunu bairoa yu majū, ‘Yu yaye busūrique cariape ñiña,’ jicāūā mujāārē yu cañata, ‘Mñana, marī itoyami,’ mujāā iñujorā. ³² Bairo mujāā cañmiatacūārē, apeí yu caátianierē iñarī, ‘Cū yaye busūrique cariape ñiña,’ mujāārē iñami. Yure cū cajogorījē puame roque caānimajūñjē ñiña. ³³ Tunu apeí Juan Bautista tūpūre yu yaye quetire mujāā yarā mena mujāā jēniña rotijoyupa. Juan puame cariape majū mujāārē quetibujū joyupi yu caátianie quetire. ³⁴ Jicāū camasocu, ‘ ‘Jesús yaye busūrique cariape ñiña,’ mujāārē cū cañquetibujūeticōāta, yu átimasīētībujou, ’ ñi tūgoñaeētīña baiñua. Dios mujāārē cū canetōrō roque yu boya. Bairo bairi Juan narē cū caññiqūērē na tūgobocaáto i, tiere mujāārē ñinemoña. ³⁵ Juan puame cajñabusujūgori majōcure bairo caácū ámi. Cajñabusurica cararo jñawoya. Tia jñabusurica caābusuorore bairo ámi Juan, Dios yaye caroa quetire quetibujū ācū. Tie cū yaye quetibujūñjirere tūgorā, nocārō mea tiere mujāā tūgo useanimiñupā. ³⁶ Yu caátijēñorījē puame Juan cū cañquetibujūñjirere netōrō caānimajūñjē ñiña. Yu caátijēñorījē yu Pacu cū caátitirijere majū ñiña. Bairo bairi tiere iñarī, ‘Cariape Jesús, Dios cū cajoricu majū niñami,’ yure mujāā cañmasīpēe ñiña. ³⁷ Yu Pacu, yure

cajoricɔ puame, yu caatiñierē caroaro quetibujuyami mujãārē. Di rãmu ũno cū cabusurije majūrē mujãā catũgoetimiatacãārē, bairi tunu cū cabaurijere mujãā cañnaetimiatacãārē, tore bairo mujãā quetibujuyami baipua yu Pacu. ³⁸ Bairo mujãārē cū caquetibujumiatacãārē, yu, cū cajoricure mujãā ñroaetiya. Bairo bairi cū caquetibujurijere mujãā tũgo ũsaetinucũña. Cayeri tũgousaena mujãā ãniña. ³⁹ Yeri capetietiere bõcagarã, Dios yaye quetire na cawoaturica tutire caroaro ñroarique mena mujãā buecõã ninucũmiña. Yua, ti tutire cawoaturicarã na cawoatujũgoyetacu yu ãniña. ⁴⁰ Bairo na cawoatujũgoyetacu yu cañnimitatacãārē, mujãā puame yu mujãā boetiya. Bairo yure mujãā caboeticõãta, yu cajomasĩrjẽ yeri capetieti pũnaarē mujãā cũgoetigarã,” na ñwĩ Jesũs judío majã quetiuparãrē.

⁴¹ Ñ quetibujuyaparo, atore bairo na ñ quetibujuwĩ tunu: “Camasã, ‘Caroaro majũ caquetibujuy niñami,’ yure na caĩpee yu macãetĩña. ⁴² Bairo macãetĩrĩ, bairo mujãārē ñinemoña: Mujãā yeri mujãā catũgoñarĩjẽrē yu masĩña. Mujãā puame roque mujãā yeripu Diore camasiẽna majũ mujãā ãniña. ⁴³ Yu Pacu cū carotiro jũgori mujãārē buei acũ yu apũ ati yepapure. Bairo cũ cajoricu yu cañnimitatacãārē, yu mujãā boetiya. Apei cabuei cū majũã cũ caboro mujãã tũpu cũ caapãta, cū mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁴ Aperã, ‘Caroarã mujãã ãniña,’ mujãārē na caĩrjẽrē mujãã boya. Bairo bomirãcũã, Dios jĩcãũã caãcũ puame, ‘Caroarã mujãã ãniña,’ mujãārē cū caĩpee puamerē mujãã macãetĩña. Bairo cabairã ãnirĩ, dope bairo yu mena mujãã tũgoñatutua jũgomasiẽna. ⁴⁵ Tunu bairoa, ‘Marĩ caatiere quĩ busujãbujoumi Diopure,’ ñ tũgoñaticõãña. Bairo mee yu átiya. Moisés ãnacũ puame roro mujãã caatiere quetibujuy buitiyami mujãārē Diopure. Moisés ãnacũ mujãã caĩroanucũ majũ puame roque bairoa átiyami. ⁴⁶ Yu puame Moisés ãnacũ cū cawoatujũgoyecutacu yu ãniña. Bairi cū yaye quetire caroaro cariapere mujãã catũgoata, yu yaye queti cãārē mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁷ Cabũgoroa cū yaye cū cawoatucũrĩqũrẽrē cariapere mujãã catũgousaepata, nemojũñuro ãnirĩ mujãārē yu caĩrjẽ roquere mujãã tũgousaena,” na ñwĩ Jesũs judío majã quetiuparãrē.

6

*Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lc 9.10-17)*

¹ Tũpau bero Jesũs tunucoãmĩ Galilea yepapure tunu. Topure ãcũ, Galilea macããra utabucurapu peñawĩ. Mai, tira puame apere wãme Tiberias wãmecutiya. ² Bairo bairi to macããna camasã cũ camasiĩrjẽ mena Jesũs cariyecunãrẽ cū canetõrõ ññawã. Bairo cū caati ññorjẽrē ññarã, cū berore usawã capããrã camasã. ³ Bairi jãã, Jesũs cū cabuerã cũã, ape ñũgõãpu peña etarã yua, ãtãũpu jãã wãmucõãpã. Wãmuã, jãã etanumucõãpã. ⁴ Tũpau caãno judío majã na ya bose rãmu Pascua cawãmecuti rãmu cañniparo cõñãrõ baiwu. ⁵ Bairo Jesũs camasã capããrã cũ bero na cãusaro ññau, atore bairo quĩwĩ Felipere:

—¿Noopu ugariquere marĩ wapatirãti, ãnoa nipetiro camasãrē marĩ canupeere?

⁶ Mai, Jesũs puame merē dope bairo cū caãtipeere masĩmicũã, tore bairo cū jẽniñawĩ Felipere, “¿Dope bairo yure cū yuatĩ?” ñ. ⁷ Bairo cū caĩrõ tũgou, atore bairo quĩwĩ Felipe Jesure:

—jAgo, tame! docientos denario moneda tiiri mena pããrē na marĩ cawapatinumiatacãārē, nipetiro camasãrē petoaca cañnie etatuaetibujioro —quĩwĩ Felipe.

⁸ Bairo cū caĩrõ tũgou, apei jãã mena macããcũ Andrés, Simón Pedro bai puame, atore bairo quĩwĩ Jesure:

⁹ —Atore niñami cawĩmau jĩcãũ. Cũ puame jĩcã wãmo cãnacã rupaa cebada mena na caãtaje pããrē cũgoyami. Bairi tunu wai pũgarããcã cũgoyami. Atie ugariqueaca, ãnoa camasã capããrã na caãnoi, na etatuaetimajũcõãbujioro —quĩwĩ Andrés.

¹⁰ Bairo cū caĩrõ tũgori, atore bairo quĩwĩ Jesũs:

—Nipetiro camasãrē na rui rotiya.

Mai, to na caruiparo puame caroaro cataa cuto ãmu. Bairo bairi etanumu peticoama taa buipũ nipetirã, jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã. ¹¹ Bairo na caruiro ññau, Jesũs puame pan rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mu ñujãñuña,” quĩ jẽniwĩ. Bairo quĩ jẽni yaparori bero, yepapu caruirãrē tie pããrē jãã batorotiwĩ. Torea bairo ãmi wai cããrē. Bairo átiri bero, camasã na caũgagaro cãrõ ugawã. ¹² Bairo na caũgatuaro bero, atore bairo jãã ñwĩ Jesũs, jãã, cū cabuerãrē:

—Na caũgarugarije jeneñoña, yasire ñrã —jãã ñwĩ Jesũs.

¹³ Bairo cū caĩrõ tũgori, cū carotirore bairo jãã apu. Jĩcã wãmo cãrõ pan rupaa cañnimitajere jãã jeneño jrowu pũga wãmo peti rãpore pũga peñirõ cãnacã piiri majũ. ¹⁴ Bairi to macããna camasã, bairo Jesũs pan, wai mena cū caati ññoatjere ññarĩ, atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—Toroquere, ãni Jesús, “Jicãu profeta Dios cã cajopau majũ ati yepapure atũgumi,” marĩ ñicũjãã ãnana na caĩquetibũju jũgoyetiricu ãcãmi. Cariapea cãã ãnibauyami —ãmeo iwã na majũ.

¹⁵ Bairo ãmeo Irã yua, butioro ti yepa Quetiupau rey cã jõõgarã cã neágamiwã Jesure. Cũ puame bairo cã na caátigarijere boecu, ãtãũ buipũ wãmucõãmí yua, jicãũã ãngu.

Jesús camina sobre el agua

(Mt 14.22-27; Mr 6.45-52)

¹⁶ Cabero canaiocũmuatĩpau jãã, Jesús cã cabuerã puame utabucurapũ jãã roaárpũ. ¹⁷ Bairi cũmuapũ etajãã, ti utabucurare jãã peña jũgoapũ, Capernaum macãpũ etarágara. Tocãrõã merẽ naitĩã peticoãpũ. Jesús puame jãã tũpũ etaemi mai. ¹⁸ Bairo jãã capẽña atĩpau, wĩno butioro papũ jũgoapũ. Bairi oco turi paca majũ jabewũ. ¹⁹ Bairo bairi yoaropũ jicã wãmo cãnacã kilómetro majũ jãã caatusatĩpau, Jesús puame jãã tũpũ acã, oco buipũ peacoãmí. Bairo cã caatõ ñnarã, butioro jãã uwicoãpũ. ²⁰ Bairo jãã cauwirowã ñnarũ, atore bairo jãã i jowĩ Jesús:

—Jũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —jãã iwĩ.

²¹ Bairo cã caĩrõ tũgorã, cũmuapũ cã caetajãrõ jãã bowũ. Bairo cã caetajãrõ bero, jicoquei ape nũgõã tũpũ jãã etacoãpũ yua.

La gente busca a Jesús

²² Ti rãmũ busuri rãmũ caãno, camasã utabucura ape nũgõãpũ catuaricarã puame jicãã caãnia cũmuã mena jãã capeñaatajere masĩũpã. Tunu bairoa Jesús jãã mena cã caáperiataje cããrẽ masicõãñũpã. ²³ Tĩpau beroaca aperã Tiberias macããna etayuparã na cũmuã mena, Jesure cã macãrã. Bairi, Jesús Diore, “Jãã mena mu ñũjãñũña,” cã caĩ jẽniĩcãrõ bero, capããrã camasã na capan ugaricaropũ etayuparã. ²⁴ Bairo na capan ugaricapapũ etari bero, Jesús bairi jãã cã cabuerã cããrẽ jãã bócaetiri, na cũmuupũ etajãñũparã tunu. Bairo etajãã yua, jããtu Capernaupũ atĩ acoásũpa Jesure macãránã.

Jesús, el pan de la vida

²⁵ Bairo bairi jãã tũpũ peñaeta yua, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—Jãã Quetiupau, ¿dope bairo bairi mu peñaetaatĩ utabucura ati nũgõãpũre? —qũĩ jẽniñawã.

²⁶ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na iwĩ Jesús:

—Cariapea mujãã ñiña: Yũ caátijẽñorĩqũẽ puamerẽ, “¿Dope bairo ñgaro to ñnati?” i tũgoñarã mee yure mujãã macãrã atĩpua. Pan, mujãã caugayapirique jũgori roque yure mujãã macãrã atĩpua. ²⁷ Mujãã caugapee jeto meerẽ macãña. Ati yepa macããjẽ ugarique yoaro mee peticoaya. Mujããrẽ yũ cajogarije yeri capetieti pũna puame roquere butioro macãña. Tie puame ñiña capetietie majũ. Torecuna, yũ jowĩ yũ Pacũ Dios, “Caticõãninucũpeere camasãrẽ na mu jogũ,” i —na iwĩ Jesús.

²⁸ Bairo cã caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—¿Dope bairo jãã átibujocuti, Dios cã caátipeere cã carotirore bairo átipeyogarã?

²⁹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na i nemowĩ Jesús:

—Dios mujããrẽ cã caátitotirije atore bairo ñiña: Yũ, cã cajoricũ, yũ yaye quetire cariape mujãã catũgousaro boyami —na iwĩ Jesús.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Ñe ñnie átijẽñorĩqũẽrẽ jãã mu átĩ ññuati, mu yaye quetire cariape jãã catũgousaparore bairo i? ¿Dope bairije jããrẽ mu átĩ ññuati? ³¹ Marĩ ñicũjãã ãnana desierto cayucũmanopũ ãna, ugarique manã cawãmecutiẽre uganucũñañũpã. Dios yaye quetibũjurica tutipũ cãã torea bairo quetibũjya: “Dios puame ãmũrecõo macããjẽ ugarique pan ñnierẽ na jonucũñũpĩ,” ñña ti tutipũ —qũĩwã Jesure to macããna.

³² Bairo na caĩrõ, atore bairo na iwĩ Jesús:

—Cariapea mujããrẽ ñiña: Moisés ãnacũ ugarique ãmũrecõo macããjẽrẽ marĩ ñicũjãã ãnanarẽ na joesupi. Yũ Pacũ puame roque na joyupi. Cãã ñiñamĩ ãmũrecõo macããjẽ ugariquere bairije caroa majũrẽ cajocõãninucũ. ³³ Yũ, ãmũrecõopũ caãnacũ atĩ yepapũ Dios cã cajoricũ yũ ãniña. Pan, Dios cã cajorijere bairo yũ ãniña atĩ ãmũrecõo macããna camasãrẽ. Yeri capetieti pũnarẽ cajoãcũ yũ ãniña —na iwĩ Jesús.

³⁴ Bairo cã caĩrõ tũgorã, bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupau, tie pan ñnierẽ jãã jonucũña —qũĩwã.

³⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñnemowĩ Jesús tunu:

—Yũ, yũ ãniña ugarique pããrẽ bairo caãcũ cacaticõãninucũrĩqũẽrẽ cajoãcũ. Bairi ni ñcũ yũtu caatĩgau puame di rãmũ ñno auatãmuoetigumi. Tunu bairo ni ñcũ yũ yaye quetire catũgousau di rãmũ ñno ñeme jipietigumi. Yure catũgousarã puamerẽ ñe ñnie na rusãetigarõ na caãñũseanipee caroa yeri cutaje, ñgu ñiña. ³⁶ Mujãã puame roque yũ caatĩãnierẽ ññamirãcãã, yũ mena mujãã tũgoñatuaetiya. Tierea merẽ mujããrẽ yũ quetibũju yaparomiña. Mujãã puame mujãã tũgogaetiya. ³⁷ Nipetiro yũtu caatĩparãrẽ mai yũ Pacũ puame na yeripũ

yutu na atítũgoñao joroque na ásupi. Bairo cã caátana yutu na caetaro, di rãmu ñno na boeticõa yu baietigu. ³⁸ Yua, umurecóoru caatãcu ati yeparu etari, yu caboro mee, yu Pacu, yure cajoricu, cã caátirotiriquiree áti acú yu baiwu. ³⁹ Yu Pacu, yure cajoricu, yu cã caátiroticĩriqũe atore bairo niña: Yu yarã nipetiro cã cacĩricãrãrẽ yu canetõrõ boyami. Bairo baiiri ati umurecóo capetiro caãno, cariaricarã na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yu cacatiõro boyami. ⁴⁰ Yu, Dios Macũ, atore bairo yu caãto boyami yu Pacu: Nipetiro camasã yu caãtiãnierẽ ñnarĩ bero, yu yaye quetire cariape catũgousarã na cacaticõãninucũrõ átirotiyami. Bairo baiiri ati umurecóo capetiro caãno, cariacoaatana na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yu catiõgu tunu —na ñ quetibũjuwĩ Jesús cãtu caãnarẽ.

⁴¹⁻⁴² Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã pũame cã busũpai jũgoyuparã. Jesús, “Umurecóo macããcũ ugarique pan majũrẽ bairo caãcũ yu ñniña,” cã caĩrĩjẽ jũgori, atore bairo ãmeo ñ busũpai coteyuparã na majũ:

—¿Ñia, Jesús, José macũ mee cã ñniñati? Cũ pacu, cã paco marĩ camasĩrã jeto niñama. Torecu, ¿nopẽi, “Umurecóoru caãnacũ yu rui apũ ati yeparure,” qũññati?

⁴³ Bairo na caĩrĩjẽ tũgomasĩrĩ, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Yu busũpaeticõãña. ⁴⁴ Ni jĩcãũ ùcũ yu atĩmasĩetĩñami, yu Pacu yure cajoricu pũame cã yeripu yutu cã caatitũgoñapeere cã cajoeticõãta. Baiõpa, cã cajoata, yu yau ñnigumi. Bairo caãcũ ñnarĩ ati umurecóo capetiro caãno, cariacoaatacu cã caãnimiatacũãrẽ, cã yu catiõgu tunu. ⁴⁵ Dios yu tutipũ tore bairo ñ woatu quetibũju cũñaũrupã profeta majã ñnana: “Dios nipetiro camasãrẽ na masĩõgumi cã yaye quetire.” Baiiri nipetiro yu Pacu cã caquetibũjurijere cariape catũgousarã pũame yutu etagarãma, yu yaye quetire tũgousagarã.

⁴⁶ “Ni jĩcãũ ùcũ yu Pacu Diore caĩnarĩcũ maniñami. Jĩcãũ yu ñniña cãrẽ caĩnarĩcũ cã mena caãnacũ ati yeparu caetaricu. ⁴⁷ Cariape mujããrẽ ñniña: Yu mena catũgoñatutuarã yasietigarãma. Na pũame caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmua. ⁴⁸ Yua, yu ñniña umurecóo macããcũ, ugarique pan majũrẽ bairo caãcũ. Bairo baiiri yeri capetieti pũnarẽ cajõ yu ñniña yu yarãrẽ. ⁴⁹ Mujãã ñicũjãã roque desierto cayucũmanõru ñna, ugarique manã cawãmecutiẽre ugayupa. Tiere ugamirãcũã, baiyasi peticoásũparã. ⁵⁰ Yu pũame, ape wãme ugarique umurecóo macããjẽ pũamerẽ mujããrẽ quetibũjũ ñniña. Tiere caũgarã caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmua. ⁵¹ Yua, yu ñniña atie ugarique pan umurecóoru caruiatãjere bairo caãcũ. Tie pããrẽ caũgarã caticõã ninucũgarãma. Tie ugarique pan ñnie pũame yu rupãre bairo niña. Bairo baiiri ati umurecóo macããna na cacaticõãninucũparõre bairo ñ, yu rupãu mena roro yu baigu. Ati umurecóo macããna yu yaye quetire caborã roro na caátaje wapa jũgori popiye na cabaiparo ñnorẽã, yu pũame roque popiye yu baigu na carõrije wapa jũgori, ñgu ñniña.”

⁵² Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã pũame atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—¿Dopẽi ñni, cã rupãre marĩ cã ugarotibũjiocuti?

⁵³ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Cariape mujãã ñniña: Yu, Camasã Jũgõcu, yu rupãre mujãã caũgaeticõãta, tunu bairoa yu rĩre mujãã caetieticõãta, cacaticõãninucũparã mee mujãã tuagarã. ⁵⁴ Ni ùcũ yu rupãre caũgau, baiiri yu rĩi cããrẽ caetii pũame caũpetietõru áperĩgumi. Bairo baiiri ati umurecóo capetiro caãno, cariacoaatacu cã caãnimiatacũãrẽ, cã yu catiõcõãgu tunu. ⁵⁵ Yu rupãu pũame ugarique majũrẽ bairo niña. Yu rĩi cãã etirique majũrẽ bairo niña. Tie ugarique ati yepa macããjẽ netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ñniña. ⁵⁶ Baiiri ni ùcũ yu rupãre caũgau, baiiri yu rĩi cããrẽ caetii yu mena macããcũ ñniñami. Yu cãã cã mena yu ñnicõãgu. Jĩcãrõrẽ bairo cayericũna jãã ñniña. ⁵⁷ Yu Pacu, yure cajoricu pũame, cacaticõãninucũũ ñniñami. Cã catutuarije jũgori yu ñniña. Torea bairo yu rupãre caũgarã cãã yu catutuarije jũgori caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmua. ⁵⁸ Bairo baiiri umurecóo macããjẽ ugarique caruiatãje majũrẽ mujããrẽ yu quetibũjũ. Atie ugarique manã, mujãã ñicũjãã na caũganucũrĩqũerẽ bairo baietiya. Tie manãrẽ ugamirãcũã, baiyasi peticoásũpa. Pan umurecóo macããjẽ caruiatãjere caũgarã roque caticõã ninucũgarãma —na ñ quetibũjuwĩ Jesús cãtu caãnarẽ.

⁵⁹ Mai, tie na quetibũjuwĩ Jesús Capernaum macãpũ judío majã neñarĩ na cañubueri wiipũ.

Palabras de vida eterna

⁶⁰ Jesure caũsarã pũame bairo cã caquetibũjurijere tũgorã, atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—Atie cã caquetibũjurije masiriyõjãñũña. Noa tiere tũgo ñmewiyõenama —ãmeo ñwã.

⁶¹ Bairo Jesús pũame cã camasĩrĩjẽrẽ cã na cabũspairijere tũgoñarĩ yua, atore bairo na ñwĩ:

—¿Bairo yu caĩquetibũjurije mena mujãã asiao joroque ñniñati? ⁶² Bairo tie yu yaye quetire mujãã catũgojesoeticõãta, yu, Camasã Jũgõcu, yu caatãtorũ yu catunuwãmuatõ ññajõrã, ¿dõpe bairo mujãã tũgoñabujõrãti? ⁶³ Dios Yeri Espĩritu Santo jeto yeri capetieti pũnarẽ cajõmasĩ ñniñami. Camasã roque rupãu tutuarã nimirãcũã, na majũã na yeripu jõmasĩetĩñama na

cacaticōāninucūpeere. Baiṛna, merē mujāārē yu quetibūjapū dope bairo yeri capetieti pūnarē mujāā cacāgopeere. ⁶⁴ Bairo mujāārē yu caquetibūjumiatacūārē, mujāā mena macāāna jīcāārā mai yu yaye quetire cariape tūgoetiama —na īwī Jesūs cārē catūgousarārē.

Mai, caānijūgoripaṛna merē masīcōānupī Jesūs cū yaye quetire catūgousaetiparārē. Cārē cabusujābuitipau cūārē cū masījūgoyeticōānupī. ⁶⁵ Torecu, atore bairo na īnemowī Jesūs tunu:

—Merū mujāārē yu caīata wāmerēā bairo mujāārē nīnemōña tunu: Ni jīcāū ūcū yu yau ānimasīētīñami, yu Pacu puame cū yeripu yutu cū caatīgatūgoñapeere cū cajooeticōāta —na īwī Jesūs.

⁶⁶ Tipau bero capāārā camasā cārē causamiatana puame cū aweyocoātī, cū usajānacōāwā yua. ⁶⁷ Bairo na caátō īñau, Jesūs puame, jāā, cū cabuerārē atore bairo jāā ī jēniñawī:

—¿Mujāā cūā yure mujāā aweyocoagayati? —jāā ī jēniñawī Jesūs jāā, cū cabuerā puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cārō caānarē.

⁶⁸ Bairo cū caīrō, jicoquei atore bairo qūwī Simón Pedro puame:

—Jāā Quetiupau, ¿noa puamerē jāā tūgousabujocuti? Mu jeto jīcāūā mu āniña caroa yeri pūna catīcōāninucūrīqūē macāājērē caquetibūju. Ni apei jāā catūgoñatutuau macūmi. ⁶⁹ Merē mu yaye quetibūjuriquere cariape jāā tūgoya. Bairo bairi, “Jāā Quetiupau Jesūs, Carou, Dios cū Cajoricu majū niñami,” cariape murē jāā ī tūgoñaña —qūwī Simón Pedro Jesure.

⁷⁰ Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo jāā īwī Jesūs:

—Mujāā yu cabuerā puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cārō majū yu cabesericarā mujāā āniña. Bairo tocānacū yu cabesericarā mujāā caānimitacūārē, jīcāū mujāā mena macāācū wātī quetiupau Satanás cū caroti majū niñami —jāā īwī Jesūs.

⁷¹ Bairo ī, Judas Iscariote, Simón macārē qūwī īwī Jesūs. Judas puame jāā mena macāācū puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacū mena macāācū nimicūā, cabero Jesure cū busujābuiti rocacōāwī.

7

Los hermanos de Jesús no creían en él

¹ Tipau bero Galilea yepapū baiñesēāwī Jesūs. Judea yepapure āgaemi. Mai, topu caāna judío majā quetiuparā puame Jesure cū pajāgarā cū macārā baiāñuparā. ² Bairo bairi topu cū caāno, judío majā bose rūmurī mena macā rūmu jīcā rūmu Enramadas cawāmecuti bose rūmu majū cōña atō baiwū. ³ Bairo ti rūmu cacōñaatō īñarā, Jesūs bairā puame atore bairo qūwī na jūgocure:

—Atopu tuaticōāña. Ácūja Judea yepapure. To macāāna murē catūgousarā cūā mu caāti īñorījērē na īñaátō. ⁴ Ni jīcāū ūcū camasā cārē na camasīrō cū cabooata, cayasiropu āpeimi cū caátimasīrījērē. Baujaro roque átinucūūmi. Bairo bairi ati umurecōo macāāna nipetiro murē na masīátō ī, mu cūā baujaro áti īñouja mu caāti jēñomasīrījērē —qūwī boyeti epewā Jesure cū bairā puame.

⁵ Mai, na, cū bairā majū nimirācūā, “Dios cū cajoricu niñami marī yau Jesūs,” ī tūgoñamasīema Jesure. ⁶ Torecu, atore bairo na īwī Jesūs:

—Noo yu cabori rūmu topure yu āmasīētīña. Yu Pacu yure Judea yepapū yu caápá rūmu cū cacūricā rūmu etaetiya mai. Mujāā roque noo mujāā cabori rūmu topure mujāā āmasīña.

⁷ Ati umurecōo macāāna Diore catūgousaena di rūmu ūno mujāārē īñateetiama. Yu puame roquere niñatejāñuñama, “Carorije caáticōāna mujāā āniña,” cariape na yu caīrījē jūgori.

⁸ Mujāā jeto bose rūmurē īñarājā. Yu Pacu yure cū cacūricā rūmu etaetiya mai. Torecu, yu āmasīētīña —na īwī Jesūs cū bairārē.

⁹ Bairo na ī yaparori bero, narē cū caīrcārōrēā bairo Galilea yepapū tuacōāwī mai.

Jesús en la fiesta de las Enramadas

¹⁰ Bairi cū bairā Jerusalén macāpu bose rūmurē na cañnarā átato bero roque, cū cūā bose rūmu īñau ácū baiwī. Baiṛna, camasā capāārā cārē na caññajoropu āpēwī. Bairi yasioro camasā cārē na caññatoru āmi. ¹¹ Bairo ti bose rūmu caāno, judío majā quetiuparā Jesure macārā:

—¿Jō cañniatacu ate? ¿Noopu cū ānicuti? —āmeo īñuparā na majū.

¹² Mai, topu caāna camasā patoaca puame, Jesūs cū caātiānierē īñarī, atore bairo āmeo ī busuyupa na majū: “Carou niñami. Cū cabuerije cariape niña,” qūñuparā jīcāārā. Aperā puame, “Carou mee niñami. Cū cabuerije jūgori camasārē na tūgoña mawijiao joroque ácu átiyami,” īñuparā.

¹³ Bairārna, nipetiro camasā, judío majā quetiuparārē na uwirā, na catūgojoropu Jesure na catūgoñarījērē na busu īñoema, marī tutirema, īrā.

¹⁴ Bairo bairi Jesūs puame Jerusalén macāpu etari bero, na cabose rūmu qūēno recomacā cutīpauṛe Dios ya wii templo wiire jāāetawī. Bairo jāāetari yua, to macāāna camasārē

na quetibujū jūgoāmi. ¹⁵ Bairo cū caquetibujurijere tūgorā, jīcāārā judío majā quetiuparā puame cū tūgo acuacoama:

—Ānia, cabueetacu nimicāā, ¿dopēi tocārō capee wāme majū cū masīñati? —āmeo īwā na majū.

¹⁶ Bairo na caīrō tūgou, atore bairo na īwī Jesús:

—Yu cabuerije yu yaye mee niña. Yu Pacu yure cajoricu yaye macāājē puame roque niña. ¹⁷ Ni ūcū Dios cū caboro caátigau puame yu cabuerijere tūgori bero, “Cariapea niña. Dios cū carotiro mena quetibujuyami Jesús,” o “Cū majūā cū caboro mena busuyami,” űi besemasīgumi. ¹⁸ Ni jīcāū ūcū cū majūā cū caboro mena cabusunucū puame, camasā, “Caānimajūārē bairo niñami,” cū na iāto ī, na quetibujuyami. Apei, “Nipetiro camasā carē cajoricure na īroāto,” caī puame roque cariape quetibujū ātiyami. Bairo caī āniri di rūmu űno itoecumi.

¹⁹ “Apeyera tunu Moisés ānacū, ¿Dios cū caroticūrīqūrē mujāā űnicūjāā ānana mena mee cū cūñuparī? Na mena cūñupī. Bairo tiere cū cacūmiatacūārē, ni ūcū mujāā mena macāācū, Moisés ānacū cū carotiriquere catāgousau mácūmi. Bairo bairo mujāārē űña: ¿Nopēirā yure mujāā pajīāgayati?” na īwī Jesús judío majā quetiuparā.

²⁰ Bairo cū caīrō tūgorā, atore bairo qūiwā to caāna Jesure:

—¿Noa murē na pajīāgayati? ¡Cawātī yeri pūnacucu mu ācū! —qūiwā.

²¹ Bairo na caīrō tūgou, bairo na īwī Jesús:

—Mujāā nipetirā mujāā cayerijārī rūmu caāno cariaricure cū yu canetōrō mujāā īña acuacoapu. Bairo caīña acuaticarā āniri, yu mujāā pajīāgaya, ti rūmurē jīcā wāmea yu caātaje caānimitacūārē. ²² Mujāā cūā paariquere bairo mujāā ātinucūña ati rūmu űnorē. Moisés ānacū mujāā pūnaa rupau macāājērē yiseta rotiriquere mujāārē ātirotiyupi. (Mai, Moisés ānacū tiere cū caroticūrīqūrē jūgoyepua, aperā mujāā űnicūjāā puame roque tiere ātījūgoasūpa.) Bairo bairo mujāā puame tie na caātirocūrīqūrē tūgousarā, mujāā pūnaa na cabuiatato bero, torea bairo na mujāā ātinucūña yerijārīcā rūmu caānimitacūārē. ²³ Bairo bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūrē cōñarīcārōrē bairo ātigarā, mujāā pūnaa rupau macāājērē yisetariquere mujāā ātirotinucūña, yerijārīcā rūmu caānimitacūārē. Bairo ātirotinucūmirācūā, yerijārīcā rūmu caāno jīcāūrē cū yu cariape netōrō īñamirācūā, ¿dopēirā yu paarique macāājērē mujāā īñateyati? ²⁴ Yu catūgoñarījērē camasīēna āniri, yu caātīānierē tocārōā yu busupajīānaña. Ni jīcāū ūcūrē cū caātīānierē mujāā caīñabesegeata, caroaro cariape tūgoñarī qūñīabeseya.

Jesús habla de su origen

²⁵ Bairo Jerusalén macāpu Jesús camasārē na cū caquetibujuripau caāno to macāāna jīcāārā atore bairo āmeo īwā na majū Jesure īñarī:

—¿Ānia, na capajīārocaganucū mee cū āniñati? ²⁶ Nipetiro camasā na catūgojoropu na quetibujū āniñami. Bairo nipetiro na caīñarōpu cū caquetibujumiatacuārē, ¿lerē āna, “Jāna ācūja,” cū na īētīñati marī quetiuparā? Toroquere, “Āni, Mesías, Dios cū cajoricua ācūmi,” ¿cūrē na ī tūgoñaroayati? ²⁷ Bairāpu, nipetiro camasā, “Mesías, Dios cū cajopau ati yepapu cū caetaro, ni jīcāū ūcū noopu cū caatiatajere masīētīgumi,” marī ī tūgoñamasīña. Āni, Jesús roquere, “To macāācū niñami,” cū marī ī masīcōāña. Dios cū cajoricu majū cū caāmata roque, “To macāācū niñami,” cū marī ī masīētībujorā —āmeo īwā to macāāna, tūgoñamawijiarā.

²⁸ Bairo na caāmeo īrō tūgou, Jesús puame Dios ya wii templo wiipu cabueñiatacu atore bairo na īwī busurique tutuaro mena:

—“Cū jāā masīña Jesure. Cū caāni macā cūārē jāā masīña,” yu mujāā īmiña. ¡Bairo īmirācūā, yure cajoricure cū mujāā masīētīña! Yu caboro mee yu apū ati yepapure. Apei cū cajoricu yu āniña. Bairo tocānacāpu camasā cū mena na catūgoñatutuapeere boya. ²⁹ Bairo yu puame cū cajoricu āniri, caroaro cū yu masīña —na īwī Jesús to macāāna quetiuparā.

³⁰ Bairo cū caīrō tūgori, cū mena asiajāñuwā. Bairo asiari, jicoquei cū ñegamiwā. Bairo cū ñegamirācūā, Dios cū cacūrīcāpu caetaeto jūgori cū ñemasīēma mai. ³¹ Bairāpu, aperā capārā camasā qūiroawā Jesure. Atore bairo cū caātīānierē āmeo īwā na majū:

—Mesías, Dios cū cabesericu, ati yepapu acū, ¿āni, Jesús, cū caātī īñorījē netōrō cū ātīmasīati? Bairo āpeimi. Torena, cūā āniñami Mesías —āmeo īwā na majū.

Los fariseos intentan arrestar a Jesús

³² Mai, fariseo majā puame camasā Jesure na caīroarije quetire tūgoyupa. Bairo tūgori, jicoquei Jesure cū ñegamiñupā. Bairo bairo na, aperā sacerdote majā quetiuparā mena templo wiire cacoterā soldauare na joyupa Jesús tūpu, “Cū na ñeāto,” īrā. ³³ Bairo na caetaro īñau, atore bairo na īwī Jesús to macāāna camasārē:

—Mujãã mena tocãnacã rãmu yu ãnicõãmerĩnucũgu. Cabero yure cajoricu tũpu yu ãcoagu tunu. ³⁴ Yure mujãã macãmigarã. Bairo yu macãmĩrãcũã, yu caãtipaurure caetamasĩena ãnĩrĩ, yu mujãã bõcaetigarã.

³⁵ Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã pũame atore bairo ãmeo ĩ jẽniñawã na majũ:

—¿Nooru cũ ágabayati ãni, “Yu mujãã bõcaetigarã,” caĩã? ¿Marĩ yarã judío majã ape yepa macããna tũpu caábatãricarãrẽ na cũ quetibũju ñesẽãgabauyati? o, ¿ape yepa macããna cũãrẽ cũ quetibũju ñesẽãgabauyati? ³⁶ ¿Dope bairo ĩgu, “Yu caãnipaurure mujãã ãmasĩetigarã. Bairo yu macãmĩrãcũã, yu mujãã bõcaetigarã,” marĩrẽã qũĩñati? —ãmeo ĩ jẽniñawã na majũ.

Ríos de agua viva

³⁷ Bairo bose rãmurĩ caãnitusari rãmu caãnimajũrĩ rãmu caãno, Jesũs pũame wãmunucãwĩ. Bairo wãmunucãrĩ busarĩque tutuaro mena atore bairo na ĩ quetibũjuwĩ to macããnarẽ:

—Cañemejipirã, yu tũpu oco etirasã. ³⁸ Bairo yutu mujãã caetiro, mujãã yeri pũnapure ria oco ãmayurore bairo cacatiorije nigaro. Torea bairo ĩ quetibũjaya Dios yaye busarica tutũpu cũãrẽ —na ĩ quetibũjuwĩ Jesũs.

³⁹ Mai, Jesure catũgõsarã na yeri pũnapure ria oco ãmayurore bairo cabairijere quetibũju, “Espĩritu Santore na yeri pũnapu cabairijere,” ĩ quetibũjugu ĩwĩ Jesũs. “Ñe ãnie rusaricaro mano cũgõgarãma Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjẽrẽ,” ĩ quetibũjugu ĩwĩ. Mai, Espĩritu Santo pũame camasã yerĩpũre ñajããetaemi, Jesũs ãmurecõoru cũ cawãmuãpéro jũgori.

División entre la gente

⁴⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, na mena macããna jĩcããrã atore bairo ãmeo ĩwã na majũ:

—Cariape cãã profeta Dios cũ cajorãu marĩ ñicajãã na caĩquetibũju jũgoyetĩricu majũ niñami —ãmeo ĩwã na majũ.

⁴¹ Atoore bairo ãmeo ĩwã aperã cãã:

—Ñia, Jesũs, Mesias, Dios cũ cabesericu majũ niñami —ãmeo ĩwã na majũ.

Bairo na caĩrõ tũgõmirãcũã, atore bairo ĩwã aperã tunu:

—Cũ mee niñami. Dios cũ cabesericu majũ cũ caãmata, Galilea yepa macããcũ ãmerĩbũjõumi. ⁴² Dios yaye quetibũjurica tutũpu atore bairo marĩ ĩ quetibũjaya: “Mesias, Dios cũ cabesericu pũame, quetiupãu rey David ãnacũ pãrãmi nigumi. Bairo caãcũ ãnĩrĩ, David ãnacũ cũ caãna macã, Belẽn caãmecũti macã macããcũ ãnigumi,” ĩ quetibũjaya Dios yaye cũ caquetibũjucũrĩqũẽ —ãmeo ĩwã na majũ.

⁴³ Bairo camasã Jesũs cũ caãtiãnierẽ tũgoñarĩ, jĩcãrõrẽ bairo yerĩcũpewa. Bairi na majũ ricaati jeto ãmeo tũgoñarĩqũẽ ricawaticõãma. ⁴⁴ Na mena macããna jĩcããrã preso jorica wiĩpu cũ neãgamiwã. Bairo átigamirãcũã, cũ neãmasĩema.

Las autoridades no creían en Jesús

⁴⁵ Bairo bairi soldaua Dios ya wĩi coteri majã pũame tunucoásũparã fariseo majã, bairi sacerdote majã quetiuparã tũpu. Bairo topu na caetaro ĩñarã, atore bairo na ĩñuparã sacerdotẽ majã quetiuparã narẽ:

—¿Nopẽirã Jesure cũ mujãã ñeapériati? —na ĩñuparã.

⁴⁶ Soldaua pũame atore bairo na ĩ yũyuparã sacerdotẽa quetiuparãrẽ:

—jĩcãũ, cũrẽ bairo caĩquetibũjure di rãmu ãno jãã tũgoetimajũcõãnucũwũ! —na ĩñuparã.

⁴⁷ Bairo na caĩrõ tũgorã, fariseo majã pũame atore bairo na ĩñuparã tunu:

—¿Bairi mujãã cãã ato cũrẽ caĩtoecorãrẽ bairo tuarã mujãã baiyati? ⁴⁸ jNi jĩcãũ ãcũ marĩ mena macããcũ quetiupãu, o fariseo majõcu cãrẽ catũgõsãu macũmi! ⁴⁹ Bairo cãrẽ marĩ catũgõsaetimiatacũãrẽ, ati macã macããna, Moĩsẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ camasĩena roque, cũ tũgõsarã átiyama. Torenã, moena Dios popiye cũ caãtiparã majũ tuayama —na ĩñuparã fariseo majã ñerotirã na cajomiatana soldauare.

⁵⁰ Bairo na caĩrõ tũgori, Nicodemo, ñamĩpu Jesure caĩñãu etaricu, jĩcãũ fariseo majã mena macããcũ pũame atore bairo na ĩñupã:

⁵¹ —Marĩ ñicajãã na caroticũrĩqũẽrẽ tũgori, atore bairo marĩrẽ caãtipee niña: Ni ãcũ camasõcu roro cũ caãtajere caroaro ĩñaetimirãcũã, cũ majũ cũ caquetibũjuetoa, cũ marĩ popiye átimasĩetĩbujorã. Cũ caquetibũjuro bero, rorije cũ caãtajere masĩrĩ bero roque, cariape cũ marĩ popiye átimasĩbujorã —na ĩñupã Nicodemo, cũ mena macããna fariseo majãrẽ.

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩñuparã tunu:

—¿Mu cãã Galilea yepa macããcũ mu ãniñati? Dios yaye quetibũjurica tutũpu buenemoña. Ni jĩcãũ ãcũ profeta majõcu caãnipãu Galilea yepã caacũ manĩgayupi —qũĩ tutiyuparã Nicodemorẽ.

⁵³ Bairo bairi cabero camasã Jerusalẽn macãpu bose rãmu caetaatana pũame na ya wiĩrĩpu tunu peticoãmã.

8

La mujer adúltera

¹ Jesús puame roque Jerusalēpu tuari, Olivo cawāmecuti buropu ámi. ² Bairo cabusuri rāmu caāno Dios ya wii templo wii ámi Jesús tunu. Bairo to macāna camasā Jesure qūñarī, cū tūpu neñapowā, cū caquetibujurijere tūgogarā. Bairo na cabairo iñau, Jesús puame topu ruiri na quetibuju jūgowī.

³ Bairo narē cū caquetibujuanipaure, Moisés ānacū cū caquetibujucūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā Jesús tūpu etawā. Jicāo carōmio cō manapu mee caācū mena roro caātiatacore nipetiro camasā na caññajoropu cō ne etawā. ⁴ Bairo cō ne eta yua, atore bairo qūñwā Jesure:

—Jāā Quetiupau, atio carōmio cō manapu mee caācū mena roro caācore jāā bócaetaapu. ⁵ Marī ñicū Moisés ānacū cū caroticūrīcā tutīpu, cōrē bairo caānarē ūtā rupaa mena wēējāre rotiyupi. ¿Muete, dope bairo miñati? —qūñ jēñiñañuparā fariseo majā Jesure.

⁶ Tore bairo qūñ jēñiñawā Jesure, roro cū busuāto, Irā. Na quetiuparārē cū caññjērē busujābuitigarā iñwā. Bairo na caññō tūgori, Jesús puame mubianumuāti yua, cū wāmojūā mena yeparu woawī. ⁷ Bairo cārē na cajēñiña jānaeto tūgori, camubiatacu wāmu nūcārī, atore bairo na iñwī Jesús:

—Mujāā mena macāācū jicāni ūno carorije caātiñāetacu cū caāmata, ūtāārē nerī, cōrē cū wēē jūgoāto —na iñwī.

⁸ Bairo i yaparo, yeparu mubia numuāti tunu, cū wāmojūā mena woatunemowī. ⁹ Bairo cū caññjērē tūgori fariseo majā puame witipeticōámā, jicāñrī jeto yua. Mai, cabutoa puame witiājūgowā. Na bero aperā cūā witiámā. Bairo Jesús puame jicāñwā carōmio mena tuacōāwī. ¹⁰ Bairo cabero wāmunūcārī, carōmio jicāñwā cō caāno iñau, atore bairo cō iñwī:

—¿Murē cabusujāatana noo na áyati? ¿Ni jicāñ ūcū, “Mu carorije wapa mu buicutiya,” cañ ūcū cū maati yua? —cō iñwī Jesús carōmiorē.

¹¹ Bairo cū caññō tūgo:

—Ni jicāñ ūcū maniñami —qūñwō.

Bairo cō caññō, Jesús puame atore bairo cō iñwī tunu:

—Yu cūā, “Mu buicutiya,” mu ñiecu. Tunu ácōja. Carorijere átinemoeticōñña yua —cō iñwī Jesús carōmiorē.

Jesús, la luz del mundo

¹² Cabero tunu Jesús camasārē na quetibujunemogu, atore bairo na i cōña quetibujunwī. —Ati umurecōo macāānarē cajññawoure bairo caācū yu āniña. Bairi ni ūcū yure catāgousau puame caroaro cariape tūgoñamasīgumi. Tie cū yu camasīōjorije jūgori yeri capetieti pūnarē cūgogumi —na iñwī Jesús.

¹³ Bairo cū caññō tūgorā, atore bairo qūñwā fariseo majā Jesure:

—Mu majūā mu caātiānipeere quetibuju mu átiya. Apei murē cajññemou mácāmi. Bairi mu caquetibujurije wapa maa —qūñwā Jesure.

¹⁴ Bairo na caññō tūgori yua, atore bairo na iñwī Jesús fariseo majārē:

—Yu majūā yu caātiāninucūrījērē yu caquetibujumiatacūārē, yu caññetibujurije caññimajūrjē majū nicōñña. Yu caññatōrē, bairi tunu yu caáraropu cūārē yu masīña. Mujāā puame roque, “Topu caatācu niñami,” o “Topu caárāu niñami,” yu mujāā i masīñtīña. ¹⁵ Ati umurecōo macāāna na caññabesenucūrōrē bairo mujāā iñabeseya mujāā cūā. Yu puame roque ni jicāñ ūcū cū caātiānie jūgori ñiñabeseetiya. ¹⁶ Bairo yu caárata roque, cariapea mujāārē ñiñabesebujou. Yu majūā yu caboro ñiñabese masīñtīña. Yu Pacu yure cajoricu mena roque ñiñabese masīña. ¹⁷ Mujāārē carotirije, atore bairo niña: Apei jicāñ cū caátajere pugarā camasā na caññañqūērē quetibujurā, na pugarāpu caroaro jicārō tūni na caññetibujuju netōata, na caquetibujurije cariape niña, i quetibujuya. ¹⁸ Bairo bairi yua, jicāñ yu āniña, “Yu caātiānierē cariapea niña,” caññetibujuju. Yu Pacu yure cajoricu cūā torea bairo jicārō tūni quetibujuyami. Bairi jāā yaye quetire mujāā catāgousaro ñuña —na iñwī Jesús judío majā quetiuparārē.

¹⁹ Bairo cū caññō tūgorā, atore bairo qūñ jēñiñanemowā Jesure tunu:

—¿Toroquere, noopu mu pacu cū ānicuti?

Bairo cārē na cajēñiñarō tūgo, atore bairo na i yuwī Jesús:

—Yure mujāā masīñtīña. Bairi yu Pacu roquere nemorō mujāā masīñna. Yure mujāā camasīata, yu Pacu cūārē mujāā masībujiorā.

²⁰ Mai Jesús, bairo atiere na quetibuju, Dios ya wii templo wiipu āmi. Camasā dinero jorā na cajāñrī patari tūpu nucūwī. Topu cū caāno, judío majā quetiuparā dope bairo roro cū átimasiēna. Dios cārē cū cacūrīcā rāmu caetaetoi, cū ñemasīēna mai.

“A donde yo voy, ustedes no pueden ir”

21 Ato**re** bairo na Ìnemo**wí** Jesús judío majá quetiuparã**re**:

—Caápáu yu ãniña. Bairo yu caátó bero, yu mujãã macãgarã. Bairo macãmiraçcã, yu mujãã bócaetigarã. Yu caátípaupure mujãã ámasiẽtĩña. Bairo bairi carorije mujãã caatiãninucũrĩjẽ mena mujãã baiyasioagarã —na Ìwí Jesús.

22 Bairo cã caĩrõ tãgorã, judío majá quetiuparã puame atore bairo ãmeo ì jẽniñawã na majũ:

—“Yu caátópure mujãã ámasiẽna,” cã caĩata, çcũ majũã pajĩãyasigu qũĩĩnati? —Ìwã na majũ.

23 Bairo na caãmeoĩrõ tãgori, atore bairo na Ìnemo**wí** Jesús:

—Mujãã, ati ãmurecõo macããna mujãã ãniña. Yu puame roque jõbuipũ macããcũ yu ãniña. Ati yepa macããcũ mee yu ãniña. 24 Bairi merẽ cajãgoye torea bairo mujããrẽ yu quetibujapuru: “Roro mujãã caátie wapa jũgori mujãã baiyasigarã,” mujãã ñiapũ. “Mesías, Dios macũ mujãã niñami,” yu mujãã ì tãgoñãtĩña. Torena, roro mujãã caátinucũrĩjẽ mena mujãã baiyasigarã —na Ìwí Jesús judío majá quetiuparãrẽ.

25 Bairo cã caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemo**wã** Jesure:

—¿Mua, ni ùcũ majũ mu ãniñati?

Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, Jesús puame atore bairo na Ìwí:

—Caãnjũgoripaupũna mujããrẽ merẽ yu caãnierẽ yu quetibuju jũgomiwã. 26 Apeyera tunu capee majũ niña mujããrẽ yu caquetibujãgarije. Roro mujãã caátie jũgori mujããrẽ popiye yu caátipee cãã niña. Yure cajoricu puame cariape caquetibuju niñami. Bairo bairi cã caquetibujãriqueere catãgoricu ãniri mujãã ati yepa macããnarẽ cariapea mujãã yu quetibujãnetõña —na Ìwí Jesús judío majá quetiuparãrẽ.

27 Bairo narẽ cã caĩquetibujãro, na puame cã tãgomasiẽma. Cũ pacure na ì quetibuju Ìmiwí Jesús. 28 Bairi atore bairo na Ìnemo**wí** Jesús:

—Yu, Camasã jũgocũre, jõbui yucapãĩpu yure mujãã capapuaturotiropu, Mesías, Dios macũ majũ yu caãnierẽ mujãã ìñamasigarã yua. Yua, yu Pacu yure cã caquetibujãricaro cãrõã mujãã camasãrẽ yu quetibujãnucũña. 29 Yu Pacu yure cajoricu puame yu mena nicõãñami. Yu caatiãnierẽ ìñarĩ catãgoñãuseani ãcũ ãniri di rãmu ùno yu aweyoetiyami —na Ìwí Jesús.

30 Bairo Jesús cã caquetibujãrijere tãgorã, to macããna capããrã camasã qũĩroa jũgowã Jesure.

Los hijos de Dios y los esclavos del pecado

31 Cabero atore bairo Ìwí Jesús judío majá cãrẽ catãgousajũgorã puamerẽ:

—Yu caquetibujãrijere caroaro cariape mujãã catãgousa ãmata, yu yarã, yu cabueri majã majũ, mujãã tuagarã. 32 Tunu bairoa cariape macããjẽ quetibujãriqueere mujãã masigarã. Bairo tiere caroaro cariape mujãã camasiãta, ni ùcãrẽ carotiecorãrẽ bairo mujãã baietigarã.

33 Bairo cã caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩwã Jesure:

—¿Nopẽĩ, “Ni ùcãrẽ carotiecorãrẽ bairo mujãã baietigarã,” jãã niñati? Jãã, Abraham ãnacũ pãrãmerã caãnibuipearã majũ jãã ãniña. Ni ùcũ cã carotirijere caaticotenucũricãrã mee jãã ãniña —qũĩwã Jesure.

34 Jesús atore bairo na Ìnemo**wí** tunu:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Nipetirã carorije caãna roro na caátinucũrĩjẽrẽ jãnamasiẽtĩñama. Bairi carorijere caátirotiococõãninucũrã majũ tuayama. 35 Jicãũ ùcũ aperãrẽ paacoteri majõcu cã caãmata, cã ya wii macããna mena macããcũ ãmeriçõã ninucũñami. Cũ, quetiupau macũ puame roque cã ya wii macããna mena macããcũ majũ nicõã nigũmi. 36 Torecu, yu, Dios macũ ãniri carorije mujãã caátinucũrĩjẽrẽ carotie mujãã netõbojau acũ yu apũ. Bairo mujããrẽ yu canetõbojaro bero, carorije macããjẽrẽ cajãnaricãrã majũ mujãã tuacõãgarã yua. 37 Merẽ yu masiña Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ mujãã caãnierẽ. Cũ pãrãmerã nimirãcãũ, yu caquetibujãrijere cabaibotiorã ãniri yure mujãã pajĩãga coteãninucũña. 38 Yu Pacu yure cã caquetibujãrotijoriquere mujãã yu quetibujãnucũña. Mujãã puame roque mujãã pacu cã carotirijere catãgorã ãniri cã caátore bairo mujãã átinucũña.

39 Na puame atore bairo qũĩwã:

—jãã ñicũ ãnacũ majũ niñami Abraham!

Bairo na caĩrõ, atore bairo na Ìwí Jesús tunu:

—Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ mujãã caãmata, cã caatiãninucũñãricãrõrẽã bairo mujãã átianibujorã. 40 Yu Pacu cã caquetibujãrijere cariape caãnierẽ yu caquetibujãmiatacũãrẽ, yu mujãã pajĩãgaya. jAbraham ãnacũ puame tore bairo caãpei ãñupĩ! 41 Mujãã pacu cã caátinucũrõrẽ bairo mujãã ãtiya mujãã cãã —na Ìwí Jesús.

Bairo cã caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩwã:

—Jãã pacua noo caboro átiaperi na capũnaa cutana mee jãã niña. jããrã, jãã pacu Dios jicãũã niñami!

42 Jesús na Ìnemo**wí** tunu:

—Cariapea, “Dios, jáa pacu niñami,” mujáa caíata, yu cūarē mujáa maibujiorá. Yu, Dios tɔpɔ cañnacú yu apú. Yu majúá yu caboro júgori yu apéwɔ. Dios pɔame roque yure yu jowí. ⁴³ Bairi, ¿nopēírā yu caquetibujurijere mujáa tógousagaetiyati? Atore bairo niña: Yu caquetibujurijere catógogaena ániɔrɔ tiere mujáa tógoncúɔbɔgogaetiyá. ⁴⁴ Mujáa pacu wátɔ niñami. Cū yarā mujáa ániña. Bairi cū caborije pɔamerē mujáa átiganucúña. Cañijúgoripaɔpɔna cañuecú camasārē capajíareí ániijúgoypɔ. Cariape caápei majú niñami. Jicā wáme únoacā cariape quetibujuetinucúñami. Caitopai majú niñami. Bairo caítopai ániɔrɔ caítopairā pacu niñami. ⁴⁵ Torena mujáa, cū mena macāana ániɔrɔ cariape macāájē yu caquetibujurije pɔamerē cariape mujáa tūgoetiyá. ⁴⁶ ¿Bairi ni pɔame mujáa mena macāacū, “Ati wáme carorijere caátacu majú niñami,” cariape yure qúí masíñati? Cariape yu caquetibujurije to ánimiatacūarē, ¿nopēírā yure mujáa tógousagaetiyati? ⁴⁷ Dios yarā caána caroaro tógousayama Dios yaye quetire. Mujáa, Dios yarā mee ániɔrɔ yu caquetibujurijere mujáa tógousagaetiyá —na íwí Jesús.

Cristo existe desde antes de Abraham

⁴⁸ Bairo cū caíró tūgori, atore bairo qúiwā judío majá:

—Samaria yepa macāacū mɔ ácū. Tore bairo írā, cawátɔ cūgou cariapea mɔrē jáa íña —qúí tutiwā Jesure.

⁴⁹ Bairo na caítutiro tūgo, atore bairo na íwí Jesús:

—Cawátɔ cūgou mee yu ániña. Yu Pacu roquere cū núcúɔgou yu átiya. Mujáa pɔame roque yu caátiere íñarā, “Carorijere caácɔ niñami,” yu mujáa íncucúña. ⁵⁰ Caroaro yu caátinucúñjērē ácɔ, “Caánimajú niñami,” camasā yure na íáto í mee yu baiya. Jicā pɔame yure camasā na caíroapeere cū caboro júgori roque yu baiya. Bairi camasā yure caíroaena pɔamerē popiye na bairo joroque na átigumi. ⁵¹ Cariapea mujáa niña: Yu caquetibujurijere catógousarā baiyasietigarāma —na íwí Jesús.

⁵² Bairo cū caíró tūgori, atore bairo qúiwā judío majá:

—“Yu caquetibujurijere catógousarā baiyasietigarāma,” mɔ caírjērē tūgori, cariapea, “Cawátɔ cūgou majúá niñami,” mɔrē jáa í masíña. Cajúgoye macāana profeta majá ánana nipetirā baiyasi peticoasupa. Abraham ánacú cūá baiyasioasupi. Mɔ pɔame, ¿dopēí, “Yu yaye quetire catógousau baiyasietigumi,” miñati? ⁵³ ¿Mɔ pɔame jáa nícu Abraham ánacú netóró caácɔ majú mɔ ániñati? Profeta majá ánana cūá baiyasi peticoasupa. Bairo mɔ caíbɔsuata, ¿“Noa netóró caácɔ yu ániña,” í tūgoñau miñati?

⁵⁴ Bairo na caíró, atore bairo na íwí Jesús:

—Yu majúá, “Caroaro caácɔ yu ániña,” yu caíata, yu caquetibujurije wapa manibujioro. “Dios jáa pacu niñami,” mujáa caíncúmi pɔame yu caátiere íñajesonucúñami. ⁵⁵ Mujáa pɔame cūrē mujáa masíetímajúcōáña. Yu roque cūrē yu masíña. Cūrē masimicūá, “Cūrē yu masíetíña,” yu caíata, mujáarē bairoa caítoriquepai majú yu ániɔbujon. Cariapea, “Cūrē yu masíña,” mujáarē yu caíata, ñuña. Bairi cū carotirijere yu átinucúña. ⁵⁶ Mujáa nícu Abraham ánacú ati yepapɔ yu caátípa rúmɔrē queti tūgori, useanijúgoye cutiyayupi.

⁵⁷ Bairo cū caíró tūgori, atore bairo qúiwā judío majá tunu:

—¿Cincuenta cūmarí majú cūgoetimicāá, “Abraham ánacūrē cū níñawū,” caírē bairo miñati?

⁵⁸ Bairo na caíró, atore bairo na íwí Jesús tunu:

—Cariape mujáarē niña: Abraham ánacú cū cabuiaparo júgoyepɔa merē yu ániijúgowu.

⁵⁹ Bairo cū caíró tūgori, áta rupaa mena cūrē wējñāgamiwā. Cū pɔame ti wii, Dios ya wiipɔ caániatacɔ na watoapɔ “Cū jáa,” í masíñ mano na witiweyocóami yua.

9

Jesús da la vista a un hombre que nació ciego

¹ Jesús, jicāpaure netóácú, jicāu cacaapee íñacú cabuiaricure qúíñajowí. ² Bairo cūrē etari bero, jáa, cū cabuerā pɔame atore bairo cū jáa í jēniñawū:

—Jáarē cabuei, ¿dopēí caapee íñacú, áni cañmɔ cū buiyupari? ¿Cū pacu roro na caátaje júgori caapee íñacú cū buiyupari? o ¿cū majú cū carorije wapa tore bairo cū buiyupari? —cū jáa í jēniñawū.

³ Bairo cū jáa caíjēniñaró tūgori, atore bairo jáa í yuwí:

—Cū majú cū carorije wapa júgori mee tore bairo buiyupi. Tunu bairoa cū pacu na carorije wapa júgori mee tore bairo caapee íñacú buiyupi. Bairo pɔame baiyupa: Dios nocāró cū catutuarijere cū júgori camasārē na áti íñogu, tore bairo cū buiao joroque ásupi. ⁴ Bairi marí pɔame ámea yu Pacu yu cū caquetibujurotíjoriquere tāmurí marí quetibujɔ yaparogarā camasārē. Nami caānorē camasā paatinucúñama. Úmɔreco roquere paanucúñama. Bairi cabero ati yutea canetóró beropɔ roquere dope bairo quetibujɔ masíñ manigaró Dios yaye quetire. ⁵ Bairi yu pɔame ati yepapɔ ácū, mujáa átɔ yepa macāánarē,

cajiñawojögoure bairo caacũ yu añiña. Caroaro cabusurijere bairo caãnie caroa quetiere mujãã quetibujũ acũ yu apũ —jãã í quetibujũwĩ.

⁶ Bairo jããrẽ í quetibujũ yaparori bero yua, yeparũ ucoo eyocũwĩ. Bairo eyocũrĩ, paawĩtõwĩ ñerĩ mena cũ ucoore. Bairo átiri, cacaapee ñnaecũrẽ cã caapeerũ cũ warepajĩñowĩ. ⁷ Cũ caapeere cã warepajĩñorĩ bero, atore bairo qũĩwĩ:

—Silóe cawãmecuti oco operũ mu caapeere wacoseija —qũĩ jowĩ Jesús cacaapee ñnaecũrẽ. (Mai, Silóe Ígaro ñña: “Jĩcããrẽ cajoocorica oco ope,” Ígaro ñña.)

Bairo Jesús cã caĩrõ tũgo, cacaapee ñnaecũ puame ti oco operũ cosei acoámĩ. Bairo cã caapeere topũ coseri bero, tunu acũ, caroaro ññamasĩcoasupi yua. ⁸ Bairo cã caĩñamasĩrõ ññarã, cã caãnipautu macããna, aperã limosna cã cajẽniruincuũrõ caĩñarĩcãrã cãã atore bairo ãmeo í jẽniñawã:

—¿Ánia, átawãtu calimosna jẽni ruinuucũatacũ mee cũ añiñati mujããrã? —ãmeo ñwã.

⁹ Jĩcããrã bairo ãmeo ñwã:

—Cũã niñami. Apei mee niñami.

Aperã puame atore bairo ãmeo ñwã:

—Cũrẽ bairo baumicãã, cã mee niñami. Apei niñami.

Bairo na caĩmiatacããrẽ, cã majũ cãã bairo na ñwĩ:

—Cũ majũã yu añiña. ¡Tame! —na ñwĩ.

¹⁰ Bairo ãmeo ñrĩ bero yua, cãrẽ jẽniñawã:

—Ámerã, ¿ñe ñnie jũgori mu caapee ññamasĩcoayati?

¹¹ Cũ puame bairo na caĩjẽniñarõ, bairo na ñwĩ:

—Jĩcãã Jesús cawãmecũcũ puame atore bairo yu átiroyaámĩ. Cũ ucoore yeparũ eyocũrĩ, paawĩtõõ átiri, tie mena yu caapeere ware pajĩñoroayaámĩ. Bairo yu átiri bero, “Silóe cawãmecuti oco operũ mu caapeere wacoseija,” ññowĩ. Bairo cã caĩrõ tũgori, cã caãtirotirore bairo yu ápu. Bairo yu cã caãtirotirore bero yua, ñññamasĩña —na í quetibujũwĩ.

¹² Bairo cã caĩrõ tũgori, na puame cũ jẽniñawã tunu:

—Cũ, mũrẽ cacatioatacũ, ¿noorũ cũ ñnicuti? —qũĩwã.

Cũ puame bairo na caĩrõ, atore bairo na ñwĩ:

—Úba, ¿noo ãcũ ãcũmi rita? Yu masĩetĩña —na í quetibujũwĩ.

Los fariseos interrogan al ciego que fue sanado

¹³⁻¹⁴ Mai, Jesús, cacaapee ñnaecũrẽ cã ucoo mena ñerĩrẽ paawĩtõrĩ cã cacatiorica rũmu puame, judío majã na cayerijãrĩ rũmu ãmu. Bairi fariseo majã tũpu cã neamá cacaapee ññamasĩetĩmiatacũre. ¹⁵ Bairo fariseo majãtu cã na cane etaro, fariseo majã puame bairo qũĩ jẽniñuparã: “¿Dope bairo yua caroaro miñamasĩcoati?” Cũ puame bairo na í quetibujũyupu:

—Jĩcãã, Jesús cawãmecũcũ, cã ucoore ñerĩ mena pawĩtõrĩ yu pajĩñowĩ yu caapeere. Bairo cã caãto bero, yu puame yu caapeere yu wacosewũ. To bero ñññamasĩcõãña yua —na í quetibujũyupu.

¹⁶ Bairo cã caĩquetibujuro tũgori, jĩcããrã fariseo majã atore bairo ãmeo ññuparã:

—Ánrẽ cacatioatacũ, Dios yau mee ãcũmi. Dios yau mee ñnrĩña, marĩ cayerijãrĩ rũmũrẽ nucũbugoetiupi.

Aperã puame bairo ãmeo ññuparã:

—¿Dope bairo carorijere caãtipai nimicãã, caroa Dios yaye macããjẽrẽ cã áti ññobujocuti? —ãmeo ññuparã.

Bairo ñrã, na puame jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ busuesuparã. ¹⁷ Bairo ãmeo ñrĩ bero, cacaapee ññatimirĩcũrẽ cã jẽniñanemoñuparã tunu:

—Mũrẽ miñamasĩõ joroque caãtiatacũre, ¿ñnamũ majũ ãcũmi, cã mi tũgoñañati?

Bairo na caĩrõ, cã puame bairo na ññupũ:

—Yura, Dios yau profeta majũ niami —na í quetibujũyupu.

¹⁸ Bairo cã caĩquetibujumiatacããrẽ, judío majã quetiuparã puame cariape cã tũgoesuparã cacaapee ñnaecũ cajogoye cã caãñajẽrẽ. Tunu bairoa Jesús cãrẽ qũĩñamasĩõ joroque cã caãtiataje cããrẽ cariape tũgogausuparã. Bairi yua cã pacuare na piijoyupa. ¹⁹ Na piijori, atore bairo na í jẽniñañuparã:

—Ánia, ¿mujãã macũ majũã cã añiñati? ¿Cariape majũã cacaapee ññamasĩecũ cã buiari mujãã macũ? ¿Dopẽĩ ámerẽ yua caroaro cã caapee ññamasĩjãñiñati?

²⁰ Bairo cã caĩrõ, cã pacua puame bairo na í yuyuparã judío majã quetiuparãrẽ:

—Jãã macũ majũã niñami. Cũã, cacaapee ññamasĩecũ buiawĩ. ²¹ Cũ, jãã macãã cã caãnimiatãcããrẽ, dope bairo cã cacaapee ññamasĩatajere jãã masĩetĩña. Bairi tunu cãrẽ cã caapee ññao joroque caãtiatacũ cããrẽ jãã masĩetĩmajũcõãña. ¡Mujãã majũ cãrẽ cã jẽniñañijate! Merẽ cã majũ cabũtitũgoña masĩcoacũpu niñami. Torecũ, cã majũã cã cabaiatajere cariape mujãã quetibujũ masĩñami —na í quetibujũyuparã cã pacua judío majã quetiuparãrẽ.

²² Cū pacua p̄ame tore bairo na ī quetibujyuparā judío majā quetiuparārē, na uwimirā. Mai, na, judío majā quetiuparā p̄ame jīcārō tūgoñarīqūē cātiri, “Ni jīcāū ūcū, ‘Jesús, Mesías niñami,’ cariape caī ūcārē űbuerica wiipua cū marī wiyogarā,” āmeo īñuparā. Bairo na caátigarijere tūgoña uwiri, tore bairo na īñuparā cū pacua. ²³ Bairo tiere masīrī, cacacua p̄ame, “Mujāā majū cārē cū jēniñañijate. Merē cū majū cabutitūgoña masīcoacup̄u niñami,” na īñuparā judío majā quetiuparārē.

²⁴ Bairi judío majā quetiuparā p̄ame cacaapee īñaetimiatacure, cū piijori bairo qūīñuparā tunu:

–Cariape Dios mena jāārē quetibujya. Cū, murē cacatioatacū carorije caácū cū caānierē jāā masīña.

²⁵ Bairo na caīrō tūgori, cū p̄ame na īñupū:

–jŪba! “Carorije caácū ācūmi,” o “Caroa caácū ācūmi,” cū űni masīētīña. Ati wāme jetore yū masīña: Caānijūgorore mai cacaapee īñaecū yū ānimiwā. Cabaimirīcū āmerē yua űñamasīcōāña. Tie roquere yū masīña –na īñupū, judío majā quetiuparārē.

²⁶ Bairo cū caīrō, judío majā quetiuparā p̄ame atore bairo qūī jēniñanemoñuparā tunu:

–¿Dope bairo majū mū cū āticioati? ¿Dope bairo ātiri miñamasīō joroque mū cū ātiati?

²⁷ Bairo na caījēniñarījērē tūgo, bairo na īñupū:

–Merē cariape mujāā yū quetibujyap̄u. Bairo yū caīquetibujymiatacūārē, cariape yū mujāā tūgogaetiya. ¿Dopērīrā p̄gani cārō yū caquetibujuro mujāā boyati? ¿Mujāā cāā cārē cū tūgousagarā, tore bairo mujāā īñati?

²⁸ Bairo cū caīrō yua, na p̄ame roro qūī tutiri, bairo qūīñuparā:

–Mū, cū ūcārē cū tūgousaya. Jāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē catūgousarā jāā ānicōā nigarā. ²⁹ Jāā masīña: Moisés ānacārē Dios cū quetibujyū roticūñupī. Apei, murē cacatioatacū p̄amerē jāā masīētīmajūcōāña. “Noo atīatacūmi,” cū jāā ī masīētīña.

³⁰ Bairo cū caīrō, cacaapee īñaetimirīcū p̄ame bairo na ī yuyupū:

–jAgo tame! “‘Noo atīatacūmi,’ cū jāā ī masīētīña,” ¿mujāā īñati? Mujāā p̄ame cū mujāā caīmasīēto űno, yū p̄amea cū yū masīña yure caapee īñao joroque caātiatacure.

³¹ Merē cariape marī masīña: Dios, carorije caātīcōāninucūrārē cū yaye, cū camasīrījērē na ātirotietyami. Cūrē caīroarā, cū caborore bairo caāna jetore cū yaye cū camasīrījērē na ātirotinucūñami. ³² Bairi ni ūcū ati yepa macāācū camasocū īñamasīēcū cabuiaricure cū caapee īñamasīō joroque cū ātimasīēcūmi. ³³ Dios cū cajou ānirī, Dios cū camasīrījē mena yū catiowī. Cū mee cū caāmata, yure yū catioetibujioatacūmi –na īñupū.

³⁴ Bairo cū caīrō, atore bairo qūī tutiyuparā:

–Busueticōāña. Mū p̄ame mū carorije wapa cacaapee īñaecū mū buiyupa. Bairo carorije caātipai ānirī jāārē mū rotimasīētīña –qūī tutiyuparā.

Bairo qūī tutiri yua, ti wī űbuerica wiire cū acuwīyo jocōāñuparā.

Ciegos espirituales

³⁵ Bairo cacaapee īñaecārē cū tutiri cū na caacuwiyoatajere queti tūgori bero, cū bócaetari, atore bairo qūī jēniñawī Jesús:

–¿Cariapea, “Mesías, Dios cū cajou majū niñami,” mi tūgoñañati?

³⁶ Cū p̄ame bairo qūī yūwī:

–Yū Quetiupap̄u, ¿ñamū ūcārē cū miñati? Yū cūā cārē cū yū tūgousagamiña.

³⁷ Jesús p̄ame bairo cū caīrō, bairo qūīwī:

–Mū mena cabusua, cūā yū āniña. Cūrēā miñaña merē –qūīwī Jesús.

³⁸ Bairo Jesús cū caīrō, cacaapee īñaetimirīcū p̄ame atore bairo qūīwī r̄popaturi mena etanumuri:

–Yū Quetiupap̄u, cariape mū tūgori mū űiroaya –qūīwī.

³⁹ Tie bero, bairo qūīnemowī Jesús tunu:

–Ati yepapure caroa cariape macāājērē āti acū yū apū. Ati yepa macāāna cacaapee īñaenarē bairo caānarē caroa macāājērē na tūgousaāto ī p̄ame, yū apū. Tunu bairoa aperā, “Dios yaye macāājērē camasīrā ānirī cacaapee īñamasīrārē bairo jāā āniña,” caītonucūrā caīñamasīēna majūrē bairo na tuao joroque ī, yū apū.

⁴⁰ Bairo Jesús cū caīquetibujurijere tūgori, jīcārā fariseo majā atore qūīwā:

–jJāā cārē, “Caīñaenarē bairo catūgomasiēna majū mujāā āniña,” jāā ĩgu miñati?

⁴¹ Bairo na caīrō, Jesús p̄ame atore bairo na īwī:

–Cacaapee īñaenarē bairo mujāā cūā Dios yaye macāājērē camasīēna mujāā roro mujāā caātie wapa cabuicupērā mujāā ānibujorā. “Jāā, camasīrā majū jāā āniña,” caīrā nimirācūā, jīcārō tūni mujāā āpericōā ninucūña. Tie jūgori cabuicuna majū mujāā tuaya yua –na ī quetibujywī Jesús fariseo majārē.

10

El pastor y sus ovejas

¹ Bairo na i yaparori bero, atore bairo na i quetibujunemowí Jesús: “Cariape mujjäärē ñiña: Ni ũcā camasocū nuricārā oveja na cajjäänucūrī joperu jājēcūā, aperopu sawāmnetōjāāū cañuecū, jerutiri majōcu niñami. ² Apei, ēñotaricarore jäärīcā jope majjūru cajjāāū puame roque nuricārā ovejare cacotei majū niñami. ³ Bairo jopetu cū caetaro, ti jopere cacotei puame cū cū capājōrō bero, cū canurā oveja cūā cū busuriquere tūgomasīcōñama. Tunu bairo cū canurā ovejare na wāmerī jeto na piwiyo jomasīñami, na jānirō macāru. ⁴ Bairo na piwiyojo yaparori, na neñorī, na jūgoyecuti āmasīñami. Bairo cū caato, na, oveja nuricārā puame caroaro qūñamasīrī cū usanucūñama. Bairo tunu cū capiirijere tūgori, caroaro cū pitietinucūñama, na upaure caññamasīrā ānirī. ⁵ Bairārua, apei na camasīcū puamerē cū ũsaetinucūñama. Cū cabusurijere catāgojeyaena ānirī, cū uwiri aperopu cū aweyocōñanucūñama. Bairi noa ũna na camasīēnarē nuricārā oveja na ũsaetinucūñama,” na i quetibujuwī Jesús fariseo majārē.

⁶ Jesús atore bairo fariseo majārē na cū caiquetibujumiatacūārē, na puame, “Atore bairo puame ĩgu ĩcūmi,” cariape i tūgomasīēma.

Jesús, el buen pastor

⁷ Bairo na i quetibujū yaparori bero, Jesús puame atore bairo na i quetibujunemowí fariseo majārē tunu: “Cariape majū mujjäärē ñiña: Yu puame oveja na cajjārī jopere bairo majū yu āniña. ⁸ Aperā, yu jūgoye caquetibujurā etajūgoricarā puame carorā cañuena, cayajaparārē bairo majū āñupā. Bairi yu yarā oveja nuricārārē bairo caña cūā narē na ĩroaetiri na tūgousaesupa. ⁹ Yuā, oveja na cajjārī jope majūrē bairo caācū yu āniña. Bairi yure cañroau puame yu jūgori cū carorije wapare canetōecoricupu niñami. ĩcāū oveja jāāti, o witiāti bero cataa bōcaugamasīrē bairo tuayami yua caroa yericutaje mena.

¹⁰ “Yajari majōcu, yajau acū jeto atīnucūñami. Tunu bairoa pajjārei acū jeto atīnucūñami. Yu puame roque mujjäärē yeri capetietipeere nocārō majū pairo mujjāā cacāgopeere jōu acū yu apū. ¹¹ Yu puame roque oveja nuricārārē caroaro caññarīcānūgō cotemasīrē bairo yu āniña. Bairi ni ĩcāū ũcū oveja coteri majōcu cañu, cū canurā ovejare mairi popiye tāmomasīñami. ¹² Apei, ovejare cū yarā meerē cacotei ānirī, paawapatarique jetore bonucūñami. Bairo cabou ānirī, yai ovejare caugau cū caato ĩñarī, na aweyocoayami, ovejare cacoteecu ānirī. Bairo cū caawayoro bero, yai puame na ñeacubato recōñami, na ugau yua. ¹³ Cū, ovejare caawayo puame na ovejare camaiecū ānirī, tunu bairo wapatarique jetore cabonucū ānirī na aweyocoayami.

¹⁴⁻¹⁵ “Yu puame roque oveja nuricārārē caroaro caññarīcānūgō cotemasīrē bairo yu āniña. Bairi yu Pacu Dios yu masīñami yu paariquere. Yu cūā yu Pacu Dios yure cū camasīrōrē bairo yu masīña cū cañajē cutiere. Torea bairo yu yarā ovejare bairo caña cūārē na ñiñarīcānūgō cotenucūñama. Bairo yu cacoterā, nuricārā oveja na upaure caroaro na caññamasīrōrē bairo ñiñamasīcōā ninucūñama. Bairi yu puame yu yarā ovejare bairo cañnarē netōgu, popiye yu tāmomasīña. ¹⁶ Bairi tunu aperopu cūārē ovejare bairo caña, yu ya jānirō mee caña mai, capārā niñama. Bairi na cūārē na yu neñomasīña. Bairo na neño yaparori, ĩcārō tūni ānio joroque na yu qūēnogu. Bairo na yu caqūēnorō, ĩcārō tūni ānigarāma. Bairo yu caneñojoatana yua ĩcā poa macāñnarē bairo jeto tuagarāma. Yu narē cacotei cūā ĩcāūā yu ānigu. Bairo na, yu yarā ovejare bairo caña puame caroaro mena yu tūgousagarāma.

¹⁷ “Yu puame camasārē na carorije wapa jūgori yu riacoagu, na netōgu. Bairo cariaacoacu nimicāā, yu majū rupaū to catio joroque yu baigu. Bairi yu Pacu ñiñamai jāñnucūñami. ¹⁸ Bairi ni ũcū puame cabogoroa yu pajjāroca masīēñami. Yu cabaimasīpee atore bairo niña: Camasārē na netōgu, yu cabori rūmu caño na carorije wapa jūgori yu riacoagu. Bairo cariaacoacu nimicāā, yu majū rupaū to catio joroque yu baigu. Tore bairo yu Pacu yu bairotijowī,” na i quetibujuwī Jesús fariseo majā cūrē catūgorā etarārē.

¹⁹ Bairo Jesús cū caiquetibujurijere tūgori yua, āmeo busurique ricawaticoama tunu judío majā.

²⁰ Bairo bairā, na mena macāña capārā atore bairo āmeo ĩwā:

—ĴDopēĩrā wātī yeri pūna cacāgu, camecārē cū mujjāā tūgopeo usayati?

²¹ Aperā puame bairo āmeo ĩwā:

—Ni ĩcāū ũcū cū yeripu wātī yeri pūna cacāgu tore bairo i quetibujū masīēñami. Mujjārā, Ĵwātī yeri pūna cacāgu cūā cacaapee ĩñacūrē caapee ĩñao joroque cū átimasīcutī? —bairo āmeo ĩ busuwā fariseo majā na majū.

Los judíos rechazan a Jesús

²² Mai, ti watoare pue yutea āmu. Ti yutea caño Jerusalén macāpure Dios ya wii templo wiire na cabose rūmu ātipeo jūgorica rūmu caetaro, na cabose rūmu qūēnopeori yutea āmu.

²³ Bairo na cabose rãmu qũenorõ, Jesús puame templo wiitu Pórtico de Salomón na caĩri arua tũpu añesẽawĩ. ²⁴ Bairo tipau cã cañesẽarõ, judío majã puame cã jotoanucãri bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Nocãrõ yooropu jããrẽ, “Dios cã cajou yu ãniña,” jãã mitoãcũãti? Bairi Dios cã cajou, Mesías mu caãmata, jicoquei cariapea cã mu caãnierẽ jãã quetibujucõãña —qũĩ jẽniñawã Jesure judío majã quetiparã.

²⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús puame bairo na ĩ yuwĩ:

—Merẽ mujããrẽ yu quetibujunucũña. Mujãã puame cariape yu mujãã tũgogaetiya. Merẽ nipetirije yu Pacu cã caãtrotirije mena Mesías yu caãnierẽ mujãã yu áti ĩñonucũña. ²⁶ Bairo yu caãti ĩñorjẽrẽ ĩñamajũcõãmirãcũã, cariape mujãã tũgoinucũña. Yu cacoterã yu yarã oveja mena macããna mee ãnirĩ yu mujãã tũgogaetiya. ²⁷ Yu yarã ovejare bairo caãna yu cabusurijere yu tũgomasãcõãñama. Bairo yu cãã narẽ na yu masjããũña. Bairi na puame cãã caroarõ yu tũgousanucũñama. ²⁸ Bairo cariape yu mena catũgousarãrẽ yu mena caãnarẽ caticõãñajẽrẽ na yu jonucũña. Na puame ati yepa na caãno ũno, jĩcãũ na mena macããcũ yasietigumi. Ñamu jĩcãũ ũcũ na yasio joroque yu jiya átibojatigumi. ²⁹ Yu Pacu puame roque yu yarã caãniparãrẽ yu jowĩ. Cã, yu Pacu puame nipetiro netõrõ catutuau majũ niñami. Bairo ni ũcũ puame na yasio joroque yu jiya átibojatigumi yua. ³⁰ Torena, yu Pacu Dios mena jĩcãrõrẽ bairo jãã ãñajẽ cuticõãña —na ĩ yuwĩ Jesús.

³¹ Bairo cã caĩquetibujuro tũgorã, judío majã puame ãtã rupaa jeri cã wẽjĩãgamiwã. ³² Bairo na cajeripaua, Jesús puame bairo na ĩwĩ:

—Yu Pacu Dios cã catutuarije mena capee majũ caroa wãmerẽ mujãã caĩñajoro yu áti ĩñonucũña. Bairo capee caroa wãmerẽ mujãã yu caãti ĩñomiatãcũãrẽ, ¿di wãme jũgori yu mujãã ãtã wẽjĩãgayati? —na ĩ jẽniñawĩ Jesús.

³³ Bairo cã caĩjẽniñarõ, judío majã puame bairo qũĩ yuwã:

—Bairãpua, caroa wãme mu caãtie wapa jũgori mee murẽ ãtã mena jãã wẽjĩãgaya. Roro cabũgoroa Diore nacũbugoesua, mu caĩbusupairije jũgori roque, murẽ jãã pajĩarocagaya. Maa, cabũgoro macããcũ, ati yepa macããna camasãrẽ bairo caãcũ mu ãniña. Bairo caãcũ nimicãã, mu majũã, “Dios yu ãniña,” caĩrẽ bairo mi busunucũña —qũĩwã Jesure.

³⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús puame judío majãrẽ atore bairo na ĩwĩ:

—Dios ya tutipũ mujããrẽ carotirije puame bairo ĩña: “Mujãã cãã Diore bairo caãna mujãã ãniña,” mujãã ñiña,” ĩ quetibujura woatuyupa. ³⁵ Bairi, “Dios ya tutipũ na cawoatucũrĩqũẽ, bairo ĩcõãrõ ĩña,” marĩ ĩ masjẽtĩña. Tiere merẽ cariape marĩ masjĩña. Bairi Dios puame cã yaye quetire cã caquetibujũ rotijorarãrẽ, “Mujãã cãã Dios yarãrẽ bairo caãna mujãã ãniña,” na ĩ busuyupi. ³⁶ Dios puame roque yu beseri, ati yepapũ yu jowĩ. Bairo Dios cã cajoricu yu caãnimiatãcũãrẽ, ¿dopẽĩrã yure, “Diore cabaiotione bairo majũ niñami,” yu mujãã ĩnucũñati? “Dios macũ yu ãniña,” yu caĩrjẽrẽ tũgori, ¿dopẽĩrã tore bairo yu mujãã ĩnucũñati? ³⁷ Yu Pacu cã carotiri wãmerẽ bairo mee mujããrẽ yu caãti ĩñoata, cariapea yure catũgousaetiparã mujãã ãniña. ³⁸ Bairãpua, Dios jũgori caroa wãmerẽ yu caãpata roque, yure ĩroaetimirãcũã, caroarõ tũgousaya Dios yaye macããjẽrẽ yu caãti ĩñorjẽrẽ. Bairo yu caãtiere caĩñarã ãnirĩ yu Pacu yurpũre cã caãnierẽ caroarõ jĩcãrõ tũni catũgousaparã mujãã ãniña. Bairi tunu yu cãã yu Pacu cã caãñajẽ cutiere bairoa yu caãñajẽ cutiere catũgousaparã mujãã ãniña —na ĩwĩ Jesús judío majãrẽ.

³⁹ Bairo Jesús cã caĩquetibujurijere tũgorã, judío majã puame preso jorica wiipũ cã neãgamiwã tunu. Bairo Jesure judío majã preso jorica wiipũ na caneãgamiãcũãrẽ, Jesús puame camasã capããrã watoa cã jãã ĩã macũã, aporo puame na rutiweyocoãmĩ.

⁴⁰ Tie bero, Jesús puame yua, Rio Jordãn cawãmecutiya ape nũgõãpũ jãã jũgo tunucõã pẽñaãmĩ tunu. Bairo pẽña ácu yua, Juan cawãmecũsũ cajũgoyerũ camasãrẽ oco mena cã cabautiza ãnatõpũ jãã jũgo tuacõãwĩ Jesús. ⁴¹ Bairo to jãã catuaro, capããrã majũ camasã jãã ĩñarã etawã. Bairo etari, na puame atore bairo ãmeo ĩbusuwã:

—Cariape majũ ĩñupĩ Juan Jesús cã cabairijere, Dios cã camasĩrjẽ mena caroare átjẽñõ ĩñoetimicũã. Ñni, Jesús cã cabaipee nipetirijere cariapea ĩ quetibujuyupi Juan —ãmeo ĩbusuwã na majũ.

⁴² Tipãure capããrã majũpua camasã Jesure cã tũgousa jũgowã.

11

Muerte de Lázaro

¹ Jĩcãũ ãñupĩ riayewai Lázaro cawãmecũsũ. Cã puame Betania cawãmecuti macã macããcũ ãmi. Ti macãpũ macããcõ María, apeo cã yao Marta cãã ãmo. ² Mai, cõ, María, Lázaro yao puame marĩ Quetipaua Jesure cajãtĩñurjẽ mena cã rãporire capioperoico ãmo. Bairo pioperoi bero, cõ poañãpõ mena cã rãporire capãareboporico ãmo. ³ Bairi Lázaro yarã rõmirĩ puame atore bairo qũĩ quetijoyupa Jesure:

—Jã Quetiupa, mu bapa Lázaro riajãñuñami —ĩ joyupa Jesure.

⁴ Bairo cū na caiquetijoatajere tūgori, Jesús puame atore bairo jãã iwĩ:

—Atie Lázaro cū cariaye cutiãnie cū riayasimajũcoao joroque caátipee mee niña. Dios cū catutuarije camasãre yu caátĩ ñhopee roque nigaro. Tunu bairoa yu, Dios macū yu caátitutuãnie cããre na ñhao joroque yu átigu, Lázaro cū cariarije jūgori —jãã iwĩ Jesús.

⁵ Mai, Jesús puame Martare, Mariare, bairi Lázaro cããre camai majũ ãmi. ⁶ Bairo Lázaro cū cariarijere tūgomicãã, tunu puğa rãmu cãrõ tipaure jãã jūgotuacõãwĩ mai. ⁷ Cabero atore bairo jãã iwĩ Jesús, jãã, cū cabuerãre:

—Jito tunu Judea yepapu.

⁸ Bairo cū cãrõ, jãã cū cabuerã puame atore bairo cū jãã iwĩ:

—Jããre cabuei, yoápéria ti yepa macããna murẽ utã rupaa mena na cawẽpajĩãbujioata rãmu. Bairo to macããna murẽ na caátaje caãnimiatacũãre, ¿mu ágayati ti yepapu tunu?

⁹ Bairo jãã cãrõ, Jesús puame jãã iwĩ:

—Merẽ marĩ masĩña: Jicã umureco, puğa wãmo peti rãpore puğa pẽnirõ cãnacã hora majũ cãgonucũña. Bairi umurecore marĩ caãñesẽãta, puğataricararo mano caroaro marĩ añesẽãcõãña, muipũ umureco macããcũ cū cabusuro jūgori. ¹⁰ Bairãpu, ñamirẽ marĩ caãñesẽãta, puğatarique nibujioro muipũ umureco macããcũ cū cabusuwoeto jūgori.

¹¹ Bairo jãã ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu:

—Marĩ bapa Lázaro puame cãniĩ baiimi. Bairo cū cacãnimiatacũãre, cū wãcõũ águ yu átिया.

¹² Bairo cū cãrõ tūgorã, jãã cū cabuerã puame bairo cū jãã iwĩ:

—Jãã Quetiupa, ¿cacãñirẽ bairo cū cabaiata, cū cacatinemopee ãno to baicati?

¹³ Mai, Jesús puame Lázaro cū cabaiyasicoatiere ĩgu, tore bairo jãã ĩmiwĩ. Bairo cū caĩmiatãcããre, jãã cū cabuerã puame, “‘Catirã marĩ cawũgoa cãñirĩje mena cãniĩ baiimi Lázaro,’ marĩ ĩgu ĩcãmi Jesús,” jãã ĩ tũgoñacõãwũ. ¹⁴ Bairo jãã catũgomãsetõĩ, Jesús puame atore bairo cariape jãã ĩ quetibujũwĩ:

—“Lázaro merẽ riacooyami,” ĩgu ñiña. ¹⁵ Bairi Lázaro tũpu yu caãmerĩataje mena yu tũgoña useaniña. Mujãã puame tore bairo áti ĩñorĩcãrõpu mujãã tũgousanucũña. Bairi Lázaro cariaatacũ tũpu marĩ ĩñaróã —jãã iwĩ Jesús.

¹⁶ Bairo Jesús, jãã cū cãrõ tũgo, Tomás, apepera Gemelo na caĩ wãmetinucũ puame atore bairo jãã iwĩ:

—Jito, marĩ cãã cū mena marĩ cariayasiro ñurõ.

Jesús, la resurrección y la vida

¹⁷ Bairo topũ etarã, jãã wiroñawũ: Merẽ Lázaro ãnacũre baparcãnacã rãmu netõñupã cū rupaurĩ ãnajẽre utã operũ na cacũrocaatato bero yua. ¹⁸ Mai, Betania puame Jerusalén macã tuaca itia kilómetro cãrõ majũ etaricoaro ãmu. ¹⁹ Capããrãpu judio majã mena macããna Martare, bairo Mariãjããre na ĩñarásũpa, na yau cū cariaro jūgori na tũgoña yaparuaeticõãto ĩrã. ²⁰ Bairo Jesús ti macãpu cū caetaatõ tūgori, Marta puame jãã bocáo asũpo. Cõ yao María puame wiipua tuacõãñupõ. ²¹ Bairo Marta puame jãã bocãri, atore bairo quĩwõ Jesure:

—Yu Quetiupa, jããtu mu caãmata, yu yau baiyasietibujioatacãmi. ²² Baiopua, yu masĩña: Nipetirije mu cajẽñirĩjẽre mu jogumi Dios. ãmepũ cããre mu cajẽñirõre bairo átimasĩñami Dios —quĩwõ Jesure.

²³ Bairo cõ cãrõ, Jesús puame cõ iwĩ:

—Mu yau catitunucoagumi tunu —cõ iwĩ Jesús.

²⁴ Bairo Jesús cõ cū cãrõ, Marta puame atore bairo quĩwõ tunu:

—Yu masĩña merẽ tiere. Nipetiro cariaricarã nemo na cacatitunurĩ rãmu, catũsari rãmu caãnopũ cū cãã catitunugumi —quĩwõ Jesure.

²⁵ Bairo cõ cãrõ tũgo, Jesús puame bairo cõ iwĩ Martare tunu:

—Yua, yu ãniña cariayasiñicããre cacatijũgoũ. Bairi nipetiro yure catũgousarã ati yepapure cariaconoana nimirãcũã, caticõã ninucũgarãma. ²⁶ Tocãnacãũpuã mai, cacatiãna, yure catũgousarã cariaconoana nimirãcũã, caticõã nigarãma. ¿Cariape mu tũgoyati atore bairo mu yu caiquetibujurijere? —cõ iwĩ Jesús Martare.

²⁷ Bairo Jesús cõ cū cãrõ tũgo, Marta puame atore bairo quĩ yuwõ:

—Yu Quetiupa, murẽ cariape majũ yu tũgousaya. Mua, mu ãniña Mesías, Dios macũ. Dios cū cajõũ majũ mu ãniña. Mua, ati yepapu caatĩpau na caĩwoatujũgoyeticũricũ majũ mu ãniña —quĩwõ Marta Jesure.

Jesús llora junto al sepulcro de Lázaro

²⁸ Atore bairo Jesure quĩ busũ yaparori bero yua, cõ baio Mariare cõ piijori yasioaroaca cõ ĩ quetibujũyupo:

—Marĩre cabuei atoa niñami. Bairi murẽ yu piijorotiami.

²⁹ Bairo Marta cõ cãrõ tũgo, jicoquei wãmuncã Jesure quĩñao aticoasupo. ³⁰ Mai, Jesús puame macã tãñipũ jãã jũgõãnicõãwĩ. Tĩ macãpũre jãã jããetapũ mai. Marta jããre cõ

cabocáetapapua jáã ánicōāwā. ³¹ Bairo Marta cō cō caĩrō, tāmuri wāmunācāri na wiire witi aticoasupo María, Jesutu acō. Bairo tāmuri cō cawitiátō iñarā, judío majā cō ya wiipu cōjāārē na tūgoña yapapuaeticōāto írā, cañnarátana puame cō usacoásúparā. “María cō yau masā opepu otio acō baiomo,” i tūgoñarī cō usacoásúparā.

³² Bairo María atí, Jesús cū cañnopu etari, Jesús rapori tpu cō rapopaturi mena etanumoo etawō. Bairo etari, María qūiwā Jesure:

—Yu Quetiupau, jáātu mu caāmata, yu yau baiyasietibujioatacamí.

³³ Bairo María, judío majā cō mena caatíatana cūā na caotiro iñarī, Jesús puame cū yeripu butiuro na tūgoñamairī yapapujāñuwī. ³⁴ Bairo tūgoña yapapuari, bairo na i jēniñawī:

—¿Noopu Lázaro rupauri ānajērē mujāā rocarī?

Bairo qūiwā na puame:

—Jāā Quetiupau, marī iñāátó ti masā opepu.

³⁵ Bairo na caĩrō, Jesús puame butiuro otiwī. ³⁶ Bairo Jesús butiuro cū caotiro iñarā, judío majā puame bairo na majū āmeo iwā:

—Iñañijate. ¡Nocārō butiuro majū cū cū maimiñuparī Lázaro ānacūrē Jesús!

³⁷ Bairo na caĩrō, judío majā mena macāāna jīcāārā na majū bairo āmeo iwā:

—Āni Jesús, cacaapee iñāetacu cāārē cacatiocōāricū nimicūā, ¿dopēī jīcā wāme ūno Lázaro ānacūrē cū juátinemo masīētībujioyupari? —āmeo iwā jīcāārā judío majā.

Resurrección de Lázaro

³⁸ Tunu Jesús puame bairo na caāmeo itoye, cū yeripu butiuro tūgoñarī, Lázaro ānacū masā opepuacapu ámí. Mai, Lázaro ānacū masā ope puame ūtā opepu āmu. Bairi tunu ūtā tii mena ti ope biaricaro cāgowu.

³⁹ Bairo iwī yua Jesús puame:

—Masā ope ūtā tii biaricatiire newoya.

Bairo Jesús cū caĩrō tūgo, Marta, Lázaro cabaiyasiatacu ānacū yao puame atore bairo qūiwō Jesure:

—Yu Quetiupau, merē baparicānacā rūmu majū netōcoaya. Toreto, merē roro majū ānijusucoato.

⁴⁰ Bairo cūrē cō caĩrō tūgo, Jesús puame atore bairo cō iwī Martare:

—Merē mu yu quetibujupau: “Cariape yu mu catūgousaata, Dios caroa camasārē cū caāti iñorjērē miñago,” mu ñiapū —cō iwī.

⁴¹ Bairo Jesús Martare cō cū caí yaparoro, Lázaro ānacū masa ope ūtā tii biaricatiire pāwocōāwā yua. Bairo na capāworo iñarī, Jesús puame umurecōopu iñamugōjori, atore bairo Diopure qūi jēniwī:

—Caacu, yu mena mu ñujāñuñu. Tocānacāni yu cajēnirō yu mu tūgocōāña. ⁴² Yu masīña merē: tocānacāni yu mu tūgonucūña. Bairi tunu ānoa camasā caāna jūgori bairo ñiña: “Cariapea ānia niñami Dios cū cajou majū,” na iáto í, bairo mu ñiña —qūiwī Jesús cū Pacu Diopure.

⁴³ Bairo Diopure qūi jēni yaparori bero, Jesús puame busurique tutuaro mena atore bairo iwī:

—¡Lázaro, witiásá topure!

⁴⁴ Bairo Jesús cū caĩrō, cariyasiricu puame ti masā opepu witicoamí. Cū wāmorí cū rapori cūā juti mena na caduruaricu witiámí. Tunu bairoa cū rapoa cūārē juti asero mena paumaricū witiámí. Bairo cū cawitiátō, Jesús, bairo na iwī:

—Cū ōwāña, cū caāmasīparore bairo írā —na iwī Jesús.

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lc 22.1-2)

⁴⁵ Bairo Jesús cū caátiere iñarī, capāārā judío majā Maríjāārē cabapacutirátana, Jesús cū caāti iñootajere caññaatana cū tūgousajūgowā. ⁴⁶ Bairo na catūgousamiatacūārē, aperā jīcāārā puame fariseo majārē na iñarásupa. Bairo na iñarátí yua, nipetirije Jesús cū caātiatajere na quetibujuyupa. ⁴⁷ Bairo na caíquetibujurijere tūgori, fariseo majā sacerdote majā quetiuparā cūā nipetirā neñañuparā Junta Suprema na caĩrōpu. Topu neñarī, atore bairo iñuparā:

—¿Dope bairo cū mena marī ānaati? Cū, caāmu capee majū caroa áti iñorjūērē na áti iñou átiyami camasārē. ⁴⁸ Cūrē, bairoa marī caátiroticōāmata, capāārā camasā cū jetore cū tūgopaje usagarāma. Bairi tunu Roma macāāna carotirā marī tpu atiri, marī ñubuerica wii templo wiire átiyasio rocacōāgarāma. Tunu bairoa marī nipetiro ati yepa caāna cūārē marī pajāre peyocoagarāma —āmeo í busuyuparā na caneñarōpu.

⁴⁹ Mai, na mena macāācū jīcāū Caifás cawāmecucu ti cūmarē sacerdote majā quetiupau caācū puame bairo na iñupū:

—Majjãã, catũgoñariqũẽ mána majũ mujãã ãniña. ⁵⁰ Bairoa tunu mujãã atore bairo mujãã i tũgoñaetiññati: “Nipetiro marĩ camasãrẽ aperã na capajã repeyoparo ãnorẽã, jĩcãũã caũmu jeto cã cariaro roque ñubujioro,” ¿mujãã i tũgoñaetimajũcõãñati?

⁵¹ Mai, Caifãs puame atore bairo cã caũyaparoata, cã majũã cã catũgoñarõ mee bairo ñũpũ. Ti cãmarẽ sacerdotẽ majã quetiupau cã caãnoi, Dios puame, “Bairo ñña,” ñĩrĩqũẽrẽ cã catũgoñariqũẽ joro jũgori bairo ñũpũ. Jesús, judío majã na carorije wapare netõgu, ti yepa macããnarẽ na cã cariabojapeere ñgu, bairo ñũpũ. ⁵² Bairi tunu Jesús judío majã na carorije wapa jeto meerẽ cã canetõbojapeere bairo ñũpũ. Nipetiro aperã ati yepa macããna caãbataricarã Dios yarã cã pũnaa caãniparã cããrẽ na cã canetõpõee ñgu ñũpũ Caifãs sacerdotẽ majã quetiupau. ⁵³ Bairo Junta Suprema na caĩrõpu na caneñabusuri rũmua, Jesure cã na capajããrocãpeere ãmeo busupẽni weyocõãñuparã fariseo majã bairi sacerdotẽ majã quetiuparã mena.

⁵⁴ Bairi yua, Jesús puame cã na capajããgarijere masĩri, baujaro judío majã quetiuparã na caãnopure ãniñesẽãmi yua. Bairi Jesús Judea yepa caãnmiatacu jãã cã cabuerã mena jĩcãpau desierto tuaca macã, Efraĩn cawãmecuti macãpu jãã jũgoetawĩ. Bairo ti macãpu jãã cã cabuerã mena etari, ti macãpu jãã jũgoãnicõãwĩ Jesús.

⁵⁵ Bairo Jesús ti macãpu jãã cã cajũgoãno, merẽ petoaca rusawũ judío majã bõse rãmu Pascua caetaparo. Bairo ti rũmu caetaparo jũgoye nipetiro judío majã Jerusalẽn macãpu jeto áamá. Caroarã nigarã Dios cã caĩñajoro, na caãtinucũrõrẽ bairo átigarã ásuparã. ⁵⁶ Bairo bairã, judío majã quetiuparã puame Jesure cã macã ñesẽãñuparã, cã ñerĩ cã preso jogarã. Bairo cã macã ñesẽãrĩ, tocãnacãũpurea templo wiipu na jeniñamacã ñesẽãñuparã. Atore bairo ñũpũ:

—¿Dõpẽ mujãã i tũgoñañati? ¿Jesús cãã ati bõse rãmurẽ cã etauati, o cã etacuati ato? —na i jeniñañuparã.

⁵⁷ Mai, judío majã aperã sacerdotẽ majã quetiuparã cãã ni jĩcãũ ãcũ Jesure cã caerije quetiere cã catũgoata, “jicoquei cariape cã quetibũjuãto,” i roti cũñuparã, bairo na caĩquetibũjuro Jesure cã ñe masĩgarã yua.

12

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmu Pascua bõse rãmu caetaparo jũgoye, Jesús Betania macãpu jãã jũgoãmĩ. Ti macãpu cariyasiricure cã cacatoricu Lázaro tũpu jãã jũgoãmĩ. ² Topũ, cã cacatoricu Lázarojãã ya wiipu jãã jũgo ugarique ugawã, Jesure butioro qũĩroarũ. Mai, Marta puame jããrẽ ugarique batoo ãmo. Lázaro puame jãã menarẽ mesapu ugaruĩ ãmi. ³ Bairo jãã caũgaruuro, María puame nardo caroa cajutiñurĩjẽ cawapa pacarije paio trescientos gramos majũrẽ jeamó. Bairo jeatĩri, Jesús rupunire piopeowõ. Bairo áti yaparo, cõ poañapõ mena pare bowowõ. Bairo cõ caãto, nipetiro ti wii pupeapu jutiñu bijapeticoapu yua. ⁴ Bairo Jesure cõ caãtiere ñña, Judas Iscariote, jãã mena macããcã, Jesure cabero cabusujãbuitirocapau puame bairo ñwĩ:

⁵ —¿Dõpẽõ tie cawapa pacarijere trescientos denario moneda tiiri majũ nuniwapatari, cabopacarãrẽ na cõ juãpeyupari? —ñwĩ Judas jãã mena macããcũ puame.

⁶ Mai, Judas puame cabopacarãrẽ caĩñamai ãcũ meena, tore bairo i busuwĩ. Cajeruti jeyanucũrĩ majõcu ãnirĩ bairo ñwĩ. Mai, cã, Judas puame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare caĩñaricãũgõbojau ãmi. Bairo caãcu nimicãã, ti poa macããjẽrẽ jericawori cã majũ cã caborijere cawapatinucũã ãnirĩ, tore bairo ñwĩ. ⁷ Bairo Judas cã caĩrõ, Jesús puame qũĩwĩ:

—Patowãcõrõ cõ i busupajũgõeticõãña. Atio carõmio puame yu rupaari caãnipõee caroaro átijũgõyeticũõ átiyamo tie cajutiñurĩjẽ mena. ⁸ Cabopacarã roquere tocãnacãnia na mujãã ññacõã ninucũgarã, mujãã watoa na caãno. Yu puame roque tocãnacãnia mujãã mena yu ãmerĩgu —qũĩwĩ Jesús Judare yua.

Conspiración contra Lázaro

⁹ Capããrã judío majã mena macããna masĩñupã Betania macãpu Jesús jãã cã cajũgoãnierẽ. Torena, butioro Jesure caĩñagarã ãnirĩ, ti macãpu jãã ññarã etawã. Bairi Jesús jeto meerẽ caĩñagarã ãnirĩ etawã. Lázaro cariyasiricu ãnacãrẽ Jesús cã cacatoricu cããrẽ ññagarã, topũ etawã. ¹⁰⁻¹¹ Mai, sacerdotẽ majã quetiuparã puame, “Cã, cariaricure Jesús cã cacatio ññorqũẽrẽ caĩñaricãã ãnirĩ capããrã judío majã marĩrẽ ricawatiri, Jesús puamerẽ cã tũgõsarã átiyama,” ãmeo ñũpũ. Bairo ñrĩ yua, Lázaro cããrẽ cã pajãã rocacõãgayuparã.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lc 19.28-40)

¹² Mai, ti watoa caãno, capããrã camasã Jerusalẽpu ásupa, Pascua bõse rãmu netõrána. Bairi ti rãmu busuri rãmu caãno merẽ masĩñupã Jesús ti macãrẽ cã caetapeere. ¹³ Bairo cã

caetapeere camasĩrã añirĩ yua, peepũ ùnie carupaño querire pajure jeri, Jesure cũ bocáwã. Bairo cũ bocárãna, atore bairo ĩ basa awajabusũ useanipeowã:

—¡Nocãrõ to ñumajũcõãñati! ¡Nocãrõ cañuu majũrẽ Dios cũ catutuarije mena marĩ cũ cajoure cũ marĩ basapeoto! ¡Nocarõ cañuu Israel macãana Quetiupau Rey majũrẽ cũ marĩ basapeoto!

¹⁴ Jesús puame burrore bocãetari cũ buipũ pesari ámi Jerusalẽpu. Mai, Dios ya tutipũ cũãrẽ torea bairo cũ cabaieere ĩ quetibũjuyupa:

¹⁵ “Tũgoña uwieticõãña mujãã Siõn macã macãana. Ññañijate.

Mujãã Quetiupau Rey burro buipũ pesari atiyami,” ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁶ Mai, cañijũgoro jãã, cũ cabuerã, jãã tũgomasiẽpũ tore bairo ĩ quetibũjuriquere. Cabero, Jesús riari bero umurecõoru cũ cawãmuátõ beropũ roque, nipetirije Jesús cũ cabaieere na cawoatujũgoyetiriquere jãã masĩwã. “Jesús cũ cabaieere ĩ quetibũjurã bairo ĩ woatuyupa,” jãã ĩ tũgoñamasĩwã.

¹⁷ Mai, Jesús Lázare masã orepũ caãcũrẽ cũ cacatioro caññarĩcãrã puame tie nipetiro na caññarĩquẽrẽ na quetibũju netõrã áma camasãrẽ. ¹⁸ Bairi nipetiro camasã Jesure cũ bócarásũpa. Jesús, ti wãme catorique caroare cũ caátĩ ññorĩquẽrẽ na caquetibũjuro jũgori cũ bócarásũpa. ¹⁹ Aperã fariseo majã puame atore bairo ámeo ĩñuparã:

—Merẽ mujãã masĩña: Tore bairo na caññjẽrẽ marĩ caẽñotaeticõãta, dope marĩ áti masĩtĩgarã. Ññañijate. ¡Nipetiro camasã cũ jetore tũgousarã átiyama! —ámeo ĩñuparã fariseo majã.

Unos griegos buscan a Jesús

²⁰ Jerusalẽpu cabose rũmu netõrátana mena macãana cũã añũpã jĩcããrã griego majã. Bairi na cũã ti bose rũmu caãno Diore cañroaratãna añũpã. ²¹ Bairi na puame Jesure caññagarã añirĩ, Felipe tũpu etawã. Mai, Felipe puame Galilea yepa jĩcã macã Betsaida macããcũ ámi. Bairi na puame butiro atore bairo Felipe quĩwã:

—Jesure butiro cũ jãã ĩñagaya.

²² Bairo cũ na cañrõ tũgo, Felipe, Andrés puamerẽ cũ quetibũjuámĩ. Bairi na puagarãpu Jesure cũ quetibũjura etawã. ²³ Bairo cũ na cañquetibũjuro tũgo, Jesús puame atore bairo jãã ĩwĩ:

—Merẽ petoaca cõñacoatĩya yu, Camasã jũgocure yu na capajĩãrocaro bero cañnimiatãcũãrẽ yu cacatitunu wãmuápãro umurecõo buipũ nocãrõ caroaro caãnorũ. ²⁴ Cariape majũ mujãã yu quetibũjuya: Trigo aepa ùnorẽ ñerĩ pupearũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputieticõãta, bairica majũ rĩca jomasĩtĩgaro. Bairopua, ñerĩ pupearũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputiata roquere, caroa capee majũ rĩcacatĩnucũña. ²⁵ Bairi tunu Diore caboena añirĩ, atĩ yepa macããjẽ jetore butiro mujãã caugaripea ĩñacõãninucũta, cayasiparãrẽ bairo mujãã tuagarã. Bairi atĩ yepa macããjẽ carorijere mujãã caboeticõãta roque, Dios mena cañnicõãninucũparã mujãã ñnigarã. ²⁶ Bairi noo caborã yu caquetibũjurijere catũgousagarã na tũgopaje usaãto yu yayere, yu paabojari majãrẽ bairo na cañnigaata. Tore bairo na caãpata, na cũã yu caãnorũre ñnigarãma. Bairi yu caquetibũjurore bairo tũgousari caroaro caãticõãnarẽ yu Pacu Dios puame na ĩñamairĩ caroare na jogumi — jãã ĩ quetibũjuwĩ Jesús.

Jesús anuncia su muerte

²⁷ Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, bairo jãã ĩwĩ Jesús: “¡Ámea butiro majũ yu yeripũ yu tũgoña yapapuaya! ¿Bairi, nopẽ bairo Diore cũ ñi jẽnicuti? ‘Caacu popiye yu baio joroque cabaiepe to baeticõãto,’ cũ ñi jẽnietigu. Bairo Diore cũ ñi jẽnietigu, ĩtorecuna popiye yu catãmuorĩjẽ jũgori atĩ yepa macãana na carorijere wapare netõũ acũ yu apũ!” jãã ĩwĩ Jesús.

²⁸ ĩ yaparo, atore bairo quĩ jẽniwĩ Diopure: “Caacu, ámerẽ mu catutuarije puamerẽ camasãrẽ na ĩñoña,” quĩ jẽniwĩ Jesús.

Bairo cũ cañjẽnirõ, umurecõoru atore bairo ĩ busuocajowũ: “Merẽ yu catutuarije caroa áti ññorĩquẽrẽ camasãrẽ na yu áti ĩñonucũña. Bairi tunu yu catutuarije caroa mena camasãrẽ na yu áti ĩñonemogu tunu,” ĩ busuocajowũ jõbupũ.

²⁹ Camasã, cãtu catũgoãna puame bairo caĩbusuocajorijere tũgori, bairo ĩwã:

—Bũpore bairo ocajorũ.

Aperã camasã jĩcããrã bairo ĩwã:

—Diotũ macããcũ ángel Jesús mena busuroyaami —ĩwã.

³⁰ Bairo na cañrõ tũgo, Jesús puame bairo na ĩwĩ:

—Yu yaye macããjẽ rotie meerẽ bairo ĩ busuami Dios. Mujãã yaye macããjẽ rotie majũ roquere bairo ĩ busuami. ³¹ Bairi tunu merẽ ámea ñña Dios atĩ yepa macãana nipetiro camasãrẽ cũ caññabeseri rũmu. Bairi wãtĩ atĩ yepa quetiupau cũãrẽ ámea Dios cũ rocacõãgumi yu. ³² Bairi tunu yucapãipũ yu papuatũri yu na canemũgõñucõrõ jũgori, atĩ yepa macãana

capããrã na carorije wapare netõrĩ, yu yarã jeto na ãnio joroque na yu átigu —jãã ĩ quetibujuwĩ Jesús.

³³ Bairo Jesús cū caĩrĩjẽrẽ cū tãgomasĩata, bairo yucupãĩrũ cū na capapuario cū carĩápeere quetibujugũ ĩniwĩ. ³⁴ Camasã pũame bairo cū caĩquetibujurijere tãgorã, atore bairo quĩwã Jesure:

—Dios ya tutipũ na cawoaturiquere camasã jãã na caquetibujuro atore bairo jeto jãã tãgonucũña: Mesías Dios cū cajou tocãnacã rãmu cacaticõãninucũ nĩgumi. ¿Nopẽ mu pũame, “Dios cū cajou Camasã Jũgocũ pũame yucupãĩrũ yu na capapuarocarõ yu riacoagu,” miñati? ¿Bairi ni pũame cū ãnicutĩ cū, camasã Jũgocũre bairo caãcũ? —quĩ jẽniñawã camasã Jesure.

³⁵ Bairo camasã cū na caĩrõ tũgo, Jesús pũame atore bairo na ĩwĩ:

—Mujãã mena mai ati yeparũ ãcũ, yua, yu ãniña ati yepa macããna canaitãrõpũ caãnarẽ bairo caãnarẽ cajĩñawoũre bairo caãcu majũ. Baiřũ, yoaro majũ mujãã mena yu ãmerĩgu. Bairi mujãã mena yu caãno mai, yu caquetibujurijere caroaro yu tãgousaya, roro jãã tãmuore, ĩrã. Bairi merẽ mujãã masĩña: Camasã ñami canaitãrõpũ jĩñawena áná, “Cariape jãã áná,” ĩ masĩtĩñama. ³⁶ Bairi yu, cajĩñawoũre bairo caãcũ, mujãã mena mai yu caãno ĩñarĩ, caroaro majũ yu tãgousaya. Canaitãrõpũ caãnarẽ bairo mujãã caãmerĩparore bairo ĩrã, caroaro cariape yu caquetibujurijere yu tãgousaya —na ĩwĩ Jesús camasãrẽ.

Bairo na ĩ quetibujũ yaparo, aperopũ na rutiweyocoãmĩ Jesús yua.

Por qué los judíos no creían en Jesús

³⁷ Bairo Jesús pũame nocãrõ caroa Dios yaye átĩ ĩñorĩquẽrẽ na caĩñarõ, na cū caátĩ ĩñomiatacũãrẽ, judĩõ majã pũame, “Cariape caroare marĩ átĩ ĩñou átiyami,” quĩ tãgousaema Jesure. ³⁸ Bairi profeta Isaias ãnacũ Dios ya tutipũ cū cawoquetibujucũricãrõrẽ bairo bai etawũ yua. Mai, profeta Isaias ãnacũ pũame Dios ya tutipũ atore bairo ĩ woatũjũgoyeticũñupĩ:

“Dios, jãã Quetiupau, jãã caquetibujurijere, noa ùna tiere tãgousaetiyama.

Bairi tunu mu yaye caroa átĩ ĩñorĩquẽrẽ ĩñamajũcõãmĩrãcũã, cariape jãã tãgousaetiyama,” ĩ woatuyupĩ.

³⁹ Bairi camasã profeta Isaias ãnacũ cū caĩwoquetibujuricarore bairo Jesús cū caquetibujurijere cū tãgousagaema. Tunu profeta Isaias ãnacũ apeparũ cũãrẽ atore bairo ĩ woatu quetibujucũñañupĩ:

⁴⁰ “Cacaapee cãgorã nimirãcũã, di rãmu ùno caroa Dios cū caátĩ ĩñorĩjẽrẽ na ĩñamasĩtĩtõ joroque na átigumi.

Ati poa macããna na yeripũ catũgoñamasĩgaetoi, cacaapee cãgorã nimirãcũã, cū caátiere na ĩñamasĩtĩtõ joroque na átigumi.

Tunu bairoa caãmoõ cãgorã nimirãcũã, cū yaye quetiere na tãgomasĩtĩtõ joroque na átigumi. Na yerĩpure tãgoñamasĩtĩñama na cū caquetibujugamĩrĩjẽrẽ.

Bairi, ‘Jãã mu netõwã,’ ĩtĩnucũñama Diore,” ĩ quetibujuyupĩ Isaias ãnacũ.

⁴¹ Mai, Isaias ãnacũ pũame tore bairo cū caĩwoaturijere merẽ ĩñañupĩ Dios cū catutuarijere mena ati yeparũ Jesús cū cabaĩpeere. Bairo Jesús cū cabaĩpeere caĩñarĩcũ ãnĩrĩ tore bairo quetibujuyupĩ.

⁴² Bairo Jesure cū na catũgousaetimiatãcũãrẽ, capããrũpa judĩõ majã mena macããna cū caquetibujurijere tãgousawã. Bairi tunu jĩcããrã judĩõ majã quetiuparã caãnimajũrã cũã Jesús cū caquetibujurijere cū tãgousawã. Bairo Jesure cū tãgousamĩrãcũã, fariseo majãrẽ uwiri, baujaro, “Jesure catũgousarã jãã ãniña,” ĩema. “Bairo marĩ caĩata, sinagoga ñubuerica wiĩripũ marĩ caãno fariseo majã marĩ acuwiyorema,” ĩrã, baujaro Jesure cū na catũgousarijere bai ĩñogaema. ⁴³ Mai, na pũame Dios bũtioro na cū caĩñajesopee ùnorẽã, bũtioro camasã pũame narẽ na caĩroaro bowã. Bairi Jesús pũamerẽ baujaro tãgousagaema.

Las palabras de Jesús juzgarán a la gente

⁴⁴ Bairo jãã ĩ quetibujũ yaparo, Jesús pũame bũñrique tutuaro mena atore bairo ĩwĩ: “Ni jĩcãũ ùcũ yu caquetibujurijere catũgousau pũame, yu jeto merẽ tãgousau átiyami. Yũre cajoricũ yu Pacũ Dios cũãrẽ cū tãgousau átiyami. ⁴⁵ Bairi tunu ni jĩcãũ ùcũ yũre caĩñanucũbugou yu jeto meerẽ ĩñanucũbugou átiyami. Bairi yũre cajoricũ yu Pacũ Dios cũãrẽ caĩñanucũbugoure bairo ãcu baiyami. ⁴⁶ Yua, yu ãniña camasãrẽ canaitãrõpũ caãnarẽ cajĩñawoũre bairo caátĩatãcũ ati yeparũre. Bairi yu caquetibujurijere catũgousarã pũame canaitãrõpũ caãnarẽ bairo roro átĩãmerĩgarãma. ⁴⁷ Bairi yu caquetibujurijere tãgocõãmĩrãcũã, yu caquetibujurore bairo caãperãrẽ popiye na baiõ joroque na átĩacũ mee yu apã. Bairi tunu ati yepa macããna camasãrẽ yu majũã na átĩrei acũ mee yu baiwũ. Na carorije wapa roquere ati yepa macããna camasãrẽ na netõũ ãcu yu baiwũ. ⁴⁸ Bairo yũre boetĩrĩ, yu caquetibujurijere catũgousagaenarẽ carepũ merẽ nicõãñami. Bairi atie mujãã yu caquetibujurijere na catũgousagaetie wapa jũgorĩ popiye na baiõ joroque na átĩgumi camasãrẽ Dios, cū caĩñabeseri rãmu catusarĩ rãmu caãno yua. ⁴⁹ Yũ pũame yu majũã yu

catūgoñarijē mena mee busari mujāā yu quetibujunucūña. Yu Pacu Dios yure ati yeparu cajoricu puame roque yu caipeere, yu caátipee cāārē yu átiroticūwī. ⁵⁰ Bairi yu masīña baiřna yu Pacu Dios yu cū caátiroticūřiqūērē: Camasā yeri capetietiere na cacūgomasiřarore bairo ĩ, tore bairo yu quetibuju rotijowī. Bairi yu caĩřijē puame yu majūā yu caĩřijē mee niña. Yu Pacu cū caĩquetibujurotjoricarore bairo jeto roque cariape ři quetibujunucūña,” jāā ĩ quetibujuwī Jesús.

13

Jesús lava los pies de sus discípulos

¹ Judío majā bose rūmu Pascua caetaparo, jīcā rūmua řusawu merē. Cū pacu cū cacūřicā rūmu caetaro, jāārē pitiri cū pacu Dios tũpu átī cū caāniápere masicōāwī merē Jesús. Bairi ati yepa macāāna marī cū yarārē marī maimajūcōāwī Jesús. Bairo jeto marī maicōā ninucūgumi tocānacā rūmua.

²⁻⁴ Bairi merē Judas, Simón Iscariote macārē cū yeripu wātī cū jācōā bauwī, Jesure cū cabusujābuitirocamasiřarore bairo ĩ. Bairi Jesús puame masicōāwī, Dios cū carotjoricu āniri. Tunu bairoa Dios tũřua cū catunūápēe cūārē masicōāwī Jesús. Bairi cū pacu Dios puame nipetirije rotimasīřiqūērē cū joyupi Jesure. Bairi jāā jīcārō mesapu caugaruimiatacu, Jesús puame wāmunucāwī. Bairo wāmunucārī, cū jutiro cabui macāātōrē tuwe cūcōāwī. Bairo átī yaparo, juti aserore neátiri, tore cū isitawēřu nejyatuwī Jesús. ⁵ Bairo átī yaparo, ocore jotu bapapu waapijōwī. Bairo átiri, jāā, cū cabuerā řuporire cosejūgowī Jesús. Bairo cose yaparori bero, jutii asero cū isitawēřu cū capajūatuoatato mena jāā řuporire parebopowī Jesús.

⁶ Simón Pedro puame cū řuporire Jesús cū, cū cacosegaro, bairo qūīwī:

—Yu Quetiupau, řu cūārē yu řuporire mu coseiāti?

⁷ Bairo Simón Pedro cū caĩrō tūgo, Jesús puame bairo qūīwī:

—Āmeacā bairo mu yu caátigarijere mu tūgoña masiētīña mai. Caberopa tiere mu tūgoña masīgu yua —qūīwī.

⁸ Pedro puame bairo Jesús cū caĩrō tūgo, bairo qūīwī:

—řYua, yu řuporire mu yu cose rotietimajūcōāgu!

Bairo cū caĩrō, Jesús puame bairo qūīwī Pedrorē:

—Bairo mu yu cacoseeticōāta, mwa, yu yarā mena macāācūrē bairo mu āmerīgu.

⁹ Jesús bairo cū caĩrō tūgo, bairo qūīwī Simón Pedro puame:

—Yu Quetiupau, toroque yu řupori jetore coseeticōāña. řBairi yu wāmorī, yu řupoa cūārē yu cosepeyocōāña yua! —qūīwī Pedro Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩmiatacūārē, Jesús puame bairo qūīnemowī tunu:

—Āmeacā merē caroaro caugeri usacosere yaparoatana marī caāmata, nairōācā usanemoa maninucūña, merē caroaro nipetiro řupau caugeri mána āniri. Bairi marī řupori jetore marī cacosenemopee niña. Bairāřua, carorije cawapa mána, caugeri mánarē bairo caāna mujāā āniña. Bairo cabairā nimirācūā, bairāřua nipetiro tocānacāřua bairo mujāā āmerīña —qūīwī.

¹¹ Mai, “Bairāřua, nipetiro tocānacāřua caugeri mánarē bairo mee mujāā āniña,” jāā cū caĩata, cūrē cabusujābuitirocapaure cū masīřī, bairo jāā ĩwī Jesús.

¹² Bairo jāā, cū cabuerā řuporire cose yaparo, cabuimacāātō jutiro cū cawecūatatore nejāñawī tunu Jesús. Bairo átī yaparo, mesapu ruiwī jāā mena. Bairo etanumurī bero, atore bairo jāā ĩ jēniñawī Jesús:

—řMujāā masīñati dope řgu mujāā řuporire yu coseupari? ¹³ Mujāā puame yure, jāārē Cabuei, jāā Quetiupau, yu mujāā ĩ řiinuucūña. Bairo yure ĩ řiirā, cariapea řā yu mujāā ĩnucūña. Cūā yu āniña baiřna. ¹⁴ Bairi yu puame jāārē Cabuei, jāā Quetiupau, mujāā caĩřiinuucū puame, mujāā řuporire yu cose yaparoya merē. Bairi mujāā cūā torea bairo mujāā majū mujāā řuporire caāmeo coseparā mujāā āniña tocānacāřuprea. ¹⁵ Bairi mujāārē ati wāmerē mujāā yu átī ĩřořa, mujāā cūā tore bairo mujāā caāmeo átinucūřarore bairo ĩ yua. ¹⁶ Cariape mujāā ři quetibujuya: Ni jīcāū ūcū cū quetiupare capaaboari majōcu cū quetiupau netōřō āmerīñami. Bairoa tunu ni jīcāū ūcū cajoococu puame cūrē cajoricu netōřō āmerīñami. ¹⁷ Bairo yu caĩquetibujurijere tūgousari caroaro mujāā caāti āmata, caroaro useanīřiqūē mena mujāā ānimasīgarā.

¹⁸ “Bairua, mujāā nipetirārē, ‘Bairo mujāā baigarā,’ ĩ busu mee mujāā niña. Yu puame roque merē yu masīña yu cabesericarā mujāā caānierē. Bairi Dios ya tutipu na caĩwoatuquetibuju jūgoyeticūřicārōrē bairo baigaro. Atore bairo ĩ woatu quetibujuyupa: ‘Yu mena caugarui nimicūā, yure cateei yu wapacu majū tuagumi,’ ĩ woatuyupa. ¹⁹ Bairi merē mujāārē cariape mujāā quetibuju weyojūgoyeticū niña. Bairi mujāā yu caquetibujurore bairo cabairo ĩñarā yua, ‘Dios cū cajoricu majū niñami,’ yu mujāā ĩgarā yua. ²⁰ Cariape

mujãärê ñi quetibujuya: Ni jïcãũ ùcũ yu caquetibujarotijoure catãgousau ùcũ ruame yure catãgousaure bairo niñami. Bairi tunu ni jïcãũ ùcũ yu caquetibujarijere catãgousau ruame yure cajoricu cãärê catãgousaure bairo niñami,” jãã ï quetibujuwĩ Jesũs, jãã, cã cabuerãrê yua.

Jesũs anuncia que Judas lo traicionará

(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lc 22.21-23)

²¹ Bairo jãã ï quetibuju yaparo, Jesũs ruame butiuro tũgoñarĩqũe pairi cariapea jãã quetibujucõãwĩ cã cabaipere. Atore bairo jãã ïwĩ:

—Cariape majũ mujãärê ñi quetibujuya: Mujãã mena macããcũ jïcãũ roro yure ï busujãbuitirocagumi.

²² Bairo Jesũs jãã cã caĩrõ tũgori, jãã cã cabuerã ruame jãã majũ tocãnacãũrua, jãã ãmeo ñña maniapũ. “Cũrê ï ïmi Jesũs,” jãã ï masĩerpũ. ²³ Mai, yu ruame Jesũs butiuro cã caññamai majũ yu ãmu. Bairi yu mena Jesũs ruame cã cabusunemopee ãmu, jãã caugaruiãnitoye mai, cã cabaipere. ²⁴ Bairi Pedro ruame yure ññarĩqũe mena yasioroa yu quetibuju jowĩ: “Noa na caãtipeere tore bairo qũĩñati,” qũĩ jëniñato ï, tore bairo ãmi Pedro. ²⁵ Bairo cã caãtimasĩrõĩjërê ññarĩ, yu ruame cãtu jãñurĩ etanucãrĩ atore bairo cã ñi jëniñawũ Jesure:

—Yu Quetiupau, ¿ni majũ cã ãniñati?

²⁶ Jesũs ruame bairo cã yu cañjëniñarõ, atore bairo ñiwĩ:

—Pan yosenerĩ yu canuni ruame cã majũ nigumi.

Bairo jãã ï quetibuju yaparo, Jesũs tocãrõã yua cã pãärê yosenunijowĩ Judas Simón Iscariote macarê. ²⁷ Bairo pãärê cã cañerõ bero, Judas yeripu wãtĩ merê nicõãñurĩ. Bairo cã cabairo ñña, tocãrõã Jesũs ruame bairo qũiwĩ yua:

—Bairo mu caãtigarijere tãmurĩã áticcõãña.

²⁸ Bairo Jesũs cã caĩrõ, jãã cã cabuerã mesapu caugaruiatana, jïcãũ ùcũ ruamena, “Bairo Jesũs ïgu ññami,” jãã ï tũgoña masĩerpũ, tierre tũgorã. ²⁹ Mai, Judas ruame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare caññaricãngõbojari majõcu ãmi. Bairi atore bairo jïcãärã jãã mena macããna ï tũgoñacõãwã: “Bose rũmu macããjê rotie mu wapati ápá,” qũĩgu ïatacumi, o ‘Apeye ùnie wapatiri cabopacarãrê na nunijã, ïgu ïatacumi,” jãã ï tũgoñacõãwũ jãã ruame.

³⁰ Mai, Judas ruame Jesũs pãärê cã, cã cayosenunirõ beroaca, jicoquei witicõami merê yua. Bairo cã cawitiátipau merê ñamipu ãmu.

El nuevo mandamiento

³¹ Judas cã cawitiatato bero, Jesũs ruame bairo jãã ïwĩ yua:

—ãmea Dios macũ yu cañnierê, yu, Camasã Jũgocu, yu áti ññogu. Bairi Dios ruame yu jũgori nocãrõ cã catutuarije caroare áti ññogumi camasãrê. ³² Yu, Camasã Jũgocu nocãrõ yu catutuarije yu caãti ññoata, yu Pacu Dios cãã jãã catutuãnierê ññogumi. Tãmurĩã tore bairo áti ññogumi Dios cã camasãĩrjërê. ³³ Yu yarã, yu pũnaarê bairo caãna yoaro mujãã mena yu tuatetigu atĩ yepapure. Bairo mujãã yu caaweyoro bero, mujãã ruame butiuro yu mujãã macãmigarã. Bairi mujãã ñnemoña tunu, judío majãrê na yu cañquetibujuatatore bairo ñi quetibujugu: Yure mujãã macãmigarã. Bairo yu macãmirãcũã, yu caãtipapure caetamasĩena ãnirĩ, yu mujãã bócaetigarã. ³⁴ Bairi atie cawãma wãmerê mujãã yu átiroti cũña: Mujãã majũ tocãnacãũrua mujãã ãmeo maicõã ninucũwã. Bairi yu, mujãärê yu camairõrêã bairo mujãã cãã tocãnacãũpura ãmeo maicõãña. ³⁵ Bairi tocãnacãũpura mujãã caãmeomairõ ññarã, nipetiro camasã mujãärê. “Na roque Jesũs cã cabuerã majũ niñama,” mujãã ï ññagarãma — jãã ïwĩ Jesũs, jãã, cã cabuerãrê.

Jesũs anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lc 22.31-34)

³⁶ Bairo Jesũs cã cañquetibujuro bero, Simón Pedro atore bairo qũĩ jëniñawĩ:

—Yu Quetiupau, ¿nooru ãgu, tore bairo mi quetibujuyati jãärê?

Jesũs ruame atore bairo qũĩ yuwĩ:

—Mua, noo yu caãtõpura yu mu usamasĩëtĩgu mai. Caberoru roque yu tũpu mu ãmasĩgu.

³⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro ruame atore bairo qũiwĩ:

—Yu Quetiupau, ¿dopêĩ ãmerê mai mu yu usamasĩëtĩbujiocuti? ¡Cotericaró mano mu cariaparo ñnorêã, yu ruame roque yu riamasĩña! —qũiwĩ Pedro Jesure.

³⁸ Bairo Pedro cã caĩrõ, Jesũs ruame bairo qũiwĩ:

—¿Cariapea cotericaró mano yu jũgori mu riagayati? Bairi murê cariapea ñiña: ãbocu cã capiiparo jũgoye, itiani majũ, “Cũ yu masĩetĩña Jesure,” yu mitogu.

¹ “Yu yarā, tūgoñarīqūē paieticōāña. Dios mena tūgoñatutuari yu mena cūārē tūgoñatutuacōāña. ² Yu Pacu cū caāno umurecōopure ānaparūi carpe majū niña. Yu Pacu tūpu ānimasīrīqūē caāmerīcōāta, ‘Mujāā caāniparape mujāā yu qūēnojugoyetibojau āya,’ mujāā űietibujoricu. ³ Bairi mai, yu pūame mujāā caāniparau roto mujāā qūēnojojau ācū yu baiya. Bairo qūēno yaparori bero roque, mujāārē yu nei atūgu, yu mena mujāā caānimasīparore bairo ī. Bairo yu caatō, mujāā cūā yu caāniparua mujāā ānigarā. ⁴ Merē mujāā etamasīña yu jūgori yu caātīrapūre.”

⁵ Bairo jāā cū caīrō tūgo, Tomás pūame Jesure bairo qūīwī:

—Jāā Quetiupau, jāā masīētīña. ĶNoopure āgu bairo miñati? ĶDope bairo jāā masīrāti mu caāpāwāpūre?

⁶ Jesús pūame bairo cū caīrō, atore bairo qūīwī:

—Yua, yu āniña, maa átawārē bairo caācū. Yua, yu āniña cariape caācu. Caticōānio joroque caācu yu āniña camasārē. Yu jūgori mena jeto mujāā etamasīgarā yu Pacu cū caānopure. ⁷ Yure mujāā camasīata, yu Pacu cūārē cū mujāā masīcōāgarā. Merē āmea yu mujāā masīña. Bairo yure camasīārē ānirī, yu Pacu cū caātīānie cūārē caīñacōānarē bairo mujāā āniña.

⁸ Bairo Jesús jāā cū caīrō tūgo, Felipe pūame Jesure bairo qūīwī:

—Yu Quetiupau, mu Pacure jāā īñoña. Bairo jāā mu caīñoata, jāārēā tocārōā űucōāña yua.

⁹ Bairo cū caīrō, Jesús pūame atore bairo qūīwī:

—ĶAgo tame Felipe! Nocārō yoaro mujāā mena yu caānimitacūārē mai, Ķyu mu masīētīrecoayati? Yure caīñanucū, yu Pacu cūārē caīñacōāninucūārē bairo ācū baiyami merē. ĶDopēī. ‘Mu Pacure jāā īñoña,’ yu miñati? ¹⁰ ĶCariape yu Pacu mena yu caānierē, bairi yu Pacu cūā yu mena cū caānierē mujāā masīētīñati? Bairi atore bairo mujāā yu caīquetibujūrije yu mujāā yu catāgoñarō mee bairo niña. Yu Pacu, yu mena caācū mena roque cū carotiro mena bairo caroaro cū paariquere yu ātiāninucūña. ¹¹ Mujāā cūā cariape masīña yu Pacu mena yu caānierē. Bairi yu Pacu cūā yu mena cū caānierē masīña. Bairo baiena cūā, jīrīāpura mujāā yu caātī īñonucūrījērē īñarī, mujāā cūā cariapea masīña. ¹² Bairi muna mee mujāārē niña: Yu caquetibujūrije cariape catūgousau ānirī yu caātīe űnierē cū cūā ātīmasīgumi. Yu roque yu Pacu tūpu yu caācoato jūgori, cū pūame jīrīā netōjāñurō caroaro majū ātīmasīgumi. ¹³ Bairi yu wāme mena īrī nipetirije mujāā cajēnirō, mujāā caīrōrēā bairo mujāā yu ātibojagu. “Yu Pacu Dios yu jūgori yu Pacu cū catutuaririje na īñāto na cūā,” ī bairo mujāārē yu āti īñogu. ¹⁴ Bairi yu wāme mena īrī tocānacā wāme mujāā cajēnirō cārō mujāā cajēnirōrēā bairo mujāā yu ātibojanucūgu yua —jāā ī quetibujūwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús promete enviar el Espíritu Santo

¹⁵ Bairo jāā ī quetibujū yaparori bero, bairo jāā ī quetibujūwī tunu Jesús: “Yure mujāā camaiata, yu carotīcūrījērē cūārē torea bairo caroaro mujāā āticōā ninucūgarā yua. ¹⁶⁻¹⁷ Yu pūame yu Pacūpūre mujāā yu jēnibojagu, apeī mujāārē cajūgoānitutūpau, Espīritu Santo cariape majū caācūārē, tocānacāni mujāā mena cū caāninucūparore bairo ī. Ati yepa macāāna roque, cū, Espīritu Santore na yerīpu cū cūgoetinucūñama. Bairo cū cūgoetiri, cū caātīe, cū catutuaririje cūārē īñajesoetinucūñama. Bairi mujāā pūame roque cū mujāā masīñāñuña, cū pūame mujāā mena tocānacāni mujāāpūre cū caāno jūgori. Bairi tocānacāni mujāā mena, mujāāpūre ānicōā ninucūgumi yua.

¹⁸ “Bairua, mujāā yu aweyocoāpérīgu. Yu atūgu tunu, mujāā mena tocānacā rūmua ānicōā ninucūgu. ¹⁹ Merē petoaca rūsaya ati yepa macāāna camasā yure na caīñajānāparo yua. Mujāā pūame roque tocānacā rūmua yu mujāā masīcōā ninucūgarā mujāā mena yu caānicōāninucūrījērē. Yu pūame caānicōāninucūy yu āniña. Bairi torea bairo mujāā cūā mujāā ānicōā ninucūgarā. ²⁰ Mujāārē Espīritu Santo cū caetari rūmua caāno yua, mujāā masīgarā yu Pacu mena yu caānierē. Bairi mujāā cūā yu mena āna, yu cūā bairi mujāā mena yu caānie cūārē mujāā masīgarā yua. ²¹ Yu carotīcūrījērē tūgousari, yu carotīcūrījērē bairo caātīcōāninucūy pūame cariapea yu maīcōāninucūy ātīgumi yua. Bairi yure camaiācārē yu Pacu cūā cū maīcōā ninucūgumi. Yu cūā cū yu maīcōā ninucūgu. Bairi cū īñīogu yu camasīrījērē yua,” jāā ī quetibujūwī Jesús cū cabuerārē yua.

²² Apeī Judas cawāmecucu, Judas Iscariote mee caācū pūame atore bairo Jesure qūī jēniñawī:

—Yu Quetiupau, Ķdopēī jāā jetore mu camasīrījērē jāā miñoti? ĶDopēī ati yepa macāāna camasā cūārē na miñocuatī? —qūī jēniñawī.

²³ Jesús pūame bairo Judas cū caījēniñarō, atore bairo qūī yūwī:

—Yure camai, yu busūrique cūārē catūgousau niñami. Bairi yu Pacu cūā cū maījāñūgumi. Bairi yua yu Pacu mena pūgarārūa cū mena jāā ānicōā ninucūgarā tocānacā rūmua yua. ²⁴ Yure camaiēcū pūame roque yu busūrique cūārē catūgousaecu niñami. Tunu bairoa yu caīquetibujūrije yu mujāā yu catūgoñarōā, yu caībūsurije mee niña. Yu Pacu Dios yure cajoricu cū caībūsu quetibujūrotirije majū roque niña.

²⁵ “Bairi mujãã mena ãcũ mai, nipetirije atiere mujãã ñi quetibujuya. ²⁶ Bairi Espiritu Santo mujããrê cajũgoñitutuapau, yu Pacu yu jũgori mujããrê cũ cajopau puame nipetirije mujãã masĩogũmi. Bairi tunu atie mujãã yu caquetibujurije nipetirijere tũgoña masĩpetio joroque mujãã átigũmi yua.

²⁷ “Bairi yu puame yu ácoagu. Bairo ácu, mujããrê yu joya jĩcãrõ tũni tũgoña yeri jãña ãnajerê. Tie jĩcãrõ tũni tũgoña yeri jãñarĩqũê caãnicõãnie yu yaye majũrê mujãã yu joya yua. Ati umãrecõo macããna camasã na cajonucũrõrê bairo mee mujãã yu joya. Torena, tũgoña yaparpuaeticõãña. Uwitũgoñaeticõãña. ²⁸ Merê yu mujãã tũgoaru, ‘Yu áya,’ mujãã yu caĩrĩjêrê. Bairi tunu, ‘Mujãã mena yu ãni atĩgu,’ yu caĩrĩjê cũãrê mujãã tũgoaru. Yure camaitũgoñamajũcõãrã mujãã caãmata, ‘Yu Pacu tũpu yu áya,’ yu caĩrĩjêrê tũgori butiuro mujãã useanibujioatana. Yu Pacu Dios puame yu netõrõ caãnimajũũ niñami. ²⁹ Torecu, cariape majũ mujããrê ñi quetibujũ jũgoyetiweyocõãña merê. Bairo yu caĩrĩjêrê bairo cabairopũ, ‘Cariape majũ jãã i quetibujũyupi,’ mujãã i masĩgarã yua.

³⁰ “Tocãrõã yua, mujãã mena capee yu busuetigu. Merê atĩgu baiyami ati yepa macããnarê carotimasĩri majõcu. Cũ puame bairo rotimasĩmicũã, yure nopê caátijãtimasĩecũ niñami. ³¹ Bairoa cabaipee niña bairopua, ati yepa macããna nipetiro camasã yu Pacu Diore cũ yu camairĩjêrê na camasĩparore bairo yua. Tunu bairoa masĩgarãma yu Pacu Dios yure carotijoricu yu cũ carotirorea bairo yu caãtie cũãrê,” jãã ïwĩ Jesús.

Carotĩ jãã ï yaparori bero: “Wãmũnucãña. Jito, tãmurĩ marĩ átoca merê,” jãã ïwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê yua.

15

La vid verdadera

¹ Bairo jãã ï yaparori bero, Jesús bairo jãã ïnemowĩ tunu: “Yu puame usewu caãnimajũrĩ wure bairo caãcũ yu ãniña. Bairi yu Pacu Dios puame cause otericu majũrê bairo caãcũ niñami. ² Bairi usewu jĩcã rũpu carĩca manicõãta, ti rũpũre pajure recõãmasĩñami yu Pacu. Caroarõ ti rũpu carĩca cõpata, carorije ñnierê jee reri, caroarõ ïñanũpũe masĩñami, capee to carĩca cutinemoparore bairo yua. ³ Bairi mujãã puame torea bairo yu caãtiroticũrĩqũêrê tũgõsari caroarã majũ catuarã mujãã ãniña. ⁴ Bairi yure tũgõsa jãnaeticõãña. Yu cũã, mujããrê mairĩ, mujãã yu capitietorea bairo mujãã cũã yure yu tũgõsajãnaeticõãña. Bairi merê mujãã masĩña: Jĩcã rũpu usewu rũpu carupau majũpu to caãmerĩcõãta, rĩca jomasĩetĩña. Carupau majũpua caãni rũpu ãnirĩ rĩca cutimasĩnucũña. Torena bairo mujãã cũã caroa wãmerê mujãã átĩãnimasĩẽna, yure tũgõsari jĩcãrõrê bairo yu mena mujãã caãmerĩcõãta.

⁵ “Bairi yu puame usewu carupawũ majũrê bairo caãcũ yu ãniña. Mujãã puame tiwũ usewu rũpũre bairo caãna mujãã ãniña. Bairi ni jĩcãũ ñcũ yure catũgõsacõãcũ, yu cũã cũ mena cũ yeri yu caãmata, jĩcãrõ tũni caroa macããjêrê átĩãnimasĩñami nocãrõ paio majũ yua. Yu, yu camanicõãta, nopê bairo caroa macããjêrê mujãã átĩmasĩẽna. ⁶ Yure tũgõsari yu carotirore bairo caãtiãmerã na caãmata, rocaecocõãgarãma. Bairo rocaecori yua, peoropũ jõe ecogarãma, carorije caĩñirĩjê usewu rũpũre jeri peoropũ na cajoerore bairo yua.

⁷ “Bairo yure tũgõsari yu carotirore bairo jeto botiorocarõ mano caãtiãna mujãã caãmata, noo mujãã caborijere yu jẽniña. Bairo mujãã cajẽnirõ, noo mujãã caborijere mujãã yu jomasĩña. ⁸ Cariapea yu cabuerã majũ caãna nocãrõ paio caroa macããjêrê átĩãnimasĩñama. Bairo na caãtiãnimasĩrĩjê jũgori yu Pacu puame netõjãñũrõ camasãrê caĩroaescõ cañũu majũ tuagũmi. ⁹ Torecu, butiuro mujããrê ñiñamaĩña, yu Pacu yure cũ camairõrêã bairo. Bairo yu camairã ãnirĩ jĩcãrõrê bairo yu mena ãnicõã ninucũña tocãnacã rũmua. ¹⁰ Yu carotĩcũrĩjêrê caroarõ tũgõsari, yu carotirore bairo jeto mujãã caãtiãmata, yu camairã, yu yarã majũ mujãã tuagarã. Yu cũã yu Pacu yu cũ carotirore bairo ácu, cũ camai majũ yu caãnorêã bairo mujãã cũã yu camairã majũ mujãã tuagarã.

¹¹ “Atore bairo mujãã ñi quetibujuya, caroarõ yu mena mujãã causeanimasĩparore bairo ï. Tunu bairoa mujãã causeani coterije caroarõ jĩcãrõ tũni to caãnjãtĩparore bairo ï, tore bairo ñi quetibujuya. ¹² Bairi atore bairo mujãã yu átiroticũña: Mujããrê yu camainucũrõrêã bairo mujãã cũã tocãnacãũpua ãmeo maiña. ¹³ Nocãrõ cũ yarãrê camainajũũ cũ caãmata, cũ majũ rupau mena cũãrê popiye tãmũorĩ cũ jũgori riamasĩñami. ¹⁴ Bairi mujãã yu carotĩcũrĩjêrê jĩcãrõ tũni mujãã caãtĩmasĩlata, yu yarã, yu baparã majũ mujãã ãniña. ¹⁵ Bairi ãmerê yua yu paabojari majãrê bairo mujãã ñiñaetĩña. Mai, capaabojari majõcu puame cũ quetiupau nipetirije cũ caãtiãninucũrĩjêrê masĩetĩñami. Bairi ãmerê ‘yu baparã’ mujãã ñiña, nipetirije yu Pacu yu cũ caquetibujũrotiriquere mujãã yu camasĩõrõ jũgori yua. ¹⁶ Mujãã, yure bori yu mujãã beserũ. Yu puame roque mujããrê mairĩ mujãã yu besewũ. Bairo mujããrê beseri caroa quetire mujãã yu quetibujũ rotijoyã capããrã camasãrê, yu yarã na ãnicõã ninucũõ joroque mujãã caãtĩparore bairo ï. Tore bairo mujãã caãtiãnimasĩlata, yu wãme mena ïrĩ

nipetirije mujãã cajëñirijërë mujãã jogumi yu Pacu. ¹⁷ Bairi atiere mujãã yu átiroticũña: Nipetiro tocãnacãpua ãmeo maiña," i quetibujuwĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrë yua.

El mundo odia a Jesús y a los suyos

¹⁸ I quetibuju yaparo, atore bairo jãã ñemowĩ tunu: "Ati umurecõo macããna, mujãã, yu yarãrë na cañateata, merë yure cañatejügoricarã ñiñama. Tiere mujãã camasirõ yu boya. ¹⁹ Mujãã cãã ati yepa macããna cariapea mujãã caãmata, na, camasã cãã mujãã maibujiorãma, na yarãrë na camairõrëã bairo. Yu puame roque mujããrë ati yepa macããna mena macããnarë mujãã yu besewu. Bairi mujããrë ati yepa macããna puame butiõro mujãã teyama, merë ati yepa macããna mee mujãã caãno jügori yua. ²⁰ Cajügoye atore bairo mujãã yu caquetibujuatajere tügenanemoñijate: Ni jicãũ ücũ paabojari majõcu cã quetiupau netõjãñurõ ãmeriñami. Yure roro yu áti usanucũwã, yu pajãgarã. Bairi mujãã cããrë torea bairo roro mujãã átiagarãma. Tunu bairoa yu yaye quetire na catügousaata, mujãã cããrë mujãã tögousagarãma mujãã caquetibujurijere. ²¹ Bairãpua, aperã camasã mujããrë roro jeto átinucügarãma, yu caquetibujurijere tögousari camasãrë na mujãã caquetibujunetõrjijë jügori. Bairo mujããrë caátinucürã puame yu Pacu Dios yure ati yepapũ cajoricure camasããna ãñirĩ bairo mujãã átinucügarãma.

²² "Ati yepa macããna nipetiro camasã na carorije wapare na yu caquetibujumasidõũ ápericõãta, yure na catügousaetie wapa, wapa cügoetibujiorãma. ãmerë yua narë yu caquetibujuro bero, 'Carorije cawapa mãna jãã ãñiña,' i netõmasiëtĩñama. ²³ Bairi tunu jicãũ ücũ yure cañatei puame yu Pacu Dios cããrë cañateire bairo ãcũ baiyami. ²⁴ Ati yepa macããna camasãrë caroa wãme áti ññorjijërë na yu caãti ññou ápericõãta, yu caãtiere na caãroaetie wapa, wapa cügoetibujiorãma. Bairo na yu caãti ññorjijërë ññamirãcãã, ññiñagetiyama. Bairo bairã, yu Pacu Dios cããrë cañaterãrë bairo ãna baiyama. ²⁵ Atope bairo cabaipere Dios ya tutipũ i woatujügoyeticũñañupã: 'Ñe apeye ñnie jügori cabuicãpeirea qũñña tejãñugarãma,' i woatu quetibujuyupa.

²⁶ "Bairi mujããrë cajügoãñitutuapau Espiritu Santo cariape caãcũ majürë yu Pacu jügori mujãã yu cajopau puame, yu, cariape yu caãnierë mujãã masiõgumi. ²⁷ Mujãã puame merë yu mena cajügoripãpua yu mujãã masiõcõã ninucũwũ. Bairo mujãã cãã yure camasãã ãñirĩ cariapea na masiõ joroque na mujãã átiagarã camasããrë yu caãtiãnierë.

16

¹ "Atope bairo mujãã ñi quetibujuya, yu mena mujãã catügoñatutuacõãñiparore bairo i. ² Mujããrë roro ñubuerica wiiripũ caãnarë mujãã acuwiyoregarãma ati yepa macããna camasã. Tunu bairo átiri, mujãã pajããrecõãgarãma. Bairo noa ñna mujããrë capajãregarã puame, 'Dios cã carotiro mena ãna marĩ átiya,' i tügenamigarãma. ³ Tore bairo átiagarãma, yure bairi yu Pacu cããrë camasããna majũ ãñirĩ. ⁴ Atope bairo mujããrë ñi quetibujucũña, camasã roro mujããrë na caãto ññarĩ, yu cañquetibujuriquere cabero mujãã catügoñamasiparore bairo i," tore bairo i quetibujuwĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrë.

Lo que hace el Espíritu Santo

I quetibuju yaparo, atore bairo jãã i nemowĩ tunu: "Atie mujããrë yu caquetibujurijere caãñijügoripãpua mujãã yu quetibujepu, mujãã mena caãcũ ãñirĩ mai. ⁵ Bairi ãme roquere yu Pacu yure cajoricu tũpũ águ majũ yu baiya. Bairo yu caãgamiatacããrë, ñi ücũ mujãã mena macããcũ, '¿Noopũ mu ácúati?' yure cajëñiñagau manimajũcõãñami. ⁶ Bairo ñricãrõ ññorëã, mujãã puame yu cabaipere mujããrë yu caquetibujurije jügori butiõro mujãã tügenarjiquë paicõãña yua. ⁷ Bairi mujããrë atore bairo cariape majũ mujãã ñiña: Mujããrë yu caaweyoocoato ññiña. Mujããrë yu caaweyoeticõãta, mujããrë cajügoãñitutuapãre cã yu joetibujou. Mujããrë yu caaweyoocãpãta roque, yu majũã cã yu jogu Espiritu Santore. ⁸ Cũ, Espiritu Santo acãpũ, ati yepa macããna nipetiro camasããrë, caroarõ majũ na masiõgumi carorije macããjë na caátinucürjijërë. Cariape macããjë cããrë na masiõgumi. Bairi Dios cã caññabesemasirjijë cããrë na masiõgumi yua. ⁹ Bairi Espiritu Santo puame camasããrë na masiõgumi yure na catügousaetie wapa jügori na cayasipeere. ¹⁰ Bairi tunu cariape yu Pacu yu ácoagu. Yu mujãã ññiñatigarã yua. Bairo yu Pacu tũpũ yu caãtie mena jügori mujãã masiõgumi Espiritu Santo puame caroaro cariape caãcũ yu caãnierë yua. ¹¹ Tunu bairoa ati yepa macããnarë carotimasã wãñi popiye cã baio joroque Dios cã caãtipee cããrë mujãã masiõgumi.

¹² "Bairã, capee majũ mujããrë yu quetibujugamicapũ. Mai, ãmerë mujãã puame jicoquei caroaro yu mujãã tügenãti masiëtibujiorã. ¹³ Bairi Espiritu Santo mujããtu acãpũ, mujãã masiõpeyo joroque mujãã átiõgumi cariape macããjë majũ masirjiquërë yua. Cã puame cariape macããjë majürë mujãã quetibujugumi. Bairã, cã majũ cã caborore bairo mujãã quetibujuetigumi. Dios yaye macããjë cã catügorijere mujãã quetibujugumi. Bairi tunu

nipetirije caberoru cabaipee cūārē mujāā quetibujū masiōgumi yua Dios Yeri Espiritu Santo ruame. ¹⁴ Cū ruame caroaro majū yu nūcūbugori űiroagumi. Cū, Espiritu Santo ruame yu yaye yu camasiŕijē macāājērē camasi āniri, tiere mujāā quetibujū masiōgumi. Bairo yu yayere camasi āniri, yu cūārē butiōro űiroagumi. ¹⁵ Baiŕi nipetirije yu Pacu caroa cū caatiānie yu yaye jeto āno baiya. Baiŕi, ‘Espiritu Santo ruame tie yu yaye yu camasiŕijē macāājērē mujāārē masiō joroque mujāā ātigumi,’ űiapū.

¹⁶ “Baiŕi āme bero cayoāpéroa yu mujāā űñaetigarā. Bairo űñaetimirācūā, cabero jāñurūru roque yu mujāā űñanemogarā tunu,” ĩ quetibujūwī Jesūs, jāā, cū cabuerārē.

La tristeza se cambiará en alegría

¹⁷ Baiŕije Jesūs jāā cū caiquetibujūrijere tūgori, jāā ruame jāā majū atore baiŕije jāā āmeo ĩ jēniñawū:

—¿Dope bairo ĩgu, tore baiŕije marī qūi quetibujuyati? ¿Dopē, “Cabero jāñurū yu mujāā űñaetigarā yua,” marī ĩmicūā, “Tunu cabero jāñurūru yu mujāā űñanemogarā,” marī qūiñati? ¿Nopē ĩgu, “Yu Pacu tūru yu āgu,” marī qūi quetibujuyati? ¹⁸ ¿Dope bairo ĩ quetibujūgu, “Āme bero cayoāpéroa,” qūiñati? Baiŕi, “Tie ĩ quetibujūgu űñami,” marī ĩ tūgomasietimajūcōāña —jāā āmeo ĩwū.

¹⁹ Jesūs ruame bairo jāā caāmeo ĩrō, cūrē jāā caĭjēniñagarijere masiōcōāñupī. Baiŕi atore bairo jāā ĩwū:

—Mujāārē bairo űiapū: “Āme bero cayoāpéroa yu mujāā űñaetigarā yua. Baiŕi tunu cabero jāñurūru roque yu mujāā űñanemogarā tunu.” ¿Atie mujāā yu caĭatajerea mujāā āmeo jēniñacōā niñati? ²⁰ Cariapea majū atore bairo mujāā űi quetibujūya: Mujāā otigarā. Bairo baiŕā, butiōro mujāā tūgoña yapapuagarā. Bairo mujāā cabaimiatacūārē, ati yepa macāāna ruame useanigarāma. Bairo mujāā catūgoñayapapuaatato bero, useani tūgoñariqūē ruame mujāā āniwasoa etagaro yua. ²¹ Jicāō carōmio baiŕirupā caācō cō macū cū cabuiagaro, butiōro wisio tūgoñāñamo. Tunu bairoa cō macū cū cabuiaro bero roque, wisio tūgoñāñamo yua. Bairo cō macū jicāū ati yeparu cū cabuiaro jūgori, cawisiomiataco yua cō macūrē űñari butiōro tūgoña useanicōāñamo. ²² Jicāō carōmio cō cabairore bairo mujāā caā āmeacārē butiōro roro popiye majū tāmūori mujāā yapapuaya. Cabero tunu mujāā ture etauru, mujāā űñiñagu tunu. Bairo yu cabairopū űñiarā, butiōro mujāā yeripū mujāā tūgoña useanigarā. Bairo mujāā causeanirijērē ni jicāū űcū mujāā useani jānao joroque mujāā ātimasietīgumi.

²³ Cariapea mujāārē űiña: “Mujāā mena yu caāmerī rūmu caānorē yua, mujāā caborijere yure mujāā jēnietigarā. Yu Pacuru roquere cū mujāā jēnimasigarā. Bairo cū jēniŕā, mujāā caborijere yu wāme mena ĩrī cū mujāā cajēniŕō, nipetirijere mujāā jomajūcōāgumi yua. ²⁴ Mai, mujāā mena yu caāno, jicāni űno yu wāme mena ĩrī, mujāā jēnietinucūña. Baiŕi āmea mujāā jēnigarā. Bairo mujāā cajēniata, Dios ruame mujāā jogumi mujāā caborijere, jicārō tani mujāā causeanirijē to caāniñātiparore ĩrā,” ĩ quetibujūwī Jesūs, jāā, cū cabuerārē.

Jesucristo, vencedor del mundo

²⁵ ĩ quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩ nemowī tunu. “Baiŕi atore bairo mujāā yu caiquetibujūnucūŕijērē ĩcōñari mena jeto mujāā yu quetibujūnucūña: Baiŕi āme ato jūgoyere tocārōā ĩcōñari, mujāā yu quetibujūnetigu. Cariapea yua caroaro majū yu Pacu yaye caroare mujāā yu quetibujū masiōpeycōāgu, ĩ cōñaricārō mano yua. ²⁶⁻²⁷ Mujāā mena yu caāmerī rūmurē yua mujāā ruame yu wāme mena ĩrī, yu Pacure cū mujāā jēninucūgarā. Yu ruame yu Pacure mujāā yu cajēniyojocōāninucūpee jeto nigaro ĩ mee, bairo mujāā űiña. Yu Pacu ruame mujāā maiñami, yu cūārē mujāā camairō jūgori. Tunu bairoa cariape Dios cū cajoricu yu caānierē masiŕi caroaro yu mujāā catūgousarije jūgori mujāā maiñami. Torena, mujāā ruame roque mujāā majūā cū mujāā jēninucūgarā yua. ²⁸ Yu ruame yu Pacu cū carotimasirūru caānacū yu apū ati yeparu, mujāā camasā mena āni acū. Bairo caatācu āniri, tunu mujāā ati yepa macāāna camasārē aweyo āgu yu baiya yu caatātopua tunu. Baiŕi yu caatāto, yu Pacu tūrua yu tunuāgu tunu,” jāā ĩwī Jesūs, jāā, cū cabuerārē.

²⁹ Bairo cū cairō tūgorā, atore bairo cū jāā ĩwū:

—Āme roque caroaro cariape majū jāā mū quetibujūya yua. Apeye űnie cūārē ĩ cōñanucūŕi mee, caroaro majū jāā mū quetibujūya. ³⁰ Āmerē yua caroaro majū jāā mū caquetibujūmasiōrō tūgorā, ni jicāū űcū mū jēniñanemo nucūŕicārō mano jicārō tani majū murē jāā tūgousa masiña. Baiŕi tiere jāā mū caquetibujūro tūgorā, cariape majū murē jāā masiña Dios cū carotimasirūru caānacū mū caatāje cūārē —cū jāā ĩwī Jesure.

³¹ Bairo jāā, cū cabuerā, cū jāā cairō tūgori, atore bairo jāā ĩwī Jesūs:

—¿Āmerē yua caroaro majū ñe űnie rūsaricaro mano cariape yu mujāā tūgousacōāñati?

³² Mujāā ruame yu mujāā caaweyoparo merē etaro baiya. Bairo yure aweyorā, tocānacūrua noo mujāā cabororu mujāā ābatacoagarā. Bairo mujāā cabairo, yu ruame roque jicāūā yu tuagu. Jicāūā yu āmeriña baiŕua. Yu Pacu Dios ruame yu mena āniñami.

³³ Bairo atore bairo nipetirije mujãã ñi quetibujaya, yu mena cããrê jïcãrõ tãni caroaro mujãã catũgoña yerijããacõãninucũparore bairo í yua. Mujããrê ati yepa macããna popiye mujãã baio joroque mujãã átiepenucũgarãma. Mujãã puame bairo mujãã na caátimiatacũãrê, tãgoñatutucõãña. Merê yu roque ati ñmãrecõo macããjê carorijere yu botionetõñcãcõãwũ —jãã í quetibujawĩ Jesús.

17

Jesús ora por sus discípulos

¹ Bairo jãã í quetibujy yaparori bero, ñmãrecõõpũ ññamũgõjori, atore bairo cã pacu Diore qũĩ jëniwĩ: “Caacu, merê tocãrõã yu mũ cacõrĩcã yãtea etaro baiya. Bairo yu, mũ macãrê nocãrõ mũ caátitutuãnierê yu pũocũña. Bairo mũ caato, yu, mũ macũ cãã nocãrõ mũ caátitutuãnierê nipetiro camasãrê na yu áti ñõogn. ² Bairo mũ macãrê nipetirã ati yepa macããna camasã netõrõ rotimasĩrĩqũê cããrê yu mũ jowu. Bairo mũ caato yua, caticõãninucũrĩqũêrê nipetiro yu mũ cajoricarãrê na yu cajomasĩparore bairo í, tiere yu mũ jowu. ³ Caticõãnajêrê masĩrĩqũê puame mũ, jïcããã Dios cariape majũ mũ caãnierê, yu, Jesucristo mũ cajoricu cããrê camasã na camasĩpee niña.

⁴ “Ati yepapũre ãcũ merê mũ catutuarije mena mũ carotirore bairo yu áti yaparobojaya. Ati yepa macããna camasãrê na yu masĩõpẽyocõãña mũ caátitutuãnierê merê yua. ⁵ Bairo Caacu, mũrê ñña tunu: Mũ caĩñajoropũ nocãrõ mũ caátitutuarije mena yu átimasĩõ joroque yu ása tunu, mũ mena jïcãrõ yu cacũgoriquere bairo ati ñmãrecõõ caãniparo jũgoyepua.

⁶ “Camasã ati yepa macããnarê na beseri, yu mũ cacũrĩcããrê merê na yu masĩõ pẽyocõãña mũ, yu Pacu Dios, mũ caãnajê cutiere. Na puame mũ cabesericarã mũ yarã caãna niñama. Bairo caãna ãnirĩ, mũ carotirore mena mũ yaye quetire mũ yu caquetibujũbojaro, caroaro majũ yu tũgõsayama. ⁷ Bairo ãmerê nipetirije yu mũ cajonucũrĩjêrê, ‘Dios cã cajorije majũ niña, í masĩõpẽyocõãña merê yua. ⁸ Cariape majũ yu mũ caquetibujũrotirijere na yu quetibujũnucũña. Na puame caroaro majũ yu tũgõsayama. Bairo masĩñama mũ mũ carotimasĩrĩpau caãnacũ ati yepapũ yu mũ cajorique cããrê.

⁹ “Caroaro na ãnio joroque na mũ caátiparore bairo í, mũrê na yu jënipẽbojaya, mũ yarã yu mũ cacũrĩcããrê na caãno. Ati yepa macããna camasãrê mũ yaye quetire catũgõsagaenarê na yu jënibojaetinuũña. ¹⁰ Nipetirã yu yarã yure catũgõsarã puame mũ yarã niñama. Bairo nipetirã mũ yarã caãna cãã yu yarã niñama. Bairo na cãã yu caátitutuãnierê camasãrê na áti ññõgarãma.

¹¹ “Yu puame tocãrõã mũ tũpũ yu ãniãgu. Tocãrõã ati yepare yu ãmerĩgu yua. Yu cabuerã roque ati yepa tuagarãma, bairo mũ mũ caãnitoye. Caacu, nocãrõ cañũ ãnirĩ, mũ catutuarije mena na coteya, mũ catutuarije mena na yu cacote nucũrĩcããrõrêã bairo. Na cãã jïcãrõ tãni marĩ caãnorêã bairo na caãnimasĩparore bairo í, caroaro na ññacoteya. ¹² Ati yepa ãcũ, yu mũ cacũrĩcããrê caroaro majũ na yu qũẽno ãninucũwũ, mũ catutuarije mena mũ carotijoricarorea bairo yua. Bairo na qũẽno ãcũ, ni ñcãrê cũ yasio joroque yu ãpewu. Baipua, mũ ya tutipũ profeta majã ãnana na cawoatũjũgoyeticũrĩcããrõrê bairo cabaipau jeto yasĩgumi.

¹³ “Bairo mũ tũpũ águ yu baiya. Mai, bairo na mena ati yepapũ ãcũna, atore bairo na ñña, na cãã butiõro ñe ñnie rusaeto na useaniãto, na mena ãcũ butiõro yu causeanirõrêã bairo.

¹⁴ Yu, mũ caquetibujũrotiriquere na yu quetibujũnucũña. Tunu apreyera ati yepa macããcũ mee yu caãno, na puame cãã ati yepa macããna meerê bairo caãna niñama. Bairo ati yepa macããna camasã puame na jũnoñe ññajãñunucũñama. ¹⁵ “Mũ tũpũ tãmurĩ na jejoya, í mee ñña. ‘Caroaro majũ na qũẽnoña,’ í puame roque bairo ñña. ‘Carorije wãtĩ na átirotiremi, na ññaricanũgõña í,’ bairo mũ ñña. ¹⁶ Na cãã ati yepa macããcũ mee yu caãnorêã bairo ati yepa macããna mee niñama. ¹⁷ Bairo mũ caquetibujũrijere mũ majũã na pũoya, mũ yaye cariape majũ caãnorêã bairo na caãtãnimasĩparore bairo í. Mũ yaye cariape macããjê majũ niña. ¹⁸ Ati yepapũ yure mũ caquetibujũrotijoricarorea bairo yu cãã ãnoa yu yarãrê na yu bueroti joya camasãrê. ¹⁹ Mũ caborore bairo tũgõsarĩ caroũ ãniũ, na carorije warpa na yu riabojagu. Bairo na yu cariabojaro, na puame cãã caroarã majũ tuagarãma cariape yua.

²⁰ “ãnoa jũgori jeto mee mũrê na yu jënibojaya. Nipetiro camasã cabero na caquetibujũro catũgõsaparã cããrê na yu jënibojaya. ²¹ Caroaro na ãnio joroque í, mũrê na yu jënibojaya. Marĩ mena jïcããrõrêã bairo caroaro na ãnicõãto na cãã. Caacu, mũ, yu mena mũ caãnorêã bairo, bairo tunu yu cãã mũ mena yu caãnorêã bairo na cãã jïcããrõrêã bairo na ãmarõ. Bairo na caãno ññarã, ati yepa macããna camasã puame, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricu niñami,’ í masĩgarãma. ²² Bairo mũ carotimasĩrĩjêrê yu mũ cajoricarorea bairo yu cãã rotimasĩrĩqũêrê na yu joya, jïcããrõrêã bairo na tũgoña yeri jãña ãmarõ í. Bairo bairã, jïcããrõ marĩ caãnorêã bairo na cãã na ãmarõ. ²³ Yu, na mena yu ãniña. Mũ puamea yu mena mũ ãniña. Bairo caãna marĩ caãno, jïcããrõ tãni caãna majũ na tuo joroque na marĩ átiarã.

Bairo na marí caáto, ati yepa macããna camasã p̄ame na ñnarã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricu niñami,’ i masĩgarãma. ‘Cũ caquetibujarijere catũgousarãrẽ na maiñami Dios, cũ macãrẽ cũ camairõrẽã bairo,’ i masĩgarãma.

²⁴ “Саасу, ати ымыгесбõ саãнипаро жүгоуерпа му самаир̄цũ ун аниña. Bairi му р̄аме ун уарã саãнипарãрẽ ун му бesebojayура. Bairi на сãã ун саãниãтõ му т̄р̄у на саãнорẽ ун боуа. Ун саãтитуãние ун му cajoricu на саãнароре bairo i, топ̄у на саãнорẽ ун боуа. ²⁵ Саасу, caroú cariape саãсу majũ му аниña. Ати yepa macããna camasã p̄аме му масĩт̄инucũñama. Ун р̄аме роуе bairo му на camasĩт̄иатиасcũãрẽ, му ун масĩjãñunucũña. Bairi аноа ун мена саãна сãã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricu niñami,’ i masĩñama. ²⁶ Ун р̄аме му саãтиãnierẽ caroaro на масĩõ joroque на ун атинucũña. Bairu, bairo jeto муrẽ на масĩcõã ninucũõ joroque на ун атиcõã ninucũgu, уrẽ му camai анинucũр̄иr̄ẽrẽ bairo на сããрẽ то baiãто i. Ун majũ сãã на мена ун саãнипароре bairo i, муrẽ на масĩcõã ninucũõ joroque на ун атиcõã ninucũgu,” qũi jẽniwĩ Jesús cã pacu Diore.

18

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lc 22.47-53)

¹ Atore bairo cũ pacu Diore qũi jẽniyaparo, Jesús жүгоacoãmĩ ríama Cedron cawãmecutiya ape нугõãр̄у. Mai, топ̄у Olivo wese аму. Ti wesepu, jãã, cũ cabuerãrẽ jãã жүгоetacoãmĩ Jesús. ² Mai, Judas, Jesure cabusujãbuitirocau сãã ti wesere camasĩ ами. Jesús р̄аме jãã мена топ̄у capee majũ jãã жүgoneñanucũwĩ. ³ Bairo merẽ ti wesere camasĩ анир̄ топ̄у soldaua мена на жүгоetawĩ. Soldaua bairi jicããrã templo wii coteri majã мена etawĩ. Mai, на р̄аме sacerdote majã quetiuparã bairi fariseo majã сãã на cajoatana ама. На р̄аме cabesu cãgocõãтана etawã. Bairo bairã, на cajĩñaworije мена etawã. ⁴ Mai, Jesús р̄аме nipetirije masĩp̄ocõãwĩ cürẽ на саãтиpeere. Bairi atore bairo на i jẽniñawĩ cürẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Noarẽ macãrã муjãã átiyati?

⁵ Bairo cũ cajĩñeniñarõ, на р̄аме bairo qũi унwã:

—Jesús, Nazaret macã macããcürẽ jãã macãña.

Tiere tãgori, bairo на ñwĩ Jesús:

—Уна, ун аниña Jesús, Nazaret macã macããcũ —на ñwĩ.

Mai, Judas, Jesure cabusujãbuitirocau сãã тоа на мена ами. ⁶ Bairi Jesús, “Уна, сãã ун аниña,” на cũ caĩр̄рапа, dutunu peewẽcoãmã yepapu. ⁷ Bairo на cabairo, Jesús р̄аме atore bairo на i jẽniñanemowĩ tunu:

—¿Noarẽ macãrã муjãã átiyati?

Bairo cũ cajĩñeniñarõ, atore bairo qũi унemowã tunu:

—Jesús, Nazaret macã macããcürẽ jãã macãña.

⁸ Jesús р̄аме bairo на caĩrõ, bairo на ñnemowĩ tunu:

—Merẽ, “Cãã ун аниña,” муjãã ñimiña. Bairi уrẽ муjãã camacãata, аноа ун baparãrẽ на árotiya.

⁹ Mai, atie atore bairo cũ caĩр̄r̄jẽ р̄аме Jesús atore bairo cũ cajĩг̄ugetirique etaro baiwu: “Саасу, ун му cajoricarãrẽ ni ùcũ cũ yasio joroque ун ар̄ewu.” ¹⁰ Bairo cabairi нимарõã уа, Simón Pedro р̄аме jarericapãĩ nerocajori, Malco cawãmecucure cariape нугõã cũ аморõрẽ patañocõã jowĩ. Cũ, Malco р̄аме sacerdote majã quetiupau sumo sacerdote paabojari majõcu ами. ¹¹ Bairo cũ caáto ñnarĩ, bairo qũiwĩ Jesús Pedrorẽ:

—Tipãĩ jarericapãirẽ tãmurĩ qũẽno cũcõãña. Ун Pacu р̄аме уrẽ popiye ун catãmuopeere ун cũwĩ. Bairi popiye netõrõ ун tãmuomasĩgu, ун Pacu cũ caboro жүgori уа.

Jesús ante Anás

(Mt 26.57-58; Mr 14.53-54; Lc 22.54)

¹² Soldaua quetiupau comandante мена bairi jicããrã judío majã templo wii cacotebojari majã мена Jesure cũ ñe, cũ jiyari cũ neámã. ¹³ Bairo átiri, Anás уа wii р̄аме Jesure cũ neájugowã. Anás р̄аме Caifás маñicũ ами. Caifás р̄аме ti cumarẽ sacerdote majã quetiupau ами sumo sacerdote majũ. ¹⁴ Mai, ани, Caifás р̄аме Junta Suprema на caneñabusurõp̄u, “Nipetiro marĩ camasãrẽ aperã на capajĩãrepeyoparo ñnorẽã, jicãũã саũму jeto cũ cariaro роуе ñubujoro,” narẽ caĩbusuricu ами.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lc 22.55-57)

¹⁵ Bairo cũ на cañeátõ, Simón Pedro мена Jesure cũ jãã usawu. Mai, ун р̄аме sumo sacerdotere camasĩ ун аму. Bairi Jesús мена ti wii macã yepapu ун jããcoãр̄ũ. ¹⁶ Simón Pedro р̄аме jopetu macãр̄на tuacõãwĩ. Bairi ун р̄аме sumo sacerdote cũ camasĩ анир̄ jopetu cacoteri majõcore áti, cõ ун busuwu. Bairo ун caĩrõ, Pedro cããrẽ cũ jããrotiwõ. ¹⁷ Bairi jopetu cacoteri majõco р̄аме atore bairo Pedrorẽ qũi jẽniñawõ:

—¿Mua, Jesús cū cabuerā mena macācū mee mū ānicōāētīmiñati?

Bairo cō caīrō, Pedro puame atore bairo cō ī ywā:

—Cū mee yū āniña.

¹⁸ Mai, ti ñamirē batiōro yusawu. Bairo cabairo, sacerdote majā quetiupau paabojari majā, bairi templo wiire cacoteri majā mena peero riowā. Bairo ātiri, ti peero tupa jūmawā. Bairi Pedro cūa na menapu peero jūmau āmi.

El sumo sacerdote interroga a Jesús

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lc 22.66-71)

¹⁹ Sacerdote majā quetiupau sumo sacerdote majū Jesure cū jēniña jūgoyupū cū cabuerāre dope cū caátiere, bairi dope bairo cū cabuerije cūārē. ²⁰ Bairo cū caījēniñarō, Jesús puame bairo qūñupū:

—Yū quetibujū āninucūña nipetiro ati yepa macāana camasā na caānoturipū. Bairi tocānacāni camasārē na yū jūgobuenucūña ñubuerica wiipū, bairi Dios ya wii templo wiipū judío majā na canañarōpū cūārē. Bairi yasioropū caīrē bairo ñietinucūña. ²¹ ¿Dopēī yure mū jēniñañati? Yū cajūgobuero yure catagonucūrā puame roquere na jēniñaña. Na puame dise ūnie na yū caquetibujūncūrjērē mū quetibujugarāma, merē yū cabuerijere camasīrā ānirī.

²² Bairo Jesús cū caīrō tūgori, templo wii coteri majōcu puame Jesure jīcāni majū cū wasopana pari, atore bairo qūñupū:

—¿Atore bairije dopēī sacerdote majā quetiupau cū mi yuyati?

²³ Bairo cūrē cū caáto, Jesús puame bairo qūñupū:

—Bairo cū yū caīrjē mena cūrē rorije majū cū yū caīta, cariapea roro yū caīgarijere yū quetibujū masīōña. Bairo cū yū caīrjē mena cariapea cū yū caīmiatacūārē, ¿dopēī yū mū wasopana payati? —īñupū Jesús soldaure.

²⁴ Anás puame yua Jesure cū jiyari, cū neárotiyupū Caifás sacerdote majā quetiupau tupa.

Pedro niega otra vez a Jesús

(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lc 22.58-62)

²⁵ Bairo Jesure cū na caáto, Pedro puame peero tupa jūmacōāmi mai. Bairo atore bairo qū jēniñawā:

—¿Mū cūā, āni Jesús cū cabuerā mena macācū mee mū ānicōāētīmiñati?

Pedro puame Jesure qūtoa, atore bairo īwī:

—Cū mee yū āniña.

²⁶ Tunu Pedro, cū caāmorō pataatacu yua sacerdote majā quetiupau paabojari majā mena macācū puame Pedrore atore bairo qū jēniñawā:

—¿Olivo wesepū Jesús mena mū caāno yū caīñaatacu mū ānicōāētīmiñati?

²⁷ Pedro puame bairo cū caīrō, tunu itocōāwī. Bairo Pedro cū caītori nimarōā, ābocu piūwī merē yua.

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lc 23.1-5)

²⁸ Caifás ya wii Jesure cū cane etamiatana quetiupau Roma macācūtū puame cū neámā. Bairo Jesure cū neánā, romano majā majū quetiupau cū carotibojau gobernador majū ya wiipū cū ne etowā. Bairo Jesure cū na caáto, merē busufimugōcoapū. Bairi judío majā Jesure cañeatana puame romano majōcu ya wiire jāāgaema. Aperā romano majā ūna mena caānigaena ānirī bairo baiwā. Bairo na cabaieticōāta, “Dios cū caīñajogoropū, jāā, carorije wapacūna jāā tuabujiorā,” Īrā, bairo baiwā. Bairi tunu ti wiire na cajāápata, na Pascua bose rāmū na cauganucūrjērē ugamasīētībujiorarāma. ²⁹ Bairo judío majā na cabairo ĩñarī, Pilato puame na jēniñau witiāmī. Atore bairo na īwī:

—¿Mujjā, ānirē ñe ūnie jūgori yure cū busujāranā mujjā baiyati?

³⁰ Bairo cū caīrō, atore bairo qūiwā judío majā quetiuparā:

—Āni, cañuū cū caāmata, mutū ānirē cū jāā neápéribujioatana —qūī ywā.

³¹ Bairo cū na caīyuro, Pilato puame na īwī tunu:

—Ānirē cū neánāja. Mujjā majū mujjā caátirotinucūrōrēā bairo cū āsa.

Bairo na cū caīrō, na puame bairo qūiwā:

—Jāā, judío majā camasārē jīcū ūcū cūārē jāā carotiro mena cū riao joroque jāā átimasīētīña.

³² Bairi Jesús cū majūā, “Roro yū ātiri yū pajjārocagarāma,” cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo baiwū. ³³ Pilato puame cū ya wiipna jāācoāmī tunu. Bairo cū ya wiipū jāāetari, Jesure cū piijōjori, atore bairo qū jēniñañupū:

—¿Mua, judío majā Quetiupau Rey majū mū āniñati?

³⁴ Bairo cū caīrō, Jesús puame bairo qūñupū Pilatore:

—¿Bairo yu mu caijēniñarĩjērē mu majũã yu masĩrĩ, bairo miñati, o aperã p̄ame yure mu na caquetibujaro jūgori bairije yu mi jēniñati?

³⁵ Bairo Jesús cū caĩrō, Pilato atore bairo qũĩñupũ:

—¿Toroque yu cūã judío majōcu yu ãniñati? Cū mee yu ãniña. Mu yu yepa macããna, sacerdote majã quetiuparã p̄ame yutu mu neatĩri yu nuniama marē. ¿Bairi ñerē na mu átibuicatiati?

³⁶ Jesús p̄ame Pilato bairo cū caijēniñarō, atore bairo qũĩñupũ:

—Ati yepa macããna quetiuparã na carotimasĩnucūrōrē bairo mee carotimasĩ yu ãniña. Ati yepa macããna quetiuparãrē bairo yu caroti ãninusũata, yure caãmeoqũē ēñotabojarã yu cūgobujioatacu, judío majã yu na cañemasĩētĩparore bairo ĩ. Yu carotimasĩrō ati yepa mee niña.

³⁷ Bairo Jesús cū caĩrō, Pilato atore bairo qũĩ jēniñatiñupũ:

—¿Bairi toroque Quetiupau Rey majũ mu ãniñati?

Bairo cū caĩrō, Jesús p̄ame atore bairo qũĩ yuyupũ:

—Merē mu caĩrōrēã bairo cūã Quetiupau Rey majũ yu ãniña. Bairi caroa cariape macããjē majũrē ati yepa macããna camasãrē na quetibujũ acũ, ati yeparu yu buiaũ apũ. Bairi nipetiro camasã caroa cariape macããjērē catūgogarã p̄ame yu caquetibujurijere caroaro tūgousanucũñama.

³⁸ Pilato qũĩñupũ Jesure:

—¿Ñe ùnie to ãniñati caroa cariape macããjē mu caĩrĩjē? —qũĩñupũ.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lc 23.13-25)

Pilato Jesure bairo qũĩ jēniñapeyo yaparori bero, witiásupi tunu. Bairo witiitari atore bairo judío majãrē na ĩwĩ tunu:

—Ñirē di wãme ùno rorije cū caátibuicatajere yu bócaetimajũcōãña. ³⁹ Mujãã p̄ame presopu caãcūrē Pascua bose r̄umu caãno jicãũ cū yu cawiyoro mujãã bonucũña. ¿Bairi judío majã Quetiupau Rey majũrē cū yu cawiyoro mujãã boyati?

⁴⁰ Bairo Pilato na cū caijēniñarō, na p̄ame nipetirã bairo ĩ awajawã:

—¡Cãrã cū wiyoeiticōãña! ¡Barrabás p̄ame roquere cū wiyoya!

Mai, Barrabás p̄ame preso jorica wiĩpũ caãcũ ãni, camasãrē na cū capajĩrĩqũē wapa jūgori.

19

¹ Camasã bairo na caĩawajaro tūgo, Pilato p̄ame Jesure na baperotiwĩ cū ãmua soldauare.

² Bairo soldaua p̄ame Jesure cū baperi bero, pota juarica beto mena cū r̄upoare peowã. Tunu bairo cū átiri, apero cū jutiro jããwã cajũãrō quetiupau rey cū cajãñanucūrō ùno majũrē.

³ Bairo Jesure cū átiri, cũtuaca etanucãrĩ, atore bairije qũĩ boyetiepewã:

—¡Cũ ãnicōã ninucũtão ãni judío majã Quetiupau Rey tocãnacã r̄umua!

Bairo Jesure qũĩrĩ, cū panucũwã cū riapére.

⁴ Pilato p̄ame bairo na caãto, witiatĩri, atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Caroaro tūgoñapeoñijate. Yu p̄amerã ãni di wãme ùno rorije cū caátibuicataje manimajũcōãña. Bairi cū yu piĩwiyojopa mujãã caĩñarō.

⁵ Bairo Pilato cū caĩrō, Jesús p̄ame witiãmĩ, pota juarica beto mena cū r̄upoare na capeoatacu. Bairi apero jutiro cajũãrō na cajãátacu witietawĩ. Bairo cū cawitietaro, atore bairo na ĩwĩ Pilato:

—¡Roro mujãã caãtigau majũ, ãnia niñami!

⁶ Bairo Jesús cū cawitietaro ĩñarã, sacerdote majã quetiuparã, bairi templo ñubuerica wii cacotebojari majã mena atore bairo ĩ awajajūgowã:

—¡Yucupãĩru cū papuaturotiya! ¡Yucupãĩru cū papuaturotiya!

Bairo na caĩawajaro, Pilato p̄ame atore bairo na ĩwĩ:

—Mujãã majũ cū neatĩ, yucupãĩru cū papuaturocarajã. Yu p̄ame di wãme ùno rorije cū caátibuicataje cū yu bócaetimajũcōãña —na ĩwĩ.

⁷ Bairo Pilato na cū caĩrō, judío majã atore bairo qũĩ yuwã:

—Jãã p̄ame jicã wãme bairo caátirotiri wãme jãã cūgoya. Bairo tiere tūgoñarĩ cū cayasiro jãã boya, cū majũã, “Dios macã yu ãniña,” cū caĩtorije wapa jūgori.

⁸ Atore bairo na caĩrō tūgori, Pilato p̄ame tunu butiro jãñurĩ uwitūgoñañupũ. ⁹ Bairo bairi Pilato Jesure cū piijãtĩ, atore bairo qũĩ jēniña bapoyupũ tunu:

—¿Mua, noo macããcũ majũ mu ãniñati?

Bairo Pilato cū caĩ jēniñamiatacũãrē, Jesús p̄ame cū yueticōãñupũ.

¹⁰ Bairo Jesús cū cayeto ĩña, atore bairo qũĩñupũ:

—¿Nopẽĩ yu mu yuetiyati? ¿Mu yu capuaturocarotimasĩrĩjērē, bairi tunu mu yu cawiyorotimasĩrĩjē cũãrē mu masĩētĩñati?

¹¹ Bairo Pilato cū caĩrõ tũgo, Jesús pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Dios, rotimasĩrĩqũerẽ mũ cũ cajoeticõãta, mũ rotimasĩtĩbujion. Bairi yũre cabũsujãbuitirocaatacũ pũame mũ carorije wapa netõjãñũrõ buicũtiyami.

¹² Bairo cabairi nimarõã, Pilato pũame Jesure cũ wiyogu tũgoña macãpẽyomĩfupũ. Bairo baimicãã, nopẽ bairo majũ átimasĩẽsupũ. Bairo Pilato cũ cabairo ñnarã, judío majã pũame atore bairo qũiwã:

—¡Ni ùcũ cũ caboroa cũ majũã rey quetiupũ majũ caãnigatũgoñaũ pũame emperador wapacũ majũ ãcũ baiyami! ¡Bairi cũ ùcũ caãcũ Jesure cũ mũ cawiyoroticõãta, mũ cũã emperador quetiupũre cãteeire bairo mũ tuabujion!

¹³ Atore bairo cũ na caĩrjẽrẽ tũgo, Pilato pũame Jesure cũ piiwiya árotiwĩ ãtã mena na cawerica yepapũ. Ti yepa yũ yaye hebreo mena Gabata wãmecũtiya. Bairo cũ atĩrotiri, Pilato pũame camasãrẽ na cũ cajẽniñabesenucũrõpũ ruiwĩ. ¹⁴ Merẽ ti rãmũrẽ pasaribota nicoapũ. Merẽ ti rãmũ bõse rãmũ Pascua jãgoye macãã rãmũ ãno baiwũ yua. Pilato judío majãrẽ bairo na ñwĩ tunu:

—¡Ñnia niñami mujãã Quetiupũ Rey majũ!

¹⁵ Bairo Pilato na cũ caĩrõ, judío majã pũame atore bairo ñ awajawã:

—¡Cũ riaáto! ¡Cũ riaáto! ¡Yucũpãĩrũ cũ papuaturotiya!

Bairo cũ na caĩrõ tũgo, Pilato pũame bairo na ñwĩ:

—¿Dopẽĩ mujãã Quetiupũ Reyre yucũpãĩrũ cũ yũ papuatu rotibujioatĩ?

Bairo Pilato na cũ caĩrõ, sacerdote majã quetiuparã pũame atore bairo qũiwã:

—¡Jãã quetiupũ majũ, emperador jĩcããã jãã cãgoyã! ¡Bairi cũ netõrõ quetiupũ caãcũ apei manĩñami!

¹⁶ Bairi yua, tocãrõã Pilato pũame Jesure na nunirocacõãwĩ, yucũpãĩrũ cũ na capapuaturocãmasĩparore bairo ñ. Na pũame Jesure cũ necoãmã yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lc 23.26-43)

¹⁷ Bairo cũ neánã yua, Jesure yucũpãĩrẽ cũ pũsarotiri, cũ neámã Calavera cawãmecutõpũ. (Calavera ñrõ, Gólgota, o “tũpõa corõ” ñgõro ñna yũ yaye hebreo mena.) ¹⁸ Topũ cũ ne etari yua, yucũpãĩrũ cũ papuatuwã. Cũ mena jĩcãrõ aperã cũãrẽ yucũpãĩrũ na papuatuwã. Jĩcãũ caãcõ ñũgõã pũamerẽ, apei cariapẽ ñũgõã pũamerẽ na papuatuwã yucũpãĩrũ jeto yua. ¹⁹ Bairo cũ na capapuaturo bero, Pilato pũame yucũpãĩrũ atore bairo ñ woaturiquere Jesús tũpõa buĩpũ papuatu rotioyupi: ÑNI, JESÚS NAZARET MACÃÃC̄JUDÍO MAJÃ QUETIUPAÛ REY MAJÚ NIÑAMI. ²⁰ Bairo na cawoatuatajere capããrãpũ judío majã ñnarã yucũpãĩrũ woaturiquere caĩbusatusarijere. Mai, Jesure yucũpãĩrũ na capapuaturocapũ pũame macãtuaca jãñũrĩ ãmũ. Bairi capããrã camasã ñnarã etawã. Tunu bairo Jesús tũpõa bui na caĩwoatuatajere cũã ato cãnacã bũsarica risero mena na cawoaturiquere ãmũ: Hebreo yaye bũsarique mena, latĩn yaye bũsarique mena, griego yaye bũsarique mena cũãrẽ woaturiquere ãmũ. ²¹ Tore bairo woaturiquere caãno jãgori, sacerdote majã quetiuparã judío majã pũame atore bairo qũĩñuparã Pilatore:

—“Ñni, judío majã Quetiupũ Rey majũ niñami,” ñ woatueticõãña. Atore bairo pũame ñ woatuya cũ tũpõa buire: “Ñni niñami, ‘Yua, judío majã Quetiupũ Rey majũ yũ ãniña,’ cũ majũã caĩbusũ niñami,” ñ woatuya —qũĩñuparã Pilatore.

²² Bairo na caĩrjẽrẽ tũgori, Pilato pũame atore na ñ yũyupũ:

—Yũ cawoaturotiatajere merẽ woaturiquea tuacõãrõ baiya. Dopẽĩ yũ wasoa masĩtẽĩña tunu.

²³ Cabero yua, soldaua Jesure yucũpãĩrũ cũ papuaturi bero, Jesús jutiro bui macããtõ ãnatõrẽ ãmeo wobatowã. Bapãricãnacã seero majũ wobatori ãmeo nuniwã jĩcãrõ jeto yua. Cũ jutiwũ cũãrẽ newã soldaua majã. Mai, ti jutiwũ pũame jĩcãrõã jutipãĩrẽã na caeruiátãwũ ãmũ. ²⁴ Bairi soldaua pũame atore bairo ãmeo ñwã tocãnacãũpũ:

—Ati jutirora marĩ wobatoeticõãto. Bairo pũame marĩ átiroa: Número mena cõñarĩ marĩ ãmeo wẽnunito. Bairo átiri, marĩ masĩgarã Jesús jutirore canepãure yua —ãmeo ñwã soldaua.

Mai, atore bairo Dios ya tutipũ Jesús jutirore na caãtipeere na caĩwoaturiquere bai etaro baiwũ. Atore bairo ñna: “Yũ jutirore ãmeo wobatogarãma. Bairi tunu yũ jutiwũ cũãrẽ número mena cõñarĩ ãmeo wẽnunirĩ masĩgarãma yũ jutiwũre canepãure,” ñ woatuyupa Dios ya tutipũ soldaua majã bairo Jesús jutirore na caãmeo átipeere yua.

²⁵ Bairo Jesure yucũpãĩrũ cũ na capapuatunãcõátatotũ ñnarã etawã María Jesús paco, apei cũ ñũgõ María Cleofas ñũmo, bairi María Magdalena yua. ²⁶ Bairi Jesús pũame cũ pacore ñnarĩ, bairi yũ, Jesús cũ cabuei, cũ camai majũ cũãrẽ ñnarĩ, atore bairo cõ ñwĩ:

—Caaco, cũã, mũ macũ majũrẽ bairo caãcũ mũ mena tuayami.

²⁷ Bairi yũ cũãrẽ atore bairo ñiwĩ tunu:

—Cõã, mũ paco majũrẽ bairo caãcõ mũ mena tuayamo.

Atore bairo Jesús yare cã caĩrõ tũgo, yu puame yu ya wiipũ cõ yu jũgo añiacoápu yua.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lc 23.44-49)

²⁸ Bairo atore bairo i yaparo, merẽ Jesús masĩrĩ cã pacu Dios cã caátiroticũrĩqũẽrẽ áti yaparopeyori, bairo Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyeticũricãrõrẽ bairo to baiáto i, atore bairo iwĩ Jesús:

—jYu ñeme jipijãñucupu!

²⁹ Mai, na puame jicãruaca use ocorũ carorije capiyarijere cãgoyupa. Bairo Jesús, “Yu ñeme jipijãñucupu,” cã caĩrõ tũgo, tie use oco carorije capiyarije mena carupajitia mena hisopo na caĩricũ rãpu mena jiyaturi use ocorũ carorije capiyarije mena yose nerĩ, Jesús riseropũ ñumugõ etowã tie carorijere, “Cũ etiáto,” írã yua. ³⁰ Bairo cãrẽ na caáto, Jesús puame tie use oco carorije capiyarijere etiwĩ. Bairo tie use oco carorijere eti yaparori, atore bairo iwĩ Jesús:

—Caacu, yu mũ caátiroticũrĩqũẽrẽ merẽ nipetiro jicãrõ tũni yu átiyaparopeticõãña.

Bairo i yaparo, cã ruoapare rocayo riacoámĩ Jesús yua.

Un soldado abre con su lanza el costado de Jesús

³¹ Ti rãmu puame bairo Jesure cã na capajãrĩ rãmu Pascua bose rãmu jũgoye macãã rãmu ãmu. Bairo judío majã na rupauri ãnajẽ yucupãirĩpua ape rãmu na cayerijãrĩ rãmurẽ catusaro boema. Mai, ti rãmu puame judío majã na cayerijãrĩ rãmu caãnimajũrĩ rãmurẽ bairo caãni rãmu ãmu. Bairo ti rãmu jũgoyepua Pilato na capapuatatanarẽ, tãmurĩ na riaáto írã, na ñicããrĩrẽ cã capapererotiro boyuparã. Bairo átiri na rupauri ãnajẽ cããrẽ na cã cajereriuro rotiro boyuparã. ³² Bairo na caĩrõ jãgori yua, Pilato puame cã yarã soldauare na joyupi, na capapuatatanarẽ na ñicããrĩrẽ na capaperereparorẽ bairo i. Na puame yua caãnijũgou apei Jesutu ape nugõã na capapuatatacu cããrẽ na ñicããrĩrẽ paperecõãwã. ³³ Bairo átiãna, Jesús cããrẽ cã ñicããrĩrẽ papegarã na caĩnarõ, merẽ cariacooatacupu ãmi. Bairo cã ñicããrĩrẽ papereema.

³⁴ Bairo na caãperimiatacũãrẽ, jicãũ na mena macããcũ soldau puame cã ãpõã besuro mena cã waru majũ cã jareoñawĩ. Bairo cã caáto, riĩ, oco cãã witiwu cã cajareori opere yua. ³⁵ Mai, atie yu caquetibujurijere yu majũpua ñiñawũ. Bairo yu caĩnarĩqũẽrẽ cariapea mujãã quetibuju yu átiya, mujãã tiere tũgori Jesucristore caroaro mujãã catãgousaparore bairo i yua. ³⁶ Dios ya tutipũ bairo na caátipeere na caĩwoatujũgoyeticũricãrõrẽã bairo baietawũ. Bairo i woatuyupa ti tutipũre mai: “Cũ õwãrõ jicã õwãrõ ñno papebojaecoetigarõ,” i woatuyupa. ³⁷ Apero cããrẽ atore bairo i woatujũgoyeticũñupã: “Jicãũ na cajareoricure camasã qũñagarãma,” iñupã tie cããrẽ.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lc 23.50-56)

³⁸ Tie bero José cawãmecũ Arimatea macããcũ puame cã jeniñupĩ Jesús rupauri ãnajẽrẽ. Mai, José puame Jesure catãgousau ãmi. Baihua, baujaro mee catãgousanucũ ãmi, judío majã quetiparãrẽ cauwĩ ãnirĩ. Bairo cã cajẽnirõ, Pilato puame cã yuri, cã rupauri ãnajẽrẽ cã neãrotiyupu Josere yua. Bairo cã caátirotiro yua, José puame Jesús rupauri ãnajẽrẽ necoásupi. ³⁹ Apei jo caãnacũ, jicãni ñamipũ Jesure cabusupẽnietaricu Nicodemo cãã cã iñau ásupi. Bairo iñau ácu, treinta kilos cãrõ majũ caroa cajutiñurijẽ mirra, áloe mena asuriquere jeasupi, Jesús rupauri ãnajẽrẽ cã waregu. ⁴⁰ Bairo José Nicodemo mena Jesús rupauri ãnajẽrẽ nerĩ, jutii wẽerĩ mena cã durũayuparã. Bairo cã durũagarã jũgoye, cajutiñurijẽ Nicodemo cã cajeatitaje mena wareyuparã cã rupauri ãnajẽrẽ. Mai, judío majã, na ñicajãã ãnanarẽ bairo cariarãrẽ na caátinucũrĩ wãme ãmu. Bairo tore bairo cã ásuparã. ⁴¹ Mai, Jesure yucupãirũ na capapuatocaricoaro puame jicã wese tũpu ãmu. Ti wesepure ãmu jicã ope ãtã ope mai jicãũ camasocu rupauri ãnajẽrẽ na cacũñaeti ope. ⁴² Ti opere Jesús rupauri ãnajẽrẽ cũñupã. Catuacã ãmu ti ãtã ope puame mai. Bairo toa cã cãcũñupã Joséjãã yua. Tunu bairoa ti ñamicã caãno merẽ judío majã na cayerijãpa rãmu nijũgoro baiwu yua. Bairo tãmarĩã ti ãtã opere cũñupã Jesús rupauri ãnajẽrẽ.

20

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Lc 24.1-12)

¹ Cabero ape semana caãnijũgori rãmu cabusuato iña, canaitiã jãñurõpua María Magdalena puame Jesús masã opere iñao ásupo. Bairo topu etao, ãtã tii masã ope biarica tii aperopũ caãno iñañupõ. ² Bairo cabairo iña, jããtu puame atu tunuasupo. Jãã puame ato cãnacũ jãã ãmu: yu, Jesús cã cabuei, cã camai majũ, Simón Pedro mena jãã ãmu. Jããtu etao, atore bairo jãã i quetibujawõ:

—¡Marí Quetiupau rupaari ānajērē aperopu necoaua! ¡Nooru cū cūatanama ī masīā maniña! —jāā ī quetibujawō.

³ Bairo jāā cō caīquetibujuro tūgo, puḡarāpuua Simón Pedro mena Jesús masā opepu jāā īnarápū. ⁴ Bairo īnaráná, puḡarāpuua aturi jāā ápū. Bairo aturi áná, yu puame Simón Pedro netōjāñurō yu atawu. Bairi Simón Pedro jūgoye Jesús masā ope ānatōpu yu etacoápū. ⁵ Bairo etau, ti masā opere murī jāñurī īñajō jowu. Juti wēērī jeto baucūñawū. Yu jāápewu ti masā opere baiḡua. ⁶ Yu berore ti masā opepu yu caāno, yu ēmuetawī Simón Pedro. Cū puame ti masā opepu īñacōā jāāmī. Bairi cū caā īñawī juti wēērīrē. ⁷ Ape juti asero Jesús ruḡoare na caūmamiatato, apeye juti wēērī mena jīcārōā āmewū. Ricaatipu tupetutia cūrīcārō cūñawū. ⁸ Yu, Simón Pedro jūgoye caetaatacū caā ti masā ope puḡeapu yu jāācoápū yua. Bairo nipetirije cabaiatajere īnarī, cariape majū “Caticoaupi Jesús,” ŋi tūgoñamasīwū yua. ⁹ Mai, jāā puame jāā masīētīcōā recōāwū Dios ya tutipu, “Mesīare cū na capajīarocaro bero catīgumi tunu,” na caīwoatujūgoyeticūrīqūērē. ¹⁰ Bairo Jesús masā opepu caīñaratātana jāā tunucoápū jāā ya wīipū yua.

*Jesús se aparece a María Magdalena
(Mr 16.9-11)*

¹¹ María Magdalena puame Jesús masā ope tuḡua oticōā tuaāmo. Bairo otiona, Jesús masā ope ānatōpu murī īñajō jopyu. ¹² Bairo áco, īñañupō puḡarā āngelea majārē caroa juti botirije cajāñaatana Jesús rupaari ānajērē na cacūata opepu na caruiro. Na, āngelea majā puame Jesús rupaari ānajērē na cacūatapauḡe ruiyuparā. Jīcāū Jesús ruḡoa caāñiatapauḡe, apeī cū ruḡori caāñiatapauḡe ruiyuparā. ¹³ Na, āngelea majā puame toḡu ruirā, María Magdalenarē atore bairo cō ī jēñiñañuparā:

—Mua, ¿nopēīō mu otiyati?

Bairo cō na caījēñiñarō tūgo, María Magdalena puame atore bairo na īñupō:

—Yu Quetiupau rupaari ānajērē aperopu cū necuupa. “Nooru cū neatanama rita,” ŋi masīētīña. Bairi yu yapapuajāñuñā —na īñupō āngelea majārē.

¹⁴ Bairo āngelea majārē na ī yaparo, āmejorenucā īñagona, Jesure qūñiñañupō yua. Bairo qūñiamiocā, María Magdalena puame, “Jesua niñami,” ī masīēsupo. ¹⁵ Bairo cō cabairo īña, atore bairo cō īñupū Jesús puame:

—Mua, ¿nopēīō mu otiyati? ¿Ñamurē macāō mu baiyati?

Mai, cō puame, “Oterica wesere cacoteī ācūmi,” ī tūgoñarī atore bairo qūñiñupō:

—Mu, Jesús rupaari ānajērē aperopu mu cacūata, yu quetibujaya. Bairo mu caquetibujuro, yu puame cū rupaari ānajērē macāō ágo ŋiña —qūñiñupō.

¹⁶ Bairo cārē cō caīrō tūgo, Jesús puame atore bairo cō īñupū:

—¡María!

Bairo Jesús cō cū caīrō tūgo, María Magdalena puame āmejorenucārī, bairo qūñiñupō Jesure hebreo majā busurique mena:

—¡Rabunī! (Mai, atī wāme, “Yure cabuei,” īgaro īña yu yaye hebreo majā mena.)

¹⁷ Jesús puame María Magdalenarē bairo cō īñupū:

—Yu pāñeticōāña. Yu Pacu tuḡu yu wāmuāpériaru mai. Bairi yu yarā yu bairārē bairo caānarē atore bairo ŋi quetibujubojoajo: “Yu Pacu Dios tuḡu wāmucoágu yu baiya mai. Cū, yu Pacu Dios puame mujāā Pacu majū niñami. Cūā niñami yu Pacu Dios majū. Mujāā cūārē, mujāā Pacu Dios majū niñami,” cō ī quetibujū rotijoyupu Jesús María Magdalenarē.

¹⁸ María puame bairo Jesús cō cū caīquetibujū rotijoro tūgo, jicoqueī jāā cū cabuerā caāninucūatana tuḡu quetibujuo atīcoasupo. Bairo jāā tuḡu etao, María Magdalena Jesure cō caīñaatajere, bairi cū caquetibujūrotiataje cūārē jāā quetibujuwō yua.

*Jesús se aparece a los discípulos
(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lc 24.36-49)*

¹⁹ Tī semana caāñijūgori rūmu María Magdalena Jesure cō caīñaaḡa rūmu merē naiocoato baiwu. Bairi jāā, Jesús cū cabuerā caānimiatana puame caroaro jāā caāni wīi joperire biari jāā neñawū. Jāā, Jesús cū cabuerā caānimiatana puame judío majā quetiuparārē uwirā, bairo jāā caāni wīi joperire biari jāā neñawū. Bairo jāā caneñarō, Jesús puame jāā recomacā majū buia nūcāetawī. Bairo jāā tuḡu buianucā etau, atore bairo jāā ī jēniwī:

—¡Caroa yeri cutaje mujāārē cū joáto Dios! —jāā ī jēniwī Jesús.

²⁰ Bairo jāārē ī jēni yaparori, cū wāmorīrē na capapua cāmītiátajere jāā īñowī. Tunu bairoa cū warume na cajareo cāmītiáta ope cūārē jāā īñowī. Bairo cacatiatacū cū caānorē īnarī yua, jāā puame butiro jāā tūgoñā useaniwū. ²¹ Bairo jāārē īñorī bero, tunu bairo jāā ī jēniemowī Jesús:

—¡Caroa yeri cutaje mujāārē cū joáto Dios! Yu Pacu puame mujāātu ati yepapu yu jowī. Bairi yu cūā mujāārē ati yepa macāāna camasā watoapu mujāā yu joya, caroa quetire camasārē na mujāā caquetibujumasiparore bairo ī.

²² Bairo jãã ɪrɪ bero, jãã buire putibatori, atore bairo jãã ɪwɪ:

—Espiritu Santore mujãã yu joya ámerê. Cãrê cã bocãñeña yua mujãã mena caãnipaure.

²³ Tunu bairoa ni jɪcãũ ɪcãrê roro cã caátiere cã mujãã camasiriyobojata, carorije cawapa cãgoecure bairo tuagumi. Bairi tunu ni ɪcãrê cã carorije wapare cã mujãã camasiriyobojaticõãta, carorije cawapa cãgoua tuacõãgumi —jãã ɪwɪ Jesús.

Tomás ve al Señor resucitado

²⁴ Mai, jãã, puãa wãmo peti rapore puãa pẽnirõ caãnacãũ Jesús cã cabuerã mena macããcũ jɪcãũ, Tomás cawãmesycu apeyera “Gemelo” na caɪpiinucũũ puame jãã mena ámewɪ Jesús cã cabuiaeta jãgoripaure. ²⁵ Bairi cabero, jãã, Jesús cã cabuerã puame jãã mena merê cã caãno yua, atore bairo cã jãã ɪ quetibujumiwũ Tomárê:

—Marɪ Quetiupau Jesure cã jãã ɪñaapũ.

Bairo cã jãã caɪquetibujumiatacããrê, atore bairo jãã ɪ yucõãwɪ:

—Jesús wãmorɪrê na capapua cãmitiátajere ɪñarɪ, yu wãmojuã mena ti opere yu capãñaeticõãta, cariape mujãã yu tãgoetigu. Tunu bairoa cã waru na cajareoãta opere yu wãmo mena yu capãñaeticõãta, cariape mujãã yu tãgoetimajucõãgu —jãã ɪ yucõãwɪ Tomás.

²⁶ Cabero, jɪcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rãmu canetõrõ bero, tunu jãã, Jesús cã cabuerã jãã neñawũ tunu jãã yu wɪ puëapu. Bairo ti watoa jãã caneñaripaure Tomás cãã ami yua jãã menarê. Caroaro ti wɪ jopeerire jãã biatupeyocõãwũ. Bairo jãã caãtimiatããrê, Jesús puame jãã tãpu jãã buiaetawɪ. Bairo jãã watoapu etari, atore bairo jãã jẽniwɪ:

—ɪCaroa yeri cutaje mujããrê cã joãto Dios! —jãã ɪ jẽniwɪ Jesús.

²⁷ Bairo jãã ɪ jẽnirɪ bero, Jesús Tomárê atore bairo quɪwɪ:

—ɪñaña yu wãmorɪrê na capapua cãmitiátaje cãmirê. Bairo ɪñarɪ, mu wãmojuã mena ñujoñaña ti cãmirê. Tunu bairoa mu wãmo mena yu waru na jareoãta cãmirõrê pãñau asã. Cariape catãgoecu majũ ámerɪcõãña. ɪCariape tãgoya mu cãã!

²⁸ Bairo Jesús cã cã caɪrõ, atore bairo Tomás puame quɪ nãcãbãgocõãwɪ yua:

—ɪYu Quetiupau, yu netõrõ caãcũ Dios majũ mu ániña! —quɪwɪ.

²⁹ Bairo cã caɪrõ tãgo, atore bairo quɪwɪ Jesús Tomárê:

—¿Ámerê yure ɪñarɪpu cariapea yu mu tãgousayati? ɪUseanirɪ na ámarõ noa ɪna ɪñaetimããrê cariape catãgousanucũrã!

El porqué de este libro

³⁰ Baipua, Jesús capee majũ caroa Dios yaye mena cã caãti ɪñomasɪrɪjêrê jãã áti ɪñonucũwɪ. Tie nipetirijere ati tutipure yu woatu quetibujupeyoetiya. ³¹ Bairo woatu peyoeticãã, atie mujããrê yu caquetibujwoaturijere mujãã yu quetibujucũña, tiere ɪñarɪ cariapea Jesús Dios macũ, Dios cã cajou Mesías cã caãnierê mujãã camasɪparore bairo ɪ. Bairo cãrê cariape tãgousari, mujãã puame yeri capetietie cã cajorije majũrê mujãã cãgogarã yua.

21

Jesús se aparece a siete de sus discípulos

¹ Cabero Jesús, jãã, cã cabuerãrê jãã baujaetawɪ tunu Tiberias ɪtabucura cawãmecutira tãnipu. Ato bairo baiwu: ² Topure caãna ato cãnacãũ jãã ámu: Simón Pedro, Tomás cawãmecucu apeyera Gemelo na caɪpiinucũũ, Natanael, Galilea yepa Canã cawãmecuti macã macããcũ cãã ami. Jãã, Zebedeo pũnaa cãã puãarãpua jãã ámu. Bairi tunu jãã mena macããna puãarã aperã cãã áma.

³ Bairo topu jãã caãno, Simón Pedro puame atore bairo jãã ɪwɪ:

—Wai wei ácu yu baiya —jãã ɪwɪ.

Bairo jãã cã caɪrõ, jãã cãã bairo cã jãã ɪwũ:

—Jãã cãã mu mena jãã wai werágárã —cũ jãã ɪwũ.

Bairo quɪrɪ yua, cãmuapu ájããrɪ jãã acoápũ, wai weránã. Bairo wai werãmirãcãã, ti ñamirê jãã wai pajããepũ.

⁴ Bairo jãã cabaiãno, cabusuñumugõatipau, Jesús puame ti ɪtabucura tãnipu bauetawɪ. Bairo cã cabauetaro, jãã cã cabuerã puame, “Cãã, Jesús niñami,” jãã ɪ masɪepũ, quɪñamirãcãã yua. ⁵ Bairi Jesús puame atore bairo jãã ɪ jẽniñawɪ:

—Yu yarã, ¿mujãã wai pajããetɪñati? —jãã ɪ jẽniñawɪ.

Bairo cã caɪjẽniñarõ, bairo cã jãã ɪwũ:

—Jãã pajããetiapu.

⁶ Jesús puame tiere tãgori, bairo jãã ɪwɪ:

—Bapire cariape nugõã puame wẽroca ñuajoya. Bairo ána, capããrã mujãã wai pajããgarã —jãã ɪwɪ.

Bairo cū caĩrō, cū carotirore bairo jāā ápu. Bairo yua, bairo jāā caáto, dope bairo bapire jāā áti tūgāmugōpāmuo jomasĩepū, capāārā majū bapire wai na cajāārō jūgori yua.

⁷ Mai, yu, butiuro Jesús cū camainucū pñame wai capāārā na cajāārō ĩnarĩ, Pedrore atore bairo cū ĩiwū:

—¡Marĩ Quetiupaua niñamima! —cū ĩiwū.

Bairo yu caĩrō tūgo, Pedro pñame jicoquei jāā Quetiupau Jesure qũñamasĩrĩ, uwaro cū jutirore jāā, riapu rocañuarĩ baacoamĩ, Jesús tũpu ácu. ⁸ Jāā, cū cabuerā pñame bapire wai jiraricu majū jāā tūgā pāápu cūmua capairica mena paputiro tũnĩpu. Mai, jāā pñame jōpu mee, paputiro wijaro cien metros cārō jāñurĩ caānoi bapire jāā tūgāpāápu, wai capāārā majū na cajāārō ĩnarĩ. ⁹ Bairo yua, jāā pñame paputiro pñame maa etanucārā, peero riorica peerore jāā ĩnawū. Bairo ti peeropu wai ĩcāũ pñonucōricū cūārē jāā ĩnawū. Pan cūā ámu ti peero ture. ¹⁰ Paputiro tũnĩpu jāā camaa nucārō ĩña, Jesús pñame atore bairo jāā ĩwĩ:

—¡Jicāārā ũna ámeacā mujāā cawai pajĩāetarārē na jeasā ato pñame —jāā ĩwĩ.

¹¹ Bairo Jesús jāā cū caĩrō tūgo, Simón Pedro pñame cūmuapu etajāā, bapire tūgāatĩ, paputiro pñame wai capāārā na cajāārĩcārē tūgāmojowĩ. Mai, capacarā jeto ciento cincuenta y tres majū wai capāārā ti bapire jāñupā. Bairo ti bapire capāārā majū wai na cajāāmiatacūārē, ti bapĩ pñame woepu. ¹² Jesús pñame bairo Pedro waire, bapĩ mena paputiro pñame na cū caweemocū yapararo ĩña, atore bairo jāā ĩwĩ:

—Tiaya. Uga wācārasā mai mujāā cūā —jāā ĩwĩ Jesús.

Jāā pñame merē, “Marĩ Quetiupau Jesua niñami,” jāā ĩ masĩcōāwū. Bairo bairo jāā cū caĩrō, jāā pñame ĩcāũ ũcū pñamena, “¿Ñamu majū mu āniñati?” cū jāā ĩ jēniñapũ Jesure. ¹³ Bairo yua, Jesús pñame pāārē nerĩ, jāā batojowĩ. Wai cūārē torea bairo jāā batojowĩ.

¹⁴ Áme mena merē itiani majū Jesús, jāā, cū cabuerā cañnimitanarē, cūrē na capajĩārocaro bero cacatitunuatacu jāā tũpũre buiaeta ĩñou baiwĩ Jesús.

Jesús habla con Simón Pedro

¹⁵ Bairo jāā caugawācā yaparoro bero, Jesús pñame Simón Pedrore atore bairo qũ ĩjēniñawĩ:

—Simón, Juan macū, murē ĩña: ¿Ánoa mu baparā netōjāñurō yu mu maiñati?

Bairo Jesús cū caĩrō tūgo, Simón Pedro pñame atore bairo qũ yuwĩ:

—Yu Quetiupau, mu yu maimajūcōāña. Merē mu masĩña mu yu camairĩjērē.

Bairo Pedro cū caĩrō, Jesús pñame bairo qũ ĩwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibujucũrĩjērē cariape catūgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña.

¹⁶ Bairo Jesús Pedrore qũ ĩquetibujū yaparo, bairo qũ ĩjēniñanemowĩ tunu:

—Simón, Juan macū, murē ĩña: ¿Mua, cariapea yu mu maiñati?

Bairo Jesús cū caĩjēniñarō, atore bairo qũ ĩwĩ Pedro:

—Yu Quetiupau, mu yu maimajūcōāña. Merē mu masĩña mu yu camairĩjērē.

Bairo Pedro cū caĩrō, Jesús pñame bairo qũ ĩwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibujucũrĩjērē cariape catūgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña.

¹⁷ Bairo yua áme mena merē itiani majū atore bairo qũ ĩjēniñanemowĩ Pedrore:

—Simón, Juan macū, murē ĩña: ¿Mua, yu mu maiñati?

Bairo Jesús itiani majū cū cū caĩjēniñarō jūgori, tūgoñarĩqũē pairique mena atore bairo qũ yuwĩ Pedro Jesure:

—Yu Quetiupau, nipetirije yu mu masĩña. Mu masĩña merē mu yu camairĩjē cūārē.

Bairo Pedro cū caĩrō, Jesús pñame bairo qũ ĩwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibujucũrĩjērē cariape catūgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña. ¹⁸ Cariape mu ĩña: Cawāmau ácu, mu caborore jutiro jāñarĩ, noo mu caboropu mu āñesēānucũñupā. Mu cabucaro yua, aperā camasā pñame mu wamorĩrē ĩnumgōrĩ, mu jutĩ jāārĩ, mu caágaetopu mu neárocarāma yua —qũ ĩwĩ Jesús Pedrore.

¹⁹ Mai, bairije Pedrore Jesús cū caĩquetibujūata, Pedro cū cariape wāmerē ĩ ĩquetibujū masĩōgu ĩwĩ Jesús. Bairo Pedro cū cabairiapee jūgori camasā Dios cū catutuarijere na cū caĩñopeere ĩ ĩquetibujū ĩwĩ Jesús. Bairo ĩ ĩquetibujū yaparo, bairo qũ ĩwĩ Jesús tunu Pedrore:

—¡Nipetirije yu caātiāninucũrōrē bairo caroaro áticoā ninucũña! —qũ ĩwĩ Jesús Pedrore yua.

El discípulo a quien Jesús quería mucho

²⁰ Cabero Jesús cū caĩquetibujūro bero, Pedro pñame ámejore ĩñau yua, yu majūrē ĩñnacōāwĩ, yu, butiuro Jesús cū camairē. Mai, yu pñame Jesús mena ĩcārō jāā caugarui tusari watoa Jesús cūtuaca ruirĩ, atore bairo cū caĩjēniñarĩcūā yu āniña: “Yu Quetiupau, ĩni majū

mārē, bairo qūī basujā buitirocauati?” cū caījēniñarīcā yu āniña. ²¹ Bairo yu āmejore Iñarī, atore bairo Jesure qūī jēniñawī Pedro:

—Yu Quetiupau, ānira, ¿dope bairo cū to bairoati? —qūī jēniñawī Jesús.

²² Bairo Pedro cū caījēniñarō, bairo qūīwī Jesús:

—Cū cabaiyasicoapata cūārē, o ati yepapu tunu yu caetaro cū cacaticōāmata cūārē, mū camasīpee mee niña. Mūa, tiere tāgoñarī mee, nipetirije yu caātiāninucūrōrē bairo caroaro áticōā ninucūña —qūīwī Jesús Pedore.

²³ Atoe bairo Pedro Jesure cū caījēniñarō, Jesús cū caīquetibujataje queti etacoasupa Jesús yarā ñubueri majāpue: “Juan riaetigūmi. Caticōā nigūmi,” Irīqūē queti. Baipua, Jesús pñame yue, “Riaetigūmi,” ĩ mee bairo qūī quetibujawī Pedore. Atoe bairo jeto ĩwī: “Cū cabaiyasicoapata cūārē, o ati yepapu tunu yu caetaro cū cacaticōāmata cūārē, mū camasīpee mee niña.” Tie jetore ĩwī.

²⁴ Yuā, Jesús cū cabuei, cū cabuerique yu caññarīqūērē caquetibujū, ati tutire cawoaa yu āniña. Bairi atie yu caquetibujūwoaturije caroa cariape macāājē queti niña.

²⁵ Apeye capee majū Jesús cū caátaje nimiña. Bairi nipetirije Jesús cū caātiñajērē marī cawoatupeyocōāta, ti tutiri pñame ati mñarecōore bijapetiro cārō nicoabujoro.

Tocārōā ñiña.

LOS HECHOS de los Apóstoles

La promesa del Espíritu Santo

¹⁻² Mu, Teófilo, nocārō caānimajūūrē merē mu yu quetibuju woajojūgowu. Jesucristo ati yeparu ācū, cū caātijūgoriquere, bairi cū cabuerique nipetirije cūārē umarecōo cū cawāmuaítí rāmuru cū cabaijānarīqūērē mu yu quetibuju woajowu. Āmerē mu yu quetibujunemoña tunu ati carta mena: Umarecōoru cū cawāmuaáro jūgoye, cū yarā apóstolea majā cū cabesericarā na caátipeere na quetibujucūñupī, Espíritu Santo cū camasirjē jūgori. ³ Mai, riari bero Jesús pñame cū yarā apóstolea majā watoaru ati rupau mena na buia etayupi. Yoaro narē na buia añupī cuarenta rāmuri majū, “Cacatii niñami,” na cañmasiparore bairo ī. Bairo buia ācū, Dios cū carotimasirpau macāājērē na quetibuju añupī.

⁴ Mai, cajūgoyeru cū cabuerā mena ācū, “Jerusalén macārē mujāā witiweyoepa mai,” na ī cūñupī. Atore bairo na iñupī:

—Yu Pacu mujāārē cū cajūgoyeticūricārōrēā bairo átigumi. Merē tiere mujāārē yu quetibujuwu. Torena, mujāā cotegarā mai. ⁵ Juan ānacū pñame mujāārē oco mena bautizawī. Āme berore yu Pacu pñame roque Espíritu Santo mena mujāā bautizagumi. Cū Yeri majūrē mujāārē jogumi —na īcūñupī Jesús.

Jesús asciende al cielo

⁶ Ape rāmu Jesús mena āna, cū jēniñañuparā:

—Jāā Quetiupau, ¿nocārōru Israel yepa marī ya yepare marī ñicājāā na carotijūgoricarore bairo mu rotimasirjūgowati? ¿Nocārōru Roma macāāna, ati yepare caēmarīcārārē na mu acureiati? ¿Āmea mu ācuati? —qūī jēniñañuparā.

⁷ Bairo na cairō tūgo, atore bairo na iñupī:

—Tiere yu Pacu jeto átimasīñami. Bairi cū jeto ti rāmu cūārē masīñami. Mujāā tiere mujāā camasīpee mee niña. ⁸ Bairo Dios pñame ti rāmurē mujāārē masīōētīmicūā, quetibuju masirjūqūērē mujāārē jogumi. Espíritu Santo mujāā yeripu cū caetaro jūgori, yu yaye busuriquere mujāā quetibuju masīgarā. Bairi Jerusalén macā macāānarē na mujāā quetibuju jūgojarā. Cabero Judea yepa macāāna nipetiro caānarē, cabero Samaria yepa macāānarē, cabero ati umarecōo nocārō cayoaroru macāāna cūārē na mujāā quetibujugarā yu yaye busurique quetire —na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

⁹ Bairo narē quetibuju yaparori bero, cū cabuerā na cañfatoyea, Dios pñame umarecōoru Jesure cū newāmno jocōāñupā. Bairo cū caato, buseriwo pñame cū tocoásuparo. Bairi yua, tocārōā qūīña jānacōāñuparā Jesure. Tunu qūīñanemoesuparā. ¹⁰ Bairo cūrē na cañnamūgōnucūrō, caūmua puğarā jutii cabotirijere cajāñaatana natu buiaetanucāñuparā.

¹¹ Na pñame atore bairo na iñuparā:

—Mujāā, Galilea yepa macāāna, ¿nopērā jōbui umarecōo puamerē mujāā iñamūgōcōānucūñati? Cū, Jesús, mujāā watoa caāniatacu umarecōoru caácú ati yeparu átigumi tunu. Āmerē cū caato mujāā caññajoreea bairo átigumi tunu —na ī quetibujuyuparā.

Se escoge a Matías para reemplazar a Judas

¹² Bairi apóstolea majā Olivo cawāmecuti buroru caānimiatana tunucoásuparā Jerusalēru. Olivo burorū átato, yoaesuparo Jerusalén macā. Judío majā na cayerijārī rāmu ūno cūārē na cañesēāmasirō añuparō. ¹³ Bairo ti macārē etarā yua, na cacānirī wīrupu cabui macā arua puamerē wāmuaítjāañuparā. Na pñame ato cānacāu añuparā: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Santiago Alfeo macā, bairi Simón, Celotea mena macāācū, bairi Judas, Santiago macā añuparā. ¹⁴ Na pñame nipetiro tocānacānia neñanucūñuparā Jesús yarā mena. Cū bairā, cū paco María, bairi aperā carōmia mena neñanucūñuparā, ñubuenañarā.

¹⁵ Bairi jicā rāmu na cañubueāno, Pedro pñame na watoaru wāmuncāñupū. Cañubuenañarā pñame ciento veinte majū añuparā. Narē yua, atore bairo na iñupū Pedro: ¹⁶ “Yu yarā tūgopeoya yu cañrjērē: David ānacū Espíritu Santo jūgori Judas cū cabaīpeere cū caquetibujūwoatuyaricaroreea bairo baigaro. Judas ānacū pñame Jesure cañeparārē cajūgoricu āmi. ¹⁷ Marī mena macāācū ānīmīwī. Marī mena capaaru ānīmīwī cū cūā. ¹⁸ Bairo marī mena macāācū cañnibujorau nimicūā, Jesure cū cañbuitirocarique wapa mena, jicā yepa wapatiyuru. Cabero ti yepa ācū, Judas pñame cū majūā pajāyasicosupū. Bairo cū cabaiyasiro, cū paaro pñame wooyasicosuparo. Cū utamijī wēērī ānajē witiyuparo. ¹⁹ Bairo roro cū cabairijere tūgori, Jerusalén macāāna ti yepare Acéldama wāmētiyuparā.

'Acéldama' ĩgaro, 'Rií Yepa' ĩgaro ĩña na yaye busurique mena. ²⁰ David ānacū Salmos tutipū cū caquetibujucūriqūē atore bairo ĩña Judas cū cabaipeere:

'Cū ya wii macāāna na ábatacoápáro.

Ni ĩjcāū ũcū cū tuaeticōāto ti wiire.'

Tunu bairoa apewēpū atore bairo ĩ cūnemoñupī:

'Apei cū jāwasoāto cū capaa ānimitajere,' ĩ cūñupī David ānacū.

²¹ "Ato marī mena caāna marī Quetiupau Jesús ati yepapū cū caāno cabapacutana niñama.

²² Juan ānacū Jesure cū cabautizaro beropūi bapacutī āna, amurecōopū Jesús cū cawāmuatī rūmupū cabapacutī jānarīcārā nicōāñama. Bairo na mena macāācū ĩjcāū ũcū jāārē bairo caquetibujupau cū cajāārō ĩña. Judas wasoaye caānipau majūrē marī boya. Cū cūā quetibujugūmi marī Quetiupau cariacoatacu nimicāā tunu cū cacatirijere," na ĩñupū Pedro to macāānarē.

²³ Bairo cū caīrō tūgo, pūgarā na mena macāānarē na bootūgoñañuparā. José Justo, ape wāme Barsabás cawāmecucure boyuparā. Apei Matías cawāmecucu caārē boyuparā. ²⁴ Bairo na pūgarārē na beseri yua, atore bairo Diore qūī jēniñuparā: "Jāā Quetiupau, mū roque nipetiro camasārē na yeripū na catūgoñarījērē camasī mū āniña. Bairo caācū ānirī jāārē mū masīōwā. Ni mū caboure cū mū besewa. ²⁵ Judas ānacū puame roro cū caátie jūgori roro popiye bairicaropū ásūpi. Bairo cū paarique cū capitimiatajere apeī cū paawasoāto," qūī jēniñuparā Diore.

²⁶ Bairo qūī jēniyaparori bero, ũtā rupaacarē āmeo wēē nuniñuparā. Bairo átiri masīñuparā Judare cawasoapaure. Matíare cū beseyupi Dios. Bairo yua, Matías puame pūga wāmo peti rupore ĩcā pēnirō cānacāū catuaricarā apóstolea majā mena macāācū ĩjcāū caāninemojūgon āñupā.

2

La venida del Espíritu Santo

¹ Cabero Pentecostés bose rūmū caetaro, nipetiro Jesucristore catūgousarā ĩcāpaua ĩhuberā neñarā baiyuparā. ² Bairo na cañubueāno, caāno tusaroa paio busuocajoyuparo amurecōopū caatīe. Wīno paio cabusuricarore bairo busuocajoyuparo. Ti wii, na caāni wii nipetiropū busuetayuparo. ³ Bairo cabairo yua, peero caāwāmurīcā wēērīrē bairo cabaurije tocānacāū rupo buipurea bauetayuparo. ⁴ Bairo to macāāna nipetirore na yeripū na jāāñupū Espiritu Santo puame. Bairo ñe ũnie rusaesuparo na camasīētīe. Bairo caāna ānirī, aperā yaye busuriquere busujūgoyuparā. Espiritu Santo narē cū camasīōrījē jūgori bairo busuyuparā.

⁵ Mai, ti rūmūrīrē āñuparā Jerusalēpure judío majā ati amurecōo nipetiropū macāāna caatiātana. Jerusalēpū ĩhuberā baiyuparā. ⁶ Bairo cabusucocajorore tūgori yua, neñatayuparā apóstolea majā na caāni wiipū. Neñatarā yua, tocānacāūpua na yayeī na cabusurijere tūgoyuparā. Bairo, dope bairo ĩ tūgoña masīēsuparā. ⁷ Bairo tūgoña macāārī yua, atore bairo āmeo ĩñuparā:

—¿Ānoa nipetiro cabusurā, Galilea yepa macāāna mee na āniñati? ⁸ Bairo cabairā nimirācūā, ¿ñe jūgori marī yaye busuriquere caroaro na busumasīñati? ⁹ Marī mena caāna ĩcāārā, Partia macāāna niñama. Aperā Media yepa macāāna, aperā Elam macāāna, aperā Mesopotamia macāāna, aperā Judea yepa macāāna, aperā Capadocia yepa macāāna, aperā Ponto yepa macāāna, aperā Asia yepa macāāna niñama. ¹⁰ Aperā Egipto, Frigia, bairi Panfilia na cañī yepapū macāāna niñama. Aperā Africa yepa macāāna, Cirene macā jūgoye macāāna niñama. Tunu bairoa Roma cawāmecutī macāī caatiātana niñama. ¹¹ ĩcāārā na mena macāāna judío majā pūnaa na caānoi, judío majārē bairo na marī ĩña. Aperā na mena macāāna judío majā pūnaa āmerīmirācūā, marīrē bairo Diore na caīroarije jūgori judío majārē bairo na marī ĩña na cūārē. Tunu bairoa marī mena macāāna ĩcāārā, Creta yucpōa macāāna niñama. Aperā Arabia yepa macāāna niñama. ¡Bairo ati yepa nipetiropū caatiātana nimirācūā, tocānacāūpua marī tūgoya marī yaye busurique mena Dios cū catutuarije mena cū caátiere! —āmeo ĩ busuyuparā na majū camasā puame.

¹² Bairo tūgoña macāārī yua, nopē bairo ĩ tūgoñamasīēsuparā. Bairo atore bairo āmeo ĩ jēniñuparā na majū:

—¿Nopē bairo marīrē ĩgu qūīcuti Dios? —ĩñuparā.

¹³ Bairo na caimiatacūārē, aperā ĩcāārā, "¡Cūmurā baiyama!" na ĩ boyetiyuparā apóstolea majārē.

Discurso de Pedro

¹⁴ Bairo na caīrō tūgo, Pedro, aperā cū mena macāāna pūga wāmo peti rupore ĩcā pēnirō cānacāū apóstolea majā mena wāmunucāñupū. Pedro puame busurique tutuaro mena atore bairo na ĩñupū camasā cañnarā etaatānarē: "Mujāā, Judea yepa macāāna, mujāā ati

macã Jerusalén macãána cãã tũgopeoya mujããrê yu caĩpeere. ¹⁵ ãnoa yu mena macãána cũmuetĩĩnama. Mujãã narê mujãã caĩtũgoñarõrê bairo mee niĩnama. Ni ùcũ ñamirõcãcã muĩpu cã caasitutuatiĩpaũ caãnorê cũmucẽmĩ. ¹⁶ Bairo mee baiya. Profeta Joel ãnacũ jãã cabaĩpeere quetibũju jũgoyeticũĩupĩ cũ ya tutipũ. Atore bairo i woatuyayupi:

¹⁷ 'Atore bairo yu quetibũjwĩ Dios: Ati umũrecõo caãnitusari rãmari caãno nipetiro camasãrê na yu jogu Espĩritu Santo, yu Yeri majũrê.

Bairo yu caãto, mujãã pũnaa caũmua, mujãã pũnaa rõmirĩ cãã, yu yaye busũriquere quetibũju netõõgarãma aperã camasãrê.

Tunu bairoa cawãmarã yu yaye macããjê cabau iñorĩjêrê iĩagarãma.

Tunu cabũtoa cããrê na yu quetibũjũ na caqũẽguerõn.

¹⁸ Bairi ti rãmũ caãnorê yu carotirã caũmua, carõmia cããrê na yu jogu Espĩritu Santo, yu Yeri majũrê.

Bairo yu caãto, yu yaye busũriquere quetibũjunetõõgarãma aperã camasãrê.

¹⁹ Jõ umũrecõõn ricaati cabairije baugaro.

Ati yeparũ cãã ricaati cabairije baugaro.

Rĩre bairije, peerore bairije, peero busũri bairije cabaurije cãã bau iĩogaro.

²⁰ Bairo cabairo, muĩpu umũreco macããcũ naitĩãcoagumi.

Ñami macããcũ ruame riĩ cuire bairo jũãũ baigumi.

Bairo baigaro ati yeparũ yu caetaparo jũgoye.

Ti rãmũ ruame caãnimajũrĩ rãmũ nigaro.

²¹ Bairi nipetiro camasã, "Yu Quetiũpaũ yu netõõña," caĩjẽnirã ruame netõõõgarãma, ñiwĩ Dios,'

i quetibũjũyupi Joel ãnacũ cũ ya tutipũ," na iĩupũ Pedro, to caneñarã etaatãnarê.

²² I quetibũju yaparo, na i quetibũjunemoĩupũ tunu: "Yu yarã, Israel yepa macããna tũgopeoya yu caĩrĩjêrê: Jesús, Nazaret macã macããcũ Dios cũ cabesericũ majũ ãmi. Merê mujãã caroaro mujãã masĩña cũ caãtajere. Capee átĩjẽño iĩowĩ. Caroaro, camasiã manierê átĩjẽño iĩowĩ. Dios cũ camasĩrĩjê jũgori cũ catutuarijere marĩ átĩ iĩowĩ. ²³ Bairo caroaro cũ caãtimiatacũãrê, mujãã ruame cũ mujãã boerũ. Tirũmũrũ ati umũrecõõe Dios cũ caqũẽnoparo jũgoyerũa, merê cũ macũrê roro mujãã caãtĩpeere masĩyerijãñupĩ. Bairi mujãã ruame cũ mujãã ñerotiũ. Cũ cariarore borã, roro caãnarê yucũpãĩrũ cũ mujãã papuatur-otiũ. ²⁴ Bairo cũrê mujãã caãtimiatacũãrê, Dios ruame cũ catiõyupi. Cariaricarã ãnana na caãnorũ caãnimiatacũrê cũ wĩtio joroque cũ ãsupi Dios. ²⁵ Quetiũpaũ rey David ãnacũ, Jesús cũ cabaĩpeere quetibũju woatucũĩupĩ atore bairo:

'Dios, yu Quetiũpaũ, yu mena ãnicõã ninucũĩami.

Yũture cariape nũgõãrê ãninucũĩami, ñe ùnierê yu cauwietiparore bairo i.

²⁶ Bairi bũtioro yu useaniña. Ñe ùnie ruãetiyã yu yerĩpũre.

Tunu bairoa Diore yu basapeoya. Bairi yu tũgoñarĩqũẽ paietiyã.

²⁷ Yu yeri pũnarê cariaricarã ãnana na caãnorũ mũ joroacetĩgũ.

Mũ carotire camai ãnirĩ yu rupaũ ãnatõrê to boao joroque mũ áperĩgu.

²⁸ Cariacoatacũ yu caãnimiatacũãrê, yu mũ catiõgũ tunu.

Bairi mũ tũpũ yu caãno, useanio joroque yu mũ átĩgu,'

i quetibũjũyupi David ãnacũ Jesús cũ caĩpeere," na iĩupũ Pedro, to caneñarã etaatãnarê.

²⁹ I quetibũju yaparo, na iñemoĩupũ tunu: "Yu yarã, marĩ ñicũ David ãnacũ riacõasũpi. Bairo cũ cariaro iña, cũ yaarocacõãñupã. Nipetiro tiere marĩ masĩña. Marĩ nipetiro marĩ iĩnucũĩã cũ ãnacũrê na cãyaayarica ope ãtã opere. ³⁰ David ãnacũ ruame profeta majõcũ ãniñañupĩ. Bairi cũ ruame masĩcõãñupĩ: 'Dios caãnorê bairo yure cũ caĩrĩcãrõrêã bairo yu pãrãmerã mena macããcũ jĩcãũ nigumi Cristo. Yure bairo Israel macããnarê na rotimasĩgumi,' i masĩcõãñupĩ David. ³¹ Bairi David ãnacũ ruame ape rãmũrũ cabaĩpeere camasĩrê bairo majũ Jesucristo cariacõatacũ nimicãã tunu cũ cacatĩpeere quetibũju jũgoyetiũyupi. Bairo iĩupĩ: 'Yu yeri pũnarê cariaricarã ãnana na caãnorũ mũ joroacetĩgũ. Tunu yu rupaũ ãnatõrê to boao joroque mũ áperĩgu,' i quetibũjũyupi David, Jesucristo cũ cabaĩpeere. ³² Bairi cũrêã catiõyupi Dios. Jãã nipetirã Jesure caĩnarĩcãrã jãã ãniña cã cacatĩriquere. ³³ Bairi ãmerê yua, Diotu cariape nũgõãrũ carui ãcũmi, cũrê rotibõjagu. Tunu bairoa Dios cũrê cã caĩrĩcãrõrêã bairo Espĩritu Santo cũ caãtĩpeere rotimasĩĩami. Mujãã nipetirije mujãã catũgoataje, mujãã caĩñaataje cãã Jesucristo cũ caãto jũgori baiaru. ³⁴ Marĩ ñicũ ãnacũ David rupaũri ãnajêrê neápéyupi Dios umũrecõõpũre. Tunu bairoa David ãnacũna atore bairo i woatuyupi:

'Dios ruame yu Quetiũpaũre atore bairo qũĩũupũ: "Ato ruiyã cariape nũgõã ruame mai.

³⁵ Mũ pesua caãnanarê na yu canetõõnucãrõ berõpũ, mũ ruame na mũ rotimasĩgũ," qũĩũupũ,' i quetibũju woatuyupi David ãnacũ.

³⁶ "Bairi ati yepa, Israel yepa macããna nipetiro cariape atiere na masĩãto: Cũ, Jesús yucũpãĩrũ mujãã carpuatu rocarõtiricãre Dios ruame nipetiro Quetiũpaũre bairo cũ

cũñupĩ. Tunu bairoa nipetiro camasãrê netõõgu, marĩtu cã cajoricure bairo cã cũñupĩ,” na ĩ quetibũyupũ Pedro to caneñarã etaatãnarê.

³⁷ Bairo cã caĩrõ tũgori, butiuro tũgoña macãñuparã. Bairo tũgoña macããrã yua, atore bairo na ĩ jẽniñañuparã Pedrojããrê:

—Jãã yarã, ¿ñerê jãã caãto to boyati ãmerê?

³⁸ Pedro puame na ĩñupũ:

—Jesucristo yarã ãnigarã, mujãã caãno cãrõ Dios mena busuqũẽnoña roro mujãã caãtiere. Roro mujãã catũgoñarĩjẽrê jãnarĩ, caroa puamerê tũgoñajũgoya. Bairi tunu mujãã nipetiro mujãã cabautiza rotiro ñuña. Roro mujãã caãtiere Dios puame cã camasiriyomasĩparore bairo ĩrã, bairo mujãã caãto ñuña. Bairo mujãã caãto, Espĩritu Santore mujãã jogumi Dios. ³⁹ Torea bairo marĩ ĩ quetibũyũ cũñupĩ: “Yũ yeri pũnarê na yũ jogũ nipetiro yure catũgousarãrê.” marĩ ĩ quetibũyũ cũñupĩ. Bairi mujãã, mujãã pũnaa cããrê, noo aperopũ macããna cããrê na jogumi Dios, Espĩritu Santore, cãrê mujãã nipetiro mujãã catũgousaata —na ĩñupũ Pedro.

⁴⁰ Tore bairo jeto na quetibũyunemoñupũ Pedro:

—Bairo mujãã caãto ñuña: Ati yepa macããna jĩcããrã cayasiparã niñaama na carorije wapa. ĩNarê bairo mujãã cãã baeticõãña! Dios mena busuqũẽnoña —na ĩñupũ Pedro camasãrê.

⁴¹ Bairi yua, nipetiro tie quetire catũgousajũgorã puame bautiza rotiyuparã. Ti rũmũrê catũgousari majã mena macããna, itia mil majũ ãninemoñuparã tunu. ⁴² Cabero na, catũgousajũgori majã puame caroaro tũgousayuparã apõstolea majã na caquetibũyurijere. Tunu bairoa caroaro nipetiro jĩcã majãrê bairo ãnimasĩjũgoyuparã. Bairo ãna, nipetiro neñarĩ, Diore cã jẽninucũñuparã. Tunu bairoa Jesũs cã caũgatũsarica rãmũrê tũgoñarĩ, pããrê uganucũñuparã nipetiro.

La vida de los primeros cristianos

⁴³ Nipetiro to caãna camasã puame apõstolea majã na caãtiere ĩñarĩ, tũgocõã maniãsuparã. Capee na caãtijẽñomasĩrĩjẽrê na caãti ĩñorĩjẽrê ĩñarĩ, tũgocõã maniãsuparã. ⁴⁴ Tunu bairoa nipetiro catũgousajũgori majã caroaro jĩcãrõrê bairo ãñuparã. Bairi na mena macããna cabopacarã na caãmata, na cabopacarijere na nuniñuparã. ⁴⁵ Bairi na yaye majũ na cacũgorije caãno cãrõrê nuniñuparã, wapa jegarã. Bairo átĩ yaparori, tie dinerore ãmeo ricawoyuparã, narê carusari wãmerê na cawapatiparo ñurõ. ⁴⁶ Tunu bairoa tocãnacã rũma templo wiipũ neñanucũñuparã. Na ya wiirĩpũ cããrê Jesũs cã caũgatũsarica rãmũrê tũgoñarĩ pããrê uganucũñuparã. Useanirĩqũẽ mena jĩcã majãrê bairo jĩcãrõ mena ugariquere uganucũñuparã. ⁴⁷ Tunu bairoa Diore basapeonucũñuparã. Bairo na caãtiãno ĩñarĩ, to macããna camasã nipetiro na ĩroayuparã. Bairi tocãnacã rũma, catũgousari majã menarê capããrã ãninemo nucũñuparã. Marĩ Quetiupau puame cã canetõõrãrê cã yarã majũ na ãnio joroque na átinemo nutuásũpu.

3

Un cojo es sanado

¹ Jĩcã rãma Pedro, Juan mena templo wiipũ ásũparã. Tres de la tarde caãno camasã na cañubueri hora majũ ãñuparõ. ² Mai, to templo wii jope tũpũ ãninucũñupũ jĩcãã cawĩmau ãcũpũna caãmasĩetacu. Cũ yarã puame Caroa Jope cawãmecuti jope tũpũ cũ cũnucũñuparã, camasã caetari majãrê dinero limosnarê na cã cajẽnimasĩparore bairo ĩrã. ³ Bairi yua, caãmasĩecũ, Pedro, Juajãã na cajããetaro ĩñarĩ, dinerore na jẽnimĩñupũ. ⁴ Bairo cã cajẽnirõ, Pedrojãã qũĩñañuparã. Qũĩña yua, atore bairo qũĩñupũ Pedro puame:

—Yũ yau, tũgopeoya —qũĩñupũ.

⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedore qũĩñañupũ, “Dinero yũ nunigu ácamĩ,” ĩ tũgoñarĩ. ⁶ Bairo cã caĩtũgoñamiatacuããrê, atore bairo qũĩnemoñupũ Pedro puame:

—Yua, plata, oro moneda tiirire yũ cũgoetiya. Bairo cũgoeticãã, Jesucristo yure cã camasĩõrĩjẽ jũgori mũrê yũ juátigu. Jesucristo, Nazaret macããcũ cã catutuarije mena mũrê ñiña: Wãmunucãrĩ ãjũgoya —qũĩñupũ Pedro caãmasĩecũrê.

⁷ Bairo ĩ yaparori, cũ wãmo cariape nugõã mena cã tũgãwãmoñupũ. Bairo cã caãto, caãmasĩecũ rũpori puame, cã ãñadobea cãã tutuacoásũparo. ⁸ Bairo cabairo yua, caãmasĩetĩmĩatacu puame patiwãmunucãcoásũpu. Bairo patiwãmunucãrĩ, ãmasĩjũgoyupũ yua. Bairi Pedrojãã mena useanirĩ templo wiire jããñupũ. Diore basapeori paticõã ñesẽãñupũ. ⁹ To macããna puame nipetirã cã caãmasĩrĩjẽrê, cã cabasapeori cããrê ĩñañuparã. ¹⁰ Bairo qũĩñarĩ yua, butiuro tũgocõã maniãsuparã. Mai, cã masĩcõãñuparã. “Cãã niñami Caroa Jope cawãmecuti jope tũpũ cadinero jẽniruinucũmĩatacu,” ĩ masĩcõãñuparã.

Discurso de Pedro en el Pórtico de Salomón

¹¹ Cacatiatacu puame Juan, Pedore pitigaetiri, na mena nicõã ñesẽãñupũ. Bairi ti wii macããna cã cabairijere tũgori na tũpũ atuásũparã Portal de Salomõn na caĩrõpũ, qũĩñagarã.

Topu añuparã mai Pedrojãã. ¹² Pedro puame bairo na caetaro ñña, atore bairo na ññupũ: “Yu yarã, Israel yepa macããna, ¿nopẽrã, ‘Pedrojãã na camasĩrjẽ jũgori, o Diore na caĩroamasĩrjẽ jũgori caãmasĩcũrẽ cũ catioupã,’ caĩrãrẽ bairo mujãã tũgoñañati?” ¹³ Jãã majũ, jãã camasĩrjẽ jũgori mee jãã átiapũ. Marĩ ñicũjãã, Abraham, Isaac, Jacojãã ãnana na caĩroajũgoricũ Dios puame cũ macũ Jesure caãnimajũũrẽ bairo caãcũ cũ cũñupĩ. Bairo cũ caãtimiatacũãrẽ, mujãã puame cũ ñerĩ, ati yepa macããna carotimasĩrĩ majã tũpũ cũ mujãã neápũ. Bairo mujãã caãto, Pilato puame cũ wiyogamiwĩ. Mujãã puame cũ cawiyogarijere mujãã boepũ. ¹⁴ Jesũs, ñe ñnie carorije caãpei cũ caãnimiatãcũãrẽ, cũrẽ cũ cawiyoro mujãã boepũ. Roro caãcũ puamerẽ cũ cawiyorore mujãã bowũ. ¹⁵ Bairo átiri, yeri capetietiere cajomasĩrẽ cũ mujãã pajĩãrocãã rotiwũ. Bairo roro cũrẽ mujãã caãtirocãmiatãcũãrẽ, Dios puame cũ caricoamiatãcũrẽ cũ catioupũ. Jãã, cũ jãã ññawũ tunu cũ cacatiriquere. ¹⁶ Cũ camasiõrjẽ mena cũ wãmeina jãã caĩrjẽ jũgori, ãni caãmasĩtĩmĩatãcũrẽ cũ catio joroque cũ jãã átiapũ. Jesũs mena jãã tũgoñatutuaya. Bairo cũ mena tũgoñatutuari, ãni mujãã camasiõrẽ cũ catipeticoao joroque cũ jãã átiapũ. Mujãã ññaña merẽ tiere,” na ñ quetibũjũyupũ Pedro to caneñarã etarãrẽ.

¹⁷ Ñ quetibũjũ yaparo, na ñ nemoñupũ tunu: “Yu yarã, merẽ yũ masĩña mujãã catũgoñamawijariquere. ‘Dios macãrẽ cũ pajĩãrã marĩ átiya,’ mujãã, mujãã quetiuparã cãã, mujãã ñ tũgoñamasĩẽsupã. Bairo ñ tũgoñamasĩẽtĩrĩ, cũ mujãã pajĩãrocãã rotiwũ. ¹⁸ Tirãmũpũ profeta majã Dios cũ caquetibũjũnetõõroticarã jũgori quetibũjũ jũgoyeticũñupĩ, cũ macũ, cũ cajou ati yepapũ popiye cũ cabaĩpeere. Mujãã puame popiye cũ baio joroque mujãã caãtaje jũgori, Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo baietawũ. ¹⁹ Bairi Dios mena busũqũẽnoña roro mujãã caãtiere. Roro mujãã catũgoñarjẽrẽ jãnarĩ caroa puamerẽ tũgoñajũgoya. Dios mena tũgoñatutuajũgoya, roro mujãã caãtiere cũ camasiriyoparore bairo ñrã. Bairo mujãã caãpata, marĩ Quetiupãũ puame caroa yericãtãjere mujãã jogumi. ²⁰ Tunu caãnijũgoripãpũina mujããrẽ cũ cajogãricũrẽ cũ jogumi Dios, Jesũs Mesĩas majũrẽ. ²¹ Baipũã, ati yepapũrẽ apẽrigumi mai. Umũrecõõpũ ñicõã ãnigumi cũ pacũ Dios, tirãmũpũ profeta majã cañũrẽã cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cabaĩpetiparo jũgoye. ²² Atope bairo na ñ quetibũjũ cũñupĩ Moĩsẽs ãnacũ marĩ ñicũjãã ãnana: ‘Marĩ Quetiupãũ Dios puame popiye cũ tũre yũ jowĩ. Torea bairo apeire mujãã jogumi profeta majõcũrẽ. Mujãã mena macããcũ jĩcãũ caãnipãũ ñigumi cũ cãã. Cũ, mujããrẽ cũ caquetibũjũpeere caroarõ tũgopeoia. ²³ Torecũ, ñi jĩcãũ ñcũ cũ, profeta majõcũrẽ catũgousãgãcũ puame yãsicoãgumi. Dios yarã, Israel ya poa macããna cawãmecũna mena ãmerĩgumi,’ ñ quetibũjũ cũñupĩ Moĩsẽs ãnacũ.

²⁴ “Ñipetiro profeta majã cãã ãme rãmũ cabaĩpeere quetibũjũ jũgoyetiayupa. Samuel cawãmecũscũpũ quetibũjũ jũgoaná, ãme macããnapũ quetibũjũ tuetayupa. ²⁵ Ñipetiro Dios camasãrẽ caroarõ cũ caãtigarije, profeta majã jũgori cũ caĩcũrĩqũẽ marĩ yaye caãnipee añupã. Tunu bairoa marĩrẽ caroarõ átigu, Dios puame marĩ ñicũjãã ãnana mena cawãma wãme camasãrẽ cũ caãtipeere quetibũjũ cũñupĩ. Atope bairo ñcũñupĩ Dios Abraham ãnacũrẽ: ‘Mũ pãrãmerã jũgori ati yepa macããna ñipetiro caroarõ ãnigarãma,’ qũĩñupĩ Abraham ãnacũrẽ. ²⁶ Bairi cũ macãrẽ cũ catiori bero, marĩ judío majã marĩ tũre cũ jojũgoyupi. Caroarõ marĩ caãnorẽ bori, marĩ ñipetiro roro marĩ caãtiere marĩ cajãnaparore bairo ñ, marĩ judío majãtũre cũ jojũgoyupi Jesure,” na ñ quetibũjũyupũ Pedro to caneñarã etarãrẽ.

4

Pedro y Juan ante las autoridades

¹ Bairo Pedro, Juajãã camasãrẽ na caĩãnitoyea, sacerdote majã, bairi Dios ya wiire coteri majã quetiupãũ, bairi saduceo majã cãã etayuparã. ² Na puame Pedro, Juajãã mena asiajãñũñuparã. Camasãrẽ na caquetibũjũro boesuparã. Tunu bairoa, “Camasã caricoatana ñimirãcãã tunu catiyama Jesure bairo,” na caĩquetibũjũro boesuparã. ³ Bairi yua, Pedro, Juajããrẽ ñerĩ, preso jorica wiipũ na cũcõãñuparã, merẽ ñamicã caãnoi. ⁴ Bairo narẽ na cacũmiatacũãrẽ, na caquetibũjũrĩjere catũgoatana to macããna puame na caĩtatãjere cariape tũgoyuparã. Bairi Jesure catũgousari majã caãmua jetoa merẽ jĩcã wãmo cãnacã mil majũ añuparã.

⁵ Ti rãmũ, busuri rãmũ Jerusalén macãpũrẽ quetiuparã judío majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã, Moĩsẽs ãnacũ cũ carotĩcũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cãã neñañuparã. ⁶ Na mena sacerdote majã quetiupãũ, Anãs cãã añupã. Bairi Caifãs, Juan, Alejandro, ñipetiro sacerdote majã quetiuparã yarã cãã na mena añuparã. ⁷ Bairo na caneñãpetiro bero, Pedro, Juajããrẽ na neatĩ rotiyuparã. Bairo narẽ na cane etaro yua, na recomãcã na ñucõrĩ atore bairo na ñ jẽniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena, o noa na camasĩrjẽ jũgori caãmasĩtĩmĩatãcũrẽ cũ mujãã catiõãtĩ?

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro puame ñe ñnie rusaricaro mano Espĩritu Santo cũ camasiõrjẽ jũgori atore bairo na ññupũ:

—Mujää, ato macääna quetiuparä, mujää cabutoa camasirî majä cää, tũgopeoya mujääre yu caĩpeere: ⁹ “¿Noa na carotiro mena cariyecunare cü ñuo joroque cü mujää átiati?” jáä mujää í jëniñaña. ¹⁰ Bairi cariape mujääre jáä ñña, ati yepa, Israel yepa macääna nipetiro na camasirpare bairo írã: Jesucristo, Nazaret macääc cü camasirjê jũgori, ñni mujää watoa caãcũrê cü catio joroque cü jáä átiaru. Cũrêã yucapãiru cü mujää papuatiuroca rotiwu. Bairo cãrê roro mujää caátimiatacããrê, Dios puame caricoamiricũrê cü catioyupi. ¹¹ Mujää, útã mena cawii qũenori majãrê bairo mujää ñniña. Jesús puame mujää caĩñarõ mujää caátimasietãã ütãrê bairo niñami. Bairo mujää, cãrê mujää caboetimiatacããrê, ti wii mujää caqũenori wii macääcãã ütãã caãnimajũricãrê bairo cü cũñupí Dios. ¹² Bairi ni ũcũ apei ati umurecõo macääcã camasãrê na netõõmasiẽcũmi. Apei roro marí cabairijere canetõõpũre cü cũẽsupí Dios —na í quetibũyuyupũ Pedro quetiuparãrê.

¹³ Bairo to macääna quetiuparä Pedro, Juajää camasirãrê bairo tũgoñatutuari na caquetibũrijere tũgorã, tũgocõã masiãsuparã. Merê, “Cabũgoro macããna, cabueetana niñama Pedro, apei Juan,” í tũgoña masiũparã. Tocãrõã yua, “Jesús mena caãnana niñama, na í tũgoña bõcayuparã. ¹⁴ Apeyera tunu caãmasiẽtĩmiatacure na cacatioatacũ cãã na watoapũ nucũñupã. Bairi dope bairo narê cabucutiẽre í masiẽsuparã. ¹⁵ Bairi Pedro, Juarê macãpũ na witiãrotiyuparã mai, narê na cabusãrotipeere ãmeo busugarã na majũ. ¹⁶ Atore bairo ñũparã:

—Pedro, Juajääre ¿nopê marí ãnaati? Ati macã macääna nipetiro masiñama na caãti ñnoatjere. Bairi marí puame, “Caãmasiẽcũrê cü catioetiupa,” marí í masiẽtĩña. ¹⁷ Bairo tiere í masiẽtĩmirãcãã, tutuaro mena, “Tocãrõã jãnaña mujää cabuerijere,” na marí ñgarã. Bairo marí caĩrõ bero yua, Jesús ãnacũ cü caĩquetibũcũrĩqũerê quetibũju jãnagarãma —ãmeo ñũparã na majũ.

¹⁸ Bairo ñri bero, na piijoyuparã tunu Pedrojããrê. Na piijori yua, atore bairo na ñũparã:

—Jicã wãmeacã ũno Jesús ãnacũ cü caquetibũcũrĩqũerê pugani quetibũjeticõãña. Camasãrê tiere na bueticõãña —na ñũparã Pedrojããrê quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩmiatacããrê, atore bairo na ñũpũ Pedro:

—Mujää caĩrjêrê jáä cayuata, Dios cü carotirijere canetõõrãrê bairo jáä baibujiorã, Dios cü caĩñajoro. Bairi, ¿Dios yaye netõõjãñurõ, mujää yayere jáä catũgousaro mujää boyati? ²⁰ Jáä puame jáä caĩñarĩqũẽ, jáä catũgorique cããrê camasãrê jáä quetibũju jãnamasiẽtĩña —na ñũparã Pedrojãã.

²¹ Bairo na caĩrõ tũgo, quetiuparã puame tutuaro mena na quetibũjunemoñuparã tunu. Nemo dope bairo na í masiẽtĩri yua, na wiyocõãñũparã. Mai, ti macã macääna nipetiro camasã puame Diore basapeorã baiyuparã, caãmasiẽtĩmiatacure cü cacatioataje jũgori. Bairi quetiuparã puame Pedrojããrê popiye na baio joroque na átimasiesuparã. ²² Mai, to macääcã caroa wãme jũgori na cacatioricũ puame cuarenta cũmarí netõõ cũgoyupũ.

Los creyentes piden confianza y valor

²³ Bairi Pedro, Juan na cawiyootana ãnirĩ na yarã na caãnopũ ásuparã. Topũ etarã yua, nipetirije sacerdotẽ majã, bairi cabutoa camasirĩ majã narê na caĩatajere na quetibũyuyuparã. ²⁴ Bairo na caĩquetibũjuro tũgo, nipetiro jicãrõ Diore atore bairo í jëniñũparã: “Jãã Quetiupau, mua ati umurecõo, ati yepa, ria capairiya cããrê, nipetirije caãnierê caqũenoricũ mu ñniña. ²⁵ Mua, tirãmupure Espiritu Santo jũgori David, mu caroti ãnacũrê atore bairo cü mu quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa murê na caãtipeere:

‘¿Nopêirã camasã na asiãjãñũñati Dios cü cajon mena?

¿Nopêirã, “¡Cũ marí netõõnacãcõãgarã!” na í tũgoñãñati?”

²⁶ ‘Ati yepa macääna quetiuparã ãmeo qũẽgarã, na ãmuarê, “¡Qũẽnojũgoyetiya!” na írã baiyama.

Bairi quetiuparã ati yepa macääna neñapori, Dios mena ãmeo qũẽgarã coterã baiyama.

Tunu bairoa cü macã Cristo, ati yepa cü cajopau cããrê ãmeo qũẽgarã coterã baiyama,’ mi quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa Davire.

²⁷ “Bairi mu caĩrcãrõrêã bairo Poncio Pilato, bairi Herodes mena, Jerusalén macääna israelita, bairi ape yepa macääna mena neñarí, Jesús, mu cajoricũ, Mesías majũrê roro cü ãma. Cũrêã mu puame caãnimajũũ cü ãnio joroque cü mu apũ. ²⁸ Bairo cü na caãto, mu macũ cü cabaipee nipetirijere mu caquetibũju jũgoyeticũñaricãrõrêã bairo baipeticoaapu. ²⁹ Bairi jáã Quetiupau ãmerê tutuaro mena, ‘Jãnaña,’ jáãrê na caĩatajere tũgoya. Bairo tũgori yua, jáã, mu carotirã puamerê, jáã mu jogũ tũgoñatutuariquere. Bairo mu caãto, mu yaye busuriquere uwiricarõ mano caroaro jáã quetibũju masigarã. ³⁰ Tunu bairoa mu camasiõjorije mena cariyecunãrê jáã catio masigarã. Apeye áti ññorĩqũẽ cããrê jáã áti ññomasigarã, mu macũ caroũ majũ cü camasirjê jũgori,” qũũ jëniñũparã Pedrojãã Diore.

³¹ Bairo na cajëniyaparoro yua, na caneñarí arua puame butiro yuguiyuparo. Bairo cayugui ãno, Espiritu Santo puame na yeri pũnapũ ñajããetayupũ. Torena, ñe ñnie rusaricarõ

mano cāgoyuparā Espiritu Santo cū camasīrjērē. Tūgoñatutuari, Dios yaye quetibujeriquere quetibujū masicōāñuparā yua.

Todas las cosas eran de todos

³² Tunu apeyera, to macāāna catūgousari majā jīcā majārē bairo tūgoñañuparā. Bairo ni jīcāū ūcū na mena macāācū cū yaye cū cacūgorijere maiesupū. Caroaro āmeo juātinemoñuparā na majū. ³³ Apóstolea majā pūame tūgoñatutuari, marī Quetiupau Jesús cariacoatacu nimicūā nemo cū cacatiriquere camasārē na quetibujuyuparā. Bairo na caquetibujuro, Dios pūame caroare na jonucūñupū. ³⁴ Tunu ni jīcāū ūcū Jesús yarā mena macāācū cabopacau mañupū. Nipetiro catūgousarā caweseeri, o wiiri cacūgorā tiere nunirī dinerore jeyuparā. ³⁵ Bairo tiere jeri apóstolea majārē na nunīñuparā. Na pūame tie dinerore camasā nipetirore na ricawoyuparā, narē carusari wāmerē na cawapatiparo ñuro.

³⁶ Torea bairo ásupū levita mena macāācū jīcāū José cawāmecucu cāā. Cū pūame Chīpre yucu poapu cabuiaricu āñupū. Cūrēā apóstolea majā pūame Bernabé qūī wāmetiyuparā. Bernabé ĩgaro ĩña, “Tūgoña yeri ñuo joroque caācu”. ³⁷ Bairo Bernabé pūame cū wesere nunirī dinerore jeyupū. Bairo tiere jeri, apóstolea majārē tiere na nunīñupū, camasā cabopacarārē na na ricawoāto ĩ.

5

El pecado de Ananías y Safira

¹ Apei na mena macāācū pūame ñuesupū. Bairo ásupū: Ananías, bairo cū ñumo Safira mena na wesere nunirī dinerore jeyuparā. ² Tiere jeyuparo yua, Ananías pūame cū ñumo mena jīcārōrē bairo tūgoñarī dinero carecomacā mena tuayuparā. Apeye catuarijere na nunīñuparā apóstolea majārē, “Nipetiroro mujāārē tie dinerore jāā nunīña,” ĩrā. ³ Pedro pūame na caitorijere masicōārī atore bairo qūññupū Ananīārē:

—Ananias, ¿dopēī Satanās mu cū carotirore bairo mu átiati? Espiritu Santore qūñtoare bairo mu átiupa, bairo carecomacā mu wese wapare mu cajoata. ⁴ ¿Mu ya wese mee to āniati, mu canuniata wese? Tunu bairoa ti wesere mu canunirō bero, ¿ti wese wapa mu yaye dinero mee to āniati? Bairo carecomacā jāārē mu cajoata, ñubujioatato. Cariapea quetibujupeere mu pūame, “Nipetiro mujāārē jāā joya,” mitoapu. Jāā meerē, Dios pūame roquere mitoapu —qūññupū Pedro Ananīārē.

⁵ Bairo cū cañrjērē tūgo, jicoquei riañacoasupū Ananías ānacū yua. Bairo nipetiro Ananías cū cabairijere tūgorā, butiuro uwiyuparā. ⁶ Bairo Ananías cū cariaro bero, cawāmarā átiri, cū rupau ānatōrē ūmarī cū yara acoāsūparā.

⁷ Itia horas bero cū ānacū ñumo pūame ti wiire jāāetayupo. Masēsupo cō manapu ānacū cū cabaiatajere. ⁸ Bairo cō caetaro ĩña, atore bairo cō ĩ jēñiñañupū Pedro:

—¿Jāārē mujāā cañrīcārō cārōā ti wesere mujāā nunīati?

Bairo cū cañjēñiñarō tūgo, atore bairo qūññupū Ananías ānacū ñumo Pedrorre:

—Tocārōā jāā wapa jeapu —qūñtoyupo cō cāā.

⁹ Bairo cō cañrō tūgo, atore bairo cō ĩñupū Pedro:

—¿Nopēīō mu manapu mena jīcārōrē bairo tūgoñarī Dios Yeri majūrē mujāā ĩtoati, bairo āna? ĩñajoñijate. Jōā atiyama mu manapu ānacūrē cayarātána. Āmea mu cūrē mu yara ágarāma.

¹⁰ Bairo cū cañrō tūgo, Safira cāā riañacoasupō Pedrotua yua. Bairo cawāmarā pūame ti aruapu jāāetarā, merē cariaatacopure cō ĩñañuparā. Bairo cō ĩña yua, cō ānacō cūrē yara acoāsūparā cō manapu ānacū tūpu. ¹¹ Bairo camasā nipetiro Ananías bairo Safira na cabairijere tūgorā, butiuro uwiyuparā Dios yarā, bairo aperā cāā.

Muchos milagros y señales

¹² Ti rāmārī caāno, apóstolea majā pūame camasā watoare capee Dios cū camasīrjērē mena caroare āti ĩñoñuparā. Nipetiro camasā neñanucūñuparā Pórtico de Salomón cawāmecutopu. ¹³ Aperā ricaati catūgoñarā na mena neñagaesuparā. Bairo baimirācāā, cariape catūgousari majārē na ĩroyuparā. ¹⁴ Bairo bairā, Jesucristo yaye quetire catūgousari majā menarē capāārā āninemo nucūñuparā caūmua, carōmia cāā. ¹⁵ Bairo cariayecunarē na cacūñarō mena Pedro cū caātīwāpu na cūñuparā. Pedro narē cū capāñaeiticōāta, “Cū canetōátie wātīācā ūno na etagaro,” ĩrā, na cūñuparā. ¹⁶ Tunu Jerusalén macā tūni macāāna na yarā cariayecunarē, bairo aperā wātī yeri pūna mena capajūgorā cūrē na jeasuparā. Nipetiro na ūna caticoasuparā yua.

Los apóstoles son perseguidos

¹⁷ Bairo sumo sacerdote, saduceo majā jīcārā cū mena, Pedrojāā na caātiere tūgorā, na ĩñatutijāñuparā. ¹⁸ Bairo na ĩñatutiri yua, na ñerotiri, preso jorica wiipu na cūrerotiyuparā apóstolea majā pūamerē. ¹⁹ Bairo narē topu na cacūmiatacūrē, marī Quetiupau cū cajou

ángel puame ñamipũ etari, preso jorica wii jopere pãacõãñupũ. Pããrĩ, atore bairo na ññupũ Pedrojããrẽ: ²⁰ “Tunu ánája templo wiipũ. Topũ áñirĩ, ati yepa macããna nipetiro ti wiire cañubuerã etarãrẽ na quetibujũya cawãma yeri na cacãgopeere,” na ññupũ ángel. ²¹ Bairi cabusuri rãmũ caãno, na cũ cañatatorea bairo ñamirõcãcã templo wiire jããetayuparã. Bairo to macããnarẽ na quetibujũ jũgoyuparã yua.

Bairo na caquetibujũãno, sumo sacerdote bairi cũ mena macããna mena neñarotiyuparã, nipetiro israelita majã cabũtoa camasãrĩ majãrẽ, Junta Suprema macããjẽrẽ ãmeo busugarã. Bairo neñarĩ bero yua, apóstolea majãrẽ preso jorica wiipũ caãnarẽ na neatĩrotiyuparã. ²² Bairo na caneatĩrotijoatãna puame preso jorica wiipũ etarã, Pedrojããrẽ na bócaesuparã. Na bócaetiri yua, tunucoásúparã Junta Suprema macããna tũpũ tunu. ²³ Atore bairo na ñeta ásúparã:

—Preso jorica wiire caroaro biaricaro caãnimiatacũãrẽ, tunu bairoa ti wii coteri majã caroaro na caññacotemiatacũãrẽ, ti wiire jããetarã, jãã bócaetiapũ Pedrojããrẽ. Ni jĩcãũ ùcũ maniami ti wiipũre —na ñ quetibujũyuparã.

²⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, sumo sacerdote, bairi templo wii policia majã quetiuparã, bairi sacerdote majã caãnimajũrã cũã tũgoñacõã maniasuparã. “¡Ago tame! Bairo na caãtie, ¿nocãrõpũ na jãnarãati?” ñ tũgoñañuparã. ²⁵ Bairo na caĩtũgoña ãno, jĩcãũ natũ etari atore bairo na ññupũ:

—Preso jorica wiipũ mujãã cacũmiatana puame templo wiipũ camasãrẽ na quetibujũrã átiamã tunu —na ñ quetibujũyupũ.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii coteri majã quetiuparã cũ ãmũã mena Pedrojããrẽ macãrã ánã acocásuparã. Bairo na bócamirãcũã, roro na átimasĩesuparã. Camasã Pedrojãã na caĩrjẽrẽ catũgorã etaatãnarẽ uwijãñũñuparã, “Marĩrẽ ùtã rupãã mena wẽrẽẽma,” ñrã. ²⁷ Bairãpũã, Pedrojããrẽ na neásúparã Junta Suprema macããna tũpũ. Bairo na caetaro ñña, sumo sacerdote puame atore bairo na ññupũ:

²⁸ —Tutuaro mena, “Cũ ãnacũ cũ cabairiquere camasãrẽ na quetibujũnemo eticõãña,” mujããrẽ jãã ñwã. Bairo jãã caĩmiatacũãrẽ, tiere mujãã tũgoetimajũcõãña. Jerusalén macã macããna nipetirore na quetibujũrã mujãã átija. Tunu bairoa nemojãñũrõ roro, cũ ãnacũ cũ cariaricere jũgori jããrẽ cabucũnarẽ bairo jãã busujãrã mujãã átija —na ññupũ sumo sacerdote Pedrojããrẽ.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro aperã cũ baparã apóstolea majã atore bairo quĩñũparã:

—Dios jããrẽ cũ caãtĩrotirije puame, camasã jããrẽ na caãtĩrotirije netõjãñũrõ caãnimajũrjẽ ñña. ³⁰ Dios, marĩ ñicũjãã na caĩroaricũ puame Jesús yucupãipũ mujãã capuaturorocarotiricere tunu cũ catiopyupi. ³¹ Bairo cũ catiori bero, ymũrecõõpũ cũ neãmĩ. Cũ neãti yua, cariape nũgõãpũ cũ ruirotiyupi. Bairo cũ átiri, marĩ, Israel yepa macããnarẽ, Marĩ jũgocũre bairo cũ cũñupĩ. Tunu bairoa cũã, Marĩ Carorije Wapare Canetõũ cũ cũñupĩ, marĩ nipetiro roro marĩ caãtiere jãnacõãrĩ, tunu Dios cũ carotirore bairo marĩ caãtiapore bairo ñ. Bairo marĩ caãpata, marĩ carorije wapare masiriyogumi. ³² Jãã tiere catũgoricãrã ãñirĩna jãã quetibujũya. Espĩritu Santo cũã bairoa tiere masiõñami. Cũã ññami Dios cũ carotirijere catũgousarãrẽ cũ cajoricũ —na ññuparã Pedrojãã.

³³ Bairo na caĩrõ tũgo, tutuaro majũ asiayuparã. Pedrojããrẽ na pajãã recõãgamiñuparã.

³⁴ Mai, Junta Suprema mena macããcũ ãñupũ jĩcãũ Gamaliel cawãmecucũ. Cũ puame fariseo majã yau, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobuei ãñupũ. Tunu bairoa nipetiro camasã quĩroanucũñuparã Gamaliere. Bairo cũ yarã Pedrojããrẽ na capajããregarijere ññarĩ wãmũnacãñupũ, na ñ quetibujũyũ. Mai, na quetibujũyũ jũgoye, macãpũ apóstolea majãrẽ na witi árotiyupũ. ³⁵ Bairo na cawitiatato bero, atore bairo na ññupũ cũ ùna aperã caãnimajũrãrẽ:

—Yũ yarã Israel yepa macããna, caroaro tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caãtiipeere. Roro na mujãã átire. ³⁶ Mujãã masiña: Tirãmũpũre ãñupũ Teudas cawãmecucũ ãnacũ. Cũ puame, “Yua, caãnimajũũ yũ ãñiña,” ñ tũgoñañupũ. Bairo cũ caĩtũgoñarõ jũgori cuatro cientos majũ camasã cũ caĩrjẽrẽ cũ tũgousayuparã. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ pajããrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamirĩcãrã puame cũ cayasiro bero yua, ábatapeticoasuparã. ³⁷ Cabero tunu camasãrẽ cõñarĩ na wãmerĩrẽ na cawoaturi rãmũrĩ caãno ãñupũ tunu apeĩ Judas, Galilea yepa macããcũ. Cũ cũã cũgoyupũ cũrẽ catũgousari majãrẽ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ cũãrẽ cũ pajããrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamirĩcãrã cũã cũ cũãro bairo ábatapeticoasuparã.

³⁸ Bairi mujããrẽ atore bairo ñña: ãnoã Pedrojããrẽ roro na ápericõãña. Na pitiya. Atie camasãrẽ na caquetibujũnetõrjẽ na majũã na catũgoñarjẽ caãmata, camasã puame yoaro mee jãnacõãgarãã tiere. ³⁹ Bairopũã, na caquetibujũrije cariapeã Dios cũ camasiõrjẽ majũ caãmata, tiere mujãã ññotamasĩetigarã. Bairi tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caãtiipeere. Dios pesuare bairo mujãã tuare —na ññupũ Gamaliel.

Bairo cũ caĩrjẽrẽ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo boyuparã. ⁴⁰ Bairi apóstolea majãrẽ na pijorotiyuparã tunu. Na caetaro ñña yua, na baperotiri bero, “Pugani Jesús cũ cabairiquere camasãrẽ quetibujũeticõãña,” na ñ yaparori bero yua, na piticõãñuparã. ⁴¹ Bairo na caĩrõ bero yua,

apóstolea majã puame cañnimajũrã watoa cañnimiatana useaniriqũẽ mena witicoásuparã. “Jesucristo yarã marĩ caãno jũgori popiye marĩ cãã marĩ cabaĩpeere cũñupĩ Dios,” i tũgoñari useaniriqũẽ mena witicoásuparã. ⁴² Bairi tocãnacã rũmua apóstolea majã caroa queti Jesús Mesías cũ caãnerẽ camasãrẽ na quetibujũnucũñuparã. Templo wiĩpu, bairi camasã ya wiĩripũ cããrẽ quetibujũñesẽãnucũñuparã.

6

Se nombra a siete ayudantes

¹ Ti yutea caãnorẽ Jesucristo yaye quetire catũgousarã puame capããrã ãninemonucũñuparã. Na mena macããna griego yayere cabusurã useanirõ ãnimasĩesuparã hebreo yaye cabusurã mena. Atore bairo na i busupaiyuparã: “Marĩ yarã griego cawapearã rõmirĩrẽ tocãnacã rũmua jĩcãrõ tũni na batoetiayama narẽ carusarijere. Na yarã hebreo cawapearã rõmirĩ jetore netõjãñurõ na maiñama,” i busupaiyuparã. ² Bairo na caĩbusupairo tũgo yua, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ caãnacãũ apóstolea majã puame Jesucristo yarã nipetirãrẽ na neñori atore bairo na iñuparã:

–Jãã, camasãrẽ carusarijere cabatorã jãã caãmata, Dios yaye quetire jãã quetibujũ masĩtũbujiorã. Tore bairo jãã caápata, ñuetibujioro. ³ Bairi jãã yarã, mujãã majũã mujãã watoa caãnarẽ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ caãmuarẽ na beseya. Marĩ nipetiro marĩ caĩroarãrẽ, bairi camasĩrã, ñe ñnie Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carusaena ñnarẽ na beseya. Bairo mujãã cabesero bero, na marĩ cũgarã tie paariquere. ⁴ Jãã puame Diore jãã jẽnicõã ninucũgarã. Tunu bairoa cũ yaye quetire jãã quetibujũcõã ninucũgarã –na iñuparã apóstolea majã.

⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, nipetiro jĩcãrõrẽ bairo tũgoñari, Esteban cawãmecusũre beseyuparã. Esteban puame Jesucristo mena butiro tũgoñatutuayupu. Tunu bairoa Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carusaecu majũ ãñupã. Cũ berore beseyuparã Felipe, Prõcoro, Nicanor, Timõn, Parmenas, Nicolás. Nicolás puame Antioquía yepa macããcũ ãñupũ. Jesucristo yaye quetire cũ catũgousaparo jũgoye, ricaati cañubemirĩcũ tunu judío majãrẽ bairo Diore caĩroajũgoricũ ãñupũ. ⁶ Bairo na bese yaparori bero, apóstolea tũpu na jeásuparã. Na caetaro iña yua, apóstolea majã puame na wãmorĩ mena na rũpoari buire ñigãpeori, Diopure na jẽnibojayuparã na capaapeere.

⁷ Bairi yua, nipetiropu Dios yaye quetire tũgopeticoasuparã. Jerusalén cããrẽ Jesús yarã capããrã majũ ãninemoñuparã. Na mena macããna sacerdote majã cãã capããrã Jesucristo mena tũgoñatutua jũgoyuparã.

Arrestan a Esteban

⁸ Mai, ãñupũ Esteban cawãmecucu jĩcãũ Jesucristo yarã mena macããcũ. Cũ puame Dios cũ camasĩõrĩjẽ mena tutujãñũñupũ. Bairi camasã watoa capee caroare ãti iñoñupũ. ⁹ Bairo cũ caãtiãno, judío majã jĩcããrã cũ boesuparã. Jĩcããrã Esclavos Libertados cawãmecuti wĩ, ñubuerica wĩ macããna, bairi jĩcããrã Cirene macã macããna, Alejandria macã macããna, Cilicia yepa macããna, bairi Asia yepa macããna cãã cũ boesuparã. Bairo cũ boetiri yua, cãtu etari, cũ mena busuyuparã, cũ busunetõgarã. ¹⁰ Bairo cũ busunetõgamirãcãã, cũ busunetõmasĩesuparã, Esteban puame Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ mena na cũ caquetibujoro jũgori. ¹¹ Nopẽ bairo cũ busunetõmasĩetĩri yua, aperãrẽ yasioro dinerore na joyuparã, Estebãrẽ atore bairo cabũgoroa na i busujããto quetiuparãpure írã: “Ñni Esteban, ‘Marĩ ñicũ Moĩsẽs ãnacũ cũ carotĩriquere ñuẽtĩña,’ iñami. Dios cããrẽ roro quĩbusuyami.” ¹² Bairo na caĩjocarije jũgori, Esteban mena na asiao joroque ásuparã. Bairi ti yepa macããna, cabutoa camasĩrã, bairi Moĩsẽs ãnacũ cũ carotĩcũriqũerẽ cajũgobuerã cãã Esteban mena asiajãñũñuparã. Asiarã yua, Estebãtu atuãtĩ, cũ ñee, cũ neásuparã Junta Suprema macããna tũpu. ¹³ Bairo topũ etarã, aperi cajocarã cabusupairãrẽ na macãñuparã. Atore bairo i jocayuparã Esteban cũ cabairijere:

–Ñni, Dios ya wii caãnimajũri wiire roro majũ i busunucũñami. Moĩsẽs ãnacũ cũ carotĩcũriqũẽ cããrẽ bairoa roro majũ i busunucũñami. ¹⁴ Atore bairo cũ caĩrĩjẽrẽ jãã tũgoapu: “Jesús Nazaret macã macããcũ ãnacũ templo wiire rocacõãgumi. Tunu bairoa marĩ caãtiãnipere Moĩsẽs ãnacũ cũ carotĩcũriqũerẽ wasoacoagumi,” iñami Esteban –jocaraana iñuparã.

¹⁵ Bairo caãnimajũrã quetiuparã, to macããna nipetirã caruirã Estebãrẽ na caĩñajoata, cũ riapẽ puame ángel riapere bairo bauyuparo.

7

Defensa de Esteban

¹ Bairo sumo sacerdote puame atore bairo qũĩ jēniñanemoñupũ Estebãrē: “¿Murē na caĩbusujãrĩjē cariape to ãniñati?” ² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Esteban puame atore bairo iñupũ: “Yu yarã, yũ jũgocujããrē bairo caãna, bairo yũ pacũare bairo caãna cãã tũgopeoya mai yũ caĩpeere: Marĩ Pacũ Dios catutuau majũ, marĩ ñicũ ãnacũ Abrahãrē cũ buiayupũ Mesopotamia cũ caãnopũ, Harãn yeparũ cũ caãniãpãro jũgoye. ³ Atope bairo qũĩñãñupũ Dios Abrahãrē: ‘Mũ caãni yepa, bairo mũ yarã cããrē na aweyocoãcãja murē yũ cayepa iñoparopũ.’ ⁴ Bairo Dios cũ cũ caĩrõ bero, Abraham Caldeapũ caãniatacũ Harãpũ ãniãsupũ. Cabero cũ pacũ ãnacũ riacoãsupũ. Bairo cũ cariaro bero, Dios puame cũ jũgoãsupũ ãme marĩ caãni yeparũ Abrahãrē tunu. ⁵ Mai, ti yepare cũ nuniesupũ Dios Abrahãrē. Petoaca ãno cããrē cũ joetimajũcõãñupũ cũ caãniparore. Bairo cũ joetimicũã, Abraham ãnacũ cũ cayasiro beropũ cũ pãrãmerãpure na joyupũ. Abraham ti yuteapure capũnaa mãcũ cũ caãnimiatãcããrē, napure jogayupũ na caãniparore. ⁶ Bairo tunu Dios qũĩñupũ Abrahãrē: ‘Mũ pãrãmerã caãniparã roporũ macããnarē bairo ãnigarãma ti yeparure. Ti yepa ape yeparũ na caãno jũgori, roro ti yepa macããna ãmũarē bairo ãnigarãma. Roro majũ na paarotiri na qũē epegarãma cuatro cientos cãmarĩ majũ,’ qũĩñupũ Dios. ⁷ Tunu qũĩñupũ Dios: ‘Yua, ti yepa macããnarē, mũ pãrãmerãrē roro carotiri majãrē popiye na baiõ joroque na yũ átigu. Bairo yũ caãto bero, roro na caãtana puame tore witiiri yua, ati yeparũ ãnigarãma. Yure ãroagarãma tunu,’ qũĩñupũ Dios. ⁸ Bairo tunu cawãma wãme Abrahãrē cũ caãtipeere cũ caĩjũgoyeticũĩcãrõ bero, caãmurē na rupã macããjẽrē yisetariquere cũ átiroticũñupũ Dios Abrahãrē. Bairo cũ caĩrĩcũ ãniĩrĩ cũ macũ jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rãmũrĩ cũ cacũgoro, cũ rupã macããtõrē yisetayupũ Abraham. Torea bairo ãsupũ Isaac cãã cũ macũ Jacob cawãmecũcure. Cabero Jacob cãã torea bairo ãsupũ cũ pũnaa caãmũarē. Na ãñuparã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã poari Israel yepa macããna caãnijũgoricarã.

⁹ “Marĩ ñicũ Jacob ãnacũ pũnaa puame, na bai Josere qũĩñatutiyuparã. Bairo qũĩñatutiri yua, Egipto yeparũ cañesẽarã ãnarē cũ nunirocãcõãñuparã, topũ cũ yasiãto, ãrã. Bairo cũ átiri, dinero jeyuparã cũ wapa. Baiřna, ti yeparũ cũ caãno, Josẽ mena ãnicõãñupũ Dios. ¹⁰ Topũ popiye cũ cabaimiatãcããrē, cũ juãticõã ninucũñupũ Dios Josere. Masĩrĩqũẽrē cũ joyupũ. Tunu bairoa ti yepa Egipto quetiupã farãon na caĩ Josere qũĩñajeso joroque ãsupũ. Bairo cũ caãto, quetiupã rey puame cũ roca macããcũ gobernador majũ cũ cũñupũ Josere. Bairo cũ caãto, Egipto yepa, bairo quetiupã rey ya wii cããrē carotimasĩ majũ ãñupũ Josẽ.

¹¹ “Cabero Egipto yepare bairo Canaãna yepa cããrē awa riarique ãñuparõ. Tie caãno nipetiro camasã popiye baiyuparã. Marĩ ñicũjãã ãnana cããrē na caũgapee peticoasuparo. ¹² Bairo Jacob ãnacũ, ‘Egipto yepare trigo pan qũẽnorĩqũẽ cũgoyupũ mai,’ na caĩquetibujaro tũgo, cũ pũnaa, marĩ ñicũjãã ãnana majũrē na ãrotiyayupũ, tie ugariquere na wapatirãpãro ã. Tiwatoai Egiptore ãjũgoyayuparã marĩ ñicũjãã ãnana. ¹³ Cabero tunu Egiptore na caãtĩ watoai, Josẽ puame cũ jũgocujããrē cũ cabairijere na quetiubujayupũ. Bairo cũ caĩquetibujarõ, farãon puame masĩñupũ Josẽ ya poa macããnarē yua. ¹⁴ Cabero Josẽ puame cũ pacũ Jacob, bairo cũ yarã nipetiro setenta y cinco majũ caãnarē na piãtirotiyupũ. ¹⁵ Bairo yua, Egipto yeparũ ãniãcoãsupũ Jacob. Topũ riacoãsupũ. Marĩ ñicũjãã ãnana cãã topũ riacoãsuparã. ¹⁶ Bairo Jacob cũ cariaro bero, cũ rupauri ãnajẽrē neãsuparã Siquem cawãmecuti macãpũ. Topũ etari, cũ yayuparã masa ope ãtã opepũ. Mai, Abraham ãnacũ puame Siquem macãpũ ãcũ, nocãnacã dinero tiiri ãno majũ mena Hamor pũnaarē ti masa opere wapatiyayupũ.

¹⁷ “Abraham pãrãmerãrē Dios cũ caãtigajũgoricarorea bairo caetaripã, marĩ ñicũjãã Israel yepa caãniparã puame capããrã masabuyuparã, Egipto yeparũ ãna. ¹⁸ Bairo ti yutea caãno, Egipto yepare ape quetiupã rey jããñupũ Josere camasĩcũ. ¹⁹ Cũ, rey ãnacũ puame marĩ ñicũjãã ãnanarē roro na itoepertoyayupũ. Tunu bairoa roro majũ na paarotiri na qũē eperotiyayupũ. Bairo átiri tutuaro mena na pũnaa cawãmabuiarãrē rorotiyayupũ, na masabueticõãto ã.

²⁰ “Ti yuteai buiayayupũ Moissẽ ãnacũ puame. Dios puame cũ cawĩmauacãrē butiõro qũĩñajesoyupũ. Bairo cũ cabuiaro bero, cũ pacũ caĩpũãcãrē cũ cũgoyuparã na ya wiĩpũre itiarã muĩpũa cãrõ mai. ²¹ Itiarã muĩpũa bero yua, ‘Cũ pajãrema Egipto macããna,’ ãrã, riarũ cũ pojoyuparã capasãna Moissẽ ãnacũ rocure. Faraõn macõ puame na carocãatacure riarũ capasãure ñeñañupõ. Bairo cũ nerĩ bero, cũ butiõyopũ cõ macũ majũrē bairo yua. ²² Bairo na caãtbutiõricũ ãniĩrĩ Moissẽ ãnacũ puame egipcio majã na cabuerije caãno cãrõrē masĩ butiyupũ. Cãã yua, butiãcũpũ, caãmũ caĩtutuaũ majũ ãñupũ. Tunu bairoa dise caãno cãrõ átimasĩ peyocõãñupũ.

²³ “Bairo yua, cabero cuarenta cãmarĩ majũ cũgoro, israelita majã cũ ya poa macããna majũrē na ãñau ãjũgoyupũ. ²⁴ Topũ cũ caetaro yua, jĩcãũ Egipto macããcũ cũ yau israelitare cũ caãmeoqũẽrõ ãnarĩ, Moissẽ ãnacũ puame cũ ãmebojayupũ. Bairo cũ ãmebojau yua, Egipto macããcũrē cũ pajãrocãcõãñupũ, ñe wapa manoa cũ yau israelitare cũ caqũẽrõ jũgori. ²⁵ Mai, Moissẽ ãnacũ puame atore bairo ã tũgoñañupũ: ‘“Marĩ israelita majãrē Moissẽ jũgori marĩ netõõumi Dios,” ã masicõãrãma yu yarã,’ ã tũgoñañupũ Moissẽ ãnacũ. Bairo cũ

catūgoñamiatacūārē, na p̄ame bairo mee cū tūgoñañañuparā. ²⁶ Cabusuri rūm̄ caāno tunu na etayup̄ Moisés pugarā israelita majā caāmeoqūērārē. ‘Āmeo qūēna, caroaro na āmarō, Ī, atore bairo na ĩñup̄: ‘Mujāā jīcā majā mujāā āniña. ζNopērā jīcā majāana puga nugōā mujāā āmeo qūēñati?’

²⁷ ‘Bairo cū caīrō tūgori, cū bapare caqūēī p̄ame atuātiri Moiserē cū tunerocajoyup̄. Bairo cū tunerocajori atore bairo qūñup̄ Moiserē: ‘ζNoa murē jāārē caroti, caññabeseire bairo jāā watoare m̄ cū cūati?’ ²⁸ ζYure pajāārocaguāto miñati, ñamicā egipcio yure m̄ capajāārocaatatore bairo ātigu?’ ²⁹ Bairo cū caīrjērē tūgo, Madián yepap̄ ruticoásup̄ Moisés p̄ame. Top̄ ānicoteyup̄ ape majōcure bairo. Bairi tunu namo bōcari pugarā pūnaa c̄sup̄ Moisés.

³⁰ ‘Cuarenta cūmarī bero, camasā mano desiertop̄ ūtāū Sināī cawāmecutiitū cū caāno, jīcāū āngel cū buiaetayup̄ yuc̄ caūrīcū watoap̄. ³¹ Moisés p̄ame tiere ĩñarī ĩña ac̄acoasup̄. Bairo ĩña ac̄amicūā, caroaro ĩñanemogu tii caūrōtuaca āsūp̄. Bairo catuacā ācūna yua, tūgoyup̄ marī Quetiup̄ cū cabusurijere. Atoare bairo ĩ ocajoyup̄: ³² ‘Yua, yu āniña m̄ ĩñicūjāā ānana Dios caānacū majū. Yua, Abraham, Isaac bairi Jacob Dios caānacū yu āniña,’ ĩ ocajoyup̄ Dios. Tiere tūgori, Moisés p̄ame butiōro nanañup̄. Uwiri ĩñacānamuesup̄ yua ti peerore.

³³ ‘Bairi tunu qūñup̄ marī Quetiup̄: ‘M̄ canucūrīp̄ana yu caññip̄ana niña. Bairi n̄cūb̄gorique mena m̄ r̄po jutiire weya. ³⁴ Tunu, caroaro majū ĩñajonucūña yu yarā Israel macāāna bopacooro na cabairijere. ‘Butiōro majū popiye marī netōña, atore āna,’ na caīrjērē yu tūgonucūña. Tiere tūgori āmerē narē netōōgu yu ruiatiap̄. Bairi tiaya. Murē ārotigu yu ātiya Egiptop̄, yu yarā israelita majārē na m̄ canetōōbojaparore bairo ĩ, qūñup̄ Dios Moisés ānacūrē.

³⁵ ‘Israelita majā p̄ame cūrē na caboetato bero caññimiatacūārē, Dios p̄ame cū boyup̄. ‘ζNoa murē jāārē caroti, caññabeseire bairo jāā watoare m̄ cū cūati?’ na caīrīcārō bero caññimiatacūārē, Dios p̄ame Moiserē narē canetōōp̄, tunu bairoa na cajūgop̄are bairo cū cūñup̄, āngel jūgori yuc̄ caūrīp̄ cū caāno. ³⁶ Cū, Moisenā na witiō joroque na āsūp̄ marī ĩñicūjāā ānana Egiptop̄ popiye cabaimirīcārārē. Cūā, tunu capee caroare āti ĩñoñup̄ cuarenta cūmarī majū ria capairiya Mar Rojo, bairi tunu desierto cayuc̄manop̄ ācū.

³⁷ ‘Cūā, atore bairo na ĩñup̄ israelita majārē: ‘Dios p̄ame mujāā mena macāācūrē, jīcāū yure bairo caācū ūcū profeta cū ānio joroque ātigumī,’ na ĩñup̄. ³⁸ Tunu Moisenā Israel poa macāāna mena āñup̄ desierto cayuc̄manop̄. Tunu bairoa āngel mena busuyayup̄ ūtāū Sināī cawāmecutiip̄. Tunu bairoa marī ĩñicūjāā ānanarē na quetibuj̄ netōōñañup̄ tie āngel cūrē cū caīrīqūē caroa quetire. Marī cūā tie cū caquetibuj̄netōōrīqūērē marī cūgoya āme cūārē.

³⁹ ‘Bairo marī ĩñicūjāā ānana p̄ame tiere cacūgorā nimirācūā, yūgaetiayuparā. Bairo tiere boetiri tunucoagayuparā tunu Egipto yepap̄. ⁴⁰ Bairi Moisés ūtāp̄ cū caññitoye yua, atore bairo qūñup̄ Moisés bai Aarōn cawāmecūcure: ‘Moisés jāārē Egipto yepare cajūgowitiricū dope bairo cū cabairijere jāā masīētīña. Bairi wericarā jāā caīroaparārē na qūēnobojaya. Na nigarāma marī jūgūēā, marīrē cajūgoānarē bairo caññiparā, qūñuparā. ⁴¹ Bairi yua na caīroap̄a wecure bairo cabauure cū weqūēñoñuparā. Bairo cū qūēnoī bero yua, waibūtoare na pajāñuparā, cū wericure basapeogarā. Tunu bairoa bōse rūm̄ qūēñoñuparā, cū, wecure bairo cabauu na majūā na caātiacure qūñroagarā. ⁴² Bairi Dios p̄ame na aweyocoātī yua, ūm̄recōo macāāna ñocōārē na cabasapeorore ēñotaesup̄. Bairoa quetibuj̄ya profeta majā na cañwoatuyarique cūā: ‘Israelita majā, ζmujāā cuarenta cūmarīrē desierto cayuc̄manop̄are āna, waibūtoare pajāñi, caroaro cariape yu ĩñarī ĩroari?’

⁴³ Bairo mee mujāā āp̄. Wericū Molōc yu wii ĩñubuerica wiiaca mena mujāā āñēsēānucūwū.

Bairi tunu ñocō ūm̄recōo macāācū Refán cawāmecūcure mujāā ĩroawū.

Mujāā majūā mujāā caqūēnorīcārārē na mujāā ĩroawū.

Bairi mujāārē yu wējogu ape yepap̄, Babilonia jūgoye jāñurīp̄,

ī quetibuj̄ woatuyayup̄ profeta majā marī ĩñicūjāā ānana na cabairiquere.

⁴⁴ ‘Na, desierto cayuc̄manop̄ āna, cūgoyuparā Dios yu wii, waibūtoa aseri mena qūēnorīcā wiire. Dios p̄ame Moiserē, ‘M̄ caññāata wiire bairo m̄ āpa,’ cū caīrīcārō bero cū caāta wiire cūgoyayuparā. ⁴⁵ Marī ĩñicūjāā ānana cūā ti wiire cūgousayuparā, na pas̄na na cariaro bero. Bairi Josué ānacū mena macāāna cūā ti wiire neāñañuparā ati yepa macāāna caññijōricarārē Dios cū camasīrjē mena narē na careri watoare. Bairi ape tuti, ape tuti macāāna berop̄ David ānacū cū cañni watoa majū ti wiire cūgōjāñañuparā. ⁴⁶ Rey David p̄ame Dios cū caññajoro carōū caññu āñup̄. Jacob ānacū p̄ārāmerā Diore na caīroapa wii, wii majūrē qūēnogamiñup̄. ⁴⁷ Bairo cū caqūēnogamiatacūārē, cū macū Salomōn roque qūēñoñañup̄ ĩñubuerica wii templo Dios yu wii majūrē.

⁴⁸ “Dios nocārō catutuau majū camasā, ‘Dios ya wii nigaro,’ ĩrī na caqūēnorīcā wiire cū caāmerĩmiatacāārē, ti wiire qūēnoñañupū Salomón. Profeta majōcu cū cawoatuyarique caā bairo ĩña:

⁴⁹ “Ati umarecōoru ānirī yu rotijonucūña nipetiropare.

Mujāā ya yepa roque yu caññajoata, ōcārōcā bauya.

Bairi, ¿di wii ũno yu mujāā qūēnobojarāati?” ĩñami marī Quetiupau.

“¿Dipau to ānoati toroque yu cayerijāpapau?

⁵⁰ Yu jetoa ritaa yu qūēnowū atie nipetirijere,” ĩñami Dios,

ĩ woatuyayupi profeta majōcu,” na ĩñupū Esteban.

⁵¹ ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Mujāā Dios cū caññjērē mujāā botiomajūcōāña. Mujāā yeripū Diore camasāgaenarē bairo majū mujāā āniña. Mujāā āmoo ope caā tūgomasiētīña Dios yaye quetire. Tunu bairoa Espiritu Santo cū camasiōgarijere mujāā átigaetiya. Mujāā ñicujāā ānanarēā bairo mujāā ānicōāña mai mujāā cāa. ⁵² ¿Ni majū profeta majōcure mujāā ñicujāā ānana roro átiri na na pajīāreesupari? Tocānacāūrēā popiye na baio joroque ásupa. Mujāā ñicujāāna Cañuu majū cū caatipeere caquetibujarārē na pajīāreyupa. Cañuu carou majū merē etamiwī. Cūrē tunu mujāāna cū busujābuitiri, cū mujāā pajīārocarotiwa. ⁵³ Marī ñicujāā roque ángelea majā jūgori na caātiānipeere Dios cū roticūrīqūērē tūgoypa. Bairo mujāā pñame marī ñicujāā na caññjērē catāgojūgoatana nimirācā, tiere caroaro mujāā tūgousaetiya,” na ĩñupū Esteban cabutoa camasāĩ majārē.

Muerte de Esteban

⁵⁴ Bairo cū caññjērē tūgori yua, netōjāñurō cū asiayuparā. Opi bacarupoturica tūnipū asiayuparā Esteban mena. ⁵⁵ Bairo cūrē na caasiamiatacāārē, Esteban pñame ñe ũnie rusaricarō mano Espiritu Santo mena tūgoñatutuari umarecōoru ĩñamugōjoyupu. Bairo ĩñamugōjou yua, ĩñabocáyupu Dios catutuau majū cū caasiyabaurōre. Tunu bairoa Jesús cāārē qūññabocáyupu Dios yapau cariape nūgōā pñame caññanucūrē. ⁵⁶ Bairo ĩñarī yua, atore bairo na ĩñupū:

—ĩñamugōjoñijate! Umarecōo pāññucārīcārōrē bairo ñiñaña. Camasā Jūgocu Dios yapau cariape nūgōā pñame canucū cūrē ñiñaña —na ĩñupū.

⁵⁷ Bairo cū caññiatacāārē, na pñame na āmoo operire bocabiacōāñuparā, cū caññjērē tūgoagaena. Bairo tūgoaetiri yua, tutuaro awajari, cū jetore nipetiro Junta Suprema macāāna cūrē cateerā atuāti, cū ñeñuparā. ⁵⁸ Bairo cū ñerī yua, ti macā ēñnotaricarō jūgoypu cū neásuparā. Topu ũtā rupaa mena cū wēē, cū wēē cū átīpajīā roccōāñuparā yua Esteban ānacūrē. Mai, Estebārē capajīārā pñame na jutii cabui macāñjērē Saulo cawāmecucare cū coterotiyuparā.

⁵⁹ Esteban pñame cūrē ũtā rupaa mena na cawēētoye, atore bairo ĩ jēññupū Diore: “Yu Quetiupau Jesús yu yerire bocāñña,” ĩñupū. ⁶⁰ Bairo ĩrī bero, rupopaturi mena etanumurī busurique tutuaro mena atore bairo ĩñupū: “Yu Quetiupau, roro na caātiere na mu wapa boera. Na mu masiriyojojawa,” qūññupū Diore.

Bairo ĩ yaparo, riacoásupu Esteban ānacū yua.

8

¹ Saulo cāā toa ĩñañupū Estebārē na capajīārō. “Ñujāñuña bairo na caāto Estebārē,” ĩ tūgoñañupū.

Saulo persigue a la iglesia

Ti rāmūina Jesús yaye quetire catāgousari majā Jerusalén macāāna nipetirārē roro popiye na baio joroque ásuparā narē cateeri majā. Bairi nipetiro ábatapeticoasuparā Judea yepa, bairi Samaria yepa tūñirīpu. Apóstolea majā jeto Jerusalēpu tuayuparā. ² Aperā cañurā cañmua jīcāārā Esteban rupaurī āñajērē yayuparā. Batioro cū ānacūrē otiyuparā. ³ Mai, Saulo cāā roro popiye Jesucristo catāgousari majārē na baio joroque ácu ásupu. Wiiri caāno cārōrē jāārī, tutuaro mena carōmia, cañmua cūrē ñerī na jeárotiyupu preso jorica wiipu.

Anuncio del evangelio en Samaria

⁴ Bairāpna, aperā Jerusalērē cawitiweyoatana pñame caroa queti Jesucristo camasārē cū canetōōrīqūē quetire quetibujñēsēñuparā noo na caátō cānacāpauya. ⁵ Na mena macāācū jīcāū Felipe cawāmecucu pñame Samaria yepa macāā macā, cañnimajūrī macārē ásupu. Topu etari yua, Jesucristo cū cabairique caroa quetire quetibujñēsēñupū. ⁶ Nipetiro camasā to macāāna Felipetu ñeñarī cū caññjērē caroaro tūgopeoyuparā, caroa wāmerē Felipe na cū caāti ĩñorō caññarā ānirī. ⁷ Capāārā wātī yeri pūna cacāgorārē catioyupu Felipe. Bairo cū caāto, wātī yeri pūna pñame camasārē witiánā, awajari witiánucūñuparā. Capāārā

carupauri buarā, aperā caamasīēna cūārē catioyupū Felipe, topū ācū. ⁸ Tie cū caāti iñorjērē iñarī, butioro useaniñuparā ti macā macāna yua.

⁹ Ti macārē añupū jīcāu Simón cawāmesacu cajūgoyepure cūmurē bairo caāti iñorīcū. Cū, Simón pñame Samaria yepa macāna camasārē, “Yua, caānimajūū yū āniña,” na iñopeyupū. ¹⁰ Tie cū caquetibujurijere cawāmarā, cabutoapu cūā nipetiro caroaro majū cū tūgousayuparā. Bairo cū tūgousari, atore bairo iñucūñuparā camasā: “Ānia, Dios cū camasirjērē cacūgou majūā ācūmi,” i tūgoñañuparā.

¹¹ Cū cañrjērē cariape tūgoyuparā ape wāme mena yoaro cū caátito iñorjērē jūgori. ¹² Bairo cūrē catāgomirīcārā yua, Felipe caroa quetire cū caquetibujuro tūgori, cū pñamerē caroaro tūgousayuparā. Dios cū carotimasirīpau, bairi tunu Jesucristo cū cabajiquere cū caquetibujuro jūgori carōmia, caūmua cūā bautiza rotiyuparā. ¹³ Simón cajūgoyepu camasārē cañtomirīcū cūā Felipe caroa queti, cū caquetibujurijere tūgousayupū. Cū cūā bautiza rotiyupū. Bairo bautiza rotiri bero, Felipe mena añesēañupū. Felipe caroa wāmerē cū caāti iñorjērē iñarī, tūgoñacōā maniasupū Simón cūā.

¹⁴ Bairi yua, Felipe mena macāna apōstolea majā Jerusalēpu caāna, “Samaria yepa macāna Dios yaye quetire boyama,” na cañrjērē tūgori, Pedro, ape Juan mena na joyuparā Samaria yepa macāna tūpu. ¹⁵ Topū etarā, ñubueri majā catūgousarārē Diopure na jēnibojayuparā, Espiritu Santo, Dios, cū Yeri majūrē na cū joatō, irā. ¹⁶ Mai, narē Espiritu Santo na jāēsupū. Marī Quetiupau Jesús wāme mena bautizarique jetore āsuparā mai to Samaria yepa macāna catūgousari majārē. ¹⁷ Bairi Pedro, ape Juan mena rupo buire na wāmo mena ñigāpeoyuparā. Bairo na caatopū, Espiritu Santo, Dios Yeri majū na jāñupū yua.

¹⁸ Simón pñame apōstolea majā camasā rupo bui na cañigāpeoroa, Espiritu Santo cū caatōre iñarī, apōstolea majārē dinero nunigayupū. ¹⁹ Bairo nunigari, atore bairo na iñupū: —Yū cūārē yū joya tie masirīquērē. Yū cūā ni jīcāu ūcārē yū wāmo mena yū cañigāpeoroa, Espiritu Santo cū jāato mujāā caatōrea bairo ī, yū boya —na iñupū Simón apōstolea majārē.

²⁰ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo quññupū Pedro pñame: —Mua, dinero mena mu wapatiga tūgoñaña Dios cū catutuarijere. Roro mu tūgoñaña. Bairi, i mu dinero mu mena to yasiáto! ²¹ Dios cū caññajoro mu catūgoñarjērē cariape mee niña. Bairi jīcā wāmeacā ūno Dios yerire mu ñemasētīña mua. ²² Roro mu catūgoñarjērē jāñaña. Tunu bairoa Diore butioro cū jēniña, carorije mu catūgoñarjērē cū camasiriyobojaparero bairo ī. ²³ Mu yeri ñuētīna. Caroaro cariape mu tūgoñañēña mua —quññupū Pedro Simorē.

²⁴ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo na iñupū Simón Pedrojāārē: —Diopure yū mujāā jēnibojawa, yure mujāā cañrōrē bairo to baeticōāto, irā —na iñupū yua. ²⁵ Cabero to macāñarē marī Quetiupau Jesús cū caátaje na caññarjērē, bairi tunu Dios yaye quetire na quetibujuri bero, tunucoásuparā apōstolea majā Jerusalēpu. Topū áná, capee macāñrērē Samaria yepapu quetibujuyuparā caroa quetire.

Felipe y el funcionario etiope

²⁶ Cabero ángel marī Quetiupau cū cajou pñame atore bairo quññupū Felipere: “Ácūja ape nugōā warua jope macāā wāā Jerusalē caāti wāā, Gaza macā caetari wāāpu.” Ti wāā pñame desierto saucuymanopu añuparō. ²⁷ Bairo ángel cū cañrjērē tūgo, ti wāāpu acoásupu Felipe. Bairo ti wāāpu eta yua, jīcāu Etiopía yepa macāācūrē bocáyupū. Cū pñame ti yepa macāācū caānimajūū añupū. Bairo caācū ānirī, ti yepa macāāna quetiupau yaye dinerore caññausau añupū. Ti rāmūrērē Jerusalēpu Diore cañubuepeon átacu añupū. ²⁸ Bairi Jerusalēpu caññiatacu cū ya yepapu tunuacū baiyupū. Bairo ácū yua, cū ya cataricacapu rui, profeta Isaías ānacū cū cawoatucūrīquērē bueásupu.

²⁹ Bairo cū buenutuátō, atore bairo quññupū Espiritu Santo pñame Felipere: “Tia caaturicaacatu pñame ácūja.” ³⁰ Bairo Felipe pñame caaturicaacatu ácū, tūgoyupū Etiopía macāācū Isaías tutire cū cabuero. Bairo tūgori, atore bairo quññiñañupū:

—¿Mu cabuerijere mu tūgomasīñati?

³¹ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo quññupū Etiopía macāācū pñame:

—Yū tūgomasīētīña yure caquetibujū cū camano jūgori —quññupū.

Ī yaparo yua, Felipere cū caaturicacapu wāmu ájāārotiri bero, cūtu cū ruirotiyupū. ³² Etiopía macāācū cū cabueataje pñame atore bairo iñuparō, Jesucristo cū cabapeere profeta Isaías ānacū cū caquetibujwoaturique:

“Oveja nurīcū camasā cū pajjāgarā, cū na caneátatore bairo caūmu cūārē cū pajjāgarā cū neāgarāma.

Tunu bairoa cordero poa mena jutii quñenogarā, cū poare na cajuaro, busuetiyami.

Torea bairo caūmu cūā busuetigumi, roro cū na caātmiatacūārē.

³³ Cū, caūmu carōm cū caānorē bairo cū rori, cū boyeti epegarāma.

Ñe wapa mee roro cū átigarāma.

Ati yepapu, cū camasācuti ānie to manio joroque cū átigarāma cū caāni yutea macāāna pñame.

Bairi ni jċcā ūcā, roro cārē na caátaje wapare cōñapeyomasġēcāmī,”
 ĩ quetibujya Dios ya tuti, Etiopía macācā cū cabueataje.

³⁴ Etiopía macācācū pñame atore bairo qūi jēniñāñupū Felipere:

—Noarē ĩ quetibujyu bairo qūi quetibujy woatuyupari profeta majōcu: ħCū majūā cū cabaipeere qūiñati? ħO apei ūcū pñame cū cabaipeereata qūiñati? Yu quetibujya tiere. Yu masġaya yu cūā —qūiñupā.

³⁵ Bairo cū caġjēniñarō, Felipe pñame cū quetibujyupū nipetiro. Etiopía macācācū cū cabuejagoatapani quetibujy ācū, caroa queti Jesús yaye cārē nipetirijere cū quetibujyupū Felipe. ³⁶ Cabero jāñurġ ria cañipaure na caetaro, atore bairo qūiñupū Etiopía macācācū Felipere:

—Ato niña oco. Bairi, ħyure mu bautizagaetiyati? ³⁷ Bairo cū caġrō, Felipe pñame atore bairo qūiñupū:

—Cariape mu catūgoñatuturije nipetirije mena mu catūgousaata, murē yu cabautizaro ñña.

Bairo cū caġrō tūgo, atore bairo qūiñupū:

—“Cariape Jesucristo, Dios macū majū niñami,” ñi tūgoñña —qūiñupū Etiopía macācācū Felipere.

³⁸ Bairi yua, caatēricare tuarotiyupū. Bairo tuarotiri yua, pñagarāpna ruinācārġ riapn āsūparā. Topū Felipe pñame oco mena cū bautizayupū Etiopía macācācārē yua. ³⁹ Bairi yua, riapn cañiatana na camaátō bero, marġ Quetiupay yeri, Espiritu Santo pñame Felipere cū necoāsūpū aperopū. Etiopía macācācū pñame qūiñanemoesupū Felipere yua. Bairo qūiñanemoeticūā, useanirġqūē mena ājūgo āsupū tunu, cū ya yerapn ācū. ⁴⁰ Cabero Felipe pñame Azoto cawāmecuti macāpū āñupū. Topū ācū, tocānacā macāārē quetibujy netōñupū. Cesareapn caroa quetire quetibujy etayupū.

9

Conversión de Saulo (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Mai, Saulo pñame Jesucristo yarā catūgousari majārē na asiajānaesupū. Nipetiro na ūnarē pajġāregayupū. Bairi Saulo pñame sumo sacerdote tūpū āsūpū. ² Damasco macāājē “Narē ñēña,” ġrġqūē paperare qūēnorotiasupū sumo sacerdote. Nubuerica wiiri macāāna caroa quetire catūgousarā, carōmia, caūmua cañnarē Jerusalēpū na preso jogū topū cū caāpāro jūgoye, bairo cū ātirotiyupū Saulo sacerdote majā quetiupañre. Tiere bōca yua, acoāsūpū tġ macāpū. ³ Bairo cū caátō, Damasco macārē cū caetagaro majū caānoa, caasi-yarije majū cū asiyaetayuparo. ⁴ Bairo cabairo, Saulo pñame ñacoasupū yerapn. Yerapn ācū, atore bairo caġocajorijere tūgoypū: “Saulo, Saulo, ħnopēġ yure mu pesucutiati?” ĩ ocajoyuparo.

⁵ Saulo pñame, “Quetiupay, ħñamū ūcū mu āniñati?” ĩ jēniñāñupū. Bairo cū caġrō, cabusūrije pñame atore bairo qūiñemoñuparō: “Yua, Jesús Nazaret macācū yu āniña. Roro yu ātġgu, mu causana yu āniña. ⁶ Wāmñucārġ mu caátġ macāpū ācūja. Topū mu caātipeere mu quetibujgarāma.”

⁷ Cū baparā cū mena caānā pñame masamanimġrōcūā, cabusūrijere catūgoatana ānirġ acñanetōcoasuparā. ⁸ Cabero Saulo pñame yua, yepa cañniatacu wāmñucāñupū. Bairo wāmñucārġ cū caġñagamiatacārē, cū caapee pñame ġñapāēsuparō. Bairo cū caġñamasġētōġ yua, cū baparā pñame Damasco macāpū cū necoāsūparā. ⁹ Tġ macāpū etari bero, itia rāmū majū ġñamasġēcūā, tunu bairoa ūgaecu, etiecu, ānicōāñupū.

¹⁰ Mai, tġ macāpū āñupū catūgousari majōcu Ananías cawāmecucu. Cārē marġ Quetiupay pñame qūēguericarore bairopū buiaetari, atore bairo qūiñupū: “ġAnanías!” qūi jēniñāñupū. Bairo cū caġjēniñarō, Ananías pñame, “Atoa yu āniña yu Quetiupay,” qūiñupū.

¹¹ Ato bairo qūiñemoñupū marġ Quetiupay pñame tunu: “Wāmñucārġ ācūja átāwā Cariape cawāmecutiwā pñame. To ācū, Judas ya wġ macāānarē, ‘ħNoorpū cū āniñati Saulo cawāmecucu Tarso macācācū jċcāū?’ na mi jēniñagu. Cū, Saulo pñame yu jēni baiyami mai. ¹² Merē qūēguericarore bairopū cū tūpū mu caāpēre cū ñiñopn Saulore. Mu, Ananías cawāmecucu jāñati, cū rupa bui ñġāpēo mu caātipeere ġñami, Saulo tunu cū caġñamasġarore bairo ġ. Bairo cū mu caātipeere merē ġñami.”

¹³ Bairo cū caġrġjērē tūgorġ, Ananías pñame atore bairo qūiñupū Jesure: “Capee majū Saulo roro cū caātġ quetire yu tūgonucūña. Roro majū carori wāmerē ātiocajonucūñami murē catūgousari majā Jerusalén macāānarē. ¹⁴ ġmerē atūpi tunu atore. Sacerdote majā quetiuparārē ñerotrica papera pūrōrē qūēnorotiri atūpi, ato macāāna nipetiro murē catūgousarārē preso jorica wiipū na jeāgu,” qūiñupū marġ Quetiupañre Ananías.

¹⁵ Bairo cū caīrō, marī Quetiupau puaame atore bairo qūinemoñupū Ananīarē: “Ácája cū tūpu. Cū, Saulo yu cabeseatacū niñami. Cūā, yu yaye quetire quetibujugūmi nipetigorū macāānarē. Na quetiuparā reyes majā, aperā israelita majā cūārē caquetibujupau niñami cū, Saulo. ¹⁶ Yu yaye quetire cū caquetibujuro jūgori popiye baigūmi. Yu majū tie cū cabaipere cū yu quetibujugū Saulore,” qūñupū Jesús Ananīarē.

¹⁷ Bairo cū caīrō bero, Ananías puaame ásupū Judas ya wii, Saulo cū caāni wiipū. Ti wii cū caāni wiipū jāētari bero yua, Saulo rupo bui cū wāmorī mena ñigāpeori atore bairo qūñupū:

—Saulo, yu yaure bairo caācū, marī Quetiupau Jesús maapu mū caátó mūrē cabuiatacū puaame mū tūpu yu joami, tunu caññamasīētīmiatacū miñamasīō joroque ī. Tunu bairoa ñe ūnie Espiritu Santo cū camasiōñjē carūsaecu cū ānio joroque ī, mū tūpu yu joami —qūñupū Ananías Saulore.

¹⁸ Bairo cū caīrō, jicoquei iñamasīcoasupū tunu. Wai nutārē bairije cū caapeepū caāniataje cañaweyorore bairo caroaro jicoquei iñamasīcoasupū tunu. Bairo cū caññamasīō bero yua, cū bautizayupū Ananías. ¹⁹ Cabero ūgayupū yua ūgariquere. Bairo ūgari beropū tutuayupū tunu itia rāmū caugaetiatacū ānirī. Bairi yua, Damasco macāāna Jesucristo yaye quetire catūgousari majā mena nocānacā rāmū ūno āninemoñupū.

Saulo predica en Damasco

²⁰ Cabero Jesús Dios macū cū caānierē quetibujū jūgoypū Saulo ñubuerica wiiri macāānarē. ²¹ Bairi nipetiro cū caññjērē catūgorā puaame tūgocōā maniāti, atore bairo āmeo iñuparā na majū:

—Āni, Jerusalēpu ācū, Jesure catūgousarārē roro caátacua niñamijā. Ati macā macāāna Jesure catūgousarā cūārē ñei acū baiupū, Jerusalēpu sacerdote majā quetiuparārē popiye narē na áparo ī —āmeo iñuparā na majū Saulore.

²² Bairo na caññiatacūārē, Saulo puaame netōjāñurō tūgoñatutuari camasārē na quetibujuyupū Jesucristo Mesías cū caānierē. Bairo cū caquetibujuroi, judío majā Damasco macāāna puaame dope bairo qūinetōmasīesuparā.

Saulo escapa de los judíos

²³ Capee rāmūrī canetōrō bero, judío majā puaame jīcārōrē bairo tūgoñarī, Saulore cū pajīāgamiñuparā. ²⁴ Bairo cū pajīāgamiñi yua, umureco, ñami cūārē ti macā eñnotarico macāāñē jopeeripū cū cotenucūñuparā. Saulo puaame bairo na caátigarijere masicōāñupū. ²⁵ Tere tāgori yua, Jesucristore catūgousarā puaame pii capairiwūpu cū ájāārōti, ti macā eñnotarico jūgoypū cū ruio joyuparā ñamipū caāno. Bairo na caáto, rutiyupū Saulo ti macā macāāna judío majā cūrē capajīāgarārē.

Saulo en Jerusalén

²⁶ Cabero Jerusalēpu etau, ti macā macāāna Jesucristore catūgousarā mena ānigamiñupū. Ti macā macāāna puaame roque cū uwijāñuñuparā mai. “Jesucristo yaū yu āniña,” cū caññjērē cariape tūgoesuparā. ²⁷ Bairo na cabaimiatacūārē, Bernabé puaame apóstolea majā tūpu cū jūgoásupū Saulore. Bairo natu cū jūgoetari, Saulo cū cabairiquere na quetibujuyupū. Atore bairo na iñupū: “Āni, Saulo, marī Quetiupau qūññañupū, maapu ácū. Tunu bairoa cū mena būsuyupi. Bairi tunu Damascopū ācū, Jesús cū cabairijere tūgoñatutuarique mena quetibujuyupi,” na iñupū Bernabé apóstolea majārē. ²⁸ Bairo cū caññiatacūārē jūgori na mena ānimasīñupū Saulo yua. Bairi Jerusalén macā macāānarē marī Quetiupau cū caānierē tūgoñatutuarique mena na quetibujunucūñupū. ²⁹ Judío majā griego yayere cabūsarā cabūsarique netōrā mena cūārē būsūpēñupū. Bairo cū cabūsūpēñiatacūārē, na puaame cū caññjērē tūgogaesuparā. Bairi cū pajīāga tūgoñañuparā. ³⁰ Bairo na caátigarijere tūgori, Dios yarā Saulo mena macāāna puaame cū jūgoásuparā Cesarea macāpu. Topū etarā, cū árotiyuparā cū ya macā Tarsopū.

³¹ Cabero Jesure cañroarā Judea yepa caāna, bairi Galilea yepa caāna, bairi Samaria yepa macāāna cūā caroaro jīcārō tūni ānimasīñuparā. Dios cū carotirore bairo jeto caroaro átīcōā ninucūñuparā. Tunu bairoa, nacūbūgorique mena Diore Iroyuparā. Bairo qūñarī, Espiritu Santo cū camasiōñjē jūgori capāārā Jesucristore catūgousarā āninemonucūñuparā.

Curación de Eneas

³² Pedro puaame catūgousari majārē caññañesēāñū ānirī, Lida macā macāāna cūārē iñau ácū baiupū. ³³ Topū etau, Eneas cawāmecucu jīcā wāmo peti itia pēñirō cānacā cūmarī majū cūgoupūna caāmasīēcū, camapu cacūñaurē qūññañupū. ³⁴ Bairo qūñarī, atore bairo qūñupū:

—Eneas, Jesucristo mū cariyecuti ānierē mū netōōgumī. Bairi, wāmuncārī mū cacūñarōrē qūēnoña.

Bairo cã caĩrõ tũgo, Eneas ruame jicoquei wãmuncãcoásúpu. ³⁵ Nipetiro Lida macã macãana, aperã Sarõn macã macãana cãã ññañuparã catiri cã sawãmuncãcãrĩjêrê. Bairo cã cabairo, caĩñaatana ruame marĩ Quetiupaure cã tũgousajũgoyuparã.

Resurrección de Dorcas

³⁶ Ti yũtea caãno ãñupõ jĩcãrõ carõmio Jesucristore catũgousari majõco, Tabita sawãmecũco, Jope sawãmecuti macãpu. Griego yaye menarê Dorcas wãmecusupo. Cõ, Dorcas ruame caroaro áticoã ninucũñupõ. Cabopacarãrê na juátinucũñupõ. ³⁷ Ti yũtea macãã rũmurĩ caãnoa riaye bocaupuro cõ ruame. Bairo riaye bocari yua, riacoásúpu. Bairo cõ cariaro bero yua, cõ rupaũri ãñajêrê cose yaparori, ti wii bui macã aũũũ cõ cũñuparã. ³⁸ Jope na caĩrĩ macã ruame Lida na caĩrĩ macã tũpu ãñuparõ. Pedro ruame mai Lida macãpu ãñupũ. Bairi Jesucristore catũgousari majã torũ Pedro cã caãnierê tũgori yua, na mena macããna ruãgarã ãũũarê na joyuparã Pedro tũpu. “ ‘Ato Jopere tãmurĩ cã ápáro, miama’ cã mujãã ñgarã,” na ñ joyuparã.

³⁹ Bairo na caĩjoatana na caĩrĩjêrê tũgo, Pedro ruame na mena acoásúpu Jopere. Cabero yua, torũ cã caetaro, cõ ãnacõ rupaũrire na cacũata aũũũ cã jũgoásúparã Pedrore. To na caetaro, cawapearã rõmirĩ ruame cõ ãnacõrê ñnarĩ, butioro cõ otĩãmejoyeuparã. Tunu bairoa jutiirori, apeye jutiipãrĩ catiorũ mai Dorcas cõ caqũẽnoñarĩqũẽrê Pedrore qũĩñorĩ otiyuparã.

⁴⁰ Bairo na caátimiatacũãrê, Pedro ruame nipetirore na witi árotiyupũ macãpu. Bairo átiri bero, cã ruaporaturi mena etanumurĩ jẽniñupũ Diopare. Jẽni yaparori bero yua, Dorcas ãnacõ ruamerê ñnarĩ, atore bairo cõ ññupũ Pedro:

—¡Tabita, wãcãña!

Bairo cã caĩrõã, cõ ãnacõ ruame ññapããñupõ. Ññapããrĩ yua, Pedrore qũĩñabocãri wãmũnumũñupõ cama buĩpu. ⁴¹ Bairo cõ cabairo, Pedro ruame cõ wãmopũ ñerĩ cõ tũgãwãmũñupũ. Cabero yua, catũgousari majã, aperã cawapearã rõmirĩ cũãrê na pi-jõjoyupũ Pedro tunu. Pedro ruame catio caãcõpũrê na ññoñupũ Dorecare yua. ⁴² Tie Pedro Jesucristo cã camasĩrĩjê jũgori cã cacatiatajere nipetiro Jope macã macããna tũgoyuparã. Tiere tũgori, capããrã tũgousayuparã marĩ Quetiupaure to macããna. ⁴³ Pedro ruame yua, carpee rãmũrĩ ãñupũ ti macãpũre. Waibũtoa aserire cabopori majõco Simón sawãmecũcu ya wĩĩpu tuayupũ Pedro.

10

Pedro y Cornelio

¹ Cesarea macãpũre ãñupũ jĩcãũ Cornelio sawãmecũcu. Romano yan, pajĩãrĩ majã poa Italiano sawãmecuti poa quetiupaũ capitãñ ãñupũ. ² Cã ruame caũũũ caĩũũ ãñupũ. Cã pũnaa, bairi cã nũmo mena jĩcãrõ Diore qũĩroarã cã basapeonucũñuparã. Tunu bairoa paio dinerore na jõnucũñupũ judío majãrê, na juãcu. Bairi tocãnacãnia Diore cã jẽninucũñupũ. ³ Bairi yua, jĩcã rãmũ tres de la tarde caãno ñũbueãcũ cã caãto, qũẽgueriarore bairo apeiire qũĩñañupũ:

Caroaro majũ qũĩñañupũ ángel, Dios cã cajõũ cã tũpu cã caetarore. Cũũ etari yua, ángel ruame atore bairo qũĩñupũ: “¡Cornelio!” ⁴ Bairo cã caĩjẽniñarõ, Cornelio ruame qũĩñacõã maniasũpu. Bairo qũĩñarĩ yua, uwimicãã, atore bairo qũĩjẽniñañupũ Cornelio: “Yũ Quetiupaũ, ¿ñerê yũ caãtore mũ boyati?” Atore bairo qũĩñupũ ángel ruame tunu: “Dios cãrê mũ cajẽniñjêrê tũgoyami. Tunu bairoa cabopacarãrê mũ cajuãtiere ññajesoyami. ⁵ Bairi mũ mena macããna jĩcããrã ñnarê na árotiya. Na ruame Simón, cãã, tunu Pedro sawãmecũcu, Jope macãpu caãcũrê na piĩrãpáro. ⁶ Cũ, Pedro ruame, apei Simón sawãmecũcu waibũtoa aserire cabopori majõcu ria capairiya tãni caãcũ ya wĩĩpu niñami,” qũĩñupũ ángel Corneliore.

⁷ Cãrê cabusũ ãniãtacũ ángel cã caãtõ bero, cã ãũũa ruãgarã, apei jĩcãũ soldau caĩũũ canũcũũgõũ, petiro cã caĩroaũ mena, na piijoyupũ Cornelio. ⁸ Bairo na piijori, nipetirije cã caĩñaatajere na quetibũju yaparori bero, na joyupũ yua Jope macãpu.

⁹ Cabusuri rãmũ pasaribota majũ caãno ti macã tãni maapũ na caãnutuãtõ, Pedro ruame wii buĩpu wãmũ ásupũ, Diore jẽniãcũ. ¹⁰ Bairo jẽniãcũ, Pedro ruame queyari ugagamiñupũ. Bairi cã saũgapeere na caqũẽnotoye, qũẽgueriarore bairo apeye ñnierê ññañupũ: ¹¹ Cũ caĩñajoata, mũnrecõo pããnãcãcoasuparo. Bairo capããrõ yua, jutii asero capairi aserore bairo cabauri asero ruiasũpuro. Ti asero ruame bapariãnacãpau jiyarica asero rocayoa ruiasũpuro Pedro tũpu. ¹² Ti aseropũ yosayuparã nipetiro waibũtoa caãna cãrõ yepa macããna. Bairi nipetiro ãña ñna, aperã cawũrã cãã nipetiro ãñuparã ti asero buĩpũre. ¹³ Pedro ruame yua, atore bairo tũgoyupũ: “Pedro, wãmũnucãña. Waibũtoare pajĩãrĩ ugaya,” caĩũũuocajorijere.

¹⁴ Bairo caĩrõ tũgo, Pedro puame atore bairo ïñupũ: “Yũ Quetiupau, yũ ugaetigu. Ānoa moena jāã, judío majã, jāã caũgaena niñama.” ¹⁵ Bairo cã caĩrõ bero, atore bairo busurique qũĩnemoñuparõ tunu: “Caroarã Dios cã caaticũricãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ïeticõãña.”

¹⁶ Itiani majũ ti aserore cã áti ïñoñupã. Bairo cã caĩñorõ bero yua, wãmucoásũparõ ti asero tunu umurecõopũ. ¹⁷ Pedro puame ti asero cawãmuatõ bero, butiõro tũgoñañupũ. “¿Dope tunu ïgaro to baiupari yũ caĩñaataje?” ï tũgoñañupũ. Bairo cã caĩtũgoñaãno, Cornelio cã cajoatana puame Simõn waibutoa aserire caqũẽnoĩ majõcu ya wiire jẽniña macãñuparã. Bairo bairi cã ya wii jope tũpu etayuparã. ¹⁸ Bairo etarã yua, busurique tutuaro mena, “¿Ati wii Simõn Pedro cã caãni wii to ãniñati?” ï jẽniñañuparã.

¹⁹ Pedro mai, cã caĩñaatajere cã catũgoña ãninucũrõ, Espĩritu Santo puame atore bairo qũĩñupũ: “Caãmua itiarã murẽ macãrã átiyama. ²⁰ Wãmunucãri ruiacũja na tũpu. Yua, na yũ joarũ. Bairi caroaro mena na mu bocãgu,” qũĩñupũ Espĩritu Santo Pedrore.

²¹ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro puame ruiãti, na eta, atore bairo na ïñupũ caãmuarẽ:

—Yua, yũ ãniña mujãã camacãũ. ¿Dope bairo átirana mujãã baiati?

²² Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—Cornelio cawãmecũcu soldaua quetiupau capitãn jāã joami. Cornelio puame cariape caãcu niñami. Diore caĩroanucũũ niñami. Mu yarã judío majã cãã Cornelio qũĩroari cã bonucũñama. Bairi ãngel puame atore bairo qũĩũpũ Cornelio: “Pedrore cã piijorotiya. Mu ya wiĩpũ cã apãro. Bairo cã caetaro, cã caquetibũjũpũeere tũgopeoya,” qũĩũpũ ãngel Cornelio —qũĩñuparã cã cajoricarã Pedrore.

²³ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro puame cã caãni wiire na jāãrotiyupũ. Ti ñamirẽ cã mena tuayuparã. Cabusuri rũmu caãno acõasũpũ Pedro na mena yua. Cã mena bapacũti ásũparã jicããrã Jope macã macããna Jesucristore catũgoũsarã cãã.

²⁴ Ti rãmu busuri rãmu etayuparã Cesarea macãpu. Cornelio puame jicããrã cã yarã mena, bairi aperã cã baparã majũ, cã capiijoatana mena na coteyuparã Pedrojããrẽ. ²⁵ Pedro ti wii cã caetaro tũgo, Cornelio puame cã bocãũ witiãsũpũ jopere. Bairo qũĩñarĩ yua, rũpopaturi mena etanumuri qũĩroayupũ Cornelio Pedrore. ²⁶ Bairo cã caãto ïña, cã tũgãwãmuorĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedro:

—Yũ cãã, murẽã bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi wãmunucãña.

²⁷ Bairo qũĩrĩ, jããsupũ Pedro Cornelio mena. Ti wii pũeapũ etaũ, na etayupũ Pedro aperã capããrã camasã caetayuatana. ²⁸ Topũ na etari, atore bairo na ïñupũ Pedro:

—Jãã, judío majãrẽ, “Aperã mena bapacũpericõãña. Na wiiripũ ãñesẽãeticõãña,” jāã ïnucũñama jããrẽ cajũgoñubueri majã. Merẽ mujãã masirã tiere. Bairo jāã, judío majã, jāã cabamiatacããrẽ, Dios puame atore bairo ñi quetibũjũami: “Caroarã Dios cã caaticũricãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ïeticõãña nipetirore,” ñiami. ²⁹ Bairi judío majõcu nĩmicãũ, jicoquei yure mujãã capiijoatajere tũgori yũ atĩapũ. Bairi, ¿dope caãtipau ïrã, yure mujãã piijoati? Yũ masĩgaya tiere —na ïñupũ Pedro.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Cornelio puame Pedrore:

—Bapariãnacã rũmu netõña ato yũ wii ãcũ, ati hora ũnoa ugarique betiri Diore yũ cañubueãniatato bero. Bairo yũ cajẽniãno yua, caãno tusarõa jicãũ caãmũ asiyarije cajutii jãñaãtacu yũ tũpu buiaetaami. ³¹ Bairo buiaetari yua, atore bairo yũ quetibũjũami: “Cornelio, Dios, cãrẽ mu cajẽnirĩjẽrẽ tũgoyami. Tunu bairoa cabopacarãrẽ mu cajuãtiere ïñajesoyami. ³² Bairi mu mena macããna jicããrãrẽ na pirotijõya Simõn Pedro Jope cawãmecũti macãpu caãcãrẽ. Cã, Simõn Pedro puame, apei Simõn waibutoa aserire caqũẽnoĩ majõcu capairiya ria tãnipũ caãcũ ya wiĩpũ niñami,” ñi quetibũjũami cã puame. ³³ Bairo yure caãmũ cã caĩrĩjẽrẽ tũgo, jicoquei murẽ yũ macãrotiõjapũ. Bairi mu puame caroaro mena jāã tũpũre mu atũpa. Āmerã yua, nipetiro Dios cã caĩñajõrore marĩ ãniña. Bairi atopũ nipetiro neñarĩ murẽ jāã coteapũ, marĩ Quetiupau murẽ cã caĩrotirijere tũgõgarã —qũĩñupũ Cornelio Pedrore.

Discurso de Pedro en casa de Cornelio

³⁴ Bairo Cornelio cã caĩrĩjẽrẽ tũgo, atore bairo na ï jũgoyupũ Pedro:

—Āmerẽ yũ tũgoña masĩña yua. Marĩ tocãnacãũpũrea judío majã, bairi judío majã caãmerã cããrẽ marĩ mai ïñañami Dios. ³⁵ Dios useanirĩqũẽ mena ïñañami tocãnacã poa macããna camasã cãrẽ caroaro caĩroarãrẽ, carõa macããjẽrẽ caãtiãnarẽ. ³⁶ Mai, Dios puame Israel poa macããnarẽ na quetibũjũyupi, Jesucristo jũgori carõa macããjẽrẽ quetire tũgori caroaro na ãnimasiõ joroque ï. “Cũ, Jesucristo camasã nipetiro Quetiupau nigũmi,” ïcũñupũ Dios. ³⁷ Mujãã, merẽ mujãã masirã judío majã jāã caãni yepapũ cabairiquere. Juan camasãrẽ quetibũjũari cã cabautizarõ beropũ Jesús puame carõa quetire quetibũjũ jũgowĩ Galilea yepapũ. ³⁸ Dios puame cã, Jesús Nazaret macããcãrẽ catutuaũ, ñe ũnie Espĩritu Santo cã masĩõrĩjẽ carusaecu majũ cã ásupi. Merẽ mujãã masirã tiere. Bairi Jesús puame carõa wãmerẽ átiñesẽãwĩ. Tunu bairoa wãti cã camasĩrĩjẽ jũgori camasã roro cabairãrẽ na catiowĩ Jesús. Dios cã camasĩrĩjẽ jũgori tore bairo átimasĩwĩ Jesús.

³⁹ “Bairi jāā nipetirije Jesús Jerusalén, bairi Judea yepa cū caátajere caññaricārā jāā āniña. Bairo cū cabueñesēārō bero yua, cū pajārōcawā. Yucupāipū cū papuaturocawā, cū, Jesure yua. ⁴⁰ Bairo cū na caátirocamiatacūārē, Dios pūame itia rūmū bero tunu cū catiōyupi. Bairo cū cacatiōro bero. Jesús pūame jāā tūpū buiaetawī tunu. ⁴¹ Bairo, nipetiro camasārē na buia iñoemi. Jāā jetore buiaetawī, Dios, ‘Yū macū cū caquetibūjūrijere caquetibūjūnetōparā,’ cū caññaricārā jetore. Bairo Jesús tunu cū cacatiōro bero, cū mena ūga, eti, jāā āpū. Cūrē caññaricārā jāā āniña. ⁴² Cū, Jesua, jāā quetibūjū rotijowī camasārē, cū pacū Dios pūame āme cacatirā, aperā cariaricarā cūārē caññabesei majū cū cū cacūrjērē na masiāto ī. ⁴³ Merē nipetiro profeta majā ānana Jesús cū cabaipeere quetibūjū cūñāñupā. Bairi Jesure noa ūna cariape catūgousari majā pūame Jesús jūgori ñe ūnie carorije cacāgoenarē bairo na catuapeere quetibūjū cūñāñupā profeta majā ānana,” na iñupū Pedro Corneliojāārē.

Los no judíos reciben el Espíritu Santo

⁴⁴ Mai, Pedro narē cū cabusurecomacācutoa, Espiritu Santo pūame, Pedro cū caññjērē catūgōrā nipetirore na etayupu. ⁴⁵ Bairi yua, judío majārē bairo caāna catūgousari majā Pedro mena caatiātana pūame tūgocōā maniasuparā, Espiritu Santo aperā judío majā caāmerā cūārē cū cajāmāsirjērē iñari yua. ⁴⁶ Bairo Espiritu Santo na cū cajāārō yua, na pūame apēye busūriquere na cabusuro tūgoyuparā. Tunu bairoa Diore qūñroari, cū na cabasapeorije cūārē tūgoyuparā. ⁴⁷ Bairi yua, Pedro pūame atore bairo cū mena macāñanarē na iñupū:

—Dios, Espiritu Santo, cū Yeri majūrē na joyami ānoa cūārē, marī judío majārē cū cajori-carorea bairo. Bairi, “Na bautizaeticōā rotiya ānoarē,” marī ī masiētina Espiritu Santore na cacūgoro jūgori —na iñupū cū baparārē Pedro.

⁴⁸ Bairi yua, na bautiza rotiyupu Jesucristo wāme mena. Bairo na caāto bero yua, Pedrore cū tuarotiyuparā Corneliojāā pūame nocānacā rūmū ūno na ture.

11

Informe de Pedro a la iglesia de Jerusalén

¹ Cabero apóstolea majā, aperā catūgousari majā Judea yepa macāāna queti tūgoyuparā judío majā caāmerā cūā Dios yaye quetire na catūgousarijere. ² Tere caqueti tūgoatana āniri yua, Pedro Jerusalēpū cū caetaro, jicāārā judío majā catūgousari majā pūame cū busūpaicoteyuparā. ³ Bairi atore bairo qūñuparā Pedrore:

—¿Dopēī judío majā mee na caānimitacūārē, na bapacūti, na mena ūga, mū āti ñesēāti? —qūñuparā.

⁴ Bairo na cañrō tūgo, Pedro pūame nipetirije cajūgoyepū cū cabaiñesēārīqūērē na quetibūjūyupu. Atore bairo na iñupū:

⁵ —Yū pūame Jope cawāmecūti macāpū yū āmū. Bairo topū ācū, yū cañubuetoye, qūēguericare bairo apēye ūnierē ñiñawā. Bairo yū caññarō, capairi asero jutii aserore bairo cabauri asero ruipā. Ti asero pūame baparićānacāpū jiyarica asero ūmrecōropū rocayoaruipā yū tūpū. ⁶ Yū pūame ti aserore, “¿Ñe ūnie to āniñati?” ĩrī, ti aserore caroaro ñiñabesewū. Bairo yū caññarō, ti aseropū yosawā waiūbutoa ati yepa macāāna. Bairi waiūbutoa cauwarā, bairi āña ūna, bairi aperā cawarā cūā āma ti asero buipure. ⁷ Bairo yū caññāāno, busūriquere atore bairo caññjērē yū tūgowū: “Pedro, wāmūñcāña. Waiūbutoare pajjārī ūgaya,” cañbusūcajorijere yū tūgowū. ⁸ Bairo cañrō tūgori, atore bairo ñiwū: “Yū Quetiupā, yū ūgaetigū. Di rūmū ūno ānoa, moena jāā judío majā jāā caugaenarē yū ūgañāētīña.” ⁹ Bairo yū cañrō bero, busūriquere ūmrecōropū cabusūcajorije atore bairo ñinemowū tunu: “Caroarā Dios cū caāticūrīcārē, ‘Moena ñiñama,’ iētīcōāña.” ¹⁰ Itiani majū ti aserore yū āti iñowī. Bairo yū cū caññorō bero yua, wāmūcōápū ti asero tunu ūmrecōropū. ¹¹ Bairi ti asero cawāñāitō beroa, Cesarea macāpū yure na camacārotijoatana itiarā cañmua jāā cañni wiipure etayupa. ¹² Bairi Espiritu Santo pūame, “Na, judío majā mee na caāno na mena bapacūti gaetimicūā, ácūja na mena,” ñiwī. Bairo cū cañrō na mena yū āpū. Yū mena āmā ānoa marī yarā jicā wāmo peti jicā pēñirō cānacāw topure. Jāā nipetiro capiijoatoca yū wiire jāā jāāwā. ¹³ Topū jāā caetaro, cū wii ācū, cū caññāatajere jāā quetibūjūwī. Atore bairo jāā ī quetibūjūwī cū pūame: “Jicāw āngel yutu buiaetanucārī, atore bairo ñiwī: ‘Mū mena macāāna jicāārārē na pirotijoya Simōn Pedro Jope cawāñecuti macāpū caācūrē. ¹⁴ Cū, Pedro pūame, mū, mū ya wii macāāna mena mū canetōpeere mū quetibūjūgumi,’ ñiwī cañmū,” ñi quetibūjūwī to Cesarea macāācū pūame. ¹⁵ Bairo cū caññetibūjūro bero, yū pūame to caneñārārē na yū quetibūjū jūgowū caroa quetire. Bairo narē yū caññetibūjūtoyē, Espiritu Santo pūame na etawī marī judío majārē cū caetajūgoricarorea bairo. ¹⁶ Bairo Espiritu Santo cū cabairijere iñari yua, marī Quetiupā atore bairo cū caññjūērē yū tūgoñabocāwū: “Juan ānacū pūame mujāārē oco mena bautizawī. Bairo oco mena cū cabautizariquere cañnimitacūārē, yū pacū pūame āme berore mujāārē Espiritu Santo mena bautizagumi. Cū Yeri majūrē mujāā jogumi,” cū caññjūērē yū tūgoñabocāwū. ¹⁷ Torecū, judío majā na

caãmerĩmatacũãrẽ, na jowĩ Dios Espĩritu Santo, cũ Yeri majũrẽ. Marĩ judĩo majã Jesucristo marĩ Quetiupaure catũgousarẽ cũ cajoricarorea bairo na jowĩ na cũãrẽ. Bairo na cũ caãtibojarore ñnarĩ, “Dope bairo na mena yu bapacũperigu,” ñimasĩẽpũ. Dios yu cũ carotirore yu baibotiomasiẽpũ —na ñ quetibũjuyupu Pedro to Jerusalén macããna catũgousari majãrẽ.

¹⁸ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, Jerusalén macããna catũgousari majã pũame Pedrore nemojãñurõ cũ busũpaimasiẽsuparã. Bairo busũpaimasiẽtĩrĩ yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyuparã:

—¡Na, judĩo majã na caãmerĩmatacũãrẽ, roro na caãtajere jãnarĩ, tunu cũ yaye quetire na catũgousaparo ñnoa ñno baiya, na cũã yeri capetietopũ na ñnio joroque ñrã! —qũĩ basapeoyuparã Diore.

La iglesia de Antioquía

¹⁹ Esteban ñnacũrẽ na capajĩãrocaro bero, Jesús busũriquere catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na ásuparã. Bairo na caãto jũgori, jĩcããrã Fenicia yepapũ rutiásuparã. Aperã Chipre yucũ poapũ rutiásuparã. Aperã Atioquía macãpũ ásuparã. Bairo caãbataricãrã topũ ñna, judĩo majã jetore caroa quetire na quetibũjuyuparã. Aperã judĩo majã caãmerã pũamerẽ na quetibũjuesuparã. ²⁰ Bairo judĩo majã caãmerãrẽ na caquetibũjuetimiatacũãrẽ, jĩcããrã catũgousari majã, Chipre, bairi Cirene macããrĩpũ caatiatana pũame Antioquía macãrẽ etarã, caroa quetire na quetibũjuyuparã judĩo majã caãmerã cũãrẽ. Jesús, marĩ Quetiupaũ cũ cabairĩquere. ²¹ Na, caquetibũjuri majã pũame marĩ Quetiupaũ cũ catutuarije mena quetibũjuyuparã. Bairi capããrã camasã tirãmũpũ macããjẽ na caĩroariquere jãnarĩ, marĩ Quetiupaũ pũamerẽ qũĩroajũgoyuparã.

²² Jerusalén macã macããna ñhuberi majã pũame tie quetire tũgori, Bernabé cawãmecũcũre qũĩñarotijoyuparã Antioquía macãpũ. ²³ Bairo na cajoatacu ti macãpũ etapũ, Bernabé pũame Dios narẽ caroaro cũ caãtiere ñnarĩ butiro useaniñupũ. Bairi atore bairo na ñ quetibũjũnemoñupũ Bernabé: “Nipetiro caroa yericataje mena marĩ Quetiupaũ cũ caborore bairo ása,” na ññupũ Bernabé, Antioquía macããna catũgousari majãrẽ. ²⁴ Bernabé pũame mai, caãmũ caĩũũ ññupũ, ñe ñnie Espĩritu Santo cũ camasiĩrĩjẽrẽ carũsaecu. Tunu bairoa caroaro Dios mena catũgoñatutuaũ majũ ññupũ. Bairi cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, capããrã camasã marĩ Quetiupaũrẽ tũgousayuparã.

²⁵ Cabero yua, Bernabé pũame Tarso macãpũ acoásupũ, Saulore cũ macãũ ácã. ²⁶ Bairo topũ cũ etari bero, Saulore cũ jũgoasũpũ tunu Antioquía macãpũ. Bairo Antioquiapũ etari, to macããna catũgousari majã mena jĩcã cãma majũ caroaro ññuparã. To ñna, Bernabéjãã capããrã majũ camasãrẽ na bueãñuparã caroa quetire. Antioquía macãĩ Jesucristore catũgousari majãrẽ cristiano na ñ wãmetijũgoyuparã.

²⁷ Ti yũteapure profeta majã jĩcããrã Jerusalén macãĩ ásuparã Atioquía macãpũ. ²⁸ Bairi, etari bero, na mena macããcũ jĩcãũ, Agabo cawãmecũcũ wãmũnucãrĩ Espĩritu Santo cũ camasiĩrĩjẽrẽ jũgori atore bairo na ññupũ Atioquía macããnarẽ: “Ati yepa nipetiropure aariariquere etagaro,” na ñ quetibũjuyupu Agabo. Tie cũ caĩquetibũjuriquere baiyuparo yua, emperador romano Claudio cawãmecũcũ quetiupaũ cũ caãni yũte majũ. ²⁹ Bairo Agabo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori Antioquía macããna catũgousari majã pũame na cacũgoriye mena Judea yepa macããna catũgousari majãrẽ na caborore bairo na juãtigayuparã. Na cajuãtimasĩrõ cãrõ, na cacũgorijere na jogayuparã Judea yepa macããna catũgousari majãrẽ. ³⁰ Bairi na caĩrõrẽ bairo ásuparã yua. Bernabé, apeĩ Saulojãã mena joyuparã dineru na canefõatajere. “Judea yepa ñhuberi majãrẽ cajũgobuerã cabũtoa pũame, cabopacarãrẽ na batoáto tie dinerore,” ñrã, na joyuparã.

12

Muerte de Santiago y encarcelamiento de Pedro

¹ Ti yũteare quetiupaũ Herodes pũame jĩcããrã catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na átijũgoyupu. ² Bairi Santiago cawãmecũcũ, Juan jũgocure jarericapãĩ mena cũ pajure rocaratoyupã Herodes. ³ Bairo cũ caãtirotirijere ñnarĩ, judĩo majã Jesure catũgousaena pũame useaniñuparã. Bairo na causeanirõĩ, Pedro cũãrẽ ñerotiyupu Herodes, judĩo majã nemojãñurõ useanigarãma, ñ. Cũ, Herodes pũame pããrẽ cawauarije asuena na caũgari bose rãmũ Pascua caãno bairo na átirotiyupu Pedrojããrẽ. ⁴ Bairo Pedrore cũ ñerĩ bero, preso jorica wiipũ cũ jorotiyupu yua Herodes. Bairo topũ cũ jori yua, soldaua bapariãnacã poa majũ, jĩcã poare bapariãnacãũ jeto caãna soldauare na ññacote rotiyupu Herodes. Mai, Herodes pũame atore bairo ñ tũgoñãñupũ: “Pascua bose rãmũ canetõrõ beropũ camasã na caĩñarõ Pedro cũ caãtiere yu besegu,” ñ tũgoñãñupũ. ⁵ Bairi Pedro preso jorica wiipũ caroaro ññacotecicũ ññupũ. Topũ Pedro cũ caãnitoye, ñhuberi majã pũame tũgoñatutuarique mena cũ jẽnibojã ññuparã Diopure.

Dios libra de la cárcel a Pedro

⁶ Camasã nipetiro na caññarõ, Pedro cã caãtiere Herodes cã caññabesepa rãmu caetara ñamirẽ Pedro pũame pũgarã soldaua watoapu cãnicũñañupã. Cũ wãmorĩ pũga pũgõãpua soldaua wãmorĩpũ cadena mena jiyaturicũ cũñañupã. Tunu bairoa ti wii jope cããrẽ aperã soldaua ñnacoteri majã ññuparã. ⁷ Bairi yua, caãno tusarõa marĩ Quetiupautũ macããcũ ángel pũame buiaetayupũ. Bairo cã cabuiaetaro, ti arua preso jorica arua pũame busujiracoasuparo. Ángel yua, Pedro cã cacãnicũñarõpũ cã pãñawãcõñupũ. Bairo cã átiwacõõrĩ, atore bairo qũññupã: “¡Wãmunucãña merẽ!” Bairo ángel cã caññjẽ mena cadena Pedro wãmorĩpũ jiyaturique cañnimiataje pũame wetiñacoasuparo. ⁸ Tunu qũñnemoñupũ ángel Pedrorẽ: “Mu jutirore jãñaña, mu rapo jutii cããrẽ pea asa,” qũññupã. Bairo cã cañrõ, Pedro cãã cã cañrõrẽ bairo ásupũ. Qũñnemoñupũ tunu ángel: “Mu jutiro cabui macããtõrẽ jãña átiri yũ bero usaya,” qũññupã.

⁹ Bairo ángel cã cañrõ tũgo, cã bero usawitiásupũ Pedro. “¿Cariape to baimicuti? o ¿ángel mee cã caãtie to ñnicuti, qũẽguericarore bairo ñña yũ baicuti?” i tũgoñañupã Pedro. ¹⁰ Bairo cã cañtũgoñamiatacããrẽ, cacoteri majã soldaua caññijũgorãre na netõñuparã. Narẽ netõã, aperã soldaua cacoterẽ cããrẽ na netõñuparã tunu. Bairo yua witieta, jope, ãpõã mena na caqũẽnorĩcã jope na caetaro, ti jope pũame to majũã pããcoasuparo. Bairo capãrõ, witi-coásuparã preso jorica wiire yua. Bairo witiãti bero, yoajãñurõ cã jũgoa yasiewyocoásupũ ángel pũame yua.

¹¹ Tocãrõpũ Pedro tũgoñamasĩñupũ ángel cããrẽ cã caãtiere. Bairo tũgoñamasĩrĩ yua, atore bairo ññupã: “Ámerẽ yũ masĩña yua, cariape yũ Quetiupau cãtu macããcũ ángel majũrẽ cã netõõrotijoupi, yure Herodes roro cã caãtibujiopeere. Tunu bairoa judio majã yure roro na caãtigarijere na áperio joroque ñ, cã joupĩ cãtu macããcũ ángel majũrẽ,” i tũgoñamasĩñupũ Pedro.

¹² Bairo i tũgoñamasĩrĩ bero, acoásupũ Pedro, Juan apeyera Marcos cawãmecucũ paco María ya wiipũ. Ti wiipũ capããrã camasã neñarĩ Diopure cã jẽnibõjarã ásuparã Pedrorẽ. ¹³ Ti wii etajũgorica joperũ etarĩ piyupũ Pedro. Bairo cã capiirijere tũgori, Rode cawãmecucũ pũame, “¿Noa ñna na ñnicuti?” iõ ñnao ásupo. ¹⁴ Baiorua, jõpãã Pedro busuriquere tũgoñamasĩrĩ, butioro majũ useaññupõ. Bairo causeanio ñnirĩ yua, Pedrorẽ cã pããjõrĩ mee, Diore cajẽniãnatũ pũamerẽ atucõãjãásupõ, na quetibujio ácõ. Topũ na etarĩ, “¡Pedro joperũ niñami!” na ññupõ. ¹⁵ Bairo cõ cañrõ, cañubuerã pũame bairo cõ boca ññuparã:

—¡Bairi ñcõ miña! ñmecãõ miña —cõ ññuparã.

Bairo na cañmiatãcããrẽ, cõ pũame, “¡Bairicõõ mee mujããrẽ ñiña! ¡Cãã niroyaami!” na ññupõ.

Bairo cõ cañmiatãcããrẽ, atore bairo ñnemoñuparã na pũame tunu:

—Pedro mee ñcãmi. ¡cũ wãti pũame ñcãmi! —ññuparã.

¹⁶ Bairo na caññitoye, joperũ piñemocõãñupũ Pedro pũame mai. Bairo cã capiãnoi yua, cã pããjõñuparã Pedrorẽ. Cũ pããjõrĩ, qũñña acũacoasuparã Pedrorẽ, María ya wii caññiatana pũame yua. ¹⁷ Pedro pũame cã wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ na busujãnarotiyupũ. Bairo na i jãnaorĩ, ángel preso jorica wiipũ caãcãrẽ cã cã cawiyõataje nipetirijere na quetibujuyupũ. Tiere na quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ Pedro tunu:

—Atie yũ cabaiataje nipetirijere cã mujãã quetibujũwa Santiagore. Tunu bairoa na mujãã ñwã marĩ yarã catũgõusarã cããrẽ —na ññupã Pedro yua, ti ñamirẽ María wiipũ caneñaãtanarẽ.

Bairo na i yaparorĩ bero, witi acoásupũ apearupũ Pedro.

¹⁸ Ti ñami cabusuri rãmurẽ mawijiorõa na baicõãñuparõ yua ñnacoteri majã soldauare. Bairi, “¡Dope cã baiupari Pedro!” ñmeo ññuparã soldaua pũame na majũ. Bairo ñrĩ, butioro tũgoñarĩqũẽ paiyuparã. ¹⁹ Pedro cã camanierẽ queti tũgo, Herodes pũame Pedrorẽ na macããrotimiñupũ tunu. Na, soldaua pũame cã bõcaesuparã. Torecũ, Herodes pũame caññacotemasĩena na cañno, Pedrorẽ cacotemiãtanarẽ na pajãre rotiyupũ yua. Bairo átirotiri bero, Judea yepare witiirĩ, Cesarea macãpũ ñniásupũ.

La muerte de Herodes

²⁰ Mai, Herodes pũame Tiro, bairi Sidón macãã macããna mena asiajãñupũ. Bairo asiari, cã ya yepa macããjẽ ugariquere na jorotiesupũ. Bairi na pũame cã mena ñmeo busuqũẽnogarã, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, “Cãtu marĩ busurãroa,” i tũgoñañuparã. Bairi Blastõ cawãmecucũ, Herodes roca carotimasĩ cañnimajũãrẽ, “Jããrẽ mu jubusubõjagũ,” qũññuparã.

²¹ Bairo na cañatãcũ cã cabusurõ, Herodes pũame, “Jau, ti rãmũ majũ na mena yũ busugũ,” qũññupã. Bairi ti rãmũ caetaro ñña, jutii caññabeseri majã na cajãñarĩjẽ ñnierẽ jãñarĩ, quetiuparã na caruiropũ ruiyupũ. Bairo rui yaparo yua, Tiro, Sidón macããna caetaãtanarẽ na busujũgoyupũ. ²² Bairo cã cabusurijere tũgori, camasã pũame awajari atore bairo ññuparã: “¡Ñni, marĩrẽ cariape caquetibujũ, marĩ ñcũ camasocũ mee, jũgũẽ ñcũ ñcãmi!” qũññuparã Herodere. ²³ Bairo na cã cañno, tocãrõã yua, ángel marĩ Quetiupautũ macããcũ pũame Herodere cã riãnao joroque ásupũ, “Dios jĩcããñ niñami marĩ cañroapũ,” cã cañtẽẽ wapa. Cabero yua, cãrẽ becoa ugarocacõãñuparã.

²⁴ Bairo cabaimiatacããrê, nipetiroþu Dios yaye quetire tãgopeticoasuparã Jesucristore catãgousari majã na caquetibujunetõrõ jãgori.

²⁵ Bernabé, bairi Saulo narê na caãtirotijoatajere áti yaparori bero, Jerusalén cañiatana tunucoásúparã Antioquiãru tunu. Na mena Juan, apeyera Marcos cawãmecucare cã piiásúparã.

13

Bernabé y Saulo comienzan su trabajo misionero

¹ Antioquiã macããna ñubueri majã menarê ãñuparã profeta majã, aperã cajãgobueri majã cãã. Ato cãnacãũ ãñuparã na þuame: Bernabé, bairi Simón, ape wãmerã Cañii, bairi Lucio Cirene macããcũ, bairi Manaén, Herodes Galilea yepa quetiupau mena cabutiricu, bairi apei Saulo ãñuparã topure. ² Bairi yua, to macããna þuame jicã rãmu ugarique betiri marí Quetiupaure na cajëniãrõ, Espiritu Santo þuame atore bairo na ññupũ: “Bernabé, bairi Saulo mena aperãrê caquetibujuparã na yu boya. Bairi na árotiya narê, na yu caãtirotirijere na átio joroque ñrã,” na ññupã Espiritu Santo caneñarãrê.

³ Bairo cã caĩrõ, ugarique betiri Diore jëni yaparori bero, na wãmorĩrê Bernabé apei Saulo ruþoa bui ñigãþeori, “Caroare cã joãto mujããrê Dios,” na ñ joyuparã yua.

Los apóstoles en Chipre

⁴ Bairo Espiritu Santo cã cañjoatana Bernabé, apei Saulojãã þuame Seleucia cawãmecuti macã þuamerê ásuparã. Ti macã etari bero, cãmua mena ásuparã Chipre yuca poaru. ⁵ Topu Salamina cawãmecuti macãrê etarã, judío majã na cañubueri wiiripu Dios yaye caroa quetire quetibuju jãgoyuparã Saulojãã camasãrê. Mai, Juan cãã na mena ásupu, narê cajuãtiri majõcare bairo.

⁶ Ti yuca poa macããnarê quetibuju ãmejore peyocõãñuparã. Bairo quetibuju ãmejore peyori bero, Pafos cawãmecuti macãrê etayuparã. Ti macãru judío majõcu cãmua carorijere camasí “Barjesús” griego yaye mena Elimas cawãmecucare cã etayuparã. Mai, cã þuame cañtopai ãñupũ. “Yua, Dios cã caquetibujurotiro jãgori mujãã yu quetibujuya,” na ñtoyuru cã þuame camasãrê. ⁷ Barjesús þuame to macããcũ quetiupau Sergio Paulo cawãmecucu mena ãñupũ. Cã, quetiupau þuame caũmu caroaro catãgoñamasí ãñupũ. Bairi Bernabé apei Saulo menarê cãtu na piijorotiyuru, na caquetibujurije Dios yaye caroa quetire tãgogu. ⁸ Bairo cã catãgogaro, Elimas, carorijere camasí þuame, Quetiupau Sergio tie quetire tãgousaremi ñ, busu ñnotagamiñupũ. ⁹ Bairo cã catãgoñarijê masiri, Saulo ape wãmerã Pablo cawãmecucu þuame Espiritu Santo cã camasõrĩjê carusaecu ãniri Elimarê caroaro quĩñacõãñupã. ¹⁰ Bairo quĩñari yua, atore bairo quĩñupã Pablo:

—¡Mu, cañtopai, cañuecũ, wãti macãrê bairo caãcũ, caroa macããjê nipetirijere capesucucu majũ mu ãniña! ¿Dopẽi Dios cariape cã caquetibujurijere ricaati mu átigayati? ¹¹ Bairi ãmerê popiye mu bairo joroque mu átigumi jãã Quetiupau Dios. Mu caapee ññacũ, jicã yutea mai, muiru cã cabusurijere to ññaeĩõ joroque mu átigumi —quĩñupã Pablo Elimarê.

Bairo Pablo cã caĩrĩjê mena jicoquei Elimas þuame canaitããrõru nucũãrê bairo baicoasuru. Bairi yua, jicãũ ucũ cãrê wãmo mena catãgããpãure macãñupũ, caapee caññacũ ãniri.

¹² Bairo Elimas cã cabairijere ññari quetiupau Sergio Paulo þuame tãgousajãgoyuru. Marí Quetiupau cã cabairique quetire Pabljãã na caquetibujuro þugani cãrõ tãgocõã maniásuru Sergio Paulo.

Pablo y Bernabé en Antioquiã de Pisidia

¹³ Cabero Pablo, cã bapa mena Pafos macãi ásuparã cãmua mena Perge cawãmecuti macãru. Ti macã Perge þuame Panfilia yeparu ãñuparõ. Topu na caãto, Juan þuame na tunuwoyocõásuru Jerusalén macãru tunu. ¹⁴ Topu etari bero, Pisidia yepa macãã macã Antioquiãru etayuparã. Ti macã ãna, yerijãrĩcã rãmu caãno to macã wii ñubuerica wiiru jããtiruiyuparã. ¹⁵ Ñubuerica wii quetiuparã þuame Moisés ãnacũ camasã na caãtipeere cã caquetibujwoacũriqũerê, bairi profeta majã ãnana na caquetibujwoatucũñaricã tutirire bue yaparori bero, atore bairo na ññuparã Pabljããrê:

—Jãã yarãrê bairo caãna, tãgoña yeri ñuricã wãme ñnerê marí mena caneñarãrê na mujãã cabusugaata, ñña ãmea —na ññuparã.

¹⁶ Bairo na caĩrĩjêrê tãgo, Pablo þuame wãmunucã, cã wãmorĩrê ñumugõri camasãrê na busujãnaroti yaparori, atore bairo na ñ jãgoyuru:

—Mujãã israelita majã, bairi mujãã ape yepaa macããna Diore caĩroari majã cãã tãgopeoya mujããrê yu caĩpeere. ¹⁷ Marí Israel poa macããna Quetiupau Dios þuame marí ñicũjãã ãnanarê cã yarã caãñiparãrê na ññabeseyayupi. Bairo na ññabeseri, capããrã na masabuo joroque na ásupi, ape majã na caãni yepa Egiptoru na caãno mai. Cabero Dios þuame cã camasĩrĩjê mena ti yepare na witio joroque ásupi tunu. ¹⁸ Bairo na átiri bero, cuarenta cãmarí majũ

desierto cayucamanopu na caãno, dope bairo na cabairijere nuãcõõñañupũ Dios. ¹⁹ Cabero Canaan yepare na caetaro, ti yepa macãã poari jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã poa majũrẽ na pajĩare rotiyupu, ti yepare marĩ ñicũjãã ãnanarẽ na jogu. ²⁰ Atore bairo na caãtiãnie cuatrocientos cincuenta cũmarĩ majũ yoarõ ãñuparã.

“Cabero narẽ carotirã cajũgoãniparã caudillos majũrẽ na cũñupĩ Dios. Na, narẽ carotirã ruame profeta ãnacũ Samuel cũ caãni rũmupu na jũgoãni jãnañupã marĩ ñicũjãã ãnanarẽ. ²¹ To bero yua, marĩ ñicũjãã ãnana ruame na quetiupau caãnipau rey ùcãrẽ boyayupa. Bairo na caboroi, Dios ruame Cis macũ, Saũl cawãmecũcũre cuarenta cũmarĩ majũ na quetiupau reyre bairo cũ cũñañupĩ. Cũ, Saũl ruame Benjamĩn ya poa macããcũ majũ ãñupũ. ²² Cabero tunu Dios quetiupau caãnimirĩcũ, Saulore cũ wiyoyupi. Bairo cũ wiyori bero, David cawãmecũcũ ruamerẽ quetiupau reyre bairo cũ cũñupĩ tunu. Mai, atore bairo David cũ cabairijere ññupĩ Dios: ‘Ãni David, Isaĩ macũ jicãũ caãmũ cañũu niñami. Cũ mena yu useanio joroque baiyami. Tunu bairoa yu caãtirotirije nipetirijere yu caĩrõrẽ bairo caãtigau niñami,’ ññupĩ Dios Davire.

²³ “Cũ, David ãnacũ majũ pãrãmerã mena macããcũ jicãũ ãmi Jesũs. Cũ, Jesurea Dios cũ joyupi, Israel poa macããnarẽ na netõõgu. Tirãmupu cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo átiyu cãrẽ joyupi. ²⁴ Bairo Dios cũ cajogaricu Jesũs cũ caatiparo jũgoye, Juan Bautista ruame nipetiro Israel poa macããnarẽ quetibũyupi caroa quetire. Bairo na i quetibũyupi: ‘Dios mena tũgoña qũẽnoña roro mujãã caãtiãnajẽrẽ. Tere tũgoña qũẽnorĩ, Dios cũ carotirore bairo ruame ása. Tunu bairoa bautiza rotiya,’ na i quetibũyupi Israel macããnarẽ. ²⁵ Cabero Juan ruame, cãrẽ na capajĩãparo cacõñarõ, atore bairo ññupĩ: ‘Yũre mujãã caĩtũgoñarõrẽ bairo yu baietiya. Yũa, Mesias mujãã cacotei mee yu ãniña. Cabero caetapau nigumi Mesias. Yu netõrõ caãnimajũũ nigumi.’

²⁶ “Yu yararẽ bairo caãna Abraham ãnacũ pãrãmerã, bairi mujãã ape yepaa macããna Diore caĩroari majã cãã atore bairo mujããrẽ ñiña: Atie caroa queti Dios camasãrẽ na carorije wapare cũ caetõõrĩqũẽ mujãã yaye rotie niña mujãã caãrẽ. ²⁷ Bairo cabaimiatacũãrẽ, Jerusalén macããna, bairi na quetiuparã cãã Jesũs, Dios macũ, cũ caãnierẽ masĩẽsupa. Tunu bairoa yerijãrĩcã rũmu caãno ñubuerica wiipu neñarĩ, profeta majã ãnana na caquetibũju woatucũñarĩqũẽrẽ buemirĩcãũ, tũgomasiẽsupa na cabuerijere. Bairi na majũã Jesure na capajĩãrĩ rãmũ, tirãmupu profeta na caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo to baio joroque ásupa. ²⁸ Dise ùnie Jesũs roro cũ caãtie camanimiatacũãrẽ, Pilato cũ capajĩãrocarotirore boyupa. ²⁹ Bairi yua, nipetirije Jesũs cũ cabaipere na caquetibũju woatucũrĩqũẽ cabaipeiro bero, yucãpãipu na capapuaturocaatacure cũ ruiori, ãtã orepũ cũ jõcũñupã. ³⁰ Bairo na caãtacũ cũ caãnimiatacũãrẽ, Dios ruame tunu cũ catioyupi. ³¹ Bairo cũ cacatioro bero, Galilearũ Jerusalén macãpu Jesure cabapacutiñẽãrĩcãrãrẽ capee rãmũrĩ na buia ññoñupĩ. Na, cũ cabuia ññorĩcãrã ruame ãmerẽ cũ, Jesũs, cũ cabairique quetire quetibũju ñẽsẽãñama camasãrẽ.

³²⁻³³ “Bairi jãã cãã mujããrẽ atie caroa quetire quetibũjurã jãã átiya. Tirãmupu marĩ ñicũjãã ãnanarẽ, ‘Bairo yu átiyu,’ cũ caĩjũgoyeticũñarĩqũẽrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ, na pãrãmerãrẽ, átiyoyaparowĩ Dios. Cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo Dios cũ macũrẽ cũ catioyupi tunu. Salmo pũrõ caãnijũgori pũrõ bero macã pũrõ caĩquetibũjũrorea bairo ásupi. Atore bairo ññupĩ Dios ti pũrõpũre: ‘Mũa, yu macã majũ mũ ãniña. Ati rãmũ carotimasĩ mũ yu cũña,’ qũĩñupũ Dios cũ macũrẽ. ³⁴ Bairi merẽ Dios cajũgoye majũpũa Jesũs rupaũri ãnajẽ caboetipeere quetibũju jũgoyeticũñupĩ. Atore bairo ññemoñupĩ tunu cũ ya tutipu: ‘Davire caroarõ cariape cũ yu caĩquetibũjuricarorea bairo yu átiyu,’ qũĩñupũ Dios. ³⁵ Bairi tunu aperopũ atore bairo i quetibũju cũñupĩ: ‘Mũ, Dios, mũ caroti nocãrõ cañũu rupaũri ãnatõrẽ to boaetio joroque mũ átiyu.’

³⁶ “Mai, David catiipu Dios cũ cabori wãme cãrõ ásupi cũ caãni yũtea macããna mena. Dios cãrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo ásupi David. Cabero David ãnacũ ruame riacoásũpi. Bairo cũ cariaro bero, cũ ñicũjãã ãnana rupaũri tũpu cũ yaayuparã. Bairo na caãto bero, cũ rupaũri ãnajẽ boacoayayuparo. ³⁷ Dios cũ cacatioricu Jesũs rupaũri ãnajẽ ruame roque boaesupa.

³⁸⁻³⁹ “Bairi yu yarãrẽ bairo caãna, atore bairo masiña mujãã cãã: Jesucristo jũgori carorije marĩ caãtiere camasiriyoboaecoricarã marĩ ãniña, cũ yaye quetire marĩ catũgousaata. Cũ, Jesũs jũgori nipetiro catũgousari majã carorije camãnarẽ bairo tuayama. Nipetirã Moises ãnacũ cũ carotĩcũrĩqũẽ jũgori canetõmasĩena cãã carorije camãnarẽ bairo tuayama, cũ yaye na catũgousaata. ⁴⁰ Bairi majũgoya profeta majã ãnana atore bairo, na caĩrĩqũẽrẽ bairo mujãã tãmõre:

⁴¹ ‘Mujãã, yu yaye quetire caboena tũgopeoya mai mujããrẽ yu caĩquetibũjurijere: Mujãã cacatiri rãmũrẽ caroa wãmerẽ yu átiyu.

Bairi tie yu caãtiere apei mujããrẽ caroarõ cũ caquetibũjumiatacũãrẽ, cariape cũ mujãã tũgoetigarã.

Bairo mujãã catũgogaetaje wapa mujãã yasicoagarã,’

ĩ quetibujũ cũñupĩ Dios profeta majã ánanarẽ mujãã cabaipeere,” na ĩ quetibujũyupũ Pablo to macãanarẽ.

⁴² Bairo ĩ quetibujuri bero, Pablo cũ baparã mena ñubuerica wiipũ cañiatana na cawitiátó, atore bairo na ĩnuparã judío majã caãmerã pũame: “Ape rãmu yerijãricã rãmu caãno cãarẽ atie mujãã caquetibujuataje ũnerẽ jãã mujãã quetibujuwã tunu,” na ĩnuparã. ⁴³ Ñubuerica wiipũ neñarĩ bero yua, capããrã judío majã, aperã judío majã mee caãna catãgousarã pũame Bernabé, Pabljõãã mena usayuparã. Bairo na causaro, Pabljõãã pũame atore bairo na ĩ quetibujunemoñuparã: “Mujããrẽ Dios camai ãnirĩ cũ yaye quetire mujãã tãgousao joroque átiyami. Bairi caroaro ãña, Dios cũ caborore bairo,” na ĩnuparã.

⁴⁴ Ape semana yapa macãã rãmu yerijãricã rãmu caetaro, capããrã ti macã macããna neñañuparã, marĩ Quetiupau yaye quetire Pabljõãã na caquetibujurijere tãgogarã. ⁴⁵ Bairo capããrã majũ na caneñarõ ĩñarĩ, judío majã pũame na pesu cusuparã Pabljõããrẽ. Bairo na pesu cutiri, atore bairo ĩnuparã: “Cariape mee ñiña atie na caquetibujurije. Ricaati quetibujuyama ãnoa Pabljõãã,” roro na ĩnuparã judío majã pũame. ⁴⁶ Bairo na caĩrjẽ tãgo, Pablo Bernabéjãã pũame tãgoñatutuarique mena atore bairo na ĩnuparã:

–Jãã pũame mujãã judío majãrẽ atie Dios yaye quetire jãã quetibujũ jũgogamiapu. Bairo jãã caquetibujũ jũgogamiatacãarẽ, tiere mujãã boetiya. Yeri capetietopũ caãgaenarẽ bairo mujãã baiya. Torena, apero macããna judío majã caãmerã pũamerẽ jãã quetibujurãgarã.

⁴⁷ Bairi atore bairo marĩ Quetiupau jãã ĩ jowĩ:

‘Ati yeparũre cabusurijere bairo mujãã yũ cũña camasã na caĩñajoro.

Bairo yũ caãtoi, camasãrẽ yũ canetõõrĩqũerẽ na mujãã quetibujugarã nocãrõ cayoaropũ macããna cãarẽ tie quetire,’

jãã ĩ jowĩ marĩ Quetiupau –na ĩnuparã Pabljõãã judío majãrẽ.

⁴⁸ Bairo Pabljõãã na caĩrjẽrẽ tãgori, judío majã caãmerã pũame useaniñuparã. Bairo useanirĩ atore bairo ãmeo ĩnuparã na majũ: “Marĩ Quetiupau yaye queti Pabljõãã na caquetibujurije ñujãñuña,” ãmeo ĩnuparã. Bairi Dios cũ caĩñajoro, nipetiro yeri capetietiere cacũgoparã pũame cariape tãgousayuparã.

⁴⁹ Bairi Písidia yepa nipetiropũ quetibujuyuparã Pabljõãã marĩ Quetiupau yaye quetire. ⁵⁰ Bairo na caãtoi, judío majã Pabljõããrẽ cateerã pũame carõmia, cañurã, cadineropairã rõmirĩrẽ na busujãñuparã. Tunu torea bairo na ĩnuparã ti macã macããna caãnimajũrã ũna cããrẽ. Bairo na ĩ busujãrĩ bero, Pablo, Bernabéjããrẽ roro popiye na baio joroque na ásuparã, ti yepare na wiyogarã. ⁵¹ Bairo na caãtoi, Pabljõãã pũame ti macã Antioquiare witiagarã jũgoye, na rapo jutii macããjẽ ñerĩrẽ paareyuparã. “Mujãã, Jesús yaye quetire cateeri majã pũame mujãã buicatiya,” caĩrãrẽ bairo ásuparã Pabljõãã. Bairo átiri bero, Iconio cawãmecuti macãpũ acoásuparã yua. ⁵² Bairo na caaweyomiatacãarẽ, ti macã macããna catãgousajũgoatana pũame caroaro useanirõ ãñuparã. Tunu bairoa ñe ũnie rusaricaro mano Espiritu Santo cũ camasõrĩjẽ mena ãnimasĩñuparã.

14

Pablo y Bernabé en Iconio

¹ Cabero Pablo, Bernabéjãã Iconio macãpũ ãna, jĩcãrõ jããñuparã judío majã na cañubueri wiipũ. Bairo ti wiipũ jããrĩ camasãrẽ na quetibujuyuparã Pabljõãã. Bairo caroaro na caquetibujuroi, judío majã, bairi aperã judío majã caãmerã cãã capããrã cariape tãgojũgoyuparã.

² Bairo na catãgoñamiatacãarẽ, aperã judío majã catãgousaena pũame judío majã caãmerãrẽ na busujãñuparã. Bairo na na caĩbusujãrõ jũgori roro marĩ yarã Pabljõããrẽ na tãgoñao joroque na ásuparã. ³ Bairi apõstolea majã to macããnarẽ quetibujũ nemogarã Iconiopũ yoaro ãñuparã. Ti macãpũ ãna, marĩ Quetiupau mena tãgoñatutuari, caroaro cariape na quetibujuyuparã. Marĩ Quetiupau pũame, “Cariapea yũ yaye queti camasãrẽ yũ camairjẽrẽ quetibujuyama,” ĩ, cũ catutuarije mena Pabljõãã caroa wãmerẽ camasãrẽ na áti ĩño joroque ásupũ.

⁴ Bairo cũ caátimiatacãarẽ, ti macã macããna pũame jĩcãrõ ãmeñuparã. Jĩcããrã judío majã, Jesucristore catãgousaenarẽ bairo tãgoñañuparã. Aperã apõstolea majãrẽ bairo tãgoñañuparã. ⁵ Bairi yua, catãgogaena judío majã, aperã judío majã caãmerã cãã ti macã macããna carotimasĩrĩ majã mena jĩcãrõrẽ bairo tãgoñarĩ, apõstolea majãrẽ popiye na baio joroque na átigayuparã. “Étã rupaa mena na marĩ wëgarã,” ãmeo ĩ tãgoñañuparã na majũ.

⁶⁻⁷ Bairo na caátigamiatacãarẽ, Pablo, bairi Bernabéjãã tiere queti tãgori, Listra, bairi Derbe macããrẽ Licaonia yeparũ ruticoásuparã. Bairo rutiátĩ bero, ti yepa tãni quetibujũ ñesẽãñuparã caroa quetire.

Apedrean a Pablo en Listra

⁸ Listra macãpũ ãñupũ mai jĩcãũ caũmu caãmasĩcũ. Bai jicoquei cabuiaricu ãñupũ. Cũ pũame Pablo cũ caquetibujũ ãno, cũtu ruiyupũ. ⁹⁻¹⁰ Cũ cãã Pablo cũ caĩrjẽrẽ

caroaro tãgousayupũ. Bairi Pablo puame qũĩnarĩ, “Yu cããrẽ yu netõõmasĩñami Jesús,” cã caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩrĩ, atore bairo qũĩnupã busũrique tutuaro mena:

—jWãmũnucãña!

Bairo cã caĩrõ, caãmasĩtĩmiatacũ puame patiwãmũnucãrĩ ámasĩjũgoyupũ. ¹¹ Bairo Pablo cã caãtĩmasĩrĩjẽrẽ ñnarĩ, ti macã macããna puame Licaonia yepa macããna yayeri busũrique tutuaro mena atore bairo ñnuparã:

—jÁnoa, jũgũẽã umurecõopũ ati yepapũ caruiatĩatana niñama! —ñnuparã.

¹² Bairo na ñrĩ, Bernabere na jũgũẽ Zeus cawãmecucũ ya wãmei cã wãmetiyuparã. Tunu bairoa Pablo caquetibujũgõũ cã caãnoi, na jũgũẽ Hermes cawãmecucũ ya wãmei cã wãmetiyuparã. ¹³ Mai, ti macã etajũgoricaropũ ãñuparõ na jũgũẽ Zeure na cañubueri wii. Ti wii macããcũ sacerdoti puame bairo Pablo Bernabẽãã na caãtiere tũgori, wecuare, bairi oõ mena na jeásuparã. Bairo cã, ti macã macããna mena apõstolea majãrẽ na ñroagarã, wecuare pajããrĩ, na riire joemũgõjogayuparã. ¹⁴ Bairo Bernabẽ, Pabljõããrẽ na caãtigarijere tũgori, na jutiire tũgowooyuparã, “Bairo mujãã caãtigarijere ñuẽtĩña,” ñrã. Áti yaparo yua, camasã watoarõ atuãtĩ, atore bairo qũĩ awajayuparã:

¹⁵ —¿Dopẽĩrã bairo mujãã átiyati? Jãã, mujããrẽã bairo cabairã jãã ãniña. Jũgũẽã mee jãã ãniña. Torena, jãã atĩapũ, tie mujãã ya wãme mujãã caĩroarĩje cawapa manierẽ mujãã cajãnaparore bairo ñrã. Tiere jãnarĩ yua, Dios cacatimajũũrẽ mujãã caĩroarore jãã boya. Dios puame ásupi ati umurecõo, ati yepa, ria capairiya. Bairi nipetiro tiepũ macããna cããrẽ na ásupi. ¹⁶ Tirãmũpũre camasã na ya wãme ricaati na caĩroarĩje ãñotaesupi Dios. Noo na cabori wãmerẽ ñroayupa. ¹⁷ Bairo na caãtiere ãñotaetimicũã, cã caãnajẽ cutiere nipetiro camasãrẽ na ññoũpũ. Cã, nipetirore caroaro na ácũ, caocarĩje joyupi. Tunu bairoa oterique cãã to ricacũto joroque ásupi. Bairo cã caãtie jũgori, camasã cãã na rietio joroque ásupi. Tunu bairoa useanirõ na ãnio joroque na ásupi Dios —na ñ quetibujũyupũ Pablo.

¹⁸ Bairo atie nipetirĩje narẽ Pablo cã caĩquetibujũmiatacũãrẽ, butiõro majũ wecuare pajããrĩ na riire joemũgõjogayuparã, Pabljõããrẽ ñroagarã. Dope bairo na caãtigarijere jicoquei, “Tiere ápericõãña,” na ñ jãnacõõãñuparã. Masĩã mano átigamiñuparã.

¹⁹ Cabero judío majã Antioquía macããna, aperã Iconio macããna mena Listrapũ etayuparã. Bairo na puame etarã yua, Listra macããna Pabljõãã mena ricaati na tãgoñão joroque ásuparã. Bairo na caãtoi, Pablõre ãtã rupaa mena weẽjãñuparã. Bairo cã áti yaparori, “Merẽ riacoayami,” ñ tũgoñarĩ ti macã tãnĩpũ cã rupaũre rocacõãñuparã. ²⁰ Bairo na caãtĩmiatacũãrẽ, cabero Jesucristore catũgõusari majã Pablotũ na caneñaetaro, Pablo puame catitunurĩ wãmũnucãcoásupũ. Bairo wãmũnucãrĩ yua, ti macãpũna ásupũ tunu. Ti rãmu busuri rãmu caãno Bernabẽ mena Derbe cawãmecuti macãpũ ásuparã.

²¹ Topũ etarã, carõa quetire na quetibujũyuparã. Bairo na caquetibujõro, capããrã camasã tãgõusayuparã ti macã macããna. Cabero tunucoásuparã Listra, Iconio, bairi Antioquía na caãtĩjũgoatatorũna tunu. ²² Ti macãã macããna Jesure catũgõusari majãrẽ yeri ñãjããõ joroque na ásuparã. Tunu bairoa, “Jesucristo mena tãgoñãtutuacõãña,” na ñnuparã Pabljõãã. Tunu bairoa, “Dios cã carõtimasĩrĩpũ caãgarã marĩ caãnoi, popiye marĩ baio joroque marĩ átigarãma camasã,” na ñnuparã. ²³ Bairo ñ yaparori bero yua, ñubueri majã tocãnacã poarũgea jicããrã na mena macããna cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ na besecũñuparã Pabljõãã. Besecũ yaparori bero, ugarique betiri Diore jẽni yaparori, “Marĩ Quetiupũ, mujãã caĩroaatacũ puame mujããrẽ qũĩñausaãto,” na ñ tsayuparã ti yepa macããna ñubueri majãrẽ.

Pablo y Bernabé vuelven a Antioquía de Siria

²⁴ Bairi Pisidia yepare netõátĩ bero, Panfilia cawãmecuti yepapũ etayuparã. ²⁵ Ti yepapũ ãna, Perge cawãmecuti macã macããnarẽ Jesús yayeri quetire na quetibujũ jũgõoyuparã. Cabero Atalia macã macããna cããrẽ na quetibujũyuparã. ²⁶ Bairo to macããnarẽ na quetibujũ yaparori bero, cãmua mena acõásuparã Siria yepa macãã macã Atioquiapũ. Ti macãpũ Jesure catũgõusari majã puame, “Mujããrẽ mairĩ, Dios caroaro cã coteãto,” na caĩpaarotĩjõricarã mena torea bairo átipeyoetayuparã yua. ²⁷ Bairo Antioquiapũ etari bero, ñubueri majã puame ñeñañuparã. Bairo na caneñarõ yua, nipetirĩje Dios cã camasĩõrĩje jũgori na caãtiatajere na quetibujũ peyocõãñuparã. Tunu bairoa marĩ Quetiupũ judío majã caãmerã cããrẽ cã yayeri quetire na tãgõusao joroque cã caãtiataje cããrẽ na quetibujũyuparã. ²⁸ Bairo na quetibujũ yaparori bero, Pablo, Bernabẽ mena Jesure catũgõusari majã mena yoaro ãñuparã ti macãrẽ.

15

La reunión en Jerusalén

¹ Ti yutea macããna jicããrã Judea yepai Antioquiapũ caatãna puame atore bairo na ñ quetibujũyuparã ti macã macããna judío majã caãmerã catũgõusari majãrẽ: “Mujãã, Moisés

ānacū cū caătijūgocūriqūē caāmuarē na rupau macāājē yisetarique mujāā caāpericōāta, mujāā netōōmasīēna,” na iñuparā. ² Bairo na caīrōi, na mena Pablo, Bernabéjāā pñame tutuaro mena yoaro āmeobusu āñuparā tiere. Bairo āmeo ībusu āñijāñuri bero, to macāāna pñame Pablo Bernabé, bairi aperā jīcāārārē na beseyuparā, “Jerusalēn macāpna apōstolea majā, bairi aperā ñubueri majā mena macāāna cabutoa mena na busuqūēnorā āpáro tie marī caīrījērē ti macāpna,” ĩrā.

³ Bairo Pablojāā, Antioquía macā macāāna ñubueri majā na caījoatana pñame Fenicia, bairi Samaria yepaare netōānā, ti yepaa macāānarē ape yepa macāāna judío majā caāmerā tirāmupū na caīroariquere jānarī, Dīos pñamerē na catūgousa jūgoatajere na quetibujū āsuparā. Bairo na caīquetibujurijere tūgori nipetiro catūgousari majā tūgoña useaniñuparā.

⁴ Bairo Pablo, Bernabéjāā Jerusalēpna na caetaro, ñubueri majā to macāāna, aperā apōstolea majā, aperā cabutoa camasīrā cūā caroaro mena na bocáyuparā Pablojāārē. Bairo topñ etari narē nipetirije na quetibujūyuparā Dīos cū camasīōrījē jūgori na caătīatajere. ⁵ Bairo na caquetibujuro, jīcāārā fariseo majā catūgousaricarā pñame wāmñucārī atore bairo na iñuparā:

–Judío majā caāmerā cūā Jesucristore catūgousari majā cūā na rupau macāājērē na cayisetarotiro boya. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūriqūē cūārē na caāto ñuña – iñuparā.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, apōstolea majā, cabutoa camasīrī majā mena neñapori busuyuparā, judío majā caāmerā na caătīmasīpeere busuqūēnogarā. ⁷ Bairi tutuaro mena yoaro āmeo busu āñijāñuri bero, Pedro pñame wāmñucārī, atore bairo na iñupū:

–Yū yarā, mujāā masīrā tirāmupūre mujāā watoa macāācūrē Dīos yūre cū cabeseriquere. Judío majā caāmerārē caroa queti, narē yū canetōōriqūērē na cū quetibujūāto ī, yū beseyupi Dīos. Cū yaye quetire na cūā na catūgousaparore boyupi. ⁸ Cū pñame nipetiro camasā na yeripū na catūgoñarījērē masīpeyocōāñami. Bairo camasīpeyoy āñiri, judío majā caāmerā na yerire na cawasoaro jūgori cū yarā majū na ānio joroque āsupi na cūārē. Cū Yeri, Espiritu Santo narē cū cajoro iñarī tore bairo marī masīña cū yarā na caānierē. ⁹ Dīos marīrē cū camairōrēā bairo na cūārē jīcārō tūni na maiñami. Jesucristo mena na catūgoñatutuario jūgori na yerī na catūgoñarījē carorijere coseyupi. ¹⁰ Bairi, ĵdopēirā Dīos na cū caătībojapeere caēñotarārē bairo mujāā iñati? Marī ñicūjāā ānana Moisés ānacū cū caroticūriqūērē ātipeyo masīēsupa. Marī cūā torea bairo marī ātipeyo masīēñña. Bairi, ĵdopēirā tiere na caātigarore mujāā boyati? ¹¹ Ato bairo roque cariape marī catūgoñarījē ñña: Caroa wāme marī caătīe jūgori mee, marī Quetiupau Jesucristo marī mairī jīcā nūgōā cū caătīgarije jūgori pñame marī netōōwī. Tunu bairoa marīrē cū canetōōrīcārōrēā bairo judío majā caāmerā cūārē na netōōñupī –na iñupū Pedro.

¹² Bairo cū caīquetibujū yaparoro, to macāāna nipetiro busuesuparā. Na pñame caroaro tūgoyparā Pablo, Bernabéjāā judío majā caāmerā watoapu āna, Dīos cū camasīōrījē jūgori caroare na caătī iñoatajere. ¹³ Tiere na caquetibujuro bero, Santiago pñame atore bairo na iñupū:

–Yū yarā, tūgopeoya mai mujāārē yū caquetibujupeere: ¹⁴ Āmeacā Simón marī quetibujū yaparoyami Dīos judío majā caāmerārē caroaro cū caătījūgoriquere. Bairo ātiri yua, na mena macāāna jīcāārārē na beseyupi cū ya poa macāāna caāniparārē. ¹⁵ Tiere profeta majā ānana na caīquetibujū wotuctūjūgoyaricareo bairo baiya āmerē. Ato bairo ićūñupā mai tiere:

¹⁶ ‘Caberopū yū tunugu, David ya wii caboñarīcā wiire qūēnonemogu tunu.

Bairo yū caătīyaparoro bero, caroa wii nigaro tunu.

¹⁷⁻¹⁸ Bairo yū ātigu, aperā judío majā caāmerā cūā tocānacā poa macāāna, yū cabesejūgoyeticūrićārā, yū yarā na caānipeere na caboparore bairo ī; ī quetibujūyupi marī Quetiupau ti rāmupñina.

¹⁹ “Bairo bairi atore bairo ñi tūgoñña: Judío majā caāmerā tirāmupū na caīroariquere jānarī Dīos pñamerē na catūgousaata, Moisés ānacū cū caroticūriqūērē na marī tūgousaroti masīēñña. ²⁰ Bairo pñame na marī caīquetibujūwotujoro ñuña: ‘Camasā na caweerīcarārē ĩroari waibutoa riire na cajomugōjorije carasarije ũnierē ũgaeticōāñna mujāā. Tunu bairoa carōmia, o caāmua mena roro ātiēpeeticōāñna. Tunu bairoa waibutoa wāmua wāñ pajārīćārā ũna riire ũgaeticōāñna. Na rīi cūārē etieticōāñna.’ Ato cānacā wāme na marī ātiroiroa narē. ²¹ Tirāmupna tocānacā macāārē judío majā marī caneñarī rāmū caāno jīcāū marī mena macāācū Moisés ānacū cū caroticūriqūērē caquetibujuri majōcū āninucūñami. Bairi judío majā caāmerā cūā masīrāma ati wāmerē,” na iñupū Santiago.

La carta a los no judíos

²² Bairo cū caīrō tūgo, apōstolea majā, cabutoa camasīrā, bairi nipetiro to macāāna Jesure caīroari poa macāāna pñame cū caīrōrē bairo ātigayuparā. Bairi na mena macāāna jīcāārārē

na beseypará Pablo, Bernabéjã mena cabapacutiápárãrê. Bairi Judas, ape wãmerã Barsabás cawãmecure cã beseypará. Silas cãârê cã boypará. Na pugarãpua catãgousari majã watoare caãnimajũrã ãñupará. ²³ Na mena atore bairo na caíwoatuata pũrõrê joyupará:

“Jãã apõstolea majã, bairi cabutoa camasĩrĩ majã Jesucristo jãgori mujãã yarãrê bairo caãna, mujããrê jãã ñurotjioya. Mujãã, judío majã caãmerã Atioquia macã macããna, bairi Siria yepa macããna, bairi Cilicia yepa macããna cãârê mujããrê jãã ñurotjioya. ²⁴ Jãã tãgowu jãcããrã áto macããna mujãã tãpũ na caquetibujumawijioñesããrĩqũrê. Jãã pũame na jãã joepũ mujãã tãpũre. Na majũ na catãgoñarõ mujãã rupã macããjẽ yisetariquere mujãã átirotiga ñesããñupã.

²⁵ “Bairi ãmerê jãcãrõrê bairo tãgoñapetiri bero, jããrê bairo jãã caáto cañurõ tãgoñarĩ, jãã watoa macããna jãcããrãrê na jãã beseapũ Bernabé, Pabljãã, jãã camairĩ majã majũ mena mujãã tãpũ cañãrãpãrãrê. ²⁶ Na, Bernabé, Pabljãã pũame Jesucristo yayere na caquetibujũñesããrõ jãgori aperã tiere catãgogaena pũame na pajĩãbujioyupa. ²⁷ Bairi jãã cabeseatana Judas, Silas na majũpua mujããrê quetibujugarãma nipetirije mujããrê jãã caĩquetibujugarijere.

²⁸ “Jããrê Espiritu Santo cã camasĩrĩjẽ jãgori capee majũ mujããrê jãã átirotigaetiya. Ato cãnacã wãmea mujããrê jãã átirotigarã: ²⁹ Camasã na caweericarãrê ñroari waibutoa riire na cajoemũgõjorie carusarije ñnierê ugaeticõãña. Tunu bairoa waibutoa wãmu wãĩã pajĩãrĩcããrã riire ugaeticõãña. Na riĩ cããrê etieticõãña. Tunu bairoa carõmia, o caũmu mena roro átiepeeticõãña. Atie mujããrê jãã caĩjorijere bairo mujãã caãpata, caroaro cariape mujãã átiãnigarã. Na ñuáto nipetiro,” ñ woatuyupará.

³⁰ Bairo ñ woa yaparori bero, na tunuo joyupará Pabljããrê Antioquiãpũ tunu. Topũ Pabljãã etarã yua, ti macã macããna Jesure caĩroari poa macããnarê neñori bero, ti cartare na nunĩñupará. ³¹ Bairi Jesure catãgousarã pũame ti carta mena caĩñaquetibujũ cã caĩrĩjẽrê tãgori butiõro useanĩñupará. Tãgoña yeri ñuo joroque na ásuparã marĩ yarã ti carta jãgori yua. ³² Tunu bairoa Judas, Silajãã cãã Dios cã yaye cã caquetibujugarijere camasãrê caquetibujunetõmasĩrã ãnirĩ to macããna Jesure catãgousarãrê capee na quetibujunemoñupará. Bairo na quetibujunemorĩ yua, tãgoña yeri ñunemo joroque na ásuparã. Caroa yericũna na tutuao joroque na ásuparã. ³³ Na mena yoajãñurõ ãñupará tope. Cabero to macããna Jesucristore catãgousari majã pũame, “Caroa yericutajere mujãã cã joáto marĩ pacũ Dios,” narê na caĩrõ bero, tunucoásuparã cartare na caneárotijoricarã tãpũ. ³⁴ Silas pũame Antioquiãpũ tuagayupũ. ³⁵ Pablo bairi Bernabé cãã topũ tuayupará. Bairi aperã Jesure catãgousarã capããrã mena to macããnarê marĩ Quetiupãu yaye quetire na quetibujuyupará.

Pablo comienza su segundo viaje misionero

³⁶ Cayoato bero, Pablo pũame atore bairo quĩñupã cã bapa Bernabére:

—Tocãnacã macããrê marĩ Quetiupãu yaye quetire marĩ caquetibujuricaropũ marĩ ññañesããrã ároa tunu, “¿dope bairo marĩ yarã Jesucristore catãgousari majã na baiyati?” ñrã.

³⁷ Bairo cã caĩrõ tãgo, Bernabé pũame, “Jãũ,” ñrĩ bero, Juan ape wãmerã Marcos cawãmecure cã neãgayupũ na mena. ³⁸ Pablo pũame bairo boesupũ. Mai, cajũgoye Panfilia pũ na caãno, Marcos pũame na tunu weyocoásupũ, Pablo, Bernabéjãã mena jũpaanemogaetiri. Bairi na mena ti rãmurê cã caátõ boesupũ Pablo. ³⁹ Bairo butiõro cã caboetõ yua, pugarãpua jãcã yerire bairo catãgoñatimajũcõãrã ãnirĩ ãmeo ricawaticõasuparã yua. Bernabé pũame Marcos mena cũmuai acoásupũ Chipre yucũroapũ. ⁴⁰ Pablo pũame Silare cã beseypũ. Bairi, “Marĩ Quetiupãu mujããrê marĩ quĩñãricanũgõãto,” Jesucristore catãgousari majã cã na caĩrõ bero, Silas mena acoásupũ. ⁴¹ Bairo ána, Siria, bairi Cilicia yepaare netõãna, to macããna Jesucristore catãgousari majãrê useanirõ na tuao joroque na átiásuparã.

16

Timoteo acompaña a Pablo y a Silas

¹ Bairi Derbe, Lистра cawãmecuti macããpũre etayupũ Pablo. Topũ etari bero, jicãũ to macããcũ Jesucristore catãgousãu Timoteo sawãmecure cã bocayupũ. Timoteo paco pũame judío majã yao, Jesucristore catãgousao ãñupõ. Cã pacũ pũame griego majã yau ãñupũ. ² To Lистра, bairi Iconio macãã macããna Jesucristore catãgousari majã, “Cañũu, caroú ñĩãmi,” na caĩ ãnincũñupũ Timoteo. ³ Bairi Pablo pũame cã, Timoteore cã bapaboyupũ. Mai, Timoteore cã neãgu jũgoye, cã rupã macããtõrê cã yisetarotiyupũ, ti yepa macããna judío majã, “Jãã ya wãmerê nucãbugoetiayama,” na caĩtãgoñatiparore bairo ñ. Mai, nipetiro ti yepa macããna, Timoteo griego majã yau macũ cã caãnierê masĩãñũñupará. ⁴ Tocãnacã macãã na caquetibujũñesããrõpũ marĩ yarã Jesucristore catãgousari majãrê quetibujunetõñupará apõstolea majã, bairi cabutoa camasĩrĩ majã Jerusalẽpũ Jesucristore caĩroari poa macããna na caĩrotijoriquere. ⁵ Bairo na caquetibujarõ, ti yepa macããna Jesucristore caĩroari poa

macãana cū mena tocãnacã rŭmua tũgoñanemoñuparã. Torena, Jesucristore catũgousarã mena capãarã ãninemonucũñuparã.

La visión que Pablo tuvo de un hombre de Macedonia

⁶ Cabero Pabloyã Asia yeparu Jesús yaye quetire na caquetibujãñesẽãrã áparo jũgoye, Espiritu Santo pũame na eñotayuru. Bairo cū caẽñotaroi, Frigia, bairi Galacia yepaare tẽñotásuparã. ⁷ Bairo tẽñotanetõatĩ bero yua, Misia yepa jũgoyeru etayuparã. Tipauí ánã, Bitinia yepare na cajããgamiatacũãrẽ, Espiritu Santo, Jesucristo cū cajon pũame na eñotayuru tunu. ⁸ Bairo cū caẽñotaroi, Misia yepare cariapea netõatĩ, Troas cawãmecutĩ macãru etayuparã. Troas pũame ria capairiya tũniru ãñuparõ. ⁹ Bairo Pablo ti macãru acũ, jicã ñami qũẽgucarore bairo jicãũ Macedonia macããcũ atore bairo cañnucũãrẽ qũĩñañupũ: “Tiaya ato Macedoniauru. Jããrẽ juãtinemo asã,” cabopacaure bairo qũĩñupũ. ¹⁰ Cabero cū caññaatajere jãã cū caquetibujero yua, topu ágarã, jãã yayere jãã qũẽñowũ. (Mai, yu, ati tutire cawoatuu cãã na mena yu ápũ.) “Macedonia macããnarẽ caroa quetire jãã caquetibujãñesẽãrõ cariapea bou baiimi Dios,” jãã ï tũgoñawũ.

Pablo y Silas en Filipos

¹¹ Bairo ï tũgoñarĩ yua, Troas macãĩ cũmua mena cariapea jãã acoápu Samotracia yucuroaru. Cabusuri rũmu Neápolis macãru jãã etawu. ¹² Ti macãĩ jãã acoápu Filipos cawãmecutĩ macãru. Ti macã pũame romanoa majã na caãni macã ãmu. Macedonia yepa macãã, cañnimajũrĩ macã ãmu ti macã. Topu yoajãñurõ jãã ãmu.

¹³ Jicã rũmu marĩ cayerijãrĩ rũmu caãno, ti macã jũgoye ria tũniru jãã ápũ. “Topu Judío majã na cañbueripau ãno,” ï tũgoñarĩ, topu jãã ápũ. To etari bero, jãã ruiwu. Ruirĩ yua, carõmia topu caneñaetaátanarẽ Jesús yaye caroa quetire na jãã quetibujuwũ. ¹⁴ Mai, na mena macããcõ jicãõ Lidia cawãmecuco, Tiatira macã macããcõ ãmo. Caroa jutii cajãmerjẽrẽ nunirĩ cawapatari majõcõ ãmo. Diore cañroao ãmo. Bairo Pablo narẽ cū caquetibujero, marĩ Quetiuparũ pũame Pablo cū caquetibujãrĩjere dope bairo cõ catũgopeorije to rusajero joroque ásupi. ¹⁵ Bairo cõ, cõ yarã nipetiro cũãrẽ na jãã bautizawu. Bairo jãã cabautizaátaco yua, atore bairo jãã ïwõ Lidia:

—Yure, “Cariapea Jesucristore catũgousao niñamo,” mujãã cañata, yu ya wiiru ãnirasã ati macã mujãã caãno ñno.

Bairo cõ cañrõ tũgori, “Aperopu jãã ágarã,” cõ jãã ï masĩẽpũ.

¹⁶ Jicã rũmu jãã cañbuenucũrõpu ánã, jãã bocãetawu jicãõ cawãmao wãtĩ yeri pũna cacũgo majũrẽ. Cõ pũame wãtĩ jũgori ape rũmu cabaipeere caquetibujãmasiõ ãmo. Bairo cõ camasĩõrõ, cõ quetiuparã pũame pairo wapatanucũñupã. ¹⁷ Bairo cawãmao, wãtĩ yeri pũna cacũgo yua, Pablo, bairi jãã cũãrẽ jãã bero usajũgowõ. Bairo jããrẽ usari yua, atore bairo ï awajawõ:

—Jãnoa, Dios, jõbui macããcũ cū carotirore bairo caãna niñama. Bairo mujããrẽ Dios camasãrẽ cū canetõõgarijere quetibujãrãna baiyama! —ï awajawõ.

¹⁸ Bairo jeto ï awaja ãninucũñupõ capee rũmarĩ. Bairo Pablo pũame tiere jutiri ãmejorenucã yua, cõ pũamerẽ ñnarĩ atore bairo qũĩwĩ cõpũre caãcũ wãtĩrẽ:

—Jesucristo cū camasĩrĩjẽ mena murẽ ñiña: Cõrẽ tocãrõã witiãcũja.

Bairo cõ cañrõ, jicoquei cõ witiãcõsũpi wãtĩ.

¹⁹ Bairo cū caãto ñnarĩ, cõ quetiuparã pũame asiajãñuwã Pablo mena, “Tocãrõã nemo marĩ yao jũgori marĩ wapatamasĩẽtigarã,” ïrã. Bairo asiari yua, Pablo, Silas mena na ñerĩ quetiuparã ti macãrẽ carotirã tũru na neámã ti macã na caneñanucũrõ plaza, cañnimajũrĩrapuru.

²⁰ Bairo na tũru na neátĩ yua, ti macã macããna quetiuparã jueces caññabeserãrẽ atore bairo na ïwã:

—ãnoa judío majã ato macããnarẽ roro patowãcõñesẽãrã baiyama. ²¹ Marĩ romanoa majãrẽ na caquetibujãrĩjere pũamerẽ marĩrẽ carotieticõãpãrõ niña. Bairo na cabuerijere marĩ quetibujã rotimasĩẽtĩna —ïwã.

²² Bairo na cañrõ tũgo, camasã catũgorã etaátana cũã Pabloyãã mena asiacoama. Bairo na cãã na caasiaroi, quetiuparã jueces pũame Pablo Silas yaye jutire tuwee rotiri bero, na bape rotiwã yucu mena. ²³ Bwtioro na bape yaparori bero, preso jorica wiiru na jowã. Topu na jori yua, ti wiire caññacotei pũamerẽ, “Dope bairo narẽ rutimasĩã mano caroaõ majũ na ññacoterotiya ãnoarẽ,” qũĩrĩ cū coterotiwã. ²⁴ Bairo na caãtirotirijere tũgori bero, caññacotei pũame preso jorica wii capupea catusari arũaru na cũñupã. Topu pũga yucu watoaru na rũporire ñujorotiri, na jiyarũpo cũñupũ.

²⁵ Ti ñami recomacã caetaro, Pablo, Silas, Diore cū ñubue basapeoyuparã. Bairo na cañbue basapeoãno, aperã, narẽ bairo preso joricarã cãã na cañrĩjẽrẽ tũgoyuparã. ²⁶ Tipaua yua caãno tũsaroa tutuaro yepa pũame yuguiyuparo. Tutuaro majũ cayuguiroi, ti wii macããjẽ na cacũjũgorica ãtãpãĩrĩ cãã yuguiirĩ nucãpũ ásuparo. Bairo cayuguiripaua ti wii jopeerĩ pũame pããñucãpeticoasuparo. Tunu bairoa ti wii macããna preso joricarãrẽ na

cajiyamiataje cadena āpōā wēērī cāā piti wēcoasuparo. ²⁷ Bairo yua, ti wiire cañnacotei puame wācārī bero, ti wii jopeeri pāārcārōpū caāno iñañupū. Bairo iña acuari, “Ti wii macāāna preso joricarā rutipeticoatanama,” i tūgoñañupū. Bairo i tūgoñarī yua, cū jarericapāirē neñupū, cū majūā pajīyāsigu. ²⁸ Bairo cū caátigaro iñarī yua, atore bairo qūī awajajoyupū Pablo puame:

—Mu majū roro āpericōāña. Jāā ānipeticōāña atopu. Jāā rutietiya —qūññupū.

²⁹ Bairo cū cairō tūgo, “Jīñaworiquere neasá,” cūtu macāācūrē īrī, Pabljāā na caāni aruapu atujāásupū. Atu jāāti yua, uwiriqūe mena nanarī Pablo, Silatu rupopaturi mena etanumuu etayupū. ³⁰ Cabero narē na wiyojori bero, atore bairo na i jēniñañupū:

—¿Dope bairo yu ācuati, Dios yare cū netōāto, i?

³¹ Pabljāā puame atore bairo qūññuparā:

—Jesucristo mena cariape mu catūgoñatutuata, mu, mu yarā cūā mujāā netōmasīgarā.

³² Bairo qūī yaparori bero, marī Quetiupau yaye quetire na quetibūju nemoñuparā Pabljāā preso jorica wiire cañnacoteatacu cū ya wii macāāna cāārē. ³³ Ti ñami ti hora majūā caāno preso jorica wiire cañnacoteatacu yua, Pablo, Silajāā cāmiirē na coseyupu. Cabero cū, cū yarā cāārē nipetiro na bautizayuparā. ³⁴ Bairo narē na cabautizaro bero, preso jorica wiire cañnacoteatacu puame cū ya wiipu na jūgoásupū. Topu ūgariquere na nuñupū Pabljāārē. Bairo yua cū, cū yarā cūā butiuro useaniñuparā, Dios yaye quetire na catūgousaatato bero jūgori.

³⁵ Cabusuri rūmu caāno, quetiuparā jueces na ūmu jīcāārārē preso jorica wiire cañnacoteatacu tūpu na joyuparā, “Pablo, Silare na wiyoyo rotīāto,” īrā. ³⁶ Bairo na cañjoatana na cañrjērē tūgo, ti wiire cañnacoteatacu puame atore bairo qūññupū Pablore:

—Quetiuparā caññabeserā mujāārē yu wiyorotijoupa. Bairo caroaro mena mujāā āmasīña merē.

³⁷ Bairo cū cairō tūgomicūā, atore bairo na iñupū Pablo quetiuparā caññabeserā na cajoatanarē:

—Ati macā macāāna caññabeserā roro jāā caātiere bócañāēññama. Roro jāā āpewu. Bairo bócaetimirācāā, camasā nipetiro na caññajoro jāārē baperotiana. Tunu bairoa preso jorica wiipu jāā cūrotiana. Jāā cūā romanoa majā jāā caānimiatacūārē, roro majū jāā átiana. Bairo jāārē caātiatana nimirācāā, āmerē yasioro jāārē wiyogayama. Yasioro jāā āpérā. Na majūpu atiri jāārē na wiyora apāro —na iñupū Pablo.

³⁸ Bairo cū cairō tūgo, na quetiuparā juecere na quetibūjarásuparā soldaua puame. Bairo Pabljāā romanoa majā na caānierē na caquetibūjuro tūgori bero, quetiuparā caññabeserā puame roro narē na caātiatajere tūgoñarīqūē pajjāññuparā. ³⁹ Bairo tūgoñarīqūē paiuri yua, acoásuparā Pablo Silas tūpu, “Roro mujāārē jāā caātiatajere mujāā mesiriyowa,” na īranā. Bairo na tūpu eta, ti wiire na wiyocōñuparā. Bairo na wiyori bero yua, aperopu na caátó boyuparā. ⁴⁰ Bairo na cawiyoro bero, acoásuparā Lidia ya wiipu. Topu marī yarā Jesure catūgousarārē useanirō na tuo joroque na ásuparā. Bairo na áti yaparoro bero, ti macā caāniatana aperopu acoásuparā.

17

El alboroto en Tesalónica

¹ Bairo ánā yua, Pablo, Silajāā Anfípolis bairi Apolonia cawāmecuti macāārē netōánā, Tesalónica macāpu etayuparā. Ti macāpu judío majā ñubuerica wii cūgoyuparā. ² Bairo Pablo judío majā na cayerijārī rūmu caetaro iñarī, ti rūmu ūnorē cū caātinucūrōrē bairo átiyu, ti macā ñubuerica wii sinagogare ásupū. Topu etari yua, to macāānarē Dios ya tuti mena na iña quetibūjuyupu, na busunetōgu. Bairo jeto áti āñupū Pablo itia semana majū yerijārīcā rūmarī caāno. ³ Ti rūmarē atore bairo na i quetibūjuyupu Pablo:

—Dios yaye cū caquetibūjūrica tuti atore bairo iña: ‘Mesías, Dios cū cajopau puame ati yepapu ācū, riacoagumi. Bairo cū cariacomiatacūārē, cū catiocōāgumi Dios tunu,’ i quetibūjūya Dios ya tuti. Cūā, Jesús niñami Dios yaye quetibūjūrica tutipū profeta majā na cawoatujūgoyecutacu, mujāārē yu caquetibūju —na iñupū Pablo.

⁴ Bairo cū cairō tūgo, judío majā jīcāārā cariape tūgoyuparā. Na puame Pablo, Silas mena bapacuti jūgoyuparā. Griego majā Diore cañroarā cūā capāārā na yaye quetire cariape tūgoyuparā. Tunu bairoa carōmia caānimajūrā cūā capāārā cariape tūgoyuparā. ⁵ Bairo na cabairijere iñarī judío majā, Pabljāā na caquetibūjūrijere cariape catūgoena puame na iñatuyuparā. Bairo na iñatutiri yua, ñe ūnie caāperā maarīpu caānarē na neñoñuparā, nipetiropu roro na caawajabato ñesēāparore bairo īrā. Bairo ánā, Jasón ya wiipure roro átirā etayuparā, Pablo Silajāārē macāārā. Na ñerī camasārē roro na átirotigayuparā. ⁶ Bairo na bócaetiri, Jasón bairi aperā marī yarā Jesucristore catūgousari majā puamerē ñe, na weeri na neásuparā ti macā macāāna quetiuparā tūpu. Topu etari, atore bairo na i awajayuparā:

—¡Aperopu macãana caatitana puame noo nipetiro na cañesëârõpüre royetuñesëârã átiyama! Bairi ati macãpu cãârë merë etayama. ⁷ Jasón puame cü ya wiipü na etarotiupü. Na nipetiro, “Apei quetiupau rey niñami Jesús,” na cañata, ¡marí quetiupau emperador romano cü caroticüriqüerë baibotoriã baiyama! —na iñuparã ti macã caña na quetiuparãrë.

⁸ Bairo na cañrjêrë tãgori, aperã camasã, bairi ti macã macãana quetiuparã cãã jicãrõrë bairo tãgoñariqüecati masiësuparã. ⁹ Bairo baimirãcãã, Jasõjãã ya dinerore na mena na wapa cürotiuparã. Bairo áti yaparori bero, na piticõãñuparã, ti macã macãana quetiuparã Jasõjããrë.

Pablo y Silas en Berea

¹⁰ Ti ñamicã canaioripau ti macã macãana marí yarã Jesucristore catãgousari majã puame Pablo, Silajããrë ti macãrë na witirotiuparã. “Tãmurí Berea macãpu ánaja,” na iñuparã. Cabero ti macãpu eta yua, judío majã na cañubueri wiipü ásuparã. ¹¹ Na roque Tesalónica macãana judío majã netõjãñurõ Jesús yaye queti Pablo cü caquetibujurije catãgogari majã ãñuparã. Bairo caña añirí, Pablo cü caíquetibujurijere caroaro tãgousayuparã. Bairo tãgousari yua, tocãnacã rãmua Dios ya tutire iñabuenucñuparã, “¿Cariapea marirë cü quetibujumiñati?” Irã. ¹² Bairo iñabueri yua, na mena macãana capããrã cariape tãgoyuparã. Griego majã cãã capããrã cariape tãgoyuparã carõmia cañnimajürã, aperã caãmua cãã.

¹³ Bairo Pabljãã Berea cããrë Dios yaye quetire na caquetibujaro tãgori, judío majã Tesalónica macãana puame Bereapü acoásuparã. Topü etari, to macããnarë Pabljãã na cabairijere busujãñuparã, roro na cañawajabatoñesëãparore bairo Irã. ¹⁴ Bairo na caátigaro iñarí, marí yarã Jesucristore catãgousari majã puame ti macãrë Pablöre cü witirotiuparã. “Tãmurí ria capairiya tãnipü ácãja. Timoteo, Silajãã puame jãã mena tuagarãma,” quñiñuparã. ¹⁵ Bairo na cañjoatacu mena cabapacutiãtãna puame cü cñiñuparã Atenas cawãmecuti macãpu. Topü cü cñuyaparori bero, tunucoásuparã na ya macã Bereapü tunu. Na mena atore bairo í quetijoyupü Pablo: “Silas, Timoteo mena tãmurí atopü na apáro,” na í joyupü.

Pablo en Atenas

¹⁶ Mai, Pablo Atenas macãpu Timoteo, bairi Silajããrë na cote ácü, ti macã macãana wericarã jeto na cajügüëã cãgoro iñarí, tãgoñariqüë pajãñuñupü. ¹⁷ Bairi ñubuerica wii sinagogapü judío majã aperã judío majã caãmerã Diore cañroarã mena busunucñupü, na busunetõgu. Tunu bairoa camasã na caneñaporipau plazapü caneñarã cããrë tocãnacã rãmua busunucñupü Pablo. ¹⁸ Bairo cü cabusañitoye, epicúreos yaye bueri majã, aperã estoicos yaye bueri majã cãã cü mena busujãgoyuparã, cü busunetõgarã. Atore bairo quñiñuparã Pablöre jicããrã:

—Ñni, cabusuriquepai, ¿ñee ñnierë ñgu quñiñati?

Aperã atore bairo quñiñuparã:

—Ape yepaa macãana jügüëãrë marí catãgousarore bou baiimi.

Pablo puame Jesús yaye caroa quetire, tunu cü cacatirique cããrë na quetibuju baiyupü. ¹⁹ Bairo cü cañrõ tãgo, neñarí na cabusunucñurõ, Areópago na cañrõpu cü neásuparã. Bairo topü cü na cane etaro, atore bairo quñi jëniñañuparã:

—¿Atie cawãma wãme mü caquetibujurijere, jãã mü quetibujugaetiyati? ²⁰ Mü caquetibujurije ñnierë jãã tãgoñaëtiña. Bairi tiere jãã masigaya mü caquetibujurijere —quñiñuparã.

²¹ Mai, Atenas macã macãana nipetiro, bairi to macãana ape yepapu caatãna cãã butioro tãgogayuparã apeye cawãma quetire. Tiere tãgori bero, tie jetore ãmeo busupëñinucñuparã na majü.

²² Bairi Pablo puame Areópagopü ácü, na watoapu wãmuncãrí atore bairo na iñupü:

“Mujãã, Atenas macãana, capããrã mujãã jügüëã mujãã cawericarãrë iñarí, ‘Na jügüëãrë butioro catãgoñarí majã ñiñaama,’ ñi tãgoñaña. ²³ Mujãã cañubueripauripü ñiñañesëããpü. Jicã altar mesa rocapü atore bairo í woaturiquere ñiñaapü: ‘Dios, marí camasiëcãrë marí cañroaripau ñiña.’ Bairo cü masiëtmirãcãã, mujãã cañroaure mujãã quetibuju acü yu átiapu.

²⁴ “Cãã, Dios ati ãmurecõo macããjê nipetirijere caquëñoricã, ati ãmurecõore, ati yepa cããrë Quetiupau niñami. Templos, ‘Dios ya wii ñigaro,’ camasã ñrã na caquëñoricã wiirire ãmerñinucñiñami. ²⁵ Ñe ñnie cü cañnipere cãrë marí caátibojapee cü rusaetiyã Diore. Cü puame roque niñami marí camasãrë marí cacatiãnierë cajou. Tunu bairoa marí cayerijoãnie, wĩno cããrë, apeye nipetirije cü jetoa marirë cajou niñami.

²⁶ “Bairi jicãã caãmü jãgori nipetiro camasã poari ati yepa nipetiropu na masãbatanucãõ jorouqe ásupi. Tunu bairoa tocãnacã poare na cañnipa yutearire cñiñupü. ²⁷ Bairo ásupi Dios, tocãnacãpua camasã cü na camasiãparore bairo í. Bairi cãrë cabocõãñinucñurã puame cü masigããma. Dope bairo mee ñiña Diore masiriquë. ²⁸ Cã, Dios cü cajuãtoi jãgori marí catiya. Marí paamasíña. Marí ãnajë cutiya. Mujãã ya poa macãana poesiare cawoatari majã cãã torea bairo iñupã: ‘Maríã, Dios pãrãmerãrë bairo caña marí ãniña,’ iñupã.

²⁹ “Bairi Dios pārāmerārē bairo caña ānirī camasā na catūgoñarījē jūgori, oro, plata, o ūtā mena camasārē bairo cabaurārē na caqūēnorīcārārē marī caīroaro ñuētīña. ³⁰ Tirāmūrre camasā roro na caátiere boeticimicā, popiye na baio joroque ápeyupi, cū yaye queti nipetirijere na camasīētoi. Áme pñame roque na camasīrōi, tocānacāūā camasā nipetiro na caānopu roro na caátiere na jānarotiyupi. ³¹ Tunu bairoa jīcā rūmū ati yepa macāāna nipetirore cū caññabesepa rūmurē cūñupī Dios. Bairi caūmū caroaro cariape caññabesepa cūārē cū cūñupī. Cū, caūmū cariacoatacu cū caññimiatacūārē, tunu cū catiopyupi Dios. Bairo cū cū cacatiore jūgori nipetiro camasā pñame cū, caññabesepa cū caānierē masīcōāñama,” na ī quetibujuyupu Pablo to macāānarē.

³² Bairo to macāāna, “Cariacoatana nimirācūā, tunu catiyama camasā,” Pablo cū caīrō tūgori, jīcāārā na mena macāāna cū boyetyuparā. Aperā pñame atore bairo qūññuparā:

—Cabero ūno cū yaye quetire marī tūgonemorōā tunu —qūññuparā.

³³ Bairo na caīrō bero, Pablo pñame na aweyocoásupu. ³⁴ Bairo na cū caawayocoami-atacūārē, jīcāārā na mena macāāna cū bero usari, cū yaye quetire cariape tūgousayuparā. Jīcāū na mena macāācū Dionisio wāmecusupu. Cū pñame Areópogoru canēñaporā mena macāācū āñupū. Apeo Dámaris cawāmecuco cūā cariape tūgoyupo Pablo cū caīrījērē. Aperā cūā cariape cū caīrījērē tūgousajūgoyuparā.

18

Pablo en Corinto

¹ Cabero Pablo Atenapu quetibujū ānirī bero, ti macā caāniatacu acoásupu Corinto cawāmecuti macāpū. ² Topu etari yua, jīcāū, Ponto yepa macāācū caññimirīcū judío majōcu Aquila cawāmecucure cū bocāetayupu. Mai, cajūgoyepu Aquila, cū nūmo Priscila mena Italiapu caññimiatana Corintoru etayuparā. Quetiupau emperador Claudio, “Nipetiro judío majā ati macā Romarē caña na witiápáro,” na cū caīrījērē tūgori, Corintoru etayuparā. Tiera tūgori Pablo pñame na ññāñesēāū ásupu. ³ Aquilajāā cūā Pablo cū caátore bairo paarique cūgoyuparā. Caesebutirije jutii paca aseri wii mena aperā ññesēāránā na caneátie ocojurique aseri ūnierē qūēnorīqūē paarique cūgoyuparā. Tiera capaārā na caānoi, na mena paagu na mena tuayupu Pablo. ⁴ Bairo tuari yua, tocānacā rūmū judío majā na cayerijārī rūmū caāno, ñubuerica wii sinagogapu ānucūñupū. Topu na quetibujūñucūñupū Jesús, Mesías cū caānierē judío majā, judío majā caāmerā cūā na camasīparore bairo ī.

⁵ Bairi Macedoniapu caāniatana, Timoteo Silas mena Corintoru na caetaro bero, Pablo pñame judío majārē caroa quetire na quetibujū ññesēārīqūē jeto átīñupū, Jesús Mesías cū caānierē. ⁶ Bairo judío majārē cū caquetibujūmiatacūārē, na pñame cū busucānūñuparā. Roro qūññuparā. Bairo roro cū na caīrōi, Pablo pñame cū jutii macāājē ññerīē pabatoreyupu na caññajoro, “Roro yu mñjāā átīya,” ī. Bairo átī yaparo yua, atore bairo na ññupū:

—Mñjāā catūgogaetie bui popiye mñjāā baigarā. Yu yaye wapa mee, mñjāā yaye wapa pñame roque nīgaro. Torecu, ati rūmū judío majā caāmerā pñamerē yu quetibujū jūgon āgu yua —na ññupū Pablo judío majārē.

⁷ Bairo na īri bero, ñubuerica wīre witi acoásupu Pablo. Jīcāū caūmū Ticio Justo cawāmecucu, Diore caīroau ya wīpu ásupu. Cū ya wii pñame ñubuerica wii sinogoga cūāññuparā. ⁸ Topu cū caāno, Crispo ñubuerica wii sinogoga quetiupau jīcāū cū yarā nipetiro mena marī Quetiupau yaye quetire tūgousajūgoyuparā. Aperā Corinto macāāna cūā capāārā Jesús yaye quetire tūgori, cariape tūgojūgoyuparā. Bairo cariape na catūgoro jūgori, na bautiza rotiyuparā.

⁹⁻¹⁰ Jīcā ñami qūēguericarore bairo Pablo cū caāno, marī Quetiupau yaye quetire atore bairo tūgoyupu: “Yu, mū mena yu āñicōāña. Bairi ni jīcāū ūcū murē ricaati caátimasī manīgūmū. Tunu bairoa ati macāpūre capāārā yure caīroarā ññāma. Bairi tūgoña uwieticōāña. Yu yaye quetire quetibujucōā āñinucūñā. Murē yu caātirotriquere jānaeticōāña,” qūññupū marī Quetiupau Pablore. ¹¹ Bairo marī Quetiupau cū caīrōi, Pablo pñame jīcā cūma ape cūma recomacā majū āñupū ti macā Corintopūre. Topu ācū yua, to macāānarē na quetibujū āñupū Dios yaye quetire.

¹² Tiwatoare Galión ti yepa Acaya quetiupau gobernador cū caāno, judío majā pñame jīcārōrē bairo tūgoñarīqūē cutiri Pablore boesuparā. Bairo cū boetiri yua, cū ñee, cū neásuparā quetiupau gobernador tūpu. ¹³ Cū tūpu Pablore cū ne etari yua, atore bairo qūññuparā:

—Āñia, Pablo ricaati camasārē na quetibujū ññesēāū baiyami ati macāpūre. Jāā ñicū Moisés ānacū Diore jāā caīroapeere cū caroticūñcārōrē bairo mee quetibujuyami —qūññuparā judío majā Galiorē.

¹⁴ Pablo pñame bairo na caīrō na yugu cū caátipaua, Galión pñame atore bairo na ī jūgoyupu:

—Roro cū caátato bero caāmata roquere, mujãã judío majã ãnirẽ mujãã cabũsupairijere yu tũgoña besebujion. ¹⁵ Bairãrũna, mujãã cabũsupairije, mujãã judío majãrẽ rotiriqũe ùnie caãnoi, mujãã majũã tiere bũũqũẽnoña ãni mena. Bairi yũ rũame tie ùnierẽ yũ tũgoña besegaetiya —na ìñupũ Galiõn judío majãrẽ.

¹⁶ Bairo ì yaparori bero, cū ãmua soldauare judío majãrẽ na wiyojorotiyupũ. ¹⁷ Bairi to caãna nipetirã rũame Sõstenes cawãmecũcu, ñubuerica wii sinagoga quetiupau jicãrẽ ñerĩ, tĩraua cū baperyuparã, Galiõn cū caĩñajoro. Galiõn rũamerẽ dope bairo cū baiesuparo bairo na caátie.

Pablo vuelve a Antioquía y comienza su tercer viaje misionero

¹⁸ Pablo rũame mai capee rãmũrĩ tuayupũ Corintopũ. Cabero marĩ yarã Jesure catũgousarãrẽ na átãje uwiri bero, cũmuai Siria yeparũ acoásupũ tunu, cū bapa Aquila, Priscila mena. Mai, Cencrea macãrũ ãcũ, cū poare juarerotiyupũ. “Diore cū yũ caĩjũgoyetiricarore bairo yũ átĩ yaparoya,” ìgu, bairo ásupũ. ¹⁹ Efeso macãrũ etari bero, cū bapa Aquila, Priscilajãrẽ torũ na cũñupũ. Bairo na cũrĩ bero, ñubuerica wii sinagoga, ti macã macãana judío majã na caneñanucũrĩ wiipũ ásupũ, na quetibũjũ ãcũ. ²⁰ Ti wii macãana rũame cū caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, butiuro yoajãñũrõ tore cū catuarore boyuparã. Bairo cū catuarore cū na cabomiatacũãrẽ, Pablo rũame na mena yoaro tuagaesupũ. ²¹ Bairo tuagaetiri, atore bairo na ì átãje uwiupũ Pablo: “Dios cū caboõata, ape rãmũ mujããrẽ ñiñañesãã atĩgu tunu. Jerusalẽrũ yũ netõgũ bõse rãmũ caãñipa rãmũrẽ mai,” na ìñupũ.

Bairo na ìrĩ bero, cũmua mena Efeso macã caãniatacũ acoásupũ Pablo. ²² Cabero Cesareapũ maa etari bero, Jerusalẽrũ acoásupũ, Jesure caĩroari poa macããnarẽ na jẽniácũ. Na jẽni yaparori bero, Antioquía macãrũ tunucoásupũ yua. ²³ Torũre jicã yutea ãnirĩ bero, tunu ãnemoñupũ Galacia, bairi Frigia yepaare tocãnacã macãã cū cañesẽãrĩcãrõpũ. To macãana Jesure catũgousari majã nipetirore na tũgoña yeri ñuo joroque na átĩásupũ Pablo.

Apolos predica en Efeso

²⁴ Ti yutea caãno jicãũ judío majõcu Apolos cawãmecũcu Efeso macãrẽ etayupũ. Apolos rũame Alejandría macã macããcũ ãñupũ. Caroaro cariape caquetibũjũmasĩ majũ ãñupũ. Tunu bairoa Dios ya tuti macããjẽ cããrẽ caroaro masĩñupũ. ²⁵ Mai, cajũgoyepũ aperã marĩ Quetiupau yaye quetire cū quetibũjũyuparã. Bairo tiere tũgousari bero, Apolos rũame aperãrẽ cū camasĩrõ cãrõ na quetibũjũyupũ. Juan camasãrẽ bautiza ãcũ, cū cabuerique jẽtore catũgoricũ nimicãã, Jesũs cū caãnierẽ caroaro quetibũjũyupũ. ²⁶ Bairi uwiricaro mano ñubuerica wiipũ na cū caquetibũjũãno, Aquila bairi Priscilajãã rũame cū tũgoyuparã. Cū caĩrĩjẽrẽ tũgori bero, cū neásuparã na caãni wiipũ. Torũ Dios yaye cū camasĩpẽe carũsarijere cū quetibũjũnemoñuparã.

²⁷ Cabero Acaya yeparũ Apolos quetibũjũ ñesẽãã águ cū cabairo ìñarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã rũame cū juásuparã. Cũrẽ to macãana catũgousari majã caroaro mena cū na bocaáto ìrã, papera pũrõ cartare cū woabojajoyuparã. Bairi Acaya yeparũ etari bero, Apolos butiuro na juátinemoñupũ to macãana, Dios cū caĩñamairĩjẽ jũgori cū canetõõrĩcãrẽ. ²⁸ Tunu bairoa nipetiro na caĩñojoropũ, judío majãrẽ na quetibũjũ netõmãcñupũ. Dios ya tutire bueljũgori bero, Jesũs Mesías cū caãnierẽ na quetibũjũyupũ. Bairo na cū caĩquetibũjũroi, “Cũã, Mesías mee ãcũmi,” qũĩ netõmasĩesuparã.

19

Pablo en Efeso

¹ Apolos, Corintopũ cū caãnitoye, Pablo rũame ãtã yucũ capairi yepare netõátĩ, Efesopũ etayupũ. Torũ etari, capããrã Jesure catũgousari majãrẽ na bocáyupũ. ² Narẽ, atore bairo na ì jẽniñañupũ:

—¿Dios yaye quetire mujãã catũgousajũgori rãmũrẽ Espĩritu Santore mujãã cũgojũgori?

Bairo cū caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã cũgojũgoepũ. Espĩritu Santo cū caãnierẽ di rãmũ ùno jãã tũgoñaẽpũ.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ì jẽniñanemoñupũ tunu Pablo:

—Toroque, ¿noa yaye bueriquere tũgousari bero mujãã bautiza rotiri?

Na rũame atore bairo qũĩñuparã:

—Juan cū cabuerijere jãã catũgousaro bero, jãã bautizawĩ —qũĩñuparã.

⁴ Pablo rũame na ìñupũ tunu:

—Bairoa ásupi Juan ãnacũ baipua. Camasã roro na caátiere tũgoña yapapuari na catũgoñawasoaro bero, na bautizayupi. Tunu bairoa, “Yu bero macããcũ yaye queti cããrẽ tũgousaya,” na ìñupĩ. Jesure ìgu bairo ìñupĩ Juan ãnacũ —na ì quetibũjũyupũ Pablo Efeso macããnarẽ.

⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, marĩ Quetiupau ya wãme mena bautiza rotiyuparã. ⁶ Cabero Pablo na rũroari buipũ cū wãmo mena cū cañigãpeoro yua, Espĩritu Santo napũre ruietayupũ.

Bairo cū caetaro, apewe busarique busajūgoyuparā. Bairo busari, Dios narē cū camasīōrjērē quetibujunetōñuparā. ⁷ Na, caquetibujarā cañma puga wāmo peti tūpore puga pēnirō cānacāñ majū āñuparā.

⁸ Bairi Pablo puame ti macāpu ācū, itiarā muipua majū ñubuerica wii sinagogapue ānucūñupū. Topue uwiricaro mano, caroa quetire na quetibujunucūñupū: Dios cū carotimasirjēpu macāñjē quetire na catāgousaparore bairo ī, na busunucūñupū. ⁹ Bairo cū cabusumiatacāārē, jicāārā na mena macāāna cū cañrjērē cariape tūgoesuparā. Cayugaena majū āñuparā. Bairo caāna ānirī, camasā na catāgoro, Dios yaye cawāma quetire roro ī busupaiyuparā. Bairo roro na cabusupairo īñarī, Pablo puame na piticōāñupū. Na pitiri yua, Jesucristore catāgousari majā mena Tirano cawāmecucu buerica wii pu na jūgoāsūpu. Topu na quetibujunucūñupū tocānacā rāmua. ¹⁰ Bairo jeto ātiāninucūñupū Pablo puga cāma majū. Bairi nipetiro Asia yepa macāāna judío majā, judío majā caāmerā cāā tūgopeticoasuparā marī Quetiupau yaye quetire.

¹¹ Tiwatoare Dios puame camasārē Pablo jūgori cape caroa wāmerē na āti īñoñupū. ¹² Bairo Pablo cū majū cū caāpériamiatacāārē, aperā camasā na jutii cabuimacāātō ūno, o jutii asero ūno mena Pablora na capāñarotirijere jecoanucūñuparā cariyecuna tūpu. Bairo na caāto, cariyecuna puame tiere pāñarī caticoanucūñuparā. Wātīā yeri pūna cacūgori majā cāārē na witicoanucūñuparā wātīā, bairo na caāto.

¹³ Tiwatoare aperā judío majā wātīā yeri pūna cacūgori majārē wātīārē cawioñesēārī majā āñuparā. Na puame Jesús cū camasirjē mena tore bairo ātigarā, atore bairo īñuparā wātīā yeri pūnarē: “¡Pablo cū caquetibuju, Jesús wāme mena mujāārē, ‘Witi ánája,’ jāā īña!”

¹⁴ Tore bairo ātiāninucūñuparā Esceva cawāmecucu judío majōcu pūnaa jicā wāmo peti puga pēnirō cānacāñ majū caāna. Na pacu, Esceva puame, sacerdote majā quetiupau jicāñ āñupū. ¹⁵ Bairo na caātiāno, jicā rāmū jicāñ wātī yeri pūna puame atore bairo na īñupū: “Yua, Jesure yu masiña. Pablo cāārē yu masiña. Mujāā roquere yu masiñtīña. ¿Namarā ūna mujāā āñiñati?” na īñupū wātī.

¹⁶ Bairo na cū cañānirana, cañmū wātī yeri pūna cacūgon puame napue patirocapeayupu. Bairo patirocapeari yua, tutuaro mena jicā nūgōā na qūēnetōñucācōñupū. Bairo roro majū narē cū caātie jūgori, ti wiire rutiwiticoasuparā cañmua, jutii mána, cāmii cūgori yua. ¹⁷ Bairo nipetiro Efeso macā macāāna, judío majā, judío majā caāmerā cāā tiere tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, butiōro tūgoñā uwiyparā. Torena, marī Quetiupau ya wāmerē netōjāñurō nēcūbugorique mena tūgoñarīqūē cusuparā.

¹⁸ Tunu bairoa Jesucristo yayerē cariape catāgoricarā capāārā roro na caātaje nipetirijere yapapuari capāārā camasā na caññajoro quetibujarā etanucūñuparā. ¹⁹ Tunu bairoa cūmua na camasirjē ūnierē caātana cūā capāārā ricaati na bueri catutirire nipetiro camasā na caññajoro joerēcōñuparā. Ti tutiri wapa, paio cincuenta mil plata tiiri majū wapacsuparo. ²⁰ Bairi marī Quetiupau yaye queti puame nipetiro pu etapeticoasuparo. Bairo caetapetiro yua, tiere catāgousari majārē cū camasirjērē na īñoñupū Dios.

²¹ Cabero Pablo puame cū yeripu atore bairo ī tūgoñañupū: “Macedonia yepa bairi Acaya yepa cāārē āñesēā yaparori bero, Jerusalén macāpu yu ācoagu. Topu ānirī bero, Roma macāpu cāārē ñiñāñesēāñ āgu,” ī tūgoñañupū. ²² Bairo ī tūgoñarī, cū mena cajupaarā, Timoteo bairi Erasto cawāmecunarē cū jūgoye na ārotiyupu Macedonia yepapu. Mai, cū puame yoajñurō tuasayupu Asia yepapu.

El alboroto en Efeso

²³ Ti yuteapu caāno Efeso macāpue butiōro risetiña āñuparō Jesús yaye cawāma quetire capāārā na catāgousaro jūgori. ²⁴ Demetrio cawāmecucu puame ti macā macāāna nipetiro roro na awaja ñesēāō joroque na āsupu. Mai, Demetrio puame caasiyarije plata mena capaari majōcu āñupū. Tie plata mena na jūgūēō Artemisa cawāmecucore na cañubueri wii templo macāñjē ūnierē caqūēnou āñupū. Bairo caqūēnou ānirī, cū, cū paabojari majā cūā tiere camasārē nunirī, paio majū wapatanucūñuparā. ²⁵ Bairo Demetrio puame cū ūmuarē na neño, aperā cū paariquere bairo capaari majā cāārē neño, atore bairo na īñupū: “Mujāā, yu paariquere bairo capaariquēcuna, mujāā masiña: Marī paarique jūgori caroaro wapatarī marī ānicōñā. Tie camanicōāta, marī ānimasitēibujoro.” ²⁶ Bairo cabaimiatacāārē, āmerē cū, Pablo, cū cañrjērē mujāā tūgonucūña. Cū puame, ‘Jūgūēārē bairo cabaurā camasā na caweicarā, jūgūēā mee niñama,’ ī quetibuju ñesēānucūñami. Bairo īrī, capāārā camasārē cariape na tūgoñā joroque ātiyami. Ati macā Efeso macā jeto meerē bairo ātiyami. Asia yepa nipetiro jāñurīpu etaro baiya cū cañrjē. ²⁷ Bairo cū caāto, ñuētīña marīrē. Bairo cū caquetibujunemoata, marī paarique yasicoabujoro. Tunu bairoa, marī jūgūēō cañnimajūō Artemisa ya wii templo puame cabūgoro macā wiire bairo tuabujoro. Artemisa cāārē īroa manibujoro, ati yepa Asia, bairi ati ūmarecōo nipetiro pu marī cañroa puamerē,” na īñupū Demetrio cū paariquere bairo capaari majārē.

²⁸ Bairo cū caĩrō tūgo, batiaro asiari, atore bairo ī awaja jūgoyuparā: “¡Artemisare marī, Efeso macāāna, cō marī caĩroarije to petieticōāto!”

²⁹ Aperā cūā tiere tūgori, Efeso macā nipetiropū mawijioroa awajacōā ñesēāñuparā. Bairo na cabaiāno, na mena macāāna jīcāārā pūame Gayo bairi Aristarco menarē na patirocapeayuparā. Mai, Gayo, Aristarcojāā Macedoniapū macāāna, Pablo baparā majū āñuparā. Bairo narē patirocapeari bero, wēpārō mena na tūgā ásuparā ti macā macāāna na caneñanucūrō, teatropū. ³⁰ Bairo na caāto tūgori, na caneñarōpū ágamiñupū Pablo cūā, na mena busūga. Bairo cū caágamiatacāārē, ti macā macāāna Jesure catūgousari majā pūame cū joesuparā, cārē pajārema, ĩrā. ³¹ Aperā Asia yepa macāāna quetiuparā, Pablore caĩroarā cūā, “Topū, camasā watoapū cū ápericōāto,” ī quetijoyuparā.

³² Bairo cū cabaiāno, to macāāna na caneñarōpū āna, jīcāārā na mena macāāna jīcā wāmerē ī awajanucūñuparā. Aperā cūā ape wāmerē ī awajanucūñuparā. Camecārārē bairo baiyuparā. Bairi caneñarā nipetiro jāñurīpua, “¿Dopēĩrā marĩrē atopū na neñoupari?” ī tūgoña masĩsuparā. ³³ Bairo na cabaiāno, jīcāārā na mena macāāna na cabairijere cū quetibujuyuparā Alejandro cawāmecucure. Bairo cū quetibujuri bero, cū tuneroca nucōñuparā camasā na cañajoro, camasā to cañnarē na cū quetibujū masĩōato cabairijere, ĩrā. Bairi Alejandro pūame cū wāmorĩrē ñumugōrī na busujāna rotiyupu. “Judío majā mee buicatiyama tie ati macāā macāāna na cabaimecūrjērē,” na ĩgu ĩmiñupū. ³⁴ Bairo cū caĩgarije watoa, to macāāna neñarī majā pūame, “Cū cūā judío majōcua niñami,” na caĩrjērē tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, pūga hora majū, “¡Artemisare marī, Efeso macāāna, cō marī caĩroarije to petieticōāto!” ī awaja āñuparā.

³⁵ Cabero jīcāū ti macā macāācū quetiupū pūame caawajari majārē na jānarotiri bero, atore bairo na ĩñupū: “Yū yarā, ati macā Efeso macāāna tūgopeoya yū caĩrjērē: Ati umrecōo macāāna nipetiro masĩñama marī jūgūeō Artemisca canīmajūō ya wīi templore marī cacotenucūrjērē. Cōrē bairo cabauo werico umrecōopū cañaatāco cūārē marī cacotenucūrjērē masĩñama. ³⁶⁻³⁷ Ni jīcāū ũcū, ‘Tore bairo mee niña,’ caĩ macāmi. Bairi tocārōā tie mujāā cañmecūrjērē jānaña. Ānoa mujāā cañeatātana pūame marī cañubueri wīi templo macāāñē jīcā wāme ũnorē jerutiesupa. Tunu marī jūgūeō cūārē roro cō ī busupaiesupa. Bairi caroaro tūgoñajūgoyetiya mujāā caāparo jūgoye, roro mujāā caāperiparore bairo. ³⁸ Bairi Demetrio, aperā cūrē bairo capaariquecua cūā, noa ũnarē, ‘Roro caāna niñama,’ na caĩ asi-aata, marī quetiuparā jueces topū tiere na quetibujurā áparo. Topū na caāpata, juez pūame na caĩrjērē na busuqūñenobojagūmi. ³⁹ Tunu bairoa, ape wāme mujāā caĩgarije caāmata, ati macā macāāna quetiuparā na caneñaropipau ũnopū tiere na mujāā caquetibujuro ñuñā. ⁴⁰ Ati rāmu marī caātiere jicoquei marī cajānaeticōāta, tiere ĩñarī, ‘Efeso macāāna nipetiropū mawijioroa caawajacōā ñesēāpairā niñama,’ marī ī busujābujiorāma aperā. Bairi, ‘¿dope bairo bairi, bairo mujāā baijūgori?’ marĩrē na cajñeniñata, marī pūame dope bairo na marī yumasĩtībujiorā. Ñe jūgori marī cabairique caāno cārōrē marī ī masĩēna,” na ĩñupū ti macā macāācū quetiupū jīcāū topūre caneñarīcārārē. ⁴¹ Bairo ī yaparori bero yua, na ábatacoarotiyupu.

20

Viaje de Pablo a Macedonia y Grecia

¹ Bairo risetiña capetiatato bero, ti macā macāāna Jesure catūgousari majārē na piijoyupu Pablo jīcā wāme ũnorē na quetibujū tusagu. Na quetibujū yaparo yua, na átāje uwīri bero, Macedonia yeparū acoásupu. ² To Macedonia netōácú, tocānacāpū macāāna marī yarā Jesure catūgousari majārē na cū caĩrjē jūgori na tūgoña yeri ñuo joroque na ásupu. Bairo na átinetoātī bero, Grecia yeparū etayupu. ³ Topūre itiarā muipua āñupū to macāāna mena. Sīriapū cūmua mena tunuāgū cabaimiataca queti tūgoyupu judío majā cārē na capajāga tūgoñarjērē. Bairo na caātigaroi, cū caātijūgoricaro Macedonia yepa, maapua ágatūgoñañupū tunu Pablo. ⁴ Bairi yua, cabero cū caĩtūgoñaatōrea bairo topū ásupu. Cū mena bapacutī ásuparā Sópater, Berea macā macāācū, Pīrro macū. Tunu aperā Aristarco, Segundojāā Tesalónica macā macāāna, bairi apeī Gayo, Derbe macāācū, bairi Timoteo, bairi aperā Tíquico, Trófimojāā Asia yepa macāāna cūā Pablo mena bapacutī ásuparā. ⁵ Na, marī yarā pūame jāā jūgoye amá. Bairi yua, Troas macāpū jāā coteyupa. ⁶ Jāā pūame, Pascua, pāārē cawauarije asuena na caugari bose rāmu bero, Filipos macāpū caāñimitatana cūmua mena jāā acoápū. Bairo aná, jīcā wāmo cānacā rāmu bero, Troas macāpū jāā etawu. Topūre jāā amu jīcā wāmo peti puga pēñirō cānacā rāmurī majū.

Visita de Pablo a Troas

⁷ Ape semana cajāājūgori rāmu caāno, marī Quetiupū cū cariariquere tūgoñanemorī pāārē pebatogarā jāā neñawū. Bairo jāā cabairo, Pablo pūame marī yarā, Jesure catūgousari majārē quetibujūami. Cabusuri rāmu caānoa águ baiwī Pablo. Bairi ti ñamirē yoaro, ñami

recomacāpu quetibujū ãnicōã recoawī mai. ⁸ Mai, jãã caneñarī arua puame jōbui puğa arua buipū ãmu. Tunu bairoa ti aruarure capee jñaworique, na cajñawoataje ãmu. ⁹ Bairo Pablo jããrē cū caquetibujūãno, jicãñ cawãmau Eutico cawãmecucu ventana joperu tũgo ruiwī. Nocārō yoaro majū Pablo cū caquetibujuroi, cawãmau puame wũgoa tãmuocoabauwī. Bairo wũgoa tãmuorī yua, toa cãninumuãti, puğa arua buipū ñacoa ruiãmi yeparu. Bairo cū cañaátō, ti aruaru caãniatana cū tupu ruiãti yua, cariaatacũpũre cū tũgã wãmuo ropowã. ¹⁰ Pablo cãã ruiãti, cū buipū etanucãrī, cū rupau ãnatōrē newãmuowī. Bairo cū átiri, atore bairo na ñwī cū yarãrē:

—Tũgoñarīqũe paieticōãña; caticōãñami.

¹¹ Pablo cūrē cū cacatiore bero, jãã wãmucoãpú tunu ti aruaru. Topu jãã caetaro, Pablo puame pããrē carecomacã pebatori, jãã jũgoũgawī. Bairo átiri bero, jãã quetibujūnemowī tunu. Cabusuriparu quetibujūñanawī. Bairo quetibujū yaparo, acoãmi yua Pablo. ¹² Caãmu cawãmau cañapajãtacu puamerē cacatipũre cū neãtũpa cū ya wiipũ. Bairo cū cacatiro ñnarī, to macããna puame caroa yericuti nemomajũcōãñupã.

Viaje desde Troas a Mileto

¹³ Jãã puame jãã caãmeoãtatore bairo Pablo jũgoye jãã ápú cũmuu mena Aso macãpu, topu Pablora cū cotegarã. Pablo puame cū caãgatatore bairo maapu ásũpi. ¹⁴ Bairi Asopu jãã caãmeo bocãro bero, cũmuu mena jãã, nipetirã jãã ápú Mitilene macãpu. ¹⁵ Mitilene caãniatana cabusuri rũmu caãno Quio cawãmecuti macã tupu jãã netōãpũ. Bairo Quio macãrē netōãná, ape rũmu cabusuri rũmu jãã etawu Samos cawãmecuti petapu. Bairi tunu jicã rũmu bero majū jãã etawu Mileto cawãmecuti macãpu. ¹⁶ Pablo puame Jerusalén macãpu Pentecostés bosc rũmurē netōgu patowãcãjãñuwī. Torecu, Asia yeparũre yoaro tuagaemi. Tunu ti yepa macãã macã Efeso cũãrē maagaemi.

Discurso de Pablo a los ancianos de Efeso

¹⁷ Bairi Mileto macãpu jãã caãno, na pijorotiwī Jesure catũgousari poa mena macããna cabũtoare. ¹⁸ Bairo cū cañjoatana na caetaro, atore bairo na ñwī: “Mujãã caroaro majū mujãã masiña mujãã mena yu caãtiãnjãrē. Asia yeparu yu caetajũgorica rũmuwī caroaro mujãã mena cabaiãnacũ, ãmerũ cũãrē bairoa yu baicōã ãniña mai mujãã menarē. ¹⁹ Yua, mujãã watoare marī Quetiupau cū carotirore bairo caãtimajōcu ãnirī di rũmu ñno, ‘Caãnimajũãrē bairo ñiñaña,’ cañ ñcũãrē bairo yu baiñesẽãepũ. Tunu camasã Dios yaye caroa quetire na catũgousaetoi, tũgoña yaparuari yu otinucũwũ. Tunu bairoa judio majã roro yure na caãtigarije jũgori popiye yu bai ãninucũña. ²⁰ Bairo popiye baimicãã, caroaro mujãã canetōparore bairo ñ, mujããrē yu quetibujũcōã ãninucũwũ tiere. Bairi noo mujãã caneñarō ñnopu, o mujãã ya wiiripu cũãrē tiere yu quetibujũñesẽããnaepũ. ²¹ Bairi yua, judio majã, judio majã caãmerã cũãrē, ‘Tũgoña qũñenori, caroaro ãña Dios mena,’ na ñi quetibujũnucũmiwã. Marī Quetiupau Jesús mena na catũgoñatuarore yu bonucũmiwũ.

²² ‘Bairi ãmerẽ yua, Espiritu Santo yure cū carotirije jũgori Jerusalẽpu ãgu yu baiya. Topu etau dope bairo yu cabaipeere masiẽtĩmicãã, topu yu ágya. ²³ Ati wãme jetore yu masiña Espiritu Santo yu cū camasiõrjẽ jũgori: Noo yu caquetibujũñesẽãrõpu cãrõ preso jorica wiipũ yu cũgarãma. Capee wãme popiye bairiquere yu átigarãma. ²⁴ Bairo roro yure na caãtigamiatacũãrē, yu tũgoñarīqũe paietiya baiyua. Eperã caatũri majã atu netōgarã na cawẽpũrjẽ mena bũtioro áyama. Tore bairo yu cãã yu cawẽpũrjẽ mena caroaro yu átiyu yu caãni rũmu cãrõ. Camasãrē Dios cū camairjẽ caroa quetire marī Quetiupau Jesús yu cū caquetibujuroticũrjẽ yu átiyepogaya.

²⁵ ‘Apeyera tunu caãnorē bairo mujããrē ñiña: Mujããtu ãcũpũ, Dios cū carotimasirĩpau macããjẽrē yu quetibujũwu. Mujãã tiere yu caquetibujũricarã pũgani yu mujãã ñlanemoetigarã tunu. ²⁶ Bairi atore bairo mujããrē ñgu ñiña: Yu buicũperigu Dios cū carotimasirĩpau ni jicãñ ñcũ mujãã mena macããcũ topu cū caãpericōãta. ²⁷ Nipetirije mujãã caãtipee Dios cū caborijere jicã wãme ñno rusaeto mujãã yu quetibujũwu. ²⁸ Bairo yu cañcãrã ãnirī Efeso macããna Jesure cañroari poa macããnarē caroaro na jũgoãtiãña. Jesucristo cū cariĩ rericaro jũgori peeropu roro cabaibujioaparãrē cū canetõõricãrãrē caroaro na jũgoãtiãña. Espiritu Santo puame mujããrē ti poa macããna Dios yarãrē carũpoare bairo caãna, pastorea mujãã cũñupĩ. Bairi caroaro na coteya. ²⁹ Yu caãtõ bero, aperã cañtorĩ majã, macãñucũ yaia cauwarãrē bairo caãna mujããtu etari roro mujãã átigarãma, Jesucristore cañroari poa macããna cū yayerẽ na cajãnaparore bairo ñã. ³⁰ Jicããrã mujãã mena macããna cãã ricaati quetibujũgarãma na cabuerije puamerē Jesucristo yarã na catũgousaparore bairo ñã. ³¹ Bairi nipetirije mujãã catũgoñarjẽ mena tũgoñamasicõã ãña. Itia cũma majũ ñami, umureco cũãrē mujãã nipetiro tocãnacããrē mujãã yu quetibujũwu. Mujãã cabaipeere bũtioro tũgoña yaparuari, yu otinucũwũ. Tere masiritieticõãña.

³² ‘Bairi yu bairãrē bairo caãna, ãmerẽ mujããrē ñiña: Marĩ pacu Dios caroaro mujããrē qũñacoteãto. Tunu bairoa cū yaye marĩrē cū camairjẽ queti cũãrē mujãã ñroa ãninucũgarã

tocānacā rūmua. Dios p̄ame caátimasī ānirī marī yerip̄u cū mena marī tūgoñatutuanemo joroque átimasīñami. Tunu bairoa cū yarā caroarārē na cū cañjūgoyeticūricārōrēā bairo nipetirijere átimasīñami. ³³ Di rūmū ūno aperārē jutii, dinero ūnie cūārē yu majū yaye caānipeere na yu jēni patowācōp̄u. ³⁴ Caroaro majū merē mujāā masīña mujāā mena ācū, yu caātiānajērē. Yu majū yu capaarije wapa mena nipetirije yu, yu mena macāāna cāā jāā caborije ūnierē jāā bōcawu. ³⁵ Bairo yu caātiānajērē īñacōrī, caroaro paarique catajere, bairi cabopacarārē caroaro marī cajuátimasīpee cūārē mujāā masīwā. Atore bairo marī Quetiupau cū cañrīqūērē tūgoñarī bairo yu āpu: ‘Aperā mū cabopacarijere na cajoata, useanirī mū āniña.’ Yu p̄ame aperārē, na cabopacarijere mū cajoata roque, Dios p̄ame netōjāñurō useani tūgoñarīqūērē mū jogumi,” na ī quetibujwī Pablo cabuatoa camasīrā Efeso macāānarē.

³⁶ Bairo na ī yaparo yua, rūpopaturi mena etanumurī na, nipetirā mena Diore na jūgojēniwī Pablo. ³⁷ Bairo cū cajūgojēni yaparoro bero, nipetiro to macāāna tūgoña yapaparique mena cū ūpū, cū pabario ātiri otiwā. ³⁸ “Ati yepare marī cacatiri yuateare mujāā pugani yu mujāā īñanemoetigarā,” Pablo na cū cañatajere tūgoñarī, butiuro yapapuawā. Cabero cū caátó, peta cūmuapu cū bapacutitúsarámā yua.

21

Viaje de Pablo a Jerusalén

¹ Marī yarā Jesure catūgousari majārē na átaje uwiri bero, cūmua mena jāā acoápú Cos yucuroapu. Cabusuri rūmū caāno Rodas yucuroapu jāā ápú. Ti yucuroai áná, Pátara macāpu jāā etawu. ² Bairi Pátara macāpu āna, cūmua capairica Fenicia yepapu caátire jāā etawu. Tiare etari yua, tia mena jāā ápú tunu. ³ Bairo áná, Chipre yucuroare jāā īñajowu. Caācō nūgōā macāā nūgōā p̄ame ti yucuroare jāā netōápú, Siria yepapu áná. Ti cūmua macāāna apeye ūnierē Tiro macāpu na cacūgaro jūgori ti macā petapu jāā rocatuetawu. ⁴ Bairo ti macāā petapu rocatuetari yua, to macāāna Jesure catūgousari majārē jāā bocáwu. Narē bocári bero, na mena jāā tuawu jīcā wāmo peti p̄uga pēnirō cānacā rūmurī majū. Na p̄ame, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori, “Mua, ápéricōāña Jerusalēp̄ure. Roro mū átirema,” qūiwā Pablōre. ⁵ Bairo na cañmiatacūārē, jīcā wāmo peti p̄uga pēnirō cānacā rūmurī canetōrō jāā ápú tunu. Bairo jāā caátó, na nipetiro na nūmoa, na pūnaa mena ti macā tūnipu jāā bapacuti túsarámā. Bairo topu jāā na cabapacuti átó, peta paputiropu rūpopaturi mena etanumurī Diore jāā jēniwū. ⁶ Jēni yaparori bero, na átaje uwiri, cūmua caparicaapu jāā ájāācoapu. Jāārē cañña usaratātana p̄ame tunucoámā na wiiripu.

⁷ Ria capairiyare jāā caāñesēājānaparo jūgoye, ti macā Tiroi áná, Tolemaida cawāmecuti macāpu jāā etawu. Ti macāpu aperā marī yarā Jesure catūgousari majārē na jāā bocáwu. Na mena topu jīcā rūmū jāā tuawu. ⁸ Ape rūmū cabusuri rūmū caāno, ti macāi áná, Cesarea macāpu jāā etawu yua. Ti macāpu etari bero, Felipe Dios yaye quetire caquetibujñesēāñi majōcu ya wiipu jāā tuawu cū mena. Felipe p̄ame apóstolea majārē cajuāti majā jīcā wāmo peti p̄uga pēnirō cānacāñi majū caāna mena macāācū jīcāñi āmi. ⁹ Cū pūnaa baparcānacārā rōmiri cawāmojiyaena cawāmarā āma. Na, rōmiri p̄ame Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujumasīrā āma.

¹⁰ Capee rūmurī Felipe ya wiire jāā caāno, jīcāñi Judea yepapu cañniatacu, Agabo cawāmecucu etawī jāā ture. Agabo cūā Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujumasī āmi. ¹¹ Bairo jāātū etari bero, Pablo yawē cinturon wērē nerī, cū majūā cū wāmorī, cū rūpori cūārē jiyatucōñawī. Bairo ātiri bero, atore bairo jāā īwī:

—Espiritu Santo p̄ame atore bairo marī camasīrō boyami: Judío majā Jerusalén macāāna atiwē upaure cū jiyari, cū jogarāma aperopu macāānarē, roro cū na caátiparore bairo īrā —jāā ī quetibujwī Agabo.

¹² Bairo cū cañrō tūgo, jāā, Cesarea macāāna cūā, “Bairi Jerusalēpu mū ápérigu,” butiuro cū jāā īmiwū Pablōre. ¹³ Bairo jāā cañmiatacūārē, atore bairo jāā īwī Pablo:

—¿Dopērā tūgoña yapapuari yure mujāā otiyati? Bairo tūgoñarā, yu cūā yu yapapuanemo joroque mujāā ātiya. Yua, Jerusalēpu Jesucristo yayere yu caquetibujurije jūgori yure na cajiyapeere yu uwietyia. Tunu bairoa yure na capajiāpeere yu uwietyia —jāā īwī Pablo.

¹⁴ Bairi jāā p̄ame dope bairo qūinetōmasīētīrī, atore bairo jāā īwī:

—Toroque, Dios cū caborore bairo cū baiáto.

¹⁵ Bairo ī yaparori bero yua, jāā yaye apeye ūnierē jāā qūēnowū. Tiere qūēno yaparo, jāā acoápú Jerusalén macāpu yua. ¹⁶ Bairo jāā caátó, jīcāārā Cesarea macā macāāna marī yarā Jesucristore catūgousari majā jāārē bapacuti áamá. Na p̄ame jāā jūgoámā jīcāñi Chipre yucuroapu cañnimirīcū, Mnasón cawāmecucu ya wiipu. Mnasón p̄ame tirāmuru Diore catūgousajūgoricu āmi. Cūā, Jerusalēpu jāā caāno, “Yu ya wii mujāā tuagarā,” jāārē cañpau āmi.

Pablo visita a Santiago

¹⁷ Jerusalēpū jāā caetaro, marī yarā Jesucristo catūgousari majā useanirīqūē mena jāā bocāwā. ¹⁸ Ti rūmū cabusuri rūmū caāno, jāā mena āmī Pablo cūā Santiago ya wiipū. Topū nipetiro, cabūtoa camasīrī majā cūā āñupā. ¹⁹ Pablo pūame na jēni yaparori bero, judío majā caāmerā watoa cū caāno Dios cū camasīrījē jūgori Pablo cū caātaje caāno cārōrē na quetibujawī.

²⁰ Bairo cū caīrō tūgori bero, Diore cū basapeowā. Basapeo yaparori, atore bairo qūīwā Pablōre:

—Jāā yau, tūgopeoya mai jāā caīrījērē: Jāā mena macāāna capāārā miles majū Jesure catūgousarā niñama. Na nipetiro Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bātioro marī caāticōā ninucūrōrē boyama. ²¹ Atoe bairo mū caātaje quetire tūgoyupa: “Marī yarā judío majā ape yeparū caānarē Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na īroarotietiyami Pablo. Na pūnaa cūārē na rupau macāājērē yisetarotietiyami. Marī judío majā marī caātinucūrōrē bairo ātīrotietiyami,” na mū caīrīqūē quetire tūgoyupa. ²² Bairo mūrē na cabusupairōi, ķdope bairo pūame marī caāto to ĩñafati? Yoaro mee tūgogarāma ati macāpū mū caānierē. ²³ Bairo pūame mū caāto ĩbujōro: Jāā watoare niñama baparcānacāū caūmua Diore na caīrīcārōrē bairo caātiyaparoparā. ²⁴ Torecu, na mena ācūja templo, Dios ya wiipū. Topū judío majā caroarā ānigarā Dios cū caīñajoro na caātinucūrōrē bairo mū, mū mena caānā cūā, mūjāā ātigarā. Tunu sacerdote majā mūjāārē na caātibojarijere mū majū na mū wapatibojagu. Bairo mū caāto jūgori na poare juarerotiri bero, “Merē Diore marī caīrīcārōrē bairo marī āti yaparoya,” ĩ masīgarāma yua. Bairo narē mū caātibojarore ĩnarī, camasā pūame, “Pablo cū caātajere na cabusupairije cariape mee niña. Cū cūā rita, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē īroyami,” ĩ masīgarāma. ²⁵ Apeyera tunu judío majā caāmerā Jesure caīroarā na caātipere, merē atore bairo na jāā quetibujajowu: “Camasā na caweericarārē īroari, waibūtoa riire na cajoemūgōjorije carusarije ũnierē ũgaeticōāña. Tunu bairoa waibūtoa wāmuā wāīa pajīārīcārā riire ũgaeticōāña. Na rīī cūārē etieticōāña. Tunu bairoa carōmia, o caūmua mena roro ātiepeeticōāña,” na jāā ĩ quetibujajowu —qūīwā Santiagojāā Pablōre.

Arrestan a Pablo en el templo

²⁶ Bairo cū na caītatato bero, cabusuri rūmū caāno, Pablo pūame na caītatore bairo caūmua baparcānacāūrē na jūgoāmī templo wiipū. Topū eta, judío majā caroarā ānigarā Dios cū caīñajoro na caātinucūrōrē bairo āmā. Bairo āti yaparori bero, ti wii macāāna sacerdote majārē na quetibujawī Pablo Diore na caīrīcārōrē bairo na caātiyaparopa rūmū caetaparore. Tunu na caāno cārōpua ovejare Diopure cū na capajīājorotipa rūmūrē na quetibujawī Pablo sacerdote majārē.

²⁷ Bairi ti rūmūrī jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rūmū caetaparo jūgoye, aperā judío majā Asia yeparū caatīatana pūame Pablo templo wiipū cū caāno qūīñāñupā. Bairo qūīñarī yua, na mena macāānarē roro na awaja mecāō joroque na āma. Bairo ātiri yua, nipetiro cū patirocapeawā. ²⁸ Bairo cū patirocapeari, atore bairo ĩ awajawā: “jāā yarā israelita majā, ānirē jāā juñeña! Cūā niñami nipetiropū macāāna camasārē ricaati jeto caquetibujāñesēānucūū. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē roro majū ĩbusunucūñami. Ati wii Dios ya wii cūārē bairo roro majū ĩ busupainucūñami. Bairi āmerē tunu nemojāñurō roro ātigu, griego majārē na jūgoatiupi ati wiipure. Bairo cū caātoi, ati yepa caānimajūī yepare royetuyami,” qūītuti awajawā.

²⁹ Mai, cajūgoyepū Efeso macāācū judío majā yau caāmei Trófimo cawāmecucu Pablo mena cū caāno qūīñāñupā ti macāpū. Bairo caīñarīcārā ānirī, “Griego majā mena atūipi templo wiipure Pablo,” qūī tūgoñawā, mūnana.

³⁰ Bairi ti macā macāāna nipetirā roro awaja mecūcōā āma. Bairo awaja mecūrī, cūtu atuetari, cū ĩewā. Cū ĩee yua, templo wii macāpū cū weāmā. Bairo cū ātiri, ti wii jopeerire jicoquei biarotiwā. ³¹ Pablōre cū na capajīāgaripaua, “Jerusalén macā macāāna nipetiro roro awaja mecūcōāma,” ĩrīqūē quetire tūgoyupi romano yau pajīārī majā poa quetiupau pūame. ³² Bairo tiere tūgori, cū ũmua soldaua, aperā quetiuparē na neñori, na mena atua asūpi caawajari majā tūpū. Bairo romano yau pajīārī majā poa quetiupau cū soldaua mena cū caetaro ĩnarī, Pablōre cañerī majā pūame cū pajāñawā.

³³ Soldaua quetiupau pūame Pablo tūpū eta, cū ũmua soldauare na ĩerotiri, cū jiya rotiwī Pablōre pūgawē āpōā wēērī mena. Bairo cū na caāto bero, atore bairo camasārē na ĩ jēniñawī: “ķĀnia, ĩnamū majōcū cū āniñati? ķĀne ũnie carorijere cū ātiati?” na ĩ jēniñawī. ³⁴ Bairo cū caījēniñarō tūgo, jīcāārā na mena macāāna jīcā wāmerē ĩ awajawā. Aperā cūā ape wāmerē ĩ awajawā. Bairi quetiupau pūame dope bairo na cabajūgoatajere tūgobōca masīēmi. Bairo tūgobōca masīētīrī yua, cū ũmuarē na neārotiwī Pablōre cuartel na caāni wiipū. ³⁵ Bairo Pablōre caneānā soldaua na ya wii jopere wāmuatatore etari yua, Pablōre cū pusawā,

camasã butiuro cãrẽ roro na caátigarije jùgori. ³⁶ Nipetiro Pablöre na caneáto caññausarã ruame, “¡Cũ riácuáto!” butiuro i awajawã.

Pablo se defiende delante de la gente

³⁷ Bairi na ya wiipũ Pablöre na cacũgaripãna, atore bairo qũiwĩ Pablo romano yaũ pajĩarĩ majã poa quetiupaure griego yaye mena:

—¿Mu mena petoaca yũ cabusuro mu boetiyati?

Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũiwĩ quetiupaũ ruame:

—¿Griego yayere mu busumasĩnati? ³⁸ Toroquere, ¿egipcio majõcu tirãmupure camasãrẽ neñorĩ gobiernorẽ rocagu, cũ ãmua soldaure cajũgopajĩarĩcũ mee mu añiñati? ¿Mu mee bapariçãnacã mil majũ pajĩarĩ majã mena desierto cayucmanopũ na mu jũgoñesẽãrĩ? — qũĩ jẽniñãrupũ quetiupaũ Pablöre.

³⁹ Bairo cũ cañjẽniñarõ, atore bairo qũĩñupũ Pablo:

—Cũ mee yũ añiña. Yua, judío majã yaũ, Cilicia yepa caãnimajũrĩ macã Tarsopũ macããcũ yũ añiña. Bairi mai yure ãnoa camasã mena yũ busurotiya —qũĩñupũ Pablo.

⁴⁰ Bairo cũ caĩrõ tãgo, soldaua quetiupaũ ruame cũ busurotiyupũ. Torecu, Pablo ruame ti jopere wãmuátatore etanucãrĩ, cũ wãmorĩrẽ ñumugõrĩ na busujãnarotiyupũ. Bairo cũ caáto na cabusujãnarõ ñna, atore bairo na ñupũ hebreo yaye mena Pablo:

22

¹ “Yũ yarã, yũ jũgocuare bairo caãna, yũ pacuare bairo caãna cũã tũgopeoya yũ cabairijere mujããrẽ yũ caĩpeere.”

² Bairo narẽ hebreo yaye mena cũ cabusuro jũgori, netõjãñurõ jĩrĩã busujãnañuparã. Bairi Pablo ruame atore bairo na i quetibujunemoñupũ tunu:

³ “Yũ cũã judío majã yaũ yũ añiña. Cilicia yepa macãã macã Tarsopũ cabuuaricu yũ añiña. Topũ cabuuaricu nimicũã, ato Jerusalén macãpũ na cabutoricu yũ añiña. Yure cabuericu Gamaliel ãmi camasĩ majũ. Marĩ ñicũjãã ãnanarẽ Moisés cũ caátiroticũrĩcã wãme cãrõ jĩcãrõ tãnia yũ buewa. Yũ catũgoñarĩjẽ nipetirije mena Dios marĩrẽ cũ caroticũrĩqũerẽ yũ catũgoñamasĩrõ cãrõ yũ átinucũwũ, mujãã nipetirã ãme ati rãmurĩrẽ mujãã caátianorẽ bairo.

⁴ Mai, cajũgoyepure cawãma quetire catũgousari majãrẽ popiye na baio joroque na yũ ápu. Narẽ yũ átipajĩãregawũ. Bairi narẽ ñee, preso jorica wiipũ na yũ jorewũ noo caũmua, o carõmia caãnarẽ. ⁵ Sacerdote majã quetiupaũ, bairi nipetirã cabutoa camasĩrĩ majã cũã torea bairo masĩñama yũ caátajere. Nana, ‘Narẽ ñeña,’ ñrĩcã cartare qũẽnorĩ, Damasco macãpũ yũ jowã, marĩ yarã judío majã tũpũ. Bairo yure na cajoro, topũ yũ ápũ Jesucristore catũgousari majãrẽ macãũ ácũ. Narẽ ñee atĩri, ato Jerusalén macãpũ roro na átiyu, bairo yũ bomiwã.

Pablo cuenta su conversión
(Hch 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “Bairo yũ caborije caãnimiaacũãrẽ, Damasco caátíwãpũ yũ caátõ caãnoa, ti macãrẽ yũ caetagarõ majũ, pasaribota caãno, caasiyarije majũ ãmurecõopũ caatĩ yutu asiya etawũ. ⁷ Bairo yutu caasiyaetaro yua, yepapũ yũ ñacũmucoapũ. Bairo yepapũ ácũ, atore bairo yure jĩcãũ cũ caĩbusuocajorore yũ tũgowũ: ‘Saulo, Saulo, ¿dopẽĩ yure mu pesucutiyati?’ ⁸ Yũ ruame, ‘Quetiupaũ, ¿ñamũ ùcũ mu ãnicuti?’ cũ ñi jẽniñawũ. Bairo yũ caĩrõ, atore bairo ñinewowĩ tunu: ‘Yua, Jesús Nazaret macããcũ yũ añiña. Roro yũ átiyu, mu causaua yũ añiña,’ ñiwĩ. ⁹ Yũ mena caãná ruame tie caasiyarijere ñnarĩ, acuanetõcoama. Bairo caasiyarijere ñnamirãcũã, yure caĩ cũ cabusucocajorijere tũgoesupa. ¹⁰ Tunu atore bairo cũ ñi jẽniñanewowũ: ‘Yũ Quetiupaũ, ¿ñerẽ yũ caátiere mu boyati?’ Bairo yũ caĩrõ, atore bairo ñiwĩ: ‘Wãmunucãrĩ, mu caatĩ macã Damascopũ ácũja. Topũ mu quetibujugarãma mu caátipee nipetirijere,’ ñiroyawĩ Jesús. ¹¹ Caasiyatorijere yũ caññacãnamuátatore jũgori, yũ ruame ñiñamasĩjẽpũ. Torena, yũ mena macããna Damascopũ áná, wãmo mena yũ tũgã ámã.

¹² “Ti macãpũ añupĩ jĩcãũ caũmũ Ananias cawãmecucu. Cũ ruame butiuro Diore caĩroaũ ãmi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ catũgousau ãmi. Bairi, Damasco macããna judío majã tocãnacããã, ‘Caroũ ñiñami Ananias,’ na cañnucũã ãmi. ¹³ Bairi Ananias ruame ti macãpũ yũ caetaatato bero, ñiñau etawĩ. Bairo etari, atore bairo ñiwĩ: ‘Saulo, yũ yaure bairo caãcũ, caññamasĩjẽñmiatacu, ññamasĩña tunu.’ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ñiñamasĩcoapũ tunu. ¹⁴ Cabero atore bairo ñinewowũ: ‘Dios, marĩ ñicũjãã ãnana na caĩroaricu ruame mu beseyupi, Dios cũ caátipeere mu camasĩparore bairo ñi. Tunu bairoa cariape caãcure ñnarĩ, tunu cũ caĩrĩjẽ cũãrẽ mu catũgousaparore bairo ñi, mu beseyupi Dios. ¹⁵ Bairi mu ruame cũ cabesei ãnirĩ, tocãnacãũ camasã noo na caãnopũ, mu caññarĩqũẽ, mu catũgoricũe cũãrẽ caquetibujũñesẽãpãna mu ãniyu. ¹⁶ Bairi ãmerẽ jicoquei bautiza rotiya marĩ Quetiupaũ ya wãmerẽ ñrĩ, roro mu caátajere Dios cũ camasĩrĩparore bairo ñi, ñi quetibujũwĩ Ananias.

Pablo cuenta cómo fue enviado a los no judíos

¹⁷ “Tie cabaiátato bero, yu, Damascoru cañniamiatacu, yu tunuapú ati macá Jerusalépu. Atoru etari bero, ati wii templo wiipu ñubueácú, qũeguericarore bairo Jesure cù ñiñawù. ¹⁸ Atore bairo ñiwí Jesús: ‘Ati macá macãña yu caátianierê na mu caquetibujugarijere tũgousagaetigarãma. Bairi jicoquei ati macá Jerusalêrê witiweyo ácúja.’ ¹⁹ Bairo cù caĩrô tũgo, atore bairo cù ñiwê: ‘Yu Quetiupau, aperoru macãñarê yu quetibuju uwijãñuña. Na ruame, natu ácú yu caátajere masĩrãma. Nipetioru na cañbueri wiiri sinagogare etari, mũrê catũgousarãrê preso jorica wiipu na yu cũrerotiwa. Tunu na yu baperotiwa. ²⁰ Tunu bairoa mu yaye quetire caquetibuju Estebãrê na capajĩarocaripauye yu cãã yu ãmu. “Ñujãñuña bairo na caãto,” ñi tũgoñawù yu cãã. Yua, cãrê capajĩarã jutii cabui macããjêrê yu coteãmu,” cù ñiwù Jesure. ²¹ Bairo yu caĩrô tũgomicãã, atore bairo ñinemowí tunu: ‘Ácúja. Apero cayoaroru macãñarê caquetibujuarãu mũrê jogu yu átiya,’ ñinemowí Jesús.”

Pablo en manos del comandante

²² Tipau narê cù caquetibujuro bero, tocãrõã Pablo cù caĩrjêrê tũgojãnañuparã judío majã. Bairo tũgojãnarĩ, atore bairo ĩ awajajũgoyuparã tunu: “¡Áni, cù cacatinemorõrê jãã boetiya! ¡Cũ pajĩayasio rocaratiya!” ĩ awajayuparã. ²³ Bairo awajacõãnirĩ, na jutii cabui macããjêrê tuweri jeeyaye ñoñuparã. Tunu bairoa ñerĩ mena jõbuipu wêemũgõ joyuparã. Bũtioro asiarã bairo ásuparã. ²⁴ Bairo na cabairo ñĩarĩ, quetiupau comandante ruame soldaua ya wiipu Pablora na cũrotiyupu. Toru cù ãmuarê na baperotigayupu Pablora. Pablo ruame dope bairo roro cãrê na caĩjũgoatajere, “Yure cariape tiere cù quetibujãto,” ĩ, cù baperotigayupu soldaua quetiupau. ²⁵ Bairo Pablora cù jiyari bero, cù na cabapero jũgoye Pablo ruame comandante rocãjãñurĩ caroti capitãn, toru caãcãrê atore bairo qũĩ jẽniñãñupũ:

—Yua, romano majõcu yu ãniña. Bairi, roro yu caátajere bocãñaẽtĩmirãcãã, ¿yure mu baperoti masĩñati?

²⁶ Bairo cù caĩrô tũgo, capitãn ruame ásupu cù quetiupau comandante tũru. Cũ tũru etari, atore bairo qũĩñupũ:

—Jãã mu cabaperotiatacu, romano majõcu niñami. Bairi caroaro tũgoñãjũgoyetiya cãrê mu caãtipeere.

²⁷ Bairo cù caĩrô tũgo, quetiupau comandante ruame Pablo tũru ásupu. Cũ tũru etari yua, atore bairo qũĩ jẽniñãñupũ:

—¿Cariape, romano majõcu mu ãniñati?

Bairo cù caĩrô, Pablo ruame qũĩñupũ:

—Cũ majũã yu ãniña.

²⁸ Bairo cù caĩrô tũgo, bairo qũĩñupũ comandante tunu:

—Yua, romano majõcu ãnigu, pairo majũ dinero mena na yu wapatirewu.

Pablo ruame atore bairo qũĩñupũ:

—Yu roque romano majõcure bairo cabuiaricu yu ãniña.

²⁹ Bairo Pablo na cù caĩrõĩ, uwiri cãrê cabapegamiatana ruame witicoásuparã. Quetiupau comandante cãã, “Romano majõcu yu ãniña,” Pablo cù caĩrô tũgori, Pablora roro cadena mena cù cajiyarotiatajere tũgoña uwijãñuñupũ.

Pablo ante la Junta Suprema de los judíos

³⁰ Ti rãmu busuri rãmu caãno, quetiupau comandante ruame, dope bairo judío majã cãrê na caĩbusupai jũgoatajere cariape masĩgu, Pablora na cajiyataaje ãpõã cadena wêẽrĩrê na õwãrotiyupu cù ãmuarê. Cũ õwãroti yaparori bero, sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macãñarê na ñeñarotiyupu. Na caneñapetiro yua, Pablo preso jorica wiipu caãniatacure wiyori bero, natu cù neásupu, nipetiro cãrê na caĩñajoropu.

23

¹ Bairi Pablo ruame Junta Suprema macãñarê na ñĩapeori, atore bairo na ñĩupũ:

—Yu jũgocare bairo caãna, yu cacatiri rãmu cãrõ Dios cù caĩñajoropu nipetirije cù cabori wãmerê yu átinucũña. Bairo yu caátianierê tũgoñarĩ, tũgoñarĩqũẽ pairi mee yu ãnicõãña —na ñĩupũ.

² Bairo cù caĩrô tũgo, Ananías, sacerdote majã quetiupau ruame Pablora caãnarê Pablo riserore na parotiyupu. ³ Pablo ruame atore bairo qũĩñupũ:

—¡Caĩtorai mu ãniña! Mu roquere popiye mu baio joroque mu átigumi Dios. Yu caátajere tũgori, “¿Moisês ãnacú cù caroticũrĩqũerê bairo cù átiãnimiñati?” ñi besegamicãã, mu ruame roque cù caroticũrĩqũerê catũgousacure bairo mu átiya, bairo yu riserore mu caparotiatã.

⁴ Bairo cù caĩrô tũgori, to caãna ruame qũĩñuparã Pablora:

—Roro cù mitutiya sumo sacerdote, Dios cù caquetibujunetõrotiricure.

⁵ Bairo na caĩrô tũgo, atore bairo na ñĩupũ:

—Yu yarā, yu masiētīārū āni sumo sacerdote cā caānierē. Masīrua, bairo cā űietibujioatcu. Dios yaye busurica tutiru cūārē atore bairo īña: “Mujāā ya macā macāācū quetiupau roro qūiētīcōāña,” īña —na īñupū.

⁶ Mai, to macāāna Junta Suprema macāāna jīcāārā fariseo majā āñuparā. Aperā saduceo majā āñuparā. Bairo puḡa poa macāāna na caānierē īñamasīrī, busurique tutuaro mena atore bairo na īñupū Pablo:

—Yu yarā, yu cūā fariseo poa macāācūā yu āniña. Yu pacujāā cūā ti poa macāāna niñama. Camasā cariaccoatana tunu na cacatirijere cariape yu tūḡoya yu cūā. Bairo tiere cariape yu catāgoro jūgori, űiñabeserā ātiyama ati rūmurē —na īñupū Pablo.

⁷ Bairo Pablo cū caīrō, jicoquei fariseo majā, aperā saduceo majā mena āmeo busurique netōḡayuparā na majū. Bairo na caāmeo īrōi yua, jīcārōrē bairo tūḡoñamasīesuparā caneñamiatana puame. ⁸ Mai, saduceo poa macāāna puame, “Cariacoatana tunu cati-masiētīñama camasā,” caīrī majā āñuparā. Tunu bairoa, “Angelea majā, bairi wātī yeri pūna cūā mānama,” caītūḡoñarī majā āñuparā. Bairo na caītūḡoñamiatacūārē, fariseo poa macāāna puame, tie nipetiri wāmerē cariape catūgori majā āñuparā. ⁹ Torenā, nipetiro to macāāna ī awaja mecūcōāñuparā, āmeo busunetōḡarā. Bairo na caawajamecārōi yua, jīcāārā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūḡobuerī majā, fariseo poa macāāna wāmūncārī, atore bairo qūiñuparā:

—Ānia, űe űnie buicaperiyami, jāā catūḡoñata. Āngel, o apei Diotu macāācū űcū cū caīrījērē tūḡoricūmi —qūiñuparā.

¹⁰ Bairo butiro na caāmeowajānoi, quetiupau comandante puame, “Pablora cū pajīārema,” ī tūḡoña uwiypu. Bairi cūtu na joyupu cū űmurē, camasā watoapu Pablo caācūrē cū wiypori, cuartel, soldaua ya wiipu na neapāro tunu ī.

¹¹ Ape rūmu űami caāno, marī Quetiupau puame Pablora buiaetari, atore bairo qūiñupū: “Pablo, ato Jerusalén macāpu yu yaye quetire mu caquetibujunucūatatorea bairo Roma macāpu cūārē mu caquetibujuro yu boya. Toreca, yu mena tūḡoñatutuaya,” qūiñupū marī Quetiupau Pablora.

Planes para matar a Pablo

¹² Cabusuri rūmu caāno jīcāārā judío majā, “Pablora cū marī pajīārocacōāgarā,” jīcārōrē bairo tūḡoñarī āmeo ī busuyuparā. Tunu bairoa, “Pablora marī capajīāparo jūḡoye uḡaeti, etietī marī ātigarā. Cūrē marī capajīāētīcōāta, marī puamerē cū pajīāreāto Dios,” īñuparā. ¹³ Bairo caāmeo īrā, caūma cuarenta netōrō āñuparā. ¹⁴ Bairi na puame āsuparā sacerdote majā quetiuparā, bairi judío majā cabutoa camasīrī majā tpu. Na tpu etari, bairo na īñuparā:

—Atore bairo jāā āmeo īāpū: “Pablora cū marī capajīāparo jūḡoye marī uḡaetigarā. Marī caīrōrē bairo marī caāpericōāta, marī puamerē cū pajīāreāto Dios,” jāā īāpū. ¹⁵ Bairi āmerē mujāā, aperā mujāārē bairo caāna Junta Suprema macāāna mena atore bairo mujāā āpa: Quetiupau comandante cū quetiyoa, űamirōcā Pablo mena cū apāro īrā. “¿Dope bairo Pablora camasā na caibusupajūḡoriquere cariape caroaro mena jāā camasīparore bairo īrā, jāātu cū mu neapā tunu?” cū mujāā ītojowa —na īrotiyuparā caūma.

¹⁶ Bairo na caātigamiatacūārē, Pablo pāmocū puame tūḡoyupu roro cūrē na caātigarijere. Tiera tūḡori yua, soldaua ya wii cuarteru acoāsūpu, cū mecāpūrē tiere quetibuju ācū. ¹⁷ Topu etari, cū mecāpū Pablora cū quetibujuyupu tiere. Bairo tiere tūḡo, Pablo puame jīcāū capitājāā mena macāācūrē cū piijori, atore bairo qūiñupū:

—Āni, caūmu quetiupau comandante mena jīcā wāme busuḡapu. Bairi cūtu cū neācūja.

¹⁸ Bairo cū caīrōi, capitān puame caūmurē cū neāsūpu quetiupau comandante tpu. Bairo qūiñupū:

—Pablo marī preso jorica wiipu caācū yu piijori, ānirē mu tpu yu neatī rotiyami. Cū puame mu mena jīcā wāme busuḡapu.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūḡo, quetiupau comandante puame caūmurē wāmo mena cū tūḡāātī, camasā na catūḡoetopu atore bairo qūi jēniñāñupū:

—¿űe űnie quetire yu quetibujugu mu baiati? —qūi jēniñāñupū.

²⁰ Caūmu puame bairo qūiñupū:

—Judío majā jīcārōrē bairo tūḡoñarī, bairo mu caāto boyama: űamirōcā Junta Suprema tpu Pablora mu cajūḡoātō boyama. Bairo bori, “Dope bairo Pablora camasā na caibusupajūḡoriquere cariape caroaro mena jāā camasīparore bairo īrā, jāātu cū mu neapā,” mitojogarāma. ²¹ Na puame caūma cuarenta netōrō majū yasioro Junta Suprema macāāna tpu Pablo cū caetaparore coteḡarāma. “Pablora cū marī capajīāparo jūḡoye, etietī, uḡaeti, marī baigarā. Marī caīrōrē bairo marī caāpericōāta, marī puamerē cū pajīāreāto Dios,” na caāmeoīrījērē yu tūḡoāpu. Bairi āmerē Pablora cū yucōā āna baiyama, cū pajīāgarā. Mu

puame narē, “Ja, cū yu neágu Pablöre mujãã tũpu,” na mu caĩpee jettore coterã baiyama. Bairi mu puame cariape na tũgoeticõãña —quĩĩũpũ Pablo pãmocũ quetiupau comandantere.

²² Bairo cū caĩquetibujirijere tũgo, comandante puame, “Aperãrē na mu quetibujũera yu mu caĩrjērē,” quĩĩũpũ. Bairo quĩĩri bero, cū tunuãrotiyũpũ cū, caũmarē.

Envían a Pablo ante Félix el gobernador

²³ Cabero quetiupau comandante puame cū rocajãũũrĩ carotimasĩrã capitãjãã pũgarãrē na piijori atore bairo na ĩũpũ: “Marĩ ãmua soldauare na quẽnoyurotiya. ãme ñami nueve de la noche caãno Cesarea macãpu Pablöre na caneátõ yu boya. Bairi cū mena caãpãrãrē doscientos majũ rupo mena caãpãrã, bairi setenta majũ caballoa bui capesarã, bairi doscientos majũ ãpõã besuro cacũgorã, na mujãã quẽnoyuwã ãme ñami Pablo mena caãpãrãrē,” na ĩũpũ comandante cū ãmua capitãjããrē. ²⁴ Bairo na ĩrĩ bero, caballoa, Pablo cū capesaãpãrã cããrē na quẽnoyurotiyũ. Tunu bairoa, “Aperã dope bairo Pablöre cū áti pajĩãmasĩã mano caroaro mena Félix quetiupau gobernador tũpu cū mujãã neãpã,” na ĩ quetibujũyũpũ capitãjããrē comandante. ²⁵ Na ĩ quetibujũ yaparori, atore bairo ĩ woarica pũrõrē na mena joyũpũ:

²⁶ “Yu, Claudio Lisias, mu, Félix nocãrõ carotimasĩrē ati carta mena murē yu quetibujũjopa mai. Mu yu ñurotiya. ²⁷ Judio majã puame ãni Pablöre ñerĩ, cū pajĩãgamiũpã. Bairo na caãtigamiatacũãrē, aperã, ‘Romano majõcsũ niñami,’ na caĩrjērē tũgori, yu puame yu ãmua mena cū yu wiyõũ etawũ. ²⁸ Cabero dope bairo cũrē na caĩbusũpajũgoatajere masĩgu, judio majã Junta Suprema macããna tũpu cū yu neãpũ. ²⁹ Topũ cū yu cane etaro, judio majã puame na majũ na carotirique jettore cū busuwã. Bairi cũrē pajĩãrĩquē ũnierũna mamũ. Tunu bairo preso jorica wiyũ cũrē jãã cacũpee ũnie cãã mamũ. Ñe jũgori bairo jãã átimasĩẽpũ cũrē. ³⁰ Bairi ãmerē yu queti tũgoaru judio majã Pablöre tunu na capajĩãga ãnierē. Bairo tũgori, cū yu joya mu tũpu. Tunu bairoa cū caãtiere cabusũpãrãrē, ‘Mujãã majũã Félix tũpu áti, mujãã caĩgarijere cū catũgoro, busũquẽnorãjã,’ na ñiña. Tocãrõã ñiña.”

³¹ Bairi cū ãmua soldaua puame comandante cū caãlatorea bairo ti ñami caãno, cū neasũparã Pablöre Antĩpatris macãpu. ³² Bairo caátãna yua, ti ñami cabusuetaro ĩña, soldaua rũpori mena caãnã puame tunucoásũparã na ya wii cuartel wiyũ. Caballoa bui pesari caãnã jeto netõásũparã, Pablo mena Cesarea macã ãnã. ³³ Cesarea macãpu etari bero, ti cartare quetiupau gobernadore cū nuniũparã. Pablo cããrē cãtũ cũ cũũparã. ³⁴ Ti cartare quetiupau gobernador puame ĩña yaparori bero, “¿Noo macããcũ mu ãniñati?” quĩĩ jẽniñãũpũ Pablöre. Pablo puame, “Cilicia yepa macããcũ yu ãniña,” quĩĩũpũ. ³⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo quĩĩnemoũpũ tunu Pablöre:

—Murē cabusũjãrĩ majã na caetarõpũ, mu cabairijere yu tãgõgu mai —quĩĩũpũ.

Bairo ĩ yaparori bero yua, caroaro cū ãmũarē na ĩñicanũgõrotiyũpũ Pablöre, quetiupau Herodes ya wiyũ cū caãnorē.

24

Defensa de Pablo ante Félix

¹ Jicã wãmo cãnacã rũmũrĩ canetõrõ bero, Ananias, sacerdote majã quetiupau etayũpũ Cesareapũre. Jicããrã judio majã cabũtoa camasĩrã, bairi Tértulo cawãmecũcũ cajũbusũjãpũ cũã ña mena etayũpũ. Etari bero yua, quetiupau gobernadore quĩĩãrã ástũparã, Pablo cū caãtajere busũjãgarã. ² Bairo na caetaro, quetiupau Félix puame piijoyũpũ Pablöre. Pablo cū caetaro ĩña, Tértulo puame atore bairo ĩ busũjã jũgooyũpũ Fẽlipũre Pablöre:

—Mu, jãã quetiupau gobernador mu carotimasĩrjẽ jũgori caroaro jãã ãnimasĩña. Tunu bairoa ati yepa macããnarē camasĩ ãnirĩ, caroa wãmerē na mu jũgo átiãniña. ³ Bairo mu caãtoi, jãã, nipetĩropũ macããna cãã. “Ñujãñũñami marĩ quetiupau marĩ mena,” jãã ĩña, mu nocãrõ carotimasĩ majũrē. ⁴ Yoaro murē yu patawãcõ ãnigaetiya. Bairi murē jãã caĩgarijere caroaro mena jãã mu catũgopeorore jãã boya bairãpũna yoaro meeaca ũno. ⁵ ãni, Pablo cawãmecũcũ jãã judio majã nipetĩrore butiõro quetibujũ patowãcõmawijio ñesẽãnucũñami. Bairo cū caãto jũgori, jicãrõrē bairo tũgoñarĩ jãã ãnimasĩẽtĩña. Tunu bairoa ‘nazarenos’ na caĩrĩ poa ricaati catũgoñãrãrē cajũgoãtiãcũ niñami. ⁶ Tunu bairoa templo wiire roro majũ ĩroaemi, ape majãrē ti wiyũ cū caneãgarije jũgori. Bairo cū caãtigarijere ĩñarĩ, cū jãã ñewũ Pablöre. Bairo cū ñerĩ bero, jãã judio majã jãã caãtinucũrõrē bairo cũrē jãã ĩña besegamiwũ. ⁷ Bairo jãã caãtigamiatacũãrē, quetiupau comandante Lisias puame jãã tũpũ etari, tutuaro mena Pablöre jãã ěmawĩ. ⁸ Bairo jããrē ěmarĩ bero, “Mujãã majũpũna Félix tũpu áti, mujãã caĩgarijere cū catũgoro busũquẽnorãjã,” jãã ĩwĩ. Mu majũpũna cū jẽniñãñijate, atie nipetĩrijere cũrē jãã caĩbusũjãrjẽrē cariape bairo cabairijere masĩgu —quĩĩũpũ Tértulo, quetiupau Félix cawãmecũcũre.

⁹ Tértulo mena macãana judío majã cãã nipetirã, “Cariape majũ ñĩami Tértulo Pablo roro cã cabairijere,” ñĩuparã. ¹⁰ Bairo na caĩrõ, quetiupau gobernador pũame cã wãmo mena ñĩupari Pablora cã busuwiyorotiyupu. Bairo cã caĩrotiro, Pablo pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Mu, ati macã macãana na caãtiere caĩñabesenucũũ mu ãniña capee cũmarĩ majũ. Bairi useanirĩqũẽ mena yu cabairiquere mu yu quetibũjũgu. ¹¹ Pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã rãmurĩ netõcoaya merẽ Jerusalẽpu Diore yu caĩñbuei etaatato bero. Tere mu camasãgaata, na jẽniñañijate aperãrẽ. ¹² Bairo Jerusalẽpu ãcũ, ni jĩcãũ ùcũ apeĩ mena yu cabusunetõgaro ñĩacẽmĩ. Tunu ni jĩcãũ ùcũ aperãrẽ na awaja mecãõ joroque na yu caãtajere ñĩacẽmĩ. Noo ùno templopũ, o sinagoga ñubuerica wiiripũ, o ti macãrẽ apẽparipũ bairo yu caãtiñesẽãrĩjẽrẽ ni jĩcãũ ùcũ ñĩacẽmĩ. ¹³ Torena, ãnoa Jerusalẽpu caatiatana, yure caĩbusupairã pũame, “Cariape ati wãme jũgori buicũtiyami,” mi quetibũju masĩetĩnama. ¹⁴ Atie yu caãtũgoñarĩjẽrẽ murẽ yu quetibũjũroa: Yu ñicũjãã Diore na caãtũgoñaricarore bairoa yu cãã cũ yu tũgousaya. Bairo cã tũgousari yua, Dios yu titipũ Moissẽ ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ nipetirijẽ, bairi profeta majã na caĩquetibũjũcũrĩqũẽ cããrẽ cariape yu tũgoya. Bairi Jesũs caroa wãme cã caãtiãnirotiricarore bairo yu átĩãninucũña. Tierea yure caĩbusupairã pũame, “Cariape mee ñiña cã caĩrĩjẽ,” ñĩ busupainucũña. ¹⁵ Tunu yu cãã ãnoarẽã bairo, “Marĩã camasã, caroarã caãna, carorijẽ caãna cããrẽ marĩ catiõgũmi tunu Dios marĩ cariaro bero, marĩ ñĩabesegũ,” ñĩ tũgoñãña. ¹⁶ Bairo caĩtũgoñau ãnirĩ, yu cayeritutuaro cãrõ caroare yu átĩãnimasĩnucũña, Dios cã caĩñajorore, camasã mena cããrẽ.

¹⁷ “Bairo cabaiãnirĩ, ape yeparũ capee cũmarĩ cabaiñesẽãtacũ, ati macã yu yu macãpu yu tunuetawũ, cabopacarãrẽ dinero limosnarẽ na nunigũ. Tunu bairoa Diore ñubueri, waibũcu riire templo wiirũ joemũgõjõgu, yu yu macãpu yu etawũ. ¹⁸ Bairo Jerusalẽpu ãcũ, judío majã caroarã ãnigarã Dios cã caĩñajoro na caãtirotinucũrõrõ bairo yu cãã yu ãpu. Bairo átĩ yaparori bero yua, templo wiirũ yu ãpũ, yu caãtigariquere átĩãcã. Bairi templopure jĩcãũã, apẽrã caawajamecũrã na camano yu caãno, judío majã Asia yeparũ caatiatana pũame yu bocãetawã. ¹⁹ Topu yure caetaricarã na majũã yure atõpu na cabusujãrõ ñũña, ‘Bairo cã caãtaje jũgori buicũtiyami Pablo,’ na caĩtũgoñãta mai. ²⁰ Bairo na caapericõãta, ãnoa caatiatana pũame Junta Supremaru yu caãno, dise ùnie rorijẽ yu caãtaje wapare cabõcaricarã na caãmata, tiere mu na quetibũjuãto. Tiere masĩetĩrĩ, mu quetibũju masĩetĩnama. ²¹ Atie jetore Junta Suprema macãana watoa ãcũ, busũriquẽ tutuaro mena na ñiwã: ‘Camasã cariacõatana tunu na cacatirijere cariape yu tũgoya. Bairo tiere cariape yu caãtũgoro jũgori, ñĩñabeserã majãã atiyã ati rãmurẽ,’ na ñiwã,” qũĩñupũ Pablo quetiupau gobernador Fẽlire.

²² Bairo tiere cã caĩrõ tũgo, quetiupau Fẽlix pũame Jesũs caroa wãme cã caãtirotiriquere caqueti tũgoricu ãnirĩ, tiere piticõãñũpũ mai. Bairo pitiri, atore bairo na ñĩupũ:

—Cabero soldaua quetiupau comandante Lisias cã caetarõpu, yu masĩnemõgu tunu tie mujãã cabusupairijere.

²³ Bairo na ñĩ yaparo yua, cã ãmu capitãrẽ bairo qũĩñupũ: “Pablora cã marĩ wiyõetigarã mai. Preso jorica wiirũ nimicãã, noo cã caboro ñesẽãmasĩgũmi. Tunu bairoa cã baparã cã na cajũãtinemõgaata, na ãñõtaeticõãña,” qũĩñupũ. Cabero ãsupũ Fẽlix ape macãpu.

²⁴ Nocãnacã rãmu bero mea etayupu Fẽlix tunu cã numo Drusila cawãmecũcu, judío majã yao mena. Bairo etari bero, cã ãmurẽ cã piijorotiyupu Pablora. Pablo cãtu etari. Jesucristo mena marĩ caãtũgoñatutuarijere cã caquetibũjũro tũgoyupu Fẽlix. ²⁵ Pablo atore bairo qũĩ quetibũjũyupu Fẽlire:

—Dios, marĩrẽ caroa jetore átirotiyami. Marĩ majũ roro marĩ caãtigarijere marĩ caãtũgoñanetõmasĩrõrõ boyami Dios. Ape rãmu camasã nipetiro na caãtajere cã caĩñabeseri rãmu etaro baiya —qũĩ quetibũjũyupu.

Bairo cã caĩrõ tũgoacuari, atore bairo qũĩñupũ Fẽlix pũame:

—Tocãrõã yu tũgõgu. Ácũja. Ape rãmu ñe ùnie yu caãtiipe camano mu yu piijõgu tunu mu cabuerijere tũgonemõgu —qũĩñupũ Pablora.

²⁶ Apeyera tunu gobernador Fẽlix pũame Pablo cãrẽ dinero cã cajõrore bootõgoñãñupũ cãrẽ cã cawiyõpee wapa. Bairo bootõgoñarĩ yua, nairõ cã piijori cã mena busunucũñupũ.

²⁷ Pablo cã cã wawapatieto jeto pũga cãma majũ netõcoasuparu. Bairi cabero yua, Fẽlix pũame quetiupau cã caãnierẽ witicõãñupũ. Apei Porcio Festo cawãmecũcu pũame cã wasõaye quetiupau jããñupũ tunu. Mai, Fẽlix cã cawitiparo jũgoye, judío majã cãrẽ caroarõ mena na caĩñaparore bairo ñĩ, Pablora cã wiyorotiesupu.

25

Pablo delante de Festo

¹ Itia rãmu quetiupau gobernadore bairo cã cajããtato bero, Festo pũame Cesarea macãpu caãniatacu Jerusalẽpu acoãsupũ. ² Topu cã caetaro, sacerdote majã quetiuparã, apẽrã judío majã caãnimajũrã cãã rupatutia tunu Pablo cã cabairijere cã busujãrã ãsuparã Festore.

³ Bairi Pablore Jerusalēpū cū caneati rotijobojarore boyuparā. “Ati macāpū Pablo cū caānorē jāā boya,” Festore qūimīrācūā, “Maapū cū caatō cū marī pajjārocacōārōā Pablore,” ī tūgoñañuparā. ⁴ Bairo na caborniatacūārē, Festo pūame na yuesupū. Bairi Pablo, Cesarea macā preso jorica wiipū cū caānierē, tunu nocānacā rāmū mea topū cū catunuāgarijere na quetibūjū yaparori bero, atore bairo na īnemoñupū tunu:

⁵ —Bairi mujāā quetiuparā yū mena na ápáro Cesareapū. Topū yū catūgoro cūrē na busujāáto, Pablo roro cū caátaje caāmata —na īñupū Festo judío majārē.

⁶ Bairo ī yaparori bero, nocārō jīcā wāmo peti itia pēnirō, o puga wāmo cānacā rāmūrī cārō ānirī bero, tunucoāsūpū Festo Cesareapū. Cū caetari rāmū busurī rāmū caāno, camasārē īñabesei cū caruinucūrōpū ruiri cū pirotijoyupū Pablore. ⁷ Bairo Pablo cātu cū caetaro, judío majā Jerusalēpū caatiatana pūame Pablotū etari, capee rorije majūrē cū busujāñuparā. Bairo na caibusujārījē to caānimiatacūārē, nipetirije na caīrījē cariape mee āñuparō.

⁸ Pablo pūame atore bairo qūī quetibūjūyupū cū cabairiquere cū cūā:

—Yūa, marī judío majā marī carotirique jīcā wāme ūnorē yū baibotioepū. Dios ya wii templo cūārē roro ū busupaletinucūwū. Quetiupān emperador romano cū caroticūrīqūē cūārē jīcā wāme ūno yū baibotioepū —qūññupū Pablo Festore.

⁹ Festo pūame judío majā cūrē caroaro mena na caññaparore bairo ī, atore bairo qūī jēññañupū Pablore:

—Jerusalén macāpū mū āgaetiyati? Topū mū caāno, mū caátajere ññabesequ yū pūame yua —qūī jēññañupū.

¹⁰ Bairo cū caññañarō, atore bairo qūññupū Pablo:

—Ato romano majā na caññabesenucūrōpū yū āñññā. Atopūā ñññabesegarā, ñññabese rotiya. Merē mū masīñā caroaro yū yarā judío majā na carotiriquere yū cabaiotioetiēre. ¹¹ Baipūā, roro majū yū caátaje caāmata, tie jūgori yūre na capajjārocagaeta, na yū ēññotaeitu. Tunu bairoa yūre na cabusujārījē cariape caāmerīcōāta, ni jīcāū ūcū judío majā tapū yū preso cūrotimasīcūmi. Torecū, quetiupān emperador yū caátajere cū caññabesero roquere yū boya —qūññupū Pablo Festore.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, Festo pūame cū rocaññūrī carotimasīrārē na jēññañañupū Pablore cū caīpeere. Na jēññaññā yaparori bero, atore bairo na īñupū caneññatanarē:

—“Emperador romano yū cabairijere cū caññabesero roquere yū boya,” cū caīrō jūgori emperador tapū āgūmi Pablo —na īñupū.

Pablo ante el rey Agripa

¹³ Nocānacā rāmū bero mee caāno quetiupān rey Agripa, cū numo Berenice mena etayuparā Cesareapū Festore cū jēññā etarā. ¹⁴ Topū capee rāmūrī na caāno, Festo pūame cū quetibūjūyupū Agripare, Pablo cū cabairijere. Ato bairo qūññupū:

—Atore preso jorica wiipū niñami jīcāū Félix cū capreso jocūrīcū. ¹⁵ Bairi Jerusalēpū yū caāno, sacerdote majā quetiuparā, judío majā cabūtoa camasīrī majā mena yūtu etari, preso joricure yū capajjārotijobojarore bowā. ¹⁶ Bairo na caborniatacūārē, atore bairo na ññiwū: “Jāā romano majā bairo jāā átaje cutiya: Jīcāū ūcūrē cū jāā pajjāmasīētīñā, cūrē cabusujārī pūame cū catūgoro cū cabairijere na cabusujāētīcōāta. Bairo na caāperīcōāta, dope bairo cū caátajere quetibūjū masīētīñami,” na ññiwū. ¹⁷ Bairī ato Cesareapū na caetaro īñā, jicoquei yowori mee cabusurī rāmū caāno, camasārē īñabesei yū caruinucūrōpū ruiri bero, cū yū piijorotiwa cū, Pablore. ¹⁸ Bairo cū caetaro, cūrē cabusujārā atiatana pūame, “‘Capee atore bairi wāme majū roro caācu niñami Pablo, ññigarāma,” yū caññtūgoññāatatore bairo qūī busujāēma. ¹⁹ Na ya wāme, na caññorije ūnie macāññē jetore busuwā. Na pūame, jīcāū Jesús cawāmeccūcūre, “Riacoami,” na cañññiatacūārē, Pablo pūame, “Tunu cūā, catirī āññicōññami,” na īwī. ²⁰ Yū pūame, atie ūnierē, “¿Dope bairo yū ācuati?” ī tūgoññārī, atore bairo cū ññiwū Pablore: “Mūā, ¿Jerusalēpū mū āgaetiyati? ¿Topū mū ya wāme mū caññorije ūnierē na ññabeserotigu?” cū ññiwū. ²¹ Bairo cū yū cañññiatacūārē, bairo boemi. Cū caátajere nocārō carotimasī marī quetiupān emperador pūame cū caññabesero roquere bowī. Bairo cū caboroī, ato preso jorica wiipū cū yū tuarotiwa mai, cūrē yū cajomasīpa rāmū caetaparo jūgoye —qūññupū Festo Agripare.

²² Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūññupū Agripa:

—Yū cūā, cū, Pablo cū cañññjērē yū tūgogamicapū.

Bairo cū caīrō, Festo pūame qūññupū:

—Ññamirōcāā cū mū tūgogu.

²³ Torena, cabusurī rāmū caāno, Agripa, cū numo Berenice mena nocārō caroaro nūcūbugo masīrīqūē mena, “Quetiuparā jāā āñññā,” Irā, jāāññuparā na caneññanucūrī arapū. Na bero jāāññuparā soldaua quetiuparā, bairi ti macā macāññā cañññimajūrā cūā. Bairo na caetaro īñā, Festo pūame cū āmūarē na piatī rotijoyupū Pablore. ²⁴ Bairo Pablo cū caetaro, atore bairo na īñupū Festo caneññārē:

—Mu, Quetiupau Rey Agripa, mujää ato jää mena caneñari majä cääre, äni Pablo cü cabairiquere mujää yu quetibujura mai: Judío majä nipetiro, Jerusalén macääna Cesarea macääna cää yutu etari, äni cü caátajere busupainucüñama. Bairo cü busupainucüñi yua, awajarique mena “¡Cü pajjãrotiya!” nairö ñinucüñama. ²⁵ Bairo na cañmatacääre, yu puame roro cü caátiere yu bócañaetüña. Bairi cü cayasimasirö maniña. Baiña, cü caátajere nocãrö carotimasí marí quetiupau emperador cü caññabesore cü caboroi: “Toroque cü emperador tupa cü yu joga,” ñi tugoñaarpü. ²⁶ Bairo cü jogatügoñamicüã, cariape äni dope bairo cü cabaijãgoriquere masitüñi, marí quetiupau emperadore yu quetibuju woajomasitüña mai. Bairo cü yu piiatírotiojorpu, mu, Quetiupau Rey Agripa, mujää aperä cää, cü cabairijere mujää cajëñiñaparore bairo i. Bairo cü mujää cajëñiñarjêrê tugo yaparori bero, jicã wame ñno yu puame emperadore yu quetibuju woajomasigu yua. ²⁷ Baiña, caíepeire bairo yu baibujou tie ñnie quetire woajoesna, marí quetiupau emperador tupa preso joricure yu cajoata —na ññupü Festo to macääna caneñaatanãre.

26

Pablo presenta su caso ante el rey Agripa

¹ Bairo cü cañrö bero, atore bairo quññupü Agripa Pablore:

—Mu majü quetibujuya mu cabairijere.

Bairo cü cañrö, Pablo puame cü wãmorë ñumgõrî atore bairo quññupü Agripa: ² “Yu useañijãñuña ämerë yu cabairijere mu nocãrö carotimasí, mu cabusurotiro jãgori. Bairo mu cabusurotiroi, yu puame judío majä yure na cabusujãrjêrê nipetirijere mu yu quetibuju masigu. ³ Mu, nocãrö carotimasí, judío majä marí caátianierë mu masjãñuña. Tunu bairoa marí ya wame marí caãme busarique netõnucürjêrê cääre mu masjãñuña. Tunu cabai mu caãnoi, caroaro mena yu caquetibujurijere mu catãgoro yu boya.

La vida de Pablo antes de su conversión

⁴ “Judío majä nipetiro masirãma cawãmau äcüpãã na watoare äcü yu caátianijũgoatajere. Yu ya yepapu äcü, bairi Jerusalén macãpu cääre äcü, yu caátianajêrê masirãma. ⁵ Tunu bairoa fariseo ya poa macääcü yu caãnie cääre masirãma. ‘Torea bairo ññami,’ murë i quetibuju masirãma, na mu cajëñiñaata. Fariseo poa macääna puame judío majä tocãnacã poa macääna netõjãñurö Dios yaye quetire jãã tũgousanucüña. ⁶ Marí ñicujãã ãnanarë Dios cü cajũgoyeticürjêrê cariape yu catãgorije wapa ämerë ñña beserotirã átiyama yu pesua. ⁷ Marí yarã Israel yepa macääna puã wãmo peti rupore puã pëñirö cãnacã poari majü caãna puame Dios cü cajũgoyeticürjêrê bairo cü caátipeere coterã átiyama. Bairo coteri yua, umarecõo, ñamii cääre, cãrë cañroarã puame cü ñubuecõã ãninucüñama. Tiera yu cãã yu cacoterije wapa yu pesua puame ämerë yu busujãrã átiyama. ⁸ Mujää, yu cañrjêrê catãgorã, çdopëñã camasã cariacoatanarë tunu Dios cü cacatiorijere cariape mujää tũgoetiyati?”

Pablo cuenta cómo persegua a los cristianos

⁹ “Yu cãã cajũgoyepure, Jesús Nazaret macääcü yaye quetire catãgousarãrë capee roro majü na yu átiyu,’ ñi tũgoñawü. ¹⁰ Bairo i tũgoñari, tore bairo yu ápu Jerusalén macãpu. ‘Narë ñña,’ sacerdote majä quetiuparã na cañwoarica pürö, papera pürörê çãgori, preso joricu wiipu na yu jowu Jesucristore catãgousarãrë. Tunu na ñnarë aperã, na capajãrero ññari, ‘Ñujãñuña bairo na caãto,’ ñi tũgoñanucüwü. ¹¹ Nairö popiye na baio joroque na yu ápu, Jesús mena na catãgoñatutujãñaparore bairo i. Ñubuerica wiiri caãno cãrö caãnarë, bairo na yu ápu. Butioro majü na ñnarë yu pesucupu. Bairo narë butioro capesucucu ãñiri, ape macããñipü cääre yu ápu, to macããnarë popiye na átiácü.

Pablo cuenta otra vez su conversión

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² “Torecu, popiye na baio joroque átiyu, jicã rãmu Damasco macãpu yu ápu. Bairo sacerdote majä quetiuparã, ‘Narë ñña,’ na cañwoarica pürö mena na cañerotijoricu yu ámu. ¹³ Bairo na cañerotijoricu ãñiri Damasco caátiwã yu caátö caãno, pasariбота caãno jõbui macããjê caasiyarije ñnierë ññawü. Bairo tiere yu caññarö, muipu netörö caasiyarije puame yu, yu mena caãná tupa asiya etawu. ¹⁴ Bairo caasiyaetaro, jãã nipetiro yepapu jãã ñacõaru. Bairo yepapu jãã caãno, atore bairo jicãã yure cü cañbusuocajorore yu tũgowu hebreo yaye mena: ‘Saulo, Saulo, çdopëñ yure mu pesucutiyati? Wecu cü caãgaetie jãgori cü upau puame äpõã yucu mena cãrë cü catuapuaatato bero cü majüã royetunemoñami. Torea bairo mu cãã mu majüã mu royetuya mu caátipeere yu caborore bairo mu caãperie jãgori.’

¹⁵ “Yu puame, ‘Quetiupau, çñamu ücü mu ãñiñati?’ cü ñi jëñiñawü. Bairo yu cañrö, atore bairo ñinewowü tunu: ‘Yuã, Jesús Nazaret macääcü yu ãñña. Roro yu átiyu, mu causana yu ãñña. ¹⁶ Wãmunucãrî mu caátî macãpu äcúja. Yure cajuácü mu ãñigu. Tunu bairoa äme yu mu caññarjêrê, tunu yu mu caññanemoree cääre caquetibujurau mu ãñigu. Bairi ämerë murë yu

buaieta iñoña. ¹⁷ Judío majá, judío majá caãmerã cããrẽ na yu netõõgu. Bairi murẽ natu jou yu átiya ámerẽ. ¹⁸ Camasã puame cacaraapee biarãrẽ bairo caãna niñama. Bũtioro canaitããrõpu caãñesẽãrãrẽ bairo caãna niñama. Bairo caãna nimirãcãã, cacaraapee pããrãrẽ bairo, tunu cabusurõpu caãñesẽãrãrẽ bairo caãna nigarãma mu caquetibujurijere na catũgousaro jũgori. Wãti, na quetiupare bairo cã caãninemorõ yu boetiya. Dios yaye queti puame roquere na catũgousarore yu boya. Tunu bairoa yu mena na catũgoñatutuarore yu boya. Bairo na catũgoñatutuario, roro na caátajere na yu masiriyobojagu. Dios yarã caroarã mena na cãã na ãnio joroque yu átiyu. Bairi murẽ natu yu quetibujuru rotioya, ñi quetibujurwĩ Jesús.

Pablo obedece a la visión

¹⁹ “Bairi quetiupau rey Agripa murẽ ñinemoña: Ʋmũrecõõpu caãcũ yure cabuiaetaricu yure cã caãtiroitore bairo yu ápu. Cãrẽ yu botioeru. ²⁰ Bairi atie, cã yaye quetire Damasco macããnarẽ yu quetibujuru jũgowu. Cabero Jerusalén macããna, bairi nipetiro Judea yera macããna, judío majá, judío majá caãmerã cããrẽ atore bairo na ñi quetibujuru: ‘Dios mena tũgoña qũẽnoña roro mujãã caãtiãnjãrẽ. Tiere tũgoña qũẽnorĩ, Dios cã carotirore bairo puame ása. Bairo caroarõ ãñajẽ puamerẽ mujãã caãto iñarã, camasã puame, “Bairi na yerire merẽ wasoa yaparoupa,” ñi masĩgarãma,’ na ñi quetibujuru. ²¹ Atiere yu caquetibujurije wapa, judío majá puame templo wiipu yu caãno, ñerĩ yu pajĩãgamiwã. ²² Bairo yu na caãtigamiatacããrẽ, Dios puame yu juãticõã ninucũñami. Bairo yu cã caãtoi, nipetiro camasã quetiuparã, cabũgoro macããna cããrẽ yu quetibujucõã ãninucũña ati rãmurĩ cããrẽ mai. Profeta majá, bairi Moisés ãnacũ cãã, cabaipeere na caquetibujucũrĩqũẽrẽ bairo jeto na yu quetibujunucũña camasãrẽ. Di rãmu ñno ricaati wãmerẽ na yu quetibujuetiya. ²³ Ato bairo marĩrẽ ñ quetibujuru jũgoyeticũñañupã Moisejãã: ‘Popiye bairi bero, riacoagumi Mesías, Dios cã cajon. Cãã nigumi cariacoatacu nimicãã tunu cacatijũgorau. Tunu bairoa marĩ Israel roa macããna, ape poari caãna cããrẽ caroa queti, na canetõõpere na quetibujugumi Mesías,’ ñ quetibujuru jũgoyeticũñañupã Moisejãã,” ñ quetibujuyuru Pablo Agripare.

Pablo trata de convencer a Agripa de que se haga cristiano

²⁴ Bairo Agripare cã cabairiquere cã caĩquetibujuripaua, Festo puame atore bairo qũĩñupã Pablore busurique tutuario mena:

—¡Pablo mi mecãcõãña! Bũtioro tiere mu cabuerije jũgori camecãrẽ bairo ácu mu baiya.

²⁵ Bairo cã caĩmiatacããrẽ, atore bairo qũĩñupã Pablo:

—Nocãrõ caãnimajũũ Festo, cariape murẽ ñiña: Mecũ mee yu baiya. Yu cabuerije cariape ñiña. Bairi tiere cariape catũgoñau puame cabero, “Cariapea caquetibujurije ñiña,” ñi masĩbujõomi. ²⁶ Ñnia niñami quetiupau rey Agripa tie yu caĩquetibujurijere caroarõ camasã cãã. Bairo caãcũ cã caãnoĩ, uwiricarõ mano tiere cã yu quetibujuya. Yu caquetibujurije puame cayasiorõ ñnorũ cabairique mee ñiña. Nipetiro camasã judío majá na caĩñarõ baiyupa. Bairi quetiupau rey Agripa cãã tiere masĩãñũñami —qũĩñupã Pablo Festore.

²⁷ Qũĩ yaparo yua, atore bairo qũĩñupã Pablo quetiupau rey Agripare:

—Nocãrõ caãnimajũũ Rey Agripa, ¿profeta majá marĩrẽ na caĩjũgoyeticũrĩqũẽrẽ cariape mu tũgoyati? “Cariape tiere tũgoyami,” ñi tũgoñaña.

²⁸ Bairo cã caĩrõ, bairo qũĩñupã Agripa Pablore:

—Ato cãrõã mu caquetibujurijeaca mena Jesure caĩroau, ¿cristiano yu ãnio joroque yu mu átiyayati?

²⁹ Pablo puame atore bairo qũĩñemoñupã tunu:

—Capee busurique mena, o petoaca yu cabusurije to ãnimiatãcããrẽ, mu, nocãrõ caãnimajũũ, bairi ato macããna nipetiro ãme yu caĩrĩjẽrẽ catũgorã cãã yure bairo Cristore catũgousarã mujãã caãnierẽ yu boya. Ápõãwẽ cadena mena popiye yure bairo jiyaricarã mujãã caãno roquere yu boetiya —qũĩñupã Pablo Agripare.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, quetiupau rey Agripa wãmunucãñupũ. Tunu bairoa quetiupau gobernador Festo, bairi Berenice mena, nipetiro to caruirã cãã wãmunucãñuparã. ³¹ Bairo wãmunucãñupã bero yua, ape aruaru acoásuparã, Pablo cã cabairijere ãmeo busurãã. Topu atore bairo ãmeo iñuparã na majũ:

—Cũ, Pablo, ñee ñnie buicãperiyami. Bairi cã cayasimasĩrõ maniña. Tunu bairoa preso jorica wiipu cã caãnipree cãã maniña —ãmeo iñuparã.

³² Bairo ãmeo ñ yaparori bero, bairo qũĩñupã Agripa Festore:

—“Emperador romano yu cabairijere cã caĩñabesero roquere yu boya,” cã caĩetĩcõãta, mu majũã cã mu wiyomasĩbujõu —qũĩñupã.

¹ Pablore Italia yepapɔ na cajogatũgoñarĩcãrõrẽã bairo caetaro, Pablo, aperã preso jorica wii caãna cũarẽ na nuniwã jĩcãũ quetiupapɔ capitán, Julio cawãmecɔcɔre, “Topɔ narẽ cũ neápáro,” írã. Julio pũame soldaua quetiupapɔ emperador ãmua mena macããcũ jĩcãũ ãmi. ² Torena, Adramitio macãrẽ etari, cũmua capairica, Asia yepa macããrĩpɔ caãgarica mena ájããrĩ, jãã acoápũ. Jãã mena ámi Aristarco cãã. Cũ pũame Macedonia yepapɔ Tesalónica macã macããcũ ãmi. ³ Bairo áná, cabusuri rãmu caãno Sidón macã petapɔ jãã etawɔ. Topɔ jãã caetaro, Julio pũame caroaro nũcãbũgorique mena cũ ámi Pablore. Cũ bapa to macããnarẽ na ãñañesã rotiwĩ Pablore, cũ na cajuátinemoparore bairo ì. ⁴ Cabero ti macãpɔ caãniatana cũmua mena jãã ápũ tunu. Chipre yucɔpɔa etarã, caãcõ nũgõã pũame jãã netõmasĩerũ, wĩno jãã riape capapuro jũgori. Torena, cariape nũgõã pũame jãã netõápũ. ⁵ Bairo ti yucɔpɔare netõáná, Cilicia, bairi Panfilia cawãmecuti yepaa tɔpɔ, ria capairiyare jãã pẽñanetõápũ. Bairo pẽñanetõ áná yua, Mira cawãmecuti macã Licia yepa macãã macãpɔre jãã etawɔ.

⁶ Bairo topɔ jãã caetaro bero, soldaua quetiupapɔ capitán pũame cũmua caparica Alejandra macã caatiataca, Italia yepapɔ caátĩare bõcaetawĩ. Tiare bõcaetari yua, tia mena jãã árotiwĩ. ⁷ Bairo cũ cajoatana áná yua, wĩno jãã riape capapuro jũgori, capee rãmurĩ majũ jãã yowowɔ. Bairo yowomirãcãã, butiuro popiye petiri beropɔ jãã etawɔ Gnido cawãmecuti macã riaperɔ. Bairo wĩno jãã riape mai capapucõã ãnĩrecoaro jũgori, Creta yucɔpɔapɔ Salmón cawãmecuti petatɔ caãcõ nũgõã pũame jãã netõápũ. ⁸ Ti yucɔpɔa ãnĩpɔ netõáná yua, dopẽĩ ãna majũ popiye bero, Caroa Petaari cawãmecuti petare jãã etawɔ. Ti peta pũame Lasea macã tɔpɔ ãmu.

⁹ Yoaro jãã cabaitutuátói, merẽ puebɔcũ cõñarõ majũ baiwɔ. Wĩno butiuro capapuparo jũgoye ãmu. Bairi yua, uwĩomajũcõãwũ, jãã canetõápáta. Bairo cabairo ãnarĩ, atore bairo na ãmiwĩ Pablo:

¹⁰ —Mujãã, ati cũmuarẽ cajũgori majã, marĩ canetõápáta, uwiojãñuã. Bairo carorore marĩ caápáta, atia cũmua, bairi marĩ cajeátie cãã yasicoagaro. Marĩ cãã marĩ yasicoabujiorã —na ãmiwĩ Pablo.

¹¹ Bairo cũ caĩmiatacũarẽ, soldaua quetiupapɔ capitán pũame Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoemi. Ti cũmua upapɔ, bairi cũtɔ macããcũ capitãjãã na caĩrĩjẽ pũamerẽ cariape tũgowĩ. ¹² Apeyera tunu ti peta, Caroa Petaari pũame, puebɔcɔre to netõápáta, ãnũerũ. Bairi tia caáná nipetiro jãñurĩpɔ ti petare tuagaema. “Fenice macãã petapɔ roque puebɔcɔre marĩ canetõáta, ãnũbujoro. Topɔ marĩ ároa,” iwã. Mai, Fenice peta cãã Creta yucɔpɔapɔ caãnimiatacũarẽ, wĩno, muipɔ cũ cawãmuatĩ nũgõã cawarua jope caatie, tunu ape nũgõã cawarua jope caatie cãã tutuaro mena ti petare papuetoesuparo.

La tempestad en el mar

¹³ Bairo jĩrĩãcã wĩno ape nũgõã warua jopei caatiere ãnarã, “Marĩ ánemogarã tunu,” jãã ì tũgoñawũ. Bairo ì tũgoñarĩ yua, ti petapɔ caãnimiatana jãã acoápũ catũni Creta yucɔpɔatɔaca. ¹⁴ Bairo cabero yua, caãno tusarora ape wãme wĩno catutuarije majũ muipɔ cũ cawãmu atõ cawarua jope caatie pũame jãã papuetajũgowɔ. ¹⁵ Bairo tutuaro capapuroi, jãã cũmuarẽ papu ãmejoreo jojũgowɔ. Bairi cũmua pũame wĩno caató riapere caãmasĩetõĩ, “Toroque wĩno caató pũame to ácõãto,” jãã iwũ. ¹⁶ Tore bairo áná yua, jĩcã yucɔpɔa Cauda cawãmecuti proaacapɔre jãã netõápũ, butiuro wĩno capapuroaeti nũgõã pũame. Bairo ti poare netõátĩ yua, popiye mena cũmua õcããcã, jãã berore jãã catũgãrĩcãrẽ jãã nejããwũ capairica cũmuapɔ. ¹⁷ Bairo tiare nejããrĩ bero, yutawẽerĩ capaca mena ti cũmua capairicare tũgã ãmejoreori jiyatuwã usuro, “Wĩno papupeere,” írã. Cabero, “Sirte cawãmecuti paputiuro marĩ rocaware,” ì uwiri yua, jutĩ aseri wĩno cañerĩjẽ tia buipɔ na cayoriquere õwãruiwã. Bairo na caãto, wĩno pũame noo caboropɔ cũmuarẽ papujowɔ. ¹⁸ Cabusuri rãmu caãno mai netõjãñurõ tutuaro wĩno capapuresoaro ãnarĩ, ti cũmua na cajeátie apeyere riapɔ reñuarũgõwã, “Ti cũmua to wãmu paató,” írã. ¹⁹ Itia rãmu caató, wĩno caãñaetore ãnãmirĩ yua, na majũã ti cũmua macããjẽ majũ cããrẽ riapɔ reñuawã. ²⁰ Capee rãmurĩ majũ muipɔ ãmũreco macããcũ, ãocõã cããrẽ jãã ãnãerũ. Tunu bairoa wĩno butiuro papunucũwã. Bairo cabairoi, “Dope bairo marĩ bai netõmasĩãna. Atoa marĩ yasicoagarã,” jãã ì tũgoñawũ.

²¹ Capee rãmurĩ ugari mee jãã ápũ. Bairo cabairo ãna, Pablo pũame jãã nipetiro watoapɔ wãmũncãrĩ atore bairo jãã iwũ:

—Yũ yarã, “Creta yucɔpɔapɔ marĩ tuarora,” mujããrẽ yũ caĩquetibujuyátajere cariape mujãã catũgoata, atore bairo roro majũ marĩ tãmũoetibujioatana. ²² Bairo cariape yure catũgoetiata na nimirãcãã, yapapuaeticõãña. Marĩ mena macããcũ jĩcãũ ãcũ yasietigumĩ. Ati cũmua jeto yasigaro. ²³ ãme ãmirẽ yũ buiaetaami ángel, Dios cũ cajow, cũ yau cũ carotiricũ yũ caãnoi. ²⁴ Cã, ángel pũame atore bairo ãnãmi: “Mu, Pablo, quetiupapɔ emperador romano yãre mũ cabairiquere caquetibujupapɔ mũ ãnãña. Bairi uwieticõãña. Mũ jũgori, mũ, nipetiro ati cũmua macããna cããrẽ mujãã cayasibujiopeere ãnotabojagumi Dios,” ãi quetibujumi ángel. ²⁵ Torena, yũ yarã tũgoña yapapuaeticõãña. Yũ pũame, Dios mena yũ tũgoñatutuaya.

Bairi, “Yure ángel cū cañquetibujuatore bairo cariape baigaro,” ñi tãgoñaña. ²⁶ Bairi marí cayasietimiatacũârê, wĩno puame marí papurocapeogaro jĩcã yucp̄oap̄u —jãã ĩ quetibujawĩ Pablo.

²⁷ Creta yucp̄oap̄u cañniatana ánã, puğa semana bero ria capariya Adriático cawãmecutiyaer jãã etawu. Wĩno puame noo caboro jĩcã nuğõã puame, ape nuğõã puame caatie jãã papujonucũwã. Bairo jããrê wĩno caatiãno, ti cũmua macããna marineros puame ñami recomacã caño, “Marĩã yepa tũpũ etarã marĩ baibauya,” ĩ tãgoña masĩcõãwã. ²⁸ Bairo tãgoñamasĩcõãrĩ yua, jĩcãwê, yutawê mena riapũ ruiojo cõñawã, “¿Nocãrõ to ùcũãñati?” ĩrã. Bairo na caaticõñarõ, treinta y seis metros majũ ùcũãrõ ãmu. Cabero cajũgoye jãñurĩ tore bairo ãma tunu. To puame veintisiete metros majũ ùcũãrõ ãmu. ²⁹ Bairi, “Ûtã rupaapũre marĩ rocaware,” ĩrã, ãpõãpãĩrĩ anclas canucũrĩjê bapariçãnacãpãĩrĩ majũrê ti cũmua waturicaro causaro puame reñuajori jiyatuwã. Bairo tie canucũrõ jũgori jĩcãpãna capasaro ùno, Diore, “Tãmurĩ to busuãto,” qũĩ jẽniwã. ³⁰ Ti cũmua macããna paabojari majã marineros puame, “Cũmua õcããcã mena marĩ rucicoãroa,” ãmeo ĩñupã. Bairo caãmeo ĩatana ãnirĩ yua, “Ãpõãpãĩrĩ anclas canucũrĩjêrê cajũgoro puame reñuajori jiyatunemogarã jãã átiya,” ĩtori, cũmua õcããcãrê ruiojogamiwã. ³¹ Bairo na caátigarijere ĩñarĩ, Pablo puame quetiupau capitãn, cũ ãmua soldaua cããrê atore bairo na ĩwĩ:

—Ãnoa ati cũmuapũ na catuaeticõãta, dope bairo mujãã bai netõmasĩtẽgarã.

³² Bairo Pablo cũ caĩrõ tãgo, soldaua puame ti cũmuacãrê jiyari cawẽĩrĩrê pajureri weneroca ñuajowã riapũ.

³³ Cabusuripau yua, Pablo puame jĩcã wãme ugarique ùnierê nipetiro jãã caugaro bori, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Merê puğa semana etaya mujãã cauganucũrõrê bairo mujãã caugaeto jeto. “¿Dope bairo marĩ bairãati?” ĩrĩqũê jetore tãgoñarĩ, yoaro mujãã ugaetiya. ³⁴ Bairi jĩcã wãme ugarique ùnierê mujããrê tutuaro mena yu ugarotiya. Mujãã caugaro boya, mujãã cacatigaata. Cariape mujããrê ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ marĩ mena macããcũ yasietigumi. Mujãã poawê jĩcãwẽãcã ùno yasietigaro —jãã ĩwĩ Pablo.

³⁵ Bairo ĩ yaparo yua, pan rupaare nerĩ, nipetiro na caññajoro Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” ĩ jẽniwĩ. Jẽni yaparori, pããrê carecomacã tiare peenerĩ ugawĩ. ³⁶ Bairo cũ caugaro ĩñarĩ, nipetiro tãgoña tutuanemorĩ na cãã ugawã. ³⁷ Jãã, ti cũmuapũ caãna doscientos setenta y seis majũ jãã ãmu nipetiro. ³⁸ Noo na caboro cãrõ ugarĩ bero yua, ti cũmua macããjê trigo poarire riapũ reñuajo peyocõãwã ti cũmua butiro canucũrõ jũgori, ati cũmua to wãmu paãto, ĩrã.

Se hunde el barco

³⁹ Cabusuripau caño yua, ti cũmuarê paari majã marineros puame yucp̄oap̄u ĩñarĩ, “Tame, ¿noo ùnopũ marĩ etayati?” ĩwã. Bairo ti yucp̄oap̄u masĩtẽmirãcãã, carupa aruapũ paputiro yepare ĩñajowã. Ti paputirore ĩñarĩ yua, “Topũ ati cũmuarê marĩ cawatupããmasĩãta, ti paputiropũ marĩ maamasĩgarã,” ãmeo ĩwã. ⁴⁰ Bairo ĩrĩ yua, canucũrĩpãĩrĩ, ãpõãpãĩrĩ anclare na cajiyaata wẽĩrĩrê toa pajure rucõãwã. Bairo áti yaparori bero, capaca tia cũmuarê waatujoricapãĩrĩrê na cajiyaarupomiatajere õwãwã tunu. Tiere õwã yaparo, ti cũmua ĩqũẽã puame macãã asero, jutii aserore tũgãmuğõyowã. Bairo na caãto, cũmua puame paputiro riapepũ pããjũgowũ. ⁴¹ Bairo átõ yua, ti cũmua puame caũcãũẽto, paputiro buipũ rocapeacoapũ. Topũ rocapearĩ, cajũgoro puame dope bairo átitũgãwũwojo masĩã mano, usuro majũ ãmu. Bairo cabairoĩ, ti cũmuarê waturicatu puamerê ocoturi jabe peerecõãjũgowũ yua.

⁴² Bairo cabairo ĩñarĩ, soldaua puame preso caãnarê na pajĩãgamiwã, jĩcãũ roca ñuããti cũ barutieticõãto, ĩrã. ⁴³ Bairo na caátigamiatacũãrê, na quetiupau capitãn puame, Pablore canetõõgãũ ãnirĩ, bairo na átirotiemi. Atore bairo puame bai rotiwĩ: “Nipetiro cajũgoye cabaamasĩrã rocañua áti, baa ánãja catũnipũ,” jãã ĩwĩ. ⁴⁴ Aperã cabaamasĩãna puamerê yucp̄ãĩrĩ, o apये ti cũmua cawatiatapãĩrĩ mena na pasa pããrotiwĩ. Tore bairo átiri nipetiro catũnipũ jãã netõ etapeticõãwã, jĩcãũ ùcũ yasiricaro mano.

28

Pablo en la isla de Malta

¹ Jãã nipetiro catũnipũ jãã capããetapetiro, ti yucp̄oap̄u macããna puame, “Ati yucp̄oap̄u Malta cawãmecuti poa ñiña,” jãã ĩ quetibujawã. ² To macããna camasã ñujãñuwã jãã mena. Oco caocaro butiro cayũsuro jũgori peero, pairi peero jãã riobojawã. Riori bero, jãã pijowã, jãã jũmarotirã. ³ Mai, Pablo puame pee caboporijere cajeatacũ ãnirĩ, ti peeropũ wetĩãwĩ. Bairo cũ cawetĩã ãnipãna, ãña peerũ cañniatacũ caasirijere uwirĩ cawiti ácã, Pablo wãmorũ cũ bacarocayoa etawĩ. Topũã tusacõãwĩ. ⁴ Ti yucp̄oap̄u macããna puame, ãña Pablo wãmorũã cũ tusarore ĩñarĩ, atore bairo ãmeo ĩwã na majũ: “Ãni camasã pajĩãreri majõcũ ãcãmi. Bairi

ria capairiyare canetōatacū nimicāā, roro cū caátaje wapa riacoagumi. Marí jūgūēō cariape caācō cū cacatiro boecomo,” āmeo iwā.

⁵ Bairo na caīmiatacūārē, Pablo puame āñarē wēēroca tīawī peeropu. Bairo átiri bero, dope bairo baiemi Pablo. ⁶ Nipetiro to macāāna puame, “Jicoquei cū bipicoagaro,” īmiwā. “Cabipieticōāta, masīā mano caāno tusaroa ñarocacūmu riacoagumi,” ī tūgoñamiwā. Yoaro bairo cū cabaipeere īñacoteñamiñ yua, ricaati tūgoñawā tunu: “Āni, caāmu mee, jūgūē ūcū nibauyami,” iwā.

⁷ To jāā caānotuaca āmu Públio cawāmecucu, ti yucūpoa macāācū caānimajūū ya yepa. Cū, Públio puame caroaro mena jāā bocāwī. Bairi itia rūmu majū jāā juátinemowī, cū ya wiipū jāā caāno. ⁸ Tiwatoare Públio pacū bugoye, rií yopotaje mena riau yosawī. Bairo cū cabairo, Pablo puame qūñīau āmī. Cū tūpu eta, Diore jēnirī bero, cariaure cū rupoaru cū wāmorirē ñigāpeowī. Bairo cū caātoa, catīcoami cariyecutīmiatacū puame yua. ⁹ Bairo Pablo cū caātiere tūgorā, ti yucūpoa macāāna aperā cariyecuna caā cū tūpu etawā, na riayerē cū netōōrotirā etarā. Bairo na caetaro, Dios cū camasiōrjē mena na, nipetirore na catiowī Pablo. ¹⁰ Bairo Pablo na cū caātoi, capee wāmerī jāā átiroawā. Cabero ti yucūpoa caāniatana cūmua capairicaru tunu jāā caājāārī rūmu caetaro ánā, jāā cacūgopee caāno cārōrē jāā nuniwā.

Pablo llega a Roma

¹¹ Bairi itiarā muipna majū ti yucūpoare ānirī bero, cūmua ōcāācā jāñurirē jāā ájāāwū. Ti cūmua puame Alejandría macāī caatiataca, ti yucūpoaru puebucure canetōátaca āmu. Tia puame, caiqūēārū aperā camasā jūgūēā Cástor, bairi Polux cawāmecuna na cabaurijei wāmecuti tusawu. ¹² Tia mena ánā yua, Siracusa petaru jāā etawu. Topu etari, itia rūmu majū jāā tuawu. ¹³ Siracusaru caānimiatana catāniaca jāñurī jāā ápú tunu. Bairo ánā yua, Regio macāru jāā etawu. Cabusuri rūmu caāno, wīno ape nugōō warua jopei caatie jāā etawu. Tie watoa ánā, cabusuri rūmu caetaro, jāā etawu Puteoli cawāmecuti macārē. ¹⁴ Ti macāru etarā, jāā bocāetawu jīcāārā marī yarā Jesure catūgousari majārē. Na puame, “Jīcā semana jāā mena mujāā tuagarā,” jāā iwā. Bairo bairi beropu jāā etawu Roma macāpue yua. ¹⁵ Mai, marī yarā Roma macāāna puame merē tūgoyupa jāā cabairijere. Bairo tie quetire catūgoatana jīcāārā maaru, Foro de Apio cawāmecutorū jāā bocāwu. Aperā Tres Tabernas cawāmecutorū jāā bocāwu. Bairo jāārē na cabocáro īñarī, Pablo puame, “Jāā mena mu ñujāñuñā,” qūī jēniwī Diore. Tūgoña yeri tutuanemo joroque cū āma. ¹⁶ Bairi Roma macāru jāā caetaro bero yua, to macāāna quetiuparā puame Pablōre noo cū caboriparu cū ānirotiwā. Bairāru, jīcāū soldaure qūñīaricanugō rotiwā.

Pablo en Roma

¹⁷ Itia rūmu Roma macāru jāā caetaatato bero, Pablo puame ti macā macāāna caānimajūrārē na piijowī. Cabero cū tūpu na canēñapetietaro bero īña, atore bairo na īwī:

—Yu yarā tūgoya: Marī yarā judío majārē jīcā wāmeacā ūno roro na yu ápewu. Tunu bairoa marī ñicujāā ānana na caātiāñajērē bairo marī caátinucūrjē cūārē jīcā wāmeacā ūno yu busupaieru. Bairo yu caāperimiatacūārē, judío majā Jerusalén macāāna yure ñeri, yu jowā romano majārē. ¹⁸ Romano majā puame yu cabairijere jēniña yapararu bero, “Pablo ñe ūnie buicuperiyami. Bairi cū cayasimasārō maniña,” īrī, yu wiyogamiwā. ¹⁹ Bairo yure na cawiyogamiatacūārē, Jerusalén macāāna judío majā puame bairo na caāto boema. Bairo na caboeto īñarī yua, “Emperador romano yu cabairijere cū cañābesero roquere yu boya,” na ñiwū. Yu ya poa macāāna na caātiere yu cabusujāgarje camanimiatacūārē, bairo na ñiwū. ²⁰ Bairi yua, āmerē mujāārē yu piijoāru, mujāārē īña, mujāā mena busugu. Marī israelita majārē Dios cū caijūgoyeticūrīqūērē cariape yu catūgousarije wapa ati wēērī cōmee wēērī cadena mena jiyaricū yu āniña —na īwī Pablo Roma macāāna judío majā caānimajūrārē.

²¹ Bairo cū cairō tūgo, bairo qūiwā:

—Jīcā carta papera ūnorē judea yepa macāāna judío majā mu cabairijere jāā quetibūju joñāētīñama. Tunu bairoa marī yarā judío majā ti yeparu caatiatana caā mu cabairijere jīcā wāme ūno busupaetinucūñama. ²² Bairāru, atore bairo jāā tūgonucūña: “Camasā nipetiropu macāāna busupairā ātiyama cawāma poare, ricaati catūgoñarī majārē.” Irīqūē jetore jāā tūgonucūña. Bairi dope bairo mu caītūgoñarījērē jāā mu caquetibūjuro jāā tūgogaya —qūiwā Pablōre.

²³ Bairo qūī yaparo yua, jīcā rūmu Pablo na cū cabusupa rūmurē besewā. Cabero ti rūmu caetaro, capāārā camasā Pablo cū caāni wii tūpu neñāetawā. Bairo na canēñāetaro bero, Pablo puame Dios cū carotimasārīpau, cabusuripau caāno narē cabuejūgoatacū ñamicā caānopu na buejānawī. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairi tunu profeta majā ānana na cawoatucūrīqūē cūārē na īña quetibūjuwī, Jesucristo, Mesías cū caānierē cariape na catūgousaparore bairo ī. ²⁴ Bairo cū caquetibūjuro, jīcāārā tiere cariape tūgōwā. Aperā

cariape tūgoema. ²⁵ Bairo jīcārōrē bairo cariape catūgoena ānirī Pablo t̄p̄u caneñamiatana ti wiiri witiĵagoámá. Pablo p̄ame atore bairo na inemowī:

—Espíritu Santo mujāā ñicūjāā ānanarē cā caīrīqūē cariapea āñupā. Atore bairo na iñupī profeta Isaías jūgori:

²⁶ ‘Ati yepa macāānarē atore bairo na ī quetibuj̄u ñesēājā:

Ati yepa macāāna ȳu yaye quetire tūgomirācūā, di r̄um̄u ūno tiere tūgomasīētīñama.

Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācūā, di r̄um̄u ūno ȳu caātiere iñamasīētīñama.

²⁷ Ati macā macāāna na yerip̄u catūgoñamasīgaetoi, cacaapee cūgorā nimirācūā, ȳu caātiere iñamasīētīñama.

Tunu bairoa caāmoo cūgorā nimirācūā, ȳu yaye quetire tūgomasīētīñama.

Na yeripure tūgoñamasīētīñama na ȳu caquetibuj̄ugamirījērē.

Bairi, “Jāā m̄u netōōwā,” ñietinucūñama, qūī rotiyupi Espiritu Santo mujāā ñicūjāā ānanarē Isaías ānacūrē.

²⁸ Bairi mujāā judío majā, mujāā catūgogaetie bui, ati r̄um̄u judío majā caāmerā p̄amerē ȳu quetibuj̄ujūgoágu camasārē Jesucristo jūgori Dios cā canetōōgarijere. Na p̄ame roque tūgousagarāma —na iwi Pablo.

²⁹ Bairo cā caīrījērē tūgo, Roma macāāna judío majā na majū jīcārōrē bairo tūgoetiri, āmeo busurique netōrī ti wiire witiámá.

³⁰ Pablo p̄ame p̄uga cāma majū āmi, aperā dinero bori cā na cawasocūrīcā wiire. Ti wiip̄u ācū, ñipetiro cūrē caīñarā etanucūrārē useanirīqūē mena na bocānucūwī. ³¹ Ti macāp̄u ācū, uwiricaro mano cā catūgoñatutuarije mena camasārē na quetibuj̄u āninucūwī Dios cā carotimasīr̄pañge. Tunu bairoa aperā ēñotaricarō mano marī Quetiupau Jesucristo cā caānierē na bueāninucūwī Pablo.

Tocārōā niña atie queti ȳu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los ROMANOS

Saludo

¹ Yu, Pablo cawāmeccu Jesucristore capaabojarī majōcu yu āniña ati cartare cawoajou. Yu beseri, yu piijowī Dios, cū yaū apóstol yu caānipeere bou. Cū yaye queti camasārē cū canetōōriqūē quetire yu quetibūju rotijowī Dios.

² Merē baiṛna, cū caquetibūjurotījorā cū yarā profeta majā ānana mena jūgori quetibūjucūñāupī camasārē cū ya tutipū atie caroa quetire. ³ Atie yu caquetibūjupēe ṛame marī Pacu Dios macū Jesucristo marī Quetiupaṛ yaye queti, caroa queti niña. Mai, cū ṛame ati yepaṛre buiaṛ, ati rupau cūtiri buiaiyupi rey David ānacū pāramirē bairo. ⁴ Cabero cū cariacoamiatacūārē, Dios ṛame cū camasirjē jūgori cū catioyupi Jesure. Baiṛi marī camasā ṛame tiere iñarī, “Jesús, Dios macū catutuaṛ majū ñe ūnie carusaecu niñami,” marī caīmasīparore bairo ī, cū catioyupi. Tunu bairoa, “Cū cūā Dios cū caānajē cutie nipetirijere cacūgou majū niñami,” marī caīmasīparore bairo ī, cū catioyupi Dios Jesure.

⁵ Dios ṛame Jesucristo jūgori yu besewī. Cū yaū apóstol paarique, caroa macāājē paarique majūrē yu cūwī. Bairo yu quetibūju rotijowī ati ūmrecōo macāāna nipetiroṛu cū yaye nocārō caroa quetire tūgousari, cū carotirore bairo na caātiparore bairo ī. ⁶⁻⁷ Baiṛi mujāā, Roma macā macāāna cūārē Jesucristo yarā mujāā ānio joroque mujāā āsupi Dios, tie caroa quetire mujāā catūgousaro jūgori. Būtioro mujāā maiñami. Cū ya poa cū cabeserica poa macāāna mujāā ānio joroque mujāā āsupi. Baiṛi mujāārē ñiña: Marī Pacu Dios, baiṛi marī Quetiupaṛ Jesucristo mena caroare mujāārē na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Pablo quiere visitar Roma

⁸ Caānijūgoro atiere mujāārē yu quetibūjūgoya mai: Nipetiroṛu macāāna useaniriqūē mena tūgonucūñama Jesucristo mena caroaro mujāā catūgoñatutuānierē. Bairo tocānacāṛṛna mujāā cabaiānierē tūgori, yu ṛame, “Jāā Pacu, tu űujāñuña jāā mena,” ñinucūña Diopare. Jesucristo jūgori bairo ñi jēninucūña. ⁹ Nipetirijere yu catutuarijere mena Dios cū carotirore bairo yu ātinucūña, cū macū yaye caroa quetire quetibūju. Baiṛi Dios ṛame masīñami tocānacānia cūrē mujāā yu cajēnibojanucūrījērē. ¹⁰ Apeye cūārē atore bairo cū ñi jēninucūña: “Mu caborijere caāmata, yūre Roma macāṛu yu mu ārotigu. Murē catūgousarārē na ñiñagaya,” cū ñi jēninucūña tocānacānia. ¹¹ Yoaro mujāā tṛṛu yu āgatūgoña āninucūmiña. Mujāā, to macāānarē nemojāñurō Jesucristo mena catūgoñatutuarā mujāā caānipeere bou, mujāārē yu quetibūjunemogaya. Baiṛi mujāā tṛṛu yu āgatūgoñanucūmiña bütioro. ¹² Bairo mujāārē iḡu ñiña: Yu, mujāā cūā, ṛaga ṛugōārṛna Jesucristo mena marī tūgoñatutuaṛ. Bairo marī catūgoñatutuarijere caroaro yerijōrō marī caāmeoquetibūjuparore bairo ī, mujāā tṛṛu yu āganucūmiña bütioro.

¹³ Yu baiṛārē bairo caāna, atiere mujāā camasirō yu boya: Ape yepa macāāna judío majā caāmerārē na yu caquetibūjuro tūgori bero, jīcāārā cū tūgousanucūñama Jesure. Torea bairo mujāātṛ macāāna cūā na catūgousaparore bairo ī, mujāā tṛṛu yu āganucūmiña. Bairo āganucūmicūā, mujāā tṛṛu yu āmasīētīña mai. ¹⁴ Tocānacāṛṛna camasārē besericaro mano caroaro mena yu quetibūju rotiwī Dios: Marī yaye cabusarā, aperā marī yayere cabusarā, bueri majā camasirā, aperā camasirāna cūārē nipetirore yu quetibūju rotijowī. ¹⁵ Baiṛi mujāā ya macā macāāna Jesucristore catūgousaenarē cū yaye quetire bütioro na yu quetibūjūganucūña.

El poder del evangelio

¹⁶ Noa ūna camasā tie caroa quetire na catūgousaata, na netdōgumi Dios peerou na caābujiopeere. Baiṛi tie caroa quetire di rāmu ūno yu quetibūjuboboetiya. Caānijūgoro tie caroa quetire nipetiro judío majārē na quetibūjūgoyupa Jesujāā. Baiṛi āmerē yua judío majā caāmerā cūārē quetibūjūrā jāā ātiya. ¹⁷ Atie queti bairo marī masīōña: “Jesucristo mena na catūgoñatutuari wāme mena jeto jūgori carorijere cawapa cūgoenarē bairo na iñāñami Dios,” marī ī masīña. Torea bairo na iñāñami cū mena catūgousajūgorārē. Atiere torea bairo ī quetibūju woatuyayupa tirāmṛṛre: “Cañuārē, cū mena catūgoñatutuaṛ cū caānie jūgori, ‘Ñe ūnie carorijere cawapa cūgoecu niñami,’ qūī iñagumi Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutipū.

La culpa de la humanidad

¹⁸ Baiṛi bairo baiya: Marī Pacu Dios ūmrecōoṛu caācū ati yepa macāāna cañuena, cariape caātiāmerārē roro popiye na tāmno joroque na ātimasīñami. Na ṛame roro na caātie mena

aperārē caroa cariape quetire na tūgousaetio joroque na átiyama aperā camasārē. ¹⁹ Bairo na caátimiatacūārē, Dios p̄ame nipetiro camasārē cū caátianierē na camasārō boyami. Merē cū camasārījērē na īñoñupī. Na, cañuena cūārē tiere na īñoñupī. ²⁰ Cañijūgoripap̄p̄ua nipetiro camasā īñajūgoasūpa ati yepa, ati um̄urecōo, caāno cārō Dios cū caq̄ūenorīq̄ūrē. Tiere cañnarāj̄ majū ānirī Diore īñatimirācūā, “Ati um̄urecōore caq̄ūenorīcū Dios niñami. Cū catutuarīje petietīya,” na caīpe niña. Bairi, “¿Dios, cū ānicuti? Yura macāmi,’ ī tūgoñarī mūrē jāā īroap̄u,” Diore na caīpee mee niña.

²¹ Bairo īricārō mano merē caroaro majū cū caānierē masīñama. Bairo cū masīmirācūā, “Āniñami Dios ati um̄urecōore caq̄ūenorīcū,” q̄ūi n̄cūb̄uḡoet̄inucūñama. Diore q̄ūiroagaetiya. Tunu bairo tocānacā r̄m̄ua camasārē na cū cañnaricanuḡōmiatacūārē, “Jāā mena m̄u ñujāñuña,” q̄ūi basapeogaet̄inucūñama Diore. Nemojāñurō cañuena ānirī ricaati majū tūgoñarīq̄ūrē jetore tūgoñanucūñama. Torena, caroa macāājē cariape quetire tūgomasiēt̄iñama. ²² “Jāā, camasārā majū jāā āniña,” cañrā nimirācūā, catūgomasiēna majū niñama. ²³ Bairo caāna ānirī Dios tocānacā r̄m̄ua caānicōāninucūūrē q̄ūiroagaetiya. Bairo q̄ūiroaetiri yua, yucu, ūtā ūnie mena camasā bauriquere bairo cabaurārē na q̄ūēnonucūñama. Camasā cayasiparā na caānimiatacūārē, na bauriquere bairo cabaurārē na īroanucūñama. Tunu macānucū macāāna minia, āña, aperā waib̄utoa bauriquere bairo cabaurā cūārē na q̄ūēnorī na īroanucūñama.

²⁴ Bairo cūrē na caīroaetie wapa Dios cūā na piticōāñami. Na caboro carorīje nipetirīje na caātigarīje na āparo ī, na piticōāñami. Bairo na cū capitiro yua, na p̄ame netōjāñurō roro caboborīje ūnierē āmeo ātinucūñama. ²⁵ Cariape macāājē quetib̄uriquere tūgousarīcaro ūnorēā, ricaati roro ītorique majūrē tūgousanucūñama. Tunu Diore q̄ūiroarico ūnorēā, ati um̄urecōo macāāna cū caq̄ūenorīcārā bauriquere bairo cabaurārē na īroanucūñama. Bairo na caīroamiatacūārē, Dios roque nipetirīje caātacu cū caānoi tocānacā r̄m̄ua cū marī cabasapeocōā ninucūrō ñuña. Bairo to baiaito.

²⁶ Bairo cūrē na caīroaetie wapa Dios cūā na piticōāñami, na rup̄a caborore bairo carorīje nipetirīje na caātigarīje caboborīje na āparo ī. Bairo na pitirī yua, carōmia, cañm̄ua mena na caāmeo ātiparo ūnorēā, ricaati na majū carōmia p̄ugarāp̄na roro āmeo ātiepenucūñama. ²⁷ Cañm̄ua cūā na majū roro āmeo ātinucūñama. Roro ātaje caboborīje ūnie majūrē ātinucūñama. Carōmia mena na caāmeo ātiparo ūnorēā, na majū cañm̄ua p̄ugarāp̄na roro āmeo ātiepenucūñama. Bairo roro āna yua, na majū na rup̄aure rorīje riaye to baio joroque ātinucūñama.

²⁸ Nipetirīje cū caātajere īñamirācūā, Diore q̄ūiroagaetiya. Bairo cū na caīroaetie wapa, Dios cūā na piticōāñami. “Na caboro roro ricaati na catūgoñarījē mena na tūgoña āmarō,” ī, na piticōāñami. Bairo cū caāto, na p̄ame nemojāñurō roro ātinucūñama. ²⁹ Nipetirī wāme carorīje caātinētōmajūcōārā niñama. Bairo caāna ānirī bopaca īñarīcārō mano roro ātiganucūñama camasārē. Tunu carōmia mena roro ātiepepainucūñama. Tunu bairoa apeye ūnierē cacūgorā nimirācūā, netōjāñurō cūgonemoganucūñama. Nipetirīje carorī wāmerē ātinucūñama. Aperā yayere īñaugarīpeanucūñama. Āmeo pajāganucūñama. Roro āmeo tutinucūñama. Camasārē na itoepenucūñama. Aperā cūā roro bus̄upainucūñama. ³⁰ Aperā cūārē roro na ātigarā, na caāperimiatacūārē, roro na bus̄ujānucūñama. Diore cateerā majū niñama. Aperārē na tūgoña yapap̄uao joroque na ātinucūñama. “Jāā roque caānimajūrā jāā āniña aperā netōrō,” īnucūñama. Na majū na catūgoñarījē mena roro na caātipeere tūgoñabōcari roro ātinucūñama. Na pacua cūārē na baibot̄ionucūñama. ³¹ Cariape tūgogaet̄imajūcōāñama. “Bairo jāā ātigarā,” na cañrījē cūārē na cañrōrē bairo āperinucūñama. Ni jīcāū ūcārē cū maiēt̄iñama. Tunu apeyera roro aperā na na cañrījērē tūgori, na masiriy-obojaet̄inucūñama. Aperā cūārē na bopaca īñagaet̄inucūñama. ³² Bairo cabaiñarē cabero na recōāgumi Dios peerop̄u. Tiere ati yepap̄u Dios cū caicūrīq̄ūrē masīmirācūā, na p̄ame carorīje āticōā ninucūñama. Bairo caāna ānirī aperā narē īñacōrī roro na caātiere īñarā, “Marī caātorea bairo na cūā roro ātiyama,” ī useaninucūñama.

2

Dios juzga conforme a la verdad

¹ Bairi noo caāna mujāā mena macāāna p̄ame, “Ānoa carorā cañuena niñama,” na cañata, camasā na caātiere cañb̄eserārē bairo bainucūñama. Mujāā cūā narēā bairo roro caātīpairā mujāā āniña. Bairi mujāā p̄ame aperārē, “Mujāā yaye wapa mujāā buicutīya,” na mujāā calata, mujāā cūā narēā bairo cabuicuna mujāā tuacōāña. ² Atore bairo marī ī masīña: “Dios p̄ame roro caānarē, ‘Na yaye wapa popīye na baio joroque na yu ātigu,’ cariapea cū caicūrīcārōrēā bairo ātimajūcōāgumi,” marī ī masīña. ³ Mujāā, “Ānoa roro caāna niñama,” camasārē cañbeserā nimirācūā, mujāā cūā narēā bairo roro mujāā ātinucūñama. Bairi, “Jāā caātiere īñabeseecumi Dios,” mujāā ī masīēt̄iñama. Mujāā cūārē mujāā

caátiere İñabesemajücõãgumi Dios. ⁴ Baiɓua mai, mujããrê caĩñamai ãnirĩ jicoquei mujããrê İñabeseetigumi. Roro mujãã caátianierê tũgoña yapapuari mujãã catũgoñawasoarore bori caroaro yerijõrõ cotei átiyami Dios. Mujãã ɓuame roque ricaati tũgoñarĩ, “Marĩ caátianie, ñurõ Dios cã caĩñajoro. Bairi ñe ùnie cawapa cũgoena marĩ ãna,” mujãã İ tũgoñanucũña.

⁵ Catũgomasiẽna mujãã ãniña. Dios ɓuame caroaro yerijõrõ roro mujãã caátiere mujãã catũgoñawasoapeere cã cacotemiatacũãrê, mujãã ɓuame yapapuari roro mujãã caátiere mujãã tũgoña wasoagetiya. Bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yaye wapa pairo ãninemorõ baiya. Bairi cabero Dios cã caĩñabeseri rũmu caetaro, cã caĩrĩcãrõrêã bairo cariapea netõjãñurõ popiye mujãã bairo joroque mujãã átigumi. ⁶ Ti rũmu caãno Dios ɓuame camasã tocãnacãũpũrea na caátawamerĩ caãno cãrõrê İñacõñarĩ na İñabesegumi. ⁷ Camasã jĩcããrã caroaro áticõã ninucũñama. Caroaro caroa macããjêrê átiãniganucũñama. Dios cã caĩñajesorije ùnierê átiãninucũñama. Tocãnacã rũmua Dios mena ãnjãñagaetinucũñama. Na ùna roquere yeri capetietie majũrê na jogumi Dios. ⁸ Aperã roque na caátore bairo áperinucũñama. Na ùna Diore baibotiori cã yaye cariape macããjêrê quietire catũgousagaena roquere tutuaro mena popiye na bairo joroque na átigumi. Carorije macããjêrê na caborije jũgori tutuaro mena popiye na bairo joroque na átigumi. ⁹ Nipetiro roro caátipairã roro popiye tãmuogarãma. Caãnjũgoro judío majã cañuena tore bairo tãmuojũgogarãma. Na bero judío majã caãmerã cãã cañuena popiye tãmuogarãma. ¹⁰ Aperã caroa macããjêrê caátianinucũrã roquere caroaro na átigumi Dios. Nipetiro camasã na catũgoro, “Caroaro majũ mujãã áɓu,” na İgumi. Tunu caroa yericũtajere na jogumi. Caãnjũgoro tore bairo na átigumi judío majã cañurãrê. Na bero judío majã caãmerã cañurã cããrê bairoa na átigumi.

¹¹ Bairi judío majã, aperã judío majã caãmerã cããrê na İñaricawoetiya Dios. Jĩcãrõ tãni caroaro cariape na İñãñami nipetiro camasãrê. ¹² Judío majã caãmerã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê masĩetĩñama. Bairo tiere masĩetĩmirãcũã, tocãnacãũpũya yasicogarãma, roro na caátie jũgori. Judío majã roque cã caroticũrĩqũêrê masĩñama. Bairo masĩmirãcũã, tiere na cabaibotiorije wapa yasicogarãma na cãã. ¹³ “Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê na catũgorije jũgori, ñe ùnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na İ, İñãetĩñami Dios camasãrê. Cã caroticũrĩqũêrê tũgori bero caroaro caãna roquere, “Ñe ùnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na İ, İñãñami. ¹⁴ Judío majã caãmerã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê masĩetĩmirãcũã, na majũ caroa macããjêrê na caãpata, Dios cã carotirore bairo ãna átiyama. Bairo na caãpata, na yerĩɓu tie carotirore bairo caátimasĩrã tuayama. ¹⁵ Bairi caroaro na caátianie mena cariape na caãñierê marĩ masĩõ joroque átiyama. Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê camasĩrãrê bairo niñama. Bairi cariape na caãpericõãta, na majũ na yerĩɓu, “Marĩ buicũtiya,” İ masĩñama. Tunu bairoa caroa macããjêrê na caátiatato bero caãmata roque, “Cabumãna marĩ ãniña,” İ masĩñucũñama. ¹⁶ Atie Dios yaye quieti yu caquetibujurõ bairo baicoagaro: Dios cã macũ Jesure cã caĩñabeserotiri rũmu caetaro nipetiro roro na catũgoñarĩjêrê, yasioropu na caátaje cããrê İñabesegumi Dios.

Los judíos y la ley de Moisés

¹⁷ Mujãã, judío majã atore bairo mujãã İrĩqũêrê cutinucũña: “Jãã judío majã jãã ãniña. Bairi Dios ɓuame caroaro jãã átigumi, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê camasĩrã jãã caãnoi,” mujãã İ tũgoña wẽpũnucũña. Tunu bairoa aperãrê na mujãã İncũña: “Jãã, jãã ãniña Dios yarã cã cabesericarã majũ,” mujãã İ wẽpũnucũña. ¹⁸ Bairo caĩwẽpũrã ãnirĩ atore bairo mujãã İnemonucũña: “Jãã, Dios cã caborije ùnie jãã caátipeere jãã masĩjãñuñã. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê jãã camasĩrõ jũgori caroa macããjêrê jetore jãã İñabesemasĩña,” mujãã İncũña. ¹⁹ Tunu cacaapee İñãenarê bairo caãnarê cajũgomasĩrãrê bairo, Dios yaye quietire camasĩenarê, “Jãã quietibujũ masĩña,” mujãã İncũña. Tunu bairoa canaitãrõɓu caãnarê cajĩñaworãrê bairo, roro caãnarê, “Caroaro na jãã átirotimasĩña,” mujãã İncũña. ²⁰ Tunu, “Jãã ɓuame Dios yaye quietire camasĩenarê tie quietire jãã quietibujũ masĩña. Tunu bairoa catũgoñatutuawẽpũena cããrê caroaro na átiãnio joroque jãã átimasĩña,” mujãã İncũña. “Jãã, merê jãã cãgoya Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê cariape quietibujurique majũrê. Tie jũgori tore bairo jãã átimasĩña,” mujãã İ tũgoñanucũñama. ²¹ Bairo, “Aperãrê caquetibujũmasĩrĩ majã jãã ãniña,” caĩrã nimirãcũã, ħnopẽĩrã mujãã majũ yeri roro mujãã caátie ɓuamerê mujãã quietibujũgaetiya? “Yajaeticõãña,” caĩquietibujũrã nimirãcũã, ħnopẽĩrã mujãã cãã mujãã yajapainucũñati? ²² Tunu aperãrê, “Apei ñumo mena roro átiepeeticõãña,” caĩquietibujũrã nimirãcũã, ħnopẽĩrã tore bairo mujãã cãã apei ñumo mena mujãã átiepenucũñati? Tunu camasã na cawericarãrê, “Na İroaeticõãña,” caĩquietibujũrã nimirãcũã, ħnopẽĩrã na caĩroari wii macããjêrê mujãã yajanucũñati? ²³ Tunu, “Jãã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê camasĩrã majũ jãã ãniña aperã netõrõ,” caĩrã nimirãcũã, tiere cabaibotiorãrê bairo mujãã tuaya, tie quietire tũgousaena. Tie jũgori aperã ɓuame Diore cã na boyetipeo joroque ãna mujãã átiya. ²⁴ Torea bairo cariape İ quietibujũyupa Dios ya tutĩɓu

cūārē: “Mujāā, judío majā Dios cū caroticūrīqūērē mujāā cabaibotioñnorījē jūgori, aperā judío majā caāmerā puame Diore roro cū na busupaio joroque mujāā átiya.” Ī quetibujuyupa.

²⁵ Bairopua, judío majā na caānierē áti ĩñorā rupau macāājējērē yisetarique ñujāñuñā, ni ũcā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē catūgousau cū caāmata. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē catūgousaecu cū caāmata roque, cū rupau macāātōrē cayisetarotiricu nimicāā, cayisetaa macārēā bairo tuacōāñami cū catūgousaetie jūgori. ²⁶ Baiupa, apeī cū rupau macāātōrē cayisetaa macū nimicāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo caroaro cū caātie jūgori, cū rupau macāātōrē cayisetarotiricare bairo tuayami Dios cū cañajoro. ²⁷ Bairo judío yau caāmei cū rupapupū cayisetarotiecu nimicāā, Dios cū carotirore bairo caācu puame qūññabesegumi apeī cū rupapupure cayisetarotiricu nimicāā, tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cūgomicāā, tiere catūgousaecu puamerē.

²⁸ Judío majārē bairo ānajē cutaje puame bui macāājē átiāñajē mee niña. Marī rupau macāājē yisetarotirique cūā ĩu marī rupau macāājē átaje jeto mee niña. ²⁹ Cariape judío majārē bairo majū āñajē cutaje puame marī yeri marī pupearpu āñajē cutaje niña. Tunu bairoa marī rupau yisetarotirique mena átiāñajē cutaje cūā rotirique woaturique mee niña. Marī yeripu macāājē Espiritu Santo jūgori marī catūgoñawasoarique niña cariape judío majā majū āñajē cutaje. Tore bairo cū yeripu catūgoñawasoaricu roquere, “Ñe ũnie carorije wapa cacūgoecu niñami,” qūñ ĩñañami Dios, aperā camasā tore bairo cū na cañ ĩñaatimiatcūārē.

3

¹ Mujāā puame bairo yu cañquetibujurijere tūgorā, “¿Toroque judío majārē bairo marī caāñajē cutie to wapa manicuti?” mujāā ĩrā. “¿Marī rupau macāājē yisetarotirique cūā to wapa manicuti?” mujāā ĩrā. ² Yu puame, “Judío majā marī caāñajē cutie wapacutimajūcōāñā,” niña capee marī cabairique jūgori. Bairo caññijūgoro marī judío majārē cū yaye quetire marī cñjūgooyupi Dios.

³ Aperā ĩcāārē judío majā Diore na catūgousaetimiatacūārē, cū cañjūgoeticūrīqūē cariape nicōāñā. Bairo cū cañquetibujūcūrīcārōrēā bairo áticōāmasññami Dios. ⁴ Nipetirije cū caātigariquere cariapea áticōāgumi cū caññicārōrēā bairo. Nipetiro camasā cañtopairā na caānimiatcūārē, cū puame cariapea cū caññicārōrē bairo átimasññami. Dios ya tutipū cūā atore bairo quetibujuya:

“Mua, Dios, tocānacā rāmu caroaro cariape caquetibujū mu āniñā.

Bairo ĩ ĩcāū ũcū camasocu caānorē bairo murē cabusujāū mácūmi,” ĩ quetibujuya.

⁵ Mai, ¿dope bairo ñicuti? ¿Aperā camasā na cañtūgoñarōrē bairo ñicuti? Atore bairo ĩbujorāma: “Rorije marī caāti ĩñoata, Dios caroaro cariape cū caāñajē cutiere nipetiro camasā na masñō joroque āna marī átiya. Bairo carorije marī caātie ñujāñuñā. Tore bairo, ‘Caroa macāājē niña,’ marī cañmiatacūārē, ¿nopēī roro marī caātie wapa marī qūññabesecuti Dios?” ĩ tūgoñabujorāma ĩcāārē camasā. ⁶ ĩBairo mee niña! Bairo na cañtūgoñarījē caānorē bairo caāmata, ni ũcū ĩcāūrē qūññabese masñēñbujioami Dios.

⁷ Apeyera, aperā atore bairo ĩmemorāma: “Marī cañtorije mena Dios cariape cū caññijērē marī áti ĩñogarā. Bairo camasā cūrē, ‘Cañuū majū cariape cū caññicārōrēā bairo caācu niñami,’ ĩbujorāma. Bairo na cañmiatacūārē, ¿dopēī Dios puame marīrē, ‘Mujāā cañjūgoricarore bairo mujāā átiyaparoetiya,’ marī qūñcuti? Bairo cū cañata, cariape ĩtññami Dios,” ĩbujorāma camasā. Tame, bairopua bairo na caññijē wapa maniña. ⁸ Bairo ĩrā yua, atore bairo ĩmecūnucūrāma: “¿Nopēīrā carorije macāājējērē marī ápericuti? Caroa macāājē puame to átiio joroque ĩrā, carorije macāājē marī caāto ñuñā,” ĩmecūnucūrāma. Na puame, “Pablo cūā torea bairo buenucūñami,” ñi busupaiyama. Camasā yure na catūgousaro boetiri, tore bairo ñi busupainucūñama. Bairo na cañbusupairije wapa Dios puame roro popiye na baio joroque na átiyami.

Todos somos culpables

⁹ ¿Tame, dope to baimiñati? Marī, judío majā, ¿aperā netōjāñurō caroarā cañurā majū marī āniñati? ĩMarī baietiya tame yura! Bairo marī, judío majā, aperā judío majā caāmerā nipetiro camasā rorije caāna jeto marī āniña. Toreba bairo yu cūā yu quetibujūnucūñā. ¹⁰ Tirāmapu cūārē atore bairo ĩ woatuyupa Dios ya tutipū:

“ĩNi ĩcāū ũcū camasocu cañuū caroaro cariape caācu mácūmi!

ĩNi ĩcāū ũcū caroaro catūgomasī mácūmi.

Ni ĩcāū ũcū Diore bori cūrē camacāū mácūmi.

¹² Nipetiro camasā Dios yaye caroa quetire jānarī ricaati quetibujurique puamerē tūgousarā átiyama.

Caroa wāme ũnierē besemasñēññī tūgoñamawijicooyama.

Bairo, ĩni ĩcāū ũcū camasocu cañuū cariape caācu mácūmi!

¹³ Na busarica, masa ope cayaamanī opere bairo niña.

Ti ope cañnirijê cañniwitirorea bairo roro na cabusarije witinucũña. Itopajĩñũña.

Tunu bairoa ãña nima capũnirõrê bairo, pũnirõ na risero mena busũnucũña.

¹⁴ Roro na caĩrijê jũgori aperãrê na tũgoña yapapuaa joroque átinucũña.

¹⁵ Yoaro mee asiari noa ùna na caboenarê jicoquei na pajĩãrenucũña.

¹⁶ Noo na caátõpũ aperãrê roro na tũgoña royetuao joroque na átinucũña.

Tũgoñarĩquê paio joroque na átinucũña.

¹⁷ Jĩcã majãrê bairo yerijõrõ ãnimasĩtĩña.

¹⁸ Petoaca ùno Diore cã masĩgaetimajũcõãña.

Na cã caĩñabesepee cããrê di rãmu ùno tũgoñagaetiyama,

ĩ quetibũjũyupa Dios ya tutipũ.

¹⁹⁻²⁰ Atore bairo marĩ masĩña: Dios puame Moisés ãnacũ jũgori cã caroticũrĩquẽrê marĩ judío majãrê marĩ cũñupĩ. Tiera cã cacũmĩatacũãrê, tiera marĩ caátipeyomasĩtẽtẽ jũgori marĩ buicuti. Bairi nipetiro judío majã, judío majã caãmerã cãã, “Cabucũna marĩ ãniña. Dios popiye cã caátiparã marĩ ãniña.” marĩ caĩmasĩparore bairo ì, marĩ cũñupĩ Dios Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrê. Bairi ni jĩcãũ ùcãrê Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrê caátipeyogamĩrĩcãrê, “Tie mũ catũgousarije jũgori mũ yũ netõõgũ,” di rãmu ùno ìtĩgũmi Dios.

La salvación es por medio de la fe

²¹⁻²² ãmerê yua, Dios puame ñe ùnie cawapa mánarê bairo marĩ ãnio joroque cã caátaje quetire marĩ ìñoñami. Mai, tie queti puame cawãma queti mee ñiña. Tirũmũpũna Moisés ãnacũrê, bairi profeta majã cããrê na quetibũju jũgoyeticũñupĩ. Bairo na cawoatucũricã tutiripũre cabuerã ãnirĩ atore bairo marĩ masĩña: Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrê marĩ catũgousaro jũgori mee, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori roque ñe ùnie cawapa mánarê bairo marĩ tuao joroque marĩ átiyami Dios. Nipetiro camasãrê jĩcãrõ tũni torea bairo na netõõgũmi cã mena na catũgoñatutuarije jũgori. ²³ Bairi marĩã camasã nipetiro roro caãna jeto marĩ ãniña. Ni jĩcãũ ùcũ Dios cã caborore bairo caátietuetapeti mácũmi. ²⁴ Bairo caãna marĩ cañmĩatacũãrê, Dios puame camasãrê camai ãnirĩ cã macũ Jesucristo cã cariarique jũgori, ñe ùnie cawapa mánarê bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi. Ni jĩcãũrê wapa jẽniricãrõ mano tore bairo marĩ átibojayupi. ²⁵ “Yũ macũ yucũpãipũ cã cariarije jũgori camasã na carorije wapare na yũ masiriyobojagũ,” ì tũgoñañupĩ Dios. Bairi marĩ puame tiera masĩri, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuata, caroaro marĩ emuetamasĩgarã yua marĩ cã canetõõrĩquẽrê. Bairo átiri marĩ masĩõñami, Dios cañũu cariape caãcũ cã cañajê cutiere. Bairi tunu tirũmũpũ macããna roro na caátiere ìñamicũã, cariapea yerijõrõ catũgoñũ ãnirĩ, roro popiye na baio joroque na ápeyupi. ²⁶ Torea bairo ãme cããrê cañũu cariape cã cañajê cutiere marĩ ìñonemocõã ninucũñami, Jesucristore catũgousarãrê ñe ùnie cawapa mánarê bairo na ãnio joroque cã caáticõãninucũrĩjê jũgori.

²⁷ Bairi marĩ puame marĩ majũ caroaro marĩ caátĩãnie jũgori, “Dios cã caĩñajoro cañũrã marĩ ãniña,” marĩ caĩbotiomasipee maniña. Moisés ãnacũ cã caátitoticũrĩquẽ marĩ caátie jũgori mee caroarã marĩ ãniña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori roque Dios puame, “Cañũrã mujãã ãniña,” marĩ ì masĩñami. ²⁸ Bairi yua, atore bairo marĩ ì yaparoetaya: “Ni jĩcãũ ùcũ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrê cã caátipeyogamĩrĩjê jũgori mee, Jesucristo mena cã catũgoñatutuarije jũgori mena roque, ñe ùnie cawapa mácũrê bairo qũñagũmi Dios,” marĩ ì masĩña.

²⁹ Bairi Dios puame, ¿judío majã quetiupau jeto cã ãniñati? ¿Aperã judío majã caãmerã nipetiro ati umarecõo macããna quetiupau mee mujããrã cã ãnicuti? ¿Yura, ati umarecõo macããna cããrê nipetiro quetiupau majũ ñiñami! ³⁰ Jĩcãũ ñiñami camasã quetiupau. Apei maniñami. Cã, jĩcãũ ñiñami, ñe ùnie carorije wapa mánarê bairo marĩ ãnio joroque caátimasĩ, Jesucristo mena marĩ catũgoñatuturo jũgori. Tore bairo átinucũñami Dios na rupãre cayisetarotiricãrã judío majã, o cayisetarotiena judío majã caãmerã cãã na cañnierê ìñapeoricaro mano jĩcãrõ tũnia. ³¹ Bairi yua, ¿Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽ, wapa manorê bairo to tuao joroque marĩ áticuti? ¿Baetiyã bairopua! Jesucristo mena marĩ catũgoñatuturo jũgori tie Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽ caroaro cariape tiera marĩ átinemomasĩõ joroque marĩ átiya.

4

El ejemplo de Abraham

¹ ãmerê mujããrê yũ quetibũjũyupa Abraham ãnacũ cã cabairiquere: Mujãã camasĩrõrêã bairo cã puame marĩ judío majã yau cañnijũgoricũ ãñupĩ. ² Cariapea Abraham ãnacũ caroaro cã caátĩãnie jũgori Dios puame, “Ñe ùnie cawapa mácũrê bairo murê ñiñaña,” cã caĩrĩquẽ caãmata, Abraham ãnacũ puame, “Yũ majũ caroaro yũ caátĩãnie jũgori yũ netõwũ,” ì botiomasiũbijoricũmi. Baipua, Dios cã caĩñajoro tore bairo ì botiomasiẽtĩmicũã, tore bairo

ĩ botiobujoricami aperã camasãrẽ. ³ Atore bairo puame ĩ quetibujuyupa Dios ya tutipũ Abraham cũ cabairiquere: “Abraham ânacũ puame Dios cũ caĩrĩjẽrẽ caãnorẽ bairo cariape tũgoyupi. Bairo cũ cabairijere ĩnarĩ bero, Dios puame, ‘Ñe ũnie cawapa mácũrẽ bairo cũ ñiñaña, ĩñupĩ,’ ĩ quetibujuyupa.

⁴ ĩcõnarĩ mujããrẽ yu quetibujupa mai: Jicãũ ũcũ apeye ũnierẽ cũ capaãta, bairoa wapa mano apeye ũnierẽ cũ jorã mee átinucũñama. Cũ capaãrije wapa majũ cũ wapatirã átiyama. ⁵ Baira, Dios puame paari mujããrẽ na cawapatirore bairo mee átinucũñami camasãrẽ. Caroaro na caátie jũgori mee, cũ mena na catũgoñatutuarije jũgori, ñe ũnie cawapa cũgoenarẽ bairo na ĩnanucũñami. Tore bairo na netõõnucũñami Dios, camasã na majũ na caátie mena na canetõmasĩetĩmiatacũãrẽ. ⁶ Tirũmũ macããcũ David cũã yu caĩrõrẽã bairo ĩñupĩ: “Dios camasã na caátie ĩnarĩ mee, cũ mena na catũgoñatutuarijere ĩnarĩ, ‘Cañurã ñe ũnie carorije cawapa cũgoena ñiña, na ĩnucũñami Dios. Tore bairo cũ caĩrã puame butiõro useanĩnucũñama,’ ĩñupĩ David ânacũ cũã. ⁷ Atore bairo ĩ woatuyupi Dios ya tutipũ: “Noa ũna roro na caátie Dios cũ camasiriyobojaricãrã useanĩrĩ ñiña.

⁸ Tunu bairo, ĩni ũcũrẽ, ‘Mu carorije wapa yu jẽnietigu,’ cũ caĩ puame cũã useanĩrĩ ñiñami!” ĩ woatuyupi.

⁹ David ânacũ cũ cawoatucũrĩqũẽ puame, ĩmarĩ judio majã jetore marĩ cũ caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩqũẽ to ãniñati? ĩAperã judio majã caãmerã cũãrẽ na cũ caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩqũẽ mee mujããrẽ to ãniñati? Yura, nipetiroõna catũgoñatutuarã, David cũ caĩquetibujũcũrĩqũẽrẽã bairo useanigarãma. Merẽ torea bairo mujããrẽ jãã quetibujupa. Dios puame Abraham, cũ mena cũ catũgoñatutuarõ ĩnarĩ, “Cañuũ, ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo murẽ ñiñaña,” qũĩñupĩ. ¹⁰ ĩDiwatoapu Dios, “Cañuũ ñiñami,” cũ qũĩñuparĩ Abrahãrẽ? ĩCũ rupau macããtõrẽ cayisetaricũ cũ caãno, o cayisetamãcũ cũ caãnorũ, tore bairo cũ qũĩñuparĩ? Bairo cũ caãtirotiparo jũgoyepua tore bairo qũĩñupĩ Dios. ¹¹ Bairi Abraham, Dios cũ cũ caĩrĩjẽrẽ caãnorẽ bairo cariape cũ catũgoro beropũ, cũ rupaurẽ cũ yiseyupa. Tore bairo átirotiyupi Abraham, Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori cũrẽ ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo cũ cũ cacũrĩjẽrẽ cũ camasiparore bairo ĩ. Tore bairo cabairicũ ãnirĩ Abraham ânacũ puame nipetiro na rupau cayiserotiena nimirãcũã, Dios mena catũgoñatutuarã cũãrẽ na ñicũ caãnijũgoricũ ãñupĩ. Bairi Dios cũã torea bairo cariape cañurã ñe ũnie cawapa mãnarẽ bairo na ĩñañami na rupau cayiserotiena cũãrẽ. ¹² Tunu bairoa marĩ judio majã marĩ rupaurẽ cayisetarotiricãrã, Abraham ânacũ cũ rupaurẽ cayisetamãcũpua Dios mena cũ catũgoñatutujũgoricarore bairo Dios mena catũgoñatutuarã majũ ñicũ cũã ãcũ baiyami.

La promesa se cumple por medio de la fe

¹³ Mai, Dios puame atore bairo qũĩñupĩ Abrahãrẽ: “Mu, bairi mu pãrãmerã cũãrẽ ati yepare mujãã yu jogu mujãã caãniua yepa,” qũĩ jũgoyupi, Abraham puame caãnorẽ bairo cariape Dios mena cũ catũgoñatutuarõ jũgori. Cũ caroticũrĩqũẽrẽ caroaro cũ caátie jũgori mee, cũ mena cũ catũgoñatutuarije jũgori roque tore bairo qũĩñupĩ Dios. Bairi, “Ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo caãcũ mu ãniña,” qũĩñupĩ Dios yua. ¹⁴ Dios puame, “Mujããrẽ yu juãtinemogu,” cũ caĩcũrĩqũẽrẽ, Moissẽs ânacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caãna jetore cũ cacũrĩqũẽ caãmata, Dios mena marĩ catũgoñatutuarije puame wapa manibujoro. Tunu bairoa Abrahãrẽ, “Caroaro mu yu jogu,” cũ caĩrĩqũẽ cũã wapa mani yaparo etabujoricaro. ¹⁵ Bairi nipetiro camasã Moissẽs ânacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caãtiyogamirã puame popiye na baio joroque Dios cũ caãtiparã ñiña. Bairoõna, tie roticũrĩqũẽ camanicõãta, tiere cabaiõtorã cũã manibujorãma.

¹⁶ Bairi Abraham jũgori nipetiro cũ pãrãmerã caãniparãrẽ Dios cũ caĩcũrĩqũẽ caroaro caãnicõãnipeere ĩrã, Dios mena camasã na catũgoñatutuaõãno boya. Bairo ĩgu ñiña: Moissẽs ânacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caãtiyogamirã jeto meerẽ, nipetiro Abrahãrẽ bairo Dios mena catũgoñatutuarãrẽ caroaro na jogumi Dios, na cũ caĩcũrĩcãrõrẽã bairo. Bairo bairi Abraham ânacũ puame yua, marĩ nipetiro Dios mena catũgoñatutuarã ñicũ caãnacũ majũ nijũgoyupi. ¹⁷ Dios ya tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩ quetibujũ woatuyupa: “ãMerẽ, murẽ nipetiro camasã poari ñicũrẽ bairo caãcũ majũ mu ãnio joroque mu yu átiya,” ĩ quetibujuyupa. Tiere caĩ puame ñiñami marĩ Quetiupau Dios, Abraham ânacũ caroaro cariape cũ catũgousaricũ. Cũã ñiñami Dios cariaõoatana na caãnimitacũãrẽ na yerĩ catio joroque caãcũ. Tunu bairo apeye camãnajẽ to caãnimitacũãrẽ, nipetirije caãnierẽ caãtijẽnorĩcũ ñiñami.

¹⁸ Mai, Abraham puame cabũcũ ãnirĩ cũ capũnaacũti yutea to capeticõãmiatacũãrẽ, Dios cũrẽ cũ caĩrĩqũẽrẽ tũgoñatutua jãnaesupi. Dios Abrahãrẽ, “Mu pãrãmerã caãniparã, capããrã nigarãma,” cũ cũ caĩrĩqũẽrẽ caãnorẽ bairo cariape tiere cũ catũgoñatutuarique jũgori nipetiro camasã poari ñicũrẽ bairo caãcũ majũ ãnijũgoyupi. ¹⁹ Cabũcũ cien cãmari majũ merẽ cacũgoũ nimicũã, Abraham puame di rãmu ũno Dios mena tũgoñatutua jãnaesupi. Pũgarãpua cũ nũmo mena cabũtoa ãnirĩ na cayasipee cũãrẽ masĩñupĩ Abraham. Bairi pũgarãpua cabũtoa ãnirĩ na capũnaa cãtipee cũã mañupã. ²⁰ Dios cũrẽ cũ caĩcũrĩqũẽrẽ pugani cãrõ, “Tore

bairo ápeimi Dios,” í tũgoñaesupi. Bairo í tũgoñaētĩrĩ yua, nemojãñurõ roque Dios cãrẽ cã caĩcũrĩqũẽ mena tũgoñatutuanemoñupĩ. Diore cã basapeoyupi Abraham. ²¹ “Dios yũre cã caĩrĩcãrõrẽã bairo átimasĩpēcõãñami,” caroaro ñe ũnie rusaeto í tũgoñatutuacõãñupĩ. ²² Tore bairo cã catũgoñatutuario ñnarĩ, Dios pũame Abrahãrẽ, “Cañũu ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo cã ñiñaña,” ññupĩ.

²³ Atie Dios, “Cañũu, ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo mu ñiñaña,” cã mena cã catũgoñatutuario jũgori cã caĩcũrĩqũẽrẽ Abraham ãnacũ jetore í quetibũju cũesupa Dios ya tutipũre. ²⁴ Marĩ cããrẽ cã caĩpeere tore bairo í quetibũju woatucũñupã. Bairi marĩ cããrẽ, “Cañũrã, ñe ũnie cawapa cũgoenarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña,” marĩ í masĩñami Dios, cã macũ marĩ Quetiupau Jesucristo cariacoatacu cã cañnimiatacũãrẽ cã cacatioricu mena marĩ catũgoñatutuario jũgori. ²⁵ Cãã, marĩ carorije wapa jũgori yucapãĩru riayupi. Bairo cariacoatacu nimicãã, tunu catiyupi, marĩ carorije wapa jũgori roro popiye marĩ cabaibujiopeere netõõgu.

5

Libres de culpa

¹ Bairi marĩ pũame marĩ carorije wapare cã canetõõbojaricarã ãnirĩ yua, jĩcãrõrẽ bairo Dios mena yerĩjõrõ marĩ ãniña. Tore bairo marĩ tuaya yua, marĩ Quetiupau Jesucristo yucapãĩru cã cariarique jũgori. ² Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario jũgori Dios pũame cã mena nocãrõ caroaro majũ marĩ caãnajẽ cutiãnipeere marĩ cũñupĩ. Bairi tore bairo caroaro cariape marĩ ãnicõã ninucũgarã. Bairi Dios cã caãnajẽ cutie macããjẽrẽ marĩ cãã jĩcã wãme ũno cacũgoparã ãnirĩ marĩ useanicõã ñiña. ³ Apeyera tunu popiye baimirãcãã, marĩ useaniña. Bairo popiye marĩ cabauro jũgori nemojãñurõ Dios mena marĩ tũgoñatutuagarã. ⁴ Bairo marĩ catũgoñatutuario, Dios pũame, “Mujãã, caroaro mujãã ãpu,” marĩ ñgũmi. Tere masĩrĩ yua, marĩrẽ caroaro cã caãtipeere tũgoñarĩ, paio marĩ useanicõã nigarã. ⁵ Bairo caroaro marĩrẽ cã caãtipeere marĩ catũgoña useaninucũrĩjẽ pũame marĩ usearĩtio joroque marĩ áperiya. Bairi merẽ Dios pũame marĩ yerĩpu marĩrẽ cã caaicõãninucũrĩjẽrẽ ñe ũnie rusaeto marĩ masĩõ joroque átiyami, cã yerĩ Espĩritu Santo marĩ cã cajoricũ jũgori.

⁶ Mai, marĩ pũame roro marĩ caãtie jũgori marĩ majũã tie wapare marĩ netõmasĩẽpũ. Bairo marĩ canetõmasĩẽto ñnarĩ, Dios cã caññabesejũgoyeticũricã rãmu caetaro, Jesucristo pũame roque marĩ carorije wapare netõõgu riayupi. ⁷ Ni jĩcãũ ũcũ marĩ mena macããcũ, apei cã yaure quĩñamairĩ, “Murẽ na capajĩãparo ũnorẽã, yure na rajĩãto,” caĩmasĩ macũmi. Baĩpua, cã yau cañũu majũ cã caãmata, tore bairo í masĩbujioũmi. ⁸ Dios pũame roque nocãrõ majũ marĩ cã caññamairĩjẽrẽ marĩ masĩõñupĩ, Jesucristo marĩ cã canetõõrĩqũẽ jũgori. Marĩã, roro caãtipairã marĩ cañnimiatacũãrẽ, cã pũame yucapãĩru riacoásupĩ, marĩ carorije wapare netõõgu.

⁹ Bairi marĩ pũame marĩ carorije wapare cã canetõõbojaricarã ãnirĩ ãme roquere yua atore bairo nemojãñurõ marĩ í masĩña: “Dios camasãrẽ cã caññabeserĩ rãmu caãno popiye cã caãtiparã mee marĩ ãniña,” marĩ í masĩña, Jesucristo marĩ netõõgu yucapãĩru cã cariarique jũgori. ¹⁰ Cajũgoyepũre mai, Diore caboena ãnirĩ cã wapanarẽ bairo marĩ ãmu. Bairo caãna marĩ cañnimiatacũãrẽ, marĩ mairĩ cã mena jĩcãrõrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi, cã macũ cã cariarique jũgori. Bairo cã caãtana ãnirĩ ãme roquere nemojãñurõ atore bairo marĩ í masĩnemoñã: “Jesucristo cariacoatacu nimicãã tunu cã cacatiorique jũgori, cã canetõõparã majũ marĩ ãniña,” marĩ í masĩña yua. ¹¹ Atie cããrẽ marĩ í masĩña: Dios mena marĩ useaniña, marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. Dios pũame cã macãrẽ yucapãĩru cã cariarotiorique jũgori jĩcãrõrẽ bairo cã mena yerĩ jõrõ marĩ ãnio joroque ásupi.

Adãny Cristo

¹² Jĩcãũ caũmu ati yepa caññijũgoricu Adãn cawãmecucu jũgori carorije átaje nijũgoyupa ati yepapũre. Bairo carorije átaje caññijũgoro bero yua camasã yasiũgoyupa. Bairi nipetiro camasã carorije caãna ãnirĩ cayasiparã marĩ ãniña. ¹³ Mai, camasã Moĩsẽs ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ na cacũgoparo jũgoyepua merẽ carorije macããjẽrẽ átĩcõãjũgoyupa ati yepapũre. Bairo camasã roro na caãtiãnimiatacũãrẽ, Moĩsẽs ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ na cacũgoeto jũgori, cã cacũrĩqũẽrẽ cabaibotiorãrẽ bairo na ñnaesupĩ Dios. ¹⁴ Bairo cabaimiatacũãrẽ, Adãn ãnacũ cã caññijũgori rũmũpũ nijũgoatõ Moĩsẽs ãnacũ cã caãni yuteapu nituetayupa roro caãna na cayasirije. Baĩrãpua, Dios Adãrẽ, “Tĩ yucu rĩcare ugaeticõãña,” cã caĩcũrĩqũẽrẽ bairo caãniere na cabaibotiorije jũgori mee yasiyupa camasã. Adãn ãnacũ carorijere caãtijũgoricu majũ ãñupĩ. Jesús pũame roque caroa macããjẽrẽ ati yepapũ cajeatĩjũgoricu majũ ãñupĩ.

¹⁵ Baĩropua, Adãn roro cã caãtaje mena quetibũju cõñamasĩã mano caroa Dios camasãrẽ cã caãtibojarique menarẽ. Bairo cabaimiatacũãrẽ, jĩcãũ caũmu roro cã caãtijũgorique jũgori camasã capããrã yasiyupa. Apei jĩcãũ caũmu Jesucristo jũgori wapa jẽnirĩcãrõ mano Dios

camasãrê cū caátibojarique paio netõrõ cañurijê nijũgoyupa. Nocãrõ camasã capããrãrê caroaro cū caátipee nijũgoyupa. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrê, jicãu caũmu roro cū caátaje mena quetibũju cõñamasãã mano caroa Dios camasãrê cū caátibojarique menarê. Bairo cabaimiatacũãrê, Adãn jicãu caũmu caãnijũgoricu jicã wãmea Diore roro cū cabaibotiorique jũgori nipetiro camasã carorije cawapa cũgorã jeto tuayama. Bairo na catuamiatacũãrê, camasãrê na ñnamairĩ ñe ñnie cawapa cũgoenarê bairo na ññañami Dios nipetiro cū mena catũgoñatutuari majãrê, capee wãme majũ cãrê cabaibotioricarã na caãnimiatãcũãrê. ¹⁷ Mai, jicãu caũmu roro cū caáticũjũgorique jũgori nipetiro camasã mena ãnicõãñupã baiyasirique. Bairo caãna ãnirĩ nemojãñurõ atore bairo marĩ ñ masĩña: “Dios nipetiro camasãrê nocãrõ paio na ñnamairĩ wapa jẽnirĩcãrõ mano, ‘Caroarã ñe ñnie cabuicũperãrê bairo mujãã ññañã,’ cū caĩrĩcãrã puame umũrecõõpu caroaro majũ ãnicõã ninucũgarãma Jesucristo jicãu jũgori,” marĩ ñ masĩña.

¹⁸ Bairo Adãn roro cū caátaje jũgori nipetiro camasã cabuicũnarê bairo na tuo joroque ásupi. Jesucristo puame roque caroaro cariape acũ, cū cariarique mena nipetiro cabuimãnarê bairo tuamasicõã ninucũñama. ¹⁹ Bairo ñgu ñña: Jicãu caũmu Diore cū cabaibotiorique jũgori capããrã camasãrê rorije caãnarê bairo na ññañami Dios. Apei puame roque Diore cū catũgoũsarique jũgori capããrã camasãrê caroarã ñe ñnie cawapa mãnarê bairo na ññañami Dios.

²⁰ Apeyera tunu Moissês ãnacũ mena cũñupĩ Dios cū caroticũrĩqũerê, nipetiro camasã tocãnacã wãme roro na caátie na camasãparore bairo ñ. Bairo tie cū cacũrĩqũerê masĩmirãcũã, nemojãñurõ carorije macããjẽrê átinemõñupã. Bairo camasã na cabaimiatacũãrê, Dios puame nemojãñurõ na ññamainemocõã jũgoyecusupi. ²¹ Roro marĩ caátie wapa jũgori marĩã nipetiro camasã cabaiyasiparã jeto marĩ ãñañã. Bairo cabaiyasiparã marĩ caãnimiatãcũãrê, Dios puame caroaro marĩ cū caátie jũgori caroarã ñe ñnie cawapa cũgoenarê bairo marĩ ãnio joroque ásupi. Bairo átiri yua, yerĩ pũna capetietie cũãrê marĩ joyupi marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori.

6

Muertos respecto al pecado pero vivos en Cristo

¹ Bairo yua, yu cañatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caató to ñucati? “Dios puame nemojãñurõ marĩ qũñamãiãto,” ñrã, ¿nemojãñurõ carorije macããjẽrê marĩ átinemocõãcuti? ² Tore bairo marĩ áperigarã. Merê marĩã, roro átianajẽrê cajãnamajũcõãrĩcãrã marĩ ãñañã. Bairo caãna ãnirĩ, ¿dope bairo tunu carorije macããjẽrê marĩ átianinemobujiocuti? ³ ¿Atore bairo mujãã masĩtĩñati? Mujãã masĩrã. Mujãã puame Jesucristo yarã ãnigarã na mujãã cabautiza rotirica rãmu caãno atore bairo mujãã tuayupa: Jesucristo yucupãĩpu cariaricere bairo caãna mujãã tuayupa, Dios cū caññajoro. ⁴ Bairo mujããrê na cabautizari rãmu Jesucristo mena cayaecoricarãrê bairo baimirãcũã, tunu cū mena Dios cū cacatioricarãrê bairo mujãã baiyupa. Bairo cū mena cacatiricarãrê bairo caãna ãnirĩ caroarã cawãma yerĩcũna mujãã tuayupa yua. Tore bairo marĩ ásupi cū macãrê Dios nocãrõ caroaro cū caátimasĩrĩjê jũgori.

⁵ Jesucristo mena marĩ caãnicõãmata, cariapea cariaricũpu nimicũã, tunu cū cacatiricarorea bairo marĩ cũã cacatinemoparã marĩ ãnigarã. ⁶ Bairo, bairo marĩ masĩña: Marĩã, cajũgoyepure roro marĩ caátianimirĩqũerê Jesucristo cū cariarique jũgori yucupãĩpu papuaturerocarore bairo baiyupa Dios cū caññajoro. Dios puame ati rupau mena roro camasã na caátianigarije to yasio joroque ñ, bairo ásupi Jesús. Bairo ãmerê roro átianajẽrê caẽñotamasĩenarê bairo marĩ baietiya. ⁷ Nĩ jicãu ùcũ baiyasiri bero, cū rupau roro caátigamirĩqũerê átinemõñĩñami.

⁸ Bairo, bairo marĩ ñ tũgoñacõã ñña: Jesucristo mena cariaricarãrê bairo caãna ãnirĩ, cū caãtore bairo marĩ átigarã. Cariaricu nimicũã catitunurĩ umũrecõõpu cū caátatore bairo marĩ cũã riamirãcũã tunu catitunurĩ umũrecõõpu marĩ ágarã. ⁹ Tunu atore bairo marĩ masĩnemoña: Jesucristo riarĩ bero catitunurĩ umũrecõõpu acũ pugani cãrõ tunu rianemõetigũmi. Di rãmu ùno riarique cū emũetaeto. ¹⁰ Jicãnia rianãñupĩ, marĩ carorije wapare netõõgu. ãmerê yua, catiri bero Dios mena caroaro ãnicõã ninucũñami. ¹¹ Bairo ãmerê yua, mujãã puame tirũmũpu roro mujãã caátianajẽrê cacũmajũcõãrĩcãrãrê bairo tũgoñaña. Cariacatana ãnana carorijere na caátimasĩtõtõrêã bairo mujãã cũã tiere tũgõsanemõeticoãña. Jesucristo mena caãna ãnirĩ, mujãã caátianipeere Dios cū caborore bairo jeto átianicõãña.

¹² Bairo bairo yua, mujãã puame ati rupau batioro roro mujãã caátiganucũrĩjẽrê mujãã majũrê átijãtirocticõãña. Roro marĩ rupau caátiganucũrĩjẽrê tũgoñaenarê bairo tiere tũgoñanetõcõãña. ¹³ Marĩ cañarĩjê, marĩ cabũsurije nipetirije marĩ rupau macããjê mena roro marĩ áperigarã. Bairo roro átajere átato ùnorêã, Dios cū caborore bairo caroa macããjê puamerê marĩ átianigarã. Riacoati tunu cacatiricarãrê bairo caroa macããjẽrê marĩ áticoã

ninucũgarã. ¹⁴ Bairi yua, ãmerẽ roro átiãnajẽ mujãã catũgoñarijẽ mujãã netõnucãetĩgaro. ãmerẽ yua, Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Dios pũame roque mujããrẽ mairĩ, caroaro mujãã rotiyami mujãã yerĩpũ. Bairo cũ mena mujãã caãnoi, carorije átaje mujããrẽ emũetaetiya.

Un ejemplo tomado de la esclavitud

¹⁵ Bairi yua, yu cañatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caãto to ñucuti? ¿Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ carotiecocõãna mee, Dios yayere caĩroarã ãnirĩ carorije macããjẽrẽ marĩ átinemocõãnicuti? Tore bairo marĩ áperigarã. ¹⁶ Caroaro mujãã masiña merẽ atiere: Mujãã pũame apei cũ carotirore bairo mujãã caãticõãmata, cũrẽ capaabojacoteri majã majũ jããrã mujãã baiya. Cũã, mujãã quetiupũre bairo tuau baiyami. Torea bairo carori wãmerẽ mujãã caãticõãmata, tie carorijere caãtirotiococotenucũrã majũ mujãã tuaya. Dios cũ carotirore bairo marĩ caãticõãmata roque, cũrẽ capaacoterãrẽ bairo marĩ ãnigarã. Bairo cũ carotirore bairo ána carorijere átato mano marĩ ãnigarã. ¹⁷⁻¹⁸ Mai, mujãã pũame cajũgoyepũre carorijere áticõã ninucũrã tiere caẽñotamasiẽna majũrẽ bairo mujãã baiyupa. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua aperã Jesucristo yaye quetie mujãã na caquetibũjuro tũgori, mujãã yerĩpũ tiere mujãã tũgõsajũgoyupa. Bairi Jesucristo jũgori roro átajere caẽñotamasirã ãnirĩ caroa macããjẽ majũrẽ mujãã átiãnicõã jũgoyupa. Bairo mujãã caãnajẽ cutiere tũgoñari, yu pũame Diore, “Mu ñujãñuña,” cũ ñinucũña. ¹⁹ (Bairãpũã mai, catũgoñatutuawẽpũẽna mujãã caãnoi, camasã na cabairijere icõñari mujãã yu quetibũjuya.) Mujãã pũame cajũgoyepũre mujãã cañarijẽ, mujãã cabusurije nipetirije mujãã rupau macããjẽ mena roro átiãnajẽrẽ mujãã átiãñupã. Bairo roro átajere átato ñnorẽã, ãme roque Dios cũ caborore bairo caroa macããjẽ pũamerẽ átiãña. “Cũ mena caãñimajũcõãrã ãnirĩ nemojãñurõ cũ caborore bairo marĩ átiãrã,” ñ tũgoñari caroaro áticõã ninucũña.

²⁰ Mai mujãã, cajũgoyepũre roro caãticõãna ãnirĩ tie carorijere caãticotenucũrã majũ mujãã ãñupã. Bairo caãna ãnirĩ ñe ñnie caroa macããjẽrẽ mujãã átiga tũgoñamasiẽsupa. ²¹ ¿Cajũgoyepũre roro mujãã caãtiãnajẽ mena ñe ñnie caroare mujãã bócarĩ? Mujãã bócaesupa. Tiere tũgoñamasirĩ yua, ãmerẽ mujãã bobotũgoñaña. Roro mujãã caãtaje wapa peero yasiricaropũ roro mujãã baibujioyupa. ²² Bairo baibujiomirĩcãã, ãmerẽ yua roro mujãã caãtiganucũrijẽrẽ eñotamasirĩ, Dios cũ caãtirotiore bairo caroa macããjẽ pũamerẽ mujãã átijũgoyupa. Tie roque wapacutiya mujããrẽ. Bairi nemojãñurõ cũ caborore bairo mujãã caãpata, cũ caãtiãnrotirijere caãna majũ mujãã tuaya. Bairo mujãã caãticõãninucũata yua, yerĩ capetieti pũnarẽ mujãã jogũmi Dios. ²³ Bairi roro camasã caãtipairã na yaye wapa peeropũ caãpãrã niñama. Dios marĩrẽ cũ cajorije pũame roque yerĩ capetietie niña. Jesucristo marĩ quetiupũã jũgori wapa jẽñirĩcãrõ mano tiere marĩ joyami.

7

Un ejemplo tomado del matrimonio

¹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ mujãã masiña. Tie pũame atĩ yepapũ mai marĩ cacatiãno, marĩrẽ tutuaro rotirore bairo marĩ átiya. Marĩ cariaro bero roque, tiere carotiecõena marĩ tuacõãña yua. ² Mai, icõñari mujãã yu quetibũjupa: Jicãõ ñcõ camanapũcũco, cawãmojiyarico cõ caãmata, Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũẽ caĩquetibũjuro jũgori cõ manapũre cõ capitiro maniña. Cõ manapũ cũ cariaro bero roquere yua, na cawãmojiyamirĩqũẽ peticoaya. Bairi yua, Moisés ãnacũ, “Mu manapũre cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũriqũerẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. ³ Bairi tunu cõ manapũ cũ cacatimiatacããrẽ, apei caũmu mena cõ caãmata, roro áco átiyamo. Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ cabaibotiore bairo baiyamo. Bairo caãcõ nimiocãã, cõ manapũ cũ cariacõpata roque, Moisés ãnacũ, “Mu manapũre cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũriqũerẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. Bairi apei caũmu mena wãmojiyari cõ caãmata, carorije áco mee átiyamo.

⁴ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna torea bairo mujãã cãã Jesucristo cũ cariarique jũgori ãmerẽ yua Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Bairi jicãõ cõ manapũ cũ cariaro bero apei camanapũcũcore bairo catuarã ãnirĩ, apei yarã majũ mujãã tuaya yua. Bairi mujãã ãmerẽ Jesucristo cariacõamirĩcũ tunu cacatirica yarã majũ roque mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ caroa átaje tocãnacã wãmerẽ mujãã átiãnigarã. ⁵ Cajũgoyepũre mai marĩ cajesorije ñnie carorijere marĩ ññaugaripeanucũwũ. Bairo caĩñaugaripearã ãnirĩ Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ tũgori bero tie roticũriqũerẽ marĩ baibotijũgowu. Bairo tiere cabaibotiorã ãnirĩ nemojãñurõ tutuaro carorijere marĩ apũ. Bairo carorijere ána yua, peeropũ cayasirãná majũrẽ bairo marĩ baimiwũ. ⁶ Cajũgoyepũre Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerẽ carotiecõãrã majũ marĩ ãnimiwũ. ãme roquere yua, Jesucristo mena ãnirĩ tie rotiriquere carotiecõãrã mee marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirĩ Dios cũ caborore bairo caroa macããjẽ pũamerẽ marĩ átiãñijũgomasiña, Dios, Espiritu Santore marĩ yerĩpũ cũ cajoro

jūgori. Bairo Moisés ānacū cū cawoaturiquere marī catāgousaro jūgori mee, cawāma yeri marī cacūgoro jūgori roque Dios cū caborore bairo marī ātiānimasīña.

El pecado que está en mí.

⁷ Bairo Moisés ānacū cū caātroticūrīqūē, “Carorije niña,” ħmarī ĩrāati? Bairo marī ĩētīgarā. Tie rotirique camanicōāta, “Yua, carorije caācu yu āniña,” marī tocānacāpua marī ĩ tūgoña masīētībujoricarā. Mai, ĳcā wāme roticūrīqūē macāājērē yu quetibūjupa: “Aperā yayere ĩñaugaripeaeticōāña,” ĩ quetibūjuya. Tie roticūrīqūē camanicōāta, “ĩñaugaripearique, carorije niña,” marī ĩ masīētībujoricarā. ⁸ Bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caāno jūgori yua, marī rupaꝑꝑu rorije marī caātigarije caānie puame tocānacā wāme roro átajere nemojāñurō marī ātinemo joroque baiyupa. Tie roticūrīqūē camanicōāta roque, carorije puame camanierē bairo tuabujoro. ⁹ Mai, roticūrīqūērē masīēcūꝑꝑu yu caāna yuteare cacatimajūūrē bairo yu ānimiwū. Cabero tie roticūrīqūērē yu camasīrō bero yu rupaꝑꝑu rorije yu caātigarije caānie puame āninemoñupā. ¹⁰ Bairo caātiecou ānīrī peeropu yu cayasipeere merē yu masīwū. Bairo tie rotirique jūgori camasārē Dios mena caroarō na catuabujoparo ũnorēā, yu puamerē carorije wapa cacūgoure bairo yu tuo joroque yu āꝑꝑu. ¹¹ Yū majū yu tūgoña mawījayupa. “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē yu ātiꝑeyocōāgu,” ĩ tūgoñamicūā, yu rupaꝑꝑu rorije yu caātigarije caānie jūgori tiere yu ātiꝑeyomasīꝑꝑu. Bairo ātiꝑeyomasīētīrī, carorije cawapacꝑꝑu peeropu cayasipaꝑꝑe bairo yu tuamiñupā.

¹² Bairo atore bairo marī ĩ yaparoya Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē: Tie cañurījē majū niña bairopua. Tocānacā wāme roticūrīqūē caroarō cariaꝑe quetibūjūrique cañurījē niña. ¹³ Toroquere Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurījē nimirōcūā, ħnopēīrō tie jūgori marīrē carorije cabuicnarē bairo marī tuo joroque to āsupari? Tie jūgori mee tore bairo marī baiwū. Marī carorije jūgori carorije wapacnarē bairo marī tuo joroque marī āꝑꝑu. Bairo bairo tie rotirique caroa macāājērē masīrī bero yua, roro marī rupaꝑꝑe caātiganucūrījē puamerē, “Tie carorije átaje majū niña,” marī ĩ tūgoñamasījūgowu. Bairo ĩ tūgoñamasīrī, peeropu cayasicoabujorārē bairo marī caānajē cutie caārē marī masīwū.

¹⁴ Bairo atore bairo marī masīña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūē puame Dios cūrē cū caquetibujucūrīqūē majū niña. Bairo cañurījē majū niña. Yū rupaꝑꝑu rorije yu caātigarije cacūgou ānīrī yu puame roque carorije macāājērē caāticōāninucūā yu āniña. ¹⁵ Yua, yu caātigarije caroa ũnierē yu āꝑerīnucūña. Aꝑeꝑe carorije caātiamanīꝑeꝑe ũnie puame roquere yu ātinucūña. Bairo yu caātinucūrījērē dope bairo ĩni masīētīña. ħDopēī tore bairo yu ātibaucatī? ¹⁶ Yū caātigaetie puamerē ācu, atore bairo yu masīña: “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurījē niña,” ĩni masīña. ¹⁷ Bairo āmerē yu majū tie carorijere yu āꝑerīya. Yū yeri yu catūgoñarījēꝑꝑu carorije macāājē átaje nicōāña. Tie puame roro yu ātiāninucūō joroque yu ātiya. ¹⁸ Bairo caroa macāājērē ātigamicūā, yu ātījīlātietya. Bairo ātījīlātietya atore bairo ĩni masīña: Yū rupaꝑꝑu mena roro yu caātigarijere yu caāꝑata, ꝑetoaca ũno caroa macāājē manimajucōāña. ¹⁹ Yua, yu caātigarije caroa ũnierē yu āꝑerīya. Aꝑeꝑe yu caātigaetie puame roquere yu ātinucūña. ²⁰ Yū caātigaetie puamerē ācu, atore bairo yu masīña: Yū majū tie carorijere yu āꝑerīya. Yū yeri yu catūgoñarījēꝑꝑu carorije macāājē átaje nicōāña. Tie puame roro yu ātiāninucūō joroque ātiya.

²¹ Aore bairo jero yu baicōā ninucūña: Caroa macāājērē ātiganucūmicūā, rorije átaje puame jetore yu āticōā ninucūña. Carorije puame yu āñijūgoyecatīnucūña. ²² Yū majūꝑꝑa, Dios cū caroticūrīqūērē yu bomajucōāmiña. ²³ Bairo ātiere yu masīña: Yū catūgoñarījē mena caroa macāājērē yu ātigamiña. Bairo yu caātigamiatacūārē, yūꝑꝑe niña caroarō yu caātīgatūgoñarījērē ēñotarore bairo yūꝑe caātinucūrījē. Bairo yu majū rupaꝑꝑu mena carorijere tutuaro yu ātiganucūña. Bairo yūꝑꝑe caāno jūgori carorijere yu ātījānamasīētīña.

²⁴ Bairo carorije macāājērē caāticōāninucūā ānīrī, ꝑꝑutioro roro yu tūgoñarīqūē paiya! Peero caꝑꝑetietorꝑꝑe caāꝑáꝑꝑu yu āniña. ꝑTame, roro majū yu tāmꝑꝑocꝑꝑu! Bairo, ħni ũcū majū carorije yu rupaꝑꝑu cacūgou yu caānie wapare yu cū netōōꝑꝑucꝑꝑu? ²⁵ Dios puame Jesucristo mena yu catūgoñatutuario jūgori, yu carorije wapare yu netōōꝑꝑumi. Bairo cū caātiꝑeere tūgoñarī, “Mu ĩñujāñuña,” cū ĩninucūña. Bairo atore bairo ĩni yaparoya yu cabairijere: Dios cū caroticūrīqūērē, cū cabororea bairo yu caātiꝑe niña. Baimicūā, yua, atī rupaꝑꝑu caācū ānīrī roro átaje yūꝑꝑe caāno jūgori carorije yu caātiꝑeꝑe cūā āno bairopua.

8

La vida conforme al Espíritu de Dios

¹ Bairo Dios puame noa ũna Jesucristo mena caānarē, “Mujāā buicꝑꝑetya,” di rāꝑꝑu ũno na ĩreetīgumi. ² Jesucristo jūgori Espiritu Santo cawāma yeri catīriꝑꝑere cajou puame roro marī caātaje wapare cabuicꝑꝑerārē bairo marī ānio joroque marī āꝑꝑu. Tunu bairoa peeropu marī cayasīrāꝑꝑuꝑꝑe cūārē marī netōōñupī. ³ Marīā, rorije caātiāninucūrā marī caāno jūgori, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē marī caātiꝑeyomasīꝑeꝑe mañupā. Tie roticūrīqūē jūgori marī carorije wapare marī canetōmasīētīmiatacūārē, Dios puame roque marī carorije

wapare netōōgu, cū macūrē ati yepapu cū joyupi. Cū macū puame marī roro caátipairā marī carupaucutorea bairo ati rupau cacūgon āñupī. Ti rupau mena riarī marī carorije wapa caānierē merē reepycocōāñupī. ⁴ Tore bairo marī ásupi Dios, cū camasiōrījē jūgori marī puame cū carotirore bairo marī caátipeyomasīparore bairo ī. Bairi marīā, āmerē yua ati rupau mena roro marī caátiganucūrōrē bairo marī átiāmerīgarā. Espiritu Santo cū caátitirore bairo jeto roque caátianiparā majū marī āniña.

⁵ Tocānacāpua camasā ati rupau mena roro caátinucūrā puame, ti rupau roro na caátie jetore átiāniganucūñama. Aperā, Espiritu Santo cū carotirore bairo caátinucūrā roque, cū caborije cañurījē puamerē átiāniganucūñama. ⁶ Noa ūna ati rupau mena roro caátianinucūrā puame tore bairo na caáticōānincūata, peero yasiricaropu āgarāma. Aperā, Espiritu Santo cū caborije cañurījē ūnie puamerē caátianinucūrā roque tocānacā rūmua Dios mena yerijōrō ānicōā ninucūgarāma. ⁷ Noa ūna ati rupau mena roro caátianiganucūrā puame Dios cū carotirore bairo átiñātimašgaeti yama. Bairi Dios pesuare bairo caāna majū tuayama. ⁸ Bairi tore bairo ati rupau mena roro caátianinucūrā puame di rāmu ūno Dios cū caññajesorije ūnierē áperimajūcōāñama cū caññajoro.

⁹ Mujāā roque āmerē, na rupau caborore bairo caátianinucūrā na caátianinucūrōrē bairo mujāā átiāmerīña. Espiritu Santo cū camasiōrījē jūgori roque cū caátitirore bairo jeto mujāā átiānincūñā. Tore bairo mujāā átiānincūgarā, caānorē bairo Espiritu Santo Dios Yeri majū mujāā yeripu cū caāmata. Tunu bairoa Jesucristo cū cajou Espiritu Santo majūrē ni ūcū cū yeripu cacūgoecu puame Jesucristo yau mee niñami. ¹⁰ Ati rupau, roro marī caátinucūrī rupau puame caboapa rupau niña. Bairo caboapa rupau caānimiatcāārē, Jesucristo marīpūre cū caāmata, Dios puame cañurā ñe ūnie cawapa mānarē bairo marī ānio joroque átiyami. Bairi marī rupau caboamiatcāārē, marī yeri puame ūmurecōopu caticōā ninucūgaro. ¹¹ Dios Yeri Espiritu Santo, Jesucristo cariaricūpūre tunu cū catio joroque caátacu puame marīpūre cū caāmata, marī rupau cayasiro bero tunu ti rupaure catio joroque átiyami. Espiritu Santo marīpūre cū caānoi, cū camasiōrījē mena tore bairo marī átiyami.

¹² Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, marī yeripu Espiritu Santo cū caāno jūgori ati rupau mena roro marī caátiganucūrījērē áperirotiya. Espiritu Santo cū carotirore bairo puame roque átirotiya. ¹³ Ati rupau mena roro mujāā caátiganucūata, peeropu mujāā yasigarā. Baimirācāā, tie carorijere Espiritu Santo cū camasiōrījē jūgori mujāā caátijānaata roque, mujāā caticōā ninucūgarā.

¹⁴ Nipetiro Espiritu Santo cū camasiōrījē jūgori cū carotirore bairo caátiusarā puame Dios pūnaa majū niñama. ¹⁵ Dios, Espiritu Santore marī cū cajoroī, paacoteri majā na quetiupaure cauwirā na cabairore bairo marī baietiya. Dios puame marīrē cū pūnaa marī ānio joroque átiyami. Cū, Espiritu Santo marī cū cajūgomasiōrījē jūgori marī Pacu Diore, “Caacu,” cariape cū marī ī masiña. ¹⁶ Espiritu Santo puame marī yeri marī catūgoñarījēpu, “Dios pūnaa majū marī āniña,” marī ī tūgoñao joroque átiyami. ¹⁷ Bairo cū pūnaa caāna āniri Dios, cū pūnaarē, “Caroare mujāā yu jogu,” nipetiro cū cañīcārōrē bairo marī cūgopeyogarā. Jesucristo jūgori tiere marī cūgogorā. Jesucristo cū carotirore bairo marī caátie jūgori marīrē roro na caāpata, cū mena ūmurecōopu caroaro caānopu caroaro marī ānicōā ninucūgarā.

La gloria que ha de venir

¹⁸ Ati yepapu āna, roro popiye marī cabainucūrījē mena quetibuju cōñamasīā mano ūmurecōo caroaro caānopu caroare Dios marī cū cajopee menarē. Bairo ati yepapu roro popiye baimirācāā, cabero caroaro majū marī ānicōā ninucūgarā Jesucristo mena yua. ¹⁹ Nipetirije ati ūmurecōo macāājē Dios cū caqūēnorīqūē puame camasā pajūtricarō mano apeye ūnierē na cacoterore bairo coterō baiya. “Ánoa yu pūnaa niñama,” Dios cū caīpa rāmu caetaparore coterō baiya. ²⁰⁻²¹ Caññijūgoropu Dios cū caqūēnorīqūē nipetirije caroa cañurījē āñijūgoyupa. Cabero ati yepa macāājē roye tuapeticoasupa. Ati yepa to majūā roye tuaesupa. Adán cū cabaibotiorijere iñarī, Dios puame roque nipetirije to roye tuo joroque ásupi. Bairi nipetirije ati yepa macāājē cayasipee majū tuayupa. Bairo cayasipee caānimiatcāārē, caberopu Dios puame tiere caroaro wasoagumi tunu. Bairo ti rāmu caetaro cū pūnaarē cawāma rupau cū cawasoaparorea bairo ati ūmurecōo macāājē cū caqūēnorīqūē cāārē cawāma jeto wasoacōāgumi. Bairo cū caáto, tirūmupū cū caátijūgoricarore bairo caroaro nigaro tunu. Pūgani roye tuaetigarō yua.

²² Bairi atore bairo marī masiña: Ati ūmurecōo macāājē nipetirije Dios cū caqūēnorīqūē puame, jīcāō carōmio pūnaa cutigo popiye cō canetōrōrē bairo tie cūā roro popiye netōrō baiya. ²³ Tie ati ūmurecōo macāājē jeto mee roro popiye netōrō baiya. Marī cāā torea bairo popiye marī bainucūñā. Bairo caāna nimirācāā, merē caññijūgoro Espiritu Santore Dios cū cajoricarā majū marī āniña. Popiye netōrō marī ānicoteya mai ape rupau, rorije cacūgoeti rupaure, marī, cū pūnaarē cū cañīcārōrēā bairo Dios cū cawasoaparo jūgoye. ²⁴ Jesucristo mena marī catūgoñatutuario jūgori marī netōōñupī Dios. Bairi caberopu marī

rupaure cū cawasoapeere cañnorē bairo cariape marī tūgoñatutuacoteya. Ni jīcāū ūcū dise ūnie cū cacoteriquere merē cū caññaata, tiere cotenemoetiayami. Marī caññaariqūēpu cañmata, dope bairo merē ññaariqūēpure cotemasīā mano. ²⁵ Bairo marī caññaatiere mai cacoterā ñniri tiere pajutiricaro mano marī cacotetūgoñarō ñña.

²⁶ Marī puame Diore caroaro cariape cañnorē bairo cū marī jēnimasī peyoetinucūña. Bairo cajēnipeyomasīēna marī cañnoi, Espiritu Santo puame marī juātinemonucūñami. Bairo marī caātiānipereere marī jēnibojayami cū yaye busurique mena. Tie busurique puame camasā busurique mena cabusujēñomasīā manie ñña. ²⁷ Dios puame roque marī yeri marī catūgoñarijērē caññabesemasī ñniri Espiritu Santo marī cū cajēnibojarijere cariape tūgomasīñami. Dios cū caborore bairo Espiritu Santo puame, marī, cū yarārē marī jēnibojanucūñami.

Más que victoriosos

²⁸ Atore bairo marī masīña: Nipetiri wāme caroa, o popiye marī cabainucūpeere marī cūñupī Dios, marī, cūrē camairā cū caborore bairo caroaro marī caātiānimasīparore bairo ī. Tore bairo marī cūñupī Dios marī, cū cabesericarā, cū cabojūgoricarorea bairo catūgousarārē. ²⁹ Dios merē caānijūgoripaupa marīē ññabeseri, “Ánoa caāniparā yu pūnaa majū nigarāma,” ĩcūcōāñupī. Cū macū cū caānierē bairo marī caānierē bou, bairo ĩcōā jūgoyupī. Bairo tunu cū macūrē, nipetiro cū mena catūgoñatutuarā jūgocūre bairo cū caānierē bou, bairo ĩ jūgoyeticūcōāñupī Dios. ³⁰ Caānijūgoripaupa merē cū yarā cū caānirotiricarā marī cañnoi, cū pūnaa caāniparārē marī beseyupi. Bairo cū cabesericarā marī cañnoi, “Ñe ūnie cabuimāna, cañura ññama,” marī ĩ ññañami. Bairo cū cañ ññaarē marī cañnoi, caroaro majū cū caānajē cutie macāājērē marī cūā jīcā wāme ūnorē marī cūgoo joroque ásupi.

³¹ Bairo tie caroa queti majūrē tūgoñari, atore bairo marī tūgoña masīnemoña: Dios cū caññamaicoterā marī cañnoi, noa ūna aperā marīē caññaterā nimirācūā, roro marī átiyaparoetiayama. ³² Dios cū macū caññamajūūrē cū riaroti joyupi ati yepapure, marī nipetiro marī carorije wapare netōōgu. Marī mairī, “Cū yu joetigu yu macūrē,” ĩesupī. Bairo caātacu majū ñniri nipetirije caroaro marī caānajē cutipee cūrē marī jomajūcōāgumi. ³³ Dios roque, “Ánoa ñe ūnie cawapa cūgoena ññama,” marī, cū cabesericarārē marī ĩ masīñami. Bairo ni jīcāū ūcū, “Ánoa, cañuena ññama,” marī ĩ busujāmasīēcūmi. ³⁴ Mai, atore bairo ñña: Jesucristo puame yucpāipū marī carorije wapare netōōbojagu riayupi. Bairo riacoamicā, tunu nemo catiyupi Dios cū camasīrjē jūgori. Bairo catiri bero āmerē yua, cū pacu cū carotimasīrjēpu cariape nūgōāpu ruiiri, marī yaye caānipeere jēnibojau átiyami cū pacu Diore. Bairo ni jīcāū ūcū, “Ánoarē na yaye wapa popiye na bairo joroque na átirotiya,” marī, Dios cū cabesericarārē marī ĩ busujāmasīēcūmi. ³⁵ Jesucristo marīē cū camairjērē ni jīcāū ūcū ēñotamasīēcūmi. Tunu bairoa popiye marī cabairije, o marī causeariti tūgoñarijē, o aperā Jesucristo yarā marī caānie jūgori roro marīē na caātie to caānimitacūārē, Jesucristo puame marīē maicōā ninucūñami. Tunu bairo marī caaariarije, marī cajutii bopacarije, o cauwiorije watoa marī caānie, o aperā marīē na capajāgarije caānimitacūārē, Jesucristo puame marī maicōā ninucūñami. ³⁶ Dios yaye quetire woarica tutipū cūā atore bairo ñña cū yarārē:

“Dios, mu yarā jāā caāno jūgori tocānacā rāma jāārē pajjārīcārō uwioro jāā átinucūñama. Ovejare pajjāgarā, narē pajjārīcārōpu na cajeánarē bairo jāā cūrē roro jāā átinucūñama,” ĩ quetibujū woatuyupa Dios ya tutipū.

³⁷ Bairo roro netōrō marī cabairije caānimitacūārē, marī puame Jesucristo marīē camai cū cajuātie jūgori roro marī cabainucūrjērē netōñcārī jōpuame tiere tūgoñaenarē bairo marī tūgoñanetōcōāgarā. ³⁸ Bairo ñe ūnie rusaeto atore bairo ñi tūgoñatutuacōāña: Dise apeye ūnie Dios marīē cū camairjērē marī ēñotamasīētīña. Marī cabaiyasiata, o marī cacaticōāmata cūrē, dise ūnie marī ēñotamasīētīña. Bairo tunu ángelea majā, wātī yeri pūna quetiuparā cūā marīē Dios cū camairjērē marī ēñotamasīētīña. Tunu apeye āme caānie, caberōpu caānipee cūā marī ēñotamasīētīña. ³⁹ Bairo tunu jōbui ūmrecōōpu macāājē, caūcūārōpu macāājē, nipetirije Dios cū caqūēnorīqūē, marīē Dios cū camairjērē marī ēñotamasīētīña. Marī Quetiupau Jesucristo yarā marī cañnoi, jdi rāmu ūno marī majjānaetinucūgumi Dios!

9

Dios ha escogido a Israel

¹ Yu, Jesucristore catūgousau ñniri mujāārē cariape yu quetibujuya. Mujāā ñitoetiya. Tunu bairoa Espiritu Santo yure cariape cū caquetibujuro jūgori cariape mujāārē ñña. ²⁻³ Yu yarā, yu ya poa macāāna judío majā Jesucristore na catūgousaetiēre ññari roro yu tūgoñariqūē paicōā ninucūcūpu. Yu yeri yu catūgoñarijēpu roro capūñirōrē bairo yu tūgoñanucūcūpu.

Bairo tãgoñarĩ yua, yu yarã Jesucristore na catãgousapeere bou, Jesucristo cã camano, peero caũpetietopu yu ágatũgoñaña, bairo na yu cabaibojaro ñnarĩ roro na caátie wapare netõbujiorãna Ì. ⁴ Na, yu yarã judío majã pũame Jesucristore tãgousaetimirãcãã, Israel ãnacũ pãrãmerã, Israel ya poa macããna majũ niñama. Bairi narẽ Dios pũame cã pũnarẽ bairo caãniparã majũ na beseyupi. Bairo na beseri bero yua, nocãrõ cã catutuarije cã caasiyarije mena natu ãñupĩ. Bairo na mena ãcũ, caroa wãme cã na caãtipeere na átiroyupi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ cawãmecutie cããrẽ na cũñupĩ. Tunu bairoa cãrẽ na cañubuepee, caroaro na cã caãtipee cããrẽ na joyupi. ⁵ Na cãã judío majã jãã ñicũjãã ãnana pãrãmerã, jãã ya poa macããna majũ niñama. Tunu apeyera camasã ya wãme marĩ catũgoñarõ pũamata, Jesucristo cãã judío majã yaere bairo buiyupi ati yeparũe. Cãã, niñami ati yepa macããjẽ caãnie nipetirije Quetiupau. Bairi cãrẽ marĩ cabasapeopee niña. Bairoa to baiãto.

⁶ Dios, Israel ya poa macããnarẽ caroaro na cã caátigariquere na átiyeyocu mee baiyami. Bairo pũame roque niña: Diore na catãgousaetie jũgori nipetiro judío majã Israel pãrãmerã nimirãcãã, na mena macããna aperã apeĩ pãrãmerãrẽ bairo caãna tuayama Dios cã caññajoro. ⁷ Bairi judío majã nipetiro Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna nimirãcãã, cariape cã pãrãmerã majũ nipetiyama Dios cã caññajoro. Bairi bairo qũñupĩ Abrahãrẽ Dios: “Pugarã mu capũna cutimiatacããrẽ, mu macũ Isaac jũgori capããrã nigarãma mu pãrãmerã caãniparã,” qũñupĩ. ⁸ Bairo ñgorõ ñña: Nipetiro Abraham ya poa macããna cabuianicũrã Dios pũnaa majũ mee niñama. Dios Abrahãrẽ, “Caroaro mu yu átiyu,” cã caññiqũerẽ catãgousarã roque Dios pũnaa niñama. Na ñna roque, Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ tuayama Dios cã caññajoro. ⁹ Mai, atore bairo ãñupã Dios caroaro cã cã caãtipee Abrahãrẽ: “Ati yutea ñno caãno ape cãmarẽ yu caetaro, merẽ Sara mu ñmo jĩcãũ macũ catigomo,” qũñ quetibũju jũgoyeticũñupĩ Dios Abrahãrẽ, cã macũ cã cabuiapee macããjẽrẽ.

¹⁰ Atie yu cañquetibũjurije jeto mee niña. Apeye atore bairo Ìcõñanemorĩqũẽ roque cariape majũ niña: Abraham macũ Isaac, butiri bero, ñmo cusupi Rebecare. Bairi cõ pũnaa jĩcãnia pugarã cabuiaricarã Isaac jĩcãũ pũnaa ãñupã. ¹¹⁻¹³ Mai, na cabuiaparo jũgoye, caroa, o carorije macããjẽrẽ na caãtiparo jũgoyepua merẽ Dios jĩcãũrẽ cã besecũcõãñupĩ. Atoe bairo cõ ññupĩ Rebecare: “Cajũgocu caãnipau pũame cã baire capaocateire bairo ñgumi,” cõ ññupĩ. Tie cõ cã cajũgoyetirique pũame cã ya tutipũ cañrõrã bairo cariape ñña: “Jacore mairĩ cã yu besewu. Apei Esau pũamerẽ cã ññatewu,” ñ quetibũjuya. Tore bairo cã caátajere masĩrĩ, atore bairo cariape marĩ ñ masĩña: “Dios, cã caboro, cã caátigajũgoyetiricarore bairo camasãrẽ na besemasĩñami cã caborãrẽ. Dope bairo caroaro na caãtiere ññajesori mee na beseyami,” marĩ ñ masĩña.

¹⁴ Tiere masĩrĩ yua, “Toroquere, cariape caãcu mee niñami Dios bairo cã caápata,” ¿marĩ ñrãati? ¿Tore bairo marĩ ñ masĩña bairãpua! ¹⁵ Atoe bairo pũame qũñupĩ Dios Moiserẽ: “Yu camai jettore cã ññinaimãu,” qũñupĩ. ¹⁶ Bairi atore bairo marĩ masĩña: Dios, cã majũ cã caboro marĩ camasãrẽ marĩ bopaca ññamasĩñami. Cã marĩ camairitõrõ jũgori mee marĩ mainucũñami. Tunu bairoa caroaro marĩ caátie jũgori mee marĩ maiñami. ¹⁷ Tore bairo cã majũ cã caborore bairo átiri, atore bairo qũñupĩ Dios quetiupau rey Egipto macããcãrẽ Moisés ãnacũ cã caãna yuteapure: “Yu catutuarijere mu mena ññogu, murẽ quetiupare bairo mu yu jõwũ. Nipetiro camasã, catutuaa, caãtuna yu caãnierẽ na camasiparore bairo ñ, tore bairo mu yu ãpu,” qũñupĩ Dios. ¹⁸ Bairi Dios camasã noo cã caborãrẽ na ññamaiñami. Tunu aperã na yeripũ catãgousagaena pũamerẽ nemojãñurõ catãgousagaena majũ na ãnio joroque na átimasĩñami.

¹⁹ Bairo yu caññjẽrẽ tãgorã, atore bairo mujãã Ìbujiorã: “Dios, cã majũ cã caboro caãno jũgori marĩ camasã marĩ caãtiãnipee caẽnotamasĩã manie cã caãticũjũgoyetiata, ¿dope bairo Dios cã majũã tunu, ‘Cabuiãna mujãã ãñña,’ cariape marĩ qũñ masĩbujiocuti? Ñ masĩtẽtũbujioũmi Dios,” mujãã ñ tãgoñabujiorã. ²⁰ Atoe bairo ñi quetibũjuya mujããrẽ: Mujãã camasã cabugoro macããna nimirãcãã, ¿netõrõ caãnimajũã Diore cã mujãã tutiyati? Rĩ jotu caqũẽnorĩcãrẽ, “¿Dopẽĩ tore bairiru yu mu weeri?” tirũ caĩmasĩparorea bairo mujãã cãã ñrã mujãã ñña Diore, tore bairo mujãã caãta. ²¹ Rĩ jotu caqũẽnorĩ majõcu pũame rĩ mena noo cã cabori jotu ñnierẽ qũẽnomasĩñami. Tie rĩ mena jĩcãru jotu caroaru majũ qũẽnomasĩñami. Tie mena tunu aperã cabugoro caãniru majũ qũẽnomasĩñami.

²² Toreã bairo marĩ camasã cã caqũẽnorĩcããrẽrẽ cã caboro marĩ átimasĩñami Dios. Baiyua, cã pũame roro caãnarẽ cã caññabeseri rũmu caetaparo jũgoye roro na caãtiãnierẽ caroaro yerijõrõ mena ñucãcõã cõtẽãninucũñami. Ti rũmu caetaro roque popiye na baio joroque cañuenarẽ cã caãtipee mena cã catutuarije, nocãrõ cã caãtimasĩñjẽrẽ marĩ nipetiro camasãrẽ marĩ áti ñnocõñagumi. ²³ Tunu bairoa marĩ cã caññamairã pũamerẽ nocãrõ caroaro majũ cã caãnierẽ marĩ camasĩrõ boyupi. Bairi cajũgoyepua, yure bairo caroarã cañurã na ãmarõ Ì, marĩ besecũjũgoyupi. ²⁴ Bairo marĩ besẽi yua, judío majã jĩcããrãrẽ, aperã judío majã caãmerã cããrẽ marĩ beseyupi. ²⁵ Dios yaye quetire woarica tutipũ cããrẽ tirãmpũ macããcũ

Oseas cawāmecucu puame atore bairo ī woatujūgoyeticūñāñupī judío majā caāmerārē na cū caātipeeere:

“Yū yarā na caāmerīmiatacūārē, yū yarārē bairo na ñiñagu.

Tunu yū camaietimirićārārē, yū camairārē bairo na ñiñagu,” ī woatuyupi Oseas Dios cū cañiřqūērē.

26 Tunu apewēpu bairo ĩnemoña:

“Mujāā yū yarā mee mujāā āniña,’ Dios na cū cañiřcā yepapua tunu,

‘Dios cacaticōāninucū pūnaa niñama,’ ĩecogarāma,” ī woatuyupi Oseas, Dios judío majā caāmerārē cū caātipeeere.

27-28 Jāā yarā judío majā Israel ya poa macāāna na cabaípee puamerā atore bairo ī quetibujū woatujūgoyeticūñāñupī Isaias: “Dios puame yoaro mee na ĩñabesegumi ati yepa macāāna nipetirore. Cū cañjūgoyeticūñāñupī bairo cariape ātigumi. Bairi Israel pārāmerā, ria capairiya paputiro macāājē paare bairo capāārā nimirācūā, capāārā mee netōjīatigarāma roro na caātaje wapare,” na ĩ woatujūgoyetiypu Isaias ānacū. 29 Cū, Isaiāna tunu apewēpu atore bairo ĩnemoñupī mai cajūgoyepare:

“Dios ñe ũnie carūsaecu catutuamajūū puame marī marī jīcāārā ũnarē cū carūgaeticōāta, marī judío majā marī manibujiorā.

Sodoma, bairi Gomorra macāā macāānarē cū caātatore bairo marī judío majā cūārē marī repeyocōābujioricami merē,” ī woatuyupi Isaias ānacū.

Los judíos y el evangelio

30 Toroquere, ¿dope bairo marī ĩcuti? Bairo puame niña: Judío majā caāmerā Dios mena caroaro na caānipeeere macāēsupa. Tere macāētīmirācūā, Jesucristo mena na catūgoñatutuarie jūgori tere masījūgoypua. Jesucristo na catūgousaroi, Dios puame, “Caroarā, ñe ũnie rorije cawapa cūgoena niñama,” ĩrī na ĩñanucūñami. 31 Marī yarā israelita majā puame roque Moisés ānacū cū caroticūñiřqūērē na catūgousaro jūgori Dios mena caroaro ānigamiñupā. Bairo ānigamirićāā, tie rotīriquere caroaro ātipeyoesupa. Bairi Dios mena caroaro ānimasīēsupa. 32 ¿Dopēĩrā Dios mena caroaro na ānimasīēsupari? Bairo puame niña: Jesucristo mena na catūgoñatutuarie mena mee, Dios mena caroaro ānigamiñupā. Na majū na catūgoñatutuarie mena puame roque tore bairo ānigamiñupā. Bairo Dios cū caroricu Jesucristo mena catūgoñatutugaena āniri Dios tūpu āpērigarāma. Bairi ātāāpure carocawanucūrārē bairo tuayama yua. 33 Tore bairo cariape ī woatuyupa Dios ya tutipū:

“Yū puame Sión cawāmecuti buropu jīcā ātāārē cūārē bairo jīcā cū yū cūña.

Bairi ni ũcū cūrē cū caboeticōāta, tiare carocawaure bairo popiye cū baio joroque cū yū ātigu.

Tunu ni ũcū cūrē cariape catūgousau puame roque di rāmu ũno,

‘Cabūgoro majū cū yū boyupa,’ ĩ tūgoña yapapuaetigumi,” ī quetibujūya Dios ya tutipū cūārē.

10

1 Bairi yū bairārē bairo caāna, yū puame, yū yarā Israel ya poa macāāna na canetōjīātipeeere butiro yū boya. Bairo bori yua, butiro Diopure na yū jēnibojanucūña. 2 Na puame Dios cū caborore bairo caroaro ātiganucūmiñama. Bairo ātiga āninucūmirācūā, na majū na ya wāme ũnierē ātiri, cū caborore bairo ātījīātiētinucūñama. 3 Bairi, “Dios puame Jesucristo mena marī catūgoñatutuarie jūgori, ‘Ñe ũnie carorije cawapa cūgoena niñama,’ marī ĩ masīñami,” ĩ tūgoñamasīētīnucūñama. Bairo tūgoñamasīētīrī yua, na majū na caātitutuarie mena ñe ũnie cawapa mānarē bairo āniganucūmiñama. 4 Jesucristo ati yepapū etari, marī nipetiro camasā cū mena catūgoñatutuarārē, Moisés ānacū cū caroticūñiřqūērē carotiecocōāna meerē bairo caāna marī ānio joroque āsupi, ñe ũnie carorije cawapa cūgoenarē bairo marī caānimasīparore bairo ī, Dios cū cañīajoro.

5 Atore bairo ī woatuyupi Moisés ānacū cū caroticūñiřjērē na catūgousarīe jūgori canetōparārē: “Ni jīcāā ũcū roticūñiřqūē nipetirijere caātipeyomasī puame Dios mena ānicōā ninucūgumi,” ī woatuyupi. 6 Baipua, apeyera Jesucristo mena marī catūgoñatutuarie jūgori marī canetōpee puamerē tūgoñarī, apewēpu Moisés ānacū cū cawoatucūñiřqūērē marī tūgoro ma. Atore bairo ī woatuyupi: “¿Ni ũcū ũmurecōopu cū wāmuācūati?” ī woatuyupi. Bairo ĩgu ĩñupī: “Jesucristo marī cū netōpáro ĩrā, ¿ni ũcūrē ũmurecōopu cū wāmuārōtiri, cū marī piiruijoroticuti?” ĩgu ĩñupī Moisés. 7 Apewēpu tunu ī woatunemoñupī: “¿Ni ũcū cañcūārī ope cariaricārā na caānopu cū ruiācūati?” Bairo ĩgu ĩñupī: “Jesucristo marī cū netōpáro ĩrā, ¿ni ũcūrē ti opepu cū ruiārōtiri cū marī piiwāmujoroticuti?” ĩgu ĩñupī Moisés. 8 Bairopua, marī cajopee mee niña. Merē Moisés ānacū cū cawoaturicarore bairo niña: “Merē mujāā masīña Dios yaye quetire. Bairo mujāā yeripu tie queti caāno jūgorina, tiere mujāā busunucūña,” ī woatuyupi. Bairi ni ũcūrē marī cajopee mee niña. Tie quetibujūrique Jesucristo mena tūgoñatutuarique macāājē quetirea camasārē jāā quetibujūnucūña. 9 Tie quetibujūrique atore bairo ī quetibujūya cariape marī cabūsurije mena: “Jesús marī Quetiupua niñami,”

Írî bero tunu, “Jesús cã cariacoomiatacãrê tunu cã catioyupi Dios,” marî yeripũ marî caítũgoñaata, Dios puame roro marî caátaje wapare marî netõõgũmi. ¹⁰ Bairi marî yeripũ Jesucristo mena tũgoñatutuari, tunu cã yarã marî caãnierê aperãrê na marî caquetibũjuata, Dios puame, “Caroarã, ñe ùnie carorije cawapa cũgoena niñama,” marî í ñagũmi. Bairo marî caápata, marî netõjãtigarã roro marî caátaje wapare.

¹¹ Torea bairo í quetibũjya Dios ya tutipũ cãrê: “Ni ùcũ cã mena cariage catũgoñatutuau puame di rãmu ùno, ‘Cabũgoro majũ cã yũ boyupa,’ í tũgoña yapapuaetigũmi,” í quetibũjya. ¹² Bairi Dios puame judío majã, judío majã caãmerã cãrê na ñnaricawoetiyami. Jicãrõ tũni caroaro cariape na ññañami Dios camasãrê. Cã, marî Quetiupaũ, nipetiro Quetiupaũ jicãũã niñami. Bairi cãrê cajẽnirãrê tocãnacã wãme caroare netõjãñurõ na jomajũcõãgũmi. ¹³ Dios ya tutipũ atore bairo í woatuyupa: “Tocãnacãũpuã camasã roro na caátaje wapare Dios cã canetõõrõ borã, marî Quetiupaũ wãmerê Írî cã na cajẽniata, na netõõgũmi,” í woatuyupa. ¹⁴ Dios yaye quetire caãnorê bairo cariape camasã na catũgõusaeticõãta, marî Quetiupaũre cã jẽnimasiñama. Bairo Jesucristo yaye quetire na catũgoeticõãta, cã yaye queti cãrê caãnorê bairo cariape tũgõusamasĩñama. Tunu bairoa narê caquetibũjurã na camanicõãta, tie Jesucristo yaye quetire dope bairo tũgomasĩñama. ¹⁵ Tunu bairoa Dios tocãnacãũpuã caquetibũjurã cã cajoeticõãta, cã yaye quetire camasãrê caquetibũjparã manibujiorãma. Baiřna na joyupi. Dios yaye woarica tutipũ cãrê na caetarijere atore bairo ñña: “Aperã marĩrê, yeri ñajããõ joroque caátie caroa quetire na caquetibũjurãetaro ññarĩ butiuro marî ùseaniña,” í woatuyupa.

¹⁶ Atie caroa quetire capããrã tũgomirãcãũ, tocãnacãũpuã Israel ya poa macããna tũgõusapetietiyama. Isaías ãnacũ cã caíwoaturicaroare bairo niñama: “Dios, jãã Quetiupaũ, jãã caquetibũjuriere ¿noa ùna tiere na tũgõusayati? Jicããrã ùnaacã jeto tũgõusanucũñama,” í woatuyupi. ¹⁷ Bairi camasã caroa quetire na catũgõusaro jũgori Jesucristo mena catũgoñatutuarã tuanicũñama. Tie caroa queti, Jesucristo yaye majũ niña.

¹⁸ Yũ puame atiere mujãã yũ jẽniñapã mai: ¿Israel ya poa macããna tie quetire na tũgõesupari? Tũgoricarãma. Dios ya tutipũ cãrê atore bairo í woatuyupa: “Dios yaye quetire caquetibũjuri majã nipetiropu quetibũjubatoyupa.

Bairi ati yepa nocãrõ cayoaropũ macããna cãũ tie quetire nipetiropu tũgoyupa,” í woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁹ Tunu mujãã yũ jẽniñanemopa: ¿Israel ya poa macããna caroa quetire tũgomirãcãũ, tiere na tũgomasĩsupari? Tũgomasĩrĩcãrãma. Tiere quetibũjunemogu, Moisés ãnacũ cã caĩrĩquẽrê mujãã yũ quetibũjũgu. Atore bairo í woatuyupi Moisés, Dios cã yarãrê cã caĩrĩquẽrê:

“Yũ yarã jeto meerê na yũ maigu.

Tore bairo aperãrê na yũ camairõ ñnarĩ, mujãã, yũ yarã puame na mujãã pesucãtigarã.

Na mena mujãã asiajãñugarã,” ñũpĩ.

²⁰ Caberopũ tunu Isaías ãnacũ israelita majã caãmerãrê Ígu, atore bairo ñnemoñupĩ:

“Noa ùna yure camacãẽtĩmirĩcãrã puame merê ãmerê yũ masĩjãñũama.

Bairo yure camacãẽtĩna puamerê yũ camasĩrĩjẽrê na yũ ati ññowã.”

²¹ Tunu apewẽpuã Isaías puame israelita majãrê Ígu, atore bairo í woatuyupi: “Tocãnacã rãmu yũ wãmorĩrê jewãmorĩ na yũ cotemiwã, yũ yarã yutu na apáro í. Na puame catũgõusagaena, cabaibotiorã ãnirĩ yutu atĩgaema,” í woatuyupi Isaías ãnacũ israelita majãrê Dios cã caĩrĩquẽrê.

11

El Israel escogido

¹ Bairi ãmerê atore bairo mujãã yũ jẽniñaña: Bairo israelita majã cãrê cabaibotiorã na caãno jũgori, “Yũ ya poa macããna mee mujãã ãniña ãmerê yua,” ¿na quĩati? Bairo na í ññaecũmi. Yũ cãũ, israelita majã yã judío majõcu yũ ãniña. Abraham ãnacũ pãrãmi, bairi Benjamín ya poa macããcũ pãrãmi majũ yũ ãniña. ² Caãnijũgoripapũpuã merê Dios israelita majãrê cã yũ poa caãniparãrê bairo na ññajũgoyupi. Bairi narê, “Yũ yarã mee niñama yua,” na í ññaẽtĩñami ãme cãrê. Mujãã masĩrã profeta Elías ãnacũ yaye quetire. Cã puame Diore, “Israelita na carorije wapa buicutiyama,” na í busũjãñupĩ, Diore jẽniãcũ. Tiere mujãã masĩrã. Atore bairo í quetibũjyupa Dios ya tutipũ Elías cã caĩrĩquẽ quetire: ³ “Yũ Quetiupaũ, mũ yarã profeta majã mũ caquetibũjoricarãrê na pajãreama israelita majã puame. Na pajãrerĩ, waibutoare peori joemũgõjorica mesaari cãrê yasiorepeyocõããma. Yũ jetore yũ pajããẽtĩñama. Bairi yũ cãrê yũ pajããgarã yũ macããrã átiyama,” quĩñupĩ Elías Diore. ⁴ Bairo cã caĩrõ tũgomicãũ, Dios puame atore bairo quĩñupĩ: “Jicããrã israelita majã yũ boyama bairãpuã. Baal cawãmecũcu aperã jũgũerê rupopatuuri mena cã riape etanumurĩ caĩroaetanarê merê jicã wãmo peti puga pẽnirõ canacã mil cãrõ majũ, yũ yarã caãniparãrê na yũ beseyaparoya,” quĩñupĩ Dios Eliare, í woatuyupa Dios ya tutipũ. ⁵ Bairi ãme cãrê

torea bairo judío majá jicããrã ùna tuacõãñama Diore catùgousari majá. Narê Dios puame na ññamairi na beseyupi. ⁶ Bairi Dios marirê cù caññamairijê jùgori marí cù canetõõata, dope bairo marí netõmasiñena caroaro marí caãtiãnie jùgori yua. Caroaro marí caãtiãnie jùgori marí canetõmasiata, Dios marirê cù camairiqũe puame cawapa manierê bairo tuabujoro.

⁷ Bairi, ¿dope bairo puame marí ññati? Atore bairo puame marí ñ masigará: Israelita majá puame caroaro Dios mena nigamirãcũã, na majù na caborore bairo caãtiãrã ãnirí nipetiro cù mena ãnipetiesupa. Jicããrã cù cabesericarã roque cù caborore bairo caroaro ãnimasñupã. Aperã cãrê caboena roquere netõõjãñurõ caãmoopẽ mãna, cù yaye quetire catùgoena majù na tuao joroque ásupi. ⁸ Torea bairo ñña Dios ya tutipũ cããrê: “Dios, cãrê catùgousagaenarê na yeripũ nemojãñurõ cù yaye quetire catùgomasíena majù na ãnio joroque na ásupi. Bairi ati rãmũrĩ cããrê catùgousaena majù nicõãñama israelita majá mai. Cacaapee cùgorã nimirãcũã, caññaenarê bairo na tuao joroque ásupi. Tunu bairoya cù yaye quetire catùgorã nimirãcũã, tiere catùgoena majurê bairo na ásupi,” ñ quetibujoya Dios ya tutipũ cãã. ⁹ David ãnacũ cãã atore bairo qũñupĩ Diore:

“Na, israelita majá na cabose rãmũ qũñorĩ rãmũ caãno roro majù átinucũñama.

Bairo roro na caãtiere ññarĩ popiye na baio joroque na mũ caãto ñña.

¹⁰ Cacaapee cùgorã nimirãcũã, caññaenarê bairo na tuao joroque na ása.

Tunu bairoya popiye na rupãũ mena na tãmũo joroque na ása,” ññupĩ David cù ya tutipũ Diore.

La salvación de los no judíos

¹¹ Bairi ãmerê mujãã yũ jëniñaña: Bairo judío majá Jesucristore na catùgousaeto jùgori, ¿nipetiro judío majá na yasipeticoásupari? ¡Yasipetiesupa, bairãrupã! Bairo puame baiyupa: Judío majá Diore baibotiori na catùgousagaetimiatacããrê, aperã judío majá caãmerã puame Diore tũgousari roro na cabairijere netõõjãtiyupa. Dios puame na netõõñupĩ. Bairo na cù canetõõorõ ññarã judío majá puame, “Narê bairo jãã cããrê Dios cù canetõõorõ jãã boyã,” na ñ tũgoñao joroque ásupi Dios. ¹² Bairo judío majá puame Diore na catùgousaetie jùgori aperã ati umurecõo macããna judío majá caãmerã puamerê caroaro majù na baiyupa. Cabero judío majá tunu Jesucristore na catùgousaro bero caãmata roque, ñnetõõjãñurõ caroaro majù na bainemogaro ati umurecõo macããna nipetirore!

¹³ Bairi mai, mujãã judío majá caãmerãrê jicã wãme ùno mujãã yũ quetibujogaya: Mujãã, judío majá caãmerãrê Dios yũ cù caquetibujurotioriquere masirĩ, yũ paariquere caroaro cariapẽ majù yũ átipeyogaya. ¹⁴ Bairo mujããrê caroaro yũ caquetibujuro, yũ yarã yũ ya poa macããna majù puame caroaro mujãã caãtiãnierê na caññacõrõ yũ boyã. Bairo mujãã ññacõrĩ yua, na cãã tũgomasibujorãma Dios na cù canetõõogarijere. Bairo tũgomasirĩ yua, jicããrã netõõjãtibujorãma na carorije wapare. ¹⁵ Judío majá Dios macãrê na catùgousaeto, aperã ati umurecõo macããna judío majá caãmerã puamerê cù mena jicã yericanarê bairo caãniparã majù na ásupi. Cabero judío majá puame tunu Jesucristore na catùgousaro bero caãmata roque, netõõjãñurõ caroaro na bainemogaro. ¡Camasã cariaricarãpãrê catioricarãrê bairo caroaro majù na bainemogaro yua! ¹⁶ Ñ cõñarĩ quetibujuricarõ puamata, atore bairo ñña: Jicã pããrê, jicã cuiaca peenerĩ, “Dios yaye nigaro,” marí caiatato bero caãmata, carusari cui cãã caroa cui Dios ya cui tuaya, cù caññajoro. Bairi tunu yucũ ñucõõrê, “Dios yaye ñucõõ nigaro,” marí caiatato bero caãmata, tii rũpũ cãã caroa Dios ya rũpũ majù tuacõãña. Atore bairo marí caicõñabueata, Abraham, jãã ñicũ ãnacũ cãã cañũũ cù caãmata, cù pããmerã cãrê bairo Diore catùgousaparã cãã caroarã cañurã nigarãma, Dios cù caññajoro.

¹⁷ Apeyera tunu judío majá puame yucũ, olivo cawãmecutĩ rũpũ majurê bairo ññama. Bairo na cabaimiatacããrê, tie rũpũ jicã rũpũre pajure rericarore bairo jicããrãrê na reyupi Dios cãrê na catùgousaetie wapa. Mujãã, judío majá caãmerã puame macãñucũ macããcũ olivo rũpũre bairo mujãã ãñña. Bairo caãna mujãã caãniamiatacããrê, Jesucristo mena mujãã catùgousarije jùgori, pataaneatĩri tunu olivou majũpũ tii rũpũre na capataaworicaropũ mujãã puamerê wasoateire bairo ásupi Dios. Bairi mujãã cãã ãmerê olivou majù rũpũre bairo mujãã ãñña. Bairo caãna ãnirĩ mujãã cãã Dios yarã jicãũ pũnaa majù mujãã ãñña ãmerê. ¹⁸ Bairo caãna ãnirĩ mujãã puame, “Judío majá olivou majù rũpũre bairo caãna netõõjãñurõ caãnimajũrã jãã ãñña,” ñ tũgoñaeiticõãña. Bairi atie puamerê tũgoña masiritieticõãña: Tii olivou rũpũ mee tii ñucõõrê jũgocatiãñña. Tii ñucõõ jùgori roque nipetirije tii rũpũ cããrê jũgocatiãñña. Bairi, “Judío majá netõõjãñurõ Dios cù camairã jãã ãñña,” ñ tũgoñaeiticõãña.

¹⁹ Bairo yũ cañquetibujumiatacããrê, mujãã jicããrã atore bairo mujãã ñ tũgoñabujorã: “Olivo rũpũ cañueti rũpũre pajure reyupa, apeĩ rũpũ puamerê tunu wasoapuagarã. Torea bairo jãã judío majá caãmerã puamerê Dios cù yarã jãã caãniparore bairo ñ, judío majãrê na reyupi,” ñ tũgoñarãma. ²⁰ Bairo mujãã cañtũgoñarĩjê cariapẽ caãniamiatacããrê, atiere tũgoñamasiritieticõãña: Dios mena na catùgoñatutuaetie jùgori israelita majãrê na reyupi Dios. Bairo na átimicãã, mujãã puamerê cù yarãrê bairo mujãã ññañami, cù mena mujãã

catūgoñatutuarije mena jeto jūgori. Cū mena mujāā catūgoñatutuaeticōāta, mujāā cāā mujāā netōētībujoricarā. Bairi, “Caānimajūrā jāā āniña judío majā netōōrō,” ī tūgoñaeiticōāña. Dios pūame roquere cū tūgoña uwiya, “Jāā cāārē jāā reremi,” ĩrā. ²¹ Judío majā cūrē na catūgousaetie jūgori roro na caātaje wapare na masiriyobojaesupi Dios. Olivon mujū rḡrḡ caānijūgorica rḡrḡre pajure rericarore bairo na reyupi. Bairi mujāā judío majā caāmerā cāā mujāā catūgousaeticōāta, torea bairo mujāā ātigūmi.

²² Bairi caroaro mujāā catūgoñamasīrō ñiña: Dios camasārē caññamaimasī caññ majū ñiñami. Baimicūā, tunu cū yaye quetire na cabaibotioata, tutuaro mena roro popiye na bairo joroque caācū ñiñami. Judío majā cabaibotiorārē tutuaro mena na ĩñabeseyupi. Bairo caātimasī nimicūā, mujāā judío majā caāmerā pūamerē caroaro mujāā āsupi, mujāā catūgousaro jūgori. Bairi mujāā pūame mujāā cū caññamairō jūgori caroaro cū caborore bairo caātiāniparā mujāā āniña. Tore bairo mujāā caātījānacōāta, mujāā cūrē tutuaro mena popiye mujāā bairo joroque mujāā ātigūmi. Olivon rḡrḡre pajure reire bairo mujāā regūmi mujāā carorije wapa yua. ²³ Bairo cabairije caānimitācūrē, judío majā cariape na catūgousagaetiere jānarī cū mena na catūgoñatutuaājūgoata, cū yarārē bairo na ānio joroque na ātigūmi tunu. Olivon rḡrḡrḡ na capaatarica rḡrḡre jeeri tunu na capuaotenemorōrē bairo na ātigūmi tunu. Dise ũnie Dios cū caātimasīētēñe maniña. Bairi torea bairo na ātimasīñami tunu cū pūnaa majū roquere. ²⁴ Olivon macāñucū macāācū rḡrḡre pataaneatīri apeī olivon majūpḡ na capuaotenemomasīata, nemojāñūrō na capuaotemasīpee ñiña, tii macāā rḡrḡrḡ majū pūame roquere. Tore bairo mujāā, judío majā caāmerārē mujāā cū caātimasīata, ijudío majā cū yarā caānijūgomirīcārā pūame roquere nemojāñūrō cū yarā na ānio joroque na ātinemomasīñami Dios tunu!

La salvación final de los de Israel

²⁵ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, Dios cū caātigarique camasā mai na camasīētājērē mujāā yū quetibujura, “Jāā jeto Dios yayere camasārā jāā āniña,” mujāā caītūgoñaeitiparore bairo ī: Capārā israelita majā Diore catūgousagaenarē bairo tuayama, aperā judío majā caāmerā nipetiro ati ũmḡrecōo macāāna Dios cū cabesericarā cūrē na catūgousapetiro ũno mai. ²⁶ To bero caāno israelita majā catūgousaenarē bairo Dios cū caāticūrīcārā cūā cū tūgousa jūgogarāma tunu. Bairo tūgousa jūgori yua, nipetiro israelita majā cūrē caborā netōjāitipeticoagarāma na carorije wapare. Dios ya tutipḡ cūrē atore bairo ī woatuyupa israelita majā na canetōpeere:

“Camasārē canetōōpau judío majōcū Siōn cawāmecuti macāpūī caacū etagūmi.

Bairo etari, Jacob pārāmerā roro na caātaje wapare netōōgūmi.

²⁷ Bairo na carorije wapare cū canetōōrō bero caāno, cariape cajūgoyepḡ na cū caīquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo baigaro.”

Dios cū caīrīqūērē ī quetibujū woatuyupa cū ya tutipḡ.

²⁸ Jesucristo yaye caroa quetire catūgousaetimajūcōārā ānirī judío majā Dios pesuare bairo tuayama. Mujāā, judío majā caāmerā pūame Jesucristo yaye caroa quetire mujāā catūgousaparore bairo ī, torea bairo na tuo joroque ātiyami Dios. Bairo ātimicūā, ape watoara judío majārē na maicōāñami mai. Caānijūgoropna na ñicūjāārē cabesejūgoricū ānirī na cūrē na maicōāñami. ²⁹ Bairi Dios cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo cariape ātimasīñami. Camasārē caroare na jori bero, di rāmḡ ũno tiere na ēmaētīñami tunu. ³⁰ Mujāā, judío majā caāmerā cūā tirāmḡpḡre Diore cū mujāā baibotio āninucūñupā. Ati yutea caāno pūamerē tunu judío majā cūrē na cabaibotioro ĩñarī, mujāā judío majā caāmerā pūamerē mujāā ĩñamāñami Dios. ³¹ Tore bairo mujāā, judío majā caāmerā mujāā cabairicarorea bairo āmerē judío majā cūā Diore cū baibotionucūñama. Torea bairo tuacoa ninucūñama mai ati rāmḡrērē. Dios pūame mujāā ĩñamaigu, torea bairo na tuo joroque ātiyami judío majārē. Bairo āmerē na ātimicūā, mujāārē cū caññamairōrēā bairo caberopḡ na cūrē na ĩñamaigu mi tunu Dios. ³² Bairo ĩgū ñiña: Nipetiro camasā na cabaibotioro ĩñarī jīcārō tani cabuicunarē bairo na cūñupī Dios. Camasārē tocānacāpḡrea jīcārō tani na ĩñamaigu, torea bairo na cūñupī.

³³ Bairi Dios, ĩnocārō majū marī camasā carorā caānarē marī qūññamāñati! Butioro marī ĩñamamajūcōāñami. Nipetirijere masīpēcōāñami. Bairi ni jīcāū ũcū, Dios cū catūgoñarījērē, cū caātie cūrē masīpēcōāñami. ³⁴ Dios ya tutipḡ cūrē atore bairo ī quetibujuyupa: “Dios cū catūgoñarīqūē cutiere ni jīcāū ũcū masīēcūmi. Ni jīcāū ũcū cūrē, ‘Atore bairo pūame mu caāto ñiña,’ qūñ quetibujupo masīēcūmi. ³⁵ Ni jīcāū ũcū Diore netōñucārōpḡ apeye ũnierē cajoricū ānirī, ‘Yū wapamoñami Dios,’ caīmasī mácūmi,” ī quetibujū woatuyupa Dios ya tutipḡ. ³⁶ Ati ũmḡrecōo macāājē nipetirije cū caqūēnorīqūē jeto ñiña. Cū catutuarije mena jūgori nipetirije ānicōā ninucūmasīñami. Cū caboro jūgori cū yaye nicōā ninucūña. ¡Bairi cū jettorea basapeorique caroa majū to ānicōā ninucūāto! Bairoa to baiāto.

12

La vida consagrada a Dios

¹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, Dios marīrē caroaro iñamai āninucūñami. Bairo mujāārē tutuaro mena atore bairo mujāā yu ātirotiya: Diore qūiroarā camasā waibucu riire altar mesapu cūrī na cajoemugōjoricarore bairo mujāā cūā Diore qūiroarā mujāā rupau mena roro mujāā caātiganucūñjērē cūcōārī cū carotirore bairo jeto āticōā ninucūña. “Mu yarā majū jāā āniña,” cariape qūirī, caroa macāājērē āticōā ninucūña. Dios mujāā mena cū causeaniparore bairo irā, tore bairo mujāā caāto ñuña. Tore bairo ātirī, Dios mena mujāā catūgoñatutuarijere cariape cū masiō joroque mujāā ātigarā. ² Ati umrecoō macāāna cañuena na caātiāninucūrōrē bairo ātiāmerīcōāña. Atore bairo puame mujāā caātipee ñuña: Mujāā cacatiri rāmu cārō nemojāñurō mujāā catūgoñarījērē tūgoñawasoacōā ninucūña, caroaro cariape mujāā caātiānimasīparore bairo irā. Bairo mujāā caātiāmata, caroaro Dios cū caborore bairo mujāā caātiānipeepe mujāā masīgarā. Caroaro ātajere, bairi Dios cū caññajesorije űnierē, bairi ñe űnie carusaetie cariape macāājē ātaje cūārē mujāā ātīmasīgarā.

³ Dios, yare marī mujāā quetibujarotijogu yu besewī. Bairo mujāā nipetirore ñiña: Ni űcū mujāā mena macāācū cū caātiāninucūmasīrījērē mena netōjāñurō caānimajūārē bairo cū majūā cū tūgoñaeiticōāto. Atore bairo puame cū catūgoñarō boya: “Jesucristo mena yu catūgoñatutuario jūgori cū caātiānimasīpeepe yu cū cajorica wāme cārō yu caātimasīrō jeto ñuña,” qūī tūgoñāto. ⁴ Icōñarī mujāā yu quetibujapa mai: Marī rupau jīcā rupaua nimirōcūā, capepe wāmecuti ricawatiya. Tie nipetirije jīcārōrē bairo āmerīña. Ricaati jeto ñiña. Marī caape mena marī iñaña. Marī āmoo operi mena marī tūgoya. Marī rapori mena marī āya. ⁵ Marī, Jesucristo mena catūgoñatutuarā cūā torea bairo marī āniña. Capāārā nimirācūā, cū mena macāāna jīcā rupaure bairo caāna marī āniña. Marī nipetiro jīcā rupau ānitoricarore bairo marī āniña.

⁶ Marī tocānacāūpurea ricaati wāme jeto cariape marī caātimasīpee űnierē marī joyupi Dios. Noo cū cajorijere marī joyupi. Bairo tiere caroaro marī ātigarā. Dios yaye quetire marī caquetibujamasīpeepe cū cajoricarā marī caāmata, marī catūgoñatutuario cārō tiere camasārē na marī quetibujagarā. ⁷ Camasārē juātinemomasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata, caroaro mena na marī juātinemogarā. Tunu bairo jūgobuemasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata, camasārē caroaro na marī buegarā. ⁸ Camasārē yeri ñajāāo joroque ātīmasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata, caroaro mena na tūgoñao joroque na marī āticōā ninucūgarā. Tunu bairo camasārē dinerō, o apeye űnierē jomasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata, useanirīqūē mena na marī cajoro ñuña. Camasārē ātījūgoānimasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata cūārē, caroaro tūgoñamasīrī, nucūbugorique mena na marī caātiānijūgoānimasīrō ñuña. Tunu bairoa camasārē iñaimasīrīqūērē cū cajoricarā marī caāmata cūārē, useanirīqūē mena na marī juātinemogarā.

Deberes de la vida cristiana

⁹ Cariape āmeo maiñña. Di rāmu űno carorije macāājērē iñaboeticōāña. Caroa macāājē puamerē ātiānicōā ninucūña. ¹⁰ Jesucristore catūgousarā ānirī jīcāū pūnaarē bairo āmeo maiña. Mujāā caborore bairo mujāā caātigaparo űnorēā, aperā na caborore bairo puame āsa. Nucūbugorique mena āmeo iñaña.

¹¹ Yeri tūgoñatutuarique mena Dios cū caborore bairo ātījīāticōā ninucūña. Cateeyepairārē bairo tūgoñaeiticōāña.

¹² “Caroaro majū marī ātigumi Dios,” i tūgoña useanicōā ninucūña. Popiye tāmūomirācūā, tūgoñānarē bairo tiere tūgoñānetōōcōāña. Di rāmu űno Diore cū jēñjānaeticōāña.

¹³ Jesucristore catūgousarā na cabopacarijere mujāā cacūgorije mena na ricawoya. Tunu mujāā tūpu caetarārē caroaro mena na qūēnoña.

¹⁴ Mujāārē roro caānarē, “Caroare mujāā cū joāto Dios,” na iña. Caroaro na cabaipee puamerē Diore na jēñibojaya. “Roro cū āparo mujāārē Dios,” na iēticōāña.

¹⁵ Noa űna causeanirā na caāmata, na jū useaninemoña. Tunu noa űna cayapapuarā na caāmata, na mena otrī na yeri tutuao joroque na ātinemoña.

¹⁶ Jīcā majārē bairo useanirō jīcārō mena caroaro ānajēcusa. “Jāā, aperā netōrō caānimajūārā jāā āniña,” i tūgoñaeiticōāña. Tore bairo caēna ānirī, cabūgoro macāāna na caānajē cutiere bairo ānajēcusa. “Aperā netōrō camasīrā majū jāā āniña,” i tūgoñaeiticōāña.

¹⁷ Noa űna mujāārē roro na caāto, mujāā cūā roro na ātiāmeeticōāña. Caroaro ātiānajēcusa, noa űna mujāārē na busupaietio joroque irā. ¹⁸ Noo mujāā caātījīātiro cārō nipetiro camasā mena jīcā majārē bairo useanirō jīcārō mena caroaro ānajēcusa. ¹⁹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, yu camairā, mujāārē ñiña: Noa űna mujāārē roro na caāto, mujāā majū roro na āticānameticōāña. Dios puame roque mujāārē roro caānarē na iñabesegumi. Cū yaye woaturica tutipū cūārē atore bairo i woatuyupa: “Yu roque camasārē caññabesepau yu āniña. Roro na caātajere cariape na ñiñabesegu, iñupī marī Quetiupau,” i woatuyupa cū ya

tutipũ cããrẽ. ²⁰ Aperopũ cããrẽ atore bairo ï woatunemoñupã: “Mũ pesu, murẽ catutii, cũ caañariata, cũ ugarique nuña. Cũ cañemejipiata, cũ etirique joya. Bairo cãrẽ caroaro mu caápata, roro mu cũ caátajere bobotũgoñagumi,” ï woatuyupa. ²¹ Baiiri aperã mujããrẽ roro na caátimiatacããrẽ, roro na átiãmeeticõãña. Caroa puamerẽ na átiãmeña. Bairo mujãã caápata, roro mujãã caãmeo átiubujioataje buipearo ãninemoetigaro yua.

13

¹ Dios jeto rotimasĩrĩqũerẽ jomasĩñami camasãrẽ. Torena, ati yepa quetiuparã cãã Dios cũ carotimasĩrĩjẽ jũgori ati yepa macããna camasãrẽ na rotimasĩnucũñama. Cũ cacũrĩcãrã majũ niñama. Baiiri nipetiro na quetiuparã na caátirotirore bairo jĩcãrõ tũni tũgousaya. ² Baiiri ni jĩcãũ ùcũ ati yepa quetiuparãrẽ cabaibotioũ, Dios cũ caátiroticũrĩqũerẽ cabaibotioũre bairo tuayami. Bairo roro cabaibotiorãrẽ popiye na bairo joroque na átiğumi Dios. ³ Ati yepa macããna quetiuparã, caroaro caátĩãna camasãrẽ roro caátiparã mee niñama. Camasã roro caátiparã roquere, uwitigoñao joroque roro na átinucũñama na yaye wapa. Baiiri quetiuparã mena tũgoña uwiricaro mano mujãã caãnigaata, caroaro átiãnajẽ cutimasĩña. Bairo caroaro mujãã caátĩãnimasĩlata, quetiuparã puame, “Caroaro mujãã átiãnimasĩña mujãã roque,” mujãã ïgarãma. ⁴ Ñnoa quetiuparã Dios cũ cacũrĩcãrã cũ caborore bairo mujããrẽ cajuátiparã majũrẽ na cũñupĩ. Tore bairo cũ cacũrĩcãrã na caãniãniatacããrẽ, roro caãna mujãã caãmata, na mujãã uwigarã mujãã quetiuparãrẽ. Na puame cabugoro majũã carotimasĩparã, Dios cũ cacũrĩcãrã mee niñama. Dios roro caãnarẽ na cañĩabeseparore bairo ï, quetiuparãrẽ bairo cũ cacũrĩcãrã niñama. ⁵ Baiiri mujãã quetiuparã na caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeorotiya, mujããrẽ popiye na áperio joroque ïrã. Tunu bairo, “Dios, marĩ quetiuparã marĩ na carotiro boyami,” mujãã yeripũ ï tũgoñarĩ, mujãã quetiuparãrẽ caroaro tũgopeorotiya. ⁶ Dios cũ caborore bairo capaacoteparã majũrẽ bairo cũ cacũrĩcãrã na caãno jũgori, impuestos gobierno yaye na cawapajẽnirĩjẽ ùnie cããrẽ na wapa joya.

⁷ Tocãnacãpũã ati yepa macããna quetiuparãrẽ caroaro mujãã caátipeere na caátirotirore bairo na átiboyaya. Ni ùcãrẽ apeye ùnierẽ cũ mujãã cawapamoata, tie wapare cũ wapa joya. Tunu bairo impuestos na cawapajẽnirĩjẽ ùnie cããrẽ na wapa joya. Nipetiro na ùnarẽ nacũbugoriquere mena ïñarĩ, caroaro na ïroaya.

⁸ Aperãrẽ na wapamoeticõãña. Jicoquei na mujãã cawapamorĩjẽrẽ na wapatipecocõãña. Ñmeo mairĩqũẽ puame capetietie niña. Baiiri ñmeo maicõãninucũña. Ni ùcũ aperãrẽ camaicõãninucũ puame Dios cũ caátiroticũrĩqũẽ nipetirijere caroaro cariape ácu átiyami. ⁹ Dios atore bairo átiroticũñupĩ: “Mujãã puãmoa caãmerã mena, o mujãã manapũã caãmerã mena roro átipecocõãña. Tunu camasãrẽ na pajĩãtĩcõãña. Tunu yajaeticõãña. Tunu aperã yaye cããrẽ ïñaugoticõãña,” ï cũñupĩ Dios. Atie, baiiri apeye roticũrĩqũẽ mena neñorĩ jĩcã risero mena atore bairo marĩ ï quetibũju masĩña: “Mujãã majũ rupãũre mujãã camairõrẽã bairo aperã camasã cããrẽ na maiña,” marĩ ï masĩña. ¹⁰ Camaimasĩrã puame aperãrẽ roro áperinucũñama. Baiiri tore bairo narẽ na camaimasĩcõãmata, Dios cũ caroticũrĩqũerẽ caátipepecõãrãrẽ bairo tuayama.

¹¹ Atie nipetirije ñme marĩ caãnierẽ catũgoñamasĩnemocõãnipee niña. Merẽ Dios marĩrẽ cũ canetõõpa rũmu cõñarõ majũ baiya. Cajũgoyepũ Dios yaye quetire cariape marĩ catũgousajũgorica rũmu netõjãñurõ cõñarõ majũ baiya. Baiiri ñmea masacatiri caãnjũgoyecũtiparã marĩ ñniña. Cacãnirãrẽ bairo baetirotiya. ¹² Jesucristo cũ caetapa rũmu cõñarõ majũ baiya. Ape rũmu cabusuatõre bairo merẽ ti rũmu etaro baiya. Baiiri ati ùmurecõo macããna cañuena canaĩfĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna roro na caátiere bairo áperirotiya. Jĩcãũ soldau cũ wapana mena ñmeo qũẽgu, ãpõã jutirore jãñarĩ, cũ besu mena cũ caãnorẽã bairo marĩ cãã wãfĩ marĩ wapaũũ roro marĩ cũ caátigarijere netõnucãcõãgarã, Jesucristo mena tũgoñatutua nemorotiya. ¹³ Baiiri ùmurecõo cabaupetiro majũ caãnarẽ bairo caãna ñnirĩ caroa macããjẽ jeto caátiparã marĩ ñniña. Ati ùmurecõo macããna bose rũmu caãno eticũmurĩ na caawajañesãrõrẽ bairo cabaietiparã marĩ ñniña. Tunu carõmia mena roro caãperiparã marĩ ñniña. Carõmia cãã caũmua mena roro caãperiparã niñama. Ñmeo qũẽrĩqũẽ cããrẽ caãperiparã marĩ ñniña. Tunu aperã yayere cañĩũgaripeaetiparã marĩ ñniña. ¹⁴ Bairo puame marĩ átiğarã: Soldau cũ rupãũre cũ caqũẽnorõrẽ bairo marĩ cãã marĩ Quetiupau Jesucristo cũ catutuarije mena tutuaro marĩ yerĩ tũgoñatutuagarã. Ati rupãũ mena roro marĩ caátiganucũrõrẽ bairo marĩ átiãmerĩgarã yua.

14

No critiques a tu hermano

¹ Ni ùcũ Jesucristo mena catũgoñatutua wẽpũẽcũ cũ caãmata, caroaro cũ bocãri cũ qũẽnoña ñubueri majã mena. Cũ ùcũ mena busuri, tutuaro mena ñmeo busurique netõẽtĩcõãña. ² Mai, ïcõñarĩ mujãã yu quetibũjupa na ùna na cabairijere: Jĩcããrã, “Nipetiri wãme ugariquere

jää caugaro ñurõ," i tũgoñanucũñama. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, aperã Jesucristo mena caroaro catũgoñatutua wẽpũẽna puame otẽ jeto ugarĩ añinucũñama. Waibutoa rii ùnierẽ ugaetĩnucũñama. ³ Bairo ni jĩcãũ ùcã nipetiri wãme ugariquere caugau cã caãmata, apeĩ jĩcã wãme ùnie cauguetĩnucũ puamerẽ cã qũĩñateeticõato. Tunu bairo jĩcã wãme ùno ugariquere caugaecũ puame cãã, apeĩ nipetiro ugariquere cauganucũrõ roro cã cã busupaicoteeticõato. Merẽ cã cãã Dios cã cabesericũ ñĩñami. ⁴ Bairo Diore capaoteri majõcũ cã caãnoi roro cã busupaicoteeticõãña. Caroaro cabaimasĩata, o roro cabaiata cããrẽ, jĩcãũ cã quetiupau jeto tie cabairijere qũẽnomasĩñami. Bairo marĩ Quetiupau Jesucristo roque caroaro cã cabaipeere caãtimasĩ majũ ñĩñami. Bairo nipetirije caugamasĩ cããrẽ caroaro cã tuao joroque cã atĩgumi cã caãtimasĩrjẽ jũgori.

⁵ Apeyere mujãã ñi cõñanemogu tunu: Jĩcããrã, ape rãmu netõjãñurõ caãnimajũrĩ rãmu cãgonucũñama Diore na cañubuepa rãmurẽ. Aperã puame, "Tocãnacã rãmua jĩcãrõ tãni Diore cañubuepee ñiña," i tũgoñanucũñama. "Tore bairo marĩ caãto boyami Dios," i tũgoñarĩ, tore bairo cariape caãtiparã mujãã ãniña, mujãã caĩtũgoñarõrẽ bairo yua. ⁶ Jĩcãũ ùcã jĩcã rãmurẽ, "Dios ya rãmua ñiña," ñrĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácu atiyami. Apeĩ, "Tocãnacã rãmua jĩcãrõ tãni Diore cañubuepee ñiña," i tũgoñarĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácu atiyami cã cãã. Torea bairo apeĩ cãã, "Nipetiri wãme ugariquere ugarotiya," ñrĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácu atiyami. Bairo ugarĩ, Diore, "Yu mena mu ñujãñiña," qũĩnucũñami. Apeĩ, "Waibucũ riire ugaetirotiya," i tũgoñarĩ Diore cã caĩroacõãmata, cã cãã caroaro ácu atiyami. Cã caugarije otẽre ugarĩ, Diore, "Yu mena mu ñujãñiña," cã yeripũ qũĩ jẽnimascõãñami cã cãã.

⁷⁻⁸ Jesucristo ñĩñami marĩ Quetiupau. Bairo marĩ caborore bairo jeto caãtĩñimasĩparã mee marĩ ãniña. Marĩ cacatiri rãmua caãno, o marĩ cariaro bero cããrẽ marĩ Quetiupau cã carotirore bairo caãtiparã marĩ ãniña. ⁹ Jesucristo puame riacoamicã tunu catiyupi, nipetiro camasã cacatirã, cariaricarã cããrẽ quetiupau majũ cã caãnimasĩparore bairo i.

¹⁰ Bairo, ¿dopẽĩrã mujãã puame aperã Jesucristore catũgousarãrẽ na mujãã busupaicotenucũñati? ¿Dopẽĩrã narẽ cabũgoro macããnarẽ bairo na mujãã ññanucũñati? Marĩ nipetiro Dios cã caĩñabeseri rãmua caãno, marĩ caãtaje caãno cãrõrẽ marĩ ññabese ecogarã. Bairo marĩ yarã Jesucristore catũgousarãrẽ na ññabeserãrẽ bairo caetiparã marĩ ãniña. ¹¹ Dios yaye woturica tutipũ cããrẽ Dios cã caĩrĩqũerẽ atore bairo wotuyupa: "Yu, caãnicõãninucũũ ãnirĩ mujããrẽ cariape quetibujũ ñiña cabaipeere: Nipetiro camasã ñiroagarãma.

Rũpopatuuri mena etanumurĩ nipetiro, 'Mu, Dios, cañu catutuaũ majũ mu ãniña,' ñi basapeogarãma," i wotuyupa.

¹² Tie na cawoatiriquere tũgori bero, atore bairo marĩ masĩña: Marĩ, tocãnacãũporea ati yepapũ ãna, nipetirije marĩ caãtaje marĩ jẽniñagumi Dios. "¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã áti?" marĩ i jẽniñagumi. Bairo cã caĩjẽniñarõ, cã marĩ caquetibujũpea ñiña.

No hagas tropezar a tu hermano

¹³ Bairo tiere tũgoñarĩ marĩ caãmeobusupainucũrjĩrẽ marĩ jãnarõã. Bairo puame átirotiya: Mujãã yarã Jesucristore catũgousari majãrẽ, mujãã caãtĩñie mena roro na tũgoña yapapuaõ joroque na ápericõãña. Jesucristo mena na catũgoñatutuarjere royetueticõãña. ¹⁴ Yu, marĩ Quetiupau Jesucristore catũgousau ãnirĩ, ñe ùnie rusaeto atore bairo ñi tũgoñatutuaõãña: Nipetirije yu caugarije cañurjẽ jeto ñiña. Apeĩ puamerã apeye ùnie ugariquere, "Tie ugarique carorije ñiña," cã caĩtũgoñaata, tie cãrẽ carorije ñiña. ¹⁵ Bairo aperã na cauguetĩnucũrjĩrẽ na caĩñajoro tũgoña caugaata, na puame roro tũgoñabujiorãma. Bairo mujãã caãpata, narẽ mairã mee mujãã átiya. Jesucristo yucupãipũ riarĩ na cããrẽ na netõõbojayupi. ¡Bairo ugarique mujãã caugaãninucũrjĩrẽ jũgori Jesucristore na catũgoñatutuarjere to yasio joroque na ápericõãña! ¹⁶ Mujãã caãtĩñimasĩrjĩrẽ jũgori aperãrẽ tũgoña yapapuaõ joroque na mujãã caãpata, na caĩñajoro tore bairo átinemoeticõãña, mujãã caãtiere busupairema ñrã. ¹⁷ Marĩ, Dios cã carotimasĩrjĩpau macããna marĩ caãnoi, jĩcã wãme ùnie ugariquere uga, eti, marĩ caãtinucũrjĩrẽ wapa maniña Dios cã caĩñajoro. Atore bairo marĩ caãtie puame caãnimajũrjĩrẽ ñiña: Caroaro cariape átiñanjẽ, tunu bairo aperã mena caroaro yerijõrõ mena ãñanjẽ, tunu useanio joroque ámeo átiñanjẽ puame roque caãnimajũrjĩrẽ ñiña. Espĩritu Santo cã camasĩõrjĩrẽ jũgori tiere caãtiparã marĩ ãniña. ¹⁸ Ni ùcã tore bairo átiñanjẽ cutirĩ Jesucristo cã caborore bairo caãcu caroaro ácu atiyami Dios cã caĩñajoro. Bairo caroaro cã caãto ññarĩ camasã cãã, "Caroaro átiyami," qũĩgarãma.

¹⁹ Bairo marĩ puame nipetiri wãme yerijõrõ ãñanjẽ cutaje macããjẽrẽ caãtĩñinucũparã marĩ ãniña. Tiere caãna ãnirĩ yua, Jesucristo mena tũgoñatutuanemo joroque marĩ ámeo átiagarã. ²⁰ Bairo ugarique mujãã caugaãninucũrjĩrẽ jũgori Dios cã caborore bairo na caãtiere na átiñãno joroque ápericõãña. Bairopua, nipetirije ugarique cañurjẽ jeto ñiña. Aperã na cauguetĩnucũrjĩrẽ na caĩñajoro marĩ caugarije jũgori Jesucristo mena na catũgoñatutuarjere

na jánao joroque átaje puame roque cañuetie ñiña. ²¹ Aperã catũgoñatutuawepũenarẽ, “Marĩ caatiãnie mena jũgori Jesucristore na tũgousajãnao joroque na marĩ átiere,” írã, atore bairo marĩ caáto ñiña: Marĩ yaũ cariire caũgaecũ cũ caãmata, marĩ cũã ugaetirotiya. Use ocore caetiecũ cũ caãmata, marĩ cũã etietirotiya.

²² “Nipetiri wãme ugariquere caũgamasĩrã jáã ãniña,” caĩtũgoñatutuarã na caãmata, na caatiãnimasĩrĩjẽrẽ Dios jetore cũ na caquetibũjũro ñiña. ¡Ni jĩcãũ ũcũ cũ caátie mena, “Dios cũ caĩñajoro caroaro ya átiya,” caĩtũgoñamasĩ puame useanirĩ ñiñami! ²³ Ni ũcũ cũ caũgapeere, “Atiere ya caũgaro ñuetõ” i tũgoñamicũã, tiere cũ caũgaata, tie wapa buicũtiyami, cariape cũ catũgoñatutuawetie jũgori. Nipetirije marĩ caátipeere, “Atie marĩ caátipee caũrĩjẽ ñiña Dios cũ caĩñajoro,” caĩtũgoñatutuarã nimirãcũã, ricaati marĩ caápata, carorije macããjẽrẽ ána marĩ átiya.

15

Agrada a tu prójimo, no a ti mismo

¹ Marĩ, Jesucristo mena tutuaro catũgoñatutuawepũrã marĩ caãmata, aperã catũgoñatutuawepũenarẽ na juána, marĩ majũã catũgoñatutuawepũenarẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutirotiya. Marĩ majũã marĩ caátijesorije ũnie jetore áperirotiya. ² Marĩ nipetiro aperã caroaro na caãnippe, na caĩñajesorije ũnie puamerẽ caátiparã marĩ ãniña, Jesucristo mena nemojãñũrõ na catũgoñatutuanemoparore bairo írã. ³ Jesucristo cũã cũ yaye caãnippe jetore ápeyupi, ati yeparuã ácũ. Dios yaye woaturica tutipũ cããrẽ cũ cabairiquere atore bairo i woatuyupa: “Mũrẽ roro caĩbũjoatana ya puamerẽ roro ñucũñama,” i woatuyupa Cristo cũ pacure cũ caĩrĩqũẽrẽ. ⁴ Nipetirije tirãmũpũ Dios yaye queti na cawoaturiquere marĩ masĩrotirã woatuyupa. Bairi popiye baimirãcũã, tie caquetibũjũrore bairo caátimasĩrã ãnirĩ Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõã ninucũgarã. Tunu bairoa tiere bueri bero caroaro yerijõrõ marĩ ãnimasĩgarã. Tore bairo caãna ãnirĩ Dios mena marĩ caãnippeere useanirĩqũẽ mena marĩ cotegarã.

⁵ Bairo roro popiye marĩ cabaiata, Dios puame roque Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõãnio joroque marĩ átinucũñami. Tunu yerijõrõ marĩ ãnio joroque caácũ ñiñami. Bairi mujããrẽ Jesucristo cũ caatiãnatõrẽ bairo, jĩcãrõrẽ bairo caãnajẽcũna mujãã ãnio joroque átiagumi. ⁶ Bairo cũ caáto jũgori, tocãnacãpũna jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ useanirõ atore bairo mujãã átiagarã: Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo pacure jĩcãrõ mena, “Mũ, cañuu mũ ãniña,” cũ mujãã i basapeogarã.

El evangelio es anunciado a los no judíos

⁷ Jesucristo mujããrẽ cũ caátatorea bairo mujãã cũã mujãã mena macããnarẽ na ñnamairĩ caroaro nucũbugorique mena na ññaña. Bairo mujãã caáto ñnarã, “Caroũ cañuu ñiñami Dios,” i ññagarãma camasã cũã. ⁸ Tunu atore bairo mujãã ñi quetibũjunemoña: Jesucristo puame jáã, judío majãrẽ jáã juátigu asũpi ati yepapure. Tie Dios cũ caátipeere jáã ñicũjãã ãnanarẽ cũ caĩjũgoyeticũricãrõrẽ bairo cañuu ãnirĩ cũ caátipeyorijere marĩ masĩõ joroque i, asũpi Jesús ati yepapure. ⁹ Tunu bairoa mujãã, judío majã caãmerã cũã nocãrõ mujãã cũ caĩñamairõ jũgori Diore mujãã cabasapeoparore bairo i, asũpi Jesús ati yepapũ. Dios ya tutipũ cũã Jesucristo cũ pacure cũ caĩbusariquere atore bairo i woatuyupa:

“Bairi judío majã caãmerã watoaruã ácũ, ¡nocãrõ cañuu majũrẽ mũ ya basapeogu!
‘¡Nocãrõ Dios catutuaũ majũ ñiñami!’ írĩ mũ yaye basarique mena mũ ya basapeogu,”
i woatuyupa Cristo cũ caĩrĩqũẽrẽ.

¹⁰ Tunu apearũpũ Dios ya tutire na cawoaturique atore bairo ñnemoña:

“¡Dios ya poa macããna cũ cabesericarã mena mujãã ape yepaa macããna judío majã caãmerã cũã useanirĩ ãña!”

¹¹ Tunu aperopũ i woatunemoñupã ti tutipure:

“Ape yepaa macããna judío majã caãmerã nipetiro tocãnacã poa masapoari macããna cũã, ¡marĩ Quetiupare cũ basapeoya!” i woatuyupa.

¹² Isaías cũã atore bairo i woatuyupi:

“Isaĩ pãrãmi ape tuti bero macããcũ buiagumi. Cãrẽ Dios puame judío majã caãmerã quetiupare bairo caácũ cũ cũgumi.

Bairi na puame, ‘Jããrẽ canetõõpau ñiñami,’ cũ mena i tũgoñatutuagarãma,” i woatuyupi Isaías ãnacã.

¹³ Bairi camasãrẽ Jesucristo mena tũgoñatutua masĩrĩqũẽrẽ cajonucũ Dios puame useanirĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cããrẽ ñe ũnie rusaricarõ mano mujããrẽ cũ jonemoáto. Tunu bairoa Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjẽ jũgori nemojãñũrõ cũ mena mujãã catũgoñatutuamasĩpeere cũ jonemoáto.

¹⁴ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, ñe ũnie rusaricarõ mano mujããrẽ atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Caroaro ñe ũnie rusaeto caatiãna mujãã ãniña. Tunu Jesucristo

yayero caroaro majũ camasĩrã mujãã ãniĩna. Bairo caãna ãnĩrĩ mujãã majũ mujãã ãmeo quetibũju masĩña caroaro mujãã caãnajẽ catipeere. ¹⁵ Mujãã, bairo caãtiãnimasĩrã mujãã caãnimiatãcũãrẽ, ati tutipure tutuaro mena yũ quetibũju woajoya, mujãã catũgõjũgorique jĩcã wãmerĩ mujãã caãnĩpee carusarijere mujãã camasiritetiparore bairo i. Dios yure caroaro ácu, Jesucristo yaye quetire mujããrẽ quetibũju rotijõu yũ cũwĩ. ¹⁶ Bairo Jesucristore capaacoteire bairo yũ caãnie puame atore bairo niĩna: Dios, judío majã caãmerã cũãrẽ na cũ canetõdõgarije macããjẽ quetibũjuri que quetire na yũ quetibũjunucũña. Bairo na quetibũjuri yua, sacerdote majã Diore cũ useanio joroque ãna waibacu riire na cajoemũgõrĩcãrõrẽ bairo yũ cũã Diore, “Ánoa, mũ yarã niĩnama,” cũ yũ caĩquetibũjuri je jũgori Dios puame cũ useanio joroque átiyu, na quetibũju yũ átiya judío majã caãmerãrẽ. Bairo yũ caãto, Espĩritu Santo puame narẽ Dios yarã na ãnio joroque na átinucũñami.

¹⁷ Torecu, yũ puame Jesucristo mena catũgõnatutuau ãnĩrĩ Dios yure cũ caquetibũjurotijõcũrĩqũrẽ tãgõnarĩ butiõro tie paarique mena yũ useaniĩna. ¹⁸ Judío majã caãmerã Jesucristo yaye quetire na tũgõsao joroque i, Jesucristo yũ cũ camasĩõjorie mena yũ caãtimasĩrĩ wãme jetore na yũ quetibũjunucũña. Ape wãme ãno na yũ quetibũjuetinucũña. Bairo yũ caquetibũjuri je jũgori, tunu yũ caãtiãni iĩnomasĩrĩjẽ jũgori jĩcããrã na tũgõsao joroque na yũ átinucũña. ¹⁹ Tunu Espĩritu Santo yũ cũ camasĩõjorie mena yũ caãtijẽño iĩnomasĩrĩjẽ jũgori na tũgõsao joroque na yũ átinucũña. Tore bairo ácu, Jerusalén macãĩ quetibũju jũgoacũ, Iliria cawãmecutõpu Jesucristo camasãrẽ cũ canetõdõrĩqũ quetire caroaro jĩcãrõ tãni cariape na yũ quetibũjuetawũ. ²⁰ Aperã na caquetibũju ñesẽãetĩnucũrõpu macããnarẽ Jesucristo yaye quetire yũ quetibũju ñesẽãganucũña. Aperã na caquetibũjuraricõpu yũ quetibũjubuiepo ñesẽãgaetinuũña. ²¹ Tore bairo yũ caãtie puame Dios yaye quetire woarica tutipũ na cawoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo baiya. Mai, atore bairo i quetibũju woatuyupa:

“Aperã camasã cã yaye quetire camasĩetãna nimĩrãcũã, tiere quetibũjuecõgarãma. Cũ yaye queti na catãgetajere tãgomasĩjũgõgarãma,” i woatuyupa Dios ya tutipũ.

Pablo piensa ir a Roma

²² Yũ caĩrõrẽ bairo ape macããrĩpu macããnarẽ quetibũjuñesẽãnucũrĩ, mujãã tũpu yũ ãmasĩetĩña mai. “Roma macãpu yũ ácu,” nairõ i tũgõñamicũã, yũ ãmasĩetĩña. ²³ Baiõna, merẽ yũ paariquere yũ átiyaparõya ati yepaa macããna mena. Nocãrõ yoaro capee cãmarĩ majũ mujããrẽ ñiĩñesẽãũ áganucũmiĩna. ²⁴ Bairo Espaĩnapũ ácu roque mujããrẽ ñiĩñanetõãgu. Bairo nocãrõ caroaro useanirõ mujããrẽ yũ caĩñarõ bero, mujãã puame roque yure mujãã cajuãto yũ bootũgõñaña, Espaĩnapũ yũ caãti rãmu caãno. ²⁵ Baimicũã mai, Jerusalén macãpu yũ ácu, to marĩ yarã Jesucristore catũgõsari majãrẽ na juãti ácu. ²⁶ Jesucristore catũgõsari majã Macedonia macããna, bairo Acaya yepa macããna cũã na majũã na caboro dinerore neñoũpã. Jerusalén macããna Jesucristore catũgõsarã cabopacãrãrẽ na jogarã, tiere neñoũpã. Torecu, tie dinerore Jerusalẽpu na jeãbojagu yũ átiya mai. ²⁷ Na majũã na caboro tie dinerore neñoũpã. Bairo na caãtaje ñũjãñũña. Mai, cajũgoyepure judío majã Jesucristore catũgõsajũgoricarã cũ yaye macããjẽ caroa quetire na quetibũju batõjũgoyupa. Bairo caroaro na na caãtaje ãmeõne, na cũã na cacũgorije ãnie mena na cajuãtinemõpea niĩna. ²⁸ Bairo tie dinerore Jerusalén macããnarẽ na nuni yaparori bero, Espaĩnapũ ácu mujããrẽ ñiĩñanetõãgu. ²⁹ Bairo ñe ãnie rusaricaro mano atore bairo ñi tũgõnatutuacõãña: Mujãã tũpu yũ caetaro marĩ nipetirõpũrea caroa majũrẽ marĩ jomajũcõãgumi Jesucristo.

³⁰ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, mujãã Jesucristore catũgõsarã mujãã ãniĩna. Tunu Espĩritu Santo cũ camasĩõjorie jũgori caãmeomaimasĩrã mujãã ãniĩna. Bairo caãna mujãã caãnoi, yure juãtinemõrã, atore bairo mujãã caãto yũ boya: Popiye baimicũã caroaro yũ caãtiãnĩpee Diõpũre yũ jẽnibõjaya. ³¹ Dios, Judea yepa macããna Jesucristore catũgõsaena cañuena, roro yure na caãtiepeere cũ caẽñotaparore bairo ñrã, Diõpũre butiõro yũ mujãã jẽnibõjawa. Tunu bairo Jesucristore catũgõsarã Jerusalén macã macããnarẽ na cajuãtijõrie na yũ cajeãtiere ñĩnarĩ bero na useanio joroque ñrã, Diõpũre yũ jẽnibõjaya. ³² Bairo Diore yũ mujãã cajẽnibõjaro jũgori useanirĩqũe mena mujãã ñiĩñan etagu, Dios cã cabooata. Bairo topũ mujããrẽ ñiĩñesẽãũpu roque yua, mujãã tũpu yũ tũgõña yerijãmasĩgu. ³³ Bairo marĩ Pacũ Dios caroaro yerijõrõ ãnimasĩrĩqũerẽ cajõn mujãã nipetiro mena cũ ãnicõã ninucũãto. Bairoa to baiãto.

16

Saludos personales

¹ Bairo ãmerẽ mujãã ñiĩna: Marĩ yao Febe cawãmecucore mujãã tũpu cõ caetaro, caroaro mena cõ mujãã bocãwa. Caroaro cõ mujãã cajuãto yũ boya. Cõ cũã Cencrea macã macããna ñubueri majãrẽ butiõro cajuãtinucũõ ñiĩfamo. ² Jesucristo mena cõ cãã cõ catũgõnatutuaro

jūgori, mujāā cāā jīcārōrēā bairo Jesucristore catūgousarā ānirī jīcā majā āmeo qūēnorīcārōrē bairo cō qūēnoña. Bairi nipetirije cō cabopacarijere cō joya. Cō pūame capāārā űubueri majārē caroaro mena na juātīāninucūñupō. Yu majū cāārē caroaro yu juātīnemonucūwō.

³ Apeyera, Prisca bairi Aquila cawāmecuna na űuāto. Na, pugarāpua yurea bairo Jesucristo yaye macāājērē capaabojarā, cū carotirā, yu baparā niñama. ⁴ Na pūame roro tāmubujowā, yure roro aperā yu na caātibujiopeere ēñotamirā. Bairo caroaro yu na caatājere tūgoñarī butioro, “Yu mena űumajūcōāwā,” na űijoya. Yu jeto mee tore bairo niña. Nipetiro űubueri majā poari judío majā caāmerā cāā ĩnucūñama. ⁵ Torea bairo tunu na űuāto nipetiro marī yarā űubueri majā Prisca, bairi Aquila ya wīipū caneñanucūrā cāā. Bairi apeī, yu baire bairo caācū, yu camai Epeneto cawāmecucu cū űuāto. Cū pūame Asia yepa macāācū, aperā ti yepa macāāna jūgoye Jesucristore catūgousajūgoricu majū āmi. ⁶ María cawāmecuco cūā cō űuāto. Cō pūame mujāārē butioro caroaro mujāā caānorē bori, mujāā juātīnucūñama. ⁷ Aperā yu ya macā macāāna Andrónico, apeī Junias cawāmecuna yu mena preso jorica wīipū caānana cūā na űuāto. Mai, na pūame apóstolea majā mena macāāna na camairā majū niñama. Bairi tunu yu jūgoye Jesucristore tūgousajūgoyupa.

⁸ Ampliato cawāmecucu cūā cū űuāto. Marī Quetiupaure catūgousau cū caānoi, yu bapa, yu camai majū niñami cū cūā. ⁹ Apeī Urbano cūā cū űuāto. Cū cūā jāārēā bairo Jesucristo yaye macāājērē capaanucū majū niñami. Apeī yu camai Estaquis cūā cū űuāto. ¹⁰ Cū űuāto Apeles cawāmecucu cūā. Cū pūame Jesucristo mena cū catūgoñatutuarijere marī masiō joroque caroaro ātīāninucūñami. Bairi aperā Aristóbulo ya wii macāāna cūā na űuāto. ¹¹ Apeī yu ya macā macāācū Herodiōn cūā cū űuāto. Bairi Narciso ya wii macāāna Jesucristore cariape catūgousarā cūā na űuāto. ¹² Marī Quetiupau yaye macāājērē capaabojanucūrā rōmirī Trifena, apeo Trifosa cūā na űuāto. Bairi apeo jāā baiore bairo caācō Pérsida cō űuāto. Cō pūame tutuaro mena marī Quetiupau yaye paarique macāājērē paanucūñama. ¹³ Rufo cūā cū paco mena cū űuāto. Cū pūame Jesucristo mena catūgoñatutuau nipetiro to macāāna na camasi majū niñami. Cū paco cūā cañuo, yu paco majūrē bairo caroaro yu cañīno ninucūñama. ¹⁴ Ānoa cūā na űuāto: Asíncrito, apeī Flegonte, apeī Hermes, apeī Patrobas, apeī Hermes, bairi aperā marī yarā na mena macāāna űubueri majā cūā na űuāto. ¹⁵ Na űuāto ānoa cūā: Filólogo, apeo Julia, apeī Nereo, apeo cū baio cūā, apeo Olimpás cawāmecuco cūā cō űuāto. Bairi nipetiro Jesucristo mena catūgoñatutuarā marī yarārē bairo caāna na mena caāna cūā na űuāto.

¹⁶ Bairi mujāārē niña: Mujāā to macāāna tocānacāūpua nucūbugorique mena āmeo bocári caroaro āmeo jēninucūña. Nipetiro ato macāāna űubueri majā Jesucristore catūgousari poari macāāna mujāārē űurotijoyama.

¹⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, tutuaro mena atore bairo mujāārē niña: Masacatiri āña. Jesucristo mena jīcārōrē bairo mujāā tūgoñatutuamasīētō joroque caāna mena āmerīcōāña. Tunu roro mujāārē yapapua joroque caāna mena āmerīcōāña. Na yaye queti pūame mujāārē jāā caquetibujūrique macāājē űnie mee, ricaati quetibujūrique niña. Torena, na mena āmerīcōāña. ¹⁸ Na pūame marī Quetiupau Jesucristo cū caātīrotirijere caquetibujūnucūrā mee niñama. Na majūā roro na rupau caborore bairo na caātīe macāājērē quetibujūā ātinucūñama. Tunu bairoa caroaro ĩtori, tūgoricaro űurō carorije macāājērē quetibujūri, camasā cayeri tūgoñatutuaenarē roro na ĩ quetibujū mawijionucūñama. ¹⁹ Mujāā pūame roque caroaro Jesucristo yaye quetire mujāā tūgousaya. Camasā nipetiro cūā cārē mujāā catūgousanucūrījērē caroaro masīñama. Bairi yu cūā mujāā mena yu useaniña. Tunu bairo caroa Espīritu Santo mujāārē cū camasiōjorije jūgori caroa macāājē jetore mujāā caātīāno yu boya. Carorije macāājē roquere mujāā caātīāno yu boetiya. ²⁰ Tore bairo mujāā caātīmasīrō jūgori marī Pacū Dios yerijōrō ānajērē cajomasī pūame, wātī mujāārē cañtonucūrē yoaro mee cū mujāā netōnucāō joroque ātigumi. Mujāā rūpori mena apeye űnierē pea aborericarore bairo cū mujāā ātio joroque ātigumi Dios. Marī Quetiupau Jesucristo caroare mujāā cū jonemoāto.

²¹ Mujāārē űurotijoyami yu bapa yure cajūpaanucū Timoteo cawāmecucu cūā. Aperā yu ya macā macāāna, yu mena caāna Lucio, Jasón, Sosípater cūā űurotijoyama mujāārē.

²² Yu, Tercio cūā, ati cartare Pablōre cawoabojau, marī Quetiupaure catūgousau ānirī mujāā yu űurotijoya.

²³ Gayo cūā mujāā űurotijoyami. Yu, Pablo pūame, cū ya wīipū yu āninucūña. Atorū nipetiro űubueri majā pūame űubuerā etanucūñama. Apeī Erasto cawāmecucu, ati macā macāāna yaye dinerore cañnacotebojari majōcu cūā mujāārē űurotijoyami. Torea bairo mujāā űurotijoyami cū bai Cuarto cawāmecucu cūā. ²⁴ Marī Quetiupau Jesucristo nipetiro mujāārē caroare cū jonemoāto. Bairoa to baiāto.

²⁵ Marĩ Pacu Diore cũ marĩ cabasapeoro ñuñã. Cũ puame mujããrẽ cũ mena nemojãñurõ mujãã tũgoñatutuao joroque caácu majũ niñami. Tore bairo mujããrẽ átimasĩñami Dios, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire mujãã yu caquetibujunucũrĩjẽ jũgori yua. Tunu bairoa Jesucristo yaye quetire mujãã yu caquetibujunucũrĩjẽ jũgori tore bairo mujããrẽ yeri tutuarã mujãã átimasĩñami. Atie yu caquetibujunucũrĩjẽ puame camasãrẽ cũ camasĩõetaje, ati yepa caãniparo jũgoyepua caãnajẽ niña. ²⁶ Cabaimiatacũãrẽ, ãme roque profeta majã na cawoatucũrĩqũẽ jũgori marĩ masĩõ joroque ĩ, ãmerẽ tiere marĩ masĩõñami. Cũ, caãnicõãninucũũ, cũ caátirotirore bairo marĩ átĩãnio joroque ĩ, ãmerẽ tiere marĩ masĩõñami. Atie cũ caquetibujugarique mai camasãrẽ cũ camasĩõetajere ãme roque nipetiro camasã roari ati ñmũrecõo macããnarẽ na masĩõ joroque átiyami Dios. Bairo tiere na cũ camasĩõrõ jũgori yua, cariape tiere tũgori bero na catũgousaparore bairo ĩ, na masĩõñami Dios.

²⁷ ¡Marĩ Pacu Dios, jĩcãũã caãcũ, ñe ũnie rusaeto camasĩ majũrẽ cũ marĩ basapeoto! “Cũ, Dios jetorea cũ caátimasĩrĩjẽ cũ catutuarije, tocãnacã rãmua to ãnicõã ãmarõ,” marĩ ĩ tũgoñatutuacõã ninucũgarã, marĩ Quetiupa Jesucristo jũgori. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹⁻² Yu, Pablo cawāmecucu, Dios cū cabesericu yu caānoi, yu piijowī, Jesucristo yau apóstol cū caquetibujurotjōu yu caānipeere bou. Marī yau Sóstenes mena ati cartare mujjäärē woajou yu átiya. Mujjää, jää yarā Corinto macā macāāna Diore catūgousari majā, Jesucristo jūgori Dios yarā caroarā caānarē mujjää yu woajoya ati cartare. Bairi tunu tocānacāpau macāāna Jesucristore caīroari poari mena macāāna mujjää caānipeere bou, mujjää cūārē mujjää beseyupi. Bairi marī cūārē marī Quetiupau, na cūārē na Quetiupau majū niñami, marī Quetiupau Jesucristo pūame yua. ³ Bairi caānijūgoro atore bairo mujjäärē ñiña: Marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena caroare mujjää na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones por medio de Cristo

⁴ Bairi tocānacānia, “Dios, jää mena mu ñujāñuña,” ñi jēninucūña, Jesucristo jūgori Dios mujjäärē caroarō majū cū caátiere ñnarī. ⁵ Baiṗua Dios, Jesucristo mena jūgori nocārō majū paio netōrō cū caátibojarique cañurijērē mujjää joyupi. Bairo cū caáto jūgori cū yaye busurique cūārē nemojāñurō mujjää quetibuju masiō joroque ásupi Dios. Tunu bairoa cū yaye caroa quetire cariape masirīqūē cūārē mujjää joyupi. ⁶ Bairi caānorē bairo cariape, “Ape yeri majūrē mujjää jogumi Dios,” mujjää yu caīquetibujuricarorea bairo baimajūcōāña merē yua. ⁷ Tore bairo mujjää caāno jūgori yua, ñe ũnie rusaeto tocānacā wāme caroa macāājē átiāni masirīqūērē mujjää cūgocōāña Jesucristo marī Quetiupau nemo ati yeparu cū cabauetaparo jūgoye. ⁸ Bairi Dios pūame tūgoñatutuariquere mujjää jōcōā ñigumi ti rāmu catusari rāmu caānoru. Bairo áticoa ninucūgumi Dios, marī Quetiupau Jesucristo ati yeparu cū catunuetari rāmūrē, ni jicāñ ũcū mujjäärē, “Mujjää buicutiya,” qūñeticōāto ī. ⁹ Bairi Dios pūame roque caānorē bairo cariape cū caījūgoyetiricarorea bairo caācu niñami. Cū, Dios pūame roque mujjää piijowī, cū macū marī Quetiupau Jesucristo mena jicārōrē bairo mujjää caāniparore bairo ī.

Divisiones en la iglesia

¹⁰ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, marī Quetiupau Jesucristo cū catutuarije mena mujjäärē ñiña: Jicārōrē bairo tūgoñanemorī masaricawoena, caroarō ānicōāña. Hseanirō āña. Jicārōrē bairo tūgoñarī, jicārō tūni āmeo tūgoñaña mujjää yeripū. ¹¹ Atiere mujjää ñiña, yu yarā yu bairārē bairo caāna, capee wāme mujjää cabaibotionucūñijērē Cloé ya poa macāāna jūgori caqueti tūgonucū ānirī. ¹² Atore bairo jicāārā mujjää mena macāāna na cañucūñijērē Igu ñiña: “Jää, Pablore catūgousarā jää āniña,” tunu aperā cūā: “Jää, Apolos yarā jää āniña,” aperā cūā: “Jää, Pedro yarā jää āniña,” aperā cūā: “Jää roque Cristo yarā pūame majū jää āniña,” ī busubotionucūñama. Jicā majārē bairo mujjää busuetiya.

¹³ ¿Dopēirā tore bairo mujjää ī busupainucūñati? Jicāñ niñami Cristo. Ricawatiri caācū mee niñami. ¿Yu, Pablo ato yucupāipū mujjää yaye wapare netōgu yu riayupari? ¿O, yu wāme mena īrī mujjää na bautizayupari? Bairo ápeyupa, tame. ¹⁴ Yu roque ni jicāñ ũcūrē mujjää yu bautizaepu baiṗua. Bairi Diopure, “Yu mena mu ñujāñuña,” ñi jēninucūña. Baiṗua, Crispo, apeī, Gayo cawāmecuna roquere yua na yu bautizawu. ¹⁵ Torecu, ni jicāñ ũcū mujjää mena macāācū, “Pablo wāme mena īrī, cabautizaecoricu yu āniña,” ī masiētīñami. ¹⁶ Estēfanas ya poa macāāna cūārē na yu bautiza royawu. Aperā noa ũnarē yu bautizaetroyawu. ¹⁷ Baiṗua, Jesucristo yure bautiza rotijoemi. Cū yaye queti, camasārē cū canetōrīqūē queti roquere yu quetibuju rotijowī. Ati umārecōo macāājē tūgoñarīqūē jūgori tutuaro camasīnetōmajūcōāñārē bairo yu cūemi baiṗua. Jesucristo yucupāipū cū cariarique, wapa manorē bairo to tuacticōāto ī, tore bairo yu cūwī Jesús.

Cristo, poder y sabiduría de Dios

¹⁸ Cristo yucupāipū cū cariarique caroa quetire cariape mee caānierē bairo tūgoñanucūñama yasiricaropu caāpārā pūame. Bairo cabaimiatacūārē, atie caroa queti Dios catutuaa yaye queti pūame marī cū yarārē cū canetōpēc majū ñiña yua. ¹⁹ Torea bairo ī quetibujuya tirāmupū Dios yaye busurica totipū na cawoatucūñiqūē cūā:

“Masirī majārē camasiēnarē bairo na ānio joroque na yu ātigu. Tunu bairoa caroarō catūgomasiārē catūgomasiēnarē bairo na ānio joroque na yu ātigu,” ī woatuyupa.

²⁰ Bairi ati umārecōo macāājērē camasirī majā caānimirīcārā pūame camasiēna cabūgoro macāānarē bairo tuagarāma. Apeī, “Cajūgobuei yu āniña,” caī cūā torea bairo tuagumi. Torea

bairo basunetōmasiētīgumi ati umarecōopu macāājērē masīrī butiōro cabusubotioñucū cāa yua. ¡Dios puame ati umarecōo macāājē na camasiñjērē nemojāñurō na masiēto joroque na átiyami! ²¹ Nipetirijere caátimasī niñami Dios. Bairi mai ati umarecōo macāāna camasā na majūā na camasiñjē mena cūrē na camasiñrō boesupi Dios. Bairo puame boyupi: “Yu yaye quetire na catūgousaro jūgori na yu netōōgu,” í cūjogoyupi. Bairo Dios cū caímatiascūārē, “Cabugoro macāājē niña,” í tūgoñanucūñama aperā Diore camasiēna puame tie quetire.

²² Bairi judío majā cāa Dios yaye quetire cariape tūgogarā jūgoeye, cū yaye macāājē átijēño ññorīqūrē butiōro bonucūñama. Bairi aperā griego majā puame cūa ati yepa macāājē masīrīqūrē jetore butiōro tūgousaganucūñama. ²³ Jāa puame roque yucupāipū na capaputuricu Mesias yaye queti majūrē jāa quetibujunucūña camasārē. Bairi ānoa judío majā puame tiere tūgoteejāñuñama. Aperā judío majā caāmerā puamerā cabugoro macāājērē bairo tuanucūña tie queti. ²⁴ Bairo na cabaimiatacūārē, aperā Dios cū capiiricará, cū cabesericará judío majā, aperā judío majā caāmerā puamerē Mesias, Dios macū catutuuañ majū niñami. Tunu bairoa, “Dios yayer camasi majū niñami,” í tūgoñamasiñcōñama. ²⁵ Ati umarecōo macāāna, Dios tore bairi wāme átimasīrī marī cū canetōrīqūrē cabugoro macāājērē bairo tūgoñanucūñama. Bairo na cañtūgoñarjē cariape mee niña. Ati umarecōo macāāna na camasiñjē nipetiro netōjāñurō caānimajūrjē niña tie Dios cū caátimasīrjē puame roque. Tunu bairoa Dios cū catutuarijere caānimajūrjē meerē bairo ati umarecōo macāāna na caññamiatacūārē, camasā na caátimasīrjē netōjāñurō catutuarije niña.

²⁶ Yu yarā, merē mujāā tūgoñamasiñrā. Ati umarecōo macāāna na caññajoro, camasiēna mujāā caānimiatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. Bairi jīcāārācā jeto ninucūñama mujāā mena macāāna carotimasīrā. Tunu bairoa jīcāārācā jeto quetiuparā caānipoa macāānarē bairo caāna cāa ninucūñama mujāā watoare. Bairo caāna mujāā caānimiatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. ²⁷ Bairi, “Camasiēna niñama,” camasā na cañrārē na cūñupī Dios cū yarā caāniparārē. Ati yepapū macāājērē camasiñrā puame na camasiñirjērē, “Wapa maa,” na í tūgoñaboboato í, tore bairo ásupi Dios. Tunu bairoa tutuaro cabaibotiorā, “Jāa catutuarije wapa maa,” na í tūgoñaboboato í, ati umarecōo macāāna catūgoñatutuenañerē na beseyupi Dios cū yarā ronarē. ²⁸ Dios puame na beseyupi camasā aperā na caññaterārē. Tunu bairoa ati umarecōo macāājērē caboenarē na beseyupi. Bairo puame íguñiña: Dios na beseyupi ati yepapure ñe ñnie cawapa mānarē bairo camasā na caññarārē. “Caānimajūrā jāa āniña,” ati yepapure cañrārē cabugoro macāānarē bairo na ānio joroque átigu, tore bairo ásupi Dios. ²⁹ Tore bairo Dios cū caato yua, ni jīcāu ūcū, “Yua, yu majūā caānimajūrē bairo caātijātimasī yu āniña,” í tūgoña botiomasiētīñami Dios cū caññajoro. ³⁰ Dios puame roque cū macā Jesucristo jūgori cū mena macāāna majū mujāā ásupi. Tunu bairoa Jesucristo jūgori caroa wāme marī camasiñpee cūārē marī joyupi. Cū, Cristo jūgori marī carorije wapare marī canetōpee cūārē cūñupī Dios. Cū yarā caroarā, cū canetōōricārā majū marī cūñupī Dios. ³¹ Bairi Dios yu tutipū cūārē atore bairo í woatuyupa: “Ni jīcāu ūcū caānimajūrē bairo catūgoñau puame, ‘Dios roque marī netōōgu caānimajūā niñami,’ qūí tūgoñamasiñcōñato Dios cūārē,” í quetibujū woatuyupa.

2

El mensaje de Cristo crucificado

¹ Torecu yu yarā, Dios camasārē cū camasiñōetaje āme roquere cū camasiñrjē queti cariape macāājērē mujāā quetibujū etau, camasiñetōūrē bairo botiōro mujāārē yu quetibujū ñesēāēpū. ² Yu roque mujāā tūpūre ācū, Jesucristo yucupāipū cariaricu yaye queti jetore mujāā yu quetibujūwū. Ape wāme ricaati mujāārē yu quetibujūeru, “Jesús yucupāipū na capaputuricure na masiāto,” í. ³ Mujāā tūpūre etau, caquetibujūmasiñcūrē bairo yu tūgoñawū. Bairo catūgoñau āñirī tūgoña uwiri yu nananucūwū, mujāārē quetibujūgu yua. ⁴ Bairi tūpūre mujāārē caroa quetire quetibujū ācū, caroaro masiriyoeto jeto mujāā yu quetibujūwū. Nocārō ati yepa macāāna na camasiñbotiorije ñnie mena masīrī, mujāārē yu quetibujūeru, “Camasi majū niñami Pablo,” yu mujāā cañtūpūre bairo í. Espíritu Santo cū camasiñrjē jūgori roque, “Pablo cariape quetibujūyami,” mujāā í tūgoñao joroque yu āpu. Tunu bairoa Dios cū catutuarijere áti ññorī, tore bairo mujāā íō joroque yu āpu. ⁵ Tore bairo yu āpu, Dios cū caátimasīrjē, cū catutuarijere ññarī bero, cū mena mujāā catūgoñatutuaparore bairo í. Camasā ati yepa macāāna na camasiñrjē macāājērē tūgori bero, Dios mena mujāā catūgoñatutuaro roquere yu boepū.

Dios se da a conocer por medio de su Espíritu

⁶ Tore bairo quetibujūmirācūā, aperā merē Diore caroaro cariape catūgousaricārā na caāmata, pairo Dios cū camasiñrjē mena jāa quetibujūnucūña. Bairāpu, ati umarecōo macāāna camasiñrjē majā, o quetiuparā camasiñrā cayasiparā na camasiñrjē wāme ñnie mena mee jāa quetibujūnucūña. ⁷ Dios yaye queti, camasārē cū camasiñōetaje masīrīqūrē mujāārē

jāā quetibujaya. Marī camasiētājē, ati yepa caānparo jūgoyepua marīrē caroaro majū cū canetōga jūgoyetirique macāājē queti roquere jāā quetibujunucūña. ⁸ Atie wāme quetibujuriquere ati umurecōo macāāna quetiuparā cariape tūgoboca masīesupa. Tore bairo tiere cariape catūgomasīrā na caāmata, nocārō carou caācū Jesucristore yucpāpū cū papuatuetibujoricarāma. ⁹ Torea bairo ī quetibujū woatuyupa Dios ya tutipū cūārē: “Dios pūame cārē camairārē caroa majūrē na cūgoyuyami.

Camasā na cañnaetaje, na catūgoetaje, na catūgoñacoteetaje majūrē na qūēnoyuyami,” ī quetibujū woatuyupa ti tutipure.

¹⁰ Tiera Dios āmerē yua marī masīō joroque ātiyami cū Yeri Espiritu Santo jūgori. Espiritu Santo pūame nipetiro wāme caññamasīpeyou majū niñami. Nocārō Dios cū camasiētōnucācōārījērē, camasā na camasiētē cūārē camasī majū niñami Espiritu Santo pūame.

¹¹ Ni jīcāū ūcū, jīcāū camasocū cū yeripū cū catūgoñarījērē marī masīētīña. Cū, caācū jeto cū yeri cū catūgoñarījērē masī masīñami. Torea bairo Dios yeri pūna Espiritu Santo jeto masīñami cū yeripū cū caātīnimasīnucūrījē pūamerē. ¹² Bairo marī pūame roquere ati umurecōo macāāna yeri pūna ūnie meerē marī jowī Dios. Cū Yeri Espiritu Santo majūrē marī jowī. Cū pūame nocārō caññā ānirī tore bairo cū Yeri majūrē marī jowī, cū yaye macāājērē marī camasīparore bairo ī. ¹³ Bairo jāā pūame Espiritu Santo Dios Yeri majū cū camasīōrījē jūgori jāā quetibujunucūña. Jāā majūā jāā catūgoñarījē mena jāā camasījūgoatāje meerē jāā quetibujunucūña. Bairo Espiritu Santo yaye masīrīqūē macāājē mena camasā aperā Espiritu Santorea cayericanarē na jāā quetibujū netōnucūña.

¹⁴ Ni jīcāū ūcū ati yepa macāācū Espiritu Santo cacūgoecū pūame cū camasīōgarijere boetinucūñami. Cabūgoro macāājērē bairo tūgocōānucūñami Espiritu Santo cū caquetibujugarijere. Tunu bairoa tie quetire tūgomicāā, tiere tūgomasī jīātietinucūñami. Espiritu Santo jūgori Dios yaye macāājērē marī masīña. Bairo Espiritu Santore cacūgoena pūame roque cū yayerē tūgomasī jīātietinucūñama. ¹⁵ Bairo apei camasocū, Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoū tocānārē wāme ati umurecōo macāājē caroa wāmerē bese-masīñami. Bairo tunu noa ūna camasā Dios Yeri cacūgoena pūame qūññabese masīēnama cū caātīnierē. ¹⁶ Bairo torea bairo ī quetibujaya Dios ya tutipū cūārē: “Ni jīcāū ūcū marī Quetiupā cū yeripū cū catūgoñarījērē masīēcūmi. Tunu bairo ni ūcū, Dios cū caātipere cū quetibujupomasīēcūmi,” ī quetibujū woatuyupa Dios ya tutipū. Tore bairo cabaimajūcōāmiatacūārē, marī pūame Espiritu Santo jūgori Cristo cū catūgoñarōrēā bairo catūgoñarā ānirī Dios yaye macāājērē marī masīcōāña.

3

Compañeros de trabajo al servicio de Dios

¹ Toroque yū yarā, Espiritu Santo cū caānijūgorārē bairo caānarē mujāā yū quetibujū masīērē. Baipua, ati umurecōo macāāna na catūgoñarījērē bairo catūgoñarīqūēcūna ya wāmei caānarē mujāā yū quetibujuyū. Bairo cawīmarācārē quetibujūre bairo masīriy-oetoaca yū quetibujuyū mujāārē Cristo yaye queti pūamerē yua. ² Baipua, camasīriy-oetie wāme jettore mujāā yū quetibujuyū. Cawīmau caūpūrē ūpēcōārē joure bairo yū āpū, mujāārē ūgarique majūrē joricaro ūnorēā yua. Bairo mujāā pūame Jesucristo yaye queti camasīriyoriijere mujāā tūgopeyo masīētīña mai. ¡Mujāārē rūsamajūcōāña mujāā catūgomasipeyopee! ³ Bairo mai Dios yaye quetire mujāā tūgomasī peyoetiya, ati umurecōo macāāna na catūgoñanucūrōrē bairo jeto mujāā catūgoñarījē jūgori. Bairo ati umurecōopure mai āna, roro āmeo īñateē, āmeo īñaugo apeye ūnierē mujāā ātiya. Ati umurecōo macāāna na catūgoñarījē mena tūgoñarī na caātīnucūrōrē bairo jeto caātītūgoñarā mujāā āniña mai. ⁴ Bairo aperā jīcāārē mujāā mena macāāna atore bairo īnucūñama: “Yua, Pablore catūgousau yū āniña,” tunu apei pūame: “Yua, Apolore catūgousau yū āniña,” āmeo ī busarique netōnucūñama. Tore bairo mujāā caāta, ati umurecōo macāāna ya wāme catūgoñarīqūēcūna majū mujāā āniña mai.

⁵ Bairo yū, Apolos mena noa ūna mee jāā āniña. Dios yaye quetire caquetibujūrā, cārē cajuāti majārē bairo caāna jāā āniña. Jāā, mujāārē jāā quetibujuyū marī Quetiupare cariapea mujāā catūgousapeere yua. Bairo jāā pūgarāpua marī Quetiupā cū caātīrotijoricarore bairo jeto jāā ātinucūña. ⁶ Yua, Jesucristo yaye quetire mujāā yū quetibujū jūgowū, otere otejūgoure bairo. To bero Apolos pūame mujāā quetibujūnemoñūrī, mujāā camasīritietiparore bairo ī, yū bero otere oco pioure bairo. Bairo cū caāto, Dios pūame roque nemojāñūrō cū mena mujāā tūgoñatutuo joroque āsupi, tii otei cabatiwāmuātōre bairo yua. ⁷ Bairo yū ote jūgoure bairo caquetibujūjūgoricū, tunu apei yū bero, tii otei caputiricū to butiātō ī, caoco pioricure bairo caquetibujūnemoñūrīcū mena cabūgoro macāānarē bairo jāā āniña. Dios pūame roque caānimajūñā niñami. Cū roque otei caputiwāmuātōre bairo nemojāñūrō

cū mena mujāā tūgoñatutuo joroque caáca majū niñami. ⁸ Bairi caquetibujūgoricu, apeí cū bero quetibujunemoricū mena jicārō tūnia nicōñama. Bairo na cañimiatacūārē, Dios puame narē, caroare na jogumi na paariquere iñarī cū cajogaro jicārō tūnia. ⁹ Dios yaye quetire, yu, Apolos pugarāpu Diore caquetibujūbojarā jāā āniña. Bairi Apolos puame yu paarique bapa majū niñami. Mujāā puame yua, Dios yarā cū wese, cū caoteri wesere bairo caāna mujāā āniña. Tunu bairoa cū wii roto cū cawii qūēnorōrē bairo mujāā āniña.

¹⁰ Yu puame, “Yu yaye quetire caquetibujū jūgoyecitipau nigumi,” Dios cū cañiricū majū yu āniña. Bairo caācū ānirī wiire paariquere capaājūgomasirē bairo caācū cañijūgorige ūtā rupaare capeojūgoyecacure bairo yu āniña. To beropure apeí puame apeyere capeonemosaure bairo niñami. Cū puame yu berore quetibujunemoñami Dios yaye quetire. Bairāpu, tocānacāpu camasārē quetibujūri majā caroaro cariape jeto na caquetibujūro niña. ¹¹ Bairi Jesucristo ūtāā na cacūjūgoricare bairo caācū yaye queti jettore yu quetibujunucūña. Bairi apeí ricaati quetibujū buipeomasietīñami. Jicāñā niñami Jesucristo ūtāā cañimajūricārē bairo caācū. ¹² Bairi camasā ūtāā cañimajūricārē wii qūēnorā, na cacūjūgorica buire tunu ape wāme ūtā oro, o ūtā plata, o ūtā nocārō caroa mena qūēnomasiñama. O tunu bairoa yucupāñirī, apeye taa, o carupañorī ūnie mena ti wiire qūēnobujiorāma. Torea bairo yua, ni jicāñā ūcū caroa wāme oro ūtārē bairo cabairijere quetibujūriquere quetibujuyami. Apeí puame ricaati wāme, taa ūnierē bairo cabairijere quetibujūjouiñami camasārē. ¹³ Bairi Dios puame catusari rāmu caāno tocānacāpūrege na paariquere iñabesegumi yua. Ti rāmu caāno Dios puame peero mena atigumi. Bairo etari yua, tocānacā wāme camasā na paariquere peero mena joecōña beselre bairo átigumi. ¹⁴ Torea bairo ni ūcū cū caquetibujūrije Dios yaye caāmata, caroa majūrē cū jogumi tie wara yua. ¹⁵ Bairi tunu ricaati cū paarique Dios yaye mee caānie caāmata, cū paarique puame taa wiire peero caārerore bairo yasoogaro. Bairu, caquetibujūmiricū puame caticōāgumi, apeí cū yu wii caārō, caaturutimasiricārē bairo yua.

¹⁶ Mujāā, templo Dios ya wiire bairo caāna mujāā āniña, Dios Yeri Espiritu Santo mujāā yeripū cū caāno jūgori. ¿Tiere mujāā tūgoñā masietīñati? ¹⁷ Ti wii, Dios ya wii puame caroa wii majū niña. Ti wiire bairo caāna cū yarā majūā mujāā āniña mujāā cūā. Bairi ni jicāñā ūcū mujāā Dios ya wiire bairo caānarē ricaati cū caquetibujūroyetuata, Dios puame popiye cū bairo joroque cū átigumi.

¹⁸ Torea, ni jicāñā ūcū mujāā mena macāācū cū majūā qūito āmericōāto. Ni jicāñā ūcū ati ūmurecō macāāna na camasirijē ūnie jūgori aperā netōrō camasimajūūrē bairo cū catūgoñabotioata, tie cū camasirijērē cū jānacōāto. Tiera camasiēcū majūrē bairo cū āparo tunu. Tore bairo cū caāpata, cariapea masirīqūē majūrē cū jogumi Dios. ¹⁹ Dios puame roquere ati ūmurecō macāāje na camasirijē cabugoro macāāje, cawapa manie majū niña. Torea bairo majū ī quetibujūya Dios ya tutipū na cawoatucūrīqūē cūā: “Dios, ati ūmurecō macāājerē camasirī majārē, tie na camasirijē menaina na ātimawijioregumi,” ī woatu cūñupā. ²⁰ Tunu ape wēēpu ī woatunemoñupā: “Ati ūmurecō macāāna masirī majā na catūgoñarijē mena na camasiānie, cabugoro macāāje, cawapa manie niña, iñami marī Quetiupau Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutipū. ²¹ Bairi ni jicāñā ūcū, “Ati ūmurecō macāājerē camasirē, catūgousau majū yu āniña,” qūī botioeticōāto. Bairopua, jāā nipetiro jāā caquetibujūrije mujāā yaye rotie jetoa niña. ²² Bairi yu, Pablo, apeí Apolos, apeí Pedro, baiiri ati ūmurecō macāāje, marī cacatiānie cūā nipetiro mujāā yaye jeto niña. Tunu bairoa riarique, ati rāmu caānie, ape rāmu caatīpe nipetirijere cūñupī Dios. Tie nipetirije mujāā yaye jeto niña. ²³ Bairi mujāā puame Cristo, jicāñā yarā mujāā āniña. Cristo puame cūā Dios yau jetoa caācū niñami. Bairi, “Cū yu puame yu āniña,” camasā ūnarē caētīparā mujāā āniña.

4

El trabajo de los apóstoles

¹ Bairi jāārē, “Jesucristo cū caātirotirijere caāna, cūrē cajuāti majā niñama,” caīparā mujāā āniña. Dios yaye queti camasārē cū camasiōetaje āme roquere cū camasiōgariquere Diore caquetibujūbojarā jāā āniña. ² Tore bairo jicāñā paabojari majōcu cū quetiupau cū caātirotirorea bairo caroaro jicārō tūni caātipau niñami. Tore bairo cū caāto, cū quetiupau puame caroaro iñauseanigumi cū paariquere yua. ³ Bairi yure, “Pablo caroaro quetibujūyami,” o “Roro quetibujūyami,” yu mujāā cañitūgoñarijērē butioro majū yu tūgoñamacāētīña. Bairi noa ūna jicāārā ati yepa macāāna quetiuparā cūā niñabesemasietīñama. Yu majū cūā tore bairo yu paariquere ni besemasietīña. ⁴ Bairu, yu paariquere roro yu tūgoñaeñā. Tore bairo catūgoñaeñā nimicāā, “Dios cū caññajoro ñe ūnie cabu macūrē bairo yu āniña,” ñi masietīña. Marī Quetiupau puame roque iñacōñarī niñabesegumi cū caborore bairo yua. ⁵ Bairi mujāā puame roque ti yutea caetaeto cajūgoyea niñabeseeticōāña. Marī Quetiupau puamerē cū coteya. Cū puame roque ati yeparure etari canaitīārōpu caānarē bairo baujaeto na caātaje

nipetirijere caroaro cabusuropu na iñapetio joroque átigumi. Tocānacāpūrea camasā na yeri na catūgoñarijērē marī iñopeyocōāgumi. Bairo átiri bero yua, tocānacāpūrea, “Caroaro mujāā ápu,” na iñgumi Dios cū caīparā cajesorārē yua.

⁶ Yu yarā, mujāā yaye caānipee caroaro mujāā canetōpeere ī, ati wāmerē mujāā yu quetibujūya. Bairi yu, Apolos mena jāā cabairijere ičōñari, mujāārē yu quetibujūya. Tie jāā cabairijere mujāā puame iñacoñari, Dios yaye woaturique caīquetibujuro netōjāñurō ape wāme átibuīpeo āmeričōāña. Ricaati wāme mujāā átiāmerīgārā. Bairi mujāā puame, “Jāārē caquetibujūgou puame mujāārē caquetibujūgou netōōrō camasīnetōā niñami,” mujāā ī tūgoña botioetinucūgarā. ⁷ Mujāā, aperā netōōrō caānimajūrā cañurā mee mujāā āniña. Camasīnetōōrā mee mujāā āniña. Nipetirije mujāā cacūgorije mujāā camasīrjē Dios mujāārē cū cajorique jeto niña. Bairo Dios mujāārē cū cajorique caānimiatacūārē, ¿nopērīrā mujāā majū camasījūgoriquere bairo mujāā tūgoñañati? Bairo mujāā catūgoñarijē ñuētīñā.

⁸ Bairo caāna āniri atore bairo mujāā tūgoñanucūñā: “Dios yaye nipetirijere jāā masīña. Ñe ūnie jāā rusaetiya. Nipetirije jāā cabotūgoñarijērē jāā cūgopeyocōāña. Pablojāārē na marī macāētīñā,” mujāā iñucūñā topu jāā caāmerō. Quetiuparā reyre bairo mujāā tūgoñanucūñā merē. ¡Bairāpuā, cariapea rey masīrīqūērē bairo ñe ūnie rusaeto mujāā camasīata, ñubujoro! ¡Jāā cūā mujāā camasīrjērē jāā tūgonemobujiorā, tame! ⁹ Bairo yu caīrjē caānimiatacūārē, atore bairo ñi tūgoñaña: “Jāā, Jesús yaye quetire Dios cū caquetibujurotjoricarē puamerē cabugoro macāāna, catusaari majārē bairo jāā cūñupī. ¿Dopēī bairo roro cū cayasioreparārē bairo jāā cū cūñuparī?” ñi tūgoñaña. Bairi nipetiro ati yepa macāāna, umārecōo macāāna ángelea majā cūā popiye roro jāā cabairijere iñanucūrāma. ¹⁰ Jāā puame Cristo yaye quetire jāā caquetibujuriye jūgori cabugoro macāāna camasīenarē bairo jāā tuaya camasā na caīñajoro. Mujāā roque Cristo nocārō cañu jūgori catūgoñamasīrā majūrē bairo mujāā tuaya na caīñajoro. Tunu bairoa jāā puame catūgoñatutuawēpūēña jāā caānimiatacūārē, mujāā puame catūgoñatutuarā majū mujāā āniña. Jāārē camasā jāā iñatejāñuñāma. Mujāā puame roquere caroaro nucūbugoro mena mujāā iñanucūñāma. ¹¹ Bairi āmerpū cūārē roro popiye jāā baiya. Roro jāā aua tāmucōōā niña. Tunu bairoa oco etigarā, o juti cūgoena roro popiye jāā tāmucōnucūñā. Camasā cūā roro popiye jāā baio joroque jāā átiepenucūñāma. Jāā caāni wii majū cūārē cacūgoena jāā āniña. ¹² Bairi jāā juticoanucūñā, popiye paamirā. Tunu apeyera camasā roro jāā na cañtutiata, “Caroare cū joáto Dios,” jāā ī yucōanucūñā. Dios yarā jāā caānoi, roro popiye jāā átiepenucūñāma. Tunu bairoa tiere nocārō mena jāā nucācōānucūñā. ¹³ Roro majū camasā jāā busupainucūñāma. Bairo roro jāā na caīmiatacūārē, caroa wāme mena na jāā yunucūñā. Ati umārecōo macāājē camasā na caboetiere na carerijere bairo jāā iñanucūñāma aperā camasā ati umārecōo macāāna puame. Tore bairo cajūgoyepua jāārē caīepericarā āmerpū cūārē torea bairo jāā ičōā ninucūñāma mai.

¹⁴ Atie yu caquetibujūwoatujorijere iñari, “Na bobotūgoñato,” ī mee yu woajoya. Yu pūnaarē bairo caāna, yu camairā mujāā caāno jūgori beyoure bairo mujāā ñi quetibujū woajoya. ¹⁵ Bairi nocārō capārā puga wāmo petiro cānacā mil cārō majū Cristo yaye quetire cajūgobuerā na caāmata cūārē, yu puame roque mujāā pacure bairo yu tuaya. Yua, Cristo yaye quetire mujāā yu quetibujūjūgowu. Yu jūgori Jesucristo mena mujāā tūgoñatutujūgowu, caroa queti camasārē Dios cū canetōōrīqūē quetire yu caquetibujuro bero yua. ¹⁶ Bairo yu pūnaarē bairo mujāā caāno jūgori yua, yu caātīānorē bairo mujāā cūā yure iñacōrī caroaro mujāā caātīāno yu boya.

¹⁷ Tore bairo bori, mujāā tūpu cū yu joya Timoteore. Yu camai, Jesucristore caroaro cū catūgousaro jūgori yu macārē bairo caācūrē cū yu joya. Cū puame Jesucristore cariape caquetibujūricarorea bairo mujāā quetibujūnemogumi. Noo yu caátōpu ñubueri majārē yu caquetibujūnucūrōrēā bairo Timoteo cūā mujāā quetibujūnemogumi. ¹⁸ Mai, aperā jīcāārā mujāā mena macāāna, “Merē caānimajūrā marī āniña. Pablo nemo marī quetibujū apēimi,” ī tūgoñanucūñāma. ¹⁹ Bairi marī Quetiupau cū caboata, tāmurīā mujāā tūpu ñiñāñesēāū atīgu tunu. Tore bairo mujāārē iñau etaupu roque, cariapea Dios cū camasīōrjē jūgori caātīmasīrārē, o ricaati caībusupainucūrā cūārē na ñiñabesegu. ²⁰ Dios cū carotīmasīrīpau macāājē ati risero mena āmeo busunetōōrīqūē jeto mee niña. Dios cū catutuarije jūgori jīcārō tūni marī caātīānimasīrjē majū niña. ²¹ Bairi mujāā tūpu eta, ¿dope bairo yu caatōre mujāā boyati? ¿Roro popiye mujāā yu caatōre mujāā boyati? ¿O caroaro iñamairīqūē mena mujāā yu cabocārōre mujāā boyati? Caroaro mena mujāā yu cabocáro ñiña, yura.

5

Juicio sobre un caso de inmoralidad

¹ Jīcāū mujāā mena macāācū carori wāme majūrē cū caātiere jāā queti tūgonucūñā. “Cū раси нпмо, cū muñorē roro átiepenucūñāmi,” jāā ī quetibujūnucūñāma. Ti wāme

ñuetimajücõãña. Aperã Diore camasiëna cãã ti wãme ùnopurã áperimajücõã nucũñama. ² ¡Tore bairo mujãã mena macããcũ roro caãcũ mena nimirãcũã, “Ñe ùnie carorije caáperã majũ jãã ãniña,” mujãã í tũgoña botionucũña! ¡Boori puari cayapapuapeere tore bairo mujãã í tũgoñanucũña! Bairo mujãã mena macããcũ rorije caãtiãcũrẽ cũ wiyocõãña. Mujãã caneñarõpu cũ cãã cũ ámericõãto yua. ³ Mai, yu puame mujãã tũpu ámericõãcũ, yu catũgoñaríjẽpna mujãã mena ácũrẽ bairo yu ánicõãña. Bairo mujãã tũpu yu yeri mena caãcũ ániirĩ carorijere caãtiãnipaire Jesucristo cũ camasiñíjẽ mena cũ ñiñabesecõãña merẽ. ⁴ Diore ñubuerã mujãã caneñarõpu cũãrẽ mujãã tũpu yu ánicõãñucũgu. Tunu bairoa Jesucristo cãã cũ catutuarijere mena mujãã tũpu nicõãgumi. ⁵ Bairo topu neñarã yua, carorije caãtipaire cũ wiyorocacõãña, wãti ati rupau cũ cacãgori rupaure cũ cayasiorocaparore bairo írã. Bairo, cũ yeri puamerẽ netõõgumi Dios, marí Quetiupau Jesús nemo cũ catunuetari rũmu caãno yua.

⁶ Bairo roro caãtipairã mena nimirãcũã, “Cañurã, carorije caáperã jãã ãniña,” mujãã caãtũgoñaborijere ñuetiña. Bairo merẽ, jicã wãme íricãrẽ íricãrõ puamata, mujãã masiña: “Petoaca levadurare marí cajããmiatãcũãrẽ, pan qũenorõcã buruare petiropu jesapeticoaya.” Tore a bairo paio bũtinucũña roro mujãã caãtipairijere cãã. ⁷ Bairo tie roro mujãã caãtipairijere mujããrẽ caroyeturijere tocãrõã jãnacõãña. Pascua bose rũmu caãno judío majã levadurare asuena pan cawãma trigo weta buruã mena na caqũenorõrẽ bairo mujãã cãã caroa wãmerẽ átiãnajẽ puamerẽ átiãni wasoajũgoya. Merẽ Jesucristo puame marí carorije wapare netõõgu, pajãecori riayupi. Cũrẽã, Pascua bose rũmu macããcũ oveja macãrẽ bairo Dios cũ cũñupi. Bairo ámerẽ yua mujãã puame pan levadura caasua manierẽ bairo caãna mujãã ãniña, carorije cawapa mãna ániirĩ. ⁸ Bairo Pascua macããjẽ pan levadura caasua manie caagarãrẽ bairo carorije áperã ánirotiya. Cariapea caoroaro jeto átiãnirotiya ati yepa marí caãno ùno mai. Ricaati marí ámerigarã.

⁹ Ape carta yu cawoarica cartapure mujããrẽ atore bairo ñi quetibũju woajowu: “Na rupau mena roro caãtiepairã mena bapa cupericõãña,” ñi quetibũju woajomiwũ. ¹⁰ Bairo, ati umurecõo macããna carorije caãtipairã, apeye ùnierẽ cũgomirãcũã pajãñurõ cabonemonucũrã, cayajapairã, aperã na cawericarãrẽ cañroapairã ùnarẽ na ricawati weyonetõmajücõãña í mee, tore mujãã yu quetibũju woatujowu. Tore bairo nipetiro roro caãtipairãrẽ mujãã cawiti weyomajũcoagata, ati umurecõore mujãã aweyocoabujiorã. ¹¹ Bairo puame mujããrẽ ígu ñiwũ: Caãtipairã mena bapa cupericõãña. Na puame, “Jesucristo catũgousarã jãã ãniña,” ímirãcũã, carõmia mena roro átiepepainucũñama. Tunu bairoa capee apeye ùnie cũgomirãcũã, nemojãñurõ bonemonucũñama. Bairo tunu camasã na wericarã ùnarẽ íroayama. Na ùno roro yajapai, roro busupai, cũmupai bainucũñama. “Na ùna mena bapacutirĩ ugarique ùnie cũãrẽ ugaeticõãña,” í quetibũjugu ñiwũ. ¹²⁻¹³ Bairo yu puame Diore cañroaenarẽ na ñiñabesemasíetĩña. Cũ majũ Dios puame na ñiñabesegumi, cũrẽ cañroaena roro caãtipairãrẽ. Mujãã roque mujãã mena macããna roro caãnarẽ mujãã majũã na mujãã cañabesero ñuña. Bairo cũ pacu namo, cũ mugõrẽ caãtiepeaire mujãã watoare cũ wiyorocacõãña yua.

6

Pleitos ante jueces no creyentes

¹ Jicããrã mujãã mena macããna cañuetiere ámeo átiri bero, ¿dopẽirã tierẽ busu qũenogarã aperã Diore camasiëna quetiuparã jueces tũpu átĩ, mujãã busu qũenogayati? ¿Dopẽirã Dios ya poa macããna ñubueri majã mena neñarĩ tierẽ mujãã busu qũenoetiyati? Tore bairo roque boya. ² Dios ya poa macããna roque Jesucristo mena ati umurecõo macããna roro na caãtajere ñiñabesegarãma. ¿Tierẽ mujãã masiẽtĩñati? Bairo ati umurecõo macããnarẽ cañiñabesemasíparã nimirãcũã, ¿dopẽirã ámerẽ cabaimajũtẽtẽãcã puamerẽ mujãã ñiñabesemasíetĩbujocuti? ³ Merẽ mujãã masirã: Ángele majã cũãrẽ catusari rũmu caetaro na marí ñiñabesegarã. ¡Bairo caãtiparã majũ ániirĩ ati yepa marí caãtiãnie roquere nemojãñurõ marí ñiñabesemasíña! ⁴ Bairo ati umurecõo macããjẽ roro ámeo átajere mujãã caãmeoãpata, ñubueri majã marí caãtiãnierẽ camasiënapãrẽ quetiuparã jueces roro mujãã caãtiere na qũenorotieticõãña. Narẽ na ñiñabese rotieticõãña. ⁵ Atore bairo mujãã ñi quetibũjuya, yu cañrĩjẽrẽ tũgori mujãã catũgoñaboboparore bairo í. Bairo mujãã menarẽ ñubueri majã jicããrã, roro mujãã caãmeoirĩjẽrẽ cabusũqũenobojamasirã ánama. ¡Tame, jicãũ ucũ ácãmĩ tie ùnie cabaimajũtẽtẽãcãpũrã cabusũqũenomasí mujãã menarẽ! ⁶ Bairo ámerẽ yua, jicã majã nimirãcũã, mujãã majũ roro mujãã ámeo átinucũña. Bairo átajere ñuetiña. ¡Bairo mujãã caãtie netõjãñurõ ñuetimajücõãña quetiuparã jueces Diore camasiëna tũpu mujãã cabusũjãrenucũrĩjẽ roque!

⁷ Tore bairo roro mujãã majũ ámeo ána, netõjãñurõ mujãã majũ royeturã mujãã átiya, tie wãmerẽ bairo mujãã caãpata. ¿Dopẽirã roro ámeo busũjãricãrõ ùnorẽã, tie roro mujãã caãtiere

mujãã nũcãcõã àmerĩñati? “Ñugaro, cayajapairã marĩ yayere na yajacoáto,” mujãã cañata, ¿to ñueticati? ⁸ Bairo ìrcãrõ ùnorẽã, mujãã puame roro mujãã átìpainucũña. Bairo caña ànirĩ yua, mujãã mena macããna ñubueri majã yayera mujãã àmeo yajanucũña. ⁹⁻¹⁰ Tore bairo roro caátìpairã petoaca ùno cããrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma. ¿Tiere mujãã masĩtĩñati? Bairi mujãã majũ roro àmeo ìtoepeeticõãña. Atore bairo carorijere caátìpairã Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma: Roro carõmia mena caátìpepairã, aperã wericarãrẽ caĩroapairã, aperã na ñmoa caãmerãrẽ caátìpepairã, aperã caãmua carõmio mena átato ùnorẽã na majũ roro caátìpepairã, o carõmia cãã torea bairo caátìpepairã, aperã cayajapairã, aperã cãgomirãcãã apeye ùnierẽ pajãñurõ cabonemopairã, aperã etiri cacũmpairã, aperã roro caĩbuspairã, aperã ìtori caẽmapairã cãã Dios cũ carotimasĩrĩpaure àpẽrigarãma. ¹¹ Torea bairo jĩcããrã mujãã mena macããna roro caátìpairã ninucũwã. Cabaimirĩcãrã àmerẽ yua carorijere caãperã Dios yarã cañurãrẽ bairo caña mujãã àniña. Marĩ Quetiupaũ Jesucristo cũ camasĩrĩjẽ jũgori ñe ùnie cawapa cãgoenarẽ bairo mujãã tuaya. Tunu bairoa Espiritu Santo Dios Yeri jũgori torea bairo mujãã tuaya.

La santidad del cuerpo

¹² Aperã jĩcããrã camasã atore bairo ì tũgoñarãma: “Ñe ùnie yu eñtoatiya. Bairi noo yu caborije yu átìmasĩña,” ì tũgoñarãma. Bairopua, cariape torea bairo baimiña. Bairo cabaimiatacããrẽ, nipetiro marĩ caátìjesorije jeto àmeriña. Bairo nipetiro yu caátìgarije noo caborijere átìmasĩmicãã, yu caátìe puame yure rotirore bairo caẽmunetõnucãata roque, ñuetiña. ¹³ Tunu aperã jĩcããrã na rupaũ caborore bairo caátìganucũrã ànirĩ atore bairo ìnucũñama: “Ugajãrĩcã poa macããjẽ niña ugarique. Tunu bairoa ugajãrĩcã poa cãã, ugarique cajãñarĩ poa niña,” ì busnucũñama camasã. Bairo na caĩrĩjẽ cariape niña bairopua. Bairo cabaimiatacããrẽ, Dios puame tie puã wãmpurea to yasio joroque átìgumi, marĩ paaro, ugarique cããrẽ. Bairi marĩ rupaũ cãã carõmia mena roro marĩ caátìpepa rupaũ mee niña. Marĩ rupaũ puame marĩ Quetiupaũ ya rupaũ caãnipa rupaũ majũ niña. Bairi tunu marĩ Quetiupaũ puame marĩ rupaure caroaro caátìpaũ majũ niñami. ¹⁴ Marĩ Quetiupaũ Jesucristore cariacoaata cũ caãnimiatacããrẽ, cũ catitunuo joroque ásupi Dios. Torea bairo marĩ cãã cariacoaata nimirãcãã, cũ catitunuo joroque marĩ átìgumi Dios nocãrõ cũ camasĩrĩjẽ jũgori.

¹⁵ Bairi marĩ rupaũ puame Jesucristo mena macãã rupaũ majũ niña. ¿Tiere mujãã masĩtĩñati? Tore bairo marĩ rupaũ caãnimiatacããrẽ, ¿dopẽĩrã mujãã puame carõmio caãmua mena roro caepewapatoa mena mujãã rupaure mujãã àtiepenucũñati? ¡Di rãmu ùno torea bairo roro àperirotiya, tame! ¹⁶ Merẽ atiere mujãã masĩrã: Ni jĩcãũ ùcũ caãmũ, carõmio caepewapatoa mena roro cũ caãpata, na puãgarãpua jĩcã rupaure bairo roro caña tuayama. Bairi torea bairo ì quetibũjuya Dios ya tutipũ cããrẽ: “Na puãgarãpua jĩcã rupaure bairo tuagarãma,” ì quetibũjũ woatuyua. ¹⁷ Torea bairo ni jĩcãũ ùcũ marĩ Quetiupaũ Jesucristore catũgousaũ puame, cũ mena macããcũ jĩcã rupaure bairo caãcũ, cũ yerire cacũgon majũ tuayami.

¹⁸ Bairi tocãrõã jãnacõãña roro carõmio mena mujãã caátìpepainucũrĩjẽrẽ. Bairua, ape wãme jãñurãã jĩcãũ caãmũ roro cũ caãpata, cũ rupaure royetumajũcõãũ mee átìyami. Apei carõmia mena roro caátìpepai roque cũ rupaure royetuũ majũ átìyami. ¹⁹ Atore bairo mujãã masĩrã: Dios, Espiritu Santore mujãã joyupi. Bairi mujãã rupaũ puame Dios ya wii templo wiire bairo caãni rupaũ niña. Tie wiipure caãcũrẽ bairo Espiritu Santo puame mujããpura ninucũñami. Bairi mujãã majũã mujãã caboro carotiparã mee mujãã àniña. ²⁰ Dios yarã, cũ macũ yucũpãĩpũ pajĩãecori cũ cariarique wapa jũgori cũ cabesericarã majũ mujãã àniña. Bairo cũ yarã caña ànirĩ, mujãã rupaũ mena caroaro cariape átìri, Diore caĩroaparã roque mujãã àniña.

7

Consejos sobre el matrimonio

¹ Àmerẽ mujãã ya carta mena yure mujãã cajẽniñawoatujuquere mujãã yu quetibũjugũ. Bairua, caãmũ atì amãrecõo macããcũ ñmo macãã cũ caãnicõãta, ñumajũcõãbujoro. ² Cabaimiatacããrẽ, camasã na majũ rupaũ mena roro na caátìpepairije jũgori tocãnacããpua na ñmo majũ, o carõmio cãã cõ manaru majũ cacũgoparã niñama. ³ Bairi na puãgarãpua, samanaru, canmo cãã jĩcãrõ tãni na ànimasĩátõ. Samanarũcũna, bairi canũmũcũna ùna na caãmeoátìaninucũrĩjẽrẽ na átìamarõ. ⁴ Carõmio samanarũcũco cõ manaru, cõ mena cũ caãnigaro, “Mũ mena yu átìgaetiya. Yu majũ yu rupaure yu rotimasĩña,” cãrẽ cõ ì netõetĩcõãto. Tunu bairoa caãmũ canũmocũcũ, cũ ñmo, cũ mena cõ caãnigaro, “Mũ mena yu átìgaetiya. Yu majũ yu rupaure yu rotimasĩña,” cõ qũĩ netõetĩcõãto. ⁵ Bairi na puãgarãpua na caãmeo átìnucũrĩjẽrẽ cõ manaru cũ caátìgaro boeticõã, o cũ cãã boeticõã na àmeo baieticõãto. Jĩcãrõ tãni na àmeo boáto. Bairãpua, Diore jẽnigarã, “Tocãrõ yoari yutea marĩ àmeo àpẽrigarã,”

na cañatato bero caãmata roque, tore bairo na ápericõato. Na cacõrĩcã yutea caetaropu tunu ãmeo cãgogarãma. Tore bairo na caáto ñugaro. Na majũ na caátinucũrĩjẽrẽ tunu na caátinemoeticõãta, wãtĩ pũame roro na átio joroque átiremi ñrã, tore bairo átigarãma.

⁶ Atie nipetirijẽ yũ caĩrĩjẽrẽ mujãã átirotimajũũ mee ñiña. “Tore bairo mujãã caápata roque, ñumajũcõãbujoro,” i, tore bairo yũ quetibũjuya. ⁷ Yũ majũpũa, nipetiro yare bairo canũmo mãna jeto mujãã caãno yũ bomiña. Baiũa, Dios tocãnacãũpũrea ricaati wãme, o ape wãme baiãnimasĩrĩqũẽ caãrẽ marĩ joyupi, cã cabore tore marĩ caátimasĩpareore bairo i.

⁸ Bairi cawãmarã, o cawapearã rõmirĩ cããrẽ atore bairo ñiña: Yũrea bairo mujãã cãã ñũmo cũperĩ, o manapu cũperĩ mujãã cabaiata, ñujãñũña, ñiña. ⁹ Baiřãpũa, tore bairo mujãã rupaũre, ñũmo borã mujãã canucãñĩãtieticõãta, ñũmocuti rotiya. O carõmia cãã camanapu borã, manapũcũti rotiya. Ñũmocuti, o carõmia cãã manapũcũtĩrĩ ãmata, ñujãñũña. Carõmiorẽ bomicãã, ñũmo mãcã, o carõmio cãã manapu mãcõã cõ caãmata roque, ñũẽtĩña.

¹⁰ Carõmia, o caãmũa cãã merẽ cawãmo jiyaricarã roquere atore bairo yũ átirotiya. Mai, yũ majũ mee tore bairo yũ átirotiya. Marĩ Quetiupau roque tore bairo yũ quetibũjũ rotiyami: Carõmio, mũ manapũre cã pitĩrĩ cã aweyoeticõãña. ¹¹ Mai, dico ùcõ ape watoara cõ manapũre capitirico cõ caãmata, nemo cõ manapu cũpericõato. Cabero cõ camanapu booata tunu, cõ manapu caãnijũgomĩrĩcũ mena busuqũenorĩ, cũ mena cõ tuacõato tunu. Torea bairo caãmũ cãã cũ ñũmorẽ cũ rocaeticõato.

¹² Ape wãmerã mujããrẽ ñinemoña yũ majũ yũ catũgoñarĩjẽ mena. Marĩ Quetiupau yũ cã caĩquetibũjũ cũrotijorie macããjẽ mee ñiña bairopũa: Ni jĩcãũ ùcũ Diore catũgousau ñũmo, cõ pũame Diore catũgousaeco nimicõã, “Cũ mena caroaro yũ ãnimasĩgo,” cõ cañata, cõrẽ cũ pitieticõato. ¹³ Tunu bairoa dico ùcõ carõmio Diore catũgousao manapu, cũ pũame Diore catũgousaecu nimicãã, “Cõ mena caroaro yũ ãnigu,” cã caĩmasĩata, cũrẽ cõ pitieticõato. ¹⁴ Bairo carõmio Diore catũgousao mena jĩcãũ caãmũ cã canũmo cupata, Diore camasĩcõ cã caãnimiatacããrẽ, cũ ñũmo jũgorĩ cañũrẽ bairo qũĩñapeogumi Dios baiũa. Tunu bairoa caãmũ Diore catũgousau mena jĩcãõ carõmio cõ camanapu cũpata, Diore camasĩcõ cõ caãnimiatacããrẽ, cõ manapu jũgorĩ cañũorẽ bairo cõ ñĩapeogumi cõ cããrẽ Dios baiũa. Tore bairo Dios cã caĩñapeoeticõãta, na pũnaa pũame Diore camasĩena pũnaarẽ bairo buiajũgoyecaticõãbujiorãma. Bairo cabaipee caãnimiatacããrẽ, camanapu, o canũmo Diore na camasĩrõ jũgorĩ, ñe ùnie cawapa cũgoena pũnaa na caãniparore bairo jãñũrĩ na ñĩapeogumi Dios baiũa.

¹⁵ Bairo cabaimiatacããrẽ, Diore catũgousaecu camanapu, o catũgousaeco canũmo cãã butiro ãmeo pitiriquere na cabooata, na ãmeo piticõato. Ati wãme ùnierẽ tore bairo na caápata, camanapu Diore catũgousari majõcu, o canũmo Diore catũgousari majõco ñe ùnie wapa cũgoena tuacõãñama. Dios pũame roque caroaro yeri jõrõ mujãã caãnipẽere bojũgoyeticũñũpĩ. ¹⁶ Bairi, ¿dope bairo mujãã tũgoñañati? Mũ, canũmo, mũ manapu Diore catũgousaecure cã mũ carocaata, ¿dope bairo baiĩ Dios tũpu cã etao joroque mũ átimasĩati? Tunu bairoa, mũ camanapu, mũ ñũmo Diore catũgousaecure cõ mũ carocaata, ¿dope bairo baiĩ Dios tũpu cõ etao joroque mũ átimasĩati? Bairo mujãã ãmeo átimasĩena.

¹⁷ Tocãnacãũpũrea ricaati wãme jeto marĩ cabaiãnimasĩpee ùnierẽ Dios cã cajoricaro jĩcãrõ tãnia átiãnimasĩña. Dios mujããrẽ cã cabeseri rũmu mujãã caãnatõrẽã bairo ãnicõãña, mujãã carõmia manapũãcũna, o caãmũa canũmoacũna cãã. Dope bairo cabairije watoa caãnimiatacããrẽ, caroaro ãnimasĩcõãña. Atie yũ caĩrĩjẽ nipetirijere yũ átirotinucũña tocãnacãpau macããna ñũbueri majãrẽ. ¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ cã rupaũ macããtõrẽ cayisetarotiricu cã caãno Diore cã cabese ecoata, tiere cã bobotũgoñaeticõato. Tunu bairoa cã rupaũ macããtõrẽ cayisetarotiecare Dios cã cabesericũ cã caãmata, cabero cã yiseta rotieticõato. ¹⁹ Yisetarotirique ùnie, o yisetarotietaje cãã caãnimajũrĩjẽ mee ñiña. Dios cã caãtirotirijere tũgopeori marĩ caãtiãninucũrĩjẽ roque caãnimajũrĩjẽ ñiña. ²⁰ Caãnijũgori Dios mujããrẽ cã cabesẽjũgoripau dope bairo caãna mujãã caãnatõrẽã bairo tocãnacãũpua átiãnicõãña. ²¹ Bairi murẽ Dios, ãmũ paabojari majõcure bairo mũ caãno, cã cabesericũ mũ caãmata, tũgoñarĩqũẽ paieticõãña. Baiũa, jĩcã rũmu caãno mũ quetiupau ãmũ mũ caãnorẽ mũ wiyobujouami. Bairo mũ quetiupau cã caápata, tãmurĩã mũ witicoagu cãture yua. ²² Marĩ Quetiupare cã catũgousajũgori rũmu caãno paabojari majõcu ãmurẽ bairo caãnacũ nimicãã, ãmerẽ ãmurẽ bairo mee tuayami. Camasocu caroaro caãcũ Dios yaye macããjẽrẽ capaabojuũ majũrẽ bairo ñĩñami. Torea bairo apeĩ caãmũ cãã Dios cũrẽ cã cabeseri rũmu caãno paabojari majõcu mee caãnacũ nimicãã, ãmerẽ Dios yayere paabojari majõcure bairo ñĩñami. Dios ãmurẽ bairo tuayami yua. ²³ Bairi mujãã, Dios yarã, cã macã yucũrãpũ pajĩãecori cã cariarique nocãrõ paio wapa jũgori cã cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairi noa ùna ati ãmũrecõõ macããna camasãrẽ carotiepe ecorãrẽ bairo baieticõãña. ²⁴ Tore bairo cabairo, yũ yarã, tocãnacãũpua Dios mujããrẽ cã cabeseri rũmu caãno, mujãã caãna wãmerẽã bairo nicõãña ãme cããrẽ Dios cã caĩñajoro.

²⁵ Apeyera, cawāmarā carōmia, o caāmua cūā, manapū māna na caānipeere jīcā wāme ūno marī Quetiupau mujāā cū caātiritirijere mujāā yu caquetibujnetōpee maniña. Bairi, “Ti wāmerē mujāā ātigarā,” ſi masīētīña. Bairo ī masīētīmicūā, yu majū yu catūgoñarō mujāā yu quetibujugu baiṛua. Marī Quetiupau ſiñamairī, camasārē canūcūbūgoecopare bairo cū cacūricū yu caāno jūgori, yu caīquetibujurijere nūcūbūgorique mena mujāā tūgoṁsagarā. ²⁶ Yu catūgoñaata ati yutea capee wāme cañuetie caāni yutea jūgori atore bairo boya: Caūmu cawāmau nūmo mácūā cū caāno ſiñña. ²⁷ O cū canūmo cupata, cū nūmorē cū pitieticōāto. O nūmo mácū cū caāmata cūārē, carōmiorē cū macāētīcōāto. ²⁸ Tunu bairoa carōmiorē bōcari cū canūmo cupata, roro āna mee ātiyami. Tunu bairoa jīcāō cawāmao carōmio cūā cō camanapū cupata, roro āco mee ātiyamo. Bairo na cabaimiatacūārē, ati yeparu na caāno capee wāme na caānierē tūgoñarīqūē pairique nigaro. Tiere ī, yu puame aperā na canūmo cutiere yu boojāētīnucūña.

²⁹ Yu yarā, atore bairo mujāārē Īgu ſiñña: Ati yutea merē catasari yutea niña. Yoaro mee peticoagaro ati ūmurecōo. Bairo capetiparo jūgoye caānoi, caāmua canūmoacuna, o carōmia camanapūācuna āmeo cūgoenarēā bairo ānicōārī Diore cū tūgoṁsaya. ³⁰ Tunu bairoa āmerē booripuari caāna ūseanirīqūē mena na āmarō. Tie booripuarique capetipee niña. Aperā ūseanirīqūē mena caboserūmu qūēnoāninucūrā cūā cayapaparārē bairo na āmarō. Tie ūseanirī na caānie capetipee niña. Aperā paio wapatiri cacūgorā cūā tiere cacūgoenarē bairo na āmarō. Tie na cawapaticūgorije cūā capetipee majū niña. ³¹ Aperā ati ūmurecōo macāājērē ūgaripeari tiere butiuro cabonucūrā cūā tiere na jānacōāto. Merē ati ūmurecōo petigaro baiya. Nipetiro ati ūmurecōo macāājērē marī caññarījē cūā manigaro yua. Bairi Dios puamerē na tūgoṁsaato.

³² Bairi yu roque nipetirije ati ūmurecōo macāājērē bori mujāā catūgoñarīqūē pairijere yu netōōgamiña. Caūmu nūmo mácū caācū roque marī Quetiupau yaye macāājērē jetore tūgoñanucūñami. Dios cū caborije cū caññajesorije ūnie nemojāñurō ātiānimasiñucūñami. ³³ Apei canūmocucu cū nūmo mena caācū puame roque ati ūmurecōo macāājērē jetore butiuro tūgoñanucūñami. Bairo caācū ānirī cū nūmo cō caññajesorije jetore ātinucūñami. ³⁴ Capee wāme cū catūgoñamacāārījē ninucūña. Torea bairo carōmio camanapū mácō, apei di rūmu ūno camanapū mānacō cūā marī Quetiupau yaye macāājērē jetore tūgoñanucūñama. Dios cū caborije cū caññajesorije ūnie nemojāñurō ātiānimasiñucūñama na ūna rōmirī puame. “Dios yarā rōmirī marī ānigarā,” Īrī bero, na yeri mena, na rupau mena cūā jīcārō tūni Diore qūiroanucūñama. Apei carōmio camanapūcucu puame ati ūmurecōo macāājērē jetore butiuro tūgoñanucūñama. Tunu bairoa cō manapū cū caññajesopee ūnie jetore ātinucūñamo.

³⁵ Atore bairo mujāā yu quetibujujoya, yu caññārījērē tūgori bero caroaro mujāā caānimasiñeere ī. Tutuaro mena mujāā caborije mujāā caātigarijere ī ēñotau mee, tore bairo ſi quetibujuya. Dios mujāā caātiānierē ĩñarī, qūññajeso joroque caroaro ātiāña. Diore capaabojarārē bairo nipetiro caroaro jīcārō tūni ātiānimasīña.

³⁶ Bairi ni jīcāū ūcū caūmu merē cabūticoācū ānirī cū nūmo roco caānipao mena cawāmo jiyarico cū caāmata, cō mena cū wāmojiyaāto. Tunu bairoa, “Yu canūmocuto ſiugaro,” cū caītūgoñamaslata, cū nūmo cuparo. Tie nūmo cutaje roro ātaje mee niña. ³⁷ Jīcāū apei caūmu nūmo cutajere tūgoñacū nipetirije cū caboro cū caātigarijere tūgoñamasārī, “Yu nūmo boetigu,” cū yeri mena cū caītūgoñatutuato bero caāmata, caroaro ātiyami cū cūā baiṛua. ³⁸ Bairi ni jīcāū ūcū cū nūmo roco caānipao mena cū cawāmo jiyaaata, ſiñña. Bairopua, cū cawāmo jiyaeiticōāta puame roque, ſinuetōmajūcōāña.

³⁹ Jīcāō carōmio cawāmo jiyarico, mai cō manapū cū cacatiro, cō manapū mena macāācō majū niñamo. Cō manapū cū cariacopata roque, nemo apei caūmu noo cō caboure manapūcūti masīñamo tunu. Baiṛua, cō manapū caānipau puame Diore catūgoṁsau cū caāno ſiñña. ⁴⁰ Bairo cō cabaimiatacūārē, “Netōjāñurō caroaro nimasībujio, nemo cō camanapū cupericoata roque,” ſi tūgoñaña. Atie niña yu majū yu catūgoñarījē mena mujāārē yu caquetibujurije yua. Baiṛua, yu masīña yu cūā Dios Yeri Espiritu Santo majūrē yu cacūgorijere. Bairi tore bairo yu quetibujuya.

8

Los alimentos consagrados a los ídolos

¹ Āmerē tunu ape wāme camasā na cawericarārē ſiñbuepeogarā, ūgariquere na cajoemūōjorije macāājērē mujāā yu quetibujugu. Baiṛapua, nipetiro tie macāājērē peeto mujāā masīña. Tiere peeto masīmirācūā, netōjāñurō camasībotiorārē bairo mujāā tūgoñanucūña. Marī caāmeomairījē roque marī yeripu marī āmeo mainemo joroque marī ātiya, aperā marī yarārē nemojāñurō marī cajuātimasīparore bairo. ² Bairi ni jīcāū ūcū jīcā wāmerē masīētīmicūā, “Tiere camasī yu āniña,” cū caīata, netōōrō masīcū majūrē bairo caācū

tuayami. ³ Torea bairo ni jicāū ūcū Diore masīrī cārē cū camaiata, Dios puame cū yaure bairo quīñanucūñami.

⁴ Bairi merē marī masīña: Camasā ĩroagarā, na cawericu ūcū ati yepapure ñe ūnie wapa maami. Jicāū niñami Dios marī caĩroapau. Bairi, na cawericarārē ĩroarā, waibutoa rii na cajoemugōjorije rusarijere marī caugaro dope bairo marī āpero. ⁵ Bairāpua, ati yepare, o umarecōo cāārē capāārā, jūgūēā na caĩrā ānama. Na ūna jūgūēā, Bairāpua, ati yepare, o umarecōo majārē bairo caāna capāārā niñama. ⁶ Bairo jūgūēā capāārā na caānimiatacūārē, marī puamerē, jicāū niñami Dios marī Pacu majū. Cū, marī Pacu Dios, nipetirije ati umarecōo macāājērē qūēnoñupī. Marī cūārē, cūā, marī qūēnoñupī, cū yarā marī caānirapore bairo ĩ. Tunu bairoa jicāū niñami Jesucristo marī Quetiupau. Cū jūgōri nipetiro ati umarecōo macāājērē baiñimasiña. Cū jūgōri marī cūā marī masacati āniña.

⁷ Bairāpua, nipetiro atiere masīñiñama. Jicāārā camasā, aperā na cawericarā ūnarē caĩroajeyanucūmiricārā āniri, na jūgūēārē ĩroarā na cajoemugōjorije ūnie waibutoa riire ugari bero yua, “Roro majū marī ātiya,” ĩ tūgoñariqūē painucūñama cayeri tūgoñatutuawēpūēna puame. ⁸ “Tie rii macāājērē ugari caroarā majū marī ānigarā, o tie rii macāājērē marī caugaepata, netōōrō carorā majū marī ānigarā,” ĩ tūgoña masīā mano. Mai, Dios puame waibutoa riire aperā na jūgūēārē ĩroarā na cajoemugōjorije macāājērē marī caugaro, o marī caugato jūgōri mee marī besenucūñami.

⁹ Bairi mujāā puame majūgoya tore bairo mujāā caátimasīrījērē. Aperā Dios mena catūgoñatutuawēpūēnarē roro ātajere na ātio joroque āpericōāña. ¹⁰ Mujāā merē cayeritutu-arā āniri mujāā puame aperā na jūgūēārē ĩroarā na cajoerugarije macāājērē na caroanurī wiipu mujāā caugaro, ape Diore caĩroa cayeritutuawēcū cūā mujāārē ĩñacōri ugabujioami. Cū yeripua, “Tie ūnierē caugaetipee niña,” ĩ tūgoñamicūā, ugabujioami. ¹¹ Bairo mujāā puame caátimasīrā, cayeritutuārā nimirācūā, roro apei mujāā ya cayeritutuawēcū cū yasio joroque mujāā ātiya. Jesucristo cūā cārē netōōgu cū riabojayupi. ¹² Mujāā puame waibutoa riire caugamasīrā, roro aperā mujāā yarā cayeritutuawēcū na tūgoña yapapua joroque mujāā ātiya. Roro ātajere Cristo cū cañajoro mujāā ātiñinucūñama. ¹³ Tore bairo na jūgūēā yaye macāājērē waibutoa riire ya caugarije jūgōri roro ya yaure cū baio joroque ya caāpata, cariapea tie waibucū riire jicāni cūā ya caugañōeto, niña. Bairo ya caugañōepata, roro cū baio joroque cū ya āperibujio ĩ, tore bairo boya.

9

Los derechos de un apóstol

¹ Jesús, cū yaye quetire ya quetibujū rotijowī camasārē. Bairi ya cūā aperā apóstolea majā Jesús cū caquetibujūrotijoricārārēā bairo ya quetibujū masīña Jesucristo yaye quetire. Mai, ya cūā niñawā marī Quetiupau Jesucristore. Bairo cañāricū āniri cū yaye macāājērē capaaure bairo mujāā ya quetibujūjūgowu marī Quetiupau yaye quetire. Tie ya caātajere tūgoñari bero, apóstol ya caānierē mujāā masīrā. ² Bairo ya cabairijere masīmirācūā, mujāā mena macāāna jicāārā Jesucristo cū caquetibujūrotijoricū apóstol meerē bairo niñanucūrāma. Mujāā roque Dios cū caquetibujūrotijoricū apóstol majūrē bairo yure cañāparā mujāā āniña. Merē ya caquetibujūriquere tūgōri bero, cariape marī Quetiupau mujāā catūgousarique jūgōri, “Pablo apóstol niñami,” cariape mujāā ĩ masīrā.

³ Bairi ya, apóstol ya caānierē cabusupainucūrārē atore bairo na ñi quetibujūya: ⁴ Ya cūā apóstol āniri, yure ugarique mujāā cajorijere uga, o eti, nipetiro ya ātimasiña. Ya cūā aperā apóstolea majā na cawapatanucūrōrē bairo ya wapatamasīña. ⁵ Tunu bairo ya cūā jicāō Diore catūgousaore nūmo cutiri ya mena cō ya neāmasīña, bairo ya cabooata. Tore bairo ātinucūñama aperā Jesucristo cū caquetibujūrotijoricārā apóstolea majā cūā. O aperā, marī Quetiupau bairā cūā tore bairo ātinucūñama. Torea bairo Pedro cūā ātinucūñami. ⁶ Ya, Bernabé mena, jūjāā jettore ĩubueri majā na juātinemomasīñiñati? jūjāā jeto, jūā majū paari jūā caugapeere jūā wapatamasīñati? Tore bairo jūā cūārē na cajuātimasīpēe āno.

⁷ Bairi ni ūcū majū soldaure bairo ācū, cū majū paa wapatari quetiupau gobiernōrē paabojaecami. Tere mujāā masīrā. Tunu bairoa ni ūcū majū usere oterimajōcū cū caāmata, cū caoterique cabutiro ĩñari tere caugaecu majū āmeimi. Cabutiro, tie usere ugamasīñami. Tunu bairoa ni ūcū majū ovejare cacoteri majōcū na ūpēcōārē riperi bero, ztie cū cajerijere cū etieticutī? Cū cūā tere etimasīñami. Bairi ya cūā apóstol āniri nipetirije aperā apóstolea majā na caātoe bairo ya ātimasiña. ⁸ Atie ya caquetibujūrije, “Camasā na camasīrījē jūgōri bairo ĩñami Pablo,” ñi tūgoñaeiticōāña. Atie ya caquetibujūrorea bairo ĩ quetibujūya Dios, Moisés ānacūrē cū caātiroticūrīqūē cūā. ⁹ Atore bairo ĩ quetibujū woatuyupa Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na cawoaturica tutipure: “Wecu trigo rupaare cawāā āmejoreire cū risero jiya biaeticōāña. Cū caāti wērījērē cū cūā cū ugaāto,” ĩ woatuyupa ti tutipu. Mai, Dios puame wecuare na ĩñamairī, tore bairo ĩ quetibujū woaturotiesupi. ¹⁰ Marī camasā roquere

marĩ ñnamairĩ tore bairo ĩ quetibujuyupi. Marĩ, cū yarā, caroaro marĩ caátĩanimasĩpeere ĩ jūgori, roticūrĩqūērē marĩ woaturoticūrĩnupĩ Dios. Bairi atore bairo marĩ masĩña: Ni ũcū catrigo jeetuu, o apeĩ catrigo wāĩñ cūā cabero tie cū paarique caāno, peeto cū cacūgopeere tūgoñarĩ tore bairo paanucūrĩnami. ¹¹ Bairi jāā, mujāārē Jesucristo yaye quetire mujāā yeripũ oterārē bairo tiere jāā quetibujūgowa. Bairo jāā caquetibujūrique jūgori, ŷtie wapa jāārē ŷgarique ŷnie mena jāā mujāā cajuátinemorō to ñueticuti? Nūrō. ¹² Aperā apóstolea majārē mujāā cajuátinucūrō ñujāñuña. Cabaimiatacūārē, nemojāñurō jāā roquere mujāā juátimasĩña, mujāārē jāā caquetibujūgōrique jūgori yua.

Tore bairo caátimasĩparā nimirācūā, mujāārē jāā pajūgoetinucūrĩña. Jāā majū popiye petiri bero, jāā caŷgapee, o jāā cacūgopee ŷnierē jāā bōcanucūrĩña. Jesucristo yaye caroa quetire caroaro mena jāā caquetibujūrijere caroaro jĩcārō tñni mujāā catūgousaparore bairo ĩrā, roro mujāārē jāā patowācōētĩnucūrĩña. ¹³ Merē atie cūārē mujāā masĩrā: Noa ŷna sacerdotē majā templo wii macāājērē capaanucūrā na caāmata, ti wii macāājē na cajorijere ŷgari paanucūrĩnami. Bairo ĩgu ñĩña: Noa ŷna sacerdotē majā altar mesapũ waiũtoa rii camasā Diore na cajorijere cajoemūgōjobjoanucūrā, to waiũtoa na caparajĩtāna rii carusarijere ŷgamasĩnucūrĩnami. Tere mujāā masĩrā. ¹⁴ Torea bairo átirotiyupi marĩ Quetiupau Jesucristo cūā: “Noa ŷna caroa quetire caquetibujūri majā na caāmata, ñubueri majā na cacūgorijere ŷgari quetibujūgarāma camasārē,” ĩcūrĩnupĩ Jesús. ¹⁵ Tore bairo mujāārē ŷgariquere cajēnimasĩbujorau nimicūā, mujāā ñubueri majārē tiere yu jēnietĩnucūrĩña. Tunu bairoa dise ŷnie yu cabopacarije, o dinerore yu mujāā cajoparore bairo ĩ mee, atore bairo mujāārē ñi quetibujū woatujoya. ĩyu roque yu caboro yu ana riamasĩña, Dios yaye macāājērē yu caquetibujū ãno ŷno mai, aperā roro yure na cabusupaietiparore bairo ĩ, yua!

¹⁶ Mai, yu ruame Dios yaye camasārē cū canetōōrĩqūē quetire yu caquetibujūrijere jūgori, caānimajūūrē bairo yu ānitūgoñāetinucūrĩña. Yu paarique tie ñiña. Jesucristo yu cū caquetibujūrotirique majū ñiña. ĩBairo tiere yu caquetibujūeticōāta, bopacooro yu tāmubujion! ¹⁷ Bairi yu caborore bairo caroaro jĩcārō tñni camasārē yu caquetibujūata, merē marĩ Quetiupau tie wapa yu cū cajopee nicōāñi. O yu caborore bairo mee caāmatacūārē, Dios ruame roque tie paariquere yu cūrĩnupĩ. Bairi yu quetibujū jānamasĩtĩña Dios yaye quetire. ¹⁸ ĩBairi ñerē yu wapatanucūrĩnati? Yu ruame Dios yayere quetibujū, caroaro yu tūgoña ŷseanĩnucūrĩña. Tere cawapataure bairo caroaro, mujāārē wapa jēnirĩcārō mano yu quetibujūnucūrĩña Dios camasārē cū netōōrĩqūē quetire. Bairo ĩgu ñĩña: Yu, Dios yayere caquetibujū yu caānie jūgori, yu caquetibujūrijere wapare mujāā yu jēnietĩnucūrĩña. “Yu paarique cawapa manie ñiña,” cairē bairo mujāārē apeye ŷnierē jēnimasĩmicūā, mujāā yu jēni pajūgoetinucūrĩña.

¹⁹ Tunu bairoa noa ŷna na carotiepei mee yu āñiña. Bairo caācū nimicūā, nipetiro ŷmurē bairo yu tuaya, Jesucristore capāārā ŷnarua na catūgousaparore bairo ĩ. ²⁰ Bairi, yu yarā judío majā watoaru ācū, yu cūā na judío majā na caānajē cutiere bairo yu āninucūrĩña. Na caānajē cutore bairo ānirĩ Cristo yaye quetire yu caquetibujūro na tūgousao joroque ĩ, tore bairo yu bainucūrĩña. Bairo ruame ĩgu ñĩña: Moisés ānacū cū caroticūrĩqūērē carotiecorā majū na caānierē, carotiecorā majū na āmerĩcōāto ĩ, yu cūā tiere carotiecorē bairo ānirĩ na yu quetibujūnucūrĩña. Bairua, cariapera Moisés ānacū cū caroticūrĩqūērē carotiecorē bairo majū mee yu āñiña. ²¹ Tunu apeyera, aperā Moisés ānacū cū caroticūrĩqūērē carotiecorē na quetibujūgu, na caānajē cutiere bairo ānirĩ na yu quetibujūnucūrĩña. Bairua cariapera, yu ruame Dios cū caroticūrĩqūērē caācu majū yu āninucūrĩña. Bairo caācu ānirĩ Cristo cū caroticūrĩqūērē carotiecorē bairo majū caācū yu āninucūrĩña. ²² Tunu bairoa aperā Dios mena mai caroaro catūgoñatutuawēpñēna watoaru ācū, yu cūā narē bairo tūgoñarĩqūē cutiri na yu quetibujūnucūrĩña. Narē bairo yu cūā ānajē cutiri na yu caquetibujūro caroaro na tūgousao joroque ĩ, tore bairo yu bainucūrĩña. Ape wāme ĩrĩcārō ruamata, atore bairo ĩgu ñĩña: Noo camasā na caāni wāme cārō nipetiro yu cūā caroaro mena ānajē cuti cōñamasĩrĩ na yu quetibujūnucūrĩña camasārē Dios yaye quetire. Bairo ānajē cutiri camasārē yu caquetibujūro bero, noa ŷna jĩcārā Diore tūgousari na canetōmasĩrō yu bonucūrĩña. ²³ Tore bairo yu ātinucūrĩña, Dios yaye caroa quetire ñe ŷnie mano caroaro mena na yu caquetibujūmasĩparore bairo ĩ. Yu cūā tore bairo quetibujūri jĩcā wāme ŷno Dios caroa cū cajorijere cūgogu, jĩcārō tñni caroaro mena yu ātĩninucūrĩña.

²⁴ ĩcōñarĩ mujāā yu quetibujūra mai. Mujāā masĩrā: Eperā aturi majā atu ēmuetagarā, nipetiro caeperā jĩcārō atanucūrĩnami. Bairo nipetiro na caatũmiatacūārē, cayaparũ jĩcāñ atũ ēmuetanucūrĩnami. Cū jeto cū caatu ēmuetarije wapa ñemasĩnucūrĩnami. Bairi mujāā cūā caaturārēā bairo caroaro jĩcārō tñni tūgousaya, Dios yayere caroa cū jopeere mujāā caēmuetamasĩparore bairo ĩrā. ²⁵ Tunu bairoa eperiquere caātimajā caānigarā caroaro na rupare maijūgonucūrĩnami, na rupau to roye tuaeticōāto, ĩrā. Tore bairo caroaro ātimasĩnucūrĩnami eperi majā, na caatũēmuetajūgorijere wapa pesarica beto laurel na cairĩcu

pũu mena qũenoricã beto ũnorẽ na cajopee caãnimiatacũãrẽ yua. Ti beto puame yoaro mee jũnicomasĩña. Marĩ roque ti beto ũno meerẽ marĩ macããña. Bairi di rũmu ũno capetieti yerire marĩ Paçũ Dios cã cajopeede borã, tutuaro mena jĩcãrõ tũni caroaro marĩ átĩãninucũña. ²⁶ Torecũ, yũ cãã caroaro jĩcãrõ tũni Dios yũ caãtirotirore bairo caroaro yũ átĩãnimasiñucũña. Yũ caboroa, eperi majã mena caature bairo nimicũã, caatu cacaarpee ñãacũrẽ bairo yũ baetiya. Tunu bairoa caqũebueire bairo nimicũã, cabagoroa caãmeo qũẽmacãũrẽ bairo yũ ãmerĩnucũña. Torea bairo jĩcãrõ tũni Dios yaye macããjẽrẽ ãmetagu, caroaro yũ átĩãninucũña. ²⁷ Torecũ, bairo puame roque yũ átĩnucũña: Yũ rupaũ mena butiuro yũ caãtiganucũrĩjẽrẽ ãnotari, Dios yaye macããjẽ jetore caroaro tutuaro mena yũ átĩnucũña. Bairo yũ caãtĩãnicõãmata, aperãrẽ yũ caquetibũjuyaparoro bero, Dios caroare yũ cã cajopee puame yasietigaro.

10

Consejos contra la idolatría

¹ Bairi yũ yarã, atiere masiritieticõãña: Jãã ñicũjãã ãnana puame desierto cayucũmanopũ na caãtó, Dios puame oco buseri poa mena na maajũgoyupi. Tunu bairoa tore bairo Dios cũ cajũgoató, nipetiro jãã ñicũjãã ãnana puame ria capairiya Caocojũãriya cawãmecũtiyare Dios cũ catutuarije jũgori pẽña ásũpa Moisés ãnacũ mena. ² Bairo oco poare usaãã ria capairiya cããrẽ pẽnarĩ bero yua, Moiserẽ catũgousarãrẽ bairo cawãmetuecoricarãrẽ bairo caãna tuayupa. ³ Tunu bairoa na nipetiro Dios cũ cajoriye manã umũrecõo macããjẽ ugarique caũurĩjẽrẽ ugayupa. ⁴ Tunu etirique cããrẽ Dios cũ cajoriye macããjẽrẽã etiyupa caroa macããjẽrẽ. Tie na caetirije oco puame caroa caũurĩjẽ ãñupã. Jesucristo puame ũtãrẽ bairo caãcũ caroare caocõõũ ãnicõãñupĩ na mena desierto cayucũmanopũ. Bairi cũ cajoriye macããjẽ oco caroare etiyupa jãã ñicũjãã ãnana puame, Moisés ãnacũ jũgori yua. ⁵ Bairo cabaimiatacũãrẽ, na nipetiro jããũrĩpũã Dios na mena qũĩñajeso joroque ãperimajũcõãñupã. Bairi cayucũmano desierto na nipetiro ti tuti macããna riayasiyupa. Tie nipetirijere merẽ mujãã masĩã.

⁶ Tore bairo jãã ñicũjãã ãnana marĩ bai ñũjũgoyupa, marĩ cãã narẽ bairo ãmerẽ carorije macããjẽrẽ marĩ caĩñaugaripeaetiparore bairo ñrã. Bairi narẽ bairo carorije macããjẽrẽ caboetiparã marĩ ãniña. ⁷ Torena, mujãã cãã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ na caĩroaricarore bairo, na ũnarẽ na ñroaeticõãña. Torea bairo ñ quetibũjuya Dios yaye woaturique cãã: “Na, camasã puame uga, eti, átĩ yaparori bero neñarĩ, na jũgũẽrẽ cũ basapeo aseaniñupã noo na caboro yua,” ñ quetibũjyoatuyupa. ⁸ Bairi mujãã cãã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã carõmio mena roro na caãtiepericarore bairo átiepeticõãña. Bairo roro na caãtie wapa jĩcã rũmũã veintitres mil cãrõ majũ na yasio joroque ãsupi Dios. ⁹ Bairi marĩ cãã, “Roro marĩ caãtie wapare marĩ ñãabeseecũmi Cristo,” caĩbusuetiparã marĩ ãniña. Tore bairo jãã ñicũjãã jĩcããrã Diore na caĩbusurije jũgori, ãña na na bacajĩãreo joroque ãsupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa yasioropũ Diore roro ñ busueticõãña. Jãã ñicũjãã ãnana puame jĩcããrã yasioropũ roro ñ busũnucũñupã Diore. Tore bairo roro na caĩbusurije jũgori na riao joroque caãcũ ãngel puame na pajĩãreyupi.

¹¹ Atie yũ caquetibũjuriye nipetirije baiyupa jãã ñicũjãã ãnanarẽ. Tie roro na cabairiquere ñãacõrĩ, roro marĩ cãã marĩ caãtinemoetiparore bairo ñrã, tore bairo baiyupa. Bairi marĩ ati yutea catusari yutea macããna marĩ catũgoñamasĩparore bairo ñrã, tore bairo ñ quetibũjyoatucũñupã Dios ya tutipure. ¹² Bairi ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ carotirore bairo jĩcãrõ tũni cũ caãtĩãnimasiãta, caroaro tũgoñamasĩrĩ cũ ãmarõ, wãtirẽ cũ caĩtoecoetiparore bairo ñ. ¹³ Mai, mujãã puame wãtĩ roro mujãã átio joroque cũ caãtinucũrĩjẽrẽ mujãã átieconucũña. Tie puame ati umũrecõo caãna camasã Dios ya poa macããna na canucãmasĩjãtietie majũ mee niña. Bairi mujãã puame, “Dios roque, roro wãtĩ marĩ cũ caãtiganucũrĩjẽrẽ marĩ ãnotabõjagumi,” Dios mena ñ tũgoñatutuacõãña. Cũ puame, nocãrõ roro popiye mujãã baio joroque caãtie caãnimiatacũãrẽ, tore bairo mujãã tãmuo rotietigumi, cũ yarã mujãã caãnoi. Dios puame roque roro mujãã catãmuõbujõopeere ãnotabõjagumi. Bairo cũ caãto, roro caãtiecoenarẽ bairo caroaro mujãã netõcoagarã yua.

¹⁴ Bairi yũ yarã, yũ camairã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ ñubuerique ũnie macããjẽrẽ tocãrõã jãnacõãña. ¹⁵ Mujãã, yũ yarã, catũgoñamasĩãrãrẽ bairo atiere atore bairo mujãã yũ quetibũjuya. Bairi mujãã majũã yũ caĩquetibũjuriye caroaro catũgõbeseparã mujãã ãniña, roro ãtajere mujãã caãtiecoetiparore bairo ñrã. ¹⁶ Di rũmu ũno ñubuerã Jesucristo cũ caãtajere tũgoñarĩ use ocore etigarã jũgoye Diore cũ jẽnirĩ bero yua, “Jesucristo yucapãpũ cũ cariĩrerique jũgori cũ canetõrĩcããrã marĩ ãniña,” ñ tũgoñarã marĩ átĩnucũña. Tunu bairoa pããrẽ batõõrĩ ugarã, “Capããrã nimirãcãã, jĩcã rupaure bairo Jesucristo cũ caĩroari poa macããna majũ marĩ ãniña,” ñ tũgoñarã marĩ átĩnucũña. ¹⁷ Bairãpũã, capããrã marĩ ãniña Jesucristo mena macããna. Bairo capããrã nimirãcãã, nipetiro pan jĩcãrẽã marĩ Quetipũã rupaũre

bairo cañnierē marī uganucūña. Bairo cū rupaure bairo cañnie pãärē caugarã ānirī marī Quetiupau Jesucristo mena jicã rupaure bairo caña marī tuaya yua.

¹⁸ Tãgoñañijate Israel ya poa macãaña na cabairiquere: Noa ũna sacerdote majã waibutoa Diore na cajorãre cajoemugō joboianucūrã puame, tie macããjē waibutoa riire uganucūñama. ¹⁹ Mai, atie yu cañrījē mena, “Aperã jũgũē ũcũ peeto ũno wapaççũmi,” ĩ mee tore bairo yu quetibũjuya. Tunu bairoa, “Waibucu rii cabũgoro cañnie, netõjãñurõ na jũgũeãrē na cajorije puame caroa majũ niña,” ĩ mee tore bairo mujãã yu quetibũjuya. ²⁰ Bairo puame ĩgu niña: Aperã, Diore camasiēna, na jũgũeãrē ĩroarã waibutoa riire na cajoemugõjonucũata, wãñĩrē na ĩroarã átinucūñama. Diore ĩroarã mee tore bairo átinucūñama. Bairo yu puame wãñĩrã yarã cañnarē bairo caña mena mujãã cabapacutinemonucūrõ yu boetiya. ²¹ Tunu bairoa Jesucristo yucupãipũ cũ cariparo jũgoye cũ cabuerã mena use ocore cũ caetiriquere tãgoñarī marī cãã use ocore etiri bero, wãñĩrē ĩroarã na caetirije macããjērē marī caetiata, ñuētĩña. Tunu bairoa marī Quetiupau pãärē, cũ cabuerã mena cũ caugariquere tãgoñarī, marī cãã Cristo ya mesapũ ugari bero, tunu wãñĩrē ĩroarã na caugarije macããjērē marī caugaata, ñuētĩña.

²² ¿Bairo mujãã puame marī Quetiupau mujããrē qũñĩateo joroque roro cũ mujãã baibotio-gayati? ¿Cũ netõrõ catutuarã majũ áto mujãã añiñati? Mujãã baietiya. Bairi marī Quetiupau jetrore cũ marī cañroaro ñiña.

La libertad y el amor cristiano

²³ Aperã jicããrã camasã atore bairo ĩ tãgoñarãma: “Ñe ũnie, yu caãtipeere eñotaetiya. Bairi noo yu caboro yu átimasĩña,” ĩ tãgoñarãma. Cariapea tore bairo baiya. Bairopua, nipetiro tore bairo marī caãtijesorije jeto mee añiña. Bairopua, nipetiro yu caãtigarije noo caborijere yu caãtimasipeyocõata, ñujãñiña. Cabaimiatacũãrē, tie nipetirijerua yu caãtinucũrījē nemojãñurõ Dios mena yu tãgoñatutuanemo joroque átimasĩtĩña. ²⁴ Bairi marī majũ rupau mena caroaro marī cañnipeere macãẽtirotiya. Aperã marī yarã caroaro na cañnipee ũnie puame roquere caãtiparã marī añiña.

²⁵ Bairi tunu nipetiro waibutoa rii na cawapatiri arua macããjē waibutoa riire wapatiri mujãã caugaata, ñujãñiña. Bairãpua, tie riire na jũgũeãrē ĩroarã na cajoerugaátaje cañnie macããjērē masĩgatũgoñaeticõãña, mujãã catũgoñarĩjẽpu mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩrã. ²⁶ Mai, atĩ ãmãrecõo, bairi nipetiro ati yepa cañnie cãã Dios cũ caqũẽnorĩqũe, cũ yaye jeto niña.

²⁷ Bairi ni ũcũ Diore catũgousaecu mujããrē cũ ya wiipũ piijori cũ cajũgougaro, mujãã caboata, nipetiro waibucu rii mujãã cũ canurĩjērē ugacõãña. Bairãpua, tie riire na jũgũeãrē ĩroarã na cajoerugaátaje cañnie macããjērē masĩgatũgoñaeticõãña, mujãã catũgoñarĩjẽpu mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩrã. ²⁸ Meerē tiere mujãã masĩña. Bairi jicãũ ũcũ mujããrē, “Atie waibucu rii na cajoemugõjorije macããjē carũsarije niña,” cũ cañata, toroque tie riire ugaeticõãña. Mujããrē tiere caquetibũjuaatacũ cũ catũgoñarĩjẽpu roro cũ tãgoña yapapuaetio roque ĩrã, tiere ugaeticõãña. ²⁹ “Mujãã puame tãgoña yapapuari tiere ugaeticõãña,” ĩ mee niña. Aperã tie waibucu rii joemugõjorique macããjērē caugaetinucūrã puame bairo mujãã caãtiere ĩñarĩ na catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩ, tore bairo yu quetibũjuya.

Bairo yu caĩmiatacũãrē, jicãũ ũcũ atore bairo ñi jẽniñabujioĩmi: “¿Dopẽĩ apei cũ yeri cũ catũgoñarĩjẽpu cũ caãtimasĩtĩtē bui yu puame yu majũ yu caãtimasĩrĩjērē yu átijãnabujiocti?”

³⁰ Tunu bairoa, “ ‘Dios, yu mena mu ñujãñiña,’ Diore qũĩ jẽnirĩ bero, tie ugariquere yu caugamiatacũãrē, ¿dopẽĩrã tie waibucu riire yu caugaro ĩnarĩ, roro na busupainucũñati?” ĩ jẽniñabujioĩmi. ³¹ Bairo cabaimiatacũãrē, mujããrē atore bairo ĩgu niña: Waibutoa riire uga, etiriquere eti, o apeye ũnie mujãã caãtinucũrĩjē cũãrē ása, tore bairo mujãã caãtie jũgori aperã cãã Diore cũ na basapeo joroque mujãã caãto to cañuata. ³² Caroaro átiãnajẽcusa. Noa ũna camasã aperã roro na átio joroque átijũgoeticõãña. Judio majã, aperã judio majã caãmerã ũna cũãrē tore bairo áti ĩñoeticõãña. Aperã, marī yarã, Dios ya poa macããna cañubueri majã cũãrē tore bairo roro na átio joroque ápericõãña. ³³ Bairi yu cãã tocãnacãni jãñurĩpua Dios cũ caĩñajesopee ũnie tocãnacã wãmerē yu átijũgonucũña. Yu majũ caroaro yu cañnipeere yu áperinucũña. Aperã roque caroaro na cañnimasĩpee ũnie puamerē jicãrõ tũni na yu áti ĩñonucũña. Bairo yu caãto, na cãã roro na caãtaje wapare netõrĩ, Dios tũpu na caetajĩatiparore bairo ĩ, tore bairo yu cãã yu átinucũña.

11

¹ Bairi, yu, Cristo cũ caãtiere ĩñacõrĩ caroaro yu caãtorea bairo mujãã cãã caroaro yu caãtiere ĩñacõrĩ átiãnajērē átiãnimasĩña.

Las mujeres en el culto

² Mujãã puame yure tũgoñarĩ, mujãã yu caquetibujuricarore bairo caroaro jĩcãrõ tũni caroa wãmerẽ mujãã átĩcõã ninucũña. Tere queti tũgori mujãã mena yu useaniña. ³ Mai, atie cããrẽ mujãã camasĩrõ yu boya: Cristo puame marĩ caũmũarẽ caãnijũgoru, carũpoare bairo caãcũ niñami. Bairi tunu caũmu canũmoscũ puame carõmio, cũ nũmorẽ caãnijũgoru, cõ rũpoare bairo caãcũ niñami. Dios, Cristore caãnijũgoru, cũ rũpoare bairo caãcũ cũ caãnorẽã bairo caũmu cũã cũ nũmorẽ caãnijũgoru niñami. ⁴ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caũmu Diore cũ jẽnĩu, o Dios yaye macããjẽrẽ cũ caquetibujuparo jũgoye, jutii asero, o apeye ùnie mena cũ rũpoare peotori cũ cajẽniata, Cristo cũrẽ caãnijũgoru, cũ rũpoare bairo caãcũrẽ cũ nũcũbũgoecũ átiyami. ⁵ Tunu bairo jĩcãõ ùcõ carõmio cũã Diore cũ jẽnigo, o Dios yaye macããjẽrẽ cõ caquetibujuparo jũgoye cõ rũpoare jutii, o apeye ùnie mena cõ capeotoeticõãta, cõrẽ caãnijũgoru, cõ manapũre cũ nũcũbũgoeco átiyamo. Cõ manapũre cabotio ãnĩrĩ cõ poare cajuapere reecõãrĩcõrẽã bairo baiyamo yua. ⁶ Bairi jĩcãõ ùcõ carõmio cõ rũpoare cõ capeotogæticõãta, jicoquei cõ poare cõ cajuare peyocõãrotiro ñuña. Bairo átirotimiocũã, cõ capoa tarotiataje, o cõ capoa juarepeyoriatiare cõ cabobotũgoñaata, toroque cõ rũpoare cõ bũgatoatõ apeye ùnie mena yua. ⁷ Caũmu roque cũ rũpoare cũ bũgatoeticõãto. Mai, caũmu puame, Dios bauriquere bairo cabauu, Dios cũ caqũẽnojũgoricũ majũ niñami. Tunu bairoa Dios nocãrõ caroaro cũ caãnajẽ cutiere bairo cabauu majũ niñami, caũmu puame. Carõmio puame roque caũmu cũ caãnajẽ cutiere bairo cabauu majũ niñamo. ⁸ Bairi merẽ atore bairo marĩ masĩña: Mai, carõmio rupau mena nerĩ cũ qũẽnoesupi Dios caũmurẽ. Caãnijũgoricũ caũmu waru õwãrõ macããtõ mena nerĩ roque carõmiorẽ cõ qũẽnoũpĩ Dios carõmio caãnijũgoricore. ⁹ Carõmio jũgori mee caũmurẽ cũ qũẽnoũpĩ Dios. Caũmu jũgori roque carõmio caũmu mena caãnipare cõ qũẽnoũpĩ Dios. ¹⁰ Bairo caũmu roca cõ carotimasĩrjẽ jũgori carõmio puame jutii asero ùno mena cõ rũpoare bũgatori caquetibujupao niñamo. Tunu bairoa ángelea majã cõ rũpoare bũgatori cõ caãno na caĩñajesoparore bairo iõ, tore bairo cõ caãto ñuña.

¹¹ Tore bairo caroca carotimasĩõ carõmio cõ caãnimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ Cristo yau carõmio jũgori mee caroaro caãtiãnimasĩnucũã mãcõmo. Tunu bairo dico jĩcãũ ùcõ Cristo yao caũmu jũgori mee caroaro caãtiãnimasĩnucũõ mãcõmo. Na pũgarãpua yeri ñajããõ joroque na caãmeo átipeere bojũgoyupi Dios. ¹² Merẽ cariape marĩ masĩña: Carõmio caãnijũgoricore caũmu rupau mena jũgori cõ qũẽnoũpĩ Dios. Bairo cabaimiatacũãrẽ, cabero caũmu puame tunu carõmio mena jũgori buiamasĩñami. Na pũgarãpua Dios cũ caqũẽnorĩcãã majũ niñama.

¹³ Bairi mujãã majũã tũgoña beseya mujãã caãtipee cañurjẽrẽ. Bairi, “Carõmio cõ rũpoare apeye ùnie mena peotoeco Diore cõ cajẽnirõ ñurõ,” mujãã caãta, ñuẽtĩña. ¹⁴ Merẽ, caũmu marĩ caãnajẽ cutiere camasĩã marĩ ãniña. Bairi caũmu cũ poare juareeca, paio bũtori cũ caãmata, boboojãñuña cũrẽ, poa yowerije cũ cacãgoro jũgori yua. ¹⁵ Bairo marĩ caũmu puame marĩ cabaimiatacũãrẽ, carõmio roque cõ poare bũtori cõ caãno ñuña. Poa yowerije cũgori cõ caãnie cõ jesoye majũ ãno baiya. Cõ poa cayowerije puame cõ rũpoare catorije cõ jesoye majũ Dios cã cacũrĩqũẽ niña. ¹⁶ Bairo yu caĩquetibujurijere tũgomĩcũã, ni jĩcãũ ùcũ, “Bairo mee niña,” caĩbusbotiogãure atore bairo cã camasĩrjẽ yu boya: Jãã, caquetibujuri majã, bairi aperã, Dios ya poa macããna ñubueri majã cũã ape wãme marĩ caãtiãnijũgoatajere marĩ masĩtĩña. Tie yu caquetibujurije jetore marĩ masĩña.

Abusos en la Cena del Señor

¹⁷ Mai, ato jũgoye mujããrẽ yu cawoatujopeere tũgoñarĩ mujãã mena yu useanimasĩtĩña. Mujãã puame neñarĩ ñubuerã, Dios mena nemojãñurõ tũgoñatutuaõ joroque mujãã caãtiparo ùnorẽã, cũ mena mujãã caãnie to royetuaõ joroque roro mujãã átinucũña. ¹⁸ Caãnijũgoro atore bairo ñi quetibujunucũñama jĩcããrã mujãã mena macããna: “Ñubuerã neñarã na majũ jĩcãrõ tũni tũgoñarĩ neñaetinucũñama. Na majũ ãmeo ricawatiri jĩcãrõ ñubuemasĩtĩnucũñama,” mujãã ñnucũñama. Bairo yu na caĩquetibujunucũrjẽrẽ baipua cariape yu tũgoya. ¹⁹ Toreã bairo mujãã baicõã ninucũgarã. Tore bairo mujãã cabarijere caĩuetie caãnimiatacũãrẽ, mujãã catũgoñaricawatirije jũgori yua, “¿Noa puame Jesucristore catũgousarã majũ na ãniñati?” marĩ i masĩgarã. ²⁰ Bairo ricawatiri, caroaro caãmerã ãnĩrĩ Jesucristo riagu jũgoye cũ caugatusariquere tũgoñarĩ ugarã, roro majũ átiagarã, mujãã neñanucũña. Marĩ Quetiupau riagu jũgoye cũ cabuerã mena cũ caugatusaricarore bairo mee majũ mujãã átinucũña. ²¹ Mujãã puame ugaricapau caetaro, tocãnacãũpua cajũgoyea ugariquere jeeri paio mujãã ugarjũgoye catinucũña. Bairo cajũgoyea mujãã caugaweyorõ, aperã puame bocãqueya cotenucũñama. Tunu bairoa cũmurĩ tãnipu aperã mujãã mena macããna cãã use ocore etinucũñama. ²² Bairi mujããrẽ ñiña: ¿Dopẽĩrã mujãã ya wiiripua ugariquere uga, o use ocore eti, mujãã áperiyati, tore bairo átiagamĩrãcũã? Tunu bairoa, ¿dopẽĩrã Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ na mujãã nũcũbũgoetinucũñati? Tunu bairoa aperã, apeye ùnie cacũgoena cũã roro bobooro na majũ na tũgoñaõ joroque mujãã átiya. Bairi, ¿ne ùnie puamerẽ mujãã ñicuti? “¡Ñujãñuña! Caroaro majũ mujãã átiya,” ¿ñicuti? Tore bairo roro mujãã caãtiere ñarĩ, ¿dopẽĩ, “Ñujãñuña,” ñibujocuti? ¡Tore bairo ñiecu, tame!

*La Cena del Señor**(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)*

²³ Mai, yu puame marí Quetiupau yure cū caquetibujaricarorea bairo mujãärê atore bairo yu quetibujawu: Marí Quetiupau Jesure cū cabusjãbuitiri ñamia caãno, cū puame cū cabuerã mena neñarí cū wãmoru pãärê neñupũ. ²⁴ Bairo ne yaparo Diore cū jëniñi bero carecomacã pebatorí cū cabuerãre na nuniri, atore bairo na ññupũ: "Atie pan yu rupau niña. Mujãärê yu cariajojarije macããjê niña. Bairo mujãã cãã cabero atore bairo yu caátajere tũgoñarí pãärê mujãã bato uganucũgarã." ²⁵ Tunu bairoa ásupu Jesús: Pãärê uga yaparori bero, cū wãmoru copa etirica bapare nerí atore bairo na ññupũ cū cabuerãrê, "Atiru macããjê use oco puame yu rii niña. Camasãrê netõõgu yu riacoagu. Bairo yu cariapee jũgori cawãma wãme camasãrê Dios cū caátibojacũrĩjê niña. Bairo di rãmu ñno mujãã caetiri rãmu cãrõ use ocore etirã, yu caátajere tũgoñarí mujãã átinucũgarã," ññupũ Jesús. ²⁶ Bairo mujãã puame Jesucristo cū caátajere tũgoñarí pãärê uga, bairo use oco cãärê mujãã caetinuçũrõ cãnacãnia Jesucristo marí cū cariajojariquere masĩrĩ áti ññorã mujãã átinucũña. Tore bairo áticõã ninucũña mai marí Quetiupau ati yeparu cū caatĩparo jũgoye.

Cómo se debe tomar la Cena del Señor

²⁷ Bairo caroaro ása. Ni jĩcãũ ñcũ marí Quetiupau cū caátatore bairo pãärê uga, o use oco cãärê eti, átimicãã, nucũbugoriquẽ mano cū caápata, roro ácu átiyami. Marí Quetiupau cū rupau mena roro popiye bairo yucupãĩru cū cariariquere nucũbugoecare bairo ácu átiyami. Bairo tore bairo cū caápata, roro cū caátie wapa paio nigaro. ²⁸ Bairo cabairo jũgori tocãnacãũpu na yeripu catũgoñabeseparã niñama, marí Quetiupau yaye macããjê pan, bairo use oco cãärê na caetiparo jũgoye mai. ²⁹ Bairo mujãã yeripu caroaro tũgoñajũgoyetiena, Jesucristo yaye macããjêrê uga, o eti, mujãã caápata, roro popiye mujãã cabaipee wapare macããrã nucũbugoricaro mano eti, uga mujãã átinucũgarã. ³⁰ Tie jũgori mujãã mena macããna capããrã riaye painucũñama. Tunu aperã catutuaena cãã ninucũñama. Tunu bairo tie jũgori aperã jĩcããrã mujãã mena macããna baireyupa. ¿Tiere mujãã masĩtĩñati? ³¹ Bairo marí majũã marí yeripu marí catũgoñarĩjê mena roro marí caátinuçũrĩjêrê caroaro marí rupãre marí catũgoñabesepoyocõãta roque, marí Quetiupau puame marí yaye wapa, roro popiye marí baio joroque áperibujõmĩ. ³² Baipua, marí Quetiupau puame roro popiye marí tãmuo joroque cū caápata, caroaro marí caãnipeere marí beyou, tore bairo marí átinucũñami. Bairo marí cū caãto jũgori marí puame ati umrecõo macããna roro popiye cayasiparã mena roro marí catãmuoetiparore bairo ñ, tore bairo marí átinucũñami.

³³ Bairo cabairoi, yu yarã yu camairã, di rãmu ñno neñapori Jesucristo riagu jũgoye cū caugariquere tũgoñarí mujãã caugari rãmu caãno tocãnacãũpũrea ãmeo yuri, jĩcãrõ uganucũña. ³⁴ Bairo ni jĩcãũ ñcũ mujãã mena macããcũ butiõro majũ queyari mujãã caĩrõrê bairo cū caboeticoãta, cū ya wiipua cū ugacõãto ugariquere. Mai, Dios puame neñapori mujãã cauganucũrĩjêrê cū canucũbugoetie jũgori roro popiye cū baio joroque cū caãperiparore bairo ñ, cū ya wiipua cū ugacõãto. Baipua, apeye yu caĩquetibujugarijere mujãärê ññau ácupu, caroaro mujãã yu quetibuju qũñononemogu.

12*Los dones espirituales*

¹ Yu yarã, Espiritu Santo jũgori marí joyupi Dios tocãnacã wãme, caroa wãme marí caãtiãnimasĩpeere. Tie macããjêrê mujãã camasĩrõ yu boya.

² Merẽ atiere mujãã masĩrã: Mai, Jesucristo yaye quetire catũgõsarã mujãã caãniparo jũgoye roro wericarã jũgũãrê caĩtoecorã majũ mujãã ãnimiwũ. Cacaapee ññaena wericarã ñna cabusuenarẽ na mujãã ñroanucũwũ. ³ Bairo atiere mujãã camasĩrõ yu boya: Ni jĩcãũ ñcũ, "Jesure roro cū baiãto!" cabusuetipau niñami, Dios Yeri Espiritu Santo jũgori cabusnucũũ cū caãmata. Tunu bairo ni jĩcãũ ñcũ, "Jesús yu Quetiupau jĩcãũã niñami!" ñ masĩtĩñami Espiritu Santo cū catutuarije jũgori cū yeripu cū cabusueticoãta.

⁴ Bairo Dios yarã capããrã na caãniñiatacããrê, tocãnacãũpũrea ricaati jeto masĩrĩqũẽ caroa wãme na caãtipeere jonucũñami Espiritu Santo. Bairo capããrãrê ricaati jeto caroa wãme na caãtipeere cajonucũũ puame jĩcãũã niñami Espiritu Santo. ⁵ Tunu bairoa capee wãmerĩ camasãrê na marí caãtiroamasĩrĩjê ninucũña. Tie bairo marí caãtinasĩnucũrĩjê puame jĩcãũã marí Quetiupau cū caãtirocũrĩqũẽ niña. ⁶ Tunu bairoa capee wãmerĩ cū catutuarijere marí caãti ññopeere marí jonucũñami Dios. Bairo tocãnacãũpũrea ricaati marí jomicãã, Dios jĩcãũã marí caãtipeere tocãnacã wãmerẽ marí quetibujunucũñami.

⁷ Dios puame cū yarã caãna tocãnacãũpũrea cū Yeri Espiritu Santore jonucũñami, cū jũgori nipetiro aperãrê caroaro marí caãtiãnimasĩparore bairo ñ. ⁸ Marí jĩcããrãrê cū, Espiritu Santo jũgori Dios puame masĩrĩqũẽ mena cū yaye quetire marí quetibujõ joroque átinucũñami. Tunu bairoa aperãrê Espiritu Santo jũgori nocãrõ camasĩpetirãrê bairo majũ na quetibujõ

joroque átinucũñami. ⁹ Jicããrã Espiritu Santo jicãũ jãgori catãgoñatutuarã ninucũñama. Tunu bairoa aperã Espiritu Santo jãgori caroa wãme na caãtipee Dios cã cajorijere upari camasã cariarãrẽ na cationasĩnucũñama. ¹⁰ Aperã jicããrã Dios yaye macããjẽ átijẽño ñomasĩrĩqũerẽ upanucũñama. Aperã Dios na cã caquetibũjurotirijere tãgori bero, caroa quetire quetibũjunetõnucũñama camasãrẽ. Aperãrẽ Dios puame wãti yaye macããjẽrẽ, o Espiritu Santo yaye macããjẽ quetibũjuriquere caroaro na catãgobesecõñamasĩpeere na jonucũñami. Aperãrẽ, apeye busurique catãgomasĩã manierẽ na busumasĩõ joroque átinucũñami Dios. Tunu bairoa aperãrẽ tie apeye busurique caĩrjẽ catãgoa manierẽ na quetibũju ãmewiyo joroque átinucũñami Dios. ¹¹ Tie nipetiri wãme caroa marĩ caãtipee Espiritu Santo jicãũ jãgori tore bairo capee wãme marĩ átimasĩña. Cũ, Espiritu Santo puame caroa wãme camasãrẽ na caãtipeeere cã cajogari majã tocãnacãũpurea na jonucũñami.

Todos pertenecemos a un solo cuerpo

¹² Merẽ mujãã masĩña marĩ rupau cabairijere: Marĩ rupau puame jicã rupau nimirõcãã, capee wãme cutiricawatiya. Tore bairo Jesucristo ya poa macããna cãã jicã rupau bairo caãna marĩ ãniña. ¹³ Tore bairo noo caãna cãrõ judio majã, judio majã caãmerã, aperã ãmua rotiepericarã, o caroaro caãnicõãrã cãã jicãũ rupau caãniparãrẽ bairo Espiritu Santo jãgori cabautiza ecoricarã majũ marĩ ãniña. Tunu bairoa cã yau Espiritu Santo jicããrẽ nipetiro cacãgorã marĩ ãniña.

¹⁴ Mai, marĩ rupau puame jicã rupau nimirãcãã, capee wãme cutiricawatiya. ¹⁵ Bairi icõñarĩ mujãã yu quetibũjupa: Marĩ rupo, cabusumasĩrĩ rupo caãmata, atore bairo ñbujoro: “Yua, wãmo mee ãnirĩ, rupau macãã rupo mee yu ãniña,” i busubujoro. Bairo caĩrĩ rupo ãnirĩ rupau macãã rupo ãnijãnacõa baietibujoro. ¹⁶ Tunu bairoa marĩ ãmorõ cabusumasĩrĩ ãmorõ caãmata, atore bairo ñbujoro: “Yua, caapee mee ãnirĩ rupau macãã ãmorõ mee yu ãniña,” i busubujoro. Bairo caĩrĩ ãmorõ ãnirĩ rupau macãã ãmorõ ãnijãnacõa baietibujoro. ¹⁷ Bairi tunu marĩ rupau petiro caapee jeto caãmata, ¿dope bairo marĩ tãgomasĩbujocuti? Tunu bairoa marĩ rupau petiro, ãmo ope jeto caãmata, ¿dope bairo apeye ñnie cajusurijere marĩ wĩnimasĩbujocuti? ¹⁸ Bairo cabairõ, Dios puame marĩ rupau qũenojũgoũ, ti rupau macããjẽ nipetirije mena marĩ caãtimasĩpee, cã cabororea bairo jicãrõ tũni marĩ qũenoñupĩ. ¹⁹ Bairi marĩ rupau macããtõ jicãrõ ñno jetore bairo marĩ rupau caãmata, rupau ãnijãti petietibujoro. ²⁰ Bairo marĩ rupau macããjẽ caãtimasĩrjẽ capee cawãme cutiricawatimiatacããrẽ, cariapera marĩ rupau puame jicã rupau ãno baiya.

²¹ Bairo jicã rupau caãno jãgori caapee puame cabusurica caãmata, wãmorẽ atore bairo i masĩtibujoro: “Mu yu boetiya,” i masĩtõ. Tunu bairoa marĩ rupo puame raporire: “Mujãã yu boetiya,” i masĩtõ. ²² Bairo puame marĩ bainucũña: Marĩ rupau macããjẽ caãtitutuetiere bairo marĩ caĩñanucũrjẽ puamerẽ netõjãñurõ marĩ bomasĩnucũña. ²³ Bairi tunu marĩ rupau macããjẽ cabugoro macããjẽrẽ bairo marĩ caĩñanucũrjẽ puamerẽ netõjãñurõ caroaro majũgori marĩ cãgonucũña. Tunu bairo marĩ rupau macããjẽ bauro caãmerẽ puamerẽ caroaro marĩ jutii jãñatonucũña. ²⁴ Tore bairo átimirãcãã, bauro caãnie marĩ rupau macããjẽ puamerẽ marĩ jutii jãñatoetinuũña. Dios puame jicãrõ tũni caroaro áticũñupĩ marĩ rupau macããjẽrẽ. Bairi marĩ rupau macããjẽ, cabugoro macããjẽ marĩ camajũgoetie puame caroaro to caãnimasĩpeere boyupi Dios. ²⁵ Marĩ rupau jicã rupau caãno jãgori nipetiro marĩ rupau macããjẽ mena jicãrõ tũni marĩ capaamasĩparõ bairo i, ricaati wãmerĩ jeto marĩ rupau macããjẽrẽ cũñupĩ Dios. ²⁶ Bairi jicãrõ ñno marĩ rupau macããtõ cariaye tuata, caroaro jicãrõ tũni marĩ ãnimasĩtĩña, apeye marĩ rupau macããjẽ carusarije menarẽ. O tunu bairoa jicãrõ ñno marĩ rupau macããtõ cariaye tuatatore marĩ caucoti catioata, caroaro jicãrõ tũni useanirĩ marĩ rupau macããjẽ mena marĩ ãnimasĩña.

²⁷ Bai puã, atore bairo mujããrẽ i quetibũju masĩõõũ ñiña: Mujãã nipetiro Jesucristo yarã, cã rupau bairo caãna majũ mujãã ãniña. Bairo cã rupau bairo caãna ãnirĩ mujãã tocãnacãũpuã cã rupau macããjẽ tocãnacã wãme caãniricawitorea bairo caãna majũ mujãã ãniña. ²⁸ Bairi Dios puame atore bairo cã ya poa macããna ñbueri majã menarẽ na cũñupĩ. Caãnijũgoro, cã caquetibũjurotirõãrã apõtõlea majãrẽ na cũñupĩ. Na berore profeta majãrẽ na cũñupĩ. Na, profeta majã berore jũgoñbueri majãrẽ na cũñupĩ Dios. Na berore aperã cã yaye macããjẽ caroare caãtijẽño ñnoparãrẽ na cũñupĩ. O aperã cariarãrẽ cacatiori majã cããrẽ na cũñupĩ. Aperã camasãrẽ caroaro cajuãti majã cããrẽ na cũñupĩ. O aperã ñbueri majã quetiuparã caãniparã, o aperã apeye busurique catãgomasĩã manierẽ cabusumasĩparã cããrẽ na cũñupĩ Dios. ²⁹ Bairãpuã, tocãnacãũpuã apõtõlea majã ãnimasĩtĩñama. Tunu tocãnacãũpuã profeta majã ãmerĩnucũñama. Tunu bairoa tocãnacãũpuã cajũgoñbueri majã ãnimasĩtĩñama. Tunu tocãnacãũpuã Dios yaye macããjẽ caroare caãtijẽño ñomasĩrã ãmerĩnucũña. ³⁰ Tunu bairoa tocãnacãũpuã Dios cã catuturarijere upari, cariarãrẽ na cationasĩtĩnucũñama. Tunu bairoa apeyera nipetiro camasã apeye busuriquere busuetinuũñama. Tunu apeyera jicããrã jeto apeye busurique

macããjêrê tûgomasiñi bero cañrjêrê camasãrê na quetibujû ãmewiyomasñonucññama. ³¹ Bairi mujãã puame caroa wãme mujãã caãtipeeere Espiritu Santo cû cajogarije macããjê netôjãñurô caroarô juãtimasãñrjêrê bootûgoñarñ caroarô átããña.

El amor

Mai, yu puame mujããrê netôjãñurô caroarô mujãã caãtimasñpeeere mujãã yu quetibujûnemogu:

13

¹ Yu puame aperã camasã busuriquere, o ángelea majã busurique cããrê Dios yu cû cajoriye jûgori cabusumasñ majû nimicãã, camasãrê camaiecû yu caãmata, dope bairo caãpei majû yu ãniña. Ápôã tii ñunorê roro capaapatowãcõrê bairo caãtiãcû yu ãnibujio. ² Tunu bairoa Dios yu cû caquetibujurijere camasãrê caquetibujûnetõmasñ yu ãnibujio. O tunu bairoa nipetiro Dios cû caãtipee camasã na camasiñê cããrê camasipeyoyu yu ãnibujio. O apeyera tunu tocãnacã wãme ñe rusaricarô mano caroarô camasiñpeti majû yu ãnibujio. Bairo caãcû nimicãã, camasãrê camaiecû yu caãmata, dope bairo caãpei majû yu ãniña. Tunu bairoa nocãrõ netõõrõ tûgoñatutuariquere cacûgoñ ãnirñ ãtãñ ñunorê aperoyu caãrotimasñ majû nimicãã, peeto ñno camasãrê yu camaieticõãta, cabûgoro macããcûrê bairo majû yu ãniña. ³ Tunu bairoa nipetiro yu cacûgorijere cabopacarãrê na yu batopeyocõãbujio. Bairo na batomicãã, narê caññamaiecûrê bairo yu catûgoñaata, bairo átïcûñ yu átibujio. O aperãrê maietimicãã, narê yu cariabojaata, wapa mano cabûgoroa riau yu baibujio.

⁴ Mai, bairi ãmeo mairñqûê puame atore bairo ãnãjê cutaje niña: Roro aperã marñ na caãtimiatãcããrê, na cañrjêrê, o na caãtiere marñ nucãcõãmasñña. Tunu bairoa camasã mena caroarô átãñãjê niña. Tunu aperã na cacûgorije cããrê narê marñ camaiata, marñ ññaugomasñetñña. Tunu aperã netôjãñurô, marñ majûã tûgoñarñ aperãrê baibotiori marñ caãmata, camasãrê camaiena marñ ãniña. ⁵ Camasãrê caññamai puame camasãrê roro boborije i busuetinucññami. Tunu bairoa jicããã apeye ñnierê cabotûgoñaurê bairo baiet-inucññami. ãmeo mairñqûê puame ãmeo asiarique mee niña. Tunu bairoa ãmeo mairñqûê puame yoaro marñrê roro caãtãcû mena asiãñãjê mee niña. ⁶ Bairi aperã camasã carorije macããjêrê na caãto ññarñ useani tûgoñaetinucññama camasã caãmeomaimasñã puame. Caroarô cariape na caãtiãnie puamerê ññãjesori tûgoña useaninucññama. ⁷ Bairi ni jicãã ñcû camasãrê camaimasñ cû caãmata, nipetiro popiye baimicãã, caroarô tûgoñãnetõrñ, caroarô maimasñicõã ninucññami. Tunu bairoa aperã roro na caãtimiatãcããrê, narê ññamairñ na cãã caroarô na caãñipeere masñrñ na mena cariape tûgoñatutuacõãññami. “Caberoyu caroarô átigarãma,” na ñ tûgoñarñ na maicõã ninucññami. Bairo caroarô na caãñipeere bori, cû cãã caroarô jicãrõ tãni tie nipetiri wãme Dios cû cajoriye átãñinucññami.

⁸ Bairi ãmeo mairñqûê di rûmu ñno capetietipee majû niña. Jicã rûmu caãno camasã ape rûmu cabaipere caquetibujûmirñcãrã quetibujû jãnacooagarãma. Tunu bairoa apeye busurique cããrê busujãnacooagarãma. Dios yaye quetire camasã na cabuenucññrjê cãã cabero manigarô, merê jicãrõ tãni nipetiro marñ camasiñpetiro jûgori yua. ⁹ ãme ati yuteare Dios yaye macããjêrê marñ masñpeoyetiya. Torena, cû yaye queti cããrê jicãrõ tãni marñ quetibujû peyomasñetñña. Marñ camasiñpeoyjãtipee marñ rusamajucõãña mai. ¹⁰ Bairi ãme ati yutea caãno peeto masñrñ marñ caquetibujûãñinucññmirñjê peticoagaro, Jesucristo tunu etari nipetiro jicãrõ tãni caãnierê marñ cû camasiñõrñ rûmu caãno yua.

¹¹ Ñcõñarñ mujãã yu quetibujûpa: Mai, yu puame cawñmaaca ãcûpã, cawñmau ya wãme busu, tûgoña, o tûgoña besemasñ yu baiãñinucññwû. Bairo cabairicu nimicãã, ãmerê cabucu niãcû, nipetiro cawñmau yu caãñãjê cutajere yu cûpeyocõãwû. ¹² Torena bairo ãmerê mai Dios yaye macããjê nipetirijere marñ masñpeoyetiya. Êñoorõ caroarô cabauetoyu ññarãrê bairo caroarô marñ masñpeoyetiya mai. Bairo ãmerê baimirãcãã, jicã rûmu caãno nipetiro, caãnorê bairo jicãrõ tãni cariape marñ ññamasñpeyocõãgarã. Mai, ati rûmu caãno nipetirore marñ masñpeoyetiya. Ape rûmu caãno roque Dios marñ yerire jicãrõ tãni cû camasiñpeyoroe bairo marñ cãã tocãnacã wãme Dios yaye macããjêrê marñ masñpeyocõãgarã jicãrõ tãni yua.

¹³ Bairopua, itia wãme niña tocãnacã rûmua caãnicõãñinucññpee: Jesucristo mena tûgoñatutuarique, bairi Dios marñ cû cajopeere marñ cacoteãñinucññrjê, bairi marñ caãmeomairñjê cãã yua. Bairo itia wãme caãnimajûrñjê caãñimiatãcããrê, jicã wãmea niña netôjãñurô caãnimajûrñjê: ãmeo mairñqûê jeto.

14

El hablar en lenguas

¹ Bairi mujãã puame tocãnacã rûmua ãmeo maicõã ninucññã. Bairo caroarô caãmeomaimasñã ãnirñ yua, caroa wãme mujãã caãtipee Espiritu Santo jûgori Dios cû

cajorijere caroa wāmerē bootūgoñarī butiuro Diore cū jēniña. Ati wāmerē Diore mujāā cajēniata roque, ñumajūcōāña: Dios mujāā cū caquetibujurijere tūgori bero, Dios yaye quetire camasārē mujāā caquetibujunetōpeere mujāā cajēniata roque, ñuña. ² Mai, ni jīcāū ūcū apeye busuriquere cabusumasīnucūū puame, camasā mena busu mee, Dios mena jeto busu ātinucūñami. Bairi ni jīcāū ūcū camasocū apeye busurique mena cū cabusurijere tūgomasīētīnucūñami. Espiritu Santo cū camasīōrō jūgori tore bairo busunucūñami. Bairi ni ūcū tie busurique mena cū caīgarijere tūgomasīētīñami. ³ Apei Dios yaye macāājērē tūgori bero, camasā ñubueri majārē caquetibujunetōnucūū roque, na yeripū cariape na tūgousao joroque ātimasīnucūñami. Tunu bairo caroaro na tūgousanemo joroque jīcārō tāni na jaātinemomasīnucūñami. ⁴ Apeye busuriquere cabusumasīnucūū puame cū majū yeri mena Diore nemojāñurō cū masīō joroque ācū ātiyami. Apei, Dios yaye macāājērē tūgori bero, camasārē caquetibujunetōnucūū puame roque nemojāñurō Diore na masīō na ātimasīnucūñami Dios yarā ñubueri majārē.

⁵ Bairua, yu puame mujāā nipitiro apeye busuriquere mujāā cabusuro bomicāā, netōjāñurō Dios yaye macāājērē tūgori bero, camasārē caquetibujunetōrā ūna mujāā caānie roquere yu bojāāña. Apeye busuriquere busumasīrīqūē netōjāñurō ñuña Dios yaye quetire caquetibujunetōū ānājē puame roque. Bairopua, ñunetōbujoro, apeye busurique caīquetibujurijere tūgoāmewiyori bero, ñubueri majārē na yeripū caroaro na tūgousanemo joroque marī caātimasāta. ⁶ Bairi yu yarā, apeye busurique mujāā catūgoetie mena busumasīrī mujāā tūpū yu caquetibujūñesēāta, dope bairo mujāārē yu āperibujio. Dios jāārē cū caquetibujurotirijere mujāā catāgorije mena busuri mujāārē yu caquetibujūata roque, ñujāñuña. Tunu bairo cariape macāājē jāā camasīrījērē yu caquetibujūata, ñujāñuña. Tunu bairoo Dios yaye macāājē quetire tūgori bero mujāārē yu caquetibujunetōrījē, o caroaro mujāā caātiānipeere yu caquetibujunucūrījē roque, ñumajūcōāña.

⁷ Tunu apeyera merē mujāā masīña basarique macāājē cabairijere: Tōrōā, o paricaro arpa ūno ricaati wāme jeto cabusurique cūgoeticōāta, tie wāmerē marī wāmeti masīētībujorā. ⁸ Tunu bairoa camasā na wapanarē na capajīrātīpaupe, putiricaro trompetare cū caputimiatacūārē, baujaro wāmecuto cabusueticōāta, ni jīcāū ūcū cū wapanarē pajīāū āmasīēcūmi. ⁹ Torea bairo baiya, mujāārē apeye busurique mena mujāā caāmeoquetibujūata. Mujāā cabusurije mujāā catūgomasīrījē mena mujāā caāmeoquetibujūata roque, nipitirije mujāā caīrījērē caroaro mujāā tūgopeyo masīcōāña. ¡Tore bairo mujāā catāgorije busurique mena mujāārē na caquetibujueticōāta, cabugoro busurecōārā ātibujorāma! ¹⁰ Merē marī masīña. Ati umurecōore capāārā niñama masapoari ricaati wāme jeto cabusunucūrā. Bairo capee busurique caānimiatācūārē, tocānacā wāme busurique tiere cabusurā tūgomasīrīqūē niña. ¹¹ Bairo jīcāū cū ya poa macāājē busurique mena yure cū cabusuro, yu catūgomasīētīcōāta, yu puamerē apeye busuri majā ya poa macāācūrē bairo ñiñamūmi. Tunu bairoa yure cabusu ūcū puame, yu cabusurijere cū catūgomasīētīcōāta, cū cūārē apeye busuri majā ya poa macāācūrē bairo cū ñiñabujio. ¹² Mujāā puame roque caroa wāme mujāā caātiipe Espiritu Santo cū cajogarije macāājērē butiuro cajēninucūrā mujāā āniña. Bairo caāna ānirī marī yarā Diore caīroari poa macāānarē cajuātinemopee ūnie puame roquere netōōrō bootūgoñanucūña, marī Quetiupau mena na catūgoñatutuanemoparore bairo īrā.

¹³ Yu caīquetibujurore bairo cabairo jūgori ni jīcāū apeye busuriquere cabusumasīnucūū cū caāmata, tie cū cabusurijere cū catūgoāmewiyomasīpee cūārē cū jēniāto Diore. ¹⁴ Ni ūcū Diore jēni, apeye busurique mena cū cajēniata, cū yeripū Espiritu Santo cū caāno jūgori jēni ātiyami. Bairo cū, Espiritu Santo mena jēnīmicāā, cū cajēnirījē caīrījērē tūgomasīētīñami cū majū rupau puame. ¹⁵ Bairi, ¿dope bairo cū ātījēnibujiocti? Bairo puame cū āparo: Espiritu Santo cū catutuarije mena apeye busurique jēnīmicāā, cū cajēnirījē cūārē tūgoāmewiyomasīrī cū jēniāto. Tunu Espiritu Santo cū catutuarije mena apeye busurique basamicāā, cū cabasarije cūārē tūgoāmewiyomasīrī Diore cū basapeoāto. ¹⁶ Bairo Espiritu Santo mena jeto Diore cū cajēnibasapeoata, ni ūcū apei tūgomasīēcūmi, tiere catūgojeyātinucūū ānirī. Bairo catūgoecū ānirī cū cūā Diore mujāā cabasapeoro, mujāā jubasapeo nemosasīēcūmi. Tunu bairoa, “Dios, jāā mena mu ñujāñuña,” ī jēnimasīēcūmi, mujāā cajēnirījērē cū catūgoeticōāta. ¹⁷ Diore mujāā cabasapeorije cañumajūcōāmiatacūārē, aperā catūgorā puamerē nemojāñurō na yeripū Diore na tūgousao joroque mujāā ātimasīētīña, tore bairo apeye busurique mena jeto Diore mujāā cabasapeoata yua.

¹⁸ Yu puame apeye busuriquere mujāā netōjāñurō yu busumasīña. Bairo cabusumasī ānirī butiuro Diore, “Yu mena mu ñujāñuña,” cū ñi basapeonucūña. ¹⁹ Bairo busumasīmicāā, ñubueri majārē quetibujū ācū puame, jīcā wāmo cānacā risero ūnoa yu quetibujūganucūña, caroaro na catūgomasīparore bairo ī. Capee risero puğa wāmo petiro cānacā mīl cārō majū apeye busuriquere yu cabusūata, yu caīrījērē tūgopeyomasīētībujorāma.

²⁰ Torena, yu yarã, cawĩmarã na catãgomasĩjĩtietore bairo baieticõãña. Cabũtoa tãgoñarĩcãrõrẽ bairo tãgoñarĩqũẽ cutiri caroaro tãgomasĩpeycõãña yu caquetibũjuriere. Carorijere cawĩmarã na catãgousamasĩetõrẽã bairo mujãã cãã carorije macããjẽ pũame roquere ápericõãña. ²¹ Mai, Dios cã caroticũrĩqũerẽ na cawoaturica tutipũ cããrẽ atore bairo ĩ, quetibũju woatuyupa: “Ape yepaa macããnarẽ yu pũame na yu quetibũju rotijogũ apeye busurique mena yu ya poa macããna camasãrẽ. Bairo aperã jũgori yu caquetibũjumiatacããrẽ, tie apeye busuriquere catãgoena ãnirĩ nemojãñurõ yu yaye quetire tãgousaetigarãma, ĩñupĩ marĩ Quetiupau,” ĩ woatuyupa.

²² Bairi apeye busurique pũame, aperã Diore camasĩenarẽ na yeripũ cã na tãgoñamasacatio joroque átajere bairo ãno baiya. Merẽ Diore camasĩrcãrãrẽ nemojãñurõ Dios mena na tãgoñanemo joroque átajere bairo mee niña. Bairo cabaimiatacããrẽ, Dios yaye macããjẽrẽ tãgori bero camasãrẽ quetibũju netõrĩqũẽ pũame roque, ñubueri majãrẽ nemojãñurõ Diore na masĩnemo joroque átajere bairo ãno baiya. Diore camasĩgaena pũamerẽ tore bairo átimasĩã maa marĩ caquetibũjuriere ñnie mena. ²³ Bairi ni ùcũ Diore camasĩecũ ñubueri majã ñubuerica wiipũ neñapori nipetiro apeye busurique jeto na cabusuata, na caĩrĩjẽrẽ tãgomasĩecũmi. O bairo catãgouetau ùcũ cãã cã caãmata, tie rã tãgori, “Camecãrãrẽ bairo busuyama,” ĩ tãgoñabujioũmi. ²⁴ Nipetiro mujãã Dios cã caquetibũjurotirijere cã yaye quetire camasãrẽ na mujãã caquetibũjurnetõata roque, ni ùcũ Diore camasĩecũ, o bairo catãgouetau ùcũ cãã, mujãã caĩrĩjẽrẽ caroaro tãgopeobujioũmi. Bairo mujãã caquetibũjuriere tãgori yua, roro cã caátinucũrĩjẽrẽ tãgoñarĩ, cã majũ yeripũ caroa wãme átajere tãgoña besejãgogumi, Diore camasĩecũ pũame yua. ²⁵ Bairo mujãã caquetibũjuriere tãgori bero yua, nocãrõ roro majũ cã caátinucũrĩjẽrẽ jãnarĩ caroa pũamerẽ átijãgogumi. Bairo átiri yua, cã rapopatuuri mena etanumurĩ Diore cã basapeogumi. Mujãã cããrẽ, “Dios yarã niñama. Bairi cã yaye macããjẽrẽ cariape quetibũjurã átiyama,” ĩ tãgoñamasĩgumi cã yeripũ yua.

Hãganlo todo decentemente y con orden

²⁶ Yu yarã, atore bairo mujããrẽ ĩgu ñiña: Mujãã cañubueñañanucũrĩpaure, jĩcããrã salmos basarique mena Diore na basapeoãto. Aperã Dios yaye quetire na quetibũjuãto camasãrẽ. O aperã Dios cã camasĩõrõ jũgori na camasĩrĩjẽ cããrẽ na quetibũjurnetõato cañubueri majãrẽ. Tunu bairoa aperã cãã apeye busuriquere na busuãto. O aperãrẽ tie apeye busuriquere tãgoãmewiyori, tie caĩgarijere na quetibũjuãto Espĩritu Santo jũgori. Bairo tie nipetirije tocãnacãũpua mujãã caátĩãninucũrĩjẽ pũame mujãã yeripũ Dios yaye quetire nemojãñurõ tocãnacã rãmua mujãã masĩnemo joroque to caãto ñiña. ²⁷ Bairi apeye busuriquere cabusumasĩrã na caãmata, pugarã, o itiarã cãrõã na busunucũãto mujãã caneñarõpũre. Tunu bairoa jĩcãũ bero jeto ãmeo wasoari na busuãto tie apeye busuriquere. Bairo apeye busurique mena na cabusuro bero, jĩcãũ ùcũ tie caĩgarijere cã quetibũju masĩõto to caãna ñubueri majãrẽ. ²⁸ Bairo jĩcããrã apeye busuriquere na cabusumasĩmiatacããrẽ, jĩcãũ ùcũ tie caĩgarijere caquetibũjuãmewiyomasĩ cã camanicõãta, apeye busuriquere cabusurã nipetiro na caneñarõpũ na buseticõãto. Na majũ riape, na yeri mena tãgoñarĩ Dios cã caĩñajorõpũ na busuãto tie apeye busuriquere.

²⁹ Tunu tore bairo aperã Dios na cã caquetibũjurotirijere camasãrẽ caquetibũjurnetõnucũrã cãã pugarã, o itiarã cãrõã na quetibũjuãto. Aperã na mena macããna narẽ bairo caquetibũjumasĩrã na caãmata, caroaro nucũbugoriquere mena na tãgobeseãto na caquetibũjuriere, “¿Cariape na ĩñati?” ĩrã. ³⁰ Bairo cabaimiatacããrẽ, tipau caãno Dios pũame apei cã bapa catãgoruire Espĩritu Santo jũgori cã cã caquetibũjurotiata, caquetibũju jũgomiatacu pũame cã quetibũju jãnacõãto. Bairo cã cajãnarõ, cã pũame Dios cã cã caquetibũjurotiatajere quetibũju masĩgumi to catãgori majãrẽ yua. ³¹ Tore bairo na caátimasĩãta, tocãnacãũpua jĩcãũ bero ãmeo wasoari jeto Dios na cã caquetibũjurotirijere na quetibũjugarãma camasã cañubueri majãrẽ. Bairo na caátimasĩrõ yua, na, catãgori majã pũame nemojãñurõ Dios yayere masĩjũgogarãma. Tunu bairoa yeri ñajãrĩqũẽ mena tãgousagarãma na caquetibũjuriere. ³² Bairi ni ùcũ Dios yaye macããjẽrẽ camasãrẽ caquetibũjurnetõnucũrã apei pũame, aperã cã baparã na caquetibũjuro ñno, caroaro tãgoñatutuarique mena caĩñacotepau niñami. Bairo cã caãpata, caroaro cã cãã quetibũju masĩgumi, cãrẽ quetibũjuricarõ caetaro ĩñarĩ yua. ³³ Mai, Dios pũame roro mawijjoro, o nucũbugoriquere mano marĩ caãtie ñnierẽ ĩñajesoetinucũñami. Caroaro yerijõrõ jĩcãrõ tãni átiãñajẽ pũamerẽ ĩñajesonucũñami.

Dios yu poa macããna na caátĩãninucũrõrẽ bairo ãna, atore bairo mujãã caãto ñiña: ³⁴ Carõmia mujãã cañubueñañarĩpaure neñarã busuena na tãgoãto mujãã caquetibũjuriere. Na busurotieticõãña mujãã caneñarõpũre nipetiro na catãgorore. Na manapũã na cabairotirore bairo jĩcãrõ tãni na mena na tãgocõãmarõ. Tore bairo carõmia na cabaiãnipeere roticũñupĩ Dios cã ya tutipũ cããrẽ. ³⁵ Bairi carõmia pũame jĩcã wãme ñno na

camasĩnemogaata, na manapããrê na na jêniñaáto na wiipu etarã na cajêniñagarijere. Carõmio ùcõ neñarĩ ñubueriaropu petiro na catãgoro cõ cajêniñaata, jesoetiya.

³⁶ Bairi merê atiere camasĩparã mujãã ãniña: Mujãã mee Dios yaye quetire mujãã masĩjãgoyupa. Tunu bairoa mujãã jeto mee tie Dios yaye quetire mujãã tãgousajãgoyupa. ³⁷ Bairo cabairo jãgori ni jĩcãũ ùcũ, “Dios cã caquetibujurõtjõu yu ãniña,” caĩ, o “Espĩritu Santo cã camasĩõrĩjê jãgori cariape caĩñabesemasĩ yu ãniña,” caĩ cãã cã caãmata, “Marĩ Quetiupau cã carotirijere quetibuju átiyami Pablo,” ĩ tãgõñamasĩcõãñami. ³⁸ Bairo yu caquetibujurõjere cã catãgogaeticõãta, ñubueri majã puame cã cããrê nemojãñurõ cã na ĩroaeticõãto.

³⁹ Bairo cabairo jãgori yu yarã, yu camairã, mujãã puame Dios yaye quetire quetibujumasĩrĩqũerê netõjãñurõ Diore cã jêniña. Tunu bairoa apeye busuriquere cabusurã cããrê na busujãna rotieticõãña. ⁴⁰ Bairãpu, tocãnacã wãmerê ãna, caroaro puabugoriquere mena jĩcãrõ tũni qũẽñõrĩcãrõrê bairo átinutu ãnãja.

15

La resurrección de Cristo

¹ Bairi ãmerê yu yarã, Dios yaye queti camasãrê cã canetõõrĩqũe, mujããrê yu caquetibujuriquere mujãã yu quetibujunemopa mai. Tie mujããrê yu caquetibujuriquere tãgori bero, tie quetire mujãã tãgousajãgoyu. Tie quetire ãmerê caroaro mujãã tãgousacõã ninucũña. ² Tunu bairoa tie Dios yaye quetire tãgousari bero, mujãã cãã Dios cã canetõrĩcãrã majũ mujãã ãniña, tie caĩrõrê bairo jĩcãrõ tũni mujãã caãticõãmata yua. Tore bairo jĩcãrõ tũni tie queti caĩrõrê bairo mujãã caãtiãmerĩcõãta, cabugoroa caãnijõgoripãure tie quetire mujãã tãgousabujoricarã.

³ Caãnijõgoro mai, yu puame Jesucristo yu cã caquetibujuriquere mujãã yu quetibuju masĩõ jãgoyu. “Jesucristo puame marĩ carorije wapare netõõgu, marĩ riabojayupi,” mujãã ñi quetibujupu. Atore bairo ĩña profeta majã na cawoatujãgoyeticũrĩqũe cãã Dios ya tutĩpãre: ⁴ Cã rupauri ãñajêrê yaroca na caãto, itia rũmu bero cariacoatacu nimicãã, caticoasupi. Toreã bairo ĩña Dios ya tutĩpã cããrê. ⁵ Bairo catiri bero, Pedrorẽ cã buiaeta jãgoyupi Jesús. Cabero cã cabuerã puãa wãmo peti rapore puãa pẽnirõ cãnacãũ caãnarê na buiaetayupi. ⁶ Cabero aperã capããrã marĩ yarã quĩnientos netõõrõ majũrê na buia ĩñoñupĩ Jesús. Na, Jesús cã cabuia ĩñoĩcãrã nipetiro jãñurĩpuã caticõãñama mai. Bairãpu, na mena macããna jĩcããrã bairecoásupa. ⁷ To bero Santiago cã buiaeta ĩñoñupĩ Jesús. Cabero nipetiro cã caquetibujurõtjoricarã apõstolea majãrê na buia ĩñoñupĩ Jesús.

⁸ To bero caãnitusaro majũ yu cããrê yu buiaeta ĩñowĩ Jesús. Bairo catusaropu cã cabuia ĩñoĩcũ ãnirĩ jĩcãũ cawĩmau cã cabuiapa rãmu canetõrõ beropu cabuiaricure bairo caberopu Jesure catãgousaricu yu ãniña. ⁹ Bairi yu puame aperã apõstolea majã roca macããcũ majũrê bairo yu tuaya. Tunu bairoa apõstol nimicãã, apõstol mee, cabũgoro macããcũrê bairo yu tuaya, roro popiye na baio joroque Dios ya poa macããnarê yu caãtaje jãgori. ¹⁰ Bairo roro caãtacu yu caãnimiatãcããrê, Dios puame ñiñamairĩ, Jesús cã carotire bairo majũ yu cũwĩ. Bairo yu cã caĩñamairĩqũe puame cabũgoro mee ãñupã. Bairi, bairo puame yu átinucũña: Aperã apõstolea majã netõjãñurõ Dios yaye yu cã carotiriquere yu paanucũña. Bairã, yu majũ mee tore bairo yu átinucũña. Dios puame roque nocãrõ yure caĩñamai ãnirĩ butiõro yu juãtinucũñami. ¹¹ Bairã, “Yu puame na netõrõ yu quetibujuya, o na puame yu netõrõ butiõro quetibujurãma,” ñi masĩetĩña. Tie caãnimajũrĩjê mee niña. “Jãã caquetibujurije, Dios yaye queti jĩcã wãmerẽã mujãã tãgousajãgoyupa,” mujãã ñi masĩcõãña. Tie roque caãnimajũrĩjê niña.

La resurrección de los muertos

¹² Mai, jãã puame, “Jesucristo cariacoatacu nimicãã, catitunucõasupi,” mujããrê jãã ĩ quetibujupu. Bairo jãã caĩquetibujurijere cariape mujãã tãgousajãgoyu. Bairo jãã caĩquetibujurijere cariape tãgomirãcãã, ¿dopẽĩrã jĩcããrã mujãã mena macããna puame, “Cariaricarã nemo catitunu masĩetĩñama,” na ĩ busũnucũñati? ¹³ Bairo cariaricarã na cacatitunumasĩetĩcõãta, toroque Jesucristo cãã na capajĩãrocaricarõ bero catitunuetacumi. ¹⁴ Bairo Jesucristo cã cacatitunuetimiatãcããrê, tie quetire jãã caquetibujunucũrĩjê cãã wapa mano. Tunu bairoa jãã caquetibujuro bero, cã mena mujãã catãgõñatutuarije cãã cawapa manierê bairo tuabujoro. ¹⁵ Tore bairo cabaiaata, jãã tie quetire caquetibujuri majã puame cabugoro macããjêrê Dios cã caquetibujurõtjorãrê bairo jãã tuabujorã. Caĩtorãrê bairo, “Dios puame Cristore cã catiõyupi,” jãã ĩ quetibujurõjãrã. Cariapea cariaricarã na cacatitununemoeticõãta, Dios cã catiõetibujoricumi Jesucristo cããrê. ¹⁶ Bairo cariaricarã na cacatitunumasĩetĩcõãta, toroque Jesucristo cãã na capajĩãrocaricarõ bero catitunuetacumi. ¹⁷ Bairo Cristo cã cacatitunueticõãta, cã mena mujãã catãgõñatutuarije wapa manĩajũcõãña. Mai, rorije caãtipairã, carorije cawapacũnarê bairo mujãã tuacõãña. ¹⁸ Tore

bairo mujãã cãã mujãã cabaiata, aperã Cristore tãgousari cariaricarã cãã canetõecoena, cayasirã majürë bairo tuayama. ¹⁹ Jesucristo mena marí caãnajë cutie ati yeparu marí caãno ñno jeto to cañuata, aperã netõõrõ cabopacarã majü marí tuabujiorã.

²⁰ Cariape majü niña: Cristo cariaacoatacu cã caãniatiacããrë, tunu cã catitununemo joroque ásupi Dios. Cã, Cristo puame caãnijüguu, Dios macü cariaacoamiricü nimicüã, cacaticõãjügoricu majü niñami. ²¹ Mai, jicãu caãmu jügori ati yeparu marí cariyasipee etajügoypa. Torea bairo jicãu caãmu jügori cariacoatana nimirãcãã, tunu marí cacatipee cãã añijügoypa ati yeparu. ²² Bairo Adán rorije cã caãtaje jügori nipetiro cariaparã jeto marí añiña. Torea bairo tunu Cristo jügori nipetiro carë catãgousarã yeri capetietiere cacãgoparã majü marí añiña. ²³ Bairãpu, cõñaricãrõrë bairo tocãnacããpu marí catinemoãã tunu. Bairi Jesucristo merë cariaacoatacu nimicüã, catijügoypu. Cabero Cristo yarã cãã ati yeparu nemo cã catunuetari rãmu caãno nipetiro marí catipeticoagarã. ²⁴ Bairo marí cabairo bero yua, ati yepa capetipa rãmu etagaro. Ti rãmu caãno Cristo puame quetiuparã ati yepa macããna carotimasirã, aperã cabauena catutuarã cã wapana cããrë na netõñucãpeticõãgumi. Bairo na netõñucãpetiri bero, cã carotimasirãpuare cã pacu Diore cã jogumi yua. ²⁵ Mai, Cristo puame cã pacure cã cajoparo jügoye cã carotiri yutea caãno cã wapanarë bairo caãna cã pesua nipetirore na netõñucãpeticõãgumi. ²⁶ Catusaripau majü marí pesuare bairo caãnie riarique cããrë netõñucãcõãgumi Cristo. Bairi baiyasirique manigaro yua. ²⁷ Dios puame cã macü Cristo nipetiro caãnierë cã rotimasijõroque cã ásupi. Bairpu, cã pacu Diore cã rotimasietĩñami Cristo. Cã pacu puame roque cã macü Cristo nipetirore cã rotimasijõ joroque cã caãto jügori, cã rotimasietĩñami cã pacure. ²⁸ Cristo nipetiro cã wapana cã pesuare cã canetõñucãrõ bero majü, cã pacu Dios mena, Dios cã carotimasirõrë bairo pugãrãpu átijügogarãma. Bairo cã pacu Dios cã caãto, cã macü Cristo cãã cã carotirore bairo átijügogumi yua. Cã, Dios puame roque nipetirore carotimasijügoricu añiri nipetiro majürë rotimasigumi.

²⁹ Apeyera tunu, "Cariaricarã tunu catienama," i tãgõñamirãcãã, ¿dopëirã aperã puame cariaricarã ñana yaye rotie caãniipeere na bautiza rotibojanucũñati? Cariaricarã na cacatinemoeticõãta, dopëirã cabugoroa na jügori bautiza rotimasijõ mano. ³⁰ Toroque, ¿dopëirã jãã puame tocãnacã rãmua cauwiore watoapu ñnarë bairo jãã uwi tãgõña ñninucũñati? ³¹ Bairi yu yarã, yu puame tocãnacã rãmua riariquere yu uwitãgõña ñninucũña, yure aperã na caãñatero jügori. Marí Quetiupau Jesucristore mujãã cãã mujãã catãgousarijere ñnarí caroaro cariape nocãrõ yu catãgõñauseanirõrëã bairo cariape niña yu capopiye petirije cãã yua. ³² Butioro popiye yu tãmuonucũña Efeso macããna, macãñucü yaia cauwiõrãrë bairo caãnarë na quetibuju ñcã. Bairo popiye tãmuomicãã, ñe ñnierë caãpeire bairo yu tuacõãbujioy, yu yaye queti cabugoro macããjë to caãmata. Cariape cariaricarã tunu na cacatinemoeticõãta, toroque jicããrã ñrãqũerë na cañucũrõrë bairo marí baibujiorã: "¡Yoaro mee, ñamirõcã ñnoa cariaacoaparã ñniri, marí caboro ñga, eti, marí áticõãñirõã mai!"

³³ Bairi mujãã puame aperãrë itoecoeticõãña. Jicãu cã cañicãrõ puamata: "Carorã camasã mena marí cabapacãpata, caroaro marí caãtiãninucũmirãqũerë marí masiriticoaya." ³⁴ Bairi mujãã puame caroaro átãña. Carorije macããjërë átãmericõãña. Jicããrã mujãã mena macããna Diore camasãna majü niñama. Atore bairo mujããrë yu quetibujuya, yu cañrãjërë tãgori mujãã catãgõñaboboparore bairo i.

Cómo resucitarán los muertos

³⁵ Bairo yu cañquetibujurijere tãgori, jicãu ñcã atore bairo i tãgõñabujioymi: ¿Dope bairo camasã riacoamirãcãã, tunu na caticuti? ¿Dope bairi rupau puame na rupau caticuti? I tãgõñabujioymi. ³⁶ ¡Tore bairo cañjẽniñau, catãgõñamasitëcã majü niñami! Merë mujãã masiña oterique cabairijere: Mujãã wesepu ote apeacã ñnorë mujãã caoteata, putigaro jügoye boa wecoaya. Tia cabawero beropu carupau otei puame puti wãmuãya yua. ³⁷ Mai, carupau caãnipau meerë marí otenucũña. Ote apea, trigo apea ñno, o apeye caãnie ote ape rupaa caruparupaa puame roquere marí otenucũña. ³⁸ Bairo marí caotero bero, Dios puame roque cã caborore bairo to puti wãuão joroque átimasĩñami. Bairi yu, Dios puame tocãnacã wãme ote apea caãni wãmerëã bairo, ti wãme jeto to puti wãmuão joroque átimasĩñami. ³⁹ Nipetiro oterique, o apeye ñnie caãnie jicãrõrë bairo cabaurique cutie maniña. Jicããrã, maríã camasã marí añiña. Aperã waibũtoa niñama. Aperã cawarã niñama na cãã. Aperã wai cãã ape rupau cãgoyama. ⁴⁰ Torea bairo ati yeparu ape rupau marí cãgoya. Ape rupau cãgoyama ñmurecõõpu macããna cãã. Caroa rupau majü cãgoyama. Ati yeparu caãna cãã caroa rupau marí cãgoya. Bairo caroa rupau cãgomirãcãã, ape wãme, ape wãme marí ñnimasĩña pugatua macããnarpu. ⁴¹ Muipru ñmureco macããcã, ape muipru ñami macããcã cãã ricaati jeto asiyarique cutinucũñama. Tunu bairoa ricaati asyanucũñama ñocõã cãã. Na cãã jicã majãrë bairo nimirãcãã, jicããrã ricaati wãme jeto asiyajonucũñama.

⁴² Torea bairo baiya cariaricarã tunu nemo na cacatirije cãã. Marĩ cariaro bero, na cayari rupaũ pũame caboari rupaũ majũ niĩna. Nemo cacatitunurĩ rupaũ pũame roque caboetipa rupaũ majũ niĩna. ⁴³ ãme mai marĩ cacũgori rupaũ yoaro mee cayasipa rupaũ niĩna. Nemo cacatitunupa rupaũ roque netõõrõ caroa rupaũ majũ nigaro. Marĩ cariaro bero, na cayari rupaũ pũame catutuueti rupaũre bairo niĩna. Nemo cacatipa rupaũ roque catutuari rupaũre bairo nigaro. ⁴⁴ Marĩ cariaro bero na cayari rupaũ pũame ati yepa macããjêrê bairo caãni rupaũ niĩna. Nemo cacatipa rupaũ pũame caroa rupaũ cariaetipa rupaũ majũ niĩna. Ati yepapũre caãni rupaũ caãnorêã bairo cariaetipa rupaũ cãã niĩna umũrecõõpũre.

⁴⁵ Atore bairo ĩ quetibũjuya Dios ya tutipũ cããrê: “Caũmu caãnijũgoricũ, Adarê ati umũrecõõ macããjêrê bairo yeri cutajere cajocoricũ majũ cũ cũũpũĩ Dios.” Bairo cũ cabaimiatacããrê, apei catusaũ Adarê bairo caãcũ, Cristo pũame, umũrecõõ macããjê yeri, yeri catiriquere cajõũ majũ niĩnami. ⁴⁶ Tore bairo cabaimiatacããrê, umũrecõõ macãã rupaũ pũamerê marĩ cũgojũgoetiya. Ati yepa macãã rupaũ roquere marĩ cũgojũgoya mai. Saberopũ umũrecõõ macãã rupaũre marĩ cũgojũgogarã yua. ⁴⁷ Caũmu caãnijũgoricũ ati yepa macããjê ñerĩ mena cũ caqũẽnojũgoricũ ati yepa macããcũ ãũũpũĩ. Cabero caũmu caetaricũ Cristo pũame roque jõbui umũrecõõ macããcũ niĩnami. ⁴⁸ Bairo ati yepapũ mai ãna, marĩ cacũgori rupaũ pũame caãnijũgoricũ, caũmu, ñerĩ mena caqũẽnoericũre bairo carupãncũna niĩnama camasã. Aperã umũrecõõõpũ caãniparã pũame Cristo umũrecõõõpũ caatãcũ cũ cacũgori rupaũre bairo, umũrecõõ macãã rupaũ majũ cacũgorarã nigarãma.

⁴⁹ Jicãũ caũmu, ñerĩ mena caqũẽnoericũre bairo ãmerê marĩ cabaurique cutorea bairo cabero Jesucristo umũrecõõ macããcũ cũ cabaurique cutiere bairo marĩ baurique cutigarã yua.

⁵⁰ Yũ yarã, atore bairo mujããrê ĩ quetibũjũgũ niĩna: Camasã ati yepa macããna rii cuti, õwãã cuti na cabairi rupaũ mena Dios cũ carotimasĩrĩpũpũre etamasĩetĩĩnãma. Tunu bairoa caboarije ãnie, umũrecõõ macããjê caboetie mena ãnimasĩetĩĩna. ⁵¹ Mai, cajũgoyepũre camasã na camasĩetãjêrê mujãã yũ quetibũjũ masĩõpũ: Bairãpũna, nipetiro marĩ riapeticoãpãrigarã. Tocãnacãũpũna ape rupaũ roquere marĩ wasoapeticoagarã. ⁵² Bibi ĩna pããrĩcãrõrê bairo jicoquei yua marĩ rupaũ wasoapeticoagarã. Putiricaro trompeta catusarore putirique caocajoro majũ tore bairo marĩ baipeticoagarã. Bairo putiricaro trompeta caocajoro yua, nipetiro Dios yarã cariamĩrĩcãrã catibuiapeticoagarãma. Bairo catitunurĩ bero, pũgani rianemoetigarãma yua. Bairo na cabairo, marĩ ti watoare caãtiãna cãã ape rupaũ marĩ wasoacoagarã. ⁵³ Ati rupaũ marĩ caãnajê cutie caboari rupaũre rocarĩ yua, cawãma rupaũ pũamerê marĩ cũgojũgogarã. Marĩ rupaũ ati yepapũre cariamasĩrĩ rupaũ nimĩrõcãã, cawãma rupaũ cariaeti rupaũ majũ wasoacoagaro. ⁵⁴ Bairo ati rupaũ marĩ caãnajê cutie, marĩ rupaũ ati yepapũre cariarĩ rupaũ pũame, caboetĩ rupaũ, o cariaeti rupaũ cawasoaro bero yua, Dios ya tutipũ na cawoaturicarore bairo baipeti etaro majũ baigarõ. Mai, atore bairo ĩna ti tutipũre: “Baiyasĩrĩquere Dios netõũnacã peyocõõãgũmi. Marĩ carianucũrĩjê ãninemoetigarõ yua. ⁵⁵ ¿Dope to baiyupari yua baiyasĩrĩque catutuarijere bairo caãnimĩrĩqũẽ? ¿Noopũ catoaũre bairo capũnĩrĩjê caãnimĩrĩqũẽ to ãniĩnati?” ĩ watoayupa Dios ya tutipũre. ⁵⁶ Carorije ati yepa macããjê pũame marĩ riayasio joroque caãtie majũ niĩna. Tie pũame manigarõ. Tunu bairoa tirũmũpũ macããjê roticũrĩqũẽ carorijere marĩ masĩõ joroque caãtie, marĩrê ĩñabesero bairo caãtie cãã manigarõ yua. ⁵⁷ Dios pũame roque riariquere marĩ netõũnacãõ joroque marĩ átigũmi marĩ Quetiupũ Jesucristo jũgori. ĩBairi nocãrõ majũ Diore cũ marĩ cabasapeoro ñunetõmajũcõããna!

⁵⁸ Bairo cabairo jũgori yũ yarã, caroaro jicãrõ tũni tocãnacã rãmũna átĩcõã ninucũna. Marĩ Quetiupũ yaye macããjê paariquere nemojãũrõ jõpũame átĩjũgonutu ãnãja. Merê mujãã masĩna marĩ Quetiupũ cũ caĩñajoro cũ yaye macããjêrê marĩ caãpata, cabũgoro ãna mee marĩ átĩya.

16

La colecta para los hermanos

¹ Apeyera, marĩ yarã, marĩrê bairo Jesucristo mena catũgoñatutuari majãrê mujãã cadĩnero neñõbojapeere mujãã yũ quetibũjũpa: Bairi Galacia yepa macããna ĩũbueri majã poari dinero neñõrã na caãtĩpeere yũ caãtĩroticũrĩcãrõrê bairo mujãã cãã mujãã ãpa. ² Yerijãrĩcã rũmũ caãno mujãã mena macããna jicãũ jeto cũ jericawoãto, cũ cawapataãtãjere ĩñacõãrãĩ yua. Bairo cũ dinerore jericawori bero, cũ qũẽnocũ yucoteãto. Bairo mujãã caãtĩmasĩata, yũ pũame etari, dinerore mujãã neñõrotoricũro mano caroaro yũ jemasĩbũjõu. ³ Bairo yũ pũame mujãã tũpũ etau, Jerusalẽpũ tie mujãã caneñoataje dinerore na yũ jeãrotigu mujãã cabeseatana, mujãã cajogarãrê yua. Na pũame marĩ yarã catũgõũsari majãrê tie dinerore na jeãbojagarãma. Bairi cartaari cããrê na mena yũ woajõgũ marĩ yarãrê. ⁴ Yũ cãã Jerusalẽpũ yũ caãpẽe caũuata, na mena jicãrõ jãã ãgarã.

Planes de viaje de Pablo

⁵ Yu caátí yutea caño Macedonia yepa macãñarê na ñiña netôájügöyü. Bairo tupü etari bero netôácüru roque, mujãã Corinto macãñarê ñiñau etagu. ⁶ Bairo mujãã ture etari yoaro jïcã yutea ñno yu añibujioü. O ape watoa yu cabaiata, mujãã tupa puere yu netôöbujioü. Bairo yu cabaiata, mujãã ruame noo mujãã cajuátie mena yure mujãã juátijogarã, cabero noo yu caátöru tunu yu caátó yua. ⁷ Baiña, yoaro mee mujããrê ññanetörïqüê jeto yu átigaetiya. Yoaro jïcã yutea cãrö mujãã mena yu tuagatügoñaña, marí Quetiupau cü cabooota. ⁸ Mai, Efeso macãrua yu tuacöögü Pentecostés bose rümu caetaparo jügoye. ⁹ Bairo ti rümu caetaparo jügoye marí Quetiupau yaye quetire caroaro majü camasãrê yu caquetibujumasïpee nigaro ti yuteare. Yu paarique yasietigaro. Capããrã ñiñama atopure marí Quetiupau yayere butiöro catügousagarã. Bairo na cabaimiatacããrê, capããrã ñiñama aperã, yu pesuare bairo caãna, yu caquetibujurijere caboena cüa.

¹⁰ Apeyera, mujãã tupa Timoteo cü caetaata, caroaro mujãã mena cü tügena useanio joroque ñrã, caroaro jãñurüpa cü mujãã bocãwa. Cü cüa yurea bairo marí Quetiupau yaye macããjêrê paanucüñami. ¹¹ Baiñi ni jïcãü ücü mujãã mena macããcü cü boeticöã cü baieticöãto. Atore bairo ruame cü mujãã äpa: Caroaro useanirïqüê mena yerijöröã cü juátinemo joya, noo cü caátöru cü caátöre. Bairo mujãã caato, yure ññau atügumi atopure yua. Yu ruame cürê cü coteacü yu ätiya aperã marí yarã catügousari majã mena.

¹² Apei, marí yau Apolos ruamerã butiöro marí yarã mena mujããrê cü ñiñañesëã rotijomiwü. Bairo yu caärotimiatacããrê, ñmeacã majürã mujãã ture ägaetiya. Baiña, ape watoa cü caägari rãmu yoaro meea mujãã tupa atügumi.

Saludos finales

¹³ Baiñi yu yarã, caroaro tügena masacatiri ñña. Caroaro jïcãrö tãni tocãnacã rümu Jesucristo mena tügenatutuacöã ninucüña. Yeri tutuarique mena tocãnacã rümu caroa wãme jeto äticöã ninucüña. ¹⁴ Bairo nipetirije mujãã caätinucürïjêrê mujãã caãpata, caroaro ñmeo mairïqüê mena ätiñninucüña.

¹⁵ Yu yarã, merê mujãã masiña Estefanas ya poa, Acaya yepa macããna cajügoye tügenasajügowã Jesucristo yaye quetire. Na ruame ñmerê marirê bairo catügousarã marí yarãrê na juátinemo añinucüñama. ¹⁶ Baiñi mujãã cüa na ñna na carotirore bairo caroaro ätiña. O aperã to caãna, jãã capaarore bairo caãna, cajuátinucürã na caïrörê bairo jïcãrö tãni mujãã caato yu boyu.

¹⁷ Marí yarã Estefanas, Fortunato, apeí Acaico yu tupa na caetaro ññari na mena yu useaniña, mujãã ruame yu mena mujãã caãmerïmiatacããrê. ¹⁸ Na ruame mujãã yure yeri ñno joroque mujãã caätinucürörêã bairo na cüa yu tügena useanio joroque yu ätiyama, yu tupa etari yua. Na ñna camasã tore bairo caätinucürãrê caroaro na caïroanucüparã mujãã ñniña.

¹⁹ Nubueri majã poari Asia yepa macããna mujããrê ñurotijoyama. Aquila, cü ñmo Prisca baiñi aperã cü ya wiipu cañubuenañanucürã cüa marí Quetiupau mena butiöro mujãã ñurotijoyama. ²⁰ Ato macããna marí yarã nubueri majã cüa nipetiro mujãã ñurotijoyama. Baiñi mujãã cüa mujãã mena macããnarê caroaro ñucübogorique mena ñmeo bocári tocãnacãrua ñmeo jëninucüña.

²¹ Yu, Pablo, yu majürua atie catusarijere mujãã yu ñuroti woatujoya.

²² Baiñi ni ücü Jesucristore camaicëcü cü caãmata, roro popiye Dios cü caätipau cü tuacöãto. ¡Marí Quetiupau, tãmurí cü apáro!

²³ Marí Quetiupau Jesucristo nipetiro mujããrê caroare cü jonemoãto. ²⁴ Nipetiro mujãã Jesucristo yarã mujãã cüa mujãã caño jãgori butiöro mujãã yu maiña.

Tocãröã ñiña atie queti yu cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹ Yu, Pablo cawámecucu, Dios yure cū caboro jūgori Jesucristo yau apóstol cū caquetibujerotijou majū yu āniña. Bairi marī yau, Timoteo mena mujāā űubueri majā Dios ya poa macāāna Corinto macā macāānarē mujāā woajou yu ātiya. Tunu bairoa aperā Dios ya poa macāāna Acaya yepa nipetiropu macāāna cūārē woajou yu ātiya. ² Bairi tunu marī Pacu Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena caroare mujāā na jonemoáto. Caroaro yerijōrō ānimasīrīqūē cūārē mujāā na jonemoáto.

Sufrimientos de Pablo

³ Diore cū marī basapeoto, marī Quetiupau Jesucristo Pacu majūrē. Cūā, marī Pacu marīrē caññamai majū niñami. Cū, Dios puame tocānacānia roro popiye marī catūgoñayapapauo, marī yeri űuo joroque caátinucū niñami. ⁴ Cū puame nipetiro roro popiye marī catām̱onucūrō, marī juátinemonucūñami. Bairo marī cū caátiere masīrī, marī cūā roro popiye cabairārē na marī juátinemonasīgarā. Marīrē cū cajuátinemonasīrō jīcārō tūnia marī cūā aperārē na marī juátinemonogārā. ⁵ Jesucristo yarā ānirī popiye cū cabairicarorea bairo popiye marī bainucūña. Bairo nocārō popiye marī catām̱uorō cārōā marī catūgoñatutuapee cūārē marī jonucūñami. ⁶ Bairi jāā cūā popiye jāā tām̱onucūña. Caroaro netōmasīrī Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuapeere borā, jāā puame roro popiye jāā tām̱onucūña. Bairo popiye jāā cabaimiatacūārē, jāā juátinemonucūñami Dios, jāā cūā mujāārē jāā cajuátinemonasīparore bairo ĩ. Bairo jāārē ĩnacōrī yua, mujāā puame tūgoñaenarē bairo tutuaro mena mujāā nucānetōmasīcōāgarā popiye jāārēā bairo mujāā catām̱onucūrījērē yua. ⁷ Bairi mujāā mena caroaro cariape jāā tūgoñatutuacōāña. Cariape merē jāā tūgoñamasīña: Mujāā cā jāārēā bairo popiye peeto űno cabairā ānirī, jāārēā bairo caroaro tūgoñatutuarique cūārē cacūgoparā majū mujāā āniña Dios cū cajoriye majūrē yua.

⁸ Yu yarā, nocārō popiye Asia yepapu āna, jāā catām̱uorīqūērē mujāārē jāā quetibujeromōña tunu. Nocārō popiye netōrō majū catām̱uorā ānirī, merē jāā nucāñīātieticoabujioyū. Cayasicoaparārē bairo jāā tūgoñawū, ti yepapu āna. ⁹ Capajīāecoyasīrārē bairo majū jāā tūgoñawū. Bairi, “Marī majū rupau mena marī catūgoñarō jūgori marī netōmasīēna,” ĩ tūgoñamasīrī yua, Dios mena jeto jāā tūgoñatutuajūgowū. Cū roque camasā cariaconoana na caānimiatacūārē, tunu na catinemo joroque caācu cū caānoi, cū mena jeto cariape jāā tūgoñatutuajūgowū. ¹⁰ Dios puame roque roro jāā catām̱uorījērē jāā netōōwī. Bairi cū puame nocārō roro jāā cayasibujiopeere jāā netōōgumi. Caroaro cariape jāā tūgoñatutuacōāña jāārē Dios cū canetōōcōānipeere. ¹¹ Tore bairo roro jāā catām̱uorījērē jāā netōōcōā nigumi, Diopure jāā mujāā cajēnibojata. Bairi marī nipetiropu jīcārō Diore cū marī basapeogarā, nocārō caroaro jāā cū caátibojarijere ĩnarī. Capārā aperā cūā tore bairo cū basapeogarāna.

Por qué no fue Pablo a Corinto

¹² Bairāpuā, jīcā wāme jūgori jāā useaniña: Jāā catūgoñaata, caroaro jīcārō tūni ati űm̱yecōopure jāā ātiāniña. Mujāā watoapure āna, tore bairo majū jāā ātiāninucūwū. Tere tūgoñarī jāā useaninucūña. Tore bairo jāā caātiānie puame jāā majū jāā camasīrījē jūgori mee, Dios cañuū ānirī tore bairo jāā ātiānimasīō joroque ātiyami. ¹³ Jāā cartaipure ricaati wāme bueri mujāā tūgomawijiao joroque jāā woajoetinucūña. Bairi cariape jīcārō tūni mujāā catūgomasīrō yu boya jāā caātiāninucūrījērē. ¹⁴ Merē bairāpuā peeto mujāā tūgomasīña jāā caātiāninucūrījērē. Nemojāñurō mujāā camasīnemorō boya. Bairi marī Quetiupau Jesús ati yepapu cū catunuatī rūmū caāno, caroaro jīcārō tūni jāārē masīpetiri bero jāā mena mujāā useanigarā. Jāā cūā mujāā mena caroaro jīcārō tūni jāā useanigarā, mujāā caātiānajē cūārē ĩnarī yua.

¹⁵ Tore bairo mai tere masītūgoñarī, caāñijūgoro mujāārē űiñau āgatūgoñamiwū. Tore bairo mujāārē yu caññapāpāta, pugani cārō mujāārē űiñañesēānemobujioyū. ¹⁶ Mai, caāñijūgoro, Macedonia yepapu ácu, mujāā űiñānetōājūgoga tūgoñamiwū. Tore bero, topu caatācu tunuácu mujāā űiñānetō ānemogamiwū tunu. Bairo yu cabaiata, mujāā puame Judea yepapu yu caató, yu mujāā juátinemo jobujioricarā. Tore bairo yu catūgoñamiatacūārē, cariape yu baimasīērē. ¹⁷ Bairi mujāārā, ¿yu caátipeere caroaro cariape tūgoñaecūā, tore bairo űiñuparī? ¿Mujāārē ĩtou, “Yu águ,” o “Yu áperigu,” pugani cārō űinemopecuti? Tore bairoa jīcā riseroa ĩraana, jāā ĩnemopecotinucūña.

¹⁸ Dios cūā caroaro cariape masīñami tiere. “Mujāārē jāā ĩnarágarā,” o “Jāā áperigarā,” jīcā riseroa ĩraana, jāā ĩnemoetinucūña. Tere Dios cūā masīñami. ¹⁹ Yu, Timoteo, bairi

Silvano mena, Jesucristo Dios macā yaye quetire jāā quetibujunucūña. Cū yaye queti puame cariape niña. Jicā risero ĩmicāā, ricaati ĩrĩqūē mee niña. Torega bairo jāā cūā jicā riseroa jāā busunucūña. ²⁰ Jesucristo puame Dios cū caĩquetibujujūgoyeticūrĩqūē nipetirijere caātipoyou majū niñami. Bairo caācū cū caānoi, Diore cū marĩ cabasapeoripaū caāno, “Bairo to baiāto,” marĩ ĩnucūña. ²¹ Cūā niñami Dios mujāārē, bairi jāā cūārē cabeserica, Jesucristo yarā marĩ caānimasĩpare bairo ĩ. Tunu bairoa jāārē cū yaye quetire cajūgoyeticūbujuparā majū jāā cūwĩ. ²² Bairi cū yarā cawāmecuna marĩ ānio joroque marĩ āsupi. Espĩritu Santore marĩ yeripa cū joyupi Dios, “Nipetirije cū caĩjūgoyeticūrĩcārōrēā bairo ātipoyocōāgami,” marĩ caĩmasĩpare bairo ĩ.

²³ Bairua, yu caāgatūgoñarĩcārōrē bairo Corinto macāpu āpėriri, jicā riseroa ĩmicāā, ricaati ĩ mee yu baiya. Mujāā, caroaro mujāā caānipeere bori mujāā tūpure yu āpėwu. Tiere Dios cūā cariape masĩñami. ²⁴ Bairi tutuaro mena mujāā caātipēere mujāā ātrotigarā mee, tore bairo jāā quetibujunucūña. Merē bairāpu Dios mena caroaro catūgoñatutuarā mujāā āniña. Caroaro marĩ nipetiro useanirĩqūē mena nemojāñurō Diore marĩ camasĩpare bairo, mujāārē juātinemorā bairo jāā quetibujuya.

2

¹ Bairi yu puame tunu, “Roro na yapapuaō joroque na yu ātibujioū,” ĩ, mujāārē niñañesēānemoū āpėwu. “Atopua yu tuacōāgu mai,” ni tūgoñawū. ² Bairi mujāā yapapuaō joroque mujāā yu caĩñarĩjē jūgori yu caāpata, ĩnoa mena yu tūgoña useanibujioctū? Mujāā roque yu tūgoña useanio joroque caāna majū mujāā āniña. Bairi roro mujāā yapapuaō joroque yu ātinemogaepu. ³ Bairi merē mujāārē cajūgoye jicā carta mujāā yu woquetibujū jūgoyetijowu. Mujāā tūpu yu caāno, yu yapapuaō joroque mujāā caāpėrĩpare bairo ĩ, yu woquetibujū jūgoyetijowu. Yu useanio joroque mujāā caāto bootūgoñarĩ tore bairo yu āpu. Bairi cariapea yu masĩña mujāā mena yu causeaninucūrĩjērē. Jicārōrēā bairo nicōāña. ⁴ Bairua mujāārē yu cawoajori rūmu caāno yu caĩwoajopeere tūgoñarĩ roro majū yapapuarĩ yu otinucūwū. Bairo cabaimiatacūārē, mujāā tūgoña yapapuaō joroque ĩ mee, mujāārē yu woquetibujujowu. Mujāārē nocārō yu caĩñamairĩjērē na masĩāto ĩ roque, tore bairo mujāā yu quetibujū woajowu.

Perdón para el que había ofendido a Pablo

⁵ Bairi ni ũcū yure yu yapapuaō joroque caācu puame, yu jeto meerē tore bairo ācumi. Bairua mujāā cūārē peeto ũno mujāā yapapuaō joroque āsupi. Netōnucārō majū ĩgaecu “peeto ũno” mujāārē ni quetibujuya. ⁶ Tore bairo roro marĩ baio joroque caācure tutuaro merē capāārāpu mujāā mena macāāna mena cārē mujāā cabeyorique merē ĩujāñuñu. Tunu mujāā caātinemopee maniña. ⁷ Bairi yua, āmerē cārē roro cū mujāā caātajere masĩritiri cū mujāā cajūāto ĩñuñu. Roro netōrō yapapuarĩ cū ānimasĩetĩō joroque āpėricōāña. ⁸ Bairi tunu mujāārē ĩnemoñu: Caānjūgoro cārē mujāā camairĩcārōrē bairoa āme cūārē cū mainemoña. ⁹ Bairi cajūgoyepu āti wāme yu caquetibujurijere mujāā yu quetibujū woajojūgowu. Cariapea, “Yu caātirōtirijere na ātimasĩgamiñati,” ĩ masĩgu, tiere mujāā yu woatujowu. ¹⁰ Ni ũcūrē roro mujāā caātajere mujāā camasiritibojaata, yu cūā tiere cū yu masiritibojagu. Bairi roro cū caātajē caāmata, cū yu masiriyobojagu, nocārō mujāārē camai ānirĩ Cristo cū caĩñajoro yua. ¹¹ Bairo marĩ caāmeo ātimasĩata, wātĩ puame marĩ rocatu masĩtīgami. Bairāpu roro camasārē cū caātitomasĩnucūrĩjērē caroaro majū merē masĩjāñuñu.

Intranquilidad de Pablo en Troas

¹² Troas macāpu Cristo yaye quetire yu caquetibujuetaro, to macāāna capāārā marĩ Quetiupau yaye quetire tūgogamiwā. ¹³ Bairo na catūgogamiatacūārē, yu puame caroaro yerijōrō yu ānimasĩepu marĩ yau Titore yu cabocātaeto jūgori yua. Bairi to macāānarē ātāje uwiri bero, ato Macedoniapu yu ātīcoapu yua.

Victoriosos en Cristo

¹⁴ Jicāū pajāārĩ majā quetiupau cū capajāātunuetari bose rūmu caetaro, cū ũmuarē cū capūna nūcārōtirore bairo marĩ cū canetōrĩcārā cūārē Jesucristo mena marĩ ñeñaroyami Dios. Tunu bairoa cajūtĩñurĩjē werea ũnie na cabusemūgōjoro nipetiropu cabusejesapeticoatore bairo nipetiropure cū yaye quetire quetibujubatou ātiyami Dios marĩ caquetibujunetōrĩjē jūgori. Tiere tūgoñarĩ, “Dios, jāā mena mū ĩujāñuñu,” jāā ĩnucūña. ¹⁵ Bairi marĩ Jesucristo yarā āna, Dios puame cū useanio joroque āna, marĩ ātiya. Werea incienso cajūtĩñurĩjērē Jesucristo cū pacure cū cabusemūgō jorijere bairo caāna marĩ āniña. Bairo caroaro cariape marĩ yeri marĩ caāninucūrĩjērē nipetiro camasā ĩñajesa peticoanucūñama. Bairi canetōparā, cayasiparā cūā nipetiro jicārōā ĩñajesa peticoanucūñama caroaro marĩ yeri mena marĩ caātiānierē. ¹⁶ Cayasiparā puamerā, marĩ puame carorije capūnirijē cabusejore bairo na marĩ āniña. Marĩ ũna cū yaye quetire catūgousarō cū canetōparā puamerā,

marĩ puame caroa cajutiñurĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ cã majũã cã camasĩrĩjẽ mena Dios yayere quetibũju masĩcãmi. Dios cã camasĩõrĩjẽ jũgori roque quetibũju masĩñami. ¹⁷ Bairãpuã capããrã aperã Dios yaye quetire quetibũjuganucũñama, tie mena pairo wapatarã. Jãã puamea narẽ bairo jãã áperinucũña. Jesucristo yarã, Dios cã cajoricarã ãnirĩ, cã caĩñajoro caroaro cariape nucãbũgorique mena jãã quetibũjunucũña.

3

El mensaje del nuevo pacto

¹ Mujããrẽ tunu atore bairo jãã caquetibũjuata, “Jãã majũã jãã caãtiere ñnarĩ, jãã mujãã cabasapeopee boya,” ñrã mee jãã ñña. Tunu bairoa mujãã puame jããrẽ masĩmirãcũã, “¿Tie na cabuerije ñujãñuña,” aperã mujãã na caĩwoabojajũgoyetirica pũrõrẽ mujãã bootũgoñãñati? ¿O ti pũrõ ùnorẽ mujããrẽ jãã cajẽninucũrõrẽ mujãã boyati? Tore bairo jẽninucũñama aperã mujããtu caquetibũjuñesẽãrĩ majã. ² Mujãã puame roque ti pũrõ ùnorẽ bairo caãna majũ mujãã ãniña. Bairi noa ùna camasã, mujããrẽ jãã caquetibũjarije jũgori mujãã yeripu tũgoñawasoari caroaro cariape mujãã caãtiãnierẽ ñnarĩ, “Pablojãã na cabuerije ñujãñuña,” na caĩpee ñña. ³ Bairo jãã caquetibũjuro jũgori Jesucristo puame mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Camasã apeye ùnie buipũ na cawoaturo ùnorẽ bairo jũgori mee, Espĩritu Santo cacati majũ cã camasĩrĩjẽ jũgori mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Apeye ãtã ùnie bui mee, camasã cã yarã yeripure woatuure bairo mujãã wasoayupi.

⁴ Bairi Dios mena jãã catũgoñatuturije jũgori tore bairo cariape mujããrẽ jãã ñmasĩña, Jesucristo yarã ãnirĩ. ⁵ Jãã majũ jãã camasĩrĩjẽ jũgori mee, Dios jããrẽ cã camasĩõrorije jũgori roque tore bairo caroaro jãã átiãñajẽ cutimasĩña. ⁶ Dios puame roque masĩrĩqũrẽ jowĩ, camasãrẽ cawãma wãme cã caãtibojacũrĩqũrẽ jãã caquetibũjumasĩparore bairo Ì. Cã caãtibojacũrĩqũrẽ puame bui macããjẽ paperapũ woaturiquere bairo mee ñña. Espĩritu Santo jũgori marĩ pupearũ yeri tũgoñawasoarique majũ ñña. Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũrẽ na cawoatucũrĩqũrẽ ùnie marĩ yasio joroque caãtipee majũ ñña. Espĩritu Santo, Dios Yeri puame roque marĩ caãticõã ninucũõ joroque caãca majũ ññami.

⁷⁻⁸ Tie roticũrĩqũrẽ ãtããpu Dios cã cawoaturique puame nocãrõ tutuaro caasiyabatorije mena etajũgoyupa. Bairi israelita majã puame tiere Moisés ãnacũ cã caneatõ, cã riapere peeto ùno cããrẽ ññacãnamu masĩsẽsupã. Bairo tutuaro mena caasiyabatomiatacããrẽ, jĩcã rãmu caãno, caasiyabatorije capetipee ãñupã. Bairo tie Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũrẽ camasã na yasio joroque caãtipee puame caasiyarije mena caetarique caãmata, ñnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujocuti camasãrẽ cawãma wãme Dios cã caãtibojacũrĩqũrẽ! Espĩritu Santo marĩ yeripu cã caãnie puame roque netõjãñurõ caroa ñña. ⁹ Bairo ñgu ñña: Jĩcã wãme roticũrĩqũrẽ caasiyarije mena caetarique caãmata, ñnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujocuti Dios yaye queti, camasãrẽ, “Carorije wapa mãnarẽ bairo mujãã ññañña,” cã caĩrĩqũrẽ queti puame! ¹⁰ Bairi Jesucristo yaye cawãma queti mena cajũgoyepũ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũrẽ marĩ caĩñacõñãata, caãnimajũrĩjẽrẽ bairo mee tuacõña yua. Bairi Jesucristo yaye queti puame ñunetõmajũcõña. ¹¹ Tore bairo caasiyabatorije capetipee yoaro jãñurõ caãñajẽ caãmata, nemojãñurõ caroa majũ ñña capetietie Jesucristo yaye queti puame roque.

¹² “Di rãmu ùno Jesucristo yaye queti capetietie ñña,” Ì tũgoñarĩ, uwiricarõ mano camasãrẽ tiere na jãã quetibũjunucũña. ¹³ Moisés ãnacũ cã caãtatore bairo jãã, jãã áperinucũña. Cã ãnacũ puame, “Israelita majã yu riapẽ caasiyarije capetiro ññarema,” Ì, cã riapere juti asero mena bũgatonucũñãñupã. Cã ãnacãrẽ bairo yasiori jãã quetibũjetinucũña camasãrẽ. ¹⁴ Bairãpuã, ti yutea macããna israelita majã tiere tũgopuoẽsupã. ãme cããrẽ torea bairo na pãrãmerã cãã tũgopuoetinucũña Dios na cã caquetibũjugamirĩjẽrẽ. Na camasĩpeere juti asero caẽñotatore bairo na ãnotatonucũña. Bairo ãnimirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuata roque, tie Dios yaye caroa quetire tũgomasiñãtigarãma. ¹⁵ ãmepũ cããrẽ Moisés ãnacũ cã cawoaturica tutirire buerã, tũgopuojãtietinucũñama. Caroaro na catũgomasiñũjopeere mai, juti aserore bairo na ãnotacõã ninucũña na catũgoñarĩjẽpure. ¹⁶ Bairo cabaimiatacããrẽ, ni jĩcãũ ùcũ roro cã caãtinucũrĩjẽrẽ pitiri Dios puamerẽ cã catũgõusajũgoata, jutirore bairo caẽñotarije peticoagaro yua. Bairo cabairo, caroaro tũgomasiñ jũgõgũmi yua Dios yaye quetire. ¹⁷ Marĩ Quetiupã cã caãtie, bairi Espĩritu Santo cã caãtie cãã jĩcãrõrẽã bairo ñña. Bairi noo ùno Espĩritu Santo cã caãmata, ñe ùnie mano caroaro cariape átiãnimasiñama camasã. ¹⁸ Bairo cabairo jũgori yua marĩ ñipetiro Jesucristo yarã caãna puame juti asero ùno mena cabũgatoecorãrẽ bairo mee marĩ ãniña. Dios yaye quetire caroaro cariape merẽ marĩ masĩña. Tunu bairoa ãñoorõrẽ muipũ cã caasirocaturore bairo marĩ cãã caroaro marĩ caãtiãnie, marĩ Quetiupã yaye nocãrõ caroa macããjẽrẽ marĩ áti ññonucũña camasãrẽ. Marĩ Quetiupã, cã Yeri Espĩritu Santo jũgori marĩ

wasoanutuao joroque marí átinucũñami marí yeri marí catũgoñarĩjêrê. Bairo cũ caáto jũgori yua, tocãnacã rũmua nemojãñurõ cãrê bairo caãnajêcũna marí ãninemonutuancũña.

4

¹ Dios pũame jããrê caĩñamai ãnirĩ cũ yaye caroa quetire jãã quetibũjnetõrotijowĩ camasãrê. Bairo cũ caátirotiricarã ãnirĩ jãã pũame tiere paajutiricaro mano caroarõ jãã quetibũjunucũña. ² Bairi tunu caũuena yasioropũ roriye na caátie ùnie caboborijere jãã boetinuucũña. Ítorique mena Dios yaye quetire jãã quetibũjnetinuucũña. Diore caĩñapeocorã ãnirĩ tie queti cããrê wasoaricaro mano caroarõ cariape jãã quetibũjunucũña. Tore bairo cariape macããjêrê jãã caquetibũjriyere jããrê camasãrê tiere caroarõ masĩcõãñama. ³ ¿Bairi jãã caquetibũjriyere noa na tũgopuoetinucũñati? Cayasiparã jeto tiere tũgopuoetinucũñama Jesucristo camasãrê cũ canetõrĩjê quetire. ⁴ Cariape na catũgogaetie bui, ati yepa macããcũ quetiupau wãtĩ pũame caroarõ na catũgomasĩbujiopeere catũgomasĩenarê bairo na átiẽnotayami. Bairi caĩñapãmasĩena muipũ cũ caasibatorijere na caĩñacãnamumasĩetĩnucũrõrêã bairo na cũã Jesucristo yaye nocãrõ caroa quetire di rũmu ùno tũgomasĩetĩnucũñama. Nocãrõ caroó, Dios catutuau cũ caãnajê cutiere bairo caãnajêcũcũ yaye quetire na tũgomasĩetĩtõ joroque átinucũñami wãtĩ. ⁵ Jãã pũame, jãã majũã jãã caátiere na Íroato Írã mee, mujããrê jãã quetibũjnetõnucũña. Jesucristo marí Quetiupau jĩcããã cũ caãnierê quetibũjurã jãã átinucũña. Bairi jãã pũame mujããrê capaabojarã, cajuãti majãrê bairo jãã ãninucũña, Jesucristore jãã caĩñamairĩjê jũgori yua. ⁶ Dios pũame cawãmapãpũre ati yepa naitĩãrõ caãnimirĩcãrõrê to busuo joroque ásupi. Cũã niñami ãme cããrê marí yeri canaitĩãrõpũ caãnierê bairo marí caãnajê cutiere cabusurõpũ to ãnio joroque caãcũ majũ. Tore bairo átinucũñami Dios, cũ macã Jesucristo nocãrõ caũuũ caroarõ cũ caátiere ñnarĩ bero, Dios cũ caãnajê cutiere marí camasĩparore bairo ì Jesucristo jũgori.

El vivir por la fe

⁷ Bairi atie Dios nocãrõ cũ catutuariyere jãã camasĩnucũrĩjê pũame, cawapacũtie netõjãñurõ jããrê cañurĩjê niña. Bairo tiere masĩrĩ aperã camasãrê na jãã quetibũjnetõnucũña. Bairo caquetibũjurã nimirãcũã, ati rupau pũamerã catutuauenarê bairo caãna jãã ãniña, rĩru cawatiyasiparũre bairo yua. Bairo jãã cabaiãnierê ñnarĩ nipetiro camasã, “Na catutuariye jũgori mee, Dios cũ catutuariye jũgori roque tore bairo quetibũj masĩñama,” jãã ì masĩnucũñama. ⁸ Ati yepapũre ãna, roro popiye jãã bainucũña. Bairo cabairã nimirãcũã, “¿dope bairo marí bairãti?” di rũmu ùno jãã ì tũgoñãetinucũña. Tunu bairo roro popiye jãã cabairijẽ mena tũgoña yapapũamirãcũã, di rũmu jãã quetibũj jããnetinuucũña. ⁹ Roro popiye jãã tãmuo joroque jãã átiepenucũñama. Bairo roro na caãna jãã caãniãtãcũãrê, Dios pũame di rũmu ùno jãã aweyoetinucũñami. Jããrê capajãmasĩrã nimirãcũã, jãã yeri pũamerê dope átiyiasomasĩetĩñama. ¹⁰ Bairi noo jãã caãnucũrĩpau cãrõ jãã cũã Jesucristo roro na cũ caátieogaricarorea bairo roro cayasicoaparãrê jãã ãnicotenucũña jãã wapana jũgori. Bairo Jesucristo cũ cabairiquere bairo jãã cũã roro popiye tãmuomirãcũã, caroarõ cũ caãnajê cutie macããjê cããrê jãã áti ñnomasĩnucũña camasãrê. ¹¹ Tunu bairo jãã nipetiro, tocãnacã rũmua capajããeocarãrê bairo jeto jãã ãninucũña, Jesucristo yarã ãnirĩ. Bairo cabairã nimirãcũã, caroarõ Jesucristo cũ catutuariyere camasãrê caãti ñnoparã jãã ãniña ati rupau cayasipa rupau mena. ¹² Tore bairo jãã pũame Jesucristo yaye quetire quetibũjurã, roro jãã tãmuonucũña. Bairo jãã cabaimiãtãcũãrê, jãã caquetibũjriyere jũgori mujãã pũame yeri capetietiere cacãgoparã majũ mujãã ãniña.

¹³ Bairo Dios jããrê cũ cacotemasĩnucũrĩjêrê tũgoñatutuari uwiricaro mano jãã quetibũjunucũña cũ yaye quetire. Torena bairo ì woatuyupa Dios ya tutipũ cããrê: “Dios mena tũgoñatutuari cũ yaye quetire uwiricaro mano camasãrê na yũ quetibũjunucũña,” ì woatuyupi. ¹⁴ Bairi cariape merê marí masĩña: Dios pũame, Jesucristo cũ cariaçoomiãtãcũãrê cũ catitunuo joroque cũ caátatorea bairo jãã cããrê jãã catiogũmi. Bairo jãã catoriõ bero mujãã jĩcãrõã marí neãgũmi cũ caãno umãrecoõpũ yua. ¹⁵ Nipetiro popiye jãã catãmuorĩjê bainucũña, caroarõ mujãã canetõmasĩpeere ìrõ. Bairo mujãã mena macããna aperã nemojãñurõ Cristore catũgousarã na caãninemoãta, nemojãñurõ Dios cããrê cũ na cabasapeopee cũã nigaro, nocãrõ marí mena caũuũ cũ caãno jũgori.

¹⁶ Bairi popiye baimirãcũã, jãã pũame cayeritutuãenarê bairo jãã tũgoña yapapũãetinucũña. Ati rupau mena tocãnacã rũmua cabũcũna jũgoyecũna nimirãcũã, jãã yeri jãã catũgoñarĩjê pũame nemojãñurõ jõpũame cawãma yeri majũ cacãgorã jãã ãnijũgoyecũtinucũña. ¹⁷ Bairopũna atie, ati yepapũ ãna roro popiye jãã catãmuonucũrĩjê capetiepe niña. Bairi ñe mee niña jããrê. Bairo popiye baimirãcũã, cabero netõjãñurõ caroa capetietiepeere cacãgoparã majũ jãã ãniña. ¹⁸ Bairo cabairo jũgori butiorõ majũ ati yepa macããjê caãnierê jãã Íroãetinucũña. Bairi ãme marí caĩñãetinucũrĩjê umãrecõo macããjê

Dios marí cū cajopee p̄amerē jāā ĩroanucūña. Ati yepa macāājē capetipee majū niña. Ɛm̄urecōop̄u macāājē roque tocānacā r̄m̄na cañicōānucūpee majū niña.

5

¹ Bairi marí rupau p̄ame ati yepa macāā wiire bairo niña. Ti wii caboarorea bairo caboara rupau majū niña. Bairo marí rupau caboamiatacūārē, Dios p̄ame roque caroa rupau majū marí q̄ūēnoḡm̄i Ɛm̄urecōop̄u. Ti rupau p̄ame di r̄m̄u ũno caboati rupau, capetieti rupau majū nigaro. Camasā na caāta rupau mee nigaro. Tere merē caroaro marí masīcōāña. ² Bairi marí p̄ame ati rupau mena āna, marí jutinucūña. ¡Tame! Merē āmea Ɛm̄urecōo macāā rupau marí ya rupau caānipa rupau roquere marí ānicōāgamiña. ³ Ti rupau cawāma rupau cūgo wasoari cawāma jutii cajāñawasoarārē bairo marí ānigarā. Bairi carupau mánarē bairo marí āmerigarā yua Ɛm̄urecōop̄ure. ⁴ Bairi ati yepau āna mai, marí yeri ĩñijānucūña, roro cayapapuanucūrā ānirī. Marí p̄ame marí rupau cajutiwe ecorārē bairo marí ānigaetiya. Torea bairo Dios marirē cawāma rupau cū cajāñawasoaro roquere marí boya. Bairo Dios marí cū caāto ati rupau cayasimiatacūārē, cawāma rupau p̄ame ānijūgogaro yua. ⁵ Dios p̄ame roque tore bairo marí cabaimasīpeere marí q̄ūēnoyubojau ātiyami Ɛm̄urecōop̄ure. Cūā, marí jowī cū Yeri Esp̄itu Santo cūārē, cawāma rupau mena marí cacaticōānipeere marí cacūgomasiaparore bairo ĩ yua.

⁶ Bairi marí p̄ame Dios mena marí tūgoñatutuacōāniña. Ati rupau marí caānijūgori rupau mena āna, marí Quetiupau t̄p̄u caāmerārē bairo caāna marí āniña. ⁷ Āmerē mai, cū marí ĩñātinucūña. Bairo cūrē cañāena nimirācūā, cū mena marí tūgoñatutuacōāña. ⁸ Ati rupau marí pitigac̄p̄u, jicoquei marí Quetiupau t̄p̄u marí caāniparore bairo ĩrā. ⁹ Bairi tocānacāni jāñurīp̄u marí Quetiupau marirē cū cañāuseanipeere marí bonucūña. Tore bairo marí boya, ati rupau marí cacūgori r̄m̄u caāno, o cūtu Ɛm̄urecōop̄u marí caāmatacūārē yua. ¹⁰ Marí nipetiro Jesucristo cū cañābeseri r̄m̄u caāno, ati yepau āna tocānacā wāme marí caātajere, cūrē cañābese ecorarā majū marí āniña. Ti r̄m̄u caāno ati rupau mena āna, caroa wāme, o rori wāme marí caāta wāme cārō ĩñacōñarī, tie wapa marí wapa jogumi.

El mensaje de la paz

¹¹ Bairi, “Marí Quetiupau nipetiro camasā cū na canucūbugoro boya,” ĩ tūgoñarī, camasārē Cristo yaye quetire na masīo joroque jāā ātijīātiganucūña. Tore bairo caroaro cariape jāā catūgoñanucūrjērē Dios cūā masīcōāñami. Bairi mujāā cūā tiere mujāā camasārō ñuña. ¹² Mujāārē tunu atore bairo jāā caquetibujata, “Jāā majūā jāā caātiere ĩñarī mujāā cabasapeopee boya,” ĩrārē bairo mee jāā ĩña. Bairo p̄ame mujāā caātoere borā jāā ĩña: Jāā caātiānierē caroaro masīcōñarī, “Cariape quetibujayama Pabljōāā,” aperā ricaati caquetibujarārē na mujāā caquetibujamasīpee ũnierē borā jāā ĩña. Tore bairo ātimasītīmīrā, ricaati caquetibujarā p̄ame, “Cañurā niñama,” ĩnucūñama, camasārē na rupau bui macāājē jetore cañnarā nimirācūā. Camasā na yeri na catūgoñarjērēpure masītīmīrācūā, tore bairo ĩ bus̄nucūñama. ¹³ Na ũna jāārē, “Mecārā baiyama,” jāā na cañmīatacūārē, jāā p̄ame Dios yaye macāājērē āna jāā ātiya. Ape watoara caroaro cariape jāā caātiere mujāā cañāata, caroaro mujāā caātiānimasīpeere āna jāā ātinucūña. ¹⁴ Jesucristo butiuro marirē cū camairjērē tūgoñarī popiye baimirācūā, cū caborore bairo jāā ātiānajē cutinucūña. Jesucristo ĩcāūā marí nipetiro popiye marí cabaibujioriquere marí riabojayupi. Bairi cū mena cariaricarārē bairo marí tuaya. Bairo cū cariajojariquere cariape jāā camasījūgoricapap̄uina yua, tocānacā r̄m̄na cū carotirore bairo jeto jāā ātinucūña. ¹⁵ Marí carorije wapare netōgu, marí riabojayupi Jesús. Bairo tiere tūgoñarī marí majūā marí caboaro caāperiparā marí āniña. Marí Quetiupau marí carorije wapare riabojari bero cacatitunurīcū cū carotirore bairo jeto caātiparā marí āniña.

¹⁶ Bairi jāā p̄ame ati Ɛm̄urecōo macāāna, aperā camasārē bui macāājē na rupau na cañābeserore bairo jāā āperinucūña. Mai, cajūgoyep̄ure torea bairo yu tūgoñarjūq̄ē cutimiwū. “Jesucristo, cabugoro macāācū ācūmī,” ñi tūgoñanucūmiwū yu cūā. Āmerē yua, bairo mee yu tūgoñāña. ¹⁷ Bairi ni ĩcāū ũcū Jesucristore catūgousajūgou ape yeri cacūgop̄u niñami. Roro cū caātinucūrjērē caātiānarīcūp̄u niñami. Bairo roro cajūgoyep̄u cū caātiānajērē pitiri bero, caroa macāājē jeto caātiānucūp̄u majū tuayami yua.

¹⁸ Atie nipetirije Dios marí cū cajuātie, marí cū caātibojarije niña. Cū p̄ame ĩcā yeri p̄unarē bairo cū mena marí ānio joroque marí āsupi Jesucristo marí Quetiupau jūgori. Tunu bairo nipetiro camasā cū mena ĩcā yeri p̄unaacunarē bairo na ānio joroque ĩ, cū yaye quetire jāā quetibujunetōrotiwī. ¹⁹ Bairo p̄ame ĩgu niña: Dios p̄ame ati Ɛm̄urecōo macāāna nipetirore Jesucristo mena na catūgoñatutuaro jūgori cū mena ĩcā yeri p̄unaacunarē bairo na ānio joroque ācu baiyami. Camasā roro na caātinucūrjērē na netōbojagumi Dios, Jesús mena na catūgoñatutuata. Tie caroa quetire camasā na camasīparore bairo ĩ, jāā quetibujunetōrotiwī. ²⁰ Bairi Jesucristo yaye quetire cabuerā, cū cacūrīcārā majū jāā āniña. Mujāārē Dios cū

majũã cũ caãtirotirijere, jãã jũgori mujããrẽ tore bairo átirotiyami: Dios mena busuqũẽnoña. Cũ mena jĩcã yericunarẽ bairo ãnãjẽcusa. ²¹ Cristo carorije caãpei cũ caãnimiatacũãrẽ, marĩ carorije wapa cũ riao joroque ásupi Dios. Bairo cũ ásupi cũ macãrẽ, carorije wapa mãnarẽ bairo marĩ cũ caĩñaparore bairo ĩ.

6

¹ Bairi yua, jãã puame Dios yaye paariquere cajuáatinemorãrẽ bairo caãna ãnirĩ mujããrẽ jãã ĩña: Dios nocãrõ cañuu ãnirĩ mujãã cũ cajuáatiãnierẽ ĩñateeticõãña. ² Torea bairo ĩcũñupĩ Dios cũ ya tutipũ cũãrẽ:

“Yoaro mee yure mu cajẽnirĩjẽrẽ mu yu tũgobojagu.

Bairo mu tũgobojari yua, camasãrẽ yu canetõrĩ rũmurẽ mu yu juáatinemogu,” ĩ quetibũjuyupi cũ ya tutipũre.

Bairi ãmea ãno baiya Diore marĩ catũgousamasĩpa rũmu majũ. ĩãmea Dios marĩ carorije wapare cũ canetõrĩ rũmu majũ ãno baiya!

³ Bairi jãã puame noa ãnarẽ jĩcãni ãno roro jãã áti ĩñoetinucũña. Jãã paarique cawapa manie, cabũgoro macããjẽrẽ bairo to tuaeticõãto ĩrã, roro aperãrẽ jãã áti ĩñoetinucũña.

⁴ Bairo puame roque jãã átinucũña: Nipetiro dise ãnie jãã caãti wãme cãrõ Dios paabojari majã jãã caãnierẽ jãã áti ĩñoãninucũña. Popiye tãmuomirãcũã, tũgoñãenarẽ bairo tiere caroaro mena jãã nucãcõãnucũña. Tunu bairoa jããrẽ carusarijere, jããrẽ roro na caãtigarije cũãrẽ caroaro mena jãã tũgoñãnetõcõãnucũña.

⁵ Tunu apeyera roro jãã na cabape eperije, roro preso jorica wiiripũ jãã na cacũeperije cũãrẽ jãã nucãnetõcõãnucũña. Jããrẽ roro átiarã, aperã neñarĩ na caawajatuti epenucũrĩjẽ, apeye tutuaro jãã capaanucũrĩjẽ, popiye ñamii cũãrẽ jãã cawũgo tãmuonucũrĩjẽ, jãã caawatãmuonucũrĩjẽ, tie nipetirijere jãã nucãnetõcõãnucũña. Tore bairo caroaro jãã canucãmasĩrĩjẽ jũgori Diore paabojari majã jãã caãnierẽ jãã ĩñonucũña.

⁶ Torea bairo caroarã jãã yeri jãã caãnajẽ cutie, cariape macããjẽ queti caroaro jãã catũgomasĩrĩjẽ cũãrẽ camasãrẽ jãã áti ĩñoãninucũña. Tunu bairoa patowãcãrĩcãrõ mano caroaro yeri jõrõ caãna ãnirĩ camasãrẽ caroaro na jãã juáatinemucũña. Tunu bairo Espĩritu Santo jãã mena cũ caãno jũgori caroaro cariape ĩtoricarõ mano camasãrẽ jãã camairĩjẽ jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ.

⁷ Tunu bairoa jãã caquetibũjurije cariape macããjẽ quetire, Dios cũ catutuarije jãã mena caãno jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ. Bairi jãã puame cariape ãnimasĩrĩ yua, wãtirẽ jãã canetõnucãpeere, o jãã camasatoye cutipee cũãrẽ jãã cũgonucũña. Tie, cariape ãnimasĩrĩquẽ puame jãã besure bairo caãnie majũ niña. Tie jũgori di rũmu ãno jãã wapana roro jããrẽ na caãtigaro jãã ãñotamasĩnucũña.

⁸ Bairi camasã puame ape rũmurẽ jãã ĩroanucũñama. Ape rũmu caãnorẽ butiro jãã ĩñatenucũñama. Ape rũmu caãno caroaro busunucũñama jãã caãtiãnierẽ. Ape watoare roro busupainucũñama jãã caãtiãnierẽ. Ape rũmurẽ caĩtopairãrẽ bairo jãã ĩñanucũñama, caroaro cariape jãã caquetibũjumiatacũãrẽ.

⁹ Tunu bairoa caroaro jããrẽ camasĩrã nimirãcũã, ape majã na camasiẽna ãnarẽ bairo jãã ĩñanucũñama. Cariacoanarẽ bairo tũgoñãmirãcũã, jãã masacuti ãnijũgonucũña. Apeyera popiye jãã baio joroque átimirãcũã, jãã pajĩãreetinucũñama bairãpua.

¹⁰ Tunu bairoa yapapuarãrẽ bairo baumirãcũã, tocãnacã rũmua jãã useanicõã ninucũña. Tunu apeyera cabopacarãrẽ bairo nimirãcũã, jãã caquetibũjurije jũgori capããrã camasãrẽ cabopacaenarẽ bairo na ãnio joroque na jãã átinucũña. Tunu ñe ãnie cacãgoenarẽ bairo baumirãcũã, nipetiro jãã cũgocõãña jããrẽ carusarijere.

¹¹ Yu yarã Corinto macããna, cariape ĩtoricarõ mano jĩcãrõ tũni jãã cabairijere mujããrẽ jãã quetibũjuya. Jãã camasã cutiãnie nipetirijere mujãã masĩõ joroque jãã quetibũjuya. ¹² Jãã puame mujãã mena ricaati wãme jãã tũgoñãrĩquẽ cuperinucũña. Mujãã puame roque jããrẽ roro ricaati tũgoñãrĩquẽ ãnie mena jãã mujãã ĩña ãninucũña mujãã yeripũ mena.

¹³ Bairi mujããrẽ atore bairo yu átirotiya, jĩcãũ capacu cũ pũnaarẽ beyou, cũ caãtrotirore bairo yua: Yu mena caroaro tũgoñãrĩquẽcusa. Ricaati wãme yure tũgoña macãẽtĩcõãña. Yu, mujãã mena caroaro yu catũgoñãseanirõrẽ bairo mujãã cũã caroaro tũgoñãrĩquẽcusa yu menarẽ.

Some templo del Dios viviente

¹⁴ Jesucristo yaye quetire catũgousaena mena ãnijosieticõãña. Dope bairo caroa, carorije mena jĩcãrõ ãnimasĩtĩña. Tunu bairo cabusurije cũã busumirõcũã, canaitĩãrĩjẽ mena jĩcãrõ ãmerĩnucũña. ¹⁵ Torea bairo Jesucristo wãtĩ mena jĩcãrõ tũnia na caãmeo useanipee maniña. Bairi apei Jesucristore catũgousau cũã apei catũgousaecu mena caroaro jĩcãrõ ãnimasĩtĩñama. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera ñe ãnie jũgori Dios ya wĩ ĩubuerica wĩ puame aperã na jũgũãrẽ na cañubuerije macããjẽ mena jĩcãrõ ãnijosomasĩtĩña. Marĩã, Dios, cacati majũ ya wiire bairo caãna majũ marĩ ãniña. Cũ majũ cũã atore bairo ĩñupĩ marĩ mena cũ caãnipee:

“Na mena ãcũ, na watoapu yu ãniñesẽãgu ti yepapũre. Yua, na pacu Dios majũ yu ãnigu.

Bairi na p̄ame yu ya poa macãana majũ nigarãma jĩcã macãrẽ bairo yua, 'ĩnupĩ Dios.

¹⁷ Tunu apeyera bairi roto bairo ĩnemoñami marĩ Quetiupau: 'Carorã watoare ãmericõãña. Na watoare tocãrõã witiweyocõãña.

Tunu bairoa carorije ũnie cañuetie cããrẽ peeto ũno ápericõãña.

Bairo mujãã caãto roque yua, yu yarã majũ mujãã yu átigu.

¹⁸ Bairo mujãã átiri, yu p̄ame mujãã pacu majũ yu ãnigu.

Mujãã p̄ame yu pũnaa caũma, carõmia cãã, yu pũnaa majũ mujãã ãnigarã yua,

ĩ quetibujuyami marĩ Quetiupau nocãrõ catutuau majũ yua, 'ĩ woatuyupa Dios cã caĩrĩqũrẽ cã ya tutipu.

7

¹ Bairi yu yarã, yu camairã, atie mujããrẽ yu caquetibujurije p̄ame tirũmũpua Dios caroaro marĩ cã caãtiga jũgoyeticũrĩqũẽ majũ niña. Tore bairo cabairo jũgori marĩ p̄ame, roro marĩ baio joroque caãtiere caãtiecoeticõã ninucũparã marĩ ãniña. Marĩ yerire caroaro ugeri manorẽ bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Marĩ rupau cããrẽ torea bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Diore cã tũgousari, ñe ũnie wapa mãna caroarã majũ cã caĩñajoro caãniparã marĩ ãniña.

La conversión de los corintios

² Jãã mena asiaeticõãña. ¡Mujãã yeripu jããrẽ bootũgoñaña! Jãã p̄ame noa ũna mena roro na jãã ãmerĩnucũwũ. Tunu bairoa noa ũnarẽ roro jãã áperinucũwũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũrẽ jãã ĩtoñesẽãepũ. ³ Atiere yu caĩbusuata, mujããrẽ roro busũpaicotei mee ñiña. Merẽ bairina mujããrẽ cajũgoyepũ ñi quetibujuwũ: Mujãã, yu mena jĩcã yericũnarẽ bairo caãna mujãã ãniña. Catiãna, jĩcã poa marĩ ãniña. Marĩ cariaro beropũ cããrẽ, jĩcã poa marĩ ãnigarã. ⁴ Bairi caroaro cariapẽ mena mujãã yu quetibujuyã, mujããrẽ caroaro camasĩ ãnirĩ. Tunu bairoa caroaro mujãã caãtiãnierẽ masĩrĩ butiuro majũ yu tũgoña useaniña mujãã mena yua. Popiye yu cabairije watoa to ãnimiatacũãrẽ, yu yerĩ ñiña. Bairo caroaro yerĩ ñurĩ yua, mujãã mena paio yu tũgoña useaniña.

⁵ Ato Macedonia yepapũ jãã caetaricarõ beropũina mai, di rãmu jãã yerĩ jãẽtĩmajũcõãña. Popiye jãã cabainucũrĩjẽ tocãnacãpũna nicõã cotenucũña jããrẽ. Tie jũgori roro tãmũonucũrĩ yua, butiuro jãã yerĩ uwitũgoñarĩqũẽ mena jãã ãninucũwũ. ⁶ Tore bairo jãã cabaimiatacũãrẽ, aperã cayapaparãrẽ na tũgoñatutuawẽpũõ joroque caãcu, Dios p̄ame jãã tũgoñawẽpũõ joroque jãã ãmi marĩ yau Tito cã caetarije jũgori yua. ⁷ Bairãpua cã caetarije jũgori jeto meerẽ ĩnarĩ, jãã yerĩ tũgoñawẽpũwũ. Cã cãã caroaro mujãã caãtiãnierẽ ĩnarĩ, nocãrõ mujãã mena cã catũgoñauseanirĩjẽrẽ ĩnarĩ, jãã cãã jãã yerĩ tũgoña useaniwũ. Bairi cã p̄ame jããrẽ butiuro mujãã caĩñagarije queti cããrẽ jãã quetibujuwĩ Tito. Tunu bairoa roro popiye mujãã jũgori yu cabairijere tũgori, butiuro mujãã catũgoña yapapuarije cããrẽ jãã quetibujuwĩ. Tie nipetirije quetire tũgori roque yua, nemojãñurõ yu tũgoña useaninucũña.

⁸ Cajũgoyepũ mujãã yu sawoajorica carta jũgori mujãã yaparuaõ joroque mujãã yu ãru mai. Bairo mujãã baio joroque áticicãã, yu p̄ame ãmerẽ yu yaparuaetĩnucũña. Bairũna, cajũgoyepũ ti cartare yu sawoaturi rũmurẽ butiuro yu tũgoña yaparuaũ. Bairõpua, yoarõaca mee mujãã yaparuaõ joroque ásupa yu carta p̄ame yua. ⁹ Bairi ãmerẽ yu tũgoña useanijãñiña. Ti carta mujããrẽ yaparuaõ joroque caãtaje meerẽ yu useaniña bairua. Yu sawoajoriquere tũgori yua, mujãã carorijere yaparua tũgoñarĩ, Dios p̄amerẽ cã mujãã catũgousariquere masĩrĩ, butiuro yu useaniña. Bairo cãrẽ cã tũgousari yua, popiye bai yaparuaĩrĩcãã, cã caborore bairo jeto mujãã átiãninucũña. Bairo mujãã caãtiãnierẽ ĩnarĩ, "Narẽ roro marĩ ápeyupa," jãã ĩ tũgoña useaninucũña yua. ¹⁰ Jĩcãũ caĩmurẽ roro popiye cã tãmũõ joroque átimasĩñami Dios, roro cã caãtinucũrĩjẽrẽ cã capitimasĩparore bairo ĩ. Bairo cã cayeri wasoata, qũĩña jesoyami Dios. Bairo roro cã caãtiere cã capitiro ĩnarĩ yua, Dios cã netõgumi roro cã cabaibujiopeere. Yasiricaropũ áperĩgumi. Bairi dope bairo p̄ame ĩ yaparua masĩã mano yua. Cabaimiatacũãrẽ, ni ũcũ roro popiye cã yaye wapa baiyaparuamicãã, Dios mena cã cabusũqũẽnoeticõãta, yasicõagumi. ¹¹ Roro popiye mujãã tãmũõ joroque mujãã cã caãtinucũrĩjẽrẽ mujãã canucãnetõcõã nucũrĩjẽrẽ ĩnarĩ useaninucũñami mujãã mena Dios. ¡Popiye mujãã catũgoñayaparuõ bero ape yerĩ mujãã tũgoñaõ joroque caãtajere tũgoñãñijate! Bairi mujãã yu caquetibujuwõajoriquere bueri bero, tie caĩrõrẽ bairo nucũbũgorique mena mujãã tũgoyupa. Tunu bairoa yu cããrẽ nucũbũgorique mena caroaro yu mujãã tũgoñotayupa aperã yure roro na caĩbujiopeere yua. Bairi yua roro mujãã caãtinucũrĩjẽ mena tũgoña yaparuari yoro mee tiere mujãã cũñupã carorijere. Bairo roro mujãã caãtinucũrĩjẽ mena tũgoña uwiri, yu p̄ame mujãã mena yu caãno mujãã bootũgoñañupã. Bairo tũgoña uwiri, roro caãcu mujãã mena macããcũ cããrẽ mujãã cabeyogaetĩmirĩcãrẽ yua tutuaro mena cã mujãã beyoyupa. Tore bairo mujãã caãtipetimasĩrĩjẽ jũgori yua, "Carorijere caboena niñama," mujãã ĩ ĩñagarãma aperã camasã. ¹² Bairo mujããrẽ woajõũ, roro caãtacure, bairi cã pacu roro caãtiecoricu jeto meerẽ tũgoñarĩ

yu woajowu. Mujãã cããrê tãgoñarî tore bairo yu quetibujũ woajowu. Dios cũ caññajoropu jããrê caroaro mujãã catãgousarijere mujãã masîõ joroque ì, ti cartare mujãã yu woajowu.

¹³ Atie jããrê mujãã camaitãgoñarîjêrê queti tãgori bero, jãã yeri tãgoñatutuacõãñña.

Bairãpna tie jãgori jeto meerê tãgori jãã yeri tãgoñatutuaya. Tito cãã, caroaro mena cũ mujãã cabocãriquere cũ causeanirîjêrê ñnarî, jãã cãã butioro jãã yeri tãgoña useaniña. Bairi mujãã puame Titore cã yeri ñno joroque cũ mujãã ásupa tunu. ¹⁴ Merê Tito mujãã tupũ cũ caãpãro jãgoyepna, “Caroaro mu bocãgarãma Corinto macããna,” cũ ñi quetibujũ jãgoyetiwu. Bairi cũ yu caññicãrõrêã bairo caroaro mena cũ mujãã bocãyupa Titore. Yu puame cariape jeto tocãnacãñña ñi busunucũña. Di rãmu ñno mujããrê cañtoure bairo ñietinucũña. Bairi mujãã cabairijere Titore yu cañquetibujuricarea bairo cariape baiyupa. ¹⁵ Tunu bairoa cũ puame, cũ mujãã caãtajere tãgoñarî, mujããrê tãgoñamajãñunucũññami, nocãrõ nucũbugoriquere mena cũ bocãri, cũ cañrîjêrê mujãã catãgousarique jãgori. ¹⁶ ;Bairi caroaro mujãã caãtijãgocõãñipeere tãgoñarî, butioro majũ yu useaniña!

8

Generosidad en las ofrendas

¹ Bairi ãmerê apeyera, yu yarã mujããrê jãã quetibujugaya nocãrõ Dios cũ camairîjê jãgori ñbueri majã Macedonia macããna caroaro na caãtiãnierê. ² Na puame roro popiye majũ wãñi na cũ caãtiẽco rotimiatacããrê, caroaro useanirîqũẽ mena tãgousacõã ninucũññama. Tunu bairoa cabopacarã majũrê bairo nimirãcãã, cabopacaenarê bairo pairo jicãrõ tãni Diore na cajorijere jonucũññama. Apherãrê na cacãgorije mena na juãtinemonucũññama. ³ Yu cãã tore bairo na caãtiere ñiñnanucũwũ. Na cacãgoro cãrõ na cacãgorijere na jomasñinucũññama apherã cabopacarãrê. Ape watoara na cacãgoro netõjãñurõ na jonucũññama cabopacarãrê. Na caboro, na caãtimasrõõ tore bairo átinucũññama apherãrê. Bairi tiere yu masñijãñña. ⁴ Bairo caãtimasrã ãnirî jãã cããrê butioro tie dinerore na cajuãtie macããjêrê jãã cañebojaro bomiwã. Dios ya poa macããna Jerusalén macããnarê juãtigarã, butioro tiere jãã cañebojarore bomiwã. ⁵ Na puame jãã catãgoñarõõ netõjãñurõ caroaro juãtinemomasñwã. Caãnijãgoro na majũ yerire cũ jorãrê bairo caroaro marî Quetiupaure cũ tãgousa ãñupã. To bero jãã cããrê na cacãgorije mena jãã juãtinemowã Dios cũ caãtiroiõre bairo caroaro jicãrõ tãni yua. ⁶ Bairi mujããtu cããrê tie mujãã caroaro mena mujãã caneñorîjê macããjêrê butioro cũ jãã jerotijoya tunu Titore. Merê cajãgoyepu mujãã watoare tie ñnie mujãã caneñorîjêrê jejãgoyupi. ⁷ Mujãã roque nipetirijere netõjãñurõ apherã netõrõ caãtimasrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirî apherã netõjãñurõ Jesucristo mena mujãã tãgoñatutuaya. Tunu apherã netõrõ caãtimasrã ãnirî, apherã netõjãñurõ Dios yaye quetire mujãã quetibujunucũñña. Tunu bairoa cotericarõ mano jicãrõ tãni carõa wãmerê mujãã átinucũñña. Jãã cããrê apherã netõjãñurõ jãã mujãã mainucũñña. Bairo nipetirije caãtiãnimasrã ãnirî, netõjãñurõ Jerusalén macããna cabopacarãrê cajuãtinemoparã majũ mujãã ãniña.

⁸ Bairna mujããrê rotiricarore bairo majũ, ì mee ñiña. Apherã, cabopacarãrê na cajuãtimasrõõ cãrõ, na cajuãti ñnonucũññarê mujãã quetibujugu ñiña. Tiere masñi, mujãã cãã cariapea apherãrê mujãã camairîjêrê mujãã áti ñnomasñgarã apherã camasãrê. ⁹ Marî Quetiupaure Jesucristo nocãrõ cañnu ãnirî marî camasãrê cũ cabopaca ñnarîjêrê mujãã masñña. Cũ puame nipetiro upau nimicãã, ati yepapure ãcã, cabopacaure bairo ãninucũññupî, mujããrê netõgu. Nipetirije marî cacãgoparore bairo ì, bairo baiyupi.

¹⁰ Yu puame caroaro mujãã caãtiãñipeere bon, atore bairo mujããrê yu quetibujuya. Ji cãmarpũrê, “Cabopacarãrê na marî juãtiroa,” ñrîqũẽ jeto meerê mujãã ãpu. Yoaro cotericarõ mano caroaro jicãrõrê bairo tie dinerore mujãã jeneñoñupã. ¹¹ Bairo mujãã caãtimasrõõ cãrõ caãna ãnirî mujãã caãtigajãgoricarorea bairo caroaro jicãrõ tãni átiyaparocõãña. Caãnijãgoripaure caroaro useanirîqũẽ mena mujãã caãtijãgomasññicãrõrêã bairo átiyaparoyõ. ¹² Bairi ñi jicãũ ñcũ cariapea cajogau cũ caãmata, cũ cajomasrõõ cãrõ cũ joãto. Tore bairo cũ caãtimasrîjêrê Dios cariapea ññajesoyami. Bairi Dios puame cacãgoenarê ññamicãã, netõjãñurõ jëñietinucũññami camasãrê. Na cajomasrõõ cãrõ jeto jëñinucũññami apeye ñnie na cajopeere.

¹³ Mujãã puame cabopacarã Jerusalén macããnarê netõjãñurõ juãtimirã, cabopacanetõrãrê bairo mujãã tuo joroque, ì mee ñiña. ¹⁴ Jicãrõrê bairo ãnajẽcusa ì, tore bairo ñi quetibujuya. ãmerê mujãã cacãgorije ñnie mena na mujãã juãtimasñña. Cabero na cãã na cacãgorije ñnie mena mujããrê juãtibujorãma. Tore bairo mujãã caãmeo ápata, ñie ñnie rusaeto jicãrõ tãni mujãã cãgogarã mujããrê carusarijere. ¹⁵ Torea bairo ì quetibujuya Dios yaye na cawoaurica tupũ cããrê: “Jicãũ capee cacãgou nimicãã, netõjãñurõ cãgoetigami. Apei petoaca cacãgou cããrê ñie cũ rusaetigarõ, petoaca cũ cacãgomiatãcããrê,” ì woatuyupa.

¹⁶ Caroaro mujãã caãnipeere bou, butiuro yu catũgoãnanucũrõrẽã bairo Tito cãã cũ tũgoãno joroque cũ ásupi Dios. Bairo tieie tũgoãnarĩ, yu puame, “Yu mena mu ñujãñũña,” cũ ñinucũña Diopure. ¹⁷ Bairo caãñijũgoro Titore mujãã tũpu yu caãrotiro, caroaro mena yuwĩ. Caroaro mujãã caãnipeere butiuro cabotũgoãnanu ãnirĩ ãmerẽ yua cũ mujãã cũ caboro mujãã ñnan áyami.

¹⁸ Tito mena apeire mujãã tũpu cũ yu joya. Cũ puame marĩ yaure bairo caãcũ, marĩrẽã bairo catũgoãnsau ñĩñami. Cũrẽ nipetiro ñubueri majã caroaro cũ busũnucũña, Jesucristo camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire cũ cãã cũ caquetibujunetõnucũrĩjẽ jũgori. ¹⁹ Apeyera cãrẽ, ñubueri majã cũ besewã jããrẽ cabapacutiñesẽãpaure. Bairo dinero mujãã caneñorĩqũẽrẽ jãã cajeátõ, cũ cãã jãã mena bapacutiãgumi. Bairo tieie dinero neñorĩqũẽrẽ jeátĩ, marĩ yarã Jerusalén macããnarẽ jãã cabatorije jũgori marĩ Quetiupaure camasã cũ na basapeo joroque ána jãã átigarã. Tunu bairoa jãã bairo dinerore jorã, camasãrẽ tutuaro marĩ caãmeo juãtigarijere na masĩõ joroque ána jãã átigarã. ²⁰ Jãã puame paio dinerore neñorĩ, jãã cajeátiere ñnarĩ, butiuro mujãã cabusũpauro jãã boetiya. Bairo capããrã mena tie neñorĩqũẽrẽ jãã jeãgaya. ²¹ Bairo tunu caroaro jĩcãrõ tũni jeto jãã átimasĩnucũña. Baiãrũna marĩ Quetiupau cũ cañãjoro jeto meerẽ tore bairo jãã átinucũña. Camasã cãã caroaro na cañãparore bairo ñrã, tore bairo jĩcãrõ tũni jãã átinucũña.

²² Na, yu cajorã menarẽ apei cããrẽ cũ yu jonemoña marĩ yaure bairo caãcũrẽ. Cũ puame cañuũ majũ ñĩñami. Nipetiri wãme camasãrẽ cotericarõ mano cũ cajuãtigarijere jãã áti ñnonucũña. ãme roquere yua, caroaro mujãã caãtiãnie mena tũgoãnatuuri netõjãñũrõ mujãã juãtinemogayami. ²³ Bairo aperã ñna mujããrẽ, “¿Noa cũ ãniñati Tito?” na cañjẽniñãata, atore bairo na mujãã ñwã: “Tito, Pablo bapa, cũ mena capaari majõcu ñĩñami. Jããrẽ cajuãtinemõu majũ ñĩñami,” na mujãã ñ quetibujũwa. Tunu bairoa marĩ yarã Tito mena caãnarẽ na cajẽniñãacũãrẽ, atore bairo na mujãã ñwã: “ãnoa aperã puamea, ñubueri majã na cajoricarã ñĩñama. Na cãã marĩrẽã bairo Cristore caĩroari majã ñĩñama,” na mujãã ñ quetibujũwa. ²⁴ Bairo mujãã puame narẽ caroaro nucũbugorique mena na bocãya. Na ñroaya. Bairo na mujãã caĩroarije quetire tũgorã, nipetiro ñubueri majã puari macããna puame cariapea masĩgarãma mujãã, Corinto macããna, caroaro mujãã caãtiãnierẽ jãã caquetibujũgoriguere.

9

La colecta para los hermanos

¹ Marĩ yarã, marĩrẽ bairo Dios mena catũgoãnatutuarãrẽ juãtaje macããjẽ puamerã, capee mujãã yu caquetibujũwoatujõpee mee ñĩña bairopua. ² Merẽ caroaro mujãã, Acaya yepa macããna, mujãã majũã aperãrẽ jĩcãrõ tũni mujãã cajuãtamasĩrĩjẽrẽ yu masĩjãñũña. Bairo torea bairo cariape caroaro mujãã cajuãtiere na yu quetibujũnucũña ato Macedonia yepa macããna cããrẽ. Ji cãmapua mujãã puame cotericarõ mano aperãrẽ mujãã juãtigawu. Bairo mujãã caãtimasĩrĩjẽrẽ tũgori, nipetiro jãñũrĩpua ato Macedonia yepa macããna cãã mujãã caãtorea bairo aperãrẽ juãtinemogayama. ³ Tore bairo mujããrẽ ñ quetibujũmicãã, marĩ yarãrẽ mujãã tũpu yu joya, mujãã cabairijere cariape yu caĩmiãtacããrẽ ricaati to cabaietiparore bairo ñ yua. Yu caĩrõrẽã bairo cariape aperãrẽ na mujãã juãtiganucũña mujãã caãtimasĩrõ cãrõ. Tere ato macããna na masiãto ñ, na yu joya marĩ yarãrẽ. Bairo ñgu ñĩña: Caroaro jicoquei mujãã cajõpeere mujãã qũẽnoyuwa, ñgu ñĩña. ⁴ Ape watoara ato Macedonia yepa macããna mena ácã, mujãã cajõpeere qũẽnoyuena mujãã cacotero mujãã yu eta tãmuõgaetiya. Tore bairo mujãã cabaieticõãta, boboorõ jãã puame jãã tãmuõbujiorã, “Caroaro juãtimasĩñama Corinto macããna,” mujãã mena jãã caĩtũgoãnatuamiãtacããrẽ, tore bairo jĩcãrõ tũni mujãã caãpericõãta yua. Tunu bairoa mujãã cãã boboorõ mujãã netõbujiorã, tore jĩcãrõ tũni mujãã cajõpeere neñorĩ mujãã cacoteeticõãta, ato Macedonia yepa macããna na cañãrõ yua. ⁵ Tore bairo cabaĩpeere tũgoãnasĩrĩ, “Marĩ yarã aperãrẽ na tũpu cajõpeere ãno” ñrĩ caãñijũgoro mujãã tũpu cañãñesẽãparãrẽ na yu jõjõgoyetiya. Tunu bairoa na puame topu etarã, mujãã caneñõpee carusaata, mujãã juñeñorotibõjagarãma, mujãã caãtigajũgoricarorea bairo yua. Tore bairo mujãã majũã mujãã caneñõmasĩrĩjẽ jũgori yua, caroaro cabõpacarãrẽ na mujãã cajuãtamasĩrĩjẽrẽ mujãã áti ñõgarã. Tore bairo mujãã majũã mujãã cajõgarijere mujãã cajõgaeticõãta, aperã butiõ na caĩpajõgoro jũgoripũ cajõri majãrẽ bairo mujãã tuabujiorã.

⁶ Cariape tũgoãñijate atie ñrĩqũẽrẽ: “Petoaca otere caotei petoaca rica jeyami; apeĩ paio otere caotei paio rica jeyami.” ⁷ Bairo mujãã yeripũ mujãã cajõpeere tũgoãnapetiri bero, mujãã cajõmasĩrõ cãrõ jĩcãrõ tũni joya. Jõgaetimirãcãã, mujãã yeripũ roro tũgoãnarĩ mujãã cajoata, ñũetiña. Dios puame caroaro yeri ñũrĩqũẽ mena marĩ cajõgarijere marĩ cajõro caroaro ññãuseaninucũña. ⁸ Cũ puame tocãnacã wãmẽpua carõare paio majũ mujãã jõmasĩñami. Bairo cũ cajoata, mujãã puame ñe ñnie rusaricarõ mano caroaro mujãã ãnimasĩgarã. Tunu bairoa tie mujããrẽ cũ cajõrije carusarije ñnie mena tocãnacã wãme

caroaro átajere mujãá átimasígarã camasã cabopacarã mena. ⁹ Atore bairo Dios ya tutipue cáãrê í woatuyupa:

“Ni ùcũ, cañuu ãnirí cabopacarãrê caroaro mena na joyami narê carusarijere.

Bairo caroaro na cã caátíãnie di rãmu ùno petietigaro.

Tocãnacã rãmua nicõã ninucũgaro.” í quetibũjũya Dios ya tutipure.

¹⁰ Dios puame, ote, marí caote ugapeere cũñupí. Tunu bairoa ugarique cáãrê nipetirijere marí jonucũñami. Cũ puame roque mujãá jogami nipetirije mujãá caotepeere. Tunu bairoa cáã, tie mujãá caoterije to putio joroque átigumi. Bairo Dios cã caáto yua, mujãá puame pairo mujãá cãgogarã. Tie mena caroaro jicãrõ tãni cabopacarãrê na mujãá juátinemo masígarã. ¹¹ Bairo Dios mujãá cã caáto jũgori, tocãnacã wãme ñe ùnie rusaricarõ mano mujãá cãgogarã Dios cã cajorijere. Tie mena aperã cabopacarãrê caroaro jicãrõ tãni na mujãá juátimasígarã yua. Tunu bairoa mujãá majũ neñorí cabopacarãrê mujãá cajorijere jãã cajeáto ñnarã, na, marí yarã puame Diore butiõro cã basapeogarãma. “Jãã mena mu ñumajũcõãña,” qũígarãma Diore. ¹² Mai, tie marí yarãrê mujãá canejõnorije jãã cajeátie puame, narê carusarijere jãã cajeátie jeto mee niña. Caroaro na mujãá caátie jũgori Dios cáãrê, “Jãã mena mu ñumajũcõãña,” na ñbasapeo joroque ána mujãá átiya. ¹³ Bairo mujãá caáto, na puame butiõro cã basapeogarãma. Tore bairo na, cabopacarãrê na mujãá cajuátie ñnarí, masígarãma caria caroa queti Cristo yayere mujãá catãgõusarijere yua. Bairi na cáã Diore qũíroagarãma, nocãrõ caroaro narê na mujãá cajuátie jũgori. Tunu bairoa nipetiro aperã cabopacarã cáãrê na mujãá cajuátie ñnarí, butiõro Diore qũíroagarãma. ¹⁴ Tunu apeyera na puame caroaro tãgõñamairíquẽ mena butiõro Diopure mujãá jẽniõboja nucũgarãma. Dios nocãrõ cañuu ãnirí narê mujãá jũgori caroaro na cã caátie ñnarí, na puame butiõro Diore cã basapeo nucũgarãma. ¹⁵ Dios marí mena ñumajũcõãñami. Nocãrõ cañuu ãnirí cã macãrê marí joyupi. ¡Tiere tãgõñarí ati risero mena dope bairo puame pairo netõjãñurõ í basapeo masíã maa!

10

La autoridad de Pablo como apóstol

¹ Yũ, Pablo, Cristo caroaro mena cã cabeyorije, caroaro cã caññamairíjẽ mena mujããrê yũ quetibũjũya. Bairãpua, jicããrã yũre ñnucũñama: “Ato marí watoapu añesẽãũ, marí uwire bairo tutuaro mena mee marí quetibũjũnucũñami. Bairo tutuaro mena mee quetibũjũmicãã, yooropũ ãcũ puame, tutuaro netõrõ marí quetibũjũ woajonucũñami,” ñi busũnucũñama. ² Bairi mujããrê ñiña: To mujãã tũpũ yũ caññau etari rãmũ caãno, yure tore bairo roro cañbusujããrê tutuaro mena na yũ quetibũjũ joroque yũ na ápericõãto. ¡Yũ tuti-masíña, tame! Na puame jãã busũpairã, “Na majũ na catãgõñaríjẽ mena jũgori na caátíãnierê quetibũjũnucũñama,” jãã í busũjũnucũñama. Jããrê na cabusũpai jãnaeticõãta, cotericarõ mano tutuaro mena na yũ tutígu. ³ Bairãpua, camasã ati rupaũ cacãgorã marí cañnierê marí masíña. Bairo marí cabaimiatacããrê, jãã puame ati umũrecõo macããna camasãrê bairo jãã átiãnajê cũperiya. ⁴ Jãã catutuãnie ati umũrecõo macããjê ùnie mee niña. Dios cã catutuarije mena jũgori roque carorije quetibũjũriquere quetibũjũnetõñcãõ joroque jãã átimasíñucũña. Toreã bairo roro na cabusũpainucũríjẽ cáãrê jãã quetibũjũpomasiña. ⁵ Bairi jãã puame Dios cã catutuarije jũgori tocãnacã wãme ricaati aperã na cabue ñnotarije, Jesucristore na boetio joroque caátie jãã, cariape jãã quetibũjũpomasiña camasãrê. Bairo jãã caátimasíñíjẽ mena camasã na majũ na catãgõñaríjẽrê caroa wãme puame tãgõñawasoari, Cristo cã caborore bairo na átiãnio joroque na jãã átimasíña. Bairo jãã caátimasíñõ yua, na puame cã, Cristore cã tãgõusagarãma. ⁶ Bairi jãã puame cotericarõ mano nipetiro Cristore cababotiorãrê popiye na bairo joroque na jãã átimasígarã. Mujãã puame Jesucristore caroaro mujãã catãgõusapetiro beropũ, tore bairo na jãã popiye peyojãñagarã.

⁷ Mujãã puame yũ cabaurije bui macããjê jetore mujãã ññapeonucũña. Yũ yeri yũ catãgõñatutuarije puame roquere mujãã masíẽñnucũña. Bairi ni jicãũ ùcũ cariapea, “Jesu-cristo yaũ yũ ãniña,” cañnucũ cã caãmata, jãã, Jesucristo yarã jãã caãnie cáãrê cã camasípee niña. ⁸ Yũ puame jãã carotimasíñíjẽ buipeoropũ jããrê mujãã caíroapeere quetibũjũmicãã, tie mena yũ tãgõñaboboyia. Marí Quetiupau puame roque tore bairo jãã carotimasíñíjẽ jãã jowí. Jesucristo mena mujãã yeripũ nemojãñurõ cã mujãã catãgõñatutua nutuaparore bairo í, tore bairo jãã roticũwí. Mujããrê jãã yapapuõ reo joroque í mee, tore jãã quetibũjũ roticũwí marí Quetiupau. ⁹ Bairi yũ puame yũ cawoaquetibũjũjorije mena, “Corinto macã macããna na tãgõña uwíãto,” í mee, tore bairo ñi quetibũjũ woajoya. ¹⁰ Aperã jicããrã yũ cawoajorijere ñnarí, bairo ñnucũñama: “Tutuaro mena marírê quetibũjũ woatujomicãã, cã majũ etau puame, tutuaro mena ni ùcãrê quetibũjũ masíẽññami. Tunu bairoa caroaro cariape caquetibũjũcũ niñami,” ñi busũpainucũñama. ¹¹ Tore bairo jããrê roro cañbusũpairã atore bairo na camasíñõ yũ boyã: Yoaropũ ãnirí tutuaro yũ cañquetibũjũrorea bairo mujãã

watoa ãcũ cãã, yu caátie mena tutuaro mujãã yu quetibujũ masiña. Tiere na camasiñõ yu boya.

¹² Bairi jãã puame jãã majũã jãã cabairijere iñacõñari, o aperã na majũã na caãnierẽ caroaro na cabusubotiorije mena na caĩrõrẽ bairo caĩbusuetiparã jãã ãniña. Na, aperã puame catũgoñamasĩena niñama, tore bairo cabusurã. Na puame na majũã na caátie mena busurã, o aperã na caátie mena icõñarã, roro catũgoñamasĩena majũ ãna iñama. ¹³ Bairi jãã puame roque tie ùnierẽ caãperiparã jãã ãniña. Tiere jãã átirotietiyami Dios. Cũ puame jĩcãrõ tãni jãã caátimasĩpeere cõñaricãrõrẽ bairo jãã átibojacũnucũñami. Bairi Dios puame roque mujãã Corinto macããna tũpu jãã quetibujũñesẽãõ joroque jãã ãmi. ¹⁴ Bairi jãã puame mujããrẽ Cristo yaye caroa quetire caquetibujũgoricarã majũ jãã ãniña. Bairi mujããrẽ quetibujũ ãna, jããrẽ Dios cã caquetibujũroticũricãrõ netõjãñurõ ãna mee jãã átiya. ¹⁵ Bairi jãã puame aperã mujãã watoapu na caquetibujũriquere iñari, “Jãã roque tiere jãã quetibujũwu,” jãã iẽtĩnucũña. Jesucristo mena nemojãñurõ mujãã catũgoñatutuapeere borã, nemojãñurõ mujããrẽ jãã quetibujũgaya. Bairo bori, Dios jããrẽ cã caquetibujũroticũricãrõrẽ bairo jĩcãrõ tãnia quetibujũrã jãã átiya. ¹⁶ Bairo mujããrẽ quetibujũyaparori bero, mujãã jũgoye nocãrõ cayoaropu macããna cããrẽ caroa quetire quetibujũñesẽãgarã jãã átiya. Baiřpua aperã caquetibujũri majã na caquetibujũñesẽãřicã macãřipu jãã quetibujũrãpérigarã. “Aperã na capaariquere ãmarã mujãã átiya,” jããrẽ i busupairema,” řã, to ùnopu jãã ãnucũgaya.

¹⁷ Tore bairo Dios yaye cãã i quetibujũya: “Ni jĩcãũ ùcũ, ‘Caroaro majũ yu paamasĩña,’ cã majũã cã caátimasĩřĩjẽ mena caĩnucũũ cã caãmata, ‘Dios nocãrõ caroaro cã camasiñõ jũgõri roque, caroaro yu paamasĩña,’ cã caĩpee puame roque ñuña,” i quetibujũya Dios yaye busurique. ¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ cã majũã cã paariquere cã caĩñajesoro netõjãñurõ wapacũtiya cã paariquere Dios cã caĩñajesorije puame roque.

11

Pablo y los falsos apóstoles

¹ Bairi roro masacatiecare bairo yu caĩbusunucũřĩjẽrẽ mujãã canucãcõãmasĩrõ yu boya! Dise wãme ùnie yu caquetibujũrije caãmata cããrẽ, tiere nucãnetõcõãña. ² Mujããrẽ roro tũgoñau mee yu baiya. Dios mujããrẽ iñamairĩ yu cã caquetibujũrotirique jũgõri mujããrẽ quetibujũ yu átiya. Dios mujããrẽ cã caĩñamairõrẽã bairo yu cãã butioro mujããrẽ yu maiña. Bairo mujããrẽ mairĩ yu puame jĩcããã, Jesucristo jetore cã mujãã catũgousaro yu boya. Bairo bori, mujããrẽ ñe ùnie cawapa cũgoena cañurã majũ cã caĩñajoro mujãã baio joroque yu átigaya, caroarã ñe ùnie cawapa cũgoena majũ Jesucristo tũpũre mujãã caetamasĩparore bairo i. ³ Baiřpua, aperã mujããrẽ na caĩtopee ùnierẽ yu tũgoña uwijãñuña. Wãti, cã caĩtopairije mena Evare cã caĩtoricarorea bairo mujãã cãã aperãrẽ mujãã caĩtoecopee ùnierõ yu tũgoña uwijãñuña. Bairo mujããrẽ na caĩtoata yua, mujãã puame Jesucristore caboenarẽ bairo caroaro nucãbugorique mena jĩcãrõ tãni cã mujãã řoãetibujõiorã. ⁴ Bairi noa ùna mujããrẽ jãã caquetibujũgoricu Jesucristo yaye queti meerẽ caquetibujũrã cããrẽ caroaro mena na mujãã tũgousaganucũña. Tunu bairoa jãã caquetibujũricaro bero, Espĩritu Santo majũrẽ mujãã yeripu cabocãnericãrã nimirãcãã, apeĩ espĩritu ùcũ cããrẽ caroaro cã mujãã ñeganucũña. Apeyera Dios yaye queti camasãrẽ cã canetõřĩquẽ quetire catũgousajũgoricarã nimirãcãã, ricaati quetibujũriquere caquetibujũrã cããrẽ na mujãã tũgousaganucũña. ⁵ Baiřpua, mujãã catũgousanucũrã ùna caĩtopairã, jãã, apõstolea majã netõrõ caĩnitũgoñarã roca majũ macããcũrẽ bairo yu tũgoñaẽtiña. ⁶ Yu puame yu cabusurije mena caroaro caquetibujũã ãmeomasĩecũ yu ãcũ. Bairo caãcũ nimicãã, Dios yaye macããjẽrẽ masĩřĩquẽ puamerã yu masĩnetõmajũcõãña. Tie yu camasiñõrẽ mujãã yu áti iñõãnucũña tocãncãnia mujãã tũpũre. Noo jãã caátie wãme cãrõ mujããrẽ tiere jãã caãti iñorõ mujãã iñanucũña.

⁷ Yu puame mujããrẽ caroa queti Dios camasãrẽ cã canetõřĩquẽ queti majũrẽ mujãã yu quetibujũjũgowu. Bairo tiere quetibujũ ãcũ, mujããrẽ yu wapa jẽniepũ. ¿Ricaati wãme mujããrẽ roro ãcuato, tore bairo wapa jẽniecũ mujãã yu quetibujũyupari? Yu puame bopacooro yu baiwu, mujãã puame caroaro majũ mujãã caãnimasiĩpeere bon. ⁸ Ape poari caãna ñubueri majã yure dinero jowã, mujããrẽ yu cajuãtamasĩparore bairo řã. Baiřpua bairo yũre na cadinero joriquere jũgõri narẽ dinero ãmarãrẽ bairo yu řpu. ⁹ Mujãã watoapu yu caquetibujũñesẽãřĩ watoare, yure carusarije caãnimiatãcããrẽ, di řãmu ùno jĩcãũ ùcãrẽ jũñurõ yu jẽni patowãcõẽpũ. Marĩ yarã Macedonia yepa macããna puame roque yure carusarije yu jowã. Bairi mujããrẽ jũnuu yu cajẽni patowãcõẽpeere yu nucãcõãwũ. Baiřpua bairo jeto yu nucãmasĩcõã ninucũgu. ¹⁰ Cristo nocãrõ caroaro cariare caquetibujũ cã caãnierẽ camasi ãniřĩ cũrẽã bairo yu cãã cariare mujããrẽ ñiña: Di řãmu ùno mujãã Acaya yepa macããnarẽ yu dinero jẽnipatowãcõẽcũ. Tiere tũgoñari butioro yu yeri řuña. ¹¹ ¿Dopẽĩ bairo mujããrẽ

ñi busucuti? ¿Mujãärê caññamaiecü ãnirí tore bairo ñi busucuti? Bairo mee niña. ¡Dios cãa caroaro masiñami nocãrõ mujãärê yu caññamainucürjêrê!

¹² Mujãärê yu cabuerije wapare jënicü, yu caquetibujjügoricarorea bairo wapa jënicü yu quetibujjücõã ninucügu. Apera mujãärê na caquetibujjuriye wapa, wapa jëniñi caquetibujjüñesëãnucürã, “Pablore bairo jãã cãã jãã paanucüña,” na caimasietiparore bairo ï, di rãmu ñno mujãã yu wapa jënetigu. ¹³ Na puame roque cañtopairã, apõstolea majã mee niñama, “Apõstolea majã majü jãã ãniña,” cañã nimirãcãã. Bairo cañã nimirãcãã, na rupau bui jeto Jesucristo yarã apõstolea majãrê bairo bautonucüñama. ¹⁴ Bairo na caátimasinucürjêrê ññari, baiɾua yu tũgoña acuetiya. Ape watoara wãtí cãã umurecõo macããcũ angel bauriquere bairo bauriquectu tomasinucüñami. ¹⁵ Tore bairo wãtí cãã cũ cabaimasirõ jügori, cũ yarã cañtopairã cürê catũgõsari majã puame cãã caroare caãti majãrê bairo baurique cãti tomasinucüñama. ¡Bairãɾua, na ñna jicã rãmu caãno yasi acũagarãma, roro na caãtipairije wapa jügori yua!

Sufrimientos de Pablo como apõstol

¹⁶ Mujãärê yu caquetibujjügoricarore bairo mujãärê ñinemoña tunu: Ni jicãũ ñcũ yure, “Camecãrê bairo quetibujjuyami Pablor,” yu qũl tũgoñaeticõãto. Bairo camecãrê bairo yure mujãã cañtũgoñata, camecãrêã bairo yu caquetibujjuriye yu tũgopecõãña mai. Mujãã tũɾu caãna quetibujjuri majã, na majüã na caãtie mena netõncãgarã, netõjãñurõ na caquetibujjuncürõrêã bairo peeto ñno yu cããrê yu quetibujjuri roticõãña. ¹⁷ Bairoɾua mari majü mari caãtie mena mari caãmeo netõncãgarije cañuetie niña. Camecãrêã bairo quetibujjuriye niña. Mari Quetiupau cũ caññajesorije ñnie mee niña. ¹⁸ Bairo cabaimiatacããrê, baiɾãɾua capããrã ninucüñama na majüã na caãtie mena netõncãgarã caquetibujjupainucürã. Baiñi, jyu cãã tore bairo yu quetibujjuyaga! ¹⁹ Mujãã puame catũgõnamasirãrê bairo tũgoñamirãcãã, jnopëirã catũgõnamasiña yaye queti puamerê caroaro mena mujãã tũgõsanucüñati, tame! ²⁰ Tunu bairoa roro rotirique mena narê caroaro na mujãã cajuãtinemopeere na cabomiatacããrê, caroaro mena na mujãã tũgopeonucüña. Tunu bairoa mujãärê carotieperã, mujãärê cañtorí majã ñna cããrê na mujãã ëñotaetinucüña. Tunu apera mujãärê cabũgoro macããnarê bairo caññarerã, apera mujãärê roro na cawasopana paepemiatacããrê, caroaro mena na mujãã tũgopeonucüña. ²¹ Mujãärê yu cañpeere bobotũgõñamicãã, atore bairo mujãã ñiña: ¡jãã puame cayeritutuena majürê bairo tie ñnierê na caãtore bairo jãã átiñanjê caperinucüña!

Bairi apera na majüã na caãtie mena caquetibujjuncürã netõrõ na caquetibujjüata, yu cãã netõjãñurõ mujãã yu quetibujjuri masiñã. Baiɾua camecãrê bairo yu caquetibujjuriye cabaimiatacããrê, atore bairo mujãärê yu quetibujjuyã: ²² Mujãã tũɾu caãna quetibujjuri majã, “Jãã roque hebreo majã majü jãã ãniña,” ï botionucüñama na majüã na caquetibujjuriye mena. Bairo na cañata, yu cãã hebreo majã yaua yu ãniña. Tunu bairoa, “Israelita majã Dios cũ cabesericarã jãã ãniña,” na cañata, yu cãã israelita majã yaua majüã yu ãniña. Tunu, “Abraham ãnacũ pãrãmerã majü jãã ãniña,” na cañata, yu cãã cũ pãrãmi majüã yu ãniña. ²³ Tunu bairoa, “Cristore paabojari majã jãã ãniña,” na cañatacããrê, yu roque na netõjãñurõ cãrê capaabojari majõcu majü yu ãniña. Baiɾua, atiere bairo yu cañbusuata, camecãrê bairo niña. Yu puame roque na netõjãñurõ Dios yayere yu paanucüña. Na netõjãñurõ capee majü popiye preso jorica wiipr yu jo epenucüñama. Tunu bairo na netõjãñurõ capee majü yu bape econucüwã. Dios yaye macããjêrê yu caquetibujjuriye jügori capee majü yu rajjã ecobujjonucüwã. ²⁴ Jicã wãmo cãnacãni majü judio majã quetiuparã yu ñewã. Bairo yu ñerí yua, treinta y nueve cãnacãni majü yu bape epenucüwã, yure na cañnucürõ cãnacãnia. ²⁵ Itiani cãnacãni majü yucũ mena yu paepewã. Jicãni ñtã rupau mena yu wëjã rocabujjowã. Tunu bairoa itiani cãnacãni majü cũmua capairicaru ãñesëãũ, yu ruawã. Bairo jicãni yu caruari rãmu caãno yoarõ, umureco, ñami cããrê yu baa pasawu ria capairiya recomacã majüɾue. Yu riacoabujjowu. ²⁶ Bairo aperoripũ cañnarê quetibujjuri ñesëãgu, roro majü yu tãmuonucüña. Bairo ãñesëãnucüã, riyaa cauwiogorũ cããrê yu ãnucüwã. Tunu bairo uwiorõ cajerituri majã na capairorũ yu netõ ãnucüwã. Yu yarã jicã yepa macããna judio majã nimirãcãã, yu wapanarê bairo caãna watoaru yu ãñesëãnucüwã. Tunu bairo apera ape yepa macããna tũripũ cããrê uwiorõ yu ãñesëãnucüwã. Tunu bairoa capaca macããɾu, camasã na camanogorũ cããrê uwiorõ yu baiñesëãwã. Ria capairiya cããrê uwiorõ yu baiñesëãwã. Tunu apeyera, “Jesucristore catũgõsarã jãã ãniña,” cabũgoroa cañtopairã watoa cããrê uwiorõ yu baiñesëãnucüwã, aperoripũ cañnarê quetibujjüñesëãgu. ²⁷ Capee majü popiye yu paanucüwã. Apeyera roro popiye yu tãmuonucüwã. Tunu capee majü yu wũgoa tãmuonucüwã yu paarique jügori. Tunu bairoa capee majü etigu, o ugarique ugagu, popiye yu ana nucãnucüwã. Ape watoara capee jutii cacũgoecu ãniñi roro bopacooro yu yusayee tãmuonucüwã.

²⁸ Atie mujããrê yu caquetibujuriye, apeye mujããrê yu caquetibujuetiataje mena popiye majũ tãmuonucũmicãã, tocãnacã rãmua mujãã, o aperã Dios ya poari macããna cããrê caroaro na caãnipeere boã, butiuro yu tũgoña patawacãnuũña. ²⁹ Bairi ni jicãũ ùcũ mujãã mena macããcũ Jesucristo yaure cũ yapapuaõ joroque aperã cũ na caãpata, yu cãã cũ mena yu yapapua tũgoñanucũña. Tunu bairo ni ùcãrê roro cũ átio joroque aperã cũ na caãpata, yu cãã butiuro majũ yu tũgoña asianucũña. ³⁰ Yu puame, “Aperã netõrõ caquetibujumasi yu ãniña,” ïricãrõ ùnorẽã, catutuaecu yu caãnierẽ bairo mujãã yu quetibujũ ïnogu. Botiorique mena tutuaro yu quetibujugaetiya mujããrê. ³¹ Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo pacu cãã masĩmãjucõãñami caroaro cariape yu caquetibujunucũrĩjêrê. Cãrẽã tocãnacã rãmua cũ marĩ cabasapeoro ñuña. ³² Apeyera Damasco macãru yu caãno quetiupau rey Aretare cajmroti gobernador puame yu ñerotimiñupĩ. Bairo yaure cañegau ãnirĩ, cũ ãmua soldauare ti macã witrira joperu na coterotiyupĩ, yaure na ñeo joroque ï. ³³ Bairo yaure cũ cañerotirijere tũgori yua, aperã marĩ yarã puame yu juãma. Ti macã ãñotaricarõ jũgoyepu pii capairi pii mena yu jããrĩ, wii waru joperu yu pitiyo ruiojowã. Tore bairo yu na caãto, yu rutimasĩwã quetiupau gobernador yaure cañegaure.

12

Visiones y revelaciones

¹ Ñe ùnie majũ marĩ átimasĩtẽtĩña, marĩ majũã marĩ caãtiere marĩ caibusuata. Bairo cabaimiatacããrê, yu puame marĩ Quetiupau quẽguericarore bairo yu cũ cañĩorĩquẽ, cũ yaure macããjêrê yu cũ caãtibuio ïnorĩquẽ macããjê cããrê mujãã yu quetibujugaya. ² Jicãũ caãmurê ñiñawũ caroaro majũ Cristore jicãrõ tãni catãgousacõãninucũrê. Cũ puamerê itia umãrecõõ tuti buipũ cũ neãmĩ Cristo. Merê puã wãmo peti rupore bapariãnacã pẽnirõ cãnacã cãma majũ netõña cãrê cũ caneãtato bero. Baiõna caroaro majũ yu masĩtẽtĩña: Ati rupau menaa, o cũ yeri jetore rita neãcũ baibauwĩ. Dios roque cariape cũ caãtajere masĩñami. ³⁻⁴ Baiõna caroaro majũ yu masĩña: Cãrê Dios nocãrõ caroaro caãno cũ tũpu cũ neãmĩ. (Ati rupau menaa o cũ yeri jetore rita neãcũ baibauwĩ.) Topu etaãcu, cũ puame busari cayasiorije, ni ùcãrê Dios cũ busarotietie ùnie busarique majũrê tũgoroyawĩ.

(Mai, Pablo puame versículos 2-4 apeĩ cũ cabairiquere ï quetibujumicãã, cabotioegaecu ãnirĩ cũ majũã cũ cabairiquere quetibujugu ïcãmĩ.)

⁵ Bairo yu roque tore bairo camasã ãnirĩ caroaro netõrõ tie mena jũgori yu baibotio ïñobujioya ni ùcũ camasocare. Bairo masĩmicãã, baiõna yu majũã yu camasirijê mena tore bairo yu átibotiogetiã. Tie ùnie meerê, yu majũã yu cayeri tũgoñatutuaetie roquere torea bairo mujãã yu caãti ïñoata, ñucõãbujioro. ⁶ Bairo netõjãñurõ yu majũã yu caãtiere, o yu cañĩjêrê quetibujumicãã, camecãrê bairo quetibujũ mee yu baiya baiõna. Cariapea quetibujũ roque tore bairo ñinucũmiña. Bairo cañi nimicãã, baiõna buipearo ni jicãũ ùcũ tie yu caãperie, o yu cañtẽtẽ jũgori yu cũ cañroacotero yu boetiã. Caroaro yu caãtiãninucũrĩjêrê ïñabeseri roque yu cũ cañroaro ñuña.

⁷ Bairo marĩ Quetiupau yaure macããjê nocãrõ caroare yu cũ caãtibuio ïnorĩquẽ mena jũgori yu cabaihotioetarore bairo ï, wãtĩ roro yu cũ caãtiere ãñotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupauãre caãnorê bairo wãtĩ roro yaure cũ caãtiere ãñotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupauãre caãnorê bairo wãtĩ roro yaure cũ caãtie ninucũña. ⁸ Bairo roro popiye yu cabaiãnierê yu cũ netõãto ï, itiani cãnacãni majũ Diore cũ yu jẽnimiwã. ⁹ Bairo itiani yu cajẽnimiatacããrê, itianipua atore bairo ñi quetibujuwĩ: “Mu cañõrê bairo yu áperigu. Yu yarã popiye baimirãcãã, narê yu mena na tũgoñatutuaõ joroque na yu caãtie jũgori, nipetiro camasãrê yu catutuarijere nemojãñurõ na ñiñomasĩña,” ñi quetibujuwĩ. Bairi popiye yu catãmuorĩjêrê tũgoñarĩ, tie mena yu tũgoña useanicõãña. Tie jũgori nipetiro camasãrê Cristo yu cũ catutuarije jorijere na yu áti ïñomasĩña. ¹⁰ Tunu bairoa atiere tũgoñarĩ yu useaniña: Catutuaecure bairo roro popiye yu cabairije, roro yaure na cañawajaturinucũrĩjê, yaure carusarije cããrê tũgoñarĩ yu useaniña. Apeyera Jesucristore yu catãgousarije jũgori yaure na capajĩãga ñesãñucũrĩjê, tunu Jesucristo jũgori popiye capee wãme yu cabainucũrĩjêrê tũgoñarĩ yu useaniña. Bairo roro popiye catutuaecure bairo majũ tãmuonucũ puame roque nemojãñurõ Cristo jũgori catutuaure bairo majũ yu tũgoñanucũña.

Preocupación de Pablo por la iglesia de Corinto

¹¹ Yu majũã camecãrê bairo ñiẽtĩña. Mujãã roque camecãrê bairo ñio joroque yu mujãã ápu. Mujãã puame roque yu caãtiãnierê caroaro yaure cabusuparã mujãã ãniñiña. Bairo yaure caroaro cabusuparã nimirãcãã, bairo mujãã ãperinucũña. Cabugoro macããcãrê bairo caãcũ nimicãã, baiõna na, mujãã catãgousanucũrã, jãã apõtõlea majã netõrõ caãnitũgoñarã roca macããcãrê bairo yu ãnitũgoñaẽtĩña. ¹² Bairo popiye tãmuomicãã, mujãã tũpu ácu, nipetiri wãme nocãrõ Dios cũ catutuarije mena áti ïnorĩquẽrê mujãã yu áti ïñoãninucũwũ. Tore bairo caroaro yu caãtimasirijê jũgori cariapea Jesucristo yaure apõtõl majũ yu caãnierê mujãã

masiō joroque yu áti ñnomiwū. ¹³ Baiɾua jicā wāme jeto aperā Jesucristore catūgousari majā poaire yu caátinucūrōrē bairo mujāā yu ápewu. Yure carusarije caānimaatācūārē, di rāmu ūno patowācōrō mujāārē yu jēnipatowācōdēpū. Tore bairo mujāārē yu cajēnietē to cañueticōāta, jtiere yu mujāā masiriyobojawa!

¹⁴ Mujāā tɾpu águ, merē qūenojūgoyeti ācū yu átiya. Atie yu caápée mena itiani majū merē mujāā tɾpɾe ñiñañesōrē bairo ati watoare ácu cūā, mujāā apeye ūnierē cajēnipatowācōrē bairo yu baietigu. Capacua pɾame na pūnaarē carusarijere na jomasinucūñama. Na pūnaa pɾame mee na pacuare carusarijere na jonucūñama. Bairi yu pɾame mujāā yu pūnaarē bairo mujāā caānoi, dise ūnie mujāā cacūgorijere mujāā yu jēnipatowācōdētigu. Yure mujāā caīroapee pɾame jetore yu boya. ¹⁵ Baiɾua, dise yu cacūgorije caetatuaro cārō mujāārē yu juátinemoɾu. Yū majū rupau mena cūārē popiye yu tāmnomasiña, mujāā pɾame caroaro mujāā caānimasipeere bori. Bairo mujāārē netōjāñurō yu camaimiatacūārē, mujāā pɾame nemojāñurō yure camaiena majū mujāā tuanucūña.

¹⁶ Bairo mujāārē di rāmu ūno apeye ūnierē yu cajēnipato wācōetimiatacūārē, jicāārā atore bairo ĩnucūñama: “Pablo masirī, marirē ĩtou átiyami. Di rāmu ūno caāno marī camasiēto yua, apeye ūnie marī cacūgorijere jemasigumi,” ĩnucūñama. ¹⁷ Bairi, ¿mujāā tɾpu yu cajoricarā mujāārē ĩtori apeye ūnie mujāā cacūgorijere mujāā na ēmarī? Ni jicāū ūcū mujāārē ĩtori mujāā yayere ēmaesupi. ¹⁸ Yū pɾame Titore mujāā tɾpu cū yu jowu. Cū mena apei marī yau Jesucristore catūgousau cūārē cū yu jowu. Bairo mujāātu yu cajoricu Tito toɾu ācū, ¿mujāārē qūitori? Mujāārē jicāni ūno ĩtoetacumi. Jāā, cū mena puɾarāpua jicārō tāni jāā ānajē cutiya. Jāā, puɾarāpua jicā yerire bairo jāā yeri cutinucūña.

¹⁹ Ape watoara atore bairo pɾame mujāā tūgoñabujiorā: “Caroaro jāārē na nucūbugoáto ĩrā, tore bairo ĩrāma,” jāārē mujāā ĩ tūgoñarā. Bairo mee jāā baiya. Yū yarā, yū camairā, Dios cūā tore bairo bori, jāā caátigatūgoñarījērē masicōāñami. Dios mena nemojāñurō mujāā catūgoñatutuapee pɾame roquere bori, tore bairo mujāārē jāā quetibujū āninucūña. ²⁰ Mujāārē yu cañañesēāūátī rāmu caāno, caroaro yu mujāā caāniyuro yu boya. “Ape watoara rīcaati niyubujiorāma,” ĩ tūgoñarī, yu tūgoña uwiya. Carorije macāājē mena mujāā caāno mujāā yu eta tāmnogetiya. Atie ūnie carorije nibujioro mujāā watoare bairopua: Āmeo tutirique, āmeo ĩña ugorique, āmeo asiarique, aperā netōrō baitūgoñarīqūē, roro āmeo busupairique, causaropu busupairique, āmeo botiorique, caroaro jicā yericutirī ānimasīetājē cūā nibujioro. Tiere tūgoñarī yu pɾame yu tūgoña yapapuajāñuña. Bairo mujāā caāmata, mujāā cūā butioro mujāā yapapuabujiorā, mujāārē yu catutipeere tūgoñarī yua. ²¹ Tunu bairoa ati watoa mujāārē yu cañañesēāūátī rāmu caāno, roro mujāā caānie jūgori yu Quetiupau Dios pɾame mujāā mena yu tūgoñaboboō joroque yu átibujioumi. Nocārō yoaro carorije macāājērē mujāā caátīāninucūrījērē tūgoñarī, butioro yapapuari yu otio joroque yu átibujioumi. Capāārā mujāā mena macāāna tocānacā wāme roro ati rupau mena átieperique ūnierē áti jānaetinucūñama. Tie nipetirijere tūgoñarī yu majūpua butioro yu tūgoña yapapuajāñuña.

13

Advertencias y saludos finales

¹ Atie mujāā yu cañañesēāūāpēe mena merē itiani majū mujāā tɾpɾe ñiña ñesēāāgu. Dios ya tutipɾu bairo ĩ quetibujū woatuyupa: “Puɾarā, o ĩtiarā ūna, apei roro caátacure na cabusujārō ñuña. Bairo na, ĩtiarā ūnapua jicārōrē bairo na cabusujāata, nipetiro catūgorā cāā na caīrōrē bairo átimasiñama,” ĩ quetibujuya Dios ya tutipɾu. ² Bairi mujāā tɾpu caāna carorijere caátanarē, o nipetiro to caāna cūārē āme ato mai cayoaropua ācū, jicāni bero tunu mujāārē ĩñau etanemoɾu yu caquetibujuricarorea bairo ĩnemoña tunu: Ati watoa mujāārē tunu yu cañña ñesēānemou āpáta, roro caátipairārē yu bopaca ĩñaecū yu. Roro popiye na baio joroque na yu átiɾu. ³ Mujāā pɾame mai yure caria Jesucristo yu cū cajuátiere masīgarā, jicā wāme áticōña macāārā mujāā átiya. Jau, toroque mujāātu ācū, mujāārē yu áti ĩñogu cū catutuarijere. Cristo pɾame catutuaecure bairo mujāā watoare ācūrē bairo bainucūñami. Bairo cabai nimicāā, nocārō cū catutuarijere mujāā áti ĩñomajucōānucūñami yu jūgori mujāā tɾipɾe. ⁴ Baiɾāpua, cariapea marī masīña catutuaecurea bairo yucɾpāipɾu papuatuecori riariquere. Bairo papuatuecori cariaricu nimicāā, Dios cū camasiñjē jūgori cacatiricu majū ñiñami. Jāā cūā baiɾāpua Jesucristorea bairo roro popiye jāā tāmnonucūña. Bairo popiye baimirācāā, Jesucristore capitiena ānirī jāā cūā cūrēā bairo jāā ānigarā Dios cū catutuarijere jūgori, mujāārē juátinemogarā yua.

⁵ Bairi mujāā majūā caroaro mujāā caátīānierē tūgoña besemasīña. ¿Cariapea Jesucristo mena marī tūgoñatutuamiñati? mujāā caītūgoñamasīparore bairo ĩrā, caroaro tūgoña beseya mujāā caátiere. ¿Mujāā yeripu Jesucristo cū caānierē mujāā tūgoñamasīetīñati? Caītopairārē bairo cabugoroa, “Jesucristo yarā jāā āniña,” mujāā caīata roque, Jesucristo mujāā yeripu

mácami. ⁶ Bairo ímicã, baiɾua yu ɾuame mujãã mena yu tũgoñatutuacõãña. Bairi jããrẽ baiɾãɾua cariapea Cristo yarã jãã caãnierẽ mujãã masicõãrã. ⁷ Bairi jãã ɾuame mujããrẽ Diopɾe jãã jẽnibojanucũña, dise ãnie carorije macããjẽrẽ mujãã caáperiparore bairo írã. “Na netõrõ caroarã majũ jãã ãniña,” ígarã mee, mujããrẽ tore bairo jãã átibojagarã. Caroa macããjẽ ɾuame roque mujãã caátianiparore bairo írã, tore bairo jãã átigarã. “Cabũgoroa quetibujããrã átiyama,” camasã jãã na caímiatacũãrẽ, baiɾãɾua tore bairo jãã átigarã. ⁸ Jãã ɾuame dopẽirã cariape macããjẽrẽ ricaati ɾuame jãã baibotiomasĩetĩña. Cariape macããjẽ quetibujããrique caĩrõrẽ bairo ɾuame jeto roque jãã caátimasĩnucũpee niña. ⁹ Bairi jãã ɾuame jããrẽ caĩñaterã cayeritutuaenarẽ bairo jãã na caĩmiatacũãrẽ, tũgoña useanirĩqũẽ mena jãã ãnicõãnucũña. Mujããrẽ juátigarã, tie mena jãã ɾuame popiye jãã catãũonucũrĩjẽ jũgori nemojãñurõ Dios mena mujãã catũgoñatutuapeere tũgoñarĩ jãã useaninucũña. Bairi tocãñacã gãmua mujããrẽ Diopɾe jãã jẽnibojanucũgarã, caroaro mujãã caátianie ñe ãnie to carũsaetiparore bairo írã. ¹⁰ Bairi ati carta mena mujãã yu quetibujãã woajoya, mujãã tũɾu yu caĩñañesẽãã ápara jũgoye. Topu yu caetaparo jũgoye roro mujãã caátianierẽ mujãã majũã qũẽnocõãña. Bairo mujãã caápata, yu ɾuame topu etaũ, tutuaro mena mujãã yu quetibujããtigu. Marĩ Quetiupã ɾuame roque tore bairo yu carotimasĩpeere yu jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripũ nemojãñurõ cã mujãã catũgoñatutuanutuparore bairo ï, tore bairo yu roticũwĩ. Mujããrẽ yu yapapuo reo joroque ï mee, tore yu quetibujãã roticũwĩ marĩ Quetiupã.

¹¹ Yu yarã, mujããrẽ yu sawoajo yaparoparo jũgoye atore bairo mujãã ñiña: Caroaro useanirĩqũẽ mena ãnajẽcusa. Caroaro átianajẽ ɾuamerẽ átianimasĩña. Tocãnacãɾua caroaro yeri ñurõ ãmeo átianajẽcusa. Tunu bairoa jĩcã yericũnarẽ bairo ãnajẽcusa. Marĩ Pacũ Dios ãmeo mairĩqũẽrẽ, bairi jĩcã yericutaje caãrẽ cajou mujãã mena cã ãmarõ. ¹² Tunu bairoa caroaro nucũbũgorique mena ãmeo bocári ãmeo jẽniña. ¹³ Marĩ yarã ato macããna Jesucristore catũgousarã nipetiro mujããrẽ ñuroti joyama.

¹⁴ Jesucristo marĩ Quetiupã caroare cã jonemoãto mujãã nipetirore. Tunu bairo marĩ Pacũ Dios nocãrõ marĩrẽ camai, bairi cã Yeri Espĩritu Santo caã mujãã mena cã ãnicõã ninucũãto.

Tocãrõã niña atie queti yu sawoaturije.

Carta de San Pablo a los GÁLATAS

Saludo

¹ Yu, Pablo cawámecucu, Jesucristo cū caquetibujurotijou apóstol majū yu añiña. Camasā aperā ūna beseri na caquetibujurotijoricu mee yu añiña. Jesucristo, cū pacu Dios mena roque na caquetibujurotijoricu majū yu añiña. Mai, Dios puame cū macū Jesucristore cū catiopyupi, cariacoaatcu cū caāniamiatacūārē. ² Bairi marī yarā Jesucristore catūgousarā yu mena caāna mena, mujāā yu woajoya, mujāā Galacia yepa macāāna űbueri majārē. ³ Bairi mai, marī Pacu Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena caroa yeri cūtajere mujāā na jonemoáto. Caroarero yeri jōrō ānajē cūtajē cūārē mujāā na jonemoáto. ⁴ Mai, Jesucristo puame yucupāipū uwiricarō mano riayupi marī carorije wapa. Tunu bairoa roro atī űmurecōo macāāna marī caātīānie wapare netōōgu riayupi. Tore bairo baiyupi, marī Pacu Dios, Jesucristo pacu cū caboro jūgori yua. ⁵ Bairi yu puame tiere masīrī, atore bairo űi basapeoya: “űNocārō caűiū cū añiñati marī Pacu Dios! Tocānacā rāmua caűiū nicōā ninucūgūmi. Bairoa to baiāto,” űiña yua.

No hay otro mensaje de salvación

⁶ Āmerē butiōro yu tūgoña yapapuaya, Diore catūgousaricarā nimirācūā, cūrē yoaro mee mujāā cajānarījē jūgori yua. Dios puame Jesucristo jūgori mujāārē maiwī. Bairo mujāārē cū camāmiatacūārē, cū yaye caroa queti camasārē cū canetōōrījē quetire jānarī, apeye queti puamerē mujāā tūgousaya. Tiere masīrī, butiōro yu tūgoña yapapuaya. ⁷ Cariape majūrā, apeye quetibujurīque camasā na canetōōpee űnie maniña. Bairo cabāmiatacūārē, aperā jīcāārā mujāārē quetibujū mawijiorā átīyama. Jesucristo yaye caroa quetire quetibujū mawijibuipeogarā átīnucūñama mujāārē. ⁸ Bairi ni jīcāū űcū Dios camasārē cū canetōōrīqūē caroa queti űnie meerē cū caquetibujūata, peero caūpetietopū cū ápáro. Yu űcū, o űmurecōo macāācū āngel űcū cū caāmata cūārē, popiye cū baiāto, roro ricaati cū caquetibujurīje jūgori yua. ⁹ Merē cajūgoyperu cūārē tore bairo mujāārē űi quetibujūwu. Bairi āmerē tunu mujāārē yu quetibujūnemoña: Ni jīcāū űcū Dios camasārē cū canetōōrīqūē caroa queti mujāā catūgojūgorīque űnie meerē mujāā cū caquetibujūata, peero caūpetietopū cū ápáro.

¹⁰ Camasā, yu caquetibujurījere na űñajesoāto ű mee, tiere yu quetibujūnucūña. Dios puame roque yu caātīere quīñajesoāto ű, mujāārē yu quetibujūnucūña atie cū yaye quetire. Camasā ricaati caquetibujurā mena caroarero tuagu mee yu átīāniña. űNarē tutuaro mena yu caquetibujueticōāta, Jesucristo cū caquetibujurotijoricu mee yu añibujou!

Cómo llegó Pablo a ser apóstol

¹¹ Yu yarā, atiere masīña mujāā cūā: Caroa queti camasārē Dios cū canetōōrīqūē quetire mujāā yu quetibujūnucūña. Atī űmurecōo macāāna camasā na catūgoñarījē mena na caűquetibujurīje űnie meerē yu quetibujūnucūña. ¹² Ni jīcāū űcū camasocu yu quetibujū rotijōemi. Tunu bairoa ni űcū camasocu yu buemi atie mujāā yu caquetibujurījere. Jesucristo puame roque cū majūpua yu masīōwī nipetirīje mujāā yu caquetibujurījere.

¹³ Bairārna, mujāā tūgorīcarā mai cajūgoyperu judío majā na carotirore bairo ācū yu caātajere. Tutuaro mena Dios yu poa macāānarē popiye na baiō joroque na yu átīsanucūwū. Bairo ācu, Dios ya poa macāāna na petio joroque yu átīgamiwū. ¹⁴ Bairna judío majā yayere yu capaa āniwatoare merē aperā yu yarā, yu tūni cabūtoa caāna netōjāñurō camasī majū yu āmu. Mai, judío majā na carotirīje puame netōjāñurō yu űicajāā ānana na caātīānajērē yu átīcōā niganucūwū. Tie quetibujurīque jeto caānicōāninucūrō yu bootūgoñanucūwū. ¹⁵ Bairo cabai yu caāniamiatacūārē, merē Dios puame yu cabuīaparo jūgoyperu ya besecōāñupī. Bairo yu beseri yua, nocārō yure camai ānirī, cū yau yu ānio joroque yu āmi. Cū majū cū caborore bairo yu beseyupi. ¹⁶ Bairo yure camai ānirī yua, cū caborore bairo ācu, cū macū Jesucristore yu masīō joroque yu āmi. Bairo cū macārē yu masīōrī yua, cū yaye caroa queti camasārē cū canetōōrīqūē quetire yu quetibujū rotijowī judío majā caāmerārē. Bairo cabairīpaure ni jīcāū űcū camasocu mena jēniñarī yu masījūgoeru. ¹⁷ Tunu bairoa Jerusalēru átī, yu jūgoye apóstolea majā caānijūgorīcarā cūārē na yu jēniñaeprū yu cabairījere. Bairo átiri mee, jicoquei yoworicaro mano Arabia yeparu yu acoápá. Cabero Damasco macāru yu tunuetau tunu.

¹⁸ Yoaro itia cūma beropu roque yua, Jerusalén macāru yu ápú. Bairo ti macā etau, Pedrore cū yu masījūgowu. Cū mena yua puga wāmo peti jīcā ruo petiro cānacā rāmū majū yu tuawu. ¹⁹ Bairo topu ācū, noa űna aperā apóstolea majārē na yu bocāeru. Santiago, marī Quetiupau bai jetore cū yu bocāwu. ²⁰ Bairi carīape Dios cū cañajoro mujāārē űiña: Atie mujāā yu cawoajorīje cabūgoro macāājē mee űiña. Cariape macāājē majū űiña.

²¹ Tie bero yua, yu puame Siria, bairi Cilicia yepaarpu yu acoápu. ²² Mai, bairãpu mañi yarã Cristore catũgousari poari, Judea yepa macãana yu majũpũã yu bocãema. ²³ Atore bairo na caĩquetibujuri je jettore tũgonucũũpã: “Marĩrẽ roro capajĩãga usamirĩcũ ãmerẽ yua tũgoñatutuarique caroa quetire camasãrẽ na quetibuju átiupu. Ji yuteapure mai marĩrẽ cayasioregamirĩcũ camasãrẽ caroa quetire na quetibuju átiupu,” na caĩquetibujunucũũrĩ je jettore tũgonucũũpã. ²⁴ Bairo yu cabairijere tũgori, bũtioro Diopure cã basapeonucũũpã.

2

Los otros apóstoles aceptan a Pablo

¹ Cabero puãa wãmo peti rapore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã cũma bero majũpu yu ápu tunu Bernabẽ mena Jerusalẽn macãpũre. Bairo ácu, yu mena cũ yu pii ápu marĩ yau Tito cããrẽ. ² Cabũgoro mee yu ápu ti macãpũre. Dios puame roque topu yu árotiwĩ. Bairo to Jerusalẽpu ácu yua, cabutoa camasãrã na caĩroarã mena Jesucristo yarã jesaye jãã neñawũ. Bairo na mena neñarĩ, na jãã quetibujuwu nipetirije judío majã caãmerãrẽ jãã caquetibuju ñesẽãnucũũrĩjẽrẽ. Yu puame yu paarique yu caátaje, yu caátianie cãã to yaseticõãto ĩ, tore bairo nipetirije na yu quetibujuwu. “Mu paarique ñumajũcõãña,” na caĩparore bairo ĩ, tore bairo na yu quetibujuwu. ³ Mai, Tito yu mena caátãcu puame griego majã yau ãmi. Bairo griego majã yau cã caãnimiatãcããrẽ, judío majã caãmuarẽ na caãtinucũũrõrẽ bairo cũ ápewã. Dios yau nĩgu, cũ rupau macããtõ ñnorẽ yisetaecoemi cabutoa camasãrãrẽ. ⁴ Jicããrã jãã yarã judío majã caĩtopairã puame yasioro atiri jãã caneñarõpu jãã mena neñãũpã na cãã. Na puame to jãã cabusurijere catũgorutiri majãrẽ bairo anã baiyupa. “Roro majũ Jesucristo puame jettore cũ tũgousarã átiyama Pabljãã,” ĩ busujãmasĩgarã, jãã caĩrĩjẽrẽ tũgorutiranã baiyupa. Bairo jãã ĩ busujãrĩ yua, Moissẽ ãnacũ cũ caãtiroticũũrĩqũerẽ caãtiecorã majũ tunu jãã tuao joroque átigarã baimiũpã. ⁵ Bairo jããrẽ na caãtigamiatacããrẽ, jãã puame peeto ñno na caĩrĩjẽrẽ jãã tũgousaeru. Caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire caroaro mujãã catũgousacõãno bootũgoñarĩ, narẽ jãã rotiecoeru.

⁶ Bairãpu, cabutoa camasãrãrẽ bairo caãna ape wãme yu caãtinemopeere yu quetibuju masĩõẽma. Bairpu yu puame camasãrãrẽ bairo na caãnajẽ cutiere bũtioro majũ yu tũgoñãẽtĩña. Dios puame bui macããjẽ marĩ caãtãnierẽ caĩñabesei mee niñami. ⁷ Bairo ape wãme yu caãtinemopeere yu quetibuju masĩõtĩrĩ yua, cariapea Dios yu cũ cabeseriquere tũgoñamasĩwã. “Cariapea Dios, caroa queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire cũ quetibuju rotijoyupi judío majã caãmerãrẽ,” ĩ tũgoñãcõãwã. “Judío majãrẽ Dios, Pedrorẽ cũ caquetibuju roticũũrĩcõrõrẽ bairo Pablo cããrẽ judío majã caãmerãrẽ cũ quetibuju roticũũpũ Dios,” cariapea ñi tũgoñãcõãwã yua. ⁸ Bairi cã, Dios, Pedrorẽ judío majãrẽ caquetibujupau apõstol majũ cacũũrcũna yu, Pablo cããrẽ judío majã caãmerãrẽ caquetibujupau apõstol majũ yu cũwĩ.

⁹ Bairo yu cabairo jũgori Santiãgo, Pedro, bairi Juan ñubueri majã quetiuparãrẽ bairo caãna puame yu paariquere merẽ masĩwã. Bairo masĩrĩ yua, “Dios puame caroaro cũ quetibuju masĩõ joroque cũ ásupi Pablõrẽ,” ĩ tũgoñawã. “Mu paarique ñumajũcõãña,” ñiwã yua. Bairo caĩrã ãnirĩ, “Jicãrõrẽã bairo jãã paarique bapa mu ãniña,” ñigarã yua, yu wãmo ñewã. Yu bapa Bernabẽ cããrẽ cũ wãmo ñewã. Bairi yu jicã yericũna, atore bairo jãã ãmeo ĩ tuawu: “Mujãã puame judío majã caãmerãrẽ na mujãã quetibujugarã Dios yaye quetire. Jãã puamea judío majãrẽ caquetibujuparã jãã ãnigarã,” jãã ãmeo ĩ tuawu yua. ¹⁰ Bairãpu, Pedrojãã atie jeto jãã caãtipeere bowã: “Cabopacarãrẽ caroaro majũ na mujãã juãpa,” jãã ĩcũwã. Merẽ yu puamea na, cabopacarãrẽ caroaro mena na cãjããtinemo ãnincũũ yu ãmu bairpu.

Pablo reprende a Pedro en Antioquía

¹¹ Pedro Antioquiãpu cũ caátã watoare cũ majũpũrea tutuaro cũ yu tutirocajowu. Mai, cũ puame carorije marĩ yasio joroque caãtie majũrẽ ácu baiwĩ. Bairi tutuaro cũ majũpũrea cũ yu quetibujuwu. ¹² Mai, atore bairo baiwĩ cãrẽ tore bairo cũ ñio joroque: Pedro puame caãnjũgoro judío majã caãmerã mena uãa ruiwĩ. Bairo cũ caũgaãno yua, judío majã aperã, Santiãgo cũ cajoátana etawã. Bairo na caetaro ñnarĩ yua, Pedro puame na wãmu weyocõãmĩ judío majã caãmerãrẽ. Na mena uãa ruinemoemi yua. Cũ puame, “Marĩ rupau macããtõrẽ marĩ cayiseeticõãta, marĩ netõmasĩẽna,” caĩquetibujuri majã na caetaro uwiri yua, na mena uãganemoemi. ¹³ Aperã judío majã catũgousari majã cãã roro cũ caãtiere cãrẽã bairo átigawã. “Na rupau cayiseena mena marĩ caũgaata, ñiña,” caĩrã nimirãcũã, na caĩrõrẽ bairo ápewã. Na teejãñuwã. Roro majũ Pedro cũ caãtijũgorije jũgori yua, tame, Bernabẽpu cãã na caãtorea bairo na átiusawĩ.

¹⁴ Bairo roro majũ, caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ queti caquetibujurore bairo na caãtijããtietore ñnarĩ yua, yu puame atore bairo cũ ñiwũ, nipetiro caneñarã na catũgoro Pedrorẽ: “Mu, judío majã yau nimicũã, judío majã yau meerẽ judío majã caãmerã

watoapu mu ãniapu. Mu puame bairo cabai nimicãã, ¿Dopẽi judío majã caãmerãrê, judío majãrê bairo na ãnio joroque bũtioro na mu átirotagiyati?" cũ ñi tutiwu.

Los judíos y los no judíos alcanzan la salvación por fe

¹⁵ Mai, jãã puame jicoqueipua judío majãrê bairo camasãwãcãrĩcãrã jãã ãniãna. Carorije caãtĩnĩpĩarã Diore camasiẽna ùna caãna mee jãã ãniãna. ¹⁶ Bairo jãã cabaimiatucããrê, ni jĩcãũ ùcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrêrê cũ caãtie mena jũgori carorije cacũgoecure bairo tuamasĩetĩnami. Jesucristo jetore marĩ catũgousarije jũgori roque, tore bairo marĩ tuamasĩãna. Merê tiere marĩ masĩcõããna. Bairo marĩ, Jesucristore catũgousajũgoricarã majũ marĩ ãniãna, cũ mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori marĩ carorije wapare marĩ cũ canetõõbojaparore bairo Irã yua. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrê carotirore bairo marĩ caãtie jũgori mee marĩ netõmasĩãna. Merê atiere marĩ masĩãna: Ni jĩcãũ ùcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrê carotirore bairo cũ caãtie jũgori ñe ùnie cawapa cũgoecure bairo Dios cũ caĩñajoro tuamasĩetĩnami.

¹⁷ Marĩ puame, "Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije mena jeto marĩ netõgarã," marĩ ï tũgoñããna. Bairo ï tũgoñamĩrãcãã, cabero yua, "Marĩ ñicũjãã na caroticũrĩqũrê marĩ caãticõãnie jũgori roque marĩ netõgarã," marĩ caĩtũgoñabõcaata, " Jesucristo puame carorije majũ átijũgou átiyami, 'Igarã ato,'" ¿marĩ Ìbujiocũti? ¡Baetiyã! Jesucristo carorije marĩrê caãtijũgou mee niãni. ¹⁸ Torecũ, yu puame jĩcã wãme dope caãperiere cũcõãrĩ, apeye caroa macããjê puamerê caãticõãjũgoricũ nimicãã, tunu tie yu caãtijũgorique macããjê puamerê yu caãtinemoata, ñũetĩãna. Tore bairo yu caãpata, yu yaye wapa paio cabuicũcũ majũ yu tuabujio. ¹⁹ Mai, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrêrê yu caãtijãtĩmasĩetĩe jũgori cayacoatacure bairo caãcũ yu ãnimiwã. ãmerê yua, tiere catũgousajãnarĩcũ majũ yu ãniãna. Bairo tũgousajãnarĩ yua, Dios cũ canetõpau, cũ mena cacaticõãninucũpau yu tuaya. Jesucristo puame roque merê yu carorijere netõõgũ, yucũpãĩpu yu riabojayupi. Bairo cũ mena yucũpãĩpu cariaricure bairo yu tuaya. ²⁰ Torecũ, yu puame yu majũ rupau mena yu átĩãmerĩã ãmerê yua. Jesucristo yũpũre cũ caãno jũgori, cũ caborore bairo jeto caãtĩãninucũũ majũ yu tuaya yua. Bairo caãcũ ãnĩrĩ ãme ati rupau mena ati yepapũre yu caãno ùno mai, cũ, Dios macũ mena yu catũgoñatutuarije mena jeto yu ãnicõããna. Cũ puame nocãrõ yũre camai ãnĩrĩ, cũ majũã yu carorije wapare netõõgũ, yucũpãĩpu pajĩãecori yu riabojayupi. ²¹ Bairo nocãrõ Dios caũũu, yu mena caroaro cũ caãtiere boeticõã yu baigaetiyã. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrêrê tũgousari, tie carotirore bairo marĩ caãtie jũgori marĩ carorije wapare canetõecoricarã marĩ caãmata, Jesucristo puame cabũgoro wapa mano yucũpãĩpu riabujioricumi.

3

La ley o la fe

¹ ¡Galata yepa macããna, mujãã, catũgomasiẽna majũ mujãã ãniãna! ¿Noa mujããrê tore bairo roro majũ mujãã tũgoñamawijiao joroque mujãã na átĩ? Mujããrê quetibũju ñesẽãrã, caroaro jĩcãrõ tãni majũ mujãã caĩñarõpua Jesucristo yucũpãĩpu cũ cariariquere mujããrê jãã quetibũjuwujã ritaa. ² Bairo atie yu cajẽniãrĩjê jetore cariapea yu mujãã caquetibũjoro yu boya: ¿Mujãã puame Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrêrê mujãã catũgousarije jũgori Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê mujãã ñerĩ? Mujãã baiepu. Jesucristo yaye queti caroa queti jãã caquetibũjuriquere tũgousari bero roque, Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê mujãã cũgojũgowũ. ³ Yu yarã, ¿nocãrõ catũgomasiẽna majũ mujãã ãniãnati? Dios Yeri Espĩritu Santore catũgousajũgoricarã majũ nimĩrãcãã, ¿dopẽĩrã ãmerê mujãã majũã ati rupau mena mujãã caãtitutuarije mena Dios yaye macããjêrê mujãã átĩãni jũgogayati? ⁴ Nocãrõ capee caroa mujãã caãtĩmasĩjũgomĩrĩqũrê yua cabũgoro macããjê majũ ãñupã mujããrê. Yu puamerã, tocãrõ majũ cabũgoro macããjê caãnipee mee ãñupã mujããrê, ¡tame! ⁵ Dios roque cũ Yeri Espĩritu Santo majũrê mujãã joyupi. Bairo mujããrê jori, caroa cũ caãti ñĩomasĩrĩjêrê mujãã watoapũre átĩ ñĩõñupĩ. Tore bairo cũ caãpata, ¿dopẽĩ tore bairo cũ ásupari? "Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũrê caĩrõrê bairo nipetirije na átĩpeyocõãto," ï mee, tore bairo ásupi. Caroa queti jãã caquetibũjuriquere caroaro mujãã catũgousaparore bairo ï, tore bairo átĩnucũnami Dios.

⁶ Abraham ãnacũ puame caroaro Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori, ñe ùnie cawapa cũgoecure bairo qũĩñãñupĩ. ⁷ Bairo cabairo jũgori atiere mujããrê masĩrotiyã: Cariapea Abraham ãnacũrê bairo Diore catũgousarã, cũ pãrãmerãrê bairo caãna Dios mena jeto catũgoñatutuarã ninucũñama. ⁸ Merê baipua Dios cajũgoyepua judío majã caãmerã cũãrê, cũ mena na catũgoñatutuarije jũgori ñe ùnie cawapa cũgoenarê bairo cũ caĩñapeere cũ yu tutĩpu quetibũju cũweyocõãñupĩ. Atore bairo caroa quetire qũĩ quetibũju jũgoyeticũñãñupĩ Dios marĩ ñicũ Abraham ãnacũrê: "Tocãnacãpũna masapoari macããnarê murê bairo yu mena na catũgoñatutuarije jũgori caroarã ñe ùnie cawapa cũgoena na ãnio joroque na yu átigu," qũĩ quetibũju jũgoyetiyupi Dios Abrahamê. ⁹ Bairo Jesucristo mena catũgoñatutuarã puame

Abraham ānacūrē Dios caroare cū cū cajoricarorea bairo na cūā caroare cū cajorā majū niñama, Abraham ānacū Dios mena catūgoñatutuaricurea bairo yua.

¹⁰ Bairo noa ūna Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jetore tūgoasari na carorije wapare na canetōgaata, cañuena carorije cawapa cūgorā majū tuagarāma. Merē torea bairo ī quetibūjuya Dios ya tutipū na cawoatucūrīqūē cūā: “Nī ūcū caroaro mena Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caīrōrē bairo jīcā wāme rūsaricaro mano cū catūgoasapeteticōāta, cañuecū, carorije cawapa cūgon majū tuagumi,” ī quetibūjuyupa.

¹¹ Bairo cabairoi, merē caroaro majū mujāā masīrā: Nī jīcā ūcū roticūrīqūē caīrōrē bairo cū caātie jūgori ñe ūnie carorije wapa cūgoecu tuamasētīñami. Atorea bairo ī quetibūjuya Dios ya tutipū cūārē: “Carorije cawapa cūgoecu bairo yu caññau puame yu mena cū catūgoñatutuarije jūgori nicōā ninucūgumi,” ī woatuyupa Dios ya tutipure. ¹² Moisés ānacū cū caātīroticūrīqūē puame torea bairo mee quetibūjuya. Atore bairo puame roque ī quetibūjuya tie, Dios ya tutipū cūārē: “Nī jīcā ūcū roticūrīqūē carotirore bairo ñe ūnie rūsaricaro mano caātiyeoyu netōmasīgumi. Dios tūpū ānicōā ninucūgumi tocānacā rūmua. Tore bairo jīcārō tāni cū caātiyeoeticōāta, carorije wapa cacūgon majū tuagumi Dios cū caññajoro.”

¹³ Cristo puame roque Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori nocārō pairo marī carorije wapa marī cacūgomīrīqūērē marī netōbojayupi. Cū puame carorije caāpei nimicūā, carorije caācure bairo yua roro majū marī yaye wapa jūgori marī riabojayupi. Atore bairo iña Dios ya tutipū na cawoatucūrīqūē cūā: “Nī jīcā ūcū cañuecū majū caācū yucapāipū papuatuecori cū riāto,” ī quetibūjuya ti tutipū.

¹⁴ Atore bairo baietayupa Dios, “Caroaro majū mu yu ātigu,” Abrahārē cū cū caīcūrīqūērē judío majā caāmerā cūā Cristo jūgori jīcārō na cacūgopetiparore bairo ī yua. Tunu bairoa cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori Espiritu Santo Dios marīrē cū cajogaricure nipetiro cū marī cūgomasīña marī yeripū yua.

La ley y la promesa

¹⁵ Yu yarā, āmerē camasā ati ūmurecōo macāāna na caāmeoātie ūnie mena īcōñari, mujāā yu quetibūjupa: Jīcā caūmu, “Atore bairo marī āmeo ātiroa,” ī, cū wāmerē jīcā pūrō ūnopu woatucōña peyocōāñami, aperā, “Tore bairo mee niña,” na caīmasīētiparore bairo ī yua. Tore bairo cū mujāā cū caīcūata, nī jīcā cū caātigarijere cū ēñotamasētīñami. O tunu bairoa cū caātīataje carūsaata, “Atore bairo puame boya,” īri ape wāme ti pūrōpure woabuipeo masētīñama. ¹⁶ Bairo āmerē yua marī masīña: Dios puame Abraham ānacūrē, “Caroaro majū mu yu ātigu. Cabero torea bairo yu ātigu mu pārāmi caānipau cūārē,” qūī cūñupī Dios. Mai, Dios ya tuti na cawoaturique puame, “capāārā mu pārāmerā,” ī quetibūjuetiya. Atore bairo puame jeto iña: “Jīcā mu pārāmi cūārē caroaro yu ātigu,” ī quetibūjuya. Bairo “mu pārāmi” cū caīrīcū puame Jesucristo niñami. Cārēā īgu torea bairo īñupī Dios cū ya tutipure.

¹⁷ Atore bairo puame mujāā īgu niña: Dios puame Abrahārē, “Cawāma wāme mu yu ātigu,” qūī cūjūgoyupi. Bairo qūīācū, cū catutuarijere cū āti iñoñupī, “Yu caīrījērē yu wasoaeu,” īgu yua. Bairo cū caātaje jūgori, Moisés ānacū cū caātīcūrīqūē cuatro cientos treinta cūmarī beropu caāñijūgorique nimirōcūā, Dios, “Caroaro mu yu ātigu,” cū cū caīcūrīqūērē yasiomasētīña. Tunu bairoa Dios cū caījūgoyetiriquere cawapa manierē bairo to tuao joroque ātīmasīētiña.

¹⁸ Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori Dios caroaro marī cū caātipeere, cū caātigarique to caāmata, cabūgoroa, “Caroaro mu yu ātigu,” qūī cūbujioricūmi Dios Abraham ānacūrē. Cariape majūrā Dios, “Mu yu jomajūcōāgu,” cū cū caīrīqūērē ñe ūnie wapa jēnīrīcārō mano cū cajopeere ī, bairo īñupī.

¹⁹ “Toroque, ¿dopēī cū cūñuparī Dios cū carotiriquere Moisés ānacū mena?” mujāā ī tūgoñabujiorā. Yara, caberopu tie rotiriquere cūñupī Dios, roro camasā na caātīpainucūrījērē na catūgoñabōca masacatiparore bairo ī. Tie roticūrīqūē puame Jesucristo Abraham ānacū pārāmi ati yepa cū caetari watoapu roti ānimasījānañupā. Apeyera Dios puame cū majū mee, cūtu macāāna āngelea majā jūgori roque roticūrīqūērē cū joyupi Moisés ānacūrē. Bairo Moisés ānacū puame camasārē na quetibūjū netōōñupī yua tie roticūrīqūērē. ²⁰ Jīcā cū caātipeere cū caīcūrīqūē caāmata, apeipu cū cabusūnemobojaro boetiya. Tore bairo Dios cū majūpua cū caātipeere quetibūjuyupi Abrahārē. Aperārūrē quetibūjū netōrotiojesupi.

El propósito de la ley

²¹ Bairo bairo, ¿Moisés ānacū cū caroticūrīqūē puame Dios cū caātipeere ricaati to ānio joroque to ātoati? ¡Bairo ātīmasīēto! Moisés ānacū cū caroticūrīqūē marī caticōā nio joroque to caātīmasīata, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo jeto ātiri carorije wapa cacūgoena marī tuabujioricārā. ²² Bairārūna, Dios ya tutipū caīrō puamata, nipetiro carorije macāājērē caātīeconucūrā jeto marī āniña. Bairo caāna nimirācūā, Jesucristore noa ūna na catūgoasata, Dios caroaro cū caātigariquere cacūgoparā majū niñama.

²³ Mai, Jesucristo, marī catūgoñatutuarapu ati yepapu cū caetaparo jūgoyere Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori roro majū carorije macāājērē caātīecorā majū marī tuamiwā. Tore

bairo roro marí átiāninucūwū, Jesucristo cū majūpua marīrē cū caānajē cutiere marí cū camasiōparo jūgoye mai. ²⁴ Ape wāme ĩcōñarī ĩrīcārō puamata, Moisés cū caroticūrīqūē puame marīrē cabuejūgoñ cū caquetibujūgororea bairo marí carorije wapare marí masiō joroque marí āpu. Tore bairo marí baicōā āmu, Jesucristo ati yepapu cū caetaparo jūgoye mai. Bairo caāna marí caānimiatacūārē yua, āmerē cū mena marí catūgoñatutuarie jūgori ñe ũnie carorije cawapa mánarē bairo marí tuao joroque marí āmi.

²⁵ Bairi āmerē yua, Jesucristo ati yepapu caatácure cū tūgosari, cū mena catūgoñatutuarā majū marí āniña. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā mee marí āniña. Tie, marīrē cabueire bairo carotijūgoro marí boetiya yua.

²⁶ Bairi āmerē Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuarie jūgori nipetiro Dios pūnaarē bairo caāna majū mujāā āniña. ²⁷ Tunu bairo Jesucristo wāme mena ĩrī, mujāā cabautiza rotirique jūgori cū yarā cū mena ĩcārōrē bairo caāna majū mujāā tuaya. Cūrēā bairo ĩcā rupau caāna majū mujāā tuaya yua. ²⁸ Bairi ñe ũnie majū mee niña judío majā yau marí caānie, o grīego yau marí caānie cūā. Paabojari majōcu, o caroaro caānicōāu marí caānie cūā, ñe mee niña. Caāmu, carōmio cūā ĩcārō tūnia cū mena marí tūgoñatutuamañiña. Bairo yua Jesucristo mena ĩcārōrē bairo tūgoñatutuari nipetiro cū yarā, cū mena ĩcārō caāna majū mujāā tuacōāña, mujāā cūā yua. ²⁹ Bairo Jesucristo yarā majū mujāā caāmata, Abraham ānacū pārāmerā caāna majū mujāā tuaya. Bairo cū pārāmerārē bairo caāna ānirī Dios caroaro cūrē cū caātipere cū caācūjūgoyetiriquere mujāā cūā cacāgorā majū mujāā tuaya yua.

4

¹ Atore bairo puame mujāārē ĩquetibujūgu ñiña: ĩcāu cawīmau cū pacu cū cacūgomirīqūērē cacūgousapu, mai cawīmau ācū, dope bairo átimasīētīñami. Cū pacu paabojari majōcu cūārē dope bairo cū botiomasīētīñami. Cū pacu paabojari majōcu caācū puame mai nipe-
tirije cū cacūgopeere caroaro ĩñaricanūgōcote masīcōāñami. Bairo cū paabojari majōcu cū caññaricanūgōcotebojamiatacūārē, cabucu niácupu roque yua, cariape majūrā nipetiro cū pacu yaye caānajē upau marí catuapau niñami. ² Mai, cawīmau cū caāno, cū paabojari majū puame caroaro cū qūēñonucūñama. Tunu bairoa dope bairo cū caātigarije cūārē na puame jeto cū juātinemonucūñama. Tore bairo jeto cū juātiāninucūñama cū pacu cū cacūgoriquere cū cacūgomasīpa yutea, cū pacu cū caācūrīcā yutea caetaparo jūgoye mai. ³ Bairi torea bairo baiwu marí cūārē. Mai, marí puame cawīmarārē bairo āna, ati umrecoō macāāna na carotitutuarijere carotiecorā majū marí āmu. Bairoa niña, torea bairo ĩcōña quetibujugaata. ⁴ Bairo caāna marí caānimiatacūārē, Dios puame cū cacōrīcā yutea caetaro, cū macū marīrē canetōpaure ati yepapu cū joypu. Cū puame ĩcāō carōmio jūgori buiayupi ati yepapure. Bairo buiari cū cūā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caātiecoñu bairo caācū buiayupi. ⁵ Marí, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorārē marí netdōgu, cū cūā tiere carotiecoñu bairo ati yepapure etayupi. Bairo cū macū marí cū caātibojaro yua, cū pacu Dios puame cū pūnaarē bairo marí qūñāo joroque āsupi Jesús. ⁶ Tunu bairoa Dios pūnaa majū, merē marí caānierē marí masiō joroque ĩ, cū macū yau Espiritu Santore marí yeripu marí jowí. Bairo cū, Espiritu Santo marīpure cū caāno jūgori, “ĩjāā Pacu!” cū marí ĩnucūña Diore. ⁷ Bairo cabairo jūgori, āmerē yua marí puame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā mee marí āniña. Dios pūnaa majū caāna roque marí āniña. Bairo cū pūnaa majū marí caānoi, Jesucristo jūgori nipe-
tirije marí cū cajogorique cūārē cū caborore bairo marí jogami.

Pablo se preocupa por los creyentes

⁸ Mai, mujāā puame cajūgoyepure Diore camasiēna majū mujāā āñupā. Bairo Diore camasiēna ānirī, Dios mee caāna, jūgūēārē cañroarā majū mujāā āñupā. Na, jūgūēā puame cariape majūrā Dios ũna mee niñama. ⁹ Bairo cabairicarā nimirācūā, āme roquere yua Dios majūrē camasiēna mujāā āniña. O, “Dios puame ĩcā nūgōā mujāārē ĩñamajūgori mujāā beseyupi,” ĩgu ñiña ape watoara. Bairo Diore camasiēna nimirācūā, ĩdopēārā roticūrīqūērē caātirotiecorā majū mujāā tuagayati tunu? Tie roticūrīqūē puame dope caāperie catutu-
aetiere bairo caānie niña. Bairi, ĩdopēārā tiere mujāā tūgousagayati tunu? ¹⁰ Mai, mujāā puame atore bairo mujāā ātinucūña: Di rāmu, o di miupu ũno, o ti yutea, ti cūmarē caetaro ĩñarā, judío majārē bairo mujāā bose rāmu ātipeonucūña. ĩDopēārā tore bairo mujāā ātinucūñati? ¹¹ Bairi tiere tūgoñarī, yu puame mujāā cabairijere yu tūgoña uwijāñuñā! “Narē yu caquetibujurique cabūgoro majū āñupā. Yu paarique yasicōāto,” ñi tūgoña uwiya.

¹² Yu yarā, bairi atore bairo mujāā yu ātirotiya: Caroaro tūgomasīña mujāā yu cabairijere. Yu puame roticūrīqūērē carotiecoricu nimicūā, āmerē tiere caātirotiecoñu mee yu āniña. Tore a bairo mujāā cūā caātirotiecoena majū mujāā āmu cajūgoyepure. Bairi yurea bairo caātirotiecoena āninemoña tunu. Baiārpu, cajūgoyepua mujāā mena yu caāno, caroaro yu mujāā qūēnowū. ¹³ Roro majū yu riawu, mujāā tūpure ācū. Bairo riamicūā, tie yu riaye jūgori tuari, caānijūgoro mujāārē caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē queti majūrē

mujãã yu quetibujugowu. Tiere merë mujãã masiña. ¹⁴ Bairo yoaro mujãã ture yu caria ânimiatacããrë, yure mujãã iñateeru. Tunu bairo yure cateena âniri, caroaro jicãrõ tûni yu caquetibujurijere yu mujãã tûgousawu. Umurecõo macããcû ángel majürë catûgousarãrë bairo caroaro majü yu cañirjërë mujãã tûgousawu. Jesucristo cû majürüna mujããrë cû caquetibujurore bairo caroaro majü yu mujãã tûgousawu Jesucristo yaye quetire mujãã yu caquetibujurijere yua! ¹⁵ Bairo caroaro useaniriquë mena mujãã catûgousamiriquë mena, ¿dope ámerë mujãã baiyati yua? Apeyera, caroaro mujãã caátajere mujãã ñibusupa: Marí caapeare nerí apeire marí cajomasirjërë to caãmata, mujãã puame cotericaró mano mujãã caapeare nerí, yure cajoparãrë bairo majü mujãã baimiwü. ¹⁶ Bairo majü cabairicarã nimirãcãã, ámerë, ¿dope mujãã baiyati? Yu puame cariape macããjërë mujãã yu caquetibujurije jûgori yua, mujããrã, ¿mujãã pesuure bairo yu tuayati?

¹⁷ Apeyera mujããtu caquetibujufiesëãnucürã caroa quetire quetibujurã mee átinucûñama. Roro mujããrë na cañogarijere bootûgoñari, quetibujurã átinucûñama. Tunu bairoa jãã caquetibujurijere cûcõãri, na caquetibujurije carorije macããjë puamerë mujãã catûgousaro borã, tore bairo í quetibujunucûñama. ¹⁸ Bairopua, camasã aperãrë caroaro marí cajuátnemogarije caroa cañurjërë áno baiya. Roro camasãrë na átigarique mena tûgoñari na marí cañorarije roque cañuete niña. Bairi mujããtu caãna mujããrë mairí, caroaro mujãã na cañroagaata, tocãnacã rãmua tore bairo jeto mujãã na áparo. To mujããtu yu caãno jeto meerë tore bairo mujãã na ñroa ámarõ. Na puame yure boena, tore bairo bainucûñama. ¹⁹ Yu pûnaarë bairo caãna, yu camairã ámerã tunu ricaati roro mujãã catûgousaro jûgori butioro yu tûgoña yapapuajãñuñu mujãã mena. Jicãõ carõmio pûnaa cutigo, butioro cõ cawisiorore bairo roro majü yu cãã mujãã mena yu tûgoña yapapuajãñuñu. Baiupa tore bairo jeto yu yapapuacõã ninucûgu Jesucristore caroaro jicãrõ tûni cû mujãã catûgousapetiro beropu. Tocãrõpu roquere yua yu yerijãgu mujãã mena. ²⁰ Baiupa, ámea mujãã tûpu yu ánicõãgamiña, apeye mujããrë yu cañquetibujugarijere mujãã quetibujugu. Tame, mujãã mena capee majü yu tûgoñacõãmiña baiupa. Cayoaropu marí caãnie jûgori dope ñinemomasietíña.

El ejemplo de Agar y Sara

²¹ Mujãã, Moisés ánacü cû caroticüríqûerë cabonetõrã, “Tie mena jûgori marí netõmasiña,” cañrã cariape yure jicã wãme yu quetibujuya: ¿Moisés ánacü cû caátiroticüríqûë cañquetibujurijere mujãã tûgoetinucûñati? Mujãã tûgonucürã tiere. ²² Mai, atore bairo quetibujuya: Abraham ánacü pugarã caãmuarë pûnaa cûsupi. Jicãã cû paacoteri majõco Agar cawãmecõo mena macã cûsupi. Apei puamerã cû ñumo Sara cawãmecõo, cû paacoteri majõco mee caãcõ mena macã cûsupi. ²³ Mai, Agar mena jûgori cû camacãcucu puame nipetiro ati yepa macããna camasã na cabuianucürõrëã bairo buiayupi. Bairo cû cabuiamiatacããrë, apei, cû ñumo majü mena cû camacãcutacu puamea Dios Abrahãrë, “Cawãcõpu nimicãã, mu macã cutigu Sara mena,” cû cû cañjûgoyeticüricãrõrë bairo to baietajo joroque í buiayupi.

²⁴ Tie queti bui macããjërë bairo í quetibujuro mee iña. Atore bairo niña: Na, pugarã rõmia puame pugã poa macããna camasãrë, “Tore bairo mujãã yu átiyu,” Dios cû cañjûgoyeticüricãrõrë bairo caãna niñama. Agar puame Moisés ánacürë Sinai cawãmecuti úttãpu cû caãno, Dios cû cû caroticüríqûerë cû cajoricarore bairo caãcõ niñamo. Bairi tie roticüríqûerë cañroarã puame tiere carotiecoparã majü tuacõãñama. ²⁵ Ape wãme ñicãrõ puamata, Agar puame Arabia yepa caãni úttãu Sinaire bairo caãcõ niñamo. Bairi Sinai puame áme caãni macã Jerusalén macãrë bairo niña yua. Bairi ti macã caãna cûã Moisés ánacü cû caátiroticüríqûerë carotiecoparã majü tuacõãñama, paabojarico Agar cõ catuaricarorea bairo yua. ²⁶ Marí puame roque jõbui umurecõõpu caãni macã cawãma Jerusalén macã macããna caãniparã majü marí ániña. Bairo caãna âniri Moisés ánacü cû caroticüríqûerë carotiecorã mee marí ániña. ²⁷ Atiere bairo í quetibujugu, Isaías ánacü cûã atore bairo í quetibujü jûgoyeticûñañupí Dios ya tutipu:

“Useanirí ãña mu, carõmio capûnaa cutimasieçõ.

Di rãmü ñno pûnaacutajere cawisioñaeçõ useanirí ãña.

Bairo mu caãnimiatããrë yua, áme roquere paabojari majõco cõ capûnaacutato netõjãñurõ, Dios cû camasirjërë jûgori, capûnaacuco mu ánicõago yua,”

í quetibujucûñupí Isaías ánacü.

²⁸ Yu yarã, yu bairãrë bairo caãna, mujãã puame Isaac ánacürë bairo caãna mujãã ániña. Bairi mujãã cãã Dios cû cañjûgoyeticüricãrã Abraham, bairi Sara pûnaarë bairo caãna mujãã ániña.

²⁹ Mai, ti yuteapure ati yepa macããna camasã na cabuianucürí wãmerë bairo cabuaricu puame butioro quíñateyupi, Espiritu Santo jûgori cabuiaricu Isaac puamerë. Bairi áme ati yutea caãno cããrë butioro iñatejãñuñama judío majã Jerusalén macããna, Espiritu Santo jûgori Dios cû pûnaa na ánio joroque cû caátanarë. ³⁰ Bairi atore bairo puame í quetibujü woatuyupa Dios ya tutipu cããrë: “Paabojari majõco cõ macã mena aperopu cõ acoápáro.

Cū, cō macū puame apeo macū mena cū pacu yaye cañajērē peeto ūno cacāgousapau mee niñami.” I quetibujū woatuyupa. ³¹ Bairo cabairo jūgori, yu yarā, paabojarī majōco pūnaarē bairo caña mee marī āniña. Sara, caroaro cañnacō pūnaarē bairo roque caña majū marī āniña.

5

Firmes en la libertad

¹ Mai, Jesucristo puame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā majū marī cañnimirīqūērē marī netōō joroque marī āmi. Bairo marī cū caátaje jūgori mujāā puame caroaro jeto ānajē cūticōā ninucūña tocānacā rūmua. Roro majū tunu caātirotiecorārē bairo tuanemoeticōāña.

² Yu Pablo, mujāā yu caīquetibujurijere caroaro jīcārō tāni majū tūgopeoya: Judío majā na caātinucūrī wāme, na rupau macāājē yisetarique ūnierē mujāā cāā mujāā caātiāniganucūata, dope bairo Jesucristo mujāārē cū canetōōrīqūē wapa maniña. ³ Mujāārē ūnempō tunu: Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū cū rupau macāājē yisetarique ūnierē cū caātiāniganucūata, nipetirije Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūērē carotiecou majū tuacōāgumi.

⁴ Mujāā, roticūrīqūērē mujāā caātie jūgori canetōōgatūgoñanucūrā, Jesucristo puamerē cū tūgousajānarā mujāā ātiya. Bairo caña ānirī, Dios mujāārē cū camairījērē, mujāārē cū canetōōrīqūē cūārē caboena majū tuarā mujāā baiya. ⁵ Jāā, tiere caīroaena puamea Espiritu Santo jūgori, bairi tunu Jesucristo mena jāā catūgoñatutuacōānie jūgori jāā carorije wapare canetōōcoparā majū jāā tuacōāña. ⁶ Bairi Jesucristo mena marī caāmata, yisetarotirique ūnie, o yisetarotietaje cūā caānimajūrījē mee niña. Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije roque caānimajūrījē niña. Bairo cū mena marī catūgoñatutuarije mena caroaro camasārē na marī maimasīgarā.

⁷ Mujāā, Galacia yepa macāāna, caroaro majū Jesucristore cū mujāā tūgousa jūgomiwū. ζNoa mujāārē cariape quetire mujāā tūgousa jānao joroque na āti? ⁸ Dios mee tore bairo mujāā jānao joroque āsupi. Cū puame mujāārē cabesericu majū roque niñami. ⁹ Bairi merē jīcā wāme īrīqūērē īrīcārō puamata, mujāā masīña: “Petoaca levadurare marī cajāāmiatacūārē, pan qūēnorīcā buruare petropu jesapeticoaya.” Torea bairo roro ricaati quetibujurique jīcā wāmeacārē mujāā catūgousaata, cabero capee majū mujāā tūgousagarā carorije macāājērē. ¹⁰ Marī Quetiupau puame ricaati wāme, roro mujāā catūgoña āniamiatacūārē, caroa wāmerē mujāā ātiānio joroque mujāā ātigumi tunu. Bairo mujāā cū caātipeere tūgoñarī, yu puame cariapea marī Quetiupau mena yu tūgoña tutuacōāña. Baihua, Dios, roro mujāā ātiānio joroque caātiecorotinucūrārē popiye na bairo joroque na ātigumi. Ni ūcū cū caāmata cūārē, jīcārō tānia popiye na bairo joroque na ātigumi.

¹¹ Mai, apeyera tunu yu yarā, jīcāārā ricaati caquetibujūñesānucūrā atore bairo ūni busnucūñama: “Pablo cūā camasā judío majā caāmerārē, ‘Mujāā cūā judío majā na caātinucūrōrē bairo mujāā rupau macāājērē yisetarotiya,’ na ī quetibujū ātiyami,” ūni busnucūñama. Bairo yu cūā narē bairo yu caātirotirije caāmata, roro majū yure teerī, popiye yu bairo joroque yu āperibujorāma. Bairāpua, popiye yu bairo joroque yu ātinucūñama, “Jesucristo yucapāipu cū cariarique jūgori mena jeto marī netōmasīña,” yu caīquetibujurije jūgori. ¹² Bairo mujāārē roro pajūgoro mujāā rupau macāājērē butioro cayisaretiganucūrī majā, na puame roque na majūā na rupau macāājērē na yisejure recōāto, ¡tame!

¹³ Mujāā, yu yarā, yu bairārē bairo caña, caroaro caānparā, roticūrīqūērē carotiecoeti-parā, cū cabesericarā majū mujāā āniña. Bairi caroa macāājē jetore caātiānparā mujāā āniña. Bairo roticūrīqūērē carotiecoena cū cacūrīcārā nimirācūā, “Marī caboro marī rupau mena carorijere marī ātimasiña,” di rūmu ūno ī tūgoñaeeticōāña. “Tie carorije macāājērē na ātiāmarō,” ī mee, tore bairo mujāā cūñupī Dios. Caroa puame roquere ātiri, jīcārō tāni mujāā caāmeomai ānierē bou, tore bairo mujāā cūñupī. ¹⁴ Bairi roticūrīqūē puame atore bairo caīrījē mena neñojori jīcā riseroa yua quetibujuya: “Mujāā majū rupau mujāā camairōrēā bairo apera camasā cūārē na maniña.” ¹⁵ Bairo cū cacūrīqūē caāno jūgori, roro āmeo īñateeticōāña. Āmeo asiari āmeo tutiepeeticōāña. Masacatiya. Jīcā majārē bairo mujāā cañajē cutie to petio joroque mujāā ātire.

Los deseos humanos y la vida por el Espíritu

¹⁶ Bairi mujāārē ūña: Espiritu Santo mujāārē cū cajūgoñnorē bairo jīcārō tāni caroaro ātiānicōānucūña. Carorije mujāā rupau caborore bairo mujāā caātiāniga nucūrījērē ātiāmericōāña. ¹⁷ Mai, carorije marī rupau caborore bairo marī caātigatūgoñanucūrījē puame Espiritu Santore cateerārē bairo ātaje niña. Torecu, Espiritu Santo cūā, carorije macāājērē marī rupau caborore bairo marī caāpata, īñajesoetiya. Tiera caboecu niñami. Bairi ati rupau carorije tūgoñarīqūē caāno jūgori puatupua caāmeoterārē bairo marī ānajē cūticōāña. Bairi mujāā puame carorijere mujāā ātiānijānamasīētīña.

¹⁸ Bairãpua Espiritu Santo mujããrê cû cajũgoãnigarijere mujãã caẽñotaeticõãta, caroaro mujãã átiãnimasiãgarã. Roticũriqũerê carotiecorãrê bairo mujãã baietigarã yua.

¹⁹ Carorijere na rupau mena na caátigatũgoãnucũrĩjêrê bairo roro caátinucũrã na caátie nipetirore caroaro marĩ masĩpeticõãña. Na puame atie ùnie carorijere átinucũñama: Roro carõmio mena átiepepariquere, carorije macããjêrê átipairique, cawãmarã jeto ãna roro ãmeo átiãnajê cutaje cũãrê átiãninucũñama. ²⁰ Tunu bairoa camasã na caweericarãrê ïroarique, wãti yeri pũna jũgori rori wãme átimasĩrĩqũê cũãrê átiãninucũñama. Tunu bairoa ãmeo teerique, ãmeo ïñapesucutaje cũãrê di rãmu ùno jãnagaetinucũñama. Caroaro jĩcãrõ tãni ãnimasĩgaetinucũñama. Tunu bairoa roro majũ caasiañurã ninucũñama. Jĩcã poa, ape poa macããna mena ãmeo asiari roro majũ ãmeo tutinucũñama. Bairo ãna, ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajêrê átiganicũñama. ²¹ Tunu bairoa aperã na cacũgorijere butioro ïñaugaripeanicũñama. Tunu bairoa eti cãmupainucũñama. Tunu bõse rãmu qũẽnorãcũã, nucũbugorique mano ugapacari roro majũ baimecũnucũñama. Tore bairo átaje capee wãme majũ átiãninucũñama. Baiiri cajũgoyepu mujããrê yu caĩquetibũjuraricãrorea bairo ãme cũãrê mujãã ñinemõña tunu: Tore bairo roro caátiparã petoaca ùno cũãrê Dios cû carotimasĩrĩpaure etaetigarãma.

²² Mai, Espiritu Santo puame roque marĩ caãmeomairĩjêrê, useanirĩqũê mena yerijõrõ ãnajê cutaje cũãrê cajõn majũ ñĩñami. Tunu bairoa popiye baimirãcũã, caroaro yerijõrõ ãnajê cutajere, camasãrê caroaro juãtinemorĩqũerê, caroaro cariape camasã mena átiãnajê cũãrê cajõn ñĩñami. ²³ Tunu bairoa aperã camasãrê baibotioena caroaro jĩcãrõ tãni ãnajêrê, marĩ rupau roro marĩ caátiga tũgoãnucũrĩjêrê ãñotajĩãtimasĩrĩqũê cũãrê marĩ jomasĩñami Espiritu Santo. Bairo Espiritu Santo marĩ cû cajorije mena jĩcãrõ tãni marĩ caátĩmata, ni ùcũ, “Moisês ãnacũ cû caroticũrĩqũerê áperiyama,” marĩ i masĩẽtĩñami. ²⁴ Baiiri merê Jesucristo yarã caãna puame Jesucristo yucupãipũ cû cariarique jũgori roro ati rupau mena tocãnacã wãme roro na caátiga tũgoãnucũrĩjêrê canetõecoricãrã majũ ñĩñama. ²⁵ Baiiri Espiritu Santo marĩ mena cû caãmata, marĩ cû cajũgoãnigarijere bairo jĩcãrõ tãni caaticõã ninucũparã marĩ ãniña.

²⁶ Bairo caãna ãnirĩ, cabaihotiorãrê bairo marĩ ãmerĩgarã. Tunu bairoa ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajê cutajere marĩ átiãmerĩgarã. Tunu bairo aperã yayere ïñaugaripeari na marĩ ïñateetigarã.

6

Ayúdense unos a otros

¹ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, mujããrê ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ carorije macããjêrê cû caátinucũata, tutuaro mena cariape cû quetibũjuyã. Mujãã puame Jesucristo mena catũgoñatutuarã majũ ãnirĩ caroaro cû juãtinemoña, roro cû catãmuonemõetiparore bairo ïrã. Bairãpua, caroaro cû tũgoñamairĩ, nucũbugorique mena cû mujãã beyogãrã. Bairo cû ùnarê na beyorã, tocãnacãũpua caroaro mujãã tũgoñamasacatiwa, roro wãtirê marĩ ïtoecore, ïrã. ² Baiiri mujãã puame tocãnacãũpua ãmeo juãtinemorĩ, roro mujãã caátĩãninucũrĩjêrê netõnucãcõãnucũña. Tore bairo ãna, Cristo cû caãtiroticũrĩcãrõrê bairo átipoyorã mujãã átigãrã yua. ³ Tunu apeyera, ni jĩcãũ ùcũ cabũgoro macããcũ nimicũã, “Yua, caãnimajũũ yu ãniña. Na caquetibũjurijere yu boetiya,” caibotipoi cû yaye wapa caãnipẽere cû majũã ïtoũ átiyami. ⁴ Baiiri mujãã puame roque tocãnacãũpua caroaro ïñabesecõãña mujãã majũã nipetiri wãme mujãã caátĩãninucũrĩjêrê. Tore bairo caroaro mujãã majũã mujãã caátieere mujãã caĩñabesemasãta, caroaro mujãã tũgoña useanigarã. Bairopua, tore bairo mujãã catũgoña useanirĩjê puame Dios mena caroaro mujãã caátĩãnie to ãmarõ. Aperã na cabairijere ïñacõñarĩ mujãã puame, “Aperã netõrõ caroaro caátĩãna jãã ãniña,” ïrĩ, mujãã causeanirĩjê roque cañuetie ñiña. ⁵ Ni jĩcãũ ùcũ Dios caroa cû caroticũrĩqũerê caátipoyocõãninucũũ maami. Baiiri tocãnacãũpua marĩ majũã roro marĩ caátĩãninucũrĩjêrê canetõnucãcõãparã marĩ ãniña.

⁶ Torecu, ni jĩcãũ ùcũ Dios yaye caroa queti aperã na caquetibũjurijere catũgonucũũ cû caãmata, cũrê cabuerã cũãrê nipetiri wãme cû cacũgorije mena cû juãtinemoãto. Nũbueri majã nipetiro na juãtinemoãto caquetibũjuri majãrê na yaye na cacũgorije mena.

⁷ Baiiri apeyera, ni jĩcãũ ùcũ Diore roro cû caĩboyeti epepee maniña. Baiiri mujãã cũã mujãã majũ rupãure ïtoepeeticõãña. Atiere tũgoñañijate: Camasã jĩcã wãme otere na caoteata, cabero cabũtiro carĩcare jegarã otenucũñama. ⁸ Toreã bairo ni jĩcãũ ùcũ cû rupau caborore bairo rorije caãtijũgoricu, carori wãme cû caaticõãmata, caberopu cũãrê carorije jũgori cayaspau majũ tuacõãgumi. Baiipua, apeĩ puame roque Espiritu Santo cû caborore bairo caroa wãme caaticõãjũgoricu, cû caborore bairo jeto cû caaticõãninucũata, cabero yeri capetietie majũrê cacũgõpau tuacõãgumi yua. ⁹ Tore bairo cabairo jũgori, marĩ puame caroa macããjê átiãnajêrê caátĩãnijutietiparã marĩ ãniña. Tore bairo jeto caroa macããjêrê marĩ caaticõãninucũata, ti yutea caetaro caroare marĩ cãgõgarã. ¹⁰ Baiiri marĩ caátimasĩrõ

cārō nipetiro camasārē caroaro na marī juátigarā. Tore bairo netōjāñurō marī caátimasīpee niña marī yarā Dios mena catūgoñatutuanucūrā roquere.

Advertencias y saludos finales

¹¹ jīñañijate mujāā cūā! Atie catasarijere capaca woarique mena yu majūrna mujāā woatujou yu átiya, caroaro mujāā catūgousaparore bairo ī.

¹² To caāna, caītopairā, mujāārē butiōro mujāā rupau macāājērē cayiserotiganucūrā ruame na majūā caroaro tuagarā, tore bairo átirotiga nucūñama. Na yarā, na quetiuparā, Jesucristo yucupāiru cū cariarique quetire na caquetibujata, “Roro popiye marī átirema,” írā jeto, tore bairo mujāārē átirotiganucūñama. Na quetiuparā narē na caīroapeere borā, tore bairo jeto átirotiganucūñama. ¹³ Tore bairo caīquetibujarā, na rupau macāājērē cayiserotarotiricarā caāna nimirācūā, nipetirije Moisés ānacū cū carotícūrīqūērē átiyepoetinucūñama. Bairo caāperā nimirācūā, mujāā ruamerē butiōro mujāā rupau macāājērē mujāā yiserotarotiganucūñama. Bairo mujāārē tutuaro mena mujāā rupau na caátirotirique mena jūgorī canetōnucāmasīrī majārē bairo tūgoñanucūñama. Bairo rupau cāmicutaje na caátirotirije cawapa manierē bairo caāniamiatacūārē, tore bairo tūgoñanucūñama. ¹⁴ Bairo na cabaimiatacūārē, yu ruame yu caátie mena canetōnucāmasī majūrē bairo yu ānitūgoñāētīña. “Jesucristo yucupāiru cū cariarique queti roque caroa caānimajūrījē niña,” írī butiōro yu quetibujannucūñā. Yu ruame Jesucristo yucupāiru cū cariarique jūgorī atī ūmurecōopure roro yu caátie canetōrīcū yu āniña. Bairi atī ūmurecōo macāāna na cabonetōnucūrījē cūārē yu átinemoētīña yua. Tiere merē yu jānacōāwū. ¹⁵ Bairi marī rupau macāātōrē cayisericu, o cayise ecoetacu marī caāmata cūārē, ñe ūnie wapa maniña. Dios cū caborore bairo cawāma yeri tūgoñarīqūē mena marī cabuianemorīqūē roque cariapea caānimajūrījē niña. ¹⁶ Bairi mujāā nipetiro yu caátirotirijere catūgousarā caroaro yeri jōrō ānajēcusa. Marī Pacu Dios caroaro cū caīñamaimasīrījē mena ānajēcusa. Tore bairo jeto ānajēcusa mujāā nipetiro cariapea Dios ya poa macāāna caāna, cū caborore bairo yua.

¹⁷ Bairo atiere yu caquetibujero bero, ato jūgoyere ni jīcāā ūcū roro popiye yu cū bairique yeoeticōāto. Bairi merē yu cabairijere masīñama camasā. Roro popiye yu baio joroque yu na caátaje jūgorī capee majū yu rupau yu cāmii cūtiya. Tiere ñnarī, camasā cariapea Jesucristo yu, cū paabojari majōcu yu caānierē masīñama.

¹⁸ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, Jesucristo marī Quetiupau caroa yeri cutajere mujāā cū jonemoáto, mujāā to Galacia yepa macāāna nipetirore. Bairoa to baiáto.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los EFESIOS

Saludo

¹ Yu, Pablo cawámecucu, Dios yure cū cabeserique jūgori Jesucristo yaye quetire cū caquetibujarotijoricu, apóstol yu añiña ati cartare caquetibujawoajou. Mujää, Efeso macä macääna Dios yarä, bairi tunu Jesucristo mena catūgoñatutuarärē mujää yu quetibuju woajoya ati carta mena. ² Bairi cañijūgoro atore bairo mujääre ñiña: Marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena caroare mujää na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūärē na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones espirituales en Cristo

³ Dios puame cañuu carou majū ñiñami. Marī Quetiupau Jesús pacu ñumajūcōñami. Caroare marī jowī. Jesucristo yarä marī cañnoi, umurecōo macääjē tocānacā wāmerē marī jowī caroare. ⁴ Tirāmupu, ati umurecōore cū caátiparo jūgoyepua, merē marirē masī yerijāñupī Dios. Marī cañipeere merē masī yerijāñupī. Bairo masīri yua, marī beseyupi. “Yu yarä majū na ñnio joroque na yu átigu,” í tūgoñañupī Dios marī cabaípeere. Carorije cawapa cūgoenarē bairo na amarō í, marī cūjūgoyupi. ⁵ Bairo marirē marirē, caroarō marī cañipeere cūjūgoyupi. “Yu pūnaarē bairo na ñnio joroque na yu átigu,” í tūgoñajūgoyupi. “Yu macū popiye cū cabaípee jūgori bairo na yu átigu, yu cabojūgoricarore bairo yua,” í tūgoña jūgoyeticūjūgoyupi. ⁶ Bairo bairi marī puame nocārō majū caroarō marirē cū caátiere tūgoñari yua, cū marī basapeoyu. Cū macū mena macääna marī ñnio joroque marī ásupi. Bairi cū marī basapeonucūña. ⁷ Bairo marirē butioro marirē, cū macū cū cariarique jūgori marī netōñupī. Tie jūgori roro marī caátie wapare marī masiriyobojayupi. ⁸ Caroarō majū marī iñoñupī Dios marirē cū camairjērē. Marī catūgoñarjērē, bairi marī camasípee cūärē nipetirijere marī joyupi. ⁹⁻¹⁰ Mai, atie tirāmupu macääna camasīetājērē äme roquere marī masiō joroque átiyami. Caroarō cariape cū caátipeere marī masiōñami. Atie ñiña cū caátipee: Jicā rūmu Dios cū cabeserica rūmu caetaro cū macū Jesucristore carotimasípeticōäürē bairo cū jogumi. Jesús puame nipetiro ati yepa macääna cūärē, jōbui umurecōo macääna cūärē, cacatirā nipetirore na rotimasípeti peyocōägumi yua, Dios cū cabeserica rūmu caetaro. Bairoa ñiña cariape cū caátipee yua.

¹¹ Jää, judío majä, Jesucristore cariape jää catūgousaro jūgori caroare jää jojūgoyupi Dios. Cajūgoyepua bairo cū cacāgoparärē bairo jää cūjūgoyupi, cū yeripu cū catūgoñajūgoyeticiricarore bairo. ¹² Bairi Dios puame cūrē jää cabasapeorore boyupi. Jää, Jesucristo mena catūgoñatutujūgoricarärē nocārō caroarō majū jääre cū caátie jūgori cūrē jää cabasapeorore boyupi Dios. ¹³ Jää bero mujää cū mujää tūgowu roro mujää cabairijere cū canetōōriqūe quetire. Bairo tiere tūgori yua, Jesucristo mena mujää tūgoña tutuajūgowu mujää cū. Bairo mujää cabairoi, Dios puame cū yarä majū mujää ñnio joroque ásupi. Bairi, Espiritu Santo, cū Yeri majūrē joyupi mujää yeripure, “¡cū yarä marī añiñal!” mujää caímasíparore bairo í. Cū cañjūgoyeticūrícārōrēä bairo mujää cūärē ásupi. ¹⁴ Cū Yeri, Espiritu Santore marī yeripu ñajääō joroque ásupi Dios, atore bairo marī caímasíparore bairo í: “Caroarō marī qūēnogumi Dios. Marī, cū yarärē, marī netōōpeyocōägumi cū cañrícārōrēä bairo.” Tie nocārō caroarō majū marirē cū canetōōpeere tūgoñari yua, cū marī cabasapeoro boya.

Pablo pide a Dios que dé sabiduría a los creyentes

¹⁵⁻¹⁶ Bairo mujää cabairijere yu tūgoya: “Efeso macääna puame Jesucristo mena tūgoñatutuanemoñama. Tunu bairi, marī yarä nipetirore na juátinemoñama,” íriqūērē yu tūgoya. Bairi Diopure, “Jää mena mu ñujāñiña,” cū ñinucūña, caroarō mujää caátianierē tūgori. ¹⁷ Ape wāmerä marī Quetiupau Jesucristo Pacu, nocārō carou majūrē atore bairo mujää ñi jēnibojaya: “Masīrīqūē caroa majūrē Efeso macāñarē na jonemoña narē mu camasīōgarijere. Bairi tunu mu caátianierē nemoñañurō na camasīrō ñiña,” ñi jēnibojaya mujääre. ¹⁸ Tunu bairoa mujää yeripu tūgoñamasīrīqūē Dios cū cajoro bou, mujääre yu jēnibojanucūña Diopure, “Cū cabesericarä añiri nocārō majū caroarō ñe ñnie rusaeto Jesucristo cū cañnorē bairo marī animasíña,” mujää cañtūgoñamasíparore bairo í. Tunu bairoa nocārō caroa majū to añiñati Dios cū yarärē caroarō cū caátipee cūärē mujää camasíparore bairo í, mujääre yu jēnibojanucūña Diopure. ¹⁹ Tunu bairoa nocārō majū paio ñe ñnie rusaeto Dios cū caátimasīrījērē mujää catūgoñamasíparore bairo í, mujääre yu jēnibojanucūña Diopure. Marī, Jesucristo yaye quetire catūgousari majä añiri, catūgoñatutuarä marī añiña tie maripure cū caátimasīōjorije jūgori. Merē marī iñoñupī Dios nocārō paio cū caátimasīrījērē. ²⁰ Tie menaina jūgori cū macūrē cū catiopyu. Bairo Jesucristore cū catio

yaparori bero, umarecõõpũ cã ruirotiyupi. Cãtũ cariape nũgõã carotimasĩruiricaropũ cã ruirotiyupi Dios nocãrõ paio cã caãtĩmasĩrĩjẽ jũgori. ²¹ Bairi carotimasĩmajũrẽ bairo cã cũũpũ Dios cã macã Jesucristore. Ati umarecõõ quetiuparã tocãnacãũ netõrõ carotimasĩrẽ bairo cã cũũpũ Dios. Ati yũtea macããna, ape yũtea macããna cããrẽ nipetiro quetiuparã marĩ cawãmetirã netõrõ carotimasĩrẽ bairo cã cũũpũ Dios cã macãrẽ. ²² Bairi yua, nipetirijẽ ati umarecõõ caãnie caãno cãrõ carotimasĩ quetiupãũ majũrẽ bairo cã cũũpũ Dios Jesure. Tunu marĩ, Dios yarã, cã caĩroari poa macããnarẽ cajũgõãcãrẽ bairo cã cũũpũ. ²³ Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarã, jĩcã poa macããna, jĩcã rupãure bairo caãna marĩ ãniña. Bairo marĩ caãnoi, Jesucristo puame marĩ rupoare bairo caãcũ niñami, caroaro cariape tũgõãrĩqũrẽ cajõũ ãnirĩ. Marĩ mena cã caãnie jũgori marĩ ãnimasĩcõãña. Tunu bairoa cã puame nipetirijepũã nijesapeticoayami.

2

Salvos por el amor de Dios

¹ Mujãã, Efeso macããna, mujãã canetõparõ jũgoye carorijẽ jẽtore mujãã ãtiãninucũũpã. Bairi rorijẽ mujãã caãtãjẽ jũgori yeri capetietiere mujãã cũgoesupa. Cabaiyasiricarã ãnanarẽ bairo caãna mujãã ãũpã mai. ² Aperã ati yepa macããna Diore catũgõusaenarẽ bairo mujãã ãtiãninucũũpã. Tunu bairoa ati umarecõõ macããcũ wãtĩ carotimasĩ cã carotirore bairo jeto mujãã ãtiãninucũũpã. Wãtĩ puame, Dios yaye cã carotirijere catũgõgaenarẽ rorijẽ na cajũgõãtirotiãcũ niñami. ³ Tirũmupũre mariã nipetiro bairo jeto marĩ ãtiãninucũũwã. Marĩ caborore bairo jeto marĩ ãpũ. Tunu bairoa roro marĩ rupãũ nipetiro wãme carorijere caborore bairo jeto marĩ ãpũ. Roro marĩ catũgõãrĩjẽ mena bairo marĩ ãtinucũũwã. Bairo caãtiãna ãnirĩ, aperã roro caãnarẽ Dios cã caãtatore bairo marĩ cãã roro majũ marĩ ãtiecobujoyupa. ⁴⁻⁵ Marĩ carorijẽ wapa jũgori yeri capetietiere marĩ cũgoepũ. Cabaiyasiricarã ãnanarẽ bairo marĩ ãmu mai. Bairo marĩ cabairipãũ Dios puame, nocãrõ paio camãimasĩ ãnirĩ marĩ iñamãiwĩ. Bairo iñamãirĩ yua, marĩ netõõwĩ. Jesucristo yarã marĩ caãnoi, cawãma yeri pũna capetietie majũrẽ marĩ jowĩ. ⁶ Tunu bairoa Dios puame Jesucristo yarã marĩ caãnoi, cã cacatoricarãrẽ bairo caãna marĩ ãnio joroque ãsupi. Umarecõõpũ Jesús mena caruirãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ãsupi Dios. ⁷ Bairi ape tuti macããna, ape tuti macããna nipetiropũã, Jesucristo mena marĩ caãnie jũgori butiro marĩrẽ cã camãirĩjẽrẽ, bairi tunu nocãrõ caroaro marĩrẽ cã caãtie cããrẽ na camãsiãparore bairo ã, bairo marĩ ãsupi Dios. ⁸⁻⁹ Bairo marĩrẽ cã camãirĩjẽ jũgori marĩ netõõũpũ, cã mena catũgõãtutuarã marĩ caãnoi. Marĩ majũã carõã wãmerẽ marĩ caãtie jũgori mee, Dios marĩrẽ mairĩ jĩcã nũgõã cã caãtigarijẽ jũgori roque marĩ netõõũpũ. Bairi ni jĩcãũ ãcũ, “Yũ majũã carõãre ãtiri yũ netõõwã,” caĩmasĩ maami. ¹⁰ Dios cã caqũẽnorĩcãrã marĩ ãniña. Bairi Jesucristo yarã marĩ ãnio joroque marĩ ãsupi, carõã wãmerẽ marĩ caãtĩmasĩãparore bairo ã. Tirũmupũã bairo marĩ caãtiãnipẽere bojũgoyupi.

La paz que tenemos por medio de Cristo

¹¹ Bairo bairi, Efeso macããna, mujãã caãtiãnajẽrẽ masiritieticõãña. Judio majã caãmerã mujãã caãnoi, judio majã puame mujããrẽ iroaema. Caũmũarẽ na rupãũ macããjẽrẽ cayise-tarotiricarã puame mujããrẽ, “Dios yarã mee moena, na rupãũ macããjẽrẽ cayisetarotiena,” mujããrẽ iẽpewã. ¹² Tiwatoare Jesucristore cã mujãã masĩẽpũ. Israel yepa macããna, Diore caĩroarã jĩcããrã ãna mena macããna mujãã ãmewã. Dios yaye quetire mujãã tũgoepũ. Tunu bairoa, “Camããrẽ na yũ netõõõgũ,” cã caĩquetibujũgoyeticũrĩqũẽ cããrẽ mujãã masĩẽpũ. Bairo ati yepapũ Diore masĩẽna caãna ãnirĩ, marĩrẽ canetõõpãũ cã caetãpẽere mujãã masĩẽpũ. ¹³ Bairo tirũmupũre nocãrõ majũ Diore camãsiẽtãna nimirãcãã, ãmerẽ yua, Jesucristo yarã ãnirĩ cã mujãã masĩjãũũã. Jesucristo yucupãirũ cã cariarique jũgori, cãtũ caãniparã mujãã ãnio joroque ãsupi.

¹⁴ Apeyera tunu Jesús puame marĩ caãmeoterijere cajãnaõũ niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ, jãã judio majã, mujãã judio majã caãmerã cãã jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ãsupi. Marĩ caãmeoterijere marĩ jãnaõ joroque ãsupi. ¹⁵ Tunu bairoa yucupãirũ cã cariarique jũgori, jãã, judio majã ñicũjãã ãnana, jããrẽ na caroticũrĩqũẽ jããrẽ dope bairo caãtĩmasĩẽtẽrẽ bairo to ãnio joroque ãsupi. Bairo ãti yaparori bero, judio majã, bairi judio majã caãmerã cãã jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ãsupi cawãma poa majũ, cã ya poa macããna yua. Bairo ãcũ, jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ ãsupi. ¹⁶ Jesús puame yucupãirũ cã cariarique jũgori judio majã, judio majã caãmerã cãã, roro marĩ caãmeoterijere marĩ jãnaõ joroque marĩ ãsupi. Tunu bairoa Dios mena caroaro marĩ ãnio joroque ãsupi. Bairo ãcũ, judio majã, judio majã caãmerã cãã jĩcãũ pũnaarẽ bairo caãna, marĩ ãnio joroque ãsupi.

¹⁷ Jesucristo puame Dios mena jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ caãnimasĩpẽere quetibũjũã acũ ãsupi ati yepapũre. Mujãã, judio majã caãmerã, nocãrõ Diore camãsiẽnarẽ, bairi jãã, judio majã Diore camãsiãjũgoricarã cããrẽ Dios mena jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ caãnimasĩpẽere

quetibujū acú asúpi. ¹⁸ Bairi Jesucristo marĩrē cū cajuátinemorĩqũē jūgori, puḡa poapua marĩ Pacu Diore jĩcārō cū mena marĩ busumasĩña. Espĩritu Santore marĩrē Jesús cū cajoricu jĩcāu jūgori Dios mena marĩ busumasĩña.

¹⁹ Bairo bairi yua, mujāā, judío majā caāmerā, ape yepa macāāna nimirācūā, Dios ya yepa macāānarē bairo mujāā tuaya Dios cū caĩñajoro. Bairi judío majārē Dios caroaro cū caátorea bairo mujāā cūā caroaro cū caátiparā majū mujāā āniña. Cū yarā, cū caĩroari poa mena macāāna mujāā āniña āme roquere yua. ²⁰ Wii qũēnogarā, caānijūgoro yepapu cūnucũñama camasā ūtā rupaa capaca rupaare. Mai, ti wii caānitupapau caroa majūrē cūjūgonucũñama. Tia puame cōñajūgorica niña, ti wii caroaro cariape qũēnogarā. Cabero ape rupaa, ape rupaa peowāmuānucũñama, ti wiire qũēno yaparogarā yua. Jāā, apóstolea majā, bairi profeta majā cūā mujāārē caroa quetire caquetibujurā ānirĩ, ti wiipure na cacũjūgoriquere bairo caāna jāā āniña. Jesucristo puame, marĩrē caroaro cariape caquetibujū ānirĩ, ti wiire na cacōñajūgorica majūrē bairo caācū niñami. Mujāā puame, cārē catūgousarā menarē caāninemonucũrā ānirĩ yua, ti wii na capeowāmuātajere bairo caāna mujāā āniña. ²¹⁻²² Tunu bairoa wii qũēnorĩ majōcu puame ti wii ūtā rupaare caroaro mena peowāmuāti, caroa wii templo wiire bairo qũēnoñami. Tore bairo Jesucristo puame cūā ape poa, ape poa, tocānacā poa macāānarē jĩcā poa macāānarē bairo na ānio joroque ātiyami, cārē catūgousari majā, cū ya poa macāānarē. Bairi mujāā cūā Jesucristo yarā mujāā caānie jūgori templo wiire ūtā rupaare jĩcārō tāni na capeowāmuātore bairo caāna mujāā āniña. Tunu bairoa Dios, templo wiipū cū caānorēā bairo Espĩritu Santo cūā marĩ watoapu nicōāñami.

3

Pablo encargado de llevar el evangelio a los no judíos

¹ Bairo bairi yu, Pablo, mujāā, judío majā caāmerārē Jesucristo yu cū cajuátinemorotiro jūgori, preso jorica wiipū yu āniña āmerē. ² Tunu bairoa merē atore bairo mujāā camasĩrō ñña: Mujāārē camai ānirĩ, Dios puame mujāārē yu juátinemo roticũwĩ. ³ Cū puame tirāmpure camasārē cū caátipee nipetirijere na masĩōsupi. Ati rūmurĩ roquere tierre yu masĩō joroque āmi, judío majā caāmerā cūārē cū canetōōpeere. Tere merē petoaca mujāā yu quetibujū woajowu. ⁴ Atiere yu caquetijori pūrōrē bueri, mujāā masĩgarā atie, Dios yure cū camasĩrōĩqũērē. ⁵ Tirāmpure ni jĩcāu ūcārē atie cū caátipeere na masĩōsupi Dios ape tuti caānanarē. Ati rūmurĩ roquere, jāā, cū cabesericarā apóstolea majārē, bairi profeta majā cūārē jāā masĩōñupĩ Dios atiere cū Yeri, Espĩritu Santo jūgori. ⁶ Atie niña camasā na camasĩtājē āme roque Dios cū camasĩōgarije: Āmerē judío majā jeto mee cūgogarāma Dios cū pūnaarē caroare cū cajopeere. Judío majā caāmerā cūā bairo jĩcārō tānia cūgogarāma, caroa queti Jesucristo na cū canetōōbajariquere na catūgousaro jūgori. Na cūā cū ya poa macāāna niñama. Bairi, “Caroaro na yu ātigu Jesucristore catūgousarārē,” Dios cū cajūgoyeticũrĩcārōrē bairo jĩcārō tānia na cūārē caroaro na ātigumi.

⁷ Yu, carōu cañuecū caānacū yu caānmiatacūārē, yure mairĩ, cū yaye quetire yu masĩōwĩ Dios. Masĩō yua, tie caroa quetire cū caquetibujubojapauere bairo yu cūwĩ. Nocārō majū paio cū caātimasĩrĩjē jūgori bairo yu āmi. ⁸ Yua, nipetiro Dios ya poa macāāna netōjāñurō cabūgoro macāācū yu āniña. Bairo yu caānmiatacūārē, caroaro yu āmi Dios. Caroa queti, nocārō cacōñapetimasĩā manie cū yarārē cū cajuátinemorĩjērē mujāā ūna judío majā caāmerārē yu quetibujurotijowĩ. ⁹ Tunu bairoa tie camasārē cū caátipeere tirāmpure na masĩōsupi Dios. Āme roquere cū, nipetirije caqũēnorĩcū ānirĩ, cū caátipeere nipetiro camasārē yu quetibujurotijowĩ. ¹⁰ Bairi Dios cū catūgoña jūgoyeticarorea bairo baietacoaya yua, nipetiro ati ūmurecōopure carotimasĩrā butiro majū marĩ ūnarē cū camairĩjērē na masĩāto ĩ. Bairi ati rūmurĩrē na puame, marĩ, Jesucristore caĩroari poa macāāna jĩcā yericunarē bairo marĩ caānierē ĩñarĩ. “Dise ūnie cū caātimasĩtēcē cū rusaetiya,” ĩmasĩcōārāma ūmurecōo macāāna. ¹¹ Caānijūgoripapua capetietipee cū caátipeere cū caātiga jūgoricarore bairo ātiyaparyupi merē ati rūmurĩrē marĩ Quetiupau Jesucristo cū caátaje jūgori. ¹² Bairo Jesucristo yarā ānirĩ, cū mena tūgoña tutuari, uwiricarō mano Diore cū marĩ jēnimasĩña. ¹³ Torecu, nucūbūgorique mena mujāārē ñña: Mujāā, judío majā caāmerā, caroaro mujāā canetōpeere mujāā yu caquetibujurije jūgori roro popiye yu baiya. Bairo yu cabaimiatacūārē, mujāārē yu caquetibujurije jūgori caroa macāājē mujāārē to etao roque yu ātiya. Bairi tūgoña yapapuaeticōāña.

El amor de Cristo

¹⁴ Bairo marĩrē caroaro Dios cū caátajere tūgoñarĩ, ruyopatuuri mena etanumurĩ cū ñiroaya marĩ Pacu majūrē. ¹⁵ Dios yarā nipetiro ati yepa macāāna, ūmurecōo macāāna cūā cū yarā majū marĩ caānoi, “yu pūnaa” marĩ ĩ wāmetiyami Dios. ¹⁶ Dise ūnie cū caātimasĩtēcē cū rusaetiya. Bairo cū cabairoi, atore bairo mujāā ñi jēnibojanucũña marĩ Pacupure: “Efeso macāānarē ñe ūnie rusaeto tūgoñatutuamasĩrĩqũērē Espĩritu Santo jūgori na joya.

¹⁷ Tunu bairoa Jesucristo mena na catūgoñatutuarije jūgori na yeripū cū ānicōā āninucūáto Jesús,” mujāā ñi jēnibojanucūña Diopure. Bairo cū caáto, mujāā puame di rūmu ūno ricaati wāmerē mujāā tūgoñaetigarā. Bairi camasārē nocārō majū paio na mujāā maimasīgarā. ¹⁸ Tunu bairoa mujāā, bairi nipetiro Jesucristore catūgousari majā cūā, mujāā masīgarā nocārō ñe ūnie rusaeto Jesucristo cū camairījērē. ¹⁹ Tie camasārē cū camairījērē nipetiro masīpoeotimirācūā, tiere mujāā camasīnemonucūrōrē yu boya. Bairo mujāā cabaiata, Dios marīrē cū carotirore bairo nemojāñurō ñe ūnie rusaeto mujāā átīāninucūgarā.

²⁰ Dios nocārō majū caátimasī puame cārē marī cajēnirī wāme, o marīrē cū caátipeere marī catūgoñarō netōjāñurō cū puame roque caátimasī ñīñami. Tie cū caátimasīrījē marīpure caāno jūgori āmerē marī tutuo joroque átīyami. Bairi cū marī cabasapeoro ñūña. ²¹ ¡Ati rūmu macāāna, bairi ape tuti macāāna, bairi tocānacā tuti bero caāniparā nipetiro Jesure caīroari poa macāāna Diore cū na cabasapeoro ñūña! Bairoa to baiáto.

4

Unidos por el Espíritu

¹ Bairi, yu, marī Quetiupau yaye quetire yu caquetibujarije jūgori presopu caācū ānirī nūcūbūgorique mena atore bairo mujāārē ñūña: Mujāā cūā Dios cū cabesericarā mujāā āniña. Bairi nipetiro cū cabesericarārē na cū caānirotiricarore bairo mujāā cūā āñajēcusa. ² “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” ī tūgoñaeticōāña. Nūcūbūgorique mena āmeo īñaña. Aperā mujāārē roro na caátimiatacūārē, na āmeeticōāña. Narē mujāā camairījē jūgori tūgoenarē bairo roro na caátiere tūgoña netōcōāña. ³ Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori jīcārōrē bairo yericutirī, jīcā majārē bairo átīāña. ⁴ Dios cū cañājorore marīā cū pūnaa jīcā majārē bairo marī āniña. Tunu jīcāñū ñīñami Espiritu Santo Dios yeri pūna marī mena caācū. Tunu bairoa marīrē Dios cū caátipee jīcā wāmerēā marī coteya. ⁵ Tunu marī Quetiupau jīcāñū ñīñami. Tunu jīcārō tūnia Jesús mena marī tūgoñatutuaya. Tunu jīcā wāmea marī cabautizarotiri wāme cūā ñīña. ⁶ Tunu marī nipetiro Pacu jīcāñū ñīñami. Cūā, nipetiro netōrō rotimasīñami. Marī nipetiro mena caācū ñīñami. Tunu bairoa nipetiropu caācū ñīñami.

⁷ Jīcā majā marī caānimiatācūārē, marī, tocānacāpūrea ape wāmerē, ape wāmerē marī caátimasīpeere marī joyupi Jesucristo cū cajogari wāme ūnierē. ⁸ Tore bairo quetibujaya Dios ya tuti cūā:

“Cū wapanarē na netō yaparori bero, umurecōopu wāmuásūpi.

Bairo wāmuāetari yua, atī yepa macāāna caroa wāme na caátimasīpeere na joyupi,” ī quetibujaya Dios ya tutipu.

⁹ ¿Dope bairo īgaro, “Umurecōopu wāmuásūpi,” to īñati? “Mai, ati yepapu ruiatījūgoyupi, cū cawāmuápáro jūgoye,” īgaro īña. ¹⁰ Bairo ati yepa caruietaricu puame umurecōo buijāñurīpu caetaricu majū ñīñami. Bairo caācū ānirī nipetiropu carotimasī ñīñami. ¹¹ Cūā ñīñami marī caátimasīpeere cajou. Bairo caācū ānirī jīcāārā marī mena macāānarē apóstolea majā marī ānio joroque āmi. Aperā marī mena macāāna profeta majā, aperā Jesús jūgori camasārē Dios cū canetōrīqūērē caquetibujari majā, aperā pastore, aperā bueri majā marī ānio joroque āmi. ¹² Tore bairo marī āmi, cū yarārē, marī mena macāānarē marī cajuātinemomasīparore bairo ī. Bairo marī caáto jūgori, Jesucristore caīroari poa macāāna puame nipetiro nemojāñurō átītutua ānimasīgarāma. ¹³ Bairo caátitutuanimasīrā yua, marī nipetiro jīcārōrē bairo Dios mena marī tūgoñatutuagarā. Tunu cū macā Jesucristo cūārē jīcārōrē bairo cū marī masīgarā. Bairo marī cabaiāno bero, ñe ūnie marīrē rusaetigarō caroaro marī caátīānipee. Jesucristo caroaro cū caátīānierē bairo marī cūā caroaro marī átīānigarā.

¹⁴ Bairi marī puame yua, cawīmarā jicoquei jīcā wāmerē na catūgomawijiarore bairo marī baietigarā. Bairo cabaiena ānirī, aperā caltori majā di wāme ūno cawāma wāme bueriquere caroaro mena na caquetibujamiatācūārē, na caīrījērē cariape marī tūgoetigarā. ¹⁵ Bairo puame marī caátīānipee boya: Cariape macāājē quetire caroaro mena marī caāmeo quetibujuro boya. Bairo āmeo quetibujurā, Jesucristo, marī Jūgocu carōā cū caānorē bairo marī cūā marī bainutuagarā. ¹⁶ Jesucristo marī Jūgocu cū caānoi, jīcāñū rupaure bairo caāna marī āniña. Cū, caāmū rupaū macāājē cū caapee, cū āmo, cū wāmoorī, cū rupori, cū cacatīānie nipetirije jīcārō tūni to capaapeticōāta, caāmū puame caroaro átīānimasīñami. Tore bairo marīā Jesucristore caīroari poa macāāna cūā tocānacāñū marī caátimasīpeere Jesucristo marīrē cū cajoriquere jīcārō tūni marī caāpata, marī nipetiro caroaro marī átīānimasīgarā. Nemojāñurō marī āmeo juātinemogarā.

La nueva vida en Cristo

¹⁷ Bairi Jesús mujāārē yu cū caīrotiro jūgori, atore bairo mujāā caátīānipeere mujāārē yu átirotiya: Ati umurecōo macāāna Diore camasīēna na caátīānucūrōrē bairo mujāā cūā mujāā caátīnucūrījērē jānacōāña. Diore camasīēna puame, na majūā na catūgoñarī

wāme mena caátimasīā manie ūnierē átiāninucūñama. ¹⁸ Tunu bairoa cayeri mána, cariape catūgoñamasīēnarē bairo niñama. Bairo caāna ānirī, cawāma yericutaje Dios cū cajogamirījērē boetiayama. ¹⁹ Bairo carorije jetore caaticōāninucūrā ānirī, tiere átijeyamajūcōāñama. Bairo caátijeyamajūcōāna ānirī, tocānacā wāme carorije átieperique ūnierē, tūgoñamasīrī mee tiere átinucūñama.

²⁰ Mujāā puame roque narē bairo átiānigarā mee, Jesucristo yaye quetire mujāā tūgousajūgoyupa. ²¹⁻²² Caānorē bairo cū caátianierē mujāā catūgoata, tunu bairoa cariape quetire mujāārē cū camasīōata, tirāmupū mujāā rupau mena roro mujāā caátianinucūrīqūērē bairo átiāninemoeticōāña. Roro mujāā caátianinucūrīqūērē jūgori mujāā majūā mujāā roye tumiñupā. ²³ Bairo roro mujāā caátianinucūrīqūērē jānarī yua, cawāma wāme caroaro átiānajē puamerē mujāā yeripū tūgoñajūgoya. ²⁴ Jicāū cawāmau cabūcu jutiirōre cūrī, cawāmarō puame cū cajāñawasoarore bairo mujāā cūā roro mujāā caátianigarijere jānirī, cawāma wāme caroaro átiānajē puamerē tūgoñajūgoya. Tiere mujāā tūgoñamasīō joroque ásupi Dios. Ni jicāū ūcū Dios cū cayeri wasoancarō jūgori caroaro átiānajē puamerē catūgoñamasī caroaro cariape ānigumī. Roro átiepeetigumī.

²⁵ Apeyera tunu tocārōā itojānacōāña. Marī nipetiro jicā poa macāānarē bairo marī āniña. Bairi caroaro cariape jeto marī caāmeobusuro boya.

²⁶ Tunu bairoa di rūmu ūno caāno jicā wāme jūgori roro mujāā caasiata, tunu roro buipearo asianemoeticōāña. Jicoquei tiere tūgoñaqūēnoña. Rupa rūmu asia āmericōāña tie mena. ²⁷ Wātī puame cū cabusujārījērē mujāā tūgousare.

²⁸ Tunu apeyera niña: Cajerutiri majōcu tocārōā, cū jerutijānacōāto. Cū ūna tiere jānarī, caroa wāme paariquere na paáto, aperā cabopacarārē jicā wāme ūno na cajuátinomomasīparore bairo irā.

²⁹ Tunu bairoa carorijere busueticōāña. Caroa jetore busunucūña. Mujāā caīrījērē catūgorā puame na catūgoñatutuanemopee ūnie jetore busuya. Na cayeri jāñianemopee ūnie jetore busuya. ³⁰ Dios Yeri Espírītu Santore cū yapapuaō joroque ápericōāña. Marī yeripū cū caānie jūgori “Dios yarā marī āniña,” marī ĩmasīña. Tunu bairoa marī yeripū cū caānie jūgori, “Dios yarārē cū canetōōpeyori rūmu caetaro, marī cūā marī netōgarā,” marī ĩmasīña.

³¹ Tunu tocānacā wāme carorije mujāā catūgoñarījērē jānacōāña: Roro asiarique, asianetōcoátaje, pesucutaje, awaja tuturique, roro ĩbusupairique, tie ūnie nipetirije carorije mujāā catūgoñarījērē jānacōāña. ³² Caroaro ānajēcusa. Tunu bairoa āmeo ĩñamañña. Jesucristo yarā mujāā caāno jūgori, Dios puame roro mujāā caátajere masiriyobojayupi. Bairi tore bairo mujāā cūā āmeo masiriyobojaya roro mujāā caāmeoátiere.

5

Cómo deben vivir los hijos de Dios

¹ Mujāā, Dios pūnaa, cū camairā ānirī caroaro cū caátianierē ĩñacōrī caroaro ānajēcusa. ² Jesucristo marīrē cū camairōrē bairo āmeo mairī caroaro átiānajēcusa. Cū puame marīrē mairī, pajīāecoyupi. Bairo pajīāecori yua, Dios cū cañajoro camasā altar buipū werea cajutiñurījē mena Diore na cajoemugōjutiñuorijere bairo baiyupa marīrē netōōgu cū caátaje puame.

³ Mujāā, Dios cū caīroari poa macāāna majū ānirī camasā roro na rupa mena na caāmeoátieperije ūnierē jicā wāmeacā ūno ápericōāña. Tunu apeye carorije ĩñaugaripearique ūnie cūārē mujāā caápta, ñuētīña. ⁴ Tunu roro marī cabusata, ñuētīña. Bairi dise ūnie roro ati rupau caborore bairo átaje ūnierē busupēni epeeticōāña. Catūgoñarīqūē mánarē bairo carorije cabugoro macāājē cūārē busupēni epeeticōāña. Diore basapeorique ūnie puame roquere átiāninucūña. ⁵ Merē mujāā masīrā roro caátipairā na cabaipere: Noa ūna roro caāmeo átieperiquepairā, o caāperipee ūnierē caátipairā, o apeye ūnierē caññaugaripepairā, Jesucristo, Dios mena cū carotimasīrīpaure etamasīētigarāma. Apeye ūnierē ĩñaugaripearique puame camasā na caweericarārē ĩroarique mena macāājē jicā wāme niña. ⁶ Aperā na majū na catūgoñamasīrījē mena carori wāmerē na caquetibūjuaata, tiere tūgopeoeticōāña. Na ĩtoecoeticōāña. Tie ūnie carorijere na caáto jūgori, nocārō paio popiye netōrō na baio joroque Dios cū caátipee atīya. Diore cabaibotiorā nipetiro na ūna popiye netōrō baigarāma. ⁷ Tunu tore bairo caátianarē na bapacupericōāña.

⁸ Mujāārē Dios cū canetōōparo jūgoye, caroaro mujāā átiānimasīēsupa. Canaitīārōpu caānarē bairo mujāā āñupā. Bairo caānana mujāā caāniamiatacūārē, āmerē yua marī Quetiupau yaye caroa quetire catūgousarā ānirī caroaro cabusurōpu caānarē bairo caāna mujāā āniña. Bairo caāna ānirī, cū yaye caroa queti puamerē mujāā catūgousacōāninucūrō boya. ⁹ Cū yaye caroa quetire catūgousarā puame tocānacā wāme caroare átīyama. Aperārē caroaro nucūbūgomasiñama. Cariape átajere átīyama. Di rūmu ūno ĩtoetiayama. ¹⁰ Torecu, marī Quetiupau cū caññajesorije ūnierē marī caátianimasīrō ñuñña. ¹¹ Tunu aperā canaitīārōpu

caānarē bairo caāna dope bairo caátimasíā manierē na caátie ũnie macāājērē marī caápero boya. Ricaati catūgoñarārē na marī cabeyoro boya, caroa quetire na tūgoñamasíjūgoáto írā. ¹² Canaitīārōp̄ caānarē bairo caāna cayasiorop̄ roro na caátiere marī caquetibujucōñaata, caboborije majūrē marī íbujiorā. ¹³ Bairr̄p̄ua, bairo na caátiere íñabeseri yua, “Dios cū carotirije mee niña bairo na caátie,” marī ímasíña, Dios yaye caroa quetire marī cabuerije jūgori. ¹⁴ Cabusurije p̄ame nipetirije marī íñamasíō joroque átiya. Torea bairo Dios yaye caroa quetire marī cabuerije jūgori nipetiro camasá na caátianierē marī íñabesemasíña. Bairi atore bairo íña Dios ya tutip̄ cūārē: “Mujāā, cacānirārē bairo caāna, wācāña.

Mujāā, cariacoatanarē bairo caāna nimirācūā, tunu cacatirārē bairo tūgoya.

Bairo mujāā catūgoro, Cristo p̄ame cū yaye caroa quetire mujāā masíō joroque átigumi,” í quetibujuya Dios ya tutip̄.

¹⁵ Bairi caroaro tūgoñaña mujāā caátianipeere. Catūgomasiēnarē bairo āmerícōāña. Catūgomasírā na caānorē bairo p̄ame roque átiña. ¹⁶ Ati rām̄arērē camasá roro átinucūñama. Bairi mujāā p̄ame tocānacānia caroare áticōā ninucūña. Caroare átiñanaeticōāña. ¹⁷ Catūgomasiēnarē bairo āmerícōāña. Marī Quetiupau, marī caátipee cū caborijere masíña. Tiere masírā yua, bairo jeto ása. ¹⁸ Tunu bairoa eticūmueticōāña. Caeticūmupai p̄ame cū mujāā royetuanemou baiyami. Mujāārē ñe ũnie rusaeto Espírítu Santo cū camasír̄jē p̄ame roquere boya. ¹⁹ Tunu bairoa Dios caroaro cū caátiere mujāā majū āmeo quetibujuya. Salmos, himnos cawāmecuti tuti macāājē, bairi tunu Espírítu Santo jūgori basarique cūārē useanir̄iqūē mena basapeoya. Mujāā camasír̄ō cārō marī Quetiupauē cū basapeoya. ²⁰ Tocānacānia marī Pacu Diore, “¡M̄u ñujāñuña jāā mena!” qūñña, nipetiri wāme mujāārē cū caátiere tūgoñarī. Marī Quetiupau Jesucristo wāme mena, cū camasír̄jē mena bairo quīcōā ninucūña.

La vida familiar del cristiano

²¹ Mujāā nipetiro Jesucristore caíroarā mujāā āniña. Bairi nucūbugorique mena āmeo íñaña mujāā majū. Ámeo baibotioeticōāña.

²² Mujāā, carōmia, camanapūācuna cūā, marī Quetiupau yaye quetire marī catūgousarore bairo mujāā manapūā na caír̄jē cūārē tūgousaya. ²³ Jesucristo p̄ame cūrē caíroari poa macāāna jūgocu majū niñami. Torea bairo mujāā tocānacāñūā canūmoacuna, mujāā nūmoarē cajūgocūare bairo cajūgoāna mujāā āniña. Apeyera tunu Jesucristo p̄ame marī, cūrē caíroari poa macāāna, cū rupaure bairo caānarē Canetōōpau niñami. ²⁴ Marī, Jesucristore caíroari poa macāāna ānirī cū yaye quetire marī cabaibotioata, ñuētíña. Torea bairo marī mena macāāna rōmirī na manapūārē jīcā wāmeacā ũno na cabaibotioata, ñuētíña.

²⁵ Jesucristo p̄ame marī, cūrē caíroari poa macāānarē marī marī, marī netōōgū riayupi. Torea bairo mujāā cūā canūmoacuna butiuro na maiña mujāā nūmoarē. ²⁶ Dios cū caínajoro carorije cacūgoenarē bairo marī caāniparore bairo í, riayupi Jesús. Oco mena ũguerī coserericarore bairo roro marī caátiere marī coserebojayupi, cū yaye quetire marī catūgousaro jūgori. ²⁷ Bairi caroaro jutiro caūguerī manorē bairo marī yerī cūārē carorije manorē bairo cosecōāñupī. Marī, cūrē caíroari poa macāāna tunu cū caetanemopa rūm̄u caetaro ñe ũnie caroa macāājē rusaeto marī caāniparore bairo í, bairo marī ásupi. ²⁸ Bairi mujāā canūmoacuna mujāā nūmoarē na maiña. Mujāā rupaure mujāā camairōrēā bairo mujāā nūmoa cūārē na maiña. Caroaro na juátinemoña. Ni jīcāñ ũcū cū nūmorē cajuátinemoū p̄ame, cū rupaure caroaro camaijūgoūre bairo niñami. ²⁹⁻³⁰ Noa ũna na rupaure cateerā maníñama. Na rupaure camaijūgorā jeto niñama. Jesucristo cūā marīrē, cū rupaure bairo caānarē marī maiñami, cū yarā marī caāno jūgori. ³¹ Atore bairo marī í cūñupī Dios: “Jīcāñ cañm̄u carōmio mena cū cawāmojiyaata, cū pacua ture wítigumi. Ape wíip̄u ānigumi cū nūmo mena. Bairo na caāno, jīcāūrē bairo na niñagu. Jīcā rupaure bairo nigarāma,” marī í cūñupī Dios. ³² Atie queti caānimajūr̄jē, tirūm̄upure na camasíētājē āme rām̄arērē roquere marī camasír̄jē niña. Jesucristo, bairi marī, cūrē caíroari poa macāāna jīcā rupaure bairo marī caānirē ígu niña, bairo yu caíata. ³³ Torecu, atore bairo mujāā caátipeere yu boya: Mujāā, canūmoacuna tocānacāñūā, mujāā rupaure mujāā camairōrēā bairo mujāā nūmoa cūārē na maiña. Tunu bairoa mujāā, carōmia, camanapūācuna cūā tocānacāñūā mujāā manapūārē na nucūbugoya.

6

¹ Mujāā, na pūnaa cūā, marī Quetiupau yaye quetire catūgousarā ānirī, mujāā pacua na caír̄jērē tūgousaya. Bairo átaje caroa cariape macāājē niña. ²⁻³ Dios, “Caroa wāme m̄u yu átiyu,” cū caíjūgoyeticūríqūē mena macāājē Moisés ānacū cū caroticūríqūē jīcā wāme atore bairo íña: “Mujāā pacuare na nucūbugoya. Bairo mujāā caápata, mujāā useanigarā. Bairo caāna ānirī, ati yeparure yoaro mujāā ānigarā,” íña.

⁴ Tunu mujãã, capacua, mujãã pũnaarẽ caasiapairã na ãnio joroque na ápericõãña. Caroaro roque na beyoya. Marĩ Quetiuparẽ Ìroarique cããrẽ na quetibũjaya caroaro mena.

⁵ Mujãã, paabojari majã cãã, mujãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjẽrẽ tũgousaya. Nũcãbũgorique mena na carotirijere ása. Jesucristo yaye quetire mujãã catũgousarore bairo na cããrẽ jĩcãrõ tũnia, ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgousaya. ⁶ Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama, na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na useaniãto, ìrã. Bairo caroaro paamirãcãã, cabero na caĩñaeto puamerẽ paetiyama. Na ùnarẽ bairo baieticõãña. Mujãã puame roque Jesucristore capaabojari majã ãnirĩ, Dios mujãã caãtipeere cũ caborore bairo Ìtorique mano ása. ⁷ “Camasã ùmua marĩ caãno jũgori mee, Jesucristo ùmua marĩ caãno jũgori puame roque, caroaro marĩ paagarã,” ì tũgoñarĩ, paaya caroa paarique ùnierẽ. ⁸ Merẽ mujãã masĩña atiere: Marĩ tocãnacãũpua paabojari majã, o paabojari majã caãmerã cãã caroaro marĩ caãtaje cãrõ jũgori caroare marĩ jogumi marĩ Quetiuparũ puame.

⁹ Mujãã, paabojari majã quetiuparã cãã, mujãã ùmuarẽ caroaro na nũcãbũgoya. Narẽ roro na tuti epeeticõãña mujãã ùmuarẽ. Mujãã caãnierẽ mujãã masiritiipa. Mujãã cãã narẽ bairo ùmurecõopũ mujãã Quetiuparũ cũgoya. Cũ roque nipetiro camasãrẽ jĩcãrõ tũnia marĩ Ìñapeoyami.

Las armas espirituales del cristiano

¹⁰ Bairi yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, caãnitũsari wãme atiere mujããrẽ yũ quetibũjũ woajoya: Marĩ Quetiuparũ cũ camasiõrĩjẽ mena yeri pũna tutuarã ãña. ¹¹ Dios cũ camasiõrĩjẽ nipetirijere mujããrẽ cũ cajorije mena wãtĩ mujããrẽ cũ caĩtorijere ãnotaya. Jĩcãũ soldau pajĩãrĩcãrõpũ ácã, cũ ruparũ maijũgou, rupoa peorica coro, bairi ãpõã jutiro cããrẽ jãñañami. Torea bairo Dios cũ camasiõrĩjẽ jũgori wãtĩ roro cũ caĩrĩjẽ, roro cũ caãtigarije cããrẽ mujãã ãnotamasigarã. ¹² Marĩã, caroaro ãnigarã, ãmeo qũãrãrẽ bairo marĩ átiya. Bairãpua, camasã mena mee ãmeo qũãrã marĩ baiya. Wãtĩ yeri pũna quetiuparã mena ãmeo qũãrãrẽ bairo ána marĩ baiya. Wãtĩ yeri pũna puame cabauena nimirãcãã, ati ùmurecõopũ nicõãñama, catutuarã. Na camasiõrĩjẽ mena camasã carorãrẽ roro majũ na caãtipeere rotinucũñama. ¹³ Bairi mujãã puame Dios cũ camasiõrĩjẽ nipetirijere mujããrẽ cũ cajorije mena tũgoñatutuaya. Bairo tũgoñatutuari, wãtĩ mujããrẽ cũ caĩbusujãrĩ rãmu ùnorẽ cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoenarẽ bairo mujãã tũgoñanetõcõãgarã. Bairo tũgoñanetõcõãrĩ yua, Jesucristo yaye quetire cajãnaenarẽ bairo mujãã ãnicõã nigarã.

¹⁴ Jĩcãũ soldau cũ wapanã mena cũ caãmeoqũẽparõ jũgoye ãpõã asero mena jãñañami. Caãnjũgoro ti asero mena carupawẽrẽ jiyayami. Bairo jiyã yaparori bero, cũ yerire ãnotagu, ape jutiro ãpõã jutirore cũ cotiãpũ jãñaãñotayami. Mujãã, cãrẽ bairo caroaro netõgarã, Dios yaye caroa quetire mujãã yeripũ mujãã catũgoñacõãno boya. Tunu bairoa caroaro netõgarã, carorijere cawapamoenarẽ bairo mujãã ãnicõã ninucũgarã Dios cũ caĩñajoro. ¹⁵ Tunu soldau cũ caãmeoqũẽãpãro jũgoye tũpõ juti peayami. Torea bairo mujãã cãã Dios yaye quetire mujãã caquetibũjũñẽããparõ jũgoye tiere caroaro masĩjũgoyecusa, caroa yericũtajecuna na ãnio joroque na mujãã caãtiparore bairo ìrã. ¹⁶ Tunu soldau cũ wãmoã tiire cũgoyami. Cũ wapanã, “Yeruũ mena na cawẽrĩjẽ caãrĩjẽ yũpũre caetaro yũ ùrẽ,” ì, bairo átiyami. Torea bairo mujãã cãã Jesucristo mena mujãã catũgoñatutuaro boya, wãtĩ mujããrẽ roro cũ caãtigamirĩjẽrẽ mujãã caãñotamasiparore bairo ìrã. Atie caãnimajũrĩjẽ niña. ¹⁷ Tunu soldau cũ rupoã buire pesayami ãpõã coro. Tunu bairoa ñõserĩcãpãrẽ cũgoyami, cũ wapanarẽ na netõnucãcõãgu. Torea bairo mujãã cãã Dios mujããrẽ cũ canetõõrĩjẽrẽ tũgoñacõã ninucũña, wãtĩ marĩ wapacũ roro cũ caãtirotigamirĩjẽrẽ netõnucãcõãgarã. Tunu bairoa Dios yaye quetire Espĩritu Santo cũ camasiõrĩjẽ mena uwiricarõ mano camasãrẽ na quetibũjũya, wãtĩ roro cũ caãtigarijere netõnucãcõãgarã. ¹⁸ Apeyera tunu Diore cũ jẽnĩjãneticõãña. Espĩritu Santo cũ camasiõrĩjẽ jũgori Diore cũ jẽnicõã ninucũña tocãnacã rũmua. Cawũgoapairãrẽ bairo baieticõãña. Espĩritu Santo marĩ yeripũ cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoya. Tunu bairoa, “Marĩrẽ yuecumi,” ìena, Dios yarã nipetirore na jẽnibojaya Diopure.

¹⁹ Tunu yũ cããrẽ Diopure yũ mujãã jẽnibojawa camasãrẽ yũ caquetibũjũ masĩpeere. Tunu uwiricarõ mano Dios yaye quetĩ tirũmpure na camasiõpoyetaje nipetiro camasãrẽ cũ canetõõgarijere caroaro yũ caquetibũjũparore bairo ìrã, yũ mujãã jẽnibojawa. ²⁰ Atie quetire yũ quetibũjũ rotijowĩ Dios. Bairo Dios yũ cũ caquetibũjũrotijomiatãcããrẽ, tie quetĩ wapa ato preso jorica wiipũ yũ cũrocãcõãwã. Bairo atopũ nimicãã, uwiricarõ mano ato macããnarẽ Dios yaye quetire na yũ caquetibũjũparore bairo ìrã, yũ mujãã jẽnibojawa.

Saludos finales

²¹ Apeyera, marĩ yau, Tĩquico, marĩ camairẽ mujãã tũpũ cũ yũ joyã. Cũ puame marĩ Quetiuparũ cũ caroticũrĩqũãrẽ yure cajupaãninucũ niñami. Mujãã tũpũ etau, mujããrẽ quetibũjũgumi yũ cabairije nipetirijere. ãme ati rãmarĩ yũ caãtie cããrẽ quetibũjũgumi.

²² Torecũ, mũjãã tũpũ cũ yũ joya, jãã cabairijere mũjããrẽ cũ caquetibũjũparore bairo ĩ. Bairo cũ caquetibũjũro, mũjãã pũame mũjãã tũgoũa yerijããgarã tunu.

²³ Yũ yarã, marĩ pacũ Dios, marĩ Quetiũpũ Jesucristo mena caroa yeri pũnacatajere cũ jonemoáto mũjããrẽ. Āmeo mairĩqũerẽ, bairi tũgoñatutuarique cũãrẽ cũ jonemoáto. ²⁴ Noa ũna marĩ Quetiũpũ Jesucristore cũ na camaijũgoricarore bairo camaitũgoñacõãninucũrãrẽ caroare na cũ jonemoáto.

Tocãrõã niũa atle queti yũ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los FILIPENSES

Saludo

¹Yu, Pablo cawāmecucu, bairi Timoteo menarē. Jesucristore capaobojari majā ānirī mujāā Filipino cawāmecuti macā macāānarē ati carta mena mujāārē quetibujū woajorā jāā ātiya. Mujāā nipetiro, Dios yarā, Jesucristo yaye quetire catāgousarā, mujāārē cajūgoñubueri majā obispoa, bairi mujāā diáconoa cūārē quetibujū woajorā jāā ātiya ati carta mena. ²Bairi mujāārē jāā īña: Marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena mujāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto.

Oración de Pablo por los creyentes

³Mujāā, Filipino macāāna, mujāārē yu catāgoñarō cānacānia, “Dios, yu mena mu űujāñuña,” űinucūña. ⁴Bairo mujāā caānierē Diore cū jēninucū, tocānacānia useanirīqūē mena jeto cū yu jēninucūña. ⁵Mujāā puame Jesucristo mena mujāā catāgousajūgoripaupua cū yaye caroa quetire yu caquetibujuro yu mujāā juátinemowū. Bairi āme cūārē bairoa mujāā juáticōā ninucūña yu capaarijere. ⁶Bairi atore bairo mujāārē űi tūgoñaña: Dios puame mujāā yeri tūgoñawasoariquere mujāā joyupi, carorije mujāā caátaje jānarī, caroa cū cacūrīqūē puamerē mujāā caátimasīparore bairo ī. Tore bairo jeto caroa wāmerē mujāā ātiāninemonutuao joroque mujāā átigumi, Jesucristo nemo cū catunuetari rūmupū.

⁷Mujāārē yu mainucūña. Tunu bairo caroaro mena yu mujāā juátinucūña. Bairo yu mujāā cajuátinemorījē jūgori yu puame, noo, ato preso jorica wiipū ācū, o quetiuparā watoapu ācū, “Atie Jesucristo camasārē cū canetōōrīqūē queti caitorique mee űiña,” na űi quetibujū masīōnucūña nipetiro camasārē. Bairi mujāā nipetiro mena caroaro yu catāgoñarījē űiña. ⁸Jesucristo mujāārē cū camairōrē bairoa yu cūā mujāārē yu majāñuña. Būtiōro mujāārē yu cañāgarijere masīñami Dios cūā.

⁹⁻¹⁰Bairi tunu atore bairo Diore cū űi jēninucūña mujāā caānierē: “Filipo macāānarē nemojāñurō na caāmeomaitūgoñapeere na joya. Tunu bairoa caroa wāme na caátipee majūrē na cabesemasīparore bairo ī, capee caroaro cariape tūgoñarīqūērē, bairi tunu caroaro ānimasīrīqūē cūārē na joya,” űi jēninucūña Diopure. Bairo baiāna, carorije aperā, caroaro majū mujāā ānimasīgarā. Bairi ni jīcāū űcū Jesucristo nemo cū catunuetari rūmū caāno mujāā caátajere busupaietigumi yua. ¹¹Mujāā, Jesucristo cū camasīōjorije jūgori, tocānacā wāme caroa cū caátitotirijere caānarē bairo mujāā nīgarā. Bairo caroaro mujāā caátajere tūgoñarī, nipetiro camasā puame Diore cū basapeogarāma.

Para mí la vida es Cristo

¹²Apeyera tunu, yu yarā, yu bairārē bairo caāna, atiere mujāā camasīrō yu boya: Ato preso jorica wiipū roro yu cabaimiatacūārē, Jesucristo camasārē cū canetōōrīqūē caroa quetire caroaro tūgorā ātiyama. ¹³Bairi ato nipetiro quetiupau yu wī macāāna, bairi aperā cūā yu cabairijere masīñama. Bairo masīrī, “Jesús yaye quetire cū catāgousarije jūgori ato preso jorica wiipū na cacūrocaricū űiñami Pablo,” ĩnucūñama. ¹⁴Tunu bairoa marī yarā nipetiro jāñurīpua preso jorica wiipū yu caānierē tūgorā, netōjāñurō Jesucristo mena tūgoñatutuayama. Bairi uwiricaro mano quetibujurā ātiyama Dios yaye quetire.

¹⁵Bairo quetibujumirācūā, jīcāārā na mena macāāna yu meerē, na puame roquere camasā na catāgousaro borā, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Aperā yure na canetōga tūgoñarījē majū jūgori, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Aperā roque caroa puamerē tūgoñarī quetibujunucūñama camasārē. ¹⁶Naa, yure na camairījē jūgori Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Atore bairo ī masīñama: “Caroa queti Jesucristo camasārē cū canetōōpeere Pablo na cū caquetibujumasīōparore bairo ī, to preso jorica wiipū cū caānie boumi Dios,” ĩnucūñama caroa puamerē catāgoñarī majā. ¹⁷Yure canetōgatūgoñarī majā roque na majū na caátipee jettore borā, caroaro cariape quetibujuetiyama. Bairo cabairā ānirī, “Netōjāñurō popiye cū tāmuáto,” ĩrārē bairo yu ātiyama ato preso jorica wiipū yu caāno. ¹⁸Bairōpua, yure űe wapa maa yure na caītūgoñarījē. Yure borā, o yure boena, Jesucristo yaye quetire quetibujunetōrā ātiyama bairāpua. Bairo na caáto, yu tūgoña useanijāñuña.

Tunu bairoa būtiōro jāñurī yu useaninemogu. ¹⁹Mujāā puame yure Diopure mujāā cajēnibojarijere yu masīña. Tunu bairoa Jesucristo Yeri puame yu juátiyami. “Bairī atie nipe-tirije roro yu cabairijere yu netōcōāgu,” űi tūgoñamasīña. ²⁰Dios yure cū cajuátinemopeere būtiōro yu boya, di rūmū űno yu capaarije mena yu cayapapuaetiparore bairo ī. Nipetiro camasārē tūgoñatutuarique mena na yu caquetibujūānipee roque boya. Bairi yure na cawiyorotiata, o yure na capajīārocarotiata cūārē, űe wapa maa. Jesucristo mena yu

catūgoñatutuacōāninucūrjērē camasā nemojāñurō na caññacōrjērē roque bñtioro wapacutiya. ²¹ Atore bairo ñi tūgoñaña: Yñ cacatiri rūmñ cārō Jesucristo cū carotirore bairo yñ átícdā ninucūgñ. Bairopña, yñre na capajñārocarotiata roque, netōjāñurō ñubujioro. Tocārōa yua, Jesucristo mena yñ ānicōāni āgñ. ²² Bairopña, mai ati yepapure yñ caññicōā āmata, yñ capaarije Jesucristo yñre cū caroticūrjēqūrē netōjāñurō yñ ātímasibujioñ. Bairo, “¿Dope bairo rita yñ caātianipee to ñunetōrōati?” ñi masīētñña. ²³ Puga wāme tūgoñarī ñi masīētñña, “¿Dise ũnie yñ cabaípee to ñunetōrōati?” Ape wāmerā yñ riacoaagacupñ, jicoquei Jesucristo mena yñ caññiparore bairo ĩ. Bairo yñ cabairo roque ñunetōbujioro. ²⁴ Bairopña, ape wāmerā yñ caticōānigacupñ, mujāārē yñ cajuátinemaparore bairo ĩ. ²⁵ Tore bairo yñ cabairijere boyami Dios. Bairo atore bairo cariape ñi tūgoñaña: Mujāārē yñ cajuáticōānipea ñiña mai. Bairo mujāā mena yñ caññoi yua, mujāā puame netōjāñurō Jesucristo cū carotirijere mujāā átícdā ninucūgarā. Tunu bairoa cū mena tūgoñatutuari netōjāñurō mujāā ñseanigarā. ²⁶ Bairo cabero yñre na cawiyoro, mujāā watoa yñ cañño, Jesucristo caroaro yñre cū canetōrjērē ĩñarā, mujāā ñseanigarā.

²⁷ Atore bairo mujāārē yñ caññirjē caññimajūrjē ñiña: Caroaro āñajēcusa, Jesucristo yaye caroaro cū caquetibujucūrñicā wāmerē bairoa. Bairo mujāā tñpñ yñ caetaata, o yñ caápéricōāta cāārē, atore bairo wāme mujāā caññierē yñ queti tūgogaya: “Filipo macāāna puame Jesucristo yaye queti camasārē cū canetōrjērē jānaena, jicā yericunarē bairo caroaro cariape cū carotirore bairo átícdā ninucūparā tocānacā rāmñ. ²⁸ Tunu bairoa na pesua narē roro na caātigamirjērē uwietiparā,” tore bairo mujāā na caññirjērē yñ queti tūgogaya. Mujāā pesua puame bairo mujāā cauwietiere ĩñarī, “Marī yasicoagarā,” ĩ tūgoñagarāma. Bairo na caññitūgoñamiatacāārē, mujāā puame, “Dios marī netōgñmī,” mujāā ĩ tūgoñamasīgarā, mujāā cauwietitūgoñarjē jūgori. ²⁹ Mujāā caññajē cutipeere cūñupī Dios, cū macū mena mujāā catūgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairopña, tie jeto mee mujāā cūñupī. Cū yarā mujāā cañño, Jesucristore bairo popiye mujāā cabaípee cūārē cūñupī. Tie roque caññimajūrjē ñiña. ³⁰ Yñ, bairo mujāā cañ, popiye baimirācūā, camasārē marī caquetibujunetōrjērē marī jānaētñña. Tirāmpure tutuaro mena yñ caátore mujāā ĩñawū. Āme cūārē torea bairo yñ caātícdāninucūrjērē mujāā queti tūgorā.

2

La humillación y la grandeza de Cristo

¹ Jesucristo puame caroaro mujāā juátinemoñami, mujāā yeri caroaro to caññajāparore bairo ĩ. Tunu mujāārē tūgoñamaimñami, caroa yericatajere mujāā cacūgoparore bairo ĩ. Tunu Espiritu Santo mujāā mena nicōāñami. Bairo mujāā majū mujāā āmeo maimasīña. Cabopacarā cūārē mujāā ĩñamaimasīña. ² Bairo mujāā cabairoi, atore bairo mujāā caññierē yñ boya: Caroaro āmeo maicōāninucūñña. Tunu jicā yericunarē bairo jicārōrē bairo marī, bairo jicārōrē bairo tūgoñarī, jicārōrē bairo āñajēcusa. ³ Tunu bairoa aperā na caātiere na netōga tūgoñaeñicōāña. Tunu na ĩñatuti tūgoñaeñicōāña. “Marī jeto marī masībotioya,” ĩena, paaya Jesucristo mujāārē cū caroticūrjēqūrē. Mujāā tocānacāpñña, nipetiro camasārē na ĩroaya. Bairo na ĩroari, di rāmñ ũno, “Marī majū aperā netōrō caññimajūrā marī āñiña,” ĩ tūgoñaeñicōāña. ⁴ Ni jicāñ ũcū mujāā mena macāācū cū yaye caroaro cū caññipee jetore cū bootūgoñaeñicōāto. Aperā yaye caññipee ũnie cūārē cū tūgoñato.

⁵ Jesucristo caroaro cū catūgoñarīcārōrēā bairo mujāā cūā tūgoñaña. ⁶ Bairo puame tūgoñañupī Jesús:

Dios macū majū nimicāā, ññrecóopñ cū carotimasīñjērē bairo ápeyupi.

⁷ Bairo Dios cū caññierē jānacōārī yua, ati yepapure marīrē bairo rupacutiri buiaetayupi. Cabero batiácū, paabojari majōcure bairo ātíāninucūñupī.

⁸ Marīrē bairo rupacutiri, cū majūā cabūgoro macāācūrē bairo baiyupi.

Bairo cū pacū Dios cū carotirore bairo cabai āñirī pajñāecori riayupi.

Camasā na caññajoro bobooro roro majū yucupāpñ papuatuecori riayupi.

⁹ Bairo cū cabairique jūgori tocānacāñ buipñ netōrō caññimajūñ cū cūñupī Dios.

Camasā tocānacā wāme na caññeñroarique netōjāñurō caroa cū wāmetiyupi Dios.

¹⁰ Bairo cū wāmerē tūgorā, nipetiro cañña, Diotñ macāāna, bairo ati tuti macāāna cūā,

bairo ati yepa roca macāāna cūā nipetiro rñpopatuuri mena etanumuri Jesure qūñroagarāma.

¹¹ Bairo tunu ati ññrecóo nipetiro cañña, “¡Jesucristo, Quetiupañ, caññimajūñ ñññami!” ĩñ qūñroagarāma.

Bairo qūñroari, cū pacū Dios cūārē qūñroagarāma.

Los cristianos son como luces en el mundo

¹² Apeyera tunu yñ bairārē bairo cañña, yñ camairā mujāārē ñiña: Mujāā tñpñ yñ cañño, yñ yaye quetibujuriquere caroaro mujāā tūgousawñ. Bairo āmerē cayoaropñ mujāārē yñ caññiwemyomiatacāārē, yñ caññijere mujāā tūgousagarā. Netōjāñurō mujāā catūgousaro yñ

boya. Mujãã, Dios cã canetõõricãrã ãnirĩ, mujããrẽ cã caroticũrĩqũerẽ nacũbũgorique mena tũgoña jãnaeticõãña. ¹³ Dios pũame mujãã yerĩpũ caroaro mujãã catũgoñapeere mujãã joyami. Bairo jori yua, mujãã juãtinemogumi, nipetiro caroaro mujãã caãtĩpeere mujãã caãtĩpeyoparore bairo ĩ.

¹⁴ Bairi nipetirije mujãã capaarique cutiere useanirĩqũẽ mena asa. ãmeo busũpaairaro mano, jĩcãũ yerĩcũnarẽ bairo paaya. ¹⁵ Tore bairo mujãã capaarique cutiere yũ boya, noa ùna aperã jĩcã wãme ùno mujãã capaarijere na cabũsũpaetĩparore bairo irã. Dios pũnaa carorije caãperãrẽ bairo ãnajẽcusa. Baiiri ati yepa macããna carorã watoarũ nimirãcũã, mujãã roque caroaro ãnajẽcusa. Torecũ, ati yepa macããna canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna watoa nimirãcũã, mujãã pũame ñocõã na cabusuworore bairo mujãã caãno ñũña. ¹⁶ Bairo ãna, Dios yaye quetire mujãã caãticõãnajẽrẽ na quetibũjũ masiõña camasiãnarẽ. Bairo mujãã caquetibũjũmasiõata, Jesucristo ati yeparũ nemo cã catunuetari rũmũ caetaro, caroaro yũ tũgoña yerijãñagu, “Mũna mee Filipo macããnarẽ na yũ quetibũjũñesẽãñũpã,” ñi tũgoñagu. ¹⁷ Tunu Jesucristo yaye yũ caquetibũjũrije jũgori yure na capajĩãpa rũmũ etaro baiya. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Dios yaye queti mujããrẽ yũ caquetibũjũriquere tũgoñarĩ, yũ useaniña. Mujãã pũame tiere tũgosari, Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Bairo mujãã cabairijere ñĩarĩ, Dios pũame mujããrẽ ñĩajesoyami. Baiiri marĩ nipetiro marĩ useaniña, tiere tũgoñarĩ. ¹⁸ Baiiri yure bairo mujãã cãã useanicõãña.

Timoteo y Epafrodito

¹⁹ Apeyera tunu marĩ Quetiuparũ Jesucristo cã caborore bairo yoaro mee mujãã tũpũ cã yũ jogũ Timoteore, mujãã caãtĩãnie quetire tũgoñuseanigu. ²⁰ Timoteo pũame yure bairo tũgoñanucũñami. Ni jĩcãũ ùcũ cãrẽ bairo caãcũ mujããrẽ camaitũgoñanucũũ maami. ²¹ Aperã nipetiro na yaye caãñipee jetore bonucũñama. Marĩ caãtiere Jesucristo cã carotirijere borã mee baiyama. ²² Merẽ Timoteore cã mujãã masijãñũña caroaro cã caãtĩãnierẽ. Dios yaye quetire caroaro yure cã cajuquetibũjũnemorijẽ cũãrẽ mujãã masijãñũña. Yũ macũrẽ bairo caãcũ ãnirĩ yũ juãtinemoñami Timoteo. ²³ Baiiri ato presõpũ caãcũ yure na caãtĩpeere masĩpũ, mujããtũ cã yũ jogũ. ²⁴ Bairo ãmeacã cã jogamicãã, Dios cã caborore bairo yũ cãã jicoquei mujãã tũpũ yũ atĩga ñitũgoñaña.

²⁵ Torea bairo marĩ yũ Epafrodito cũãrẽ mujãã tũpũ cã yũ catunuojoro ñũña. Cã pũame camasãrẽ yũ juquetibũjũnemonucũñami. Tunu yure bairo popiye baiyami. Baiiri yũ mujãã cabapacũtĩrotijoricure ãmerẽ mujãã tũpũ cã tunuojogu yũ ãtiya. ²⁶ Epafrodito pũame bũtioro mujãã nipetirore ñĩagayami. Tũgoñarĩqũẽ paijãñũñami, cã cariariquere mujãã caqueti tũgoroi. ²⁷ Cariapea mujãã tũgoricarã. Riajãñũwĩ Epafrodito. Bairo riari, riayasicobujiowĩ. Bairo cã cabaimiatacũãrẽ, marĩ Pacũ Dios pũame qũĩñamairĩ cã catiowĩ. Yũ cũãrẽ ñĩñamairĩ, roro cã cabairijere ñĩarĩ nemojãñũrõ cã tũgoña yapapuaeticõãto ĩ, cã catiowĩ Dios Epafroditore. ²⁸ Baiiri yoaro mee patowãcãrõ mena cã yũ tunuojogu, cã mujãã cañũuseani tũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairo yũ caãpata, yũ cãã yũ tũgoñarĩqũẽ paletĩgu. ²⁹⁻³⁰ Yũ mujãã juquetibũjũmasiẽtĩña, cayoarõpũ caãna ãnirĩ. Baipua, yure mujãã cajuãtinemorotijoricũ pũame caroaro yũ juãtinemoñami. Cũ cãã Jesucristo yaye quetire camasãrẽ yũ juquetibũjũnucũñami. Bairo yũ juquetibũjũri yua, cauwiorije watoa ãnirĩ riacoabujiowĩ. Torena, mujãã tũpũ cã caetaro, useanirĩqũẽ mena cã mujãã jẽnibocãgarã, marĩrẽ bairo marĩ Quetiuparũ yũ cã caãnoi. Tunu bairoa nipetiro cã, Epafroditore bairo caãnarẽ na Ñroaya.

3

Lo verdaderamente valioso

¹ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, ãmerẽ mujããrẽ yũ quetibũjũtasagu: ¡Jesucristo mena useanirĩ ãnicõãña! Bairo mujããrẽ yũ caĩwoaãtajere tunu ãmerẽ yũ caĩwoatunemorõ yure ricaati baĩpatowãcõetĩña. Tunu tore bairo yũ caãto mujããrẽ ñumajũcõãña. ² Baiiri ricaati caquetibũjũrãrẽ na tũgoñamasĩrĩ ãña. Na ùna, roro caãna ãnirĩ, camasã na ruparũ macããjẽrẽ na yisetarotĩnucũñama, “Dios yarã marĩ ãnirõã,” ĩ tũgoñamirã. ³ Na pũame na ruparũ macããjẽrẽ cayisetaricarã na caãnimiatãcũãrẽ, cã yarãrẽ bairo na ñããtĩñami Dios. Marĩ pũame roquere cã yarãrẽ bairo marĩ ñãñami, cã mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori. Bairo ãna, Espĩritu Santo cã camasiõrĩjẽ jũgori Diore cã marĩ Ñroaya. Tunu, “Jesucristo yarã marĩ ãniña,” useanirĩqũẽ mena marĩ ĩ tũgoñaña. Ape wãme, bui marĩ ruparũ macããjẽrẽ jũgori marĩrẽ dope bairo ãtimasãã maa.

⁴ Baipua, ni jĩcãũ ùcũ, “¡Baietiya! ¡ãtimasijãñũña marĩ ruparũ macããjẽrẽ yisetarique!” cã cañata, yũ pũame, “Tocãnacãũ netõrõ Dios yau yũ ãniña,” ñi masĩbujioũ, nipetiro netõrõ tie ùnierẽ caãtacũ ãnirĩ. Tocãnacã wãme jãã ñicũjãã na caroticũrĩqũerẽ yũ ãtĩpeyocõãwũ. ¡Tũgoñijate! ⁵ Jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ yũ cabuairicaro bero, yũ ruparũ macããtõrẽ yisetayupa, jãã, judĩo majã, jãã caãtinucũrĩ wãmerẽ bairo. Baiiri Israel majã yau

ānirī, Benjamín ānacū ya poa pāramipū yu buiyayupa. Bairi hebreo yaye busu, judío majā yu majū yu āniña. Yu pacu yarā, judío majā jeto āma. Bairo tunu butiácupū, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caīroari majōcū ānirī, fariseo majā mena macācū yu āmu. ⁶ Bairo caācū majū ānirī, Jesucristo yaye cū caquetibujucūrīqūērē catūgousari majā puamerē popiye na baio joroque na yu āpu. Tunu bairoa ni jīcāū ūcū, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē di wāme ūnorē, “Jīcārō tūni āperiyami,” ſi masīemi.

⁷ Bairo tirāmupure yu caānajē cutajere, “Caānimajūrījē niña,” caītūgoñañarīcū nimicūā, āmerē yua, “Tie ſe wapa maa,” ſi tūgoñaña. Jesucristo yu puame ānigu, tore bairo yu caānajē cutajere yu jānacōāwū. ⁸ Bairi yu Quetiupau Jesucristore yu camasīrījē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. Jesucristo yu puame ānigu, yu caānajē cutijūgorique nipetirijere yu jānapeticōāwū. “Tie ſe wapa maa,” ſi tūgoñaña yu caānajē cutijūgoriquere. ⁹ Nipetirijere yu jānapeticōāwū, cū yu majū ānimasīgu. Bairo Jesucristo mena yu catūgoñatutuarije jūgori, carorije wapa cacūgocure bairo ſiñañami Dios, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caroaro yu caātie jūgori mee. Bairi ape wāme camasā netōgarā na caātigamirīqūē puame yure wapa maa. ¹⁰ Atie puame niña caānimajūrījē: Jesucristore cū yu masīgamajūcōāña butiuro. Jesucristo cariacoaatcū cū caānimiatacūārē, Dios cū catiotutua masīfupī. Tie tutuarique majūrēā yu cūā yu yeripū yu bomajūcōāña. Tunu yu cūā ſi tūgoñamasīgaya: “Jesucristo mena popiye marī baigarā. Cū mena marī baiyasigarā, ĩ quetibujurique dope bairo ĩgaro to ĩñati,” netōjāñurō ſi tūgoñamasīgaya. ¹¹ Bairo bairi yua, Dios cū yarā cariacoaatanarē tunu na cū cacatiopa rāmū caetarore tūgoñarī, yu cūārē cū cacatioparore yu coteya.

La lucha por llegar a la meta

¹² Bairo cotemicūā, “Āmerē yu caātie Dios cū caborijere ſe ſiñe rusaeto yu ātipecōāwū,” mujāārē ſiñēñi. Baiṛna, tiere jīcārō tūni ātipecoyu yu baiya. Mai, caānijūgoripauṛu Jesús puame yu netōōwī, yure cū caātiroticūrīqūērē bairo yu caātipecoparore bairo ĩ. ¹³ Yu yarā, “Yu majūā ſe ſiñe caroaro yu caātie rusaeto,” ſiñēñi. Bairo puame ſi tūgoñaña: Tirāmupure yu caānajē cutajere yu majūā yu masiritiya. Pūgani cārō tiere yu tūgoñanemoetigu yua. Caroaro yu caātipeco puame roquere yu tūgoñajūgoyeticōā ninucūña. ¹⁴ Bairi caatuperi majōcū premiorē ſeṛu, butiuro wēpūrō mena cū caātore bairo yu cūā butiuro yu ātiya Dios yaye yure cū caātiroticūrīqūērē. Bairo yu caāto yua, Jesucristo jūgori yu cawapatape Dios yure cū cajogarijere yu jogūmi.

¹⁵ Marī nipetiro Jesucristo yaye quetire caroaro catūgousarā yu caīrōrē bairo marī catūgoñarō boya. Ni jīcāū ūcū mujāā mena macācū ricaati cū catūgoñaata, Dios puame caroare cū masīōgūmi. ¹⁶ Bairo puame ſiñi marīrē: Jesucristo yaye cū caquetibujucūrīqūē marī catūgousajūgoricarore bairo marī caāticōāno boya.

¹⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, yu caātiānierē bairo ānajēcusa mujāā cūā. Tunu noa ſiñe mujāārē jāā caātiroticūrīqūērē bairo caāna cūārē na ĩñacōrī caroaro ānajēcusa. ¹⁸ Aperā puame roque caroaro āmerīñama. Na cabairijere jīcāni mee, capee majū mujāā yu quetibujūmiwū. Āmerē tunu tie na caātiānierē tūgoña yapapuari, caapee oco umayurique mena mujāārē ſiñemofña tunu: Naa, bairo baiāna, “Jesucristo yucupāipū cū cariarique dope bairo ātimsāñi maa,” caīrārē bairo baicōā niñama. ¹⁹ Na puame na caātiānjesorije jettore butiuro tūgoñañama. Tunu bairoa roro na caātiere bobotūgoñaapeerea, tiere ātibotioāniñama. Ati yepa macāājē jettore butiuro tūgoñañama. Bairo caāticōāna ānirī yua, cabero yasiri-caropū ágarāma. ²⁰ Marī puame roque umārecōpū caāniparā marī āniña. Tunu bairoa marīrē canetōū, Jesucristo, umārecōpū caāniatacū nemo cū catunuetarore caroaro cū marī ānicotegarā. ²¹ Bairo etau yua, marī rupau, cañueti rupauṛe wasoagūmi, cū rupau caroa rupauṛe bairo marī cacūgoparore bairo ĩ. Ati umārecōo macāājē nipetirijere carotimasī ānirī bairo marī ātigūmi.

4

Alégrese siempre en el Señor

¹ Tore bairo cabaiānio, yu bairārē bairo caāna, yu camairā, butiuro majū yu caīñagarā, atore bairo mujāārē ſiñi: Useanio joroque yu mujāā ātiya. Jesucristo mena mujāā caānicōānierē tūgoñarī, “Yu paarique yasietigarō,” ſi tūgoñatutuañiñi. Bairi, bairo jeto āticōānajēcusa: “Jesucristore cū tūgousajānaeticōāña,” ſiñi.

² Apeyera tunu mujāā mena macāāna rōmirī Evodia, bairi Síntique cūārē ſiñi: Mujāā, puagarāna marī Quetiupau yarā rōmirī ānirī jīcā yeri pūnacunarē bairo tūgoñarīqūēcusa. ³ Mu cūā, yu bapa, yu mena caroaro caquetibujuricu, bairo mu caātipeco yu boya: Evodia, bairi Síntique cūārē na juāsa. Caroa ānajē puamerē na quetibujuya. Na puame popiye baimirācūā, camasārē yu juquetibujunemonucūwā Dios na cū canetōōrījē quetire. Clemente mena, bairi aperā yure cajūātinemorā mena cūā camasārē yu juquetibujunemonucūwā. Na cūā Dios mena cacatiāniparārē woaturica tutipū merē cawoatuecoricarā niñama.

⁴ Bairi tocānacā rūmua, “Marī Quetiupau yau yu āniña,” ī tūgoña useanicōāña. Mųjāārē űinemoña: ¡Useanicōāña! ⁵ Tunu bairoa caroaro nųcūbugorique mena ānajēcusa, “Cañurā niñama,” aperārē na mųjāā cañeconuĉparore bairo, ĩrā. Marī Quetiupau puame yoaro mee atīgumi ati yeparupe.

⁶ Bairi ati űmųrecóo cabaípee ĩcā wāme űnoacārē tūgoñarĩqūē paipatowācāētĩcōāña. Dios puamerē cū ĩēniña nipetirije ati űmųrecóo cabaípeere. Tunu ĩēni yaparorā, “Dios, ĩāā mena mų ĩųjāñuña,” qūiña. ⁷ Bairo mųjāā caātiāmata, Dios puame caroa yeri pūna cutajere mųjāā jogumi. Tie cū cajorije puamerē ni ĩcāū űcū tūgomasĩ peyoetīgumi, netōjāñurō caroa majū caānoi. Bairi mųjāā, caroa yeri pūna cacūgorā ānĩrĩ mųjāā tūgoñatutuacōā ninucūgarā. Jesucristo yarā ānĩrĩ bairoa mųjāā baicōā ninucūgarā.

Piensen en todo lo que es bueno

⁸ Bairi yu bairārē bairo caāna atore bairo mųjāārē űitusagu: Nipetirije cariape caānierē, bairi tunu nipetirije marĩ canųcūbugorije űnie cūārē cariape tūgoñaña. Nipetirije cariape marĩ caātie cūārē tūgoñaña. Tunu ĩcā wāmeacā űno roro tūgoña asuetĩcōāña. Tunu nipetirije āmeo maitūgoñarĩqūē, bairi tunu, “Cañurĩē niña,” nipetirije camasā na cañtūgoñarĩē cūārē tūgoñaña. Tunu nipetirije nocārō caroa űnie, bairi tunu caroa mųjāārē Dios cū caātiere cū mųjāā catūgoñabasapeopee cūārē tūgoñaña.

⁹ Bairi mųjāārē yu caquetibųjucūĩqūērē bairo átĩcōāña. Mųjāā, yu cañĩqūērē catūgoricarā ānĩrĩ, bairi yu caātajere caññarĩcārā ānĩrĩ bairo āsa. Bairo mųjāā caātiāno, Dios, caroa yeri pūna cutajere cajou puame mųjāā mena ānicōā niğumi.

Oftendas de los filipenses para Pablo

¹⁰ Apeyera tunu nemorō yure mųjāā catūgoñarōĩ yu useanjāñuña. Yu cabopacarijere masĩrĩ yu mųjāā ĩuātīgayupa. Baiřua, “Yu mųjāā masiriticoasupa,” ĩ mee niña. “Yu mųjāā cajuātĩbųjiopee puame manatō,” ĩ puame roque niña. ¹¹ Tunu bopacari mųjāārē ĩēnĩrē bairo ĩ mee niña. Noo yu cacūgorijeaca mena tocārōā yu useanimasĩña. ¹² ĩcā rūmų bopacaĩ majū yu āmų. Ape rūmų paĩro netōrō yu cūgowų. Bairi noo cabairije watoa yu ānicōā masĩña. Queyari ĩgarique cūgoeĩcūā, o paĩro ĩgarique cūgoĩcūā yu ānicōā masĩña. ¹³ Noo tocānacā wāme cabairo yu nųcācōā nĩmasĩña, Jesucristo yure tūgoñatuarique cū cajoroi. ¹⁴ Bairo yu cabaiānĩmasĩmiatacūārē, mųjāā puame yu cacūgoetipauře yu mųjāā ĩuārų. Bairo mųjāā caāto ĩųjāñuña.

¹⁵ Mųjāā ya yepa Macedoniaru caāniatacų yu cawitiro bero, Dios camasārē cū canetōōĩrĩē quetire yu caquetibųjñesēājūgoripařų, mųjāā, Filipo macāāna jeto yu mųjāā ĩuārų. Mųjāā, Jesucristo yaye quetire yu caquetibųjĩriquerē tūgouseanĩrā, yu mųjāā joyupa yure carųsarĩjere. ¹⁶ Tunu bairoa Tesalónica macāřų yu caāno, ĩcāni mee yu mųjāā ĩonemoñurpā tunu yure carųsarĩjere. ¹⁷ “Yure mųjāā cajorĩjere caññajoure bairo yu āniña,” ĩ mee niña. “Dios marĩrē cū caññabeseri rūmų caetaro mųjāārē caroare cū cajopee netōjāñurō to āmarō, yure mųjāā cajorĩjere ĩgori,” ĩgų niña. ¹⁸ Merē yu mųjāā cajorĩjere yu cūgopeyocōāña. Bairi yu caborĩje netōrō yu cūgoya. Erafrodito mena yure mųjāā cajorĩque mena yu caborĩje netōrō yu cūgoya āmerē yua. Yure mųjāā cajorĩque puame werea űnie caroa cajutĩñurĩē mena Diore altar mesarų na cajoemğōjorĩjere bairo baiya. ¹⁹ Bairi Jesucristo yarā mųjāā caānoi, marĩ paĩro Dios puame nipetirije mųjāārē carųsarĩjere jogumi paĩro majū, paĩro cacūgoĩcūā ānĩrĩ.

²⁰ Bairi atore bairo niña: ¡To petĩeticōāto marĩ Paĩro Diore cū marĩ cabasapeorĩje! Bairoa to baiāto.

Saludos finales

²¹ Bairi yu ĩurotĩjoya mųjāā nipetiro Dios yarā, Jesucristo yaye quetire catūgoĩsarārē. Tunu bairoa marĩ yarā yu mena caāna cūā mųjāā ĩurotĩjoyama. ²² Torea bairo nipetiro ato macāāna Dios yarā, bairi quetiupau emperador romano paabojari majā cūā mųjāā ĩurotĩjoyama.

²³ Marĩ Quetiupau Jesucristo mųjāā nipetirore caroare cū ĩonemoāto.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturĩje.

Carta de San Pablo a los COLOSENSES

Saludo

¹⁻² Yu, Pablo cawāmecucu, Dios yure cū cabeserique jūgori cū caquetibujurotjoricu, apóstol yu āniña ati cartare caquetibujuwajou. Marī yau, Timoteo mena mujāā, Colosas macā macāāna Jesucristo yaye quetire catūgousacōāninucūrā, Dios cū caīroari poa mena macāānarē mujāā yu quetibuju waojaya ati carta mena. Bairi caānijūgoro atore bairo mujāārē űiña: Marī Pacu Dios mujāārē caroare cū jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cāārē cū jonemoáto, űiña.

La oración de Pablo por los creyentes

³ Tocānacā rāmu Dios, marī Quetiupau Jesucristo Pacure jēnirā, mujāā caātiānierē tūgoñarī, “Jāā mena mu űujāñuña,” jāā ī jēninucūña. ⁴ Mai, jāā tūgoapu caroaro mujāā caātiānierē. Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuarijere, bairi nipetiro Dios cū caīroari poa macāānarē na mujāā camairījē cāārē jāā tūgoapu. ⁵ Mujāā puame caroa cariape queti, Dios camasārē cū canetōōgarijere cariape tūgorā, Dios cū caīricārōrēā bairo mujāārē umūrecōoru caroaro cū caātipeere mujāā cotejūgoyupa. Bairo coteāna, Dios cū caīroari poa macāānarē na mujāā juátinemoñupā. ⁶ Atie caroa queti mujāā catūgorique puamerē nipetiropure tūgorā átiyama camasā aperā cāā. Bairo tūgorā yua, jīcāārā tūgousarā átiyama. Na, catūgousari majā puame caroaro ānimasīrā baiyama tie queti jūgori. Dios camasārē cū camairījērē tūgori, “Cariape queti űiña,” mujāā caītūgoñarī rāmu bero, caroaro mujāā caānimasīrōrē bairo na cūā caroaro ānimasīrā baiyama. ⁷ Marī yau, marī camai, Epafra cawāmecucu puame tie quetire mujāārē quetibuju jūgoyupi. Cū roque carou jāā mena capaanucū ānirī Jesucristo cū caroticūrīqūērē bairo átinucūñami. Mujāā cāārē cajuátinemonucū űiñami. ⁸ Bairo caācū ānirī yua, cū puame jāātu etari bero, jāā quetibujuwī mujāā cabairijere. Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori mujāā caāmeomairījērē jāā quetibujuwī.

⁹ Bairi caroaro mujāā caātiānierē jāā catūgojūgorica rāmu bero Diopure jāā jēnibojānaētīña, mujāā caātipee Dios cū caborijere mujāārē caroaro cū camasīōparore bairo irā. Tunu bairoa Espiritu Santo cū camasīrījē tocānacā wāme mujāārē cū cajoparore bairo irā, jāā jēnibojanucūña Diopure. ¹⁰ Bairo mujāā puame cū camasīōrījē cūgori yua, marī Quetiupau yarārē bairo caroaro mujāā átimasīānigarā. Bairo āna, mujāā caatie cū caīñajesorije űnie jetore mujāā átīcōā ninucūgarā. Caroa átaje tocānacā wāmerē mujāā átigarā. Tunu bairoa Diore cū mujāā masīnemogarā. ¹¹ Apeyera tunu mujāārē jāā jēnibojaya Diopure, cū camasīrījē űe űnie carusaetie mena mujāārē cayeritutuārē bairo cū āparo irā. Bairo mujāā puame tūgoñatutuari yua, dope bairo ricaati mujāārē cabaibujiopeere caroaro mena mujāā nucācōāgarā. ¹² Tunu bairi marī Pacure, “Mu űujāñuña jāā mena,” useanirīqūē mena cū mujāā īgarā. Cū puame mujāā yerire wasoari bero cū carotimasīrīpau caroaro cabusorupu cajāāmasīparā majū mujāā ānio joroque mujāā átiyami. Bairo jeto nipetiro marī, cū ya poa macāānarē marī átinucūñami. ¹³ Wātī cū carotirore bairo caāna cū mena canaitārōpu caānarē bairo marī caānimiatacūārē, cū cawiyoricārē bairo marī ānio joroque marī ásupi Dios. Bairo marīrē netōōrī yua, cū macū cū camai, cū carotimasīrīpau macāānarē bairo marī ānio joroque marī ásupi. ¹⁴ Cū macū cū cariarique jūgori marī netōōñupī. Roro marī caātajere marī masiriyobojayupi.

La paz con Dios por medio de la muerte de Cristo

¹⁵ Dios marī caīñaeācū cū caānimiatacūārē, cū macū Jesucristo cū caātajere tūgoñarī, cū marī masīmasīña Dios cū caānajē cutiere. Na, pugarāpu jīcārō tūni űiñama. Jesús puame nipetirije Dios cū caquēñorīqūē upau űiñami. ¹⁶ Jesús jūgori quēñoñupī Dios ati umūrecōo macāājē nipetirijere. Ati yepa macāāna, jōbui macāāna cūā, cabauena, cabaurā cūā nipetirore na quēñoñupī. Bairi jōbui macāāna carotimasīrā cūārē na quēñoñupī. Jesucristo jūgori nipetiro caānarē na quēñoñupī Dios, cūrē na caīroaparore bairo ī. ¹⁷ Nipetirije ati yepa macāājē cū caquēñoñoparo jūgoyepa Jesucristo merē āñupī. Tunu bairoa cū camasīrījē jūgori ati umūrecōo macāājē ricaati baietiya. Jīcārō tūni ānijūgoyecatiya cū caátimasīrījē jūgori. ¹⁸ Marī nipetiro Jesucristore caīroarā, jīcā rupaure bairo, jīcā poa macāāna marī āniña. Jesucristo puame marī rupoare bairo űiñami, marī Quetiupau majū. Cū, nipetiro netōōrō caānimajūū cū caānoi, marī, cū caīroari poa macāānarē cū camasīrījē jūgori caroa tūgoñarīqūērē marī jomasīñami. Cariacoatacu nimicāā cacatijūgoricu majūrē cū cūñupī Dios, nipetiro jūgocu cū caāniparore bairo ī. ¹⁹ Dios, bairo tūgoñañupī: “Yu macū cūā yurea bairo cū ānajē cuparo. Nipetirije cū cūā yu caānierē bairo cū āmarō,” ī tūgoñañupī. ²⁰ Jesús jūgori ati umūrecōo macāāna nipetiro, jōbui macāāna, ati yepa macāāna cūā cūrē roro na caīñaterijere

na jānao joroque átigayupi. Jicāu yeri pūnarē bairo cū mena na ānio joroque na átigayupi, Jesús yucupāripu cū cariarique jūgori.

²¹ Mujāā, cajūgoyepure Dios yarā mee, cū pesuare bairo caāna mujāā āñupā. Roro mujāā caátaje jūgori, tunu mujāā yeripu roro mujāā catūgoñarijē jūgori cūrē cateerārē bairo mujāā āñupā Dios cū caññajoro. ²² Bairo mujāā cabaimatiacāārē, Dios puame cū macū popiye cū cabairiarique jūgori mujāā qūēnoñupī. Bairi āmerē caroaro cū mena mujāā āniña. Cū yarā majū, cūtu caápārā carorije cawapamoenarē bairo mujāā tuao joroque mujāā ásupi. ²³ Carorije cawapamoenarē bairo mujāā tuagarā, Jesucristo mena caroaro mujāā catūgoñatutuacōāmata. Tunu bairoa caroa quetire mujāā catūgoriquere mujāā cajānaeticōāta, torea bairo mujāā tuagarā. Atie quetire nipetiropure tūgorā átiyama camasā aperā cāā. Yu, Pablo cawāmecucu cāā atie quetire caquetibujuri majōcu yu āniña.

Pablo encargado de servir a la iglesia

²⁴ Bairo mujāārē caquetibujūānucūā ānirī popiye yu baiya. Yu useaniña baipua. Jesucristo yarā cū rupaare bairo caānarē popiye cū cabaibojaricarorea bairo yu cāā popiye mujāārē yu baibojaya, nemojāñurō cū yaye quetire mujāā camasīparore bairo ī. ²⁵ Dios puame mujāā cū cañroari poa macāānarē cajūpaau majū yu cūwī. Bairo yu cūrī yua, cū yaye quetire caroaro cariape mujāārē yu quetibuju peyorotiwi. ²⁶ Caññijūgoripaupure mai, capee tutiri bero macāāna camasārē na masīōēsupi Dios, cū caátipeere. Tere ati rūmurī roquere marī, cū yarārē marī masīōwī. ²⁷ Atore bairo niña Dios cū catūgoñajūgoyetirique: Tirūmpure camasā na camasīētājērē cū yarā ati yutea macāāna roquere na masīōgayami. Atie niña caroaro cariape āme cū camasīōgarije: Jesucristo puame judío majā jeto mee, judío majā caāmerā mena cūrē ānicōā nigumi. Bairo cū yarā ānirī Dios caroaro majū cū caānierē bairo caāna na ānio joroque na átigumi judío majā caāmerā cūrē.

²⁸ Bairi jāā quetibujūnucūā Jesucristo yaye quetire nipetiro camasārē. Na jāā beyoya. Na jāā quetibujuya nipetirijere jāā camasīrō cārō, Jesucristo yarā puame carorije wapa mānarē bairo cūtu na caetaparore bairo īrā. ²⁹ Bairo carorije wapa māna cūtu na caetapeere bou, nipetirije yu catutuarije, Jesucristo yare cū cajorije mena yu paānucūā.

2

¹ Torecu, atore bairo mujāā camasīrō yu boya: Yua, mujāā caātiānipeere butioro yu tūgoñāna. Bairo tūgoñari yua, caroaro mujāā caātiānipeere yu juátinemoña. Laodicea macā macāāna, bairi nipetiro yare caññaetana cūrē caroaro na caātiānipeere yu juátinemoña. ² Na yeripu tūgoñatutuariquere Dios cū cajoparore bairo ī, na yu juátinemoña. Jicā poa, jicā yericanarē bairo na āmeo maíato ī, na yu juátinemoña. Tunu bairoa Dios yaye quetire ñe ūnie rusaeto na tūgomasiāto ī, na yu juátinemoña. Bairo masīrā yua, tirūmpure camasā na camasīētājē ati yutea roque Dios cū camasīōgarijere masīpeyocōāgarāma, Jesucristo na mena cū caānicōānierē. ³ Nipetirije Dios yaye macāājē masīrīqūē caroa majūrē marī masīmasīña Jesucristo jūgori. ⁴ Tere mujāā yu quetibujuya, apei, ni jicāu ūcū cū cañtorijere mujāā tūgore ī. Cū yaye queti puame jicārō tūnia baumirōcūā, itorique macāājē niña. ⁵ Bairo yu puame mujāā mena āmerīmicūā, mujāā watoa ācūrē bairo mujāārē butioro yu tūgoñanucūā. Tunu bairoa jicārō tūni mujāā caātiānierē, bairi Jesucristo yaye quetire mujāā cajānaetiere tūgori yu useaniña.

La nueva vida en Cristo

⁶ Bairi marī Quetiupaū Jesucristore cū mujāā cañroajūgoricarorea bairo āme cūrē cū mujāā cañroacōāno ūña. Bairo āna, Jesucristo mena jicārō ānicōā ninucūā. ⁷ Di rūmu ūno cū aweyoeticōāña. Jesucristo yaye quetire tūgoñari cū mena tūgoñatutuanemocōā ninucūā tocānacā rūmua. Tunu bairoa, “Mu ūjāñūña jāā mena,” Diore mujāā cañrō ūña.

⁸ Caroaro tūgoña masacatiya aperā mujāārē caquetibujurārē, carorije jāā tūgousare, īrā. Na puame, “Jāā yaye queti cariape niña,” cañrā nimirācūā, camasārē īmawjiorā átiyama. Na yaye queti Jesucristo buerique mee niña. Na majū na catūgoñarijē tirūmpu macāāna ya wāme átajere quetibujurā átiyama camasārē. Tunu bairoa ati ūmurecōo macāāna cabauena na carotimasīrījērē quetibujurā átiyama. Bairi na tūgousaeticōāña.

⁹ Nipetirije Dios cū caātiānie Jesucristo menapu āniña. Bairi apeye quetibujurique wapa maa. ¹⁰ Mujāā cāā Jesupurea mujāā āniña. Bairo cū mena mujāā caānoi, Dios puame caroaro majū cū caānierē bairo caroarā ñe ūnie carusaena mujāā ānio joroque mujāā ásupi. Jesucristo puame ati ūmurecōo cabauena nipetirore na rotimasīñami. ¹¹ Tunu bairoa Jesucristo mena mujāā caānoi, mujāā rupaare cayiserotiena nimirācūā, cayiserotiricarārē bairo mujāā āniña. Bairāpua, judío majā na caátitiririjere bairo mujāā baietiya. Dios puame Jesucristo mena mujāā caānie jūgori, mujāā yeri tūgoñariqūērē wasoayupi, roro átajere mujāā cabojānaparore bairo ī. Torena, Dios yarārē bairo mujāā tuaya cū caññajoro yua. ¹² Dios cū camasīrījē jūgori, Jesucristo cariacoaacu nimicūā, cūrē cū cacatioriquere cariape

mujãã tũgoyupa. Bairo catũgorã ãnirĩ mujããrẽ na cabautizari rũmu atore bairo mujãã baiyupa: Jesucristo, yepapu cayaeoricu mena cayaeoricarãrẽ bairo baimirãcũã, tunu cũ mena Dios cũ cacatioricarãrẽ bairo mujãã baiyupa. ¹³ Mujãã, cajũgoyepure roro mujãã caãtaje jũgori, bairi tunu Diore camasiẽnarẽ bairo mujãã caãnoi, jĩcãũ caũmu cabaiyasiricu ãnacũ caũnrĩjẽrẽ cũ caãtimasĩtãtorea bairo mujãã cũã caroare mujãã átimasĩẽsupa. Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, Dios Jesucristo cũ cacatioricareo bairo mujãã cããrẽ cawãma yeri catajere mujãã joyupi. Jesucristo yarã ãnirĩ roro mujãã caãtaje nipetirijere masiriy-obojoyupi. ¹⁴ Dios cũ caroticũrĩqũẽ marĩ caãperie wapa popiye marĩ catãmuopee paio ãnimĩnupã. Bairo marĩã, carorije wapa pairã marĩ caãniamiatacũãrẽ, Dios roro marĩrẽ cũ caãtibujioatajere ãpeyupi. Jesucristo yucupãĩpu cũ cariarique jũgori marĩ netõwĩ. ¹⁵ Bairo tunu cũ cariarique jũgori umũrecõo macããna, wãtĩã catutuamirĩcãrãrẽ na netõnucãcõãũpĩ. Jĩcãũ pajãrĩ majã quetiupau cũ wapanarẽ cũ capajĩãtunuetari bose rũmu cũ wapanarẽ cũ bero boboo usaricareo bairo na átirotiyupi. Torea bairo na ásupi Dios wãtĩãrẽ. Na boboo joroque ásupi. Nipetiro na caĩñajoro rotimasĩrĩqũẽrẽ cacũgoenarẽ bairo na ãnio joroque na ásupi yua.

Busquen las cosas del cielo

¹⁶ Aperã atore bairo mujããrẽ írãma: “Jãã, judío majã, eti, uga, jãã caãtirotinucũrĩjẽrẽ mujãã tũgonucũbugoetiya. Tunu bairoa jãã bose rũmurĩ macããjẽ, muĩpu apeĩ cũ cabuairi rũmu macããjẽ, bairi jãã cayerijãrĩ rũmu macããjẽ cũãrẽ mujãã tũgonucũbugoetiya. Bairo nacũbugoetĩrĩ, roro mujãã átiya,” mujããrẽ írãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, na tũgõusaeticõãna. ¹⁷ Tie ùnie nipetiro mujããrẽ na carotigamirĩjẽ puame Jesucristo atĩ yepapu cũ caetaparo jũgoye macããjẽ judío majãrẽ Dios cũ caroticũrĩqũẽ niña. Bairopua, merẽ Jesús cũ caetaro bero, tie dope átimasĩã maa marĩrẽ yua. ¹⁸ Aperã atore bairo mujããrẽ ñemorãma: “Jãã, cãnietimirãcũã, qũẽguericarore bairo jãã ñnucũũna Dios cũ caĩñorĩjẽrẽ. Bairo tiere caĩnarã ãnirĩ caroaro jãã masĩña, aperã netõrõ. Bairi jããrẽ bairo ása mujãã cũã. Dios tũpu ágarã, ángelea majãrẽ mujãã cajẽninucũbugoro ñuña,” mujããrẽ írãma. Bairo caĩrã nimirãcũã, bairo ñcõãrã ñna. Dios mee, camasã na catũgoñarĩjẽrẽ bairo tũgoñanucũũna. Bairo tũgoñarĩ, “Caãnimajũrãrẽ bairo jããrẽ ññaña,” caĩtũgoñarãrẽ bairo bairnucũũna. ¹⁹ Na puame marĩ jũgocu, Jesucristo yarã mee ññaña. Marĩ puame roque cũ ya poa macããna marĩ ãniña. Cũã ñniãmi marĩ rupoare bairo caãcũ, marĩrẽ nipetirijere camasiõũ, catutuarijere cajou. Tie jũgori Dios cũ caborore bairo jõpuame caroaro marĩ ãnajẽ catinemoagarã.

²⁰ Jesucristo yucupãĩpu cũ cariaro, mujãã cũã, cariaricarã ãnanarẽ bairo mujãã baiyupa Dios cũ caĩñajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, ãmerẽ atĩ umũrecõo macããna cabauenarẽ carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Bairo caãna nimirãcũã, ¿dopẽĩrã atĩ yepa macããna cacatirãrẽ bairo na mujãã tũgõusayati mai, mujããrẽ na carotigarijere? ²¹ Atoe bairo rotiriquere mujãã tũgõusaya: “Atie ùnierẽ pãñaeticõãña. Atie ùnierẽ ugaeticõãña. Atie ùnie cũãrẽ ñeeticõãña,” na caĩrotirijere ùnierẽ mujãã tũgõusaya. ²² Bairo mujãã catũgõusamiatacũãrẽ, tie ùnie nipetirijere mujããrẽ na carotigamirĩjẽ mujããrẽ átimasĩã maa. Dios mee, camasã na catũgoñarĩjẽ mena na carotirijere niña. ²³ Mujããrẽ na carotigamirĩjẽ puame camasiriyorijere niña. Tiere catũgõusarã puame, “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” i tũgoñãna. Tunu tore bairo ãna, na rupaurire popiye baio joroque átiyama. Bairi tie ùnie rotirique cariape quetire bairo baibauya marĩrẽ. Bairo baimirõcũã, marĩ rupaũpu rorije marĩ caãtigarijere caãnierẽ ãnotamasĩtĩña tie ùnie mujããrẽ na carotigamirĩjẽ puame.

3

¹ Jesucristo cariacoatacu nimicãã Dios cũrẽ cũ cacatioro jũgori mujãã cũã cariacoatana nimirãcũã tunu cacatirãrẽ bairo mujãã baiyupa Dios cũ caĩñajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, atĩ umũrecõo macããjẽ rotirique mee, Jesucristo jõbui Diotu cariape nũgõã carui yaye queti puame roquere tũgõusaya. ² Jõbui umũrecõo macããjẽ caroa jetore tũgoñãña, atĩ yepa macããjẽ carorijere tũgoñãna. ³ ãmerẽ mujãã Jesucristo, Dios mena macããcũ mena mujãã ãnajẽ cutiya. Bairi jĩcãũ cawãmau cabaiyasiricu ãnacũ atĩ yepa macããjẽ rotirique cũ catũgõusaetorea bairo mujãã cũã tiere tũgõusaeticõãña. ⁴ Bairi mujãã cacatiri rũmurĩ cãrõ Jesucristo cũ carotirore bairo mujãã áticõã ninucũgarã. Bairo áticõã ninucũrã yua, atĩ yepapu nemo cũ cabaujetari rũmu caetaro mujãã cũã cũrẽ bairo cũ mena cũ caasiyabatorije mena mujãã ãnicõãgarã.

La vida antigua y la vida nueva

⁵ Bairi jãnacõãña atĩ yepa macããjẽ roro mujãã caãtigarijere. Aperã rõmirĩrẽ na ñee epeeticõãña mujãã numoa caãmerãrẽ. Mujãã, carõmia cũã, mujãã manapũã caãmerãrẽ na ñee epeeticõãña. Mujãã nipetiro, dise ùnie carorijere ãmeo átiepeeticõãña. Aperãrẽ, mujãã catũgoñarĩjẽpu narẽ roro rupau mena átieperiquere átiga tũgoñãeticõãña. Tunu bairoa aperã na cacũgorijere ugoeticõãña. Apeye ùnierẽ ugorã, Dios meerẽ ñroarã mujãã baigarã.

⁶ Tie ũnierē caátinucūrārē butiuro popiye na baio joroque na átigumi Dios. ⁷ Cajǵogoyepure mujǵā cǵā tie ũnie carorijere mujǵā ásupa. ⁸ Ámerē yua, Jesucristo yarǵ ānirǵ nipetirije roro mujǵā caátiere jǵnacōǵña: Ámeo asiarique, bairi roro ámeo awajatutirique, bairi roro ámeo ĩnatutirique, bairi roro ámeo busupairique, bairi roro ámeo ĩrǵqǵē cǵārē jǵnacōǵña. ⁹ Cajǵogoyepu roro mujǵā caátiga nucuĩnamirǵqǵērē cajǵnacōǵricǵrǵ ānirǵ ámerē yua ámeo ĩtoepeeticōǵña. ¹⁰ Jǵcǵ cǵawǵmau cabucu jutirore cǵrǵ, cawǵmarō puame cǵ cajǵǵnawasoarore bairo mujǵā cǵā roro mujǵā caátianigarijere jǵnarǵ, cawǵma wǵme caroaro átianajē puamerē mujǵā tǵgoǵnǵjǵgoyupa. Dios mujǵārē caqǵēnorǵcǵ puame tunu mujǵārē qǵēnonemoǵnami, cǵrē bairo ānajē cutajere mujǵā cacǵgoparore bairo ĩ. Bairo nemojǵǵurō cǵrē bairo ānajē cutiri yua, ĩe ũnie rusaeto cǵ mujǵā masǵgarǵ. ¹¹ Bairi ámerē yua, nipetirore Jesucristo cǵ caĩǵajoro ĩnaricaworique maniǵa. Noa ũna judio majǵ, judio majǵ caāmerǵ cǵā, na rupau macǵājērē cayisetarotiricǵrǵ, cayiserotiena cǵā, aperopu macǵāna cǵā, posa ũna cǵā, paacoteri majǵ cǵā, na majǵu capaarique cǵgorǵ cǵā jǵcǵrōrēǵ bairo niǵama. Jesucristo cǵ caĩǵajoro ĩnaricaworique maniǵa. Tie nipetiro marǵ caānajē cutie ĩe wapa maa. Jesucristo cǵ caānajē cutie roque caānimajǵrǵjē niǵa. Tunu bairoa cǵā, marǵ nipetiro mena nicōǵǵnami.

¹² Dios puame mujǵārē maiǵnami. Mujǵā beseyupi, cǵ yarǵ mujǵā caāniparore bairo ĩ. Jǵcǵ cawǵmau cabucu jutirore cǵrǵ, cawǵmarō puame cǵ cajǵǵnawasoarore bairo mujǵā cǵā roro mujǵā caátianigarijere jǵnarǵ, cawǵma wǵme caroaro átianajē cutaje puamerē átianajēcusa. Cabopacarǵrē caroaro cariape na ĩnamaiǵa. Na juatinemoǵna. Tunu bairoa, “Aperǵ netōrō caānimajǵrǵ jǵā āniǵa,” ĩ tǵgoǵnaeticōǵña. Tunu bairoa aperǵrē caroaro nacǵbugorique mena na ĩnaǵa. Tunu aperǵ mujǵārē roro na caátimiatacǵārē, tǵgoenarē bairo roro na caátiere tǵgoǵna netōcōǵña. ¹³ Jicoquei ámeo asiaeticōǵña. Aperǵ na caátie mujǵā cajesoetiere na masiriyoya. Jesucristo merē mujǵā yaye wapare masiriyoyupi. Bairi mujǵā cǵā aperǵrē cǵ caátatorea bairo na masiriyobojaya. ¹⁴ Tunu bairoa mujǵā caāmeomairō ĩuǵna. Tie puame roque nipetirije caroaro mujǵā caátie caānimajǵrǵjē niǵa. Tore bairo ámeo mairǵ, tocǵnacǵ wǵme caroa caānierē mujǵā átimasǵgarǵ. ¹⁵ Jǵcǵ poa macǵāna, jǵcǵ rupaure bairo caāna mujǵā cǵũnupǵ Dios. Bairi caroa yericutaje Jesucristo mujǵārē cǵ cajorique jǵgori, tǵgoǵna beseya jǵcǵ majǵrē bairo mujǵā caátipeere. Diore, “Jǵā mena mu ĩujǵǵǵna,” qǵĩnucǵña.

¹⁶ Tunu apeyera Jesucristo yaye quetire mujǵā yeri pǵnapu tǵgoǵnanucǵña. Jesucristo cǵ camasǵrǵjē nipetirije mena ámeo quetibujǵya. Bairi tunu yerǵjōrō mena ámeo busuya. Tunu bairoa Dios caroaro mujǵārē cǵ caátiere useanirǵqǵē mena tǵgoǵnarǵ, butiuro cǵ basapeoya cǵ yaye basarique mena. ¹⁷ Bairi mujǵā, Jesucristo yarǵ ānirǵ nipetirije mujǵā caátie, bairi mujǵā caĩrǵjē cǵārē caroaro átianajecusa. Tunu bairoa Jesucristo marǵrē caroaro cǵ caátiere tǵgoǵnarǵ, marǵ Pacu Diore cǵ basapeoya.

Deberes sociales del cristiano

¹⁸ Mujǵā, carōmia, mujǵā manapǵā na caĩrǵjērē nacǵbugorique mena na tǵgousaya. Marǵ Quetiupaure caĩroarǵ ānirǵ bairo mujǵā caáto ĩuǵna.

¹⁹ Mujǵā, caāmuca cǵā, mujǵā nǵmoarē na maiǵa. Caroaro mena na quetibujǵya. Tutuaro mena mujǵā caĩrǵjē ĩuētǵña.

²⁰ Mujǵā, na pǵnaa cǵā, caroaro mujǵā caátipee cǵārē ĩnouseanigumi Dios. Bairi mujǵā pacua na caĩrǵjē nipetirijere tǵgousaya.

²¹ Tunu mujǵā, capacua, mujǵā pǵnaarē caasiapairǵ na baio joroque na ápericōǵña. Caroaro mena roque na quetibujǵya. Roro majǵu na mujǵā caǵata, na puame na usearitia joroque na mujǵā átibujorǵ.

²² Mujǵā, paabojari majǵ cǵā, mujǵā quetiuparǵ ati yepa macǵāna na caĩrǵjē nipetirijere tǵgousaya. Paabojari majǵ jǵcǵārǵ caroaro paayama na quetiuparǵ na caĩǵajoro, jǵā mena na useanǵiáto, ĩrǵ. Bairo caroaro paamirǵcǵā, cabero na caĩǵaeto puamerē paetiayama. Narē bairo baieticōǵña. Mujǵā puame roque marǵ Quetiupau yaye quetire ĩroari tocǵnacǵ rǵmu jǵcǵrō tǵnia ape wǵme tǵgoǵnarǵcǵrō mano na tǵgousaya. ²³ “Camasǵ ũmu jǵā caāno jǵgori mee, Jesucristo ũmu jǵā caāno jǵgori puame caroaro jǵā paagarǵ,” ĩ tǵgoǵnarǵ paaya mujǵā cawapatarijere ũnierē. ²⁴ Merē mujǵā masǵña atiere: Caroaro mujǵā caǵata jǵgori caroare mujǵā jogumi Dios. Mujǵā puame Jesucristo, mujǵā Quetiupau majǵ, cǵ caroticǵrǵqǵērē mujǵā átinucǵña. Bairi caroare mujǵā jogumi mujǵā yaye caānipee cǵ caqǵēnocǵrǵjērē. ²⁵ Rorije caāna roquere roro na caátaje jǵgori popiye na baio joroque na átigumi Dios. Cǵ puame nipetiro camasǵ, paabojari majǵ, o na majǵ capaariquecua cǵārē jǵcǵrō tǵnia ĩnapeoyami.

4

¹ Mujǵā, paabojari majǵ quetiuparǵ cǵā, mujǵārē capaacoterǵrē caroaro na nacǵbugoya. Na capaawapatarijere jǵcǵrō tǵni na wapatiya. Mujǵā cabaapeere mujǵā masiritiepa. Mujǵā

cãã, narẽã bairo ımırecıborıı mujãã Quetiupau cãgoya. Cũ puame mujããrẽ jẽniñabesegumi ati yeparı ına, dope bairo na mujãã caatiãnierẽ.

² Apeyera tunu Diore cũ jẽniñanaeticõãña. Tocãnacã rãmua jıcãrõ tũni ape wãme tũgoñaricãrõ mano cũ jẽniña. Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” qũĩ jẽniña. ³ Tunu bairoa jãã cããrẽ jãã mujãã jẽnibojawa Diopure, ẽñotaricaro mano caroaro cũ yaye quetire camasãrẽ jãã caquetibujãñesẽãmasıparore bairo İrã. Tirũmıpure na camasıpeyoetaje nipetiro camasãrẽ Jesucristo cũ canetõõgarijere jãã caquetibujãmasıparore bairo İrã, jãã mujãã jẽnibojawa. Tiere yu caquetibujãñesẽãrıqũẽ jũgori, ato preso jorica wiıpu yu cũrocacõãwã. ⁴ Bairo caroaro cariape mawijaricaro mano camasãrẽ na yu caquetibujãparore bairo İrã, Diopure yu mujãã jẽnibojawa.

⁵ Tunu apeyera, aperã Jesucristore caıroaena mena cããrẽ caroaro ãnajẽcusa. Ati rãmıriẽ na quetibujya Dios yaye quetire. Na quetibujy jãnaeticõãña, yasirema, İrã. ⁶ Na mena busurã, caroaro tũgoroaricaro ñurõ na busıya. Useanıriqũẽ mena busıya. Bairo ni jıcãũ ıcũ mujããrẽ cũ cajeniñarõ, caroaro cũ mujãã yumasıgarã.

Saludos finales

⁷ Marı yau, Tıquico, marı camairẽ, mujãã tıpu cũ yu joya. Cũ puame marı Quetiupau cũ caroticũrıqũẽrẽ cajıpaãninucũı piñami. Mujãã tıpu etau, mujããrẽ quetibujyumi yu cabairije nipetirijere. ⁸ Bairo mujãã tıpu cũ yu joya, jãã cabairijere mujããrẽ cũ caquetibujãparore bairo İ. Bairo cũ caquetibujygo, mujãã puame mujãã tũgouseani yerijãgarã tunu. ⁹ Cũ mena Onésimo cawãmecıca mujãã ya macã macããcũ cũã águmi. Onésimo puame jãã baire bairo caãcũ, jãã camai, Jesucristo yaye quetire tũgousacõã ninucũñami. Na, pıgarãrna mujããrẽ quetibujãgarãna ato queti cabairije nipetirijere.

¹⁰ Apei, Aristarco cũã mujããrẽ ñurotijoyami. Cũ cũã yu mena preso jorica wiıpu ruiyami. Marco, Bernabé tẽñı cũã, mujããrẽ ñurotijoyami. Merẽ mujãã tũgoyupa cũrẽ mujãã caatıpee yu caborijere. Bairo mujãã tıpu cũ caetaro, caroaro cũ mujãã bocãwa. ¹¹ Apei tunu, Jesús Justo pıga wãme cawãmecıca cũã mujãã ñurotijoyami. Jesucristore caıroari majã, judıo majã mena macããna, na jeto yu jıquetibujãnucũñama Dios cũ carotimasırıpaı macããjẽrẽ. Na cajuãto jũgori, yu yerıpu butıoro yu tũgoñatutuaya. ¹² Apei Epafras cawãmecıca cũã Jesucristo yaye cũ cacũrıqũẽrẽ capaacotei, mujãã ya macã macããcũ ñurotijoyami. Cũ puame Diore jãã cajenirõ, cũ cũã mujãã cabairijere mujãã jẽnibojanucũñami, “Jesucristo yaye quetire jãnaetiri, Dios cũ caborore bairo na áticõã ămarõ,” İ. ¹³ Cariapea yu quetibujya. Butıoro mujããrẽ cũ cajenibojaro ñiñanucũña. Aperã Laodicea macããna, bairo Hierápolis macããna cããrẽ na jẽnibojanucũñami. ¹⁴ Apei Lucas, marı camai, ıcotiri majõcu, mujããrẽ ñurotijoyami. Demas cũã ñurotijoyami.

¹⁵ Na ñuãto marı yarã Jesucristore caıroarã Laodicea macã macããna. Ninfa cawãmecıco cũã cõ ñuãto. Bairo tunu nipetiro Diore caıroarã, cõ ya wiıpu caneñanucũrã cũã na ñuãto.

¹⁶ Ati cartare bue yaparori bero, Laodicea macã macããna Jesucristore caıroari poa macããna cããrẽ na mujãã jowa, “Ati cartare to macããna cũã ti cartare na bueãto,” İrã. Mujãã cũã, Laodicea macã macããnarẽ yu cajorica cartare bueya, mujããrẽ na cajoro.

¹⁷ Arquipo cawãmecıcure atore bairo cũ mujãã İwã: “Marı Quetiupau mırẽ cũ caroticũrıqũẽrẽ caroaro mena paayaparoaya,” cũ mujãã İwã.

¹⁸ Mujããrẽ ñuroti tusau, yu, Pablo, atie caãñıtusari wẽrırẽ yu majũpna yu woatujoya. Tũgoñaña tunu preso jorica wiıpu yu caãnierẽ. Ñe ınie rısaeto caroare cũ joãto mujããrẽ marı Pacı Dios.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Yu, Pablo cawāmecucu, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā yu woajoya ati cartare mujāā űubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caātiānarē mujāā woajou yu ātiya. Bairi marī Pacu Dios nipetiro mujāārē caroare cū jonemoāto. Tunu bairoa yerijōrō ānajē cūārē mujāā cū jonemoāto.

El ejemplo de fe que daban los de Tesalónica

² Bairi tunu tocānacānia, “Dios, jāā mena mu űujāñña,” jāā ĩnucūña, caroaro mujāā caātiānie quetire tūgori. Bairo tūgori, butioro Diopure mujāārē jāā jēnibojanucūña. ³ Jīcā rāmu rusaricaro mano tocānacānia marī Pacu Dios cū cañājoropu mujāārē jāā tūgoñanucūña, cū mena caroaro tūgoñatuari jīcārō tūni mujāā caātiānie jūgori. Tunu bairoa caroaro āmeo mairīqūē mena camasārē na mujāā juātiāninucūña. Tunu marī Quetiupau Jesucristo marī cū canetōpeere tūgoñarī roro popiye tāmnonucūmirācūā, caroaro jīcārō tūni cū yaye quetire mujāā tūgousacōā ninucūña.

⁴ Yu yarā, Dios mujāārē ĩnamaiñami. Bairo mujāārē ĩnamairī, mujāā cūārē mujāā beseyupi, cū yarā mujāā caāniparore bairo ĩ. Tiera jāā cūā merē caroaro jāā masīña. ⁵ Mai, jāā puame mujāārē Dios yaye caroa queti camasārē cū canetōōrīqūē quetire jāā quetibujūwu. Bairo mujāārē tie quetire quetibujūrā, jāā risero mena jeto mee jāā quetibujūwu. Espiritu Santo cū catuuarije mena cūārē āti ĩñorī mujāārē jāā quetibujūwu. Tunu bairoa jāā caquetibujūrije macāājē queti, “Caroa queti cariape macāājē niña,” mujāā caīparore bairo ĩrā, caroaro cariape jīcārō tūni mujāārē jāā quetibujū masīōwū. Bairo mujāā tūpu quetibujū āna, caroaro nūcūbugoriquē mena jāā ātiāmu, caroaro mujāā caātiānipeere bori. Tiera merē caroaro mujāā masīrā.

⁶ Bairi mujāā puame cūā jāā caātiānajērē ĩñacōrī caroaro mujāā ātiāninucūña. Tunu torea bairo marī Quetiupau cūārē ĩñacōrī caroaro jīcārō tūni mujāā ātiāninucūña. Bairi tunu Espiritu Santo mujāā yeripu useanirīqūē mena mujāā tūgousao joroque cū caāto jūgori popiye tāmnomirācūā, caroaro mujāā tūgousawu Dios yaye caroa quetire. ⁷ Tore bairo mujāā caātiānierē nipetiro Macedonia, bairi Acaya yepaa macāāna catūgousari majā cūā mujāārē na ĩñacōō joroque caroaro mujāā ātiāmu. ⁸ Mujāā caquetibujūro jūgori marī Quetiupau yaye queti nipetiropu jesapetiro baiya. Macedonia, bairi Acaya yepaa jeto mee ētarō baiya. Tocānacāpau puā etajesapetiro baiya Dios yaye queti yua. Tunu bairoa nipetiropu macāāna camasā Dios mena mujāā catūgoñatutuānie cūārē masīñama. Bairi jāā puame dise űnie caroaro mujāā caātiānierē aperā camasārē jāā quetibujūnetinucūña, nipetiro mujāā caātiānierē na camasīrō jūgori yua. ⁹ Na puame roque jāārē quetibujūnucūñama mujāārē jāā cañnarāetaro caroaro jāārē mujāā caātajere. Tunu bairoa wericarā mujāā cañroanucūrārē jāānarī, cacati cariape caācū Dios puamerē mujāā catūgousajūgoriquere jāā quetibujūnucūñama. Bairo cūrē tūgousari bero yua, cū caborore bairo jeto ātiri cū jettore cū mujāā caātiānijūgorotinucūrījē cūārē jāā quetibujūnucūñama. ¹⁰ Tunu bairoa Dios macā Jesús amūrecōopu caātācū tunu ati yepapu cū catunuatīpeere nocārō caroaro mena mujāā cacoterije cūārē jāā quetibujūnucūñama. Cū, Jesucristorea cariacoatācū cū caānimiatacūārē, cū catiopyupi Dios tunu. Bairi Jesús puame roque roro popiye netōrō marī catāmubujūopeere marī netōmasīō joroque āsupi.

2

El trabajo de Pablo en Tesalónica

¹ Yu yarā, mujāā majūpu merē mujāā masīña atiere: Mujāārē jāā caññānesēārīqūē cabūgoro majūā āmewū. ² Bairo cabaimiatacūārē, Filipo macāāna jāā ĩroaetiri tutuaro mena roro jāā ātiepewā. Tiera merē mujāā masīña. Bairo jāārē roro na caātiepemiatacūārē, Dios puame jāārē cū cajuāto jūgori cū yaye queti camasārē cū canetōōrīqūērē mujāārē jāā quetibujūwu. Tunu bairoa popiye tāmnomirācūā, Dios cū cajuāto jūgori tūgoñatuarique mena mujāārē jāā quetibujūwu Dios yaye quetire. ³ Mai, jāā puame Dios yaye quetire cabūgoro quetibujūnucūrā mee jāā āpu. Tunu bairoa roro jāā caātigarije jūgori noa űna camasārē ĩtorā mee tore bairo jāā quetibujūwu. ⁴ Bairo puame roque āmi Dios: Jāārē ĩnamairī jāā bese yaparori bero, cū yaye queti camasārē cū canetōrīqūē quetire jāā quetibujū rotijowī camasārē. Bairi jāā puame tie quetire mujāārē jāā quetibujūnucūña. Bairo jāā caquetibujūrijere camasā na ĩñajesoāto ĩrā mee, tore bairo jāā quetibujūnucūña.

Dios, jáa yeri nipetirore caññabesemasí puame roque quññajeso joroque írã, tore bairo jáa quetibujñucũña. ⁵ Merê mujãã masíãrã: Di rũmu ùno daqueoriaca mujããrê jáa busyeru. Tunu bairoa jáa cadinero wapatapeere tũgoñarí mujããrê jáa quetibujneru. Dios cãã torea bairo cariape masíñami. ⁶ Tunu bairoa di rũmu ùno aperã camasã jáãrê caroaro netõrõ jáa na caátiroapee ùnierê jáa macãepũ. Mujãã cããrê tore bairo jáa mujãã caátipeere jáa macãepũ.

⁷ Jáa puame Jesucristo cã cajoricarã apóstolea majã ãnirí, tore bairo mujããrê tutuaro mena caátirotimasíparã majũ nimirãcãã, tore bairo jáa átirotiepu. Cawímarã na cabairore bairo puame roque mujãã watoare jáa baiñesããwũ. Jicãõ carõmio cõ pũnaarê cabutio caroaro cõ pũnaarê na ññanũñjeri na quñnonucũñamo. ⁸ Torea bairo jáa cãã mujããrê butiuro caññamairã ãnirí Dios yaye quetire caroaro mujããrê jáa quetibujwũ. jO ape watoara nocãrõ majũ mujããrê mairí, mujããrê cariabojagarãrê bairo majũ jáa ãni tũgoñanucũwũ! ⁹ Yu yarã, mujãã masíãrã: Popiye tãmuomirãcãã, jáãrê carusarijere bõcagarã, tutuaro mena jáa paanucũwũ. Tocãnacã rũmu, ñami, amurecõõ jáa paanucũwũ. Topũ Dios yaye caroa quetire quetibujũ ãna, ni jicãũ ùcũ mujãã mena macããcũrê apeye ùnierê cũ jeni patowãcõgaena, tore bairo butiuro jáa paãninucũwũ.

¹⁰ Merê tiere mujãã cãã mujãã ññawũ. Torea bairo Dios cãã í masíñami caroaro jicãrõ tãni jáa caátíñajerê camasí ãnirí. Tunu bairoa mujãã ñubueri majã mena ññatutiricaro mano caroaro cariape jáã átiãninucũwũ. ¹¹⁻¹² Tunu bairoa mujãã masíãrã: Mujãã yeripũ Dios mena mujãã tũgoñanemomasíõ joroque írã, caroaro tocãnacãũpurea mujããrê jáa juátinemonucũwũ. Capacũ cũ pũnaarê caroaro na daqueori cũ cabeyomasíõrẽã bairo caroaro cariape mujããrê jáa juátinemonucũwũ. Tunu bairoa Dios yarã caroaro jicãrõ tãni na caátíñanucũrõrê bairo caroaro mujããrê jáã átiãniticũwũ. Tore bairo mujããrê jáã átiroticũwũ mujãã, Dios cũ cabesericarã, cũ carotimasíõraũ nocãrõ cũ catutuarijere caññaparã majũ mujãã caãnoi.

¹³ Bairi butiuro Diopure mujããrê jáã jẽnibojanucũña. “Mũ ñujãñũña jáã mena,” cũ jáã í jẽninucũña tocãnacã rũmua. Mujãã puame mai Dios yaye caroa quetire jáã caquetibujuro tũgori, caroaro jicãrõ tãni mujãã tũgousawũ. “Camasã yaye queti mee, Dios yaye queti majũ roque niña,” írã cariape mujãã tũgousajũgowũ. Bairi cariapea Dios yaye queti majũ niña tie mujããrê jáã caquetibujñucũrjẽ. Bairo mujãã tiere catũgousaricarã puamerê tie caroa queti jũgori caroaro ãñajecũna majũ mujãã tuao joroque mujãã átiya. ¹⁴ Yu yarã, tiere mujãã caíroaro jũgori mujãã cãã roro popiye mujãã tãmuo joroque mujãã ãma mujãã ya yepa macããna. Mujãã cabairicarorea bairo roro popiye tãmuowã Dios ya poa macããna Jesús yarã Judea yeparũ caãna cãã. Na cããrê na ya yepa macããna judío majã roro na átiepewã. ¹⁵ Na, judío majãna niñama marí Quetiupau Jesure capajãñricãã. Torea bairo na pajĩãrenucũñupã profeta majã ãñana cããrê. Bairo caátana ãnirí jáã cããrê jáã acurewiyojowã. Bairo caãna ãnirí nipetiro camasã marí ùnarê boetinucũñama. ¹⁶ Jáã puame, judío majã caãmerã cãã na canetõmasípeere borã, Dios yaye quetire jáã caquetibujugamiatacããrê, jáã quetibujũ rotietinucũñama. Tore bairo na caátirotiẽtie jũgori nocãrõ paio niña na yaye wapa puame. Bairi ãme majũ tie wapa roro popiye na tãmuo joroque cã caátipa rũmu cõñarõ majũ baiya yua.

Pablo desea visitar otra vez a los de Tesalónica

¹⁷ Yu yarã, mujããrê jicã yutea cãrõ jáã caáweyoricaro bero, mujããrê ññetimirãcãã, tocãnacãnia jáã yeripũ jáã tũgoña ãninucũña. Bairo mujããrê tũgoñarí butiuro jáã ññarãganucũña tunu. ¹⁸ Bairi mujãã tare jáã ágatũgoñaña bairãpua. Bairpua, yu, Pablo puame, “Capee majũ mujããrê ñiña ñesãñucũgu,” mujãã ñimiwũ. Bairo yu caátigamiatacããrê, wãfí puame tore bairo yu átimasíẽtõ joroque yu átinucũñami. ¹⁹ Bairi, ¿noa puame mena tũgoña useanirí cariape jáã tũgoñatutuabujocuti? ¿Noa mena jũgori jáã yeripũ jicãrõ tãni jáã catũgoña useaniríjẽ tõ ãnipetibujocuti? jMujãã mena roque tore bairo jáã baimasíña, marí Quetiupau Jesucristo nemo ati yeparu cũ catunuatí rũmu caãno yua! ²⁰ Mujãã, mujãã ãniña jicãrõ tãni jáã yeripũ jáã tũgoña useanio joroque caãna majũ.

3

¹ Bairo nucã jĩãtietimiacũ yua, “Jicãũã ato Atenas macãpua yu tuacõãgu,” ñiwũ yu baparãrê. ² Bairo írĩ yua, marí yau Timoteore mujãã tũpu cũ yu jowu. Cũ puame Jesucristo yaye caroa queti macããjẽrê Dios cũ caquetibujurotirore bairo jáã mena cajuquetibujñemonucũũ majũ niñami. Bairi mujããrê quññan apãro í, cũ yu jowu mujãã tũpu. Tunu bairoa mujããrê nemojãñurõ Dios mena mujãã tũgoñatutanemo joroque cũ apãro í, cũ yu jowu. Dios mena mujãã catũgoñatutuarije mena nemojãñurõ mujãã yeri ñunemo joroque cũ apãro í, mujããtu cũ yu jowu. ³ Bairo mujããrê juãcure bairo cũ caãto yua, ni ùcũ mujãã mena macããcũ popiye baimicãã, cũ cayaparuãetiparore bairo írã, cãrê mujããrê jáã ññarõtjowu. Merê mujãã masíãrã atie popiye marí catãmuonucũrjẽrê. ⁴ Tunu apeyera, mai mujãã mena ãnarũ roro popiye tãmuorí mujãã cayaparuapeere mujããrê jáã quetibujwũ. Bairo mujããrê

jää caiquetibujuricarorea bairo, cabero roro mujää tãmuoñupã. Merë tiere mujää masiña. ⁵ Bairo cabairijere nacãetimiácú, dope bairo cariapea Dios mena mujää catũgoñatutuñierë masiña, cã yu jëñinarotijowu Timoteore. Mai, yu puame, “Wãti narë carorije macããjë puamerë na átinemo joroque átibujoumi,” i tũgoña uwiri, cã yu jowu. Tunu bairoa jicãrõ tãni caroaro mujää caãtiãmericõãta, jãã paarique cabũgoro macããjërë bairo tuabujoro i tũgoñarí, cã yu jowu mujää tupre.

⁶ Bairo mujäätu Tesalónica yu cajoricu Timoteo ãmerë atopu tunuetayami tunu. Bairo mujää tupu caetaatacu caroa majũ jãã queti jeatũpi: Caroaro jicãrõ tãni Dios mena tũgoñatutuari, caroaro mujää caãmeoma ãninucũrjërë quetire jãã quetibuju etaami. Masiritiricaro mano caroaro mena jãã mujää catũgoñacõãnie cããrë jãã quetibujetaami. Bairo jããrë camasiritiena ãniri nocãrõ butiuro, mujããrë jãã cãã jãã caññagarorea bairo mujää cãã butiuro jããrë mujää caññaganucũrjërë jãã quetibujumi Timoteo. ⁷ Bairo cabairo jũgori, yu yarã, nocãrõ popiye cabairã ãniri yaparuarique watoa nimirãcãã, caroaro jicãrõ tãni mujää caãtiãnierë queti tũgori jãã yeri ñutũgoñaña ãmerë. ⁸ Bairo marí Quetiupau mena tũgoñatutua jãnaetiri caroaro mujää caãtie quetire tũgorã, yeri catinemorãrë bairo jãã tũgoñaña yua. ⁹ Bairi, ¿dope bairo puame, “Jãã mena mu ñumajucõãña,” netõjãñurõ mujää jũgori Diore jãã cañpee to ãnibujocuti? Tunu bairoa caroaro mujää caãtiãnierë nocãrõ jãã useani tũgoñaño joroque jãã mujää caãtiere ñnarí, ¿dope bairo puame netõjãñurõ Diore jãã cajëñipee to ãnibujocuti? Tore bairo ñjãti masiã mano. ¹⁰ Bairi jãã puame amãrecóo, ñami Diore patowãcõrãrë bairo tocãnacã rũmua cã jãã jëñinucũña, mujää tupu jãã majũpua mujããrë cã caññarotiparore bairo ñrã. Tunu bairoa jicãrõ tãni ñe ñnie rusaricaro mano Dios mena mujää catũgoñatutuapeere quetibuju masiõgarã, tore bairo cã jãã ñjëni ãninucũña.

¹¹ Bairi marí Pacu Dios cãã marí Quetiupau Jesucristo mena mujããrë jãã caññarãpãrore bairo í, cã cajuãtinemorõ roque jãã boyã. ¹² Tunu apeyera marí Quetiupau puame nemojãñurõ mujää yeripu cürë masinomorí tocãnacãũpua, mujää ãmeo maimasiõ joroque cã áparo. Mujããrë jãã caminucũrõrëã bairo mujää cãã aperã nipitirore na mujää maimasiõ joroque cã áparo. ¹³ Tunu bairoa caroaro jicãrõ tãni mujää yeripu mujää tũgoñatutua joroque cã áparo. Caroarã ñe ñnie cawapa cũgoena Dios cã caññajoro mujää ãnio joroque cã áparo marí Pacu Dios, marí Quetiupau Jesucristo nipitiro cã yarã ángelea mena ati yepapu cã tunuatí rãmũrë yua. Bairoa to baiãto.

4

La vida que agrada a Dios

¹ Yu yarã, apeyera marí Quetiupau Jesucristo cã carotiro jũgori atore bairo mujããrë jãã átirotiya: Marí Pacu Dios cã caññajesorije ñnierë mujããrë jãã caquetibujuricarorea bairo jicãrõ tãni caroaro áticõã ninucũña. Merë torea bairo mujää átiãñaña bairãpua.

² Merë mujää masiña marí Quetiupau Jesucristo cã carotimasirjërë jũgori mujããrë jãã caãtiroticũrjërë. ³ Caroarã, cã cajericaworicarãrë bairo caãna, cã yarã ñe ñnie carorije aperã mujää caãno boyami Dios. Ati rupau mena roro átieperique ñnierë aperã, caroaro mujää caãno boyami. ⁴ Bairi canumocucu, cã numo majũ mena jeto nacãbugorique mena, ñe ñnie wapacutato mano, caroa wãme cã caãtiãnimasirõ ñuña. ⁵ Diore camasiãna na rupau caborore bairo, roro átaje mena na caãtinucũrõrë bairo ápericõãña. ⁶ Tunu bairoa ni jicãũ ñcã ape ñmo ñcõrë ñtiori, roro cã átiepeeticõãto. Tore bairo caãtipairãrë tutuaro mena roro na baio joroque átiyami marí Quetiupau. Tie nipitirijere merë mujããrë jãã quetibuju yaparowa. ⁷ Mai, Dios puame, “Roro caãtiãna majũ na ãmarõ,” i mee, marí beseyupi. Cã yarã, cã caricaworicarã caroarã marí caãno puamerë bou, marí beseyupi. ⁸ Bairi ni ñcã atie jãã caãtirotirijere cã caboeticõãta, camasocu ñcãrë cã baibotioũ mee baiyami. Dios, mujããrë Espiritu Santore cajoricu majũ puame roquere cã baibotioũ átiyami.

⁹ Apeye, ñubueri majã mena ãmeo mairiõqũe macããjë puamerã capee mujää yu caquetibujwoatujopee mee niña. Merë Dios puame tocãnacãũpua mujää ãmeo maimasiõ joroque mujää ásupi. ¹⁰ Merë torea bairo nipitiro marí yarã ñubueri majã Macedonia yepã macããnarë caroaro na mujää mai ãninucũña. Bairi jãã yarã, nemojãñurõ mujää caãmeomaimasirjërë to ãninemonutua joroque mujää caãto roque jãã bomajucõãña.

¹¹ Caroaro yeri jõrõ jãñuripua ãnicõã ninucũña. Aperã taripu patowãcõ ñesëãeticõãña. Mujää majũã mujää yaye paarique mujää cacũgorijere caroaro jicãrõ tãni paacõã ninucũña mujããrë jãã caquetibuju cũricãrõrëã bairo yua. ¹² Tore bairo mujää caãtiãnimasãta, aperã caroaro nacãbugorique mena mujää ññagarãma. Tunu bairoa dise ñnierë cabopacaena majũ mujää tuagarã, caroaro jicãrõ tãni mujää capaa ãnimasãta yua.

El regreso del Señor

¹³ Yu yarã, tũgopeoya: Cariacoatana Jesucristo yarã na cabairije macããjë cããrë mujää camasirõ jãã boyã. Tiere mujää camasiõpata, aperã Diore catũgoussanarë bairo Jesucristo

cū catunuatīpee mena mujāā tūgoñatutuacoteetibujiorā. Bairi tiere mujāā camasīrō jāā boya. ¹⁴ Merē cariape Jesús riacoamicāā, tunu cū cacatiriquere marī masīña. Bairo cariape camasīrā marī caāmata, “Jesure cū cacatioricarorea bairo, cārē tūgousari cariaricārā cūārē na catiogūmi Dios,” marī ī masīmājūcōāña.

¹⁵ Bairi mujāārē atore bairo jāā quetibujūya marī Quetiupau cū caquetibujurotiro jūgori: Marī Quetiupau nemo cū catunuatī rūmārē mai marī, cacatiocōāna pūame, cariaricārā jūgoye marī jeāecotigarā. ¹⁶ Mai, cajūgoye jicāū carotī ya riserore marī tūgogarā. Jicāū arcángel cū cabusarijere marī tūgogarā. Tunu bairoa Dios yaro putiricaro trompeta cūārē marī tūgogarā. Bairi marī Quetiupau cūā cū majūpua ūmurecōopai ruiatīgūmi. Bairo cū caruiatō yua, Jesucristore tūgousari cariaricārā pūame catitunujūgogarāma. ¹⁷ Bairo na cacatinemorō beropu marī ti yūteare cacatiāna pūame na jicārō marī jeāecogārā oco poari watoapu yua. Bairo oco poapu ánā, marī Quetiupaure jōbūipu cū marī bocágarā. Bairo marī Quetiupaure cū bocáetari, cū mena tocānacā rūmua marī ānicōā ninucūgarā. ¹⁸ Bairi mujāā pūame atie jāā caquetibujurijere tūgori tocānacāpua āmeo yeri űuo joroque āmeo ātinemoña.

5

¹ Yū yarā, marī Quetiupau cū catunuatīpee pūamerā, “Ti yūtea, o cū muipu majū atīgūmi,” mujāā yū caīwoatujopee mee niña. ² Merē caroaro majū mujāā masīña: Marī Quetiupau pūame, “Ti rūmu etagūmi,” caīmasīā mani rūmu majū tunu etagūmi. Jicāū yajari majōcu űami camasīā mano cū cayajau etarore bairo camasīā mano etagūmi ati yeparūre. ³ “Caroaro yerijōrō merē marī ānicōāña. űe űnie maniña,” camasā na caīāno, caāno tūsaroa, na cayasipa rūmu na etagarō. Carōmio bairi rupau caācō, pūnaa cutigo, caāno tūsaroa cō cawisiojūgorore bairo na etagarō. Cō pūame cō capūnaa cutipeere dope bairo rutimasētīñamo. Torea bairo dope bairo rutimasētīgarāma na cayasipee narē caetarijere.

⁴ Yū yarā, mujāā pūame canaitīārōpu caānarē bairo mujāā baietiya. Bairi mujāārē, marī Quetiupau cū catunuetari rūmu pūame yajari majōcure eta acuoicarore bairo mujāā camasīēto mujāā eta acuoetigarō. ⁵ Nipetiro mujāā caroa macāājērē caāna ānirī cabusuro macāāna ūmureco macāānarē bairo caāna mujāā āniña. Carorije macāājērē caātipairā, űami canaitīārō macāānarē bairo caāna mee marī āniña. ⁶ Bairi aperā na cabainucūrōrē bairo masacatiēna cabaicoteetiparā marī āniña. Cacānirārē bairo baiena, masacatiri caroaro caātiānicoteparā marī āniña marī Quetiupaure. ⁷ Camasā cacānirā űamirē cāninucūñama. Aperā caeticūmupainucūrā cūā űamirēā eticūmunucūñama. ⁸ Marī pūame roque cabusuro, ūmureco macāānarē bairo caāna ānirī tocānacānia caroa macāājē jetore caātiānicotenucūparā marī āniña ti rūmu caetaparo jūgoye. Dios mena marī catūgoñatutuarije, marī caāmeomaimasīrījē jūgori wātīrē marī ēñotagarā. Soldau āpōā jū-tiro mena cū rupāure jāñitori cū caānorēā bairo marī cūā Dios marī cū canetōōpeere caroaro marī ātiānicotegarā. ⁹ Mai, marī, cārē catūgousarā pūame, “Roro popiye cabaiparā nigarāma,” īrī cū cabesericarā mee marī āniña. Marī Quetiupau Jesucristo jūgori cū canetōjātīparā majū roque marī ānijūgoyupa. ¹⁰ Bairi Jesucristo pūame marī yaye wapa jūgori yucupāipu riayupi. Cacatirā, o cariacono nimircūā, cū, Jesucristo cū cacatinemorīcārōrēā bairo marī cūā cū jicārō marī cacatiānipeere bou, marī riabojayupi. ¹¹ Bairi mujāā cūā tocānacāpua āmeo yeri űuo joroque, yeri tutuarā āmeo ātinemoña. Amerē tore mujāā caāmeo ātiāninucūrōrēā bairo āmeo āticōā ninucūña.

Pablo aconseja a los hermanos

¹² Yū yarā, apeyera atore bairo mujāārē jāā ātirotiya: Mujāā watoa capaāna, marī Quetiupau cū caborore bairo mujāārē caquetibujū jūgonucūrārē nūcābūgorique mena na īñaña. ¹³ Bairo mujāārē caroaro na cajuātinemorō jūgori, na īroari butiuro na maīña. Tocānacāpua āmeo asiaricaro mano caroaro yeri űurā ānicōā ninucūña.

¹⁴ Tunu bairoa, yū yarā, atie cūārē mujāārē jāā ātirotiya: Capaagaena, cateeyepairārē tutuaro mena na quetibujūya. Aperā yapaparārē bairo caāna cūārē yeri űuo joroque na āsa. Tunu bairoa cayeri tūgoñatutuawērēpūēna űna cūārē caroaro na juātinemoña. Nipetiro camasārē pajutiricaro mano caroaro jicārō tūni na quetibujūya.

¹⁵ Tunu apeyera tūgomasīña: Ni űcū roro mujāārē cū caápata, mujāā pūame cūā roro cū ātiāmeticōāña. Atore bairo pūame āsa: Tocānacāni jāñurīpua caroa macāājē pūamerē na ātiāmeña. Mujāā majū cūā tore bairo ātiri, nipetiro camasā cūārē caroa wāme jetore na ātiāninucūña.

¹⁶ Tocānacā rūmua useanirō caroaro āticōā ninucūña marī Quetiupau cū caīñajoro. ¹⁷ Di rūmu rūsaricaro mano tocānacānia Diore cū jēnicōā ninucūña. ¹⁸ “Dios, jāā mena mu űujāñuña,” qūī jēninucūña, nipetiro mujāā caātiānirē īñari yua. Jesucristore catūgousarā ānirī tore bairo mujāā caātiānipeere boyami Dios.

¹⁹ Mújãã yeripũ Espiritu Santo jãgori caroa wãme mujãã caátinucũrjẽrẽ to yasio joroque ãmeo ápericõãña. ²⁰ Tunu bairoa Dios na cũ camasiõrõ jãgori caquetibũjũnucũrã yaye quetire tãgoteeticõãña. ²¹ Bairãpũa, tãgoñamasĩrĩ caroaro tãgoña beseya na caquetibũjũrijere. Caroa wãme na caquetibũjũrijere puamerẽ átiãña. ²² Tocãnacã wãme carorije macããjẽrẽ jãnarĩ tunu átinemoeticõãña.

²³ Tocesũ, marĩ Pacũ Dios marĩ yeri ñuo joroque caácsũ puame caroarã ñe ùnie wapa cãgoena mujãã ãnio joroque cũ áparo. Mujãã rupaũ, mujãã yeri, mujãã camasacũtiãnie nipetirore caroarã ãgueri mánarẽ bairo mujãã cũ áparo Dios, marĩ Quetiupaũ Jesucristo cũ tunuatũparo jãgoye. ²⁴ Mujããrẽ cabesericũ cañũũ majũ niñami. Bairi nipetiro atiere cũ caĩrcãrõrẽã bairo átimajũcõãgũmi.

Saludos y bendición final

²⁵ Yũ yarã, jãã cũãrẽ Diopũre jãã mujãã jẽnibojanucũwã.

²⁶ Marĩ yarã nipetiro catãgõũsari majãrẽ caroaro ñucãbũgorique mena na bocãri tocãnacããpũa ãmeo jẽninucũña.

²⁷ Bairi marĩ Quetiupaũ cũ carotiro mena nipetiro marĩ yarã ñubueri majãrẽ mujãã yũ jãgobue rotijoya ati carta mena yũ caquetibũjũwoatũjorijere.

²⁸ Marĩ Quetiupaũ Jesucristo caroare mujãã cũ jonemoátũ mujãã nipetirore.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Yu, Pablo cawāmecucu, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā yu woajoya tunu ati cartare mujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caānarē mujāā quetibujū woajou yu átiya. ² Caānijūgoro atore bairo mujāārē ñiña: Marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena mujāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto.

Dios juzgará a los pecadores cuando Cristo vuelva

³ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, jīrājāñurō Dios mena mujāā tūgoña tutuanemonucūña. Tunu bairoa tocānacāpua mujāā caāmeomairījē cūā jīrājāñurī to āninemo joroque mujāā átiya. Bairi jāā puame tiere tūgoñarī, “Mu ñujāñuña jāā mena,” Diore jāā ñucūña, tore bairo cajēninucūpee jāārē cañurō caāno jūgori. ⁴ Bairi tocānacāpau macāāna ñubueri majā tare etarā, caroaro mujāā caātiānierē jāā quetibujūnucūña. Atoe bairo jāā ñucūña nipetirore: “Marī yarā Tesalónica macā macāāna bwtiuro popiye baimirācūā, ‘Ñugaro. Tūgoñaenarē bairo marī tūgoñanetōcōāgarā,’ ñucūñama. Bairo Irī, Jesucristo yaye quetire jānaena cū mena tūgoñatutucōā ninucūñama,” jāā ĩ quetibujūnucūña nipetirore.

⁵⁻⁶ Bairo roro popiye baimirācūā, jīrājāñurō Dios cū carotimasīrīpau caáparā majū mujāā āniña. Dios puame, “Yutu na caatō ñuña,” ĩñami. Mujāārē roro caāna roquere popiye na bairo joroque na átigumi Dios. Bairi noa ũna tiere catūgoñarā, “Cariape átiyami Dios,” ĩ masīñama. ⁷ Dios puame popiye mujāā cabairijere mujāā yerijāāō joroque mujāā átigumi. Jāā cūārē bairoa jāā átigumi, marī Quetiupau ati yeparu nemo cū catunuetari rūmu caāno. Cū yarā ángelea catutuarā mena wñurecōopu peero caāwāmūrījē ũnie watoapu cū caatī rūmurē tore bairo marī átigumi. ⁸ Ti rūmurē Diore camasīenarē popiye na bairo joroque na átigu átigumi marī Quetiupau Jesucristo. Camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē macāājē caroa quetire caboēnarē popiye na bairo joroque na átigu átigumi. ⁹ Na puame marī Quetiupau mena manigarāma. Bairi cū catutuarijere, cū caasiyabatorije cūārē di rūmu ũno ĩñatigarāma. Apero nocārō cayoaropu cū carerā ānirī popiye baigarāma tocānacā rūmu. ¹⁰ Jesús nemo cū catunuetari rūmu cū yarā qūīroagarāma. Nipetiro cū yaye quetire catūgoñsarā cū basapeogarāma. Mujāā, Tesalónica macāāna, merē mujāā cūā cū yaye quetire mujāārē jāā caquetibujūro bero, tiere mujāā tūgousawu. Bairi mujāā cūā cū mujāā basapeogarā ti rūmu caāno.

¹¹ Bairo mujāā caátiparore bairo Irā, tocānacānia mujāārē Diopure jāā jēnibojanucūña. Atoe bairo jāā ñucūña: “Tesalónica macā macāāna, mu cabesericarā majū na caānoi, caroaro átiānajerē na joya. Tunu mu cajuátimasīrījē jūgori nipetiro caroaro na caátigarijere na átimasī āmarō. Jesucristo mena catūgoñatutuarā ānirī cū carotirore bairo na átimasīpēcōā āmarō,” jāā ĩ jēnibojanucūña marī Pacu Diore. ¹² Tore bairo mujāā, Tesalónica macā macāāna, caroaro mujāā caátore ĩñarā, camasā nipetiro marī Quetiupau Jesucristore qūīroagarāma. Jesucristo puame cū pacu, Dios mena mujāārē ĩñamāñami. Bairi cū pacu cū caījūgoyticūñīcārōrēā bairo mujāā cūārē mujāā ĩroagumi Jesús.

2

Aclaraciones sobre el regreso del Señor

¹ Apeyera tunu yu yarā, yu bairārē bairo caāna, mujāārē yu quetibujūnemoña. Marī Quetiupau Jesucristo nemo cū catunuetapa rūmu, marīrē nei acū cū cabaipeere, cū mena marī caneñapa rūmurē mujāā yu quetibujūnemoña: ² Mujāā catūgoña āninucūñōrēā bairo tūgoñacōā ninucūña. Ape wāmerē tūgoñamawijaeticōāña. “Merē etaya Jesús cū catunuetari rūmu,” aperā rīcaati na caquetibujūrijere caānorē bairo tūgoeticōāña. Bairi aperā, “Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori jāā ĩña,” o “Aperā camasīrā na caquetibujūrijere jūgori jāā ĩña,” o “Carta mena na caquetibujūro jūgori jāā ĩña,” na cañata, caānorē bairo na tūgoeticōāña. Jīcāārā, “Pablojāā bairo woatu quetibujūjupa,” cañā nimirācūā, cañtopairā ñiñama. ³ Petoaca queti mena tūgomawijaeticōāña. Bairo puame baigaro: Marī Quetiupau nemo cū caetapa rūmu jūgoye, capāārā majū Diore cabaibotiori majā nigarāma. Bairo na cabairipaua na mena macācū jīcāū rorije caátipai cañuecū majū buiaetagumi, cabero peero caūpetietopu caápau puame. ⁴ Cū puame Diore caññatei ānirī Dios yaye macāājē nipetirije caroa tūgoñarīqūērē boetigumi. Diore marī cañroarije ũnie cūārē boetigumi. Templo Dios

ya wiiṗu cããrê trono quetiupau ruiricaropu jããnumugumi, “Diore bairo caãcũ yu ãniña,” caĩ ãniri. Tunu bairoa camasãrê, “Dios niñami,” na iõ joroque na baitogumi.

⁵ Merê mujãã mena ãcũ, atorea bairo mujããrê yu quetibujwũ. Tiera mujãã masiãrã. ⁶ Mujãã puame merê mujãã masiña rorije caãtipai tãmurĩ cũ caapériere. “Dios cũ caĩcũrĩcã rãmu caetaparo jũgoye etabuia masiãtĩñami,” mujãã i masiña. ⁷ Bairo tãmurĩ cũ caapërimiatacũãrê, merê roro camasãrê cũ caãtipee cõñarõ majũ baiya. Bairi cũrê caẽnotau cũ capitiwiyoparo jeto rusaya cũ cabuiaetaparo jũgoye. ⁸ Bairo cũ capitiwiyoro bero buiaetagumi rorije caãtipai puame. Bairo cũ cabuiaetamiatacũãrê, marĩ Quetiupau Jesús puame cũ camasĩrĩjê jũgori cũ pajĩãrocacõãgumi. Tunu bairoa nemo cũ caetari rãmu caãno cũ caasiyarije jũgori cũ yasio rocacõãgumi. ⁹ Mai, Jesús cũrê cũ capajĩaparo jũgoye, capee camasãrê iõri átiãjẽno iñogumi rorije caãcu puame. Wãtĩã quetiupau, Satanás cũ camasĩõrĩjê jũgori capee átiãjẽno iñogumi cariape mee macããjêrê. ¹⁰ Bairo capee wãme na itomasĩgumi peeropu caãpãrãrê. Na puame cariape quetibujuriquere caboena ãniri, tunu Jesucristo camasã na carorije wapare cũ canetõõrĩqũê cũãrê caboena ãniri peeropu caãpãrã majũ nigarãma. ¹¹ Bairo Dios puame ricaati na catãgousarije jũgori wãtĩ narê cũ caĩtorijere na ãñotabojetigumi. ¹² Bairo na cabairoi, “Peeropu na yu jogu,” na iõgumi Dios, nipetiro cariape quetibujuriquere catãgogaenarê, carorije jetore caãtijesorã na caãno jũgori.

Escogidos para ser salvados

¹³ Cabaimiatacũãrê, jãã puame tocãnacãnia marĩ Pacu Diore, “Mu iñujãñiña jãã mena,” caĩparã jãã ãniña, jãã yarãrê bairo caãna Jesucristo cũ camairã mujãã caãno jũgori. Dios puame mujããrê besejũgoyupi caãnijũgoripauṗna, cũ yarã cũ canetõõparã mujãã caãniparore bairo i. Tunu bairo cũ yaye queti caãnorê bairo cariape quetibujuriquere mujãã catãgousaro jũgori, cũ Yeri Espiritu Santo puame cañurã Dios mena jĩcãrõ caãniparã mujãã ãnio joroque mujãã átiyami. ¹⁴ Dios camasã na carorije wapare cũ canetõõrĩqũê macããjê mujããrê jãã caquetibujuriquere mena jũgori mujããrê piire bairo mujãã ásupi, cũ canetõõrĩcãrã mujãã caãnijĩãtiparore bairo i. Marĩ Quetiupau Jesucristo mena jĩcãrõrê bairo nocãrõ caroaro caãnorũ mujãã caãnimasĩparore bairo i, tie jũgori piire bairo mujãã ásupi mujãã cũãrê.

¹⁵ Bairo yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, Dios yaye quetire tũgoña jãnaeticõãña. Caroaro átiãnajê ãnie jetore áticõãña. Mujããtu ãna, mujããrê jãã caquetibujuriquere masiritieticõãña. Tunu bairoa mujããrê jãã cawoatuquetibujuriquere cũãrê masiritieticõãña. ¹⁶ Bairo yua, marĩ Quetiupau Jesucristo, marĩ Pacu Dios caã marĩrê iñamairĩ marĩ beseypu. Bairo marĩ beseri popiye cabairicarã marĩ caãno jũgori caroa yericutaje capetietiere marĩ joyupi. Nipetiri wãme caroaro marĩ cũ caãtigariquere caãnorê bairo caroaro marĩ cacotemasĩpee cũãrê marĩ joyupi. ¹⁷ Tore bairo mujãã joyupi, yeri tutuaro mena mujãã ánimasĩõ joroque i. Tunu bairo caroaro átiãnajê jetore mujãã átiãnimasĩõ joroque i, mujãã joyupi. Bairo caãna ãniri mujãã cabusarije tocãnacã wãme caroa jetore mujãã i masĩgarã. Mujãã caãtie cũã caroa jeto nigaro.

3

Oren por nosotros

¹ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, catusari wãme mujããrê niña: Jãã cũãrê Diopure jãã mujãã cajẽnibojaro jãã boya. Tãmurĩ marĩ Quetiupau yaye queti nipetiroṗu cajesanũcãpetiparore bairo iãrã, jããrê mujãã jẽnibojagarã. Tunu bairoa nipetiro camasã tierie tũgorã, na caĩroaparore bairo iãrã mujãã jẽnibojagarã. Mujãã, Jesucristo yaye quetire mujãã caĩroajũgoricarorea bairo na cũã na caĩroapeere jãã boya. ² Tunu ati yepapũ rorije caãna, bairo ricaati catãgoñanucũrã cũã niñama. Na ãna Dios mena tũgoñatutuatiyama. Bairo na ãna jããrê roro na caãtigaro, Dios cũ caẽnotaparore bairo iãrã, jããrê mujãã jẽnibojagarã Diopure. ³ Marĩ Quetiupau puame cariape caãcu niñami. Bairo mujãã jũãtigumi cũ yaye quetire mujãã catãgoñajãnaetiparore bairo i. Roro wãtĩ jũgori mujãã cabainucũrĩjê cũãrê mujãã ãñotabojagumi. ⁴ Bairo mujãã, Jesucristore catãgousarã ãniri, “Marĩ caãtirotiricarore bairo átinucũñama. Bairo jeto áticõã ninucũgarãma tocãnacã rãmu,” jãã i tũgoñatutuacõãña mujãã caãtiãnierê. ⁵ Bairo marĩ Quetiupau puame, Dios mujããrê cũ camainucũrõrêã bairo mujãã cũã mujãã ãmeo maimasĩõ joroque cũ áparo. Tunu bairoa popiye cabairã mujãã caãnimiatacũãrê, Jesucristo cũ canũcãmasĩrĩcãrõrêã bairo mujãã cũã tũgoñaenarê bairo tierie mujãã tũgoñanetõmasĩõ joroque cũ áparo.

El deber de trabajar

⁶ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, marĩ Quetiupau Jesucristo cũ catuturiye mena atore bairo jãã átirotiya mujããrê: Ni ãcũ capaagaecu menarê bapacũpericõãña. “Dios yau yu ãniña,” caĩ cũ caãnimiatacũãrê, jãã caquetibujucũrĩqũêrê cũ catãgousagaeticõãta, cũ mena ãmericõãña. ⁷ Mujãã mena ãna, jãã caãtajere caĩñarĩcãrã ãniri merê mujãã masiña caroaro paari mujãã caãtiãnipeere. Mujãã mena ãna, paaena jãã ãmewũ. ⁸ Ni jĩcãũ cũãrê ugariquere wapatiena, jãã ugaerũ. Wapatiri jeto jãã uganucũwũ. Ni ãcũ mujãã mena macããcũrê

patowãcõgaena, ñamii, umurecõo jãã paawu. ⁹ Jãã cabuerije wapa mujãã yaye ugariquere cajenimasiparã nimirãcũã, mujããrẽ jãã jënipato wãcõepũ. Caroaro jãã paañowũ, jãã caátiere mujãã caññacõparore bairo írã. ¹⁰ Mujãã mena ãna, atore bairo mujããrẽ jãã ì quetibujucũwũ: “Ni jicãũ ùcũ capaagaesu ugarique cããrẽ cũ ugaeticõãto,” jãã ì cũwũ. ¹¹ Bairo jãã caññicũe caññimiatacũãrẽ, mujããtũ caatítana atore bairo jãã ñnucũñama: “Tsalónica macããna jicããrã paaena ãninucũñama. Ñerẽ caáperã ãnirĩ aperã turipũ patowãcõ ñesẽãnucũñama,” jãã ì quetibujunucũñama. ¹² Bairi marĩ Quetiupau Jesucristo cũ carotimasirijẽ mena atore bairo na ùna capaagaenarẽ jãã ñña: Caroaro paaya mujãã cũã, mujãã cabopacarijere mujãã cawapata ãnimasiparore bairo írã.

¹³ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, caroaro mujãã caatĩãnierẽ átijutiri jãnaeticõãña. ¹⁴ Ni jicãũ ùcũ ati carta mena mujããrẽ jãã caquetibujurijere cũ catãgousaeticõãta, roro cũ caátiere ññaposeroya. Cũ mena bapacũpericõãña, roro cũ cabairijere tãgoñabobori cũ yeri cũ catãgoñawasoaparore bairo joroque írã. ¹⁵ Bairãrũa, mujãã pesure bairo quññaeticõãña. Mujãã baire bairo caãcũ cũ caãnoi, caroaro mena cũ beyoya.

Bendición final

¹⁶ Marĩ Quetiupau caroa yeri cutajere cajoãninucũ pũame tocãnacã rãmũa noo mujãã caãno cãrõrẽ caroa yericutaje, tocãnacã wãmerẽ cũ jonemoãto. Mujãã nipetiro mena cũ ãmarõ marĩ Quetiupau Jesús.

¹⁷ Yũ, Pablo, atie yũ cañurotiorijere yũ majũrũa woatujon yũ átiya. Atore bairo jeto yũ átinucũña nipetirije camasãrẽ yũ caquetibujwwoajonucũrĩ cartaarire. ¹⁸ Marĩ Quetiupau Jesucristo caroare cũ jonemoãto mujãã nipetirore.

Tocãrõã niña atie quetĩ yũ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yu, Pablo, Jesucristo yau, apóstol majú yu ániña. Dios marí carorije wapare canetōrícū pñame marí Quetiupau Jesucristo mena cū yaye quetire cū caquetibujarotijoricu yu ániña. Bairi marí pñame Jesucristo mena cariapea catūgoñatutuarā marí ánicōā ninucūña cabero marí cū caátipee jūgori. ² Timoteo, murē ati cartare mu quetibuju woajou yu átiya. Mu pñame yu macārē bairo caācū mu ániña, yu caquetibujariquere tūgousari bero yurea bairo Jesucristo mena mu catūgoñatutuarije jūgori. Bairi marí Pacu Dios, marí Quetiupau Jesucristo mena caroare mu cū jonemoáto. Caroaro ámeo maimasíríquē cūārē mu cū jonemoáto. Tunu bairoa caroaro yerijōrō ānajē cūtajē cūārē cū jonemoáto murē.

Advertencia contra enseñanzas falsas

³ Mai, Macedonia yepapu yu caápáro jūgoye, Efeso macāpu murē yu tuarotiwu. Bairo murē topu tuarotiri, atore bairo mu űiwū: “Yu yau, Timoteo, ato Efesopña mu tuawa mai. To Efeso macāna jicāārā ricaati caquetibujarucūrārē caroaro na mu beyowa,” mu űicūwū. ⁴ “Tunu bairoa apeye quetibujarique, na űicūjāā ānana na caātiānajē na cajānagaetie cūārē na quetibujarucūrārē tocārōā,” űiwū. “Tiere na catūgousaetiparore bairo í, na mu quetibujaruwā ricaati cabueri majārē,” mu űiwū. Tie quetibujarique pñame ámeo busarique netōricārōrē bairo jeto caátie ninucūña. Tie űinie buerique cañuetie niña. Bairi tie pñame tūgoñatutuarique mena nemojāñurō Dios marí cū caátigajūgoriquere tūgousa masiā manio joroque caátie niña.

⁵ Mai, yu pñame atore bairo bori, tore bairo mu yu quetibuju roticūwū to Efeso macāānarē: “Ti macā macāna tocānacāpua caroaro yerí űuríqūē Dios cū cajorije mena na ámeo maiáto. Caroa wāme na tūgoñaríqūē cuparo. Tunu bairoa cariapea jicārō tūni itoricaro mano Dios mena na tūgoñatutuatō,” űi tūgoñajūgowu. ⁶ Bairo yu caíquetibujarucūrārē, jicāārā to macāna tūgomawijicoayama. Bairo tūgomawijari yua, űerē átiri mee tie jetore ámeo busarique netōcōā ninucūñama. ⁷ Tunu bairoa Dios camasārē cū caátiroticūríqūērē cajūgobueri majā majū niganucūñama, na majūā na caátirotirijere catūgojīatierna nimirācūā yua. Tunu bairoa, “Jicārō tūni majū buerā jāā átiya,” caírā nimirācūā, na cabuerije cūārē tūgomasiētīnucūñama.

⁸ Bairāpua marí masiña: Moisés ānacū cū caátiroticūríqūē caroa cañurijē āno baiya, tie carotigajūgoricarore bairo jicārō tūni marí caápata. ⁹ Bairi tocānacā wāme roticūríqūē caātiānierē marí tūgoñanemoto. Caroaro camasā caātiāni majārē popiye na tāmno joroque na áperiya. Carorā roquere torea bairo átimasíña. Ati wāme rorije caāna roquere popiye na tāmno joroque na átiya roticūríqūē: Roro caasiapairā, roro cabaibotiopairā, cañuena, carorije macāājērē caāna, Diore boetiri Dios yaye bueriquere canucūbogoena, na pacu, na paco cūārē capajāreparā, aperā capajāri majā űnarē popiye na bairo joroque caátie niña. ¹⁰ Tunu bairoa roro na rupau macāājē mena caūmua o carōmia cūā caátiepeparā, caūmua carōmio mena átato űnorēā, na majūā roro caāna, carōmia cūā torea bairo na rupau mena roro caátiepeparā, aperā camasārē cajerutinucūrā, caítopairā, aperā, “Caānorē bairo Dios mena jāā iña,” munana Dios cū caññajoro caírā, na, nipetirore popiye na bairo joroque na átimasíña Moisés ānacū cū caroticūríqūē pñame. Bairo pñame roque ígu űiña: Nipetiro camasā cañurijē Dios yaye quetibujarique macāājē nipetirijere caboena popiye na bairo joroque í cūñupí Dios tie roticūríqūērē marí űicūjāā ānana mena. Roro na caātiānierē na masiāto í, tieere cūñupí Dios. ¹¹ Yu yau, atie caroa cañurijē buerique pñame Dios yaye macāājē queti camasārē cū canetōríqūē queti majū niña. Bairi Dios pñame nocārō cañuu majū ānirí tie cū yaye quetire yu quetibuju rotijowí nipetiro camasārē.

Gratitud por la misericordia de Dios

¹² Marí Quetiupau, Jesucristo pñame nocārō tūgoñatutuariquere yu jowí, cū carotirore bairo yu átio joroque í. Bairo yu átiri, cū yaye quetire yu quetibuju roticūwí. Bairo tieere tūgoñarí yu pñame butiuro, “Yu mena mu űumajūcōāña,” cū űi basapeonucūña yua. ¹³ Tūgoñijate mai, cajūgoyperuere Jesucristo yaye macāājērē roro űi boyetiepenucūwū. Bairo roro í boyetieperi yua, cū yaye quetire catūgousarā cūārē roro popiye na bairo joroque na yu átiepenucūwū. Bairo caācu yu caññimiatacūrārē, Dios pñame butiuro űiñamaiñupí. Mai, yu pñame Jesucristore camasiēcū majū yu āmu. Torecu, roro yu caátaje cūārē, “Carorije āno,” űi masiēpū mai. ¹⁴ Bairo nocārō majū yure caññamai ānirí, nocārō pairo cū yaye macāājē caroare yu jowí. Bairo yu jori, cū mena jicārō tūni tūgoñatutumasíríquē cūārē yu jowí. Tunu bairoa Jesucristo jūgori Diore nocārō marí camaimasínucūríjē cūārē yu jowí.

¹⁵ Apeyera atie Jesucristo yaye queti yu caquetibujupee caānorē bairo cariape niña. Tiere nipetiro camasā ati umurecōo macāāna na camasīpee niña: Jesucristo puame ati umurecōopure asūpi, nipetiro roro na caátie wapa cabuicunarē na netōū acá. Mai, yu roque roro majū, carorije yu caátaje jūgori cawapacacu majū yu ānīmīwū aperā netōjāñurō. ¹⁶ Tore bairo roro majū carorije cawapacacu yu caāno jūgori, Dios puame butioro ñiñamañupī. Tore bairo ñiñamañupī Dios, cū macū Jesucristo puame nipetirije camasā mena cū caátigarijere yu mena jūgori cū caāti ñomasīparore bairo ī. Torecu, yu puame yua, aperā carorije caátipairā cāā yu cabairijere masīrī, Jesucristore tūgousari yeri capetietie na cacūgojīātiperee ī, tore bairo yu āmi Dios. ¹⁷ Bairi yu yau Timoteo, qūiroari cū marī basapeoto Diore: ¡Bairi marī Quetiuparu Rey majūrē cū catutuarije tocānacā rāmua to ānicōā ninucūáto! To petieticōato marī Quetiuparu caānicōāninucūū yaye. ¡Di rāmua ũno cariaecu, caññabócamácū, jīcāūā Dios caācū tocānacā rāmua cū ānicōā ninucūáto! Bairoa to baiáto.

¹⁸⁻¹⁹ Timoteo, yu yau, yu macūrē bairo caācū, atiere mu yu átiroticūña. Tiere caroaro tūgoeoya: Caroaro tūgoñatutuarique mena camasārē na jūgoátīña. Caroa macāājērē tūgoñarīqūēcusa. Tirāmupū macāāna marī yarā Dios cū camasīōrō jūgori, mu, caroaro mu caátipeere na cañjūgoyeticūñicārōrē bairo caroaro jeto átīcōāña. Jesucristo mena tocānacā rāmua tūgoñatutucōā ninucūña. Aperā jīcāārā Jesucristo cū carotirore bairo jīcārō tūni átīmasētīrī, cū mena na catūgoñatutuarijere jānacōāñupā. ²⁰ Tore bairo tāmūoñupā Himeneo, apeī Alejandro mena. Roro Diore na cabotiorije jūgori tore bairo baiyupa. Bairi narē yu puame na masacatiáto ī, “Mai, wātī narē roro cū caátigaro cārō roro na cū átīcōāmarō,” ñi cūwū. Tocārōā yua, Diore roro qūī boyetiepeetigarāma.

2

Instrucciones sobre la oración

¹ Yu yau, apeyera atore bairo mu yu átirotiya ñubueri majā mena: Mujāā puame nipetiro ati umurecōo macāāna cabopacarārē Diopure na jēnibojanucūña. Butioro Diore cū jēniña, nipetiro ati umurecōo macāānarē cū caññamainemoparore bairo irā. Bairo cū mujāā cajēnirjērē caroaro mujāā cū cayubojarije jūgori tocānacā rāmua, “Jāā mena mu ñumajūcōāña,” qūī basapeonucūña. ² Marī caāni yepa quetiuparā cūārē Diopure butioro na jēnibojarotiya. Tunu bairoa caroaro marī caānipeere carotīmasīrā cūārē butioro Diopure na jēnibojaya. Bairo Diopure marī cajēnibojaa, ñe ũnie mano useanirō yerijōrō marī ānicōāgarā marī Quetiuparā mena yua. Bairo caroaro marī caāmata, Dios cūārē cū nucūbugori cū caborore bairo jeto tocānacā wāmerē marī átīānimasīgarā. ³ Tore bairo marī caátīānie ñujāñuña. Bairo marī caátīānierē Dios marīrē canetōpau cūā caroaro ññajeso jāñuñami. ⁴ Dios puame nipetiro ati umurecōo macāāna na carorije wapare na canetōpetiro boyami. Bairo borī, nipetiro cariape macāājē cū yaye quetibujuriquere marī camasīrō boyami. ⁵ Merē marī masīña: Jīcāūā niñami Dios. Tunu bairoa caāmua jīcāūā niñami nipetiro ati umurecōo macāānarē Dios mena caroaro na ānimasīō joroque caācu. Cūā, Jesucristo wāmecutiya. ⁶ Mai, Jesucristo puame ēnotaricaro mano cū majūā yucupāipū papuatuecori riayupī, marī carorije wapare nipetiro marī netōmasīō joroque ī. Bairi tie quetire āmerē yua, cū caquetibujarica yutea caetaro marī masīōū ātiya. ⁷ Cū puame yure cū yaye quetire caquetibujubojau, cū yau apóstol majū yu cūwī. Bairo yu cūrī yua, cū yaye queti tūgoñatutuarique macāājē, cariape quetire yu quetibujū rotijowī nipetiro judío majā caāmerārē. Atie mujāā yu caññjē cariape niña. Dios cū majūrpu yu quetibujū roticūwī. Mujāārē ñitoetiya tie mena.

⁸ Bairi yu yau, nipetiro caāmua ñubueri majā Diopure na jēniáto noo na caānipaupū cārō. Caroarā na yeripū ānirī Dios cū caññajoro na wāmorī mena ñumugōrī cū na basapeoáto. Tunu bairoa na majū āmeo asiari, roro āmeo busurique netōpairique mano Diore na basapeoáto.

⁹ Tunu apeyera carōmia cūā caroaro nucūbugorique mena na jutii jāñaáto. Caroaro nucūbugorua, baibotioricaro mano na ānajē cūparo. Carōmia na rupare wāmagarā, netōnucārō majū na wāmagaticōáto. Na poa cūārē netōnucārī wāme majū na wūgapeoeticōáto. Oro, o perla wēērī ũnie mena na busa epeeticōáto. Jutii cawapapaca ũnie cūārē netōrō na jāñageticōáto carōmia. ¹⁰ Caroaro carōmia na cajñañarīqūē cutie jūgori nipetiro camasā narē na camasīparo ũnorēā, caroaro na caátīānie jūgori puame roque, “Dios yarā rōmirī cañurā niñama,” camasā na na caī ññapee puame ñuña.

¹¹ Tunu bairoa carōmia busuricaro mano caroaro nucūbugorique mena na tūgoáto ñubueri majā quetiuparā na caquetibujurijere. Na busurieticōāña mujāā caneñarōpore carōmiarē. ¹² Carōmia puame nipetiro camasā na caneñarōpū na cūā na caquetibujūjūgoro yu boetiya. Tunu bairoa caāmua netōrō carōmia na cabairo yu boetiya. Busuecoa, na caquetibujuro carōmio cō catūgocōāno yu boya mujāā caneñancūrōpore. ¹³ Merē marī masīña caāñijūgoropu cabairiquere: Dios caāñijūgoro caāmūrē cū qūēnojūgoyupi Adán marī ñicū ānacārē. Carōmio meerē qūēnojūgoyupi. Adārē qūēnorī beropu roque, carōmio Evare

cō qūēnoñupī Dios. ¹⁴ Tunu bairoa Adán mee roro itoecojūgoyupi wātīrē. Carōmio, Eva roque wātīrē roro itoecori carorije macāājērē tāmno jūgoyupo. ¹⁵ Bairo cō caitecoro bero, roro popiye catāmnoṗao Dios cū cacūrīcō nimioṗā, nipetirije carōmio cō caātiṗee Dios cū cacūrīqūērē cō caātiṗeyoata, roro cō caātaje wapare netōmasīgomo. Tunu bairoa caroaro nūcūbugoro Dios mena tūgoñatutuari, caroaro āmeo mairī camasārē cō cajuātinemoata, cō netōgumi Dios. Caroarā, ñe ūnie na rupaṗu carorije wapa cūgoena na caānimasīata, na netōgumi Dios carōmiarē.

3

Cómo deben ser los dirigentes

¹ Timoteo, aṗeyera nī jīcāū ūcū caūmu, “Ñubueri majārē cajūgobuei majū yu ānigaya,” cariape cū yeripū cū caītūgoñaata, ñujāñuña. Tie tūgoñarīqūē yu caquetibujorrea bairo cariape niña. Caroa paarique niña. ² Bairāṗua, caroarā camasā cañurā jīcārō tūni caāna jetore, na ūna jūgobueri majārē na marī boya. Tocānacāṗua jīcāō jeto canūmocunārē na marī boya. Tunu bairoa caroaro ānajē cutajere masīrī majā, nūcūbugoricārē ūnarē na marī boya. Apero macāāna etari majā cūārē cotericarō mano caroaro mena na bocāri na ya wīṗu caqūēnomasīrā ūnarē na marī boya. Tunu bairoa ñubueri majā cūārē caroaro uwiricarō mano caquetibūju āmoqūē masīrīcārārē na marī boya. ³ Caeticūmpairā, caāmeoqūēpairā ūnarē na marī boetiya. Caroarā cañurā, canūcūbujarā, dinero cūārē butioro majū caīroaena ūnarē na marī boya. ⁴ Tunu bairoa na nūmo, na pūnaa jīcā wii macāānarē caroaro cajūgoāni ñnanñuje masīrārē marī boya. Bairo cajūgoānimasīrā ānirī na pūnaa cūārē caroaro beyori carorije tēna, nūcūbugori majā, masīyujarā cajūgoāna ūnarē na marī boya. ⁵ Na nūmo, na pūnaa jīcā wii macāānarē caroaro na cajūgo ānimasīrīcōāta, ḷdope bairo caroaro jīcārō tūni Dios ya poa macāānarē na qūēnomasībujiocti? Na ūna caroaro qūēnomasīēnema. Bairi na ūnarē marī boetiya. ⁶ Toreca yu yau, Timoteo, ñubueri majā quetiṗuṗu caānīṗu ūcū ṗame Jesucristore cawāma tūgousajūgou ūcū mee cū āmarō. Yoaro merē Jesucristore camasīnetōrīcū ūcārē beserotiya. Jesucristore cawāma tūgōjūgou cū caāmata, aṗe watoara roro tūgoñarīqūē wasoari, Diore cabalbotioure bairo tuabujioumi. Tore bairo roro tūgoñarīqūē wasoari, wātī cūā roro cawapa cūgoare bairo tuajūgoyupi. ⁷ Bairi ñubueri majārē cajūgobuenucūṗu ṗame ñubueri majā, bairi ñubueri majā mee cūā na canūcūbugou ūcārē marī boya. Bairo ñubueri majā mee cūā na caīroaena na caāmata, nipetiro camasā na busupai cotebujiorāma. Bairo na busupai coteri yua, wātī cū carotiro jūgori rori wāme na itoepubujiorāma Dios yayere caboena ṗame.

Cómo deben ser los diáconos

⁸ Torea bairo caroarārē na marī boya ñubueri majārē cajuāti majā diáconoa cūārē. Camasā cañurā, aṗerā camasā na canūcūbugorā, rorije caībusuena ūnarē marī boya. Eticūmu pairique ūnierē caboena, roro camasārē átiri cawapata painucūrā ūna cūārē na marī boetiya. ⁹ Cariape macāājē Dios āmerē marī cū camasīōrjērē caroaro catūgousarā, ricaati roro catūgoñarīqūē cūperārē na marī boya. Tie cariape macāājē quetirena marī cūā marī tūgousanucūña. ¹⁰ Bairāṗua, ñubueri majārē cajuāti majārē bairo na cajāāṗaro jūgoye, jīcā wāmerē na áticoñarotiya, na caraamasīrjērē na ñnagarā. Cabero yua, caroaro ñe ūnie rusaeto jīcārō tūni na caātijīātimasīata, tocārōā ñubueri majārē cajuāti majā diáconorē bairo na jōña.

¹¹ Torea bairo na nūmoa cūā caroaro na caānajēcuto ñuña. Camasā na canūcūbugorā carorije ocayojaye busupairique ūnie māna na āmarō na nūmoa cūā. Tunu bairoa nūcūbugorā nipetiro na cabusuri wāmerēā bairo jīcārō tūni caāna ūna rōmirī na āmarō.

¹² Jīcāū diácono caānigau ṗame jīcāōā cū canūmocuto ñuña. Cū nūmo, cū pūnaa jīcā wii macāāna cūārē caroaro cajūgoāni ñnanñuje masī ūcū ñuñami diáconoa cajāāṗu ṗame. ¹³ Bairi noa ūna ñubueri majārē cajuāti majā diáconoa caroaro camasā mena caraamasīrā ṗame nipetiro camasārē na itoecomasīñama. Bairo caroaro camasā na na caīroaro jūgori diáconoa cūā tūgoña uwiricarō mano nemojāñurō Jesucristo yaye queti, cū mena tūgoñatutuariquere na quetibūju masīgarāma.

La verdad revelada de nuestra religión

¹⁴ Yu yau, Timoteo, baiṗua tāmuriā mūrē ñiñau águ. Bairi atiere cajūgoye mu yu quetibūju woajoya. ¹⁵ Aṗe watoara tāmuriā mu tṗṗre yu caetatiṗeṗata, merē nipetiro Dios ya poa macāāna caroaro na caātiānimasīṗee ūnierē mu camasīṗarore bairo ī, mu yu quetibūju woajoya. Bairi mu ṗame merē tierē camasī ānirī ñubueri majā quetiṗuṗā caānīṗarē mu majūā na mu besemasīgu. Merē mu masīña: Dios caānicōāninucūy ya poa macāāna cū yaye cariape macāājē quetire itoari nemojāñurō camasārē caquetibūjunetōcōā ninucūrā majū ñiñama. ¹⁶ Cariape merē ṗugani cārō tūgoñarīcārō mano atore bairo marī masīña. Camasā na camasīētājē Dios yaye buerique nocārō caānimajūrjērē niña:

Jesucristo ati yeparure etaun, marĩrẽ bairo ati rupau mena ñajãwasoari etayupi.

Bairo ati rupau nimicãã, Espĩritu Santo mena cayericucu añirĩ ñe ùnie cawapa cũgoecu majũ tuayupi Dios cũ caĩñajoro.

Bairo cũ caãno tunu umũrecóo macããna Dios cũ caquẽnorĩcãrã ángelea majãrẽ cajuátiecoricu majũ añupĩ.

Bairi tie quetire catũgousaricarã tocãnacã camasã poari na quetibujuyupa tie quetire.

Tie quetire tũgori nipetiropu ati umũrecóo macããna jĩcããrã cariape tũgousayupa camasã.

Tunu bairoa Jesucristore Dios puame cũ neásũpi cũ ya paũ nocãrõ caroaro caãnopu tunu.

Merẽ atiere cariape marĩ masiña. Cabũgoro macããjẽ quetibujurique mee niña.

4

Los que se apartarán de la fe

¹ Timoteo, apeyera atore bairo cariapea marĩ masiõñami Espĩritu Santo. Ati umũrecóo caãnitusari yutea caãno jĩcããrã camasã tocãrõã Jesucristore cũ tũgousajãnarĩ cũ mena tũgoñatutua jãnagarãma. Caĩtopairã, wãtĩ yeri pũna jũgori ricaati na caquetibujurije mena caquetibujurã puamerẽ na tũgousajũgogarãma. ² Camasã puame na, catũgomasĩena, caĩtopairãrẽ na tũgousagarãma. Na ùnarẽ na catũgoñarĩjẽpu nicõãña roro na caãtiãnigarije. Bairi di rũmu ùno carorijere jutiricarõ mano itogarãma camasãrẽ caĩtopairi majã yua. ³ Na, caĩtopairã puame wãmo jiyarotietinucũñama camasãrẽ. Tunu bairoa ugarique cũãrẽ jĩcã wãmerĩ ugarotietinucũñama. Dios yarã, cariape quetire camasãrã nipetiri wãme ugarique na caugapee cũ cacũrĩquẽrẽ ugarã, “Jãã mena mu ñujãñuña,” ñrĩ na caugamasĩrĩjẽ caãnimiatucããrẽ, tore bairo i quetibujunucũñama caĩtopairã. ⁴ Nipetiri wãme ugarique Dios cũ cacũrĩquẽ caroa jeto niña. Bairi nipetirije ugariquere teena, “Dios, jãã mena mu ñujãñuña,” ñrĩ marĩ caugaata, ñujãñuña. ⁵ Dios cũ caĩquetibujucũrĩcãrõrẽã bairo marĩ caugapee ugariquere marĩ cajẽnipeorije jũgori caroa cañurĩjẽ majũ tuacõãña.

Un buen siervo de Jesucristo

⁶ Atie nipetirije mu yu caquetibujurijere caroaro jĩcãrõ tãni to macããnarẽ na mu caquetibujuaata, caroaro cariape Jesucristo cũ carotirore bairo caãcu majũ mu tuagu. Tunu bairoa caroa macããjẽ quetire jãnaecũã, nemojãñurõ Dios mena tũgoñatutuanemorĩquẽrẽ mu caãtiãnimasĩ jũgoata, caroaro cariape Jesucristo cũ carotirore caãcu majũ mu tuagu.

⁷ Mu roque Timoteo quetibujurique carorije catũgomasĩã manie macããjẽrẽ tũgopeoeticõãña. Tocãnacã rũmuã Dios cũ caborore bairo mu caãtiãnipee caãno cãrõrẽ átinemojũgoyecuti añajẽ jetore átĩãninucũña. ⁸ Marĩ rupaurẽ quẽnorã, tocãnacã rũmuã maijũgorique mena marĩ caquẽnoãninucũrĩjẽ ñujãñuña. Caroarã marĩ rupau mena catĩñurã nigarã, tocãnacã rũmuã asawacãrĩquẽ cañurĩjẽ niña bairopua. Bairo tie cañurĩjẽ caãnimiatucããrẽ, tie netõjãñurõ cañurĩjẽ niña tocãnacã rũmuã Dios cũ caborore bairo átĩãnjãjẽ caãno cãrõ átinemo jũgoyecuticõãnjãjẽ roque. Nipetiro marĩ rupaurẽ ñujãñuña tore bairo átaje. Ati umũrecóore marĩ cacatiãno ùno marĩ juãtore bairo ñujãñuña tore bairo átaje. Tunu bairoa ati rupaurẽ marĩ cariaro berõpu cũãrẽ caroaro Dios cũ caborore bairo marĩ caãtaje jũgori cañurã ñe ùnie cawapa cũgoena marĩ tuao joroque átiya.

⁹ Atie yu caquetibujurije caãnorẽ bairo cariape Jesucristo yaye queti majũ niña. Tere nipetiro camasã ati umũrecóo macããna caroaro cariape na catũgousapee niña. ¹⁰ Tore bairo cariape nipetiro na catũgousaparore bairo ñrã, tutuaro paari popiye marĩ tãmũonucũña. Marĩ puame tocãnacã rũmuã caãnicõã ninucũã Dios mena marĩ catũgoñatutuaucõãnipeere marĩ cũgojũgowu. Cũ puame nipetiro ati umũrecóo macããnarẽ canetõpau majũ niñami. Tore bairo netõjãñurõ cũ canetõmasĩpee niña marĩ cũ mena catũgoñatutuanucũrã roquere.

¹¹ Atie nipetirijere na átirotiri, caroaro na mu quetibujuyupa Timoteo to macããna camasãrẽ. ¹² Yu yaũ, cawãmaũ mu añiña mai. Bairo cawãmaũ mu caãnie jũgori camasã murẽ na ññateetio joroque caroaro átĩãnjãjẽ cusa. Atore bairo puame caãtiãnipau mu añiña: Caroa wãme mu caãtiere na caĩñacõmasĩparore bairo caroa wãmea bũsurĩquēcusa. Caroaro nũcũbũgoroa átĩãnjãjẽcusa. Caroaro camasãrẽ na mairĩ, na juátinemoña. Dios mena tũgoñatutuarĩ ñe ùnie wapa cũgoecu caroaro camasãrẽ mu caquetibujurore bairo caroaro mu yeri mena átĩãnjãjẽcusa. Bairo mu caãtiãmata, murẽ bũsurĩparicaro ùnorẽã, caroaro mu caãtiãnierẽ ññacõrĩ na cũã caroaro átĩãnjãjẽ cutigarãma mu mena yua. ¹³ Bairi yu yaũ, Timoteo, to mu caãnopu yu caetaparo jũgoye tocãnacã rũmuã neñanucũrĩ Dios yaye woaturique macããjẽrẽ na quetibujucõã ninucũña ñubueri majãrẽ. Marĩ yarã to macããna catũgousari majã nemojãñurõ Dios yaye macããjẽrẽ na masinemo joroque tocãnacã rũmuã cariape na quetibujucõã ninucũña. ¹⁴ Caroa wãme mu caãtimasĩpee Dios mu cũ cajoriquere átĩni jãnaeticõãña camasã mena. Mai, ñubueri majã quetiuparã cabũtoa camasĩrĩ majã puame Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori di wãme caroaro camasã mena mu caãtiãnipeere mu uparotirã, na wãmorĩ mena mu rupoa buire ñigãpewã. Tere mu puame masiriticũtĩcõãña.

¹⁵ Bairo m̄ puame atie nipetirije yu caquetibujurijere caroaro nipetiro m̄ catūgojīātiro cārō tūgopeoya. Tore bairo caroaro jīcārō tūni m̄ caātiānimaslata, “Timoteo roque caroaro jīcārō tūni Dios yaye macāājērē nemojāñurō átīānijūgoyami,” ĩrī mīñagarāma nipetiro camasā. ¹⁶ Caroaro tūgoñamasīña m̄ caātiānierē. Aperārē m̄ caquetibujurije cūārē caroaro tūgoñamasīrī na quetibujuya. Nipetiro tocānacā wāme m̄ caātiānierē jīcārō tūni átīcōā nīnucūña. Tore bairo caroaro m̄ caātiānimaslata, m̄ majū cūā m̄ carorije wapare m̄ netōmasīcōāgu. M̄ cabuerijere catūgousari majā cūā mūrēā bairo netōmasījīātigarāma.

5

Cómo portarse con los creyentes

¹ Apeyera, Timoteo, cabucu camasīrī majōcu cūārē tutuaro mena cū quetibujueticōāña. Caroaro n̄cūbūgorique mena puame roque, m̄ pacure bairo cū beyoya. Cawāmarā cūārē m̄ bairārē bairo caroaro na ĩñaña. ² Cabutoa rōmirī cūārē m̄ pacore m̄ canucūbūgoparorea bairo n̄cūbūgorique mena na ĩñaña. Cawāmarā carōmia cūārē roro tūgoñarīqūē mano m̄ bairārē bairo caroaro n̄cūbūgorique mena na ĩñaña.

³ Tunu apeyera cawapearā rōmirīrē noa ūna narē cajuāna na camanicōāta, m̄ roque na juátinemoāta űubueri majā mena. ⁴ Apeo cawapeao capūnaacuco, o capārāmerācūco nīnucūñamo. Cō ūcō puamerē cō pūnaa, o cō pārāmerā roque caānijūgoro cōrē na cajuátimasīpee niña. Na, cawīmarā na caāno, na pacua narē caroaro na cabūtioriquere merē masīñama. Torena, na cūā jīcāu pūnaa na pacua mena na caátipeere caátiparā ūna ānirī caroaro na na juátinemoāto na pacoa cawapearā rōmirīrē. Tere bairo na pacua narē mairī, na na cajuátitorea bairo na cūā na na cajuāto űujāñuña na pacoaere. Tere Dios cūā ĩñajesojāñuñami. ⁵ Baiopua jīcāo cariepa camanapu mácō cawapeao jīcāo majūa catua puame Dios mena jeto tūgoñatutuariquere macānucūñamo. Bairo Dios jettore tūgoñamacārī yua, umureco, űami butiro cū jēni āninucūñamo. ⁶ Aperā cawapearā rōmirī puame caroaro átīāmerīnucūñama. Na rupau caborore bairo butiro carorije macāājērē űgaripeapai nucūñama. Na ūna cayeri mānarē bairo Diore camasīēna niñama. Na ūna rōmirīrē dopērā na juátia mano. ⁷ Atie yu caátitiririje nipetirijere na quetibujuya to macāāna m̄ yarā űubueri majārē. Tore bairo caroaro na m̄ quetibujuya to macāāna űubueri majā caāna na caátimasīpeere na caātiānīparore bairo ĩ, tocānacā rūmua yua. ⁸ Noa ūna na yarārē na cajuátipeere caátigaena cañuena niñama. Bairo caāna ānirī, netōjāñurō na paco, o na ıicō ūcōrē na cajuátigaeticōāta roque, Dios mena tūgoñatutuariquere caboēnarē bairo majū tuacōāñama. Bairo Diore camasīēna netōjāñurō cañuena majū caāna niñama na ūna.

⁹ Apeyera cawapearā rōmirī wāmerē m̄ cawoatūri pūrōpure cabutoa rōmirī majū jettore na woatuya. Sesenta cāmarī hui jeto cacāmarī cūgorārē na woatuya. Tunu bairoa jīcāūā camanapu cutimirīcārārē na woatuya űubueri majārē cajuátinēmparā cawapearā rōmirīrē. ¹⁰ Ati wāme ūnie caroare cō caátie jūgori camasā na camasīō ūcōrē cō woatuya: Caroaro cō pūnaarē cabotiomasīrīcō, aperā etari majā cūārē caroaro caīroarico, o tūgousari majārē n̄cūbūgori na raporire cacoserico, cabopacarā cūārē caroaro cajuátinēmorico ūcōrē cō borotiya űubueri majārē cajuátipaore. Tore bairo nipetiri wāme caroa macāājērē caátimasīpetigaricārā ūnarē na m̄ woatuwa ti pūrōpure.

¹¹ Bairo aperā cawapearā rōmirī carocajāñurī cacūma cūgorārē na m̄ woatuepa ti pūrō cawapearā wāme catusari pūrōpure. Na ūna puame na rupau caborore bairo átigari, Cristore cū tūgousa jānacōānucūñama. Bairo Jesucristore tūgousajānarī yua, manapu bonemonucūñama tunu. ¹² Bairo na camanapu borije jūgori, “Jāā cūā, jāā caīrōrē bairo jāā juátigarā űubueri majārē,” na caīcūrīqūērē bairo na caāperie wapa pairo cawapa cūārē tuabujiorāma. ¹³ Tunu bairoa aperā ya wiirire tocānacā wiipua jāārī, boyetiepe ñesēānucūñama. Bairo wiiri jettore caīñañesēārā ānirī yua, cateeyepairī capaagaena rōmirī tuānucūñama. Paaetaje jeto meerē bainucūñama. Ape wiipū átī, roro busupainucūñama. Bairo busupairi yua, roro tocānacā wāme busuriquere ricaati jeto quetibujunucūñama. Camasā marī cabusuetie cabūgoro macāājē ūnierē butiro ocayoja ñesēānucūñama carōmia cawapearā cawāmarā rōmirī caāna. Na ūnarē boetirotiya űubueri majārē cajuátiparārē. ¹⁴ Torena, cawāmarā rōmirī cawapearā caāna yoaro mee na manapu cūparo. Bairo manapu cutiri yua, na pūnaa cūparo. Na pūnaa pacoa na āmarō. Aperā na pesua roro na caátie ĩnarī, roro na na busupaio joroque carorije macāājē jettore na átīāmericōāto. ¹⁵ ¡Tame! Merē jīcāārā cawapearā rōmirī Jesucristore cū aweyorārē bairo cū yaye quetire tūgousagaetiyama. Wātī cū caborore bairo jeto átīānucūñama. Tere tūgoñarī yu yapapuañuña.

¹⁶ Bairo apeyera jīcā wii macāācō, Diore catūgousao caācō cō ya wiire cawapearā rōmirī na caāmata, narē cō cajuátinēmpoe majū niña. űubueri majā puame popiye na na cajuāperiparore bairo ĩō, cō majūā cō ya wii caāna cawapearā rōmirīrē cō qūēnoāto. Bairo

cõ caátimasíata yua, ñubueri majã puame cawapearã rõmirĩ cariapea noa ùna narẽ cajũana cacũgoena jetore na ñuátimasígarãma.

¹⁷ Timoteo, apeyera, to macããna ñubueri majã na quetiuparã cabutoa caroaro jicãrõ tãni cajũgoãnimasírãrẽ butiuro na na ñroáto. Tore bairo netõjãñurõ na ñroáto Dios yaye macããjẽ jetore quetibujuri cabueñinucũri majã roquere. Ñubueri majã caroaro jicãrõ tãni na wapatiãto na quetiuparã quetibujuri majãrẽ na capaarije wapa. ¹⁸ Torea bairo ñ quetibujuya Dios ya tutipũ na cawoaturique cãã: “Wecu trígore cawããmejoreire cã risero jiyabiateticõãña. Cã caãtiwẽrĩjẽrẽ cã cãã cã ugaãto,” ñ woatuyupa ti tutipũ. Tunu bairoa aperopũ atore bairo ñ woatuyupa: “Ni ùcã paari majõcu caãcũ cã capaarije wapa wapatamasíñami,” ñ quetibujũ woatuyupa. Torea, tore bairo caroaro na wapatiãto na caquetibujurije wapa na quetiuparãrẽ ñubueri majã nipetiro.

¹⁹ Timoteo, apeyera, cabutoa camasíri majãrẽ jicãũ ùcũ roro cã caibusujãata, caãnorẽ bairo cã tũgoeticõãña. Pũgarã, o itiarã ùna roro na caátajere cañnaricãrã ãniri caãnorẽ bairo jicãrõ tãni na caibusujãata roque, cariape na tũgoya.

²⁰ Aperã ñubueri majã mena macããna jicããrã carorije macããjẽrẽ caãtiãninucũpairã puamerã tutuaro mena na mũ quetibujawa nipetiro ñubueri majã na catãgoropũ. Bairo narẽ mũ caquetibujũ ññorĩjẽrẽ tũgori, na cãã narẽ ññacõri roro na caãperiparore bairo ñ, tore bairo na mũ quetibujawa.

²¹ Yu yau, Timoteo, atiere mũ yu átirotiya, Dios, Jesucristo, bairi ángelea majã cañnurã cã cabesericarã cãã na caññajoro: Atie yu caãtiroticũrĩjẽ nipetirijere na átiroticõã ninucũña, ni ùcũrẽ ññabesericaro mano. Apei mũ bapa ùcũ majũ caãcũ cããrẽ nipetiro jicãrõ tãnia na átiroticõã ninucũña.

²² Caroaro camasã na caãtiãnierẽ mũ camasíẽpata, ni jicãũ ùcũrẽ cã rũpoa ñigãpeoeticõãña Dios cã caññojoro mũ wãmorĩ mena. Bairo mũ caãpata, mũ cãã carorije macããjẽ na caãtiãnierẽ bairo caãcu mũ tuabujou. Bairi nipetiro carorije macããjẽrẽ átiãñajẽrẽ di rũmu ápeia nicõãña.

²³ Apeyera, Timoteo, mũ puame paaro pũñirĩqũẽ mena mũ rianucũña. Torecu, bairua oco jetore mũ etiepa. Ape watoara use oco cããrẽ peeto ùno, jicãñipũ jeto mũ etinucũwã, butiuro murẽ capaaro pũñietiparore bairo ñ.

²⁴ Apeyera tunu camasã jicããrã roro na caãtiere nipetiro marĩ ññanucũña, marĩ Quetiupau roro popiye na cã caãtiparo jũgoyepua mai. Aperã puamerã yasioropũ roro na caãtie jũgori marĩ ññatinucũña. Catusari rãmũpũ roquere nipetiro camasã roro na caãtiãñajẽrẽ marĩ ññapeticõãgarã. ²⁵ Torea bairo camasã caroa macããjẽ na caãtiãninucũrĩjẽrẽ cããrẽ nipetiro caroaro marĩ ññapeticõãnucũña. Bairopua jicã wãme caroaro na caãtaje marĩ caññætaje caãmata, caberopũ marĩ ññapeyocõãgarã.

6

¹ Apeyera tunu, noa ùna paacoteri majãrẽ bairo caãna na quetiuparãrẽ caroaro cariape nucãbugorijere mena na na ñroáto. Bairo caroaro átiãñajẽrẽ na caãtiãmata, ni jicãũ ùcũ marĩ Quetiupau Dios ya wãmerẽ busũpaletigumi. Tunu bairoa marĩ yaye, marĩ caquetibujurije cããrẽ roro ñ busũpaletigumi. ² Bairi tunu noa ùna paabojari majã Jesucristore catãgousarã ùnarẽ caquetiuparã cãgorã narẽ na baibotioeticõãto. Narẽã bairo na cãã Jesucristo yarã na caãno jũgori roque netõjãñurõ nucãbugorique mena na na capaabojaape niña.

La verdadera riqueza

Timoteo, atie yu caquetibujurije nipetirijere na bueri, na mũ quetibujawa: ³ Ni jicãũ ùcũ ricaati quetibujuriquere caquetibujunucũũ cã caãmata, o caroa caññurjẽ marĩ Quetiupau Jesucristo yaye quetire caboecu cã caãmata, caññecũ niñami. Tunu bairoa Jesucristo yaye macããjẽ caroaro marĩ caãtiãnipee quetibujuriquere macããjẽrẽ cããrẽ caboecu cã caãmata, caññecũ niñami. ⁴ Cũ ùcũ mũnana cabalbotioure bairo caãcu ñe ùnierẽ camasíẽcũ majũ niñami. Cũ ùcũ puame Dios yaye quetire catãgomawijiau ãniri cabũgoro macããjẽrẽ dope caãtiãmanie busũriquere quetibujugari ãmeo busũrique netõganucũñami. Bairo na caññjẽrẽ jũgori camasã jicããrã yua ãmeo ññaugorique cutaje, ãmeo ññaterique cutaje, roro ãmeo tũtirique cutaje, ãmeo yeri ñuetaje mena tuanucũñama ñubueri majã watoara. ⁵ Catãgoñariqũẽ mãna wãtĩ cã caroyeturicarã tũri cããrẽ torea bairo di rũmu ùno roro ãmeo qũẽrĩqũẽ petietinucũña. Caroa cariape macããjẽrẽ quetire camasíẽna tore bairo roro átiãninucũñama. Dios yaye macããjẽrẽ queti mena wapatariquere jetore camasíãrã tore bairo roro átiãninucũñama.

⁶ Bairopua, Dios yaye macããjẽrẽ masíriqũẽ cariapea umũrecõopũ marĩ cawapatapee majũ niña. Tore bairo nocãrõ paio cãgõgumi Dios cã cajorijere ni ùcũ ãme atie yepapũ ãcũ mai cã cacũgorije ùnie mena cayeriñucõãninucũũ. ⁷ Bairi merẽ marĩ masíña: Ati yepapũ marĩ cabuiari rãmurẽ ñe ùnie marĩ jetaepũ. Bairi tunu ati yepapũre marĩ cariaweyori rãmu caãno cããrẽ ñe ùnie marĩ jeápérgarã. ⁸ Ati yepapũ ãna marĩ caugapee, marĩ cajãñapee cãã ãnipeticõã cabaiata, ¿dõpẽrã marĩ tũgoñariqũẽ paibujocuti? Tie marĩ cacũgorije mena merẽ

causeanicōāniparā marī āniña. ⁹ Aperā puame narē carusarijere cacūgopetirā nimirācūā, pairo cacūgogari majā ānirī petoaca na cacūgorije mena tūgoña yapapuaajāñunucūñama. Bairo tūgoñamacāñi yua, carorije átaje ati umurecōo macāājērē tāmnonucūñama. Camasārē cateerije, na yasio joroque caátie macāājērē átinucūñama yua. Tie ūnie cañuetie cabuiparorije niña. ¹⁰ Bairi camasā butiuro dinerore na caugaripearije jūgori tocānacā wāme carorije macāājē átiānajērē tāmnonucūñama. Jicāārā Diore catūgosarā cūā dinerore ugaripeamirā yua, Jesucristo mena tūgoñatutua jānacōāñupā. Bairo jānarī yua, na majūā roro popiye tāmnonucūñama.

La buena lucha de la fe

¹¹ Mū roque, Timoteo, Dios yau ānirī nipetiri wāme cadinero ugaripeanucūrā na cabaiānajē catiere bairo baieticōāña. Atore bairo puame ānajēcusa: Cariape átiānajē jetore átiāña. Tunu Dios cū caborore bairo mū caátipee jetore átiānajēcusa. Jesucristo mena tūgoñatutuacōāña. Caroaro camasārē na maiña. Roro popiye tāmomicūā, mū paariquere jānaeticōāña. Aperā camasā cūārē di rūmū ūno na baihotoeticōāña. ¹² Tutuaro āmeo qūēirē bairo mū cūā mū catutuarije mena tocānacā rūmū Jesucristo mena tūgoñatutuacōā ninucūña. Bairo cū mena mū catūgoñatutuajānaeticōāta, cū tūpu mū ānicōā ninucūgu. Bairi merē mūrē Dios yau mū ānio joroque I, mū beseyupi. Bairo mū cū cabesero bero yua, mū puame capārā na cañajoropu, “Cariapea Jesucristo mena yu tūgoñatutua ninucūgu,” mi quetibujwū. ¹³ Marī Pacū Dios nipetiro ati umurecōo macāāñē cacatiānajē catiere to catiānio joroque caācū niñami. Bairi cū macū Jesucristo cūā Poncio Pilatore, Dios yaye macāājērē cariapea cū caquetibujuricu niñami. Bairi cū, Dios, Jesucristo mena cū cañajoropu atiere mū yu átirotiya: ¹⁴ Nipetirije Dios mū cū caátirotiricarorea bairo wasoaricaro mano caroaro átiānajēcusa. Bairo jicārō tūni mū caápata, ñe ūnie jūgori noa ūna mūrē busūpaietigarāma. Tore bairo caroaro jeto mū áticōā ninucūgu marī Quetiupau Jesucristo nemo cū catunuetari rūmū yua. ¹⁵ Dios puame cū cacōricā yutea caetaro, cū macū Jesucristore cū jogūmi tunu ati yeparūe. Cū, jicāā niñami Dios cañu, tore bairo caátimasā majū. Quetiuparā reyes caāna Quetiupau Rey majū niñami. Ati umurecōo macāāna quetiuparā netōrō Quetiupau cañu majū niñami. ¹⁶ Cū puame yeri capetietiere caānijūgoropua cacūgōjūgoricu jicāā caācū niñami. Tunu bairoa nocārō majū cū caasiyaborijere noa ūna camasā na caetaetie mena caācū niñami. Ni jicāū ūcū camasocū cūrē qūñiñāecāmi. ¡Cūrē nipetiro camasā cū na ūroáto! ¡Cū catutuānie cūā to petieticōāto! Bairoa to baiáto.

¹⁷ Timoteo, ati umurecōo macāājērē pairo cacūgorārē atore bairo na mi quetibujwā: “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” í tūgoña botioeticōāña. Tunu bairoa ati umurecōo macāājē mujāā cacūgorije jetore tūgoñarī tūgoña useanieticōāña. Ati umurecōo macāājē mujāā cacūgorije mena mujāā netōmaslētigarā. Ati umurecōo macāājē tūgoñaricārō ūnorēā, Dios puame roquere cū tūgoñatutuaya mujāā cū canetōparore bairo ūrā yua. Cū roque nocārō pairo nipetiro marīrē carusarijere marī jomasīñami. Bairo cū cajorije puame cabūgoroa cū cajorije mee niña. Marī yaye caānipee majū nigaro. ¹⁸ Nipetiro caroa macāājē cūārē na mū átirotiya. Capee apeye ūnierē cacūgori majā ānirī capee wāme caroa macāājē átiānajērē na átiāmarō. Cotericaro mano na cacūgorijere maiena, cabopacarārē na batori na juátinemoáto. ¹⁹ Bairo na caápata, umurecōopu nemojāñurō caroa macāājē majūrē cūgogarāma. Tunu bairoa ati yeparū āna mai, caroaro cariape átiānicōā ninucūgarāma.

Encargo final a Timoteo

²⁰ Timoteo, mū roque caroaro tūgoñatutuarique mena cariape, Dios mūrē cū caátiroticūrīcārōrē bairo áticōā ninucūña. Aperā cabūgoro macāājē dope caátiamanie busūriquere quetibujugari na caāmeo busūrique netōnucūrījē ūnierē di rūmū ūno tūgopeoeticōāña. Tie ūnie na cabusūrique netōrījē puame, “Cariape marī camasīpee niña,” na caibotiomiatacūārē, cabūgoro macāājē quetibujurique niña. ²¹ Jicāārā tie ūnie quetibujuriquere caquetibujunucūrā puame tocārōā tūgomawijiari yua, Jesucristo mena cariape tūgoñatutua jānacōāñama.

Marī Quetiupau caroa macāājērē mujāā cū jonemoáto mujāā nipetirore.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yú, Pablo, Dios cá caboro jùgori Jesucristo cá caquetibujarotijoricu cá yau apóstol majú yu ániña. Jesucristo mena caroaro na cañicōāninućpeere cañijùgoripapua cá cabojùgoricarorea bairo nipetiro camasā ati amurecōo macāānarē yu quetibujuo joroque ĩ, yu jowĭ. ² Bairi yu yau, Timoteo, yu macārē bairo caācū mū caānoi, mū quetibujū woajou yu átiya ati carta mena. Tunu bairoa marĭ Pacu Dios, marĭ Quetiupau Jesucristo mena caroare, bairi ámeo ĩñamairĭqūē, yerĭjōrō ānajē cutaje cāārē cá jonemoátu murē.

Dar testimonio de Cristo

³ Yú pñame Diore yu cajēnirō cārō, murē yu tūgoñanucūña. Bairo murē tūgoñarĭ yua, tocānacānia Diopure jēnibojari, “Yú mena mū ĩnumajūcōāña,” cá ĩi jēninucūña. Cá, Diore, yu pñame caroaro jĭcārō tūni tūgoñarĭqūē mena yu ĩnicĭjāā ānanarēā bairo tocānacānia cá yu jēninucūña. ⁴ Tunu bairoa, Timoteo, murē yu caāweyoro ĩñarĭ otirique mena butiro mū cayapapuariquere tocānacānia yu tūgoñanucūña. Bairo tiere tūgoñarĭ yua, tāmuriā murē ĩññau āganucūña, mū mena caroaro useanirō tunu yu caānĭparore bairo ĩ. ⁵ Merē caroaro ĩtoricarō mano cariape Jesucristo mena mū catūgoñatutuarĭjere yu masĭña. Mū jūgoyere mai mū ĩnicō Loida, mū paco Eunice cāā Jesucristo mena catūgoñatutuarā majū ĩjūgoyupa. Bairi yu pñame narēā bairo cariapea Jesucristo mena mū catūgoñatutuarĭjere yu masĭcōā ninucūña.

⁶ Bairi atore bairo murē yu átirotiya: Mū ĩpaoa bui yu wāmorĭrē mū yu cañĭgāpeorica watoa caroa mū caátimasĭpeere Dios cá cajoriquere nemojāñurō to butio joroque átiāñjūgoyecusa. ⁷ Mai, Dios pñame cá Yeri Espĭritu Santo marĭ tūgoña uwio joroque caācu meerē marĭ jowĭ. Cá Yeri Espĭritu Santo nocārō catutuau majū roquere marĭ jowĭ. Ámeo mairĭqūē, caroaro átiāñimasĭrĭqūērē cajou majūrē marĭ jowĭ Dios.

⁸ Torecu, Timoteo, marĭ Quetiupau yaye macāājērē na quetibujuboboeticōāña camasārē. Tunu bairoa cá yaye quetire yu caquetibujubojarije jūgori ato presopu yu caānie cāārē tūgoñaboboeticōāña. Ato bairo pñame roque ása: Nocārō tūgoñatutuawēpĭrĭqūē Dios mū cá cajorĭje mena tūgoñatutuari, camasārē cá canetōrĭqūē quetire mū caquetibujarije jūgori popiye mū cabairĭjere cariapea tūgoñanetōcōāña. ⁹ Dios pñame roque merē cá canetōrĭcārā marĭ āniña. Bairo marĭ netōrĭ yua, cá yarā caroarā caānĭparā majū marĭ beseyupi. Marĭ caroaro marĭ caátie jūgori mee, cá pñame jĭcā ĩugōā cañijùgoripapua cá cabojùgoricarō jūgori marĭ beseyupi. Tunu bairoa Jesucristo jūgori butiro marĭ mairĭ, marĭ beseyupi. Merē ati amurecōo caānĭparo jūgoyepna marĭrē camajūgoricu ĩññami Dios. ¹⁰ Bairi āmerē marĭrē canetōpau Jesucristore marĭ tūpū cá cajorĭque jūgori cariapea marĭ cá camairĭjērē marĭ masĭo joroque átiyami Dios. Cá, Jesucristo pñame marĭ cá yarā roro peeropu marĭ cayasibujopeere marĭ netōñupĭ. Bairo átiri yua, “Yú mena catūgoñatutuarā yu Pacu Dios mena nicōā ninucūgarāma tocānacā rūmua,” ĩ, caroa quetire marĭ quetibujugū asūpi Jesús ati yepapure. Cariaricarārē bairo caāna marĭ caāñimiatacāārē, caroaro cabusurōpū caāna majū marĭ ānio joroque marĭ ásupi.

¹¹ Torecu, Dios pñame roque atie nipetirĭje cá yaye quetire yu quetibujū roticūwĭ camasārē. Bairo camasārē yu quetibujū rotĭjori yua, cá yau apóstol majú yu cūwĭ. ¹² Tore bairo yure Jesucristo cá caquetibujūroticūrĭqūē jūgori āmerē roro popiye ato preso jorica wiĭpu yu tāmnoā. Bairo roro popiye tāmnoomicūā, tie mena yu tūgoñaboboetiya. Merē cariapea yu masĭcōāña Jesucristo mena yu catūgoñatutua jūgoriquere. Jesucristo cariapea catutuau majū ĩññami. Bairi cá yaye queti yure cá caquetibujūroticūrĭqūē to ānicōā ninucūo joroque átigumi nemo ati yepapū cá catunuetari rūmupū. Tere caānorē bairo cariape majūā yu masĭcōāña.

¹³ Bairi mū pñame caroa queti mū yu caquetibujūriquere bairo cariape áticōā ninucūña. Jesucristo mena tūgoñatutuaya. Jesucristo mena jĭcārō marĭ caāñimasĭrĭjē jūgori marĭ caāmeomaiānie mena camasārē na maiāninucūña. ¹⁴ Tunu bairoa Espĭritu Santo marĭrē cajuatĭpau, cá cajoricu cá catutuarĭje mena caroa buerique macāājē Dios mū cá cajoriquere quetibujū āñĭjānaeticōāña. Tie quetire tūgousajānaeticōāña.

¹⁵ Tunu atie apeyera merē mū masĭña: Nipetiro Asia yepa macāāna yu mena atopu caatāna marĭ yarā yu tunuweyo peticoámá. Bairi na mena macāāna Figelo, apeĭ Hermógenejāāpū cāā yure tunuweyocoámá.

¹⁶ Apeĭ Onesiforo roque capee majú yu yeri tūgoña useanio joroque ámi preso jorica wiĭpu yu cá caññauetanicūrĭjē jūgori yua. Tunu bairoa preso jorica wiĭpu yu caānie cāārē

tūgoñaboboricaro mano yure ññau etanucūwī. Yu puame tiere tūgoñarī, “Marī Quetiupau butiuro cū ya poa macāna cūārē qūññamaiáto,” ññucūña. ¹⁷ Tunu bairoa Onesíforo yu cabairijere tūgoñaboboricaro ũnorēā, Roma cū caetari rāmu caño yoaro coteri mee, yer-ijārīcārō mano yure macāñesēāñupī Romapure. Bairo yu macāmajūcōārī yua, yu bócaripu yu macājānawī. ¹⁸ Torecu, Jesucristo nemo ati yeparu cū catunuetari rāmu caño, marī Quetiupau cārē ññamairī caroa majū cū yaye macājārē cū cū joáto. Efesoru marī caño, butiuro majū marī juátinewowī Onesíforo. Tiere caroaro merē mu masīña.

2

Un buen soldado de Jesucristo

¹ Bairi, Timoteo, yu macārē bairo caācū, mu puame, mu caátíñimasīpee Jesucristo murē cū cajorique nipetirije mena tutuaro quetibujū ññinucūña camasārē. ² Torecu, mu puame capāārā na catūgoropu yu caquetibujurique mu catāgoriquere noa ũna aperā caāmuu caroaro caátíñanarē na quetibujunetōña. Bairo na mu caquetibujunetōrō, na puame caā aperārē na quetibujunutuagarāma tie quetire.

³ Jicāu soldau popiye cū wapana jūgori tāmūomicā, cū cabairijere nūcānetōcōññami. Torea bairo mu caā Jesucristo yau soldau cañu ññirī cū yaye queti jūgori popiye mu catāmūonucūñjērē nūcānetōcōññā. ⁴ Jicāu soldau caācū cū quetiupau cū carotirore bairo jeto jicārō tñni átinucūññami. Bairo caācu ññirī, aperā soldau caāmerā camasā mena ññirī narē bairo átiāmērīññucūññami, cū quetiupau cū caññajesoparore bairo ī. Tore bairo mu caā Jesucristo yau soldaure bairo caācu ññirī cū carotirore bairo jeto átiāña, murē qūññajeso joroque ī. ⁵ Torea bairo eperi majōcu caā, caroaro cū caeperije wapa cū na cajopeere ññemasīññami, caroaro eperique macājē carotirore bairo jicārō tñni cū caátipeyojīññatiēcōññā. ⁶ Tunu bairoa jicāu cū wesere capaanucūñ, cū roque caāñijūgoro cū yaye cū caoterique cabūtiro rica jemasīññami. ⁷ Timoteo, atie murē ĩcōññarī, mu yu caquetibujurijere caroaro tūgopeoya. Tie mu yu caquetibujurijere marī Quetiupau roque caroaro mu tūgoāmewiyo masīō joroque mu átigami.

⁸ Timoteo, atie Jesucristo cū cabairiquere masiritieticōññā: David ānacū pārāmi majū marīrēā bairo caācū āñupī Jesucristo. Bairo caācū nimicā, Diore bairo cū caāñierē marī masīōgu pajīñecori bero cati tunucoasupi tunu. Yu puame tie camasārē cū canetōrīqūē quetire yu quetibujunucūña camasārē. ⁹ Tie quetire camasārē yu caquetibujurije jūgori roro popiye yu tāmūonucūña. Tunu bairoa roro majū caátimajūcōārīcūrē bairo ato preso jorica wiipure āpōāwē mena jiyaricu yu āñña. Bairo yu cabaimiatacāārē, Dios yaye caroa queti puamerē ññamu ũcū yasio masīñcāmi. Nipetiropu jesapeticoagaro. ¹⁰ Bairi yu puame, Dios yarā cū cabesericarā caroaro na caāñipeere ī, roro popiye yu tāmūonucūña. Na caā yu caquetibujurijere tūgori bero yua, nocārō caroaropu netōjīññarī, yerī capetietiere Jesucristo jūgori na cacūgoparore bairo ī, butiuro yu quetibujunucūña.

¹¹ Atie caāñorē bairo cariape niña:

Jesucristo mena tūgoñatutuari cū yaye quetire marī caquetibujurije jūgori marīrē na capa-
jīñrocaata,

Jesucristo cū cacatitunurīcārōrēā bairo marī caā marī catitunucoagarā, riamirācūā yua.

¹² Ati ũmurecōopure popiye marī catāmūoatacāārē, Jesucristo cū carotimasīññapure caāñiparā majū marī āñigarā.

Apeyera Jesucristore masīmirācūā, marī cañtoata, cū caā marīrē masīññigami.

¹³ Cārē boetiri, cū caborore bairo marī cabaiepatacāārē, cū roque tocānacā rāmuu cañu
ññicōā ninucūñgami.

Cū roque cariape cañ majū ññirī cū majūā ĩtomasīññami.

Un trabajador aprobado

¹⁴ Timoteo, atiere na mu quetibujunemowā. Bairo na quetibujunemorī, atore bairo na mu átirotiwa Dios cū caññajoro: Cabūgoro macājē busurica risero macājē ũnie mena tocārōā na āmeo busurique netōjāñnacōāto. Tie ũnie āmeo busurique netōrīqūē cabūgoro macājē dope caátíñamie majū niña. Tie na cabusurijere noa ũna catūgori majū puamerē roro na tūgomawijiao joroque caátie ũnie majū niña. ¹⁵ Jicāu paabojari majōcu nipetiro átijīññatipetiri, cū quetiupure cū caetarore bairo mu caā nipetiro caroaro átijīññatipetiya Dios cū caññajoropu yua. Tore bairo caroaro áticōā ninucūña ñe ũnie jūgori Dios mena mu catūgoñaboboetiparore bairo. Cū yaye caroa quetibujuriquere jicārō tñni quetibujucōññā camasārē. ¹⁶ Timoteo, mu roque aperā cabūgoro macājē dope caátíñamie busuriquere quetibujugari na caāmeobusurique netōññucūñjē ũñierē di rāmu ũno tūgopeoeticōññā. Tie ũñierē cabusupainucūrā nemojāññurō Diore cū tūgousajāññarī, carorije macājē puamerē jōpuame átijūgonutuayama. ¹⁷ Tunu bairoa na yaye na cabuenucūñjē puame riaye gangrena camasārē carupau ũgarijere bairo cañuetie majū ninucūña. Tore bairo tāmūorā

baiyama Himeneo, apei Filetojjā puame yua. ¹⁸ Bairo na puame cariape quietre tūgowsajānarī, ricati tūgomawijiarā baiyama. Tore bairo tūgomawijiarī yua, “Merē Dios camasā cariaricarārē cū cacatiobujiorica rūmū netōcoasupa,” ī quetibūjunucūñama. Bairo na caīquetibūjuriye mena yua jicāārā camasārē Jesucristo mena na catūgoñatutuarijere na átīmawijiorā átiyama. ¹⁹ Tore bairo na caátimiatacūārē, Dios puame roque wii qūēnorā, útāpāi na cacūjūgomajūrīpārē bairo capetietipeere marī cūñupī. Bairo torea bairo cū ya tutipū cariapea ī woatuyupa: “Marī Quetiupau cū yarā cariapea caānarē na masīcōāñami.” Aperopū cūārē bairo ī woatuyupa: “Tocānacāpūna, ‘Dios yarā jāā āniña,’ cairā carorije átaje macāājērē na jānacōāto,” ī woatuyupa ti tutipū.

²⁰ Ape wāme īrīcārō puamata, jīcā wii capairi wīipure oro, la plata mena na caqūēnorīqūē jeto mee, jotūu niña. Ape wāme, rīi, bairo yuca mena na caqūēnorīcāruri cāā ninucūña. Jīcārū jotu bose rūmū macāārū majū niña. Aperū puame cabūgoro macāārū, tocānacā rūmua na cacūgorirū ninucūña. ²¹ Torea bairo marī cūā tocānacā wāme carorije macāājērē marī caāpericōāta, oro, o plata jotare bairo caāna majū marī tuagarā. Tore bairo marī caāmata, marī Quetiupau caānimajūrījē cū caátigarijere caátibojaparā majū marī tuagarā.

²² Torecū, mū roque aperā cawāmarā roro na rupau caborore bairo na caátie ūnierē di rūmū átiga tūgoñaeiticōāna. Atore bairo puame āsa: Caroaro cariape átīānajē cusa. Jesucristo mena tūgoñatutuaocōā ninucūña. Diore, bairo aperā camasā cūārē na maicōā ninucūña. Dios yarā caroarā ñe ūnie na yeripū carorije māna caāna mena caroaro yerijōrōā nicōā ninucūña. ²³ Aperā cabūgoro macāājē dope caātiāmanie busuriquere quetibūjugari na caāmeobusurique netōnucūrījē ūnierē di rūmū ūno tūgopeoeticōāna. Tie ūnie puame marī āmeo teo joroque caátie niña. Tere merē caroaro mū masīña. ²⁴ Bairo marī Quetiupau cū carotirijere capaabajari majōcū cū yau caācū puame aperā mena roro caāmeo busurique netōñesēāpau ūcū mee niñami. Bairo puame roque cū caāto ñuña: Nipetiro mena caroaro caātiānimasi niñami. Tunu bairoa camasārē caroaro caquetibūju āmoqūēmasī niñami. Tunu bairoa camasārē yerijōrō Dios yaye quietre caquetibūjumasī ñuñami. ²⁵ Tunu bairoa aperā cabotiorā cūārē yeri ñurīqūē mena cabeyomasī ūcū cū caāno ñuña. Cū puame, “Roro na caátie tūgoñawasoari, cariape quietre tūgori bero Dios puamerē tūgowsabujiorāma,” ī, tore bairo caroaro mena cū caquetibūjuro ñuña. ²⁶ Tore bairo cū caquetibūjumasīata yua, wātī roro na cū caītorijere tūgoñamasacatigarāma. Bairo tūgoñamasacatiri yua, roro wātī narē cū caboro cū caātiāniganucūrījē átiecoetigarāma.

3

Cómo será la gente en los tiempos últimos

¹ Apeyera, Timoteo, ati umurecō caānitusari yutea caānorē camasā Dios yarā popiye tāmūogarāma. ² Ti yutea caānorē camasā cañuena nigarāma. Jīcāārā na majū na caborore bairo jeto átīāniganucūgarāma. Tunu bairoa cadinero ūgaripea pairā nigarāma. “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” caītūgoñarā nigarāma. “Jāā jeto camasīmajūrā jāā āniña,” īrārē bairo catūgoñarīqūēcuna nigarāma. Diore cū baibotiori roro cabusupairā nigarāma. Aperā na pacua cūārē cayuena, cabaibotiopairā nigarāma. Aperā, “Jāā mena mū ñujāñuña,” di rūmū ūno cañena nigarāma. Bairo caāna ānirī Dios yaye macāājērē buerique cūārē di rūmū nucūbūgoro īñaeigarāma. ³ Tunu bairoa di rūmū ūno bopacooro cabopacarārē catūgoñaena ninucūgarāma. Aperā roro caocayoja pairā nigarāma. Aperā cūā roro na rupau caborore bairo jeto na caátiganucūrījērē catūgoña ēñotamasīena nigarāma. Tunu bairoa aperā tūgoñamairīcārō mano tutuaro mena roro átīnucūgarāma camasārē. Na puame nipetiro caroa macāājērē caboena majū ninucūgarāma. ⁴ Tunu bairoa jīcā majā nimirācūā, roro busujā buitiregarāma aperā na yarā camasārē. Roro majū caasiapairā nigarāma. Nocārō pairo roro na caátie mena nimirācūā, “Caro macāājērē caāna majū jāā āniña,” ī tūgoña botionucūgarāma. Dios yaye macāājērē tūgowsari bero, cū mena tūgoñatutuarico ūnorēā, na majū rupau caborore bairo na caátigarije puame jettore butioro ūgaripeari átīāniganucūgarāma. ⁵ Bairo tunu Dios yaye macāājērē cabuerārē bairo majū baitogarāma, munana. Bairo Dios yaye cū catutuarije macāājērē masīmīrācūā, tie caēñotarārē bairo jīcārō tūni na yeri mena átīānimasiētīnucūgarāma.

Na ūnarē, Timoteo, mū roque na ītoecoeticōāna. ⁶ Na ūna ninucūñama noo na caboro aperā ya wīiripū cajāñesēānucūrā. Bairo ape wīiripū jāāñesēārī yua, carōmia cayeri tūgoñatutuaena roro caátipairārē na ītoepenucūñama. Bairo ītori yua, nipetiro carorije macāājērē na mena roro átīepenucūñama, na rupau caborore bairo yua. ⁷ Bairo tunu na ūna di rūmū ūno rusaeto buenucūñama Dios yaye quietre. Bairo buemīrācūā, di rūmū ūno cariape macāājērē tūgojīati peyoetaetīnucūñama. ⁸ Camasīrī majā cūmua ūna Janes, apei Jambres cawāmecuna Moisés ānacūrē cū boena, cū botiori, na camasīrījērē cū āti īñoñupā. Narēā bairo caītopairā cūā cariape macāājē Dios yaye quietre caboena niñama. Caāmua

catūgoñarīqūē māna catūgoñamasīēna niñama. Dios mena catūgoñatutuajānarīcārā majū niñama. ⁹ Merē camasā aperā caroaro masīcōāñama catūgoñamasīēna majū na cañnierē. Tirūmapu cañnana Janes, apeī Jambrejāā, Moisés ānacūrē caboetanarēā bairo roro na cabairijere merē masīcōāñama camasā. Bairi di rūmu ūno nemojāñurō camasārē na ūtonemonutua āperigarāma yua.

El último encargo de Pablo a Timoteo

¹⁰ Timoteo, mū roque caroaro cariape yu caātirotirore bairo yu cabuerijere mū ātiāninucūña. Yurea bairo ati wāmerīrē caroaro mū ātiāninucūña: Yurea bairo caroaro mū ātajecuti ānimasīña. Yurea bairo mū cūā yu caātiānipeere mū tūgoñanucūña. Mū cūā yurea bairo Dios mena mū tūgoñatutuaya. Camasā roro popiye mū tāmno joroque na caātimiatacūārē, caroaro yerijōrō yurea bairo mū tūgoñanetōcōā ninucūña. Camasā aperā cūārē caroaro yurea bairo na miñamañña. Tunu bairoa yurea bairo popiye tāmnoomicūā, mū yeri tūgoñatutuajāñūña. ¹¹ Roro marē pajīāgarā, o tocānacā wāmerē roro popiye tāmnoomicūā, mū nucānetōcōānucūña. Yu yau, merē caroaro mū masīña roro majū Antioquā, Iconio, bairi Litra yu catāmnoīrīqūērē. Roro majū Jesucristo yaye queti jūgori yu pajīāgawā to macāña. Roro majū popiye yu tāmnowū. Bairo roro popiye yu catāmnoimiatacūārē, marī Quetiupau puame tie nipetirijere yu juātinemowī. ¹² Bairāpu, merē marī masīña: Nipetiro Jesucristo cū caborore bairo caroaro caātiānigarā, tocānacāpūna roro popiye āti ecogarāma, aperā jūgori. ¹³ Aperā carorā cañuena, aperā caītopairā roque nemojāñurō jōpname carorije macāājērē ātinutuarāma. Aperārē roro na ūtoepemirācūā, na cūā roro ūtoecogarāma na yaye wapa yua.

¹⁴ Timoteo, mū puame roque tie ūnie āpeia, caroa wāme jetore tocānacā rūma āticōā ninucūña murē yu cabuerique mena. Merē tie queti, “Cariape majūā niña tie quetibujūrique,” ūrī caroaro mū tūgoosacōā ninucūña. Murē tie quetire cabuericārā cūārē cariape mū masīña. ¹⁵ Tunu bairoa merē caroaro mū masīña cawīmauacā ācūpāna, Dios yaye macāājē caroa quetire mū camasījūgorique. Bairi mū puame nemojāñurō buecōā ninucūña. Bairo tie quetire nemojāñurō bueri caroaro mū caātiāmata, Jesucristo mena mū catūgoñatutuarije jūgori mū netōmasīgn. ¹⁶ Nipetiro Dios ya tuti macāājē woaურიye Dios cū camasīōrō jūgori na cawoaურიye niña. Bairi tie buerique marīrē cajuātiere bairo ūjūāñūña. Aperārē tiere bueata, ūjūāñūña. Tie mena jūgori aperārē beyogn, marī cabueata cūārē, ūjūāñūña. Tie mena jūgori caroaro cariape na cañnimasīpeere bori, narē marī cabueata, tie queti ūmajūcōāñña. ¹⁷ Tore bairo marī cabueata yua, Dios yau caācū puame tocānacā wāme caroa macāājērē caātijīātimasīpeyou majū tuagumi.

4

¹ Jesucristo, catūsari yūtea caāno quetiupau reyre bairo atūgumi tunu, nipetiro ati yepa macāāna camasā cariaricārā, cacatirā cūārē na ūnabesei acū yua. Bairo caatīpu, Jesucristo, bairi cū pacu Dios mena cū caññajoropu atore bairo butiōro murē yu ātirotiya. ² Caroa queti Dios yayere butiōro na quetibujūya camasārē. Tunu bairoa noa ūna caroaro catūgorā, o catūgogaena na caāmata cūārē, tocānacānia na mū quetibujūnucūwā, tore bairo mū caquetibujūrijē to cañuata yua. “Cariape quetibujūyami Timoteo,” na ī tūgo joroque caroaro na quetibujūya camasārē. Tunu bairoa tutuaro mena noa ūna cabotiorārē na mū caquetibujūpee caāmata, tutuaro mena na mū quetibujūgu. Nemojāñurō Dios yarā cū mena na tūgoñatutuo joroque na quetibujūri na juātinemoña. Caroaro yerijōrō tūgoñarīqūē mena nucūbugoroa na quetibujūya camasā to macāānarē. ³ Jīcā yūtea etagarō tocārōā camasā caroa queti Dios yayere boetiri na catūgogaeti yūtea. Noa ūna aperā, na rupau caborore bairo jeto ricaati cabueri majā, camasā na catūgojesorije ūnie jetore cabuerā puamerē na macāgarāma. Na rupau caborore bairo na caātigarije macāājē, na catūgojesorijere cabuerā puamerē na tūgousajūgogarāma. ⁴ Dios yaye macāājē puamerē yua boetigarāma. Carorije quetibujūrique tocānacā wāme puamerē tūgopeogarāma. ⁵ Bairo na ūna na cabaimiatacūārē, mū puame roque caroaro majū caroa wāmerē āticōā ninucūña. Roro popiye tāmnoomicūā, nucānetōcōā ninucūña. Dios yaye queti camasārē cū canetōdōrīqūē queti puamerē tocānacā rūma quetibujūcōā ninucūña. Caroaro jīcārō tūni ātipeyocōā ninucūña mū paarique macāājērē.

⁶ Yu puame Jesucristo yaye yu caātiānie jūgori yu cayasipa rūmu merē cōñarō baiya. Merē Dios tūpu āniāgu, cū yu cariabojapee etaro baiya. ⁷ Jesucristo yu cū cabueroticūrīqūērē merē nipetiro jīcārō tūni yu ātiyaparo peticōāñña. Āmeo quēirē bairo tutuaro caroaro jīcārō tūni yu ātiyaparo. Tunu bairoa epei caaturi majōcu jīcārō tūni ātiri, cū caatūyaparo etarore bairo yu cūā Jesucristo mena jīcārō tūni yu ātiyaparo petietaya merē. ⁸ Bairi āmerē yua, yure Dios cū cajojee cañnorēā bairo amurecōopure corona pesarica beto yu ānicotero bairo merē. Marī Quetiupau camasārē cañnabesei cañnu majū ti beto pesarica betore yu jogumi cū cacōrīcā

rãmũ caetaro. Yũ jeto merẽ jogũmi baiũa. Nipetiro cãrẽ mairĩqũẽ mena ati yerarũ cã catunuatõre caboocoteãna cããrẽ na jomajũcõãgumi.

Instrucciones personales

⁹ Yũ yau, Timoteo, mũ caboata, dope bairo mũ caatĩmasĩrõ cãrõ átiri, yũre miñau atĩmajũcõãwã. ¹⁰ Demas ruame ati umãrecsó macããjẽrẽ butiõro cabonetõũ ãnirĩ yũ awey-ocoãmĩ. Tesalónica macãru acoãmĩ. Apei Crescente ruame roquere Galacia yerarũ cã yũ jowũ. Apei Tito ruame cããrẽ Dalmacia yerarũ cã yũ jowũ. ¹¹ Jicãũ, Lucas jeto yũ mena niñami. Bairi Marcore cã mũ macãwã. Cã roquere cã mũ piiarã ato mũ caati rãmũ caãno. Ape watoara cã ruame yũ juátibujõmĩ ato yũ caraãno yũ paariquere. ¹² Apei marĩ yũ Tĩquico ruamerã Efeso macãru cã yũ jowũ. Torũ ãcãmĩ. ¹³ Apeyera atorũ acã, yũ jutiro cayoarõ, Troas macã yũ cacũrĩcãrõrẽ yũ mũ neatĩbojawa. Carpo ya wiirũ yũ cũwã toge. Apeye yũ papera tutiri cããrẽ mũ jeatĩbojawa. Papera pergamino pũũrĩ roquere mũ cũẽpã. Mũ jeatĩmajũcõãwã.

¹⁴ Apeyera Alejandro ãpõãrẽ caraanucũũ ruame roro majũ yũ átinucũñami. Yũre caroaro nũcũbũgoetiyami. Bairi marĩ Quetiuparũ ruame cã caataje cãrõ qũĩñacõñarĩ qũĩñabesegumi cã yaye wapa. ¹⁵ Bairi mũ ruame cãrẽ cã uwiya. Roro mũ tãmũo joroque mũ átiremi. Cã ruame yua ãmerẽ camasãrẽ marĩ caquetibũjunucũrĩjẽ Dios yaye caroa quetire caboecu majũ catuaricu niñami.

¹⁶ Caĩñabeseri majã carotimasĩrã tũre yũ cabũũqũẽnon etari watoare jĩcãũ majũũ yũ ãmũ. Noa ãna yũ jũbusãnemõema, quetiuparã carotimasĩrãtũ yũ caetajũgorore. Nipetiro yũ mena caãnimiatana yũ aweyopeticoãmã. Tie na cabairĩque jũgori marĩ yarãrẽ Dios ruame popiye na baio joroque na cã ápericõãto. ¹⁷ Bairo marĩ yarã yũre na cajuãperimiatacũãrẽ, marĩ Quetiuparũ roque yũ juátĩmajũcõãwã. Yeri tũgoñatuarĩque majũrẽ yũ jowĩ. Bairo yeri tũgoñatuarĩque yũ cã cajoro jũgori cã yaye queti camasãrẽ cã canetõõrĩqũẽ quetire caroaro na yũ quetibũju masĩõ joroque yũ ámi. Na, nipetiro judío majã caãmerã cã yaye quetire na yũ caquetibũjũro bero, tiere na tũgopeo joroque ámi Dios. Tore bairo átiri yũ netõwĩ marĩ Quetiuparũ ruame, macãnucũ yaiare bairo cauwiorã caãna quetiuparã roro yũre na caátibũjõpeere yua. ¹⁸ Bairi tunu ato jũgoye cããrẽ nipetiro roro yũ catãmũõpeere yũ juátinmocõã ninucũgumi Dios. Bairo yũ netõrĩ yua, cã carotimasĩrãruũ umãrecsóruũ caãnĩruũ majũ yũ tuao joroque yũ átĩgumi. ¡Bairi cã jettorea cã caasiyarije caroa cã catutuãnie to ãnicõã ninucũãto tocãnacã rãmũã! Bairo to baiãto.

Saludos y bendición final

¹⁹ Bairi apeyera marĩ yarã Prisca, Aquila, bairi Onesiforo ya poa macããna cããrẽ yũ ñurotijoya. ²⁰ Apei Erasto cawãmecũcu ruame Corinto macãru tuawĩ. Tróximo ruamerã Mileto macãru cariaure cã yũ atĩweyowũ. ²¹ Timoteo, tãmurĩ jãñurõã mũ apã. Tãmurĩã, pue caetaparo jũgoyea mũ apã atorũre. Mũrẽ ñurotijoyama marĩ yarã. Eubulo, Pudente, Lino, Claudia, bairi marĩ yarã nipetiro ñubueri majã cãã mũ ñurotijoyama.

²² Bairi yua, marĩ Quetiuparũ Jesucristo mũrẽ cã juáticõã ninucũãmarõ. Bairi Dios cãã nocãrõ caroa cã yaye macããjẽrẽ mũjãã nipetirore cã jonemõãto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Carta de San Pablo a TITO

Saludo

¹ Yu, Pablo cawāmecucu Diore paabojari majōcu āniri Jesucristo camasārē cū caquetibujrotijou apóstol majū yu āniña. Dios cū cabesericarā cū yarārē na quetibuju yu átiya cū yaye quetire, tie cariape macāājērē tūgori bero yua, cū mena caroaro na catūgoñatutuaparore bairo ī. ² Bairo tie mena tūgoñatutuari yua, yeri capetietie na cacūgopee cūārē cariapea tūgoñacotegarāma. Mai, Dios cariape caī puame ati umurecōo caānīparo jūgoyerna, “Yu pūnaa caānīparārē yeri capetietiere na yu jogu,” ī jūgoyeticūñāñupī. ³ Bairo āmerē yua, cū ya yutea, cū caīcōñarīcā yutea caetaro īñari, Dios marīrē canetōōū majū, cū yaye quetire marī masīōñami. Bairo tie quetire masīōri, yu quetibuju rotijomajūcōāwī yua. ⁴ Mu, Tito, yu caquetibujurijere tūgori bero yurea bairo mu cūā Dios mena catūgoñatutuau, yu baire bairo caācūrē mu yu woajoya ati cartare. Bairi űiña: Marī Pacu Dios, cū macū marī Quetiupau Jesucristo mena caroa yericutaje, āmeo īñamairīqūē, yerijōrō ānajē cutajere mu cū jonemoáto, űiña.

El trabajo de Tito en Creta

⁵ Creta cawāmecuti poa yucūpoapu mu yu cūwū. Bairo mu cūri, paarique yu caátipee carūsarijere mu yu átipeyorotiwu. Tunu bairoa, “űubueri majā quetiuparā rona cabutoare na mu besewa tocānacā macāā macāānarē caquetibujuparārē,” mu űicūwū. ⁶ Mai, na, cabutoa camasīrā puame caroaro űe űnie roro na caátie jūgori aperā na cabusūpaiena űnarē na mu besegu. Tocānacāūpu jīcāō jeto canūmocūna űnarē na mu besegu. Bairi na pūnaa űna cūā Jesucristore catūgousarā, űe űnie roro na caátie, o na caasiapairije jūgori na cabusūjārā űna mee na āmarō. ⁷ Bairi űubueri majārē cajūgoñubuejūgoare bairo catuau puame, na űubueri majārē Dios cū carotirije cū yaye quetire caquetibuju majū űiñami. Torecu, cū űcū puame caroaro átajere caācu, rorije caāpei űcū cū caāno űiña. Caroarā űnarē na marī boya. Catūgomasiēna, uwarārē bairo caānarē na marī boetiya. Tunu bairo eticūmurī caāmeo qūēpairā űna cūārē na marī boetiya. Tunu apeyera roro átiri cawapatarā űna cūārē na marī boetiya. Bairi na űnarē na mu beseetigu. ⁸ Bairo puame caāna roque űiñama: Tocānacānia aperā caetarārē caroaro mena na bocāri na ya wīpu caqūēnorā űiñama. Bairi na űcū puame caāmu caroa macāājērē caācu, űcūbūgoro mena caācū cañu űiñami. Bairi Dios cū cañajoro, cū caborore bairo jeto caācu űe űnie roro caāpei nigumi. ⁹ Bairi tunu cariape macāājē jāā caquetibujuriquere cariape cū catūgousaro űiña. Bairo cariape tiere tūgori yua, aperā űubueri majārē na quetibuju useanionemogumi cariape quetibujurique mena. Tunu bairoa aperā tiere catūgousagaena ricaati caquetibujurā cūā caroaro cariape cū caquetibujuro tūgori, “Caroaro cariape īñami. Cū marī tūgoroa,” ī tūgoñagarāma na yeripu. Na űna roquere mu cabesero űiña.

¹⁰ To mu caānopure capāārā űiñama cabaihotiupairā. Na űna puame na rupau macāājē yisetariquere, aperā cayiseta mánarē na cayiserotiro butiuro bonucūñama. Caroaro tūgoñarī mee roro apeye űnierē busupainucūñama. Bairo busari yua, aperā camasārē roro na űtoeperā átiyama. ¹¹ Na űna cañtopairārē na caquetibujurietipee űiña camasārē. Pajūgoro āna átiyama tocānacāūpu camasā caānarē. Tunu bairoa na, camasārē na űtori, roro átiwapatarā átiyama. Na űna caquetibujurārē boetirotiya.

¹² Mai, Creta yucūpoa macāācū profeta majōcu atore bairo ī busuyupi, to mu caāno macāānarē: “Creta yucūpoa macāāna cañtopairā űiñama. Macāncū macāānarē bairo caugapacarā, cateyepairā majū űiñama,” cū caīcūrīqūērē yu tūgowu. ¹³ Cariapea īñupī. Na cabainucūrījērē īñarīna, tore bairo cariape na ī, īñupī. Bairi to macāānarē tutuaro mena na quetibujuya. Dios yaye quetire nemojāñurō caroaro jīcārō tani na catūgoñatutumasīparore bairo ī. ¹⁴ Tunu bairoa, “Judío majā cariape macāājē quetire caboena na majū na catūgoñarījē mena na caquetibujurijere na caátirotinucūrījē űnie cūārē camasā tūgousarema,” īrā, tutuaro mena na űnarē na quetibujuya.

¹⁵ Noa űna caroa macāājē átaje jetore caátitūgoñarā na caāmata, nipetirije na caátie, cañurījē jeto ninucūña. Aperā caroa macāājērē catūgoñaena Diore catūgousagaena puame roque nipetirije carori wāme jetore átiāninucūñama. Na űna carorije na yeri na catūgoñarījēpu pairo caāno jūgori carorije jetore átinucūñama. ¹⁶ Bairi tunu, “Diore camasīrā majū jāā āniña,” ĩmirācūā, roro na caátie jūgori Diore camasīēnarē bairo tuanucūñama. Cabaihotiupairā, aperā yaye na cacūgorije űnierē cañāugopairā majū űiñama. Bairo caāna āniri dise űnie caroa macāājē űnierē petoaca űno caátijātiēna majū ninucūñama.

2

La sana enseñanza

¹ M̄ roque Tito, camasārē caroaro cariape na m̄ quetibujuḡu caroa macāājē Dios yaye quetire. Dios cū caborore bairo caroaro na m̄ quetibujuḡu. ² Bairi cabutoa camasārē cajūgoñubueparā p̄ame cūā caroaro caāna, marī caññanucūbugorārē bairo nigarāma. Bairo cariape caāna ānirī caroaro mena quetibujugarāma camasārē. Tunu bairoa caroaro cariape roro átato mano Dios mena tūgoñatutuagarāma. Tunu bairoa Dios narē cū camairjērē masīñi caroaro tutuaro, popiye baimirācūā, tūgoñāenarē bairo tiere tūgoñanetōcōāgarāma.

³ Torea bairo cabutoa rōmirī cūā nucūbugorique mena na caānajēcuto yu boya. Roro caibuspaicoterā ānirī caeticūmupairārē bairo na caāno yu boetiya. Aperā camasā na caātiere na caññajesopee ūnierē na na caāti iñorō ñuña. ⁴ Bairo caroa macāājērē caāti iñorā ānirī aperā cawāmarā rōmirī camanapūācnarē na manapūā, bairi na pūnaa cūārē na camaipee ūnierē na na quetibujūato. ⁵ Tunu caroa macāājērē na caātiānimasīpeere na na quetibujūato. Bairo na caāto, na p̄ame ñe ūnie carorijere āperā nigarāma. Na wii macāājē, o na pūnaa cūārē caroaro na coterāma ñe ūnie rusaricaro mano. Camasā cañūrā rōmirirē bairo caāna, na manapūā na cañrjērē jīcārō tūni caroaro catīgousarā nigarāma.

⁶ Torea bairo cawāmarā canūmoa mána cūārē caroaro nucūbugorique mena na ānio joroque na quetibujūa. ⁷ M̄ majū cūā aperā camasā, nipetirije m̄ caātiere na caññajesopee ūnierē na átī iñña. Tunu bairoa narē m̄ caquetibujuri rūmu caāno, rorije iñrīcārō mano caroaro nucūbugorique mena na m̄ quetibujūa. ⁸ Caroaro cariape carorije ī asuricaro mano na m̄ quetibujuḡu, aperā cañuena murē roro na caāperiparore bairo ī. Tunu bairoa caroaro cariape m̄ caquetibujurijere tūgoñabobori, ni jīcāū ūcū murē roro ī busgamicūā, carorije m̄ cañrjērē bocaetiri roro mietigūmi. Bairi roro buspaigetigarāma yua marī caquetibujurije Dios yaye quetire.

⁹ Tunu torea bairo caroaro na m̄ quetibujūa ūmua paacoteri majārē: Na quetiuparā na cañrōrē bairo caroaro na tūgousaāto. Camasā caroaro ānajē cutajere bairo cañūrā na āmarō. Na quetiuparā tūgousaetiri na cañrjērē cabuscānamupairārē bairo na āmerīcōāto. ¹⁰ Tunu bairo aperā, na quetiuparā na cacūgorije ūnierē cayajaparā na āmerīcōāto. Caroaro nucūbugorique mena roque na ānimajūcōāto. Bairo na yeripu na caātiānimajūcōāta, nipetiro camasā p̄ame narē iñarī, Dios marirē canetōōrīcū yaye quetire, “Caroa majū ñuña,” ī masīgarāma.

¹¹ Dios p̄ame jīcā nūgōā marirē camaimasī ānirī marī iñnamajūgoyupi. Bairo marī iñnamairī nipetiro atī ūmurecōo macāānarē marī netōōgayupi cū macū jūgori. ¹² Tie marirē Dios cū caññamajūgorique p̄ame roro marī caātiāninucūrjērē jānarī caroaro ātīnajē cutaje ñiña. Tunu bairoa marī cabonucūrōrē bairo roro marī caātiere jānarī caroaro nucūbugorique mena Dios cū caññajoro marī caāno ñuña. Bairo ātīana yua, Dios cū caborore bairo cariape marī ānimasīgarā. Diore cariape cū marī tūgousagarā. ¹³ Dios yaye queti p̄ame cū caññajoyeticūrīcārōrēā bairo cū caātīpa rūmu caetaro, marirē canetōōū Jesucristo nocārō cū caasiyabatorije mena cū caātīpa rūmurē caroaro marī cotemasīō joroque marī ātiya. ¹⁴ Cū, Jesucristo p̄ame marī yaye wapa jūgori yucpāip̄u papuatuecori riayupi. Nipetirije marī carorije wapa caānierē marī netōōpeyobojari, cū yarā caāniparā majū marī ānio joroque marī āsupi. Caroa macāājērē caātiānimasīgarā majū marī tuao joroque marī āsupi.

¹⁵ Atie yu cañquetibujurijere na m̄ quetibujuḡu to macāāna ñubueri majārē. Caroaro rotimasīrīqūē mena tutuaro na m̄ quetibujunemomasīōgu to macāānarē, caroaro na camasīparore bairo ī. Ni jīcāū ūcū murē cū baibotioeticōāto m̄ caquetibujurije mena jūgori.

3

Deberes de los creyentes

¹ Tunu atore bairo na mi quetibuju masīōnemowā tūgousari majā ñubueri majārē: “Quetiupau, o quetiuparā carotimasīrā mujāā ya macā macāāna na caātirotinucūrōrē bairo cariape na tūgousaya. Bairo caroaro cariape tūgousari tocānacā wāme caroa macāājērē caātiāniganucūrārē bairo mujāā ātīānimasīwā. ² Bairo caātiānimasīrā ānirī yua aperā camasārē roro na mujāā ī buspaiepa. Carorijere camasārē caātiāmepairārē bairo āmerīcōāña. Carorije cañēna camasā cañūrārē bairo āña. Aperā camasā nipetirore caroaro yeri ñurīqūē mena, yerijōrō āmeo bapacutimasīña,” na mi quetibujūa ñubueri majārē.

³ Marī cūā, mai, cajūgoyepure catūgomasīēna, Diore cabaibotiopairā majū marī āmu. Camawijiyasīrārē bairo marī baiwu. Bairo caāna ānirī yua, tocānacā wāme roro marī rupau mena marī caātiganucūrjērē caātiecorotirā, tiere caātijānagaena majū marī ānimīwā. Carorije macāājē jetore ātiri aperā yayerē marī iñaugaripeanucūmiwā. Tunu caasiapairā ānirī aperā tocānacāū mena marī āmeo asiāñña āninucūmiwā. ⁴ Bairo cabairā marī caānimiatacūārē, Dios marirē canetōōū p̄ame cañuu, caññamaimasī ānirī ati yepa macāāna camasārē marī

ĩnamaiñupĩ. ⁵ Bairo ĩnamairĩ, marĩ cããrẽ marĩ netõõñupĩ marĩ carorije wapa jãgori roro marĩ cabaijubjiopeere. Marĩ majũ caroaro marĩ caátiere ĩñajesori mee, Dios puame roque marĩrẽ ĩnamairĩ marĩ netõõñupĩ. Jesucristo yucupãĩpũ cã carĩreriique mena, marĩ carorije wapare coseire bairo cã caáto tunu cabuianemorãrẽ bairo marĩ cabairoi marĩ netõõñupĩ. Bairo marĩ netõõrĩ yua, Espĩritu Santo cã Yeri jãgori cawãma yeri marĩ wasoayupi. ⁶ Tunu bairoa Jesucristo marĩrẽ canetõõrĩcã jãgori, nocãrõ netõrõ cã Yeri Espĩritu Santo cã caátimasĩrĩjẽrẽ marĩ joyupi. ⁷ Bairo marĩ átiri, cã yarã carorije cawapa mãnarẽ bairo marĩ ásupi caũũ majũ añirĩ. Tore bairo marĩ ásupi Dios, marĩ cãã yeri capetietie marĩ cã cajorique marĩ cacoteãnierẽ marĩ cacãgomasiĩparore bairo ĩ.

⁸ Atie, yũ caquetibũjuriye cariape niña. Torecũ tiere, tocãnacãnia ñubueri majãrẽ na mũ caquetibũjunucũrõ yũ boya. Bairo tocãnacãnia na mũ caquetibũjuro yua, Diore catãgousarã puame caroa macããjẽ átaje ñnie jetore átiãnimasiĩgarãma. Atie mũrẽ yũ caĩquetibũjuriye caũũrĩjẽ caroa macããjẽ quetibũjuriye, camasã caroaro na caátĩãnipee ñnie majũ niña. ⁹ Bairi cabũgoro macããjẽ ñnie jãgori ãmeo busuriique netõõĩcõãña. Na ñicũjãã yaye macããjẽ na camasĩrĩjẽ ñnie jãgori ãmeo busuriique netõõĩcõãña. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ jãgori roro ãmeo tutiri busuriique netõõĩcõãña. Tie dope bairo camasãrẽ caãperie, dope bairo cariape caátimasĩã manie ñnie niña.

¹⁰ Tunu bairi ni jĩcãũ ũcũ Jesucristore catãgousari majãrẽ caroaro na ãnimasiẽtĩõ joroque caátiricawou cã caãmata, jĩcãni, o puãani cãrõ cã beyoya. Bairo mũ cabeyomiatacããrẽ, mũ caũũrĩjẽrẽ cã cabotiocõãmata, cã wiyocõãña ñubueri majã menarẽ. ¹¹ Merẽ tore bairo cã átiri mũ masĩña roro cã caátigarijere, cã caborore bairo cã caátiganucũrĩjẽrẽ. Bairo cã majũã roro cã caátie jãgori roro popiye cã tãmũo joroque cã átiãmũ Dios.

Instrucciones personales

¹² Tito, yũ yau, apeyera atore bairo mũ ñiña: Artemas o Tĩquicore mũ tũpũ cã yũ jogu. Bairi mũ tũpũ cã caetaro bero yua tãmurĩã, dope bairo mũ caátimasĩrõ mena Nicópolis macãpũ yũ mũ bocãũ atĩmajũgu. Yũ puame ti macãpũ puere yũ netõgu, ñi tãgoña yaparoya. Bairi ti macã Nicópolis yũ ãnigũ ti yuteare. ¹³ Bairi apeyera camasãrẽ cajuũ, Zenas, apei Apolos cawãmecunãrẽ mũ cajuátimasĩrõ cãrõ na juátinemoña. Quetibũjuñesẽãrã na cacãgopee na cabopacariye cãrõ na juátinemoña, jĩcã wãme ñno na cañesẽãrõpũ to rusaeticõãto ĩ. ¹⁴ Marĩ mena macããna cããrẽ caroa átaje, caroaro ãmeo juátinemomasĩrĩqũẽrẽ na mũ quetibũjũwa. Bairo mũ caáto, na cãã aperãrẽ na cajuátiparã ñnarẽ na juátinemomasĩgarãma. Marĩ quetiupũ caãnimajũrĩjẽ cã caátigarijere caátibojaparã majũ tuagarãma. Tore bairo na mũ caápata.

Saludos y bendición final

¹⁵ Nipetiro yũ mena ato caãna mãrẽ ñurotijoyama. Marĩrẽ bairo Jesucristore catãgousarã añirĩ marĩ yarãrẽ bairo caãna to macããna na ñuáto. Bairi caroare cã jonemoáto marĩ Pacũ Dios mũjãã nipetirore.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Carta de San Pablo a FILEMÓN

Saludo

¹ Yu, Pablo cawámecucu Jesucristo yaye quetire yu caquetibujurije jūgori preso jorica wiipu ācū, murē yu woajoya ati cartare. Marī yau Timoteo mena jīcārō, mu, Filemón cawámecucure jāā woajoya. Mu cūā, jāā camai, jāā bapare bairo caācū ānirī camasārē na mu quetibujunucūña. Jāā cūārē caroaro jāā mu juátinemonucūña. ² Ŋuberi majā mu ya wiipu caneñanucūrā cūārē jāā woajoya. Torea bairo jāā woajoya marī yao Apia cawámecucoco cūārē. Marī bapa Arquipo popiye baimicūā, camasārē na quetibujunucūñami. Cū cūārē jāā woajoya. Mujāā, tocānacāpūrea jāā woajoya āmerē. ³ Bairi marī Pacu Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena caroare mujāā na jonemoáto. Nocārō caroaro mena yerijōrō ānajē cutajere mujāārē na jonemoáto.

El amor y la fe de Filemón

⁴ Tocānacānia murē tūgoñanucūrī yua, marī Pacu Diore, “Jāā mena mu ŋujāñuña jāā Pacu Dios,” ŋi jēninucūña. ⁵ Caroaro Jesucristore mairī, cū mena mu catūgoñatutuānie quetire tūgonucūrī bero, tore bairo ŋi jēninucūña Diopure. Torea bairo nipetiro Dios ya poa macāāna mena macāāna cūārē caroaro na miñamainucūña. Tie queti cūārē yu tūgonucūña. Tere tūgori yu useaninucūña. ⁶ Bairi tunu Diore mu yu jēnibojaya: Jāārēā bairo mu cūā Dios mena catūgoñatutuau ānirī, nipetirije caroa yericutaje Jesucristo marīrē cū cajorijere mu catūgomasīpetiparore bairo ī, yu jēnibojanucūña. ⁷ Bairi āmerē tunu, butiuro yu useaniña mu mena. Nemojāñurō yu useanio joroque yu mu ātiya, Diore catūgousari majārē na mu camairījē jūgori. Yu baire bairo caācū, “Mu ŋujāñuña,” murē ŋiña. Mu jūgori Diore catūgousari majā na yeripu caroa yeri pūnacana na ānio joroque na mu āsupa.

Pablo pide un favor para el esclavo Onesimo

⁸ Torecu āmerē, Jesucristo yau apóstol caācū ānirī tutuaro mena mu caátipeere mu yu ātirotimasīña. ⁹⁻¹⁰ Bairo ātirotimasīmicūā, caroaro mairīqūē mena roque murē atore bairo yu ātirotiya: Yu, Pablo, merē cabucu camasī, āmerē Jesucristo yaye queti jūgori preso jorica wiipu ācū, murē ŋi jēniña Onésimorē caroaro cū mu caátipeere. Onésimo puame āmerē caroaro Dios yayerē catūgousari majōcu, yu macārē bairo caācū ŋiñami. Ato preso jorica wiipu ācū, yu caquetibujurijere tūgori bero, āmerē yua, Dios mena cū cūā tūgoñatutuayami.

¹¹ Cajūgoyepure mai Onésimo puame mu āmu paacoteri majōcu, ŋe ŋnie caāpei ānirī, caroaro mu paabojaesupi. Cabairicu nimicūā, āmerē tore bairo mee ŋiñami yua. Ŋujāñuñami marī pagarā menapūrea. ¹² Torecu, mu tūpua cū tunuo jogu yu ātiya tunu. Mu puame caroaro mena yure mu cabocānucūrōrēā bairo, cū cūārē caroaro cū mu bocāwa. ¹³ Baiṗua ato yu mena cū catuaro yu bomiña, yure cū juátinemoáto ī. Mu, yure mu cajuātinemorīcārōrēā bairo mu camanoi, ato yu mena cū catuaro yu bomiña. Bairo cūrē yu bomiña mai, ato preso jorica wiipu Jesucristo yaye quetire yu caquetibujurije jūgori toru yu caāno ūno. ¹⁴ Baiṗua, bairo bomīcūā, cūrē yu tuarotimasīētīña, yu caīrōrē bairo mu caātigarijere camasīcū ānirī. Bairo ŋiña baiṗua, murē yu caījēnirījē tutuaro mena to āmerīcōāto ī. Mu majū, mu caboro cūrē yu mu cajoata roque, ŋubujoro baiṗorna. ¹⁵ Baiṗua, Onésimo jīcā yutea mu witiweyorīcumi. Cabairicu nimicūā, āmerē tocānacā rūmua mu tūpu āninucūgumi yua. ¹⁶ Āmerē mu carotieperi majōcure bairo mee cū mu cūgogu. Netōjāñurō cañu, mu camai, mu baire bairo caācū ŋigumi. Yu puame butiuro cū yu maiña. Bairi mu puame roque nemojāñurō yu netōrō cū mu maigu. Jīcāu camasocure mairīqūē jeto meerē, marīrēā bairo cū cūā marī Quetiupau yau cū caānoi, nemojāñurō cū mu maigu Onésimorē.

¹⁷ Bairo bairi, yu, mu, jīcārōrē bairo Jesucristo mena catūgoñatutuarā, jīcāu pūnaarē bairo caāna marī āniña. Tore bairo caāna marī caānoi, yu mu cabocānucūrōrēā bairo Onésimo cūārē caroaro mena cū mu bocāwa. ¹⁸ Bairi jīcāni ūno murē rorije majū caátacu cū caāmata, o murē jīcā wāme ūno cū cawapamoata, yure mu wapañeniwā. Yu majū, yu wapatigu. ¹⁹ Yu, Pablo cawámecucu yu majūpua yu wāmo mena atie quetire yu woatujoya. Cariape murē ŋiña: Yua, yu wapatigu, murē Onésimo cū cawapamoata. Baiṗua, yu mu cawapamorījērē mu camasīrō yu boya. Jesucristo yaye quetire mu yu caquetibujurique jūgori cū mena mu caānie wapare mu yu wapa jēniētīña! ²⁰ Bairi Filemón, yu baire bairo caācū, tore bairo yu mu ātibojawa, mu cūā marī Quetiupau Jesucristore catūgousau ānirī. Yu yeri ŋajāāo joroque āsa, Jesucristo jūgori jīcā majā marī caānoi.

²¹ Bairo murē ŋi woajoya, “Yu caīrījērē cariapea yumasīñami Filemón. Bairi tore bairo ātigumi,” cariapea ŋiña. Tunu yu masīña: Murē yu caījēnirō netōjāñurō mu roque mu

átigu. Tière yu masiña merē. ²² Apeyera tunu mu tɔpɔ ácu, yu cacāniparore yu mu qũēnocũbojacotegɔ. Bairi tāmuriã yu witiɔ. Dios ruame yure mujãã sajenibojarijere catũgou añiri, preso jorica wiipɔ cañiatacu yu witió joroque átiguami. Bairo wítiri bero, mujãã tɔpɔ yu atigu tunu. Bairi caroaro yu mujãã yuwa mu wiipɔ.

Saludos y bendición final

²³ Na ñuáto nipetiro to macããna. Bairi mujããrē ñurotijoyami Epafras. Cũ ruame yu bara niñami ato preso jorica wiipɔre. Cũ cãã Jesucristo yaye quetire cũ caquetibujarije jũgori atopɔ niñami. ²⁴ Bairi Marcos, Aristarcojãã ñurotijoyama. Apera Demas, Lucas, yure sajuapanemonucũrã cũã ñurotijoyama.

²⁵ Marĩ Quetiupɔ Jesucristo nocãrõ caroare cũ jonemoáto mujãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yu sawoaturije.

Carta a los HEBREOS

Dios ha hablado por medio de su Hijo

¹ Tirūmupure marī űicūjāārē Dios quetibujuyayupi tocānacā nia na cū caīmasīrī wāmerē bairo. Profeta majā jūgori cū yaye quetire na quetibujuyayupi. ² Bairi ati yutea catusari yuteapu cūārē cū macū jūgori marī quetibujuyayupi. Cū macū jūgori ati umarecōo nipetirore qūēnoűupī Dios. Bairi nipetiro cū caātajere cacūgoraure bairo cū cūűupī Dios cū macūrē. ³ Dios macū cūā, cū pacu cū caasiyabatorije nipetirijere bairo jīcārō tānia niñami. Cū pacu Dios cū caānorē bairo jīcārō tānia niñami cū macū cūā. Bairi nipetirije ati umarecōo macāājē baiānimasīña cū caātirotimasīrījē jūgori. Bairo caācū ānirī, marī carorije wapare cose yaparori bero umarecōoru āsūpi, cū pacu Diotu cariape nūgōā carotimasīruiricaropu ruiācū.

El Hijo de Dios es superior a los ángeles

⁴ Dios pūame cū macūrē ángelea majā netōrō caānimajūū cū cūűupī. Na netōjāñurō caānimajūrī wāmerē cacūgoru cū cūűupī Dios cū macūrē. ⁵ Noa űna aperārē atore bairo iēsupī Dios cū ya tutipu cūārē:

“Mū, yū macū majū mu āniña.

Ati rāmūi yū macū mu ānijūgogu.”

Ángelea majā űnarē na iēsupī. Cū macū jetore bairo qūiűupī. Bairi tunu noa űna aperārē atore bairo iēsupī Dios:

“Cū pacu yū āniña yūa.

Cūā niñami yū macū majū,” na iēsupī.

Cū macū jetore tore bairo qūiűupī. ⁶ Apero cū caquetibujugoru cū macū jīcāū caācū ati yepapu cū caetarore atore bairo na iűupī:

“Yū yarā ángelea majā nipetiro qūiroagarāma yū macūrē.”

⁷ Ángelea majā pūamerē atore bairo caāna na cūűupī:

“Yū yarā ángelea majā wīnorē bairo na ānio joroque na yū átiya.

Tunu bairoa peero caūrōrē bairo na ānio joroque na yū átiya, yūre cajuāna pūamerē,” na iēsupī.

⁸ Cū macū pūame roquere bairo pūame qūiűupī:

“Mūa, yū macū Dios, tocānacā rūmūa carotimasī mu āninucūgu.

Cariape caroa wāme jeto carotimasī mu ānigu.

⁹ Caroa macāājē űnie jetore caīroa mu āniña.

Torecu, carorije macāājē pūamerē miroaetiya.

Bairo caācū mu caānoi, yū, mu pacu Dios pūame mu yū besewu.

Tunu bairi aperā netōrō caroa yericūtajere mu yū jowu,” qūiűupī.

¹⁰ Tunu apero cū caquetibujugoru bairo iűupī:

“Mū, ati umarecōo quetiupan, mu camasīrījē mena mu qūēnowū ati yepa caānijūgoripaupina.

Mūna, mu qūēnowū ati umarecōo cūārē.

¹¹ Atie mu caqūēnorīqūē nipetirije peticoagaro.

Ati umarecōo pūame jutii camasā na cajuānarījē caboapetirorea bairo peticoagaro.

Cabaimiatascūārē, mu pūame mu petietigu.

Tocānacā rūmūa mu ānicōā ninucūgu.

¹² ¡Camasā na jutii cabucūre cūcōārī apeye cawāmarē wasoaricarore bairoa nipetirije mu wasoacōāgu ati umarecōo macāājērē!

Mū pūame mu petietigu. Bairoa mu ānicōā ninucūgu” qūiűupī Dios cū macūrē.

¹³ Noa űna ángelea majārē atore bairo na iēsupī Dios:

“Yūtu cariape nūgōā pūame ruiya caānimajūrōpu.

Tōpu mu caruīro, yū pūame mu pesuare na yū netōnucācōāgu,” na iēsupī Dios.

Cū macū jetore tore bairo qūiűupī. ¹⁴ Ángelea majā pūame ati rupau caāna mee niñama. Cabauena niñama. Diore cajuāna caāna ānirī cū carotirijere caāticoteri majā niñama. Bairi Dios yarā cū canetōparārē cajuātinemonucūrā niñama.

2

No hay que descuidar la salvación

¹ Bairo Jesús cañnimajũũ cū cañnoi, cū yaye queti marĩ catũgojũgoriquere nemojãñũrõ marĩ tũgoossanemogarã, ape wãme marĩ tãmuore, írã. ² Tirũmũpua Dios ángelea majã jũgori quetibũjuyayupi camasãrẽ cū yaye quetire. Na caĩrĩqũẽ cariape añũpã. Bairi cū yaye quetire caboena, aperã roro caátimajã cããrẽ cariapea popiye na baio joroque na ásupi Dios. ³ Bairi Jesucristo marĩrẽ cū canetõõrĩqũẽrẽ marĩ caboeticõãta, dope bairo marĩ rutimasĩtĩña. Jesús puame tie quetire cañnijũgoripau quetibũjũjũyupi. Cabero aperã cãrẽ catũgoricarã puame marĩ quetibũjunemoñũpã tunu cū yaye quetire. ⁴ Bairi Dios cũã, “Cariapea niña yũ macũ yaye queti,” ï, marĩ áti ïñowĩ capee wãme cū camasĩrĩjẽrẽ. Tunu bairoa Espiritu Santo jũgori marĩ joyupi nipetiri wãme marĩ camasĩpeere. Cũ cabori wãme cañnorẽ bairo marĩ joyupi tocãnacãũrẽã.

Jesucristo, hecho como sus hermanos

⁵ Mujããrẽ yũ caquetibũjũatatore bairo ati umurecõo capetiro bero ãnigaro ape umurecõo tunu. Ángelea majã puame cũã yua, carotimasĩenarẽ bairo na cũgumi ti umurecõo caãno Dios.

⁶ Jĩcãpau Dios ya tutipũ atore bairo ï quetibũjũyupi jĩcãũ:

“¿Nopẽĩ Dios jããrẽ tocãrõ majũ miñaposeroyati?

Cabũgoro macããna jãã cañniamiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ jããrẽ tocãrõ majũ mu tũgoñanucũñiati?

⁷ Ati yutea caãno mai ángelea majã roca macããnarẽ bairo jããrẽ mu cũñũpã.

Bairo jããrẽ cũmicũã, ãmerẽ yua, cañnimajũrã jãã ãnio joroque mu átiya.

⁸ Nipetirije uparãrẽ bairo jããrẽ mu cũñũpã,” ï quetibũjũyupi jĩcãũ.

Bairo camasãrẽ nipetiro uparãrẽ bairo cũri yua, dise ñnie na netõõncãtĩñã. Cabaimi-atacũãrẽ, camasã nipetiro rotipeyõjĩãti masĩtĩñami mai. ⁹ Jesús cũãrẽ peti yutea cãrõã ángelea majã roca macããcũrẽ bairo cū cũñũpĩ Dios. Cũ puame camasãrẽ camainetõũ ãnirĩ, Jesucristo cū riao joroque ásupi. Bũtiro popiye netõõñũĩ, Jesús marĩ ãme caãnarẽ netõõgu. Bairo cū cabairique jũgori yua, Dios puame caroa tutuarique majũrẽ cū joyupi. Quetiupau majũ cū jããõ joroque cū ásupi tunu.

¹⁰ Nipetiro ati umurecõo macããjẽ, Dios cū caátaje niña. Nipetirije ati umurecõo cañnie baĩãnimasĩña Dios cū caátitromasĩrĩjẽ jũgori. Dios puame cū pũna caãna nipetiro cũtu caroaro caãnorũ na caãnorẽ boypũ. Bairi Jesucristo popiye cū catãmuorĩqũẽ jũgori ñie ñnie carusaecu cariape camasãrẽ canetõõmasĩ majũ cū ásupi. ¹¹ Jesús marĩrẽ canetõõrĩcũ, bairi marĩ cū canetõõrĩcãrã cũã jĩcãrõ tãnia Dios pũnaa jeto marĩ ãniña. Bairi Jesús Dios macũ puame, “Yũ bairãrẽ bairo caãna niñama,” ï tũgoñaboboetiya. ¹² Bairo ï tũgoñaboboetiri, atore bairo qũĩ quetibũjũyupi Jesús Diore:

“Mu caátĩãnierẽ na yũ quetibũjũgu yũ bairãrẽ bairo caãnarẽ.

Na cañubuenefarõpũ, ‘Catutuaũ, cañuũ niñami Dios,’

na ñi quetibũjũgu.”

¹³ Apero cū caquetibũjũropũ bairo qũĩñũpĩ Jesús Diore:

“Yua, Dios mena yũ tũgoñatutuaya.”

Tunu aperopũ qũĩñũpĩ:

“Atoa yũ ãniña mu pũnaa, yũ mu cajoricarã mena,”

qũĩñũpĩ Jesús Diore.

¹⁴ Jĩcãũ pũnaa, jĩcãũ rupau na cañnorẽ bairo Jesús cũã ati rupau caãcũ etayupi. Bairi cū puame marĩrẽ bairo ati rupau mena cacãgõũ riayupi, marĩrẽ cateeri majõcu wãtĩ, yasiriquere caátimajõcure cū netõõgu. ¹⁵ Marĩ camasã marĩ cayasipeere cauwirã marĩ ãnimĩñũpã tocãnacã rũmua. Bairo marĩ cabaimiatacũãrẽ, Jesús puame marĩrẽ caroaro cū caátibõjarique jũgori di rãmu ñno marĩ uwinemoetigarã. ¹⁶ Cariapea, Jesús puame ángelea majãrẽ juátigu mee, marĩ Abraham pãrãmerã roquere marĩ juátigu, ati yepapũ buia etayupi. ¹⁷ Jesucristo puame marĩ cū yarã rupaũre bairo caãcũ añũpĩ, marĩ sumo sacerdote caãcũrẽ bairo tuagu. Dios cū caññajoro yua, Dios yayere caquetibũjunetõũ cañuũ, bopacooro camasãrẽ caññau tuayupi, marĩ rupaũre bairo caãcũ ãnirĩ. Bairo caãcũ ãnirĩ, cũã, camasã roro na caátie wapare netõõñũpĩ, roro popiye cū catãmuorĩqũẽ jũgori. ¹⁸ Bairo Jesús roro átecori, wãtĩ cũãrẽ roro cū caátitotiriquere yuesupi. Bairo cabairicu ãnirĩ ãme cũãrẽ Jesús juátimasĩjãñũñami wãtĩ camasãrẽ roro cū caátigari majãrẽ.

3

Jesús es superior a Moisés

¹ Bairo cabairoi, mujãã yũ yarãrẽ bairo caãna, Dios yarã, cū ya poa macããna mena macããna, Dios cū cabesericarã cū yarã majũ, atore bairo mujããrẽ niña: Jesucristo puame apóstol majũ Dios cū caquetibũjũrotijoricũ niñami. Marĩ sumo sacerdote majũ niñami. Cũ jũgori caroaro cariape Dios mena marĩ tũgoñatutuamasĩña. Bairi cū jettorea cariape tũgoñanucũñã. ² Marĩ ñicũ Moisés ãnacũ caroaro cariape átiyayupi Dios cũrẽ cū caátitotirĩqũẽrẽ marĩ ñicũjãã Israel macããnarẽ. Moisés cū cabairicarorea bairo Jesús cũã

caroaro cariape ásupi Dios cārē cū caátiroticūrīqūērē, Jesús, Dios cū cabeserica majū cāā. ³ Cū puame jicā wii caqūēnorī majōcure bairo caācū niñami. Moisés puame ti wiire bairo caācū niñami. Jicā wii caqūēnorīcū ti wii netōōrō caānimajūū niñami. Bairo cabairoi, Jesús, Moisés netōōrō caānimajūū niñami. ⁴ Tocānacā wii puā, wiiiri jicāū jūgori caqūēnoecorica wiiiri niña. Bairo camasā, jicā wāme na caqūēnomasīmiatacūārē, nipetirije Dios cū caátimasīrījē jeto niña. ⁵ Moisés puame caroaro cariape átiyayupi Dios cū caátiroticūrīqūērē. Cū puame Israel macāānarē Dios cū caquetibūjugarijere na quetibūjūnetōñupī. Jicā wii puā capaabajau ūcūrē bairo caācū āñupī Moisés ānacū. ⁶ Jesús puame roque Dios macū majū ānirī, ti wii upau cariape caācū ūcū niñami. Marīā, ti wii macāānarē bairo caāna marī āniña, cū mena useanirī marī catūgoñatutuacōā ninucūata.

Reposo del pueblo de Dios

⁷ Toreca, Espiritu Santo atore bairo iñupī Dios ya tutipure:
 “Āmerē Dios mujāārē cū caquetibūjugarijere tūgorā, tiee cateerārē bairo baieticōāña.
⁸ Mujāā ñicūjāā ānana Diore cū baibotionucūwā.
 Desierto cayucamanopu āna Diore cū tūgogaetiri, butiuro cū asiao joroque baiwā.
 Bairi mujāā puame narē bairo baieticōāña.
 Cayugaenarē bairo baieticōāña.
⁹ Topu mujāā ñicūjāā yu yayerē tūgogaetiri, yu asiao joroque yu āma.
 Narē yu camasīrījē mena cuarenta cāmarī majū yu caátijēño iñorījērē iñamirācūā, yu baibotiocōā ninucūwā.
¹⁰ Toreca, ti tuti macāānarē na yu asiajāñuwā. Atore bairo na ñiwū:
 ‘Ricaati tūgoñarīqūē jetore mujāā yeri pūna mena mujāā tūgoñamawijia ñesēānucūña, yu yaye quetire boetiri.’

¹¹ Bairo asiari yua, atore bairo na ñiwū: ‘Caānorē bairo mujāārē ñiña:
 Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmu ūno mujāā etaetigarā topure,’ na ñiwū,” iñupī Dios.
¹² Bairi yu yarā, tocānacāpuā maijūgoya mujāā yeri ape wāme roro mujāā catūgoñarījērē. Roro mujāā yerīpuā mujāā catūgoñaata, Dios caāñicōāninucūūrē cū jānaweyorārē bairo mujāā baigarā. ¹³ Bairo puame roque boya mujāārē: Tocānacā rūmuā jicārō tūgoñatutua joroque āmeo āsa Dios mena. Bairo āticōā ninucūña mai mujāā cacatiri rūmu cārō, ni ūcū mujāā mena macāācū jicāū wātīrē busujāecoremi Irā. Bairi wātīrē mujāā cabusujāecoata, Diore cayugaenarē bairo mujāā tuagarā tunu. ¹⁴ Jesucristo mena mujāā catūgoñatutua jūgoricapaupuina tūgoñatutuacōā ninucūña ati umurecōore mujāā caāni rūmu cārō. Bairo mujāā caātīamata, Jesucristo mena mujāā ānicōā ninucūgarā.

¹⁵ Bairi atore bairo iña Dios cū caquetibūjugaricaru:
 “Āmerē Dios mujāārē cū caquetibūjugarijere tūgorā, tiee cateerārē bairo baieticōāña.
 Mujāā ñicūjāā Diore cabaiotionucūñarīcārā ānanarē bairo baieticōāña,
 iña ti tutipū.

¹⁶ ¿Noa ūna na āñuparī Dios busuriquere tūgori bero, tunu tiee catūgogaetana? Naa āñupā marī ñicū ānacū Moisés, Egipto yeparu caānarē cū cajewiyoricarā. ¹⁷ ¿Noa menarē Dios cuarenta cāmarī majū cū asia āñuparī? Naa āñupā na carorije wapa jūgori desierto cayucamanopu cayasiricarā. ¹⁸ Tunu, ¿noa ūnarē atore bairo quīñuparī Dios: “Caānorē bairo mujāārē ñiña: Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmu ūno mujāā etaetigarā topure,” na quīñuparī? Naa āñupā Diore cabotioricarā. ¹⁹ Merē marī masīña na cabairiquere. Diore na cabaibotiorique jūgori cū mena caroaro caānopu etamasīēsupā.

4

¹ Mai, Dios cū yapau yerijōrō caānopure marī cajāāmasīpeere cū caicūrīqūē caāno ūnoa maijūgoya mujāā yeri ape wāme roro mujāā catūgoñarījērē. Bai puā, ni jicāū ūcū mujāā mena macāācū jāāetibujōomi, tiee cū camaijūgoeticōāta. ² Marī ñicūjāā ānanarē Dios cū caquetibūjūriquerēa bairo marī cūā marī tūgowu cū yaye queti marīrē cū canetōōgariquere. Na puame tie quetire catūgoricarā na caāni miatacūārē, tie narē wapa mañupā, na majū jicārō tāni Dios yaye quetire na catūgousaetaje jūgori. Dios mena tūgoñatutuaegasupa. ³ Marī puame roque Dios yaye quetibūjūriquere cariape catūgoricarā ānirī marī jāāetagarā Dios yapau cayerijōrōpu. Bai puā, marī ñicūjāārē na asiari, atore bairo na iñupī Dios:
 “Caānorē bairo mujāārē ñiña: Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmu ūno mujāā etaetigarā topure,” na iñupī.

Cabaimiatcūārē, Dios puame ati umurecōore cū caqūēñorīcārō beropuā merē na cayerijārapaure qūēnoyaparo peticōāmiñupī. ⁴ Jicāpuā Dios ya tutipū atore bairo i quetibūjūya ati umurecōore cū caātiyaparorica rūmu bero macāā rūmurē:

“Dios yerijāñupī cū paariquere yaparori bero pugaa pēnirō cānacā rūmu caāto majū.”

⁵ Tunu apegopu cāārē marī ñicūjāārē na iñupā Dios ya tutipū:

“Di rāmu ūno mujāā etaetigarā yu yapau caroaro yerijōrō caānopure,”
na īñupī Dios.

⁶ Dios yaye quetire catūgōjūgomirīcārā Dios yapau caroaro cayerijōrōpure jāāētīgarāma, Diore na cabaibotiorique jūgori. Na bero Dios yaye quetire catūgoricarā pūame roque jāārā baiyama. ⁷ Bairi Dios pūame ape yutea cawāma yutea cūnemoñupī tunu camasā na canetōomasīpa yutea ūnorē. Marī űicūjāā ānana Diore cabaibotioyaticārā beropu David ape tuti bero macāācūpu tunu atore bairo ī woaquetibujuyayupi Dios ya tutipū mujāā yu caīquetibujatajere:

“Āmerē Dios mujāārē cū caquetibujugarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōāña,”
īñupī David.

⁸ Josuē, Moisés berore marī űicūjāā israelita majārē cajūgoricu pūame jīcāpaua caroapau cayerijōrōpu na cajūgoātācu cū caāmata, ape rāmu camasā na canetōomasīpa rāmu ūnorē quetibujū cūnemoētībujoricumi Dios. ⁹ Bairi mai, Dios yapau caroaro cayerijōrīpau cū ya poa macāāna na caānīparo nicōāña. ¹⁰ Dios cū paariquere ātiyaparori bero, cū cayerijārīcārōrēā bairo ni jīcāū ūcū Dios yapau caroaro cayerijōrīpau caetau pūame cū paariquere jānarī cū cūā yerijāgumi. ¹¹ Torena, marī cūā tutuaro mena marī tūgoñatutanemorotiya, topure etagarā, “Marī űicūjāā catāgousaetana na cabaiyaticarore bairo marī baire,” ĩrā.

¹² Dios busūrique pūame marīrē cacatirā marī ānio joroque marī ātiya. űosēricapāi puga nūgōā caoripāi marī yeripū caetarore bairo niña Dios busūrique. Tipāi netōrō etamasīña Dios busūrique marī yeripū, marī catūgoñarījē nipetiro macāājēpu. Bairi tiere tūgorā yua, marī pūeapū marī catūgoñarījērē, “Caroa niña,” o “Carorije niña tie,” marī ī tūgoña besemasīña. ¹³ Marīā, Dios cū caātana marī āniña. Bairi ni jīcāū ūcū marī mena macāācū yasioropū cū caātiere ātimasīētīñami Dios cū cañajoro. Nipetirije marī caātiere masīpeti majūcōāñami Dios, marīrē cañābesepau ānirī.

Jesús es el gran sumo sacerdote

¹⁴ Jesús, Dios macū pūame marī sumo sacerdote majūrē bairo caācū etayupi ūmūrecōopure. Bairi marī pūame Jesucristo mena marī catūgoñatutuacōā ninucūrījērē āticōā ninucūrotiya. ¹⁵ Jesús, marī sumo sacerdote pūame marī cayeri wēpūētīērē masīcōāñami. Bairi marīrē bopacooro majū marī īñanemomasīñami, merē cū cūā bopacooro bairique ūnierē marīrēā bairo catāmuoñarīcū ānirī. Bairo cabairicu nimicūā, cū pūame jīcā ni ūno roro āpeyupi. Jīcā ni ūno wātī cū cañrījērē yuesupi. ¹⁶ Bairi uwiricaro mano Diore cū marī jēnigarā nocārō marīrē camaimajūrē. Marī roro marī cabairijere cū cabopaca īñaparore bairo ĩrā, tūgoñatutuarique mena cū marī jēnigarā. Bairo marī caāpata, marīrē juātinemogumi popiye marī cabairi rāmūrē, nocārō cañuu majū ānirī.

5

¹ Tocānacāūpua sumo sacerdote majā marī mena macāāna camasā na cabesericārā niñama, marīrē Diopure cajēniboparā na āmarō ĩrā. Bairi na pūame waibutoa riire joemūgōjōbojanucūñama, camasā na carorije wapare Dios cū netōōāto ĩrā. ² Bairi tunu sacerdote majōcu marīrē bairo camasocū ānirī Dios cū carotirije nipetirijere ātiyemasīētīñami. Bairo cabai ānirī Dios yayera camasīpeoanarē, rorije caātimawijarā cūārē bopacooro majū na īñamaimasīñami. ³ Torecu, cū cūā rorije cū caātie cacūgou ānirī cū yaye wapa, camasā yaye wapa cūārē waibutoa riī mena joemūgōjo masīñami Diopure.

⁴ Jīcāū cū majū cū caboro jūgori sacerdote majōcu jāāmasīētīñami. Dios, Aarón ānacūrē cū cabesecūñarīcārōrēā bairo sacerdote majōcu cūā Dios cū cañābesericu ūcū niñami. ⁵ Jesús cūā cū majūā sumo sacerdote majōcure bairo jāāesupī. Dios pūame roque cū jōñupī. Atore bairo qūñupī cū macūrē:

“Mu, yu macū majū mu āniña.

Atī rūmūi yu macū mu ānijūgogu.”

⁶ Dios ya tuti apero cū caquetibujuropu atore bairo qūñupī cū macūrē:

“Sacerdote majū, Melquisedec ūcū mu yu cūña.

Mu pūame tocānacā rūmua camasārē cajēnibopau mu ānicōā ninucūgu,” qūñupī Dios cū macūrē.

⁷ Mai, Jesucristo ati yepapū ācū, popiye baigu jāgoye otiri, tutuaro mena Diore qūī jēniñupī. Dios jeto cū netōōmasīñupī roro cū cabaipee ūnierē. Cū pūame tūgoyupi Jesús cūrē cū cajēnirījērē, Jesús caroaro catāgousau cū caāno jūgori. Cū juātinemoñupī. ⁸ Bairi Cristo, Dios macū nimicūā, roro popiye tāmoñupī. Bairo roro cū catāmuorīqūē jūgori caroaro tūgonemo masīñupī Jesús, Dios cū pacu cū caātirotirijere. ⁹ Bairo popiye cū cabairique jūgori carou majū űe ūnie camācū baietari bero, nipetiro cūrē catāgousari majārē yerijōrō ānicōā ninucūrīcāpūpu caetaparā na ānio joroque na āsupi Jesús. ¹⁰ Torecu, Melquisedec sumo sacerdote majōcu Dios cū cacūrīcū ūcūrēā bairo cū cūñupī Dios, Jesús cūārē.

Peligro de renunciar a la fe

¹¹ Ati wāme quetibujuriquere capee wāme mujāā yu quetibujunemogamiña. Baimicūā, mujāā puame tāmuri mujāā catūgojēñomasīētō jūgori, tiere yu quetibujunemoētīña. ¹² Tirāmupū merē mujāā tūgojūgowū Jesucristo yaye quetire. Bairo tirāmupū catūgojūgoricarā āniri tie quetire cajūgobueri majā mujāā ānibujiorā. Bairo caāniparā nimirācūā, mujāā puame cariape mujāā tūgojēñomasīētīña mai. Dios yaye queti camasiriyoetie ūnieacā cūārē caroaro majū tunu mujāārē quetibujuricarore mujāā bonucūña. Ūgarique majūrē caugaena cawīmarā caūpūrācā ūnarē bairo mujāā āniña mai. Dios mena mujāā tūgoñatutua nemomasīētīña. ¹³ Cawīmarā caūpūrācā puame, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” na caīmasīētōrēā bairo mujāā cāā caroa macāājērē mujāā tūgoña besemasīētīña mai. ¹⁴ Ūgarique caugarāpū niñama caboŭta. Na puame caroaro tūgomasījāñuñama caroa wāme ūnierē. Bairi, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” i tūgoña besemasīñama.

6

¹ Bairo cabairoi, caboŭtoare bairo nemorō Dios mena tūgoñatutuagarā, Jesucristo yaye queti camasiriyorijere marī buenemogarā. Marī cabuejūgorique cañurjē to caānimiatacūārē, nemojāñurō camasiriyorije to caānimiatacūārē, buenemorotiya. Marī cabuejūgorique bairo āmū: Roro marī caātiere yapapuari marī cayeri wasoariquere marī buewū. Roro marī caātiere marī cacūētīcōāta, caūpetietopū cayasirānārē bairo marī cabaibujuriquere marī buewū. Apeyera Dios mena tūgoñatutuarique cūārē marī buejūgowū. ² Apeyera bautizarique macāājē cūārē marī buewū. Tunu Diore catūgoŭsari majārē na rŭpoa buire na wāmo mena űigāpeori Diopure jēnibojarique cūārē marī buewū. Cariacoatana nimirācūā tunu na cacaticoatie cūārē marī buewū. Apeyera tunu Dios camasārē cū cañābeseri rūmū caetaro narē cū cañābesero bero na cabaicōāninucūpee cūārē marī buewū. ³ Tie nipetirije marī cabuejūgorique caānimajūrē to caānimiatacūārē, nemojāñurō camasiriyorije roquere buenemorotiya. Bairoa marī ātigarā, Dios cū cabooatā.

⁴⁻⁶ Jīcāā ūcū camasocū Dios yaye quetire cariape tūgoyupū. Dios cūrē cū camairijērē tūgomasirī ūseanirīqūē mena āñupū. Espiritu Santo cū camasīōnemorjē cūārē masīñupū. Bairi Dios yaye caroa queti cūārē ūseanirīqūē mena tūgoyupū. Dios cū carotimasirīpau macāājē cū camasirjē mena cū caātjēñorīqūē cūārē iñañupū. Cū ūcū caānacū puame tiere catūgoricū nimirācūā, Dios yaye caroa quetire cū cajānamajūcōāta, pŭgani cārō tunu cū yerire Dios mena tūgoñawasoanemo masīā maa. Cū ūna puame Jesucristo Dios macūrē caboena āniri yucapāipū capapuaturicarārē bairo āna ātiyama, pŭgani cārō tunu nipetiro camasā na cañajoro. Jesure roro cū boyetieperārē bairo ātiyama.

⁷ Bairo cabairā puame oco caocarije yepapū cañarō ti yepa puame caūpūjō yasiorore bairo caāna niñama. Ti yepa uparā ti yepare na caotero bero caroare carica joata, “Caroa yepa Dios cū cūrīcā yepa niña,” i masīñama ti yepa uparā. ⁸ Carorije pota yucū ūnie jeto carica joata roque, ti yepa dope bairo ātimasīā maa. “Dios cū carocarica yepare bairo tuagaro,” i garāma yua ti yepa uparā. Bairo i yaparori bero, ti yepare joerocacōāgarāma.

La esperanza que nos mantiene firmes

⁹ Bairo tutuaro mena mujāārē quetibujumirācūā, yu yarā, jāā masījāñuña merē Dios cū canetōrīcārōpū caānā mujāā cañnierē. ¹⁰ Bairi Dios cañuū majū niñami. Masiritietiyami Dios mujāā cūrē caroaro mujāā camairijērē. Cūrē mujāā camairijē jūgori marī yarā Dios mena catūgoñatutuarārē na mujāā juātinemowā. Mai, bairoa mujāā āticōā ninucūña āme cūārē. ¹¹ Torena, mujāārē atore bairo jāā iñemoña: Tocānacāpūa mujāā mena macāānarē bairo jeto na juātinemoña ūseanirīqūē mena. Bairo ātinucūña, Dios caroaro cū caātibojapee nipetirijere mujāā cacūgopetimasīparore bairo irā. ¹² Mujāā, aperā cateeyepairā na caātīñājē cutiere bairo mujāā caātīāno jāā boetiya. Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori popiye baimirācūā, Dios cū cañīcārōrēā bairo cū canetōrīcārā na cabairore bairo mujāā caāno jāā boya.

¹³⁻¹⁴ Dios, marī űicū Abraham ānacārē caroaro cū caāti rāmūrē cariape cū majū yu wāme mena quññupī, apeī cū netōrō cañābesei cū camano jūgori. Bairo quññupī: “Caroa majūrē mu yu jogu. Mu pārāmerā capāārā majū na buo joroque yu ātigu.” ¹⁵ Bairo cū cañrō bero, Abraham puame cū cañīcārōrēā bairo caetapa rāmūrē caroaro mena coteyupi. Cabero Dios cū caicūjūgoyetiricarorea bairo cū baiyupa.

¹⁶ Camasā puame, “Cariape majū jāā iña,” na caīata, na bui macāācū yu wāme mena i buŭnucūñama. Bairo cū wāme mena na caībusuata, “Marī cañīcārōrēā bairo marī caāpericōāta, cūā, marīrē popiye marī bairo joroque cū āparo,” cañrārē bairo iñucūñama. Bairo na cañrō bero caānoi, dope bairo ape wāme i buŭnetō masīā maa yua. ¹⁷ Torecū, Dios puame wasoaricaro mano cariapea caroaro cū caātibojapeere cūrē catūgoŭsarā na camasirōrē boyupi. Pŭgani cārō tūgoñanemorīcārō mano tiere na camasirō boyupi. Bairi

cū caīcūrīqūērē bairo caroaro cū caátipeere cacūgoparārē cū ya wāme majū mena na ī quetibujuyupi. ¹⁸ Bairo marīrē, “Caroaro majāārē yu ātīgu,” bairi tunu cū wāme majū mena īrī, cū caīquetibujurique jūgori marī pūame caānorē bairo cariape marī tūgoñatutuagarā. Dios caītopai mee niñami. Cū caīrīqūē dope bairo wasoamasīā maniña. Bairi, “Marīrē netdōgumi Dios cū caīrīcārōrē bairo,” marī ī tūgoñatutuamasīña. ¹⁹⁻²⁰ “Cūmua capairicare āpōāpāī canucūrīpāī mena jūgori, ti cūmua aperopu wuāmasīēñña,” marī ī masīña pūgani cārō tūgoñarīcārō mano. Torea bairo Jesús mena marī catūgoñatutuarique mena jūgori, “Cū mena useanīrī marī ānicōā ninucūgarā tocānacā rāmua cū caīrīcārōrēā bairo,” marī ī masīña merē pūgani cārō tūgoñarīcārō mano. Apeyera tunu sumo sacerdote majōcū templo wīipū Dios mena busuācū, jutii asero yoo ēñotarica aserore netōrī, Dios cū caānipaupu etanucūñupū. Torea bairo Jesús marī catūgoñatutuanemojūgoricū cūā cū cariarique jūgori umarecōo Dios cū caānipaupu etayupi. Marī jūgoye ājūgoypū umarecōore, marī cū yarā cūā cū tūpu marī caāmasīparore bairo ī. Bairo cū caāto jūgori, cū cūñupī Dios marī sumo sacerdote majōcū bairo caānicōāninucūpaū majū. Tīrūmūpu macāācū Melquisedec cawāmecūcū ānacūrē bairo cū cūñupī.

7

Jesús, sacerdote de la misma clase que Melquisedec

¹ Melquisedec cawāmecūcū pūame Salem cawāmecūti macā quetiupaū rey āñupū. Dios, nocārō catutuaū jōbui umarecōo macāācū yaū sacerdote majū āñupū. Bairi marī ñicū Abraham ānacū, reyes quetiuparārē cū capajīānetōnucārō bero, cū ya macāpu cū catunuātō, Melquisedec pūame cū bocāetayupu. Bairo cū bocāetari yua, “Caroare cū joāto murē Dios,” qūī jēnibojayupu Abrahārē. ² Bairo cū caījēniboja yaparoro bero, Abraham pūame cū wapanā ānana na cacūgomirīqūērē pajīārī bero cū cajerique puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō cū joyupu Melquisedere. Mai, Melquisedec wāme pūame bairo ĩgaro īña: “Quetiupaū rey cariape caācū,” ĩgaro īña. Cū ya macā Salem cūā bairo ĩgaro īña: “Caroa yeri pūnacutaje caāni macā,” ĩgaro īña. Bairi ti macā quetiupaū pūame cūā, “Quetiupaū caroa yeri pūnacutaje caācū niñami,” ĩgaro īña. ³ Masīā maniña Melquisedec pacua ānanarē. Cū ñicūjāā ānana cūārē masīā maniña. Apeyera cū cabuiarique, bairi cū cabaiyasirique ũnierē na caquetibujuro cūārē tūgoa maniña. Dios macā Jesús cū cabairica wāmerēā bairo Melquisedec cūā sacerdote majōcū nicōā ninucūgūmi tocānacā rāmua.

⁴ Bairi āmerē caānimajūū Melquisedec cū caānierē tūgoñaña. Marī ñicū caānijūgoricū Abraham pūame cū wapanarē na pajīārī bero, na cacūgomirīqūē cū cajerique puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō cū joyupu Melquisedere. ⁵ Moisés ānacū cū caquetibujūcūrīqūē jūgori sacerdote majā Levī ya poa macāāna pūame puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō jemasīnucūñama camasā na ya macā macāāna na cawapatarijere. Na yarā majū Abraham pārāmerā jīcā majā na cūā na caānimiatacūārē, na jemasīñama na cawapatarije puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō majūrē. ⁶ Melquisedec pūame Levī ya poa macāācū āmerīmicūā, Abraham cū cacūgorije puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō jeyupi. “Caroa wāmerē mu yu jogu,” Dios cū caīcūrīcū yaye puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārōrē jeeri bero, “Caroare mu cū joāto Dios,” qūī cūñupī Melquisedec Abrahārē. ⁷ Nipetiro camasā atore bairo ī masīñama: “ ‘Caroare cū joāto murē Dios,’ caī pūame, cū caī netōjāñurō caānimajūū niñami.” ⁸ Levī pārāmerā āme macāāna sacerdotea caāna puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārōrē cajenucūrā pūame camasā cayasiparā majū ninucūñama. “Melquisedec pūame roque caānicōāninucūūrē bairo caācū niñami,” ī quetibujuya Dios ya tutipu. ⁹⁻¹⁰ Tī rāmū Melquisedec Abrahārē cū cabocāetari rāmūrē, Abraham pūame cū rupaupu cūgoypū cū pārāmerā caāniparā nipetirore. Levī ya poa macāāna cūārē cūgoypū, na cabuiatimiatacūārē mai. Bairi bairo marī ī masīña: Abraham cū yaye puga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō Melquisedere cū cajori rāmū caāno, Levī ya poa macāāna cūā cū jorārē bairo āsupa, Abraham cū cajoro jūgori.

¹¹ Sacerdote majā levita ya poa macāāna Aarón pārāmerā caānana jūgori marī ñicūjāā Israel yepa macāāna pūame ñejūgoypua Dios yaye cū caātiroticūrīqūērē. Bairi sacerdote majā caānana Dios cū caroticūrīqūērē cabori majārē ñe ũnie caroa carusaenarē bairo caāna na tuo joroque caāna na caāmata, Aarón ũcū mee, ape majōcū Melquisedec ũcū sacerdote cū cajāārō bonemoetibujoricaro. ¹² Apei sacerdote majōcū cū cajāāwasoaroorea bairo cabucū rotirique Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē cawāma wāme pūame wasoanemorotiya. ¹³⁻¹⁴ Profeta majā na caīwoatujūgoyeticū marī Quetiupaū Jesús pūame sacerdote majā ya poa macāācū mee āñupī. Aarón ya poa macāācū mee, Judā ya poa macāācū roque āñupī. Tiera nipetiro camasā masīñama. Ni jīcāū ũcū sacerdote majōcū Aarōrē bairo caācū Judā ya

poare mañupí. Moisés ãnacú sacerdote majã Aarórê bairo caãna na caãni wãmerê quetibujũ, “Judã ya poa macããna sacerdote majã caãniparã nigarãma,” i quetibujuesupi.

¹⁵ Jesús, apeí sacerdote Melquisedere bairo caãcũ cã jajããriqũê jãgori, “Cabucũ rotiri-quere cawãma wãme mena wasoa yaparoya,” nemojãñurõ caãnorê bairo marí i masiãna. ¹⁶ Cabucũ roticũriqũê, “Ti poa macããna sacerdote majã jããmasiãna,” caíquetibujuro jãgori mee sacerdote jããñupí Jesús. Caãnicõãcũ cũ caãnie jãgori puame roque jããñupí. ¹⁷ Atore bairo quĩñupí Dios cãã Jesús cũ caãnicõãnierê:

“Sacerdote majũ Melquisedec ùcũ mu yu cũña.

Mũ puame tocãnacã rãmua camasãrê cajẽnibojau mu ãnicõã ninucũgu,” quĩñupí Dios cũ macãrê.

¹⁸ Cabucũ roticũriqũerê camasocu ni jicãũ ùcũ cũ caãtie jãgori netõmasiẽtĩñami. Bairi tie cabucũ roticũriqũê puame marí jãnaecoya yua. ¹⁹ Tie Moisés cũ caroticũjãgorique puame dope bairo átimasĩesupa camasã Dios tũpu caãgarãrê. Æmerê yua, tie caãnato ùnorẽã, marí bõcaya cawãma wãme Dios cã cacũriqũerê. Jesucristore marí catãgoñatutuarie jãgori caroaro cariape Diore marí bocaetamasiãna marí yeripũ yua.

²⁰ Tore bairo marí camasiãrõ boyupi Dios. Bairi cũ ya wãme majũ mena ãrĩ, tie marí masiõñupí. Aperã sacerdote majã puamerê ni ùcũ wãme mena ãrĩ na jõesupa. ²¹ Cabaimiatacããrê, marí Quetiupau puamerê Dios cũ ya wãme mena ãrĩ, sacerdotere bairo cã jõñupí. Dios ya tutipũ cãã atore bairo i quetibujaya Jesure:

“Caãnorê bairo cariape iñami marí Quetiupau Dios cũ macãrê, ape wãme tãgoñanemorĩcãrõ mano:

‘Sacerdote majũ caãnicõãninucũpau mu yu cũña,’ quĩñami Dios cũ macãrê,” i quetibujaya Dios ya tutipũ.

²² Bairo Dios cã caĩricãrõrê bairo Jesús puame sacerdote cũ caãnicõãnipee jãgori cawãma wãme camasãrê Dios cũ caãtiroticũrĩjê to tuao joroque ásupi Jesús, cabucũ wãmerê jãnarí yua. Bairo átiri, cañunetõrĩjê puame cabucũ wãme Moisés cũ cacũjãgorique wasoacũñupí.

²³ Aperã sacerdote majã Leví ya poa macããna puame jicãũ na mena macããcũ sacerdote cũ cabaiyasiro bero, apeí tunu wasoetanucũñupã. Bairi capããrã ãñuparã sacerdote majã Leví ya poa macããna. ²⁴ Jesús puame roque tocãnacã rãmua caãnicõãninucũpau niñami. Bairi ni jicãũ ùcũ cãrê cawasoapau sacerdote majã ùcũ ãnicoteetiyami. ²⁵ Caroaro cariape Jesús jãgori Diore na yeripũ cabocaetagarãrê Jesús puame na netõmasiãni tocãnacã rãmua. Caãnicõãninucũpau caãcũ ãnirí, cã yarãrê Diopure na jẽnibojamasĩnucũñami.

²⁶ Tore bairo cabairoi yua, Jesús niñami marí sacerdote, marĩrê cacoteãninucũũ majũ. Cãã, cañuu ñe ùnie carorije wapa cacũgoecu niñami. Bairi camasã roro na caãtore bairo caãpei niñami. Dios puame carorije caãna na camanopũ cũ cũñupí cãtu ãmurecõo bui macã tutipũ. ²⁷ Cãã, aperã sumo sacerdote majãrê bairo mee niñami. Na puame waibũtoare pajĩãrĩ bero cajũgoye mai, na carorije wapare regarã, waibũtoa rii mena joemũgõjonucũñama Diopure. Bairo átiri beropũ yua, aperã camasãrê tore bairo na átibojanucũñama. Tore bairo átinucũñama tocãnacã rãmua sumo sacerdote majã. Jesús puame roque yucupãirũ cũ cariarique jãgori jicãnia roro popiye bairi riayupi, marí carorije wapare netõpeyo yaparoetagu. Pugani cãrõ marí cũ cariabojapee mañupã. ²⁸ Moisés cũ caroticũriqũê puame sacerdote majã quetiuparã na ãnio joroque ásupa, camasã ãnirí carorije cawapa cãgorã na caãniamiatacããrê. Bairo na cabaimiatacããrê, Dios puame cũ wãme majũ mena ãrĩ, cũ macãrê sumo sacerdote majõcure cũ cũñupí, Moisés cũ caãtiroticũriqũê bero. Cũ macãrê Dios puame tocãnacã rãmua cañuu caãnicõãninucũpau bairo cũ cũñupí.

8

Jesús, mediador de un nuevo pacto

¹ Tocãnacã wãme mujããrê jãã caquetibujurie caãnimajũrĩjê puame atore bairo niña: Jesús marí sumo sacerdote ãmurecõopũ Dios cũ caruiro cariape nũgõãpu ruiyami, carotimasĩuricaropũ. ² Jesús puame camasã na caqũẽnorĩcã wii templo wii meerê, sumo sacerdote majõcure bairo átiãniñami ãmurecõopure. Dios marí Quetiupau majũ cã caqũẽnorĩcã wii puamerê tore bairo Diopure marí jẽnibõja ãniñami.

³ Ati yepapũ caãna tocãnacãũpua sacerdote majã waibũtoa riire camasãrê cajoemũgõjõbojaparã na caĩcũrĩcãrã ninucũñama. Bairi Jesús cãã torea bairo caãcũ ãnirí cũ majũ rupau cũ cariarique mena jãgori Diopure camasã yayere jonetõãrê bairo caãtiãcũ niñami. ⁴ Jesucristo puame ati yepapũ cũ catuaata, jicãni ùno sacerdotere bairo ãmerĩbujoricami. Merê ati yepapure niñama sacerdote majã Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũerê bairo Diopure camasã na cajorijere cajõnetõbojari majã. ⁵ Moisés ãnacũrê santuariore cũ caqũẽnorotiparo jũgoye atore bairo quĩñupí Dios: “Tãgoya mai: Ætãũpũ mu caãno mu yu caĩnorĩcãrõrẽã bairo mu quẽnõgu santuariore,” quĩñupí Dios Moiserẽ. Bairo Dios Moiserẽ

cū caīrīqūērē tūgori, atore bairo marī ī masīña: “Sacerdote majā na caātiāninucūrījē pūame ūmurecōopu macāājē Dios yayera na caátiqueyocōñarjērē bairo niña,” marī ī masīña. ⁶ Na paarique ñumirōcāā, jōbui marī sumo sacerdote Jesús marīrē cū caátibojarije pūame ñunetōña. Cawāma wāme Jesús camasārē cū caīrīcārōrē bairo Dios mena jīcā yeri pūnacunarē bairo na ānio joroque āsupi Jesús.

⁷ Moisés cū caroticūrīqūē caroa wāme caānijūgorica wāme caroaro cariape caāmata, apeye cawāma wāmerē marī bonemoetibujorā tunu. ⁸ Torecu, Dios pūame ti yutea macāāna camasā na caātiānierē ĩnarī, “Caroaro jīcārō tūni ātiāmerīñama,” ĩñupī. Atore bairo ī quetibujuya cū ya tuti cāā:

“Bairo ĩñami marī Quetiupau: ‘Ape yutea caāno etagaro Israel,

bairi Judā ya poa macāāna nipetiro judío majārē cawāma wāme na yu caátibojapee.

⁹ Atie pūame mujāā ñicūjāā Egipto yepapu caānarē na yu cajewiyori rāmū caāno na yu caquetibujucūjūgoriquere bairo mee nigarō.

Bairo na yu caquetibujucūrīqūērē na cabaibotiorique jūgori na yu aweyocoápū, ĩñami marī Quetiupau.

¹⁰ ‘Ti yutea caāno Israel macāānarē cawāma wāme na yu caátibojapee atore bairo nigarō:

Na yeri na catūgoñarjērē yu caroticūpeere na tūgoñao joroque na yu átigu.

Bairo yu caāto, yu caroticūrījērē borā, tiere caroaro cariape átigarāma.

Torecu yu, na pacu yu ānigu. Na pūame yu ya poa macāāna nigarāma.

¹¹ Bairo yu caāto jūgori, “Marī Quetiupau yayera mu yu quetibujupa,”

āmeo ĩētigarāma, merē yure camasīrā jeto caāna ānirī.

Cawīmarā, cabutoa nipetiro yure camasīrā jeto nigarāma ti yutea caānorē.

¹² Na, roro na caātajere yu masiriyogu.

Pūgani tunu tiere yu tūgoñanemoetigu, ĩñami marī Quetiupau,” ĩ quetibujuya cū ya tutipū.

¹³ Cawāma wāme marīrē cū caátibojapee cū caāta, tirūmupu marī ñicūjāārē cū caquetibujucūjūgoriquere, “Jānarīqūērē bairo nicōāña,” ĩgu ĩcāmi. Bairo dise ūnie marīrē dope bairo caátimasīētē pūame jicoquei petigarō baiya.

9

El santuario terrenal y el santuario celestial

¹ Bairo tunu marī ñicū ānacū Moisere Dios cū caquetibujuroticūrīqūē jūgori masīñupā camasā pūame ñubuerā na caātinucūbugopeere, ati yepa macāātō santuario macāājērē. ² Dios ya wii waibutoa aseri mena na caqūēnojūgorica wii pūame atore bairo caāni wii āñuparō: Pūga arua cacūgori wii majū āñuparō. Etajūgoricapau, Cañurīpau cawāmecutipaure āñuparō candelabro jīñaworica tutu. Tīpaurea āñuparō tunu jīcā mesa pan caroa Dios yaye majū na caicūrīqūē cāā. ³ Bairo jīcā jutū ĩñotarica bero macāā asero jūgoyepu āñuparō tunu Cañurīpau Majū Dios ya arua cawāmecuti arua. ⁴ Topure āñuparō oro mena na caqūēnorīcā altar mesa incienso cajutīñurjērē na cajoemūgōrī mesa majū. Tīpaurea āñuparō tunu Dios ya pata rocapata cofre del pacto cawāmecuti pata oro mena nipetiropu cabuire werica pata majū. Ti pata pupeapu āñuparō jīcā jotu oro mena na caqūēnorīcā jotu, ūgarique Dios cū cajorique manā cawāmecutie mena. Tunu bairoa ti pata pupeapure āñuparō Aarōn ānacū tuericu caācāājāārīcū cāā. Apeyera Dios cū caroticūrīqūērē cū cawoaturicapāñī ūtāpāñī cāā āñuparō ti patapupeapure. ⁵ Ti pata bui puamerē āñuparō āngelea majārē bairo caāna wericarā pūgarā. Na pūame topu na caānie jūgori, “Dios cū caāno niña ato,” ĩgarā baiyuparā. Na querupūari mena āmeo ñucānamurī ti pata buire nucūñuparā. Bairo cabaimiatacūārē, carpee wāme yu quetibujunemoētīña ti wāmerē.

⁶ Bairo ti wii macāājē tore bairo caroaro qūēnorīcārō caānoi, ti wii caānijūgori aruare jāāetanucūñuparā, na cañubuerije macāājērē átigarā sacerdote majā. ⁷ Ti arua bero macāā arua puamerē sumo sacerdote jeto jāāmasīñupā. Jīcāni jeto jāānucūñupā jīcā cūmarē. Ti aruare cū cajāārī rāmūrē waibutoa riire jeānucūñupā. Cū carorije wapa, bairi cū ya macā macāāna tūgoñaena roro na caātie wapa cūārē Dios na cū masiriyobojāto ĩ, tiere jeānucūñupā. ⁸ Atie nipetirijere tūgoñarī, atore bairo marī masīñōñami Espiritu Santo pūame: Mai, caānijūgori arua pūame ñubueriquere āta aruapu camasā na caānitoye, ape arua, santuario arua pūame mai pāājā masīā maa. Torea bairo cabucu wāme na cañubuerique caānicōāmata mai, cariape Dios cū caānipauere etamasīā mano. ⁹ Tie nipetirije marī catūgorije ati yepa macāājē santuario pūame marī ati yutea macāāna ūmurecōopu caāno santuario cūārē marī camasīparore bairo ĩ, cūñupī Dios. Bairo tie, ati yepa macāājē jūgori waibutoa riire joemūgōrī santuariopu cañubuerā etarā caroaro yericuti petietaetiyama mai. ¹⁰ Tie ati yepa macāājē Moisés ānacū cū caroticūrīqūē pūame marī caugapee, marī caetipee, marī wāmōrī marī cacospeee wāme ūnie jetore ātirotiyupa. Tie nipetirije caātirotirijere Dios cū

cawasoaparo jūgoye mai marī rupauere maijūgorique macāājē wāme niña. Marī yerire dope bairo átimasietīña tie jūgori.

¹¹ Merē atimajūcōāñupī Cristo marī sumo sacerdote Dios marīrē caroaro cū caátipeeere cajou majū. Marī sumo sacerdote cū capaari wii santuario puame ati yepa macāā wii santuario netōjāñurō caroaro caānimajūrī wii niña. Ati yepa macāāna camasā na caqūēnorīcā wii mee niña. Bairi ati yepa macāā wii mee, umurecōo macāā wii majū niña, ŷgu niña. ¹² Jesucristo merē santuariopu jāāñupī. Bairo jāārī, waibutoa chivoa, bairi becerra na rī mena mee, cū majū rī mena jūgori marī carorije wapare netōōgu jāāñupī. Jīcānia jāāñupī, pugani cārō jāānemoesupi. Bairo cū cabairique jūgori yeri capetietiere cacāgorā marī tuao joroque ásupi. ¹³ Nurīcārā toroa, bairi chivoa rī, tunu bairoa becerrare na cajoerije ōwārē oco mena asuri camasā buire sacerdote majōcu na cū cayayewērō bero, bui na rupauere caugueri coserārē bairo jeto tuayama, Dios cū caññajoro. ¹⁴ Bairo atie cabaimiatacūārē, ¡Jesucristo yaye rī puame roque waibutoa rī netōjāñurō caānimajūrījē niña! Espírītu Santo caānicōānucūcū cū camasīrījē jūgori Jesucristo cū rupau majūrēā Diopure cū joure bairo ásupi. Waibutoa riire na cajoemugōjonucūrījē netōjāñurō cū caátie puame fie ŷnie rusaesupa. Cū cariarique jūgori caūpetietopu cayasiránarē bairo marī cabaibujoriquere netōōñupī. Bairo marī netōōñupī Jesús Dios caānicōāninucūūrē caroaro cū marī catūgousamasīparore bairo ī.

¹⁵ Torecu, Jesucristo puame yucupāipū cū cariarique jūgori Dios cū pacu mena, bairi camasā mena cūārē jīcā yerīcunarē bairo caroaro Dios mena marī ānio joroque ásupi. Cawāma wāme mena, “Mujāā yu netōōbojagu,” cū caīrīcārōrēā bairo ásupi. “Bairo yu caáto caānijūgorica wāme roticūrīqūērē na cacāgorica yutea caāno roro na caátaje wapare yu masiriyobojagu. Bairo yu caáto bero, Dios cū caññabesericarā cū yarā caāniparā puame cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo yeri capetietiere cacāgorparā majū nigarāma,” Irē bairo marī ásupi.

¹⁶ Bairi, “Jīcāā cū caīrīqūē cawāma wāme caroaro tutuaro mena to āmarō,” marī cañata, tie cawāma wāmerē cacūrīcū cū cariarije mena marī masīña. Cū cariaepata roque, tie cū caīcūrīqūērē bairo bai jūgoetibujoro. ¹⁷ Bairi jīcāā cū caīcūrīqūē cawāma wāme ŷnie wapa maniña, mai tiere caīcūrīcū cū cacaticōāmata. Cū cariaro beropu roquere wapa cutibujoro. ¹⁸ Torecu, Dios puame caānijūgorique Moisés ānacārē cū caātiroticūrīqūē cūārē waibutoare pajīārīqūē mena cūjūgoyupī. ¹⁹ Mai, nipetiro camasā Israel macāānarē na quetibūjuypū Moisés ānacū Dios narē cū caātiroticūrīqūērē. Bairo na quetibujuri bero, waibutoa chivoa, bairi becerra na capajīātāna riire jeeri, tiere oco mena asuyupi. Ati yaparo, yucu hisopo cawāmecuti rupu mena oveja pou jūōrīqūērē ti rupu rī yaturī, riire yosene átri, Dios busarica tutire yayewēñupī. Bairi to macāāna camasā nipetiro cūārē na yayewēñupī Moisés tie rī oco mena asuriquere. ²⁰ Bairo áti yaparo, atore bairo na iñupī: “Cawāma wāme mujāā camasārē Dios cū caaticūrījē merē āni jūgoya,” na iñupī. ²¹ Apeyara tunu Moisés puame nipetiro Dios yu wii santuario, bairi ŷnubuerique macāājē cūārē tie rī mena yayewēñupī tie buire. ²² Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūē caīquetibujoro puamata, rī jūgori mena jeto dise ŷnie nipetiro jāñurīpu caroa wāme ŷnumasīña Dios cū caññajoro. Waibutoare na capajīāetīcōāta, rorije na caátie wapare Dios cū camasiriyobojapee maniña.

El sacrificio de Cristo quita el pecado

²³ Bairo cabairoi, waibutoa rī joemugōrīqūērē bonucūñupā. Camasā na caqūēnorīqūē umurecōopu caānie macāājērē caānicōñaqueyorijere, “Caroa wāme nimasīña Dios cū caññajoro,” ŷgarā, bairo ásupu. Bairo na caātinucūmiatacūārē, umurecōo macāājē puame ati yepapu camasā na caátie netōjāñurō caānimajūrījē ŷnierē boya. ²⁴ Torecu, Cristo ati yepa macāā wii santuario wiire jāārīcārō ŷnoa, santuario umurecōo macāā wii puame roquere jāāñupī. Ati yepa macāā wii camasā na caqūēnorīcā wii umurecōopu caāni wii macāājērē bairo caānicōñaqueyori wiire jāāñupī. Ti wii umurecōopu caāni wiire jāārī yua, Diopure marī jēnibojagu jāāñupī. ²⁵ Jesucristo jīcānia jāāñupī umurecōopu caāni wiire. Ati yepa macāācū sumo sacerdote roque tocānacā cūma waibutoa rī mena jejāānucūñami santuariopu. Tie rī cū yaye mee, waibutoa rī mena puame roque jee jāānucūñami. ²⁶ Tore bairo átaje caānipee caāmata, Cristo capee tocānacā cūma riacōā ninucūbujionmi ati yepare Dios cū caqūēnorō beropuina. Bairopua, tore bairo átaje caānipee mee niña. Ati yutea catusari yuteare Cristo puame cū majū yucupāipū jīcānia riajāñanupī, cū yarā caāniparā yaye wapare na netōōbojagu. Pugani cārō cū carianemopee mee niña. ²⁷ Bairi marī camasā cūā jīcānia marī riagarā. Marī cabaiyasiro bero, Dios nipetiro marī caátajere marī iñabesegumi. ²⁸ Torea bairo Cristo cūā jīcānia yucupāipū riayupī, capāārā camasārē na carorije wapare regu. Cabero bauetagumi tunu. Rianemogu mee, cū yarā cārē cacoterārē na jeāgu buiaetagumi tunu.

10

¹ Moisés ānacū cū caroticūrīqūē puame Dios camasārē caroare cū cajopee mee, tiere caānicōña queyojūgorije niña. Bairo cabairoi, ni jīcāū ūcū tocānacā cūma waibutoa rii wāme jetore cū cajoemugōjorotirique jūgori ñe ūnie cawapa cūgocare bairo caācū baimasētīñami.

² Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caānorē bairo camasā na carorije wapare carepeyomasīata, puḡani cārō roro na caātajere tūgoñanemoetibujoricarāma. Puḡani cārō waibutoa rii cūārē joemugōjo rotietibujoricarāma. ³ Bairopua, atie waibutoa rii mena joemugōjorique puame camasā na carorije wapare tocānacā cūma na catūgoñanemopeere bairo niña. ⁴ Merē marī masīña: Waibutoa toroa, bairi chivoa rii puame camasā na carorije wapare jīcānia na cosenetōomasētīña.

⁵ Toreca, Jesucristo ati yepapu cū cabuiaetaparo jūgoye atore bairo qūñūpī cū pacu Diore: “Mu puame waibutoa riire camasā na cajoemugōjonucūrjērē miñajesoroaetiya. Bairi jīcā rupau yu mu jowu, camasā roro na caātie wapare yu majū na yu canetōōbojaparore bairo ī.

⁶ Camasā roro na caātie wapare regarā, waibutoare pajīārī bero, na riire na cajoemugōjonucūrjērē miñajesoroaetiya.

⁷ Toreca marē ñiña: Atoa yu āniña mu ya tutipu na caīwoatujūgoyecatatorea bairoa, yure mu carotiricareo bairo ātigu,” qūñūpī Cristo cū pacure.

⁸ Moisés ānacū tore bairo cū caātiroticūrīqūē caānie caānimitacūārē, “Dios puame, camasā roro na caātiere regarā, waibutoare pajīārī bero, na riire na cajoemugōjonucūrjērē miñajeso roaetiya,” qūñūpī Jesús Diore. ⁹ Cabero qūñemoñupī Jesús tunu: “Atoa yu āniña, yure mu carotiricareo bairo ātigu.” Atore bairo qūñūpī: “Tirāmūpure cabacu rotirique waibutoa riire joemugōjorique ūnierē jānarī bero, cawāma wame camasārē caroaro mu caātibojapeere ātigu yu baiya,” qūñūpī Jesús. ¹⁰ Jesús puame cū pacu Dios cū carotirore bairo āsupi. Bairo ātiri, cū majūā jīcānia yucupāipū riayupi. Puḡani cārō cū carianemorō boesupa camasā na canetōpeere. Tore bairo Jesús cū caātie jūgori, cū yarā caroarā majū marī ānio joroque āsupi Dios.

¹¹ Nipetiro judío majā yarā sacerdotēa tocānacā rūmu waibutoa rii wāme jetore joemugōjonucūñama. Tie bairo na caātie di rūmu ūno camasā na carorije wapare jīcānia canetōomasētīmiatacūārē, tore bairo ātinucūñama sacerdotē majā. ¹² Jesucristo puame roque camasā roro na caātie wapare netōōyaparo etagu, cū majūā jīcānia yucupāipū riayupi. Puḡani cārō tunu cū carianemorō boesupa camasā na canetōpeere. Āti yaparori bero, ūmūrecóopū āsupi, cū pacu Diotu cariape nūgōāpū ruiacū. ¹³ Topū ruicotei ātiyami mai, cū pacu, Jesús pesuare cū canetōñcārō ūno. ¹⁴ Jesús cū majūā yucupāipū cū cariarique jūgori ñe ūnie cawapa mānarē bairo caāna na ānio joroque na āsupi Jesús Dios yarā caāniparārē. Na puame tocānacā rūmua tore bairo jeto ānicōā ninucūgarāma.

¹⁵ Tie cariape caānoina, Espiritu Santo cūā atore bairo marī ī quetibūjuyami: “Atore bairo īñami Dios:

¹⁶ “Ti yutea caāno yu yarārē cawāma wāme na yu caātibojapee atore bairo nigaro: Na yeri na catūgoñārjērū yu caroticūpeere na tūgoñao joroque na yu ātigu.

Bairo yu caāto, yu caroticūrjērē borā, tiere caroaro cariape ātigarāma.

¹⁷ Na, roro na caātajere masiriyori bero, puḡani tunu tiere yu tūgoñanemoetigu, īñami Dios,” marī ī quetibūjuyami Espiritu Santo.

¹⁸ Bairi roro marī caātajere netōōrīqūē caroaro cariape majū caāmata, ape wāme waibutoa rii marī cajoemugōjorotirije ūnierē marī boetibujorā.

Debemos acercarnos a Dios

¹⁹ Bairi yu yarā, Jesucristo yucupāipū cū cariarique jūgori āmerē Dios ya wii santuariore cajāāetarārē bairoa cārē uwiricarō mano cū mena marī busamasīña. ²⁰⁻²¹ Dios ya wii templo wīpū jutii asero ēñotaricarō jūgoye Dios cū caāni arḡapū sumo sacerdotē cū cajāāetaro bero cajāāusarārē bairo marī āniña. Marī sumo sacerdotē Jesucristo cū cariarique jūgori cū pacu Dios cū caānopū marī ājūgoū ātiyami. Cū berore marī āusagarā marīrē cacationucūparopū. Jesús marī sacerdotē catutuaū majū Dios ya wii ūmūrecóo macā wii jope tūpū marīrē cotei ātiyami. ²² Bairo marīrē cū cacoterōi, marī yeri marī catūgoñārjē mena cū pacu Dios tūpū marī etarōa. Nūcūbūgorique mena ītoricarō mano, bairi tunu tūgoñatutuarique mena uwiricarō mano Diotu marī etarōa marī yeripū mena. Marī rupaūre oco carōa caḡgueri manie mena cosewericarōrea bairo roro marī caātajere care ecoricarā ānirī, Diotu caetaparā majū marī āniña marī yeripū mena. ²³ “‘Mujāārē yu netōōgu,’ cū caīrīcārōrēā bairo marī netōōgumi,” caīrā ānirī tiere marī masiritieticōārōā puḡani tūgoñārīcārō mano. ²⁴ Bairo puame marī boya: Tocānacāpua marī yarā aperārē na marī juātinemoto, āmeo mairīqūē carōa macāājērē na masīnemo joroque īrā. ²⁵ Marī, Diore caīroarā marī cañubue neñanucūrōpūre aperā marī menarē neñaetinucūñama. Narē bairo marī baietiroa. Marī

puame roque jīcārō tūgoñatutuo joroque marī āmeo átiroa. Bairoa nemojāñurō marī āmeo átīcōā ninucūgarā mai, “Marī Quetiupau cū caetapa rāmū cōñarō baiya,” caīrī ānirī.

²⁶ Cajūgoyepū marī Quetiupau Jesūs quetibujurīque caroaro carīape ānajērē masīmirācūā, pūgani tunu roro marī caátīcōāmata, marī carorīje wapa netōñnemo masīā maa. ²⁷ Bairo roro marī caátīcōāmata yua, uwirīque mena Dios cū caīñabesepa rūmurē cacoterāē bairo marī tuabujorā. Aperā cū pesua caāna tutuaro caūrō, caūpetītopū cayasīparārē bairo marī tuabujorā. ²⁸ Apeyera tunu, ni jīcāū ūcū Moīśēs ānacū cū carotīcūrīqūērē caāpeire, pūgarā, o itīarā cūrē na cabusujāata, īñamairīcārō mano cū pajīārocamasīñama judío majā. ²⁹ Caroaro tūgoñāña mai: Netōjāñurō popīye na bairo joroque na átīgūmi Dios cū macū Jesure caīñaterā roquere. “Cristo, Dios macū cū carīarīque jūgori roro marī caátaje wapare netōññupī,” marī ī masīña. Bairo noa ūna cū carīarīque jūgori na carorīje wapare canetōcoparā nīmīrācūā, cū rīire, “Cabūgoro macāājē niña,” na caīata, na yaye wapa popīye tāmūogarāma. Tunu bairoa Espīritu Santo camasārē cajūacū cūārē roro na caīrījē jūgori popīye majū tāmūogarāma. ³⁰ Tunu atore bairo marī masīña marī Quetiupau Dios cū caīrīqūērē: “Yū roque caīñabesepa yū āniña. Yua, carorīje caānarē popīye na bairo joroque yū átīgū,” īñupī. Tunu apero Dios cū caquetibujūropū atore bairo īñupī: “Marī Quetiupau Dios cū yarā na caátajere īñabesegūmī.” ³¹ Bāiri Dios caānicōāninucūā roro caānarē popīye na bairo joroque cū caátīpee roque cauworīje majū niña!

³² Mujāā puame roque mujāā caátīāni jūgorīquere tūgoñanemoña tunu. Tīere masīritīetīcōāña. Jesucristo yaye carīape macāājē quetīre mujāā catūgousarīcaro bero, aperā roro majū mujāārē na caátaje to ānīmīatācūārē, tūgoñānarē bairo tīere mujāā tūgoñanetōcōāñupā.

³³ Jesucristo yarā mujāā caānoi, jīcāārā mujāā mena macāānarē nīpetīro camasā na caīñajoro roro na ī epeyupa aperā camasā. Popīye na bairo joroque na āsupa. Aperā mujāā mena macāāna popīye cabairārē na īñarī butīoro bopacooro na īñāñupā. ³⁴ Preso jorīca wīi na cacūrerīcarā cūārē na mujāā īñamāñupā. Tunu bairoa mujāārē, mujāā yaye apeye ūnīerē roro majū na caēmīamīatācūārē, yerījōrō mena mujāā ānicōāñupā. Ūmrecōropū caānicōānīe mujāā cacūgopee nocārō caroa caānīmājūrījē puamerē tūgoñarī, bairo mujāā baiyupa.

³⁵ Torena, Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuarīje jānaetīcōāña. Tīe jūgori caroaro majū mujāā cabaīpee āñigarō. ³⁶ Jesucristo yarā ānīrī popīye mujāā bāinemogārā. Bairo cabairā nīmīrācūā, roro mujāārē na caātīere tūgoñānarē bairo tūgoñanetōcōāña, Dios cū caborore bairo mujāā caātīmasīcōānīparore bairo īrā. Bairo āna, cū caījūgoyetīcūrīcārōrēā bairo tīe caroare mujāā bocagarā. ³⁷ Bairo cabairo jūgori atore bairo īña Dios ya tutīpu cūārē:

“Yoaro mee majū atīgūmi caatīpau puame. Yowoetīgūmi.

³⁸ Ni jīcāū ūcū yū caīñajoro carorīje cawapa macūrē bairo cū caānīgaata, yū mena tūgoñatutuoācōā nīnucūgūmī.

Yū yayerē cajānarīcū puamerē cū nīñīajesoetīya,” ī quetībujūya Dios ya tutīpu.

³⁹ Marī puame roque tīere cajānarīcārārē bairo marī baīetīya. Bāiri caūpetīetopū caāpārārē bairo marī baīetīya. Jesucristo mena marī catūgoñatutuarīje jūgori, Dios cū canetōñīcārārē bairo caāna marī āniña.

11

Lafe

¹ Dios mena tūgoñatutuarīque atore bairo niña: “Marīrē caroaro cū caātīpeere marī jogūmi cū caīrīcārōrē bairo,” carīape marī caīcotemasīrījē niña. Caroaro marīrē cū caātīpeere mai īñāetīmīrācūā, pūgani tūgoñarīcārō mano carīape cū caīrījērē marī catūgoñarījē niña.

² Tīrāmūpū macāāna marī nīcūjāā ānana Dios mena carīape na catūgoñatutuarīque jūgori na īñājesoyupī Dios.

³ Marī puame Dios mena tūgoñatutuari, atore bairo marī ī masīña cū caātījēñojūgorīquere: Atī yepa nīpetīro macāājērē to baībūiaetao joroque āsupī Dios cū cabusurī risero mena. Bāiri atī yepa macāājē nīpetīrīje Dios cū caátaje marī caīñarījē puame tīrāmūpūre caīñamānjērē marī īñāña.

⁴ Tīrāmūpū macāācū Abel ānacū puame Dios mena tūgoñatutuari, oveja waībūcure pajīārī bero, cū rīire joemūgōjōyupī, Dīore qūīroagu. Cū jūgocu Caīn netōjāñurō caroa wāmerē joemūgōjōyupī Abel. Bairo Abel cū caātīe jūgori Dios puame carorīje wapa cacūgoecure bairo qūīñāñupī. Cū cajoemūgōjōrīje qūīñājesobojayupī Dios. Āmerē yua, Abel cū camanīmīatācūārē, Dios mena cū catūgoñatutuarīque atore bairo ī quetībujūgaro īña: Marī cūā cūrē bairo Dios mena marī catūgoñatutuarīje boya.

⁵ Apeī, Enoc cawāmecūscū cūā Dios mena cū catūgoñatutuarīje jūgori cū neāsūpī Dios cacatīrea ūmrecōropū, marī camasārē bairo cū cabāiyasīetīparore bairo ī. Nī jīcāū ūcū cū bocaesupū, jīcoqueī Dios cārē cū caneátōī jūgori. Dios cū cabusurī tutīpu atore

bairo i quetibujaya Enoc cū cabairiquere: Cū caneáecoparo jūgoye mai, cū mena cū catūgoñatutuarijere İñajesoyupi Dios. ⁶ Ni jicāū ūcū Dios mena cū catūgoñatutuaeticōāta, Diore qūññajeso joroque cū átimasšētīñami. Diotu caágarā puame cariapea atore bairo na caītūgoñarō ñuña: Āniñami Dios. Tunu atore bairo na caītūgoñanemorō ñuña: Caroare na jogami Dios cūrē caborārē.

⁷ Apei, Noé ānacū cāā Dios mena cū catūgoñatutuarije mena netōñupī. Mai, Dios puame cū quetibujayupi Noerē cañña manie cabaipere. Tie cabaipere İñāeticāā, caānorē bairo tūgori, cūmua capairicare qūññoñupī, cū pūnaa mena cabaipere netōgn. Tunu bairoa Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori camasā ati ūmurecōo, macāāna cū caāni yepa caāna Diore caīroaenarē, “Mujāā yasicoagarā,” na i quetibujumiñupī Noé. Bairi yua, ati yepa caruaripaure netōdcoasupa Noéjāā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori.

⁸ Apei, Abraham ānacū cāā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori Dios cūrē, “Ape yepapu ácjya mu yarā mena,” cū caīrjērē tūgori, caroaro cariape cū tūgoyupi. Tere tūgori bero, cū caātore masīēmīcāā, Dios cūrē cū cajopa yepapu ásupi Abraham. ⁹ Tunu bairoa etari bero, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori ape yepapu macāācūrē bairo átiññupī. Waibutoa aseri mena qūñnorīcā wiiri mena āniñesēññupī. Cū macū Isaac, bairi cū pārāmi Jacob cūā torea bairo āniñesēññupā cū berore. “Mujāārē ati yepare yu jogu,” na i busuyupi Dios na cūārē. ¹⁰ Abraham puame Dios ya macā ūmurecōoru caāni macā capetieti macārē ānigu, tore bairo baiñesēññupī ati yepapure. Dios majū cū caqūñnorīcā macārē etagu, tore bairo baicoteyupi Abraham.

¹¹ Tunu apeyera Abraham, “Yure cū caīrīcārōrēā bairo jicā wāme rusaricaro mano yu átibojagumi Dios,” caānorē bairo cariapea i tūgoñañupī. Bairo Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, cū, cū nūmo cāā cabutoa, capūnaacuti masīēnapu na caānimiatacūārē, jicāū na macūcutio joroque ásupi Dios cū camasīrjē mena. ¹² Bairo bairi Dios cū camasīrjē jūgori Abraham cabucu majūpu nimīcāā, macācusupi. Bairo macūcutiri bero, capāārā pārāmerā cusupi. Ūmurecōo macāāna ñocōā, bairi paputiro macāājē paa rupare cōñajātia mano cārō majū pārāmerā cusupi Abraham.

¹³ Na, yu caīquetibujarā ānana Dios narē cū caīrīcārōrēā bairo cabaipetirore İñaesupa ati yepapu mai na caāni rāmūrē. Mai, na cariaro jūgoye tie cabaipere masījūgoyecusupa Dios mena catūgoñatutuari majā ānirī. Torena, useanirīqūē mena, “Ati yepapu caāna mee marī āniña,” i tūgoñañupā. ¹⁴ Bairo caītūgoñarā ānirī, ape yepa na caānipa yepa majūrē camacā ñesēārārē bairo āñupā. Merē tie caroaro marī masīña. ¹⁵ Na caānijūgorica yepare na caītūgoñata, ti yepa na caānijūgorica yepapua tunuábujoricarāma. ¹⁶ Tunuápéyupa. Na puame netōjāñurō caroa yepa majūrē boyupa. “Ūmurecōo macāā yepare cacoterārē bairo āñupā,” İgu ñiña mujāārē. Bairi Dios, “Yu, na pacu Dios yu āniña,” na i tūgoñaboboetiymi. Cū puame merē na caānipa macārē qūñnorīcārōrē bairo átiyucōññupī.

¹⁷⁻¹⁸ Apeyera tunu, Dios puame Abrahamārē, “¿Cariapa yu mena cū tūgoñatutuyati?” İ, cū macū Isaare waibuce pajārī joemugōjoricarore bairo cū átirotiyupi. Abraham puame Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, “Mu caātiroirore bairo yu áperigu,” qūñesupi Diore, cū macū jicāūā cū caānimiatacūārē. Tunu bairoa, “Mu macū Isaac jūgori mu pārāmerā cutigu,” cū, cū caīrīqūē to ānimiatacūārē, Dios cū caīrōrē bairo átibujoyupi Abraham. ¹⁹ Abraham Dios mena tūgoñatutuari yua, “Cū camasīrjē mena cabaiyasiricārā cūrē catiomāñami Dios,” i tūgoñañupī. Abraham cū macūrē cū capajjāgaripaua Dios qūññupī: “Cū pajjāētīcōāña mu macūrē.” Bairo cū caátajere tūgoñarī atore bairo marī i masīña: “Abraham cū macū cariacoatacu tunu cacatire bairo caācūrē cū cāgoyupi tunu,” marī i masīña.

²⁰ Apei, Isaac ānacū cāā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cū pūnaa, Jacob cū jūgocu Esaú cūrē caroaro na cabaipere Diopure na jēnibojajūgoyeticūñupī.

²¹ Isaac macū Jacob cūā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cū macū José pūnaa tocānacūrēā caroare na jēnibojayupi Diopure. Cabucu ānirī yua, cū tuericu mena tuañerī, Diore qūñroayupi.

²² José cūā Dios mena tūgoñatutuari cū cabaiyasiparo jūgoye, atore bairo na İñupī israelita majārē: “Ape rāmu caāno ati yepa Egipto yepare mujāā witigarā. Bairo mujāā cawitiri rāmu caāno, yu rupauri ānajē cūrē mujāā neágarā mujāā caātī yepapu,” na i cūñupī José.

²³ Apera Moisés ānacū pacua cūā Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori Moisés cū cabuiaro bero itiarā muipua majū yasiori cū cāgoyupa, cawīmau caroūaca cū caānoi. Dios mena catūgoñatutuarā ānirī Egipto macāācū rey, “Cawīmarā caūmārē na pajjārecōāña,” cū caīrīqūē caānimiatacūārē, tie uwiesupa. Cū caīrōrē bairo ápeyupa.

²⁴ Moisés cūā cabucu ácupū, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori Egipto macāācū quetiupau faraón macō macūrē bairo cū caānierē cūrē na caīrō boesupi. ²⁵ Bairo puame boyupi: Dios ya poa macāāna popiye na cabairorea bairo cū cūā na mena popiye baigayupi. Jicā yutea cārō carorije macāājē faraón ya wii useanirīqūē mena na caātīnierē İñamicāā, tie re İñajegaesupi. ²⁶ Atore bairo i tūgoñañupī Moisés: “Egipto macāāna na cacāgorije

cawapacutie netōjāñurō caānimajūrījē niña Dios cū cajopau Mesías queti puame roque,” ĩ tūgoñatutuacōāñupī Moisés. Cū puame Dios caroaro cū caátibojapeere masīrī, caroaro mena tūgoñatutuacōāñupī.

²⁷ Cabero Moisés Egipto caāniatacū acoásupi. Ti yepa macācū quetiupau rey cū mena cū caasiarijere tūgoeure bairo tiere tūgoñanetōcōāñupī. Dios mena catūgoñatutuau ānirī cū caátipeere cariapea tūgoñajūgoyeticōā ninucūñupī. Dios cabauecure jīcā cū cū caāñamajūcōārōrē bairo tiere tūgoñajānaesupi. ²⁸ Mai, ti yepare cū cawitiparo jūgoye Moisés Dios mena catūgoñatutuau ānirī bose rūmū qūēnoñupī jīcā ñami caāno. Ti ñami caāno, oveja waibutoare pajīārī bero na riī mena wiiri jope buire na yayewērotiyupi Moisés israelita majārē. Bairo na ātirotiyupi, camasā na camacūcuti jūgorā caāmuarē capajīā acū āngel cū jāāētīcōāto ĩ.

²⁹ Israelita majā cūā Dios mena tūgoñatutuari, Mar Rojo cawāmecuti riare netōāsūpa. Dios cū camasīrījē jūgori riare oco mano maarē bairo boporo cū caātiata wāāpu netōāsūpa tiya ria capariyare. Na bero caānā, narē cañegari majā egipcio majā cūā ti wāā na caātiwārē na cajāāpetiro bero nipetiro ruapeticoāsūpa.

³⁰ Cabero israelita majā Jericō cawāmecuti macārē ēmagarā, ti macā ēñotariaro usaropu basa āmejoreyuparā jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacā rūmū majū. Bairo na caāto, Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori, ti macā ēñotarije ñaapeticoasuparo.

³¹ Bairo ti macā macācō Rahab cawāmecūco caāmua mena caepewapatamirīcō Dios mena tūgoñatutuarije cacūgoo āñupō. Cō puame Israel ya poa macāāna cō ya macārē caāñarutiri majārē caroaro cō ya wiirpu na qūēnoñupō, na pajīārema, ĩō. Bairo Dios mena catūgoñatutuau ānirī aperā cō ya macā macāāna Diore cabaibotiorā mena yasesupō.

³² Nerē ñi quetibujunemocuti mujāārē? Dios mena catūgoñatutuari majā capāārā āñupā bairāpua. Bairo capāārā na caānoi, na nipetirore yu quetibujupeyomasīētīña mujāārē. Jīcāārā na mena macāāna āñupā: Gedeón, Barac, Sansón, Jettē, David, Samuel bairi aperā profeta majā cūā āñupā. ³³ Bairo Dios mena tūgoñatutuari ape macā macāāna mena caāmeoqūērā cūā na ya yepare ēmamasīñupā. Aperā cūā caroaro cariape camasārē na rotimasīñupā. Aperā Dios narē caroaro cū caátipeere cacotejutiena ānirī tiere cūgomajūcōāñupā. Aperā cūārē macāncū macāāna yajījūrā na na ūgaetio joroque āsupi Dios, cū mena na catūgoñatutuarije jūgori. ³⁴ Aperā cūā na wapana narē peero paio caūrōpu narē na cacūremiatacūārē, ūēsupā. Aperā cūā na wapana ñosērīcāpāi mena na capajīāgamiatacūārē, rutimasīñupā. Aperā cūā catutuaena caānimirīcārā, Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori na wapana pajīārī majā poarire na pajīānetōmasīñupā. ³⁵ Aperā carōmia cūā na yarā cariyasicoatana na caānimiatācūārē, Dios cū camasīrījē jūgori tunu na catio joroque cū caānarē yarācūsupa.

Aperā cūārē na pesua popiye na baio joroque na ātiepeyupa. “Diore mujāā catūgoñarijere mujāā cajānaata, mujāārē jāā pajīāreetigarā,” na pesua na na caāmiatacūārē, narē na capajīāgaro ēñotaesupa. Dios mena catūgoñatutuarā ānirī bairo baiyupa. “Marī cariaro beropu tunu catiri roque, caroaro netōjāñurō marī ānajē cutigarā,” ĩ tūgoñārī tore bairo baiyupa.

³⁶ Aperā Diore caīroarā cūārē roro na ĩ boyetieperi na bape epenucūñupa. Āpōā wērī cadenas mena na jiyari, bairi tunu preso jorica wiiripū na cūeri roro majū na ātiepeyupa.

³⁷ Aperā cūārē ūtā rupaa mena na pajīārenucūñupā. Aperā cūārē yiserīcapāi mena na rupauñi recomacāārī na pajure batorenucūñupā. Aperā cūārē ñosērīcāpārī mena na ñosē renucūñupā. Aperā cūā roro majū bopacooro baiyupa. Ñe ūnie cacūgoenarē bairo noo na caboropu āñesēāñupā. Waibutoa oveja, o cabra aserī mena jutii jāñārī roro na caātipacōōrā baiñesēāñucūñupā. ³⁸ Na puame, desierto cayucūmanopu, bairi ūtā yucūpu, bairi ūtā opeepu āñiñesēāñucūñupā. Bairo bopacooro baiñesēāmirīcārē, Dios cū caāñajorore caroarā cañurā majū āñupā. Bairi ati yeparpu macāāna watoare na caāno jesoesupa. Dios tūpu na caāno roque ñuñupā.

³⁹ Bairo na cabaimiatācūārē, ni jīcāū ūcū na mena macācū Dios narē caroaro cū caātigariquere cūgopetiesupi. Dios puame, “Yu mena cariapea tūgoñatutuayama,” ĩ masīmicūā, narē cū caātigaricareo bairo na ātiepeyoesupi mai. ⁴⁰ Atore bairo boyupi Dios: Ti yuteapu macāāna cū cañjūgoyeticūrīqūērē caroaro na catūgoñacoterore boyupi. Na puame, “Marī ape tuti macāāna cūrē caīroari majā mena jīcārōrē bairo Dios netōjāñurō caroare cū caátipeere na cūgopetimasīāto,” ĩ, caroaro na catūgoñacoterore boyupi.

12

Fijemos la mirada en Jesús

¹ Bairi marī jūgoye caānana capāārā Dios mena catūgoñatutuaa ñiorīcārārē camasīrā ānirī nipetirije marīrē roro marī baio joroque caātiere, bairi roro camasā marī caātie macāājē, caroaro caānimasīrotietie ūnierē tocārōā marī jānacōāgarā. Tiere jānarī, Dios

mena tūgoñatutuari, ati yeparu marī caāno ūno mai, cariapea tūgoñāenarē bairo tiere marī tūgoñānetōcōā ānigarā, marī caātore marī caetaparo jūgoye. Caaturi majōcu ñe ūnie cū wāmorē cūgoecu ācū caroaro mena atūmasīñami, cū caatūēmuetaro bero cū cawapatapeere camasī ānirī. Torea bairo marī caāre caroaro boya. ² Jesucristo jicānrē cū marī catūgousaro ñña. Cū, Jesucristo jetoa marī catūgoñatutuari wāmerē cajou majū ññami. Bairo cū jūgori nipetiro cū mena catūgoñatutuari ñe ūnie carorije camāna, jicārō tūni caroarā majū na ānio joroque caācu ññami. Jesús pūame bopacooro netōrō baiyupi yucupāru. Tipāru riau, roro bopacooro cū cabaipeere tūgoñabobori, tie cū cariapeere ēñotari, “To baieticōāto,” tēsupi Jesús. Cū pūame cārē popiye cū bairo joroque na caāto bero, nocārō majū caroaro useanirīqūē mena yerijōrō cū caānipeere masīrī popiye cū cabairiquere netōmasīñupī. Bairo bairo bero, Dios carotimasī cū caruirotu cariape nugōā pūame ruiāsūpi Jesús.

³ Mai, Jesús ati yeparu cū caāno, carorā cārē popiye bairo joroque caānarē roro na ātiāmeesupi. Cariape cū caātiānierē caroaro marī tūgoñagarā. Bairo mujāā popiye baimirācūā, useariteticoāña. Jutieticoāña mujāā caātiānie caroa macāājēre. ⁴ Carorijere caboenarē bairo āna, Jesucristo cū catāmuorīcārōrē bairo roro majūpārā mujāā tāmuetimiña mai. Carorā cañuena mujāārē roro mujāā pajāreetyama mai bairāpua. ⁵ Dios, mujāā cū pūnaa majūrē bairo caānarē mujāā cū caibeyoriquere merē mujāā masiriticoati? Cū ya tutipū atore bairo ī woaturitoyupi Dios:

“Macā, ĩñateeticōāña mu yu cabeyorijere.

Murē yu catutiri rūmu caāno tiere tūgori useariteticoāña.

⁶ Yua, capacu ānirī yu camai ĩñarā yu pūnaarē cariape na yu beyomasīña.

Bairo tunu yu macārē bairo caācārē tutuaro mena cū yu quetibujū masīña, caroaro cū āparo ĩ,”

Ī quetibujūyupi.

⁷ Bairo mujāā pūame Dios, mujāārē cū cabeyorijere tūgousaya. Bairo mujāā catūgousaata, cū pūnaa majūrē bairo mujāā ātīgami. Nī ūcū camacūcū camasī cū macārē cū beyoeticōa baicēmi. Torecu, marī Pacu Dios cūā marī beyomasīñami. ⁸ Bairo mujāārē cū cabeyoeticōāta, cū pūnaa mee mujāā ānibujiorā. Capacu mánarē bairo caāna mujāā tuabujiorā. ⁹ Apeyera marī, cawīmarā marī caāno, marī pacua marī beyonucūwā. Tie na caibeyorijere nūcūbugoro marī tūgonucūwā. Bairo cabairicarā caāna nimirācūā, ĩdopērā marī Pacu Dios pūamerē cū cabeyorijere marī tūgousaetiya? Cū pūame roquere netōjāñurō nūcūbugoriquē mena cū caīrjērē tūgousarotiya, caroa yeri pūna mena ānigarā. ¹⁰ Ati yeparure nocārō yoari yutea mea marī caānipeere marī pacua marī beyo āninucūñama. Na camasīrō cārō marī beyonucūñama. Bairo na caātiāniacūārē, netōjāñurō cū diase beyomasīñami marī Pacu Dios roque, cārē bairo caroarā marī caāniparore bairo ī. ¹¹ Tie ūnie marīrē tutuaro mena na cabeyorijere useanirō marī āperiya. Marī yapapua joroque marī ātiya tipau jetore bairōpua. Cabaimiatacūārē, caberōpū tie na caibeyorijere cariape mena marī catūgousaata, caroaro cariape yerijōrō marī ānimasīgarā.

El peligro de rechazar la voz de Dios

¹²⁻¹³ Bairo cū ricaari, cū ñicārī catutuaecu, Dios cū camasīrjē jūgori tunu cū catinemorōrēā bairo mujāā cūā Dios cū camasīrjē jūgori cū mena tūgoñatutuanemoña tunu. Caroaro cariape āticōā ninucūña. Ricaati ātiānjērē jānacōāña.

¹⁴ Nipetiro camasā mena caroaro yerijōrō ānjēcusa. Tunu bairo carorijere wapa mánarē bairo ānjēcusa. Carorijere wapa cacūgorā pūame marī Quetipauere ĩñamasīētīgarāma. Caroa yeri pūna cacūgorā roque qūñāgarāma. ¹⁵ Mujāā majū tūgoñatutuaō joroque āmeo āsa, tocānacūpua mujāā mena macāāna Dios tupu na caēmuetamasīparore bairo ĩrā. Bairo nī jicāū ūcū mujāā mena macāācū rorije caāticotei cū manicōāto. Rorije caācu cū caāmata, rorije na āticotebujioñmi camasārē. ¹⁶ Nī jicāū ūcū mujāā mena macāācū roro cū rupau caborore bairo cū ātiepeeticōāto. Tunu bairoa Dios yaye caroa wāmerē, “Cabūgoro macāājē ñña,” caīrārē bairo baieticōāña. Esaū ānacūrē bairo baieticōāña mujāā. Cū pūame cū pacu cū camacūcutijūgoricū ānirī, cajūgocure bairo cū cabaiānipeere cūgoypū. Bairo caācū nimicūā, tiere, “Cabūgoro macāājē ñña,” caīrē bairo baiyupi. Jicā bapa űgarica bapa jūgori cajūgocure bairo cū caānierē wapātireyupi cū baire. ¹⁷ Merē mujāā masīña tie bero cū cabairiquere. Dios Esaure caroare cū cajopeere cū pacu cū caīquetibujoro bātioro tūgogamiñupī. Bairo cū cabomiatacūārē, cajūgocū cū caānierē cū baire cū cawapatirericaro jūgori cū yumasīēsupi cū pacu. Tutuaro mena otimicūā, cajūgocure bairo cū caānimirīqūērē tunu cūgomasīēsupi Esaū.

¹⁸ Mujāā, marī ñicūjāā israelita majā ānana na caīñarīcā wāme ūnierē mujāā ĩñaesupa. Na pūame Moisés ātāpū cū caānitoye, ĩñāñupā ātāū paio caūrōrē. Tie caīrjē buseri jūgori canaitīrjērē ĩñāñupā. Tunu bairoa wīno cūā tutuaro capapuriyere ĩñāñupā. ¹⁹ Tunu bairoa marī ñicūjāā israelita majā ānana na catūgorica wāme ūnie trompeta tutuaro cabūgoro

cārō Dios cū cabusurojorique cūārē mujāā tūgoesupa. Bairo mujāā cabaimiatacūārē, na puame roque tie busurique paio cauworijere tūgoyupa. Bairo uwiri, Dios narē yoaro cū cabusūānorē boesupa. Tocārōā cū jāna rotiyupa Diore. ²⁰ Dios cū caroticūrīqūērē dope átijīātiemirā, tore bairo īñupā Diore. Mai, atore bairo īñuparō Dios narē cū caátiroticūrīqūē puame: “Ni jīcāū ūcū ati ūtāūrē capeañaurē ūtā rupaa, o āpōā besuro mena cū pajīārocacōā rotiya. Ni ūcū waibucū ūcū cūārē tore bairo ātirotiya,” īñuparō. ²¹ Nocārō majū īña casurique caānoi, Moisés cū majū cūā atore bairo īñupī: “Būtioro uwiri yu nanacapurā,” īñupī.

²² Mujāā roque narē bairo mujāā baietiya. Ḥmurecōoru caāni ūtāū buipū caāni macā Jerusalén cawāmecuti macā Dios cacaticōāninucūū ya macāpū caāniparā majū mujāā āniña. Aperā cūā nocārō capāārā majū Diotu macāāna āngelea majā neñapori Diore cabasapeorā na caānopū caāniparā mujāā āniña. ²³ Tunu bairo Dios pūnaarē bairo caāna, caānijūgorā Ḥmurecōoru Dios ya pūrōpū cū yarā caānarē cū cawoaturicarā na caneñarōpū caāniparā mujāā āniña. Dios camasā nipetiropure cañabesei majū tūpū mujāā etagarā. Caroarā na ānio joroque cū caātana tūpū mujāā etagarā. ²⁴ Tunu bairo Jesutu mujāā etagarā, caroa wāme cawāma wāme marīrē caātibojacūrīcū tūpū. Jesús puame yucāpāipū cū cariarique jūgori cū rīi mena marī carorije wapare cosericarore bairo marī tuao joroque marī āsupi. Abel cū carīi rerique puame āmeoqūē āmerīqūērē bairo ātaje tuayupa. Bairi Abel ānacū cū carīi rerique netōjāñurō caānimajūrījē āñupā Jesús yaye rīi puame roque.

²⁵ Torecū, Jesús marīrē caquetibūjūre caroarō cū marī tūgosagarā. Moisés ati yepa macāācū ānacū Dios yayere marī ñicūjāā ānanarē cū caquetibūjunetōrījērē tūgogaesupa. Bairi dope bairo netōmasīesupa. Marī roque na netōjāñurō bairā majū marī netōmasīēna, Ḥmurecōoru macāācū marīrē cū caquetibūjūgarijere marī catūgogaeticōāta. ²⁶ Tirāmupū jī yuteapure Dios cū cabusuro jūgori ati yepa tutuaro to yuguio joroque āsupi Dios, Moisés ānacū cū caāni yuteapure. Bairi āmerē tunu atore bairo īnemoñami Dios: “Pūgani cārō tunu yu cabusurije mena ati yepa to yuguio joroque yu ātigu. Āmerē ati yepa jeto meerē, Ḥmurecōoru cūā to yuguio joroque yu ātigu,” īñami. ²⁷ Bairo cū caāta, atore bairo īgnū ĩcūmi Dios: Ati Ḥmurecōo macāājē nipetiro cū caātaje, yepa cayuguirije ūnie mena yasipeticoagaro. Bairo ati Ḥmurecōo macāājē nipetirije cū caātaje cū cayasiro bero yua, Dios marī Quetiupay cū caāno macāājē jeto tuagarō.

²⁸ Dios cū carotimasīrīpau, marīrē cū cacūbojaripau jeto tuagarō. Bairo tiere tūgoñarī, Diore, “Mū ñujāñūña jāā mena,” marī caībasapeoro ñuña. Torecū, caroarō cariape ātīāñajē, carē iroarique Dios cū caññajesori wāmerī majūrē marī caātīāno ñuña. ²⁹ Peero tutuaro mena caārī peero apeye ūnierē caārerorea bairo Dios cūā tutuaro mena marī carorije wapare caññabesemasī majū ñiñami.

13

Cómo agradecer a Dios

¹ Mujāā puame jīcāū pūnaa na caāmeomairōrē bairo mujāā cūā āmeo majānaeticōāña. ² Tunu bairoa aperā camasā mujāā ya wii caññañesēārā cūārē caroarō mena na bocāri na qūēnonucūña. ¡Tame, mujāā mena macāāna jīcāārā, āngelea majārē camasīēna nimirācūā, caroarō na bocāri na qūēnoñupā na wiiripū!

³ Preso jorica wiirū caāna cūārē na mujāā masiritiepa. Mujāā cūā preso jorica wiirū caāna mena ānarē bairo tūgoñaña. Na juātinemoña. Roro caātiecoricarā cūārē na tūgoñaña. Ape rāmū mujāā cūā narē bairo mujāā tāmūobujiorā, ati yepayū mujāā caāni rāmū caāno. Bairi na īñamairōtiya.

⁴ Tunu apreyera cawāmo jiyaricarārē nipetiro na mujāā caññanucūbugoro ñuña. Roro āmeo ātiepeeticōāña. Caroa wāme ātaje jetore ātīāña. Dios puame īñabesegūmi roro caāmeo ātieperi majārē. Canamocūna, canūmo māna cūā roro na caātie jūgori popiye na baio joroque na ātīgūmi Dios.

⁵ Dinero pūrōrē cabonetōrārē bairo baieticōāña. Āme ati yepayū āna, mujāā cacūgorije mena yeri ñucōāña. Atope bairo Dios cū caññācā wāmerē tūgoñaña: “Mujāā yu aweyoetigu. Mujāā yu juātinemonucūgu,” īñupī Dios. ⁶ Bairi yua, pūgani cārō tūgoñarīcārō mano atore bairo marī ī masīña:

“Marī Quetiupay marī juātinemogūmi.

Bairi ni jīcāū ūcū yure roro caātīgayre yu uwietiya,” marī ī masīña.

⁷ Bairi mujāārē caññubuejūgori majā, aperā Dios yaye quetire mujāārē caquetibūjūricarā na cabairique cūārē caroarō tūgoñaña. Na puame popiye baimirācūā, Jesucristo mena tūgoñatutuacōāñupā na cariarī rāmūpū. Mujāā cūā Jesucristo mena na catūgoñatutuaricarorea bairo cū mena tūgoñatutuacōā āninucūña.

⁸ Jesucristo cañinjügoripaꝑua caroaro cariape caãcũ añupĩ. Āme cããrẽ bairoa nicõã ninucũñami. Bairi cãã nicõã ninucũgami tocãnacã rãmua. Cũ yeri cã catãgoñarijẽ wasoetiya. ⁹ Bairi mujãã nipetiro ape wãme quetibujerique ùnierẽ tãgousaeticõãña. Dios cã camairijẽ mena yeri tutuarã marĩ ãnio joroque caãto ñuña. Ūgarique wãmerẽ besecõñari na caugarotirore bairo marĩ caãto mee, marĩ yeri tãgoñatutua joroque marĩ átiya. Tie caãtirotirije dope átimasã maniña, cañumiatacããrẽ.

¹⁰ Marĩã, Jesucristo yucãpãiru cã cariarique jügori ape wãme waibũcu joemugõjoriquere cacügorãrẽ bairo marĩ baiya. Nipetiro sacerdote majã tirãmũpu macã santuariore capaacoteri majã ùna pũame roque jĩcã wãme ùno cãgomasietĩñama marĩ canetõrĩcã wãmerẽ. Moisés ãnacũ cã caãtiroticũrĩquẽrẽ na cabonetõrõ jügori, marĩ, Jesucristo ya poa macããna mena narẽ ãnimasã maa. ¹¹ Bairi sumo sacerdote jeto waibũtoa riire santuariopũ jeãmasĩñami, roro camasã na caãtie wapare Dios cã camasiriyobojaparore bairo ĩ. Waibũtoa rupauri ãñajẽ puamerẽ ti arua santuario camano, ti macã jügoyerũ tiere joenucũñupã. ¹² Torecu, Jesús cãã roro yucãpãiru cã cariarique jügori, macã camanopũ riayupi, cã ya poa macããnarẽ cã riĩ jügori carorije wapa mãna caroarã Dios ya poa macããna majũ na ãmarõ ĩ. ¹³ Bairi cabũcu wãme átajere jãnarĩ marĩ cãã Jesús cã cabairicarorea bairo popiye baimirãcũã, tiere tãgoñaenarẽ bairo marĩ catãgoñanetõrõ ñuña. Marĩ Quetiupau Jesure roro popiye cã na caãtoreã bairo marĩ cããrẽ aperã roro marĩ na caãtieperijere marĩ ãñotaetigarã. ¹⁴ Marĩã, ati yepapure jĩcã macã tocãnacã rãmua caãnicõãninucũpã macãrẽ marĩ cãgoetiya. Bairi ape macã Dios ya macã tocãnacã rãmua caãnicõãninucũpã macãrẽ camacãránarẽ bairo caãna marĩ ãniña.

¹⁵ Bairi tocãnacãnia marĩ Pacũ Diore, bairi Jesucristo cããrẽ basapeorotiya. Marĩ cabasapeorije waibũtoa riire marĩ cajoemugõjorije ùnie niña. Bairi marĩ risero mena, “Jãã Pacũ, mũ ñumajũcõãña jãã mena,” cã marĩ caĩbasapeope niña. ¹⁶ Caroa wãme camasã mena átiãñajẽrẽ masiritieticõãña. Tunu bairoa aperã camasãrẽ mujãã cacügorije mena na cabopacarijere na juãtinemonucũña. Tie waibũcu riire joemugõjorãrẽ bairo mujãã caãtie niña. Tie ùnie roquere ññajesoyami Dios.

¹⁷ Torena, mujããrẽ carotiri majãrẽ caroaro mena na yuya. Caroaro mena na carotirijere ása. Na pũame yerijãricãrõ mano caroaro ññacotenucũñama mujããrẽ. “Marĩ paarique cããrẽ ññabesegumi Dios,” ĩ tãgoñari, tore bairo átinucũñama mujããrẽ carotiri majã pũame. Bairi mujããrẽ carotiri majã na caññajesoparo ñurõ caroaro mena na paabojanucũña. Mujãã capaarijere na ññajesoeio joroque ápericõãña. Bairo mujãã caãpericõãta, ñe ùnierẽ caãperãrẽ bairo mujãã tuabujorã.

¹⁸ Bairi apeyera tunu, jããrẽ Diopure mujãã jẽnibojagarã. Pũgani tãgoñariãrõ mano jãã masĩña merẽ caroaro yerijõrõ jãã catãgoñariquẽ cutiere. Nipetiropure caroaro cariape jãã caãtiãnimasiẽpere jãã boya. ¹⁹ Bairi apeyera Diopure yũ mujãã cajẽnibojanucũrõ yũ boya. Bairo yũ mujãã cajẽnibojaro, mujãã tũpu yoaro mea tunu yũ ãnio joroque Dios cã áparo ĩrã, yũ mujãã jẽnibojawa.

Bendición y saludos finales

²⁰ Dios pũame caroaro yerijõrõ caññajẽcũcu niñami. Tunu bairoa marĩ Quetiupau Jesucristore cariacoatacu cã caññimiatãcããrẽ, tunu cã catio joroque caãtacu niñami. Marĩrẽ, oveja coteri majõcure bairo caãcũ, Jesús cã cariarique jügori jawãma wãme Dios cã yarãrẽ cã caãtibojerique caãnicõãninucũpeere caãnorẽ bairo to tuao joroque caãtacu niñami Dios. ²¹ Bairo caãtacu pũame nipetiri wãme mujããrẽ jĩcãrõ tũni ñe ùnie wapa cacügoenarẽ bairo caãna mujãã cã áparo. Bairo cã caãto, nipetiro cã cabori wãme ùnie jetore caroaro mujãã átimasigarã. Bairi marĩrẽ cã caãtigari wãme cãrõ marĩ cã áparo Jesucristo jügori. Bairi atore bairo marĩ ñña: “Jesucristore marĩ cabasapeorije to petieticõãto. Bairoa to baiãto,” marĩ ñña. ²² Yũ yarã mujããrẽ ñña: Atie queti petoaca mujããrẽ yũ caquetibujũwoatujorijere caroaro yerijõrõ tãgopeoya.

²³ Bairi apeyera, atiere mujãã camasĩrõ yũ boya: Marĩ yau Timoteo cãã merẽ preso jorica wiĩpu caññimiatacu witiyupi. Bairi ato yutu tãmurĩ cã caetaata, cã mena yũ atĩgu mujããrẽ yũ caññauatĩ rãmurẽ yua.

²⁴ Bairi nipetiro mujããrẽ cajũgoñubueri majã, aperã Dios ya poa macããna nipetiro cãã na ñuato. Ati yepa Italia yepa macããna cãã mujããrẽ butiro ñurotijoyama.

²⁵ Mujãã nipetirore caroa macããjẽ, caroare cã jonemoato Dios.

Tocãrõã niña atie yũ cawoaturije.

Carta de SANTIAGO

Saludo

¹ Yu, Santiago, marí Pacu, bairi marí Quetiupau Jesucristo mena na paabojari majõcu ãnirĩ, ati carta mena mujãärê woajou yu átiya. Mujãä, Israel yepa macãäna, puga wãmo peti rupore puga pëñirõ cãnacã poari majũ caãnimiricãrã, ãmerê nipetiropu caãbataricarãrê mujãä woajou yu átiya.

La sabiduría que viene de Dios

² Mujãä, yu bairãrê bairo caãna, yu yaye quetire tãgopeoya mai: Ape rãmu mujãärê roro tãmuorĩqũe caetaata, tie mena tãgoña yapapuaeticõãña. Tiere useanirĩqũe mena mujãä catãgoñarõ ñuña. ³ Noo ricaati mujãärê caetari rãmu caãno, “¡Ñugaro! ¡Dios mena tãgoñatutuari yua, marí nacãcõãgarã!” mujãä caãta, nemojãñurõ mujãä tãgoñanetõomasigarã. Merê mujãä masiña tiere. ⁴ Bairi tie tãgoñatutuariquere caroaro majũgoya, mujãärê ñe ñnie to carusaetiparore bairo irã. Bairi nocãrõ majũ catãgoñanetõomasirã ãnirĩ, camasã cañurã ñe ñnie ãnimasirĩqũe carusaena majũ mujãä ãnigarã.

⁵ Bairi ni jicãũ ñcũ jicã wãmerê camasĩpeyoecu cã caãmata, Diore cã jënimasiñami. Bairo cã cajëniata, cã jogumi Dios cã cajëñirijërê. Camasã nipetiro nocãrõ na caboro cãrõ masirĩqũerê na jogumi, cã na cajëniata. “¿Nopëirã tocãrõ majũ mujãä jëniñati?” ñetĩgumi Dios. ⁶ Bairãpua, “¡jãärê joecumi!” ñ tãgoñaena, jëniña. Dios mena tãgoñatutuari mujãä cajëñirõ boya. Dios mena catãgoñatutuauca puaeme ria capairiya oco turire bairo niñami. Wĩno jũgori tiere aperopu, aperopu capapubatorerore bairo niñami. ⁷⁻⁸ Bairo caãcũ jicã rãmu jicã wãmerê boyami cãrê Dios cã caãtibojapeere. Ape rãmurê bairo boetiyami. Bairo jeto tãgoñanucũñami. Bairo catãgoñau puaeme, “Yu caborore bairo jeto átigumi Dios,” ñ masiëcãmi.

⁹ Tunu apeyera ni ñcũ cabopacau nimicãã, Jesure caĩroau puaeme cã useaniãto. Cã roque Dios cã caĩñajoro puamerê cabogoro macããcã mee niñami. ¹⁰⁻¹¹ Capee cacãgou puaeme oó yoaro caãmerõrê bairo caãcũ niñami. Muipũ butiro cã caasiro jũgori, oó yoaro mee jĩniyasicoyaya. Torea bairo baigarãma na capaarije watoa capee apeye ñnierê cacãgorã puaeme. Na cãã yasicoaagarãma. Bairi ni jicãũ ñcũ capee cacãgou Jesure caĩroau cã caãmata, cã useani tãgoñaãto. “Capee yu cacãgomiatacããrê, Dios cã caĩñajorore yu yaye caãnimajũñijê mee niña,” qũĩ useani tãgoñaãto.

Pruebas y tentaciones

¹² Useanirĩ niñami ni jicãũ ñcũ wãtĩ cãrê cã caĩbusujãñijërê tãgomicãã, catãgoñanetõmasĩ majũ. Bairo caãcũ majũ cã caãnoi, Dios puaeme cã mena cã catãgoñatutuarijere masimajũcõãñami. Bairo masirĩ yeri capetieti pũnarê cã jogumi, cãrê camairãrê cã caĩjũgoyeticũñicãrõrêã bairo yua. Tie cã cajorije puaeme corona, caatueperi majõcu cã canetõñijê wapa cã cawapatari beto corona beto netõjãñurõ caroa majũ niña.

¹³ Tunu bairoa Dios puaeme carorije caãpei niñami. Tunu ni ñcãrê carorijere caãtiroti mee niñami. Bairi ni ñcũ rorije cã catãmuorĩ rãmu caetaro, Diore roro jõbũ tãgoñaeticõãto. “Dios puaeme roro yure áti ññau ãcumi, ¿dope bairo cã ãcuati ãni? ñ,” qũĩ tãgoñaeticõãto. ¹⁴⁻¹⁵ Bairo puaeme roque niña, ni jicãũ ñcũ roro cã catãmuoata: Caãñijũgoripaure cã majũã cã catãgoñarjê mena roro átigayami. Tie cã catãgoñarjê caetapetiro yua, cã caãtigarijere átimasicõãñami. Bairo cã caãticõãmata, Dios tãpu ãmasiëtĩgumi. Cayasiricure bairo tuagumi yua.

¹⁶ Bairi mujãä, yu bairãrê bairo caãna, yu camairã, cariape tãgoñaña. “Dios puaeme roro marirê áti ññau ãcumi,” caĩtãgoñarãrê bairo baeticõãña. Na majũã itorã átiyama, bairo na caĩtãgoñaata. ¹⁷ Ati yepa macããjê cañurjê nipetirijê caãnie, Dios jõbui caãcũ marirê cã cajorique majũ niña. Muipũre, bairi ñocõã cããrê caqũëñoricũ cã cajorique majũ niña. Cã puaeme tiere ape wãme átiwasoetiyami. Cañuu majũ nicõã ninucũgumi tocãnacã rãmu. ¹⁸ Torecu, cã pũnaarê bairo marí ãnio joroque marí ámi, cã cabojũgoricarorea bairo. Cã yaye quetire cariape caãnierê marí masiõwĩ, yu pũnaa caãñijũgorã na ãmarõ, ñ.

La verdadera religión

¹⁹ Bairi mujãä, yu bairãrê bairo caãna, yu camairã, tãgopeoya yu caĩñijërê: Mujãä tocãnacãũpua caroaro tãgopeoya caroa queti na caquetibũjuriere. Cotericarõ mano tãgousaya. Bũsũgarã jũgoye puaeme mujãä yeripu tãgoñaña mai. Jicoquei ñ wiyoteticõãña. Tunu bairoa asiarique cããrê jicoquei asiaticõãña. ²⁰ Dios puaeme caasiau cã caãtiere ññajesoetiyami. Bairi marí caasiaro boetiya. ²¹ Bairi nipetirijere roro mujãä caãtiere jãnacõãña.

Mujãã yeri pûnapu paio roro mujãã catûgoñarîjê cûârê pugani tûgoñanemoeticôãña. Caroaro mena tûgoasaya Dios yaye queti mujãã catûgousajûgoriquere. Tie quetire tûgousarã yua, roro mujãã cabairijere mujãã netôcôãgarã.

²² Bairi Dios yaye quetire tûgorique jeto boetiya. Tere tûgori bero cû caãtirotirije cûârê marî caãto ñuña. Tore bairo mujãã caãpericôãta, mujãã majûã caãtorârê bairo mujãã baibujiorã. ²³⁻²⁴ Dios yaye quetire tûgomicãã, cû caãfirore bairo caãpei puame atore bairo niñami: Jicãũ ùcũ caãmũ êñoorôpu cû riapêre caãñaurê bairo niñami. Bairo iñari bero, ãmejorenucã, tocãrôã yoaro mee masiriticoacumi cû riapê cû cabauatajere. Cûrê bairo niñami Dios yaye quetire tûgomicãã, cû carotirijere caãpei. ²⁵ Apei puame Dios yaye quetire tûgori bero, tere masiritiyami. Bairo masiritietiri yua, Dios cariape cû carotiriquere ñe ùnie rusatore bairo tûgoñanucûñami. Tie cû carotirique puame caroaro marî yeri cutio joroque marî átiya. Bairi Dios cû carotiriquere caãtiãcũ ãnirî, tere jãnaëtîñami. Cû roque useanirîqûê mena cû caãtiere átimasãgumi.

²⁶ Tunu bairoa ni ùcũ, “¡Diore camasî yu ãniña!” caï nimicãã, noo cû caboro roro cû caãrîjêrê cû cajãnamasîeticôãta, cû majûã itou átiyami. Bairo cû majûã caãtoare bairo cû caãno jûgori yua, “¡Diore camasî yu ãniña!” cû caãrîjê puame wapa maa. ²⁷ Bairo átaje puame ñuña: Roro cabairãrê, camasã uparã mânarê, bairi cawapearã rômirî cûârê caroaro na marî cajuáatinemorô ñuña. Tunu bairoa ati yepa macããna roro na caãtore bairo marî caãpero ñuña. Tore bairo marî caãpata, Diore camasîrã majû marî ãnigarã, Dios cû caãñajoro.

2

Advertencia contra la discriminación

¹ Mujãã, yu bairãrê bairo caãna, yu camairã atore bairo ñinemoña mujããrê tunu: Mujãã, marî Quetiupau nocãrô caroure caãroarã ãnirî, nipetiro camasãrê jicãrôrê bairo na iñaña. Pairo cadinero cãgori majã, cacûgoena cûârê nucãbûgoeticôã na baieticôãña. Jicãrôrê bairo na iñaña. ² Í cõñarî mujããrê yu quetibujupa mai: Jicã rãmu jicã poa macããna na cañubuenearî rãmu caãno jicãũ caape cacãgoũ jããetayupu. Cû puame anillo oro betoori, bairi caroa jutii cûârê cajãñaátacu ãñupũ. Cû bero cabopacau, cabucu juti cajãñaátacu cûã jããetayupu. ³ Bairo na cajããetaro iña, atore bairo quũñuparã caroa jutii cajãñaarê: “Ato ruiya caroparupũ,” quũñuparã. Apei cabopacau puamerê: “Mu noo mu caboro nucûña,” o “Toa yeparu ruicôãña,” quũñuparã. ⁴ Bairi mujãã cûã tore bairo mujãã caãpata, ñuëtîña Dios cû caãñajoro. Mujãã, “Ãni puame caãnimajûũ ãcũmi,” írî, roro caãmeoññabeserãrê bairo mujãã baibujiorã, bairo mujãã caãpata. Roro catûgoñarîqûê canarê bairo ána, tore bairo mujãã átibujiorã.

⁵ Mujãã, yu bairãrê bairo caãna, tûgopeoya atiere: Ati yepa macããna cabopacarãrê na beseyupi Dios, cû mena butiuro na, catûgoñatutuarã majû na ãnio joroque î. Tunu bairoa na cûã cû carotimasarîpau caãna na caãñiparore bairo î, na beseyupi. Cû cañjûgoyeticûrîcãrôrêã bairo nipetiro camasã cû camairã cû tupu na caãno bojûgoyupi. ⁶ Bairo Dios cabopacarãrê cû cabomiatacããrê, mujãã puame narê na tûgoñaboo joroque na mujãã átinucûña. ¿Cadinero cuna puame mee mujããrê tutuaro na roti epeetinucûñati? ¿Na mee mujããrê ñerî quetiuparã caññabeserã tupu na ñeãpérinucûñati? Na ùna roque bairo mujãã átiepenucûñama. ⁷ Nipetiro camasã, “¡Jesucristo yarã niñama!” mujããrê iñama. Bairi mujãã puame cû wãme, caroa wãmerê cacûgorã nimirãcũã, ¿nopêirã Jesucristo wãmerê caãboyetiepenucûã puamerê na mujãã boyati?

⁸ Marî Quetiupau cû caroticûrîqûê caãnimajûrîjê atore bairo quetibujupa cû ya tutupu: “Mu mena macããcûrê cû maiña mu rupaure mu camairôrêã bairo,” í quetibujupa. Bairi mujãã puame tore bairo jeto mujãã caãpata, nipetiro camasã cabopacarãrê, bairi cadinero cuna cûârê jicãrôrê bairo marî, cariape caãnarê bairo mujãã ãnibujiorã. ⁹ Tore bairo nipetiro camasãrê jicãrô tûni na mujãã caãroaeticôãta, roro caãna mujãã ãnibujiorã. Bairi carorije cawapa cûgorãrê bairo mujãã tuabujiorã. Dios yaye cû caroticûrîcã wãmerê caãperã ãnirî yua. ¹⁰ Torecu, ni jicãũ ùcũ Dios cû caroticûrîqûê caape wãmerê caroaro átipecomicãã, baipua jicã wãmerê cû caãpericôãta, nipetirije Dios cû caroticûrîqûêrê canetôõnucããrê bairo tuayami. Nipetirije carorije wapa cacûgoure bairo tuayami yua. ¹¹ Dios puame atore bairo icûñupî: “Mujãã numoa caãmerãrê na ñe epeeticôãña.” Tunu bairoa ape wêẽpu atore bairo icûnemofupî: “Camasãrê na pajãreeticôãña,” icûñupî. Bairi ni ùcũ aperã numoarê cañe epeetinucûũ nimicãã, camasocure capajãrî majôcu cû caãmata, nipetirije Dios cû caroticûrîqûêrê cabaibotioure bairo quũñagumi Dios.

¹² Bairi mujãã, Dios cû caquetibujucûrîqûê jûgori caññabese ecoparã ãnirî, caroaro ãnajêcusa. Caroa wãme busuya. Carorije iêticôãña. Cû caroticûrîqûê puamerê marî caãpata, caroaro marî ãnimasãgarã. ¹³ Bairi noa ùna aperãrê bopacooro na na caññaeticôãta, na cûârê

bopacooro na iñaetibujiomi Dios, na caátajere iñacõñarí na cū caññabeseri rãmure. Apherãre bopacooro caññarã puame roque caroaro netõgarãma ti rãmure.

Hechos y no palabras

¹⁴ Mujãã, yu bairãre bairo caãna, ni jicãũ ucũ, “Dios mena yu tũgoñatutuaya,” caí nimicũã, caroaro átajere cū caãpericõãta, cū caññijẽ wapa maniña. ¿Bairo cū caññijẽ jũgori caroaro cū netõããti? Netõcũmi. ¹⁵ Atore bairo mujããre ñi quetibũju cõñapã mai: Mujãã yau jicãũ, o mujãã yao jicãõ jutii mani, ugarique mani cabairã nibujiorãma. ¹⁶ Bairi ni ucũ mujãã mena macããcũ narẽ bocãri atore bairo na iñujuomi: “Caroaro ãña. Tũgoñarĩquẽ paleticõãña. Ugariquere, jutii cũãrẽ tãmurĩ mujãã bõcagarã,” na iñujuomi. Bairo iñicũã, na cabopacarijere na joetibujuomi. Bairo cū caññijẽ wapa maniña. ¹⁷ Torea bairo ni ucũ, “Dios mena yu tũgoñatutuaya,” caí nimicũã, apherãre bopacooro iñarĩ na cū cajuãpericõãta, cū caññijẽ wapa maniña.

¹⁸ Bairo yu caññõĩ, jicãũ mujãã mena macããcũ atore bairo iñujuomi: “Jicããrã, ‘Dios mena marĩ catũgoñatuturo jeto ñuña,’ i quetibũju yama. Apherã iñama: ‘Marĩ catũgoñatuturo jũgori mee, caroaro marĩ caãto roque ñuña,’ i quetibũju yama,” iñujuomi jicãũ mujãã mena macããcũ. Bairo cū caññiatacũãrẽ, atore bairo cū ucũrẽ ñuña: Yu puame caroaro mu caãtiere iñaetĩri, “Dios mena catũgoñatutuauã ãcũmi,” murẽ ñi masĩetĩña. Cariapea yu caãtiere mu caññarĩjẽ jũgori roque, “Caãnorẽ bairo Dios mena tũgoñatutuayami,” yu mi masĩcõãña. ¹⁹ Tunu bairoa, “Dios jicããũ niñami marĩ caññõau. Apei maniñami,” mi masĩña. Bairo mu caññasĩrõ ñumirõcũã, caroaro etaetĩya. Wãti yeri pũna cãã, “Dios jicããũ niñami,” i masĩcõãñama. Bairo irã, nanarĩ uwirãma.

²⁰ Bairi, “Dios mena yu tũgoñatutuaya,” caí nimicũã, caroaro átajere cū caãpericõãta, cū caññijẽ wapa maniña, Dios cū caññajoro. ¡Tame! ¡Mu puame catũgoñamasĩcũrẽ bairo mu tũgoñaña! ¿Marĩ ñicũjãã na cabairiquere mu masiriticoati? ²¹ Marĩ ñicũ ãnacũ, Abraham puame, cū macã Isaac cū pajĩãrĩ, cū rupaũri ãnajẽrẽ joemugõ jogamiñupã, Dios cũrẽ cū carotĩro. Bairo cū caãtigarijere iñarĩ, Dios puame, “¡Bairo ápericõãña!” quĩri, carorije wapa cacũgoecure bairo quĩñañupũ Dios Abrahãrẽ. ²² Torea, Abraham cū caátajere tũgoñarĩ atore bairo mujãã i tũgoñamasĩña Abrahãrẽ: “Caroaro cū catũgõusarique jũgori Dios mena cū catũgoñatutuarijere cū áti iñoñupĩ Abraham Diore. Tunu bairoa cū caátaje jũgori Dios mena cū catũgoñatutuarijere puame ñe ñnie rusaeto tuayupa Abrahãrẽ,” mujãã i tũgoñamasĩña. ²³ Torea bairo i quetibũjuayupa Dios ya tutipũ na caquetibũjuwocũrĩquẽ: “Abraham Diore cū catũgoñatutuarijere jũgori carorije cawapa cũgoecore bairo quĩñañupĩ.” Bairi, “Abraham, Dios bapa majũ niñami,” quĩñuparã nipetiro camasã cũrẽ.

²⁴ Bairo Abraham ãnacũ cū cabairiquere tũgoñamasĩrĩ, atore bairo mujãã nipetiro mujãã i masĩña: “Ni jicãũ ucũ Dios mena cū catũgoñatutuarijere jeto meerẽ caroaro cū caãtie cũãrẽ átirotiya, carorije wapare cacũgoecure bairo tuagu, Dios cū caññajoro,” mujãã i masĩña. ²⁵ Tunu Abraham ãnacũrẽ bairo baiyupo apeo Rahab caãmua mena caepewapatamirĩcõ cãã. Cõ puame cõ ya macãrẽ Josue cū caññarutirojtjoricarãrẽ na yasio cũgoyupo cõ ya wiipũ, yu yarã narẽ na pajĩãrema, iõ. Cabero maa cũãrẽ na iñoñupõ na carutitunuaãpãwãrẽ. Bairo cõ caãtore iñarĩ, Dios puame carorije cawapa cũgoecore bairo cõ iñañupĩ. ²⁶ Bairo bai yua, marĩ rupaũru marĩ yeri pũna camanicõãta, cariyasicoatanarẽ bairo marĩ ãniña. Torea bairo, “Dios mena marĩ tũgoñatutuaya,” caññã nimirãcũã, caroaro átajere marĩ caãpericõãta, marĩ caññijẽ wapa maniña. Cariyasicoatanarẽ bairo marĩ ãniña Dios cū caññajoro, caroa ñnierẽ caãperã marĩ caãmata yua.

3

La lengua

¹ Mujãã, yu bairãre bairo caãna, tũgopeoya mujããrẽ yu caquetibũjurijere: Capããrã majũ na caãno boetiya mujããrẽ caquetibũjuparãrẽ. Merẽ mujãã masĩña: Jãã ñna quetibũjuri majãrẽ netõjãñurõ jãã caátajere iñacõñarĩ jãã iñabesegumi Dios. ² Marĩ nipetiro jicã rãmure roro marĩ átinucũña. Bairi ni jicãũ ucũ jicã wãme ñno rorije caicẽcũ puame caroã majũ niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ, roro cū catũgoñarĩjẽrẽ eñnotamasĩcõãñami.

³ Mujãã yu quetibũju cõñapã mai: Marĩ caballore cū riseropũ ãpõã betore tujããrĩ, ti beto mena jũgori cū marĩ tũgãñe tunuonucõmasĩña. Caballo pai cū caññimiatacũãrẽ, ti betoaca mena jũgori cū marĩ tũgãñe tunuonucõmasĩña. ⁴ Torea bairo niña cũmua capairiya riare capẽñarĩcã cãã. Ti cũmua pairi cũmua caññimiatacũãrẽ, bairi tunu wĩno tutuaro capapu jogamiatacũãrẽ, ti cũmuarẽ cawatũpu puame noo cū caboropũ watujo masĩñami õcãpãĩãcã, tiare watujoricapãĩãcã mena jũgori. ⁵ Torea bairo niña marĩ ñemerõ cãã. Õcãrõãcã nimirõcũã, capee busumasĩña. Peero cãã õcã peeroaca mena jĩñatujũgoata, cabero pairi peero amasĩña. Capee majũ ãureya. ⁶ Marĩ ñemerõ cãã peerore bairo niña. Ati umarecõo macããjẽ carorijere imasĩña marĩ rupaũ macããtõ ñemerõ puame, õcãrõãcã nimirõcũã. Apeye,

apeye capee busuya marí ñemerô. Bairi marí yeri royetuanucûña, rorije to mena marí caîrô. Wâtî tore bairo cû caîrotiro jûgori rorije marí busuya. Bairi marí cabuiaro beropai marí yerire royetujûgoatô, marí cayasiropu marí royetujânaña marí ñemerô.

⁷ Camasâ puame nipetiro waiûtoare, minia cûârê, pînoa cûârê, ria capairiya macââna cûârê na canubutoricarârê bairo na ânio joroque âtiyama. Bairo âtiyaparori yua, na caborore bairo na âtirotimasîama. ⁸ Bairo narê na caâtîmasîatâcûârê, ni jîcâû ûcû marí ñemerôre rotimasîêcûmî. Marí ñemerô carotimasîâ mano niña. Âña cû cabacaro, cû nima cû cajorore bairo niña marí busurique carorije. Camasârê popiye na baio joroque na marí âtiya marí ñemerô mena jûgori.

⁹ Marí ñemerô mena Dios, marí Pacu majûrê cû marí basapeoya. Ti ñemerô menaina tunu aperârê roro na marí busupaiya. Dios cû cabaurijere bairo cabaurâ caâna na caânimiatacûârê, roro na marí busupaiya. ¹⁰ Ti ñemerô menaina Diore cû marí basapeoya. Tunu ti ñemerô menaina camasârê, "Roro na baiâto," marí i busunucûña. Yu yarâ, bairo marí caîata, ñuêtîña. Bairo boetiya. ¹¹ ¿Oco cawitiri opere, oco caroa, oco carorije cûâ jîcâpaurea to witinucûñati? Bairo witietinucûña. ¹² Mujââ, yu bairârê bairo caâna, tunu bairoa higuera yucu puame, ¿aceutina rîcare to rîca cutinucûñati? Tie meerê rîca cutinucûña. Tunu bairoa usewu puame, ¿higos wâmerê to rîca cutinucûñati? Tie meerê rîca cutinucûña. Jîcâ wâmeena puğa wâme rîca cuperiya. Jîcâ wâme jeto rîca cutinucûña. Torea bairo oco caocarije cawitiri ope oco opera oca caocetie cûâ opere a witimasîetîña. Bairi marí puame jîcâ rûmu caroaro busu, ape rûmu roro busu marí caîata, ñuêtîña.

La verdadera sabiduría

¹³ Bairi ni jîcâû ûcû mujââ mena macââcû catûgoñamasî cû caâmata, caroa ûnierê cû caâto boya. "¡Yu jeto yu âtinotôcôâgu!" î tûgoñacêcû caroa ûnierê cû caâto boya. Bairo cû caâpata, nipetiro camasâ caroaro cû caâtîanimasîrîjêrê masîgarâma. ¹⁴ Apei mujââ mena macââcû cû yeri pûnapu apei cû caânierê roro cû caîñaugaripeata roque, ñuêtîña. Tunu, "¡Yu jeto yu masîña yu caâtipeere!" cû caîata, ñuêtîña. Cû puame, "¡Camasî yu âniña!" caî nimicââ, bairo mee niñami. ¹⁵ Cû camasîrîjê puame ati yepa macââna na catûgoñarîjêrê bairo niña. Tiera jœtiyami Dios. Wâtî puame tie ûnie tûgoñarîqûêrê na jonucûñami camasârê. ¹⁶ Bairi noo ûno caâna, aperâ na caânierê roro caîñaugaripeari majâ na caâmata, o "jââ jeto jââ masîña jââ caâtipeere!" caîrî majâ na caâmata, jîcârôrê bairo ânimasîetîñama. Carorije tocânacâ wâmerê âmeo âtinucûñama na ûna na caânorê.

¹⁷ Dios cû camasîôrîjêrê cacûgorâ puame nipetiro camasâ watoare caroaro caânarê bairo âtiâniñama. Tunu bairoa roro âtajere âmeo âperinucûñama. Camasârê caroaro na îroanucûñama. Aperâ roro cabairârê bopacooro na îñañama. Bairi nipetiri wâme caroare âtinucûñama, caroaro cariape cabusurâ âniñi. ¹⁸ Bairi noa ûna caroaro ânajêrê cajûgoâtîânigarâ puame cariape caroa macââjêrê quetibujû masîgarâma. Bairo na caquetibujurije puame oterique cabatirore bairo camasâ yeripu butîjûgoyecutigarô caroa macââjê. Camasâ puame caroaro ânimasîgarâma na caquetibujurije jûgori yua.

4

La amistad con el mundo

¹ ¿Ñe jûgori roro mujââ âmeo tutiyati? Mujââ majû mujââ yeri pûnapu roro mujââ caâtîgatûgoñarîjê jûgori roro mujââ âmeo tutiya. ² Apeye ûnierê mujââ bomîña. Bairo bomîrâ yua, aperâ cacûgorârê na mujââ pajîâganucûña. Tunu bairoa aperâ yayere îñarî mujââ ugaripeaya. Bairo butiuro îñaugaripeari, roro mujââ âtiya, tiera bomîrâ. Aperâ cacûgorârê roro na mujââ tutinucûña. Tunu bairoa mujââ caborijere mujââ bócaetinuçûña, Diore mujââ cajênietê wapa jûgori. ³ Diore mujââ jêniña bairâpu. Bairo jênimirâcûâ, caroaro mujââ jênietinuçûña. Mujââ rupau caâtigarije jêto tûgoñarî, roro cû mujââ jêniña. Torecu, mujââ cajênirîjêrê yuetiyami Dios.

⁴ Mujââ jîcâ rûmurê Diore cû boo, ape rûmurê cû boeti, mujââ cabaiata, jîcâo cõ manapu mena caânimasîêcôrê bairo mujââ âniña. "Noa ûna ati yepa macââjêrê roro caugaripea netôrâ puame Diore caîñaterârê bairo niñama," ¿mujââ î tûgoñaeñîñati? Ni jîcâû ûcû ati yepa macââjêrê roro cû caugaripeanetôata, Diore caîñateire bairo caâcû nicôâgûmî. ⁵ Torea bairo quetibujûya Dios yaye cû caquetibujucûrîqûê cûâ: "Marí Pacu puame Espîritu Santo marí yeripu cû cajoricare cû mainetômajûcôâñami. Torecu, apei yeri pûna roquere marí yeripu marí cacûgoro boetimajûcôâñami," î quetibujûya Dios yaye busurique. ⁶ Bairi marîrê mairî juâtigûmî. Tunu cû yaye busurique apearapu, atore bairo î quetibujûya: "Jââ jeto jââ masîña jââ caâtipeere," caîrârê na caâtigarije na êñotayami Dios. 'Dios jeto masîñami,' caîrâ roquere caroaro mena na juâtinucûñami," î quetibujûya Dios busurique.

⁷ Bairi Dios cû caborore bairo jeto ása. Wâtî mujâârê cû cabusurîjêrê tûgousaeticôâña. Bairi wâtîrê, "Mu caîrôrê bairo jââ âperigarâ," tutuaro mena cû mujââ caîata, tocâoâ yua

mujãã patowãcõ jãnacõãgumi. ⁸ ¡Diore cã tũgoñaña, tame! Bairo mujãã catũgoñarõ, cã cãã mujãã tũgoñaagumi. Mujãã, carorije caãna ãnirĩ roro mujãã caãtinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña. Caroa jetore ása. Tunu bairoa mujãã, ricaati catũgoñarã roro mujãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña. "Diore camairã nimirãcãã, ati yepa macããjẽrẽ roro marĩ caũgaripearo ñurõ," mujãã caĩtũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña. ⁹ Roro mujãã caãtiere tũgoñarĩ, tũgoña yapapuarotiya. Otiricaro cãrõ tũgoña yapapuaya. Boyeticarõ ñnorẽã, otirotiya. USeanirĩcãrõ ñnorẽã, yapapuarotiya, roro mujãã caãtiere tũgoñarĩ. ¹⁰ Bairo mujãã tocãnacãũpua marĩ Quetiupaure, "Cañucũ yu ãniña. Bairi bopacooro ññagũ," qũĩ busuqũẽnoña. Bairo mujãã caĩrõ, marĩ Quetiupaũ puame mujãã netõõgumi. Cã caĩñajoro caãnimajũrãrẽ bairo mujãã ãnio joroque mujãã átigumi.

No juzgar al hermano

¹¹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãmeo busupaicticõãña. Ni jicãũ ùcũ cã yaure roro cã cabusupaiaata, o cã caãtiere roro cã caĩñabeseata, Dios, "¡ãmeo maĩña!" cã caĩroticũrĩqũrẽ cabotiõare bairo baiyami. "¡Dios netõrõ yu masiña!" caĩrẽ bairo niñami. ¹² Jicãũã niñami cañurĩjẽ marĩ caãtipeere caroticũrĩcũ. Cãã niñami marĩ caãtiãnierẽ caroaro caĩñabesei. Cã jetoa camasãrẽ na netõõmasiñami. Tunu bairoa cã jetoa camasãrẽ na yasiomasiñami. Bairi mujãã puame, çnopẽirã, "Apei cã caãtiere jãã majũ jãã ññabese masiña," mujãã ññati? Bairo mujãã caĩrõ ññetĩña.

Inseguridad del día de mañana

¹³ Apeye mujãã yu caĩrĩjẽrẽ tũgoya tunu: Mujãã jicããrã atore bairo mujãã ñña: "ãme, o ñamirõcã ti macãpũ marĩ ágarã. Topũ etarã, marĩ paawapatagarã jicã cãma majũ," ñrãrẽ bairo mujãã ñnucũña. ¹⁴ Bairo caĩrã nimirãcãã, ni jicãũ ùcũ ñamirõcã ñno cabaipeere mujãã masietĩña. Marĩ caãnie, "¿dope to baimiñati?" mujãã ñ tũgoñaetĩña. Ñamirõcãcã oco buseri caãnierẽ bairo mujãã ãniña. Tie puame ñamirõcãcãrẽ baumirõcãã, cabero manicoayã tunu. Tie cabairore bairo mujãã cãã mujãã baiãninucũña. ¹⁵ Bairi atore bairo puame roque mujãã caĩtũgoñarõ ñña: "Dios cã caboro, topũ marĩ ágarã. Tunu bairoa cã caboro, marĩ caãtigariere marĩ átimasigarã," mujãã caĩtũgoñarõ ñña. ¹⁶ Bairo cabaimiatacããrẽ, mujãã puame: "Jãã majũ jãã masiña jãã caãtipeere," mujãã caĩnucũrĩjẽrẽ mujãã jãnagaetiya. Tie ñnie ñ tũgoñarĩqũẽ ññetĩña. ¹⁷ Bairi ni jicãũ ùcũ caroa átajere masimicãã, tiere cã caãpericõãta, roro ácu átiyami Dios cã caĩñajoro.

5

Advertencias a los ricos

¹ Mujãã, cadinero cũgonetõrĩ majã, tame, tũgoya yu caĩrĩjẽrẽ: ¡Popiye mujãã cabaipeere tũgoñarĩ yapapuarotiya! ¡Bũtioro otiricaro cãrõ tũgoña yapapuaya! ² Capee ãme mujãã cacũgomirĩjẽ boayascoagaro. Juti caroa mujãã cũgomirĩjẽ cããrẽ moena butua ugarerã átiyama. ³ Mujãã yaye dinero oro, plata ñnie cãã utawitiri boaro baiya. Tiere ññarã, nipetiro camasã, "Dinerore camairã niñama," mujããrẽ ñ masiñama. Bairo camairã mujãã caãnoi, jicoquei popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios. Mujãã puame paio majũ mujãã jeneño netõõcõãñupã ati rãmurĩ, caãnitusari rãmurĩrẽ. ⁴ Tunu bairoa mujãã paabojari majãrẽ na mujãã wapatiesupa na cawapatamirĩjẽrẽ. Bairi Dios nocãrõ capããrã ãngelea majãrẽ carotimasĩ puame mujããrẽ na cawapajẽnirĩjẽrẽ tũgoumi. "Jããrẽ wapa joetiya jãã quetiuparã," paabojari majã cã na caĩrĩjẽrẽ tũgoumi. ⁵ Mujãã ati yeparũ ãna, capee majũ mujãã cũgoya. Bairo cacũgorã ãnirĩ, noo mujãã rupãũ caborore bairo jeto mujãã cafesorijere mujãã átianinucũña. Mujãã, wecu nurĩcũrẽ na capajĩãparo jũgoye, na canuũ ucũorore bairo mujãã ãñajẽ cutiya. Wecure cã na rapajĩãrĩ rãmũ caetarore bairo, mujãã cããrẽ petoaca rusaya Dios roro mujããrẽ cã caãtipa rãmũ. ⁶ Tunu, aperã na cabuicũperimiatacããrẽ, mujãã puame, "Mujãã buicutiya," na mujãã ñña. Ñ yaparori bero, narẽ mujãã pajĩãerotiya. Bairo mujãã caãto, na puame ãmemasiẽtĩñama.

La paciencia y la oración

⁷ Bairi mujãã puame roque yu bairãrẽ bairo caãna, popiye baimirãcãã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõõcõãña marĩ Quetiupaũ nemo cã catunuatiã rãmũ caetaparo jũgoye. Wese paari majõcũ cã cabairijere tũgoñaña mai: Cã puame cã wesere caocajãjũgopeere patowãcãcũ coteyami. Cabero yua, cã ote, cabũtiro ññarĩ, tunu caocomani rãmurẽ patowãcãcũ coteyami, tie caroa rica majũrẽ jegũ. ⁸ Torea bairo mujãã cãã Jesús nemo cã catunueta-parore patowãcããna, cã coteya. Merẽ marĩ Quetiupaũ nemo cã caetapa rãmũ cõñarõ baiya. Bairi tũgoñatutuacõã ninucũña.

⁹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãme popiye mujãã cabairijere ãmeo busupaicticõãña, Dios puame roro mujãã cabusupairijere ññacõñarĩ mujããrẽ cã caĩñabeseetiparore bairo ñrã. Camasã na caãtajere caĩñabesei ati yeparũ cã caetapa rãmũ cõñarõ majũ baiya. ¹⁰ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã tũgoñaña maĩ profeta majã ãnana na cabairiquere:

Na puame Dios basuriquere camasārē na quetibujonetōñesēñupā. Popiye baimirācūā, tūgoñāenarē bairo tūgoñānetōōcōñupā. Narē bairo mujāā cūā popiye baimirācūā, tūgoñānetōōcōñā roro mujāā catām̄orijērē. ¹¹ Bairi marī puame bairo na cabairiquere tūgorā, “Useanirī ñupā na ūna Dios mena catūgoñānetōmasirī majā,” marī ī tūgoñā. Merē mujāā tūgoyupa Job cawāmecucu ānacū cū cabairique cūārē. Cū cūā popiye baimicūā, tūgoñāecūrē bairo tūgoñānetōōcōñupī. Tunu bairoa mujāā tūgoyupa Job popiye cū cabairi-caro bero marī Quetiupau cūrē cū cajuátinemorīqūērē. Marī Quetiupau puame nipetiro camasārē bopacooro caññau majū niñami. Torecu nipetiro mujāā cūārē mujāā juátinemoḡumi.

¹² Apeyera mujāā, yu bairārē bairo cañnarē, mujāā yu quetibujunemoña tunu cañnimajūrī wāmerē: “Dios mena jāā ñña,” ī busueticōñāña. Tore bairo ape wāmerī cūārē ī busueticōñāña. Bairi, “Cariape jāā ñña,” tocārōā ĩcōñāñana ánāja. “Dios mena jāā ñña,” ī busunemoētīcōñāña, “Roro mujāā ñña,” mujāārē Dios cū cañtīparore bairo ĩrā.

¹³ Apeyera tunu: Ni jīcāñ ūcū mujāā mena macāñcū popiye bairi cū cayapapuata, Diore cū jēniato. Apei caroaro useanirō cū cañmata, Diore basariquere cū basapeoato. ¹⁴ Tunu apeī cariau cū cañmata, ñubueri majārē cajūgoñanarē na cū piiato, “Diopure yu na jēnibojāto,” ĩ. Bairi na puame use aceituna mena cariaure cū tuu yaparori bero, marī Quetiupau wāme mena ĩrī cū na cajēnibojaro boya, cū camasirījē mena cariaure cū cacatioparore bairo ĩrā. ¹⁵ Bairi Dios mena tūgoñānetuuarī na cajēniata, netōcoagaro cū riaye. Marī Quetiupau cū camasirījē jūgori cariyecucu nimicūā, caticoagumi yua. Tunu bairo cū puame rorije caátacu cū cañmata cūārē, roro cū caátajere cū masiriyobojagumi Dios. ¹⁶ Bairi mujāā cūā roro mujāā caátajere āmeo quetibujuya mujāā majū. Bairo quetibujuri yua, āmeo jēnibojaya Diopure, mujāā riayere cū canetōōparore bairo ĩrā. Bairi cañmu ñe ūnie carorije wapa cacāḡoecu puame Diore butioro cū cajēniata, cū cajēnirījē cū yueticōñā cū baietigumi Dios.

¹⁷ Tūgoñāñijate profeta Elías ānacū cū caátajere: Marīrē bairo cañcū cū cañnimiatacūārē, Dios puame caroaro cū yuyupu butioro cūrē cū cajēnirījērē. “To oco ocaeparo,” Elías cūrē cū cañjēnirō jūgori, oco joesupi Dios ati yepare itia cūma ape cūma recomacā cārō yoaro majū. ¹⁸ Cabero, “To oco ocatō tunu,” cū cañjēnirō bero, oco joyupi tunu Dios. Bairi ati yepa tunu oterique putijūgoyuparo, Elías Diore cū cajēnirō jūgori.

¹⁹⁻²⁰ Apeyera tunu, mujāā, yu bairārē bairo cañna, ni jīcāñ ūcū mujāā mena macāñcū Jesús basuriquere cajānamiatacu puame apeī cū cabeyorije jūgori Jesure tunu cū cañroata, netōḡumi. Capee roro cū caātiere netōḡumi, apeī cū cabeyorije jūgori. Bairi cū bapa puame cū yeri pūna cayasicoabujioatajere cū netōō joroque cū átibojagumi yua.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yñ, Pedro cawámecucu Jesucristo cū caquetibujarotijoricu apóstol yñ añiña mujããrê cawoajou. Ati carta mena mujãã yñ woajoya mujãã ya yeparu mai caänimirĩcãrã caábatáricarãrê. Ato cãnacã yepaa macããnarê mujãã yñ woajoya: Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, ape yepa Bitinia yepa macããna cããrê yñ woajoya. ² Mujãã, marĩ Pacu Dios caänijjögorigaũrũna cū cabesejögoricarã caãna, cū caátigajögoyeticarorea bairo cū caátiparã majũrê mujãã woajou yñ átiya. Tunu bairoa cū Yeri Espiritu Santo jãgori cañurã caroarã cãrê catũgousari majã mujãã ãnio joroque ásupi. Tunu bairoa Jesucristo yucapãĩru cū cariarique jãgori ñe cawapa cãgoena, caroarã mujãã ãnio joroque ásupi.

Yñ yarã, bairi ñiña: Nocãrõ pairo caroare cū joátõ mujããrê. Yerijõrõ ãnajê cutaje ñnie cããrê mujãã cū jonemoátõ marĩ Pacu Dios.

Una vida de esperanza

³ Marĩ Pacu Dios nocãrõ cañuu, marĩ Quetiupau Jesucristo pacure cū marĩ basapeoto: "Nocãrõ marĩrê cañĩamai ãnirĩ cū macū Jesucristo cariacoaatãcure tunu cū cacatioricarorea bairo marĩ cããrê cayasirãcoabujorãrê marĩ netõõwĩ. Yeri cañurĩjê catiriquere marĩ jowĩ," marĩ ĩ tũgoñamasĩ cotecõãña. ⁴ Tirũmũrua cū caljũgoyetiriquere, caroaro cū caátipeere cacũgoparã majũ mujãã ãniña. Ʋmurecõo cū tũru caãniparã majũ mujãã ãnio joroque átigũmi. Topũ caroaro mujãã cū caátipee puame nicõãña. Jicã wãmeacã ñno yasieti-majũcõãgaro. ⁵ Marĩ Pacu Dios mena mujãã catũgoñatutuarõ jãgori nocãrõ catutuaũ, carotimasĩ ãnirĩ, cãã, mujãã ĩñaricanũgõgũmi, nipetiro mujãã cū canetõõbojapeere mujãã caẽmuetamasĩparore bairo ĩ. Bairi ati Ʋmurecõo catusari rũmũ caãno tiere mujãã masĩõgũmi caroaro mujãã cū caátipeere. Bairi ati Ʋmurecõo capetiro bero cū mena caãniparã majũ mujãã ãniña.

⁶ Bairo marĩ Pacu marĩ cū caátipeere tũgoñarĩ useanirĩqũẽ mena mujãã ãniña ti rũmũ caetaparo jũgoye ati yeparũre. Bairãrua yoari yutea mea ati yeparu mujãã caãno capee wãmeerĩ majũ popiye mujãã baiãnigarã. Bairõrua, popiye mujãã cabairo ñiña ati yeparũre. ⁷ Dios mena mujãã catũgoñatutuarije oro ñnierê bairo ãno baiya. Peero butiõro caãrõ mena orore joerĩpu caroa majũ orore jenucũñama camasã cawapacutie majũrê. Torea bairo mujãã cãã popiye roro tãmuomirãcũã, Dios mena mujãã catũgoñatutuaõãninucũrĩjê roque oro netõõãñurõ wapacutiya. Bairi Jesucristo nemo cū catunuatĩ rũmũ caãno, cū mena mujãã catũgoñatutuaõãninucũrĩjê jũgori mujãã ĩñajesogũmi Dios. "Ñujãñuña. Caroaro mujãã ápu," mujãã ĩgũmi. Bairo ĩ yua, caänimajũrãrê bairo caãna mujãã ãnio joroque mujãã átigũmi.

⁸ Apeyera, mujãã roque Jesucristore cañĩaetana nimirãcũã, cãrê marĩ cū yaye quetire cariape mujãã tũgousaya. Cū mena mujãã tũgoñatutuaaya. Bairo cãrê cañĩaetana nimirãcũã, ãmerê cãrê tũgousari yua, nocãrõ netõõ majũ useanirĩqũẽ mena mujãã ãniña. Tie cū mena mujãã causeanirĩjê puame dope bairo ĩ quetibuju masĩã maniña marĩ cabusari risero mena. ⁹ Tocãrõ netõõ mujãã useaniña cayasicoabujoricarãrê mujãã yerire cū canetõõrõ jũgori yua. Bairi Dios mena mujãã catũgoñatutuarije jũgori mena jeto cū ture mujãã etamasĩgarã.

¹⁰ Merê tirũmũrua masĩrĩ majã profeta majãrê na quetibujuyayupi Dios, cañuu ãnirĩ caroa wãme camasã cū yarã caãniparãrê cū caátipeere. Mujãã cããrê tiere jou átiyami yua ãmerê. Bairo Dios na cū caquetibujumiatãcããrê, tirũmũre profeta majã caroaro masĩpeoyesupa mai. Torena, tiere buemasĩnemoñupã Dios marĩ cū canetõõpeere. ¹¹ Tunu apeyera Espiritu Santo cū camasiõrĩjê jũgori caroaro masĩñupã profeta majã Jesucristo ati yepa roro popiye cū cabaĩpeere. Tunu bairoa cū cariaro bero nocãrõ caroaro camasã na caãniĩpe cããrê na masĩõñupĩ Espiritu Santo. Tie cū camasiõrĩjêrê tũgori yua, profeta majã puame tũgoñãcõã manĩãsupa. Bairi atore bairo ãmeo ĩñupã: "¿Ñamũ ũcũ cū ãnicũti camasãrê canetõõpau? ¿Dope bairo átiri na cū netõããti camasãrê?" Tunu bairi, "¿Di yutea caãno marĩ qũĩ quetibujuyati Espiritu Santo?" ãmeo ĩ jẽniñanucũñãñupã profeta majã ãnana puame, masĩnemogarã. ¹² Baiũna Dios puame, "Marĩ yaye rotie jeto mee ñiña atie Espiritu Santo cū camasiõrĩjê. Ape yutea macããna cããrê cū caquetibujurije ñiña," na ĩ tũgoñamasĩõ joroque ĩ ásupi. Bairi ãmerê mujãã cãã tiere mujãã masĩña Dios cū canetõõrĩqũẽ quetire. Tie caroa queti puame Espiritu Santo, Ʋmurecõõpu caatãcũ, cū camasiõrĩjê jũgori caquetibujuri majã mujããrê na caquetibujuriquea ñiña. ĩTie queti nocãrõ caroa majã caãno jũgori, Ʋmurecõõ macããna, ángelea majã majũ cãã tiere masĩnemogamajũcõãnucũñama!

Dios nos llama a una vida santa

¹³ Bairi yu yarā, caroaro tūgoñamasĩcoteāña. Caroa wāme Jesucristo cū caborore bairo jeto átiāna. Dios nocārō cañuñ añirĩ Jesucristo nemo cū cabuiaetari rāmu caño caroare marĩ cū cajopee jetore tūgoñanemocōā ninucūña. ¹⁴ Tunu bairoa Dios pūnaarē bairo caña añirĩ caroaro cū tūgopeoya. Tirūmupũ marĩ Pacũ Diore masĩena roro mujāā rupaũ caborore bairo jeto mujāā caátore bairo átiāmerĩcōāña. ¹⁵ Dios mujāārē cabeserica puame carou cañuñ ñe ùnie carusaecu niñami. Bairi mujāā cūā cū pūnaa caña añirĩ cūrē bairo ñe ùnie cawpa mána majũ caroarā ānājēcusa. ¹⁶ Yu yarā, Dios ya tutipũ cūārē atore bairo ña: “Mujāā cūā caroarā āña. Yu, carou cañuñ yu caānimajũcōārōrēā bairo mujāā cūā carorijere ápericōāña,” ĩ quetibujaya.

¹⁷ Apeyera tunu Dios caññabesemasĩ, camasā roro na caátaje wāme cārō ñi ĩcāũ ũcūrē ññaricaworicaro mano caññau majūrē, “Dios jāā Pacũ majũ mu añiña,” mujāā cañata, caroaro cariape cū mujāā ĩroagarā. Cūrē qũĩroacōā ninucūña tocānacā rūmua ati yeparũ mujāā cañni rāmu cārō. ¹⁸ Mujāā roquere Dios merē mujāā netōmajũcōāñupĩ. Mujāā ñicũjāā ānana dope bairo canetōmasĩā manierē mujāā na caátirocũĩqũerē catũgousamirĩcārē mujāā netōmajũcōāñupĩ. Merē mujāā masĩña mujāā carorije wapare Dios cū cawapatibojariquere. Apeye ùnie capetirije oro, apeye plata ùnie meei mujāā canetōpee wapa āñupā. ¹⁹ Marĩ Quetiupau Jesucristo yucapāipũ cū rĩĩ caānimajũrĩjērē cū carerique jãgori roque mujāā netōñupā. Jesucristo cū majũ rupaĩna, cordero waiũcu cañuñ ñe ùnie camácūrē joemũgōjoricarore bairo tuayupi. Cū jãgori mujāā netōñupā. ²⁰ Mai, Jesucristo puame ati yepa camanopua, “Camasārē canetōpau ñigũmi yu macũ,” Dios cū caĩjũgoyeticũĩcũ āñupĩ. Bairi ati yatea catusari yatea caño etari mujāā cūārē mujāā netōñupĩ Jesús, cū yarā mujāā caāniparore bairo yua. ²¹ Jesucristo jãgori cariape cū mujāā tũgousaya Diore. Jesucristo cariacoaatacũ cū caānimiaatacūārē Dios puame tunu cū catori, cariape ñũgōũpũ cū ruirotiri carotimasĩ majũ cū cũñupĩ. Bairi mujāā roque Dios mena mujāā tũgōñatutuaya. Cū, cū caátipee jetore cariape mujāā tũgousaya āmerē.

²² Bairi āmerē yu yarā, cariape macāājē quetire catũgousarā añirĩ mujāā yeripũ ñe ùnie carorije camána majũ mujāā añiña. Bairi yua, ñacũbugorique mena nemojāñurō mujāā āmeo maĩgarā marĩ yarārē. Tocānacāũpũrea caroa yericutaje mujāā catũgōñawērũĩjē nipetirije mena mujāā āmeo maĩgarā. ²³ Āmerē caroa wāmerē catũgōñarĩ majā mujāā añiña. Dios mujāārē cawāma wāme yericutajere mujāā joyupi. Cawāma buiarārē bairo caña mujāā añiña. Āti ũmũrecōo macāāna camasā cayasiparā na cabuiari wāmerē bairo mee mujāā añiña. Dios yaye quetibujurique capetietie tocānacā rūmua caānipere bairo caña roque mujāā añiña. ²⁴ Toreo bairo ña Dios ya tutipũ cūā:

“Nipetiro camasā taare bairo niñama. Na camasā cutiānie, tie taa oóre bairo niña.

Bũtiro caasiro taa ĩñiyasicoaya. Toreo bairo camasā cūā yasicoayama.

Caó cūā owaa yaparo, caasiro ñacoaya. Toreo bairo niñama camasā.

²⁵ Toreo bairo camasā na cabaimiaatacūārē,

Dios yaye busurique roque tocānacā rūmua nicōā ninucũgaro,”

ĩ quetibujaya Dios ya tutipũ.

Ātie yu caquetibujurije niña caroa queti camasā na carorije wapare Dios cū canetōĩrĩqũē queti. Tere merē mujāārē yu quetibujawũ.

2

¹ Bairi yu yarā, nipetirije carori wāme mujāā caatiānierē tocārōā jānacōāña. Caññuarē bairo mujāā cañnie, apeye mujāā caĩtopairije cūārē jānacōāña. Tunu bairoa mujāā roro mujāā caĩbusupaicoterije cūārē jānacōāña. Tunu bairoa roro āmeo ññaugaripea pairiique cūārē jānacōāña. Roro mujāā caāmeobusupairije ùnie cūārē tocārōā jānacōāña yua. Tie ùnierē ĩnemoeticōāña. ² Cawĩmarā buiari bero na paco ũpēcōārē ũpũrĩ tutuarā na caátorea bairo mujāā cūā Dios yaye quetire tũgousaya mujāā yeripũ. Tie Dios yaye quetire mujāā catũgousaata, nemojāñurō yeri tutuarā mujāā ānigarā. Toreo bairo cū mena mujāā catũgōñatuturoi mujāā netōgũmi yua marĩ Pacũ Dios. ³ Bairoa mujāā átibojagumi marĩ Pacũ Dios, Jesús mena caña añirĩ cariapea, “Marĩ Quetiupau nocārō cañuñ majũ cū añiñati,” mujāā caĩtũgoñamasĩata.

Cristo, la piedra viva

⁴ Bairi marĩ Quetiupau Jesucristore nemojāñurō cū tũgousacōā ninucūña. Cūā, Cristo niñami catiriquere cajou majũ, camasā wii qũēnorā ũtāa na cacũjãgorica caānimajũrĩcārē bairo caācũ. Cūrē camasā bũtiro cū teewā. Bairo cū na cateemiatacūārē, Dios puame cū beseyupi. Dios cū macūrē mairĩ caānimajũūrē bairo caācũ cū cũñupĩ. ⁵ Mujāā cūā cacatirā nimirācūā, ũtā rupaare bairo mujāā añiña āmerē. Jesucristore catũgousarā menarē caāninemonucūrā añirĩ Dios ya wiire ũtā rupaare na capeowāmuātiere bairo mujāā añiña. Tunu bairoa ti wii macāāna sacerdotea majā caññurārē bairo caña mujāā añiña. Bairo caña

ñirĩ, Espĩritu Santo jũgori caroa macããjẽ átaje Dios cã caĩñajesorijere átiãña. ⁶ Bairi Dios ya tuti cãã atore bairo ñña:

“Tũgoya mai: Sión cawãmecuti buropũ ãtãã cañnimajũrĩcã cawapacũtia yũ cabeserica majũrẽ cũũ yũ átiya.

Topũ wii qũẽnogũ yũ átiya tia ãtãã mena yua. Tia ãtãã ñumajũcõãña.

Apeye ãtã rupaa netõrõ caroa cawapacũtia majũ ñña.

Cãã ññami Cristo yũ cajopau. Bairi ñi ñcũ camasocũ cãrẽ catũgousau yua, di rãmũ ñno,

‘Cabũgoro majũ Cristore cũ yũ boyupa,’ ĩ tũgoña yapapuaetigũmi,”

ĩ quetibũjũya ti tutipũ.

⁷ Mujãã roque tia ãtããrẽ bairo caãcũ Jesucristore cũ mujãã maimajũcõãña. Aperã roque Dios mena catũgoñatutuena ãnirĩ Jesucristore cũ boetĩnucũñama. Jesucristore na caboetĩmiatacããrẽ, Jesús cañnimajũũ cũ cañnipeere atore bairo ĩ quetibũjũyayupa Dios ya tutipũ:

“Wii qũẽnorĩ majã jĩcã ãtãã na caboetĩmirĩcã ãmerẽ yua, ti wii macããcã cañnimajũrĩcãrẽ bairo tuaya.”

⁸ Aperopũ ñũpã apeye cããrẽ tunu:

“Jĩcã ãtãã cañnimajũrĩcã mena rocawa yasigarãma camasã,”

ĩ quetibũjũyupa Dios ya tutipũ camasã cañuena na cabaĩpeere.

Bairi camasã cũ yaye quetire catũgousaena yasicogarãma. Dios na ñna cañuenarẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo yasicoagarãma.

⁹ Mujãã roque Dios ya poa macããna, cũ cabesericarã jĩcã poa macããna mujãã ãniña. Marĩ Quetiupãũ reyre bairo caãcũ yarã paabojari majã sacerdotea majũ mujãã ãniña. Cũ ya yepa macããna cañurã, cũ mena cañĩparã majũ mujãã ãniña. Tore bairo mujããrẽ ásupi Dios, nocãrõ caroaro yũ caãtiere na quetibũjunetõãto camasãrẽ ĩ. Bairo mujããrẽ beseyupi. Canaitĩãrõpũ caãna mujãã cañnimiatãcããrẽ, cũ yaye quetire mujãã catũgousarije jũgori ãmerẽ yua, nocãrõ caroaro cabusoropũ caãnarẽ bairo mujãã ãnio joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa tirũmũpure jĩcã poa macããna mujãã ãmewũ. Diore cũ mujãã masĩẽpũ. Cũ yarã mee mujãã ãmu. ãme roquere yua, cũ yaye quetire tũgori cũ mena mujãã tũgoñatutuaya. Cũ ya poa macããna majũ mujãã ãniña. Cajũgoyepure Dios bopacooro camasãrẽ cũ caĩñamairĩjẽrẽ mujãã masĩẽsupa. ãmerẽ yua, cũ mena mujãã cañĩne jũgori tiere mujãã masĩcõãña. Bairi Dios cũ caĩñamairã majũ mujãã ãniña.

Vivan para servir a Dios

¹¹ Yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã mujããrẽ ñiña: Ape umurecõopũ cañĩparã nimirãcũã, mai ati yepapũ ãna, roro mujãã rupau carotirore bairo átiãmerĩcõãña. Tie cañuetie puame Dios mena marĩ caãnie to yasio joroque caãtie ñña. Torenã tiere jãnacõãña. ¹² Tunu apeyerã Diore camasiãna watoa ãna, caroaro átiãña, “Jããrẽ busujãrẽma,” ĩrã. Bairo caãna mujãã caãnoi, na puame cabero mujããrẽ roro busujãẽtĩgarãma, caroaro mujãã caãtiere masĩĩ yua. Bairo tiere masĩrã. “Nocãrõ catutuaũ cañũũ ññami Dios,” ĩgarãma, Cristo ati yepapũ tunuetari, nipetiro camasãrẽ na cũ caĩñabeseri rũmũ caãno.

¹³⁻¹⁴ Marĩ Quetiupãũ Jesucristo mena caãna ãnirĩ, ati yepa macããna quetiuparã na carotirore bairo átiãña. Na botioeticõãña. Emperador quetiupãũ ñcũ, bairi cũ carotirã cũ roca carotirã ñna cããrẽ na carotirore bairo ása. Cũ, quetiupãũ emperador puame aperã camasã cañuenarẽ cũ ñmũã cũ roca macããnarẽ roro na átirotijonucũñami. Aperã caroaro átiãnajẽrẽ caãtiãnimasiãrã puamerẽ nucũbũgorique mena na ññarotĩnucũñami. Quetiupãũ carotĩ ãnirĩ tore bairo átinucũñami, ati yepapũ ãcũ. ¹⁵ Caroa macããjẽ roquere mujãã caãto boyami marĩ Pacũ Dios. Bairo caroa macããjẽrẽ mujãã caãtiãnorẽ ĩñarã yua, Diore camasiãna, aperã catũgomasiãna ñna cũã mujããrẽ roro ĩ busupaietigarãma.

¹⁶ Dios, mujãã Quetiupãũ, jĩcããã ññami. Apei maniñami. Bairo apei cũ camanimiatãcããrẽ, mujãã puame, “Jããrẽ carotĩ maniñami. Bairi jãã caboro jãã átimasĩña cañuetie cããrẽ,” ĩ tũgoña mawijaeticõãña. Dios yarã paacoterĩ majãrẽ bairo caãna ãnirĩ caroaro átiãnimasiãña mujãã cãã cũ carotirore bairo. ¹⁷ Bairi nipetiro camasãrẽ marĩ canucũbũgopee caãnorẽ bairo na nucũbũgoya. Marĩ yarã Diore caĩroari majã mena ãmeo maiña. Marĩ Pacũ Dios cããrẽ nucũbũgori qũĩroaya. Ati yepa macããcũ quetiupãũ emperador cããrẽ cũ nucũbũgoya.

El ejemplo del sufrimiento de Cristo

¹⁸ Yũ yarã, mujãã paacoterĩ majã cãã, mujãã quetiuparã na carotirore bairo nucũbũgorique mena ása. Caroaro na átibojaya paarique mujãã na carotirijere. Mujãã quetiuparã tutuoro mena carotirã cañuena, aperã cañurã mujããrẽ caĩroarã na caãmatacããrẽ, caroaro nucũbũgorique mena na paabojaya. Na nucũbũgoya. ¹⁹ Mujãã, roro mujãã caãperimiatãcããrẽ, roro mujãã na caãpata, ñũjãñũña bairopũã. Dios cũ carotirore bairo caãticõãna mujãã ãniña bairãpũã. Cũ roque caroaro mujãã caãtiere ññajesoyami. ²⁰ Mujããrẽ, mujãã quetiuparã, rorije mujãã caãtie wapa na catutiata roque, dope bairo mujãã ĩ

masiētibujiorā. Yerijōrō mujāā quetiuparā mena mujāā animasiētibujiorā. Caroa wāmerē mujāā caātiato bero caānimitacūārē, roro popiye mujāā baio joroque mujāā na caápata roque, popiye mujāā cabairijere mujāā nēcānetōcōāgarā. Tūgoñaenarē baio tiere tūgoñanetōcōāña. Tie űujāñuña marī Pacu Dios cū cañājoro.

²¹ Bairo mujāā caātiāno boyami Dios. Mujāā yaye wapa jūgorina Jesucristo cañuu nimicāā, popiye tāmuowī. Bairo popiye tāmuomicāā, cūrē roro caānarē na tuti āmeemi. Cūrē iñacōrī mujāā cū cū cabairicarore bairo ātiānimasīña. ²² Jesucristo puame jīcā wāme űno rorije caāpei, űe űnie wapa cacūgoecu majū āmi. Ni jīcā űcūrē qūtoñaemi. Cariape quetibujuwī. ²³ Tunu roro awajari cū na catutiro cūārē jīcāni űno roro na ī tuti cānamuemi. Roro popiye cū baio joroque na caāto cūārē, roro na ātiāmeemi. Atore bairo jeto ī tūgoñawī: “Dios jeto roro caānarē cariape na iñabesemasīñami na yaye wapa,” ī tūgoñawī Dios na cū caātipēe jetore. ²⁴ Jesucristo cū majū rupawina yucupāipū cū cariarique jūgori marī carorije wapare netōōwī. Carorije marī caātiānierē marī cajānaparore bairo ī, riacoāmī Jesucristo yucupāipū. Caroro cariape caāna marī ānio joroque marī āmi Jesús. Mujāā puame yeri catirā tūjāā caānipee jūgori Jesucristo puame cāmicutiri riawī. ²⁵ Yu yarā, nurīcārā oveja waibutoa na caboropu āñesēārī na camawijiyasirore bairo mujāā cūā mujāā caboro ātiri, caūpetietopu cayasiranā mujāā ānimiñupā. Bairo caānana nimirācāā, āmerē yua, carorije mujāā caātajere jānarī Jesucristo yaye queti puamerē mujāā boya. Cū. Jesucristo roque oveja coteri majōcure bairo caācū ānirī caroaro majū mujāā iñacotemasīñami.

3

Cómo deben vivir los casados

¹⁻² Mujāā, carōmia camanapūācuna cūā, mujāā manapūā na carotirore bairo caroaro āsa. Na iroaya mujāā manapūārē. Caroaro cariape ānajēcusa, jīcārā Diore caīroaena caroaro jīcārō tūni mujāā caātiere iñarī cū na catūgousaparore bairo iñā. Noa űna na caquetibujurije mee, caroaro mujāā caātiānierē iñacōrī roque na cūā tūgousajūgogarāma Jesucristore. ³⁻⁴ Mujāā, carōmia jīcārā netōō nucājāñurōpu mujāā wāmagancūña mujāā rupau bui macāājērē. Caroaro netōjāñurō mujāā wūgapeoganucūña. Tunu bairoa oro űnie cawapacutie mena mujāā wāmorīrē mujāā jāāganucūña. Caroa cawapapacarije űnie jutii cūārē mujāā jāāganucūña. Tore bairo mujāā caāto űnorēā, mujāā pupea mujāā yeripue qūēnoña. Majjūgoya mujāā yeri mujāā catūgoñarījē puame roquere. Dios yaye queti roque ati yepa macāājē cawapapaca netōjāñurō caroa capetietie cawapacutie majū niña. Caroaro yerijōrō patowācārīcārō mano ānimasīrīqūē niña. ⁵ Torea bairo tirāmpū macāāna rōmirī ānana cūā jutii caroa na caboro űnorēā, Dios cū caborore bairo jeto caroaro ātiāniñupā. Na yeripū caroarā wāmagoricārē bairo āniñupā. Dios mena tūgoñatutuayayupa. Na manapūārē na iroari caroaro na mena ānimasīñupā. ⁶ Tore bairo cabaiānimasīrīcō āñupō Sara cawāmesuco ānacō. Cō manapū Abraham ānacārē caroaro qūiroayayupo. Cū carotirore bairo caroaro useanirīqūē mena cū yumasīñupō. Cō quetiupare bairo qūiñupō Sara. Mujāā, āme caāna carōmia cō ānacō pārāmerārē bairo caāna majū mujāā ānigarā cō ānacō bairo mujāā caápata. Bairo mujāā caápata, mujāā manapūārē mujāā tūgoña uwietigarā, na mena caroaro caānimasīrā ānirī.

⁷ Mujāā, caānuu canūmoacuna mujāārē űiña: Mujāā numoarē na maiña. Na mena jīcā yericunarē bairo ānimasīña. Mujāā numoarē mujāā cajuātinemopeere na cabomasīrōrēā bairo caroaro na ātiroaya. Carōmia ānirī cayeritutuena na caāno mee, jīcā yericuna mujāā caānoi pūgarāpūrea Dios cañuu ānirī cū canetōōrīqūē jūgori, tore bairo na juāsa mujāā numoarē. Tore bairo āmeo ātiānimasīña, űe űnie rusaeto jīcā yericunarē bairo pūgarāpua Diore mujāā cajēnimasīparore bairo iñā.

Los que sufren por hacer el bien

⁸ Bairi nipetiro mujāā tore bairo caroaro useanirō, jīcā majārē bairo yericutiri ātiāninucūña. Āmeo mai āninucūña jīcā pūnaarē bairo mujāā majū. Āmeo juātinemoña mujāā majū. Caānimajūrārē bairo baibotioeticōāña. ⁹ Bairi tunu roro mujāārē caānarē roroa mujāā cūā na ātiāmeeticōāña. Mujāārē caawajatutirā űna cūārē na tuti āmeeticōāña. Mujāārē na caūtutirorea bairo na ī tuti tunuo peoeticōāña. Bairo puame iña: “Caroare cū joāto mujāārē Dios,” na ī jēnibojaya mujāārē cateeri majā cūārē. Bairo mujāā caápata, caroare na jonemogumi Dios. ¹⁰ Tirāmpū cūārē torea bairo ī quetibujuyayupa profeta majā ānana: “Ni jīcā űcū camasocu caroaro useanirō mena cū caānigaata, carorije űnietē cū busueticōāto. ‘Carori wāmerē yu busuetigu,’ ī tūgoñaposeromasīrī cū āmarō.

Tunu bairoa cū risero mena cū caītopairije űnie cūārē qūī busueticōāto.

¹¹ Cū űcū carorije macāājērē cūcōārīna, caroa macāājē puamerē ātiāninucūñami.

Caroaro ātiānijūgoyecutī masīñami, aperā cūā yeri jōrō ānajē cutajere na caātibocāmasīparore bairo ī.

¹² Torecna, marí Quetiupau cañurã caroarã jetore na ññausacotegumi.

Cãrẽ cã na cajẽnirĩjẽ cããrẽ caroarã na tãgopeobojagumi Dios.

Aperã cañuena carorã roquere na asiajãñugumi.

Na pesure bairo caãcũ tuagumi yua, "i quetibujuyupa profeta majã ãnana Dios ya tutipu.

¹³ Caroa macããjẽ jetore tocãnacãnia mujãã caãtiãnimasĩata, çnoa ùna mujããrẽ roro na átibujocuti? Roro átimasĩenama. ¹⁴ Bairãpua, caroarã cariapã mujãã caãtiãnimasĩatacããrẽ, jĩcããrã popiye mujãã baio joroque mujãã na caãpata, yapapuaeticããña. Hseanirĩ ãña. Noa ùnarẽ na tãgoña uwieticããña. Hseanirĩqũẽ mena ãnimasĩña. ¹⁵ Atore bairo jeto ása: Nucũbugorique mena marí Quetiupãre bairo caãcũ Jesucristo mena tãgoña tutuaya mujãã yeripu. Tunu apeyera caroarã tãgoña coteya. Mujããrẽ aperã Diore catãgousaena, "çÑe jãgori Jesucristo mena mujãã tãgoñatutuayati?" na caljẽniãrõ, caroarã mujãã caquetibujumasĩpare bairo ñrã, caroarã tãgoñamasĩ coteya. ¹⁶ "Caãnimajũrã Dios yarã jãã ãniña," ñena, nucũbugorique mena na quetibujuya. Caroarã átãña, mujãã catãgoñamasacuti ãnie yerijõrõ to ãnimasĩõ joroque ñrã. Mujãã, Jesucristore catãgousari majãrẽ, roro caĩbusupairã pãame na majũã na caĩrĩjẽrẽ na tãgoñaboo joroque ñrã, caroarã átãña mujãã majũ nipetiro camasã mena.

¹⁷ Carorije mujãã caãtie jãgori roro mujãã catãmooata, ñña. Bairopua, netõjãñurõ ñña caroa macããjẽrẽ caãna nimirãcãã, roro popiye mujãã cabaiata. Popiye mujãã baio joroque aperã cañuena mujãã na caãpata, ñujãñña Dios pãame bairo cã cabooata. ¹⁸ Torecna, Jesucristo cã majũã jĩcãnia roro popiye bairi riawĩ, marí carorije wapare netõõpeyo yaparoetagn. Cũ pãame roque cañuã carorije caãpei nimicãã, carorã yaye wapare netõõgn, roro popiye tãmowĩ. Mujãã cãã Dios yarã mujãã caãniparore bairo ñ, riawĩ. Marĩrẽ bairo caãcũ atĩ rupau çãgori riawĩ Jesũs ati yepapãre. Bairo riamicãã, Espĩritu Santo Dios Yeri cacãgõu ãnirĩ tunu catiwĩ. ¹⁹ Bairo Jesũs, cã yeri pũna jeto ãcã, preso joricaropu caãnarẽ bairo caãna cariaricãã yeri tãpu ásupi. Topu etari na quetibujuyupi Dios yaye quetire. ²⁰ Mai, na pãame tirãmu macãã yutea Noẽ cã caãni yuteapu ãna, Diore cã tãgopeoetiri cã baibotioyayuparã. Noẽ ãnacã pãame Dios cã caãtipeere na quetibujuyamiñupã. Na pãame cã tãgoesuparã. Ti yuteapãre Dios pãame pajutiricaro mano caroarã na cotemiñupã, cãmua capairicare Noẽ cã caqũenotoye. Bairo caroarã na cotemicãã, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacãã ùnaacã na netõõñãñupã Dios ati yepare cã caruri rãmu caãno. ²¹ Mai, ti yuteapu oco caãnajẽ na caruarique pãame atore bairo marĩ masĩõñupã: "Oco mena marĩ cabautizarotiri rãmu caãno marĩ netõõwĩ Dios, cayasicoabujioatana marĩ caãnimiatãcããrẽ. Torea bairo ãñupã tie oco tirãmupã Noẽ cã caãni yuteapãre," marĩ ñ masĩña. Marĩ cabautizarotirije pãame marĩ rupãre çgueri coserique ùnie mee ñña. Dios marĩ Pacu majũrẽ yeri caroa marĩ catãgoñarĩjẽrẽ cã marĩ cajẽninemorĩjẽ ùnie ñña. Bairi yua, marĩ netõõñupã Dios, Jesucristo cã macã cariacooatã cã caãnimiatãcããrẽ tunu cã cacatiorique jãgori. ²² Marĩrẽ canetõõrĩcã Jesucristo pãame çmurecõo Dios tãpu ámi. Cãtu cariapã nugõã, carotimasĩ cã caruiropu ñiñami ãmerẽ. Bairi yua, nipetiro ángelea majã, aperã cacatirã seres majã cajogoyepãre mai carotimasimircããrẽ cããrẽ carotimasĩ majũ tuayami. Cũ jeto ãmerẽ na rotipeyomasĩñami. Na cãã nipetiro cã caĩrõrẽ bairo átãcããña yua.

4

Servir según los dones recibidos de Dios

¹ Bairi mujãã cãã Jesucristo cã majũ rupau mena popiye cã catãmooarĩqũẽrẽ tãgoñarĩ popiye mujãã cabaipere mujãã eñotaetigarã. "Popiye marĩ cabairo ñugarõ," mujãã ñ tãgoñagarã. Ni ùcã caroare átomicãã roro popiye cã catãmooata, roro átajere canetõõncãrĩcã ãnirĩ carorijere cajãnarĩcãrẽ bairo tuacããñami. ² Bairo caãcũ ãnirĩ yua, atĩ yepapã cã caãni rãmurẽ Dios cã caborore bairo jeto átãnimasĩñami. Ati yepã macããna na rupau caborore bairo jeto na caãtiãnorẽ bairo átãmerĩñami yua cã ùcã. ³ Nocãrõ yoarõ jĩcã yutea cãrõ Diore camasĩena na caãtiãnorẽ bairo mujãã cãã roro mujãã átãmũ. Carorije macããjẽ mujãã rupau cabori wãme ùnie jetore mujãã átãninucũwã. Bose rãmu caãno nucũbugoricaro mano roro majũ mujãã awajañesãñucũwã. Ti rãmu caãno cacũmooarĩjẽrẽ nocãrõ paio etinetõrĩ roro mujãã cãmuncũwã. Tunu bairoa camasã na cawericãã ùna carorãrẽ na mujãã ñoanucũwã.

⁴ ãme roquere tore bairo mujãã átãninemoẽtĩña. Roro netõõrõ mujãã caãtiãnajẽrẽ mujãã áperiya. Bairo roro caãtiãnana nimirãcãã, ãmerẽ caroarã mujãã caãtiãnierẽ ññarĩ, mujãã bapãrã caãnimircããrã pãame roro mujããrẽ ñ busunucũñama. Pãgani cãrõ tãgoñanemonucũñama, carorã caãnimircããrã cañurãrẽ bairo mujãã cayeri wsoarijere ññarĩ yua. ⁵ Na, cañuena roquere marĩ Pacu Dios caĩñabesegajãgoricũ majũ na ññabesegumi. Cacatirã, cariaricãã nipetirõre na ññabesegumi na yaye wapare ti rãmu caetarõ yua. ⁶ Torecna, marĩ ñicũjãã cariaricãã ãnana cããrẽ merẽ caroa queti Dios cã canetõõrĩqũẽrẽ na quetibujuyupi Jesũs, na cãã Espĩritu Santo Dios Yeri mena na ãmarõ, na yerire na yasieticãõto ñ. Bairãpua, na cãã

nigarāma camasā nipetirore cū caññabeseri rūmu caño cūārē. Na cūā jīcārō tūnia ññabese ecogarāma, camasā marīrē bairo cañnana ānirī.

⁷ Apeyera mujāā ñña: Merē ati umarecōo capetipa rūmu cōñarō baiya. Torena, masacatirique mena caroaro ānajēcusa. Nūcūbugorique mena tocānacānia Diore cū jēnicoteāninucūña ti rūmu caetaparo jūgoye. ⁸ Tunu bairoa tocānacānpurea mujāā caāmeoaiānie to āmarō. Bairo caroaro mujāā caāmeoaiāniāsiata, aperā yaye wapare na mujāā masiriyobojamasībujiorā. Cañurījē macāājē puamerē tūgoñarī carorijere mujāā átijānacōāgarā yua. ⁹ Tunu bairoa tocānacānpurea caroaro mena na bocāya caetari majārē. Na qūēnoña mujāā ya wiiripū nūcūbugorique mena. Yasioroacapu roro na ñ busupaieticōāña caetari majārē. ¹⁰ Nipetirije caroa wāme cañurījē Dios cū cajoriquere caroaro cacūgomasiñā ānirī na juātinemoña aperārē. Marī Pacu Dios tocānacānpurea cū cajogaro cārō caroa wāme marī caātīānimasipeere marī joyupi. Ti wāme Dios cū cajorica wāme jīcārō tūnia aperārē na juātinemoña. Mujāā caāmeojuātījīātiro cārō āmeo juātinemoña. ¹¹ Bairi ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū Dios yayerē quetibujari majōcu cū caāmata, caroaro cariape cū quetibujato Dios yaye quetire. Apei, āmeo juātinemomasīrīqūērē marī Pacu Dios cū cajorica cū caāmata, cū cūā Dios cū catutuarije cū cajorije mena caroaro cū juātinemoāto. Tore bairo jeto na átīamarō nipetiro, Dios caroa wāme cū cajoricarā cārō. Tore bairo na átīamarō nipetiro camasā Jesucristo jūgori Diore na cabasapeoparore bairo. Cū jīcāūrēā basapeorique to āmarō. Cū carotimasirījē to petieticōāto. Ānicōā ninucūgaro. Bairoa to baiāto.

Sufrir como cristianos

¹² Yu bairārē bairo caāna, yu camairā, tūgoña acueticōāña roro popiye mujāā cabapeere. Aperā Diore camasiēna roro majū mujāārē na caāto ññarā, “¡Agotā! ¿Nopēirā tocārō roro popiye marī baio joroque marī na átiyati?” Ī tūgoña yapapuaeticōāña. Tie popiye bairiquere mujāā camasiētē ūnie majūrē bairo ññaeticōāña. ¹³ Bairo puame baiya: Jesucristo popiye cū catāmuoricārōrēā bairo mujāā cūā cū yarā ānirī roro popiye mujāā baigarā. Cū, cū cabairicarore bairo cabairā ānirī tūgoña useaniña. Tore bairo mujāā caāmata, netōjāñurō paio nigaro useanirīqūē tunu nemo cū catunuatī rūmu caānorē. Cū mena useanirī mujāā ānigarā yua ti rūmu caetaro. ¹⁴ Bairi tunu Jesucristo yarā mujāā caāno jūgori roro popiye cabairā useanirī āña mujāā, aperā roro na caēperi majā nimirācūā. Useanirī āña mujāā roro na caēperā. Mujāā roque Espiritu Santo, Dios nocārō catutuau Yeri majūrē cacūgorā mujāā āniña. Tocānacānia mujāā mena ānicōā ninucūñami Espiritu Santo Dios Yeri majū. ¹⁵ Apeyera tunu jīcāārā Diore camasiēna camasārē na pajīāñama. Aperā yajanucūñama. Apeye cūārē roro na caāmeoīrō na mena busunemonucūñama. Tore bairo na cabairoi, roro popiye na baio joroque na átiyama na quetiuparā. Narē bairo ápericōāña mujāā roque. ¹⁶ Narē bairo caāperā mujāā mena macāāna jīcāārā na caānimiatacūārē, Jesucristo yarā na caānie jūgori roro popiye na cabaiata, tiere tūgoña boboeticōāña. Marī Pacu Dios roquere cū basapeoya, cū yarārē bairo cawāmecuna ānirī.

¹⁷ Merē ati rūmūrē etaro baiya marī cū yarārē Dios cū caññabesejūgopa rūmu. Marī, cū ya poa macāāna caññabesejūgomajūcōāū ānirī, ¿marī berore nocārō popiye na baio joroque na cū ācuati cūrē catūgousaena roquere yua? Roro popiye na baio joroque na átigumi Dios cū yaye quetire catūgousaetana roquere. ¹⁸ Cañuū jīcāū Diore catūgousau ūcū cū caāmata, dope ĩcū majū popiyepāina netōjīātimasiñami Dios cū caññajoro. Bairi roro caāna Diore cabaiotiorā roque dope ātinētōjīātieoenama. Netōōrōpu yasimajūcōāgarāma. ¹⁹ Bairi Dios cū caborore bairo, roro popiye cabairi majā nimirācūā, caroa macāājērē āticōāña. Tiere jānaeticōāña. Nipetiro ati umarecōo macāājērē caātacu mena jetoa tūgoñatutuacōāña. Cū, jīcāūā mujāā netōōgumi mujāā yerire. Mujāārē cū caññajoyeticūricārōrēā bairo átīmajūcōāgumi.

5

Consejos para los creyentes

¹ Apeyera tunu yu quetibujūnemogaya mujāā, ñubueri majā quetiuparā cabutoa camasiñī majārē. Yu cūā mujāārēā bairo cabucu camasiñī majōcu ñubueri majā quetiupau yu āniña. Yuā, Jesucristo popiye cū cabairiquere ññawā. Torecu, cū yaye quetire yu quetibujū masiña. Yu cūā mujāā, camasiñī majā cabutoarea bairo tunu Jesucristo ati yeparu cū catutuarije mena cū caetaro ññagu. Jīcārōā nipetiro marī ññagarā ti rūmu caetaro. ² Dios yarā ñubueri majārē caroaro na ññacoteya. Caroaro cariape na quetibujuya mujāā, ñubueri majārē. Mujāā narē caroaro cariape na mujāā quetibujū masiña. Caroaro átato jesoro Dios cū caborore bairo cariape na quetibujuya. Rotimajūrīcārārē bairo ápericōāña. Cabuerā mujāā caānoi, paio mujāā cawapatapee cūārē tūgoñaeticōāña. Caroaro yerijōrō átīāña mujāā paarique ñubueriquere. ³ Tutuaro mena na mujāā quetibujūepa camasārē. “Jāā roque jāā rotimasīña ñubueri majārē,” mujāā ĩ tūgoñaepa. “Narē mairī roque caroaro mena na

marĩ quetibujugarã. Caroaro mena na marĩ átirogãrã ñubueriquere,” mujãã ĩ tũgoñagarã. Bairo ĩrĩ caroaro ãnajẽcusa, bairo mujãã caátĩãnierẽ ñubueri majã cãã ĩñacõrĩ caroaro na caátĩãniparore bairo ĩrã. ⁴ Bairo narẽ caroaro mena mujãã cajũgoãnimasĩata, marĩ Quetiupau Jesucristo mujãã mena ñseanigumi. Tunu ati yeparu cã cabauetari rãmu caãno mujãã jogumi caroa yericutaje capetietie majũrẽ yua. Caroaro mujãã caátĩãnajẽ wapa di rãmu ũno cariaetie majũrẽ mujãã jogumi marĩ Quetiupau.

⁵ Torea bairo átĩãña mujãã, cawãmarã cãã. Cabũtoa camasĩrĩ majã na caátĩrotirore bairo caroaro átĩãña. Nucãbugorique mena na caquetibujurijere caroaro na tũgousaya. Tocãnacãũpua mujãã nipetiro ñubueri majã nucãbugorique mena caroaro ása cabũtoa na caquetibujurijere. “Jãã majũ cãã jãã rotimasĩña,” ĩ tũgoñæticõãña. Torea bairo profeta majã cãã ĩ quetibujuyupa:

“Dios puame ni ũcũ caĩtũgoñæbotiori majõcu cã caátigarijere ññotanucũñami.

Apei caĩbotiogaecu, caroaro na caĩrõrẽ bairo caátĩãnimasĩ roquere caroaro cã juãtimasĩñami
Dios cañuu ãnirĩ,”

ĩ quetibujuyupa profeta majã ãnana.

⁶ Bairi Diore cabaihotiorãrẽ bairo baieticõãña. “Dios netõrõ jãã masĩña,” ĩ tũgoñæticõãña. “Dios jeto ĩcãũã masĩñami,” ĩ tũgoñacõãña cariapea. Bairo ĩ tũgoñarĩ caroaro mujãã caãmata, Dios puame cã caborica yutea caetaro rotimasĩrĩqũẽ majũrẽ mujãã jogumi. ⁷ Tunu bairoa Dios mujããrẽ maimajũcõãñami. Caroaro mujãã ĩñapeoyami. Bairi nipetĩrije dise ũnie mujãã catũgoñamacããrĩjẽrẽ Diopure cã quetibujunetõõña. Cã mena tũgoñatutuaya.

⁸ Caroaro tũgoñaqũẽnoña. Tũgoñamasĩña. Wãtĩ marĩ pesuu merẽ yaijũãũ waibutoare ugagu cã cauwacoterore bairo marĩ yasio joroque átigu cotei baiyami. Bairi masacatiri caroaro ãnajẽcusa. Mujãã yasioremi wãtĩ. ⁹ Dios mena mujãã catũgoñatutuãnierẽ jãnaeticõãña. Bairoa marĩ Quetiupau Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Wãtĩ cã cabusujãrĩjẽrẽ ĩcã wãmeacã ũno tũgousæticõãña. Tore bairo jeto popiye baiyama nipetiro ati ñmurecõopure Diore catũgousari majã mujããrẽ bairo cabairã, mujãã yarã cãã. Merẽ tiere mujãã masĩña.

¹⁰ Bairãpua, ĩcã yutea cãrõã roro mujãã tãmũogarã. Cabero yua, Dios puame cañurã, cariape caãna majũ mujãã átigumi. Cariape catũgoñarã, catũgoñatutuarã majũ mujãã átigumi. Cã mena mujãã catũgoñatutuaro jũgori, tunu bairoa mujããrẽ camaimajũũ ãnirĩ cã caboricarorea bairo mujãã jogumi caroare. Jesucristo mena mujãã caãnie jũgori ĩcãrõ tũnia tore bairo mujãã átigumi marĩ Pacu Dios. ¹¹ Cã jetorea cã carotimasĩrĩjẽ to ãmarõ. Tocãnacã rãmua to ãnicõã ãmarõ. Bairoa to baiãto.

Saludos finales

¹² Yu yarã, tocãrõã mujããrẽ ñi quetibuju woajoya. Atie petoaca ati carta mena mujãã yu caquetibujurijere marĩ yau Silvano yu woatubojayami. Cã puame cañuu Dios mena catũgoñatutuau niñami. Torecu, yu baire bairo caãcũ cã ñiñanucũña Silvanorẽ. Bairi ati carta mena mujãã, yeri tũgoñatutuarã, mujãã ãnio joroque átigu, mujãã yu quetibuju woajoya. Apeye cããrẽ cariapea caãnorẽ bairo Dios mujããrẽ camai ãnirĩ caroa cã cajoãnierẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ, yu quetibuju woajoya. ¡Mujãã puame tie queti mena tũgoñatutuacõãña!

¹³ Ati macã Babilonia cawãmecuti macã macããna, mujãã ñurotijoyama. Na cãã mujããrẽã bairo Dios cã cabeserica poa macããna niñama. Apei Marcos cawãmecucu yu macũrẽ bairo caãcũ cãã mujãã ñurotijoyami. ¹⁴ Tunu mujããrẽ ñinemoña: Caroaro mena ãmeo mairĩ ãmeo bocãya ĩcã majãrẽ bairo.

Nipetiro mujãã Jesucristo yarãrẽ caroa yericutaje mujãã cã jonemoãto marĩ Pacu Dios. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Segunda Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yu, Simón Pedro cawāmecucu, Jesucristore paabojari majōcu cū caquetibujerotijoricu apóstol majū yu āniña ati cartare mujāārē cawoajou. Jesucristo yarā majūrē mujāā yu woajoya. Mujāā cūā jāārēā bairo Jesucristo mena mujāā tūgoñatutuajūgoyupa. Marī Quetiupau Dios, bairi Jesucristo cariape caácu, marīrē canetōrīcū majū cūā, jīcārō tūnia marī joyupi cū mena marī catūgoñatutuapeere. ² Bairi mujāārē ñiña: Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena na caquetibujerōtīqūrē mujāā camasīnemorō jūgori nocārō paio caroare mujāārē na jonemoáto. Caroa yericutajere cūārē mujāā na jonemoáto.

Cualidades del cristiano

³ Dios ñe ūnie carusaecu ānirī cū camasīrījē mena marī jowī nipetirije caroa macāājē marī caātīānipeere. Tunu bairoa cūrē marī camaimasīpee cūārē marī jowī marī Pacu Dios. Tore bairo marī jowī, nocārō paio cū macū marīrē cabesericu cū caātīānimasīrījērē, cū carotimasīrījē cūārē marī camasīparore bairo ī. “Yure bairo caroaro na ātīānimasīáto,” ī caroare marī jowī. ⁴ Caroaro cū camasīrījē jūgori caroa wāme marī cū caátīpee cū caījūgoyeticūrīqūrē marī masīōwī. Tie pñame nocārō majū paio cū caátīpee ñiña. Cawa-papacarijere bairo caānie ñiña. Tie jūgori marī, ati ūmurecōo macāāna roro marī rupau caborore bairo caāna, tiere marī majūā caātījānimasīrā marī ānio joroque marī ásupi. Bairo marī caáto, Dios cū caāñajē cutiere bairo marī ānio joroque marī ásupi.

⁵ Bairi caroaro tūgoñatutuanemoña marī Pacu Dios mena. Caroaro ātīāña caroa macāājērē. Bairo caroaro ātīāna, caroaro mujāā tūgousagarā cū yaye quetire. ⁶ Bairo caroaro tūgousarā yua, mujāā rupau macāājē carorije mujāā caátigarije ūnierē āñajē ēñotamasīgarā. Bairo roro caáperā ānirī, caroaro yerijōrō mujāā ānimasīgarā. Bairo caroaro yerijōrō āna yua, Diore caroaro mujāā maimasīgarā. ⁷ Bairo cū maimasīrī yua, mujāā yarārē na mujāā īñamaigarā. Na mujāā juátīnemogarā. Bairo na mairā, nipetiro camasā cūārē na mujāā mainemomajūcōāgarā yua.

⁸ Tie nipetirije caroaro āñajē cutajere mujāā caátimasīpeyoata, cañurā majū mujāā āñigarā. Camasārē cajuāna majū mujāā āñigarā. Bairi marī Quetiupau Jesucristore cabūgoro mee cū mujāā masīña. Cūrē mujāā camasīrījē wapacutimajūcōāña, nemojāñurō tiere mujāā caátimasīpeyoata. ⁹ Noa ūna aperā camasā tie caroaro āñajē cutajere na caápericōāta, camasīētīmajūcōārā nibujiorāma. Cacaapee mána cañīnimasīēnarē bairo tuabujiorāma. Tunu bairoa na carorije wapa caānimīrīqūrē Jesucristo cū canetōōbojarique cūārē masīritipetīcōābujiorāma.

¹⁰ Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, nipetirije atiere caroaro ása. Jānaeticōāña. Jesucristo cū caborore bairo jeto caroaro ása. “Jesucristo yarā caānīparā Dios cū cabesericarā ānirī caroaro marī ātīānigarā,” ī tūgoñaña. Tore bairo mujāā caātīānimasīata, di rāmu ūno mujāā yasietigarā. Wātī cūā mujāā yasio joroque mujāā āperigumi. ¹¹ Bairi tunu caroaro mujāā ānicōā nigarā. Ūmurecōoru mujāā caetari rūmū caāno marī Quetiupau Jesucristo marīrē canetōōrīcū cū Pacu mena caroaro mujāā bocágarāma. Topu marī Quetiupau cū carotimasīrīpau capetietopu cū mena mujāā ānicōā ninucūgarā yua.

¹² Bairi mai, atie yu caquetibujerijere mujāā yu quetibujunemocōā ninucūgu, tiere mujāā camasīnemoparore bairo ī. Merē mujāārē, cariape macāājē quetire na caquetibujericaro bero caānīmiatacāārē, mujāā yu quetibujunemogu tunu. Tunu bairoa Jesucristo mena tūgoñatutuari caroaro cū caborore bairo mujāā caātīānīmiatacūārē, yu quetibujunemocōā nīgu mai. ¹³ Tore bairo mujāārē yu quetibuju ānīgu yu cacatiri rāmu ūno mai. Merē yu masīña bairna. Yua, mujāārē caquetibujunemoran ūcūā ānirī atiere mujāā yu quetibujuya. ¹⁴⁻¹⁵ Apeyera merē marī Quetiupau Jesucristo pñame “Pedro, nocārō mea mu rīacoagu,” ñi quetibuju masīōwī. Torecu, yu pñame yu berī caānoru cūārē atie yu caquetibujerijere mujāā masīnemocōā ninucūō joroque yu āticūña. Noo yu camasīrō cārō tiere yu quetibujucūña ati yerapne.

Los que vieron la grandeza de Cristo

¹⁶ Tunu apeyera, Jesucristo, marī Quetiupau, ati yepapu tunu cū caátīpee, cū carotimasīrīpau macāājē cūārē caroa cariape macāājērē jāā quetibujuwu. Jāā majūā ī tūgoñamacārī jāā caquetibujerique mee āmu. Jāā majūrpu cūrē jāā īñawū. Nocārō cū carotimasīrījē, cū catutuarije cūārē jāā īñamajūcōāwū. ¹⁷ Jāā īñawū jīcā rāmu Dios, cū Pacu cūrē nucābūgorique mena cū caībūsgore. Atore bairo ī būsūocajowu nocārō carotimasī

Dios cū caĩrĩjē busurique: “Áni yu macá, yu camai, yu cabesericu majū ñiñami. Cū mena butioro majū yu useaniña,” i busucajowí Dios. ¹⁸ Jáa majũpua tie busurique umurecõoru caatiere jáa tũgowu. Jáa pũame marĩ Quetiupau Jesucristo mena jáa ãmu ti watoare úfãu caĩurĩcũpu.

¹⁹ Masĩrĩ majā profeta majā na caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcõrõrē bairo cariaepa baiwĩ Jesucristo. Bairi majā roque tiere camasĩmajũcõārā ãnirĩ tiere caroaro cariaepa tũgoñanemoña. Tie caroa queti profeta majā na caquetibũjucũrĩqũē pũame canaitĩārõrē jĩñaworiqũere bairo niña. Tiere nemojãñurõ mujāa cabuenemoata, mujāa camasĩpeyoetiere mujāa masĩnemogarā. Bairi Jesucristo, busuri ñocõrē bairo caacũ, cū catunuetari rãmu caãno tiere mujāa masĩpeticoagarā. ²⁰⁻²¹ Cajũgoye mai atiere caroaro tũgoña masĩña: Dios ya tutĩpu ape rãmu cabaĩpeere na caquetibũjuwoatucũrĩqũē pũame jĩcãu camasocu cū majũa cū caboro masĩrĩ cū cawoatu quetibũjuri que mee niña. Bairi profeta majā cūa na majũ na camasĩrĩjē mena na caborore bairo na caquetibũjuri que mee niña. Na roque Dios cū caquetibũju rotijoricarā ãnirĩ, Dios na cū caĩrĩjērē Espĩritu Santo cū camasĩõrõ jũgori quetibũju masĩũpā Dios ya tutĩpu.

2

Los que enseñan mentiras

(Jud 4-13)

¹ Bairo na caĩmiatacũārē, ãñũpā Israel ya poa macãana menarē profeta majā caĩtopairā, profeta majā Dios yarā mee caãna cūa. Na majũa na caborore bairo caĩquetibũjuri majā, caĩtopairi majā ãñũpā. Bairi ãme cũārē ãnigarãma na ùna mujāa watoare quetibũjuri majā cariaepa caquetibũjuena. Caĩtopairi majā nigarãma. “Caroa macããjērē jáa quetibũjuya mujāãrē,” i quetibũjumiãcũa, na catũgoñarĩjē caũuetiere mujāa quetibũjugarãma. Bairo quetibũjuri yua, marĩ Quetiupau mujāãrē canetõõrĩcãrē cū boetĩmajũcõãgarãma. Bairo caũuetiere na caquetibũjuro jũgori Dios pũame yoaro mee na recõãgumi. Na yasio joroque na átĩgumi yua na yaye wapa. ² Na cayasiparo jũgoye capããrā majũ mujāa mena macããnarē na itogarãma. Capããrā majũ tũgousagarãma na yaye queti carorije macããjērē. Na cūa caĩtori majā na caátore bairo roro átigarãma. Bairo na caáto iñarā yua, aperā cūa Dios yaye queti cariaepa macããjērē roro i busuepegarãma. ³ Tunu apeyera nocãrõ dinerore cabonetõrā ãnirĩ na caquetibũjuri mena mujāa quetibũjutori, mujāa yajagarãma mujāa cacũgorije ùnierē. Na caquetibũjuri mena mujāãrē itoepegarãma caĩtopairi majā. Bairo na caĩtoãnie jũgori na cayasipee na cotemajũcõãña. Tirũmũpũna merē, “Caũuenarē roro popiye na baio joroque na yu átĩgumi,” i jũgoyeticũcõãñũpĩ Dios. Na ùna caũuena netõõtĩmajũcõãgarãma.

⁴ Tũgopeoya mai: Dios tirũmũpũre ángelea majā cũrē cabaibotiorā, cũrē catũgousagaenarē, “Nugaro, mujāa yu reetĩgu,” na iẽsupĩ. Bairo pũame na ásupi: Caũuena na caãno canaitĩārõru na recõãñũpĩ. Caũcũãrĩ ope pupeapu na jiyari na biajãcũcõãñũpĩ mai cū caĩñabeseri rũmu caetaparo jũgoye. ⁵ Tunu bairoa tirũmũpu macãana caũuena na caãni yuteapũre, “Mujāa mena yu ñũgu,” i rĩ mee na rurepeyocõãñũpĩ Dios, na caũuetie wapa. Na mena macããcũ Noé cawãmecũcũ jetore cū netõõñũpĩ cū mena macããna jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ mena. Mai, Noé pũame caũuũ caroa macããjērē caquetibũju majũ ãniñañũpĩ. Bairi cū jetore cū yarā mena cū netõõñũpĩ Dios. ⁶ Toreã bairo caũuenarē na reyupi Dios Sodoma, ape macã Gomorra cawãmecutĩ macãã macããna ãnana cũārē. Ti macãã cũārē umurecõo macãã peero mena joerecõãñũpĩ. Ñe ùnie tuaricarõ mano, õwã jeto to tuao joroque ásupi Dios ti macãã macããnarē cū careri rũmũrē. Cabero tunu caãniparā caũuena na catũgoñamasĩparore bairo i, tore bairo áti iñoñũpĩ merē. Tiere tũgoñarĩ, “Caũuenarē popiye na baio joroque na átĩgumi Dios,” na i tũgoñamasĩátõ i, tore bairo ásupi. ⁷ Baiũpua, ti macãã macããcũ Lot cawãmecũcũ jĩcãũrēã cū rocaesupi Dios. Mai, Lot pũame Sodoma, Gomorra macãã macããna roro na caãtiãnierē iñarĩ butioro tũgoña yapapuanucũñũpũ.

⁸ Ti macãã macããna roro umurecõo, bairi ñami na caãtiãnierē roro na cabũsupaiãnie cũārē tũgojũtĩrĩ butioro tũgoñarĩqũē painucũñũpũ. Caũmu caũuũ ãnirĩ tocãnacã rũmũa carorije na caãtiãnierē iñarĩ cũ yerĩpu tũgoñarĩqũē painucũñũpũ. Wopacõoro baiyupu caũuena roro na caãtiãnierē iñarĩ. Bairi Dios pũame cū rocaesupu, Lot cawãmecũcũ carorã mena caãnacũrē. ⁹ “Marĩ Quetiupau masĩmajũcõãñũami cū caãtĩpeere,” marĩ i masĩña. “Cū mena marĩ caãnicõãmata, marĩ Quetiupau pũame wãtĩ roro marĩrē cū caãtĩgarijere eñotamasĩñami, roro marĩ catãmuoetĩparore bairo i. Tunu caũuena roquere preso joricarore bairo na cũrĩ na cũgomasĩñami Dios, na cū careparo jũgoye,” marĩ i masĩña. ¹⁰ Popiye na baio joroque na átĩgumi Dios caũuetie na rupau macããjē ùnie jetore caãtiãnarē. Marĩ Quetiupau cū carõtĩmasĩrĩjērē caboena cũārē roro popiye na átĩgumi. Na ùna cajeyurā catũgoñamasĩẽna niñama. Na caboro caãtĩpairā majũ niñama. Bairo caãna ãnirĩ uwiricarõ mano nocãrõ catutuarā cabauenarē roro na tutirenuñũama. ¹¹ Ángelea majā roque caĩtopairā netõõjãñũrõ

catutuarā carotimasirā nimirācūā, narē roro na ī busujāepeetinucūñama Diopure. Di rūmu ūno roro na ī epereñaetinucūñama āngelea majā roque.

¹² Cañtopairi majā pūame waibutoare bairo catūgoñarīqūē māna niñama. Catūgoñamasīēna niñama. Waibutoa pūame na catūgoñarījē mena mee tore bairā na cañnie jūgori tore bairo bainucūñama. Bairo buianucūñama cabero camasā narē ñerī na capajīāreparore bairo irā. Torea bairo cañtopairā cūārē na regumi na carorije wapa Dios. ¹³ Popiye tāmūgarāma na cāā aperārē roro na caātieperique wapa. Na rupau roro cabore bairo ātiāna, “jūseanirō marī āniña!” ī tūgoñanucūñama, na caātipauaca jetore masimirācūā. Jesucristo cū cariarica rūmurē tūgoñari marī yarā mena mujāā cabose rūmu qūēnorō, na cūā mujāā mena bobooro, ñuetie majū ātajecuna mujāā caneñarōpū neñanucūñama. Ti rūmu caāno yua, roro na cabore bairo āti, nūcūbugorique mano useanirō bainucūñama. Caroarā cañurārē bairo na cūā na cañtopairije mena caāna nimirācūā, mujāā mena neñanucūñama.

¹⁴ Tunu bairoa dico ūcō carōmiorē na caññaata, cō mena roro ātaje mena jeto tūgoñanucūñama. Carorije ūnierē caātijutiena, cajānaena majū niñama. Aperā cayeritutu-aena caroare caātiwēpūēna ūnarē na busujārī narē roro na ātiepenucūñama. Caroarō yaje tie ūnierē ātiepomasimajūcōānucūñama. Torena, carorā cañuena, Dios cū careparā majū niñama, tame. ¹⁵ Cayasiricarārē bairo ninucūñama. Jesucristo yaye queti cariape macāājērē tūgousagaetimajūcōāñama. Beor macū Balaam cawāmecucu ānacārē bairo niñama. Cū ānacū pūame roro ātiri wapatarique ūnierē butioro boyayupa. ¹⁶ Bairo cū cabairo yua, jicā rūmu Dios pūame cū tutiyupa. Balaarē, burro camasocure bairo cū busuo joroque cū āsupu Dios. “Roro mū ātigaya. Tiere āpericōāña,” qūī tutiyupa burro Balaarē. Bairo qūī ēñotajānaoñupū roro cū caātigamiatajere. Pugani āpeyupa yua.

¹⁷ Quetibujari majā cañtopairā oco opee caoco manierē bairo niñama. Oco poarire wīno capapurere bairo niñama. Dios yaye caroare marī catūgogamiatacāārē, di rūmu ūno marī quetibujetiyama na ūna. Bairi nocārō canañārō capetietopū cayasiparā niñama. ¹⁸ Tunu apeyera, cañtopairā netōjāñurō botioro cañā manie ūnierē ī busunucūñama. Bairo caāna ānirī roro na rupau cabore bairo ātiāna, na busujānucūñama Jesucristo yaye quetire catūgousajūgorārē. Ati ūmurecōo macāāna roro na caātinucūñāñē ūnierē cajānamiatanarē na busujānucūñama. Mai cayeri tūgoñatutuaenarē roro na ātiepenucūñama. ¹⁹ Na pūame, “Mujāārē cariapea jāā iña: Jāārē bairo mujāā caāmata, useanirō mujāā ānigarā. Mujāā cabore bairo mujāā ātimsāgarā,” na ītonucūñama. Na majūā na yaye wapa cayasiparā nimirācūā, tore bairo na ī busujānucūñama. Na roque carorije macāājērē caātirotiepe ecorā majū niñama. Bairi ni jicāū ūcū camasocu, carorijere caātijānaecu tiere carotiepe ecorē bairo catuau niñami. ²⁰ Apeyera tunu jicāārā mujāā mena macāāna marī Pasu Dios, cū macū marīrē canetōōricū yaye quetire tūgousayupa. Ati ūmurecōo macāājē carorijere āpeyupa. Bairo catūgousajūgoricarā nimirācūā, carorije na caātajere tunu ātinemoñupā. Bairo na caātaje jūgori, āme roquere jōpūame roro baiyama. Ati ūmurecōo macāājē carorije caātijānaena tiere jōpūame nemorō carotiepe ecorārē bairo majū tuayama yua. ²¹ Jicoqueirna Jesucristo yaye queti caroarō cariape macāājērē na catūgousaeto, ñumajūcōābujioyupa. Jesucristo caroarō cū caroticūñāñē tūgousari bero tunu tiere na cajānaata roque, ñuetiña. Āme roquere netōjāñurō popiye baigarāma. ²² Na ūna na cabairi wāme majū atore bairo marī ñicūjāā ānana na cañricārō pūamata, baimajūcōāña: “Nurīcū yaī mūño cūrī bero, tiere ūgayami tunu.” Tunu apeyera, “Yese cūā, marī cacoseatacu nimicūā, netōjāñurō ūguerirapū yugucūñanemoñami,” tore bairo niñama Dios yayere tūgousari bero tunu carorije macāājērē caātinemomajūcōāninucūñā.

3

El regreso del Señor

¹ Yū bairārē bairo caāna, yū camairā, ati carta niña cabero macāā carta mujāā yū cawoajonemori carta majū. Caānijūgorica carta, bairi ati carta cūārē cariape mujāārē ñi quetibujū woajoya, Dios yaye quetire mujāā camasiritiparore bairo ī. Puga cartaprea yū quetibujū woajoya, tunu bairoa cariape mujāā catūgoñamasiparore bairo ī. ² Tūgoñamasīña tirāmupū macāāna cañurā camasirā profeta majā na cañquetibujuyariquere. Tunu bairoa marī Quetiupa, marīrē canetōōricū cū caroticūñāñē masiritieticōāña. Jāā, Jesucristo cū cabuericarā, apóstolea majā jāā caquetibujunetōōriqūē cūārē masiritieticōāña. Tiere tūgoñanemocōāña.

³ Bairāpua, atie cūārē mujāā tūgoña masimajūcōāgarā. Catusari yutea caāno atūgarāma camasā cañtopairi majā majū. Na rupau cabore bairo carorije jeto caātiāni majā ūna nigarāma. Dios yaye quetire roro cañboyetieperā capāārā nigarāma. ⁴ Bairo cañeperi majā ānirī atore bairo ī jēniña epegarāma: “¿Dope cū baiyupari Cristo, ‘Yū tunuatūgū,’ cañmiricū? Marī

ñicajãã na caãni rãmu, ati umurecõo caãnijugoripaupua caãnatõrẽã bairo nicõãña mai,” i epegarãma. ⁵ Bairo caãrã ãnirĩ Dios cã carotimasĩrĩpaũ umurecõo tirũmupua caãnicõãjũgoatajere masĩtĩñama. Marĩ Pacũ Dios puame cã carotimasĩrĩjẽ mena ati umurecõore jẽñoũpĩ, oco mena jũgori. Tie oco mena jũgori niña ati umurecõo ãme cããrẽ. ⁶ Cũ cabairotiricarorea bairo ati umurecõo cããrẽ rurocacõãũpĩ Dios. Tie oco jũgorina ati yepare rurocacõãũpĩ. ⁷ ãme caãni umurecõo, ati yepa cãã Dios cã carotirore bairo cabaipẽe cã cacũrĩquẽ niña. Ati umurecõo, ati yepa cãã ãpeticoagaro cã cabairotirore bairo yua. Peero mena yasigaro ati umurecõo, ati yepa mena yua. Dios camasãrẽ cã caĩñabeseri rãmu caãno majũ ti peero puame ati yepa nipetiropare joerepeticoagaro. Ti rãmu caãno Diore catũgousaetana cãã yasicoagarãma.

⁸ Bairi yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã, atiere masiritieticõãña: Marĩ Quetiupaũ Jesucristo patowãcãetĩñami. Cũrã, jĩcã rãmu puame mil cãmarĩ netõbauya. Mil cãmarĩ majũ jĩcã rãmurẽ bairo etabauya. ⁹ Mai, marĩ Quetiupaũ puame caroa wãme cã caãtipeere cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ átiewpũcũ mee baiyami. “¿Dopẽĩ tãmurĩ cã tunuapãriyatĩ Jesús?” ĩ busũnucũñama jĩcããrã camasã. Bairo na caĩbusũnucũmiatacããrẽ, bairo puame roque boyami Dios: Mujãã nipetiro Jesucristore tũgousari bero cã yarã mujãã caãnipẽere boyami. Bairi patowãcãrĩcãrõ mano caroaro ĩñajocõãcũ baiyami. Mujãã coteĩ átiyami. Dios puame ni jĩcãũ ũcũ cã cayasirore boetiyami. Nipetiro camasã na carorije wapare yaparuari cãrẽ na cajẽnirõ boyami. Bairo jẽnirĩ bero yua, cã yarã majũ na caãnorẽ boocoteĩ baiyami.

¹⁰ Bairi tunu marĩ Quetiupaũ cã caãtĩpa rãmurẽ marĩ quetibũjuetiyami. “Ti rãmu majũ yu etagu,” ĩetĩñami. Bairi cayajari majõcũ cã caetatore bairo marĩ camasĩetĩ rãmu ũno majũ etagami ati yeparũre. Ti rãmu cã caetari rãmu puame bũtioro acũorije busũgaro. Tocãrõã yua ati umurecõo yasicoagaro. Ati yepa cãã ãpeticoagaro. Nocãrõ caãniepu cãrõ nipetirije ãpeticoagaro. Manigaro yua ati yepa.

¹¹ Tore bairo Dios ati umurecõore cã caãtĩyasiopeere tũgoñarĩ mujãã puame cã caquetibũcũrĩquẽrẽ caroaro mujãã catũgousacõã ninucũrõ boya. ¡Caroarã cañurã majũ mujãã caãnicotero boya, Dios cã carotirore bairo! ¹² Dios cã catunuetari rãmu caãno caroaro mujãã ãnicoteyugarã. Bairi tunu cã carotirore bairo caroaro ása, tãmurĩ nemo cã tunuatiõ joroque ĩrã. Ti rãmu caãno ati umurecõo puame ãyasipeticoagaro. Nocãrõ caãniepu cãrõ nipetirije ãrepeticoagaro. ¹³ Torena, marĩ roque cawãma umurecõo, cawãma yepare coterã marĩ baiya. Marĩ Pacũ puame, “Ti umurecõore rocari bero, ape umurecõo yu qũĩenogu tunu. Topũ nigarãma yu yarã,” cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cã caãtipeere cayurã ãnirĩ marĩ uwietigarã ti rãmu caetaro. Cawãma umurecõo puame cañurĩ umurecõo caroaro jeto ãna umurecõo nigaro.

¹⁴ Bairi yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã, marĩ Quetiupaũ cã catunuetaparo jũgoye caroaro caroa wãmerẽ marĩ átĩcõã ninucũgarã. Ñe ũnie wapa cacũgoena, cañurã, caroaro yerijõrõ caãnimasĩrã majũrẽ marĩ etari cã useanio joroque caroaro marĩ átĩñigarã cã jũgoye mai. ¹⁵ Tũgopeoya: Marĩ Quetiupaũ patowãcãrĩcãrõ mano marĩ cã cacoteata, marĩ cã canetõpeere coteĩ átiyami. Nipetiro marĩ canetõpetirore borĩ coteĩ átiyami. Ato yu caquetibũjurore bairoa mujãã quetibũju woajoyupi marĩ yau Pablo cawãmescũcũ cãã. Marĩ Pacũ Dios, cã camasĩõrĩjẽ jũgori tore bairo ĩ quetibũju woajoyupi marĩ yau Pablo. ¹⁶ Tocãnacã cartapua tore bairo Pablo cãã mujããrẽ ĩ quetibũju woajonucũñami. Bairopua, jĩcã wãmerĩ cã caquetibũjuriye masĩriyo jãñunucũña, bueata. Bairi aperã camasã catũgomasiẽna, Dios mena catũgoñatuuajũgomasiẽna puame cariape tũgoetiyama. Bairo tũgomasiẽtĩrĩ yua, Pablo yaye quetire quetibũju mawijiocõãnucũñama. Tore bairo átinucũñama nipetirije Dios yaye cã caquetibũjucũrĩquẽrẽ. Tie wapa popiye na baio joroque na átĩgami marĩ Pacũ Dios.

¹⁷ Bairi yu bairãrẽ bairo caãna yu camairã, merẽ atiere caroaro majũ mujãã masĩña yu caquetibũjuriye. Bairi caroaro tũgoñamasĩña. Maijũgoya mujãã yerire. Mujããpu caĩtorã na caĩquetibũjuriye mujãã tũgousare. Narẽ mujãã ĩtoecore carorã na caquetibũjuriye. Diore catũgousarã nimĩrãcãã, yasĩrique macããjẽrẽ mujãã tũgousare. ¹⁸ Bairo puame roque ása: Marĩ Quetiupaũ, marĩrẽ canetõõrĩcũ Jesucristore jõjãñurõ nemorõ cã camasĩnẽmopee niña mujããrẽ nipetiri wãme cã camasã cutĩãnierẽ. Tunu bairoa nemojãñurõ ãmeo mainemoña. Bairi yua, cãrẽ marĩ cabasapeorije petietigarõ. ãme, ape rãmu cããrẽ nicõã ninucũgarõ. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de SAN JUAN

La palabra de vida

¹ Atie mujäärē jāā caquetibujwoatujopee marī Quetiupau Jesús yaye, caroa queti niña. Cū puame tirūmupua ati yepa cañiparo jūgoyepua merē cañijūgoatācu niñami. Jāā puame Jesucristo ati yepapu etari, cū caquetibujuriquere jāā tūgowu. Bairi tunu jāā majūpua jāā caapee mena cū jāā īñawū. Bairi cūrē jāā masījāñuñā. Bairo cārē camasīrā ānirī, tie jāā catūgoriquere, bairi tunu jāā cañīarīqūē cūrē mujāā quetibujwoatujoorā jāā ātiya. Tie jāā caquetibujorije puame atore bairo niña: Jesucristo, marī yeri marī cacatiānipeere cajomasī majū niñami. Tiere quetibujwoatujoorā jāā ātiya. ² Cū puame ati yepapu buiaetayupi. Cūrē jāā īñawū. Cū yaye caroa queti cūrē jāā tūgowu. Tie quetire tūgori bero, merē aperā camasārē jāā quetibujūnetōōwū. Bairi mujāā cūrē jāā quetibujuya cū yaye queti, atie, yeri capetietie macāājērē. Mai, Jesús puame Dios cū pacu tapu āñupī. Āmerē yua, ati yutea cañnorē ati umurecōopu etawī. ³ Bairi tie jāā cañīarīqūē, jāā catūgoriquere mujäärē jāā quetibujujoya, jāā mena jīcārōrē bairo mujāā cūā mujāā cañnimasīpare bairo īrā. Marī Pacu Dios mena, bairi cū macū Jesucristo mena jāā cañnorēā bairo mujāā cūā na mena mujāā cañnorē jāā boya. ⁴ Torena, mujäärē jāā ī quetibujwoajoya, Dios mena marī causeanirījē ñe ūnie rusaeto cañnipetipare bairo īrā.

Dios es luz

⁵ Atoe bairo niña atie queti Jesucristo jāārē cū caquetibujūcūrīqūē. Tiere mujäärē quetibujugu yu ātiya āmerē: Cabusurijere bairo caācū cañuu niñami Dios. Bairo Dios canaitīārōpu caāmei ānirī carorije ūnie caāpei majū niñami. ⁶ Tunu apeyera, “Marī Pacu Dios yarā jāā āniña,” Īmirācūā, canaitīārōpu caāna rorije caānarē bairo marī caātiāmata, cañtopairārē bairo marī ānibujiorā. Marī caātiānie cūā cawapa manierē bairo tuabujoro. ⁷ Bairi marī cūā caroaro cabusurore bairo caācū Dios cū cañnorēā bairo carorijere caāperā marī caāmata, Dios yarā jīcā majārē bairo caāna majū marī ānigarā. Caroaro marī āmeo ātiānimasīgarā. Cū macū Jesucristo rīī jūgori nipetiri wāme marī carorije wapare cū canetōōricārā marī ānigarā.

⁸ Tunu apeyera, “Yua, carorije wapa cacūgoecu cañuu majū yu āniña,” marī caīata, marī majūā marī yerire marī ītoya. Bairo marī caīata, Dios yaye queti cariape macāājērē marī cūgoetiya marī yeripure. ⁹ Bairi roro marī caātajere Dios mena marī catūgoñaqūēnorō ñuñā. Bairo cū mena tūgoñaqūēnorō bero, cūrē marī cajēnirō pugani cārō tūgoñarīcārō mano atore bairo marī ī masīña: “Dios puame caroaro cariape marī ātigumi. Marī carorije wapare masiriyobojagumi. Tocānacā wāme carorije wapa marī cacūgorijere marī cosebojagumi Dios marī yeripure,” marī ī masīña. ¹⁰ Tunu bairoa, “Carorije wāme caātiñaena majū jāā āniña,” marī caīata cūrē, cañtopaire bairo caācū cū ānio joroque marī ātibujiorā Diore. Bairo caāna ānirī Dios yaye quetire caboetinetōmajūcōārārē bairo marī tuabujiorā yua.

2

Cristo, nuestro abogado

¹ Yu yarā, yu pūnaarē bairo caāna atie caroa quetire mujāā yu quetibujwoajoya, carorije āperā mujāā cañnipare bairo ī. Bairo yu caquetibujurijere tūgomirācūā, jīcārā roro na caāpata, Dios macū Jesús cariape caācu cañuurē cū na jēniāto. Jesús puame marī Quetiupau Diopure marīrē caquetibujūnetōōbojagu, cajuñī majū niñami. ² Cū puame riawī yucpāpīpu, marī carorije wapare netōōbojagu. Marī yaye wapa jeto meerē netōōbojamasīñami. Nipetiro ati yepa macāāna cūrē catūgousari majā cūrē na netōōbojamasīñami Jesús.

³ Dios cū caātiroticūrīqūērē tie caātirotire bairo marī caāpata, pugani tūgoñanemorīcārō mano merē marī masīgarā cū yarā marī caānierē. ⁴ Aperā jīcārā, “Dios yarā majū jāā āniña,” Ībusūmirācūā, Dios cū caātiroticūrīqūērē jīcārō tūni na caāpericōāta, cañtopairā majū niñama. Na yeripure caroa, cariape macāājē maniña. ⁵ Apei, ni jīcāwū ūcū puame caroaro cariape Dios yaye busuriquere cū catūgousaata, ñe ūnie rusaricaro mano caroaro Diore camaimasī majū tuayami. Bairo marī caāpata, Dios mena jīcā majārē bairo marī ānigarā. ⁶ “Yua, Dios yu cū mena jīcā majōcure bairo caācū yu āniña,” caī puame Dios cū caborore bairo, marī Quetiupau Jesucristo cū caānimasīrīcārōrēā bairo cū caāno ñuñā.

El nuevo mandamiento

⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, atie roticūrīqūē yu cawoatujoorije ape wāme cawāma wāme mee niña. Cañnijūgoripapua mujāā catūgōjūgorique Dios yaye queti niña. Atie

roticūrīqūē cabucu macāājē, merē mujāā catūgojūgorique quetia niña. Apeye mee niña. ⁸ Cabaimiatacāārē tunu atie pñame mujāārē yu cawoatujorije roticūrīqūē, cawāma wāmerē bairo niña. Bairi tie roticūrīqūē cariape macāājērē Jesucristorea bairo mujāā cūā tiere mujāā átimasīña, āmeo mairīqūē macāājērē. Bairo marī caāmeomairō, canaitīārōpu caānarē bairo marī caānie manigarō. Dios yaye caroaro cabusumajūrījē caāno, cabusuropu caānarē bairo caāna majū marī ānigarā yua.

⁹ Bairi ni jīcāū ūcū, “Yña, Dios yau cabusuropu caācū carorije caāpei yu āniña,” caī nimicūā, cū yaure roro cū caasiaīñateata, canaitīārōpu mai caācūrē bairo tuacōāñami. ¹⁰ Apei pñame caroaro mairīqūē mena cū yaure caīñau roque, cabusuropu caācū Dios cū caborore bairo caācu niñami. Bairo caācu ānirī pñani cārō tunu carorije macāājērē ātinemogaetiayami. ¹¹ Apei, cū yaure caīñateri majōcu roque canaitīārōpu caāna, carorijere caāna na caātiere bairo carorijere caācu ānirī canaitīārōpu caāniñesēāūrē bairo niñami. Bairo caācū ānirī cacaapee iñacūrē bairo cū caātōre masīēcū āñesēānucūñami rorije cū caātie jūgori yua.

¹² Yu pñaarē bairo caāna, mujāārē yu woajoya atiere: Dios, cū macū Jesús yucapāīru cū cariarique jūgori, mujāā carorije wāpare cū camasiriyobaricarā mujāā cūā mujāā caānoi, atiere mujāā yu woajoya. ¹³ Mujāā, cabutoa capacua, mujāārē yu woajoya atie quetire, tirāmupua atī yepa camanopua merē caānijūgoricure mujāā camasirīqūē jūgori. Mujāā cawāmarā cūārē mujāā yu woajoya, wātī cañuecū majūrē cū mujāā catūgopeoeto jūgori.

¹⁴ Mujāā, yu pñaarē bairo caāna cūārē mujāā yu woajoya, Dios marī Pacu yarā, cūrē camasirā mujāā caānoi. Mujāā, capacua cabutoa cūārē mujāā yu woajoya atie quetire, tirāmupua atī yepa camanopua merē caānijūgoricure mujāā camasirīqūē jūgori. Mujāā, cawāmarā cūārē mujāā yu woajoya, yeri tutuarā caāna ānirī Dios yaye quetire mujāā yerīpu caroaro Dios mena mujāā catūgoñatutuānie jūgori. Tunu bairoa wātī cañuecū majūrē cū mujāā catūgopeoeto jūgori mujāā yu woajoya.

¹⁵ Ati ūmurecōo macāājērē caīñamainetōrārē bairo baieticōāña. Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū atī ūmurecōo macāājērē cū caīñamainetōata, Dios marī Pacu majūrē camaīecū niñami. ¹⁶ Nipetiri wāme atī ūmurecōo macāājē camasā na caīñaborije pñame Dios cū cajorije mee niña. Ati ūmurecōo macāājē majū roque niña. Ati wāmerē atī ūmurecōo macāāna pñame bonucūñama: Roro camasā na rupau caborore bairo na caātigarijere ātinucūñama. Aperā na cacūgorijere butōro bori tiere iñaugonucūñama camasā. Aperā cūā atī ūmurecōo macāājē pairo cawapacūtiere bonetōnucūñama. ¹⁷ Bairi atī ūmurecōo macāāna camasā atī ūmurecōo macāājē capetirorea bairo cayasirārē bairo tuayama, roro na caātigarije jūgori. Dios cū caborore bairo jeto caroaro cariape caātiācū pñame roque tocānacā rūmua caānicōāninucūpu majū tuayami.

La verdad y la mentira

¹⁸ Yu pñaarē bairo caāna, atī yutea catasari yutea niña. Ati ūmurecōo petigaro baiya. Bairo capetiparo jūgoye caānoi, jīcāū Jesucristore cateeri majōcu cū caātiere mujāā tūgoypa. Bairo jīcāū cū caātiere mujāā catūgomiatacūārē, āmerē capāārā majū niñama Jesucristore cateerā. Bairo na cabairōi, “Ati ūmurecōo petigaro baiya,” marī ī masīña āmerē. ¹⁹ Jesucristore cateeri majā pñame marī mena macāāna jīcāārā nimirūpā. Bairo baimirācūā, cariape majūrā marī yarā mee āñupā. Marī yarā marīrē bairo Dios mena macāāna na caāmata, marī mena ānibujorāma. Bairo na cabairo iñarī, atore bairo na marī ī masīña: “Marī mena caānana nimirācūā, marī mena macāāna jīcāū pñaarē bairo caāna mee āñupā,” marī ī masīña yua.

²⁰ Marī Quetiupau Jesucristo, cū yeri, Espiritu Santo majūrē mujāā joyupi. Bairi nipetiro mujāā Espiritu Santo cū camasirōijērē cacūgorā jeto mujāā āniña. ²¹ Dios yaye cariape macāājērē mujāā camasīto jūgori mee mujāārē yu woajoya. Tiere mujāā camasirō jūgori roque mujāā yu quetībujū woajoya. Merē atore bairo mujāā ī masīña: “Caītopairā na caīrījē mee niña atie queti. Dios cariape caācū yaye queti roque niña,” mujāā ī masīña. ²² Caītopai pñame atore bairo niñami: Jesucristo, Dios macū, Dios cū cajoricure, “Jesús, Mesías mee niñami,” ī busunucūñami. Bairo caībusunucū pñame Jesucristore cateere bairo caācū niñami. Bairo cūrē cateerī ānirī, Dios, Jesús pacu cūārē caboecure bairo tuayami. ²³ Ni jīcāū ūcū Jesure caīñatei cū caāmata, Jesús pacu Dios cūārē caīñatei, cū mena macāācū mee niñami. Apei, “Cūā niñami Jesús marīrē canetōōrīcū,” cariape Jesure caībusunucū pñame roque, cū pacu Dios yau, jīcārōrē bairo caācū niñami.

²⁴ Torena, mujāā pñame tirāmupua caroa queti Dios yaye mujāā catūgojūgoriquere jānaeticōāña. Mujāā yerīpu tiere tūgoñacōā ninucūña. Bairo Dios yaye queti mujāā catūgojūgorique mujāā yerīpu caānicōāninucūata, Dios, bairi cū macū Jesucristo mena jīcārōrē bairo caāna mujāā ānigarā. ²⁵ Bairi, “Jesucristo, cū caīcūrīcārōrē bairo cariape marī jōgūmi yeri capetietie majūrē,” marī ī masīña yua.

²⁶ Apeṛã roro mujããrê caĩtopari majã na caatĩparo jũgoye mujãã quetibũju woajou yu átiya, narê mujãã caĩtoecoetiparore bairo i. ²⁷ Bairãpua, mujãã Jesucristo cũ cajoricũ Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê mujãã cãgoya mujãã yeripũ. Espĩritu Santo puame mujãã cũ camasiõrõ jũgori nipetiro caroa wãme macããjê jetore mujãã átiãnimasiñucũña. Espĩritu Santo cũ cabuerije cariape macããjê niña. Caĩtopairã na caquetibujunucũrĩjêrê bairo mee niña. Bairi Espĩritu Santo mujããrê cũ camasiõrõ jũgori apeṛã mujãã na cabuepere mujãã macããtĩña. Torena, mujãã puame Jesucristo mena macããna ãnirĩ Espĩritu Santo mujãã cũ caĩquetibujuricarore bairo jeto caroa macããjêrê áticõã ninucũña.

²⁸ Tunu bairoa yu pũnaarê bairo caãna, Jesucristo mena jĩcãũ pũnaarê bairo ãnicõãña. Bairo marĩ caãmata, Jesucristo ati yepapũ nemo cũ caetarore tũgoñatutuarique mena, tũgoñaboboricaro mano cũ marĩ cotegarã. ²⁹ Merê atore bairo mujãã masiña: "Jesucristo caroaro cariape caãcu caĩũũ majũ niñami. Tunu bairo nipetiro camasã caroa macããjê caĩũrĩjêrê caãna, Dios yarã cũ pũnaarê bairo caãna niñama," mujãã i masiña.

3

Hijos de Dios

¹ Nocãrõ majũ marĩ cũ maiñati marĩ Pacũ Dios. Bairo marĩrê camai ãnirĩ, "Yu pũnaa," marĩ ñnucũñami. Bairi cũ pũnaa majũ marĩ ãniña. Apeṛã ati umurecõ macããna camasã Dios pũnaa marĩ caãnierê masiẽtĩñama, Dios, marĩ Pacũ cũãrê camasiẽna ãnirĩ. ² Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna yu camairã merê Dios yarã cũ pũnaa majũ marĩ ãniña yua. Bairo ãnimirãcũã, cabero marĩ cabaípee nipetirijere marĩ masĩpeoyetiya mai. Bairãpua, atore bairo marĩ masiña: Jesucristo ati yepapũ nemo cũ cabauetaro caãno, cũ yarã cũrê bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Bairi Jesús ati yepapũ cũ caetaro, cũ marĩ ñnamajũcõãgarã, caãnimajũrê bairo cũ caãno yua. ³ Nipetiro atie cabaípee mena catũgoñatutucotei puame roque cũ majũã cũ carorije wapare coseire bairo átiyami. Jesucristo ñe ñnie camãcũ caĩũũ cũ caãnorẽã bairo, cũ cũã ñe ñnie wapa mãcũ caroa tuayami yua.

⁴ Nipetiro carori wãmerê caãna Dios cũ carotirijere cabaibotiorã niñama. Bairi carori wãme jetore átiãninucũñama. ⁵ Merê caroaro mujãã masiña atiere: Marĩ carorije wapare netõõũ acũ asũpi Jesucristo ati yepapũre. Jesucristo puame ñe ñnie carorijere caãpei majũ niñami. ⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo mena jĩcãrõrê bairo caãcũ cũ yaye quetire cariape catũgocõãninucũũ puame carorijere áperiyami. Apeṛã carorijere caãticõãninucũã puame roque Jesucristore camasiẽna majũ niñama. ⁷ Yu pũnaarê bairo caãna ni jĩcãũ ùcũ mujããrê qũĩtoeticõãto. Ni jĩcãũ ùcũ caroaro cariape macããjê jetore caãtiãnimasiĩ cũ caãmata, caĩũũ caroa niñami Dios cũ caĩñajoro. Marĩ Quetiupau Jesús cariape caãcu caĩũũ cũ caãnorẽã bairo cũ cãã cariape caãcu caĩũũ niñami. ⁸ Carori wãme jetore bairoa caãticõãninucũũ puame roque wãtĩ yau cũ carotirijere caãcu majũ niñami. Wãtĩ roque ati umurecõ caãñijũgoripaũna carorijere caãtijũgoricu majũ niñami. Bairua, merê asũpi Dios macũ Jesucristo ati yepapũre, wãtĩ roro cũ caãtiere yasioĩre acũ.

⁹ Jĩcãũ Dios yaye quetire caãtũgousau, cũ macũrê bairo caãcũ puame cawãma yeri pũna Dios cũ cajoriquere cãgoyami. Bairo cacũgoũ ãnirĩ carori wãmerê átiãmerĩnucũñami. Bairo Dios macũ ãnirĩ carorije macããjêrê átigaetiayami. ¹⁰ Bairi yua, atore bairo marĩ i tũgoñamasiña: "Nipetiro carorije macããjêrê caãti majã wãtĩ cũ carotirijere caãna cũ pũnaarê bairo caãna niñama. Apeṛã caroa macããjêrê caãna puame roque Dios yarã cũ caĩñabesericarã, cũ pũnaa majũ niñama," marĩ i tũgoñamasiña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ caroa macããjêrê caãpei cũ yauẽ bairo caãcũrê camaiecũ Dios yau mee niñami.

Amémos unos a otros

¹¹ Atoṛe bairo Jesús yaye quetire mujãã tũgojũgoyupa caãni jũgoripaũpua: "Tocãnacãũpua ãmeo maiña. ãmeo juãtinemoña Dios cũ caborore bairo mujãã majũ," mujããrê i quetibujuyupa. ¹² Apei Caĩn ãnacũrê bairo marĩ baeticõãrõã marĩã. Cũ, Caĩn ãnacũ puame caĩũecũ wãtĩ yau majũ ãniñañupĩ. Cũ bai Abel cawãmecucure cũ pajããrocacõãñañupĩ. Bairi apei jĩcãũ atore bairo i jẽniñabujoumi: "¿Dopẽi cũ bai Abere cũ pajããñuparĩ?" Atoṛe bairo baiyupa: Caĩn cũ caãtaje carorije ãñupã. Cũ bai cũ caãtaje puame caroa macããjê ãñupã. Bairi cũ pajããrocacõãñañupĩ Caĩn Abere.

¹³ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, tũgoñamani ápericõãña ati umurecõ macããna Diore camasiẽna mujããrê na caĩñaterijere. ¹⁴ Marĩ roque yasiricaropũ caãñibujoricarã nimirãcũã, tunu cacatirã majũ caãnarê bairo marĩ ãniña. Tore bairo marĩ masiña tocãnacãũpua marĩ yarãrê marĩ caãmeomairĩjê jũgori. Cũ yarãrê camaimasiẽcũ puame cayasiricure bairo caãcũ riaricaropũ caãpãure bairo niñami. ¹⁵ Tocãnacãũpua na yarã camasãrê cateeri majã puame pajããrĩ majã wapanarê bairo caãna niñama. Na ùna pajããrĩ majã yeri capetietiere na majũã cãgomasiẽtĩñama. Merê tiere caroaro mujãã masiña. ¹⁶ Jesucristo marĩrê camainetõũ ãnirĩ yucapãipũ riayupi. Tie jũgori cariape merê marĩ masiña ãmeo mairĩqũẽ

majū macāājērē. Bairi Jesucristo marīrē cū caīñamairīcārōrē bairo marī cūā marī yarā camasārē āmeo mairōtiya. ¹⁷ Capee cacūgori majōcu, ñe ùnie carūsaeccu pñame cū yau cabopacaure ññamicūā, cūrē cajuátinemoecū, cū yaure camaiecū tuacōññami. Dios cū cajorije āmeo mairīqūērē cūgoetiyaami cū yeri cū catūgoñarījēpure. ¹⁸ Yu pūnaarē bairo caāna, marī caāmeomairījē marī risero marī caībusurije jeto mee to āmarō. “Mujāārē jāā juátigarā,” marī caīata, marī caībusurorea bairo marī caātiyaparoro ññña. Cariapea marī caībusurorea bairo marī caātie to caāno ññña.

Confianza delante de Dios

¹⁹ Tore bairo marī caātiāmata, “Dios yarā cariape macāājērē caāna majū marī ānigarā,” marī ī masīña. Bairi yua, puñani cārō tūgoñarīcārō mano Dios marīrē cū canetōōpeere marī tūgoñña. Dios cū caīñajoro. ²⁰ Tunu apeyera marī yeri marī catūgoñarījēpu. “Yua, yu caboro yu baiya,” marī yeri caībusujārō jūgori capee wāme marī catūgoñña, Dios tiere masī peyocōññami. Dios pñame nocārō camasī āniri netōjāñurō masīñami nipetiri wāme marī yeri catūgoñarījērē. ²¹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna yu camairā carorije macāājērē caāperā marī caāno bero caāmata, “Cabui māna marī āniña,” tūgoñatutuarique mena marī yeripu marī ī masīña Dios cū caīñajoro. ²² Marī pñame cū caroticūrīqūērē marī tūgousaya. Tunu bairoa caroa macāājē Dios cū caīñajesorije jettore marī ātinucūña. Bairi Dios pñame nipetiri wāme cūrē marī cajēniñi wāmerē marī jogumi. ²³ Mai, Dios cū caroticūrīqūē pñame atore bairo ñña: “Dios macū Jesucristore cū tūgousaya. Tunu Jesucristo mujāārē cū camairotiricarore bairo mujāā cūā mujāā majū āmeo maiña,” ī quetibujuya tie cū caroticūrīqūē. ²⁴ Dios tore bairo cū caātiroticūrīqūērē caāna Dios yarā ñññama. Dios cūā na mena nicōññami na yeripu. Bairo cū caānoi, “Dios marī yeripu ñññami,” marī ī masīña, cū Yeri Espiritu Santo marī cū cajoricu marī yeripu cū caāno jūgori.

4

El Espíritu de Dios y el espíritu del enemigo de Cristo

¹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, yu camairā, cariape tūgoeticōñña aperā, “Dios yarā jāā āniña,” ñmirācūā ricaati na caquetibujyata. Espiritu Santo na yeripu na cacūgoeticōñña, na tūgousaeticōñña. “¿Cariapa na quetibujyati?” ĩrā, na caīñjērē caroaro tūgobeseya. Ati umurecōre capāārā ñññama caītopairā. “Dios yaye quetire jāā cūā jāā quetibujyaya,” ĩmirācūā, wātī yaye macāājē pñamerē quetibujarā ātiyama. ² Bairo na caīquetibujurijere caroaro mujāā catūgobesemañata, cariapea, “Ānoa Dios yaye meerē quetibujyayama,” mujāā ī masīgarā. Bairi jīcāū ūcū, “Cariapea Jesucristo marīrēā bairo ati rupau cacūgonu ati yepapu etayupi,” caīquetibujumasī roque Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgonu ñññami. ³ Tore bairo caīquetibujumasīcū pñame Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoecu ñññami. Wātī, Jesucristore cateeri majōcu yeri majūrē cacūgonu ñññami. Merē tirāmupū mujāā tūgoyupa Jesucristore cateerā ricaati yeri catūgoñarā na caetapeere. Bairi merē etamajūcōññama ati yepapure wātī yarā caītopairi majā.

⁴ Yu pūnaarē bairo caāna, mujāā roque Dios yarā mujāā āniña. Caītopairā na caquetibujurijere mujāā tūgousaetiya. Na netōrō cayeritutuarā mujāā āniña. Mujāā roque, caītopairā ati umurecōo macāāna na yeripu na cacūgonu netōjāñurō catutuanu Espiritu Santo majūrē cacūgorā mujāā āniña. ⁵ Na pñame ati umurecōo macāāna ñññama. Bairo caāna āniri ati umurecōo macāājērē quetibujunucūññama. Na caīñjērē caroaro tūgousanucūññama camasā aperā ati umurecōo macāāna ūna, Dios yarā caāmerā āniri. ⁶ Marī roque Dios yarā, cūtu macāāna marī āniña. Bairi Diore camasī pñame marī caquetibujurijere caroaro tūgousanucūññami. Apei Diore camasīcū pñame marī caquetibujurijere tūgousagaetiyaami. Tore bairo na cabairijere ĩññarā, atore bairo marī ī masīña: “Ānoa caroa yeri cutaje Dios cū cajorije cariape macāājērē quetibujyayama. Ānoa aperā pñame, caītopairā wātī yeri pūna cacūgorā ñññama,” marī ī tūgoña besemasīña.

Dios es amor

⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna yu camairā āmeo mairīqūē cañurījē Dios cū cajorije ñña. Bairi tocānacāupua nipetiro caāmeomaiparā marī āniña marī yarārē. Nipe-tiro caāmeomaimasīñi majā Diore camasīñā cū pūnaarē bairo caāna ñññama. ⁸ Dios, maimasīñiqūērē cajomasī cū caāno jūgori marī caāmeomaimasīñijē baimasīñña. Bairi ni ūcū cū yaure camaimasīñēcū pñame Diore camasīñēcū ñññami. ⁹ Merē marī masīña Dios marīrē cū camairījērē. Tiere marī masīō joroque ī, ati yepapu cū joyupi, cū macū jīcāūā caācūrē. Cū jūgori marī nipetiro Dios yarā yeri capetietiere marī cacūgoparore bairo ī, ati yepapu cū joyupi. ¹⁰ Tūgoya mai. Cariapa mairīqūē caānimajūrījē ati wāmerē bairo ñña: Marī pñame Diore cū marī camajūgoro mee, cū pñame jīcā ñyōā marī mairī, cū macū jīcāūā caācūrē

cū joyupi ati yeparu. Bairo ati yepapure etari bero yua, roro popiye tāmōrī yucpāipū cū cariarique jūgori carorije wapa cacūgoenarē bairo marī tuao joroque marī āsupi.

¹¹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, yu camairā, tore bairo marīrē Dios cū camairīqūē to caāmata, marī cāā marī yarārē caāmeomaiparā marī āniña. Marī yarārē āmeo juātinemorotiya. ¹² Ni jīcāū ūcū Diore iññaecūmi. Bairo marī camasā, Diore caññaena nimirācūā, nipetiro marī yarārē marī caāmeomaia, Dios marī yeripū nicōāñami. Bairo marī mena cū caāno, caroaro netōjāñurō marī āmeo maimasīgarā. ¹³ Dios, Espiritu Santo marī cū cajoricū marī yeripū cū caāno jūgori, “Marī mena niñami Dios. Marīā cū yarā marī āniña,” marī ī tūgoñamasīcōāña. ¹⁴ Jāā majūpua jāā iñawū Jesure ati yeparu cū caāno. Bairo jāā puame cūrē caññarīcārā ānirī caānorē bairo cariape majū atore bairo jāā ī quetibūju masīña: “Cū macū Jesure cū joyupi cū pacū Dios, ati yepa macāāna na carorije wapare na netōdōgu,” jāā ī quetibūju masīña. ¹⁵ Bairi ni jīcāū ūcū Jesús Dios macū cū caānierē caānorē bairo cariape cū catūgoñamasīcōāta, Dios mena jīcārōrē bairo caācū niñami. Dios puame cūā cū mena nicōāñami.

¹⁶ Tore bairo cabaiāno jūgori, merē yua, marī masīña cariapea Dios marīrē cū camaiāninucūrjērē. Dios puame āmeo mairīqūē macāācū niñami. Bairi ni ūcū cū yarārē camaimasī, Dios yau majū niñami. Dios cūā cū mena nicōāñami. ¹⁷ Tore bairo marī caāmeoāto jūgori āmeo mairīqūērē nemojāñurō marī masīgoñami Dios. Bairo marīrē cū camasīōrō yua, marī puame tūgoña uwirīcaro mano, tūgoñatutuarique mena camasārē cū caññabeseri rāmūrē marī cotegarā. Marī puame ati yepapure āna, Jesucristo marī Quetiupau cū caānatōrē bairo majūā marī āniña marī cūā. ¹⁸ Ni jīcāū ūcū Jesucristo cū camairīcārōrē bairo caroaro cariape jīcārō tūni cū yarārē cū camaimasīata, ñe ūnierē uwimasīētīñami. Bairi marī caāmeo maimasīrjē Dios cū cajorije caānoi, ñe ūnierē marī uwietiya, Dios cū caññabesepa rūmu caetero cūārē. Ni jīcāū ūcū cū catūgoña uwiata, āmeo maimasīrjē nipetirijere jīcārō tūni cūgopetietiyami mai. Bairi uwitūgoñami.

¹⁹ Dios puame merē marīrē cajūgoypua marī majūjūyupi. Bairi marī cūā Diore cū marī maiña. ²⁰ Ni jīcāū ūcū, “Yu roque Diore camai majū yu āniña,” īmicā, cū yaure cū caññatecōāmata, cañtopai majū niñami. Bairi marī yau marī caññanucūrē marī camaieticōāta, nemojāñurō marī maimasīētībujorā Dios marī caññaetīnucū roquere. ²¹ Jesucristo atore bairo marī ātiroticūwī: “Ni jīcāū ūcū Diore camai, cū yaure bairo caācū cūārē cū cū maiāto,” ī cūwī.

5

Nuestra victoria sobre el mundo

¹ Bairi nipetiro Jesucristo mena tūgoñatutuari, “Jesucristo Mesías Dios cū cajon majū niñami,” cañrā Dios yarā cū pūnaarē bairo caāna majū niñama. Bairi ni jīcāū ūcū aperā pacure cū camaiata, cū pūnaa cūārē na maimasīñami. Torea bairo marī Pacū Diore marī camaiata, cū yarā cū pūnaarē bairo caāna cūārē na marī maimasīña. ² Diore camairā ānirī marīrē cū caātirotirore bairo jeto marī caāpata, cū pūnaa cūārē na marī camairjērē marī masīcōāña. ³ Caroaro Diore marī camairjē puame Dios marī cū caātiroticūrīqūērē marī caātiyemasīrjē niña. Bairopua Dios cū caātiroticūrīqūē popiye netōrō ātaje mee niña. ⁴ Bairi tocānacāpua Dios yarā, cū pūnaarē bairo caāna puame ati ūmurecōo macāāna roro na caātiānierē iñajetinetō nucācōāñama. Bairi yua, Dios mena marī catūgoñatuturo jūgori ati ūmurecōo macāāna cañtopairā, apeye ati ūmurecōo macāāñē carorije cūārē, nipetirore marī tūgoetinetōnucācōāña. ⁵ Bairi apeī, “Jesús, Dios macū majūā niñami,” caānorē bairo cariape cañtūgousau puame ati ūmurecōo macāāna roro na caātiānierē iñajetinetō nucācōāñami.

El testimonio acerca del hijo de Dios

⁶ Atie jūgori Jesucristo Dios macūrē bairo ati yeparu caatācū cū caānierē marī masīña: Juan oco mena cūrē cū cabautizaro cabairique, bairi yucpāipū rīau cū cañrīqūē mena jūgori marī masīña Dios macū cū caānierē. Bairopua, oco jeto mee niña. Oco, cū rīī mena jūgori marī masīña. Espiritu Santo cūā torea bairo marī masīōñami. Cū puame cañtoecu cariape majū caquetibūjumasī niñami. ⁷ Bairi tie itia wāme majū marī masīōña Jesucristo, Dios macū cū caānierē: ⁸ Espiritu Santo, bairo oco mena cū cabautizarique, bairi apeye yucpāipū cū cariarique mena cūārē torea bairo marī masīña Jesús Dios macū cū caānierē. Tie itia wāmepua cariape jīcārō tūni jīcārōrēā bairo marī quetibūju masīōña Jesús, Dios macū cū caānierē. ⁹ Bairāpua, camasā na cañquetibūjuriere marī catūgousaro ñuña. Dios cū cañquetibūjuriere puame cū macū Jesús yaye quetire quetibūjuriere niña. Cañurjē majū niña. Bairi tie roquere netōjāñurō tūgousarotiya marī Pacū Dios cū cañquetibūjuriere caānimajūrjē caānoi. ¹⁰ Bairi ni jīcāū ūcū Dios macū Jesucristore cariape catūgousau cū yaye quetire cū majūā quetibūju masīñami cū yeripū. Diore cariape catūgoecu puame cañtopairi majōcure bairo tuayami, cū macū Jesús yaye quetibūjuriere quetire cariape cū catūgogeto jūgori.

¹¹ Tunu bairoa, atore bairo marí camasĩrõrê boyami Dios: Yeri capetietie marí cacũgopeere marí camasĩrõrê boyami. Cũ macũ jũgõri tie cũ cajopeere marí camasĩrõ boyami. ¹² Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo Dios macũ yãũ majũ cũ caãmata, merê yeri capetietiere cacũgõũ tuayami. Apei, Dios macũ Jesucristo yãũ mee caãcũ ɾũame roque, yeri capetietiere cacũgõesũ majũ tuayami.

Conclusión y consejos finales

¹³ Mujãã, Dios macũ Jesucristore catũgõũsari majãrê yũ quetibũju woatujoya, merê yeri capetietie mujãã cacũgorijere mujãã camasĩparore bairo í. ¹⁴ Dios marĩrê cũ caátipeere carõaro cariapea marí tũgoña tutuacõãniña. Cũ jetore cariape cũ marí tũgomasiña. Bairi, “Dios caũũũ ãnirĩ cũ caborore bairo cãrê marí cajëniata, marí tũgõgũmi,” marí í masiña. ¹⁵ Tore bairo Diore marí cajënirõ cũ catũgorijere camasĩrã ãnirĩ, “Merê marí cajënirĩjêrê jogũmi Dios cũ caborore bairo,” marí í tũgoñamasĩcõãña.

¹⁶ Mujãã yãũ ùcũ jĩcãũ carõri wãme cayasirãná na caátĩ wãme ùnie meerê cũ caãpata, Diõɾũe cũ jënibojaya. Bairo Diore mujãã cajënibojaro, Dios ɾũame mujãã yãũre cũ yeri tũgoñawasoao joroque cũ átigũmi, carõri wãme cayasirãná na caátĩ wãme ùnie meerê cũ caãpata. Baiõɾũa, apeye carõrije cayasirãpãrã majũ marí ãnio joroque caátie niña. Tie ùnierê caãcũ cũ caãmata roquere, “Diõɾũe cũ jënibojaya,” mujããrê ñi masĩtëtiña. ¹⁷ Baiõɾũa, nipetiro carõri wãme marí caátie, caũuetie niña. Cabaimiatacũãrê, marí yasio joroque caátimajũcõãrĩjê jĩcã wãmea niña.

¹⁸ Merê atore bairo marí masiña: Dios yãũ ɾũame, Diore, cũ pacũre bairo cacũgõũ ãnirĩ carõrijere áperiyami. Cũ macũ Jesucristo ɾũame cũ juátinemoñami. Bairi wãtĩ cũã jĩcãni ùno roro cũ baio joroque cũ áperiyami Dios yãũre. ¹⁹ Bairi tunu merê marí masiña Dios yarã marí caãnierê. Tunu bairoa marí masiña ati ɱmũrecõo macããna nipetiro camasã wãtĩ cũ camasĩrĩjê mena cũ carõtirã na caãnierê. ²⁰ Apeye cũãrê atore bairo marí masiña: Ati yerãɾũe asũpi Jesús, Dios macũ majũ. Cũ ɾacũ Dios cariape caãcãrê marí camasĩpee tũgoñarĩqũe cũãrê marí joyupi. Bairi Diore cariapea cũ marí masiña. Jesucristo cariape caãcũ mena jĩcãrdõrê bairo caãna marí ãniña. Cũã niñami Dios caãnimajũũ, marĩrê yeri capetietiere cajõũ majũ. ²¹ Bairi yũ yarã, yũ pũnaarê bairo caãna, tũgoña masiña. Maijũgõya mujãã yerire. Aperã camasã na caĩroarã na jũgũẽã ùna yaye ricaati quetibũjũriquere mujãã tũgõũsare.

Tocãrdã niña atie queti yũ cawõajõrije.

Segunda Carta de SAN JUAN

La verdad y el amor

¹ Yu, cabucu camasi majü, mujää, Dios ya poa macääna cü cabesericarê mujää yu woajoya ati carta mena. Bairi aperâ Dios ya poa macääna caäniparâ cüârê yu woajoya nipetiro, caänorê bairo yu camairâ majürê. Yu jeto mee baiyua mujääre yu maiña. Nipetiro aperâ Dios yaye macääjê cariape quetire catügori majâ cüâ mujääre maiñama. ² Mujääre ñiñamaiña Jesucristo yeri pünarê caänorê bairo marí yeripü jicârôâ marí cacügoro jügori. Ti yeri püna puame marí mena nicôâ ninucügaro tocänacâ rümna. ³ Dios, marí Pacu majü, bairi Jesucristo cü macü mena caroa macääjê, caroare cü jonemoáto mujääre. Bairi tunu cariape yerijörô âmeo ñiñamairüqê cüârê mujää cü jonemoáto.

⁴ Apeyera butiuro yu useaniña aperâ jicäära mujää mena macääna caroaro cariape marí Pacu Dios cü caäniritirote bairo na caätianierê ñiñarí. ⁵ Bairi âmerê, yu yarâ, yu bairârê bairo caäna, yu camairâ, marí nipetiro tocänacäpua marí caämeomairô yu boya. Atie mujääre yu caquetibujüwoatujorije ape wâme, cawâma wâme quetibujürique mee ñiña. Tirûmapua caänijügoripua marí camasijügorique ñiña.

⁶ Âmeo mairüqê puame atore bairo ñanjê cutaje ñiña: Dios marí caätianipeere cü caroticürüqê caürorê bairo marí caäno ñiña. Tie Dios cü caroticürüqêre merê mujää tûgoypua caänijügoripua. Tie puame marí caämeomaimasirjê mena marí caänipeere âtiritiypua.

Los engañadores

⁷ Ati unarecöopure capäära ñiñesëñama camasârê caïtoñesëärí majâ. Na puame Jesucristo ati yeparu marirê bairo ati rupau cacügon majü cü caatäjere camasârê na quetibujüetincüñama. Bairi ni ücü tore bairo caïquetibujüecu puame caïtopai, Jesucristo wapacu ücü majü ñiñami. ⁸ Bairi tûgoña masiña, caroaro mujää caätianie wapa caänipee to yasieticôâto ñrâ. Tie mujää caätianie wapa nipetirore jicârô tûni Dios cü cajoepere mujää cacügoPETIRO roque ñiña.

⁹ Bairi ni jicâü ücü, "Jesucristo cü caquetibujürique netöjâñurô caänimajürjêre yu masiña," caï puame Dios mena jicârörê bairo caäcü mee ñiñami. Apei, Jesucristo cü caquetibujürique bairo cariapea caquetibujü puame roque Dios mena, bairi cü macü mena cüârê tûgoñatutuari caroaro änicôâ masiñami. ¹⁰ Bairi, "Jesucristo cü caquetibujürique netöjâñurô caänimajürjêre yu masiña," caïbotiou ücü mujääre cü caïñau etaáta, caroaro mena cü bocá, cü jëñiri, mujää ya wiipu cü qüënoeticôñna. ¹¹ Cü ücürê bocári, cajëñii puame, cü mena macääcü rorije cü caätiere cürêâ bairo caäticü tuabujüomi.

Palabras finales

¹² Bairopua, capee majü nimiña mujääre yu caquetibujügarije. Cabaimiatacääre, ati carta mena mujääre yu quetibujü woatujogaetiya. Bairi mujääre yu majüpu ñiñau etari, mujääre yu quetibujügaya Dios yaye quetire. Bairo yu cabaiata, nipetiro caroaro ñe ünie rusaeto useanirô marí äñibujiorâ.

¹³ Ato macääna Dios ya poa macääna, mujääre bairo caäna mujää yarâ, Dios cü cabesericarâ mujää ñurotijoyama.

Tocârôâ ñiña atie queti yu cawoajorije.

Tercera Carta de SAN JUAN

Alabanzas a Gayo

¹ Yn, cabũcũ camasĩ majũ, ati cartare mũ yn woajoya, Gayo yn bapa caãnorẽ bairo yn camai majũũrẽ.

² Yn yaũ, yn baire bairo caãcũ, yn camai, atore bairo Diopũre mũ yn jẽnibojaya: Dios cũ caĩñajoro caroaro mũ caãnorẽã bairo nipetiri wãme caroaro mũ caãtiãni wãme jeto to ãmarõ. Bairi tunu riaye mácũ caroaro mũ caãno cããrẽ yn boya. ³ Bũtioro yn tũgoña useaniaru jĩcããrã marĩ yarã atiri, Dios mena caroaro cariape mũ catũgoñatutuacõãnierẽ yn na caquetibũjuro tũgori. ⁴ Netõjãñũrõ useanirĩqũẽ niña yũra, yn cabuerã yn pũnaarẽ bairo caãna Dios cũ caãnirotirore bairo cariape na caãtiãnie quetire yn catũgoata.

⁵ Yn yaũ, yn baire bairo caãcũ, yn camai, caroaro nacũbugorique mena marĩ yarã aperãrẽ na mũ qũẽnopucũñupã mũ ya wiĩpũre. Bairo jeto mũ átiãninucũñupã aperopũ macããna mũtu caetarã quetibũjuri majãrẽ. ⁶ Bairi jãã cañubue neñarõpũ ãna, na cãã, “Bũtioro jããrẽ camai ãnirĩ caroaro jãã juátinucũñami Gayo,” ĩ busũnucũñama mũrẽ. Bairi mũrẽ niña: Tunu na caetaro, na juátinemoña. Na cabopacarijere na joya, na caquetibũju ñesẽãmasĩnucũparore bairo ĩ. Dios cũ caborore bairo na juátinemoña. ⁷ Na pũame Jesucristo yarã, cũ carotiricãã ãnirĩ cũ yaye quetire na bueñesẽãrãná bainucũñama aperopũ macããnarẽ. Bairo topũ Diore camasĩena watoaru ãna, “Jããrẽ juátinemoña,” na ĩ jẽniñesẽãẽtinucũñama. ⁸ Torena, marĩ pũame caroaro mena na marĩ juátinemoãã, Jesucristo yaye queti cariape macããjẽrẽ na caquetibũju ñesẽãmasĩnucũparore bairo ĩrã.

La mala conducta de Diótrufes y el buen ejemplo de Demetrio

⁹ Mai, yn pũame jĩcã carta na yn woajomiwũ mũtu macããna Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ. Bairo yn caãtmiatacããrẽ, Diótrufes pũame camasãrẽ cajũgobueri majã jãã caãnierẽ boetinucũñupĩ, camasãrẽ rotirique jetore caãtinucũ ãnirĩ. ¹⁰ Bairi yn pũame mũjãã tũpũ yn caetari rũmũ caãno cũrẽ tutuaro mena cũ yn quetibũjugũ. Mai, cũ pũame cabũgoroa jããrẽ busũpai ñesẽãnucũñami. Yn pũame tie cũ caĩñesẽãrĩjẽ mena yn useaniẽtĩña. Aperã marĩ yarã cañubueñesẽãrĩ majãrẽ caroaro na qũẽnoetinucũñami. Tunu bairoa marĩ yarãrẽ, aperã ñubueri majã na ya wiĩpũ na na cacũgaata, narẽ cũrotietinucũñami Diótrufes. Tunu bairoa narẽ caqũẽnogarãrẽ na acurewiyo jobõãnucũñami. “Tore na tuaeticõãto Dios ya poa macããna mena,” ĩ, tore bairo átiãninucũñami.

¹¹ Bairi yn yaũ, yn baire bairo caãcũ, yn camai, atie carorije macããjẽ na caãtiere ĩñajeeticõãña. Caroa macããjẽ jetore átiãninucũña. Caroa macããjẽrẽ caãtiãninucũ pũame Dios mena jĩcãrõrẽ bairo caãcũ niñami. Apei, carorije macããjẽ jetore caãcũ pũame Diore camasĩcãrẽ bairo tuayami.

¹² Cabaimiatacããrẽ, apei Demetrio pũame caroaro átiãninucũñami. Nipetiro camasã, “Cañũ niñami Demetrio,” na caĩ ninucũñami. Bairi Dios cariape caãcũ cãã masĩñami caroaro Demetrio cũ caãtiãnierẽ. Bairi jãã cãã cũ cabaiãnierẽ tũgorã, tiere jãã busũnucũña. Merẽ caroaro cariape mũ cãã mũ masĩña cũrẽ jãã caĩbusũnucũrĩjẽrẽ.

Palabras finales

¹³ Vaĩpũna, carpee mũ yn quetibũjugamiña. Baimicãã, woatujoriquẽ mena mũrẽ yn quetibũjũjogaetiya. ¹⁴ Tãmurĩ mũrẽ ñiñagaya tunu. Bairo mũrẽ ĩñapũ roque, mũ mena yn busũpũ yn majũpũna atie queti caroa macããjẽrẽ.

¹⁵ Bairi caroa yericũtaje mũ cũ jonemoãto Dios. Yn baparã mũ ñurotijoyama. Bairi mũrẽ niña: Tocãnacãũpũna na ñuãto marĩ yarã to macããna.

Tocãrõã niña atie queti yn cawoajorije.

Carta de SAN JUDAS

Saludo

¹ Yũ, Judas cawãmecũcu Jesucristore paabojari majõcu Santiago bai, mujããrẽ woajou yu átiya. Mujãã, nipetiro marĩ Pacu Dios cũ camairã cũ cabesericarã Jesucristo jãgori caroaro cũ caĩñaricãñugõrã majũrẽ mujãã yu woajoya. ² Yu yarã, nemojãñurõ mujãã qũĩñamainemoãto marĩ Pacu Dios. Caroa yericutaje, caroaro ãnimasĩrĩqũerẽ mujãã cũ jõnemoãto. Bũtioro cũ maiãto mujããrẽ marĩ Pacu Dios.

Los que enseñan mentiras (2 Pe 2.1-7)

³ Yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã bũtioro mujããrẽ yu quetibũju woajoganucũmiña caroa queti Dios marĩrẽ cũ canetõrĩqũerẽ. Bairi ãmerẽ, "Tore bairo yure cawoajopee ãno," i tũgoñamicũã, mujããrẽ ape wãme woajou yu átiya. Bairi tutuaro mena ñiña mujããrẽ: Cũ yaye quetire jĩcãnia quetibũjucũcõã jãnãsũpi Dios cũ ya poa macããna mena. Torena, mujãã cãã cũ yarã ãnirĩ tiere jãnaeticõãña, popiye baimirãcũã. Tie queti pũgani cãrõ wasoamanigaro. ⁴ Bairi ãmerẽ yua, caĩtopairã cariape caquetibũjueña na caquetibũjerije jãgori jĩcããrã Dios mena tũgoñawẽpãẽtĩñama. Na caboro carori wãmerẽ átinucũñama. Merẽ na ùna cañuenarẽ tirãmũpũina Dios ya tutipũre, "Popiye na bairo joroque na yu átigũ. Na yasio joroque na yu átigũ rorije na caãtie wapa," i jũgoyeticũñupĩ Dios. Na, camasã cañuena caĩtopairã majũ ñiñama. Torena, na, cañuena pũame Dios cañuu yaye quetire masĩmirãcũã, ricaati átiãñajẽ cutajere quetibũju ãninucũñama. Bairo ãñajẽ cutiri marĩ Quetiupau jĩcãã caãcũ Jesucristore camasĩnarẽ bairo majũ bainucũñama.

⁵ Mujããrẽ ñi quetibũjunemoña tunu atiere merẽ mujãã camasĩmiatacũãrẽ: Marĩ Quetiupau pũame israelita majã Egipto yeparu cañarẽ cũ cajewiyoro bero nipetiro cãrẽ catũgõsaenarẽ na repeyocõãñupĩ. ⁶ Torea bairo ásupi Dios ãngelea majã cãrẽ cũ carotirore bairo caãtigaenarẽ. Bairo cãrẽ cabotiorã ãnirĩ Dios ture ãmeñupã. Dios pũame narẽ canaitĩãrõpu na joreyupi. "Torũ na pũame tocãnacã rãmua nicõã ninucũgarãma caãnimajũrĩ rãmũ yu caĩñabeseri rãmũ caetaro cũãrẽ. Popiye baigarãma na yaye wapa," ñĩ, torũ na cũñupĩ marĩ Pacu Dios. ⁷ Na, ãngelea majã cañuenarẽã bairo baiyupa Sodoma, bairi Gomorra, bairi ti macããtu caãnimacãã macããna cũã. Roro átiãñupã. Na majũ na rupau caborore bairo roro majũ ãmeo átiepeyupa. Carõmia mena átato ùnorẽã, na majũ caũmua roro ãmeo átiepe nucũñañupã. Bairo na caãtie jãgori yua, Dios pũame popiye na bairo joroque peero caãpetieti peero mena na joereyupi. Tore bairo cañuenarẽ Dios cũ caãtajere camasĩrã ãnirĩ atore bairo marĩ i tũgoñamasĩña: "Tocãnacãpũrea popiye na bairo joroque na átigũmi Dios, narẽ bairo roro na caãpata," marĩ i masĩña.

⁸ Tie quetire masĩmirãcũã, camasĩena qũẽguericaropu cañarẽ bairo caãna ãnirĩ roro na rupau caborore bairo átinucũñama. Na majũ na yerire royetunucũñama. Bairo caãna ãnirĩ marĩ Quetiupau cũ carotimasĩrĩjẽrẽ cabaibotiorãrẽ bairo ãninucũñama. Tunu bairoa roro na tutirenucũñama nocãrõ catutuarã cabauena cũãrẽ. ⁹ ãngelea majã quetiupau Miguel cawãmecũcu roque caĩtopairã netõõrõ carotimasĩ nimicũã, narẽ bairo rorije qũĩ busũesupĩ wãtĩrẽ. Mai, wãtĩ pũame Moĩsẽ ãnacã rupauri ãñajẽrẽ bori yua, Mĩguere busãnetõgamiñupĩ. Ti rãmũ caãno Miguel pũame roro qũĩ yuesupĩ wãtĩrẽ. Atore bairo jeto ñupĩ: "¡Yu Quetiupau Dios roque murẽ cũ tutiãto!" ¹⁰ Aperã caĩtopairi majã pũame roque na caĩñañãetĩ ùnie, Diotu macããjẽrẽ roro ñbusũepenucũñama. Apeyera masĩetĩmirãcũã, waibutoa catũgoñarĩqũẽ mãna na camasĩrõrẽ bairo na camasĩrĩjẽ ùnie pũamerẽ na majũã na rupau macããjẽ carorijere átinucũñama. Torena, na majũã yua, cayasiparãrẽ bairo tuanucũñama, roro na caãtie jãgori.

¹¹ ¡Roro bopacooro baigarãma caĩtopairi majã! Na pũame Caĩn ãnacũ cũ cabaiyarica wãmerẽ bairo na cũã roro bainucũñama. Tunu apei Balaam ãnacũrẽ bairo dinero jetore cabonetõrã ãnirĩ yua, Dios cũ caborore bairo áperinucũñama. Tunu apei Corẽ ãnacũrẽ bairo na quetiuparãrẽ na baibotionucũñama. Tore bairo na cabairije wapa jãgori roro na baiyasio joroque na átigũmi Dios.

¹² Apeyera tunu Jesucristo cũ cariarica rãmũrẽ tũgoñarĩ marĩ yarã mena mujãã cabose rãmũ qũẽnorõ, caĩtopairã cũã bobooro mujãã mena neñanucũñama. Mujãã cañubuerore na cũã neñanucũñama, cañuena nimirãcũã. Ti rãmũ caãno yua, roro na caborore bairo uga, eti, nucũbugoricaro mano useanirõ bainucũñama. Na rupau jetore maijũgonucũñama. Tũgopeoya mai. Atore bairo ñiñama: Oco poari caocomanierẽ wĩno capapujorore bairo ñiñama. Otericu, otei, tocãnacãnia caricajoetire bairo caãna ñiñama. Tii, caricamano jãgori yua, tiire wããrĩ rocamasĩñama camasã. Torea bairo caĩtopairã cũã ñiñama. Dios yaye

caroare marí catãgogamiatacãârê, di rãmũ ũno marí quetibũjũetiyama. ¹³ Tunu bairoa, ria capairiya wĩno jũgori tutuaro ocoturi caáto, jopo pairo caũuetie wĩtinucũña. Caĩtopairã cãã jopo cawitirorea bairo roro bobooro na caĩrĩjê caũuetie wĩtinucũña na risero na caĩrĩjê. Tunu bairoa ñocõã na caátĩwãrê mawijiari capetieto nocãrõ canaitĩfãrõpũ cayasirãnarê bairo niĩna caĩtopairi majã cãã.

¹⁴ Enoc cawãmecũcũ ãnacũ, Adãn berore jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãã tuti bero macããcũ ãnacũ cãã atore bairo í quetibũjũyayupi caĩtopairãrê Dios cũ caátipeere: “Marí Quetiupãũ capããrã ángelea majã miles netõrõ cãrõ majũ mena caacũre cũ ñiĩajowũ. ¹⁵ Nipetiro ati ãmũrecõo macããnarê na iĩabesei acũ baiwĩ. Caũuenarê na rei acũ majũ baiwĩ, na carorije wapa. Nipetiri wãme roro na caátie wapa, tunu bairoa roro caãna majũ ãnirĩ cãrê roro na caĩbũsũeperique wapa roro popiye na baio joroque na átigũ baiwĩ. Na, caũuenarê na rei acũ baiwĩ,” í quetibũjũyayupi Enoc ãnacũ Dios cũ camasĩõrõ jũgori. ¹⁶ Na, caũuena cariape tãgoetinucũña. Nipetiri wãme marí quetiuparã na caquetibũjũrijere boetiri tiere nipetiro bũsũpainucũña. Na rupãũ caborore bairo jeto bũtioro na caátie ũnierê bonucũña. Tie ũnie jetore bũtioro macãnucũña. Bairi yua, botiorique mena tutuaro, “Jãã, caãnimajũrã jãã ãniña,” í bũsũnetõnucũña camasãrê. Tunu aperã camasãrê netõjãñũrõ na iroanucũña, itori apeye na cacãgorije ũnierê borã.

Amonestaciones a los creyentes

¹⁷ Mũjãã roque yũ bairãrê bairo caãna, yũ camairã narê bairo baieticõãña. Marí Quetiupãũ Jesucristo yarã apóstolea majã na caĩquetibũjũcũrĩqũerê tãgoñaña mũjãã cãã. ¹⁸ Atore bairo mũjãã í quetibũjũyupa mai: “Catusari yutea caãno ãnigarãma camasã caĩtopairi majã majũ. Dios yaye quetire roro caĩboyetieperã capããrã nigarãma. Na rupãũ caborore bairo jeto caátie majã ũna nigarãma,” mũjãã í quetibũjũyupa. ¹⁹ Na ũna, caĩtopairi majã roque caroaro jĩcãrõ marí ãnimasĩetĩõ joroque caãna niĩna. Ati ãmũrecõo macããna roro na caátĩnie ũnie jetore átiãninucũña. Bairo caãna ãnirĩ Espĩritu Santo Dios Yeri majũrê cacãgoena majũ tuanucũña.

²⁰ Mũjãã roque, yũ bairãrê bairo caãna yũ camairã, nocãrõ cañũrĩjê Dios mena tãgoñatutuariquere jãnaeticõãña. Maijũgoya tocãnacã rãmũa Jesucristo mena mũjãã caãnierê. Tunu bairoa Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mũjããrê cã camasĩõrĩjê jũgori Diore cũ jẽninucũña. ²¹ Caroaro ãmeo átĩcõã ninucũña, marí Pacũ Dios caroa cã cajorijere marí cã cajocõãniparore bairo írã. Bairo átĩcotecõã ninucũña marí Quetiupãũ Jesucristo nocãrõ marĩrê camai ãnirĩ yeri capetietiere marí cã cajopa rãmũ caetaparo jũgoye mai.

²² Bopacooro na iĩaña aperã pũgani cãrõ tãgoñarĩ catãgoñawẽpũẽnarê. Cariape na quetibũjũya na ũnarê, caroaro na tãgoñanemo joroque írã. ²³ Na ũna peerõpũ caãbujiorãrê na juátinemoña, na yeripũ Jesucristo mena na tãgoñatutuaõ joroque írã. Aperã noa ũna rorije caátĩcõãnigarã cããrê na iĩamaña. Bairãpũa, maijũgoya. Mũjãã yeripũ roro na caátie mũjãã tãgõsare mũjãã cãã. Roro na caátie iĩajesoetimajũcõãña.

Alabanza final

²⁴⁻²⁵ Yũ yarã, yũ bairãrê bairo caãna, marí Pacũ Dios jĩcããã caãcũ marĩrê canetõõrĩcũ jeto wãtĩ roro marĩrê cã caátigarijere ãñotamasĩñami, roro marí catãmũoetiparore bairo í. Bairo marí cũ caáto, ñe ũnie cawapa mánarê bairo cõtũ marí etagarã. Useanirĩqũẽ mena cũ caasiyarije cabauro riaperyũ marí etagarã. Bairi cũrêã to ãmarõ caasiyarije cũ yaye. Nocãrõ cũ carotimasĩrĩjê cãã cũ jetorea to ãmarõ. Ati ãmũrecõo cãã cũ jũgori to baimasĩátõ. Tore bairo to bai ãmarõ marí Quetiupãũ Jesucristo jũgori. Cajũgoyeryũ cããrê, ati yutea cããrê, bairi tocãnacã rãmũa bairo jeto to baicõãninucũ ãmarõ. Bairoa to baiátõ, marí í basapeoya yua marí Pacũ Dios majũrê.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoajorije.

EL APOCALIPSIS

La revelación de Jesucristo

¹ Yá yarā, atie yá cawoatupee, Dios cū macā Jesucristore catāsari rāmū caāno cabaipere cū caātibuio īñojūoyetirique majū niña. Cū, Jesucristo pñame cū yarā, cū caquetibujarotijori majārē tie yoaro mee cabaipere cū quetibujunetōrotio joroque ī, tiere cū átibuio īñojūoyetiwī. Bairi Jesucristo pñame yá, Juan cawāmecscu, cū yá cū carotimajūārē tie nipetirije cabaipere yá quetibujarotijoyupi cū yá ángel mena jūgori yua. ² Tie nipetirije yá caīñarīqūē caānorē bairo cariape majū quetibujarique niña. Atie quetibujarique Dios yaye caroa queti Jesucristo cūā yá cū caquetibujumasīōrīqūē queti majū niña.

³ Bairi īniña yua: Ūseanirī cū āmarō ni jīcā ūcū atie cabaipere yá cawoaturijere cabuenucū. Tunu bairoa ūseanirī na āmarō atie Dios yare cū caquetibujarije yá cawoaturijere caroaro catūgousanucūrā yua. Tunu bairoa atie cabaipere yá cawoaturije caquetibujarore bairo jīcārō tāni caātipoyorā ūseanirī na āmarō. Merē ati ūmurecōo capetipa rāmū cōñarō majū baiya. Bairi tie quetire caroaro na tūgousaāto.

Juan escribe a las siete iglesias

⁴ Yá, Juan cawāmecscu, mujāā Asia yeparū caāna, jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā macāā macāāna űbueri majārē mujāā woajou yá átiya. Marī Quetiupā caānijūgoricu, āme cūārē caācū, tunu ati yeparū caatīpāu pñame cū yaye caroa macāājērē mujāā cū jonemoāto. Caroaro yeri jōrō ānimasīrīqūē cūārē mujāā cū jonemoāto. Torea bairo jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā. Dios carotimasī cū caruīro riapepū caāna Espīritu Santo cūā caroare mujāā na jonemoāto. ⁵ Tunu bairoa marī Quetiupā Jesucristo cariapea Dios yaye quetire caquetibujunetōū cūā caroare mujāā cū jonemoāto. Cū pñame caricoatēca nīmīcāā cacatitunu jūgoricu majū niñami. Ati yepa macāāna quetiupārā reyes majā nipetiro cūārē carotimasī majū niñami. Bairi tunu nipetiro ati yepa macāānarē camai majū niñami. Bairo marīrē camai majū ānirī marī carorije wapare netōgu, cū majūā roro pajīāecori marī riabojoyupi. ⁶ Tore bairo marī cū cariabojarije jūgori cū mena carotimasīparā marī ānio joroque marī āmi. Dios cū pacu yarā, cū yaye macāājērē caquetibujarā sacerdote majā marī ānio joroque marī āmi. ¡Bairi cū jetorea cū caasiyabatorije nocārō cū catutuarije to ānicōā ninucūāmarō tocānacā rāmua! Bairoa to baiāto.

⁷ ¡Jā, īñamūgōjōñijate mujāā ūmurecōopñe!

Merē atīyami Cristo oco buseri watoapu.

Bairo cū caatō nipetiro ati ūmurecōo macāāna camasā qūīñagarāma.

Cūrē āpōā besuro mena cū warure cajareoricarāpū cūā qūīña acūamajūcōāgarāma.

Tunu bairoa nipetiro camasā poari ati ūmurecōo macāāna tutuaro mena cū caatō īña acuari, butiuro otigarāma.

¡Tame, roro majū tāmūogarāma! Bairopña, bairoa to baiāto.

⁸ Tirāmupña caānijūgoricu, āme cūārē caānicōāninucū, tunu nemo ati yeparū caatīpāu marī Quetiupā Dios pñame atore bairo īñami: “Yá, Alfa, bairi Ūmegare bairo caācū yá āniña. Caānijūgoripapña caānijūgoatācu carotimasī yá āniña. Tunu bairoa yá yá āniñā nipetiro ati ūmurecōo macāājē to petio joroque caatīpāu.” īñami marī Quetiupā catutua, nipetiro ati ūmurecōo macāājērē caqūēnorīcū majū yua.

Una visión del Cristo glorioso

⁹ Yá, Juan, mujāā yá, mujāārēā bairo caācū yá āniña. Bairi yá cūā mujāārēā bairo Jesucristo mena caācū ānirī Dios cū carotimasīrīpāpñā caānipāu majū yá āniña. Yá cūā mujāārēā bairo Jesucristo jūgori popiye yá tāmūonucūña. Bairo popiye tāmūomicā, Dios yare tūgōñatutuarique cū cajoro jūgori popiye yá catāmūonucūrījērē yá nacānetōmasīcōānucūña. Dios yaye queti cariapea Jesucristo cūā yare cū caquetibujunetōrīqūē quetire yá caquetibujunucūrījē jūgori, Patmos yucūpōapu yá cūrocawā, yare caboena. Bairi ti yucūpōapu yá āmū ti watoare yua. ¹⁰ Torū yá caāno yua, atore bairo baiwū: Jīcā rāmū marī Quetiupāre marī cabasapeonucūrī rāmū caāno yá cañubueāno, Dios Yeri Espīritu Santo cū catutuarije mena jūgori cabusūocajorije busūriquere yá tūgowū. Yá usaro pñame tutuaro busūrique cabusūocajorije yá tūgowū. Butiuro trompeta mena putiricaro cārō majū tutuaro busūrique busūocajowū tame. ¹¹ Atore bairo yare ī quetibujūocajowū: “Juan, āme mū caīñarījē nipetirijere jīcā tuti papera tutipū woajeya. Bairo tiere woajeri, Asia yepa macāāna űbueri majā jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā macāā macāānarē na mū woajowa. Ati macāā macāānarē na mū woajowa: Efeso macāāna, Esmirna macāāna, Pērgamo macāāna, Tiatira macāāna, Sardis macāāna, Filadelfia macāāna, bairi Laodicea

macããna cããrê na mu woajowa atie mu caĩñarjê quetire,” ñi quetibujumu busarique ruame yua.

¹² Bairo yare caibusuocajoro tãgori yua, yu ãmejore ññajowu, yare cabusuure qũññagu. Bairo ãmejore ññajou yua, tame, jññaworica tutuu jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã tutuu majurê ñññabõcawu. Ti tutuu ruame oro mena qũññorĩcã tutuu majũ ãmu. ¹³ Tunu bairoa jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã tutuu jññaworica tutuu watoaru caãcũ jĩcãũ camasocu bauriquere bairo cabauriquescure cã ñññabõcawu. Cũ ruame jutiro cayoaro, cã ruaporipu caetarore jãñawĩ. Rupawu ãmu cũ jutiro. Tunu apeyera orowê mena cũ cotia caũmuarõ cãrõ esaro wẽñawĩ. ¹⁴ Cũ poa cãã lana oveja poa, o cayusũaro jũgori oco buseri cañarjê nieve cãrõ majũ botirije ãmu. Tunu cũ caapee cãã peero caãrõrê bairo majũ tutuaro asiyawu. ¹⁵ Tunu bairoa cũ rupori cãã ãpõã bronze peeropu joeri caroaro na capaãqũññorĩqũe caroa caasiyarore bairo majũ butiro asiyawu. Cũ cabusuata cããrê, nocãrõ peero paio cabusurore bairo tutuaro busawĩ. ¹⁶ Bairi cã wãmo cariape nũgõãrê jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã majũ ñocõãrê na cãgowĩ. Bairo tunu cũ riseropu ñosẽricãpãĩ puãa nũgõãtu caro cããgoripãĩ, caoripãĩ majũ witiwu. Cũ riape cãã nocãrõ tutuaro majũ asiyacãnamuwũ. Muipru umũreco macããcũ cũ caasiyarije nipetiro cãrõ majũ asiyawu.

¹⁷ Tie cabairijere ñña acuari yua, cariacũre bairo cũ rupori tupu yu ñaroca cũmucoãru. Bairo yu cañaroca cũmurõ cã wãmo cariape nũgõã mena yu pããñarĩ atore bairo ñiwĩ: “Juan yu uwieticõãña. Yua, caãnicõã jũgoatãcu majũ yu ãniña. Tunu ati umũrecoõ macããjê nipetirijere to petio joroque caãtipau majũ yu ãniña. ¹⁸ Tunu bairoa caãnicõãninucũ majũ yu ãniña. Yure na capajãrocamiatacããrê, cacatitunu jũgoricu majũ yu ãniña. Bairi tocãnacã rãmu yu ãnicõã ninucũ yua. Yua, yu ãniña camasã na cayasibujiopeere canetõũ majũ. Bairi yare catũgousarã peeropu yasietigarãma.

¹⁹ “Bairi Juan, tie mu caĩñaataje, atie cabaiatajere woajeya. Æme ato cabairije, apeye ato jũgoye cabaipee, mu caĩñapee cããrê mu woatujewa,” ñi quetibujuwĩ. ²⁰ Bairo ñi quetibujumu yaparori, atore bairo ññemowĩ tunu: “Ñocõã, bairi jññaworica tutuu mu caĩñarjê cabairijere, camasã na camasẽtĩerê mu yu quetibujugu. Ato bairo baiya: Yu wãmo cariape nũgõãru yu cacãgorã ñocõã jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacãũ caãna mu caĩñaatanarê bairo ñññama yu yarã yu caquetibujeroticũricãrã. Nubueri majã jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã poa macããnarê caquetibujurã ángelea majãrê bairo caãna ñññama ñocõã yua. Torea bairo tunu jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã tutuu jññaworica tutuu cãã yu ya poari jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã poa caãna ññubueri majã poarire cõñarõ baiya. Tore bairo cabairijere merê mu masiña yua,” ñi quetibujuwĩ.

2

Mensajes a las siete iglesias. El mensaje a Efeso

¹ Bairo ñi quetibujumu yaparo yua, ñiwĩ: “Yu yarã, ññubueri majã Efeso macããnarê cajũgobueãcãrê atore bairo cũ mi quetibujumu woajowa:

‘Bairo ññami cã, ñocõã jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ cũ wãmo cariape nũgõãru cacãgou. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacã tutuu jññaworique oro mena qũññorĩcã tutuu watoaru caãñesẽãũ majũ atore bairo ññami: ² Mujãã, Efeso macããna, mujãã caãtiãnie nipetirijere yu masicõãña. Tutuaro popiye yu yaye macããjẽrê mujãã raãñinucũña. Caroaro yerijõrõã popiye tãmuomirãcãũ, aperãrê na mujãã quetibujucõã ninucũña tocãnacã rũmua. Carorije caãtiãnipairã mujãã watoa caãna cããrê tocãnacãnia na mujãã boetinucũña. Tie cããrê yu masiña merê. Aperã apõstolea majã mee nimirãcãũ, “Jãã, apõstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã cããrê merê caroaro na mujãã ññacõña besemasicõãnucũña. Bairo na cabuerijere ññabese masĩrĩ, cariapea caĩtopairã na caãnierê mujãã masicõãnucũña yua. ³ Yure tũgousajãnaena, tocãnacã rũmua yu mena mujãã tũgõñatutuacõã ninucũña. Tocãnacã rũmua yu yaye queti jũgori butiro popiye tãmuomirãcãũ, mujãã jutietiya.

⁴ ‘Bairo mujãã cabaimiatacããrê, jĩcã wãme mujãã yu caĩpee ñiña. Caãñijũgoripau yure mujãã camairĩcãrõrê bairo ãmerê yu mujãã maiẽtĩña. ⁵ Bairo mujããrê ñiña: Tũgõñanemoña caãñijũgoro yure mujãã camairĩqũerê. Roro mujãã cabairijere Dios mena tũgõñaqũññorĩ caãñijũgoro mujãã caãtiãni jũgoricarore bairo átijũgoya tunu. Bairo mujãã caãpericõãta, yoaro mee yu águ mujãã tupu. Popiye mujãã tãmuo joroque mujãã yu átigu. Roro mujãã caãtiere Dios mena mujãã cabusu qũññoeticõãta, mujãã quetiupau jññaworica tutu, oro tuture bairo caãcũrê cã yu neweyocõãgu. ⁶ Bairo mujãã cabaimiatacããrê, bairopua jĩcã wãme ñiña caroaro mujãã caãtiãnie. Yurea bairo nicolaĩtas majã na caãtiãnajê cutiere mujãã boetinucũña.

⁷ ‘Bairi mujããrê ñiña: Mujãã, Efeso macããna, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ññubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgopeoyal!

Bairi caroaro catūgousarārē bairo ĩñami Dios: Noa ũna carorije macāājērē canetōncārārē caroa catiñuriqñē majūrē na yu jogu. Caticōñajērē cajoricu yucu umreccōo Dios tpu cañi rícare na yu ugarotigu, ĩñami, na mi woajowa to Efeso macāānarē,” ĩriotiwī.

El mensaje a Esmirna

⁸ ĩ yaparo, bairo ĩñemowī tunu: “Atore bairo na mi woajowa ĩhuberi majā bairi na quetiuparā Esmirna macāāna cāārē:

‘Bairo ĩñami mujāā, Esmirna macāānarē caññijūgoricu, ape rūmuru cāārē caññicōñiyaparopau puame. Cariacoatacu nimicūā tunu cacatitunuricū majū mujāārē bairo ĩ quetibujuyami: ⁹ Nipetiro roro popiye bopacooro mujāā cabainucūrījērē yu masīña. Ne ũnie cacagoena cabopacarā mujāā caññie cāārē yu masīña. Bairāpua cariape majūrā Dios jūgori ñe ũnie carusaena paio apeye ũnie cacūgorārē bairo caāna majū mujāā āñña. Apeyera judío majā mee caāna cañtopairā roro majū mujāā na cabusupainucūrījērē cāārē yu masīña. Na puame, “Judío majā majū jāā āñña,” munana ĩtonucūñama, wātī ya poa macāāna cū yarārē bairo caāna nimirācūā yua. ¹⁰ Bairi roro popiye bopacooro mujāā cabaipere tūgoña uwieticōāña. Bairua, wātī preso jorica wiipu mujāā mena macāāna jicāārārē na cūreo joroque na átigumi. Dope bairo nipetiro mujāā caātianierē masīgu, wātī tore bairo átigumi. Bairāpua, puga wāmo cānac rūmua popiye bopacooro mujāā tāmugorā. Bairi tocānacā rūmua caroaro jicārō tūni jeto Dios mena áticōā ninucūña mujāā caritari rūmuru yua. Bairo mujāā caátimasīrō, yu puame tie wapa caticōñajē yeri caroa majūrē mujāā yu jogu.

¹¹ ‘Mujāā, Esmirna macāāna, caāmoocuna mujāā āñña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majū mujāā ĩhuberi majā poarire cū caquetibujurijere caroaro tūgopeoya! Bairo noa ũna tiere tūgousari yua, carorije macāājērē canetōncārā puame di rūmū ũno popiye tāmuoetigarāma umreccōopure yua. Pugani cārō rianemoetigarāma Diotu umreccōopure, ĩñami, na mi woajowa to Esmirna macāānarē,” ĩriotiwī.

El mensaje a Pérgamo

¹² Bairo ĩ quetibujuyaparori bero, bairo ĩñemowī tunu: “Juan, aperā ĩhuberi majā Pérgamo macāāna cāārē na mū quetibujuy woajowa. Bairo na miwā:

‘Atore bairo ĩ quetibujuyoyami mujāā Pérgamo macāāna ĩhuberi majārē, ñosērīcāpāi caoripāi puga nūgōātu caoripāirē cacūgon puame: ¹³ Yu masīña mujāā cabairijere: Mujāā puame wātī cū carotimasīrī macā, cū caāninucūrī macā tpu mujāā āñninucūña. Tiere yu masīña. Bairo ti macātu caāna nimirācūā, caroaro yu caborore bairo jeto mujāā átianinucūña. Bairāpua, yu yaye quetire catūgousarā āññirī yua, yu yaye quetire cariapea mujāā tūgousacōā ninucūña. Mujāā pitietiya tie quetire. Yu yau, yu bapa cañu, yu yaye quetire caquetibujubojau Antipas cawāmecucure cū pajjārocawā ti macā wātī cū caānimacā macāāna. Bairo cū na caátimajūcōāmiatacūārē, tiwatoa caāno cāārē yure mujāā tūgousajānaepā.

¹⁴ ‘Bairo caroaro mujāā caātianimiatacūārē, bairo pua, peeto ũnoa niña roro mujāā caātianierē yu caquetibujupree. Ati wāmerē roro mujāā ātinucūña: Mujāā mena macāāna jicāār wātī Balaam cawāmecucū cū caātiroitore bairo roro majū carorije macāājērē átianinucūñama. Na, Balaam yaye bueriquere capitigaenarē na mujāā qūēnocūñucūña. Cū, Balaam puame apei Balac cawāmecucure roro israelita majārē na ĩto rotiyawī tirūmupure. Atore bairo qūitorotiwī israelita majārē: “Diore netōncāgu, camasā na cawericarā na jūgūēārē na canuniataje waibūta riire na majūrē na ugarotiya. Tunu bairoa na rupau caborore bairo na majū rupau mena na átiepeáto,” qūī busujāwī Balaam, Balare. ¹⁵ Tunu bairoa apeyera mujāā mena macāāna jicāārā nicolaítas majā na cabuerije carorije macāājērē capitigaenarē na mujāā qūēnocūñucūña. ¹⁶ Bairi mujāārē ñña: Diore puamerē cū tūgousari, roro mujāā caātianierē tāmuriā cū busuqūēnoña. Bairo mujāā caapericōāta, yu puame jicoquei átī, yu ñosērīcāpāi yu riseroru cawitiripāi mena na nipetiro carorārē na yu relāgu yua.

¹⁷ ‘Mujāā, Pérgamo macāāna, caāmoocuna mujāā āñña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majū mujāā ĩhuberi majā poarire cū caquetibujurijere caroaro tūgopeoya! Bairo noa ũna tiere tūgousari yua, carorije macāājērē canetōncārārē ugarique manā yasiororu cañnie caroa majūrē na yu ugarotigu. Tunu bairoa utāpāi cabotiripāi, cawāma wāme woaturicapāi majūrē na yu jogu. Ni ũcū tipāi woaturique catusarijere masīcāmi. Tipāirē yu cajou jeto masīgumi, ĩñami, na mi woajowa to Pérgamo macāānarē,” ĩriotiwī.

El mensaje a Tiatira

¹⁸ To Pérgamo macāānarē yu quetibujuyaparori bero, bairo ĩñemowī tunu: “Juan, aperā ĩhuberi majā Tiatira macāāna cāārē na mū quetibujuy woajowa. Bairo na miwā:

'Atore bairo i quetibujoyami Dios macã mujãã, Tiatira macããna ñubueri majãrê. Peero cañrjêrê bairo cacapee asiya majũ mujããrê i joyami. Tunu apeyera cã rãpori ãpõã bronze joerique caroa caasiyarijere bairo carãporicãca ruame mujããrê atore bairo i quetibujoyami: ¹⁹ Mujãã caatiãnie nipetirije yu masiãna. Camasãrê caroaro na mujãã ñãamaña. Yu mena mujãã tũgoñatutuaya. Camasã cabopacarã cããrê caroaro na mujãã jãatinemonucũña. Tunu bairoa popiye tãmuonucũmirãcãã, yeri jõrõã yu yaye quetire tocãnacã rãmãna na mujãã quetibujucõã ninucũña. Tunu bairoa yu masiãna, yure mujãã camasãjũgoripã caãno caroaro mujãã caãtato netõjãñurõ ãmerê caroaro átiãna mujãã átiya.

²⁰ 'Bairo caroaro mujãã caatiãnie caãnimiatacũãrê, jicã wãme nicõãna mujããrê yu caĩpee. To caãcõ Jezabel cawãmecucore cõ mujãã qũenocũña. Aperorũ cõ mujãã árotietiya. Cõ ruame, "Dios cã caquetibujurotiorico yu ãniãna," ñmocãã, cõ cabuerije mena, yu yarã, yu yaye quetire caquetibujurãrê na ñtonucũñamo. Na rupã caborore bairo roro na rupã mena na átiepo joroque na ñtonucũñamo yu yarãrê. Tunu bairo wericarã na jũgũãrê na cajorije waibũtoa riire, "Mujãã majũ cãã uãaya tiere. Tie uãaata, ñjããñaña," na ñtoquetibujunucũñamo. Tie, bairo cõ caito quetibujurijere yu boetiya. ²¹ Yu ruame merê cõrê yoaro ñiãacote ãniãniãna, roro cõ caãtiere yapapuari Dios mena cõ cabusãquẽnopeere bori yua. Cõ ruame tore bairo átigaetiri, cõ caatiãnierê jãnagaetiyamo. Roro cõ rupã caborore bairo caãmãna mena cõ caãtiepenucũrjê cããrê jãnagaetiyamo. ²² Bairi popiye cõ tãmo joroque yu átigũ cõ yaye wapa yua. Yoaro riaye jeto cõ ria rãmũ cãtio joriquẽ cõ yu átigũ. Torea bairo cõ mena roro na rupã caborore bairo caãtinucũrã cãã popiye na tãmo joroque yu átigũ. Cõ, cõ caatiãnierê bairo roro na caatiãnierê Dios mena tũgoña yapapuari na cajãnaeticõãto, yoaro popiye na baiãnio joroque na yu átigũ na cããrê. ²³ Cõ pũnaa cããrê na yu rajããre peyocõãgũ. Tore bairo yu caãto ñña yua, nipetiro ñubueri majã poari ruame atore bairo i masiãgarãma: "Dios, pupea marĩ yeripũ, marĩ catũgoñarjẽpũ cããrê camasã majũ ñiãami," i masiãgarãma camasã. Bairi mujãã tocãnacãũpũrea di wãme ñno mujãã caatiãnimasĩrĩcã wãme cãrõ mujãã yaye wapare yu jogũ. ²⁴ Mujãã, Tiatira macããna, cõ cabuerije macããjêrê caboena, bairi wãti cã catutuarije macããjê camasã na camasãetãjê ñiãna, na caĩrjê cããrê caboenarê atore bairo mujãã ñiãna: Ape wãme átajere mujãã yu átirotinemo peoetiya. ²⁵ ãme mujãã caatiãnimasĩrõrêã bairo caroaro áticõã ninucũña caroa wãmerê. Nemo ati yapapũ yu tunuatõpũ cããrê bairoa mujãã áticõã ninucũwã.

²⁶ 'Bairo carorije macããjêrê canetõncãpetirã, yu caborore bairo caãtijãti yaparoetarãrê camasã poarire na rotimasĩõ joroque na yu átigũ. ²⁷ Yu Pacũ rotimasĩrĩquẽrê yu cã cajoricarorea bairo yua narê na yu jogũ rotimasĩrĩquẽrê. Bairo yu cajoro jũgori yua, camasã poari nipetirore caroaro majũ na rotimasĩgarãma. Tutuaro mena na rotimasĩgarãma. Carorã cañuena cããrê jotũ rĩrãre pawabatorericarore bairo na regarãma na, na cañuetie wapa. ²⁸ Tunu bairoa cañũ busuri ñocõ majũ cããrê na yu jomajũcõãgũ carorijere caboeti majãrê yua.

²⁹ 'Mujãã, Tiatira macããna, caãmoocũna mujãã ãniãna. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgopeoya!' na mi woajowa to Tiatira macããnarê," ñirotiwĩ.

3

El mensaje a Sardis

¹ Bairo i quetibujũ yaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: "Juan, aperã ñubueri majã Sardis macããna cããrê na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

'Atore bairo i quetibujoyami Dios Yeri jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacãũ Espĩritu majũrê cacũgon. Cũ wãmõpũ jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacãũ majũ ñocõãrê cacũgon atore bairo mujãã i joyami: Mujãã caatiãnie nipetiri wãmerê yu masiãna. Cacãtirã majũ caãniparã nimirãcãã, ãmerê cariaricarãrê bairo majũ mujãã ãniãna. Tiere yu masiãcõãña. ² Yu yarã, masacãtiya. ãme caroaro mujãã caatiãnierê nemojãñurõ átinemo jũgoyecusa. Tiere átijãnaeticõãña. Mujãã ruame caroa macããjêrê átijãnarã mujãã baiya. Bairi jicã wãme roro mujãã caatiãnierê ñiãnucũña. Tie bairo mujãã caãtinucũrjê cariape átaje mee ñiãna Dios cã caĩñajoro. ³ Masacãtiri tũgoña nemoña tunu Dios yaye quetire mujãã na caquetibujũ jũgoriquere. Tie queti jetore tũgõusacõã ninucũña. Mujãã carorije wapare tũgoña yapapuari Dios ruamerê cã tũgõusaya tunu. Tore bairo caroaro masacãtiriquẽ mena Diore tũgõusari mujãã caãmericõãta, tãmurĩã mujãã tũpũ yu átigũ yajari majõcũre bairo yua. "Cũ acũmi," yure mujãã caĩyueti rãmũ caãno mujãã yu popiye peyõũ átigũ.

⁴ 'Bairo roro jicããrã to Sardis macããna mujãã caatiãnimiatacũãrê, nocãnacãũ ñna ñiãama roro di rãmũ caatiãmerĩnucũrã. Jutiro cabotirore caũgueri tuenarê bairo ñiãama. Na roque yu mena nigarãma. Yu mena jutii cabotirijere jãnarĩ, yu mena ñesẽãgarãma,

tore bairo caátiecoparã majũ caãna añirĩ yua. ⁵ Bairi na ùna canetõnucãpetirã, caroaro caátijĩtã yaparõetarã tore bairo nocãrõ caroa cabotirijere jutii jãñagarãma. Na wãmerĩ cãã coseetigaro cacatirã majũ wãmerẽ woaturica tutipũ cããrẽ. Yũ Pacũ Dios cã caĩñajoro pũame roque caroaro majũ na Ìñajesori, “Yũ yarã niñama,” cã ñinemogu. Cũ yarã ãngelea majã na caĩñajoropũ na yũ juátinemogu.

⁶ ‘Mujãã, Sardis macããna, caãmoocũna mujãã añiña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgousaya!’ na mi woajowa to Sardis macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Filadelfia

⁷ Bairo ñi quetibujuri bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Filadelfia macããna cããrẽ na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ì quetibujujoyami cañuu, cariape caãcũ, mujãã Filadelfia macããnarẽ. Quetiupau Rey David ãnacã yaro llave jope pããricãrõrẽ cacũgou carotimasĩ majũ mujããrẽ quetibujujoyami. To llave mena jopere cã capããrõ, noa ùna biãmasiẽtĩñama. Tunu bairoa to llave mena cã cabiata, noa ùna ti jopere pããmasiẽtĩñama. Cũ, tore cacũgou pũame mujããrẽ Ìñami: ⁸ Mujãã caátianie nipetirijere yũ masiña. Tũgoya mai yũ yarã: Mujãã riaperũ jopere yũ pããnucõña, mujãã cajããmasĩparore bairo Ì. Ti jopere noa ùna biãmasiẽtĩgarãma. Mujãã pũame netõnucãrõ majũ mujãã yeri tũgoñatutuetiãya. Baimirãcũã, yũ yaye quetire caroaro mujãã tũgousaya. Yure mujãã teetiãya. ⁹ Wãtĩ na poa macããna, judio majã ãmerĩmirãcũã, “Judio majã jãã añiña,” caĩtopairãrẽ mujãã na Ìroao joroque na yũ átigu. Na rãropatuuri mena etanumurĩ mujãã na Ìroao joroque tutuaro na yũ átirotigu. Bairo mujãã yũ caátirotiore Ìñarĩ yua, cariapea masĩgarãma mujãã yũ camairjẽrẽ. “Dios yarã majũ niñama na roque,” Ìrĩ mujãã Ìñagarãma. ¹⁰ Mujãã pũame yũ carotirore bairo cariape mujãã áticõã ninucũña tocãnacã rũmũa. Bairo mujãã cabairo jũgori mujãã yũ juátinemogu. Ati umũrecõo capetiro, nipetiro ati yepa macããnarẽ tutuaro cã caĩñabeseri rãmũ caetaro, mujãã yũ juátinemogu.

¹¹ Tãmurĩã mujãã tũpũ yũ átigu. Bairi ãme caroaro mujãã caátianierẽ átiãniãnaeticõãña. Bairo jeto mujãã caátiamata, noa ùna mujãã yaye caãnipeere yasiobojaetigarãma. ¹² Bairo noa ùna carorije macããjẽrẽ canetõnucãpetirãrẽ Dios ya wii templo wii macãã bota caãnimajũrĩ botare bairo na yũ cũgu. Bairo caãna añirĩ di rũmũ ùno Diore cã aweyoetigarãma. Napure Dios ya wãme majũ na yũ woatugu. Tunu bairoa yũ Pacũ ya macã wãme cããrẽ napure yũ woatugu. Cawãma macã Jerusalén umũrecõopũ caatiãta macã wãmerẽ napure yũ woatugu. Yũ ya wãme cawãma wãme cããrẽ napure yũ woatugu.

¹³ ‘Mujãã, Filadelfia macããna, caãmoocũna mujãã añiña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgousaya!’ na mi woajowa to Filadelfia macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Laodicea

¹⁴ Bairo ñi quetibujũ rotiyaparori bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Laodicea macããna cããrẽ na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ì quetibujujoyami Dios macã mujããrẽ Laodicea macããna ñubueri majãrẽ. Cariape caãcũ, cariape caĩquetibujũ majũ mujããrẽ quetibujujoyami. Nipetiro Dios cã caqũẽnorĩquẽrẽ ati umũrecõo macããjẽrẽ upau majũ mujããrẽ ì quetibujujoyami: ¹⁵ Mujãã caátianie nipetirijere yũ masiña. Oco caasietie, cayũsuaetiere bairo mujãã añiña. Tiere yũ masiña. Bairi oco cayũsuarije, o caasirijere bairo jicoqueia mujãã caãmata roque, ñubujoro. ¡Mujãã pũame tore bairo cabaiparã nimirãcũã, tore bairo mujãã baietiãya! ¹⁶ Oco cayũsua, asipotietiere bairo mujãã añiña yũ caĩñajoropure. Bairo mujãã cabairoi, ti ocore mũñoreire bairo mujãã yũ recoagu cayoaropũ. ¹⁷ Mujãã pũame, “Cadinero cãgorã majũ marĩ añiña. Ñe ùnie marĩrẽ rusaetiãya. Jicãrõ tãni caroaro marĩ átiãniña,” mujãã ì tũgoñanucũña. Bairo Ìmirãcũã, camasã catiena majũ mujãã añiña. Cabũgoro macããna caĩtopairã mujãã añiña. Dios yaye macããjẽrẽ cacũgoena, cacaapee mãna, cajutii jãñaenarẽ bairo roro mujãã baiãya Dios cã caĩñajoro. ¿Dise pũamerẽ mujãã cãgorãati? ãme mujãã cacãgorije cawapa manie majũ tuacõãña. ¹⁸ Bairi mujããrẽ yũ quetibujũya: Yũ yaye nocãrõ caroa majũrẽ tũgousaya. Oro peeropũ joe qũẽnorĩquẽrẽ bairo caãnie majũrẽ yũ jogũ, yũre mujãã cajẽniãta. Tiere mujãã yũ cajoro, cariapea ñe ùnie carusaena majũ mujãã ãnigarã umũrecõopure. Tunu bairoa yũ roque jutii caroa cabotirije majũrẽ yũ jogũ mujãã cajãñapeere. Tie jutiere jãñarã, cabobotũgoñaenarẽ bairo mujãã ãnigarã, ãmerẽ cajutii mãnarẽ bairo nimirãcũã. Apeye cããrẽ carorije mujãã caátie jũgori cacaapee Ìñanenarẽ bairo mujãã caãnierẽ mujãã caucotipee uco majũrẽ mujãã yũ jogũ. Tiere yũ cajoro yua caĩñamasĩrã añirĩ caroaro yũ yaye quetire jicãrõ tãni mujãã tũgousagarã.

¹⁹ ‘Yũ pũame yũ yarã yũ camairãrẽ tutuaro mena na quetibujuri na yũ beyomasĩña. Bairi tutuaro mena na yũ beyogu. Popiye na baio joroque yũ átigu, Diore Ìroari cãrẽ na

catūgousaeticōāta yua. ²⁰Tūgopeoya mai yu caīrījērē: Yu ruame joperu etari capiinucūārē bairo yu āniña. Bairo yu capiiro, ni jīcāū ūcū yu capiirijere tūgori yure cū capāājōata, cū yu wiiru catuaure bairo cū yeripu yu ānicōāgu. Cārē cabarasucu majū yu tuagu yua, yure bori cū yeripu yu cū cabocāteata. ²¹Bairo carorije macāājērē canetōnucāpetirārē yu carotimasīrīrauru, na caānīparaure na yu jogu. Yu cūā carorije macāājērē yu canetōnucārō jūgori cū carotimasīrīrauru yu Pacu yu cū cacūricārōrēā bairo yu cūā na yu ruipotigu yu Pacu tūru.

²²'Mujāā, Laodicea macāāna, caāmoocuna mujāā āniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majū mujāā űubueri majā poarire cū caquetibūjurijere caroaro tūgousaya,' na mi woajowa to Laodicea macāāna cūārē!' űi quetibūju rotiwī yua nipetiro űubueri majā poari macāānarē.

4

La adoración en el cielo

¹ Bairo yu cū caīquetibūjuro bero, űiñamugōjowu űmurecōopure. Bairo iñamugōjou, űmurecōo pāānucārō caānorē űiñajowu. Bairo yu caīñarō yua, busurique nocārō pairo trompeta putiricaro cārō majū cabusuātaje yu catūgojūgoataje ruame bairo űiwū tunu: "Wāmucoasā ato yu tūru. Atie bero cabaipere nipetirijere mu űiñopa. Nipetirije mu yu caīñopee yu caīrōrēā bairo tāmuriā baimajūcōāgaro," űiroyawu busurique ruame.

² Bairo caīrō, jicoquei Espiritu Santo cū catutuarije jūgori űmurecōopu yu acoarā. Topu etari yua, űiñaroyawu űmurecōopu carotimasī majū ruiricaro tronorē. To ruiricarore jīcāū carui cūārē cū űiñaroyawu. ³ Cū, to ruiricarore carui ruame bwtioro majū asiyawī. Ētā jaspe, o cornalina na caīrījē nocārō caasiyaro cārō majū cū rupa asiyawī. Tunu bairoa cū caruiro buire bue beto niāmejorewu. Ētā, esmeralda na caīrījērē bairo majū tutuaro asiyawu ti bue beto. ⁴ To ruiricaro trono riapere űiñawū apeye ruirique veinticuatro majū caānie cūārē. Tiere caruirā cūārē űiñaroyawu. Tie ruirique caāno cārō veinticuatro majū cabutoa carotimasīrā caruiāmejorerārē na űiñaroyawu. Naa, cabutoa ruame cabotirije jeto jutii jāñawā. Na ruropu quetiuparā na caruopaeoro űno coronarē pesawā. Oro mena qūēnorīqūērē pesawā. ⁵ Carotimasī ruiricaro tronopu bupo cū cayaberije, bairi nocārō pairo busurique, apeye cabuoparije cūā witiwu. Tunu apeyera carotimasīruiricaro riapere jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacārō majū jīñaworique caūrījē űnucūwā. Tie jīñaworique ruame Dios Yeri jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacā yeri pūna majū āno baiwu. ⁶ Tunu bairoa carotimasīruiricaro riapere ria capairiyare bairo witiwu. Tiya oco ruame caroaro majū iña āmewiyorique āmu. Ēñoorō iña āmewiyoricarore bairo caroaro majū oco tusuriya āmu tiya ria.

To carotimasīruiricaro recomacāpue bairi to tūri cūārē marī caīñānaena űna seres majā cacatirā majū āni āmejorewā. Na ruame na rupaūri petiropu caapee cutiāmejore peticōāwā. ⁷ Bairi sere caānijūgon ruame, macānucū yai cajūāū riapere bairo cacūgon āmi. Cū bero macāācū nurīcū wecu riapere bairo cacūgon āmi. Apei cū bero caācū camasocū riapere bairo cacūgon bauwī. Catusan ruame aa bauriquere bairo cabauu majū wunucūwī. ⁸ Na, seres majā cacatirā majū ruame tocānacāpua jīcā pēnirō cānacā queruūri jeto cūgowā. Na rupaū bui, bairi na pupearu cūārē caapee cutipeticōāwā. Bairo āna, na ruame űmurecōo, bairi űami cūārē atore bairo ī jānaema:

"¡Carouā, carouā, nocārō carouā majū űiñami marī Quetiupau Dios!

Nipetiro carotimasī majū űiñami.

Tirāmpuua merē caānijūgoatacu űiñami.

Āme cūārē bairoa ānicōāñami.

Ape gūmu caāno, ti yeraru caārau majū űiñami," ī basapeowā jānarīcārō mano yua.

⁹⁻¹⁰ Na, seres majā ruame nairo majū cū basapeowā: "Cañu majū mu āniña. Murē nipetiro na iroāto. Jāā mena mu űumajūcōāña." Carotimasī cū caruiropu carui tocānacā rūmu caānicōācūrē seres majā cū na cabasapeoro cārō, cabutoa camasīrā cūā qūiroawā Diore. Na ruropatuuri mena cū riapere etanumurī qūiroawā. Cū basapeorā yua, na capesarije coronarē cū caruiro riapere wejonucūri atore bairo ī basawā:

¹¹"Jāā Quetiupau Dios, nipetiro na caīroaru majū mu āniña.

Nocārō catutuaū majū mu caānoi, murē iroari na basapeoāto.

Mu roque nipetirije caānierē caqūēnorīcū majū mu āniña.

Bairi atie nipetirije mu caborore bairo jeto caānipeere ī, mu qūēnojūgoyupa,"

ī basawā Diore nipetiro cabutoa camasīrā yua.

5

¹ To bero ñiñaroyawu tunu carotimasī cū caruirore. To carui puame cāgoruwiwī jīcā pūrō, tunuarica pūrōrē. Capupea cabui cāārē woarica tunua āmu. Ti tunua puame jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacāpau majū momia cōsī ūnie mena juġoo biaricarō āmu. ² Tipaua ñiñaroyawu tunu āngel catutuañ majūrē. Nocārō tutuaro busrique mena atore bairo ī jēniñawī: “¿Ni ūcū cayeri tūgoñawēpū caācū ati tunua juġoorica tunuarē cū pāāmasīñati?” ³ Bairi ni jīcāū ūcū mami ti tunuarē capāāmasī. Ūmurecōo cāārē, ati yepa cāārē, ati yepa roca cāārē ti tunuarē capāāmasīpau ūcū mami. Nerī, cabuemasī ūcū cāā mami. ⁴ Yu puame ni ūcū jīcāū ti tunuarē capāāmasī, o ti tunuarē caneññau ūcū cāā, cū camanoi, butioro yu yapapuawu. ⁵ Bairo yapapuari yu caotiro ñarī, jīcāū cabucu camasī cabutoa mena macāācū puame bairo ñiwī: “Tocārōa otiya. Otiēcua. Merē niñami wātrē canetōñucā petiricu jīcāū. Cū puame roque pāāmasīgumi. Yaijūārē bairo caācū catutuañ Judā ya poa macāācū David ānacū pārāmi niñami. Cū roque ti tunua jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacāpau juġooriquere tūgāwori pāāmasīgumi. Marī quetibūġugumi ti tunua woariquere,” ñiwī cabucu camasī yua.

⁶ Bairo cabairipaua ñiñaroyawu tunu waiñucu nuricūrē bairo caācū Corderero. Cū, Cordero puame carotimasī cū caruiro riape, cacatirā seres majā, bairi cabutoa camasīrī majā watoapu bauwī. Na capajīārocacōāricū nimicāā, cacati majū nucūārē bairo baunucūwī. Cū ruġoapu jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacārō majū jawiicumi. Tunu bairoa jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacā majū caapee cāārē cūgowī. Cū jawii, bairi cū caapee cāā Dios Yeri Espiritu Santo ati yepa nipetiropu cū cajoatana jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacā majūrē na cōñarō baiwu. ⁷ Bairi yua, Cordero puame carotimasī cū caruiro tūpu āmī. Cātū eta, cariape nuġōā cū cacāgoruiri tunuarē cū jiyanewī. ⁸ Bairo cū canerīpaua yua, baparićānacāū caāna seres majā bairi cabutoa masīrī majū veinticuatro majū caāna cāā na ruġopatuuri mena ñigātuwā, Cordero riapepu qūñroarā. Na puame nipetiro basau, paaricarō arpare cūgowā. Tunu bairo jota bapa oro mena qūñerōicārure cūgowā. Incienso cajutiñurījē tirūpūre jāñawā. Ti coparare cajāñarījē incienso puame Dios yarā, cū ya poa macāāna na cañubuepeirije macāājērē bairo caānie caroa majū āmu. ⁹ Na yua, atore bairo ī basawā cawāma wāme basariquere:

“Mu roque ti tunua woarica tunuarē nerī, juġoobiariquere catūgāwomasīpau majūā mu āniña.

Torecua, camasārē na netōōġu, pajīāecori mu riī reyupa.

Nipetiro camasā poari, nipetiro apeye busri majā ati ūmurecōo macāāna camasārē na netōōġu, mu riī reyupa.

Tocānacā yepaa macāāna Dios yarā na caāñiparore bairo ī, mu riayupa.

¹⁰ Bairo na netōōrī yua, quetiuparārē bairo na jāāō joroque na mu āsupa.

Dios yarā sacerdote majārē bairo na jāāō joroque na mu netōñupā.

Na, nipetiro ti yepapure rotimasīgarāma,” ī basawā cabutoa camasīrā.

¹¹ To bero ñiñajoroyawu tunu. Bairo ññajou, yu tūgowu capāārā āngelea majā na cabucu ocajorijere. Carotimasī cū caruiro, aperā cacatirā majū seres majā, bairi cabutoa camasīrā ture busu āmejorewā. Nocārō capāārā millones majū na mena macāāna āngelea majā cāā āma.

¹² Na puame busrique tutuaro mena bairo īwā:

“Waiñucu macūrē bairo caācū Cordero capajīāecoricu roque catutuañ majū niñami.

Cañuñ nipetiro upau majū niñami.

Ñe ūnie cū camasīētīē manimajūcōāñā. Ñe cū ruṣaetiya.

¡Bairi cū jetorea nipetiro cū na ĩroáto! Cārē na basapeoáto.

‘Cañuñ, cañuñ majū mu āniña mu roque,’ cū na ĩroáto,” ī basawā.

¹³ Tunu bairoa yu tūgowu nipetiro ūmurecōo macāājē Dios cū caqūñerōiqūē ati yepa macāājē cāā cañrījērē. Ati yepa roca, bairi ria capairiya cāā bairo cañbasapeorijere yu tūgowu: “¡Carotimasīruiricarō tronopu carui, bairi Cordero cāārē basapeoriquere to āmarō!

Nocārō cañuñ cū caānoi, cū jetorea ĩroarique to āmarō.

Nocārō cū catutuarije cāā tocānacā rāmuu to ānicōā ninucūáto.

¡To petieticōáto!” ī basawā capāārā āngelea majā.

¹⁴ Bairo na cañrō tūgori, seres majā cacatirā baparićānacāū caāna puame atore bairo ī yuāma: “¡Bairoa to baiáto!” ĩwā. Bairo cañrīpauve veinticuatro majū caāna cabutoa puame ruġopatuuri mena etanumurī na ĩroawā, Cordero, apeñ tronopu carui menarē yua.

6

Los siete sellos

¹ Tie bero ñiñajonemowū tunu Cordero cawāmecucu ti tunuarē caneátacure. Cū puame ti tunua juġooricarō jīcā wāmo peti puğa pēnirō cānacārō juġooturicarore tūgāwojūgowī. Beroa cōsī ūnie mena juġooricarō caāñijūgorore tūgāwotajūgowī. Bairo cū catūgāwonerīpaua, yu tūgowu seres majā mena macāācū jīcāū cū cabucuocajorijere. Baparićānacāū mena macāācū

bupo cãrõ cã cabusurijere yu tãgowu: “Tiaya. jĩñau asá!” ñiroyawĩ. ² Bairo cã caĩrõ ññajou, ññĩabócawu yua caballo caboti majürë. Cũ bui capesau cãärë cã ññĩawũ. Caballo bui capesau puame yerubetore wãморн nerĩ ámĩ. Quetiupau rey cã capesaro ñno coronarë cã peowĩ jĩcãũ. Tore pesari cã puame cã wapanarë na netõñucãũ ácũ majũ baiwĩ. Bairo na netõñucãũ ácũ yua, cã wapanarë na netõñucãcõãwĩ.

³ Ti tunua jugooturicarõ cabero macããtõrë tãgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cã catãgãwonerĩpaua yu tãgowu seres majã jĩcãũ bero macããcũ cã cabusurijere. Bairo ñiwĩ: “Tiaya. jĩñau asá!” ⁴ Bairo cã caĩrõ ññajou, ññĩabócawu apei caballo cajũãũ majürë. Cũ bui capesau cãärë cã ññĩawũ. Caballo bui capesau puame ati umurecõo macããna yerijõrõ na caãñierë emamasĩrĩqũë catutuarijere cã jowĩ. Camasã tocãnacãũpuã na majũã ãmeo pajĩãõ joroque átajere masĩwĩ. Yise capairipãĩ majürë cã jowĩ.

⁵ Ti tunua jugooturicarõ puãaro bero macããtõrë tãgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cã catãgãwonerĩpaua, yu tãgowu seres majã puãarã bero macããcũ cã cabusurijere. Bairo ñiwĩ: “Tiaya. jĩñau asá!” Bairo cã caĩrõ ññajou, ññĩabócawu apei caballo cañiu majürë. Cũ bui capesau cãärë cã ññĩawũ. Caballo bui capesau puame nucãõ cõñarĩcãrõrë cã wãморн nerĩ ámĩ. ⁶ Baparicãnacãũ caãna cacatirã seres majã watoapu atore bairo caĩrĩjë busuriquere yu tãgowu: “Camasã jĩcã rãmu na cawapataro cãrõ wapacutiya jĩcã kilo trigo poca. O itia kilo cãrõ wapacutiya jĩcã rãmu paarique wapa. Cabaimiatucãärë, use oco bairi roarique use cãã nicõãgaro. Yasietigarõ,” bairo busuriquere yu tãgowu.

⁷ Ti tunua jugooturicarõ itiaro bero macããtõrë tãgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cã catãgãwonerĩpaua, yu tãgowu seres majã itiarã bero macããcũ cã cabusurijere. Bairo ñiwĩ: “Tiaya. jĩñau asá!” ⁸ Bairo cã caĩrõ ññajou, ññĩabócawu apei caballo cajuripaua majürë. Cũ bui capesau cãärë cã ññĩawũ. Caballo bui capesau puame, Camasãrë Riarique Caãcu, wãmecũm. Cũ bero amĩ apei, Cariaricarã Na Caãморн Macããcũ, cawãmecũcu. Cũ puame ati umurecõo macããna baparicãnacã poa caãnarë jĩcã poa majürë pajĩãmasĩwĩ. Besu átaje, aua riarique, riaye mena, o waibutoa camasã ugarã mena na yasiorique caãcu ámĩ. Tie ati masĩrĩqũërë cã jowĩ jĩcãũ.

⁹ Ti tunua jugooturicarõ baparicãnacãrõ bero macããtõrë tãgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cã catãgãwonerĩpaua, ññĩabócawu Dios yaye quetire na caquetibujunetõrĩqũë jũgori na capa-jĩãrericarãrë. Waibutoa riire na cajoemugõjori mesa altar rocapu nucũwã na ãnana. ¹⁰ Na, Dios cã cacatioricarã puame busuriquere tutuaro mena atore bairo iwã: “Jãã Quetiupau cañiu majũ mu ãniña. Nocãrõ caroaro cariape majũ caquetibuju mu ãniña. Bairi, ¿nocãrõpu ati yepa macããnarë na miñabeseiati? ¿Nocãrõpu jãärë na capajĩãrĩqũë wapa jãã mu ãmebojauati? Tãmurĩ jãã mu ãmebojaua,” qũiwã Diore. ¹¹ Bairo na caĩrõ bero, Dios puame jutii cabotirijere cayowerijere na jowĩ. Na jori bero, bairo na iwã: “Rusaya mai. Paajãtieticõãña. Yerijãña peeti yutea cãrõ, ti yutea caetaparo jũgoye mai. Mujãärë bairo yu yaye quetire caquetibujarã nicõãñama mai ti yepapure. Cristo yaye queti jũgori cariaparã nicõãñama. Naa, ñipetiro na caneñapetietaro bero roque, na ññĩabesegu tãmurĩã yua,” na iwã.

¹² Ti tunua jugooturicarõ jĩcã wãmo cãnacãrõ bero macããtõrë tãgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cã caãto, yu caññajoro yua, nocãrõ tutuaro majũ ati yepa yuguĩwu. Muipũ umureco macããcũ cãã yaticõãmĩ. Bairi yua ati yepa puame naitũãpeticõãpũ. Boori jutiro cañiirõ netõrõ majũ ati yepa naitũãcoãpũ. Muipũ ñami macããcũ cãã jũãũ, rii cuire bairo jẽñacoãmĩ. ¹³ Tunu bairoa umurecõo macããna ñocõã cãã ati yepapu wẽẽcoama. Wĩno tutuaro capapuro jũgori yucu higuerau rica cacãme cawerore bairo majũ wẽẽpeticoama. ¹⁴ Jõbui umurecõo cãã yasicõapu. Baunemoepũ. Jĩcã pũrõ papera pũrõãcãrë tunua yasioricarore bairo jicoquei yasicõãpũ. Bairi ãtã yuca ati yepa caãnie, ria capairiyapu caãnie yucu poari cãã yuguĩ wãpeticõãpũ. Aperopũ jeto tie ñipetiro wãnetanucãpeticõãpũ.

¹⁵ Ñipetiro ati yepa macããna carotimasĩrã quetiuparã reyes cãã acũãpeticõãmã, tiere ññarĩ yua. Ëtã yucu, ãtã wiiripu ruticoãmã. Aperã camasã quetiuparã catutuarã, soldaua quetiuparã catutuarã, cadinero cãgonetõrĩ majã cãã acũãcoama. Torea bairo tunu carotituarã majã camasã caroaro ñe rusaeto caãna, aperã paacoteri majã umuarë bairo caãna cãã uwijãñuwã. Ñipetiro ãtã yucapu rutipeticoãmã. ¹⁶ Bairo ti yucu ãtã yucapu ána yua, atore bairo i otiwã: “¿Ëtã yucu, ãtã rupaa marĩrë to sītõo yasioãto!” iwã. “Carotimasĩ cã caruiropũ carui marĩ cã cañãetiparore bairo marĩrë to sītõo yasioãto ãtã yucu. Roro popiye marĩ tãmuo joroque marĩ ãtãremi tronopũ caruiãcã. ¿Bairi ãtã yucu marĩ to ñapea yasioãto! ¹⁷ Æmerë etacoaya merë yua roro popiye marĩ tãmuo joroque marĩ cã caãtipa rãmu. Caãñitusari rãmu camasãrë cã caññabeseri rãmu majũ etacoaya yua. Bairi ti rãmurë, ¿noa na netõmasĩrãati?” I yapapuawã ñipetiro ati yepa macããna caãñimiatana, tie cabairijere uwirã yua.

7

¹ Tiere ñnarĩ bero, tunu ñiñajoroyawu ángelea majá baparcānacāu majūrē. Na puame baparcānacā jopee umarecōo jopeerire nucūwā. Bairo nucūrā, na puame wīnorē carotimasīrā āma. Wīnorē ati yepa nipetiropure papurotiema. Ria capairiyaru cāārē papurotiema. Yucu ati yepa caānie cūārē papueta rotiemā. Wīno capapubujiopeere tunuo ñucōpoyocōāwā yua. ² Bairo apei ángel cūārē cū ñiñajowu. Muipr cū cawāmuatō puamerē amí. Cū puame Dios cacatīi ya wāme camasārē cū cawoatuparore cūgowī. Tore canecá ángel puame yua umarecōo jopeerire baparcānacāu caāna ángeleare awajarique mena tutuaro na busujowī. Ati yepare, bairi ria capairiya cūārē royetumasīrīqūrē camasīrārē bairo na ĩwī: ³ “¡Ti yepare, bairi riaputo capairiya cūārē royetueticōāña! Yucu ti yepa caānie cūārē royetueticōāña mai. Dios ya wāmerē marī tugarā mai marī Quetiuparu yarā caānarē. Na riapoare cū wāmerē turotiya mai,” na ĩwī.

⁴ Bairo cū caīrō bero, yu tūgojoroyawu tocānacāu majū Dios ya wāmerē catuecoatanarē. Ato cānacāu majū āniroyawā nipetiro, israelita ya poari macāāna caāna yua: ciento cuarenta y cuatro mil majū niroyawā. Tocānacāu majū na cōñaroyawā:

⁵ Judá ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Rubén ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Gad ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

⁶ Aser ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Neftalí ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Manasés ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

⁷ Simeón ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Leví ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Isacar ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

⁸ Zebulón ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

José ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū.

Benjamín ya poa macāāna puğa wāmo peti ruḡore puğa pēnirō cānacā mil majū niroyawā.

Tore bairo na cōñaroyawā israelita majá ya poarire yua. Naa, nipetiro ciento cuarenta y cuatro mil majū āniroyawā.

La multitud vestida de blanco

⁹ Tiere ñnarĩ bero, ñiñajoroyawu tunu camasā capāārā majūrē. Nipetiro yepaa macāāna, apeye busuri majá caāno cārō, bairi tocānacā macāā macāāna caāna camasārē ñiñajowu. Dios carotimasī cū caruiro riaperu nucūwā. Cū macū corderore bairo caācū riaperu nucūwā camasā capāārā majū yua. Nocārō majū capāārā na caānoi, noa ũna cōñajīatia mano majū āma. Jutii cayowerije cabotirije majūrē jāñawā. Carupaño queeri, bopū ũnierē cūgori āma nipetiro, na, camasā. ¹⁰ Bairo āna, na puame busurique tutuaro mena atore bairo ĩ awajawā: “¡Marī Pacu Dios tronopu carui, bairi Cordero mena na camasīrījē jūgori marī netōñama!” ĩ busuwā.

¹¹ Bairo carotimasī cū caruiro, trono ture cabutoa camasīrā, bairi aperā baparcānacāu cacatirā seres majá na caānorē nipetiro ángelea majá nucū āmejorewā. Na puame na riapé yepa cūgōrōpu mucūmuatī, Diore qūiroawā cū caruiro trono riaperu yua. ¹² Bairo ĩ basapeowā Diore:

“¡Bairoa to baiáto!

Marī Pacu Dios ñumajucōāñami.

Bairi camasā nipetiro cū na basapeoáto.

Ñe ũnie cū camasītītē carusaecu ñiñami.

Cūrē ĩroari, ‘Jāā mena mu ñujāñuña,’ cū na ĩáto.

Nipetiro camasā cū na ĩroáto.

Dios, nipetiro camasā netōrō carotimasī, catutuau majū ñiñami.

Bairi cū jetorea ĩroarique to āmarō.

To ānicōā ninucūāmarō tocānacā rūmuu.

To petieticoato. ¡Bairoa to baiáto!” ĩ basapeowā ángelea majá cū ture caāniāmejorerā yua.

¹³ Tocārōā bairo na caīrīpaua, ĩcāu cabutoa camasīrī majá mena macāācū atore bairo ñi jēñiñawī: “¿Noa na āñiñati jōā jutii cabotirijere cajāñarā? ¿Noopu na atūuparī?” ñi jēñiñawī cabucu.

¹⁴ Bairo cū caīrō: “Yu yau, yu masītēñña. Yu quetibujuya. Mu roque mu masīña,” cū ñiwā.

Bairo yu caīrō, atore bairo yu quetibujuwī cabucu: “Ánoa camasā mu caīñarā ñiñama ti yeparē roro popiye catāmuorīcārā. Camasā roro na canetōrī yuteare na cūā roro popiye tāmuoñupā. Cariacoatana nimirācūā, Cordero cū cariirerique jūgori cacatiricarā majū ñiñama. Corderore catūgousapitietana āñirī āmerē ato umarecōopu jutii cabotirijere jāñañama yua,” ñi quetibujuwī na cabairijere yua. ¹⁵ Bairo yu quetibuju yaparo, bairo ñi quetibujunemowī tunu cabucu:

“Bairi Dios cū caruiro cū carotimasīrīraṃ riaperu niñama āmerē.

Ñamii, umurescōo tocānacānia cū ya wii templo wiiru qũiroanucũñama.

Na caĩroaṃ Dios carotimasī cū caruiropu carui ruame tocānacā rūmu na qũēnogumi.

Na ññaricanuḡḡgumi cū catutuarije mena yua.

¹⁶ Na ruame di rūmu ũno bopacooro aua riaetigarāma.

Ñeme jipirique cūārē ñeme jipietigarāma.

Muiru umurescōo macāācū cūā di rūmu ũno pũnirō na asietigumi.

Caasipajūgorije ũnie mena yapapuaetigarāma yua.

¹⁷ Carotimasī cū caruiro ruiricarō recomacāru caācū roque na ññaricanuḡḡgumi.

Nurīcārā ovejare, jīcā cū caqũēnorōrē bairo caroaro majū na ññaricanuḡḡgumi.

Oveja na caocoetigaro oco opeṃ na cū cajeátōrea bairo Cordero cūā caroa catirique majū ocore na jogumi.

Tunu bairoa Dios cūā nipetiro na cayapapuarije macāājērē na juátigumi.

Cawīmarārē, ‘Otiena,’ cairē bairo na caapee ocore paareri caroaro na useanio joroque na átigumi.”

ñi quetibujawī cabuca.

8

El séptimo sello y el incensario de oro

¹ Ti tunua jugooturicarō jīcā pēnirō cānacārō bero macāātō, catusarore tūgāwonewī yua Cordero. Bairo cū caáto, umurescōo ñejāā mamu yua. Jīcā wāme ũno umurescōoru cabusūmiataje busneru. Yusūjāpeticōaru umurescōo yua. Jīcā hora recomacā cārō yoaro jānapeticoaru.

² Tipu beropu yua, ññajoroyawu tunu jīcā wāmo peti puḡa pēnirō cānacā cūāna ángelea majārē. Na ruame Dios cū caāno riaperu nucūwā. Narē yua, na caāno cārō putiricarō trompetare na jowī. Jīcā wāmo peti puḡa pēnirō cānacārō majū tie putiriquere na jowī.

³ Caberore amí apeí ángel. Werea busericaru ũno, oro mena na caqũēnorīcārure cāgori amí. Bairo atiri yua, waiḃsu rii joemūḡḡrīcā mesa altar tuṃu nucūū etawī. Bairo to riaperu cū caetaro yua, paio werea ũnie cajutiñurjērē cū jowā. Ti altar oro mena na caqũēnorīcārōru cū cajoemūḡḡjoparore bairo irā, tierē cū jowā. Ti altar ruame carotimasī cū caruiro riapere āmu. Bairi yua cū ruame ti jotupu tie cajutiñurjērē inciensore jāāñi joebusejūgowī. Dios yarā cū ya poa macāāna nipetiro caāna cū na cajēnipeorije jīcārō mena joejogu ámi. ⁴ Bairo altar buiru cū cajoemūḡḡrō, Dios tuṃu tie busewāmu etawu caroa cajutiñurjērē majū yua. Dios ya poa macāāna cū na cajēnipeorije cūā cū tuṃua etawu. ⁵ Bairo atiri bero yua, ángel ruame ti altar macāājē caūrjērē nitīrē paio cū jotupu jejjāñi ati yeparu wēērocaño jocōāwī. Bairo cū cawēññojoro, tame, paio buṃo busuwu. Pairo busurique ocajowu. Tutuaro buṃo yabewu. Tunu bairo yepa cūā tutuaro majū yepa yugui rocaōāwū.

Las trompetas

⁶ Bairo cabairipaure jīcā wāmo peti puḡa pēnirō majū ángelea majā ruame na putirique jīcā wāmo peti puḡa pēnirō caānierē jīcā jeto putigarā coterā baiwā.

⁷ Bairi caānijūgoṃ ángel putiwī cū yaro putiricarō trompetare yua. Bairo cū caputiripaṃa, tocārōā ati yeparuṃe cayusuarī rupaaca ocorore bairo paio wēwā. Peero cūā nocārō paio rii asuyaro ati yeparuṃe ñawū. Ati yepa āyasicōaru. Itia sero caānorē jīcā sero joerocaricarore bairo ati yepa āyasicōaru. Ati yepa macāājē yucu majū caānie cūā itia sero cārō āpeticōaru. Taa ati yepa caānie nipetiro āpeticōaru.

⁸ Caputijūgoatacu bero macāācū ángel putiwī tunu cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, jīcā macāñucūrō cārō majū paio caūrī buruaro ria capairiyaṃ ñarocapaetawu. Bairo ti peero cañarocapaetaro yua, itia sero caāniatato jīcā sero cārō tiya ria riire bairo jēñacōaru. ⁹ Tunu bairo ria capairiya macāāna caāna cacatirā itia sero caāniatana jīcā sero cārō majū riapeticoama. Tunu bairoa cūmuu capaca cūmuu tiyare cañesēāmiataje cūā itia serore jīcā sero cārō yasipeticoaru.

¹⁰ Puḡarā bero macāācū ángel putiwī cū cūā cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, ñocō nocārō capai majū ñacoamī ati yeparu. Jiña woricarō caūrī peerore bairo caācū paio ñacoamī umurescōorū yua. Cū ruame itia serore jīcā sero cārō riyaaere yasiowī. Itia serore jīcā sero cārō yasiowī oco opee cūārē. ¹¹ Cū, ñocō cañaatacu ruame Amargura wāmesumi. Amargura, ígaro, “Cajūḡūēí,” ígaro ñña. Bairi itia serore jīcā sero cārō riyaa jūḡūēpeticōaru. Tie carorije cajūḡūērjērē etirā, camasā cūā capāārā riapeticoama.

¹² Itiarā bero macāācū ángel putiwī cū cūā cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, muiru umurescōo macāācū cūā jīcā sero cārō yaticoamī. Tunu bairoa jīcā sero cārō ñami macāācū muiru cūā yaticoamī. Torea bairo ñocōā cūā jīcā sero cārō yaticoama. Bairi na,

na cabusuānimitate itia sero cañiatate jīcā sero cārō mamū. Naitīārō tuacōāwū. Bairi yua ñami, umurecōo cāārē caroaro jīcārō tūni jīñawoema. Ati yepare jīcārō tūni busuwoema na yua.

¹³ Cabero ñiñajowū aa umurecōoru cawutēñotaure. Cū puame bairo busuocajowī busurique tutuaro mena: “¡Ade tame, ade tame, ade tame! Bopacooro majū tāmugarāma ti yepa macāāna. Ato jūgoye itiarā caputiparā na caputiro, roro bopacooro tāmugarāma camasā. Petoaca rusaya merē catusarā itiarā ángelea majā na caputiparo,” i busuwī aa puame.

9

¹ Tunu baparcānacāū bero macāācū ángel apei putiwī cū cāā cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yua, ñiñawū umurecōo macāācū ñocō ati yeparu cū cañacūmuetarō. Bairo cū cañacūmuetaro, llave, ope cañcūārī opere pāārīcārōrē cū nuniwī. ² Cū puame tocārōā ti ope cañcūārī opere pāācōāwī to llave mena yua. Ti ope puame bairo cū capāārō, pairo busewitiwū. Peero wese joerica peero nocārō pairo caūrī peero cārō majū busewitiwū. Nocārō pairo ti ope macāājē cabuseroi yua, muipure cū buse biatocoapu. Dope bairo átia mano wīnorē buse bijapeticoapu. ³ Tie buseri mena witiwū yeseroare bairā caāna catoarā majū yua. Na puame ati yepa nipetiropu wubatapeticoámá. Camasārē na catoajīapeere na jowī. Cotapa cū catoaricare bairo catoarica cūgorā majū āma. ⁴ Bairo narē caroti puame atore bairo na īwī: “Ti yepa macāājē yucu nipetirore mujāā ugaepa. Ti yepa cajūmerījē taa cūārē mujāā ugaepa. Dios ya wāmerē na riapepu catuena camasā roquere na mujāā toawa. ⁵ Bairāpuā, na mujāā toajīareepa. Jīcā wāmo cānacāū muipua cārōā na wisio ānio joroque jeto na mujāā āpa,” na īwī narē caroti puame. Bairi na catoarije pūnimajūcōāwū. Jīcāū cotapa cū catoarije cārō pūniñijē toari majā āma.

⁶ ¡Tame, ti rāmu caetaro, camasā riayasicōátajere bomigarāma, butioro capūnirō jūgori yua! Bairo bomirācūā, riamasētīgarāma. Cariacoagarā na cañnimitacūārē, na carīapeepua manigaro mai.

⁷ Na, yeseroa puame caballoare bairo bauwā. Caballoa mena na caāmeoqūēparo jūgoye caānarē bairo tutuarā majū āma yeseroa. Bairi tunu na rupoari buire pesaricaro corona oro beto ūnorē pesawā. Na riapē cūā camasā bauriquere bairo bauwā. ⁸ Tunu bairoa carōmio poa ñapōrē bairo poa ñapōcuma. Na opi cūārē yai jūāū opire bairo cūgowā. ⁹ Na rupau cūārē āpōā coro ūno mena jāñatowā. Na puame tutuaro majū wuwā. Caballoa capāārā na caūmarī coro mena pajīārānā, na catūgā aturo cārō majū busuwū yeseroa na cawurije. ¹⁰ Tunu bairoa na pīcōō cūā cotapa pīcōrōrē bairo ānirī, cū toaricarena bairo toaricacuma. Tia na toarica jūgori jīcā wāmo cānacāū muipua majū popiye na wisio ānio joroque átajere cūgowā. ¹¹ Na, yeseroa quetiupau, cañcūārī ope macāācū ángel ūcū puame bairo wāmecumi: Abadōn, wāmecumi hebreo majā yaye menarē. Aperā griego majā yaye puamerē: Apoliōn wāmecumi narē caroti majū yua. Apoliōn ĩgaro, “Rorije Caācu, Reri Majōcu,” ĩgaro ĩña.

¹² Merē jīcā wāme netōwū camasā ati yepapure roro na catāmūrījē. Yeseroa jūgori roro na catāmūrījē merē netōwū. Bairo na canetōmiatācūārē, mai puga wāme rusacōāwū camasā roro na catāmūopee.

¹³ Bairi apei ángel jīcā wāmo cānacāū bero macāācū putiwī cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yu tūgowu busuriquere. Oro mena qūēnorīcā mesa altar macāā jawīi baparcānacā jawīi cañniepu busurique busuwitiwū. Ti altar puame Dios cū caruiro riapepu āmu. ¹⁴ Topu cabusawitirije puame atore bairo qūī jowū jīcāū pēnirō cānacāū majū caācū macāācū trompetare cacūgoure: “Ángelea majā baparcānacāū caānarē tāmuri na popiōuja. Ria capairiya Éufrates cawāmecutiya tūnipu jiyaturicarārē na popiōuja,” ĩ ocajowu busurique. ¹⁵ Bairo cū caīrō, apei ángel puame na popiowī ria capairiya Éufrates tūnipu jiyatucūrīcārā baparcānacāū caānarē yua. Camasā ati yepa macāāna itia sero cañnimitānarē jīcā sero cārō majūrē na capajīāmasīparore bairo ĩ, na popiowī. Na puame, “Ti hora, ti rāmu, ti muipū, bairi ti cāma majū capajīāparā nigarāma,” cū caīcūrīcārā āma. ¹⁶ Capāārā majū capajīārī majā soldaua niroyawā. Baiṗua, yu tūgobocawu na cacōñarārē. Ato cānacāū majū niroyawā: Doscientos millones majū niroyawā soldaua caballo bui jeto pesari capajīārānā yua.

¹⁷ Bairo qūēguere bairo yu caīñarōpu yu caīñajoata, caballoa capāārā majū āma yu riapepu. Na bui capesarā cūā āpōā coro nocārō peerore bairo majū cajūārī corore jāñawā na cotiapu. Aperā nocārō umurecōore bairo cajūmerījērē jāñawā. Aperā nocārō cajuririje eware bairo cañnicoorire na cotiapu jāñatowā. Na capesarā caballoa puame yaijūāū capai rupoare bairo rupoocuma. Bairi yua, na riseepure peero, buseri, apeye moetie azufre cawāmecutie asuyaro witiwū. ¹⁸ Tie carorije itia wāme caballoa riseepu cawitirije mena jūgori camasā ati yepa macāāna itia sero cārō yasipeticoámá. Peero, buseri, bairi apeye azufre mena jūgori yasipeticoámá camasā yua. ¹⁹ Na, caballoa puame na risero cawitirije mena jūgori cawiorā majū āma. Na pīcōō cūā āña cū rupoā mena cū cabacajīārōrē bairo uwioro caātie āmu.

²⁰ Bairo camasã tie carorije mena roro na cayasicoamiatacããrê, aperã cacatirusarã puamea tũgoñamasacatiema. Mai, bairoa carorije macããjêrê áticõãma. Wãtĩã cããrê mai bairoa na ãroacõãma. Oro mena na cawericarã cacatienarê na ãroacõãma. Camasã na jũgũã caãniparã ãrã, ãtã bronze, ãtã majũ, o yuca mena na caqũenorĩcããrê na ãroacõãnirecoawã camasã carasarã cacatirã puame mai. Na majũã na caqũenorĩcããrê caĩñaena, catũgoena, peeto ãno cããrê cajee peãmasĩenarê, mai na ãroacõãnirecoawã, uwioro ati umũrecõo cabaimi-atacããrê. ²¹ Tunu bairoa ãmeo pajĩãrĩqũê cããrê pitiema. Wãtĩ yeri pũna jũgori camasãrê na cayasorije cããrê átijãnaema. Carõmia mena roro na caãtiepenucũrĩjê cããrê jãnaema. Roro aperã yaye na cayajanucũrĩjê cããrê jãnaetimajũcõãwã.

10

El ángel con el rollito escrito

¹ Cabero ñiñajo royawũ tunu apeĩ ángel catutuaũ majũrê. Umũrecõoru oco buseri watoapu carulacãre cã ñiñajowũ. Cũ ruoã buire buewêrê bairo bauwũ. Cũ riapê puame muĩpu umũrecõo macããcãrê bairo butioro asiyawũ. Cũ ñicããrĩ cãã peero cañucũrĩjêrê bairo butioro asiyawũ. ² Cũ wãmorũ jĩcã pũrõ papera pũrõ ãno woarica pũrõãcãrê cãgowĩ. Tunuarica pũrõrê cũ capããtãpũrõ majũrê cãgowĩ. Bairi yua ti pũrõ rupatunua ãmu, jĩcã pũrõã nimĩrõcãã. Cũ puame yua ati yepapu ruieta nucãetawĩ. Bairo ruietaũ, cariape nugõã cã ruore ria capairiyapu peanucũũ etawĩ. Ape nugõã caãcõ nugõã puamerê yepa caoco manoru peanucũũ etawĩ. ³ Bairo ruieta nucãetari busurique tutuaro mena awajawĩ. Yai jũãũ cãrõ majũ tutuaro ãwĩ. Bairo tutuaro cũ caawajaro yua, jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacãũ caãna buroa cũ yuwã. ⁴ Bairo jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacãũ buroa na cabusuro bero, yu puame na cabusuatajere woagu yu ápu. Bairo woagu yu caãtipaãa, busurique umũrecõoru caãtie yure caãocajorijere yu tũgowũ. Bairo ñiroyawũ: “¡Tame, mu woatuepa jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ cãnacãũ majũ buroa na cabusuatajere! Tie na camasĩpee mee ñiña mai. Mu woatuepa tiere,” caãrocajorijere yu tũgowũ. Bairi yu woatuepa buroa na caãtãjere.

⁵ Tocãrõã yua, ángel yua capairiyapu, bairi ati yepapu capearuietanucããrê yu caĩñajoatacu puame cũ wãmo cariape nugõãrê umũrecõoru ñumũgõjowĩ. ⁶ Bairo átiri yua, tocãnacã rãmua caãcũ, umũrecõore caãtacu, ati yepa, bairi ria capairiya cããrê caqũenorĩcã, bairi nipetiro caãniepu cãrõ caqũenorĩcũ ya wãme mena ãrĩ quetibujawĩ. Bairo ãwĩ: “Merê etacoaya yua ati umũrecõo capetiparo. ãmea nitusaro baiya. ⁷ Caputitusaũ, jĩcã wãmo peti puãa pẽnirõ macããcũ ángel cũ trompetare cã caputijũgoripãure merê yeparo etagaro. Ati umũrecõo merê manigaro yua. Dios cũ caãtiga jũgoyeticarorea bairo baiyaparo etagaro. Cũ yarã profeta majãrê na cũ caquetibujunetõroticarorea bairo baiyaparo etagaro yua,” ã busujowĩ ángel.

⁸ Mai, busurique umũrecõoru caãtie yu catũgojũgoatãje puame yu busunemowã tunu. Bairi ñiwã tunu: “Juan, ácuja jĩ ángel tuwu. Ria capairiyapu bairi ti yepapu capeanucũũ tuwu ácuja. Bairo áti, pããricã tunua cũ wãmorũ cũ cacãgori tunuarê cũ jiya nejã,” ñiroyawũ busurique. ⁹ Bairo yure caĩrê tũgori, ángel tuwu yu ápã. Cũ tuwu etari, cũ yu jẽniwã ti papera tunua cũ wãmorũ cũ cacãgori tunuarê. Bairo cũ yu cajẽniwã, bairo yu yawĩ: “¡Ja, mu yu jogu. Éjã, neña. Nerĩ bero, uayucõãña ti pũrõrê. Bairo ti tunuarê mu caugajũgoripãũ jetore mu risero beroa ocore bairo ipitigaro. Bairopãa, mu caugayuro bero mu paaroru ãno puame, butioro jũgũẽgaro yua,” ãrĩ yu nuniwã ángel ti tunuarê.

¹⁰ Bairo yu cũ caĩrõ, yu puame cũ wãmorũ cũ cacãgori tunuarê yu newã yua. Bairo nerĩ, yu neugacõãwã ti pũrõrê yua. Bairo yu caũgaro, cũ caãtatorea bairo yu riserore mai beroa ocore bairo caroa majũ ipiticõaru. Bairopãa, yu paaroru yu caugajãjoro puame roquere, yu paaro roro majũ jũgũẽcõaru. Carorije capiyarijere marĩ caetijãrõ, capũnirõrê bairo yu paaro pũniwã. ¹¹ Bairo cabairipããa, bairo ñiwã: “Mai, murê rusacõãña Dios cũ caĩrjêrê camasãrê na mu caquetibujũ ãnipee. Bairi tocãnacã macãã macããnarê na mu quetibujũgu. Nipetiro tocãnacã yepaa macããna cããrê na mu quetibujũgu. Tocãnacã poa macããna apeye busurĩ majã, bairi nipetiro quetiuparã reyes cããrê na mu quetibujunemogu tunu,” ñiroyawã yua.

11

Los dos testigos

¹ Bairo ñi quetibujũ yaparori yua, yu nuniwã cõñarĩcãpãĩrê. Tuericure bairo caãnipãĩrê yu nuniwã. Tipãĩrê yu nunirĩ, bairo ñiwã: “Atipãĩ cõñarĩcãpãĩrê nerĩ ácuja Dios ya wii templo wiipu. Ti wii caesarore cõñauja. Ti wii macãã altar mesa cããrê mu cõñawã. Ti wii templo wiipu Diore cañubuepeonucũrĩ majã camasã cããrê na mu cõñawã. ‘Tocãnacãũ majũ ñiñama,’ miwã. ² Ti wii templo macã yepa roquere mu cõñaepa. Ti yepa, merê cãrê caboenaerê Dios cũ cajorica yepa ñiña. Na puame Dios ya macã cañurĩ macãã macããnarê capajĩãreparã ñigarãma.

Yoaro cuarenta y dos muipna majū topu ānirī pajīā ānigarāma. Bairi tore mu cōñaera. ³ Bairo na caātiāno, yu pñame yu yarā quetibujuri majārē na tury na yu jogu. Pugarā na yu jogu. Yu yaye macāājē yu caquetibujurotiorijere narē caquetibujunetōōparā majūrē na yu jogu. Yoaro, mil doscientos sesenta rāmuri cārō na quetibujū ānigarāma. Na pñame cawirurije, boori jutii ūnierē jutii jānarī āgarāma,” ſi quetibujūwā.

⁴ Na, pugarā quetibujuri majā pñame olivo yucu, bairi puga tutuu jīñaworique ati yeparu caānierē ānicōñarā baiwā. Dios cū cañajoro ati yeparu caānierē bairo ānicōñarā baiwā. ⁵ Narē, noa ūna roro na capajīāgaata, na risero cawitiri peero, peero mena na joerēcōāgarāma. Ti peero na riseroru cawitiri peero uwiomajūcōāwū. Na wapana ūnarē cajoeremajūcōārī peero āmu. Bairi ti peero mena riagarāma noa ūna na pugarārē roro capajīāgarā pñame yua. ⁶ Na, quetibujuri majā pugarā caāna, ūmurecōo jopeere biamasirīqūērē masīwā. “To ocaeticōāto ti yepare,” ĩrā, tore bairo átajere masīwā. Dios yaye quetire na caquetibujū āniyutea cārō, “To ocaeticōāto,” ĩrā, tore bairo átimasirīqūērē masīwā. Tunu bairoa oco caārē riri to jēñao joroque átimasirīqūērē masīwā. Capee wāmerē ati yepa macāānarē roro átajere masīwā. Caāno cārō roro popiye tāmuroiḡūērē masīwā. Nocānacāni na caboro cārō camasārē roro átīānimasirīqūērē masīwā, naa, quetibujuri majā yua.

⁷ Bairo na caātimasīmiatacūārē, tie quetire na caquetibujuyaparo petietaripare, cañcāārī opepu cawāmuatīatacu moecū monstruo pñame na āmeo qūēgumi. Bairo na āmeo qūērī yua, na netōñnacōāgumi. Na pajīāre peyocōāgumi pugarāpñarea yua. ⁸ Na rupaari ānajē átāwā maaru cūñareagaro. Capairi macā, marī Quetiupare na caparuarocarica macā maaru cūñareagaro. Na majū ĩrā, Sodoma, o Egipto na cañwāmetinucūrī macāpu cūñagaro na rupaari ānajē yua. ⁹ Itia rāmu ape rāmu recomacā majū yoaro na rupaari ānajērē ĩña ānigarāma camasā. Capee macāā macāāna, camasā poari caāno cārō, apeye busuri majā caāno cārō, tocānacā yepa macāāna caāno cārō ĩñagarāma na rupaari ānajērē. Bairo ĩnarī na rupaarige yaarotietigarāma, asiārā yua. ¹⁰ Na caquetibujurijere caboetana ānirī, ati yepa macāāna butiuro useanigarāma, merē na cariarijere ĩnarī. Nocārō causeanirā ānirī yua, tocānacāpñarea apeye na cacūgorijere wapa manoa āmeo jogarāma. Mai, na, pugarā profetare bairo caānana pñame na caboena, narē capatowācōārārē bairo majū narē caānana āñupā. Bairi na cariaro bero, causeanirārē bairo baigarāma.

¹¹ Bairo na cariaremiatacūārē, tame, itia rāmu ape rāmu recomacā caátó majū, Dios pñame na cationemowī tunu. Bairo cū cacatioro, catirā majū wāmunucōāma tunu. Bairo na cacatitunurō ĩnarī yua, nipetiro narē cañnarā butiuro na uwiwā. ¹² Tocārōā yua quetibujuri majā caāna pugarā pñame busurique tutuaro cañcājorijere tūgowā. Ūmurecōoru caatie atore bairo na ĩ ocajowu: “Tiaya. Wāmasā ato yutu ūmurecōoru.” Tocārōā oco poa watoaru wāmucoāmā, ūmurecōoru ánā yua. Bairo na caátó, narē caboetana na pesua caā na ĩñawā.

¹³ Bairo na cawāmuatīpñaa, ati yepa butiuro majū yuguiwū. Ti macā macāājē wiiri jīcā wiiri ñapeticoaru. Puga wāmo cārō caāniataje jīcā wii cañaweyorore bairo ñapeticoaru, yepa cayuguiro jūgori yua. Camasā cūā tie jūgori jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā mil majū yasipeticoāma. Bairo cabairijere cañnarā cacatirusarā pñame yua butiuro uwiri Diore cū basapeojūgowā. Ūmurecōo macāācūrē cū basapeojūgowā yua.

¹⁴ Merē jīcārō bero macāā yutea roro cabairi yutea caā netōwū. Merē puga yutea carorije cabairije netōwū. Bairo canetōmiatacūārē, mai jīcā yutea rusacōāña camasā roro na cabaipa yutea. Catusari yutea nigaro. ¡Ayu tame! Ti yutea macāājē carorije merē baijūgogaro majū baiya.

La séptima trompeta

¹⁵ Bairi yua, āngel catusau putiwī. Jīcā wāmo peti puga pēnirō caānacā macāācū catusau majū putiwī cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yua, tutuaro busurique ūmurecōoru ocajowu. Atore bairo ĩwū:

“Āmerē yua ti yepa macāāna na carotimasirījē peticoaya.

Marī Quetiupau Dios jeto cū macū Mesías mena rotimasīñami.

Āmerē yua, na jeto tocānacā rāmna rotimasī ānigarāma,” ĩ ocajowu ūmurecōoru.

¹⁶ Cabutoa camasirī majā veinticuatro majū caāna, Dios riaperu na caruirije mena caruiāmejorerā pñame yeparu mucūmuatī butiuro cū basapeowā. ¹⁷ Bairo qūī basapeowā Diore:

“Jāā Quetiupau Dios nipetiro carotimasī, jāā mena mu ñumajūcōāña.

Mua, tirāmupña caānijūgoatācu mu āniña. Āme cūārē bairoa mu ānicōā ninucūña.

Āmerē nocārō mu catutuarije mena camasā nipetirore mu jetoa na mu roti ānimasījūgoya yua.

¹⁸ Tocānacā yepa macāāna camasā mu asiari murē teejāuwā.

Bairo murē na cateemiatacūārē, āmerē etaya naa asiari roro na mu caātipa rāmu majū yua.

Cariaricarā nipetirore na mu caññabesepa rāmū majū etaya.

Bairo na ññabeseri yua, na yarā profeta majārē na yaye wapa macāñjērē na mu jogu.

Na cawapatapee caroa majūrē na mu jogu. Bairo marē caboetana roque popiye tāmūogarāma.

Nipetiro mu ya poa macāñnarē caroa majūrē na mu jogu.

Capacarā, o penaaca caāna mu ya wāmerē cañroari majā nipetirore caroa majūrē na mu jogu.

Nipetiro na ruame mu mena useanigarāma yua.

Ati yeparure carotimasirā camasārē roro caāna roquere na mu repeyocoagu yua,” qūñ basapeowā Diore cabotoa camasirī majā ruame.

¹⁹ Tocārōā yua, Dios ya wii templo wii majū ññarecōoru macāā wii jope pāññacōaru. Ti wiire ññajowu ññarecōoru. Bairo yu caññajoro, bauwu ti wii pupearure Dios ya pata rocapata ruame. Bairo cabauripare, tame, butiuro bupo yabewu. Butiuro busurique ocajowu. Tame, bupoa cūā tutuaro majū paawā. Yera cūā butiuro yuguiwu. Tunu bairoa ocaro cārō majū cayusuari rupaaca ati yeparure ñacūmuw.

12

La mujery el dragón

¹ Ato jūgoye ati yera roro cabaipere ññarecōoru ññojūgoyetiwu. Bairi cabero ññajowu ññarecōoru cabairijere tunu. ¡Tame, carōmio muiru watoaru jñañarī buiaeta ññacāwō! Muiru ññarecōo macāññare jñañarē bairo bauwō. Apei muiru ññami macāññā buire peanucūwō. Tunu bairoa cō ruo buire pesawō pesarica beto coronarē. Ti beto ruame puğa wāmo peti ruore puğa pēñirō cāñacāñ majū ññocōñaru. ² Cō, carōmio, bairirupañ caācō majū bauwō. Bairi butiuro awajarique mena cō macū cū cabuiaparo jūgoye wisiowō. Wopacooro wisiowō, cō macārē cūgojo jūgoye. ³ Cō berore apeye tunu ññarecōoru bauññonemowū tunu. ¡Tame, moecū marī caññañacū ũcū dragón cawāmecucū cajūññā majū buiaetanacāwī! Cū ruame jñcā wāmo peti puğa pēñirō cāñacā majū ruoocumi. Ti ruo ruame petiro puğa wāmo cārō majū jawiicaru. Bairi tunu tocāññacāru āpōā beto corona quetiupañ yaro ũnorē cūgowī dragón. ⁴ Bairi yua, cū ruame ññocōā itia sero caññarē jñcā sero cārō majū cū pīcōrō mena na paabato wēñcōñjowī. Bairo cū caáto, ati yeparu ññawā ññocōā yua. Bairo átiyaparori, carōmio camacū cūtigo riaperu etaññacāñ cō cotewī. Cō macū cū cabuiaripañ jicoquei cāñcārē cō jiya ugarocaweyocōñgū cotei baiwī. ⁵ Tocārōā yua, carōmio macā, cañmu majū buiawī. Cū ruame nipetiro ati yera macāññarē quetiupañ caññarū majū āni. Nipetiro tocāññacā macāññarē tutuaro majū carotimasirāñ āni cō macū. Bairo cū cabuiaripañ yua, Dios ruame cū caruirōtu ññarecōoru cū nejocōāwī, dragón cū ugaremi, ī. ⁶ Bairo Dios cū caáto, cūñcā paco ruame desierto cayucmano camasā manoru ruticoámō. Dios cōrē cū castūgarico, cō cū caññēno jūgoyeti bojaricaroru acoámō. Bairi Dios cōrē toru ugarique mena cō juáñinemo āñinucūgumi. Yoaro mil doscientos sesenta rūmūrī cārō majū ugarique mena cō juáñinucūgumi Dios. Bairi cō ruame toru acoámō.

⁷ Tie cabairo bero, ññajowu tunu ññarecōoru āmeo qūññiqūññē. Puğatua āmeo qūññēwā: Miguel sawāmecucū cū yera aperiñ āngelea majā caññarū mena cū āmeo qūññēwī dragōrē. Dragón cūā cū yarā āngelea majā caññarū mena āmeo qūññēñamuwī Miguere. ⁸ Dragōññā ruame tutuaro na āmeo qūññēwā Miguejāñrē. Bairi ruame na āmeo qūññēñatiema Miguejāñrē. Miguejāñ ruame na netōññacōñwā. Bairi yua, ññarecōore na āñirotiema. Na caññiparo matu ññarecōore merē. ⁹ Bairi dragón cabucu, moecū āña, wātī, o Satanás sawāmecucū tirūññarū caññijūgoatacure cū wēñne rocaññjowā yua ati yeparu. Nipetiro ati yera macāññarē caññopairicure cū rocaññwā. Dragón, bairi cū yarā caññarū mena ati yeparu cū wēñne rocaññjocōñwā.

¹⁰ Tocārōā yua, busurique tutuaro ññarecōoru caocajorijere yu tūgowu. Bairo ī ocajowu: “Āme majū Dios marī cū canetōrī rāmū etaya. Dios catutuañ carotimasī āñirī marī netōññami. Cū macū Mesías cūā cū carotimasīññē mena dragōrē cū netōññacōñwī. Bairi merē Dios, cū macū mena cū carotimasirāñ etaya.

Dios ruame cū catutuarije jūgori marī yarā ti yera macāññarē roro cabusujāññucūñ wātīñ quetiupañ cū rocañññami.

Cū caññajororu ññarecōo, ññami, ‘Roro átiyama mu yarā,’ roro narē caññusujāññucūñ merē cū rocañññami yua.

Bairi āmea Dios marī netōpeti etamajūññami.

¹¹ Marī yarā ti yera macāññarū wātīñ cū netōññacōññama.

Wecu nuricārē bairo caññcū Cordero ti yeparu na yaye wapa cū cariñrebojariquere carii na catūgorique jūgori cū netōññacōññama wātīñ.

Aperā Dios yayere caquetibujari majā na caññiqūññē cariapea catūgoricarā āñirī wātīñ cū netōññacōññama yua.

Popiye baimirācūā, uwiricarō mano tūgoñaenarē bairo tūgoñanetōōcōāwā.

Dios yayerē na caquetibujurije jūgori narē na capajīāregamiatacūāārē, uwiricarō mano camasārē quetibujucōā ninucūwā.

Tie jūgori āmerē wātīrē cū netōñama yua.

¹² ¡Tame, bairi āmerē ato umurecōo macāāna nipetiro marī useanito!

Ati umurecōo mena nipetiro marī useanito yua.

¡Ade tame! Bairo caroaro marī cañipaurē ti yepa macāāna catuarā roque bopacooro baigarāma.

Ria capairiya macāāna cūā bairo roro bopacooro baigarāma.

Wātīā quetiurapū umurecōorūi cawerocañiojoeoatacu puame bairo roro na átigumi.

Petoaca peerorū cū caāpa yutea cacōñarōrē masīmīcūā, tutuaro asiarique mena ti yepa macāānarē roro na átigumi baipua.

Āmeacā jeto roro narē átī áyami baipua ti yepaurē.” ¡Ocajowū busurique umurecōorū.

¹³ Bairo wātī dragón puame ati yeparū rocañiojoeocori yua, carōmio camacū catiatacore tutuaro mena cō usawī. ¹⁴ Bairo cō cū causaro īñarī, Dios puame aa yaye querupurīgire cō jowī. Apero cayoarorū wātīrē cō cawarutiparore bairo ī, cō jowī. Desierto cayucumano cayoarorū cō cawarutiparore bairo ī, cō jowī aa querupurīgire. To cayoarorū Dios puame cō cūrī itia cūma ape cūma recomacā majū ūgarique mena cō cū cajuátinemo ānīparorū cō carutiāpeere cō querupurī jowī. ¹⁵ Bairi yua, pīno caroagorū puame cū riserorū oco paio rēñowī. Cū risero mena oco jēñorī ria pairiya qūēnowī, cō, carōmiorē tie oco mena cō rurocōāgū. Tiya ria cū risero mena cū cajēñootaya cō to ūmayurocacōāto ī, qūēnomiwī pīno tiya riare. ¹⁶ Bairo cū cajēñomiatacūārē, Dios puame cō juāmi. Yeparū pairi ope, ope jēñowī. Ti orepū ria pīno cū risero mena cū cajēñomataya puame ūmayujō rocacōāwū. ¹⁷ Bairo Dios carōmiorē cū caátibojaro īñarī butioro majū asiacoami carōmio mena. Bairo corē pajīāmasīēñīfāmīrī yua, cō yarā, cō pārāmerā carusarā mena āmeo qūēī āmī. Dios cū carotirore bairo caátīāna, tunu bairoa Jesús cū caquetibujurique cūārē caroaro catūgousarā mena āmeo qūēī āmī. ¹⁸ Bairo ácu yua, ria capairiya tānīpua tuacōāwī pīno moecū caroagorū puame yua.

13

Los dos monstruos

¹ Bairo cabairo bero, ñiñajoroyawū tunu ria capairiyaurē. Bairo yū caññajoro, pīno caroagorū monstruo riapū pāmuetawī. Cū puame jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā majū ruroocūmi. Tunu bairoa puga wāmo petiro cānacā majū jawīcūmi cū rurope. Tunu apeyera tocānacāpua pesarica beto coronarē pesawī cū rurope. Tie cū rurope bairoa buire rorije Dios cū caboetie cū caññajore woaturique tusawū. ² Cū, monstruo, yū caññaj puame yaijūāārē bairo bauriquecūmi. Cū rurope cūā macāñucū macāācū buco rurope bairo āmu. Tunu bairoa macāñucū yai riserore bairo riserocūmi. Bairi yua, dragón puame tutuariquere cū jowī monstruore. Cū caruīro trono cūārē cū jowī. Tutuaro rotimasīrīqūē cūārē cū jomajūcōāwī dragón monstruore. ³ Mai, cū, monstruo puame jīcā cū rurope roro majū paio cāmīrōcūmi. Bairopua, ti cāmīrō yatīcoasupa. Bairo pairi cāmīrō cūgori cū carī-acatīrīquere īñarī nipetiro ati umurecōo macāāna butioro qūñña acūacoama. Bairo qūñña acuari yua, cū caquetibujurique macāājērē cū tūgousawā capāārā camasā cañuena. ⁴ Tunu bairoa apeī dragōrē qūñroawā. Rotimasīrīqūē tutuariquere monstruore cū cajoataje jūgori butioro qūñroawā. Bairi monstruo cūārē atore bairo qūī basapeowā: “¡Ni ūcū monstruore bairo catutua majū mácūmi! ¡Ni jīcā ūcū cū mena āmeoqūē netōñacāmasīēcūmi!”

⁵ Tunu apeyera monstruo rorije cū busuo joroque cū āmi dragón. Dios cū catūgojesoetie ūnie majūrē cū busubotio joroque cū āmi. Tunu bairoa yoaro mee jāñurīā cuarenta y dos muipua cārō majū camasārē cū carotimasīpeere cū jowī. Baipua, Dios puame roro cū caátīānierē jānaemi mai. ⁶ Bairi monstruo puame cū caátiroirore bairo āmi: Diore rorije majū qūī busupewī. Dios cū catūgojesoetiēre cū busuwī. Cū ya arua templo wīi macāā arua santuario cūārē roro ī busuwī. Dios yarā umurecōo macāāna cūārē roro na ī botioepewī. ⁷ Tunu bairoa Dios ya poa macāāna caāna mena cū āmeoqūē rotiwī monstruore. Narē āmeoqūē jīātīrī tānīpū cū rotiwī. Tunu bairoa nipetiro camasā poari apeye busurī majā tocānacā macāā macāāna tocānacā yepaa macāānarē cū carotimasīpeere cū jowī. ⁸ Cū, monstruore nipetiro ati umurecōo macāāna Dios ya wāmerē cawoatua māna qūñroagarāma. Dios ati yepare cū caqūēnorīpaurūna Cordero capajīāecoricū ya tuti Dios mena cacatīānīparā majū wāme woaturica tutire cawoatueoetana nipetiro qūñroagarāma.

⁹ Bairi mujāā caāmoocuna ānīrī atie quetire caroaro tūgopeoya:

¹⁰ “Bairi preso jorica wīpū caāpārā na caāmata, preso jorica wīpua āmajūcōāgarāma.

Aperã ñosêricãpãî mena na capajãreparã na caãmata, ñosêricãpãî menapua na pajãregarãma.”

Bairo cabairi yutea caetaro, mujãã, Dios ya poa macããna ãnirĩ cũ mena jeto tũgoñatutuaya. Cũ mena tũgoñawẽpũña.

¹¹ To bero ñiñaroyawũ tunu monstroo ati yepa rocai cabuiaetanucãurẽ. Cũ puame pugaro jawiicumi nurĩcũ corderore bairo yua. Baimicãã, moecũ dragõrẽ bairo rorije busurique cumi. ¹² Tunu bairoa caãnijũgoatacũ monstroo cũ camasĩrjẽ nipetirijere cũ masĩbojapeticõãwĩ yepai cawitietaatacu cãã. Bairo masĩrĩ yua, monstroo caãnijũgoatacũ cũ caĩñajoropũ ati umurecõo macããna camasã nipetirore cãrẽ na ñroarotiwĩ. Pairo cacãmirõ cãtacu nimicãã, cacatiricũ monstroore na ñroarotiwĩ monstroo yepai cabuiaetaatacũ puame yua. ¹³ Tunu apeye caĩñañamanie ñnierẽ paca áti ñnowĩ camasãrẽ. Acãorijere áti ñnowĩ. Umurecõopũ peero ati yepapũ to ñaatĩnucũo joroque áti ñnowĩ nipetiro camasã na caĩñajoropũ. ¹⁴ Tie, apei monstroo caãnijũgoatacũ jũgori cũ caĩñajoropũ cũ caáti ñnomasĩrjẽ mena camasã ati yepa macããnarẽ na itowĩ. Tunu bairo cũ monstroo na caĩroa bau-riquere bairo cabauure na qũenorotiwĩ. Pairsĩ cãmirõ yise mena capataecoricũ nimicãã, cacaticoacure bairo cabauure na qũenorotiwĩ. ¹⁵ Bairo cãrẽ na caweqũeno yaparoro bero yua, apei cabero macããcũ monstroo puame wericure cũ catio joroque cũ átimasĩwĩ. Cũ, na caweatacu puame caãnijũgoata monstroore ñnacõri na caweatacu ámi. Bairo yua, apei monstroo puame wericure cũ busumasĩõ joroque cũ ámi. Bairo cũ busurotiri yua, noa ñna cãrẽ cabasapeonarẽ na pajãrerotiwĩ. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera tocãnacãũpũrea cũ ya wãmerẽ na wãmo cariapere nũgõã, o na riapopere na woaturotio joroque ámi. Cawĩmarã, cabũtoa cããrẽ, paio cadinerocũna cããrẽ, cabopacarã cããrẽ, paacoteri majã, bairi na quetiuparã nipetirore bairo na woatu rotiwĩ. ¹⁷ Bairo yua, noa ñna cũ ya wãmerẽ na riapopũ, o na wãtopũ na cacũgoeticõãta, apeye ñnierẽ nuni, o wapati átimasĩẽma. Cũ, monstroo ya wãme, o cũ nũmerore na cacũgoepata, tore bairo noa ñna átimasĩẽma.

¹⁸ Bairo atiere caroaro catãgomasĩrã majũ tũgomasĩrotiya. Bairo ni ñcũ caroaro cũ nũmerore catãgobõcamasĩ cũ caãmata, cũ ya nũmerore quetibũjuya. Ti nũmero puame jĩcãũ caãmũ yaro nũmero majũ ñña. Yũ roque ti nũmerore yũ masĩña. Atore bairo ñña: seiscientos sesenta y seis, ñña.

14

El canto de los 144,000

¹ Cabero tunu ñiñajoroyawũ oveja nurĩcũ macãrẽ bairo caãcũ Cordero cawãmesũcũ Sion ãtã burorũ canucãurẽ. Cũ mena cũ tũpũre capããrã camasã ciento cuarenta y cuatro mil majũ bauwã. Na puame Cordero, bairi cũ Pacũ ya wãme mena na riapopũ sawoatuecoricarã jeto ãma. ² Bairo narẽ ñnarĩ bero yua, yũ tũgowũ busurique umurecõopũ caatĩere. Nocãrõ paio roero cabusurore bairo busũwũ. Bũpo tutuaro cũ capanucũrõ cãrõ majũ busũwũ. Paricaro arpare tocãnacãũpũna tore pari majã capããrã na capaãnierẽ yũ tũgowũ. ³ Bairo na, basari majã puame caroa cawãma wãme basariquere basapeo ãma quetiuparũ cũ caruĩro trono riapepũ. Baparcãnacãũ caãna seres majã cacatirã bairi cabũtoa camasĩrĩ majã riapepũ basapeoãma. Bairo na cabasarijere ni jĩcãũ ñcũ basajĩãtimasĩẽmi. To caãna ciento cuarenta y cuatro mil jeto basamasĩwã. Na puame ati yepa macããna mena macããna Dios cũ canetõricãrã ãma. ⁴ Aperã carõmia mena na rupaure roro caátiepeetana ãma. Carõmio ñcõ mena roro átiepesupa. Dios macã Corderore bairo caãcũ jetore tocãnacã rũmũna cũ tũgowsayupa. Di rũmũ ñno cũ aweyoesupa. Camasã ati umurecõo macããna mena macããna, Dios yarã caãnijũgorã majũ ãma. Tunu bairo cũ macã Cordero yarã caãnijũgorã majũ ãma. ⁵ Tunu bairoa di rũmũ ñno cabũgoroa ñtoesupa. Ñe ñnie jĩcã wãme carorije caãperatana majũ ãma Dios cũ caĩñajorore.

Los mensajes de los tres ángeles

⁶ To bero ñiñajoroyawũ tunu jĩcãũ ángel umurecõopũ cawutẽñota ácũre. Bairo cũ puame yua caroa queti capetietie majũrẽ ati yepa macããnarẽ na quetibũjuácũ baiwĩ. Tocãnacã yepaa macããna, tocãnacã masa poari macããna, bairi tocãnacã wãme apeye busuri majã, tocãnacã macãã macããna cããrẽ na quetibũju ácũ baiwĩ. ⁷ Bairo yua cũ, ángel puame busurique tutuaro mena iwĩ: “Dios tutuaro cũ caĩñabesepa rũmũ merẽ etacoaya. Bairo Dios roquere cũ nucãbugoya. Dios jetore cũ basapeoya, ‘Mu, jĩcãũ mu ãniña caĩũũ majũ,’ qũĩ basapeoya. Bairo umurecõo, ati yepa, ria capairiya, oco opee cããrẽ caqũenorõcũ Diore cũ basapeoya,” i busũjowĩ.

⁸ Bairo cũ caĩbusuro bero, apei ángel cabero macããcũ cãã bairo i busũwĩ: “¡Merẽ yua, merẽ yua, capairi macã Babilonia macããrẽ rocacõãñami Dios! Ti macã macããna roro ati yepa macããna camasã poarire na jũgoãma. ¡Jããrẽ bairo mujãã cãã mujãã ruparũ mena capee

wāme átiepeya, na itoepewā ti macā macāāna ati yepa macāāna camasārē. Bairi āmerē yua, Dios na rei átiyami ti macāā macāānarē,” i busuwī.

⁹ Cū berore apei pugarā bero macāācū ángel busuwī. Bairo iwī: “Ni jīcāū ūcū moecū monstrore, o cū bauriquere bairo cabau na cawericure caíroaure roro cū tāmno joroque cū átigumi Dios. Ni ūcū monstrore ya wāmerē cū riapoaru, o cū wāmo pu cawoaturotire roro cū átigumi Dios. ¹⁰ Roro majū na átigumi Dios. Aperārē use oco carorije nimarē bairo caānierē na etio joroque caácure bairo roro na átipacogumi. Nocārō caasianetōū ānirī carorārē carorije cū caqūenoyurique mena roro majū bopacooro na átigumi. Tunu bairoa peero, asufre mena asuyaro na joeregumi. Cū yarā cañurā ángelea majā bairi cū macū Corderojāārī na cañajoropu na joeregumi Dios. ¹¹ Tie cañrjē buseri puame tocānacā rāmua cāmarī caāno cārō nicōā ninucūgaro. Di rāmū ūno, di űami ūno yerijārīqūē manigaro monstrore caíroarārē. Cū, monstrore, bairi cū bauriquere bairo cabau na cawericure caíroarārē, o cū ya wāmerē cawoaturotiricarā nipetiro tocānacā rāmua popiye baigarāma. Di rāmū ūno yerijāetigarāma yua,” i busuwī ángel pugarā bero macāācū puame.

¹² Bairi majūā Dios yarā caāna, jnetōjāñurō tūgoñatutuaya Dios mena! Cū mena jeto tūgoñawēpāña. Cū caroticūricārōrē bairo jeto áticōā ninucūña. Jesús cūārē tocānacā rāmua cū quetire tūgousacōā ninucūña. Atore bairo jīcārō tūni cabairā roque cariapea Dios yarā majū nigarāma.

¹³ Tocārōā yu tūgonemowū tunu busurique umurecōopu caatiere. Bairo iroyawu busurique: “Atie yu cañrjērē woatuya: ‘Useanirī na āmarō ato jūgoyere di rāmū marī Quetiupure tūgousajānaetiri cariaparā. Bairina, na cariaro beropu cū mena useanigarāma,’ i ocajowu.”

“Bairo majūā baigarāma. Dios yaye jūgori popiye capaaricarā ānirī tocārō yerijāgarāma. Bairo popiye na capaariquere masirī na juátigumi yua,” i busunemowī Espirito Santo cūā.

La cosecha de la tierra

¹⁴ Tocārōā űiñamugō jowu umurecōopu. Bairo iñajou, űiñaroyawu oco buseri poa cabotiri poa majūrē. Ti poa buire carui camasocu bauriquere bairo cabau cūārē cū űiñajoroyawu. Cū ruoparu corona oro mena qūēnorīcā beto oro betore pesawī. Tunu bairoa yisericapāi yawia caoripāi ote jericapārē cū wāmo pu cūgowī. ¹⁵ Tocārōā apei ángel templo wiipu witiāmī. Bairo witiētari yua, busurique tutuaro mena atore bairo qūi awajajowī oco buseri poaru caruire: “jTāmurī, mu yisericapāi mena pajure jeya otere! Merē tiere jericca yutea etacoaya. Ti yepa macāājē ote merē butinetōcoaya,” qūi jowī ángel. ¹⁶ Bairo cū cañrjērē tūgori, oco buseri poa buipu carui puame cū yise mena ati yeparure pajure jecōāwī ati yepa macāājē otere yua.

¹⁷ Cū cabusuro berore, tunu apei ángel witiāmī templo wii umurecōo macāā wiipure. Cū cūā yise ote jericapāi caoripārē neamī. ¹⁸ Bairi tunu apei ángel altar mesapu caāniatacu witiētawī. Cū puame peerore carotimasī, ti altar macāā peerore cacoteatacu āmi. Bairi busurique tutuaro mena, apei ángel yisericapāi caoripārē caneácure atore bairo qūi jowī: “jMu yise caoripāi mena pajure jeija oterique usere! Tipāi mena ti yeparu caānie use weseeri macāājērē pajure jeija usere. Merē ti yepa macāājē use űimajūcoaya,” qūi busujowī.

¹⁹ Bairo cū cañrjērē tūgori yua, yisericapāi caoripārē cacūgon ángel puame ati yeparu pajurejowī. Ati yepa macāājē use weseripu pajure jewī use oteriquere. Bairo pajurejeri bero nocārō paio usere ripegarā na cacūrō ūnopu jeneñetowī, tie use to ripe ecoo joroque ī. Tore bairo ángel cū caátie puame bairo iğaro baiya: Roro popiye camasā na baio joroque Dios cū caátipeere iñorō baiya. ²⁰ Bairi yua, use puame ti macā ēñotaricao jūgoyere ripe ecowu. Bairo riperique yua, use oco jericapure paio riī jeto witiwu. Pairo ūcūārō nurīcū caballo riseropu caetaparo cārō majū etawu. Tunu bairo trescientos kilómetros cārō majū esaro nibatawu tie riī.

15

Los ángeles con las siete últimas calamidades

¹ To bero apere umurecōopu acorije cabaicōña nucāetarijere űiñajowu. Tame, jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāū majū ángelea majā baujaetanucāwā. Jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā wāme roro na caátipee Dios na cū carotirije mena baujaetanucāwā. Tie roro na caátipee mena merē Dios cū caasiarijere átirotitusagu baiwī.

² Tunu bairoa űiñaroyawu ria capariya oco tusurije iña āmewiyoricya peero asuyaro caāniyare. Tiya tūnipure nucūroyawā camasā Dios cū cajoatato arpare cacūgorā. Mai, na puame moecū monstrore, o cū cabauriquere bairo cabau catāgogaetibitoricarā āma. Dios jettore bori cū, moecū wāme macāātō número cūārē catuecoetana canetōricārā majū āma. ³ Bairi na puame Moisés ānacū Dios yau cū paabojari majōcu yaye basariquere basawā. Dios macū Cordero yaye basarique mena atore bairo ī basawā:

“Nocārō carotimasī majū mu āñiña. Nipetirije mu caátie űumajūcōāña.

Mu roque Quetiupau nipetirore carotimasī majū mu āniña. Dise mu carotimasīētītē maniña. Caria, cariape majū niña nipetirije mu caātīānie.

Nipetiro camasā poari Quetiupau Rey majū mu āniña mu roque.

⁴ Bairi, ¿noa ūna murē na uwietibujiocti? ¿Noa ūna murē ĩroari na basapeoetibujiocti?

Bairi mu jetorea na basapeoāto. Mu jetoa mu āniña cañuu majū.

Bairi nipetiro camasā poari macāna atiri, mu jetorea mu basapeogarāma.

Bairi merē na mu āti ĩñoñupā nocārō tutuaro camasārē mu caātimasīrjērē,” ĩ basawā na puame yua, tiya tñnīpu nucūrī.

⁵ Bairo na caībasaro bero, ĩññajoroyawu tunu. Tame, umarecōopu Dios ya arua santuario pāñnucācoapu. Dios camasārē cū caroticūrīqūē caāni arua majū pāñnucācoapu yua. ⁶ Ti arua, Dios ya aruapu ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacāu caāniatana āngelea majā witiāmā. ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacāu caāna ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacā wāme carorijere caātītasaparā majū witiāmā. Jutii, lino mena qūēñorīqūē caugueri manie, caasiyarije majūrē jāñawā. Tunu bairoa wēñarīcāwē, oro mena qūēñorīcāwērē na cotiapu esaro wēñarī witiāmā. ⁷ Narē yua, baparićānacāu seres majā cacatirā mena macāācū ĩcāu puame jotu bapaari oro mena qūēñorīqūērē na jowī tocānacāpurea. Ti bapaaripure carorije, roro camasārē Dios cū caātīrotijorije capūñirjē majū jāñaroyawu. Dios, tocānacā rūmua caānicōāñnucūū majū roro cū caātīrotijorije āmu ti bapaaripure. ⁸ Tocārōā yua, Dios ya arua santuario puame busejiracoapu. Dios cū catutuarije cū carotimasīrjē cātū caatie majū āmu tie buseri. Bairi ti arua Dios ya aruare noa ūna jāāmasīēma. ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacāu caāna āngelea majā ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacā wāme rorije na caātīpee cabaipetiparo jūgoye ti aruare noa ūna jāāmasīēma.

16

Las copas del castigo

¹ Bairi yua, to bero yu tūgojowu busurique tutuaro Dios ya aruapu caocajo witiirijere. Tie busurique atore bairo na ĩjoroyawu ĩcā wāmo peti puğa pēñirō cānacāu caāna āngelea majārē: “Maa yua, ti yerapu ānāja. Dios nocārō roro majū cūrē caboenarē cū caātīrotijorije ti jotuu macāājērē pobatowērājā ti yerapu,” ĩ wiyojowu Dios ya aruapu busurique.

² Bairo caicoajorijere tūgori yua, caāñijūgoū āngel átī, cū yarū macāājē capūñirjērē ati yerapu pobatowēcōājowī. Bairo cū capobatowērō bero, moecū monstroo ya wāmerē, bairi cārē bairo cabau wericu ya wāme cāārē cawoatuecoricarā nipetirore camii boarique na etawu. Cañuetie, capūñirjērē majū cāmii boarique na etawu.

³ Cū berore apeī cabero macāācū āngel átī, cū yarū macāājē capūñirjērē ria capairiya jesaropu pobatowējowī. Bairo cū caāto, tiya ria oco puame riī jēñacoapu. Camasocu pajjārocaricu riīre bairo jēñacoapu tiya oco. Tocārōā yua, tiya macāāna cacatīāñniatana rusaricaro mano riapeticoāmā.

⁴ Cū berore apeī pugarā bero caācū āngel átī, cū cūā cū yarū macāājē capūñirjērē riyaa, bairi oco opeepu cāārē pobatowējowī. Bairo cū caāto yua, ti riyaa macāājē oco riī jēñapeticoapū. ⁵ Tocārōā yua, oco quetiupau āngel atore bairo cū cairjērē yu tūgowu: “Dios, maa, cañuu majū mu āniña. Tirūmupu cūārē, āme cūārē caānicōāñnucūū mu āniña.

Bairi camasārē na carorije wapa tore bairo atiri na mu caññabeserije ĩujāññuña.

Cariapea tore bairo mu caātīmasīpee niña.

⁶ Na majū, mu yarā, mu ya poa macāānarē roro na pajjārewā.

Mu yarā profeta majārē roro na pajjārewā.

Bairi āmerē mu puame oco riī cajēñarjērē na etio joroque na mu ātiya na yaye wapa yua.

¡Na majū na yaye wapa āmerē roro tāmuoñama!” ĩ busujowī oco quetiupau āngel.

⁷ Bairo cū caibusuro bero, busurique altar mesapu cabusuwitirije cūārē yu tūgowu. Atope bairo ĩwū: “Dios jāā Quetiupau, catutua majū, bairoa mu baiya. Caānorē bairo cariapea ĩcārō tūni camasārē na miñabeseya āmerē,” ĩ ocajowu.

⁸ Tunu cū berore apeī itiarā bero caācū āngel átī, cū cūā cū yarū macāājē capūñirjērē muipu umareco macāācū buire pobatowjowī. Bairo cū caāto yua, muipu umareco macāācū puame tutuaro peero cārō majū asiwī. Tutuaro mena muipu cū caasijereparore bairo ĩ, tore bairo āmī āngel. ⁹ Bairo cū caāto yua, muipu peero mena camasā roro majū joe ecowā. Bairo roro majū tāmumirācūā, roro na caātajere tūgoña yapapuari Dios puamerē cū tūgousajūgoema. Diore qūñroari cū basapeoema. Bairo qūñroapeere, Dios cū catūgojesoetie ūnie puamerē roro ĩbusuwā. Dios roro na caātaje wapa roro na cū caātīere carotimasī cū caāñniatacuārē, tore bairo roro cū busupaiwā.

¹⁰ Tunu cū berore apeī, baparićānacāu bero caācū āngel átī, cū cūā cū yarū macāājē capūñirjērē moecū monstroo cū caruiropu pobatowējowī. Tocārōā nipetiro cū caroti āñimasīrjēpau naññapeticoapu. Baunemoepū yua. Bairo cabairo yua, camasā puame butiuro

roro majū tām̄orī na ñemerō bacarupoturi tani majū wisioiwā. ¹¹ ¡Tame, tocārō roro majū mai tām̄omirācūā, roro na caátie re átijānagaema! Bairo puame baiwā: Dios cū caátie, roro na cāmii capūnirō jūgori nemojāñurō um̄urecōo macāācū Diore roro majū cū tutimacāwā. Dios cū caboetiēre busupaiwā.

¹² Tunu cū berore apei, jicā wāmo cārō petiro bero caācū ángel átí, cū cūā cū yarū macāājē capūnirjērē ria capairiya Éufrates cawāmecutiyapu pobatowējowī. Tocārōā yua, tiya ria bobocūmu peticoapu. Muipū cū cawām̄uatōi caaná quetiuparā reyes tiyare na capēñanetō masīparore bairo ī yua, tore bairo ámi.

¹³ Bairo cabairo ñiñajoroyawu tunu. ¡Tame, monstruo riseropu, dragón riseropu, bairi na yarū profeta caītopai riseropu, itiarā majū wātí yeri pūna witiwā na riseepure yua! Itiarā wātí cañuena majū ūmamurē bairo cabaurā witiwā na riseepure. ¹⁴ Na puame wātí yeri pūna cañuena majū āma. Átijēño ññorīqūērē caátí ññomasīrā āma. Bairi tunu ati um̄urecōo macāāna quetiuparā reyes nipetirore na neñojoráná baiwā. Dios necārō carotimasí ya rāmū caetaro, na, quetiuparā mena jicārō Diore cū āmeo qūēgarā na neñoráná baiwā.

¹⁵ Bairi mai, tūgoñanemoñijate Jesucristo ati yeparu ācū marí cū caicūriqūērē: “¡Tame, ati yeparu nemo yu caati rām̄urē, ‘Cūjāā,’ caīā mano yajari majōcū cū caetarore bairo yu etagu! Bairi ni ūcā masacatiri yu caetari rām̄urē caānicotei useanirī cū āmarō. Carorije caāpei āñirī jutii jāñapetire bairo yu caetari rām̄urē caroaro caānicotei useanirī cū āmarō. Bairo caroaro caānicotei roro tām̄uoetigumí. Cajutii mácūrē bairo roro bobooro cū yu etatām̄uoetigū,” marí ī quetibujācūwī Jesús.

¹⁶ Bairo yua, itiarā caāna ūmamurē bairo cabaurā wātí yeri pūna puame hebreo yaye mena Armagedón cawāmecutipapu na neñowā reyes quetiuparāre.

¹⁷ Tocārōā yua, jicā wāmo peti puga pēñirō mena caācū catusau ángel átí, catusarije capūnirjē cū yarū macāājērē pobatowējowī. Wino, atie marí cayerijorije nipetiropure pobatojowī. Bairo cū caātoa, um̄urecōo macā arua Dios ya arua santuariopu busurique witiwu. Tutuaro majū quetiupapu cū caruiropu caījorije ocajowu. Atore bairo ī ocajowu Dios cū cabusajorije: “¡Tocārōā to āmarō! Merē yu átipeyo yaparoa yua,” ī ocajoroyawu busurique.

¹⁸ Bairo cabusoro bero, tocārōā butioro caburo yaberije yabewu. Capee busurique ocajowu. Butioro bupo cūā pawī. ¡Tame, ati yepa cūā netōñucārō majū yuguiwu yua! Diwatoa ūno ati yepare camasā na caāñijūgoro berore, tocārō tutuaro yepa yuguiñaesupa. ¹⁹ Bairo cayuguiro yua, capairi macā Babilonia ānatō itia sero majū yuguiwēcaapu. Tunu bairo ati um̄urecōopu caānie macāā cūā pewēpeticoapu. Dios, Babilonia macāāna roro majū na caātīāñirē tūgoñabocári popiye na baio joroque na átiyu baiwī. Roro na mena asianetōrī ti macā capairi macā macāānarē vino carorije capūnirjē majūrē na etio joroque caācure bairo roro na átibuitipacogu baiwī. ²⁰ Tunu bairoa apeyera, riapu caānie yucupoiari, bairi ati macāñucārō cūā yasipeticoapu. ²¹ Tunu bairoa um̄urecōopu caátie oco weta cuiiri cayusuarije ati yepa nipetiropu wēwā. Tie puame cuarenta kilos cārō netōrō canacūrī cuiiri majū wēwā camasā buire. Bairo roro majū tie narē cawēpearo ññari yua, camasā puame Diore rorije majū cū tutimacāwā. Roro majū na átibuitipacowī Dios ti macā capairi macā ānatō macāānarē yua.

17

Condenación de la gran prostituta

¹ Tie cabairo bero, atore bairo baiwu tunu. Jicā wāmo peti puga pēñirō caānacā caāna, capūnirjē jicā wāmo peti puga pēñirō cānacā bapaarire capobatowēātana mena macāācū jicāū ángel yutu etawī. Bairo yutu etari, ñiwī: “Tiaya mai yu mena. Mu ñiñopa carōmio, caāmua mena roro caátiepenucūōrē Dios roro bopacooro cō cū caátiepere. Oco bui, riapu caruiore roro cū caátiecopeere mu ñiñopa,” ñiwī. ² “Cō, carōo mena, quetiuparā ati um̄urecōo macāāna reyes na rupau caborore bairo roro átiepenucūwā. Roro majū cō rupau cō caátieperije mena na átimecūō epenucūwō ati yepa macāāna camasārē. Roro áco cō caeticūmurjē use oco mena na átimecūō epenucūwō camasārē,” ñi quetibujawī ángel, caām̄uarē caepeo cō cabairijere.

³ To bero Espiritu Santo cū camasīōrjē jūgori qūēguericarore bairo yu caññarōpu yu caññaaata yua, desierto camasā manopu yu necoámí ángel. Topu ñiñaroyawu jicāō carōmio moecū monstruo cajūāū bui caruiore. Cū, monstruo puame Dios cū caññajesoeite patore cū rupare woaturique cacāgou āmi. Jicā wāmo peti puga pēñirō cānacā majū ruoocumi. Tunu bairoa ti ruoocū nipetiro puga wāmo petiro cānacā majū jawiicapu. ⁴ Cō, carōmio, monstruo bui carui puame jutii cajūāpuarije apeye cajūāñjē mena asuyaro jāñariqūēcumo. Tunu bairoa cō rupare capee wāmagariquecumo: Oro mena, itā rupaaca caroa caasiyarije mena, itāācā caroa cabotirije mena wāmagawō. Pairo tie ūñierē cō rupapu busawō. Apeyera cō wāmoru copa jotu oro mena qūēñorīcārre cūgoruiwō. Ti rupare tocānacā wāme

carorije Dios cū cateerije majū jāñawā. Carorije cō rupau jūgori cañmua mena roro cō caātincūrījē cāā tī rupu ānicōñarōrē bairo jāñawā. ⁵ Tunu bairoa cō riapoa buire itia wāme āmu woaturique caññaña manie majū. Atore bairo ī tusawu: CAPAIRI MACĀ BABILONIA, CAUMUARĒ CAĀTIROTIEPERĀ RŌMIRĪ PACO, BAIRI NIPETIRO CAROARĀRĒ CATEERIJĒ PACO, ī woaturique tusawu cō riapoaure. ⁶ Tere ñnarī bero yua, yu tūgoñamasacati rocawu. ĩTame, cō puame Dios ya poa macāāna cō capajīārericaā rīi mena cūmumecūō baiwō! Jesūs yaye quetire na caquetibujuri jūgori cō capajīārericaā yaye rīi mena cūmumecūō baiwō.

Bairo cō cabairijere ñnarī yu puame yu acuanetōcoapu. ⁷ Bairo yu cabairo ñnarī yua, āngel puame ñiwī: “ĵNopēi miñaacayati, tame?” ñiwī. “Mai, mu yu quetibuju masīōgu cō, carōmio, cō cabaiānierē. Tunu bairoa cō carui monstro, jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā majū, puā wāmo petiro cārō majū cajawīicacu cū cabaiānie cāārē mu yu quetibuju masīōgu,” ñiwī. ⁸ Bairi yua, bairo ñiwī: “Cū, monstro caroagu, mu caññau puame tirāmpu atore cañnimiricū niñami. Āmerē baiṗua maami mai. Āmerē manimicā, cabero cañcāārī operu cañniatacu wāmuetagumi, peero caūpetietopu cū cayasimajū āpāro jūgoye yua. Cū, monstroere ñnarā, ati yepa macāāna camasā qūñña acuaacoagarāma. Ati umarecōo Dios cū caqūēnojōgori rūmūṗuina Dios ya tutipū na wāme catusaena cārē ñnarā, qūñña acuaacoagarāma. Cū, monstro tirāmpure cañnacū, cabero tunu caātipaure qūñnarā, qūñña acuaacoagarāma,” ñi quetibujuwī āngel.

⁹ Bairi ñinewōī tunu āngel: “Atie yu caquetibujuri cabugoro macāājē mee niña. Ni ūcū cariape catūgoñarīqūēcucu, catūgoñarī majū tūgopeyoriqe niña: Jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā rupo puame jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā ūtā buri carōmio cō caruirijere cōñarō baiya. Tunu bairoa tī rupo, jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā caāna reyes quetiuparāre na ānicōñarō baiya. ¹⁰ Bairi na, quetiuparā reyes, jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā caāna mena macāāna jīcā wāmo petiro cārō merē yasipeticoama. Puṗarā yua rṗayōma. Jīcāū āme ati yuteare quetiupau reyre bairo niñami. Apei quetiupau puame mai etaetiyami. Cū, quetiupau, na tusau etau, yoarī yutea quetiupau āniāmerīgumi. Yoaro mee yasicoagumi. ¹¹ Moecū monstro cajūgoyepure cañnimiricū āmerē camācū cāā quetiupau rey niñami. Jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā quetiuparā caāna bero macāācū quetiupau rey niñami cū cāā. Cū mena jīcā wāmo peti itia pēñirō majū niñama yua quetiuparā reyes. Tunu bairoa cū, monstro puame aperā quetiuparā jīcā wāmo peti puā pēñirō cānacā mena macāācū niñami. Cū puame yua, yasi majūū ācū baiyami. Cū tusaye niña yua.

¹² “Apeyera tunu puā wāmo petiro cānacā jawīi mu caññaataje puame aperā quetiuparā puā wāmo petiro cānacā cañnarē cōñarō baiya. Na puame mai quetiuparā reyre bairo jāāētīñama. Bairāpu quetiuparā reyre bairo na cajāārī rūmurē jīcā hora cārōā rotimasīgarāma. Torea bairo monstro cāā na mena jīcārō yoaro mea rotimasīgumi. ¹³ Bairi yua, puā wāmo petiro cānacā caāna quetiuparā na majū jīcārō bairo tūgoñarīqūēnorī monstro cū carotijūgoro bogarāma. Cū catutuarije, cū carotimasīrījērē cū ātirotaguma. Na puame cū rocare rotimasīgarāma. ¹⁴ Bairo na, quetiuparā, monstro mena ñnarī Dios macū Cordero mena āmeo qūēgarāma. Bairo cūrē na caāmeoqūēmīatācūārē, Cordero puame na netō nūcācōāgumi. Dios yarā cañnīparā cū cabesericaā cārē caīroarā mena na netō nūcācōāgumi Cordero, na, quetiuparāre yua. Torecna cū, Cordero, cabugoro macāācū mee niñami. Cū roque quetiuparā quetiupau majū niñami. Quetiuparā reyes quetiupau rey majū niñami,” ñi quetibujuwī āngel.

¹⁵ Bairo ñi quetibujuri bero, ñinewōī tunu āngel: “Carōmio cañmuarē caepepaio cō caruiataje oco mu caññaataje puame camasārē ĩcōñarō baiya. Camasā na caāni macāā, apeye busuri majā, tocānacā yepa macāānarē ĩcōñarō baiya. ¹⁶ Bairi apeyera monstro ya jawīire bairo puā wāmo petiro cārō cañniatana quetiuparā reyes cō, carōmio, carōore cō teejāñugarāma yua. Cō rocacōāgarāma. Capee cawapacutiēre cacūgomiricōrē yua jutii mācō cō ātirocacōāgarāma. Bairo ātiyaparori, cō riire ugarecōāgarāma. Bairo ātiri cō ānacō rīi carusaata, peeropu joere peyocōāgarāma yua. ¹⁷ Dios puame cū caborore bairo na ātio joroque ī, na yeripū tore bairo na ātirotagumi. Bairo cū caātirotiroi yua, jīcārōrē bairo tūgoñarīqūē cutiri, reyre bairo na caānierē jānacōāgarāma. Monstro jettore yua, na carotimasīmatijere cū ātirotaguma. Dios tore bairo na caāto, cū cabori yutea capetietaropu tore bairo ātijānagarāma. ¹⁸ Bairi cō, carōmio, mu caññaataco puame capairi macārē nicōñao baiyamo. Cōā niñamo Babilonia capairi macā. Ti macā puame ati yepa macāāna reyes quetiuparāre roro na ātio joroque āpu carorije ti macā macāājē mena yua,” ñi quetibujuwī āngel carō carōmio yu caññaataco cō cabairijere.

¹ Atiere yu cū caquetibujuro bero, ñiñajoroyawu apei ángel umreecóorui caruiacáre. Tutuaro carotimasí majū ámi. Bairo cū catutuarije, cū caasiyaborije puame ati yepare busuta cūmuetawu yua. ² Cū yua, busurique tutuaro mena atore bairo í awajajowí: “¡Merē yasicoaya, merē yasicoaya capairi macā Babilonia ánató!

¡Carorā, wātí yeri pūna na caāni macā jēñacoaya!

Capāārā carorā caāno cārō na caāni macā majū jēñacoaya.

Carorā waibutoa moena, masateeri majā na caāni macā jēñacoaya.

³ ¡Tame, roro majū baiwā ti macā macāāna!

Roro ti macā macāāna na rupau caborore bairo na caátie mena ati umreecóo macāāna camasā poarire na átímeecūōwā.

Na caátie na ugaripeao joroque roro na átijūgoyecuma ti macā macāāna.

Carōmia caūmgarē na caátiepemecūōrōrē bairo ti macā macāāna cūā ati umreecóo macāāna reyes quetiuparārē roro na átijūgoyecuma.

Tunu bairoa nuniwapatari majā cāā Babilonia macāāna roro na caátie wapatirerije mena jūgori paio cadinerocuna majū jēñawā,” í busuwí ángel.

⁴ Tunu apei umreecóorui cū cabusujorijere yu tūgowu. Bairo í ocajowu:

“Mujāā, yu yarā, yu ya poa macāāna caāna tāmuri witiya ti macāārē.

Ti macārē āmerícōāña tocārōā. Mujāā cūā ti macā macāāna na caátie mujāā ñnacōrē.

Bairo narē ñnacōrī roro mujāā caápata, mujāā cūā roro tie wapa mujāā tāmuoagarā.

Roro ti macā macāāna na caátie wapa na catāmurotjē mujāā etare.

⁵ ¡Tame, paio majū ñiñi roro na caátianajē cūtie ti macārē!

Bairo roro na caátie puame jīcā puti jeneñoata, umreecóorui tujuataro cārō majū etabu-joro.

Bairo roro majū na caátie ñnarī na yaye wapa na rei átiyami Dios yua.

⁶ Bairi ti macā macāāna aperārē roro na caátatore bairo roro na tāmuoató na cūā āmerē.

Narē roro na caátibuitirico netōjāñurō buipearo roro na tāmuoató ti macā macāāna.

Aperārē pūnietirā na caqūenorīqūē ocore pugani cārō nemojāñurō pūnirījē átiri na tīārārē bairo roro na ása na cūārē na yaye wapa.

⁷ Ti macā macāāna roro tūgoñarīqūē cūtiri tūgoña botiwā.

Camecūārē bairo tūgoñarīqūē cūtiri yua, na caborije netōjāñurō apeye ũnierē wapatirewā.

Tore bairo na caátieperica tūnia na cūā roro popiye tāmurotī na yapapuáto āmerē yua.

Bairāpua, atore bairo í tūgoñamigarāma na yeripu: ‘Atoa caroaro majū jāā ānicōāña.

Jīcāō quetiupao reina cō caruيرة bairo caroaro majū jāā āniña.

Carōmio cawapeaore bairo mee jāā āniña.

Bairi di rūmu ũno roro jāā tāmuoetigarā,’ í tūgoñamigarāma.

⁸ Bairo na catūgoñabotirije jūgori yua, jīcā rūmua capee roro na catāmuropee na etagaro:

Riarique, bopacooro tāmurotjūē, aua riarique na etagaro.

Peero mena joe ecogarāma. Dios roque na netōrō catutuan majū ñiñami.

Cū, Dios, Quetiupau majū caācū ānirī roro na tāmno joroque āmerē na átiyami yua,” caíquetibujorije busuriquere yu tūgowu umreecóorui.

⁹ Bairi Babilonia macā macāāna mena roro na rupau caborore bairo caátiepericarā quetiuparā ati yepa macāāna reyes ti macā cayasiro ñnarī otimacāgarāma. Na caborije netōjāñurō cabugoroa apeye ti macā macāājērē cawapati eperericarā nipetiro ti macā yasiro caūbusewāmúatiere ñnarī bopacooro otimacāgarāma. ¹⁰ Bairo ti macā roro caūyasirijere ñña uwiri yua, jōpūā tuacōāgarāma. Topua tuari atore bairo ígarāma:

“¡Ade tame, roro bopacooro majū Babilonia capairi macā ánató tāmnoña yua!

Catutuari macā caānimiaa macā roro majū āmerē tāmnoña yua.

‘Roro majū baigaro ti macā,’ marí caētīpane ti macā cayasipee etaya yua,” í otiusagarāma.

¹¹ Aperā nuniwapatari majā ati yepa macāāna cūā torea bairo í yapapuagarāma. Bopacooro cabairijere ñnarī ti macārē otimacāgarāma: ‘Marí canuniñesāñjērē noa ũna wapatienama yua,” írā, butioro ti macā ánatōrē otiusagarāma. ¹² Na puame atiere ti macārē nunirī wapatancūñupā: Ore, āpōā platare, ũtā rupaaca caroa cabaurijeacaré, ũtā caroa cabotirije perlare, jutīpāñirī caroa majū lino mena qūenorīqūērē, jutīi cajūāpuarijere, jutīi caroa esemenirjē, cajūārjē cūārē caāno cārōrē nuninucūñupā. Tunu bairoa yucu caroa cajutiñurjē cūārē caāno cārō nuninucūñupā. Tunu bairoa apeyera marfil mena caroa majū paaqūenorīqūērē, yucu caroa mena qūenorīqūērē, ũtā bronco mena qūenorīqūērē, āpōā hierro mena qūenorīqūērē, apeye ũtā mármol na cairjē mena na capaaqūenorīqūē ũnie caāno cārōrē nuninucūñupā ti macāpure. ¹³ Tunu torea bairo nuni ñesēñucūñupā ugarique cūārē: Ugarique canela cawāmecutiere, ugarique jāasurique cajutiñurjērē, apeye cajutiñurjē werea ũnie cūārē, o apeye caroa cajutiñurjē ũnie mirra cūārē, tunu bairoa wāmagarā rupau turique cajutiñurjē cūārē nuni ñesēñucūñupā. Bairi tunu etirique use ocore, ugarique roarique usere, trigo wetare, bairi trigo carupa rupaa cūārē nuni ñesēñucūñupā. Torea bairo nuni

ñesēānucūñupā: Waibūtoa caapeye ūmarā cāārē, wecua oveja nurīcārā cūārē, caballo cūārē, caatari rupaa caballo na caūmarī rupaa cūārē nuni ñesēānucūñupā. Bairi, tame, camasā paacoteri majā ūna cūārē moenarē bairo na wapatiepe ñesēānucūñupā. Tore bairo na canuniñesēā nucūmirīqūērē ti macārē dope bairo nunimasētīgarāma yua.

¹⁴ Bairo na, canunimasētīparā ānirī ti macāpū canuni wapatamirīcārā yua, atore bairo ī otīusagarāma ti macāā ānatōrē:

“īAde tame, mujāā Babilonia macāāna mujāā yasimajūcoaya āmerē yua!

Yucu rīca caroa majū mujāā caugajesorijere bairo caroa mujāā cacūgomiataje cāā yasipeti-coaya āmerē yua.

Nipetiro pairo cawapacūtīe mujāā cawapatamiataje, bairo caroaro jesoroa mujāā cacūgoānīmiataje cūā yasipetimajūcoaya.

Tame, tie pugani baunemoetigaro,” ī usagarāma, ti macā ānatō cayasiro īñarī yua.

¹⁵ Bairi tore bairo na cacūgorijere canuniwapatarīcarā, o aperā ti macā jūgori pairo cadīnerocua majū cajēñarīcārā cūā, jōpūā ti macā cayasiro īñarī oti usagarāma. Roro majū ti macā ānatōrē Dios cā caātīyatorijere īñauwiri jōpūā bopacooro ti macā ānatōrē oti usagarāma. ¹⁶ Bairo īgarāma:

“īAde tame, roro bopacooro majū capairi macā ānatō tāmuoña yua!

Ti macā caroa macā majū nīmiarpū.

Carōmio, caroa jutii lino mena quēñorīqūērē cajñaruiore bairo caroa macā nīmiarpū.

Jutii cajūāpuarīje, caroa cajūārījē cajñāorē bairo nīmiarpū.

Carōmio, caroa oro mena, perla mena, bairo ūtā cabotiri rupaa mena cawāmagaatacore bairo caroa macā nīmiarpū ti macā.

¹⁷ Bairo caroa macā majū nīmīrōcūā, jāmerē yua, caāno tusaroa ti macā caānīmiataje capee cawapacūtīe mena jīcārōā yasicoaya!” ī usagarāma, ti macā cayasiro īñarī yua.

Tunu bairoa nipetiro ria capairiya macāā cūmuu capaca cūmuu quetiuparā, aperā ria capairiya tānirē riarpū caāñesēārī majā, aperā ti cūmurē paacoteri majā cūā jōpūā tuari īña ānigarāma. Nipetiro riarpua tocānacā rūmua tuari capaacōā ninucūrā roro cabairijere īñarī jōpūā īñajocōā nigarāma. ¹⁸ Bairo ti macā ānatō caūrījē buserire īñarī, atore bairo ī awajagarāma: “¿Di macā, ape macā, caroa macā capairi macā majū to āñuparī? ¡Di macārē ī cōñamasīā mano!” ¹⁹ Bairo ī yapapuari yua, na rūpoa buirire ōwārē maapeogarāma. Būtīoro bopacooro ti macā ānatōrē oti macāgarāma. Bairo ī otiawajagarāma:

“īAde tame, roro bopacooro majū capairi macā ānatō tāmuoña yua!

Ti macā jūgori nipetiro marīā riare cūmuu mena cañesēārā pairo marī wapatanucūwā.

Ti macā caānie cawapa pacarije mena pairo marī wapatanucūwā.

īAmerē yua, caāno tusaroa, ‘Roro majū baigaro ti macā,’ marī caētīpaure ti macā yasicoaya!”

ī otīusagarāma, ti macā cayasiro īñarī yua, ñi quetībujuwī āngel.

²⁰ Bairo ñi quetībujū yaparori bero, bairo īnemowī:

“Bairi mujāā, amurecōo macāāna, ti macā cayasiro jūgori āmerē useanirī āña.

Mujāā nipetiro Dios ya poa macāāna useanirī āña āmerē.

Mujāā, apōstolea majā, bairo profeta majā cūā useanirī āña.

Ti macā macāāna mujāārē roro na caātaje wapare āmerē Dios caroaro mujāā āmebojayami.

Bairi caroaro useanirī āña mujāā nipetiro yua, ti macārē cū cayasiro jūgori,” īwī āngel.

²¹ Tocārōā yua, jīcāū āngel catutuaū majū buiaetari jīcā ūtārē newāmujowī. Ūtā oricare wāñarīcārē bairo tii caāniarē newāmujowī. Tiare yua ria capairiyarpū werocañua jori, atore bairo īwī:

“Tia ūtārē bairo ti macā capairi macā Babilonia ānatō riarpū rocañua rujoecogaro.

Pugani baunemoetigaro yua.

²² Bairi yua ti macā átawāārīpū di rūmū ūno arpare pariQue ūnie, tōrōā putirique ūnie o trompeta mena putirique ūnie basa ocaro ocajoetigaro.

Tunu bairoa tocānacā wāme caroa ūnierē capaaqūēno ānīmīrīcārā cūā jīcāū ūcū manigarāma. Tunu bairoa ti macā macāāna ūtā tii na caorica wāñā ocajonucūrīqūē ūnie cūā tūgonemoa mano yua.

²³ Tunu bairoa jīcā ūno jīñaworica caūbusuworije ūnie cūā bauetigaro ti macārē.

Tunu bairoa na cawāmojiyari rūmū caāno na caboserūmū quēñoawaja ānīnucūataje ūnie cūā ocajonemoetigaro.

Nipetiro ti macā macāāna na causeanīmiataje manigaro yua.

Ti macā macāāna nuniwapatari majā ati yepa macāāna catutuarā majū caānīmīrīcārā na caānīmiatacūārē, ti macā yasicoagaro.

Na pūame roro majū camasārē na ītoepewā.

Ati yepa macāā poari nipetiro camasā poarire carorije na camasīrījē mena na ītoepewā.

Bairi ti macā macāānarē na reyami Dios yua,” ī busuwī āngel.

²⁴ Ti macã Babilonia macããna roro majũ Dios yarã profeta majãrẽ, bairi Dios ya poa macããna caãna cããrẽ na pajãre ãnincũñupã. Nipetiro ati yerapũre capajãecoricarã cããrẽ Babilonia macããna jetoa tore bairo roro na ásupa.

19

¹ Cabero yu tãgoroyawu capããrã umurecõõpu busurique tutuaro mena na cañocajorijere. Atore bairo ï ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto! Marĩ Quetiupaũ marĩrẽ canetõũ majũ niñami. Marĩ Quetiupaũ Dios, nocãrõ cañũũ nipetiro netõrõ catutuaũ majũ niñami.

² Cũ, Dios roque caãnorẽ bairo cariapea jicãrõ tũni camasãrẽ caññabesei niñami.

Bairi cariapea Babilonia macãrẽ rocayami yua ãmerẽ.

Ti macã macããna roro majũ na caatĩãnie mena ati yepa macããna camasãrẽ na royetuwã.

Dios yarã paacoteri majãrẽ ti macã macããna na capajãrerique wapa ãmerẽ na ãmebojayami Dios.”

³ To bero ñnemowã tunu:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!

Ti macã Babilonia macã cañrjẽ buseri tocãnacã rũmũa busewãmucõã ninucũgaro,” ï busuocajowã umurecõõpu.

⁴ Bairi yua, cabũtoa camasãrĩ majã veinticuatro majũ caãna, bairi aperã cacatirã seres majã bapariçãnacãũ caãna cãã Diore bũtioro qũĩroawã. Yeparũ ñigãtu cũmuãti, cũ caruiro tronopũ carui Diore bũtioro qũĩroawã. Bairo qũĩroarã atore bairo ïwã: “¡Bairoa to baiãto! ¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!” ïwã. ⁵ Bairo na cañrpaure yua busurique Dios cũ caruiro tronopũ caatie atore bairo ï ocajowũ:

“¡Nipetiro mujãã, cawĩmarã, bairi cabũtoa cãã marĩ Pacũ Diore cũ basapeoya!

Nipetiro mujãã cãrẽ cañroarã, cãrẽ canucũbugori majã cũ basapeoya,” ï ocajowũ busurique.

La fiesta de las bodas del Cordero

⁶ To bero yu tãgonemowũ tunu capããrã camasã busurique paioo mena na cabusucocajorore bairo cañrjẽrẽ. Poero paioo cabusucocajorore bairo busuwũ. Bũro pariique paioo tutuaro mena cabusurijere bairo tutuaro caocajorãrẽ yu tãgowũ. Bairo ï ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!

Ãmerẽ marĩ Quetiupaũ Dios ñe ñnie carusaecu catutuaũ majũ cũ carotimasĩjũgoroi cũ marĩ basapeoto.

⁷ Cordero ya bose rũmũ merẽ etacoaya.

Cũ yarã cũ ya poa macããna mena cũ caãnipa rũmũ etacoaya.

Jicãũ caũmũ cũ cawãmojiyari rũmurẽ bairo bose rũmũ etacoaya yua.

Cũ nũmo caãnipaore bairo Cordero yarã caroaro qũẽnoyurã átiyama.

Bairi ãmerẽ marĩ useanito.

Marĩ yeripu tũgoña useanirĩ cũ marĩ ïroãto.

⁸ Jicãũ ñumõrẽ bairo caãna Cordero yarã pũame caroa jutii lino mena qũẽnorĩqũẽ, caugueri manie, caasiyarijere jãñarã átiyama.

Bairina, tie jutii caroa majũ lino mena qũẽnorĩqũẽ pũame Dios yarã caroarã caãna roro caãperã na caãnajẽ cutiere ïcõñarõ baiya,” ï busuocajowã umurecõõpu.

⁹ To bero ñiwĩ tunu ángel: “Atie Dios cũ cañrjẽrẽ woatuya: ‘Useanirĩ na ãmarõ noa ñna Cordero cã cawãmojiyari bose rũmũ caãno na capijoricarã pũame,’” ñiwĩ. Tunu ñinemowĩ ángel: “Atie mũ cawoatujeataje cariapea Dios cũ cabusurije majũ niña,” ñiwĩ.

¹⁰ Bairo cũ cañrõ, yu pũame yu rupo patuuri mena yu etanumuwã ángel rãpori tũpu, qũĩroagu yua. Bairo yu caãto ñnarĩ, bairo ñiwĩ: “Tame, yure tore bairo ápericõãña. Yu cãã murẽã bairo caãcũ Dios yau cũ paabojari majõcu yu ãniña. Mũ yarã aperã Jesús yaye queti cũ caquetibũjucũrĩqũẽrẽ cajãnaenarẽ bairo yu cãã Dios paabojari majõcu yu ãniña. Bairi yure ïroaeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ñi quetibujawĩ ángel.

Tie Jesús cũ caquetibũjucũrĩqũẽ pũame caroaro jicãrõ tũni profeta majã Dios yarã na quetibũju masiõ joroque caatie niña.

El jinete del caballo blanco

¹¹ Cabero umurecõõ capãñucãetarore ñiñajowũ. Bairo umurecõõpu capãñucãetaro yua, jicãũ caballo caboti majũ, cũ bui capesau camasocũ mena baujaetanucãwĩ. Cũ, caballo caboti bui capesau pũame atore bairo wãmecumi: “Cũ Cañrõrẽã Bairo Jicãrõ Tãni Caãcu, Caãnorẽ Bairo Cariape Caãcu,” wãmecumi, pũga wãme. Caroaro cariape carotimasĩ cariapea cũ wapana cããrẽ caãmeoqũẽmasĩ ãnirĩ tore bairo wãmecumi. ¹² Cũ, caballo bui capesau caapee pũame peero caãwiritirije cãrõ paioo asiyawũ. Cũ rãpoa buipũre capee quetiupaũ cũ capesarije ñnie coronarẽ pesawĩ. Tunu bairoa jicã wãme woaturique camasiã manierẽ cãgowĩ. Cũ jeto tie woaturiquere masiwĩ. ¹³ Tunu bairoa jutiiro rĩrũpũ catuatatore jãñawĩ. Cũ wãme yua

atore bairo woatirique ãmu: “Dios Yaye Caquetibøjuri Majõcu” wãmecumi. ¹⁴ Cũ berore cũ usawã pajĩari majã umrecoo macãana. Jutii caroa caugeri manie lino mena qũenorĩquẽ cabotirije majũrẽ jãñawã. Na cũã caballoa cabotirã bui pesari cũ usawã. ¹⁵ Cũ riseropũ ñosẽricãpã caoripã majũrẽ cũgowĩ. Tipã mena ati yepa macãana camasã poarire cũ cacãmitupapã ãmu. Tipã cacãgou ãniri tutuaro jĩcãrõ tũni rotimasĩ ãnigumi. Use ocore ripe jei, cũ rupori mena tutuaro pea abori caãcure bairo tutuaro na átiri na ñabesegumi camasãrẽ. Roro majũ na átigumi. Aperãrẽ use oco carorije nimarẽ bairo caãnierẽ na etio joroque caãcure bairo roro na átipacogumi. Dios nipetiro carotimasĩ ñe ùnie carũsacũ asiari tore bairo cũ caãtirotirijere na etio joroque átigumi. ¹⁶ Cũ, caballo caboti bui capesau puame jũtiro cayoro cũ cajãñarõ, cũ isepũto buire atore bairo woatirique cũgowĩ: QUETIUPARã CAANA QUETIUPARã MAJũ NIÑAMI, QUETIUPARã REYES QUETIUPARã REY MAJũ NIÑAMI, ì woarique tusawũ cũ isepũto buire.

¹⁷ Tie bero ñiñaroyawũ tunu jĩcãũ ãngel muipũ umrecoo macããcũ tũpũ canucũãrẽ. Cũ puame busarique tutuaro mena nipetiro aa majã ùna carii caugarã cawũrãrẽ na awaja piineñojwĩ. Bairo na ìwĩ: “¡Tiaya, neñarasã mujãã cũã! Dios paio cũ caugarique pajĩãrĩjẽrẽ ugarasã. ¹⁸ Quetiuparã reyes, bairi pajĩãrĩ majã quetiuparã riire ugarasã. Tunu bairoa caũmua catutuarã rii, caballoa rii, bairi caballoa bui capesamiatana rii cũãrẽ ugarasã. Nipetiro Dios cũ careparã riire ugarasã. Paacoteri majã, bairi na quetiuparã, cawĩmarã cabũtoa cũã nipetiro riire ugarasã,” na ì piineñojowĩ ãngel cawũrã ugarĩ majãrẽ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ bero yua, ñiñajowũ. Tame, moecũ monstroo, bairi quetiuparã reyes ati yepa macãana cũã na ãmua pajĩãrĩ majã mena neñarã baiwã, pajĩãgarã. Caballo caboti bui capesau, cũ ãmua pajĩãrĩ majã mena caãcũrẽ cũ ãmeo qũẽgarã, neñarã baiwã. ²⁰ Bairo na caneñarõ yua, caballo caboti bui capesau puame moena pugãrãrẽ na ñewĩ. Monstroo, bairi apei cũ yau profeta mee caãcũ caĩtopai mena na ñewĩ. Mai, cũ, profeta caĩtopai puame caĩñaña manie caacurorije ùnierẽ monstroo cũ caĩñajoropũ camasãrẽ caãtĩ ñhorĩcũ ãmi. Tie cũ caãtĩ ñnomasĩrĩjẽ mena, cũ, caĩtopai puame camasãrẽ caĩtoopericu ãmi. Bairo na ñori yua, monstroo ya wãmerẽ na riapoa, o na wãmopũ na cawoatutoriricu ãmi. Tunu bairoa cũ caãtijẽño ñnomasĩrĩjẽ jũgori cũ monstroore bairo cabauũ na cawericũ cũãrẽ na ñroao joroque caãtacũ ãmi. Bairi yua, monstroo cũ caĩtopai mena pugãrãpũrea na ñerĩ peero capairira caãrõrũ na weenerocañuacõã jowĩ caballo caboti bui capesau puame yua. Cacatirãrẽã utabũcũrãre bairo azufere mena asuyaro caũrĩrapũ na recõãwĩ yua. ²¹ Bairo narẽ na reyaparori bero yua, aperã, na ãnana mena caneñamiatana puamerã caballo caboti bui capesau cũ riseropũ cawitiripãrĩ yise mena na pajĩãrepeycõãwĩ. Bairo cũ capajĩãrẽã camasã rii ãnajãrẽ yua nipetiro ugarĩ majã cawũrã ugarẽpeycõãwã. Aa ùna, yucaã ùna na rii ãnajãrẽ ugarẽpeycõãwã yua.

20

Los mil años

¹ Bairo cabairijere yu caĩñarõ bero, ñiñajowũ tunu apei ãngel umrecoopũ caruiacũre. Ope caũcũãrĩ opere pããrĩcãrõ llavere cũgori ruiami. Æpõãwẽ jiyaricawẽ cadena cũãrẽ cũ wãmopũ nerĩ ruiami. ² Tiwẽ cũ cacãgoriwẽ cadenawẽ mena dragõrẽ cũ jiyawĩ. Moecũ ãña caroagou cabũcũ caãñijũgoatãcũ wãtĩ, o Satanás cawãmecũcure cũ jiyawĩ yua ãngel. Yoaro mil cũmaarĩ cãrõ majũ cũ jiyacũrocaũ ãmi, camasãrẽ tocãnacã yutea cũ caĩtoeparore bairo ì. ³ Bairo cũ jiyari bero yua, ope caũcũãrĩ opere cũ rocajãjocõãwĩ. Bairo cũ rocajãjori ti ope jopere nebiatucõãwĩ. Nebiaturi bero, ti jopere apeye ùnie mena jũgoo biatucõãwĩ usũro majũ yua. Mil cũmaarĩ cãrõ majũ mai yoari yutea ati yepa macãana camasã poarire cũ caĩtoeparore bairo ì, tore bairo cũ ãmi. Bairo mil cũmaarĩ canetõrõ bero majũ yua, cũ pããwiyogumi tunu. Bairo cũ pããwiyomicãwĩ, yoari yutea cũ ãnirotietigumi. Yoaro mee cũ rocamañũcõãgumi.

⁴ Ñiñanemoroayawũ tunu trono ruirique capee caãnierẽ. Tie ruiriquepũ caruirã cũãrẽ na ñiñaroyawũ. Na puame camasĩrĩ majã, camasãrẽ ññabese masĩrĩquẽrẽ caupaátana carotimasĩrã ãma. Tunu bairoa ñiñaroyawũ Jesús yaye queti jũgori aperã na carũpoa patarericarã yeri ãnajãrẽ. Jesús yaye queti bairi Dios yaye caroa quetire caroarõ na catãgousarije jũgori na capajĩãrericarã ãnana yerire ñiñawã. Na ãnana puame monstroo, bairi cãrẽ bai cabauũ na cawericũ cũãrẽ caĩroetana ãma. Tunu bairoa cũ monstroo wãmerẽ na riapopũ o na wãmopũ cũãrẽ cawoatuecoetana ãma. Na puame na capajĩãrĩcãrã nimĩrãcũã. Dios cũ cacatioricarã majũ ãma. Na cũã Jesucristo mena mil cũmaarĩ majũ camasãrẽ carotiãni masĩparã ãma. ⁵ Mai, aperã Cristo yarã cariaricarã caãnarẽ na catioemi Dios. Mil cũmaarĩ canetõrõ bero roquere nipetiro na cationemogumi yua Dios. Mai, na puame Cristo yarã, Dios cũ cacatijũgorã majũ ãna baiwã. ⁶ ¡Bairi useanĩrĩ na ãmarõ noa ùna Dios cũ cacatio jũgoripare cacatioecoricarã yua! Bairina merẽ Dios ya poa macãana mena macãana caãniparã majũ tuagarãma. Bairi useanĩrĩ na ãmarõ. Merẽ yua na puame pugani cãrõ carianemotiparã

tuacōāgarāma. Pugani caria nemorārē bairo baietigarāma. Dios yarā sacerdotea majū roque tuagarāma. Cristo yarā sacerdoteare bairo caāna majū tuagarāma yua. Bairo catuarā ānirī Cristo mena jīcārō, mil cūmaarī majū camasārē na quetiuparārē bairo na rotimasī ānigarāma.

Derrota del diablo

⁷ Bairo mil cūmaarī canetōatato bero, Satanás wātī puame preso joricū caāniatacū preso wiyocogumi. Ti ope caācūārī operū caāniatacū pāāwiyocogumi tunu. ⁸ Bairo ti operū caāniatacū witiari, ati yepa macāāna nipetiropu caāna camasā poarire na itoñesēāūgumi. Gog apei Magog cawāmecuna cūārē na itouāgumi. Na yarā pajīārī majā mena neñarī pajīāgarā na coteáto ī, tore bairo na itouāgumi. Gog apei Magog yarā pajīārī majā puame capāārā majū nigarāma. Ria capairiya paputiro macāājē paa tūni majū capāārā nigarāma.

⁹ Bairi na, nipetiro yua, ati yepa jesanucā petiropu ēñota āmejoregarāma. Dios ya poa macāāna na caānipaurire ēñotagarāma. Dios ya macā cū camairī macārē ēñotamigarāma. Bairo na caēñota āmejoremiatacūārē, Dios puame umrecōo macāā peero mena na ñojoere peyocōāgumi. Jīcāū ūcū rusaricaro mano na joerepeyocōāgumi wātī Satanás cū caitoatanarē yua. ¹⁰ Bairo narē cañtomiatacū wātī puame yua ūtabucra azufre mena caūrīrapu ro-cañuacogumi. Monstruo apei cañtopai profeta mena na cū caweneroca ñuajoricaropua cū cūārē cū rocagumi Dios. Tira caūrīrapua yua tocānacā rāmua, ñamii caāno cārō bopacooro tāmucōā ninucūgarāma. Di rāmū ūno yerijāetigarāma.

El juicio ante el gran trono blanco

¹¹ Cabero ñiñajowu tunu ruiricaro trono capairore. Quetiupau cū caruiro cabotirore ñiñajowu. To ruiricore carui cūārē cū ñiñajowu. Bairo topu carui riape cū caññarōā yua, ati yepa bairi umrecōo cūā peticoapu. Caāno tusaroa yua yasimajūcoapu. Pugani noo ūnopu baunemoepū. ¹² Bairo cabairo yua, tocārōā ñiñaroyawu cariaricarā ānanarē. Quetiuparā rotiri majā caānimajūrā, aperā paacoteri majā ūmwarē bairo caāna cūārē na ñiñaroyawu. Quetiupau cū caruiro trono riapere nucūwā. Bairo na canucūrō patera tutiirire pāwī Quetiupau puame yua. Ape tuti cacaticōāniparā Dios yarā na caāno cārō na wāmerīrē cū cawoaturica tuti cūārē pāāwī. Bairo ti tutiirire pāārī bero yua, ti tutiiripu na caátaje woaturique nipetirijere iñacōñarī na iñabesewī. Dope bairo caroaro na caátajere, o roro na caátaje cūārē jīcārō tūnia na iñabesewī nipetiro cariaricarā ānanarē yua. ¹³ Bairi ria capairiyapu oco mena jūgori cariaricarā cūā catiri topu āma. Ati yepa jesaropu caānimirīcārā cūā merē catiri topu āma. Bairi ria cariaricarā, aperā ati yepapu cariaricarā cūā nipe-tiro topu jeto nicōānapticōāwā. Na, nipetirore Quetiupau puame dope bairo caroaro na caátajere, o roro na caátaje cūārē jīcārō tūnia na iñacōñarī na iñabesewī. ¹⁴ Cabero riaricaro cawāmecutore, bairi cariaricarā na caāno cūārē azufre mena caūrīrapu recōāwī Dios. Pugani cārō marī cariaetiparore bairo ī, peeropu recōāwī yua. Bairi ti peeropu caānā puame cacatitunurīcārā nimirācūā, pugani carianemorārē bairo baiwā. Jīcāni riarī bero, tunu roro popiye rianemorīcārō āmu ti peero. ¹⁵ To azufre mena caūrīrapu cacatiāniparā wāmerē woaturica tutipū cawāmetusaena puamerē na reñuajocōāwī Dios. Topu tocānacā rāmua popiye bopacooro tāmucōā ninucūgarāma.

21

El cielo nuevo y la tierra nueva

¹ Bairo tie cabaipetietaro bero, ñiñawū yua cawāma umrecōore. Tunu bairoa yepa cūārē cawāma yepa majūrē ñiñawū. Caānijūgorica umrecōo, bairi caānijūgomirīcā yepa cūā cayasipetiātato bero āmu. Ria capairiya, ria puto cūā yasicoapu. Bairi tie caānijūgomirīqūē cabucū umrecōo cabucū yepa cūā tocārōā mamū yua. ² Tunu bairoa ñiñaroyawu macā caroa macā majūrē. Ti macā puame cawāma macā Jerusalén āmu. Dios cū caññajoro umrecōorū caruiatiata macā majū āmu. Caroaro qūēnoyu peyocōārīcā macā āmu. Jīcāo carōmio cō manapu caānipaurē caroa jutii jāñarī cō cacoterore bairo caroa macā majū āmu. ³ Tocārōā yu tūgowu tutuaro busurique quetiupau cū caruiro tronopu caatiere. Atore bairo iñoroyawu busurique: “Āmerē Dios camasā mena ñiñami. Na mena tocānacā rāmua nicōā ninucūgumi. Na, camasā, cū yarā cū ya poa macāāna nigarāma. Cū, Dios, cū majūā na Quetiupau Dios nigumi. ⁴ Cū, Dios puame nipetiro na caapee ocore paaregumi. Bairi yua, narē di rāmū riarique manigaro. Bopacooro bairique, otirique cūā manigaro. Roro pūñirō tūgoñarīqūē ūnie cūā manigaro yua. Cajūgoyepu nipetiro wāme roro bairique caānimirīqūē peticoapu. Bairi roro tāmūorīqūē manigaro yua,” ī ocajowu busurique.

⁵ Bairo cañocajoro bero, tronopu carui puame atore bairo īwī: “Yua, nipetiro caānimirīqūērē cawāma jeto yu ātiwasoaya,” īwī. Bairo ī yaparori, īnemowī tunu: “Yu cañrījē cariaepa cabairije majū ñiña. Yu cañroarea bairo cabaipēe majū ñiña. Bairi yu cañrījērē woatuya,” īwī.

⁶ Bairo írĩ bero, yu puamerẽ ñiwĩ: “Merẽ nipetiro yu átipeyo yaparoetaya. Yua, Alfa bairi Omegare bairo caãcũ yu ãniña. Caãnjũgoripaũpua caãnjũgoatãcu carotimasi yu ãniña. Tunu bairoa yua yu ãniña nipetiro ati umũrecõo macããjẽ to petio joroque caátipaa. Bairi ñeme jipiricarore bairo yure cabonetõrãrẽ oco caroa caticõãñajẽ majũrẽ na yu jogu. Wapa jẽnirĩcãrõ mano na yu jogu.” ⁷ Bairi ni ùcũ carorije átajere canetõnycãurẽ tie caroa cũ cacaticõã ninucũpeere cũ yu jogu. Bairo cũ jori yua, cũ Quetiupaa Dios yu ãnigu. Cũ puame yu macãrẽ bairo caãcũ nigumi. ⁸ Aperã cañuena roquere azufre mena caũrĩrapu na yu recõãgu: Aperãrẽ uwirã yure caĩroajãnapairã, yu yaye quetire carii catãgoena roque peerõpu ágarãma. Tunu bairoa caasiapairã, camasãrẽ pajãrĩ majã, roro aperã na rupaa mena caátiepepairã, carorije cũmuañe ùnierẽ caátĩanipairã, bairi wericarãrẽ caĩroapairã, caĩtopairã cãã nipetiro azufre mena caũrĩrapu ágarãma. Topu na ùna carorãrẽ na yu recõãgu. Topure áná yua, puãgani cãrõ carianemorõrẽ bairo roro tãmũo ãninucũgarãma,” ñi quetibũjuwĩ Dios.

La nueva Jerusalén

⁹ Bairo Dios yu cũ caĩquetibujaro bero, ángel jĩcãu yu tũpu etawĩ. Jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacãu jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacã wãme riariquere caátitusatãna ángelea mena macããcũ ãmi. Cũ puame yutu etari yua, bairo ñiwĩ: “Tiaya yu mena mai. Cordero nũmo caãnipaore mu ñiõpa.” ñiwĩ. ¹⁰ Bairo cũ caĩrõ, Espĩritu Santo yu cã camasiõrĩjẽ jũgori qũẽguericarore bairo yu caĩñarõpu yu caĩñaata yua, capairi buro ùtã buro, caũmuarĩ burõpu yu necoãmĩ ángel. Topu capairi macã Jerusalén macã caroa macã majũrẽ ñiñowĩ. Dios cũ caĩñajoro, umũrecõõpũ caruiatãta macã caroa macã majũ ãmu. ¹¹ Ti macã puame Dios cũ caasiyarije mena bũtiõro majũ asiyabatowu. Caroa ùtããcã caasiyarica cawapapacaricore bairo asiyawu. Ùtã jaspe cawãmecutia caasiyarore bairo asiyawu. Tunu bairoa eñoorõ ñña ãmewiyoricarore bairo caroarõ tusuri macã majũ ãmu. ¹² Tunu bairoa ti macãrẽ eñõtarica tũriõ cãã pairo ãmuarĩ tũriõ ãmu. Ti macã rupa macãrẽã eñõta ãmejorericarõ ãmu. To eñõtaricaro puame puãga wãmo petiro ruõpore puãga pẽnirõ cãnacã jopee majũ jopeericupu. Ti jopeerije tocãnacã jopepũrea jĩcãu jeto ángelea majã cotewã. Tunu bairoa tocãnacã jopepũrea Israel yepa macããna puãga wãmo petiro ruõpore puãga pẽnirõ cãnacã poa caãna caãnjũgoricarã wãmerĩ tusawu. Jĩcãu wãme jeto jĩcã jopere woaturique tusawu. ¹³ Bairi yua, atore bairo jopeeri weerique ãmu: Muipũ cũ cawãmuatõre itia jope ãmu. Muipũ cũ carocajãrĩ tua cããrẽ itia jope ãmu. Cawarua jope cããrẽ itia jope ãmu. Bairi ape nuõgõã warua jope cããrẽ itia jopea ãmu. ¹⁴ Tunu bairoa ti macã eñõtarica tũriõre cajũgo tutuaripaũrire puãga wãmo peti ruõpore puãga pẽnirõ cãnacã jeto ùtãpãrĩ cũjũgorique ãmu. Tipãrĩpũre puãga wãmo peti ruõpore puãga pẽnirõ cãnacãu jãã, Cordero yarã, cũ cabesericarã apõstolea majã wãme tusawu.

¹⁵ Mai, yure caquetibuju ángel puame jĩcãu cõñaricũ oro mena qũẽñõricũrẽ cũgowĩ. Tii cõñaricũ mena ti macãrẽ cõñagu ãmi. Ti macã jopeeri, ti macã eñõtarica tũriõ cããrẽ cõñagu ãmi. ¹⁶ Ti macã baparcãnacã nuõgõãpua jĩcãrõ tũni esari macã ãmu. Bairi cayoaro cãã, caesaro cãã jĩcãrõ tũnia yowãw. Bairi yua, ángel puame tii cõñaricũ mena cõñawĩ ti macãrẽ. Bairi dos mil doscientos kilõmetros cãrõ yoaro majũ cõñawĩ. Bairi ti macã cayoaro ti macã caũmuarõ, ti macã caesaro cãã jĩcãrõ tũni jeto yoaro cõñawĩ ángel. ¹⁷ Ti macãrẽ cõñari bero, ti macãrẽ eñõta ãmejorerica tũriõ cããrẽ cõñawĩ. Camasã ati yepa macããna cõñaricã wãmei cõñawĩ. Bairi tore bairo cũ cacõñata yua, sesenta y cinco metros cãrõ majũ ãmuarõ ãmu ti macã eñõtaricaro.

¹⁸ Bairi tunu ti macã eñõta ãmejorericarõ puame ùtã caroa jaspe cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu. Ti macã puame caroa majũ oro mena qũẽñõricã macã ãmu. Caroarõ majũ uõgeri mano eñoorõrẽ bairo ñña ãmewiyorica macã ãmu. Caroa macã majũ ãmu. ¹⁹⁻²⁰ Bairi tunu ti macã eñõtarica tũriõre cajũgotutuarije ùtã caroa majũ mena na cacũjũgorique ãmu. Tocãnacã wãmepua ùtã rupaa cawapacutie mena wãmagorique ãmu tipaũrire. Atie ùnie caroa ùtã cawapacutie mena wãmagorique ãmu:

Caãnjũgoro ti macã eñõtaricore cajũgotutuarõ jaspe mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Cabero macããtõ cajũgotutuarõ zafiro mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Puãgõro bero macããtõ ágata cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Itiarõ bero macããtõ esmeralda cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Baparcãnacãrõ bero macããtõ ónice cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti bero macããtõ cornalina cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ bero macããtõ crisólito mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ bero macããtõ berilo cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti tia pẽnirõ bero macããtõ topacio cawãmecutie mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti baparcãnacã pẽnirõ bero macããtõ crisoprasa mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Puãga wãmo cãrõ peti bero macããtõ jacinto mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Bairi yua, catusaro cãã amatista cawãmecutie ùtã mena qũẽñõricãrõ ãmu.

Tore bairo tie wāme ūtā mena ti macā ēñotaricarō catutuapee puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacāpu caānierē qūēnojūgoricarō āmu. ²¹ Tunu bairoa puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacā jopeeri majū caānie cūā ūtā cawapapacarije perla cawāmecutie mena qūēnoricā jopeeri āmu. Tocānacā jopeerūea tie ūtā perla jīcā mena qūēnoricā jopeeri āmu. Bairi tunu ti macā átawā caānimajūrīwā cūā caroa majū caasiyarije oro majū mena qūēnoricāwā āmu. Caroaro majū ūgueri mano ēñoorōrē bairo īña āmewiyoricawā āmu.

²² Apeyera tunu ti macāpūre Dios yapuā ūno santuario mamū yua. Merē Quetiupau Dios űe ūnie carūsaecu catutuaū cū caāno āmu. Bairi topure santuario mamū. Dios catutuaū űe ūnie carūsaecu, cū macū Cordero mena santuario bairo caāna merē ānicōāwā topure. ²³ Bairi tunu ti macā űe ūnie ruḡaerū. Muipū ūmureco macāācū, o űami macāācū ūcū cūā ti macārē cū cajīñabusuwopee mamū. Merē Dios cū caasiyabatorije mena jūgori ti macā caroaro jīcārō tāni busuwopeticōāwā. Tunu bairoa cū macū Cordero cūā jīñaworicare bairo caācū ti macārē cajīñawonemou majū āmi. ²⁴ Bairi nipetiro camasā poari caāno cārō ti ūmurecō macāāna camasā Dios yarā cū caasiyabatorije mena jūgori ānimasīgarāma. Tunu bairoa nipetiro ti yepa macāāna quetiuparā reyes ti macāpū cawapacutie na cacāgorije nipetirijere cū nunigarāma Diore. ²⁵ Tunu bairoa ti macā jopeeri cūā di rāmu ūno bia manigaro. Pāārīqūē jeto nicōā ninucūgaro tocānacā rūmupua. űami roque manigaro ti macārē yua. ²⁶ Bairi ati yepa macāāna cūā nipetiro caroa majū na cacāgomirīqūē cawapacutiere ti macāpū nunigarāma. Diore cū jogarāma. ²⁷ Dise ūnie carorije macāājē roque peeto ūno ti macāpūre jāāmasīētīgaro. Tunu bairoa ni ūcū āmerē Dios cū cateerije ūnierē caācu cūā jāāmasīētīgumī. Caītopai, Itoriquere caātipai cūā jāāmasīētīgumī. Dios yarā caāna cacatiānīparā wāmerē woaturica tutipū cawoatuecoricarā jeto ti macārē jāāmasīgarāma. Ti tuti Cordero ya tutipū cawoatuecoricarā jeto jāāmasīgarāma yua ti macārē.

22

¹ Bairo tiere yū caīñapetiro bero yua, jīcāū āngel űiñowī ria caḡueri maniya majūrē. Tiya oco puame catiānajē majūrē cajoriya āmu. Ēñoorōrē bairo caroaro majū īña āmewiyoricaya caroa oco tusuriya āmu. Bairi tiya, Quetiupau Dios bairo Cordero mena na caruiro trono rocare niwitiyu. ² Tunu bairoa ti macā átawā caānimajūrīwā recomacārē tiya āmu. Bairi tiwā recomacārē, ria tāni puḡa nuḡōā tūpu cūārē yucu putīnucūwā. Tii puame catiānajē majūrē cajoricū āmu. Jīcāū muipū bero jeto carīca cūtinucūrīcū āmu. Bairo īḡu űiña: Jīcā cūmarē puḡa wāmo peti ruḡore puḡa pēnirō cānacāni jeto carīcacutīi āmu. Bairi tii pūū cūā ati yepa macāāna camasā poarire na cātiomasīrīqūē āmu. ³ Bairi tunu ti macāpūre carorije āticūrīcārōrē bairo caānie manigaro. Ti macāpū Dios, bairo cū macū Cordero mena na caruiro cūā topua nigaro. Bairi cū yarā cū canetōrīcārā cūtu macāānarē bairo caāna jeto qūīroagarāma. ⁴ Na puame carīapea Diore qūīñamajūricōāgarāma. Tunu bairoa na riape buire tocānacāpūra Dios ya wāmerē na riapopu maaturīcarā nigarāma. ⁵ Ti macāpūre űami manigaro yua. Bairi ti macārē caāna jīñaworīque ūnie, o muipū ūmureco macāācū ūcū cū cajīñaworije ūnie cūārē boetigarāma. Quetiupau majū caācū Dios puame roque narē jīñawogumī. Cū caasiyabatorije mena na jīñawogumī yua. Bairo topū āna yua, na puame Dios mena tocānacā rūmua nicōā ninucūgarāma. Na cūā rotimasīcōā ninucūgarāma tocānacā rūmua yua.

La venida de Jesucristo está cerca

⁶ Cabero āngel űiwī: “Atie yū caīrījē carīapea cabairije majū űiña. Yū caīrōrēā bairo carīapea cabaīpee majū űiña. Quetiupau Dios, cū yarā profeta majārē caroaro jīcārō tāni cū yaye quetire na quetibūju masīō joroque na caātinucūēna mu tūpu yū joamī. Cū yarā caāna, cū yaye quetire caquetibūju āninucūrā tāmurīā cabaīpee, cū caātipeeere na camasīparore bairo ī, yū quetibūju rotijoamī,” űiwī āngel.

⁷ Tocārōā Jesús puame atore bairo ī ocājowī: “Tūgopeoya mujāā. ¡Petoaca ruḡaya mujāā tūpu yū caātiparo! Yoaro mee yū atḡu mujāā tūpu. Bairi useanirī cū āmarō ni ūcū caroa queti yū caquetibūju jūgoyticūrījē carīi catūgon. ¡Cariapea cabaīpeeere yū caquetibūjucūrījē ati tutipū woaturiquere carīi catūgon useanirī cū āmarō!” ī ocājowī Jesús.

⁸ Bairi yua, Juan, atie cabaīpeeere yū majūpua űiñawā. Nipetirije atie cū caīrījērē yū majūpua yū tūgowū. Bairo atiere tūgo, īña, ātiri bero tiere yure caīñotacu āngel ruḡori tūpu yua yū etanumuwū, qūīroagu. ⁹ Bairo yū caāto īñarī, bairo űiwī āngel: “Tame, tore bairo yure āpericōāña. Yū cūā murēā bairo caācū Dios yau cū paabojari majōcu yū āniña. Tunu bairoa mu yarā āperā profeta majā Jesús yaye queti cū caquetibūjucūrīqūērē cajānaenarē bairo yū cūā Dios paabojari majōcu yū āniña. Nipetiro ati tuti woaturīque caānierē carīi catūgosarārēā bairo caācū yū āniña yū cūā. Bairi yure īroaeticōāña. Dios roquere tore bairo qūīroaya,” ī quetibūjuwī āngel.

¹⁰ Bairo ñi quetibujy yaparori bero, ñinemowĩ tunu: “Atie caroa queti cabaipere yasioropu mu cūepā. Tie ati tutipū mu cawoaturijere yasioropu mu cūepā. Nipetiro camasārē na mu quetibujynetōwā tie queti yoaro mee cabaipere. Merē cōñamajūcōāñā ti tutipū caīquetibujurore bairo cabaipetietapa rūmu yua. ¹¹ ¡Tame, merē cōñamajūcōāñā! Bairi carōu carorije caācu, carorijerea cū átiacuáto. Carōu cañuetie majūrē caācu cūā bairoa cū átiacuáto. Apei caroa macāājērē caātiāninucūu roque nemojāñurō caroare cū átinemoáto. Tunu bairoa, ‘Dios yau majū yu ānigu,’ caīrīcū cūā tocānacā rūmua nemojāñurō Dios cū caborore bairo cū áticōā ninucūāmarō,’ ñiwī ángel.

¹² Bairo ángel yu cū caīquetibujuro, Jesús puame bairo ĩroyawī: “¡Tāgopeoya mujāā! Yoaro mee yu atīgu mujāā tūpu. Caroaro mujāā caātiānajē wapa caroa mujāā yu cajopeere yu jeatimajūcōāgu. Tocānacāpūrea caroa wāme o rori wāme mujāā caátajere ĩnacōñarī bero, yu cajopee wapare yu jeatimajūcōāgu. ¹³ Yua, Alfa, bairi Omegare bairo caācu yu āniña. Caānijūgoripapūna caānijūgoatācu carotimasī yu āniña. Tunu bairoa yua, yu āniña nipetiro ati ũmrecōo macāājē to petio joroque caátipau,” ĩ ocajowī Jesús ũmrecōopu.

¹⁴ Bairi useanirī na āmarō noa ũna carorijere áperā caāna. Na jutiire coseweri ũgeri mánarē bairo caāna carorije cawapa cūgoena useanirī na āmarō. Na ũna roque yucu, Dios yau catiricu macāājērē cabocamasīparā nigarāma. Tunu bairoa Dios ya macā cawāma macārē jāāmasīgarāma. ¹⁵ Aperā carorā catūgoñamasīēna roque ti macārē jāāmasīētīgarāma. Ti macā jāgoypūna tucōāgarāma. Carorije cūmuañe ũnierē, na rupau caborore bairo caátiepairā, camasārē capajīāpairā, wericarārē caīroapairā, ĩtopairiquere caborā ānirī tie jete caātiāninucūpairā cūā ti macārē jāāmasīētīgarāma.

¹⁶ Bairo tunu yu tūgonemowī: “Yu, Jesús, mu tūpu cū yu joapu ángel yu yaure. Nipetirijere yu caquetibujy rotijorijere ñubueri majā poarire na mu caquetibujynetōdoparore bairo ĩ, cū yu joapu mu tūpu ángel yu yaure. Yua, David ānacū pārāmi caānitasau yu āniña. Yua, cabusuatīpau caāno butioro caasiyau, busuri ñocōrē bairo caācu yu āniña,” ĩwī Jesús.

¹⁷ Bairo cū caīrō bero, Espíritu Santo, bairi Corderore catūgoosarā Dios yarā cūā bairo ĩwā: “¡Tāmurī tiaya jāā tūpu!” ĩwā. Bairi aperā noa ũna atie cū caīrījērē cariape catūgorā, “¡Tāmurī tiaya jāā tūpu!” qūñā mujāā cūā. Neme jipiricarore bairo noa ũna butioro Diore caborārē caroa caticōānajē majūrē na jogūmi. Na carorije wapare na netōdōgūmi. peeto ũno wapa jēnirīcārō mano na jogūmi catirique majūrē.

¹⁸ Bairi mujāā, atie caroa queti cabaipere ati tuti yu cawoaturijere caroaro majū tūgoosaya. Caroaro jīcārō tūni majū ása. Bairi mujāārē ñiña: Ni ũcū ricaati ati tuti caīrō netōjāñurō buipearo cū caquetibujynetōata, Dios roro netōrō cū átigūmi. Ati tutipū roro camasārē cū caátipeere caquetibujuro netōjāñurō nemorō roro cū átipacogūmi. ¹⁹ Tunu bairoa ni ũcū ati tuti caquetibujurije caroa queti cabaipere peeto ũnorē boetiri cū caya-sioata, yucu catirique macāājērē cajoricu rīcare cū ũgarotietigūmi. Tunu bairoa ati tutipū yu caquetibujuri macā Dios ya macā majū cūārē cū jāārotietigūmi.

²⁰ Bairi atie yu cawoaturijere cariape yaure caquetibujy puame bairo ĩnemoñami: “Bairoa yu baigu. Yoaro mee yu atīgu mujāā tūpu,” ĩñami.

Bairi yu puame cū ñiña Jesure: “Mu caīrōrē bairoa to baiáto. Yu Quetiupau tāmurīā tiaya jāā tūpu,” cū ñiña.

²¹ Marī Quetiupau Jesús caroa majūrē mujāā cū jonemoáto mujāā nipetirore. Bairoa to baiáto.